

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка**

ВІСНИК

**Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка**

Економічні науки

Випуск 4

**Кам'янець-Подільський
ФОП Сисин О.В.
2011**

УДК 378.4 (082) :33
ББК 74.58.Я 431

**Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ №14666-3637 ПР
від 01.12.2008 р.**

**Рекомендовано вченою радою Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 5 від 28 квітня 2011 р.)**

Редакційна колегія:

Лотоцький І.І. - доктор економічних наук, професор;
Каньоса М.І. - кандидат економічних наук, професор;
Латер Ю.С. - кандидат економічних наук, професор;
Стрельбіцький П.А. - кандидат економічних наук, доцент;
Яцишина І.В. - кандидат економічних наук, доцент;
Андрейцева І.А. - кандидат економічних наук, доцент;
Байдюк М.О. - кандидат економічних наук, доцент;
Зелик А.Г. - кандидат економічних наук, доцент.

Відповідальний редактор:

Андрейцева І.А. - кандидат економічних наук, доцент.

Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені В53 Івана Огієнка. Економічні науки. Випуск 4. - Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2011. - 766 с.

У віснику вміщено матеріали, які репрезентують основні напрями економічної науки. Статті присвячені дослідженню сучасних проблем економічної теорії, концепції розвитку економіки підприємництва, системи фінансів, обліку, аналізу, аудиту в Україні, проблемам управління людськими ресурсами, особливостям розвитку туристичного бізнесу. Збірник праць адресується науковцям, студентам, а також тим, хто цікавиться економічною думкою в Україні.

УДК 378.4 (082):33
ББК 74.58.Я 431

ЗМІСТ

<i>Розділ 1.</i> Сучасні проблеми економічної теорії та методики її викладання	15
<i>Варналій З.С.</i> Зміцнення економічної безпеки України в контексті інституціональних деформацій	15
<i>Ніколаєв В.П., Ніколаєва Т.В.</i> Відтворення житлового фонду як економічний процес	20
<i>Юринець В.Є., Синицький О.М., Гавука І.С.</i> Соціально-економічні процеси на межі динамічного хаосу	23
<i>Гриненко А.М.</i> Соціальний капітал: підходи до визначення і сучасного виміру	29
<i>Латер Ю.С., Зелик Г.Г.</i> Відповідність структури виробництва України сучасним технологічним укладам	33
<i>Галушка З.І., Соболєв В.О.</i> Методологічні аспекти вивчення структурного взаємозв'язку економічних і соціальних процесів	40
<i>Городецька М.О.</i> Україна в умовах глобалізації	44
<i>Доктор Иренеуш Т. Дзюбэк</i> Угрозы для безопасности киберпространства	48
<i>Злотников А.Г.</i> Тенденции развития современной экономической науки	53
<i>Олійник Н.Ю.</i> Реалізація компонентів навчальної діяльності старшокласників економічного профілю	57
<i>Палехова В.А.</i> Економічна теорія та національна економіка: загальне та особливе	63
<i>Радченко Л.П.</i> Інтелектуальний капітал як пріоритетна складова інноваційного розвитку національної економіки	67

Ревак І.О. Загрози науково-технологічній безпеці України - першопричина стримування інноваційного розвитку вітчизняної економіки	71
Решетник Н.І. Тенденції розвитку постіндустріального суспільства.....	76
Олійник О.В., Щербіна В.К., Куфлєй М.М. Золоті правила економічного зростання: нобелівський аспект	79
Деменікова Ю.В., Брежнєва-Єрмоленко О.В. Використання математичних моделей для оптимального розв'язування економічних задач.....	87
Свідер О.П. Теоретичні аспекти прямого іноземного інвестування	92
Білоус Т.І. Генеза макроекономічної стабільності в економічній теорії та роль держави в її забезпеченні	100
Двойнос А.Л. Політичні ризики в економіці	104
Костючик О.В. Проблеми ідентифікації сучасного типу економіки і суспільства та його представлення у наукових концепціях другої половини ХХ століття.....	110
Кондрат О.Б. Роль «філософії господарства» с.м. булгакова в курсі «історія економіки та економічної думки»	114
Чарановська О.М. Єдність соціальної держави та соціально відповідального бізнесу - основа соціального ринкового господарства...117	
Городецький О.О. Еволюція влади як фактор економічного розвитку	121
Пастух Ю.А. Науково-методичні засади організації інформаційного забезпечення сільськогосподарського виробництва	125
Розділ 2. Підприємство і підприємництво: економічні і фінансові аспекти в трансформаційній економіці.....	131
Романовський О.О. Розвиток підприємництва у ВНЗ.....	131

Пунько Б.М., Смолинець І.Б. Теоретико-прикладна модель структурно-факторної організації господарської діяльності підприємства	138
Шульський М.Г. Тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств Львівщини.....	147
Крисанов Д.Ф. Інноваційна діяльність підприємств харчової промисловості України.....	152
Каньоса М.І., Каньоса А.М. Проблеми підвищення конкурентності вищого навчального закладу України	162
Мойсеєнко І.П. Особливості вимірювання рівня фінансово-економічної безпеки підприємства	170
Залізко В.Д. Шляхи створення методологічного забезпечення стратегічного планування економічного розвитку сільських територій ..	174
Бориц А.Г. Розвиток агрохолдингів та проблеми їх функціонування в аграрному секторі економіки України.....	179
Восводзинська О.В. Оцінка інноваційної чутливості цільового ринку підприємства: методологічний аспект	184
Гнатишин Л.Б. Капітал у відтворенні виробничого потенціалу фермерських господарств	188
Дідківська Л.В. Про роль Григорія Галагана у формуванні вітчизняного підприємництва	193
Давіденко Н.М. Удосконалення організаційної структури корпоративних підприємств АПК.....	197
Dr Dariusz Nowak Causes of conflict in inter-organizational relations	201
Желєзняк А.М., Черевко В.Д., Хімка С.М. Економічні передумови розвитку ринку молока та молочної продукції Львівської області	207

Жнакіна Е.Г. Оцінка міжнародної конкурентоспроможності України та шляхи її підвищення	211
Корженівська Н.Л. Інтенсифікація виробництва зерна як напрямок підвищення економічної ефективності його виробництва.....	215
Коробка С.В. Оптимізація кількості суб'єктів малого підприємництва в регіоні.....	219
Кухар Р.Б., Квачов В.П., Єлейко О.І. Управління якістю продукції та проблема ідентифікації тварин.....	224
Кудласевич О.М. Вітчизняна традиція гуманістичного виміру підприємницької діяльності: ретроспективний аналіз.....	227
Левків Г.Я., Леськів Г.З., Барило В.М. Проблеми соціально-економічного розвитку АПК України.....	231
Мельник О.В., Припуляк Н.М. Економічна сутність капіталу підприємства.....	235
Пилипенко О.С. Концепція розвитку системи контролю в умовах стратегічної орієнтації сільськогосподарських підприємств	238
Побоча К.П., Федорова І.О. Проблеми формування позичкового капіталу вітчизняними підприємствами	243
Сватюк О.Р., Ковальчук К., Козак О.Ю. Стратегія реалізації потенціалу підприємства.....	246
Скляр Є.В. Вектори зовнішньоекономічної активності України в посткризовий період	250
Смоленюк П.С. Взаємозв'язок фінансового стану підприємства та зовнішнього середовища.....	258
Солтис М.В. Основні проблеми та перспективи розвитку малих підприємств в Україні.....	262

Стадник М.Є. Еколого-економічні проблеми водокористування.....	266
Трішкіна Н.І. Трансформаційні зміни в торговельному посередництві на ринку України.....	270
Ткачук В.В. Розробка концепції розвитку процесу управління за рахунок впливу психологічних факторів	274
Франчук І.Б., Вовк М.В. Функціонування підприємств апк на інноваційно-інвестиційній основі	278
Фурса А.В. Ринок цукробурякового виробництва АПК України.....	281
Шостак Л.В., Павлова С.В. Зміна вартості підприємства під впливом корпоративного управління	289
Бурковський А.П. Методичні основи розробки програм підвищення конкурентоспроможності підприємств.....	294
Титаренко О.М. Соціальна відповідальність бізнесу: стратегія розвитку на Україні.....	303
Олійник О.С. Використання виробничих потужностей підприємств спиртової галузі.....	307
Твердушка Т.Б. Організаційно-економічні форми активізації інноваційної праці персоналу промислових підприємств.....	314
Польовий І.В. Початкові умови для малого підприємництва в Україні та Польщі на початку 90-х років хх століття (порівняльний аналіз)	318
mgr Kinga Pietrzak The concept of entrepreneurship in literature.....	322
Висоцька А.О. Економічна оцінка та напрямки розвитку ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств Луганської області	327
Гіджеліцька О.С. Ресурсний потенціал підприємства, його сутність, класифікація та вимірюваність	331

Глібоко О.П. Роль логістичного менеджменту в системі економічної діяльності підприємства	336
Грош Ю.М. Еволюційні аспекти формування та розвитку механізму корпоративного управління	340
Головня Ю.І. Інноваційно-кластерна політика розвитку регіонального АПК	345
Гофман М.О. Оцінка факторів впливу на попит молокопродуктів	349
Гудзь Ю.Ф. Імпорт харчових продуктів як загроза розвитку малих підприємств харчової промисловості у Волинській області	354
Дронова А.Ю. Основні ризики на ринку нафтопродуктів в умовах трансформації економіки	359
Костіна О.М. Інноваційні стратегії в системі антикризового управління підприємством	363
Колєсник О.М. Формування сутності інвестицій та інвестиційного потенціалу в галузі тваринництва	367
Магас Н.В. Елементи бенчмаркінгу в системі фінансової безпеки суб'єктів господарювання.....	371
Мачтакова О.Г. Основні напрями стратегічних змін на підприємствах олійно-жирової галузі України.....	375
Муртазіна Н.В. Розвиток стратегічного управління в умовах трансформаційної економіки	380
Обертайло М.В. Інноваційно-інвестиційний розвиток промислових підприємств Одеської області.....	384
Рарок О.В. Роль малих підприємств у розвитку сільських територій	388
Шевчук Л.М. Техніко-технологічне оновлення підприємств: необхідність та особливості його проведення	394

Янкоська Г.В. Формування бренду оператор стільникового зв'язку	398
Бочуля С.В. Ефективність використання робочого часу на підприємстві	403
Розділ 3. Актуальні проблеми розвитку фінансів, обліку, аналізу та аудиту	408
Мних Є.В., Пелешко Н.М. Актуальні питання розвитку методики аналізу державних фінансів.....	408
Кондукова Е.В., Лісовий А.В. Податковий аудит розрахунків з дебіторами і кредиторами	411
Алексєєва А.В., Ігнатенко Т.В. Облік витрат діяльності підприємства за сегментами.....	417
Амеліна О.В. Критерії оцінки привабливості інвестиційних проєктів.....	421
Андрейцева І.А., Рибак О.П. Якість аудиторських послуг: теоретико-правовий аспект.....	426
Веріга Г.В., Корабльова С.О. Вплив інфляції на оцінку основних засобів в обліку.....	436
Веренич О.Г., Коноваліхіна Т.О. Розкриття в управлінській звітності інформації про операційну діяльність мережі ресторанів.....	441
Винниченко Н.В. Роль бюджетів розвитку в підвищенні інвестиційного забезпечення соціально-економічного зростання території.....	445
Височан О.С., Грицак І.І. Основна та похідні суперечності обліку необоротних активів, утримуваних для продажу	448
Долженко І.І. Бюджетний механізм регулювання розвитку сільського господарства	453
Драганова Т.П., Гавриш В.П., Гулько Л.Г. Порівняльний аналіз особливостей цінової динаміки у Хмельницькій області.....	458

Кондрашова Т.М. Особливості обліку винагород працівникам: зарубіжний досвід	462
Мех Л.М., Шевченко О.С. Аналіз експортного потенціалу Чернігівської області	466
Огородник М.М., Новак У.П. Роль екологічного аудиту в умовах конкурентного середовища	471
Позднякова Л.О. Впровадження зарубіжного досвіду виходу страхових ринків із кризи у вітчизняну практику	475
Семанюк В.З. Концепція інтелектуальної системи обліку	479
Хомин І.П., Кривий З.І. Фінансово-методологічні аспекти формування цін на аграрну продукцію	483
Франчук В.І., Мельник С.І. Вплив економічної безпеки банківських установ на економічну безпеку держави	487
Шпачук В.В. Управлінські причини сучасної кризи банківської системи України	491
Яременко Л.М. Диверсифікація фінансових інвестицій як передумова формування оптимального інвестиційного портфеля	495
Шевчук О.А. Державний фінансовий контроль в управлінні фінансами	499
Горностаєва В.М., Алексеева Н.Ю. Підприємства роздрібної торгівлі: особливості ефективної організації внутрішнього господарського контролю	503
Тарасова О.В. Трансформація валютного та банківського регулювання як фактор стратегічних змін в економіці України	507
Перчук О.В. Роль внутрішнього аудиту системи менеджменту якості	511
Гевелюк І.В. Аналіз фінансового стану підприємства в контексті сучасних тенденцій розвитку економіки	514

Дитко Л.П. Аналіз та оцінка стану і тенденцій заробітної плати в промисловості України.....	521
Єрмійчук Н.І. Значення державного фінансового контролю в боротьбі з корупцією та фінансовим шахрайством	529
Корнєєва Т.І. Економічна ефективність комплексної автоматизації управління витратами вугільних шахт	533
Костенко Г.П. Вплив сезонності на фінансове забезпечення розвитку санаторно-курортних закладів.....	537
Кузовенкова Н.М. Модель управління кредитним ризиком на основі оптимального розподілу посівних площ сільськогосподарських культур	540
Мезіна О.Є. Необхідність утворення та функціонування пулу перестраховування авіаційних ризиків в Україні.....	549
Параниця Н.В. Роль фінансового сектору в сучасному соціально-економічному розвитку України	552
Пронь Н.О. Поняття ініціаторів проведення інвентаризації.....	556
Полтавець Л.Л. Інформаційне забезпечення статистичного спостереження енергетичних ресурсів	559
Стояновська О.А. Механізм міжбюджетного перерозподілу.....	563
Сичова К.В. Роль фінансових установ в системі недержавного пенсійного страхування України.....	566
Труфен А.О. Оплата праці науково-педагогічних працівників вищої школи.....	570
Шип В.Ю. Проблемні питання визнання безнадійної дебіторської заборгованості	574

Чижишин О.І. Проблеми приведення національної системи обліку інвестицій до М(С)БО.....	577
Шулюк Б.С. Посилення дієвості державного фінансового контролю за виконанням бюджетних програм у сфері соціально-культурних послуг .	581
Розділ 4. Соціально-трудові відносини: теорія і практика.....	586
Лісовий А.В., Чуницька І.І. Аналіз структури та динаміки доходів населення	586
Яцишина І.В. Науковий потенціал Хмельниччини в умовах формування інноваційної економіки	590
Абакуменко О.В., Коваленко Л.О., Лук'яшко П.О. Оцінка результативності механізму забезпечення житлом молодих науковців ...	594
Гошко М.О., Голодняк Р.І., Панасюк С.О., Гошко Т.Д. Кадрова політика в аграрному секторі економіки	598
Калина А.В. Мотивація праці та її значення у формуванні соціально-трудових відносин.....	602
Ковтун О.В. Людський капітал як фактор модернізації економіки України.....	606
Новальська Н.І. Оцінка персоналу як складова мотивації трудової діяльності працівників закладів охорони здоров'я	614
Стрельбіцький П.А., Михайлик А.Я. Діагностика регіональних тенденцій формування та розвитку трудових ресурсів.....	618
Таїрова Т.М. Особливості смертельного травмування працівників в будівельній галузі	627
Хомин О.Й. Вплив зайнятості населення на демографічну безпеку держави	632
Цвігун І.А. Демографічні ризики та майбутнє України.....	636

Алексеева К.А. Проблеми становлення інтелектуального класу в умовах постіндустріального суспільства.....	640
Мозолюк Н.І. Демографічна ситуація в Україні як чинник впливу на соціальну безпеку.....	643
Рибчинський О.М., Субботіна О.О. Трудові правовідносини за проектом трудового кодексу України: загальні підстави припинення трудового договору	650
Олійник О.С., Ляховецька О.М. Залучення трудових ресурсів до виробництва спирту.....	656
Боднар О.А. Залежність рівня життя сільського населення від соціально-економічного розвитку села в регіоні.....	661
Вишня Т.В. Особливості формування трудових ресурсів в сільській місцевості.....	665
Горемикіна Ю.В. Особливості законодавства у сфері надання соціальних послуг	670
Качан Г.М. Розвиток неформальної зайнятості в Україні та її наслідки .	674
Козак О.М. Прогнозні аспекти розвитку ринку освітніх послуг в Україні.....	677
Лисак В.Ю. Креативність як один з ключових активів людського капіталу	684
Лисюк Н.В. Сучасні тенденції доходів сільського населення та їх вплив на формування і використання людського капіталу аграрної сфери	692
Музичук І.В. Індекс розвитку людського потенціалу як індикатор ефективності соціальної орієнтації економіки	698
Шнак Л.І. Концептуальні підходи до визначення сутності людського потенціалу в системі управління персоналом.....	704

Стрельбіцька О.П. Економічна сутність механізму мотивації персоналу	711
Розділ 5. Особливості розвитку туристичного та готельно-ресторанного бізнесу	719
Ареф'єва О.В., Мазур О.О. Оцінка ресурсів підприємствами рекреаційного комплексу	719
Смирнов І.Г. Історико-архітектурний заповідник «кам'янець» як туристичне диво України: логістичний аспект	724
Белей С.І. Природно-ресурсний потенціал як передумова розвитку сільських територій Буковини	729
Ковтуник І.І. Вплив інвестицій на територіальну організацію	737
Костецький О.М., Костецький О.О. Управління діяльністю агротуристичного підприємства з дотриманням умови екологічної рівноваги	742
Кудла Н.Є., Тофан І.М. Особливості формування туристичного продукту сільського туризму	747
Шпарага Т.І. Замкові комплекси України та їх використання в туризмі	752
Бортник Л.В. Сучасний стан і проблеми розвитку готельного бізнесу м. Одеси	755
Годованюк А.В. Канали збуту туристичних послуг	760

Розділ 1. Сучасні проблеми економічної теорії та методики її викладання

УДК 351.863(477)

**Варналій З.С., д.е.н., професор, начальник
Науково-дослідного центру з проблем оподаткування
НУДПС України**

ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ДЕФОРМАЦІЙ

Протягом років, що минули після здобуття незалежності, Україні довелося вирішувати надзвичайно складні й відповідальні завдання, пов'язані зі становленням нової економічної системи, що ґрунтується на ринкових засадах. Визнаючи беззаперечні досягнення, слід усвідомлювати масштабність проблем, які все ще перебувають на порядку денному і становлять загрозу економічній безпеці України, перешкоджаючи ефективному функціонуванню вітчизняної економічної системи.

Сучасний соціально-економічний стан України зумовлений, зокрема, й наслідками світової фінансової кризи, характеризується падінням національного виробництва, зменшенням інтенсивності інвестиційних процесів, технічним і технологічним відставанням від найбільш розвинутих країн світу, посиленням залежності від імпорту продовольчих товарів, технологій, устаткування, енергоносіїв, падінням рівня життя більшої частини населення і значною стратифікацією суспільства, тонізацією і криміналізацією національної економіки. За таких умов функціонування економічної системи дедалі більшої актуальності набувають наукові дослідження і способи практичного розв'язання проблем зміцнення економічної безпеки України.

Економічна безпека - це система економічних відносин, яка ґрунтується на такому механізмі узгодження економічних інтересів, який би давав можливість вирішувати економічні конфлікти з найменшими втратами та забезпечував незалежність, стійкість, розвиток, адаптаційність та інерційність національної економіки у взаємодії з внутрішнім і зовнішнім середовищем. Діалектично пов'язані між собою невідомість, ризик і загроза становлять вхідні параметри системи економічної безпеки а вихідні параметри визначають формування таких властивостей економічної системи, як незалежність, розвиток, стійкість, інерційність та адаптаційність.

Поряд із найпоширенішим у науковій літературі рівнево-функціональним підходом економічну безпеку можна класифікувати за ступенем динамізму на абсолютну

статичну, динамічну; за адекватністю відображення економічних інтересів - на істинну та ілюзорну; за ступенем досяжності - на досягну, безпеку з прийнятним рівнем досяжності, безпеку з бажаним рівнем досяжності.

Зростання ролі та значення економічної безпеки в системі національної безпеки Країни, відсутність єдності в розумінні природи і сутності економічної безпеки необхідність системного комплексного аналізу та оцінки ефективності механізму її забезпечення, важливість розробки та застосування ефективних засобів попередження загроз та зміцнення економічної безпеки країни є об'єктивними чинниками, що актуалізують необхідність дослідження проблеми зміцнення економічної безпеки України

Критичний огляд наукових розробок проблем економічної безпеки дає можливість стверджувати, що сьогодні поки рано говорити про створення в Україні концептуально обґрунтованої та ефективної системи економічної безпеки, яка б, з одного боку, відображала національні економічні інтереси, а з іншого - реально захищала їх від можливих загроз і небезпек. Так, ще триває дискусія про сутність економічної безпеки як полісистемної категорії, потребують подальшого вдосконалення система показників, способи визначення джерел, оцінки й прогнозування загроз, система забезпечення та напрями зміцнення економічної безпеки країни.

Значний негативний вплив на всі соціально-економічні процеси чинять різні форми інституціональних деформацій, які у свою чергу негативно діють на систему забезпечення фінансової безпеки держави. Без урахування різноманітних форм інституціональних деформацій фінансової безпеки неможливо провести фінансово-економічний аналіз на макро-, мезо- і мікрорівнях, приймати ефективні управлінські та законодавчі рішення.

Серед різноманітних форм інституціональних деформацій фінансової безпеки України насамперед слід назвати: тіньову економіку, корупцію та рейдерство. Саме ці форми інституціональних деформацій фінансової безпеки є найбільшими за обсягами, соціально-економічними наслідками та реальними загрозами фінансовій безпеці України.

Однією з основних форм вияву інституціональної деформації економічної безпеки будь-якої країни є тіньова економіка, яка являє собою сукупність не контрольованих і не регульованих, як протиправних, так і законних, економічних відносин між суб'єктами економічної діяльності, які мають на меті незаконне (неофіційне) отримання доходу.

Комплекс заходів щодо детінізації економіки є пріоритетним та принципово важливим напрямом сучасної економічної політики держави. Водночас багатоаспектність та розгалуженість виявів тінізації засвідчує безперспективність методів лише «симптоматичної» протидії тінізації у вигляді посилення контрольно-каральних функцій держави.

Тіньова економіка має об'єктивний характер, тому існує в будь-яких економічних системах. Тому треба говорити про порогове значення тіньової економіки, загрозливе для національної економічної безпеки, критичним рівнем якого є 40% офіційного ВВП. За експертною оцінкою обсяг тіньової економіки в національному ВВП України оцінюється в межах 50%.

Подальший розвиток тіньової економіки спричиняє негативні наслідки в офіційному економічному секторі, серед яких: втрата дієвості важелів грошово-кредитної політики внаслідок значного обсягу оборотів гривневої та валютної маси, який не підпадає під регулювання засобами банківської системи; втрата податкових надходжень до бюджету і, як результат, - ускладнення виконання фінансових зобов'язань держави; недовіра до управлінських рішень внаслідок неповної та не цілком об'єктивної офіційної інформації про розвиток економічних процесів в Україні; зниження рівня внутрішньої інвестиційної активності у зв'язку з неможливістю відкритого витрачання тіньовими структурами прихованих від оподаткування доходів та їх відплив за кордон; зменшення інтересу потенційних стратегічних інвесторів до українських підприємств, що значно гальмує процеси приватизації та фінансового оздоровлення виробництва; зростання рівня криміналізації суспільства та економіки через збільшення кількості економічних злочинів і проникнення капіталів кримінального походження тощо.

Серед загроз економічній безпеці особливо деструктивним і руйнівним є поширення корупційних відносин. В умовах глобальної економіки корупція не обмежена рамками окремих країн і набуває міжнародного масштабу. Традиційно вважається, що проблема є більш суттєвою для країн з перехідною економікою, які перенесли не тільки міжнародні ознаки та практику вчинення корупції, а й надали національний колорит, таким чином, дослідження цієї теми надзвичайно актуальне для України на сучасному етапі.

Одним із видів інституціональної деформації економічної безпеки України є рейдерство. Рейдерство у сучасному розумінні — недружнє поглинання компаній і перерозподіл власності й корпоративних прав. Іншими словами, рейдерство — це недружнє, поза межами дії цивільного законодавства, спрямоване проти волі власника,

захоплення чужого майна на користь іншої особи, встановлення над майном повного контролю нового власника в юридичному й фізичному розумінні з використанням корумпованості чиновників та (або) із застосуванням сили.

Треба зауважити, що недружні поглинання «по-українськи» найчастіше зводяться до силових захоплень підприємств під прикриттям законних або псевдозаконних підстав. В Україні рейдерство набуло надмірного цинізму й агресії, перетворилося на справжню суспільну катастрофу, яка не тільки загрожує розвитку економіки та спричиняє колапс правової системи, а й робить сумнівним перспективи існування та розвитку в Україні приватного середнього та малого бізнесу.

Внаслідок нестійкості, корумпованості державних органів, наявності прогалин у законодавстві, не сформованості інституцій прав власності такий феномен як рейдерство в Україні набрав високих «темтів зростання». І хоч у розвинутих країнах рейдерство є ефективним інструментом впливу на неефективні підприємства, у нас це інструмент перерозподілу власності та особистих інтересів.

Боротьба з рейдерством, як і з іншими інституційними деформаціями, повинна мати комплексний характер. У питанні протидії цим негативним явищам мають об'єднатися виконавча влада, парламент, бізнес, громадськість. Головним чинником у цьому є (повинно стати) формування «правил гри» та умов рівноправної конкуренції. Держава та влада першими мають продемонструвати принцип верховенства права, що значною мірою сприятиме зміцненню економічної безпеки України.

Стратегічною метою розвитку національної економіки є істотне зниження рівня тінізації шляхом легалізації тіньового капіталу. Це потребує відповідних інституціональних змін або й створення нових інститутів, що передбачають:

- економіко-правову інвентаризацію наявних виявів «тіньових» правопорушень, подальшу декриміналізацію більшості з них залежно від ступеня їхньої соціально-економічної небезпеки;
- прийняття нормативно-правових актів щодо попередження зловживань і злочинності на ринку цінних паперів щодо походження первісного капіталу тощо;
- прийняття найближчим часом нормативно-правової бази для обмеження «тінізації» економіки у сфері грошово-кредитних відносин;
- створення сприятливого клімату для розвитку підприємництва, розмежування влади, власності та фінансів, повноти та узгодженості законодавчої бази, забезпечення суб'єктам господарювання всіх можливостей для самостійної легальної прибуткової діяльності, планування та прогнозування перспектив її розвитку;

- нормативне врегулювання легалізації тіньових капіталів некримінального походження;
- концентрацію зусиль органів державної влади всіх рівнів на здійсненні комплексу радикальних економічних, правових, організаційних і силових заходів, спрямованих на рішуче обмеження корупції та дебіюрократизацію економіки;
- реформування згідно з європейськими нормами системи стандартизації та сертифікації, вдосконалення законодавства з питань захисту споживачів.

Отже, процес формування інституціональної системи України перебуває на початковому етапі, який характеризується продовженням становлення ринкових інститутів, потребою реформування деяких неефективних, але стійких інститутів, утворених у перші роки незалежності, та необхідністю створення умов для змін неформальних інститутів у напрямі сприйняття здійснюваних суспільних перетворень.

Зміцнення економічної безпеки України неможливе без взаємозумовлених та взаємозалежних інституціональних змін, унікальність і специфічність яких пояснюються насамперед спрямованістю на реалізацію конкретних цілей економічної політики країни. Взаємопов'язаність таких змін характеризується тим, що постановка і виконання кожного завдання в сукупності з іншими має одну спільну мету інституціоналізацію економіки, яка сприяє формуванню ринкового середовища, зорієнтованого на максимальне задоволення потреб кожного суб'єкта ринку, забезпечення високого рівня економічної безпеки країни. При цьому потрібно врахувати й те, що для підвищення ефективності функціонування економічної системи необхідний узгоджений взаємозв'язок напрямів інституціональних змін, який потребує комплексного системного підходу.

ВІДТВОРЕННЯ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ ЯК ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОЦЕС

Розглядається процес відтворення житлового фонду як капіталу, його різні стадії. Аналізується управління відтворенням житлового фонду на державному та регіональному рівнях, оцінюються відповідні фінансові потреби.

Ключові слова: житловий фонд, капітальний ремонт, модернізація, реконструкція, реновація, відтворення.

Житловий фонд України у 2010 році становив 10,2 млн. будинків загальною площею 1066,6 млн. кв.м, у тому числі житловий фонд комунальної власності - 238,2 тис. будинків загальною площею 67,5 млн. кв.м. Житловий фонд за роками побудови розподілений таким чином: 43 % - побудовано до 1960 р., 24 % - у 1961- 1970 рр., 16,1 % - у 1971-1980 рр., 10,5 % - у 1981-1990 рр. І лише 6 % житла збудовано після 1991 р.

Старий житловий фонд здебільшого перебуває в незадовільному технічному стані. До категорії ветхих та аварійних житлових будинків віднесено 60,7 тис. житлових будинків загальною площею 5,1 млн. кв.м, тобто 0,6% житлового фонду країни, де постійно проживають 145,7 тис. мешканців. Тільки за 2009 рік кількість аварійних будинків зросла на 1081 одиниць (6,2 %), загальна площа житла зменшилася на 438 тис. кв. м (4,7 %). Житловий фонд будинків перших масових серій (1960-1970-х рр. забудови) становить близько 72 млн. кв. м і також потребує заміни або реконструкції.

Розглянемо економічний аспект цієї проблеми.

В економічній науці під відтворенням фондів (капіталу) розуміють виробництво як неперервний процес в нерозривному взаємозв'язку з розподілом, обміном і спожи-

ванням [1]. Процес відтворення житла як основних фондів житлової сфери покликаний забезпечити їхнє неперервне оновлення у зв'язку з постійною зміною чисельності і структури населення. Форми відтворення можуть бути різноманітні: будівництво, реконструкція, модернізація, капітальний ремонт [0-12]. Процес відтворення житлового фонду в наведених роботах в основному оцінюється як відновлення технічних характеристик житла. З економічних позицій, покращання якості житла і задоволення потреб населення в житлі забезпечується реновацією

житлового фонду, яка відображає увесь процес відтворення [13, с. 74] і здійснюється за рахунок амортизаційних та інших коштів власників. Різні форми відтворення взаємно доповнюють одна одну в єдиному відтворювальному процесі, дозволяючи зберігати, удосконалювати і розширювати житловий фонд відповідно до потреб населення (таб.1).

Таблиця 1

Техніко-економічний зміст процесу відтворення житлового фонду	
Розширене відтворення – реновація	
Створення нової вартості	
Будівництво	Реконструкція
Створення нового житлового фонду	Зміна зовнішніх габаритів або положення будівлі: надбудова, прибудова, заміна інженерного устаткування, підвищення експлуатаційного рівня, поліпшення архітектурної виразності будинків і благоустрою прилеглих територій.
Просте відтворення – модернізація	
Часткове або повне усунення морального зношення шляхом відновлення або поліпшення споживчих властивостей будівель. У ході її здійснюється приведення експлуатаційних якостей та інженерного устаткування будинку у відповідність до сучасних вимог перепланування житлових будівель із зміною основних техніко-економічних показників (кількості і площі квартир, будівельного об'єму, загальної площі).	
Часткове просте відтворення – капітальний ремонт	
Комплекс робіт з часткової або повної заміни конструктивних елементів та інженерних систем, відновлення основних фізико-технічних, естетичних і споживчих якостей будівель, втрачених у процесі експлуатації.	

Будівництво нового житла в Україні не забезпечує навіть простого відтворення Житлового фонду. За результатами розгляду стану житлового фонду стає очевидним, що в Україні назріла нагальна потреба в здійсненні реновації житла. Зрозуміло, що лише за державні кошти, або без державної підтримки вирішити питання реновації житлового фонду на сучасному етапі неможливо. Обов'язковою умовою виділення коштів з державного бюджету повинно бути співфінансування з місцевих бюджетів, залучення коштів співвласників багатоквартирних будинків та залучення ними кредитних ресурсів [0, с. 77].

Загальнодержавною програмою реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009-2014 роки передбачено фінансування за рахунок коштів державного бюджету заходів з технічного переоснащення житлово-комунального господарст-

ва у сумі 23325,9 млн грн, зокрема на реконструкцію та капітальний ремонт житлових будинків із застосуванням енергозберігаючих технологій і обладнання - у сумі 1758,0 млн грн, а також передбачено надання державної підтримки для реалізації інвестиційних проектів з технічного переоснащення та капітального ремонту житлових будинків, в яких утворюються нові або вже функціонують об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, у розмірі 10580, 5 млн грн. — загалом до 12 млрд грн., що є недостатнім для забезпечення відтворення житлового фонду.

Нагальні ж потреби реновації становлять до 80 млн.кв. м, що при умовній вартості 4000 грн/кв.м. потребуватиме до 320 млрд грн.

Висновки. У розглянутих дослідженнях з питань відтворення житлового фонду немає повної єдності у поглядах. Узагальненим поняттям є реновація житлового фонду як циклічний процес, який включає послідовність етапів: будівництво, капітальний ремонт, модернізація, реконструкція, знесення і нове будівництво.

Без державної підтримки, створення нового механізму відтворення житлового фонду як капіталу власника вирішити питання реновації неможливо. Обов'язковою умовою виділення коштів з державного бюджету на технічне відновлення житлового фонду повинно бути співфінансування з місцевих бюджетів, залучення коштів співвласників багатоквартирних будинків та залучення ними кредитних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Рынок, бизнес, коммерция. Толковый терминологический словарь. - М.: ИВЦ «Маркетинг», 2006. - 404 с.
2. Бузырев В. В. Экономика жилищной сферы / Бузырев В. В., Чекалин В. С. - М. : Инфра- М, 2001.-256 с.
3. Блех Е. М. Экономические проблемы морального износа и модернизации жилых зданий / Е.М. Блех. - М.: Стройиздат, 1985. - 160 с.
4. Попов Г. Т. Планирование и проектирование капитального ремонта жилых и общественных зданий / Г. Т. Попов. - Л. : Стройиздат, Ленингр. отд., 1987. - 183 с.
5. Бубес Э. Я. Оптимальное перспективное планирование капитального ремонта и реконструкции жилищного фонда / Э. Я. Бубес, Г. Т. Попов, К. Л. Шарлыгина; под ред. Э. Я. Бу- беса. - Л. : Стройиздат, Ленингр. отд., 1980. - 192 с.
6. Соколов В. К. Реконструкция жилых зданий / В. К. Соколов. - М.: Стройиздат, 1986. - 248 с.

7. Смирнов Е. Б. Методологические и методические основы воспроизводства жилищного фонда крупного города в условиях экономики переходного периода: дис. ...доктора экон. наук : 08.00.05. / Е. Б. Смирнов. - СПб., 1998. - 421 с.
8. Березин А. О. Методические основы совершенствования структуры воспроизводства жилищного фонда крупного города в современных условиях (на примере Санкт-Петербурга) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.05. / А. О. Березин. - СПб, 2002. - 20 с.
9. Рогожан А. Н. Методы социальной и экономической оценки реконструкции городской застройки / А. Н. Рогожан. - М., 1982. - 28 с.
10. Про заходи щодо реконструкції житлових будинків перших масових серій: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 трав. 1999 р. № 820 // Офіц. вісн. України. - 1999. - №20.-Ст. 163.
11. Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду : Закон України від 22 грудня 2006 року № 525-У // Офіц. вісн. України. - 2007. - № 2. - Ст. 64.
12. Агеева Г. М. Оптимізація енерговитрат як об'єкт технічного регулювання / Агеева Г. М. // Державний науково-дослідний та проектно-вишукувальний інститут «НДІпроектреконст-рукція». - 2007. - Вип. 8. - 488 с.
13. Олійник Н. Концептуальні підходи до формування стратегії реновації житлового фонду / Наталія Олійник // Вісн. НАДУ. - 2009. - № 4. - С. 71-79.

Annotation. *Renovation of housing is considered as a process of reproduction of capital that goes through various stages/ The governance of housing renovation at the state and regional levels is analyzed, appropriate financial needs are estimated.*

Key words: *housing, capital repair, modernization, reconstruction, renovation.*

УДК 330.1

В.Є. Юринець, д.ф.-м.н., професор, ЛНУ ім. І. Франка, м. Львів;

О.М. Синицький, к.ф.-м.н., доцент, **І.С. Гавука**, к.е.н., доцент, ЛНАУ, м. Львів

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ НА МЕЖІ ДИНАМІЧНОГО ХАОСУ

В статті розглянуто проблемні напрями соціально-економічних процесів визначено динамічний хаос.

7. Смирнов Е. Б. Методологические и методические основы воспроизводства жилищного фонда крупного города в условиях экономики переходного периода: дис. ...доктора экон. наук : 08.00.05. / Е. Б. Смирнов. - СПб., 1998. - 421 с.
8. Березин А. О. Методические основы совершенствования структуры воспроизводства жилищного фонда крупного города в современных условиях (на примере Санкт-Петербурга) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.05. / А. О. Березин. - СПб, 2002. - 20 с.
9. Рогожан А. Н. Методы социальной и экономической оценки реконструкции городской застройки / А. Н. Рогожан. - М., 1982. - 28 с.
10. Про заходи щодо реконструкції житлових будинків перших масових серій: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 трав. 1999 р. № 820 // Офіц. вісн. України. - 1999. - №20.-Ст. 163.
11. Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду : Закон України від 22 грудня 2006 року № 525-У // Офіц. вісн. України. - 2007. - № 2. - Ст. 64.
12. Агеева Г. М. Оптимізація енерговитрат як об'єкт технічного регулювання / Агеева Г. М. // Державний науково-дослідний та проектно-вишукувальний інститут «НДІпроектреконст-рукція». - 2007. - Вип. 8. - 488 с.
13. Олійник Н. Концептуальні підходи до формування стратегії реновації житлового фонду / Наталія Олійник // Вісн. НАДУ. - 2009. - № 4. - С. 71-79.

Annotation. *Renovation of housing is considered as a process of reproduction of capital that goes through various stages/ The governance of housing renovation at the state and regional levels is analyzed, appropriate financial needs are estimated.*

Key words: *housing, capital repair, modernization, reconstruction, renovation.*

УДК 330.1

В.Є. Юринець, д.ф.-м.н., професор, ЛНУ ім. І. Франка, м. Львів;

О.М. Синицький, к.ф.-м.н., доцент, **І.С. Гавука**, к.е.н., доцент, ЛНАУ, м. Львів

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ НА МЕЖІ ДИНАМІЧНОГО ХАОСУ

В статті розглянуто проблемні напрями соціально-економічних процесів визначено динамічний хаос.

Ключові слова: соціально-економічні процеси, динамічний хаос, управління ризиком.

В останні десятиріччя корінним чином міняється світова динаміка соціально-економічних процесів. На перший план виходять стабільність, безпека і гармонія розвитку. Якщо у XX ст. основне завдання промисловості полягало в тому щоб виробляти більше і різноманітніше, то у XXI ст. - дешевше й економічніше. Тому на перший план виходять такі суперзадачі XXI ст.:

1. *Управління ризиком і безпекою складних систем.* Техногенні катастрофи і неполадки, які відбулися у другій половині XX ст. і своїми наслідками викликають загрозу для людства на сьогоднішній день, ставлять проблему безпеки складних систем їх впливу на навколишнє середовище і розвиток людства та управління ризиками.

2. *Енергозабезпечення людства.* Приймаючи до уваги різні причини (наприклад близька скінченність розвіданих природних запасів енергоносіїв, інтенсифікація їх використання тощо), ця проблема стає щораз гострішою. Скільки б не говорилося про використання альтернативних (відновлювальних) джерел енергозабезпечення, про енергозберігаючі технології, але якщо людство не буде відноситися до цього з надзвичайною серйозністю, то наслідки такого підходу стануть відчутними дуже швидко.

3. *Нейронаука.* Одним із прогнозованих досягнень науки XXI ст. вважають відкриття <психологічного коду>, тобто вивчення способів кодування, передачі, алгоритмів опрацювання інформації в нервовій системі, біохімічний аналіз роботи свідомості, що може відкрити нові перспективи в розвитку інформатики. Разом з тим, незважаючи на значний технологічний прогрес і високий рівень освіти людей, суспільство Мітилося досить вразливим відносно маніпуляції громадською свідомістю.

4. *Альтернативна (теоретична) історія.* Задачу альтернативної історії здебільшого пов'язують з аналізом стратегічних ризиків - подій, технологій, управлінських рішень, які можуть суттєво звузити можливості країн, регіонів, націй, призвести до них кризових явищ чи навіть до катастроф. Глибина і високий темп змін, руйнування ряду <великих проектів> поставили проблему вибору можливих історичних альтернатив.

5. *Рекультивация землі і перероблення накопичених відходів.* У середині минулого століття знаменитий датський учений Нільс Бор пророче зауважив, що людство не загине від атомної катастрофи, воно захлинеється у своїх відходах. Комп'ютерний аналіз деяких моделей світової динаміки, орієнтованих на довготерміновий прогноз, показав, що збереження нинішньої економіко-технологічної системи веде до деградації і катаст-

рофи світової спільноти. Це спонукає до стабілізації біосфери, техносфери, світового суспільства через створення нових гігантських галузей промисловості, зокрема, пов'язаних з рекультивацією землі і переробленням уже накопичених відходів.

Складною системою зазвичай вважають таку, яку не можна звести до простої суми її частин. У складних, просторово розподілених системах, які потенційно володіють безмежною кількістю ступенів свободи, відбувається самоорганізація - виділення невеликої кількості змінних, т. зв. параметрів порядку, які визначають динаміку всієї системи.

Віхами розвитку наукових напрямків є *парадигми*- вихідні концептуальні схеми, моделі постановки проблем і методи їх вирішення. У галузі дослідження складних систем, процесів і явищ можна виділити такі парадигми:

1. *Парадигма динамічного хаосу.* Це явище являє собою складну неперіодичну поведінку, яка спостерігається у детермінованих системах, тобто у таких системах, в яких майбутнє однозначно визначається минулим і в опис їх поведінки не входять випадкові параметри. Основним результатом на цьому етапі стало виявлення факту існування межі передбачуваності, пов'язаної з горизонтом прогнозу. Під горизонтом прогнозу розуміють термін часу, після якого динамічний прогноз поведінки системи, процесу чи явища стає неможливим. Це відбувається, зокрема, тоді, коли зміна поведінки системи, процесу чи явища у разі зміни деякого зовнішнього параметра переходить від регулярного руху розвитку до хаотичного.

2. *Парадигма самоорганізації.* У системах, які розміщені поза станом рівноваги, відбуваються процеси самоорганізації, тобто виникають стани, які утворюються в результаті узгодженої поведінки великої кількості складових елементів. Наприклад, у суспільстві внаслідок тривалої незаконної дії деяких злочинних угруповань виникає справедливе обурення великої кількості людей, що виливається в утворенні загонів самооборони (чи інших подібних структур) для ліквідації кримінальних елементів, а точніше - відбуваються дії приведення суспільства до стану рівноваги.

Теоретично - це приводять до виділення із множини характеристик, які описують систему, невеликої кількості *параметрів порядку*- головних змінних, до яких підлаштовуються всі інші, тобто їх вплив на систему у цій ситуації незначний. Основна задача дослідження полягає в тому, щоб із всієї сукупності характеристик системи, коли вона перебуває поза станом рівноваги, виділити саме такі, які є головними змінними, і на їх основі побудувати модель життєдіяльності системи.

3. *Парадигма складності.* Цю парадигму зазвичай називають «життя на межі хаосу», тобто поведінка системи відбувається на межі рівноваги, коли достатньо незначного зовнішнього впливу для переходу системи з рівноважного в хаотичний стан. Розв'язки диференціальних рівнянь, які описують поведінку такої системи, є нестійкими.

В основі управління ризиком і безпекою складних систем і процесів лежить проблема прогнозу або, як ще часто називають, побудова предиктора (від англ. *topredict* - передбачати). Побудова предикторів перебувала у центрі уваги вчених, починаючи з перших років застосування комп'ютерної техніки. Для побудови предиктора зазвичай рекомендують користуватися методом екстраполяції. Один із варіантів цього методу - авторегресія. Цей варіант дає досить добрі результати на декілька кроків вперед лише для детермінованої системи.

Для опису недетермінованих систем виходять із більш загальної і глибшої гіпотези - вважають, що об'єкт, який підлягає вивченню, описується деякою динамічною системою рівнянь

$$\frac{d\vec{x}}{dt} = \vec{f}(\vec{x}) + \vec{g}(t) + \vec{e}(\vec{x}, t), \quad \vec{x}(0) = \vec{x}^{(o)}, \quad \vec{x}(t) = (x_1(t), x_2(t), \dots, x_k(t)), \quad (1)$$

де $f(x)$ - член, який визначає динаміку об'єкта; $g(t)$ - керуючі впливи; $e(x, t)$ - шум, пов'язаний з впливом на досліджуваний об'єкт процесів, які розміщені на інших рівнях організації; k - розмірність фазового простору, тобто кількість змінних, які характеризують стан досліджуваного об'єкта.

У загальному випадку член $f(x)$ є нелінійним, а член $g(t)$ - випадковим.

Припустимо, що існує спосіб (прилад), за допомогою якого через деяку функцію Φ визначають результати вимірів:

$$h_i = h(t_i) = \Phi(\vec{x}(t_i)) \equiv \Phi(\vec{x}_i). \quad (2)$$

Якщо за величинами $A, h_2, \dots, h_n$ вдається побудувати систему (1), використовуючи для цього можливо і додаткову інформацію, то одержуємо предиктор, який дає настільки повний і точний опис об'єкта, наскільки це дають змогу наявні дані спостережень.

Невдачі, які виникали при цьому, пов'язували з недостатньою точністю вимірів, нерозвинутими комп'ютерами та іншими технічними труднощами. Однак подальші дослідження виявили, що труднощі, пов'язані з побудовою предикторів, є не технічними, а принциповими. Вони пов'язані з парадоксальними властивостями, які можуть мати розв'язки систем звичайних диференціальних рівнянь

$$\frac{dx}{dt} = \vec{f}(\vec{x}), \quad \vec{x}(0) = \vec{x}^{(o)}, \quad (3)$$

з явищем *динамічного хаосу*. На перший погляд ніби очевидно, що для розв'язків системи (3), коли її (т. зв. встановлені режими, які відображають детермінований стан системи), то функція $x(t)$ буде прямувати до сталої величини або до періодичної функції. Таким же чином здавалось би, знаючи предиктор вигляду (3), можна дати прогноз на скільки завгодно великий час.

Будь-яка динамічна система визначає у фазовому просторі певну траєкторію. Динамічний хаос зумовлений тим, що сусідні фазові траєкторії з часом віддаляються одна від одної. Повернення до попередньої траєкторії протікання події у такому просторі потребує з часом все більших зусиль (зовнішніх впливів) і часто взагалі малоймовірне.

Виявляється, коли вектор $x(t)$ має три і більше компонентів, то моделі (3) можуть описувати *детермінований неперіодичний рух*. Це важливо, бо лінійні предиктори, одержані з допомогою відомого методу авторегресії, в принципі не можуть описувати таку поведінку системи.

Відкриття явища динамічного хаосу суттєво міняє погляд на саму процедуру порівняння передбачення теорії з дійсністю (експериментом), постановку ряду задач управління складними соціально-економічними системами. Якщо раніше експериментальна крива не збігалася з теоретичною, то здебільшого робили висновок, що теорія не описує експеримент. Після відкриття динамічного хаосу, виявилася ще одна можливість - розроблена модель може бути доброю (адекватною), але вихідна система рівнянь, яка описує модель, наділена чутливістю до початкових даних. Тобто, щоб вияснити, чи задовільна модель, не можна «поточно» на одні моменти часу порівнювати розраховану за допомогою моделі траєкторію із самим об'єктом. Потрібно порівнювати деякі функціонали на траєкторії.

Чутливість до початкових даних означає, що малі впливи можуть істотно змінити траєкторію через деякий (може й незначний) час. Тобто, у таких системах малі причини можуть мати великі наслідки. Подібні випадки часто зустрічаються в суспільстві, коли якийсь незначний інцидент може призвести до бурхливого розвитку подій, а деколи навіть до катастрофи. Розвиток катастрофічних подій можливий лише у випадку узгодженої поведінки різних частин системи, тобто у разі наявності в неї *цілісних властивостей*, що є ще одною відмітною рисою складних систем, які знаходяться на межі хаосу.

Зауважимо, що динамічний хаос був відкритий завдяки комп'ютерних технологій, тобто обчислювальних розрахунків. Вивчення процесів, пов'язаних з динамічним хаосом у складних соціально-економічних системах, дає змогу з певним наближенням прогнозувати їх динаміку й управляти нею.

Annotation. *The article deals with the problematic areas of socio-economic processes defined dynamic chaos.*

Key words: *socio-economic processes, dynamic chaos, risk management.*

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ І СУЧАСНОГО ВИМІРУ

Стаття досліджує сутність та джерела формування соціального капіталу з точки зору його основних компонент, в якості яких виступають довіра, соціальні взаємодії, цінності, норми. При цьому робиться спроба сформулювати ознаки, оцінювання яких, дасть можливість більш точно характеризувати рівень розвитку соціального капіталу на різних рівнях його прояву і перш за все на рівні підприємства.

Ключові слова: соціальний капітал, суспільні інститути, довіра, соціальні взаємодії, цінності, норми, правила поведінки, суспільне благо, власні інтереси, суспільні інтереси.

Соціальний капітал є тією категорією, яка отримала свою популярність і ввійшла в зарубіжний та вітчизняний науковий обіг в другій половині 90-х років XX століття. Проте, цьому факту передувала низка наукових узагальнень і концептуальних досліджень цього терміну та явища об'єктивної дійсності в працях Л. Дж. Ханіфана, Е. Дюркгейма, і М. Вебера та інших. Останні вважали, що основним компонентом соціального капіталу є довіра, яка характеризує особистість і за певних умов може перестати бути індивідуальною якістю та розповсюдитися в цілому на соціальну групу чи суспільство [1;]. Наступні дослідження значно розширили та збагатили сутність та зміст категорії «соціальний капітал», з як соціальних, так і економічних петицій мислення. Але відразу треба сказати, що в сучасних умовах існує широка розбіжність поглядів та відсутність спільної логічної бази, поверхневність аналізу, пов'язаних з висутою категорією процесів, та сторін соціально-економічного життя. Все це безумовне стримує спроби методологічно наповнити, без сумніву, вдалий термін «соціальний капітал» новим сенсом та теоретико-прикладним змістом. На нашу думку, необхідно шукати вихід з цього положення за рахунок вже напрацьованого методологічного апарату тим паче, що сучасні економічні та соціальні дослідження мають необхідний досвід для постійного вдосконалення власних наукових пошуків.

Тому мета статті полягає в опрацюванні тих доробок, що зробили можливим висунення концепції соціального капіталу, і на їх основі та методологічній базі узагальнити та сформулювати понятійні засади і ознаки, оцінювання яких, дасть можливість більш точно характеризувати рівень розвитку(СК) на різних рівнях його прояву. Для цього необхідно вивчити глибинні витоки цього явища, джерела його походження пояснивши механізм дії соціального капіталу на соціально-економічні процеси.

Дослідженню соціального капіталу присвячено немало робіт теоретичного плацу, які були написані вченими-економістами, соціологами, психологами, журналістами, іншими зацікавленими особами. Деякі з них мають суто оглядовий характер, а деякі - практичний, але багато з робіт претендують на фундаментальний характер.

Серед таких авторів, що проявили зацікавленість ідеєю соціального капіталу з соціальних і економічних позицій слід назвати таких як П. Бурд'є, Р. Патнем, Дж. Коулман (соціолог, але його робота присвячена і економічним аспектам цього явища), Ф. Фукуяма [2;], а також російські вчені В. Радаєв, Й. Дискін, П. Шихіреєв, українські дослідники С. Архієреєв, М. Гуревичев, О. [4, с. 3-8] Демків та інші. Узагальнюючи розмаїття думок вітчизняних і зарубіжних авторів і не зупиняючись на широкій науковій полеміці стосовно суттєвих складових та характерних ознак соціального капіталу, зупинимось і сформулюємо найбільш цікаві та понятійно точні, на нашу думку, визначення, щоб на їх основі і класифікувати, і оцінити рівень розвитку (СК) у всіх формах його прояву.

Перш за все «соціальний капітал» (social capital) - це зв'язки між людьми і залежні від них норми довіри і поведінки, що створюють механізм соціальної взаємодії. В організації, наприклад, соціальний капітал є пусковим механізмом для співробітництва! і поширення знань, оскільки він дає основу для сприяння і координації контактів ні взаємодій.

Всесвітній банк визначає соціальний капітал як «інститути, відносини і норми, ЩО формують якісно і кількісно соціальні взаємодії в суспільстві».

Однак соціальний капітал - це не простий набір суспільних інститутів, незалежно і автономно функціонуючих, а навпаки, це те, що утримує їх разом та забезпечує зв'язок між ними за допомогою горизонтальних зв'язків і норм та взаємодій.

В українській довідковій літературі, зокрема в словнику з соціальної політики визначають, що (СК) - це «сукупність недержавних та некомерційних суб'єктів соціального життя, мережа їх взаємозв'язків, цінності та норми, яких вони дотримуються, а

також різні види діяльності, виконувані ними з власної ініціативи в рамках сформованої мережі зав'язків та дотриманням усталеної системи цінностей і норм» [3, с. 185].

Тому можна констатувати, що соціальний капітал - це феномен, який має суспільну, а не індивідуальну природу. Він(СК) притаманний самій структурі людських відносин і будучи пов'язаним з іншими людьми при цьому людина одержує безліч Переваг. Таким чином, соціальний капітал не може знаходитися в чийй би то було Власності, він являє собою суспільне благо, яким можуть користатися усі.

В науковій літературі прийнято розрізняти дві форми існування соціального капіталу:

- *Структурний*: суспільні інститути, мережі, асоціації; правила, яким підпорядковується їхнє існування;
- *Когнітивний*: довіра, відносини, цінності, норми і способи поведінки.

Ці форми мають відносну незалежність і можуть існувати як деякий суспільний Інститутзі своїм регламентом, довіра до якого серед людей може бути, наприклад, низькою, і в той же час люди можуть бути пов'язані довірою, загальними нормами і цінностями, не об'єднуючись при цьому в той чи інший суспільний інститут або інше формальне об'єднання.

Форми соціального капіталу можуть існувати та реалізуватися як мінімум на Трьох рівня (див. табл. 1.)

Таблиця 1

Форми існування та рівні реалізації соціального капіталу

Рівні формування соціального капіталу	Форми існування соціального капіталу	
	Структурний капітал	Когнітивний капітал
Макрорівень	Норми права, професійні Співтовариства державні інститути	Суспільні цінності й стандарти, довіра
Мезорівень	Громадські організації. ділові співтовариства. державні інститути	Суспільні й особисті цінності, довіра
Мікрорівень	Мережі у середині фірм, вклю- чення в Інтернаціональні мережі й співтовариства	Корпоративні цінності та норми, довіра

Усі рівні соціального капіталу знаходяться в тісній взаємодії, доповнюючи один одного. Значимі позитивні ефекти можливі тільки за умови достатньої розвиненості всіх трьох рівнів. Але, як вже зазначалося раніше, стрижнем існування соціального капіталу є довіра.

Слід спеціально зазначити, що довіра - це в тому числі й економічна категорія, що відбиває вплив на економіку існуючого в суспільстві рівня довіри громадян одне одному і до влади, а також довіра між державою, виробниками, споживачами. Якщо такої довіри мало, або ж зовсім немає, це несприятливо для всіх сфер буття, включно і для економічного розвитку країни.

Високий рівень загальної взаємної довіри, співробітництво, спілкування, взаєморозуміння - усе це складає соціальний капітал співтовариства, і чим краще він розвинутий, тим більших успіхів це співтовариство здатне досягти. Умови для розвитку соціального капіталу можуть спеціально створюватися і підтримуватися.

Відомий ряд факторів, що деструктивні впливи на розвиток соціального капіталу в організації. До них відносяться:

- прийнята в організації практика відсутності суто особистих робочих місць, коли кожний може зайняти будь-яке вільне з них. Така практика заважає людям відчувати свій особистий зв'язок зі своєю організацією і виразити прихильність до неї;
- різкі і радикальні зміни процесів в організації, що проводяться за будь-яку ціну, на шкоду сформованим у колективі нормам, цінностям і відносинам;
- надмірна концентрація уваги на лідері організації, переоцінка його ролі і значимості;
- лицемірство, подвійні і непрозорі стандарти корпоративної політики;
- невідповідність реальних дій керівництва заявленим цінностям компанії.

Тому, підводячи підсумок зазначимо, що високий рівень загальної взаємної довіри, співробітництво, спілкування, взаєморозуміння - усе це складає соціальний капітал співтовариства, підприємства, організації і суспільства в цілому. І чим краще він розвинутий, тим більших успіхів досягне цей колектив, галузь і це суспільство загалом.

Список використаних джерел

1. Інтернет - енциклопедія - Електронний ресурс. - Режим доступу: www.ru.wikipedia.org
2. Fukuyama F. Social Capital and Civil Society. The Institute of Public Policy, Georgetown University, October 1999.
3. Семигіна Т. В. Словник із соціальної політики. - К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005.
4. Гуревичев М.М. Социальный капитал: истоки и их эволюция // Социально.-экономика. - 2002.-№ 1-2.-С. 3-8.

Annotation. Article investigates essence and sources of formation of the social capital from the point of view of its cores a component in which quality act trust, social interactions, values, norms. Attempt to formulate signs, estimation, which thus becomes, will give the chance to characterise more precisely a level of development of the social capital at different levels of its display.

Key words: the social capital, public institutes, trust, social interactions, values, norms, behaviour rules, the public blessing, own interests, public interests.

УДК 330.341.41:338.3(477)

Ю.С. Латер, к.е.н., професор; Г.Г. Зелик, к.е.н., доцент,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка

ВІДПОВІДНІСТЬ СТРУКТУРИ ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ СУЧАСНИМ ТЕХНОЛОГІЧНИМ УКЛАДАМ

Визначено сучасний стан науково-технічного потенціалу України і його відповідальність новітнім технологічним укладом, що впроваджуються в економіки розвинених країн світу.

Ключові слова: технологічний уклад, наукоємні виробництва і галузі, структура технологічного укладу.

Автором теорії технологічних укладів можна вважати видатного російського вченого М.Д.Кондратьєва, який досліджував періодичність існування довгих хвиль в економіці передових країн світу [1]. Технологічний уклад можна визначити як комплекс провідних поєднаних галузей основою функціонування яких є відповідні своєму історичному періоді розвитку технології. У цьому сенсі технологію слід розглядати як науково-технічну основу виробництва товарів та надання послуг.

Життєвий цикл технологічного укладу охоплює приблизно сторіччя, при цьому період його домінування в розвитку економіки складає 40-60 років.

Комплекс базисних сукупностей технологічно поєднаних виробництв утворюють ядро технологічного укладу. Технологічні нововведення, які приймають участь в Ного створенні, отримали назву ключовий чинник. Галузі, які відіграють провідну роль в розповсюдженні нового технологічного укладу, є його конструктивно утворюючими галузями.

Annotation. Article investigates essence and sources of formation of the social capital from the point of view of its cores a component in which quality act trust, social interactions, values, norms. Attempt to formulate signs, estimation, which thus becomes, will give the chance to characterise more precisely a level of development of the social capital at different levels of its display.

Key words: the social capital, public institutes, trust, social interactions, values, norms, behaviour rules, the public blessing, own interests, public interests.

УДК 330.341.41:338.3(477)

Ю.С. Латер, к.е.н., професор, Г.Г. Зелик, к.е.н., доцент,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка

ВІДПОВІДНІСТЬ СТРУКТУРИ ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ СУЧАСНИМ ТЕХНОЛОГІЧНИМ УКЛАДАМ

Визначено сучасний стан науково-технічного потенціалу України і його відповідальність новітнім технологічним укладом, що впроваджуються в економіки розвинених країн світу.

Ключові слова: технологічний уклад, наукоємні виробництва і галузі, структура технологічного укладу.

Автором теорії технологічних укладів можна вважати видатного російського вченого М.Д.Кондратьєва, який досліджував періодичність існування довгих хвиль в економіці передових країн світу [1]. Технологічний уклад можна визначити як комплекс провідних поєднаних галузей основою функціонування яких є відповідні своєму історичному періоді розвитку технології. У цьому сенсі технологію слід розглядати як науково-технічну основу виробництва товарів та надання послуг.

Життєвий цикл технологічного укладу охоплює приблизно сторіччя, при цьому період його домінування в розвитку економіки складає 40-60 років.

Комплекс базисних сукупностей технологічно поєднаних виробництв утворюють ядро технологічного укладу. Технологічні нововведення, які приймають участь в Ного створенні, отримали назву ключовий чинник. Галузі, які відіграють провідну роль в розповсюдженні нового технологічного укладу, є його конструктивно утворюючими галузями.

Починаючи з промислової революції в Англії по сьогоднішній день в світовому техніко-економічному розвитку виділяють життєві цикли п'яти послідовно змінюючи один одного технологічних укладів, включно домінуючий в структурі сучасної економіки Інформаційний технологічний уклад [2].

На сьогодні п'ятий технологічний уклад близький до завершення свого зростання, Ознаками завершальної фази життєвого циклу домінуючого укладу (V) є стрімке Зростання і падіння цін на енергоносії, утворення і крах фінансових пірамід тощо. Світова економіка впритул наблизилась до початку структурної перебудови на основі шостого укладу. Його становлення і зростання будуть визначати глобальний розвиток в найближчі два-три десятиліття.

Таблиця 1

Характеристика	Хронологія та характеристика технологічних укладів.				
	Номер технологічного укладу				
	Технологічний уклад 1	Технологічний уклад 2	Технологічний уклад 3	Технологічний уклад 4	Технологічний уклад 5
Період домінування	1770-1830 рр.	1830-1880 рр.	1880-1930 рр.	1930-1980 рр.	З 1980-1990 рр. по 2030-2040 рр.
Технологічні лідери	Велика Британія, Франція, Бельгія	Велика Британія, Франція, Бельгія, Німеччина, США	Німеччина, США, Велика Британія, Франція, Бельгія, Швейцарія, Нідерланди	США, держави західної Європи, Японія, СРСР	США, ЄС, Японія
Ядро технологічного укладу	Текстильна промисловість, текстильне верстатобудівництво, виплавка чавуну, обробка заліза, будівництво каналів, водяний двигун	Паровий двигун, залізничне будівництво, пароходобудування, вугільна, верстатно-інструментальна промисловість, чорна металургія	Електротехнічне, важке машинобудування, виробництво та прокат сталі, ліній електропередач, неорганічна хімія	Автомобільне та тракторобудування, кольорова металургія, виробництво товарів тривалого використання, синтетичні матеріали, органічна хімія, виробництво та переробка нафти	Електронна промисловість, обчислювальна, оптиволоконна техніка, програмне забезпечення, телекомунікації, роботобудування, виробництво та переробка газу, інформаційні послуги
Ключовий чинник	Текстильні машини	Паровий двигун, верстати	Електродвигун, сталь	Двигун внутрішнього згорання	Мікроелектронні компоненти
Ядро укладу, що формується	Парові двигуни, машинобудування	Сталь, електроенергетика, важке машинобудування, неорганічна хімія	Автомобілебудування, органічна хімія, виробництво та переробка нафти, кольорова металургія	Радари, будівництво трубопроводів, авіаційна промисловість і переробка газу	Біотехнології, нанотехнології, тонка хімія
Переваги нового технологічного укладу	Механізація та концентрація виробництва на фабриках	Зростання масштабів та концентрація виробництва на основі використання парового двигуна	Підвищення гнучкості виробництва на основі використання електродвигуна, стандартизація виробництва, урбанізація	Масове та серійне виробництво	Індивідуалізація виробництва та споживання, підвищення гнучкості виробництва, доурбанізація на основі телекомунікаційних технологій

Між п'ятим і шостим технологічними укладами існує спадкоємність. Разом з тим вони відрізняються масштабами обробки інформації і глибиною проникнення технології в структуру матерії. П'ятий технологічний уклад базується на застосуванні досягнень мікроелектроніки в управлінні фізичними процесами на мікронному рівні, а шостий - на використанні нанотехнологій, оперуючих на рівні однієї мільярдної метра. На нанорівні з являється можливість змінювати молекулярну структуру речовини, надавати їй цільовим чином принципово нових властивостей, проникати в клітинну структуру живих організмів, змінюючи їх. Структура шостого технологічного укладу виглядає слідуєчим чином.

Ключовий чинник: нанотехнології, клітинні технології і методи генної інженерії, ЯКІ спираються на використання електронних растрових і атомно-силових мікроскопів, відповідних метрологічних систем.

Ядро, наноелектроніка, молекулярна і нанофотоніка, наноматеріали і наноструктуровані покриття, оптичні наноматеріали, наногетерогені системи, нанобіотехнології, наносистемна техніка, нанообладнання.

Базові галузі: електронна, атомна і електротехнічна промисловість, інформаційно-комунікаційний сектор, верстато-, судно-, авто- і приладобудування, фармацевтична промисловість, авіабудування, клітинна медицина, насінництво, будівництво, хімічно-металургійний комплекс.

Сьогодні розвиток шостого технологічного укладу стримується як незначним обсягом і не відпрацьованістю відповідних технологій, так і неготовністю соціально-економічного середовища до їх застосування. Не дивлячись на те, що витрати на застосування новітніх технологій стрімко зростають, питома вага шостого технологічного укладу в структурі сучасної економіки залишається незначною. Якісний стрибок відбудеться після завершення структурної перебудови провідних економік світу і переходу технологічного укладу до фази зростання, що очікується в середині цього десятиріччя. По прогнозах наукового фонду США, до 2015 року річний обіг ринку нанотехнологій досягне 1-1,5 трлн.дол. [3].

Поруч з галузями ядра нового технологічного укладу зростання буде відбуватися і в його базових галузях. В їх складі залишаться базові галузі попереднього п'ятого укладу: електротехнічна, авіаційна, ракетно-космічна, атомна промисловість, прилади і верстатобудування, освіта, зв'язок. Крім цього новий технологічний уклад розповсюдиться на охорону здоров'я (ефективність якої багатократно зросте із застосуванням клітинних технологій і методів діагностики генетично обумовлених хвороб) і

сільське господарство (на основі застосування досягнень молекулярної біології і генної інженерії), а також проявиться в створенні нових матеріалів з наперед заданими властивостями. Завдяки появі наноматеріалів до базових галузей нового технологічного укладу увійдуть також хіміко-металургійний комплекс, будівництво, судно і автомобілебудування [4].

Структуру виробництва можна розглядати і з позицій частки у виробництві ВВП наукомістких галузей, адже саме вони складають основу сучасного п'ятого і народжуючого шостого етапу.

Наукомісткі галузі визначають як відношення витрат виробництва до витрат на НДДКР, частка яких в собівартості продукції повинна переважати інші витрати. У країнах ОЕСР до наукомістких виробництв відносять ті, для яких показник наукомісткості (відношення витрат на дослідження та розробки до обсягу виробництва чи доходу) перевищує 3,5%. Якщо цей показник відповідає 3,5-8,8%, то виробництво і його продукцію відносять до групи технологій високого рівня, якщо він перевищує 8,5%, то їх характеризують як провідні наукомісткі технології. До наукомістких високотехнологічних галузей належать ті, в яких відношення витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи до відповідних обсягів випуску продукції в 1,2-1,5 рази перебільшують середньосвітовий рівень в обробній промисловості розвинутих країн, тобто становить 3,5-4,5%.

А.Яковлєв вважає, що під наукоємністю виробництв, галузей, підприємств розуміють їх дії, націлені на створення принципово нових товарів і послуг, які сприяють вирішенню важливих завдань, збільшенню престижу держави, покращенню життєвого і культурного рівня населення [5].

Російські економічні джерела виходять з того, що до наукоємних належать найбільш сучасні галузі, що випускають продукцію на основі останніх досягнень науки і техніки. Вони відрізняються великими витратами на наукові дослідження, передовим у науково-технічному плані виробничим апаратом, значним кадровим потенціалом дослідників і розробників [6].

До наукомісткого сектору промисловості, тісно пов'язаного з виробництвом високотехнологічних виробів, належать:

- виробництво електронних обчислювальних машин та засобів зв'язку, що дають можливість опрацювати дедалі більші масиви інформації за менший час; до таких виробів відносять телефакси, радари, супутники зв'язку, комп'ютери та центральні процесори, програмне забезпечення;

- оптоелектроніка, що охоплює розроблення і створення електронних виробів та обчислювальних машин, які містять емітери або детектори світла, наприклад, оптичних сканерів, оптичних дисків для лазерних програвачів, фотоелементів для сонячних батарей;
- власне електроніка - виробництво інтегральних схем, друкарських плат, конденсаторів тощо;
- створення автоматизованих виробничих комплексів-верстатів із ЧПУ, робототехніки, автоматичного транспортного устаткування тощо;
- сфера аерокосмічних технологій, яка охоплює створення нових моделей літаків, цивільних та військових гелікоптерів, штучних супутників Землі, розроблення нових видів турбореактивних двигунів, автопілотів, тренажерних стендів;
- створення нових матеріалів, напівпровідників, волоконної оптики, нових композитивних матеріалів;
- біотехнологія як застосування в медицині й промисловості досягнень генетики для створення нових лікарських препаратів;
- ядерні технології - виробництво реакторів та їх компонентів, сепараторів для поділу ізотопів тощо;
- виробництво зброї, зокрема крилатих ракет, керованих торпед, бомб, пускових ракетних установок, а також нових видів вогнепальної зброї.

Якщо на початку 1991 року виробництво наукомісткої продукції у світі зростало на 6,2% за рік, а виробництво звичайних промислових товарів - лише на 2,7%, то в першому десятиріччі 2000 років обсяги виробництва наукомістких галузей збільшувалися на 11% за рік, тобто в 4 рази швидше ніж в інших галузях [7].

У цьому контексті можна розглянути відповідність сучасної структури виробництва в Україні вимогам технологічного прогресу. Загальний висновок полягає у тому, що рівень наукоємності вітчизняного виробництва залишається вкрай низьким. І справа не тільки в відсутності грошей і системи стимулювання інноваційної діяльності. Фундаментальне значення має технологічна відсталість структури нашої економіки. В ній домінують низькотехнологічні галузі виробництва, які по своїй природі не наукоємними: добувні, паливні, харчові, агропромисловість. Наукоємність таких галузей в середньому не перевищує 1,2% [8].

Сьогодні 96% вітчизняної продукції належать до третього і четвертого технологічного укладів (чорна металургія, багатотонажна хімія, сільське господарство тощо) [9]. П'ятий технологічний уклад тільки починає розвиватися, його частка не перевищує

4% промислового виробництва в країні. Про шостий технологічний уклад виробництва, який в розвинутих країнах із лабораторій вже вийшов на промислове впровадження в Україні тільки говорять. Низький технологічний рівень вітчизняної економіки, її структурна деформованість в бік сировинних галузей і виробництв з недостатнім рівнем доданої вартості, визначають вкрай обмежений внесок новітніх технологій в економічне зростання країни. Сьогодні їх частка в виробництві ВВП оцінюється на рівні 0,7-1%, що невідповідає потенціальним можливостям української науки створювати технології новітніх укладів, зокрема нанотехнологій, біотехнологій, ракетно-космічних технологій, інформаційно-комунікаційних технологій.

Аналогічна ситуація склалась і щодо динаміки інвестування у промисловість, яка вказує на певне зниження (з 58,5% у 2001 р. до 49,8% у 2008 р.) обсягу інвестицій Н основний капітал виробництв третього технологічного укладу, майже симетричне відповідне зростання виробництв четвертого технологічного укладу (з 39,4% у 2001 р. до 47,7% у 2008 р.) і майже стабільну частку інвестицій у п'ятий технологічний уклад (у середньому 2,5%). у цілому спостерігається в'ялий, нестійкий процес, який що за характером коливаний, що за структурою в такому стані не залишає шансів для технологічного прориву [10].

Зростання обсягів виробництва високотехнологічної продукції зумовлює зміни в товарній структурі світової торгівлі - відбувається збільшення питомої ваги готових виробів (передусім машин та устаткування), хімічних товарів, при зменшенні частки палива, сировини і продовольства. За даними СОТ, за 1995-2008рр частка сільськогосподарської продукції у світовому експорті зменшилась від 12,2 до 8,9%, видобувної промисловості - від 14,3 до 12,9%, продукції обробної промисловості зросла від 70 до 75,1%. При цьому збільшилась частка машинобудівного та транспортного устаткування від 35,8 до 41,7%, офісного й телекомунікаційного обладнання від 8,8 до 15,8%.

В нашій країні ситуація прямо протилежна. Експорт товарів і послуг в останні роки еквівалентний 47% ВВП. В той же час, в експорті переважають сировинні товари і продукція з низьким рівнем переробки на які припадає $\frac{2}{3}$. Якщо в 80-ті роки в Структурі української промисловості і товарного експорту частка машинобудування стабільно складала порядка 30-40%, а чорної металургії була в два-три рази менша, то сьогодні ситуація прямо протилежна. Україна перетворилась у сировинний придаток не тільки розвинених країн, але й найбільш успішних економік, що розвиваються [11]. Все це є слідством того, що Україна розпродас свої сировинні ресурси і викори-

стовує свій висококваліфікований трудовий потенціал вкрай неефективно. Відсутність будь-якої технологічної політики в країні призводить до її подальшої технологічної деградації.

Список використаних джерел

1. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры. Доклады и их обсуждения в Институте экономики. - М., 1928.
2. Глазьев С.Ю. Теория долгосрочного технико-экономического развития. - М.: Вла Дар, 1993.
3. Румянцева С.Ю. Длинные волны в экономике: многофакторный анализ. - СПб.: Изд-во СПб. ун-та, 2003.
4. Екимова Н. Роснано: благо или зло для российской экономики // Капитал страны: [Интернет журнал].
5. Глазьев С. Мировой экономический кризис как процесс смены технологических укладов // Вопросы экономики №3, 2009, с. 26-34.
6. Яковлев А.И. Сутність і показники наукоємності // Наука і суспільство. №3, 2007 р., с.63.
7. Основы внешнеэкономических знаний / Ред. С.И.Долгополов и др. - М.: Высш. школа 1990.
8. Федулова Л.І. Інноваційна економіка. - Київ: Либідь, 2006. (с. 106-107); Долгов С.И. Основы внешнеэкономических знаний. - М.: Высшая школа, 1990; Яковлев А.И. Сутність і показники наукоємності. // Наука і суспільство. №3. 2007 - с. 63-65.
9. Малицкий Б.А. Неoliberalизм и кризис инновационного развития экономики. Формула кризиса. // Феникс. Киев. 2009. с.62.
10. Яценко Н. Економіка України 1999-2008: втрачене десятиріччя // Дзеркало тижня №51- 52, 2009.
11. Федулова Л. Технологічна готовність економіки України до нових викладів в умовах відсутності технологічної політики // Економіка України, №9, 2010, с.17.
12. Кораблін С. Курсові тупики сировинних економік // Дзеркало тижня. №39, 2010.

Annotation. To define the modern state of scientific and technical potential of Ukraine and his responsibility the newest technological mode, that inculcated in the economies of the developed countries of the world.

Key words: technological mode, naukoemni productions and industries, structure of the technological mode.

УДК 330.16 (477)

З.І. Галушка, к.е.н., доцент, В.О. Соболев, к.е.н., доцент,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СТРУКТУРНОГО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЕКОНОМІЧНИХ І СОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Визначені сучасні методи дослідження взаємозв'язку економічних і соціальних процесів. Обґрунтовано структурно-функціональну модель соціальної системи, яка дозволяє упорядкувати співвідношення її основних елементів і показати їх роль у функціонуванні та розвитку економічних систем.

Ключові слова: системний аналіз, соціосинергетичний підхід, нелінійна наука, структурно-функціональний підхід

У сучасній економічній науці існує низка методологічних підходів до вивчення економіки, які примушують дивитися на економіку як складну й цілісну систему відносин. До них відносяться: теорія систем (Л.Берталанфі, А. Богданов); так звана „теорія хаосу» або нелінійна наука, яка отримала практичне застосування паралельно у багатьох галузях науки (А.Андронов, А.Пуанкаре, Х.Уїтні — у математиці; І.Пригожин - у термодинаміці; М.Моїсєєв і Е.Янч - в історії; Л.Лесков - у моделюванні соціально-культурних процесів); синергетичний підхід, який розвивається у різних школах та в різних галузях наукових знань¹.

До таких шкіл належать: 1) Брюссельська школа І.Пригожина, у руслі якої розроблялась теорія дисипативних систем та розкривались Історичні передумови теорії самоорганізації; 2) Школа Г.Хакена, професора Інституту синергетики і теоретичної фізики, 3) Математики В.Арнольд (Росія) та Р.Тома (Франція); 4) М.Моїсєєв (Росія) висунув ідеї універсального еволюціонізму та коеволюцію людини і природи. Предмет синергетики розподілився між такими напрямками науки: 1) теорія динамічного хаосу досліджує надскладну впорядкованість (наприклад, явище турбулентності); 2) теорія детермінованого хаосу вивчає хаотичні явища, що виникають у результаті детермінованих процесів; 3) теорія катастроф досліджує поведінку самоорганізованих систем у термінах біфуркації, нестійкості тощо.

Методологічну основу для більш глибокого дослідження економічних процесів складають також соціальні науки. Серед них найбільш актуальною, на наш погляд, є філософія господарства як методологічна наука¹. Філософія господарства враховує різні сторони людського життя. Це сфера знань про людину, її життя й господарську діяльність.

Базилевич В.Д. та Ільїн В.В. як методологію нової якісної економічної теорії визначили метафізику економіки. Вони виходять з того, що економіка постає не лише як «товарообмінне господарство», не лише як «суспільне виробництво», а як колосальний світ, «космос», світ економіки, який не можна визначити традиційними словами, не можна проникнути в його внутрішній зміст за допомогою звичних методів. ««Світ економіки» - це не зовнішнє стосовно до людини буття. Він опосередкований діяльністю людини, і в цьому сенсі сповнений *соціальності*. Це означає енергію конкуренції, волю вибору, духовну напругу соціальних груп, страт і спільнот, зміну парадигм управлінських моделей тощо» [1, с.17].

Використовуючи вищезазначені підходи, зазначимо, що соціальні системи у певний спосіб організовані. Їхня специфіка закладається комплексом базових цінностей, ЯКІ домінують в суспільстві, структурують відносини між людьми та форми соціальних стосунків. Через норми, правила суспільної поведінки, процедури й специфічні механізми реалізації, закладені організаційною культурою суспільства, формуються його організаційна структура - формальні та неформальні інститути, які визнають механізми та способи регулювання відносин шляхом встановлення місця Індивіда в суспільстві та механізмів, які дозволяють поєднувати інтереси, спрямовуючи їх на досягнення певних результатів.

Організаційна структура - це частково самоорганізаційний механізм (внутрішній), закладений самою природою та глибинними властивостями соціального середовища (культурою, історією, традиціями, досвідом), а частково - організаційний (зовнішній), який створений суспільством для координації соціальних процесів. Самоорганізаційний порядок складається спонтанно особливо у точках криз (біфуркацій), Він може бути некерованим і неузгодженим, або бути притаманним лише тому середовищу, де він виникає. Через певний час такий порядок може скластися в організаційно фіксованих форматах, характерних для певних соціальних груп, людей, зайнятих у певній сфері, таких, які причетні до розв'язання певних соціальних (економічних) проблем, тих, що мають певні права щодо розподілу чи перерозподілу певних ресурсів, причетних до владних структур з правами впливу на вирішення певних

проблем. Часто цей порядок створюється як паралельний офіційному, певним чином узгоджується з офіційним, у якійсь мірі з ним переплітається через реалізацію спільних інтересів.

Процеси самоорганізації активно проходять у відкритих, складних, динамічних, імовірнісних системах. Вони характеризуються такими особливостями: мінливістю, нестабільністю, випадковістю окремих параметрів і стохастичністю поведінки; здатністю адаптуватися до умов середовища, що змінюються, і перешкод (як до зовнішніх, так і внутрішніх); здатністю до самозбереження за рахунок дії системних законів і принципів: розвитку, синергії, інформованості-впорядкованості, гармонії та ін; здатністю виробляти цілі, варіанти поведінки та змінювати структуру.

Організаційний механізм передбачає формування формальних інститутів, необхідних для координації суспільних дій. До них відносяться права власності, форми влади, державний механізм координації соціальних відносин. Елементи організацій-

¹ Термін «філософія господарства» з'явився в російській науковій літературі на початку XX століття в роботі С.Н. Булгакова, Сушеною класикою вважається «Філософія господарства» Ю.М. Осипова.

ної структури втілюються у формуванні соціального порядку, тобто механізмах узгодження інтересів і дій різних суб'єктів.

Проблему порядку прийнято називати проблемою соціальної інтеграції. За Т.Парсонсом, соціальний порядок — це не-випадковість соціальної взаємодії індивідів, соціальна система, у якій індивіди визнають визначені стандарти, цінності, практичні способи поведінки та діють найбільш упорядковано. Це дає змогу підтримувати всередині соціальної системи «великий та складний баланс», забезпечуючи соціальну рівновагу. Ж. Падьоло пише, що, як правило, може існувати «два основні засоби, за допомогою яких зберігається соціальна рівновага, і внаслідок відмови від одного із двох виникає порушення рівноваги». Перший засіб — це «соціалізація», другий — «соціальний контроль», тобто всі способи підтримки порядку серед людей. Що стосується самого «порядку», то це така типова дія, яку очікують і схвалюють у соціальній системі» [5, с. 153].

Кожен соціальний порядок має свої цінності. Механізм, який забезпечує „збіг» між структурами соціальної реальності та культурно врегульованою поведінкою, З. Бауман називає «культурним кодом» [2, с. 154]. Культурні цінності (культурний код) у певній мірі перетворюються у символи узаконення влади. Як пише Ч.Мілс, «Керівники

намагаються виправдати своє управління інститутами, пов'язуючи його з вірою у моральні символи, священні проблеми, юридичні формули, ніби їх влада є необхідним наслідком цього. Ці центральні концепції можуть апелювати до волі Бога чи богів, до «голосу більшості», «волі народу», «аристократії таланту і багатства», «божественного права королів» або до умовної екстраординарної обдарованості самого правителя» [4, с.157]. Вони значною мірою впливають на форми організації політичного порядку.

Між загальною системою цінностей і нав'язаною зверху дисципліною існують різноманітні форми соціальної інтеграції. Наприклад, західні суспільства мають різні ціннісні орієнтації, а їх поєднання забезпечують різні умови узаконення та примусовості. Німецький варіант неолібералізму називають ордолібералізмом, оскільки його представники пропагують ідею упорядкування - забезпечення свободи через ефективно встановлений господарський порядок. Соціальний порядок вони визначають як систему відносин, що встановлюються між індивідами і групами. Х.Ламперт дає таке ; визначення соціального порядку: « ...це сукупність інститутів і норм, які регулюють | соціальне становище індивідів і груп у суспільстві (у тій мірі, в якій це зумовлено / економічно, наприклад, доходами, майном, професією), а також економічно обґрунтовані відносини між членами суспільства, наприклад, між роботодавцями та тими, хто цю роботу отримує»[3, с.52]. |

Оскільки окремі суб'єкти найчастіше об'єднуються для спільного створення умов і існування, важливою складовою соціального порядку виступає господарський порядок, який водночас є складовою частиною економічної системи і визначає реальні рамки можливостей використання суспільством обмежених благ для реалізації соціальних цілей економічної системи. Він взаємопов'язаний з господарюючими суб'єктами, їх потребами, інтересами, здібностями, споживчими перевагами, ресурсами, а також із суспільно-політичними інститутами, а тому виступає як фундамент для визначення головних ознак і характеру економічної системи. Господарський порядок складає внутрішній структурний елемент економічної системи разом із політичним, культурним порядком, а також такими елементами соціального життя, як духовно-культурні цінності та суспільно-політичні інститути. Отже, господарський порядок і суспільно-економічні інститути, а також взаємовідносини між людьми та їх дії, зумовлені існуючим порядком, складають економічну систему як частину соціального життя. Економічний порядок завжди є функцією соціального, де другий забезпечує перший.

Список використаних джерел

1. Базилевич В. Метафізика економіки / В.Базилевич, В.Ільїн. - К.:Знання, 2007. - 718 с.
2. Бевзенко Л. Соціальні зміни у дзеркалі самоорганізаційного моделювання *[Електронний ресурс]* / Л.Бевзенко. - Вісник, 2002. - №9. - Режим доступу до вид.: <http://www.nbuv.gov.ua>. - Назва з екрана.
3. Ламперт Х. Социальная рыночная экономика. Германский путь / Х.Ламперт. - М.: Дело, 1993.
4. Миллс Ч. Высокая теория: Американская социологическая мысль. [Тексты] / Ч.Миллс. - М., 1994.-С. 147-167.
5. Тищенко Ю.А. Громадянське суспільство в Україні та «політика ідентичності» / Ю.Тищенко, С.Горобчишина; Укр.незалеж центр політичн. дослідж. - К.: [Агентство «Україна»], 2010. - 76 с.

Annotation. *The modern methods of research of intercommunication of economic and social processes are certain. Grounded structurally functional model of frame of society, which allows to put in an order correlation of it basic elements and to rotin their role in functioning and development of the economic systems.*

Key words: *analysis of the systems, соціосинергетичний approach, nonlinear science, structurally functional approach*

УДК 327.07

М.О. Городецька, к.е.н., доцент,

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

УКРАЇНА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті аналізується рейтинг України за індексом глобалізації за методикою КОФу 2010 році.

Ключові слова: *глобалізація, інтеграція, індекс глобалізації.*

Останнім часом тема взаємної інтеграції країн стала найбільш обговорюваною темою у світі, причому ставлення до цього питання у різних верств населення відрізняється: дехто вважає, що глобалізація - це негативне явище, яке занедбує внутрішні економіки країн, спричинює їх залежність від більш розвинених економік; дехто - що глобалізація поєднує держави, як в економічному відношенні (залучення до глобаль-

Список використаних джерел

1. Базилевич В. Метафізика економіки / В.Базилевич, В.Ільїн. - К.:Знання, 2007. - 718 с.
2. Бевзенко Л. Соціальні зміни у дзеркалі самоорганізаційного моделювання *[Електронний ресурс]* / Л.Бевзенко. - Вісник, 2002. - №9. - Режим доступу до вид.: <http://www.nbuv.gov.ua>. - Назва з екрана.
3. Ламперт Х. Социальная рыночная экономика. Германский путь / Х.Ламперт. - М.: Дело, 1993.
4. Миллс Ч. Высокая теория: Американская социологическая мысль. [Тексты] / Ч.Миллс. - М., 1994.-С. 147-167.
5. Тищенко Ю.А. Громадянське суспільство в Україні та «політика ідентичності» / Ю.Тищенко, С.Горобчишина; Укр.незалеж центр політичн. дослідж. - К.: [Агентство «Україна»], 2010. - 76 с.

Annotation. *The modern methods of research of intercommunication of economic and social processes are certain. Grounded structurally functional model of frame of society, which allows to put in an order correlation of it basic elements and to rotin their role in functioning and development of the economic systems.*

Key words: *analysis of the systems, соціосинергетичний approach, nonlinear science, structurally functional approach*

УДК 327.07

М.О. Городецька, к.е.н., доцент,

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

УКРАЇНА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті аналізується рейтинг України за індексом глобалізації за методикою КОФу 2010 році.

Ключові слова: *глобалізація, інтеграція, індекс глобалізації.*

Останнім часом тема взаємної інтеграції країн стала найбільш обговорюваною темою у світі, причому ставлення до цього питання у різних верств населення відрізняється: дехто вважає, що глобалізація - це негативне явище, яке занедбує внутрішні економіки країн, спричинює їх залежність від більш розвинених економік; дехто - що глобалізація поєднує держави, як в економічному відношенні (залучення до глобаль-

ного ринку товарів, капіталів, послуг, співпраця підприємств, фінансові зв'язки), так і суспільному та культурному відношеннях (інформаційно-культурне зближення народів), а отже є позитивним явищем; дехто вважає, що глобалізація - просто інструмент, який використовується для підвищення прибутків підприємств.

Глобалізація (від англ. «globe» - земна куля) - тривалий процес інтеграції національних економік світу з метою розв'язання глобальних проблем людства; складне явище взаємозалежності економік, що виникає у зв'язку з обміном товарів і послуг та Потоками капіталів; процес посилення взаємозв'язку національних економік країн світу, що знаходить своє вираження в утворенні світового ринку товарів і послуг, фінансів, становленні глобального інформаційного простору, перетворенні знання в основний елемент суспільного багатства, виході бізнесу за національні кордони через формування ТНК, впровадженні і домінуванні в повсякденній практиці міжнародних підносим і внутрішньополітичного життя народів принципово нових і універсальних ліберально-демократичних цінностей тощо.

Основними формами прояву глобалізації є :

- формування загальнопланетарного науково-інформаційного простору, світової комунікаційної мережі, глобальних технологічних систем;
- інтенсифікація міжнародних трансакцій, формування глобальних ринків робочої сили, товарів, інформаційних технологій на основі поступового демонтажу торговельних бар'єрів, підписання багатосторонніх торговельних угод;
- бурхливе розширення світового фінансового ринку, різке збільшення обсягів і швидкості потоків капіталів, фінансових операцій, здійснюваних різними суб'єктами світогосподарських зв'язків;
- зростання відкритості й посилення взаємозалежності економік, господарсько-технологічне зближення країн, інтенсифікація регіональних інтеграційних процесів, розвиток міжконтинентальної інтеграції;
- становлення єдиного світового виробництва на основі інтенсифікації планетарної діяльності глобальних господарських комплексів (мультинаціональних компаній, багатопрофільних транснаціональних корпорацій, транснаціональних банків, їх об'єднань);
- міжнародний рух циклічних коливань економіки, біржових, валютних і фінансових криз; зближення процентних ставок, внутрішніх і світових цін;

- уніфікація ведення бізнесу, формування нової системи глобального управління, зростання кількості наднаціональних структур регулювання світового господарства, міжурядових та неурядових міжнародних організацій;
- інформаційно-культурне зближення народів, впровадження єдиних стандартів життя, уніфікація уподобань, цінностей, суспільної свідомості;
- порушення рівноваги світової екосистеми, загострення глобальних проблем.

Для виявлення рівня залучення країн світу до процесів глобалізації розраховується індекс глобалізації. Індекс глобалізації, за методикою CEIP, базується на чотирнадцяти показниках, які групуються у чотири основні складові: технологічну, економічну, політичну інтеграцію та персональні контакти, які мають рівні вагові коефіцієнти. Індекс глобалізації за методикою КОБ враховує три вимірники: економічний, політичний і соціальний субіндекси та відповідні вагові коефіцієнти. Що вищі є значення індексу, то глобалізованішою є країна.

Рейтинг країн світу за індексом глобалізації за методикою КОР засвідчує, що у 2010 році перше місце посіла Бельгія, друге - Австрія, третє - Нідерланди. Україна займає 46 місце, лише на одну позицію нижче від Японії, і на чотири - від Росії. Глобалізаційні процеси можуть принести країні як позитивні явища, так і негативні. Які ж вони будуть, залежить від того, яким є ставлення суспільства до відповідних процесів, якою є зовнішньо- та внутрішньополітична діяльність центральної влади, чи є чітка орієнтація на своє місце в світовому просторі. Тому, крокуючи до перших місць в рейтингах, варто пам'ятати, що передусім роль держави - захист власної економіки, свого суспільства.

Таблиця 1

Індекс глобалізації за методикою КОФ (станом на 2010 р.) [1]

	Індекс глобалізації		Економічний чинник		Суспільний чинник		Політичний чинник	
	ІГ	Рейтинг	ІГ	Рейтинг	ІГ	Рейтинг	ІГ	Рейтинг
Німеччина	84.16	18	75.53	41	85.97	8	94.21	12
США	78.80	27	69.27	57	78.29	25	93.85	14
Росія	68.91	42	58.00	92	68.82	39	85.38	42
Японія	68.16	45	54.44	102	67.56	46	89.63	29
Україна	68.15	46	64.60	70	60.51	64	85.55	41

Україна лише входить у світогосподарське середовище і від того як цей процес відбудеться залежать її подальші зовнішньоекономічні зв'язки та розвиток в цілому. На шляху інтеграції перед нею постають наступні проблеми:

- Україна ще не повною мірою визначилася з основними напрямками і механізмом структурної перебудови економіки з урахуванням особливостей розвитку світової системи господарювання, а також реальних можливостей і напрямів інтеграції в неї;
- дуже важливими є питання безпеки у сфері зовнішньоекономічних відносин і економічної безпеки взагалі, які необхідно вирішувати з позицій конкурентної боротьби на світовому ринку;
- існують деякі протиріччя регіонального характеру;
- реакція суспільства на діалог держави з міжнародними економічними та фінансовими інститутами.

Для вирішення цих проблем Україні потрібно:

1. Розробити чітку соціальну і економічну стратегію співпраці з партнерами в межах світового ринку. Це планування має відображати цілі та перспективи розвитку держави.
2. Створити в Україні структури, як б забезпечували і координували функціонування зовнішньоекономічного комплексу, а також усієї інфраструктури зовнішньоекономічних взаємозв'язків (страхового та інформаційного обслуговування, судових та арбітражних органів).
3. Активно включатися в інтеграційні процеси, попередньо визначивши та збалансувавши глобальні національні пріоритети з іншими, які існують у світовому економічному просторі.
4. Важливо чітко визначити орієнтири нашої держави у розвитку її внутрішньої економіки і в пошуках свого місця у світовому господарстві.

Взаємна інтеграція країн прискорюється з кожним роком. На зміну національним виробництвам приходять могутні транснаціональні корпорації, які не лише експортують вироблені товари в різні країни світу, а й організовують виробництва по Нікому світові, керують багатьма економічними процесами в різних державах. Влада країн намагається розширити зв'язки держави з іншими країнами, як результат, співпрацює з ними, отримує членство в різних міжнародних організаціях, які починають відігравати дедалі більшу роль, аніж власне окремі держави. Культура та традиції окремих народів поступово зникає і перетворюється в загальнопланетарну культуру. Хочемоми того чи ні, але процеси глобалізації стосуються всього світу, і Україна - не виключення. Саме тому гармонійна інтеграція України в світове господарство є такою важливою.

Список використаних джерел

1. Индекс глобалізації за методикою KOF[Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.globalization.kof.ethz.ch/static/pdf/rankings_2011.pdf
2. Швиданенко О. А. Глобальна конкурентоспроможність (теоретичні та прикладні аспекти): Монографія. - К.: КНЕУ, 2007. - 312 с.

Annotation. *There is an analysis of place of Ukraine on index of globalization of KOFmethodic in 2010.*

Key words: *globalization, integration, index of globalization.*

Доктор Иренеуш Т. Дзюбэк(*drlreneusz T.Dziubek*) *Высшая Государственная Профессиональная Школа имени Президента Станислава Войцеховского в Калише (Польша)*

УГРОЗЫ ДЛЯ БЕЗОПАСНОСТИ КИБЕРПРОСТРАНСТВА

Продвигающейся быстрыми темпами технологическое развитие современного мира приводит к необходимости проверить истинность мнений по безопасности, как на национальном, так и международном уровнях. Оно влияет, как на уровень современных угроз, так и на появление новых, менее значительных до сих пор. Эти угрозы могут возникнуть, в частности, в критических точках информационной инфраструктуры государства, а также в связи с зависимостью высокоразвитых обществ от немедленного и непрерывного потока данных.

В настоящее время часто используется определение *киберпространство*. Нет однозначного определения этого термина. Для М. Jędrzejko (М. Енджейко) - это специфическая сфера функционирования человека, которую создают современные средства массовой информации, особенно новые цифровые технологии и их потенциальные информационно - коммуникационные возможности^{* 1}. Однако определение взятое из одного из онлайн-словарей² гораздо шире. Это относится не только к области открытой коммуникации через сеть компьютеров и компьютерной памяти, но и к искусству, литературе, новым средствам массовой информации (место издания, выставочные площади, способ презентации работы). Большинство людей соединяет киберпространство с новыми электронными технологиями и используется его в смысле информационных и интерактивных технологий. Это коммуникационное пространство,

Список використаних джерел

1. Индекс глобалізації за методикою KOF[Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.globalization.kof.ethz.ch/static/pdf/rankings_2011.pdf
2. Швиданенко О. А. Глобальна конкурентоспроможність (теоретичні та прикладні аспекти): Монографія. - К.: КНЕУ, 2007. - 312 с.

Annotation. *There is an analysis of place of Ukraine on index of globalization of KOFmethodic in 2010.*

Key words: *globalization, integration, index of globalization.*

Доктор Иренеуш Т. Дзюбэк(*drlreneusz T.Dziubek*) *Высшая Государственная Профессиональная Школа имени Президента Станислава Войцеховского в Калише (Польша)*

УГРОЗЫ ДЛЯ БЕЗОПАСНОСТИ КИБЕРПРОСТРАНСТВА

Продвигающейся быстрыми темпами технологическое развитие современного мира приводит к необходимости проверить истинность мнений по безопасности, как на национальном, так и международном уровнях. Оно влияет, как на уровень современных угроз, так и на появление новых, менее значительных до сих пор. Эти угрозы могут возникнуть, в частности, в критических точках информационной инфраструктуры государства, а также в связи с зависимостью высокоразвитых обществ от немедленного и непрерывного потока данных.

В настоящее время часто используется определение *киберпространство*. Нет однозначного определения этого термина. Для М. Jędrzejko (М. Енджейко) - это специфическая сфера функционирования человека, которую создают современные средства массовой информации, особенно новые цифровые технологии и их потенциальные информационно - коммуникационные возможности^{* 1}. Однако определение взятое из одного из онлайн-словарей² гораздо шире. Это относится не только к области открытой коммуникации через сеть компьютеров и компьютерной памяти, но и к искусству, литературе, новым средствам массовой информации (место издания, выставочные площади, способ презентации работы). Большинство людей соединяет киберпространство с новыми электронными технологиями и используется его в смысле информационных и интерактивных технологий. Это коммуникационное пространство,

созданное интернетовой системой веб - ссылок, которая облегчает пользователям сети связываться, также в реальном времени³.

Эффектом технологического развития в области киберпространства является развитие информационного общества. Это новая система общества, образованная в странах с высоким уровнем технологизации, где управление информацией, ее качество, скорость потока являются ключевыми факторами конкурентоспособности, как в промышленности, так и в сфере услуг, а уровень развития требует использования новых методов для сбора, обработки, передачи и использования информации⁴. Понятие информационного общества, однако, чаще всего используется для описания двух слоев: технико-технологического и экономического. Это подтверждает Т. Goban-Klas (Т. Гобан - Клас), по мнению которого информационное общество определяется путем указания на технические инновации, и ключевой идеей является то, что изобретения в области обработки, сбора и передачи информации были внедрены информационными технологиями почти во все сферы жизни⁵.

Эта вездесущая распространенность технологии и ее огромное влияние на развитие как общества, так и экономики на переломе XX и XXI века принесла новое понимание безопасности и новый его вид - информационную безопасность. Это новая сфера национальной безопасности, включающая ряд частичных изложений, которые необходимо отнести к инструментам и процедурам защиты данных, информации и информационных систем⁶. Итак, его очень часто понимается как защита информации от несанкционированного (случайного или преднамеренного) раскрытия, модификации, уничтожения или невозможности его переработки⁷. Меры безопасности принимаются для обеспечения конфиденциальности, целостности и доступности информации, и их цель состоит в устранении угрозы информации. Наиболее вероятные опасности включают инфекции телеинформационных сетей, психологической войны, пропаганды войны, или применение дистанционно-управляемого оружия⁸. Кроме того, обширная компьютеризация ведомств постоянно увеличивает возможности различных видов незаконной деятельности, целью которых является в основном: кража конфиденциальной информации, выманивание неоправданных платежей, получение сертификатов и документов⁹.

Новым типом опасностей рожденных в киберпространстве является киберпреступность и опасный вариант - кибертерроризм. По мнению А. Яновской (A.Janowskiej) компьютер может играть три важные роли в преступной деятельности: он может являться целью совершения преступления (нарушения в сети - взлом -

хакинг, внедрение компьютерного вируса); может быть инструментом для совершения преступлений (например, распространение порнографии, воровство, азартные игры), или играть только случайную роль в ходе совершения преступления (например, банк данных)¹⁰

По данным Международной организации уголовной полиции, «Интерпол», («Interpol») компьютерные преступления подразделяются на: нарушения права доступа к ресурсам; мошенническое использование компьютера; дублирование программ; саботаж оборудования и программного обеспечения для хранения файлов, а иноке запрещенных законом преступлений в сети (распространение контента).

Зато, по мнению М. Подлита (M. Pollita) кибертерроризм является политически Мотивированным нападением против информации, компьютерным системам, компьютерным программам и данным, который выступает против не борющихся целей через субнациональные группы". К. Лидель (K. Liedei) подчеркивает, что для того, чтобы видеть реальную угрозу кибертерроризма необходимо знать ее наиболее опасную форму, те. *swarmingattack*. Это метод атаки, связанный с накоплением и наложением на себя нападений против критической инфраструктуре государства осуществляемых в киберпространстве, а также физически, против его материальных средств массовой информации¹². Именно эта взаимозависимость критической инфраструктуры государства в ее материальном и кибернетическом аспекте свидетельствует о реальности угрозы кибертерроризмом¹³. Кроме того, кибер-терроризмом часто признается асимметричной угрозой, под которой понимается прежде всего: нечестную борьбу, удар в слабое место, борьба с информацией, борьбы в общественной сфере, или угрозы, или применение оружия массового уничтожения. Информационная борьба в асимметрических действиях имеет особое значение, а вместе с быстрым развитием информационных технологий сталкиваемся с новым полем битвы - боеым киберпространством¹⁴.

Как указывают авторы, еще не произошел кибертеррористический MassiveAttack, но это реальная угроза, которая не может быть недооценена¹⁵. Это особенно важно эпоху всеобщей глобализации¹⁶. Как отмечает В. Либерска (W.Liberska) глобализация обозначает сокращение барьеров между странами и укрепление экономических связей, политических и социальных вопросов¹⁷. На развитие этих отношений влияет также развитие новых технологий с особым учетом на достижения в области информационных технологий и телекоммуникации.

Принимая вышеуказанное во внимание, угрозы связанные с киберпространством относятся не только к информационной безопасности, и, следовательно, национальной безопасности, но также должны быть признаны в контексте более широком - для международной безопасности.

Как же, смотреть на киберпространство? Несет ли оно главным образом за собой угрозы безопасности, или является новой областью для создания проблем в сегодняшнем мире? Достижения в области технологий способствуют коммуникации, образованию. Приближают, а одновременно удаляют друг от друга как физические лица, так и все общество. При их помощи получаем образование и обогащаем свои знания, а заодно мы теряем связь с реальностью и перестаем контролировать поток информации. Таких дихотомий можно создавать гораздо больше. Однако вывод, к какому можно прийти все время тот же сам.

Киберпространство - это как вызов, так и угроза для безопасности XXI века. Настолько оно будет вызовом, насколько мы можем контролировать постоянно возникающие угрозы и бороться с ними эффективно. Развитие, в том числе технологическое, является неизбежным. Вместе с тем важно, чтобы человек справлялся (в основном, интеллектуально), с действительностью, которую он сам создает, и даже предупреждал ее, то есть, чтобы он сумел предвидеть потенциальные угрозы и противодействовать, прежде чем они возникнут.

Список литературы

1. Л. Andrzejewska, J. Bednarek, D. Sarzala, Киберпространство - шансы, угрозы, зависимости, Фундация Педагогум, Варшава 2007, стр. 5.
2. www.icchsl.pl/hipeiteksl/cyberprzestrzen.htm . Взято 12.08.2010 г.
3. www.i-slownik.pl/1,323,cyberprzestrzen.html . Взято 12.08.2010 г.
4. J. Swiniarki, J. Tymanowski (red.), Проблемы политики безопасности при указании провесов глобализации, Издательство Adam Marszalck, Торунь 2003, стр. 37.
5. 'T. (IOhim-KUis, Общество формационное и его теоретики, |w.| J. Lubacz (red.), Ни пути к информационному обществу, Издательство Варшавской Политехники, Варшава 1999, стр. 32.
6. Шире: А. Bogdat-Brzezinska, M. F. Gawrycki, *Кибертерроризм и проблемы информационной безопасности в современном мире*, Издательство ASPRA-JR, Варшава 2003.

7. K. Liedel, *Информационная безопасность во время террористических и других угроз национальной безопасности*, Издательство AdamMarszalek, Торунь 2005, стр. 19.
8. Л. Turgowski, *Безопасность в глобальной цивилизации*, [w:] Научные публикации AON, Nr1(66), Варшава 2007, стр. 73.
9. J. Swimarki, J. Tumanowski (red.), *Проблемы политики безопасности при указании процессе*, Издательство AdamMn/gn/a1ek, Торунь 2003, стр. 37.
10. A. Janowska, *Кибертерроризм - реальность или фикция?*, [w:] L. H. Haber (red.), *Информационное общество - видение ичнреальность?*, Коифсренцматериалы, Академия Гурничо-Хутиича в Кракове, Краков 2003, стр. 448.
11. Тамже, стр. 449,
12. K. Liedel, *Информационная бссопасность во время террористических и других угроз национальной безопасности*, Издательство AdamMarszalek, Торунь 2005, стр. 41.
13. Szerzej: J. Koldej, M. Poterek, T. Wolski, *Терракты, а критичечкая инфраструктура*, Коиференцматериалы, Центральная Школа PSP в Ченстохове, Ченстоховаа 2008.
14. P.Gawliczek, J. Pawlowski, *Асимметричные угрозы*, AON, Варшава 2003, стр. 11, 15-16.
15. P. Sienkiewicz, *Лицо кибертерроризма*, [w:] J. Gotowala (red.), *Терроризм. Роль вооруженных сил в уничтожении явления*, Конференцматериалы, AON, Варшава 2006, стр. 183-189.
16. W. Lepkowski (red.), *Словарь терминов по национальной бсзопасности*, AON, Варшава 2002, стр. 39: *Глобализация - увеличение разного вида связей между различными субъектами международной жизни, а также взаимосвязи, чаще всего асимметричное воздействие начиная с рынков и капитала по массовую культуру, миграцию, финансы и обеспечение мира; весьма обобщенный процесс всестороннего развития конкретных областей социально-экономической жизни в их взаимной связи воспринятый глобально.*
17. B. Liberska, *Современные процессы глобализации мирового хозяйства*, [w:] B. Liberska (red.), *Глобализация. Механизмы и вызовы*. Польское Экономическое Издательство, 2002, стр. 17

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НАУКИ

Дается характеристика тенденций в развитии современной науки. Выделяются тенденции распространения неэкономических подходов на экономические явления и процессы, а также распространения экономического подхода на социальные, политические и моральные явления.

Ключевые слова: экономическая наука, концепции лауреатов нобелевской премии по экономике, социологические подходы, тенденции развития современной науки.

Французский исследователь развития науки М. Доган на рубеже XX-XXI веков считал, что экономическая наука по сравнению с другими социальными науками заперлась в башне со слоновой кости, сохраняя свою внутреннюю когерентность, меньшую расколотость. Он считал, что это сохранение своей целостности привело к постоянному сжатию своего исследовательского поля [1, с. 37]. Может быть это было верно в отношении к классическим экономическим концепциям. Современные же экономические концепции допускают проникновение в экономическую науку достижений других наук. Так, Ф. Хайек 55 лет тому назад писал: «экономист, который только экономист, скорее всего станет обузой, если не настоящей опасностью». А его коллега Г. Мюрдаль, который вместе с Ф. Хайеком в 1974 г. разделил нобелевскую премию, эту мысль подтвердил: «экономист, не принимающий во внимание воздействие на экономические процессы политических и социальных сил, просто опасен».

Такой подход нобелевских лауреатов позволяет выявить тенденции развития современной экономической науки [2]. Анализ методологических позиций лауреатов нобелевской премии по экономике, во-первых, показывает, что современная экономическая, как в целом и вся современная социальная мысль, развиваются во взаимопроникновении и взаимосвязи различных наук. В частности, в экономической Мысли обнаруживается взаимодействие и взаимосвязь: экономики и математики (П.П. Леонтьев, Л.В. Канторович, Р. Коуз, П. Даймонд, Д. Миррлис и др.), экономики и

социологии (Г. Мюрдаль, Г. Беккер, Дж. Бьюкенен, Э. Маскин и др.), экономики и Политологии (Г. Мюрдаль, Ф. Хайек, Дж. Бьюкенен и др.), экономики и морали (Ф. Хайек, М. Фридмен, М. Алле и др.), экономики и истории (У. Льюис, Т. Шульц), экономики и психологии (В. Смит, Д. Канеман), экономики и географии (П. Кругман), экономики и отдельных аспектов этнографии (Г. Беккер), экономики и права-ведения (Дж. Бьюкенен, Э. Остром) и т.д.

Возьмем, к примеру, лауреатов нобелевской премии по экономике, принявших в октябре 2010 г. участие в пятой Петербургской встрече Нобелевских лауреатов. Джеймс Александр Миррлис в 1957 году получил степень магистра по математике. Маскин получил в Гарвардском университете степень бакалавра, а затем и степень доктора наук по прикладной математике. Но ныне (с 2000 г.) Эрик Маскин **является** профессором социологии в Институте перспективных исследований (Пристон, Ниш-Джерси).

Гарри Стенли Беккер себя считает больше социологом, чем экономистом. А Гуннар Карл Мюрдаль вообще считал, что только «одна наука - социология концентрирует внимание на совокупности общественных отношений и берет на себя ответственность за изучение тех сторон социальной действительности, которые менее тщательно исследуются другими дисциплинами» [3, с. 80].

Во-вторых, выявляется, что это взаимопроникновение характеризуется не только распространением неэкономических подходов на экономические явления и процессы, но и распространением экономического подхода на социальные, политические и моральные явления, яркими примерами чего представляют взгляды таких Лауреатов Нобелевской премии по экономике, как Гуннар Мюрдаль (ЛНП 1974 г.), Теодор Шульц (ЛНП 1979 г.), Джеймс Бьюкенен (ЛНП 1986 г.), Гарри Беккер (ЛНП 1992 г.), Робер Лукас-Младший (ЛНП 1995 г.), Амартья Сен (ЛНП 1998 г.), Джозеф Стиглиц (ЛНП 2001 г.), Элинон Остром (ЛНП 2009 г.) и др. И это также продемонстрировал Санкт-Петербургский форум, причем, этим в хорошем смысле слова «грешили» не только сами экономисты, но представители технических и естественных наук. Это созвучно позиции нобелевского лауреата по экономике 1974 г. Г. Мюрдаля, который исходил из того, что все проблемы в жизни сложны, их нельзя рассматривать как чисто экономические, психологические, социальные и политические. И выводы о социальной действительности, исходя из одних лишь экономических концепций, являются явно непродуктивными: «в действительности нет исключительно «экономических»

проблем; есть просто проблемы, так что различия между «экономическими» и «неэкономическими» факторами в большинстве случаев искусственны» [2, с. 104].

В-третьих, нобелевский небосклон по экономике выявил тенденцию признания **верности разнообразных, даже противоречивых в своих выводах концепций**. Так, в 1974 г. нобелевская премия была разделена между Гуннаром Мюрдалем и Фридрихом фон Хайеком. Они стоят на разных научных позициях, но премию получили за одно и то же - анализ взаимозависимости экономических, социальных и институциональных явлений. У Г. Мюрдаля, «Отца» шведской модели социализма, нобелевским комитетом признаны заслуги в теоретическом анализе защиты общественного воздействия на экономические процессы. У Фридриха фон Хайека оценены взгляды против любого вмешательства и проповедующего механизм свободного рынка.

В 2002 г. нобелевская премия была разделена между Верноном Смитом и Даниэлем Канеманом, также стоящих на различных методологических позициях. В. Смит разделяет концепцию «человека экономического» А. Смита, а Д. Канеман ее отрицает. КстаТи, и присутствующие в Питере лауреаты в плане отношения к «homoeconomicus» стоят также на разных методологических позициях: Эрик Маскин разделяет эту концепцию, а Джеймс Миррлис ей оппонирует.

Аналогичная ситуация и в кажущемся противоречии (правда, более 30-летней давности) в концепциях международной торговли. Бертиль Улин в 1977 г. был удостоен звания лауреата за теорию роста международного обмена за счет использования преимуществ специализации. А в 2008 г. Нобелевский комитет номинировал Пола Кругмана, исходявшего из новых реалий - существования и усиления внутриотраслевой торговли на основе близкой замещаемости товаров: страны одновременно и экспортируют, и импортируют товары одной группы.

В-четвертых, не менее важной тенденцией является и методологическая установка нобелевского комитета - **признание научных заслуг ученых, педагогов не ведущих, а периферийных** вузов и исследовательских институтов. Так, в 2002 г. лауреатами признаны Дэниэль Канеман — профессор Принстонского университета и Вернон Смит - профессор Университета Джорджа Мейсона. Этим самым нобелевский комитет признал, что сегодня уровень науки такой, что выдающиеся ученые имеются не только в столицах, что является отражением возрастания роли современных информационных технологий.

В-пятых, в современной экономической науке - также под влиянием современных информационных технологий — **сокращаются и сроки между научными отк-**

рытиями и международным признанием нобелевским комитетом. Если недавно умершему лауреату Нобелевской премии по экономике 1988 г. Морису Алле на это понадобилось 45 лет, лауреату Нобелевской премии по экономике 1991 г. Рональду Коузу - почти 55 лет, то Полу Кругману, а также Джеймсу Миррлицу, Эрику Маскину, Питеру Даймонду, Дейлу Мортенсену и Кристоферу Писсаридесу - около 30 лет.

В-шестых, **сокращается и возраст** нобелевских лауреатов по экономике. Так, Роберту Мертону, сыну классика американской и мировой социологии XX века Роберта Мертон (и в этом также проявляется взаимопроникновение и взаимосвязь различных наук, а в данном конкретном случае - роли отца ученого, социолога на формирование научных позиций сына экономиста) в момент присвоения ему звания лауреата в 1997 г. было 53 года, Полу Кругману (ЛНП 2008 г.) - 55 лет, Роджеру Майерсону и Эрику Маскину (оба ЛНП 2007 г.) - соответственно 56 и 57 лет.

Хотя молодость не является автоматическим пропуском на нобелевский небосклон. Пять лет назад, когда в моде была борьба с терроризмом и за мир во всем мире, премию получили авторы «теории игр» 84-летний Томас Шеллинг и 75-летний Роберт Ауманн. Год спустя лауреатом стал 74-летний Эдмунд Фелпс, а в 2007 г. наряду с «молодежью» Роджером Майерсоном и Эриком Маскиным лауреатом стал 90-летний Лео (Леонид) Гурвиц, родившийся еще в дореволюционной Москве.

И, в-седьмых, в экономической науке наконец **завершилась эра дискриминации женщин**. Уже в 2008 г. при номинировании Пола Кругмана отмечалась роль и соавтора многих его трудов - его жены Робин Бергман. А в 2009 г. первой женщиной лауреатом Нобелевской премии по экономике стала Элинор Остром (США) за исследования в области экономической организации с формулировкой «за управление общественными ресурсами: эволюция институтов коллективных действий».

Список использованных источников

- 1 Доган, М. Социология среди социальных наук // Социологические исследования. - 2010. - №10.
- 2 Злотников, А.Г. Социология и экономическая мысль. - Мн.: Современное слово, 2002.
- 3 Мюрдаль, Г. Современные проблемы «третьего мира». - М.: Прогресс, 1972.

Annotation. *The characteristics of the trends in modern science is given. The trends in spreading of non-economic approaches to economic phenomena and processes, as well as spreading of the economic approach to social, political and moral phenomena are singled*

out.

Key words: *Economic science, the concepts of the Nobel Prize winners in economics, sociological approaches, trends of modern scientific development.*

УДК: 373.5:33

Н.Ю. Олійник *к.пед.н., доцент,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка*

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПОНЕНТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті узагальнено змістове наповнення компонентів навчальної діяльності старшокласників економічного профілю, їх реалізація у навчально-виховному процесі, послідовність оволодіння школярами вміннями, зазначеними в змісті освітньої галузі • Технологія».

Ключові слово: *навчально-виховний процес, структурні компоненти навчальної діяльності, оволодіння знаннями, формування пізнавальних умінь старшокласників.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку соціально-економічного стану країни актуалізує потребу формування активної, професійно компетентної особистості, якій притаманні розвинені, мислительні, загальнопізнавальні здібності, що стимулюють до співпраці, готовності взяти на себе відповідальність.

У зв'язку з цим, пріоритетними завданнями шкільної освіти є створення сприятливих умов для повноцінного розвитку особистості школяра, творчої самореалізації, Потреби в оволодінні професією, формуванні свідомого ставлення до праці, умінні діяти компетентно і технологічно в умовах ринкової економіки.

В умовах розвитку нових форм соціально-економічної діяльності особливої актуальності набуває проблема формування і розвитку особистості, готовності працювати компетентно в майбутній професійній діяльності. Завданням профільного навчання є поєднання загальної середньої освіти школярів з поглибленим засвоєнням економічних знань і вмінь практично застосовувати їх у допрофесійній і професійній діяльності. Підготовка учнів старших класів економічного профілю навчання до роботи в умовах ринкової економіки потребує оволодіння організаторськими вміннями, орієнтованими, зокрема, на співробітництво, підприємництво, комунікативність, прийняття рішень, адаптивність до демократичних засад організаторської діяльності.

out.

Key words: *Economic science, the concepts of the Nobel Prize winners in economics, sociological approaches, trends of modern scientific development.*

УДК: 373.5:33

Н.Ю. Олійник *к.пед.н., доцент,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка*

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПОНЕНТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті узагальнено змістове наповнення компонентів навчальної діяльності старшокласників економічного профілю, їх реалізація у навчально-виховному процесі, послідовність оволодіння школярами вміннями, зазначеними в змісті освітньої галузі • Технологія».

Ключові слово: *навчально-виховний процес, структурні компоненти навчальної діяльності, оволодіння знаннями, формування пізнавальних умінь старшокласників.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку соціально-економічного стану країни актуалізує потребу формування активної, професійно компетентної особистості, якій притаманні розвинені, мислительні, загальнопізнавальні здібності, що стимулюють до співпраці, готовності взяти на себе відповідальність.

У зв'язку з цим, пріоритетними завданнями шкільної освіти є створення сприятливих умов для повноцінного розвитку особистості школяра, творчої самореалізації, Потреби в оволодінні професією, формуванні свідомого ставлення до праці, умінні діяти компетентно і технологічно в умовах ринкової економіки.

В умовах розвитку нових форм соціально-економічної діяльності особливої актуальності набуває проблема формування і розвитку особистості, готовності працювати компетентно в майбутній професійній діяльності. Завданням профільного навчання є поєднання загальної середньої освіти школярів з поглибленим засвоєнням економічних знань і вмінь практично застосовувати їх у допрофесійній і професійній діяльності. Підготовка учнів старших класів економічного профілю навчання до роботи в умовах ринкової економіки потребує оволодіння організаторськими вміннями, орієнтованими, зокрема, на співробітництво, підприємництво, комунікативність, прийняття рішень, адаптивність до демократичних засад організаторської діяльності.

Швидкість соціальних і технологічних змін у навколишньому середовищі, при скорене нагромадження інформаційних ресурсів та засобів навчання, які стають доступними для більшості людей планети, мобільність населення - зумовлюють переосмислення функцій і результатів загальної середньої освіти. Тому, актуальним є положення про те, що формування пізнавальних умінь старшокласників на сучасному етапі модернізації освіти є важливими складовими компонентів навчальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слушними для сучасної школи є думки Я. А. Коменського щодо організації пізнавальної діяльності учнів. Видатний дидакт звертав увагу на те, щоб педагоги застосовували такі способи навчання, які б допомагали школярам розуміти природу речей навколишнього світу, використовуючи свої особистісне бачення, уміння самостійно орієнтуватись, організовуватись [5, с. 68].

Це зумовлене особливістю розумової діяльності школяра. Нова інформація ні може сама собою відкладатися у пам'яті учня у тій формі, в якій надається, вона повинна приєднуватися до вже набутих учнями знань. А це можливо, коли учень сам включається в активну пізнавальну діяльність, опановуючи нову інформацію, також володіє пізнавальними уміннями. У цьому контексті важливим є формування в учнів умінь та навичок самостійної пізнавальної діяльності.

Важливі аспекти діяльнішого підходу до організації пізнавальної діяльності розроблені видатними педагогами та психологами (А.М. Алексюк, Ю.К. Бабанський, В.І. Бондар, Л.С. Виготський, В.В. Давидов, А.М. Леонтьєв, І.Я. Лернер, В.О. Онищук, П.І. Підкасистий, С.Л. Рубінштейн, О.Я. Савченко, М.М. Скаткін, Г.І. Щукіна та інші вчені). У працях обґрунтовується положення про те, що у процесі навчання в школярів не тільки формуються певні знання, уміння, а й розвиваються здібності, відбувається становлення особистості, готовність до розв'язання практично значущих завдань. Вони розглядають навчальний процес як такий, що розвиває пізнавальні можливості учнів і сприяє формуванню в них самостійності та ініціативи. На його думку, здобуття учнями глибоких знань можливе лише за умови вияву їх активності* у процесі навчання. Завдання вчителя - вміло спонукати учня до пізнання, допомагати йому пізнавати істину, озброївши його методами пізнання явищ, процесів, фактів.

Формулювання мети статті. Метою нашого дослідження є обґрунтування структурних компонентів навчальної діяльності, їх змістове наповнення та особливості їх реалізації у формуванні пізнавальних умінь старшокласників економічного профілю навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальними на сучасному етапі розвитку національної системи освіти є концептуальні положення С. Русової про важливість формування в учнів уміння вчитися як способу виконання теоретичних і практичних дій на основі знань і життєвого досвіду, творчого застосування знань у практичній діяльності. Процес навчання завжди треба зв'язувати із існуючим життям, а новий предмет учитель повинен так яскраво представити учням, щоб збудити у них бажання якнайкраще з ним ознайомитись. З давніх-давен казали, що люди вчаться не лише для того, щоб вчитися, а щоб щось знати, а на запит — чому саме вчити дітей — спартанці відповідали: «Тому, чого вони будуть потребувати, коли стануть дорослими, повноправними громадянами». Тут треба широко розуміти і знання, і уміння [4, с. 152].

У дидактичних дослідженнях важливими є проблеми оптимізації навчально-виховного процесу, активізації пізнавальної діяльності учнів, розкриття структури виховного процесу, особливостей організації самостійної пізнавальної діяльності Школярів, дослідження впливу навчання на формування життєво важливих особистісних якостей, сутності понять навчання та учіння, впливу самоорганізації, самоконтролю на успішність учнів, а також активну творчу діяльність та зацікавлене спілкування в формуванні пізнавальних умінь.

На думку В. О. Онищука оволодіння умінями відбувається в такій послідовності: актуалізація опорних знань і дій; здобуття нових знань; оволодіння елементарними навичками на основі застосування їх у стандартних умовах; набуття диференційованих узагальнених умінь; творче застосування узагальнених знань, навичок і вмінь у «Мінних умовах. При цьому важливо, щоб у школярів нагромаджувалися знання-розуміння (що означає те чи інше вміння, спосіб дії) і різноманітний досвід індивідуального користування загально навчальними вміннями.

Виходячи з того, що у Державних стандартах базової і повної загальної середньої освіти особлива увага приділяється практичній і творчій складовим навчальної діяльності, основними компонентами навчальної діяльності є уміння, серед яких виділяються предметні (спеціальні) та міжпредметні (загальнонавчальні).

Врахування наукових підходів до сутності пізнавальної діяльності як цілісного і багатофункціонального процесу та її компонентів: мотиваційного (ставлення до навчання); змістового (відомі й нові знання, уміння, навички); процесуального (способи виконання діяльності на різному рівні складності) дозволяє схематично узагальнити структуру компонентів навчальної діяльності школярів та їх змістове наповнення (див. табл. 1.).

Таблиця 1

Структура компонентів навчальної діяльності

Компоненти навчальної діяльності	Уміння
Мотиваційний	виявляти зацікавленість до навчання, бажання вчитися; докладати зусиль; прагнути до вдосконалення, усвідомлення особистісної та суспільної значущої діяльності; виявляти допитливість, бажання самоудосконаливатись; передбачати та долати труднощі, які можуть виникати у процесі навчання; виявляти інтелектуальні здібності, ініціативу.
Змістовий	вивчення нового матеріалу, оволодіння способами дій; володіти обсягом навчального матеріалу, застосовувати знання на практиці; зіставляти, узагальнювати та систематизувати інформацію; добирати переконливі аргументи на підтвердження власної думки; виявляти творчі здібності у навчанні, уміння самостійно здобувати знання; вести спостереження і записи; уміння використовувати знання у змінюваних ситуаціях, переконливо аргументувати особисту позицію; аналізувати, оцінювати нові факти, явища, ідеї.
Процесуальний	визначати мету діяльності; організовувати свою працю для досягнення результату; включатись у співробітництво; виконувати завдання у певній послідовності розумових та практичних дій; усвідомлювати свою діяльність, прагнути до її удосконалення; визначати способи дій і самостійно користуватись ними; використовувати форми пізнання (чуттєву і логічну); самоконтролю та самооцінки у пізнавальній діяльності.

Мотиваційний компонент передбачає формування та закріплення у школярів стійкого позитивного ставлення до навчальної діяльності, допитливості, пізнавального інтересу, усвідомлення особистісного значення навчальних дій тощо. Мотив є формою прояву потреби людини, це спонукання до діяльності, відповідь на те, заради чого вона відбувається.

Перелік змістового наповнення компонентів навчальної діяльності уміння вчитися характеризує її як розгорнуту, розвинену діяльність з позицій необхідного комплексу умінь, що потребують цілеспрямованого спеціального формування у школярів. Змістовий компонент охоплює дві підсистеми: уже засвоєні знання, уміння, навички, на яких ґрунтується вивчення нового і нові знання та способи дій, що є об'єктом засвоєння.

Процесуальний компонент характеризує як різноманітні способи організації та здійснення учіння (уміння, дії, операції, пізнавальні процеси) на різних рівнях пізнавальної самостійності учня. В уміннях учнів мають відбиватися всі його

компоненти на такому рівні, щоб у результаті їх взаємодії сформувалась готовність самостійно вчитися.

У контексті нашого дослідження зосереджуємо увагу на тих уміннях, яких учень набуває упродовж засвоєння змісту освітньої галузі «Технологія» (старша школа). Зміст означеної галузі передбачає поглиблення в учнів знань про закономірності технологічної та побутової діяльності, спираючись на знання з основ наук на рівні загальнонавчальних закономірностей; всебічне ознайомлення з професією, що відповідає індивідуальним можливостям учня; формування в учнів здатності мобілізувати свої потенційні творчі можливості в різних видах діяльності; ознайомлення та залучення учнів до різних видів діяльності, формування необхідних для цього знань і вмінь; виховання активної життєвої позиції, професійної адаптивності, готовності до безперервної професійної освіти і конкурентоспроможності на ринку праці, потреби ініціативно долучатися до системи нових економічних відносин, підприємницької діяльності.

Реалізація завдань освітньої галузі «Технологія» здійснюється на основі змістових ліній, зокрема: людина в технічному середовищі, технологічна діяльність людини, соціально-професійне орієнтування людини на ринку праці, проектна діяльність людини у сфері матеріальної культури, що забезпечується, здебільшого, на основі практичних форм і методів пізнавальної діяльності старшокласників [1].

Змістове наповнення означеної освітньої галузі сприяє формуванню в учнів умінь, важливих для підготовки до подальшої професійної діяльності, зокрема: відповідальності, культури праці; реально оцінювати свої можливості для вибору посильних творчих завдань; планувати та організовувати свою діяльність тощо[1, с. 49-54].

Висновки. На кожному етапі свого розвитку дидактика вирішує завдання вдосконалення освіти і навчання відповідно до потреб суспільства і суспільно-економічних умов. У період розбудови національної школи, окрім вдосконалення змісту навчання, модернізації його форм і методів, важливо оптимізувати процес навчання, тобто організувати його на таких засадах, щоб досягти найкращих результатів у навчанні за найменших витрат часу і зусиль. Усе це має відбутися водночас з інтенсифікацією процесу навчання. Йдеться про таку організацію процесу навчання, за якої збільшується працездатність учнів і вчителів, підвищується продуктивність їх праці, зростають пізнавальна самостійність, ініціатива і творча активність.

Отже, процес пізнавальної діяльності школярів, розвиток індивідуальних пізнавальних умінь і творчих здібностей має відповідати як їх особистим інтересам, так і інтересам суспільства в цілому. При вивченні шкільного курсу економіки важливо

змодельовати в узагальненому вигляді сучасні виробничі відносини й показати місце і роль творчості та творчої особистості в соціумі. Таким чином, відбувається професійне самовизначення школяра, самотестування своїх здібностей до майбутньої професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // інформ. зб. Міністерства освіти і науки України. - 2004. - № 1/2. - С. 5-54.
2. Книга вчителя економіки : довідк. - метод, вид. / упоряд. Н.В. Бескова, В. М. Проценко - Х.: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. - 256 с.
3. Побірченко Н.А. Формування особистісної готовності учнів загальноосвітньої школи до підприємницької діяльності. - к., 1999. - 285 с.
4. Русова С. Вибрані педагогічні твори : у 2 кн. Кн. 1. / Софія Русова ; за ред. Е.І. Коваленко; упоряд., передм., прим. Е. І. Коваленко, І. М. Пінчук. - К. : Либідь, 1997. - 272 с.
5. Хуторской А. В. Современная дидактика :учеб, для вузов / Андрей Викторович Хуторской. - СПб. : Питер, 2001. - 544 с. : ил. - (Серия «Учебники нового века»).

Annotation. *The article summarizes semantic filling components of educational activities of senior economic profile, their implementation in the educational process, the sequence of students mastering skills specified in the contents of education in «Technology».*

Key words: *educational process, the structural components of training, acquisition of knowledge about the cognitive abilities of pupils.*

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА: ЗАГАЛЬНЕ ТА ОСОБЛИВЕ

Стаття присвячена основним проблемам викладання дисципліни «національна економіка». Зроблений огляд українських підручників. Запропонована структура курсу та основні підходи до викладання.

Ключові слова: національна економіка, предмет і структура курсу.

Реалії сучасного світу, глибокі та стрімкі зміни, що відбуваються в економічному житті суспільства, ставлять перед економічною теорією та її викладанням все нові задачі, диктують необхідність своєчасного подолання обмеженості традиційних підходів. Звинувачення на адресу неокласичного *mainstream* економічної теорії загальновідомі: гіпертрофована абстрактність, заформалізованість, неадекватність, догматичність, позаісторизм та інші. Саме на останній недолік, зазіхання на те, що відкриті Історією закономірності справедливі для всіх країн та у всі часи, робила наголос ще німецька історична школа.

У середині XIX ст. п засновник Ф.Ліст виступив проти космополітичної гіпотези А.Сміта, згідно з якою все людство складається з окремих індивідів, тож до уваги СЛІД брати саме індивідуальні інтереси. Подібне ігнорування націй, які поставлені Історією між людиною і людством, на думку історичної школи, було неправомірним. Всупереч класикам, що відстоювали принципи «*freetrade*», виходячи з реалій тогочасної Великої Британії, Ф.Ліст чітко усвідомлював, що за умов технологічної відсталості Німеччини реалізація запропонованого принципу лише законсервує існуючий стан речей, і виступав з позицій протекціонізму. У подальшому підходи історичної школи були розвинуті німецькими економістами (доктрина ордолібералізму) та втілення у життя у вигляді соціальної ринкової економіки.

У 2007 р. в Україні була введена нова дисципліна «національна економіка» і до останнього часу залишалася нормативною. Мета курсу була визначена як вивчення закономірностей та особливостей функціонування національної економіки порівняно з економіками інших країн. Таким чином, специфіка курсу полягає у

дослідженні економічної системи в єдності «загального», «особливого» та «одиничного», оскільки він дозволяє поєднувати загальні питання економічної теорії з історичною та державною специфікою національної економіки. В його межах теоретичний підхід має доповнюватися вивченням реальних процесів функціонування економіки, а загальні закономірності повинні розглядатися в конкретно-історичних умовах певної країни.

Міністерство освіти Росії ще в 1999 р. затвердило нову освітню спеціальність -

- «Національна економіка» та ввело однойменну дисципліну. Їх становлення супроводжувалося дискусіями, обговореннями в «Російському економічному журналі», узагальненням набутого досвіду. Спектр думок дуже широкий - від зведення дисципліни в ранг сучасної форми політекономії до визнання назви «національна економіка» невдалого та взагалі сумнівів щодо її необхідності.

В Україні становлення нової навчальної дисципліни дискусіями не супроводжувалося, тож ми відчутно поступаємося діапазоном пошуків нових підходів до аналізу національної економіки та кращої структури курсу.

Одним з перших підручників, надрукованих у країні, була «Національна економіка» Б.Ф. Заболоцького [1]. Це був перероблений варіант підручника, що свого часу, в 90-х роках, виходив під назвою «Економіка України» [2]. Природно, що в ньому викладена економічна історія України. Подібний ілюстративний підхід властивий більшості вітчизняних підручників.

Доволі відомий ґрунтовний підручник за редакцією П.В.Круша, що витримав вже кілька видань [3], сприймається як логічне продовження колишніх курсів «Перехідна економіка», «Розміщення продуктивних сил» та «Державне регулювання економіки», на що з усією очевидністю вказує перелік літератури, рекомендованої до кожного розділу.

Навчальний посібник, що був написаний співробітниками першої в країні кафедри економіки України ЛНУ ім. Івана Франка Л.С. Гринів та М.В. Кічурчак, мав на меті дати «цілісне уявлення про функціонування такої складної системи як національна економіка України ... та виокремити особливості розвитку вітчизняної економіки після проголошення незалежності» [4, с.8].

Слід взагалі визнати доволі невдалою структуру курсу, що рекомендована нормативною програмою. Втім, серед вітчизняних підручників та навчальних посібників лише єдиний [5] відтворює цю програму, всі дванадцять тем, абсолютно точно. Іншим виданням властиві спроби покращення запропонованої структури.

У навчальному посібнику за редакцією В.М. Тарасевича виділені мікро-, мезо-, макро- та мегарівні національної економіки, що робить викладення матеріалу більш логічним [6]. Автори посібника за редакцією Л.О. Петкової дещо змінили запропонований порядок тем, поділивши, курс на дві частини - «Методологія та теорія аналізу національної економіки» та «Функціонування національної економіки» [7]. Цей посібник приваблює й доволі широким висвітленням іноземного досвіду. Він один з небагатьох, що не дублює загальновідомих положень економічної теорії.

Необхідність покращення структури курсу не викликає сумнівів. Запропоновані нормативної програмою теми схожі на механічну суміш та не дозволяють всебічно освітити проблеми національної економіки. В курсі мають знайти відображення всі рівні економічної системи: макро-, мікро- та мега-, що дозволить системно відтворити національну специфіку. Потреба докладно досліджувати мезорівень відсутня через наявність окремого предмету «регіональна економіка».

У першому наближенні можна запропонувати таку структуру курсу. Перший розділ охоплює теоретичні основи аналізу, другий розкриває потенціал і пропорції національної економіки. Далі розглядається макрорівень (прогнозування та програмування; фінансове та монетарне регулювання; політика економічного зростання). Наступний розділ присвячений аналізу мікроекономічних аспектів (структурна перебудова, промислова та конкурентна політика; розвиток малого бізнесу; державне підприємництво). Наостанок слід розглянути зовнішньоекономічну стратегію національного розвитку та соціальні пріоритети.

Серед українських та російських економістів доволі поширене переконання, що національна економіка має вивчати конкретно-історичний стан та розвиток окремої держави з позиції не стільки загальних, скільки особливих та специфічних закономірностей. На думку цих авторів, характерною рисою дисципліни є апріорна орієнтація на практику, а її висновки динамічно верифікуються самою економічною дійсністю [8, с.80].

Ілюстративний підхід безумовно потрібний, але подібний акцент викликає незгоду як мінімум з приводу його націленості на позитивний аналіз. Вивчати те, що є, - дуже корисно. Але навряд чи цього достатньо - позитивний аналіз має бути доповнений нормативним, слід з'ясувати, як воно має бути. І тут не обійтися без теоретичних положень та іноземного досвіду. Особливе та одиничне можна відстежити тільки у порівнянні з іншими країнами, лише таким чином можна пересвідчитися в унікальності чи стереотипності рис власної національної економіки.

Як не дивно, але глобалізація не знижує, а, навпаки, підвищує інтерес до дослідження національних економік, значно посилює актуальність вибору шляху подальшого розвитку. При цьому аніскільки не применшується значущість загальних економічних законів, а лише робиться наголос на тому, що вони реалізуються в конкретному середовищі з певними ресурсами та формами господарювання, соціальною та демографічною структурою суспільства, особливостями національного менталітету.

Саме особливості національної економіки мають визначити конкурентні переваги та міжнародні економічні позиції країни. Більш повне врахування своєрідності масової передумовою формування стратегії розвитку і, як наслідок, ефективною національної моделі економіки.

Список використаних джерел

1. Заболоцький Б.Ф. Національна економіка: підручник / Б. Ф. Заболоцький. - Львів: Новий світ, 2009. - 582 с.
2. Заболоцький Б.Ф. Економіка України: підручник / Б. Ф. Заболоцький. - Львів: Львівський банківський коледж НБУ, 1997. - 580 с.
3. Національна економіка / [підручник / за ред. П.В. Круша]. - К. : Каравела, 2008. - 416 с.
4. Грипів Л.С, Кічурчак М.В. Національна економіка / Л.С. Гринів, М.В. Кічурчак. - Львів: Магнолія, 2009. - 464 с.
5. Мельникова В.І., Мельникова О.П., Сідлярчук Т.В., Тур І.Ю., Шведова Г.М. Національна економіка / Навч. посіб. - К.: Центр учбової літератури, 2011. - 248 с.
6. Національна економіка / [навч. посібник / за ред. В.М. Тарасевича]. - К.: ЦУЛ, 2009. - 280 с.
7. Національна економіка / [навч. посібник / за заг. ред. Л.О.Петкової]. - К.: МІГ Леся, 2009. - 288 с. Н, Земляков Д.Н. Дисциплина «Национальная экономика»: методолого-теоретические и методические основы / Д.Н. Земляков // Российский экономический журнал. - 2000. - № 9. - С. 75-83.

Annotation. The article deals with main problems of teaching such branch of science as national economy. The article reviews the Ukrainian textbooks. The structure of the course and main approaches to the teaching are proposed.

Key words: national economy, subject and structure of the course.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ПРІОРИТЕТНА СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Аналізується особлива роль інтелектуального капіталу в забезпеченні інноваційного розвитку, розглядаються теоретичні аспекти людського та інтелектуального капіталу, визначаються напрями примноження та ефективного використання інтелектуального капіталу для реалізації інноваційної стратегії розвитку національної економіки України.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, людський капітал, економіка знань, інноваційна політика держави.

Однією із найважливіших сучасних тенденцій інноваційного розвитку національних економік розвинутих країн є посилення інтелектуалізації економічного життя. Формування економіки знань в Україні, забезпечення інноваційного розвитку через створення і використання високих технологій та інноваційних конкурентних переваг потребує значної уваги і мобілізації зусиль суспільства на розвиток людського та інтелектуального капіталу.

Розробка концепцій інтелектуального та людського капіталу здійснена великою кількістю зарубіжних та вітчизняних авторів, серед яких слід назвати таких науковців: Д.Белл, Е.Брукінг, Г.Беккер, В.Врублевський, А.Гальчинський, О.Грішнова, А.Гриценко, П.Друкер, В.Іноземцев, А.Колот, Л.Лісогор, Е.Лібанова, І.Радіонова, А.Тоффлер, Л.Федулова, В.Хоменко, А.Чухно і багато інших. Незважаючи на значні досягнення в дослідженні цих наукових проблем, подальший їх розгляд в напрямку пошуку шляхів розвитку інтелектуального капіталу для реалізації економічного зростання на інноваційній основі є надзвичайно важливим.

Метою даної статті є розкриття необхідності прискорення формування в національній економіці України економіки знань, створення якої потребує значного розвитку інтелектуального капіталу для забезпечення економічного зростання на інноваційній основі.

В умовах сучасної глобалізації в національних економіках різних країн відбувається зміна субординації між економічними та соціальними і духовними чинниками на користь останніх. Саме через розвиток людини, через механізм реалізації її креативного потенціалу перетинаються всі кола сучасних трансформацій економіки. Підтвердженням цього процесу є дані про те, що за оцінками Світового банку, в сучасній економіці людський капітал формує 64 % загального обсягу багатства, решта припадає на фізичний капітал - 16% і природний - 20%, а у найбільш економічно розвинутих країнах, наприклад, у -Японії та Німеччині, у створенні національного багатства частка людського капіталу сягає 80% [4, с. 19].

Категоріально інтелектуальний капітал слід аналізувати у взаємозв'язку із людським капіталом. Інтелектуальний капітал - це нагромаджений людиною та сформований на основі інвестицій у людину запас інформації, знань і творчих здібностей, який у процесі суспільного відтворення зумовлює створення інтелектуального продукту та впливає на інноваційні перетворення на макро- і мікрорівнях, а також забезпечує його власникові факторний дохід [5, с.48-55]. Людський капітал в літературі має велику кількість визначень, хоча вони близькі до найбільш повного визначення, яке дається у творах О.Грішнєвої [1, с.18-22]. У загальному вигляді людський капітал можна представити як сукупність здібностей працівника, що природно одержані (здоров'я, творчі схильності тощо), самостійно накопичені, а також придбані життєвим досвідом, і розвинуті ним унаслідок інвестування в освіту, професійне навчання, оздоровлення, мобільність, мотивацію. Структуроутворення інтелектуального капіталу має свої особливості: на рівні індивіда інтелектуальний капітал - це складова формування людського капіталу; на рівні підприємства інтелектуальний капітал структурно складається із людського капіталу та сукупності інтелектуальних продуктів як об'єктів інтелектуальної власності, створених чи придбаних організацією; на макrorівні нагромаджений інтелектуальний капітал перевищує наявний людський капітал, особливо в постіндустріальних суспільствах. В аналізі інтелектуального капіталу на макrorівні велике значення має індекс людського розвитку (ІЛР), який публікується щорічно у звіті людського розвитку ПРООН з 1990 року та є інтегрованою оцінкою рівня цивілізованості країни. Він агрегує індекс очікуваної тривалості життя, освітній індекс та індекс ВВП на душу населення за паритетами національних валют. За останніми підходами до ІЛР країни світу поділяються на групи: з дуже високим, високим, середнім і низьким індексом. Україна за останнє десятиріччя має умовну стабільність в рейтингу країн світу, перебуваючи за останньою класифікацією в групі

країн із високим рівнем ІЛР. Місце України за ІЛР в міжнародному рейтингу за цей період змінювалось з 70 (2002 р.) до 76 (2005 р.) серед 177 країн та до 85 (2007 р.) серед 182 країн світу. Така динаміка, хоч і не має великої амплітуди коливань, та все ж характеризується негативною тенденцією. У Звіті з людського розвитку за 2010 рік при визначенні ІЛР враховуються нові показники, яких не було раніше: ІЛР, скоригований на нерівність (з урахуванням відмінностей у рівні прибутку, сферах охорони здоров'я та освіти); індекс тендерної нерівності; багатовимірний індекс бідності. Значення ІЛР України за 2010 р. дорівнює 0,710, що відносить країну на 69 місце з 169 країн. Найближчі показники із пострадянських країн в рейтингу ІЛР мають Росія - 65 місце і Казахстан - 66 місце. В той же час ІЛР України нижче середнього по країнах Європи та Центральної Азії - 0,717. Він також нижчий за середній показник країн з високим рівнем ІЛР - 0,717 [6].

Позиції України в рейтингу конкурентоспроможності щодо розвитку освіти традиційно є високими. Так, збереження динаміки індексу освіти як одного із трьох компонентів ІЛР на рівні 0,9 - 0,95 протягом останніх п'яти років свідчить про його підтримку за рахунок високого рівня запальної писемності дорослого населення країни. Однак потенціал зростання цього Показника вичерпано, оскільки більшість розвинутих країн практично забезпечила ліопне охоплення населення освітою першого ступеня. Ми підтримуємо думку тих дослідників, які вважають, що в умовах становлення інноваційно-інформаційного суспільства пріоритетних позицій набувають так звані «показники інтелектуальної грамотності» [2, с.29-33]. В сучасних умовах наявність навичок комп'ютерної грамотності разом із вищою освітою посилює значення освітнього компонента у забезпеченні людського розвитку, що вимагає модернізації системи освіти, особливо вищої освіти, забезпечення можливостей для навчання і підвищення кваліфікації фахівців протягом життя. Саме на підставі розвитку людського капіталу та інтелектуального капіталу виникає інноваційний капітал у вигляді високої ефективності, конкурентоспроможності, яким володіють організація, фірма, держава. На відміну від розвинутих країн, у яких приріст ВВП на 85-90% забезпечується за рахунок виробництва та експорту наукоємної продукції, частка України на ринку високотехнологічної продукції, який зараз оцінюється майже у 3 трлн. дол., становить всього 0,05 - 0,1 % [3]. В той же час мають місце тенденції щодо зменшення чисельності працівників, які виконують наукові та науково-технічні роботи, відбувається старіння наукових кадрів, не припиняється від'їзд наукових працівників за кордон, зменшуються обсяги науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) на підприємствах. Так, за

останні десять років при загальному скороченні чисельності працівників наукових організацій майже в 1,7 раза, чисельність наукових працівників у галузі суспільних наук збільшилась у 1,2 раза, в галузі природничих і гуманітарних наук залишилась майже незмінною, в галузі технічних наук їх кількість зменшилась більше як у 2 рази

- . Для забезпечення інноваційної основи розвитку з опорою на інтелектуальний капітал необхідно здійснити перетворення в різних напрямках. По-перше, сама ідея розвитку і примноження інтелектуального капіталу має стати пріоритетним чинником соціально-економічного розвитку, модернізації системи освіти, підготовки кадрів. По-друге, асигнування на освіту та науку необхідно розглядати як інвестиції у підтримання та примноження інтелектуального капіталу, орієнтуючись на світові норми фінансування цих галузей. По-третє, слід значно покращити матеріальне та моральне стимулювання наукових дослідників, враховуючи досвід збереження й збільшення кількості науковців в економічно розвинутих країнах (висока матеріальна мотивація праці та умови для творчості, значні моральні стимули). По-четверте, сприяти мобільності молодих науковців і поліпшенню перспектив кар'єри дослідників у державному секторі та працевлаштуванню в ділових кругах. По-п'яте, посилити зусилля по збільшенню НДДКР на підприємствах, що також розширить масштаби інноваційної діяльності. По-шосте, з огляду на особливу роль середнього класу щодо інноваційно орієнтованого суспільства, необхідно всіляко підтримувати малий та середній бізнес. Таким чином, розвиток інтелектуального капіталу буде сприяти реалізації стратегічної мети інноваційного прориву національної економіки України.

Список використаних джерел

1. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудових відносин: Підручник. - К.: Знання. - 2006. - 556 с.
2. Лісогор Л. Освітні детермінанти розвитку людських ресурсів в Україні // Україна : аспекти праці. - 2008. - № 8. - С.29-33.
3. Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації. - Матеріали парламентських слухань. - <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.nreg=1244-I6/>.
4. Федулова Л. Кадрове забезпечення сфери науки і технологій - стратегічне завдання економічної політики України в посткризовий період // Економіст, - 2010. - №2. - С. 16-20.
5. Чухно А. Інтелектуальний капітал: сутність, форми і закономірності розвитку // Економіка України. - 2002,- №11,- С.48-55.

6. Human Development Report 2010. - <http://hdr.undp.org>

Annotation. *Examines the specific role of intellectual capital for innovative development, discusses the theoretical aspects of human and intellectual capital, indicating the direction of increased and effective use of intellectual capital for the innovation strategy for the development of national economy of Ukraine.*

Key words: *intellectual capital, human capital, knowledge economy, innovation policy of the state.*

УДК 338.124

І.О. Ревак. *к.е.н., доцент,*

Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів

ЗАГРОЗИ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ - ПЕРШОПРИЧИНА СТРИМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розкрито сутність та види загроз науково-технологічній безпеці України, обґрунтовано їх негативний вплив на стримування інноваційного розвитку вітчизняної економіки.

Ключові слова: *науково-технологічна безпека України, загрози науково-технологічній безпеці України, інноваційний розвиток, вітчизняна економіка.*

Постановка проблеми. Україна задекларувала інноваційний шлях розвитку економіки, який передбачає ефективне освоєння новітніх технологій та випуск конкурентоспроможної продукції. Активізація інноваційних процесів, ефективне використання інтелектуального та науково-технологічного потенціалу можливе за умови проведення технологічної реструктуризації вітчизняної промисловості. Разом з тим, комплексний аналіз стану науково-технологічної та матеріально-технічної бази свідчить про те, що докорінних зрушень у галузевій і технологічній структурі національної економіки поки не відбулося. Із впевненістю можемо стверджувати, що першопричинами стримування інноваційного розвитку економіки України є дія дестабілізуючих чинників або загроз науково-технологічній безпеці України.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю визначити основні загрози, які стримують інноваційний розвиток національної економіки з метою захисту національних інтересів у науково-технологічній сфері.

6. Human Development Report 2010. - <http://hdr.undp.org>

Annotation. *Examines the specific role of intellectual capital for innovative development, discusses the theoretical aspects of human and intellectual capital, indicating the direction of increased and effective use of intellectual capital for the innovation strategy for the development of national economy of Ukraine.*

Key words: *intellectual capital, human capital, knowledge economy, innovation policy of the state.*

УДК 338.124

І.О. Ревак. *к.е.н., доцент,*

Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів

ЗАГРОЗИ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ - ПЕРШОПРИЧИНА СТРИМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розкрито сутність та види загроз науково-технологічній безпеці України, обґрунтовано їх негативний вплив на стримування інноваційного розвитку вітчизняної економіки.

Ключові слова: *науково-технологічна безпека України, загрози науково-технологічній безпеці України, інноваційний розвиток, вітчизняна економіка.*

Постановка проблеми. Україна задекларувала інноваційний шлях розвитку економіки, який передбачає ефективне освоєння новітніх технологій та випуск конкурентоспроможної продукції. Активізація інноваційних процесів, ефективне використання інтелектуального та науково-технологічного потенціалу можливе за умови проведення технологічної реструктуризації вітчизняної промисловості. Разом з тим, комплексний аналіз стану науково-технологічної та матеріально-технічної бази свідчить про те, що докорінних зрушень у галузевій і технологічній структурі національної економіки поки не відбулося. Із впевненістю можемо стверджувати, що першопричинами стримування інноваційного розвитку економіки України є дія дестабілізуючих чинників або загроз науково-технологічній безпеці України.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю визначити основні загрози, які стримують інноваційний розвиток національної економіки з метою захисту національних інтересів у науково-технологічній сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення сутності і змісту загроз економічній безпеці держави та її складових є предметом наукових досліджень багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених, оскільки питання безпеки безпосередньо пов'язані з проблемою ідентифікації загроз певному видові економічної безпеки. Дослідженню причин виникнення загроз і небезпек науково-технологічній безпеці України присвячені праці таких дослідників, як С. Бреус, М. Маломуж, Є. Буравльов, Т. Бауліна, Н. Апатова, О. Михайловська та ін. Проте ці дослідники лише поверхнево торкаються найважливішого аспекту проблеми забезпечення національної економічної безпеки у науково-технологічній сфері - діагностики та аналізу загроз та небезпек. Тому пропонуємо диференціювати основні види загроз науково-технологічній безпеці України в розрізі її трьох складових, а саме: науково-дослідної, інтелектуальної та інноваційної.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття сутності та видів загроз науково-технологічній безпеці України; обґрунтування їх негативного впливу на активізацію інноваційних процесів в економіці України.

Виклад основного матеріалу. З метою розробки конкретних та дієвих механізмів зміцнення науково-технологічної безпеки України необхідно виокремити найнебезпечніші дестабілізуючі чинники, різного роду виклики, які перешкоджають становленню інноваційної моделі соціально-економічного розвитку національної економіки. Слід зауважити, що основні види загроз науково-технологічній безпеці України окремими штрихами згадуються в деяких документах вітчизняної нормативно-правової бази, зокрема, в Законі України «Про основи національної безпеки України», Доктрині інформаційної безпеки, в проекті Стратегії національної безпеки України та ін.

Загалом у загальній системі загроз економічній безпеці держави і науково-технологічній зокрема, ключові загрози можна згрупувати за такими критеріями, як: джерело виникнення (внутрішні і зовнішні); ймовірність настання (реальні та потенційні); тривалість дії (постійні та тимчасові); сфера охоплення (національні, регіональні, локальні); розмір завданої шкоди (катастрофічні, зі значними збитками, з незначними труднощами); можливість прогнозування (прогнозовані, непрогнозовані); відношення до людської діяльності (суб'єктивні, об'єктивні) тощо. Без сумніву, даний перелік не вичерпується, тому сформулюємо найнебезпечніші види загроз, які завдають чималої шкоди науково-технологічному потенціалу України та гальмують інноваційні процеси в національній економіці.

У науково-дослідному секторі науково-технологічної безпеки України головними загрозами є:

- відрив наукових знань, які продукують академічні та науково-дослідні установи від реальних потреб економіки. Як зазначає О. Михайловська, наука розвивається незалежно від ринку, при цьому потреби і стимули ринку не є визначальними для розвитку науки. Технологічні знання, сконцентровані в корпоративному секторі, здебільшого зорієнтовані на ринок, однак малий бізнес найшвидше пристосовує їх до потреб реальної економіки [3, с. 83]. Кількість робіт, що виконувались науковими організаціями України протягом 2008 р. зменшилась на 0,3% і становила 62,5 тис., з яких дві третини впроваджено у виробництво. Із загальної кількості робіт 14% спрямовано на створення нових видів виробів, 11,7% - на створення нових технологій, 2,3% - нових видів матеріалів, 12,4% - нових методів і теорій, більше половини яких використані у подальшій роботі [4, с. 156];
- хронічне недофінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт. Так, питома вага видатків з державного бюджету на наук} (у % до ВВП) останніх п'ять років на перевищувала 1% при потребі більш як 1,7%. У 2008-09 рр. ця частка становила 0,85% від обсягу ВВП [2];
- тривалий термін експлуатації наукового обладнання, що не відповідає загальноприйнятим світовим нормам (5-7 років). В Україні близько 2% наукового обладнання використовується для виробництва високотехнологічної та конкурентоспроможної продукції, понад 80% - експлуатується більш як 10 років. У 2008 р. в установах та організаціях, які належать до різних галузей наук, відбулося зношення парку технічних засобів, окрім організацій, що належать до технічних наук (у них залишилося без змін в порівнянні з 2007 р.) їх частка у загальному обсязі основних засобів підприємств та організації України в 2008 р. становила 0,4%, а ступінь їх зносу - 51,3% [4, с. 150];
- зниження питомої ваги наукових розробок у загальному обсязі виконаних наукових і науково-технічних робіт та скорочення частки науково-технічних послуг. Так, у 2000 р. обсяг виконаних прикладних досліджень дорівнював 22,191 усіх видів робіт, наукових розробок - 55,9%, фундаментальних досліджень - 13,5%; у 2005 р. - 14,7%, 49,9% та 18,7% відповідно, а у 2009 р. - 16,3%, 48,791 та 22,2% усіх зазначених вище видів наукових і науково-технічних робіт [2] Можна зробити висновок, що така тенденція у розподілі часток різних видів наукових робіт не відповідає вимогам інноваційної економіки;

- невідповідність тематики НДДКР новітнім викликам інноваційних процесів;
- втрата переваг в окремих високотехнологічних виробництвах та НДДКР [1, с. 13];
- недосконалість механізмів створення, правового захисту і комерціалізації технологій, прав інтелектуальної власності тощо.

В *інтелектуальній* сфері можна виокремити такі основні загрози:

- невисока частка наукових кадрів вищої кваліфікації, що зайняті в реальному секторі економіки (на промислових підприємствах). Питома вага кандидатів наук, які працюють на промислових підприємствах, науково-виробничих об'єднаннях у 2008 р. становила лише 1,7%, в апараті управління міністерств та академіях - 4,5%, тоді як в вищих навчальних закладах було зосереджено понад 67% кандидатів наук, а в науково-дослідних інститутах та науково-технічних організаціях - майже 18 % [4, с. 90];
- зниження рівня державного замовлення на підготовку науково-технічних кадрів;
- падіння внутрішнього попиту на підготовку науково-технічних кадрів для наукових, конструкторських, технологічних установ та високотехнологічних підприємств;
- низький рівень оплати праці у науково-дослідному та освітньому секторах національної економіки, падіння престижу розумової праці та ін.

В *інноваційній* складовій науково-технологічної безпеки України визначальними такі загрози:

- істотне науково-технологічне відставання України від розвинутих країн світу. На жаль, і досі у вітчизняній промисловості переважають технології третього та четвертого технологічних укладів, вкрай низькою є частка п'ятого укладу, майже відсутні технології шостого технологічного укладу;
- неефективність державної інноваційної політики, недосконалість національної інноваційної системи та механізмів стимулювання інноваційної діяльності;
- низька інноваційна активність підприємств (дещо більше 10% від загальної кількості промислових підприємств), повільне створення наукоємних компаній і малого інноваційного бізнесу, слабкий розвиток мережі джерел фінансування інновацій [2];
- відсутність розвиненої інноваційної інфраструктури;
- деформація структури експорту продукції в бік низько технологічних галузей; низька конкурентоспроможність вітчизняної продукції. Загалом за індексом

конкурентоспроможності Україна в 2009 р. посіла 82 місце серед 133 країн, у 2010 р. - 89 серед 139 країн світу [2];

- нездатність вітчизняної високотехнологічної продукції завоювати власну пішу на світовому ринку та низка інших загроз.

Висновки. Отже, одним з важливих чинників активізації інноваційних процесів Н України є запобігання і/або нейтралізація усіх можливих загроз науково-технологічній безпеці України. Реальне впровадження інноваційної моделі національної економіки, раціональне та ефективне використання власного інтелектуального потенціалу, розвиток розгалуженої міжнародної співпраці у передових галузях і високих технологіях повинні стати пріоритетними напрямками зміцнення науково-технологічної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Бреус. С.В. Підвищення рівня економічної безпеки держави на основі технологічної реструктуризації промисловості. Автореферат на здобуття наук, ступеня к.е.н. - Київ, 2007. - 20 с.
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
3. Михайловська О. «Європейський парадокс» інноваційного розвитку: уроки для України / О, Михайловська // Економіка України. - № 9. - 2006. - С. 80-85.
4. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2008 році. Статистичний збірник. - К,:Держкомстаг України. - 2009. - 365 с.

Annotation. *The article defines the essence and types of threats to scientific and technological security of Ukraine proving their negative impact on deterrence of innovation development of the national economy.*

Key words: *Scientific and technological security of Ukraine, threats to scientific and technological security of Ukraine, innovative development, the national economy.*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Стаття присвячена виявленню сучасних тенденцій нового цивілізаційного розвитку, в основі якого лежить формування нового типу людини-особистості.

Ключові слова: *цивілізаційний розвиток, постіндустріальне суспільство, технологічна революція, саморозвиток людини-особистості.*

Перехід від одного рівня світової цивілізації до іншої здійснюється шляхом глибоких технологічних революцій. Вони відображають з одного боку, зміни у виробничих процесах, підвищують їх продуктивність, а з іншого - призводять до якісних перетворень в розвитку суспільно-продуктивної сили людини, її свободи та способу взаємодії з природою і суспільством.

В умовах сучасних трансформаційних змін важливою проблемою є виявлення та аналіз тенденцій нового цивілізаційного розвитку, а саме, зародження постіндустріального суспільства.

В основі нового суспільства лежить розвиток людини-особистості. Стрижень сучасних цивілізаційних трансформацій визначається саме цим розвитком, що доповнюється технічними і технологічними чинниками. Взаємозв'язок цих двох сторін пов'язується з обґрунтуванням підпорядкованості суспільного прогресу цілям та інтересам саморозвитку людини, збагачення її особистості, з іншого - з розумінням того, що техніка і технічний прогрес є не лише продуктом людської праці, а й виступає як безпосередня продуктивна сила, її енергетичний потенціал.

Постіндустріальне суспільство на сьогодні ще перебуває на початковому етапі становлення. Д.Белл, який по праву вважається основоположником постіндустріалізму, розглядав постіндустріальне суспільство як теоретичну конструкцію, яка ще має бути реалізована суспільною практикою [4, с. 32].

Проте, уже сьогодні проглядаються тенденції нової цивілізації, що виявляють себе в нових аспектах енергетичної та технологічної бази суспільства, що не є характерними для епохи індустріалізму. Йдеться про задоволення зростаючої частки енергетичних потреб суспільства за рахунок не вичерпуваних, а поновлювальних джерел - енергії

води, сонця, приливів та відливів, геотермальних вод, біомаси, нових форм ядерної енергії, інших джерел, які можливо, поки що невідомі науці.

В постіндустріальному суспільстві відмінною є і технологічна база. Її основу становлять інформаційні (електронні), космічні, генні та біологічні наукомісткі й водночас енерго- та ресурсозберігаючі технології. Якщо технологічною основою індустріалізму є механізація виробничих процесів, то основою постіндустріалізму - їх комплексна автоматизація [3, с.128].

Відповідно до розвитку нових технологічних систем докорінних змін зазнає соціосфера. Основоположники теорії постіндустріального суспільства - Д. Белл і О. Тоффлер, при аналізі перетворень соціосфери звертають увагу на радикальних змінах структури виробництва і пов'язаних з цим процесах прогресуючого зменшення частки працюючого населення у промисловості та сільському виробництві і всебічному розвитку третинного сектора економіки — сфери послуг. На сьогодні в США та більшості країнах західної Європи сфера послуг займає від 70 до 80 % у структурі ВВП. [1, с. 23-28]. Таким чином, йдеться про формування принципово нового типу працюючого суб'єкта. На рівні функціонування автоматизованих систем людина праці перестася бути безпосереднім учасником виробництва, вона виходить із його структури, стає поруч з ним, здійснює його цілеспрямоване регулювання, перебуваючи за його межами.

В умовах становлення постіндустріального суспільства радикальним чином змінюється системи виробничого відтворення. До найбільш значущих змін відтворювального процесу можна віднести модифікацію потреб особи, серед них починають переважати нематеріальні потреби. Останні пов'язані з нагромадженням і реалізацією інтелектуального та творчого потенціалу людини, її всебічним розвитком. Нову функцію починає виконувати система знань людини. Знання, як і інформація, перетворюються на безпосередню продуктивну силу, визначальний фактор економічного зростання та розвитку. Перетворення системи знань людини на основний виробничий ресурс означає створення вартості й додаткової вартості забезпечується не стільки на основі фізичних зусиль працівника, скільки завдяки його інтелектуальному потенціалові, застосуванню його знань. В економічній літературі сьогодні активно ведеться дискусія про інформаційну теорію вартості, згідно з якою фізична праця людини як мірило вартості поступово втрачає своє значення. «Коли знання у своїй систематизованій формі, - пише Д.Белл,- застосовується у практичній переробці наявних

виробничих ресурсів (у вигляді винаходів чи організаційних удосконалень), то можна сказати, що саме вони (знання), а не праця є джерелом вартості» [4, с. 33].

Нова якість виробництва постіндустріальної цивілізації визначається новизною у характері праці, набуттям останньою творчої діяльності. Головним продуктом такої діяльності, а також і виробничого процесу, стає не просто певна сукупність матеріальних і духовних цінностей, а безпосередньо творча особистість. Ідеться про те, що зрештою відтворювальний процес, у якому реалізується творча праця особистості, зводиться не до «виробництва для інших», а до відтворення творчого (інтелектуального та креативного) потенціалу самої ж особистості.

Новій цивілізаційній системі притаманні якісні зміни у характері праці. М. Гардт та А. Негрі виокремлюють поняття «нематеріальна праця», результатом якої є створення не лише матеріальних благ, а й безпосередньо соціального продукту — всієї гамивзаємовідносин між людьми, а врешті-решт і самого суспільства. В зв'язку з Цим виділяються принципово нові позиції:

- На основі застосування «нематеріальної праці» стирається межа між робочим і вільним часом, між відстороненою діяльністю і творчою. Внаслідок цього робочий день втрачає свої межі, він збільшується і зрештою заповнює весь життєвий простір людини.
- Праця в такому випадку не обмежується економікою, а відразу стає суспільною, культурною і політичною силою, яка охоплює виробництво ідей [2, с.119-129].

Світ, що утверджується — це світ, який в контексті становлення постіндустріального суспільства втрачає свої формаційні визначення — перестає бути світом капіталізму чи соціалізму.

Список використаних джерел

1. Балаева, А. Сфера услуг в мировой экономике / А. Балаева, М.Предводителява // Мировая экономика и международные отношения. 2007. - №3. - С. 23-28.
2. Гальчинський А. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. - К.: Либідь, 2006. - 309 с.
3. Иноземцев В. За пределами экономического общества. - М., 1998. - 405 с.
4. Bell D. The Social Framework of the Informational Society. Oxford, 1980, 3S2p.

Annotation.*The article is dedicated to find modern trends of new civilizational development, based on the development of the new type of person-identity.*

Key words: *civilizational development, post-industrial society, technological revolution, person-identity selfdevelopment.*

УДК 330.101,54.

**О.В. Олійник, доцент, В.К. Щербіна, к.пед.н.,
доцент, М.М. Куфлей, магістрант ХНПУ імені Г.С. Сковороди**

ЗОЛОТІ ПРАВИЛА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ: НОБЕЛІВСЬКИЙ АСПЕКТ

У статті висвітлено науковий внесок лауреата Нобелівської премії в галузі економіки 2006 року Едмунда С. Фелпса у скарбницю світової економічної думки.

Ключові слова: *економічне зростання, золоте правило нагромадження капіталу, заощадження, інвестиції, інновації, людський капітал, між часовий вибір.*

У 2006 році Королівська академія наук Швеції присудила премію Центрального банку Швеції пам'яті Альфреда Нобеля в галузі економічних наук професору політичної економії з Колумбійського університету (Нью-Йорк, США) Едмунду С. Фелпсу «за аналіз інтертемпорального (міжчасового) вибору в макроекономічній політиці» [23].

У прес-релізі Королівської академії наук Швеції зазначено, що праці Е.С. Фелпса «поглибили розуміння між коротко- та довготерміновими впливами економічної політики».

Наукові розробки американського економіста здійснили вирішальний вплив на подальший розвиток фундаментальної та прикладної економічної науки.

Більшість досліджень лауреата Нобелівської премії стосуються розв'язання «вічних проблем» макроекономіки в межах теорії економічного зростання, теорії зайнятості та теорії інфляції.

Протягом 1960-х рр. Е.С. Фелпс разом із такими світочами економічної науки, як Роберт Солоу, Тревор Сван, Джеймс Мід, Моріс Алле та іншими вченими, інтенсивно працює над питаннями, як забезпечити високий рівень зростання реального ВВП на душу населення, знизивши ризики інфляції та безробіття.

Він був визнаний піонером в аналізі ринків праці через призму інформаційних проблем та очікувань економічних агентів.

Key words: *civilizational development, post-industrial society, technological revolution, person-identity selfdevelopment.*

УДК 330.101,54.

О.В. Олійник, доцент, **В.К. Щербіна**, к.пед.н.,
доцент, **М.М. Куфлєй**, магістрант ХНПУ імені Г.С. Сковороди

ЗОЛОТІ ПРАВИЛА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ: НОБЕЛІВСЬКИЙ АСПЕКТ

У статті висвітлено науковий внесок лауреата Нобелівської премії в галузі економіки 2006 року Едмунда С. Фелпса у скарбницю світової економічної думки.

Ключові слова: *економічне зростання, золоте правило нагромадження капіталу, заощадження, інвестиції, інновації, людський капітал, між часовий вибір.*

У 2006 році Королівська академія наук Швеції присудила премію Центрального банку Швеції пам'яті Альфреда Нобеля в галузі економічних наук професору політичної економії з Колумбійського університету (Нью-Йорк, США) Едмунду С. Фелпсу «за аналіз інтертемпорального (міжчасового) вибору в макроекономічній політиці» [23].

У прес-релізі Королівської академії наук Швеції зазначено, що праці Е.С. Фелпса «поглибили розуміння між коротко- та довготерміновими впливами економічної політики».

Наукові розробки американського економіста здійснили вирішальний вплив на подальший розвиток фундаментальної та прикладної економічної науки.

Більшість досліджень лауреата Нобелівської премії стосуються розв'язання «вічних проблем» макроекономіки в межах теорії економічного зростання, теорії зайнятості та теорії інфляції.

Протягом 1960-х рр. Е.С. Фелпс разом із такими світочами економічної науки, як Роберт Солоу, Тревор Сван, Джеймс Мід, Моріс Алле та іншими вченими, інтенсивно працює над питаннями, як забезпечити високий рівень зростання реального ВВП на душу населення, знизивши ризики інфляції та безробіття.

Він був визнаний піонером в аналізі ринків праці через призму інформаційних проблем та очікувань економічних агентів.

Дослідження вченого з інтертемпорального вибору між споживанням та інвестиціями, де Е.С. Фелпс вивів вплив норми заощаджень на розподіл добробуту між поколіннями, допомогли зрозуміти економічний конфлікт між ними та пріоритетну роль нагромадження людського капіталу, створення та поширення новітніх технологій в динамічному економічному зростанні.

Оцінюючи внесок Е.С. Фелпса в розвиток економічної думки, можна погодитися з висновком німецького професора Р. Айзена, який зазначав, що його макроекономічні дослідження зосереджуються переважно на трьох головних проблемах:

- 1) формуванні капіталу та «золотому правилі нагромадження капіталу»;
- 2) ролі людського капіталу у створенні і розповсюдженні нових технологій;
- 3) аналізі очікувань і кривій Філіпса [1, с. 94].

Однак найлаконічніше своє значення у сучасній економічній науці окреслив сам Е.С. Фелпс. Коли журналісти через кілька хвилин після отримання ним Нобелівської премії запитали його про домінуючий напрямок його праць, вчений відповів: «Я завжди намагався включати людей у макроекономічні моделі», і, зокрема, враховувати їхні очікування.

Метою даної статті є аналіз головних досягнень Нобелівського лауреата Е.С. Фелпса та оцінка їх впливу на розвиток економічної науки та макроекономічної політики.

До визначних заслуг Е.С. Фелпса більшість економістів перш за все відносить його внесок у розвиток неокласичної теорії економічного зростання.

Канонічна модель економічного зростання, створена Р. Солоу та Т. Сваном у 1950-х рр. у Масачусетському технологічному інституті, приймала як даний рівень заощаджень у тій чи іншій економіці. Його можна було підвищувати, знижувати і дивитися, що відбуватиметься в будь-якому з цих випадків.

З розрахунків, зроблених на підставі моделі Солоу-Свана, виходило, що чим більше норма заощаджень, тим вищою є капіталоозброєність працівників у стані збалансованого зростання і, отже, тим вище буде темп цього зростання [6, с. 92-93]. Але ніхто з цих дослідників до Е.С. Фелпса не брався визначити умови оптимального для суспільства економічного зростання.

Саме Е.С. Фелпс у 1961 р. виступив першим з цієї проблематики, надрукувавши статтю у престижному «*American economic review*» «Золоте правило нагромадження: казка для фанатів економічного зростання» [18].

Е.С. Фелпс також ввів в економічну науку і сам термін «золоте правило нагромадження капіталу», яке з того часу є широкоживаним у всіх підручниках з макроекономіки та ввів формулу, що визначає запас капіталу, необхідного для забезпечення стійкого розвитку економіки з найвищим рівнем споживання.

Питання, яке турбувало вченого, полягало в тому, за якого темпу нагромадження капіталу національна економіка виходить на траєкторію економічного зростання з оптимальним режимом споживання у довгостроковій перспективі.

Якщо капітал буде достатньо великим, то це гарантуватиме високий рівень виробництва, але дедалі більша його частина спрямовуватиметься не на споживання, а на нагромадження. І, як влучно висловився відомий дослідник з економічної нобелелогії М.В. Довбенко, «суспільство не зможе насолодитися плодами зростання» [6, с. 93].

Якщо ж обсяг капіталу буде надто малим, то споживати можна буде майже все, що вироблено, а вироблено буде зовсім небагато.

Десь посередині між цими рівнями капіталу, очевидно, і треба шукати оптимальну для суспільства точку, в якій обсяг споживання буде максимальним.

Вирішуючи питання про те, яку частку національного доходу або ВВП потрібно Інвестувати, щоб забезпечити оптимальний рівень споживання на тривалому часовому горизонті, Е.С. Фелпс дав чітку відповідь, яка дозволяє оцінити ефективність того чи іншого режиму економічного зростання.

Згідно із «золотим правилом нагромадження капіталу» Е.С. Фелпса, віддача на капітал повинна дорівнювати витратам на його відтворення. Тільки тоді забезпечується оптимальний рівень споживання домогосподарств.

Перевищення віддачі над витратами свідчить про нестачу інвестицій, і навпаки.

Такий, на перший погляд, простий принцип рівності витрат і результатів в економічній науці є універсальним, але заслуга Е.С. Фелпса полягає в тому, що він сформулював і обґрунтував це «золоте правило нагромадження капіталу» у динамічному аспекті.

Усі сучасні моделі економічного зростання (моделі Р. Лукаса, Г. Менк'ю, Д. Ромера, Д. Уейла) використовують цей самий принцип Фелпса як ключову умову оптимальності.

Отже, рівнем «золотого правила» визначається такий рівень капіталоозброєності праці в розрахунку на одного працівника, який забезпечує найбільший обсяг споживання на душу населення.

На цьому рівні частка заощаджень в національному доході повинна співпадати з часткою доходу, що припадає на капітал, а чистий граничний продукт капіталу повинен дорівнювати темпу приросту виробництва [3; 4].

Інакше кажучи, «золоте правило нагромадження капіталу» визначає норму заощаджень, за якої споживання досягає максимально стійкого зростання в моделі Солоу-Свана.

«Золоте правило» виявилось досить важливим і для макроекономічної політики, і У післявоєнний час у багатьох країнах світу особливо актуальним було питання про оптимальну частку заощаджень. і

Із «золотого правила» Е.С. Фелпса випливало, наприклад, що Радянський Союз, який демонстрував непогану динаміку до 60-х рр. ХХ ст., в дійсності забезпечував її за рахунок надлишкових заощаджень. Додаткові витрати суттєво перекидали віддачу на капітал, що свідчило про неефективність зростання в золоту епоху соціалізму [16].

Оцінки, зроблені Е.С. Фелпсом для економіки США, свідчать, що запаси капіталу є набагато нижчими від рівня «золотого правила нагромадження капіталу». Щоб досягти цього рівня, необхідно збільшувати інвестиції і, відповідно, знижувати рівень споживання [6, с.93].

«Золоте правило» Е.С. Фелпса є досить актуальним і для економік країн СНД, зокрема, для України та Росії, яким часто дорікають у стимулюванні «зростання без розвитку» [8].

Працюючи над розробкою проблем економічного зростання, Е.С. Фелпс закликав вчених та політиків мислити перспективно і враховувати довгострокові інтереси суспільства, які не обмежуються потребами одного покоління.

Е.С. Фелпс також акцентував увагу на необхідності справедливого розподілу ресурсів між нинішнім і майбутніми поколіннями. Якщо весь національний доход витратити на поточне споживання, то нащадкам нічого не залишиться, і врешті-решт економічне зростання вичерпає себе.

Більше того Е.С. Фелпс зазначав, що погляди батька щодо розподілу доходу та багатства між сином та онуком можуть відрізнятися від переваг сина.

Отже, вирішення проблеми міжчасового вибору при формуванні капіталу полягає в тому, щоб економічно активне населення замість проїдання ресурсів інвестувало б частину національного доходу у фізичний або людський капітал заради прийдешніх поколінь.

Однак, як підкреслював Е.С. Фелпс, ризик конфліктів інтертемпорального розподілу ресурсів між поколіннями залишається високим, адже майбутні покоління не можуть відстоювати свої інтереси вже сьогодні.

Проте Е.С. Фелпс переконливо довів, що завдяки адекватній зміні норми заощаджень можуть виграти всі покоління.

Таким чином, оптимальний темп нагромадження капіталу вирішальною мірою залежить від того, як порівнюються інтереси нинішнього і майбутніх поколінь.

Поняття «золоте правило нагромадження капіталу» тісно пов'язане з Біблійним золотим правилом та золотими правилами моральної поведінки людей: «Dounto others as you would have them dounto you» (ми повинні ставитися до інших так, як хотіли би, щоб ставилися до нас) [22]. Звідси красномовно випливає, що для Едмунда Фелпса добробут будь-якого покоління в будь-якій країні і в будь-який час є однаково важливим.

Таким чином, згідно з «золотим правилом нагромадження капіталу» Е.С. Фелпса економіка країни вийде на траєкторію збалансованого динамічного та ефективного зростання, якщо кожне покоління буде заощаджувати для майбутніх поколінь таку ж частку національного доходу, яку залишає йому попереднє покоління.

Ще одним внеском Е.С. Фелпса в розвиток сучасних теорій економічного зростання є аналіз золотого правила інвестицій в науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки (НДДКР). Це правило можна сформулювати наступним чином: норма доходу від інвестицій в технології повинна дорівнювати темпу економічного зростання [22].

В 1966 р. Е.С. Фелпс разом із Е. Драндакісом опублікував новаторську статтю «Модель індукційованих винаходів, зростання та розподілу», де вжили поняття межа інноваційних можливостей [20]. Ця «межа повністю характеризує нові альтернативні ізокванти, котрих, в чому впевнені фірми, можна буде досягнути через винахід, завдяки якому досягається теперішні ізокванти [19, р. 125].

На думку Фелпса, фірма, будучи залежною від цієї межі, намагається максимізувати поточний коефіцієнт зниження витрат, тобто наявний коефіцієнт або інтенсивність технічного прогресу.

Крім того, Е.С. Фелпс показує, що ця модель також підлягає «золотому правилу»: коефіцієнт економії витрат повинен дорівнювати частці доходу від капіталу [1, с. 95].

Е.С. Фелпс зазначає, що не лише темпи поширення нових технологій, а й кількість винаходів залежать від рівня освіти, або обсягу інвестування в людський капітал [1, с. 95].

У спільній разом із Ричардом Нельсоном моделі автори висувають гіпотезу, що освіта збільшує швидкість поширення новітніх технологій [21]. Це означає, що ефективність зростаючих досягнень в науці підвищується і економіка стає технологічно динамічнішою [19, р. 161].

Насамкінець, Е.С. Фелпс демонструє, що «цілком виправдано очікувати, що в цій моделі діє золоте правило освіти» [19, р. 165].

У своїй книзі «Золоті правила економічного зростання» Фелпс продемонстрував, що «якщо траєкторія золотого правила існує, то чим більше ресурсів вимагатиме зростання золотого правила в освіті, тим прогресивнішою в технологічному плані буде економіка» [19, р. 169].

Па думку Е.С. Фелпса, витрачання заощаджень на освіту та науку інтенсивніше Підвищує добробут прийдешніх поколінь. Такі інвестиції відіграють важливу роль у Поширенні нових технологій, а отже, сприяють економічному зростанню. Освічені робітники здатні швидше засвоювати та застосовувати новітні технології.

Як довели наступні події в країнах Азії, що розвиваються, технологічний розвитокмас для економічного зростання ані трохи не менше значення, ніж золотий ключикдля Буратіно.

Фелпс також доводив, що технології та інновації не падають на економіку як манна небесна, а залежать від інвестицій у людський капітал та темпівприростунаселения.

Зростання чисельності населення планети вчений розглядав як джерело науково-технічного прогресу та важливу передумову цивілізаційного стрибка.

Як свідчить проведений аналіз внеску Е.С. Фелпса в розробку теорії економічного зростання,він не належить до числа доопрацьовувачів чужих ідей, або до математизаторів неіснуючої економічної реальності — він дійсно генератор нових ідей не тільки в цій галузі макроекономічної теорії, а і в будь-якому іншому її розділі.

В своїх працях Е.С. Фелпс називає сучасну економіку «модернізованою» і протиставляє її «традиційній» економіці, звергаючи увагу на високу невизначеність упротіканні економічних процесів, різницю в очікуваннях економічних суб'єктів, інноваційні хвилі, збільшення коливань ділових циклів тощо. Тому виявлені класиками правила, зазначав Фелпс, в нових умовах можуть не діяти, приглушуючись потоком винятків, що потребують додаткового осмислення [12].

Нарешті, «золоті правила економічного зростання» та вдосконалення моделі Солоу-Свана виявилися простими і зручними у використанні як аналітичні знаряддя. Адже з їхньою допомогою стало можливим дослідження впливів на економічне зростання різних модифікацій агрегованої виробничої функції, науково-технічного прогресу, людського капіталу, освіти, рівня оподаткування тощо.

Зусиллями Е.С. Фелпса, Т. Свана, Дж. Міда, Р. Лукаса, Д. Ромера, Г. Менк'ю, неокласична модель економічного зростання Солоу-Свана була дезінтегрована: окремо враховувався внесок у зростання науково-технічного прогресу, інвестицій в людський капітал, а не тільки інвестицій у фізичний капітал. Також були створені моделі економічного зростання, які враховували «вік» капітальних благ, оскільки різні їх покоління мають різну продуктивність. Показники, які вводилися в модель Солоу-Свана, ставали більш сталими, а зв'язки між ними ставали менш еластичними.

Праці Е.С. Фелпса відкрили широкі можливості для емпіричної перевірки різноманітних теорій та конструкцій, були своєрідним імпульсом, який надав поштовх до появи нових напрацювань у галузі неокласичних моделей економічного зростання, що відображають різні взаємозв'язки між працею та капіталом.

Насамкінець, макроекономічні дослідження проблем економічного зростання, здійснені лауреатом Нобелівської премії Е.С. Фелпсом, дали змогу отримати дані що характеризують розмір внеску інновацій в економічне зростання, а також рівень подібності або відсутності такої [5, с. 19-20; 3].

У сучасному світі гіпотези, правила, ідеї та концепції Е.С. Фелпса сприймаються як очевидні. Ними насичені усі сучасні підручники з макроекономіки. За словами професора Стенфордського університету Михайла Бернштама, більшість економістів розмовляють сьогодні «мовою Фелпса». Його ідеї настільки органічно увійшли в економічний лексикон, що сприймаються так, ніби вони існували завжди.

За версією М. Блауга, відомого дослідника економічної думки, Е.С. Фелпс занесений до списку «100 великих економістів після Кейнса», тобто його дійсно можна вважати сучасним класиком економічної думки.

Список використаних джерел

1. Айзеи Р. Едмунд Фелпс: аналіз міжчасового співвідношення в макроекономічній політиці // Журнал європейської економіки. Науковий журнал Тернопільського національного економічного університету. - 2007. - Том 6 (№ 1), березень. - С. 93-98.
2. Агапова Т.А., Серегина С.Ф. Макроэкономика. - М.: Дело и сервис, 2002. - 448 с.

3. Бурда М., Виполош Ч. Макроекономіка. Європейський контекст. - К.: Основи, 1968. - 635 с.
4. Бролл У., Фьорстер А. Едмунд С. Фелпс : крива Філіпса та золоте правило нагромадження // Журнал європейської економіки. Науковий журнал Тернопільського національного економічного університету. - 2007. - Том 6 (№ 1), березень. - С. 99-104.
5. Довбенко М.В. Сучасна економічна теорія. Економічна нобелелогія. - К.: Видавничий центр «Академія», 2005. - 336 с.
6. Довбенко М.В. Макроекономічний підхід до ... Нобелівської премії // Економічна теорія. - 2007. - № 1 (січень-березень). - С. 92-99.
7. Воронов Ю.П. От формул к содержанию (Нобелевская премия по экономике 2006 года) // ЭКО. Всероссийский экономический журнал. - 2007. - № 1. - С. 2-22.
8. Доброхотов Р. Награда за рост // Новые известия. - 2006. - 10 октября. - Режим доступа: www.ncwizv.ru/print/55702/
9. Замулим О. Уроки Фелпса для мира и для России // Вопросы экономики. - 2007. - № 1, - С. 55-65.
10. Ковальчук В. Роберт Солоу, або «Золоте правило» економічного зростання // Вісник Тернопільського національного економічного університету. - 2008. - № 3 (липень-вересень). - С. 135-143.
11. Ковальчук В., Сарай М. Ретроспектива світової економічної думки: Навч. посіб. з історії економічних вчень. - Тернопіль: «Астон», 2006. - С. 339-431.
12. Корнилюк Р. Мічені Нобелем: Антиінфляційний стратег Едмунд Фелпс // Економічна правда. - 2010. - 11 червня. Режим доступу: www.epravda.com.ua/publications/2010/06/11/238122.
13. Моисеев С. Идеи Забытого экономиста // Валютный спекулянт. - 2006. - № 11-12. - С. 80-83.
14. Радіонова І.Ф. Макроекономіка та економічна політика: підр. для студ. екон. спец. вищ. навч. закл. - К. : Таксон, 1996. - 240 с.
15. Панчишин С. Макроекономіка : навч. посіб. - 2-ге вид., стереотип. - К.: Либідь, 2002. - 616 с.
16. Селищев А.С. Макроэкономика. - СПб. : Изд-во «Питер», 2000. - 448 с. : ил. - (Серия «Базовый курс»).
17. Трофимов Г. Золотое правило и критика Буша // Эксперт Украина. - 2006. - № 41. - С. 51.

18. Сем'янчук П. Едмунд Фелпс - лауреат Нобелівської премії 2006 року // Вісник Тернопільського національного економічного університету. - 2007. - № 1 (січень-березень). - С. 127-134.
19. Phelps E.S. The Golden Rule of Accumulation : A Fable for Growthmen // American Economic Review. - 1961. - Vol. 51. - P. 638-643.
20. Phelps E.S. Golden Rules of Economic Growth, Studies of Efficient and Optimal Investment. - Amsterdam (North-Holland) and New-York (Norton), 1966. - 240 p.
21. Drawdakis E.M., Phelps E.S. A model of Induced Invention, Growth and Distribution // Economic Journal LXXV1. - 1960. - P. 823-840.
22. Nelson R.R., Phelps E.S. Investment in Humans, Technological Diffusion and Economic Growth // American Economic Review. - 1966. - PaP LVI. - P. 69-75.
23. www.nobel.se/economics/laureates/index.html

Annotation. *The authors analyze the contribution to the world economic treasure by American economist Edmund Phelps who was awarded Nobel Prize in Economics of 2006.*

Key words: *economic growth, golden rule of accumulation, saving, investment, innovation, human capital, education, intertemporal trade-offs.*

УДК 330.4 : 519.863

Ю.В. Деменікова, О.В. Брежнєва-Єрмоленко,

Дніпродзержинський державний технічний університет, м. Дніпродзержинськ

ВИКОРИСТАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ДЛЯ ОПТИМАЛЬНОГО РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗАДАЧ

Досліджується роль застосування математичного моделювання в економіці. Визначається основна перевага математичного моделювання у знаходженні оптимального шляху розв'язування актуальних задач економіки на мікрорівні.

Ключові слова: *методи оптимізації, економіко-математична модель, етапи моделювання.*

Постановка проблеми. Обробка економічної інформації є однією з основ прийняття управлінських рішень і потребує значної уваги і витрат. Це призводить до необхідності розробки і застосування спеціальних методик. Однією з головних проблем економічних досліджень є те, що майже не існує економічних об'єктів, які можна розглядати як окремі позасистемні елементи. Економіка країни є дуже складною

18. Сем'янчук П. Едмунд Фелпс - лауреат Нобелівської премії 2006 року // Вісник Тернопільського національного економічного університету. - 2007. - № 1 (січень-березень). - С. 127-134.
19. Phelps E.S. The Golden Rule of Accumulation : A Fable for Growthmen // American Economic Review. - 1961. - Vol. 51. - P. 638-643.
20. Phelps E.S. Golden Rules of Economic Growth, Studies of Efficient and Optimal Investment. - Amsterdam (North-Holland) and New-York (Norton), 1966. - 240 p.
21. Drawdakis E.M., Phelps E.S. A model of Induced Invention, Growth and Distribution // Economic Journal LXXV1. - 1960. - P. 823-840.
22. Nelson R.R., Phelps E.S. Investment in Humans, Technological Diffusion and Economic Growth // American Economic Review. - 1966. - PaP LVI. - P. 69-75.
23. www.nobel.se/economics/laureates/index.html

Annotation. *The authors analyze the contribution to the world economic treasure by American economist Edmund Phelps who was awarded Nobel Prize in Economics of 2006.*

Key words: *economic growth, golden rule of accumulation, saving, investment, innovation, human capital, education, intertemporal trade-offs.*

УДК 330.4 : 519.863

Ю.В. Деменікова, О.В. Брежнєва-Єрмоленко,

Дніпродзержинський державний технічний університет, м. Дніпродзержинськ

ВИКОРИСТАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ДЛЯ ОПТИМАЛЬНОГО РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗАДАЧ

Досліджується роль застосування математичного моделювання в економіці. Визначається основна перевага математичного моделювання у знаходженні оптимального шляху розв'язування актуальних задач економіки на мікрорівні.

Ключові слова: *методи оптимізації, економіко-математична модель, етапи моделювання.*

Постановка проблеми. Обробка економічної інформації є однією з основ прийняття управлінських рішень і потребує значної уваги і витрат. Це призводить до необхідності розробки і застосування спеціальних методик. Однією з головних проблем економічних досліджень є те, що майже не існує економічних об'єктів, які можна розглядати як окремі позасистемні елементи. Економіка країни є дуже складною

системою, що об'єднує величезну кількість елементів і відрізняється багатоманітністю внутрішніх зв'язків і зв'язків з іншими системами (природним середовищем, економіками інших країн тощо). Мікроекономіка звичайно є більш простим об'єктом дослідження. Саме тому актуальними стають дослідження, пов'язані з методами оптимізації розв'язування економічних задач на рівні підприємств, організацій, споживачів тощо.

Основні результати дослідження. Застосування математичних методів, у тому числі і методів математичного моделювання в економіці має довготривалу історію. Під економіко-математичною моделлю розуміють математичний опис економічного об'єкта або процесу, що досліджується, при якому економічні закономірності виражені в абстрактному вигляді за допомогою математичних співвідношень [1].

Сфера застосування математичного моделювання в економіці дуже широка. В економіці багато досліджень побудовані на основі таких математичних методів як прикладна статистика, кореляційний аналіз, регресійний аналіз, метод головних компонент, факторний аналіз і т. ін. [2]. Моделювання економіки математичними методами дозволяє прогнозувати розвиток економічної системи, здійснювати управління та планування, впорядковувати систему економічної інформації, підвищувати точність економічних розрахунків. Завдяки застосуванню метода моделювання значно посилюється можливість конкретного кількісного аналізу та дослідження багатьох факторів, які впливають на економічні процеси. Однією із найголовніших задач, яку дозволяє вирішити математичне моделювання - це знаходження оптимального шляху розвитку підприємства.

Моделювання складається із декількох етапів:

1. Постановка задачі та вибір критерію оптимальності.
2. Збір необхідної інформації для визначення технічно-економічних коефіцієнтів.
3. Побудова моделі та її реалізація.
4. Розв'язання задачі та аналіз отриманих результатів [3].

Основні принципи побудови моделі зводяться до наступних 2-х концепцій:

- 1) при формулюванні задачі необхідно достатньо широко охопити явище, що моделюється, у протилежному випадку вона не буде відображати сутність процесу;
- 2) модель повинна бути настільки простою, наскільки це можливо і повинна бути такою, щоб її можна було оцінити та перевірити адекватність отриманих результатів [4].

На практиці ці концепції часто вступають у конфлікт, насамперед через те, що до збору інформації, перевірки помилок та інтерпретації результатів включається людський фактор, що обмежує розмір моделі, яка може бути проаналізована задовільно. Якщо ж зменшити широту охоплення, то доведеться зменшувати деталізацію і навпаки.

Також необхідно враховувати такий аспект, що в економіці багато процесів є масовими. Вони характеризуються закономірностями, які не виявляються на основі лише одного або декількох спостережень, тому моделювання в економіці повинно ґрунтуватись на масових спостереженнях.

Інша проблема породжується динамічністю економічних процесів, мінливістю їх параметрів і структурними відношеннями. Внаслідок цього економічні процеси доводиться постійно тримати під наглядом, необхідно мати стійкий потік нових даних. Оскільки спостереження за економічними процесами і обробка емпіричних даних найчастіше займає достатньо багато часу, то при побудові математичних моделей економіки необхідно коректувати вхідну інформацію з урахуванням п запізнення.

Також необхідно враховувати просторові аспекти, що потребують детального розглядання. Якщо підприємство розташовано більш ніж в одній точці, то необхідно враховувати в моделі відповідні розподільчі процеси. Такі процеси можуть включати складування, транспортування, а також задачі календарного планування завантаження обладнання.

Часовий аспект також є важливим. Зазвичай обрій планування добре відомий, але необхідно зробити вибір: або моделювати систему в динаміці для того, щоб отримати часові графіки, або моделювати статичне функціонування в певний момент часу. Якщо моделюється динамічний процес, то розміри моделі збільшуються. Такі моделі зазвичай ідейно прості, тому основні труднощі полягають у можливості реалізації даної моделі на комп'ютері за прийнятний період часу, а не у вмінні інтерпретувати великий об'єм вхідних даних. Варто відмітити, що для успішного управління складними об'єктами необхідно постійно перебудовувати модель з урахуванням зміни обстановки [5].

Не дивлячись на вищезазначені ускладнюючі фактори, відповідність моделі фактам і тенденціям реального економічного життя залишається найважливішим критерієм, який визначає напрямок удосконалення моделей. Всебічний аналіз знайдених розходжень з дійсністю і моделлю, співставлення результатів за моделлю з результатами, отриманими іншими методами, допомагають обрати шляхи корекції моделей.

Значна роль у перевірці моделей належить логічному аналізу, у тому числі способами вимого математичного моделювання.

Розглянемо гіпотетичну модель наступної задачі. Необхідно визначити шлях оптимального вкладення грошей у банк на депозит. Користувач програми задає входні дані: суму внеску, часовий період, на який гроші кладуться у банк, процентну ставку, тип нарахування відсотків (складний чи простий), та вид процентної ставки (щомісячний чи річний). Задаючи декілька варіантів вкладення грошей (рис.1 та рис.2), користувач не тільки отримує інформацію про майбутній прибуток, а й інформацію про те, який із варіантів є оптимальним.

Вид проценту	Процентна ставка	Розрахунок
☒ Простий	5	
☐ Складний	Термін вкладу (мес)	Оптимальне владання
	5	
Тип нарахування проценту	Сума вкладу	Результати підрахунку
☒ Щомісячний	5280	Прибуток складе (од) 1458,76585
☐ Річний		

Рис. 1 – Прибуток від внеску за щомісячного нарахування простих відсотків

Вид проценту	Процентна ставка	Розрахунок
☐ Простий	10	
☒ Складний	Термін вкладу (мес)	Оптимальне владання
	24	
Тип нарахування проценту	Сума вкладу	Результати підрахунку
☐ Щомісячний	5280	Прибуток складе (од) : 1108,8
☒ Річний		Оптимальний варіант : 1 й

Рис. 2 – Прибуток від внеску за щомісячного нарахування складних відсотків

Як ми бачимо, перший варіант виявився найбільш прибутковим.

Звичайно, дана модель є дуже простою і не відображає складні, економічні зв'язки, але вона є гарним прикладом розв'язання задачі пошуку оптимального шляху вкладання грошей задля отримання максимального прибутку.

Висновки Проводячи оцінку сучасного стану проблеми адекватності математичних моделей слід визнати, що створення конструктивної комплексної методики верифікації моделей, що враховує особливості об'єктів моделювання і особливості пізнання як і раніше є однією з найбільш актуальних задач економіко-математичних досліджень. Таким чином, у відповідності з сучасними науковими представленнями до системи розробки і прийняття рішень, у моделюванні повинні поєднуватись формальні та неформальні методи, що взаємодоповнюють та підсилюють один одного. Формальні методи являють собою перш за все засіб науково обґрунтованої підготовки матеріалу для дій людини в процесах управління. Це дозволяє продуктивно використовувати досвід та інтуїцію людини, її вміння розв'язувати задачі, що складно формуються.

Список використаних джерел:

1. Васин А.А., Морозов В.В. Теория игр и модели математической экономики. / Васин А.А., Морозов В.В.- Москва: МАКС Пресс, 2003. -278с.
2. Колемаев В.А. Математическая экономика. / Колемаев В.А. Юнити-Дана, 2005.- 390 с.
3. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. Моделювання економіки: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисципліни. / Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. К.. КНЕУ, 2004
4. Кравцова Л.В Математическое моделирование в экономическом процессе производства ресурсов //Information technologies in education. - 12.02.09. - Режим доступу.<http://ite.ksu.ks.ua/?q=uk/node/104>

Annotation. *The role of use of mathematical modeling in economy is investigated. The basic advantage of mathematical modeling in a finding of an optimum way of the decision of actual economic problems at microlevel is defined.*

Key words: *optimization methods, economic-mathematical model, modeling stages.*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРЯМОГО ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТИВАННЯ

Розглядаються теоретичні аспекти прямого іноземного інвестування, зміст та трактування відповідних термінів та специфіка прямого іноземного інвестування як категорії.

Ключові слова: інвестиція, пряма іноземна інвестиція, категорія, властивості.

Вступ. В сучасній світовій економіці рух капіталу набуває величезного значення характеризується швидкими темпами приросту (більшими за темпи росту світової економіки та міжнародної торгівлі). Процес носить об'єктивний характер та зумовлює діалектичні наслідки для країн, що беруть у ньому участь. Особливо велике значення зовнішні інвестиції мають для перехідних економік, тобто тих, що знаходяться у стадії формування нормальних капіталістичних відносин. Для розвитку таких економік (власне, як і для всіх інших) потрібні зовнішні (іноземні) інвестиції. Причому найкраще, коли ці інвестиції існують у вигляді реальних капіталовкладень або ліцензування інтелектуальної власності та технологічних рішень. Проблема полягає в тому, що має місце замкнуте коло. Для того, щоб іноземні інвестори прийшли в країну потрібно, щоб економіка розвивалась швидкими темпами і вкладення капіталу в цю економіку було очевидно ефективним та прибутковим, в той же час такий розвиток можливий лише за умови зовнішнього інвестування. Питання зовнішніх інвестицій - це питання багато в чому не тільки економічне, але й політичне.

Постановка питання. Автор в даній статті спробує проаналізувати теоретичні аспекти категорії «пряма іноземна інвестиція», опираючись в основному на політекономічне підґрунтя, розкрити внутрішній зміст терміну «інвестиція» та прослідкувати зв'язок інноваціями.

Розгляд питання. Інвестування загалом розглядається як складова фінансів та управління підприємством. Ще менш дослідженою є проблема ефективності інвестицій - соціальний, макроекономічний та мікроекономічний ефекти та те, що нас цікавить найбільше: економічна ефективність останніх.

Питанням пов'язаним із розвитком та регулюванням іноземного інвестування присвячені роботи таких авторів: Р.Вернона, Е.Хекшера, Б.Оліна, Й.Шумпетера, Р.Мандела, Р.Алібера, М.Кессона, Т.Хорста, Ф.Шнейдера та ін.

Окремо слід відзначити вклад в розвиток дослідження проблеми інвестування У.Шарпа. Його роботи в основному присвячені портфельним інвестиціям та фінансовому аналізу.

Проблематикою інвестування загалом в Україні займаються А.А.Пересада, А.С.Степаненко, Д.А.Дайкер, И.А.Бланк, А.Ф.Гойко, Б.В.Губський, І.І.Д'яконова, А.Богатирьов, Хрущ Н.А, та ін.

Найбільшу увагу серед українських науковців проблемі інвестування приділяє Пересада А.А. Так у своїй книзі «Інвестиційний процес в Україні» [8] він звертає увагу на особливості інвестиційного клімату в Україні, дає загальну характеристику інвестиційним процесам, що мають місце. У праці «Методи оцінки ефективності інвестицій та пріоритети, напрями їх реалізації» Гойко А. Ф. [5] викладено основні методичні підходи до визначення загальнооекономічної ефективності інвестування.

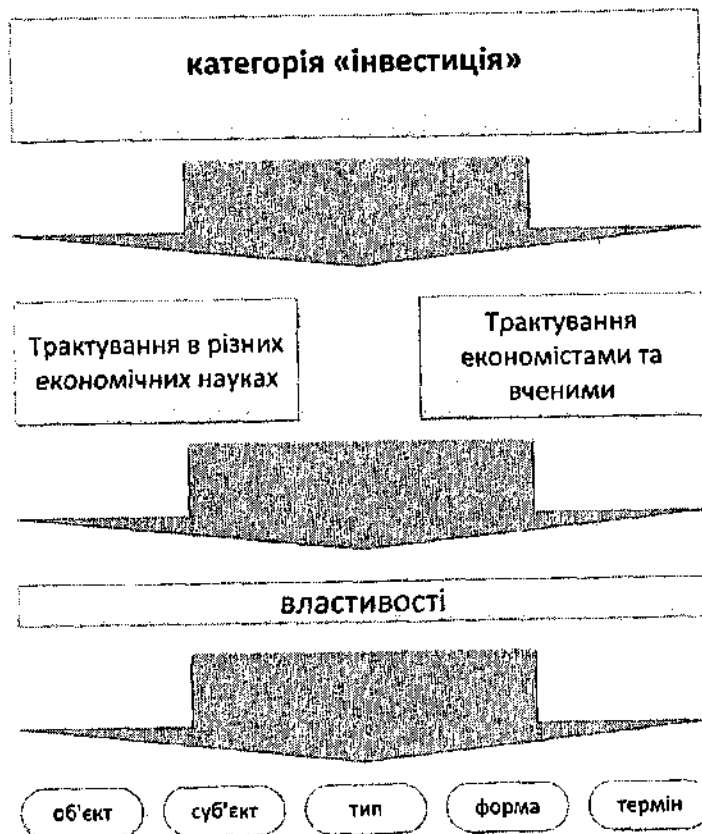

Рис. 1. Схематичне зображення категорії «інвестиція»
Джерело: розроблено автором на основі декількох джерел [6, 7, 12].

Серед останніх публікацій слід відмітити такі: «Важливі напрями активізації потоків іноземних інвестицій у трансформаційній економіці» Прокопенко І.Ф. [9], де запропоновано шляхи поліпшення інвестиційних умов в Україні, «Експертно-аналітичне оцінювання інвестиційного клімату України міжнародними організаціями та рейтинговими агентствами» Вашека Г.В. [4], де увагу приділено системі параметрів, за якими оцінюється інвестиційний клімат міжнародними агенціями та організаціями, «Інвестиційні потоки в Україну: порівняльна характеристика» Сталінської Г.О. [11], де зазначено, якими факторами керуються іноземні інвестори при входженні на ринки України, «Оцінка ефективності інвестиційних проектів» Алексюка О.А. [2], присвячену основним принципам оцінки фінансової ефективності інвестиційних проектів та вдосконаленню напрямків розвитку цієї методики.

Для подальшого дослідження необхідно визначитись з економічними категоріями, їх трактуванням та розумінням.

Термін «інвестиція» є багатоаспектним, поліфункціональним поняттям, і в українській, і в світовій науковій літературі існує досить багато його визначень. Так в Законі України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р. зазначено, що інвестиції- «це всі види майнових і інтелектуальних цінностей, які вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті яких створюється прибуток або досягається соціальний ефект» [1, С.4]. Під соціальним ефектом розуміється, наприклад, створення додаткових робочих місць, соціальне та медичне страхування тощо. Американські економісти К.Р.Макконел і С.Л.Брю у підручнику «Економіка» дають таке трактування: «інвестиції - це витрати на виробництво засобів виробництва та на їхнє нагромадження і на збільшення матеріальних ресурсів» [7, С.9].

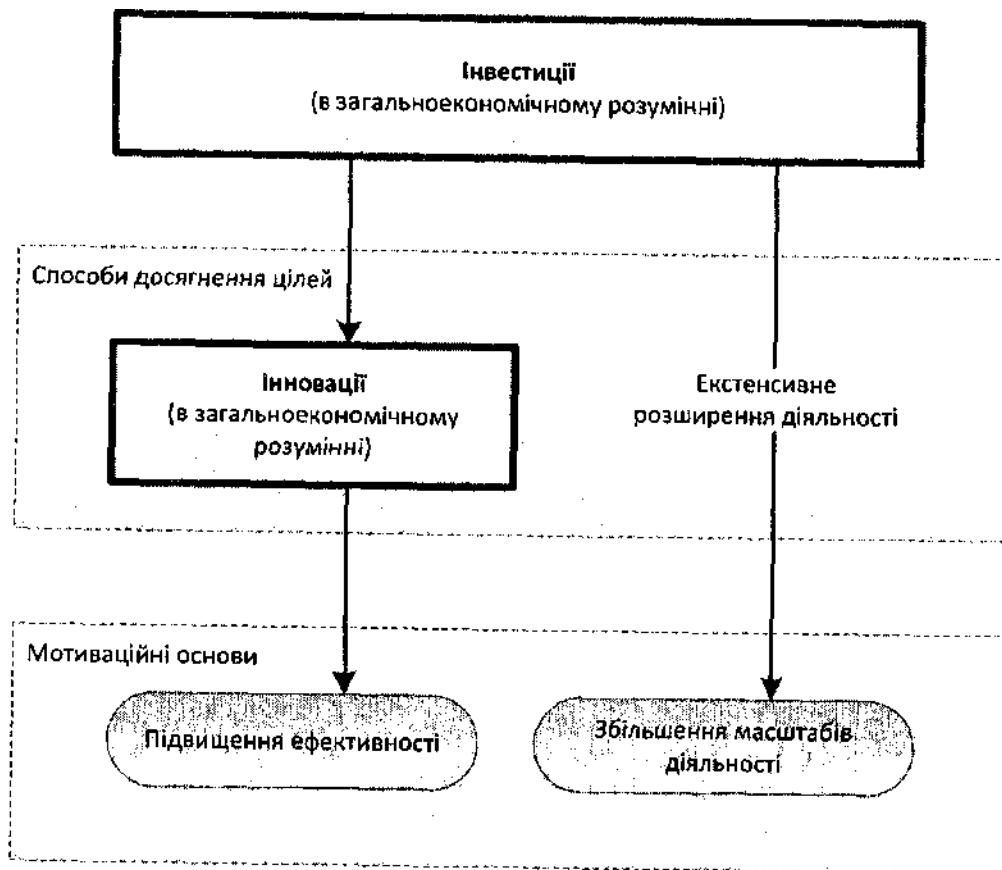

Рис. 2. Схематичне зображення зв'язку категорій «інвестиція» та «інновація»
Джерело: розроблено автором.

Макміллан дає наступне визначення інвестицій: «поток расходов, предназначенных для производства благ, а не для непосредственного потребления» [Словарь современной экономической теории Макмиллана. М.: Инфра-М, 1997]. Оксфордський тлумачний словник дає два визначення: «1. Приобретение средств производства, таких как машины и оборудование, для предприятия, с тем что бы производить товары для будущего потребления. Обычно такое приобретение называется капитальными вложениями (capitalinvestment)»; «2. Приобретение активов (assets), например ценных бумаг (security), произведений искусства, депозитов в банках или строительных обществах и т.п., прежде всего в целях получения финансовой отдачи в виде прибыли или увеличения капитала. Такой вид финансовых инвестиций (financialinvestment) представляет собой средство сбережения» [Финансы. Оксфордский толковый словарь. М.: Весь мир, 1997].

Дж. Кейнс визначав інвестиції як «приріст цінностей конкретного майна в результаті виробничої діяльності у даному періоді» [6]. В монографії Нобелівського лауреата з економіки В.Шарпа «Інвестиції» стверджується, що у найширшому розу-

мінні термін «інвестування» означає розлучатись з грошима сьогодні для того, щоб тримати більшу їх суму в майбутньому [12, С.1].

Для розуміння суті інвестицій як економічної категорії слід звернути також ува- іу на походження терміна: «Invest» - від латинського «вкладати».

В загальному існує дві площини в рамках яких слід розглядати категорію «інвестиція»: фінансова - тобто операції з цінними паперами та площина реальної економіки - тобто витрати на придбання нових виробництв, технологій, обладнання тощо.

Рис. 3. Основні форми інвестицій

Джерело: розроблено автором на основі декількох джерел [6, 7, 12].

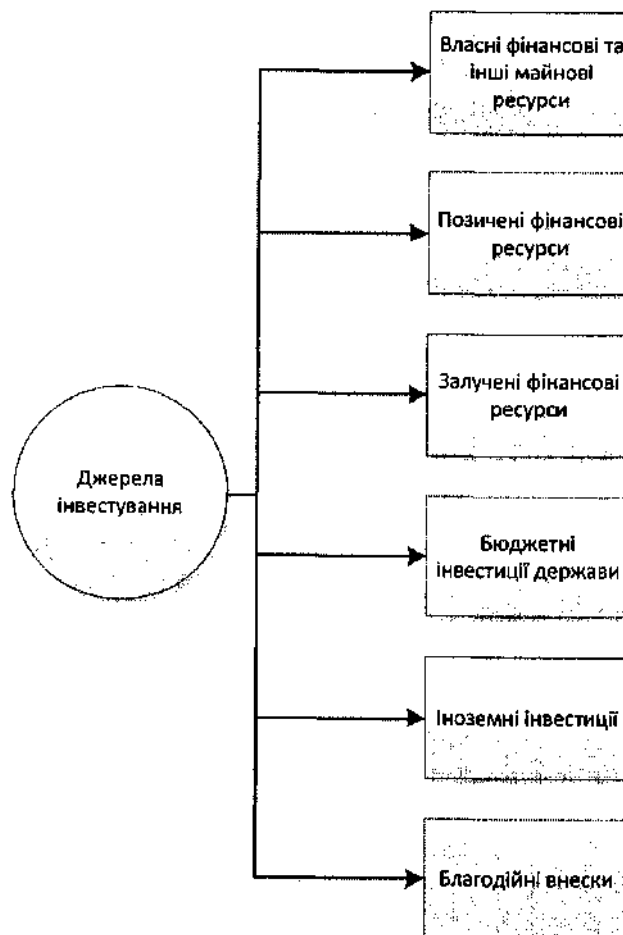

Рис. 4. Основні джерела інвестування

Джерело: розроблено автором на основі декількох джерел [6, 7, 12].

Категорія «інвестиція» є міждисциплінарним, багатоаспектним поняттям. Вона зустрічається в таких економічних науках як інвестування, політекономія, фінанси тощо. Слід зазначити те, що в принципі існує два основних напрями трактування категорії «інвестиція» - фінансовий та загальноекономічний. Перший дещо спрощений розгляд, оскільки оперує в основному такими категоріями як гроші, фінансові активи. Другий - більш широкий, зорієнтований на аналіз довгострокових та двосторонніх наслідків інвестиційного процесу.

Слід також звернути увагу на ще деякі особливості цієї категорії. Інвестиції є основою розширеного відтворення, його фундаментом. Також інвестиції безпосередньо пов'язані з інноваціями, оскільки останні є одним із зовнішніх проявів першого. Зв'язок інновацій та інвестицій можна проілюструвати наступним чином: і інновацій і інвестиції мають спільну мотиваційну основу - підвищення ефективності (схематично цей зв'язок зображений на рис. 2).

Таблиця 1

Переваги та недоліки іноземного інвестування *

Для країни загалом (макроекономічні аспекти)	
Переваги	Недоліки
- привнесення технологічних та управлінських рішень (ноу-хау); - доступ до ринків дешевого капіталу; - підвищення ефективності виробництва; - доступ на нові ринки збуту; - створення стратегічних альянсів між іноземними та національними підприємствами; - прискорення темпів структурних перетворень економіки; - підвищення кваліфікації робочої сили	- прихід іноземного капіталу робить країну залежною від іноземного інвестора (питання національної безпеки); - вихолощує національне, місцеве (витіснення внутрішніх виробників); - трансфери прибутків за межі країни; - зростання зовнішнього боргу країни

Джерело: розроблено автором

Інновації є обов'язковим моментом зміни структури капіталу (співвідношення постійного та змінного), більше того, по суті - це єдиний слабokonфліктний спосіб¹. Окремим моментом слід зазначити розгляд інвестицій як специфічного управлінського процесу.

Тепер звернемось до категорії «іноземні інвестиції». При розгляді міжнародного руху капіталу звертають увагу на три основні його форми: прямі іноземні інвестиції, портфельні іноземні інвестиції та міжнародний кредит. Предметом нашого детального аналізу стануть саме прямі іноземні інвестиції.

В таблиці 1.1 автор спробував виділити основні переваги та недоліки іноземного інвестування в розрізі як держави вцілому, так і підприємства-реципієнта інвестицій зокрема.

Ключовими поняттями для теми роботи також є «інвестиційна сфера», «інвестиційний клімат», «інвестиційна привабливість», «інвестиційний ризик».

Під терміном «інвестиційна сфера» ми розуміємо сукупність об'єктів, суб'єктів та економічних відносин, що виникають між ними, з приводу вкладення капіталу в реальні активи чи фінансові інструменти. Звертаючись до поняття «інвестиційний клімат», зауважимо, що його ми розуміємо як набір економічних, політичних, соціальних та технологічних особливостей окремого регіону чи країни вцілому, що визначають їх інвестиційну привабливість.

¹ Тут необхідно пояснити: ці способи зміни структури капіталу породжують конфлікти з економічною системою.

Висновки. Отже багатогранність категорії «інвестиція» проявляється в декількох площинах - предметній (трактування в різних економічних та неекономічних науках), суб'єктивній (трактування економістами), інституційній (розгляд інвестицій за джерелами та мотивами) тощо. Також окремого значення та специфіки набуває поняття «пряма іноземна інвестицій» що починає відображати не лише економічну сферу людських відносин, але й - політичну та культурну. Автор також звернув увагу на діалектичний інтерактивний (двосторонній) зв'язок між інвестицією та інновацією, що полягає у розумінні інновації як одного із способів досягнення інвестиційних цілей.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991, №1560-XII.
2. Алексюк О.А. Оцінка ефективності інвестиційних проектів. Збірник наукових праць Кіровоград. держ. техн. ун-ту. Сер. Екон. науки: Бух. облік, аналіз і аудит., - 2003. - Ч. 1, вип. 4. - С.72-75.
3. Андрущенко І., Кутузов В. Особливості зарубіжних інвестицій в умовах лібералізації економіки України з точки зору безпеки. // Економіка. Фінанси. Право. — 2000. - Вип.2. - С.31-35.
4. Вашека Г.В. Експертно-аналітичне оцінювання інвестиційного клімату України міжнародними організаціями та рейтинговими агентствами. Наук.-техн. Інформація. - 2003. - №1. - С.15-19.
5. Гойко А.Ф. Методи оцінки ефективності інвестицій та пріоритетні напрями її реалізації. - К.: Віра-Р, 1999.-320 с.
6. Кейнс Дж. Общая теория занятости процента и денег. - М., 1978. - 117 с.

7. Макконел К. Р., Брю С. Р. Экономикс: принципы, проблема и политика: Пер. с 14-го англ. изд. - М.: ИНФРА-М, 2004. - 972 с.
8. Пересада А.А. Інвестиційний процес в Україні. - К.: Лібра, 1998. - 389 с.
9. Прокопенко І.Ф. Важливі напрями активізації потоків іноземних інвестицій у трансформаційній економіці // Економіка. - 2003. - Вип. 3. - С. 6-12.
10. Прямі іноземні інвестиції та технологічний трансфер у пострадянських країнах / Ред. Д. Дайкер; Пер. з англ.. -К.: К.І.С., 2003. - 202 с.
11. Сталінська Г.О. Інвестиційні потоки в Україну: порівняльна характеристика. Вчені зап. Сер. Економіка. - 2003. - Вип. 8. - С.175-184.
12. Шарп Уильям. Инвестиции: пер. с англ. / У.Ф.Шарп, Г.Д.Александр, Д.В.Бэйли. - М.: ИНФРА-М, - 2003. - 1028 с.

Annotation. *The theoretical aspects of direct foreign investment, content and interpretation of relevant terms and specific foreign direct investment as a category are analyzed.*
Key words: *investment, foreign direct investment, category, properties.*

УДК330.101.54

**Т.І. Білоус, аспірант, Тернопільський національний
економічний університет, м. Тернопіль**

ГЕНЕЗА МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА РОЛЬ ДЕРЖАВИ В ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ

*«Будь-яке досить складне явище не може
бути описане засобами однієї мови».*

Нільс Бор

Визначено поняття макроекономічної стабільності в економічній теорії, крім того, розглянуто роль держави в забезпеченні макростабільності національної економіки. Проаналізовано трактування цілей та змісту макроекономічної політики.

Ключові слова: *макроекономічна стабільність, макроекономічна політика, ринковий механізм, державне регулювання.*

З кожним роком економісти приділяють все більше уваги проблемі макроекономічної стабільності, адже не визначивши її змісту та цілей, не можливо буде впровадити ефективну макроекономічну політику для забезпечення тривалого процвітання суспільства. Попри те, така стабільність теоретично може бути ототожнена з надна-

7. Макконел К. Р., Брю С. Р. Экономикс: принципы, проблема и политика: Пер. с 14-го англ. изд. - М.: ИНФРА-М, 2004. - 972 с.
8. Пересада А.А. Інвестиційний процес в Україні. - К.: Лібра, 1998. - 389 с.
9. Прокопенко І.Ф. Важливі напрями активізації потоків іноземних інвестицій у трансформаційній економіці // Економіка. - 2003. - Вип. 3. - С. 6-12.
10. Прямі іноземні інвестиції та технологічний трансфер у пострадянських країнах / Ред. Д. Дайкер; Пер. з англ.. -К.: К.І.С., 2003. - 202 с.
11. Сталінська Г.О. Інвестиційні потоки в Україну: порівняльна характеристика. Вчені зап. Сер. Економіка. - 2003. - Вип. 8. - С.175-184.
12. Шарп Уильям. Инвестиции: пер. с англ. / У.Ф.Шарп, Г.Д.Александр, Д.В.Бэйли. - М.: ИНФРА-М, - 2003. - 1028 с.

Annotation. *The theoretical aspects of direct foreign investment, content and interpretation of relevant terms and specific foreign direct investment as a category are analyzed.*
Key words: *investment, foreign direct investment, category, properties.*

УДК330.101.54

**Т.І. Білоус, аспірант, Тернопільський національний
економічний університет, м. Тернопіль**

ГЕНЕЗА МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА РОЛЬ ДЕРЖАВИ В ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ

*«Будь-яке досить складне явище не може
бути описане засобами однієї мови».*

Нільс Бор

Визначено поняття макроекономічної стабільності в економічній теорії, крім того, розглянуто роль держави в забезпеченні макростабільності національної економіки. Проаналізовано трактування цілей та змісту макроекономічної політики.

Ключові слова: *макроекономічна стабільність, макроекономічна політика, ринковий механізм, державне регулювання.*

З кожним роком економісти приділяють все більше уваги проблемі макроекономічної стабільності, адже не визначивши її змісту та цілей, не можливо буде впровадити ефективну макроекономічну політику для забезпечення тривалого процвітання суспільства. Попри те, така стабільність теоретично може бути ототожнена з надна-

ціональними виміром функціонування глобальної економіки, а отже, можна припустити, що і вирішення основних проблем її забезпечення також повинно здійснюватися на міжнародному рівні, оскільки глобальні і фінансові умови мають значний вплив на події в більшості національних економіках, а проблеми певного, здавалося б ізольованого, сектору в межах однієї країни можуть призвести до проблем в інших секторах і розповсюдження через кордони. [3, с. 17; 8] Таким чином, жодна країна не «острів», коли справа доходить до економічної і фінансової стабільності. [8]

Грунтовні дослідження питання забезпечення макростабільності мають місце у працях провідних зарубіжних вчених, зокрема П. Кругмана, Дж. Сороса, Г. Менк'ю, Р. Макконнелла, С. Брю, П. Вельфенса. Належне місце в розробці цієї проблематики займають праці відомих вітчизняних економістів, до них належать М. І. Туган-Барановський, В. Карасьов, О. Соскін, В. Козюк, С. Юрій, В. Базилевич, С. Покропивний та ін.

Метою даного дослідження є огляд сучасних проблем макростабільності, а також роль держави в їх вирішенні.

Макроекономічна стабільність є фундаментальною проблемою національної економіки і ключовою категорією економічної теорії та макроекономічної політики, і) економічній теорії нині існує «методологічна прірва» в тлумаченні вченими макроекономічної стабільності та практики її забезпечення. Стабільність, за Т. В. Ковальновою, є сталість, незмінність, тривале збереження певного постійного стану або рівня.[11, с. 422] І нові, і старі тлумачні словники та енциклопедії не мають принципових розбіжностей в трактуванні стабільності. Що стосується поняття макроекономіки, - це галузь економічної науки, що вивчає поведінку економіки як єдиного цілого з метою забезпечення умов сталого економічного зростання, повної зайнятості ресурсів, мінімізації рівня інфляції і рівноваги платіжного балансу. [9] Таким чином, макроекономічна стабільність — незмінний рівноважний стан національної економіки, який характеризується відсутністю різких економічних коливань, високого рівня інфляції, надмірної нестабільності валютних курсів і фінансових ринків, постійним зростанням виробництва та високим рівнем життя населення, а також скоординованою фіскальною та монетарною політикою.

Що стосується практики, то на сьогоднішній день простежується тенденція до поліпшення макроекономічних показників в країнах з ринком, що формується, тоді як у країнах з розвинутою економікою показники погіршуються протягом, приблизно,

вже двох десятиліть поспіль. В результаті надлишок заощаджень в Азії буде зростати щодо ВВП країн з розвинутою економікою (рис 1).

Питання щодо цілей та змісту політики макроекономічної стабільності є одними з найбільш полемічних в економічній теорії. Саме з цього приводу вони активно дебатуються школами макроекономічних теорій. Палітра цих дебатів доволі багатогранна: від майже повного заперечення необхідності державного втручання в економіку (класична економічна школа) до визнання ключової ролі держави у вирішенні всіх макроекономічних проблем (марксистська економічна школа).

Джерело: World Economic Outlook. IMF. – Wash. (D. C.): IMF, 2010

¹ Дані зростання реального ВВП за 1980-2015 роки отримані як ковзаючі ретроспективні середні значення шляхом вищення тренда. Пунктиром показані тренди по кожній групі

Рис. 1. Глобальні дисбаланси

Гіпотетичною основою неоднозначного трактування цілей та змісту політики макростабільності є різні судження щодо здатності ринку до саморегулювання і безкризового економічного зростання. Тому ефективне функціонування національної економіки має здійснюватися шляхом досягнення консенсусу властивостей ринку до саморегулювання та механізму державного регулювання економіки. Плідне функціонування ринкового механізму досягається завдяки дотриманню низки правил, зокрема економічної свободи суб'єктів господарювання, вільного ціноутворення, яке гарантує баланс між попитом і пропозицією, обмеження монополізму тощо.

Сучасні західні автори розглядають політику макроекономічної стабільності як функції держави. Р. Макконнелл та С. Брю в своїй «Економіці» пишуть про п'ять економічних функцій держави, зокрема забезпечення законодавчої бази та соціального клімату, сприяння конкуренції, перерозподіл доходів та матеріальних благ, регу-

лювання розподілу ресурсів для забезпечення суспільними товарами, коригування побічних ефектів і стабілізація економіки. [5, с. 200]

Визначаючи зміст економічної політики, П. Вельфенс пише: «...цілеспрямоване створення рамкових умов в ринковій економіці і раціональне здійснення заходів з метою впливу на економічні процеси і розвиток економіки». [2, с. 1] Отже, головна запорука макроекономічної стабільності - створення рамкових умов для суб'єктів господарювання. Але ці умови можуть мати різні «ступені свободи». Держава може або достатньо жорстко регламентувати «правові ігри», або дати самі загальні «віхи», які визначатимуть міру підприємницької діяльності.

В підручнику Г. Менк'ю «Принципи економіки» автор назвав цілу главу «Основні проблеми макроекономічної політики», де розмірковує про доцільність державного впливу на економіку. [6, с. 749-764] Однак ще А. Смітт, а згодом і К. Маркс велику увагу приділяли економічній ролі держави. А. Смітт, авторитет якого за два століття, не лише не похитнувся, але й зріс звертав увагу на декілька напрямів витрат держави (оборона, забезпечення правопорядку, державна освіта, сприяння торгівлі), а, отже, особливе її значення в забезпеченні економічних відносин. [7, с. 449] А. Смітт був прибічником розвинутої ринкової економіки, закони якої розставляють все по своїх місцях. Але, згідно його доктрини, втручання держави в економіку з метою забезпечення макростабільності має місце. Крім того, в «Капіталі» К. Маркса є вказівка на особливу функцію держави - управління, яка витікає з самої природи суспільної праці. [4, с. 342]

Отже, за для досягнення макростабільності, держава має виконувати роль «диригента» економічних процесів, оскільки найголовнішим завданнями на сьогоднішній день є макропруденційний контроль з метою виявлення та запобігання системних економічних і фінансових ризиків, а також, у разі необхідності, стабілізація економіки.

Питання щодо міри державного втручання в економічні відносини, з метою забезпечення макроекономічної стабільності, не має конкретної відповіді в економічній теорії «так» або «ні», можемо лише припустити, що економічні відносини - це певний процес, який не відбувається сам собою, він обов'язково є керованим, тому контролювати локально його мають уряди, а на глобальному рівні - відповідні уповноважені організації (МВФ).

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник української мови. Упорядник Т. В. Ковальова. - Х.: Фоліо, 2005. - 767 с.
2. Вельфенс П. Основы экономической политики. - СПб., 2002. - с. 380
3. Козюк В. В. Монетарні засади глобальної фінансової стабільності: Монографія. - Т.: ТНЕУ, Економічна думка, 2009. - 728 с.
4. Маркс К. Капитал, т. 1 Процесе производства капитала. - М.: Политиздат, 1.983. - 905 с.
5. Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика: Навч. вид. - М.: Туран, 1996. - 400 с.
6. Мэнкью Н. Г. Принципы экономики. - СПб.: Питер Ком, 1999. - 784 с.
7. /. Смитг А. Исследование о природе и причинах богатства народов. -М. Соцэк.-гиз.,1962. - с. 487
8. Офіційний сайт МВФ [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.imf.org/External/np/exr/facts/globstab.htm>
9. <http://uk.wikipedia.org/wiki/Макроекономіка>

Annotation. *The concept of macroeconomic stability in economic theory also considers the role of government in ensuring macro-stability of the national economy. The trutlysis of objectives and content of macroeconomic policy.*

Key words: *macroeconomic stability, macroeconomic policy, market mechanism, government regulation.*

УДК: 330.131.7:005

А.Л. Двойное.аспірант,

Подільський державний аграрно-технічний університет

ПОЛІТИЧНІ РИЗИКИ В ЕКОНОМІЦІ

Розкривається зміст категорії «політичний ризик», історичні етапи дослідження проблеми політичних ризиків. Узагальнюються основні теорії класифікації політичних ризиків та чинники їх виникнення, досліджено методи оцінки політичних ризиків та міжнародні підходи до визначення рівня ризику.

Ключові слова: *політичний ризик, чинники політичного ризику, класифікація ризиків, рівень ризику, рейтинг*

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник української мови. Упорядник Т. В. Ковальова. - Х. : Фоліо, 2005. - 767 с.
2. Вельфенс П. Основы экономической политики. - СПб., 2002. - с. 380
3. Козюк В. В. Монетарні засади глобальної фінансової стабільності: Монографія. - Т.: ТНЕУ, Економічна думка, 2009. - 728 с.
4. Маркс К. Капитал, т. 1 Процесе производства капитала. - М.: Политиздат, 1.983. - 905 с.
5. Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика: Навч. вид. - М.: Туран, 1996. - 400 с.
6. Мэнкью Н. Г. Принципы экономики. - СПб.: Питер Ком, 1999. - 784 с.
7. /. Смитг А. Исследование о природе и причинах богатства народов. -М. Соцэк.-гиз.,1962. - с. 487
8. Офіційний сайт МВФ [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.imf.org/External/np/exr/facts/globstab.htm>
9. <http://uk.wikipedia.org/wiki/Макроекономіка>

Annotation. *The concept of macroeconomic stability in economic theory also considers the role of government in ensuring macro-stability of the national economy. The trutlysis of objectives and content of macroeconomic policy.*

Key words: *macroeconomic stability, macroeconomic policy, market mechanism, government regulation.*

УДК: 330.131.7:005

А.Л. Двойное.аспірант,

Подільський державний аграрно-технічний університет

ПОЛІТИЧНІ РИЗИКИ В ЕКОНОМІЦІ

Розкривається зміст категорії «політичний ризик», історичні етапи дослідження проблеми політичних ризиків. Узагальнюються основні теорії класифікації політичних ризиків та чинники їх виникнення, досліджено методи оцінки політичних ризиків та міжнародні підходи до визначення рівня ризику.

Ключові слова: *політичний ризик, чинники політичного ризику, класифікація ризиків, рівень ризику, рейтинг*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Ще у минулому десятилітті поняття політичного ризику майже не зустрічалось у вітчизняній літературі проте у сьогоденні політичний ризик з неминучістю властивий підприємницькій діяльності, від нього не можна піти, можна лише вірно оцінити і врахувати. Таким чином дослідження проблем класифікації політичних ризиків, визначення їх рівня тісно пов'язано з загальними науковими та практичними завданнями управління економічними ризиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Серед теоретиків, які зробили реальний внесок у розвиток теорії ризику, можна виділити таких вчених, як А.П. Альгин, Дж. М. Кейнс, А. Маршалл, О. Моргенштейн, Ф. Найт, Дж. Нейман, Б.А. Райзберг, В.В. Черкасов и т.д.

У розвиток прикладних концепцій ризику свій внесок внесли Дж. Бароне-Адези, Т. Боллерслев, К. Гианнопоулос, М.В. Грачева, Г. Гуптон, П. Зангари, В.Е. Кузнецов, А. Ли, М.А. Рогов, В.А. Чернов, Г.В. Чернова, Р. Знглъ.

Формування цілей статті. Основними цілями статті є розкриття змісту категорії «політичний ризик», узагальнення існуючих підходів до класифікації політичних ризиків та методів визначення їх рівня.

Виклад основного матеріалу досліджень. Політичний ризик являє собою ймовірність виникнення політичних чинників у країні (регіоні), які можуть завдати сприятливого чи негативного впливу на управлінську, економічну та інші види діяльності. До числа таких політичних факторів належать, наприклад, рівні стабільності політичного режиму, політичних заворушень, корупції, злочинності, безробіття [2].

Під політичним ризиком у вузькому сенсі слова розуміється ймовірність фінансових втрат для фірми в результаті впливу несприятливих політичних факторів у країні розміщення інвестицій.

В. Вестон і Б. Сорж визначають політичний ризик як дії національного уряду, які заважають проведенню ділових операцій, змінюють умови угод, призводять до конфіскації власності іноземних компаній[1].

Спроби враховувати політичний ризик, що викликається діями окремих державних діячів або урядів, робилися ще в XIX ст. Так, відомий банкір Ротшильд так організував систему інформації про політичні події, що отримував повідомлення про них на кілька днів раніше, ніж уряд.

Поняття «політичний ризик» з'явилося в лексиконі американських корпорацій в 1959 р., після приходу до влади на Кубі Ф. Кастро. Однією з перших робіт присвячених

даній проблематиці була книжка Ф. Рута «Бізнес США за кордоном та політичний ризик», де було проаналізовано політичні ризики яких зазнають американські компанії в інших країнах.

Різкий ріст цікавості до проблеми відбувся після Іранської революції 1979 р., яка, з одного боку, викликала безліч суперечок про можливість вірних оцінок і прогнозів політичного ризику, а з іншого, надала в величезний фактичний матеріал для досліджень в цій області.

В даний час вивченням політичних ризиків займаються спеціалізовані аналітичні центри як комерційного, так і некомерційного характеру. В розвинутих країнах нараховується більше 500 подібних центрів, в основному в США. Найбільш відомі некомерційні центри — Центр стратегічних і міжнародних досліджень в Джорджтаунському університеті, Дослідницький центр міжнародних змін при Колумбійському університеті (Нью-Йорк).

В працях дослідників визначено багато підходів та критеріїв класифікації політичних ризиків.

Політичний ризик умовно можна поділити на національний, регіональний, міжнародний. Під національним політичним ризиком слід розуміти нестабільність внутрішньополітичної обстановки в країні, що впливає на результати діяльності підприємницьких фірм, у зв'язку з чим зростає ризик погіршення фінансового стану фірм, аж до банкрутства. Особливо це позначається на підприємствах різних форм малого бізнесу, оскільки напруженість політичної ситуації в країні призводить до порушення господарських зв'язків, що найбільш відчутно відбивається на діяльності невеликих підприємств, ставить їх на межу банкрутства через незабезпеченість сировиною, матеріалами, обладнанням.

Регіональний політичний ризик означає нестабільність політичної обстановки в певному регіоні, яка впливає на результати діяльності підприємницьких фірм; зокрема, це може бути ймовірність втрат через військових дій в даному регіоні, а також втручання в підприємницьку діяльність регіональних органів управління.

Згідно ще однієї теорії класифікація політичних ризиків проводиться на основі поділу подій, викликаних або діями урядових структур в ході проведення певної державної політики, або силами, які перебувають поза контролем уряду. Відповідно до цього принципу Ч.Кеннеді запропонував поділ політичного ризику на екстра-легальний і легально-урядовий. Подібної класифікації дотримуються Ж. де ла Торре і Д.Некар.

Деякі дослідники політичного ризику (С.Робок, С.Кобрин, Дж.Саймон) виділяють макро-і мікроризик, в залежності від рівня економічних суб'єктів, на який вони поширюються. Макроризик асоціюється з імовірністю політичних подій, що відбуваються на всіх іноземних суб'єктах в країні розміщення. До мікроризиків належать ризики, специфічні для галузі, фірми або навіть окремого проекту.

Політичний ризик обумовлюється безліччю чинників невизначеності, викликаних насамперед недостатньою раціональністю політики, складністю і широтою цієї сфери. Умовно їх можна поділити на:

- інформаційні, до яких відносяться відсутність чіткої і повної інформації про всі поточні політичні процеси, недостатність аналізу політичної ситуації в цілому, неадекватною реагування властей на неї, відсутністю чіткого підрахунку придбань і втрат, нерозумінням та ігноруванням інтересів інших учасників політичних дій і т. д.;
- соціальні, викликані нестабільністю, агресивністю і радикалізмом політичного курсу, що проводиться, діяльністю окремих політичних інститутів, низькою підтримкою населення політики, що проводиться, політичними, етнічними та іншими конфліктами, безробіттям, важким економічним станом, наявністю безлічі невирішених соціальних проблем;
- правові: часто політичний ризик виникає унаслідок правового і морального нігілізму, невиконання прийнятих умов політичних взаємодій і комунікацій, порушення вимог закону і норм угод, морально-політичних, що мають, характер;
- економічні: причиною політичного ризику можуть також стати: відсутність необхідних грошових ресурсів для проведення тих або інших реформ, відсутність розвиненої і стабільної економічної інфраструктури, неліквідність державних акцій підприємств, відсутність чіткої економічної програми, відсутність прямих інвестицій у країну, непродумана валютно-кредитна політика і так далі;
- випадкові: разом з групами і ліченими чинниками одним із джерел політичного ризику виступає безпосередня випадковість політики, яка веде до появи непередбачених і небажаних подій (хвороба, відставка політичних діячів, нещасні випадки, природні катастрофи і так далі, що народжують всілякі погрози і небезпеки).

Рівень ризику - це кількісна оцінка ситуації (що відображає ступінь невизначеності у прийнятті рішень) з урахуванням збитку, обумовленого можливими небажаними

наслідками прийнятих рішень. Політичний ризик оцінюється на різних рівнях: глобальному, регіональному (за групами країн) [4, с.852], національному, по окремих регіонах усередині деяких країн (по краях, областях, республіках). При оцінці політичного ризику на національному рівні зазвичай використовуються порівняльні дані коли кількісні оцінки, що характеризують рівень ризику покрані, перетворюються у відповідні рейтинги. Рейтинги країн здебільшого формуються на основі методу Дельфі (Delphi) як системи групової та ітеративної експертної оцінки.

Найчастіше використовується 100-бальна шкала, де країни з мінімальним рівнем політичного ризику отримують найбільші оцінки в балах. Експерти [4, с.853) користуються методами оцінки ризику, заснованими на стосуванні імовірнісних моделей. Імовірнісні оцінки трансформуються вбальні, на основі яких визначається рейтингкраїни(або іншою стратегічною зони діяльності).

У «стандартний» набір основних політичних ризиків на українському ринку більшість рейтингових агентств, економічних і фінансових інститутів та експертів включають:

- проблему «правил гри»;
- непрозорість механізму прийняття ключових політичних рішень;
- зовнішньополітичні (геополітичні) ризики,
- неефективність правової та судової систем;
- корумпованість (і неефективність) держапарату в центрі і на місцях;
- адміністративний тиск на бізнес.

Таблиця 1

Міжнародні рейтинги України

Назва рейтингу	Організація чи джерело	Місце / серед	Рік
ВВП на душу населення	Міжнародний валютний фонд	113 / 181	2009
Індекс економічної свободи	Heritage Foundation	164 / 179	2011
Індекс конкурентоспроможності	Всесвітній економічний форум	89 / 139	2010
Індекс легкості ведення бізнесу	Світовий банк	145 / 183	2010
Індекс логістичної ефективності	Світовий банк	102 / 155	2010
Індекс прав власності	Альянс прав власності	97 / 125	2010
Глобальний інноваційний індекс	Національна асоціація виробників	64 / 110	2009
Індекс сприяння міжнародній торгівлі	Світовий економічний форум	71 / 121	2009
Індекс демократії	The Economist[9]	53 / 167	2008
Індекс неспроможності держав	Фонд миру	110 / 177	2009
Індекс сприйняття корупції	Transparency International[11]	134 / 178	2010
Рівень політичних ризиків	Maplecroft	високий	2010

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок по даному напрямку. З результатів дослідження випливає на скільки важливе врахування політичних ризиків для підприємницької діяльності фірм в тому числі із тих, що мають доступ на міжнародні ринки. Специфіка політичних ризиків на українському ґрунті, а це в першу чергу непрозорість і особливість функціонування політичної системи держави обмежує ділову та інвестиційну активність.

Якість оцінок іміджу країни безпосередньо впливає на інтеграцію України у світове господарство. Тому дослідження проблеми політичних ризиків визначає важливість нормалізації політичного становища, як підґрунтя для розвитку економіки

Список використаних джерел

1. Горшкова А.А. Политический риск и методы его оптимизации // Актуальные проблемы политологии: Сборник научных работ студентов и аспирантов Российского университета дружбы народов. /Отв. ред.: д.ф.н., проф. В.Д. Зотов. - М.: МАКС Пресс, 2001 -С 139-142
2. Государственная политика и управление: Учебник. Под ред. Сморгунова Л. В. М «Российская энциклопедия», 2006, стр. 347
3. Тепман Л.Н. Риски в экономике: Учеб. Пособіе для вузов/ Под. ред проф. В.А. Швандара. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 380 с.
4. Кузнецова Н.В. «Управление рисками». – Владивосток: Издательство Дальневосточного університета, 2004. – 168с.
5. Альгин А.П. Риск и его роль в общественной жизни / А.П. Альгин. - М.: Мысль 1989 -205 с
6. www.ucipr.kiev.ua ,

Annotation. *In this article political risks in the economy of the author reveals the contents of the category of «political risk», the historical stages of investigating the problem of political risk. The author summarizes the basic theory of classification of political risk- and factors of their occurrence. In this paper the methods of assessing political risk and international approaches to the definition of urovnyariska.*

Key words: *political risk, political risk factors, risk classification, the level of risk rating.*

ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ СУЧАСНОГО ТИПУ ЕКОНОМІКИ І СУСПІЛЬСТВА ТА ЙОГО ПРЕДСТАВЛЕННЯ У НАУКОВИХ КОНЦЕПЦІЯХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ століття

Взаємозв'язок суспільства та економіки є ключовим фактором забезпечення суспільного розвитку. Разом із тим, дослідження суспільства як середовища розвитку людини є невід'ємним процесом на шляху до забезпечення ефективної державної політики у соціальній, економічній та інших сферах. Автором враховано неоднорідність процесу суспільного розвитку, досліджено відображення його сучасного стану у науковій думці, а також зроблено спробу запропонувати інтегральну теорію сучасного стану економіки та суспільства на основі найважливіших положень існуючих наукових праць.

Ключові слова: *постіндустріальне суспільство, інформаційне суспільство, суспільний розвиток.*

Людина та її всебічний економічний, соціальний та духовний розвиток, забезпечення честі, гідності, свободи діяльності та переконань є головною метою діяльності будь-якої економічної та політичної системи як національного так і міжнародного масштабу. Держава за допомогою системи влади гарантує вільний розвиток людини у системі суспільства, реалізацію її економічних прав і свобод, але разом із тим, визначає, що в свою чергу, людина «має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості» [4, с.9]. Саме тому тісний взаємозв'язок та органічний розвиток людини і суспільства є ключовою передумовою забезпечення сталого розвитку на усіх рівнях.

Разом із тим, незважаючи на важливість та визначені у наукових колах напрямки дослідження, вивчення стану суспільних процесів на сучасному етапі не є повним та структурований, що б дозволило отримати єдину наукову теорію, яка б класифікує Сукупність процесів економічного, соціального, культурного характеру, що у сучасному світі.

Ключовою проблемою низького рівня дослідження стану суспільства у нашій державі є слабкий рівень організації цього інституту, недосконалість економічних реформ що як відомо ідуть в ногу із суспільними, а також відсутність юридичного правового середовища взаємодії суспільства та влади. Громадянське суспільство, яке особливо в умовах трансформаційної економіки повинне стати фундатором суспільно-економічних змін в Україні вступає у конфронтацію із діючою владою, яка невбачає у ньому платформу для реалізації реформ.

Проблема недостатнього рівня дослідженості сучасного суспільства у світовому масштабі значною мірою спричинена динамічними змінами, що відбуваються як в економічному, так і у суспільному житті розвинутих країн Заходу в цілому, що значною мірою не дозволяє зафіксувати ту чи іншу систему теоретичних уявлень та поширити її на всю вісь суспільно-економічного розвитку другої половини XX та початку XXI століття.

Це приводить до виникнення низки теоретичних концепцій, сутнісною основою яких стало дослідження нового періоду суспільного розвитку, а суттєвою особливістю стало використання префікса «пост» для означення теперішнього стану суспільства. Із найбільш популярних визначень можемо зазначити такі як «постбуржуазне суспільство», «посткапіталістичний устрій», «постпідприємницьке» або «постринкове суспільство» та інші поняття, що визначалися навколо визнання за сучасним їм соціальним станом посттрадиційного, постцивілізаційного, і навіть постісторичного характеру [1, с.12]. Провідними науковими концепціями, що описують сучасний стан економіки та суспільства є такі:

1. Концепція інформаційного суспільства. Визначає акцент на інформатизації як рушійній силі економічних та суспільних змін. Рисами, що відрізняють інформаційне суспільство згідно цієї теорії є підвищення ролі інформації і знань в житті суспільства, створення глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей та їх доступ до світових інформаційних ресурсів.

Відповідно, інформаційний тип економіки у найбільш більш узагальненому баченні визначається як такий, де процес комп'ютеризації дасть доступ до надійних джерел інформації, позбавить їх від рутинної роботи, забезпечить високий рівень автоматизації виробництва.

2. Концепція постмодерніті. Сутнісною характеристикою цієї теорії є протиставлення діючого порядку та суспільства минулому, неприйняття його основоположних принципів, протиставлення суспільства нових можливостей суспільству обме-

женої свободи. Іншими словами, постмодерністи надавали виняткового значення сучасному, і відкидали минулий історичний досвід, чим відразу прирікали себе на протиріччя. Противниками цієї теорії вважається, що модерніті визначається як епоха, що відкидає саму ідею суспільства, і замінює її ідеєю постійних соціальних змін.

Стосовно економічної складової, то дана теорія розширює рамки суспільного виробництва, до якого включаються всі сторони життя людини, в тому числі і споживання матеріальних та нематеріальних благ. Однак аналізується не стільки їх споживання, скільки статусні і культурні форми прогресу та його відмінність від попередніх форм.

3. Теорія постіндустріального суспільства. Основою концепції є в першу чергу оцінка нової економічної та суспільної системи, поштовх до формування якої спричинило економічне зростання 50-60-х років, що супроводжувалось реформуванням соціальної сфери, результатом чого стало значне підвищення добробуту населення західних країн, і різким підвищенням ролі науки і технологій у всіх сферах суспільного життя. Застосування досягнень науково-технічного прогресу змінило структуру виробництва і зайнятості в економіці; зростання добробуту викликало перегляд традиційних матеріалістичних цінностей, а збільшена роль науки і освіти висунули розвиток особистості на місце одного з основних соціальних пріоритетів [3, с.14]. Постіндустріальне суспільство визначається як кінцевий виток еволюційного розвитку у відповідності з відомою періодизацією Е.Тоффлера, за якою увесь суспільний розвиток поділяється на три етапи - доіндустріальний, індустріальний та постіндустріальний.

Таким чином, аналіз наукової думки у сфері дослідження економічних та суспільних процесів показує, що у науці ще немає чіткого взаємозв'язку економічних та суспільних категорій, органічної єдності суспільства та економіки.

У процесі виділення єдиної теорії заслуговує на увагу варіант конвергенції ідей постіндустріального та інформаційного суспільства, який присутній у пізніх дослідженнях Д. Белла, засновника теорії постіндустріального суспільства. Якщо в первинних його працях [1] електронно-обчислювальна техніка розглядалася лише як одна з важливих наукомістких галузей, то в пізніших [2] провідне значення надається конвергенції електронно-обчислювальної техніки з економічними та суспільними механізмами. «У наступному столітті, - стверджує Д. Белл, - вирішальне значення для економічного та соціального життя, для способів виробництва знання, а також для

характеру трудової діяльності людини набуває становлення нового соціального устрою, що базується на телекомунікаціях» [2, с.330].

Таким чином, сучасне суспільство можна визначити як результат еволюції системи економіки і суспільства на базі до індустріального та індустріального типу, у якому пріоритет перейшов від виробництва товарів до надання послуг, головними виробничими факторами являються інформація та знання, рушійною силою економіки є наукові розробки, а найбільш необхідними якостями - рівень освіти, креативність та обізнаність працівників. Разом із тим, його наукове осмислення в силу постійних змін ще потребує вдосконалення, в тому числі, і для вітчизняної економічної теорії та практики.

Список використаних джерел

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования Пер. с англ. под ред. В.Л.Иноземцева. - М., 1999.
2. Белл Д. Социальные рамки информационного общества // Новая технократическая волна на Западе. Под ред. П. С. Гуревича. - М., 1988.
3. Иноземцев В. Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы. Учебное пособие. - Москва: Логос, 2000.
4. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. - К. : Інформаційно-видавниче агентство «ІВА». - 52 с.
5. Тоффлер Э. Третья волна: Пер. с англ. / Э. Тоффлер. - М.: АСТ, 2004.

Annotation. *The relationship between economy and society is a key factor of social development. However, the research of society as an background of human activity is an essential process towards ensuring effective state policy in the social, economic and other spheres. Author takes into account all the heterogeneity of social development, shows its explanation in the economic thought and attempts to offer an integrated theory of the modern economy and society condition based on the most important statements of existing economic works.*

Key words: *postindustrial society, information society, social development.*

РОЛЬ «ФІЛОСОФІЇ ГОСПОДАРСТВА» С.М. БУЛГАКОВА В КУРСІ «ІСТОРІЯ ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ»

Стаття присвячена дослідженню значущості наукової спадщини С.М. Булгакова. Висвітлено його основні теоретичні та методологічні здобутки. Обґрунтовано необхідності викладу господарської концепції Булгакова в курсі «історія економіки і економічної думки».

Ключові слова: філософія господарства, концепція господарства, економічна історія, інституціоналізм, методологічний холізм.

Постановка проблеми. Видатний вчений С.М. Булгаков, спадщина якого збереглась і цінується за кордоном, зробив вагомий внесок у розвиток української економічної думки. Наразі його науковий спадщина не повністю усвідомлена та оцінена в країні. Вона унікальна, оскільки охоплює широкий спектр дослідницьких напрямів політичної економії та філософії до теології та релігієзнавства. Це свідчить про можливість органічного співіснування різних науково-дослідницьких підходів у межах єдиного теоретичного доробку. Булгаков стояв біля витоків визначальних наукових напрямів економічної теорії, які були штучно перервані у вітчизняній економічній науці, що й обумовлює науковий інтерес до осмислення його економіко-теоретичного доробку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спадщина С.М. Булгакова і досі пишеться мало дослідженою, особливо в економічній сфері. Найбільш ґрунтовні дослідження у сфері булгаковської біографії, методології та концепції господарства належать Лабораторії філософії Господарства при економічному факультеті МДУ, яку полює Ю.М. Осіпов [5]; а також економічному факультету Київського національного університету ім. Т. Шевченка під керівництвом В.Д. Базилевича [1].

Постановка завдання. Обґрунтування необхідності та ролі «Філософії господарства» С. Булгакова в курсі «історія економіки та економічної думки».

Основна частина. Сучасна оцінка спадщини видатного вченого дозволить глипне осягнути період злету української та російської економічної думки на рубежі XIX-XX

ст. Його наукові досягнення не тільки знаходились у руслі світового процесу Розвитку науки, а й часом випереджали його.

В.Д. Базилевич зазначає: «Внесок С.М. Булгакова в економічну думку нерозривно пов'язаний з еволюцією його наукового світогляду», який пройшов шлях від легального марксизму до власної, самобутньої, неортодоксальної течії в економічній теорії, та соціально-психологічному напрямі зокрема [1, с. 19].

У своєму фундаментальному творі «Філософія господарства» Булгаков осмислює основні філософсько-господарські принципи розвитку людства, сенс людського життя та кінцеву мету господарської діяльності людини. У ньому він ставить під сумнів марксизм і загалом усю традицію класичного економічного аналізу, засновану на матеріалістично-позитивістському світогляді. «Обмеженість обріїв економічної думки виражається не стільки в домінуванні філософії економізму (хоча це доволі симптоматично), скільки в її наївному догматизмі, - пише С.М. Булгаков, розуміючи під «економізмом» економічний матеріалізм як окрему філософську систему. Справа виглядає так, ніби догмати економізму є єдиною можливою і самою по собі зрозумілою філософією господарства взагалі. Відтак, завдання філософської критики, насамперед, полягає в тому, щоб розбити цей наївний догматизм і, поставивши його під сумнів, зробити предметом окремого філософського дослідження» [2, с. 55].

Вивчення наукового доробку вченого допоможе осмислити зародження соціально-етичних та соціально-психологічних досліджень у галузі теоретичної економіки. Соціальний напрям в українській та російській економічній думці відзначався більшою ідейно-теоретичною та методологічною строкатістю та розмитістю меж. Тому методологічна ідентифікація в ньому дослідницьких засад С.М. Булгакова дозволить дещо конкретизувати його. Які були піддані гонінню, вилученню з наукового обігу і методологічного застосування під час радянської доби. Цьому напрямку був притаманний широкий системно-міждисциплінарний підхід до осмислення та висвітлення економічних проблем і, полягав у залученні до економічного аналізу філософії, соціології, психології, етики, права та інших галузей суспільствознавства. А також у врахуванні визначальної ролі комплексу неекономічних факторів суспільного розвитку. Надалі він дав потужний імпульс для розвитку однієї з провідних течій світової економічної думки XX ст. - інституціоналізму [4, с. 56-58].

Методологічний холізм Булгакова, що однаково протистоїть як методологічному матеріалізму марксизму, так і методологічному індивідуалізму маржиналізму, а також

його теоретична універсальність є вагомими споріднюючими з інституціоналізмом факторами.

Він наголошував на історичності соціальних інституцій, звертав увагу на те, що класність «весь час змінюється в своїх образах, і жоден із образів її існування не має самодостатнього, переважаючого значення». Тому, на думку мислителя, вибір форми класності повинен підпорядковуватися соціально-економічному ідеалу і здійснюватись в контексті її впливу на реалізацію творчого потенціалу особистості, зростання народного добробуту, звільнення людей від економічної та соціальної залежності [3, с. 212].

Можливо, сам того не розуміючи, Булгаков сформував нове духовно-інтелектуальне поле економічних досліджень, здійснивши соціокультурне перетворення західного класичного раціонального знання. Йому вдалося вийти за межі вузького економізму на шляху до універсального знання, поєднати економічний та над економічний рівні в систему, розкривши філософську сутність господарства та господарської діяльності людини.

І хоч, за словами Ю.М. Оспіпова, Булгаков і не ставив собі за мету створення Нової парадигми політичної економії - основні підходи його теорії дозволяють прослідкувати зародження цивілізаційної парадигми, як альтернативної методологічної бази. «С. Булгакова цікавила не просто криза політекономії, як і можливість виходу з Неї за допомогою створення нової парадигми, - його цікавило щось значно більше - мета наукове і мета економічне розуміння людини та суспільства в їх господарському бутті» [5, с. 58].

Висновки. Сучасне осмислення та введення в курс «історії економіки та економічної думки» спадщин С.М. Булгакова значною мірою сприятиме розумінню соціально-етичних, соціально-психологічних та інституційних теорій. Збагатить курс філософсько-економічною думкою, дозволить відійти від вузькоспеціалізованого підходу та предметного розмежування суспільних дисциплін, допоможе усвідомити багатомірність теоретичних та методологічних пошуків. Вивчення його наукового доробку дає можливість подолання сциєнтичного мислення, орієнтованого на панування над природою, визнання важливості духовних мотивів господарської діяльності людства та органічного вплетения господарського життя в динаміку суспільного розвитку.

Список використаних джерел

1. Базилевич В.Д. Вплив творчості С.М. Булгакова на формування парадигми політекономії // С. Булгаков. Розмисли. Творча спадщина у контексті ХХІ століття / За ред. В.Д. Базилевича. - К.: Знання, 2006.-С. 18-32.
2. Булгаков С.Н. Філософія хазяйства // Булгаков С.Н. Соч. В 2т. - М.: Наука, 1993. - Т. I.С. 49-308.
3. Булгаков С.Н. Православие. Очерки учения православной церкви. - К.: Лыбидь, 1991. -С.199-213.
4. Горкіна Л.П. Нариси з історії політичної економії в Україні (остання третина ХІХ - перша третина ХХ ст.). - К.: Наук, думка, 1994. - С. 56-58.
5. Осипов Ю.М. Філософія хазяйства С.Н. Булгакова и судьба политической экономии // С. Булгаков. Розмисли. Творча спадщина у контексті ХХІ століття / за ред. В.Д. Базилевича. - К.: Зання, 2006. - С.57-69.

Annotation. Article describes the importance of scientific heritage S.M. Bulgakov. It deals with basic theoretical and methodological achievements. Proved the presentation of business concepts need up to date with Bulgakov s 'history of economics and economic-thought..

Key words. The philosophy of the economy, economic concept, economic theory, institutionalism, methodological holism.

УДК 330.101.22

О.М. Чарановська, асистент, Кам'янець-Подільський
національний університет імені Івана Огієнка

ЄДНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ ТА СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ - ОСНОВА СОЦІАЛЬНОГО РИНКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Стаття розкриває сутність взаємозв'язку соціальної держави і соціально відповідального бізнесу щодо формування базових засад соціального ринкового господарства.

Ключові слова: соціально орієнтована ринкова економіка, соціальна держава, соціальна відповідальність бізнесу.

Список використаних джерел

1. Базилевич В.Д. Вплив творчості С.М. Булгакова на формування парадигми політекономії // С. Булгаков. Розмисли. Творча спадщина у контексті ХХІ століття / За ред. В.Д. Базилевича. - К.: Знання, 2006.-С. 18-32.
2. Булгаков С.Н. Філософія хазяйства // Булгаков С.Н. Соч. В 2т. - М.: Наука, 1993. - Т. I.С. 49-308.
3. Булгаков С.Н. Православие. Очерки учения православной церкви. - К.: Лыбидь, 1991. -С.199-213.
4. Горкіна Л.П. Нариси з історії політичної економії в Україні (остання третина ХІХ - перша третина ХХ ст.). - К.: Наук, думка, 1994. - С. 56-58.
5. Осипов Ю.М. Філософія хазяйства С.Н. Булгакова и судьба политической экономии // С. Булгаков. Розмисли. Творча спадщина у контексті ХХІ століття / за ред. В.Д. Базилевича. - К.: Зання, 2006. - С.57-69.

Annotation. Article describes the importance of scientific heritage S.M. Bulgakov. It deals with basic theoretical and methodological achievements. Proved the presentation of business concepts need up to date with Bulgakov s 'history of economics and economic-thought..

Key words. The philosophy of the economy, economic concept, economic theory, institutionalism, methodological holism.

УДК 330.101.22

О.М. Чарановська, асистент, Кам'янець-Подільський
національний університет імені Івана Огієнка

ЄДНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ ТА СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ - ОСНОВА СОЦІАЛЬНОГО РИНКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Стаття розкриває сутність взаємозв'язку соціальної держави і соціально відповідального бізнесу щодо формування базових засад соціального ринкового господарства.

Ключові слова: соціально орієнтована ринкова економіка, соціальна держава, соціальна відповідальність бізнесу.

В сучасних умовах соціальна відповідальність є невід'ємною частиною діяльності суб'єктів економіки, що доповнює та поглиблює основний принцип ринкової економіки - принцип свободи.

Єдиної теорії, що пояснює процес виникнення соціальної держави немає, але існує факт, що всі сучасні розвинуті демократичні країни вважають себе соціальними. Цю думку підтверджує вислів Г.А.Ніколаєва: «Соціальна держава — це умовне позначення моделі держави, що формується на відповідному історичному етапі еволюції суспільства, коли є відповідні політичні та соціально-економічні умови, що дозволяють державі діяти в інтересах всього суспільства для єдиної мети - забезпечення гідного рівня добробуту цього суспільства» [1, С.13]. Автор відзначає еволюційність процесу соціалізації функції держави і безумовний пріоритет в діяльності цього інституту в області підвищення рівня та якості життя суспільства в цілому, а не тільки окремих груп.

Найпершою в розбудові соціальної держави була Німеччина, де ідея соціального напрямку господарського життя завжди була актуальною.

За Л. фон Штайном основні завдання, на які має спрямувати свої зусилля соціальна держава це «підтримувати абсолютну рівність в правах всіх верств населення. Вона зобов'язана сприяти економічному та суспільному прогресу всіх своїх громадам так як в кінцевому результаті розвиток одного є умовою розвитку другого, а саме це і є змістом теорії про соціальну державу» [1, С.14].

Сутність соціальної держави лежить в єдності якісних ознак, що визначають його специфіку:

- доступна соціальна підтримка для всіх членів суспільства;
- надання державі права здійснювати контроль та регулювати соціальні процеси;
- наявність бюджетних соціальних виплат;
- наявність системи державного соціального забезпечення та соціального захисту;
- визнання за державою відповідальності за рівень добробуту громадян.

В сукупності ці ознаки відрізняють соціальну державу від політичних інститутів іншого типу, формуючи при цьому специфічні функції, що притаманні лише їй.

До функцій сучасної соціальної держави відносять:

- соціальне забезпечення;
- забезпечення доступної освіти і медицини;
- соціальний захист;
- вирівнювання соціальної нерівності;

- забезпечення зайнятості;
- надання соціальних послуг;
- проведення державної соціальної політики [2].

Аналізуючи наведену функціональну структуру, можна помітити, що соціальними функціями можуть бути тільки ті, через які держава реалізує соціальну політику та доповнює соціальною відповідальністю інших суб'єктів, так як в сучасному суспільстві забезпечити повну реалізацію принципів соціальної орієнтації суспільства силами держави неможливо.

Соціальна відповідальність бізнесу (corporate social responsibility) - нове поняття в економіці, хоча в країнах Західної Європи — це реальна господарська практика із 70-х рр. XX століття.

Соціально відповідальний бізнес визначають як систему відносин, що виникають між державою, підприємцями, працівниками, населенням за створення умов щодо раціонального використання та відтворення людського капіталу [3, С.4]. Безумовно, важливо зацентрувати увагу на взаємодії економічних суб'єктів щодо накопичування і використання людського потенціалу. Однак потрібно врахувати і ту сторону відносин соціальної відповідальності, що спрямована на готовність суб'єктів брати на себе та виконувати зобов'язання оптимізації розвитку суспільства.

В загальному вигляді - це самообмеження свободи підприємництва для досягнення соціального миру, створення належних умов для протягування інвестицій та мотивації праці [4].

Під соціальною відповідальністю бізнесу, маємо на увазі філософію поведінки компаній, що орієнтуються на:

- виробництво якісної продукції та послуг для споживачів;
- створення робочих місць, виплата легальних зарплат та інвестиції в розвиток людського потенціалу;
- неухильне виконання вимог законодавства;
- побудову добросовісних взаємовідносин із зацікавленими сторонами;
- ефективне ведення бізнесу, що орієнтується на створення додаткової вартості та ріст добробуту своїх акціонерів.

В більш широкому розумінні, соціальна відповідальність бізнесу, включає не тільки турботу про працівників певного підприємства, а й реалізацію соціальних програм на рівні держави в цілому - це благодійна допомога різним некомерційним підприємствам та окремим громадянам.

Добровільна допомога суспільству підвищує соціальний престиж компанії, що свідчить про:

- 1) ефективне управління, що дає змогу отримувати немалі прибутки;
- 2) «прозорість» бізнесу - реальна наявність засобів не тільки на існуюче виробництво і споживання, модернізацію та інновації, але й на благодійність, що підтверджується офіційною звітністю та супроводжується сплатою відповідних податків ;
- 3) про наявність гарантій з боку держави та громадських організацій у випадку виникнення форс-мажорних обставин [5, С.21].

Усе це, в результаті, підвищує інвестиційну привабливість бізнесу як всередині країни так і за її межами.

Сучасне трактування соціальної орієнтації господарства передбачає, що соціально відповідальними повинні бути дії не тільки держави і бізнесу, а також кожного конкретного індивіду або групи індивідів. В результаті єдність соціального суспільства та соціально відповідального бізнесу закладають фундаментальну основу в соціально орієнтованій економічній системі.

Список використаних джерел

1. Николаев Г.А. Сущность и основные признаки социального государства **И** Социальное государство: мировой опыт и реалии России,- М.: РНИИТИ, 2001. - с. 11
2. Калашников С. Социальное государство: эволюция и этапы становления **II** Человек и тцул -2002. -№10. -С.47.
3. Бурдавицын С.В. Развитие социальной ответственности как функции государства в транзитивной экономике/ Автореф.дисс.д-ра экон. наук,-Саратов, 2001. - с. 4.
4. Калашников С. Функциональная теория социального государства. - М.: «Издательство «Экономика», 2002. - с. 112.
5. Фролова Е.А. Формирование социальной ориентации экономики России: автореф. на со- иск. уч. степ. канд. екои. наук, специальность 08.00.01 «Экономическая теория» Томск' ТГУ, 2005. - 24 с.

Annotation. *The article exposes essence of intercommunication of the social state and socially responsible business in relation to forming of base principles of social market economy.*

Key words: *a market economy, social state, social responsibility of business, is socially oriented.*

УДК 330.341:32

О.О.Городецький,

кандидат філософських наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський

ЕВОЛЮЦІЯ ВЛАДИ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Фактор влади притаманний усім економічним системам; при цьому варіативність джерел влади — насильство — багатство — знання — зумовлюють багатоманітність економічних систем, співставних з моделями аграрних, індустріальних, та інформаційних (інформаціональних — М.Кастельс) суспільств.

Ключові слова: *системний аналіз суспільства, джерела влади, світова економіка, глобальна економіка, аграрне суспільство, індустріальне суспільство, інформаційне (інформаціональне) суспільство, насильство, багатство, наука, знання, технологія, масове суспільство, технологічна політика.*

Одним із вихідних принципів системного аналізу суспільства є вивчення широкого спектру як внутрішніх, так і зовнішніх комунікацій досліджуваного об'єкта і виявлення на цьому ґрунті властивих йому ознак, структурних та функціональних характеристик. Найчастіше з'ясувати сутність та особливості більшості економічних процесів можливо лише тоді, коли вийти за межі власне економічної "матерії", осмислюючи її у контексті діалектичної взаємодії із соціальними, політичними чи культурними обставинами. Стосовно окресленої у даній статті теми, це означає, що економічний розвиток (у сенсі найзагальнішої категорії) детермінований не лише автентичними обставинами, пов'язаними з виробництвом, обміном, розподілом та споживанням суспільного продукту, але й істотно залежить від конфігурацій та особливостей політики у її глобальному та національному вимірах. Глобалізація виробництва, споживання, обігу товарів та послуг, ринків капіталу, фінансових потоків, інформації, науки, технологій, міжнародний поділ праці та кооперація - усе це домінанти сучасної світової політики, які невідпорно впливають на економічні процеси в цілому світі та будь-якій окремій країні.

Key words: *a market economy, social state, social responsibility of business, is socially oriented.*

УДК 330.341:32

О.О.Городецький,

кандидат філософських наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський

ЕВОЛЮЦІЯ ВЛАДИ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Фактор влади притаманний усім економічним системам; при цьому варіативність джерел влади — насильство — багатство — знання — зумовлюють багатоманітність економічних систем, співставних з моделями аграрних, індустріальних, та інформаційних (інформаціональних — М.Кастельс) суспільств.

Ключові слова: *системний аналіз суспільства, джерела влади, світова економіка, глобальна економіка, аграрне суспільство, індустріальне суспільство, інформаційне (інформаціональне) суспільство, насильство, багатство, наука, знання, технологія, масове суспільство, технологічна політика.*

Одним із вихідних принципів системного аналізу суспільства є вивчення широкого спектру як внутрішніх, так і зовнішніх комунікацій досліджуваного об'єкта і виявлення на цьому ґрунті властивих йому ознак, структурних та функціональних характеристик. Найчастіше з'ясувати сутність та особливості більшості економічних процесів можливо лише тоді, коли вийти за межі власне економічної "матерії", осмислюючи її у контексті діалектичної взаємодії із соціальними, політичними чи культурними обставинами. Стосовно окресленої у даній статті теми, це означає, що економічний розвиток (у сенсі найзагальнішої категорії) детермінований не лише автентичними обставинами, пов'язаними з виробництвом, обміном, розподілом та споживанням суспільного продукту, але й істотно залежить від конфігурацій та особливостей політики у її глобальному та національному вимірах. Глобалізація виробництва, споживання, обігу товарів та послуг, ринків капіталу, фінансових потоків, інформації, науки, технологій, міжнародний поділ праці та кооперація - усе це доміанти сучасної світової політики, які невідпорно впливають на економічні процеси в цілому світі та будь-якій окремій країні.

Дослідження проблеми діалектики економіки та політики є традиційним Об'єктом в середовищі українського суспільствознавства. Добре знаними у цьому сегменті економічного аналізу є роботи О.Пацхавера, О.Соскіна, В.Фурашева, О.Кириченка, О.Беляєва, А.Белело, М.Дибі та ін.

У межах пропонованого підходу представляється актуальним з'ясувати зміст дещо іншої форми комунікативного зв'язку економіки, а саме - відносини економіки і влади. Адже фактор влади притаманний будь-якому виробництву, будь-якій економіці. Ясна річ, що влада, утворюючись, походячи із різних джерел, форматує відмінні одна від одної моделі економіки, диференціюючи їх у соціальному просторі та часі. Беручи до уваги, що в якості фундаментальних (і, водночас, традиційних) джерел влади виступають 1) сила (наси́льство), 2) гроші (багатство) та 3) знання (інформація, у тому числі і та, що має наукове походження), ми можемо припустити, що моделі економічних процесів, зумовлені згаданими джерелами влади, матимуть істотні відмінності між собою, відображаючи у той самий час, їх багатовимірність у сучасному світі.

В історичному контексті генетично першим аргументом наявності влади в суспільстві та економічному процесі виступає наси́льство. Значною мірою актуальність згаданого джерела влади поширюється не лише на відносини докласового - первіснообщинного суспільства - але й домінує, по суті, впродовж до індустріальної епохи, обіймаючи економічні системи античного світу та доби феодалізму. Стимулювання праці у межах означених асоціацій, незважаючи на їх соціальне та культурне різноманіття, мало позакоекономічний характер і спричинювалось або грубою фізичною силою, або еквівалентом такої сили, відображеним у законах Стародавнього Риму та Греції, східних релігіях на кшталт брахманізму або принципах патріархату. Низька ефективність позакоекономічних факторів виробництва зумовлювала, зрештою, і його монокультурність; такі суспільства можна об'єднати категорією аграрних суспільств. Пояснити економічні відносини аграрних суспільств таким інструментом влади як наси́льство можливо лише для ситуацій племінно-родової організації соціального життя - коли люди займаються, переважно, мисливством, рибальством, збиральництвом і, в силу низької ефективності такої діяльності, не створюють додаткового продукту. Такий стан речей подекуди можна віднайти і сьогодні, мандруючи дослідницькими маршрутами Жака Іва Кусто, що приведуть нас у джунглі острова Борнео, або до племен курі у Новому Південному Уельсі, нунгар - у Західній Австралії та племен нунга - у південній частині материка. У всіх цих екзотичних точках цивілізації ми

віднайдемо систему примітивного господарського життя, засновану на силі - владі самої низької якості.

Як тільки примітивна економічна система виявилась спроможною створити додатковий продукт і поступово підвищувати його норму - одразу вступає у дію інше джерело влади - багатство - яке істотно інтенсифікувало аграрне виробництво, призвівши до виникнення у II столітті до н.е. земельних латифундій у Стародавньому Римі. Система латифундій запанувала у Європі майже на дві тисячі років, являючи собою найбільш колоритну характеристику економічного життя та слугуючи потужним джерелом зміцнення та здійснення влади. З іншого боку, сама влада, активно накопичуючи багатство, суворо оберігала існуючу економічну модель, часто використовуючи для цього авторитет католицької церкви і ефективний репресивний механізм, зосереджений у її лоні, що звався святою інквізицією, з приводу якої Римський папа Павло Іоанн II приносив публічні вибачення людству. Природно, що католицька церква у середні віки сама була великим латифундистом, органічно вплетеним у систему публічної влади.

Епоха європейського Відродження позначила тенденцію переходу від міфологічної традиції у політиці до раціонального способу її пояснення та впровадження. Істотні зрушення в економіці, пов'язані із зародженням мануфактурного виробництва, сприяли урізноманітненню економічного життя і доланню аграрної монокультурності. На перетині цих об'єктивних процесів суспільних метаморфоз народжується новий надпотужний ресурс влади - знання, що, зрештою, зумовило і нову якість влади, окреслену у глибокозмістовному афоризмі Ф.Бекона «Знання - сила». Знання стають у цей час справді потужним джерелом влади, тому що застосування знань в системі управлінської та продуктивної діяльності людини стрімко зміцнюють багатство, яке є матеріальним індикатором влади. Водночас самі знання, якщо їх розглядати у форматі духовних явищ, демонструють інтелектуальну форму, здатну стрімко збільшити капітал і тому згодом самі перетворюються на власність. І хоча поняття інтелектуальної власності для періоду первісного нагромадження капіталу є незвичайним, новим все ж це явище стрімко поширюється, зокрема, у англійській промисловості XVIII століття. Якщо за перші п'ятдесят років (1701-1750) тут було зареєстровано 199 патентів на винаходи, то в роки промислового перевороту тільки впродовж одного десятиліття (1781-1790) було отримано 451 такий патент [див.1]. У економіці індустріального типу влада все більшою мірою починає залежати від знань, видобутих наукою та практикою ведення бізнесу - загалом від інформаційних ресурсів. При цьому

не варто думати, що джерела влади, пов'язані з насильством та багатством втрачають свою актуальність. Вони зберігають свій ресурс не лише у репресивних інститутах та функціях держави але й, зокрема, у діяльності таких організацій по всьому світу як «Cosa Nostra», Каморра, Якудза, Ндрангета, російська, грузинська мафія та ін.. Вплив цих організацій загалом на світову та національні економіки є надзвичайно поширеним і багатофакторним. У описаній ситуації, швидше за все, слід говорити про те, що у межах базової тріади джерел влади у міру переходу від аграрних суспільств до індустріальних відбувається внутрішній транзит від низькоякісної влади до влади середньої якості, пов'язаної із багатством та грішми. Але домінування цього джерела влади у суспільстві зовсім не заперечує можливостей одночасного використання «міцних м'язів» як засобу «регулювання» економічних процесів чи Інструментів політичного тиску. Насильство продовжує залишатись актуальним джерелом влади і в сучасній економіці, незважаючи на те, що вона давно вже переросла ІКІСПІ межі індустріальної.

В сучасній інформаційній економіці, як її влучно називає М.Кастельс (M.Castells) [2], інформація, знання перетворюються на вирішальний інструмент її розвитку, змінюючи фундаментальні речі у перебігу не лише суто економічних процесів, але й всієї системи суспільного життя. Ця економіка, на його думку, з'явилась у останні 30 років і її вирізняють такі риси: **1) інформаційність**, «оскільки продуктивність і конкурентоздатність факторів або агентів у цій економіці (будь то фірма, регіон або нація) »влежать у першу чергу від їх здатності генерувати, обробляти та ефективно використовувати інформацію, засновану на знаннях» [2,с.79]; **2) глобальність** - «тому що основні види економічної діяльності... зорганізовані у глобальному масштабі безпосередньо або з використанням розгалуженої мережі, яка зв'язує економічних агентів» [там само]; і, нарешті, **3) інформаційність та глобальність** - «тому що у нових історичних умовах досягнення певного рівня продуктивності та існування конкуренції можливе лише всередині глобальної взаємопов'язаної мережі» [там само].

Список використаних джерел

1. Буржуазний прогрес в Європі в повий час. - Режим доступу: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:IAqJZifyAeIJ:referrats.ru/16329-.html+%>
2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. Том I. Подъем сетевого общества. - Режим доступу: <http://www.archipelag.ru/geoeconomics/soobshestva/power-identity/castells/>

Annotation. *The factor of power is peculiar to every economic system. That being the case, variability of the sources of power, namely violence - wealth - knowledge causes the diversity of economic systems, which are comparable with the models of agrarian, industrial and information (informational - M. Castells) societies.*

Key words: *Systemic analysis of society, sources of power, world economy, global economy, agrarian society, industrial society, information (informational) society, violence, Wealth, science, knowledge, technology, mass society, technological politics.*

УДК 004.775:338.43

Пастух Ю.А., к.е.н., ст. викладач кафедри управління персоналом і туризму Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Анотація. *В статті розглядаються питання інформаційного забезпечення ськогосподарського виробництва. Наводиться структура програмного забезпечення програмно-інформаційного комплексу системи точного землеробства.*

Ключові слова: *інформаційне забезпечення, система точного землеробства, програмне забезпечення, програмно-інформаційний комплекс.*

Вступ. В рамках прийнятої Україною концепції «сталого розвитку» сільського! господарства успішне вирішення завдання підвищення продуктивності виробництва! на основі управління родючістю земель пов'язується з переглядом методологічних! підходів до організації землеробства у напрямках оптимізації використання земельних*

Список використаних джерел

1. Буржуазний прогрес в Європі в повий час. - Режим доступу: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:IAqJZifyAeIJ:referrats.ru/16329-.html+%>
2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. Том I. Подъем сетевого общества. - Режим доступу: <http://www.archipelag.ru/geoeconomics/soobshestva/power-identity/castells/>

Annotation. *The factor of power is peculiar to every economic system. That being the case, variability of the sources of power, namely violence - wealth - knowledge causes the diversity of economic systems, which are comparable with the models of agrarian, industrial and information (informational - M. Castells) societies.*

Key words: *Systemic analysis of society, sources of power, world economy, global economy, agrarian society, industrial society, information (informational) society, violence, Wealth, science, knowledge, technology, mass society, technological politics.*

УДК 004.775:338.43

Пастух Ю.А., к.е.н., ст. викладач кафедри управління персоналом і туризму Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Анотація. *В статті розглядаються питання інформаційного забезпечення ськогосподарського виробництва. Наводиться структура програмного забезпечення програмно-інформаційного комплексу системи точного землеробства.*

Ключові слова: *інформаційне забезпечення, система точного землеробства, програмне забезпечення, програмно-інформаційний комплекс.*

Вступ. В рамках прийнятої Україною концепції «сталого розвитку» сільського! господарства успішне вирішення завдання підвищення продуктивності виробництва! на основі управління родючістю земель пов'язується з переглядом методологічних! підходів до організації землеробства у напрямках оптимізації використання земельних*

і водних ресурсів, регулювання технологічних впливів на довкілля та ін. Практичне розв'язання цієї проблеми можливе за рахунок широкого впровадження інформаційних технологій, використання яких надає чимало потенційних переваг порівняно зі традиційним способом господарювання в рентабельності, сталості розвитку, якості! продукції, захисті довкілля тощо.

Одним із перспективних напрямів застосування таких технологій у виробничому! процесі є система точного землеробства (СТЗ), що досить активно розробляється та знаходить практичне застосування у розвинених країнах світу.

Виклад основного матеріалу. Базовою основою точного землеробства є технологія змінних норм диференційованого внесення матеріалів залежно від потреби культури на кожній ділянці поля, тобто використання традиційних агрономічних принципів на точковій основі. Управління технологічним процесом вирощування у системах точного землеробства пов'язується з деталізацією інформації про стан поля на елементарних ділянках, максимальним використанням їхнього природного агропотенціалу, оптимізацією дій на полі, шляхом широкого використання просторово організованої інформації, спеціальних методів оперативної фіксації змін параметрів стану ґрунтів тощо.

Як свідчить світовий досвід ведення землеробства на засадах точного землеробства, неодмінною умовою для його впровадження на практиці є наявність, по-перше, диспетчерської інформаційно-керуючої системи визначення місцезнаходження об'єктів та їхнього електронного картографування, по-друге, - розгалуженої бази знань, поєднанням яких забезпечується вибір, розробка та реалізація доцільних організаційно-технологічних, економічно оптимальних і екологічно безпечних рішень і по-третє, - технічних засобів для виконання технологічних операцій за технологією! змінних норм внесення матеріалів.

Можливості реалізації системи точного землеробства, таким чином, визначаються, з одного боку, рівнем розвитку засобів збору, обробки та використання великої кількості даних, необхідних для виявлення просторової мінливості урожайності сільськогосподарських культур та чинників, що впливають на формуванні врожаю, з іншого, — наявністю відповідної технічної бази, основою якої є потужні комп'ютери, контролери, які працюють у режимі реального часу, системи глобального позиціонування та спеціальні датчики. При цьому технологічною основою впровадження точного землеробства є регіональні бази знань і бази даних з

відповідним програмно-інформаційним забезпеченням, експертні та геоінформаційні системи підтримки рішень.

Очевидно, що за таких умов практична реалізація СТЗ потребує високого рівні організації сільськогосподарського виробництва, матеріально-технічного оснащення та програмно-інформаційного забезпечення. Фактичний же стан цих складових і України далекий від бажаного. Тому, основні зусилля науковців нині зосереджуються на розробці окремих складових системи точного землеробства, зокрема системи інформаційного забезпечення.

У світовій практиці ця проблема реалізується через розгалужену систему моніторингу як основного джерела постійної інформації і функціонуючі в його рамках прикладні геоінформаційні системи накопичення, обробки і аналізу даних, оцінювання, моделювання та прогнозування процесів.

У концептуальному плані моніторинг розглядається як цілісна ієрархічно побудована система, що реалізує перебіг інформації від її одержання, структуризації, спеціалізованої обробки й аналізу до використання у системах прийняття управлінських рішень. У вигляді готових інформаційних ресурсів продукція моніторингу, доповнена показниками або наборами даних, що характеризують певний технологічний процес, має становити основу систем підтримки прийняття рішень, зокрема й у сільському господарстві.

Практична реалізація інформаційної продукції повинна здійснювались на базі комп'ютерних технологій шляхом створення спеціалізованих щодо певного кола завдань програмно-інформаційних комплексів (ПІК), що являють собою компіляцію експертних (ЕС) і геоінформаційних (ГІС) систем.

Інтеграція систем моніторингу і точного землеробства у створюваних ПІК вимагає формування принципово нових підходів до організації інформаційного забезпечення, методології одержання, обробки та інтерпретації даних, розробки відповідного комплексу інформаційних технологій для систем підтримки прийняття рішень. З цією метою активно ведуться дослідження й розробки інформаційних та математичних моделей об'єктів, пакетів прикладних програм, баз знань, даних, нормативно-методичних матеріалів.

Слід зазначити, що програмно-інформаційний комплекс систем точного землеробства зможе забезпечити виконання закладених у нього функцій тільки за умови втілення всіх концептуальних засад його створення у відповідне алгоритмічне, програмне та технічне забезпечення. При цьому їхня розробка повинна здійснювались

з дотриманням певної низки вимог та положень, які сприятимуть більш раціональному використанню сучасних інформаційних технологій при вирішенні завдань точного землеробства.

Загальною вимогою до програмного забезпечення (ПЗ) ПІК СТЗ є спроможність виконання всіх покладених на нього функцій, наявність засобів організації процесів обробки даних, що дають змогу реалізації заданих функцій у всіх режимах роботи.

Програмне забезпечення ПІК повинно мати такі властивості:

- функціональну достатність (повноту);
- надійність;
- здатність до адаптації та модифікації;
- модульну структуру;
- зручність експлуатації;
- інтуїтивно зрозумілий інтерфейс користувача;
- інструкцію користувача у вигляді електронного файлу допомоги.

Програмне забезпечення ПІК СТЗ формується як загальне і спеціальне. Загальне програмне забезпечення повинно мати засоби контролю за достовірністю вхідної інформації, засоби для налаштування компонентів спеціального програмного забезпечення окремих завдань та обчислювальних операцій, можливості його подальшого розвитку без переривання процесу функціонування. Усі програми спеціального ПЗ повинні бути сумісними між собою та із загальним ПЗ.

Програмне забезпечення ПІК СТЗ варіює від простих пакетів початкового рівня для збереження облікових даних, попередніх розрахунків до повнофункціональних продуктів ГІС із системами управління реляційними базами та засобами геостатистичного аналізу, з групуванням пакетів за категоріями завдань та операцій.

У плані спеціалізації воно має забезпечувати фіксування параметрів урожаїв сільгоспкультур; фіксування даних системи глобального позиціонування або навігації; обробку зображень; фіксування необхідного внесення інгредієнтів при застосуванні різних технологій; вибір та оптимізацію прийняття рішень; економічно- фінансовий облік та оцінку ефективності задіяних технологій.

Програмне забезпечення ПІК СТЗ має задовольняти цілу низку вимог, серед яких насамперед ефективність управління, доступу й аналізу даних; створення карт з достатньою роздільною здатністю; гнучкі можливості імпорту-експорту інформації; можливість здійснення сервісної та консультаційної підтримки; висока якість

інформації на основі можливості аналізу даних щодо урожайності, рентабельності та їх інтерпретації.

Оскільки кінцевою метою створення ПІК СТЗ є формування інформаційно-технологічних та агротехнологічних електронних карт, що враховують особливості поля (або будь-якого об'єкта в межах господарства), то алгоритмічне забезпечення ПІК СТЗ повинно включати інформаційні технології первинної обробки інформації, формування системи SQL-запитів, моделювання процесів та режимів, використання методів дистанційного зондування землі, побудови аналітичних карт оціночних показників.

Висновок. Експлуатація складових програмного забезпечення ПІК передбачає наявність обчислювальної техніки сучасного рівня (швидкодіючих комп'ютерів з великими обсягами пам'яті, сканерів, плотерів, дигітайзерів з відповідними каналами зв'язку та передачі інформації), ліцензійних модифікованих версій програмного забезпечення, високий рівень професіоналізму як прикладних спеціалістів (грунтознавців, агрономів, меліораторів, гідрогеологів та ін.), так і системних програмістів. З огляду на Закон України «Про дорадчу службу» роботи такого плану мають зосереджувати у спеціалізованих інформаційно-дорадчих центрах. Слід вважати за доцільне їхнє створення для надання консультативної підтримки на різних рівнях прийняття управлінських рішень, у тому числі безпосереднім користувачам технологій землеробства (фермерам, агрофірмам, органам держадміністрації тощо).

Створення систем інформаційного забезпечення при значній просторовій розосередженості об'єктів агропромислового комплексу, розпорошеності даних по різних відомствах є процесом складним, ітераційним і довготривалим. Природно, що в такій ситуації особливої ваги набуває позитивний досвід вирішення конкретних питань, зокрема методологічних, який дає змогу зробити наступний крок у напрямі узагальнення одержаних результатів, їхнього використання та адаптації при формуванні серії прикладних модифікацій інформаційного забезпечення.

Список використаних джерел

1. *Войтюк Д.Г., Кравчук В. У., Кошовий А.А., Баранов Г.Л.* Технічні проблеми «точного землеробства» в Україні // Вісн. аграр. науки. - 2000. - №3. - С. 41-46.
2. *Жовтоног О.І., Кириєнко О.І., Шостак І.К.* Алгоритми планування зрошення з використанням інформаційних технологій для системи точного землеробства // Меліорація і водне господарство. - 2004. - №91. - С. 33-41.
3. *Пашико А.А.* Автоматизовані технології системи точного землеробства в Україні // Техніка АПК. - 2000. - № 11-12. - С. 32-36.

4. *Погорілий Л., Остов М., Пашко А., Соломаха О.* Інформаційна технологія системи точного землеробства // Техніка АПК. - 2000. - № 10. - С. 21-23.

Annotation. *The question of soft-providing of agricultural production is observed in the article. The structure of software of program-information complex of the system of exact agriculture is considered.*

Key words: *soft-providing, the system of exact agriculture, software, program-information complex.*

Розділ 2. Підприємство і підприємництво: економічні і фінансові аспекти в трансформаційній економіці

УДК 338.24:37.014.54(477):378.112

О.О. Романовський, д.пед.н., професор,
Українсько-американський гуманітарний інститут
«Вісконсінський Міжнародний Університет
(США) в Україні», м. Київ

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА У ВНЗ

Розглянуто необхідні умови і особливості впровадження і розвитку підприємництва у ВНЗ, місії ВНЗ, підприємницькі напрями діяльності ВНЗ.

Ключові слова: підприємництво; підприємницький ВНЗ; корпоративна підприємницька культура ВНЗ; місії ВНЗ.

Вступ. У багатьох вищих навчальних закладах (ВНЗ) світу відбуваються трансформаційні перетворення з метою широкого впровадження в їхній діяльності інноваційного підприємництва. Причинами цих об'єктивних змін є: скорочення бюджетного фінансування; зростаюча конкуренція на ринку освітніх послуг; послаблення контролю державних органів багатьох країн над діяльністю ВНЗ; втрата конкурентоспроможності значної кількості ВНЗ і зниження їхнього престижу; недостатній набір Студентів на навчання тощо.

Постановка проблеми. Важливим напрямом у діяльності будь-якого ВНЗ є підприємництво, направлене на поліпшення фінансового стану навчального закладу, розширення спектру його освітньо-наукових і допоміжних послуг, укріплення його матеріально-технічної бази та формування корпоративної підприємницької культури.

Останні дослідження і публікації засвідчують досягнення вражаючих успіхів підприємницькими ВНЗ зарубіжних країн, підвищення ефективності та якості їхньої освітньої і наукової діяльності, покращення їхнього фінансового стану, стрімкий розвиток і підвищення їхньої конкурентоспроможності на світовому ринку освітніх послуг завдяки використанню в їхній діяльності колективного підприємництва [1-3].

Метою дослідження (постановка завдання) є аналіз необхідних умов і особливостей (Остей впровадження та розвитку підприємництва у ВНЗ, визначення головних місій і напрямів підприємницької діяльності ВНЗ.

Основні результати дослідження. Результати дослідження свідчать, що необхідними умовами впровадження і розвитку підприємництва у ВНЗ є:

1. Сприятливий підприємницький менталітет у суспільстві (ідеальний випадок - американське ліберальне підприємницьке суспільство).
2. Сприятливе чинне законодавство, що не заважає трансформації університету у підприємницький ВНЗ. Найкраще законодавство - таке, що наділяє широкими повноваженнями ВНЗ для його самостійної діяльності і самоврядування, не обмежує ініціативу та інновації ВНЗ.
3. Ступінь незалежності ВНЗ в системі вищої освіти країни; ступінь незалежності ВНЗ на місцевому рівні, в регіоні.
4. Форма власності, бажання і можливості керівництва і колективу ВНЗ брати участь у інноваційній підприємницькій діяльності.
5. Наявність лідерів із підприємницькими ознаками і нестандартним баченням на кожному рівні ієрархічної структури ВНЗ - «зверху донизу», наявність необхідних підприємницьких якостей (рис характеру, вмінь, навичок) у членів колективу.
6. Об'єднання, згуртування членів колективу, які мають необхідні підприємницькі якості (задатки) навколо лідера і навколо спільної цілі. Наявність сильної корпоративної підприємницької культури ВНЗ [1; 2].

Найбільш суттєвою особливістю ВНЗ є їхня академічна сутність, що покладає на них найголовнішу суспільну місію та найважливіше завдання з виробництва (продуктування) і розповсюдження нових знань, і що визначає їхнє особливе місце в суспільстві та передбачає здійснення ними таких унікальних місій (включаючи академічне підприємництво), як:

Освітня: найрізноманітніші форми, типи, методи і методики навчання (професійна підготовка фахівців різних спеціальностей і галузей науки, техніки, економіки, сфер суспільного життя, науковців і дослідників, викладачів, підвищення кваліфікації, навчання протягом життя).

Науково-дослідницька діяльність і винахідництво: проведення та виконання фундаментальних і прикладних наукових досліджень і отримання нових результатів і знань у всіх галузях науки, техніки і сферах людських знань, розробка нових напрямів наукових досліджень, відкриття, винаходи.

Науково-технічна, проектно-конструкторська і виробнича: розробка нових видів і зразків науково-технічної продукції, новітніх технологій, «ноу-хау», проектно-

конструкторська діяльність, експериментальне виробництво нової техніки та інноваційних засобів автоматизації, комп'ютеризації та інформатизації всіх сфер людської діяльності.

Видавнича: розробка та видання фундаментальної та популярної наукової, навчально-методичної літератури та періодичних видань, сприяння підготовці та виданню художньої літератури.

Експертно-патентна та бібліотечна діяльність: виконання експертиз та експертних оцінок у всіх галузях знань, науки і техніки, патентування та охорона авторських прав на винаходи, формування та ведення бібліотечних фондів, надання послуг із множення бібліотечно-бібліографічних матеріалів.

Інформаційні послуги, організація та надання Інтернет-послуг: впровадження новітніх Інтернет-технологій, організація Інтернет- та Інтранет-мереж, розробка та впровадження спеціального програмного забезпечення дистанційних методів доступу до інформації та навчання, розробка баз даних і баз знань, надання до них доступу користувачам через інформаційні мережі, апаратно-інформаційна організація та підтримка дистанційного навчання.

Просвітницька: організація різноманітних заходів і програм (лекції, семінари, доповіді, виступи перед слухачами і в мас-медіа) з метою популяризації та розповсюдження знань, інформації щодо новітніх досягнень людства у розвитку науки, техніки і технологій, різних сфер людської діяльності, екологічна та медична просвіта - для членів місцевої громади, в регіоні й на загальнодержавному рівні.

Виховна: виховання у студентів і членів колективу ВНЗ патріотизму, морально-етичних якостей шляхом залучення всіх причетних до ВНЗ до благодійницької, шефської та виховної діяльності: організація молодіжних таборів для студентської молоді і членів місцевої (регіональної) громади; створення на території кампусу дитячих садків для дітей співробітників закладу і членів місцевої громади з залученням до роботи в них у якості вихователів і вчителів студентської молоді ВНЗ); шефська допомога інвалідам, людям похилого віку, багатосімейним родинам, лікарням, госпіталям, дитячим будинкам.

Спортивно-оздоровча: залучення до занять фізкультурою і спортом усіх студентів і співробітників ВНЗ, організація участі всіх членів колективу ВНЗ у різноманітних змаганнях в індивідуальних і командних видах спорту, створення необхідних умов для участі спортсменів і команд у місцевих, регіональних, загальнодержавних і міжнародних змаганнях.

Лікувальна (медичні факультети і відділення, лікарні): надання лікувально-оздоровчих і клінічних послуг усім студентам, членам колективу ВНЗ і місцевої громади, концентрація на розробці і практичному використанні новітніх методів і засобів лікування, надання невідкладної медичної допомоги.

Культурна: збереження культурних надбань і загальноновизнаних людських культурних цінностей (музеї, виставки, заповідники тощо), виховання творчої культурної еліти суспільства, розвиток мистецтв, археологічна, етнографічна, літературна, культурологічна та історико-пошукова діяльність студентів під час навчання та практики (під керівництвом професорсько-викладацького складу ВНЗ), організація театральної та клубної діяльності на території кампусу для всіх членів колективу закладу і місцевої громади, спільна участь ВНЗ і місцевої громади у святкових заходах і урочистостях.

Соціально-економічна і громадська (громадянська): підвищення інтелекту місцевої громади і нації в цілому, підвищення місцевого (регіонального, загальнодержавного) наукового та економічного потенціалу. Екологічна: пропаганда здорового образу життя та охорони навколишнього середовища, дієва участь у заходах з охорони та збереження природи і життя на Землі, розробка і впровадження наукових концепцій екологічного способу життя та економічного (ефективного) природокористування, створення ресурсозберігаючих і природоохоронних технологій.

Підприємницько-виробнича: виховання у населення економічного мислення, підприємницького менталітету, необхідних професійних знань для здійснення підприємницької виробничої діяльності, економічного господарювання, розвитку та удосконалення суспільних економічних процесів, сприяння розвитку малого, середнього і великого бізнесу, навчання людей самореалізації та веденню власного бізнесу, професійна підготовка ефективних підприємців, виробників, управлінців (менеджерів), економістів для всіх сфер економічної діяльності, в тому числі - використання підприємництва та ринкових механізмів для успішного виконання місій і завдань ВНЗ, підвищення фінансової стабільності закладів для здійснення ними академічної діяльності.

Підприємницькими напрямками діяльності доцільно вважати ВНЗ:

1. Набір студентів (місцевих/вітчизняних та іноземців).
2. Зовнішні комунікації, у тому числі - міжнародні. Це - пошук викладачів (вітчизняних і зарубіжних), організація участі у корпоративних заходах - за запрошенням інших організацій, у діяльності професійних асоціацій та об'єднань;

організація програм з направлення студентів і викладачів на зарубіжні навчання і стажування.

3. Пошук ВНЗ-партнерів, з якими доцільно співпрацювати закладу; робота: з акредитаційними професійними асоціаціями, куди доцільно вступити ВНЗ; підприємствами і фірмами-партнерами, що беруть студентів на практику і потім працевлаштовують їх у себе; підприємствами і фірмами-партнерами, що присилають на навчання до ВНЗ своїх співробітників (в т.ч. - На курси і окремі лекції).
4. Планування навчальних програм - тих, що мають найбільший попит в країні і за кордоном, і нових (відповідно до вимог ринків освіти і праці).
5. Планування НДР - з метою отримання фінансування (коштів, грантів), а також продаж результатів виконаних НДР. Планування і отримання прибутків від роялті, патентів, винаходів, «ноу-хау».
6. Планування і розвиткових видів академічної діяльності (освіта, навчання, виробництво), нових напрямів підприємництва і нових підприємств. Планування розвитку ВНЗ (у тому числі — будівництва).
7. Планування організація видавничої діяльності.
8. Планування проведення конференцій, семінарів і забезпечення участі в них представників ВНЗ.
9. Організація поза аудиторної діяльності для викладачів і студентів.
10. Робота зі студентами і організація громадсько-корисної діяльності.
11. Діяльність АГЧ із заробляння для ВНЗ грошей, отримуючи доходи від:
 - а) надання в оренду приміщень, спортивних майданчиків, спільного використання з бізнес-структурами площ і обладнання ВНЗ;
 - б) надання супутніх послуг для студентів і сторонніх осіб;
 - в) роботи студентського містечка.

До сфер підприємницької діяльності ВНЗ також доцільно віднести:

- контрактні форми надання різноманітних освітніх послуг і виконання прикладних (на замовлення) наукових досліджень з подальшою розробкою техніки, технологій, методів, методик, ноу-хау тощо;
- підготовка й розповсюдження на контрактній основі навчально-методичних матеріалів (підручників, посібників, НМК тощо);

- проведення наукових і фахових (наприклад, медичних, юридичних, патентних, археологічних, мистецьких тощо) експертиз, підготовка на контрактній основі фахівців вищої кваліфікації (магістратура, докторантура);
- організація різноманітних міжнародних навчальних, наукових, науково-туристичних, культурних, спортивних і розважальних програм (у тому числі — за кордоном для студентів і дорослих громадян своєї країни, а також для іноземців - у своїй країні);
- організація підготовки дітей і школярів за програмами дошкільних і середніх навчальних закладів (групи дитячих садків, ліцейні класи, репетиторство і підготовка до вступу у ВНЗ);
- організація силами співробітників ВНЗ різноманітних освітньо-культурних, спортивних, оздоровчих та інших заходів чи надання для таких цілей в оренду стороннім юридичним особам ресурсів свого ВНЗ;
- надання таких супутніх послуг абітурієнтам і студентам, як: профорієнтація; пошук місць стажування і працевлаштування (допомога з працевлаштування); консультації для іноземних студентів із міграційних питань, пошуку житла і тимчасового працевлаштування (повний робочий день або part-time); допомога абітурієнтам і студентам у пошуку джерел фінансової підтримки їхнього навчання (стипендій, фондів, різноманітних грантів, спонсорів тощо);
- організація у ВНЗ додаткових фахових і професійно-орієнтованих підприємницьких структур (служби працевлаштування; юридичні консультативні пункти і нотаріат; бюро перекладів; туристичні бюро; служби психологічної допомоги; Інтернет-клуби; «бюро добрих послуг»; школи навчання автомобільній справі та керуванню автомобілем; фотомайстерні; майстерні з надання слюсарних і столярних послуг; експериментальні майстерні з виробництвами, сільськогосподарські ділянки з виробництвом сільськогосподарської продукції; лісництва тощо).

Сферами підприємницької діяльності системи вищої освіти також можуть бути відкриття нових підприємницьких навчальних закладів (приватних ВНЗІ, загальноосвітніх шкіл, дитячих садків), експериментальних виробництв на основі використання високіх технологій і власних науково-технічних розробок, приватних видавництв, рекламно-художніх підприємств, виробництв для системи освіти

(складання комп'ютерів, розробка програмно-інформаційного забезпечення, виготовлення спеціальних меблів і обладнання для навчальних закладів), молодіжних кафетеріїв, студентських їдальнь, Інтернет-кафе, навчальних відеосалонів тощо.

Висновки. Процеси глобалізації економіки, інтеграція освітніх систем і подальша інтернаціоналізація освіти, поступове зменшення в багатьох країнах бюджетного фінансування і державної підтримки ВНЗ, а також комерціалізація вищої освіти Неминуче призводять до трансформації ВНЗ у підприємницькі освітні бізнес-структури — підприємницькі ВНЗ. Проблема виживання в умовах світової економічної кризи і виходу українських ВНЗ на новий, більш високий і якісний рівень вимагає Впровадження ефективного підприємництва в галузі вищої освіти. Позитивний досвід Перетворення ВНЗ провідних економічно розвинених країн, а також деяких вітчизняних ВНЗ у підприємницькі університети, інститути і коледжі свідчить про дієвість такого підходу трансформації і реформування ВНЗ і може стати реальним шляхом утворення в Україні самодостатніх і фінансово незалежних ВНЗ із потужними науко-ІО-викладацьким потенціалом, конкурентоспроможних на внутрішньому і на зарубіжних ринках освітніх послуг.

Список використаних джерел

1. **Clark, Burton R.** Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformation. IAU PRESS. ISSUES IN HIGHER EDUCATION / Wagon Lane, Bingley BD16 1WA. - UK: Emerald Group Publishing Limited. Howard House, 2008. - 164 p.
2. **Clark, Burton R.** Sustaining Change in Universities. Continuities in Case Studies and Concepts. The Society for Research into Higher Education & Open University Press / SL6 2QL. - England: McGraw-Hill, 2004. - 212 p.
3. **Shattock, Michael.** The Entrepreneurial University Model: Factors Which Inhibit Its Realization. In: Creating and Sustaining Entrepreneurial, Innovative Universities. (Lectures given at the University of Strathclyde by Burton Clark and Michael Shattock, September 2002). Glasgow: University of Strathclyde, 2003. - pp. 10-21.

Annotation. *The conditions and peculiarities of entrepreneurship introduction and development in higher education institutions are analyzed. Missions and directions of entrepreneurial activities of the institutions of higher education are considered.*

Key words: *entrepreneurship; entrepreneurial institutions of higher education; corporate entrepreneurial culture of institutions of higher education; missions of universities and colleges.*

Б.М. Пунько, д.е.н., с.н.с., в.о. професора; **І.Б. Смолинець**, аспірант,
*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м, Львів*

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНА МОДЕЛЬ СТРУКТУРНО-ФАКТОРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Узагальнено теорії, які слід вважати основами побудови сучасної ділової концепції управління виробництвом і персоналом на підприємстві. Сформульовано категоріальні визначення та інтерпретовано схематичну модель сучасної фундаментальної структурної організації господарської діяльності будь-якого підприємства.

Ключові слова: виробнича структура, управлінська структура, організаційна структура підприємства, людський фактор, виробничий фактор.

Постановка проблеми. Наукове дослідження теорій побудови сучасної ділової концепції управління виробництвом і персоналом; визначення категорій та інтерпретація сучасної фундаментальної структурної організації господарської діяльності будь-якого підприємства має теоретичне і практичне значення при вирішенні проблем підвищення економіко-фінансової структурно-факторної організації господарської діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень. Започаткування наукового управління пов'язують з працями Ф.У. Тейлора, Генрі Форда, Френка і Ліліан Гільбретів, Генрі Ганта, Г. Емерсона. У своїх працях («Управління фабрикою», 1903; «Принципи наукового управління», 1911; «Свідчення перед спеціальною комісією Конгресу», 1912) Ф.У. Тейлор започатковує науку «управління». На початку 30-х рр. XX ст. з'явився новий напрям науки управління, який логічно продовжує теорію Тейлора, пов'язаний з науковою працею вченого-практика з Гарвардського університету (1880-1949) Елтона Мейо, який вперше відмовився розглядати людину лише як продуктивну силу, задіяну для досягнення меркантильних інтересів окремих роботодавців, а вимагав трактувати її людину, як соціальну істоту в багатогранному її проявленні. Він вважав, що треба враховувати інтереси людини, забезпечувати належне ставлення до неї на виробництві й суспільстві. Р. Блейк і Дж. Моутон аналізуючи можливі результати управління, стратегію і тактику діяльності підприємств створили так звану «решітку менеджменту»

(«управлінська сітка») запропонувавши її в якості робочого настільного інструменту сучасного менеджера [1-2].

У сучасних літературних джерелах недостатньо акцентується увага на систематизації фундаментальних теорій трактування «людського фактора», люди розглядаються, як елемент організації, а це дещо інакше тлумачення одного і того ж [3, с.114]. Наприклад, з представлення «управлінської сітки» (дослівно з оригіналом), «Блейка - Моутон», не ясно - це один автор, чи два: насправді це два різні вчені університету штату Огайо Р. Блейк і Дж. Моутон [3, с. 135]. Подається дещо ускладнене трактування елементів організаційної структури управління і їхній взаємозв'язок зі структурою апарату управління, без цілісного уявлення про організаційну структуру підприємства [3, с. 356]. Немає чіткого уявлення, що «операційний менеджмент» є системою знань про «виробничий фактор» підприємства; предмет і об'єкт «структури операційної системи» визначаються наступним чином: «це відносно постійний порядок внутрішніх просторово-часових зв'язків системи між її елементами і взаємодія їх із зовнішнім середовищем, що визначає функціональне призначення останньої» [4, с. 87]. Тому пошук оптимальної теоретико-прикладної моделі структурно-факторної організації господарської діяльності підприємства, її систематизоване і чітке теоретичне обґрунтування, є актуальним завданням економічної науки.

Мета статті. Узагальнити теорії побудови сучасної ділової концепції управління виробництвом і персоналом на підприємстві; сформулювати категоріальні визначення: організаційно-виробнича структура, організаційно-управлінська структура, організаційна структура підприємства, людський фактор, виробничий фактор; представити схематичну інтерпретацію моделі сучасної фундаментальної структурної організації господарської діяльності підприємства;

Виклад основного матеріалу. Центральним положення праці Фредеріка Тейлора «Принципи наукового управління» є теза: «У зв'язку з ускладненням ринкової економіки, системних форм і методів управління виробництвом і персоналом «просто здорового глузду» і загальних прикладних знань стало недостатньо для того, щоб ефективно управляти підприємством». Він заявив: «З'явилася необхідність систематичного вивчення і застосування наукового підходу до управління фірмами, компаніями, корпораціями». На об'єктивність такого підходу вказує і практичний досвід світової економіки. Наприклад, щорічно у США розоряються 10% компаній - переважно це дрібні і середні фірми; велика автомобільна компанія «Ford Motors» (у 1996 р.) і компанія «Kreiser» (в 1997 р.) були на грані фінансового краху. Названі та інші при-

клади пов'язують з низькою ефективністю ділової політики менеджерів. Як показав досвід цих компаній, економічний порятунок приходить з досвідченими менеджерами. А принципи Тейлора сприяють зростанню управлінського рівня менеджерів, покращенню ділової техніки і управлінської стратегії підприємства (іншими словами - ефективного планування господарської діяльності), а отже і зростання продуктивності праці та фінансових показників.

Елтон Мейо спробував експериментально спростувати «тейлорівську концепцію» про домінування матеріальної зацікавленості працівників. Його найбільші емпіричні дослідження стали відомі під назвою «Хоторнські експерименти». У 1927 році За завданням Американської дослідницької ради на заводі «Western Electric» в місті Хоторн, недалеко від Чикаго, Елтон Мейо і його однодумець Фріц Ротлісбергер протягом декількох місяців по-різному змінювали умови праці і намагалися таким чином встановити закони «еластичності» продуктивності персоналу: наскільки матеріальні стимули — їх види, розмір, кількість — впливають на ефективність виконання робіт.

Результати дослідження виявилися більш ніж вражаючими: ключовим моментом у підвищенні продуктивності праці був сам факт зміни умов праці, а не те, яким чином вони мінялися. Робочий відчував турботу з боку начальства, і його ідентичність працівника компанії таким чином міцніла. Більше того, якщо добре вивчити потреби робітника, можна назавжди усунути конфлікти в організації (мова йде про безконфліктне управління персоналом підприємства). Елтон Мейо стверджував, що в організації повинно існувати співробітництво, партнерство між працівниками різних рівнів. Так було відкрито явище соціальної відповідальності бізнесу, хоча його детальне вивчення припало 80-ті роки минулого сторіччя. Така несвоєчасність поглядів Фоллет, Мейо, а також інших менш великих вчених школи людських відносин — Ч. Бернарда, Г. Мюнстерберга - піддавалися нападкам, як у США, так і в СРСР. Перші говорили, що Мейо нехтує значенням духу конкуренції, що панує в американському суспільстві; другі критикували за нездійсненність компромісу у відносинах між «експлуатованими» і «експлуататорами» в рамках капіталістичної формації, а він стверджував про можливість такого компромісу. Слід відзначити головну думку теоретиків школи людських відносин: у будь-якій компанії необхідна наявність зворотнього зв'язку у відносинах між робітниками і керівниками. Стимулює працю співробітників власне увага начальства до потреб рядових співробітників і спроби їх вивчити і задовільнити. Дані «хоторнських експериментів» стали поворотною точкою в дослідженнях теоретиків управління та соціологів. Більше уваги почали приділяти психо-

логічним, а не технічним моментам у функціонуванні «людського фактора» організації. Досягнення вчених «школи людських відносин» важко переоцінити, адже подальший розвиток науки управління пішов шляхом розкриття системи потреб людини, що породило цілу плеяду вчених «школи управлінських поведінкових наук».

Внаслідок наукових суджень Е. Мейо виникло таке поняття, як особистісний або людський фактор, дане поняття є ключовим місцем науки і практики менеджменту. В сучасних економічних умовах його науковий напрямок дістав широкий розвиток, оскільки він був первинним поштовхом і відповідає вимогам раціонального НТП, інтенсифікації міжнародного розвитку економічних відносин і глобалізації економіки. Можна акцентувати, що сучасні науковці, які задіяні у сфері менеджменту, саме людину чи людський фактор ставлять у центрі уваги управлінської науки, наголошуючи на тому, що ключовим чи центральним положенням є регулювання відносин між співробітниками. Концепція «людського фактора» трактує людину, як своєрідний «людський капітал»; встановлено, що витрати підприємства, які стосуються його персоналу слід трактувати як високорентабельні інвестиції в розвиток підприємства, де стосується зарплати, кваліфікації, задоволення необхідних матеріальних і соціальних потреб. Також досліджено, що «економія» на людському факторі надалі обертатиметься для підприємства значними втратами. Витрати на покращення ділових якостей і соціального становища персоналу підприємства, сучасному менеджеру, бізнесмену, діловій людині не слід розглядати як «добродійство», а як належне і виважене капіталовкладення в людський фактор, а відповідно і отримання добрих економічних результатів.

Р. Блейк та Дж. Моутон побудували решітку (сітку), яка містить декілька стилів адміністрування. Вертикальна вісь схеми ранжує турботу менеджера про людину за шкалою від одного до дев'яти, а горизонтальна - турботу менеджера про роботу за такою самою шкалою, стиль керування визначається за обома наведеними критеріями одночасно. Р. Блейк та Дж. Моутон визначають чотири граничних та одну середню позиції управлінської сітки, вони вважали, що найефективнішим стилем керування є поведінка керівника у позиції 9.9. Дев'ятибальна шкала у їх теорії пов'язана з розумінням, що існує декілька проміжних варіантів стилів керування. Вони також виділили три додаткових стилі керування, які -розглядаються як певні сполучення п'яти «чистих» стилів в управлінській сітці:

по-перше, патерналізм (сполучення ситуації 9.1, з точки зору управління та контролю, з системою заохочення у ситуації 1.9); патерналізм як тип поведінки керівника асоціюється з фігурою батька родини, він не скупий на похвали за виконану роботу,

заохочує, підтримує, але створює середовище, у якому робітники не діють без його ухвали, винагородження та підтримка надаються підлеглим в обмін на слухняність та лояльність;

по-друге, опортунізм - це сполучення будь-яких або усіх підходів до управління, які здатні закріпити позицію керівника або надати йому певні особисті переваги, кожен крок опортуніста здійснюється з тактичних міркувань і є засобом досягнення особистого успіху (внесок в колективний успіх організації на другому плані відносно до особистої вигоди);

по-третє, фасадизм («фасад») або зовнішнє благополуччя — це імітація ситуації 9.9 з метою приховати дійсні мотиви власної поведінки керівника.

Розширимо теоретичне уявлення Р. Блейка і Дж. Мутона на схемі (рис. 1). Як бачимо зі схеми на рис. 1 решітка представлена 2-ма силовими лініями: перша силова лінія - увага до виробництва, означає орієнтацію підприємства на максимальні прибутки; друга силова лінія — увага до людини, означає, що діяльність підприємства спрямовується на створення належних умов праці, задоволення належних економічних і соціальних потреб працівників та належну мотивацію праці.

А тепер коротко охарактеризуємо ключові позиції (місця або квадратики на решітці - 1.1; 5.5; 9.9): 1.1 - мінімальна увага до результатів виробництва і людського фактора; 1.9 - зацікавлене ставлення до людських потреб, створення дружньої атмосфери в колективі, відповідний темп виробництва; 9.1 — досягнення значних виробничих результатів без уваги до людських відносин; 9.9 — висока результативність праці, отримана завдяки високій вмотивованості і зацікавленості працівників, що мають власні амбіції і цілі; 5.5 - задовільні виробничі результати, середній рівень задоволення працею, схильність до компромісів між менеджерами і співробітниками.

Позиції на проміжку 1.1 - 9.1 не відповідають сучасним потребам нормального ефективного виробництва. Позиція 5.5 — уособлює задовільний варіант, але кінцеві результати від діяльності помірні чи середні. Позиції на проміжку 9.1 - 9.9 слід вважати як оптимальні варіанти (як з точки зору ставлення до людини, так і до виробництва), але десь на проміжку 9.6 — 9.9 настає граничний (максимально можливий) рівень економічних і соціальних ефектів. Позиція 9.1 отримала назву «жорстке управління» або «Тейлорівське управління».

Увага до людини ↑	1.9	2.9	3.9	4.9	5.9	6.9	7.9	8.9	9.9
	1.8								9.8
	1.7								9.7
	1.6								9.6
	1.5				5.5				9.5
	1.4								9.4
	1.3								9.3
	1.2								9.2
	1.1	2.1	3.1	4.1	5.1	6.1	7.1	8.1	9.1

Увага до виробництва

Рис. 1. Решітка менеджменту: 1) ставлення (увага) до людського фактора (людини); і 2) ставлення (увага) до виробничого фактора (виробництва)

Позиція 9.9 називається «м'яке управління», яке слід ототожнювати з концепцією Елтона Мейо і визначене на сьогодні найбільш перспективним і найбільш поширеним. М'яким управлінням характеризуються управлінські системи таких країн як: Японія, Швеція, Канада, Австралія, Пд. Корея. Окремі принципи «м'якого управління»: 1) повага до людської особистості; 2) розуміння інтересів людини і сприяння їм; 3) довіра до співробітника, створення можливостей йому проявити себе; 4) важливо (Матеріальне зацікавлення працівника тісно поєднати з цілями і результатами діяльності підприємства; 5) важливими є заходи організації якісних умов праці та зростання професійно-якісного рівня співробітників. Позицію 9.9 на решітці менеджменту слід вважати ідеальним варіантом офісної організації праці менеджерів, а позицію 9.1 – з точки зору ефективності праці менеджера слід вважати, як найменш прогресивною і найменш перспективною з точки зору людського фактора і розвитку підприємства.

Структура будь-якого підприємства має відповідний організаційний каркас (термін «структура» означає каркас, основу чогось), що пов'язує всі його підрозділи, служби і ланки. Слід розрізняти: по-перше, організаційно-виробничу структуру (виробнича система якою управляють); по-друге, організаційно-управлінську структуру управління (управлінська система, яка управляє); по-третє, організаційну структуру підприємства (добудова і взаємозв'язок системи, якою управляють та системи, яка управляє).

Схематичне представлення моделі сучасної фундаментальної структурної організації господарської діяльності будь-якого підприємства приводиться на рис. 2. Отож будь-якому сучасному підприємстві є дві системи, які управляють і якими управляють. До першої відносяться організаційні управлінські служби: відділи, контори й управлінський персонал (апарат управління); до другої – виробничі підрозділи; цехи, дільниці, ланки, бригади, складські приміщення і території, виробничі приміщення і технології, виробничий персонал тощо. Організаційно-виробнича структура відображає побудову системи, якою управляють; тоді як організаційно-управлінська структура підприємства – систему, яка управляє; відповідно організаційна структура підприємства – побудову і взаємозв'язок систем: 1) якою управляють; та 2) яка управляє. Апарат управління будується з урахуванням необхідного оновлення ланок (по горизонталі) і ступенів чи рівнів управління (по вертикалі). Ланка управління – це структурний підрозділ чи окремі спеціалісти, що виконують відповідні функції управління. На зовнішньоекономічному рівні структура управління зовнішньоекономічною діяльністю (ЗЕД) підприємства відображає побудову системи управління в даній сфері, тобто організаційні служби й управлінський апарат, що здійснюють управління підприємством в умовах торгівлі в рамках СОТ.

Виробничий і управлінський персонал формують персонал організації або людський фактор підприємства. Відповідно виробничі підрозділи: цехи, дільниці, ланки, бригади, складські приміщення і території, виробничі приміщення і технології формують виробничий фактор. Звідси випливає дві організаційні стратегії: 1) ставлення (увага) до людського фактора (людини); 2) ставлення (увага) до виробничого фактора (виробництва).

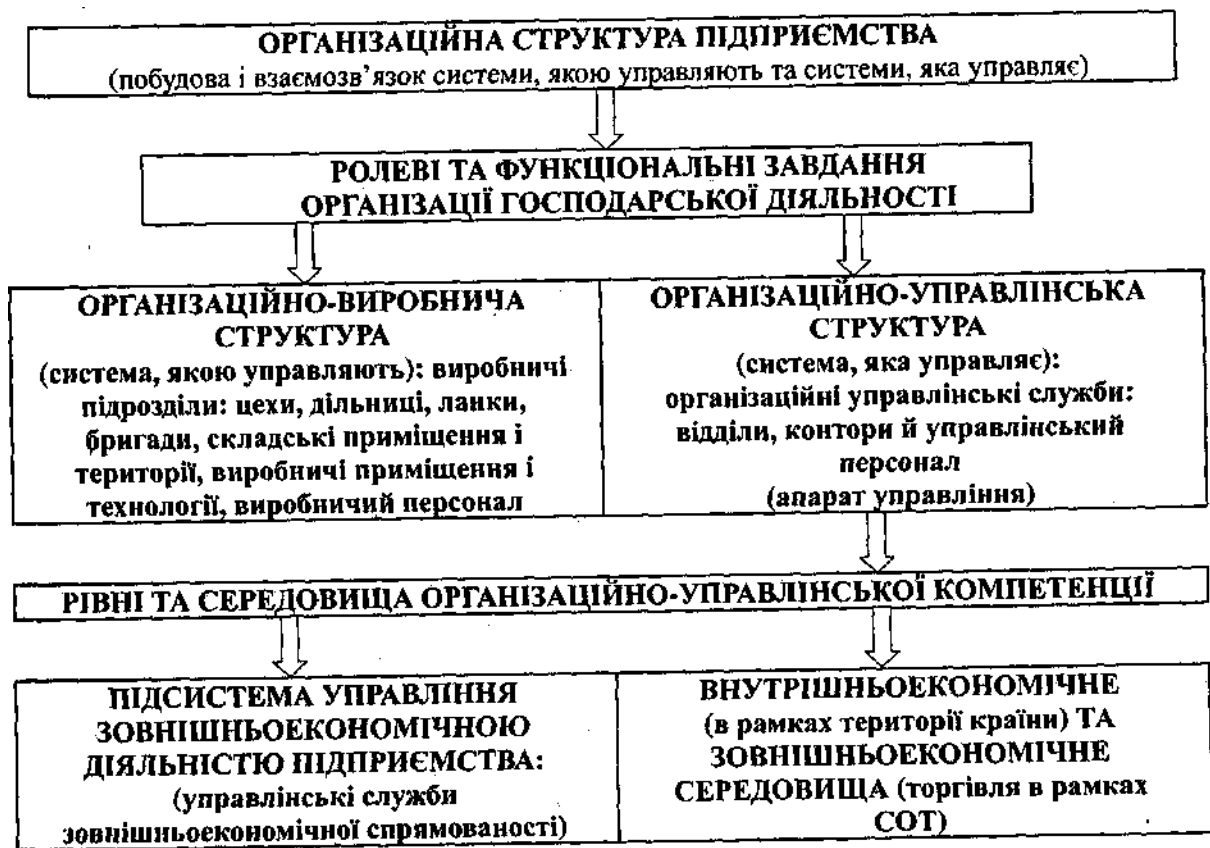

Рис. 2. Схематична модель сучасної фундаментальної структурної організації господарської діяльності будь-якого підприємства

Сучасна економічна система є складною, основним рушієм її життєздатності є висока конкуренція, тому основним принципом ділової політики і адміністрування (тактики і стратегії) стає добра організація підприємства щоб воно не зазнало краху. У процесі розвитку виробничих відносин виникає необхідність наукового підходу до практики управління і переорієнтації економіки від економіки з обличчям «машинно-технологічного типу» до економіки з обличчям «людського типу». Будь-яке підприємство в процесі функціонування має задаватись конкретною метою і мати певну цілеспрямованість. Організація виробництва і управління є багатоцільовою і багатофункціональною, тобто складною системою, а тому виникає ієрархія цілей: початкові цілі, проміжні, кінцеві, внутрішні, зовнішні, які власне вибудовують так зване «дерево цілей», згідно якого головна мета підприємства виглядає наступним чином: добра організація підприємства, збереження його життєздатності на ринку; забезпечення належної дохідності та прибутковості; належна мотивація колективу, його мобілізація на високопродуктивну працю.

Основні узагальнення і висновки. Узагальнено теорії, які слід вважати основами побудови сучасної ділової концепції управління виробництвом і персоналом на

підприємстві. Фредерік Тейлор започаткував принципи науково ділового управління, він вважається основоположником науки менеджменту; Елтон Мейо вперше відмовився констатувати людину як суто робочу силу, ввів поняття людини, як соціальної істоти та поняття людський фактор; Р. Блейк і Дж. Мутон розробили решітку менеджменту для використання в управлінській практиці з метою аналізу і порівняння менеджерами двох силових факторів організації ділової політики і адміністрування підприємства: «уваги до виробництва» і «уваги до людини».

Сформульовано категоріальні визначення (організаційно-виробнича структура, організаційно-управлінська структура, організаційна структура підприємства, людський фактор, виробничий фактор) та інтерпретовано схематичну модель сучасної фундаментальної структурної організації господарської діяльності будь-якого підприємства. Оптимізаційними критеріями ефективної моделі структурно-факторної організації господарської діяльності підприємства є: 1) високий рівень розвитку людського фактора; 2) високий рівень розвитку виробничого фактора.

Список використаних джерел:

1. Американские буржуазные теории управления (критический анализ). Под. ред. Б.З. Мильнера и Е.А. Читова. - М.: Мысль, 1978. - 366 с.
2. Тейлор Ф.У. Принципы научного менеджмента. - М, 1992.
3. Мартиненко М.М. Основи менеджменту: Підручник. - К.: Каравела, 2005. - 496 с.
4. Михайловська О.В. Операційний менеджмент. Навчальний посібник. - К.: Кондор, 2008. - 550 с.

Annotation. Theories which it follows to consider bases constructions of modern business conception of management of operations and personnel on an enterprise are Generalized. Category determinations are formulated and the schematic model of modern fundamental structural organization of economic activity of any enterprise is interpreted.

Key words: production structure, administrative structure, organizational structure of enterprise, human factor, production factor.

М.Г. Шульський, д.е.н., професор, Львівський національний
університет ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛЬВІВЩИНИ

На основі проведеного дослідження діяльності сільськогосподарських підприємств, виявлено основні тенденції їх розвитку, врахування яких у процесах функціонування господарських формувань забезпечить більш ефективне ведення аграрного виробництва. При цьому важливу роль повинна відігравати держава.

Ключові слова: земельні угіддя, сільськогосподарські підприємства, валова продукція, виробництво, галузь рослинництва і тваринництва.

Постановка проблеми. Реформування аграрного сектору економіки, що почалося у кінці минулого століття супроводжувалося кардинальними змінами у різних сферах сільськогосподарського виробництва. Насамперед ці глобальні перетворення вплинули на функціонуючі форми господарювання, що в кінцевому підсумку обумовили зменшення обсягів виробництва продукції та зниження ефективності ведення галузей АПК. У сьогоденних умовах ситуація змінилася і саме тому суть постановки проблеми полягає у проведенні дослідження діяльності аграрних формувань з акцентуванням уваги на функціонування крупних господарств. У Львівській області великі господарства представлені в основному сільськогосподарськими підприємствами, діяльність яких і передбачено розглянути у цій статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження тенденцій розвитку аграрного виробництва присвячені праці цілої плеяди відомих вітчизняних вчених, серед яких помітне місце займають: П. Саблук, М. Малік, С. Дем'яненко, В. Юрчишин, П. Березівський, Ю. Губені, В. Галанець, Г. Черевко та інші. Одночасно зауважимо, що, не дивлячись на різнобічність дослідження, основні тенденції розвитку аграрного виробництва ще не в повній мірі вивчені. Особливо це відноситься до дослідження цих проблем на регіональному рівні.

Постановка завдання. Суть постановки завдання у даному дослідженні полягає у виявленні основних тенденцій розвитку аграрного виробництва у Львівській області.

При цьому основну увагу сконцентовано на діяльності сільськогосподарських підприємств. Саме ці господарські формування представляють крупні форми господарювання і які, на наше переконання, є найбільш перспективними як в умовах сьогодення, так і на майбутнє.

Виклад основного матеріалу. Для встановлення закономірностей розвитку різних форм господарювання існує цілий комплекс різноманітних показників, які в тій чи іншій мірі відображають особливості функціонування господарських формувань. І, безумовно, для їх визначення і тим більше дослідження їх впливу на ті чи інші сфери аграрного виробництва, необхідно значні за обсягом публікації. А статті, на жаль, мають сторінкове обмеження. Тому, саме із-за цих обставин нами використано лиш ті показники, які в найбільшій мірі відображають ті чи інші тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств, а саме: площі земельних угідь, валова продукція як в абсолютному, так і у відносному обчисленнях, рівень рентабельності в цілому по підприємствах і в розрізі окремих галузей у них та інші.

Наведені дані у таблиці 1 показують, що до 2007 р. спостерігалася динамічна тенденція щодо зменшення площ земельних угідь, яка, починаючи із вищенаведеного року, почала змінюватися у протилежному напрямку, тобто до їх збільшення. Так, зокрема, коли площа с/г угідь у 2000 р. становила, тис. га: 489,1; у тому числі: рілля - 377,8 і сіножаті і пасовища — 109,2; то в 2007 р. ці показники зменшились і відповідно становили: 233,7; 196,2; 35,9; а в 2009 р. ці площі зросли і складали відповідно: 245,6; 205,4; 38,6. Ці тенденції відображено і у відсотковому обчисленні за порівнювані роки.

Таблиця 1*

Площа земельних угідь і виробництво продукції сільськогосподарськими підприємствами Львівщини (площа, тис. га; валова продукція в порівняних цінах 2005 р., млн. грн.)

Показники	Роки				2009 р. у % до	
	2000	2005	2007	2009	2000	2007
1	2	3	4	5	6	7
Площа с/г угідь, тис. га	489,1	256,7	233,7	245,6	52,1	105,1
у тому числі: рілля	377,8	210,2	196,2	205,4	54,4	104,7
сіножаті і пасовища	109,2	44,8	35,9	38,6	35,3	107,5

1	2	3	4	5	6	7
Валова продукція – всього	365,3	422,1	677,0	1048,7	287,1	154,9
у тому числі:						
рослинництва	224,1	214,7	288,6	476,3	212,5	165,0
тваринництва	141,2	207,4	388,4	572,4	405,4	147,4
Валова продукція в розрахунку на 100 га с/г угідь – всього, тис. грн.	52,8	12,6	260,7	391,5	741,5	150,2
у тому числі:						
рослинництва	32,4	65,4	111,1	177,8	548,8	160,0
тваринництва	20,4	63,2	149,6	213,7	1047,5	142,8

*Примітка: тут і надалі використано матеріали статичного збірника [8]

Щодо виробництва валової продукції як у цілому по сільськогосподарських підприємствах, так і в галузевих співвідношеннях, як в абсолютному, так і у відносному обчисленнях спостерігаються дещо інші тенденції, а саме — динамічне зростання цих показників на протязі 2000-2009 рр. При цьому характерною особливістю цих змін | при порівнянні із змінами площ земельних угідь є те, що, незважаючи на зменшення площ земельних угідь у 2009 р. проти 2000 р., валове виробництво продукції мало тенденцію до зростання. Це вказує на більш інтенсивне використання земельних угідь на протязі досліджуваного періоду.

Не менш важливе значення при визначенні тенденцій розвитку сільськогосподарських підприємств має аналіз економічних показників їхньої діяльності. Дані таблиці² відображають числову інформацію щодо їх характеристики, так зокрема, загальна кількість підприємств до 2007 р. мала тенденцію до зменшення (у 2000 р. кількість підприємств становила 624 одиниць, а в 2007-193), а після цього року розвивалися процеси щодо їх збільшення (у 2009 р. збільшилась їх кількість на 38 одиниць проти рівня 2007 р. Це позитивні зміни. Однак спостерігаються і негативні перемини - число збиткових господарств у 2009 р. збільшилось проти рівня 2007 р. на 8 одиниць. Щодо рівня рентабельності виробництва, то найвищий цей показник був досягнутий у 2007 р. (34,%), а найнижчий у 2000 р. (- 18,2%).

Економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств Львівщини

Показники	2000 р.	2005 р.	2007 р.	2009 р.	2009 р., «+», «-» до	
					2000 р.	2007 р.
1	2	3	4	5	6	7
Кількість підприємств, одиниць	624	365	193	231	-3,93	+38
у тому числі:						
збиткових	200	165	115	123	-77	+8
у % до загальної кількості	32,4	45,2	59,6	53,2	+20,8	-6,4
Рівень рентабельності – всього, %	-18,2	7,9	34,0	22,4	+40,6	-11,6
у тому числі:						
рослинництва	16,1	17,2	67,7	37,1	+21,0	-30,6
з них: зерно	73,2	2,4	53,6	13,0	-60,2	-40,6
цукрові буряки	-16,9	-15,3	4,1	101,0	+117,9	+96,9

1	2	3	4	5	6	7
овочі	-1,6	39,9	34,9	45,9	+47,5	+11,0
картопля	9,4	4,8	39,4	-23,1	-32,5	-62,5
м'ясо ВРХ	-51,4	-34,9	-46,6	-27,5	23,8	+19,5
м'ясо свиней	-56,9	-21,5	-18,0	4,1	+61,0	+13,9
м'ясо птиці	37,4	13,1	-5,5	-15,3	-52,7	+9,8
м'ясо овець і кіз	-70,6	-46,9	-22,2	-9,0	+69,7	+13,2
яйця	0,3	18,7	-5,5	-7,2	-7,5	-1,7
вовна	-100,0	0,0	-7,3	-	-	-

Галузеве дослідження рівня рентабельності відображає рівень ефективності (чи збитковості) їх функціонування. Із наведених даних можна констатувати про те, що виробництво продукції рослинництва характеризується рентабельним їх веденням, а тваринницької, навпаки - збитковістю. При цьому, слід зауважити, що переважна більшість різних видів продукції тваринництва є нерентабельною, що вказує на наявність цілого комплексу проблем, що гальмують ведення галузі на ефективній основі. Ці тенденції слід кардинально змінювати як на державному, так і регіональному рівнях.

Висновки. Проведенні дослідження діяльності сільськогосподарських підприємств Львівщини на протязі 2000-2009 рр. дозволили встановити такі тенденції:

- хоча площа земельних угідь зменшувалась з 2000 р. до 2007 р. і після цього збільшувалась до 2009 р., однак виробництво валової продукції за всіма показниками її обчислення динамічно зростало. Це вказує на інтенсивний розвиток досліджуваних господарських формувань;
- аналіз економічних показників розвитку аграрних підприємств показує, що найвищого рівня ефективності досягнуто у 2007 р. (рівень рентабельності

становив 34%), дещо нижчий рівень спостерігався у 2009 р. (22,4%), а в 2000р. виробництво було збитковим (-18,2%). За досліджуваний період не вдалося забезпечити рентабельне ведення тваринництва.

Отже, у сучасних умовах і на майбутнє особливу увагу слід звернути, насамперед, на розвиток тваринницьких галузей. Тут слід кардинально змінювати тенденції, що встановились на протязі досліджуваного періоду. Самим господарствам це зробити досить важко. Тут слід вирішувати назрілі проблеми комплексно, а саме - державна підтримка галузі, з одного боку, та більш ефективне використання наявних ресурсів господарюючими суб'єктами, з іншого.

Список використаних джерел

1. Березівський П.С. Регіональні особливості формування нових виробничих сільськогосподарських структур різних організаційно-правових форм господарювання як не інвестиційний чинник інтенсифікації сільського господарства / П.С. Березівський, Н.П. Особа // Аграрний освіт. - 2008. - №19. - С. 8-13.

2. Галанець В.Г. Ефективність використання землі різними формами господарювання (за матеріалами Львівської області) / В.Г. Галанець. // Трансформація земельних відносин до ринкових умов. - К.: 2009.- С. 308-312.

3. Дем'яненко С.І. Аграрні ринки: основи аналізу та моделювання / С.І. Дем'яненко, О.В. Нев'євський//Економіка АПК, 2008. №8 - С.81 - 88.

4. Малік М.І. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: монографія / М.І. Малік, О.А. Нужна. - К.: 2007. - 270 с.

5. Саблук П.Т. Аграрна політика і трансформаційні зміни в сільському господарстві / П.Т. Саблук. Трансформація сільського господарства і села: ювілейний збірник наукових статей /Заг. ред. Губені Ю.Е. - Л.: ЛНАУ, 2010. -С. 41-47.

6. Черевко Г.В. Перспективи кооперації в АПК України в умовах інтеграції в Європейський Союз / Г.В. Черевко, Ф.В. Горбонос // Економіка АПК. - 2006. - №3. - С. 143-149.

7. Юрчишин В.В. Аграрна політика України на зламах політичних епох: історико-соціально-економічні нариси: Монографія / В.В. Юрчишин. // Науково - виробниче підприємство:Наукова думка України, 2009-366 с.

8. Статистичний збірник «Сільське господарство Львівщини» / За ред. С.О. Матковського. -Львів, 2010. - 173 с.

Annotation. *On the basis of the conducted research of activity of agricultural enterprises, found out basic their progress trends the account of which in the processes of func-*

tioning of the economic forming will provide more effective conduct of agrarian production, thus the state must play an important role.

Key words: land particle, agrarian enterprises, gross output, manufacturing, crop and animal production branch.

УДК 664:330.341.1

Д.Ф.Крисанов, д.е.н., професор,

Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Проаналізовано динаміку, структуру і тенденції інноваційної діяльності підприємства по випуску харчової продукції, розкрито проблеми і перешкоди, які гальмують цей процес. Значна увага приділена аналізу зрушень в джерелах фінансування інноваційної діяльності та обґрунтуванню пропозицій, реалізація яких сприятиме її активізації.

Ключові слова: інноваційна діяльність, продуктові, процесові, маркетингові й організаційні інновації, джерела фінансування, підприємства харчової промисловості.

Згідно чинних інструктивних документів [1, с.1], під інноваційною діяльністю розуміють усі наукові, технологічні, організаційні, фінансові і комерційні дії, що реальноприводять до здійснення інновацій або залучені з цією метою. Що ж стосується Інновації, то під нею розуміють введення у вживання будь-якого нового або значно удосконаленого продукту (товару або послуги) або процесу, нового методу маркетингу або нового організаційного методу в діяльності підприємства, організації робочих місць або зовнішніх зв'язків.

Дослідженням різнопланових аспектів інноваційної діяльності в різних галузях економіки, розробленням наукових і методичних засад формування національної інноваційної системи, нормативної бази, механізмів та інструментів підтримки суб'єктів господарювання, що впроваджують різні типи інновацій, займалися такі Щепі як Ю.Бажал, В.Геєць, О.Дацій, І.Одотюк, В.Семиноженко, Л.Федулова, М.Якубовський та ін. [2]. Що ж стосується харчової промисловості, то унаслідок специфіки використовуваної сировини та вироблюваної продукції особливості інноваційного процесу не набули достатнього глибокого аналізу у зв'язку з чим оцінка інноваційної

tioning of the economic forming will provide more effective conduct of agrarian production, thus the state must play an important role.

Key words: land particle, agrarian enterprises, gross output, manufacturing, crop and animal production branch.

УДК 664:330.341.1

Д.Ф.Крисанов, д.е.н., професор,

Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Проаналізовано динаміку, структуру і тенденції інноваційної діяльності підприємства по випуску харчової продукції, розкрито проблеми і перешкоди, які гальмують цей процес. Значна увага приділена аналізу зрушень в джерелах фінансування інноваційної діяльності та обґрунтуванню пропозицій, реалізація яких сприятиме її активізації.

Ключові слова: інноваційна діяльність, продуктові, процесові, маркетингові й організаційні інновації, джерела фінансування, підприємства харчової промисловості.

Згідно чинних інструктивних документів [1, с.1], під інноваційною діяльністю розуміють усі наукові, технологічні, організаційні, фінансові і комерційні дії, що реальноприводять до здійснення інновацій або залучені з цією метою. Що ж стосується Інновації, то під нею розуміють введення у вживання будь-якого нового або значно удосконаленого продукту (товару або послуги) або процесу, нового методу маркетингу або нового організаційного методу в діяльності підприємства, організації робочих місць або зовнішніх зв'язків.

Дослідженням різнопланових аспектів інноваційної діяльності в різних галузях економіки, розробленням наукових і методичних засад формування національної інноваційної системи, нормативної бази, механізмів та інструментів підтримки суб'єктів господарювання, що впроваджують різні типи інновацій, займалися такі Щепі як Ю.Бажал, В.Геєць, О.Дацій, І.Одотюк, В.Семиноженко, Л.Федулова, М.Якубовський та ін. [2]. Що ж стосується харчової промисловості, то унаслідок специфіки використовуваної сировини та вироблюваної продукції особливості інноваційного процесу не набули достатнього глибокого аналізу у зв'язку з чим оцінка інноваційної

діяльності в харчових галузях носить переважно статистично-обліковий характер без оцінювання якісної складової в реальному режимі часу та з урахуванням рівня гармонізованості національних стандартів із європейськими та міжнародними нормативними документами.

Для об'єктивності необхідно зазначити, що певні зрушення у цьому напрямі вже мають місце [3], однак унаслідок специфічності інноваційної діяльності їх повною мірою не було узагальнено. Особливості інноваційної діяльності в харчовій промисловості пояснюються наступними обставинами:

- порційний характер виробництва багатьох видів харчової продукції, напоїв і тютюнових виробів, а отже необхідність чіткого дотримання вимог технологій, температурних та інших режимів при кожному завантаженні апаратів, переході від перероблення одного виду сировини до іншого, при завершенні розпочатого та започаткуванні нового робочого циклу;
- висока залежність якості й безпечності кінцевої харчової продукції від дотримання вимог нормативних документів стосовно продовольчої сировини - навіть незначні порушення можуть мати віддалені негативні наслідки для її споживачів;
- відсутність чіткої залежності характеристик продуктових інновацій від стану чинної бази стандартів в агропродовольчому комплексі;
- відсутність системних досліджень щодо попиту на харчову продукцію з інноваційними характеристиками та спроможності споживачів заплатити за неї більш високу ціну;
- відсутність економічних механізмів, які повинні забезпечувати оцінювання вкладу виробників технологічних інновацій у випуск продукції з інноваційними характеристиками та відповідне відрахування частки прибутку з доходів, отриманих від її реалізації споживачам, тощо.

Перераховано та інші особливості інноваційної діяльності не тільки надзвичайно урізноманітнюють, але й дуже ускладнюють її проведення в харчовій промисловості. Водночас, згідно із прийнятою статистичною звітністю підприємств, які проводять інноваційну діяльність, можна виокремити наступні основні напрямки та форми її реалізації, а також результативність інноваційного процесу в кінцевій стадії, а саме:

- масштаби інвестування інноваційної діяльності, напрями використання інвестиційних ресурсів, отримувані і залучені інновації та участь у ній суб'єктів господарювання;
- результативність інноваційної діяльності в частині, яка стосується впровадження процесових і продуктових інновацій, маркетингових, організаційних та логістичних методів і моделей реалізації товарів і виробів;
- результативність інноваційної діяльності в частині, яка стосується випуску кінцевої продукції, що відноситься до інноваційної, та її реалізації споживачам.

Що ж стосується масштабів інвестування, то за останній п'ятирічний (2005- 2009 рр.) період в середньому за рік в інноваційну діяльність по харчовій промисловості вкладалось по 1,2 (у діапазоні 0,8-1,7) млрд грн, а займалися нею відповідно близько 300 (у діапазоні 243-343) суб'єктів господарювання, або в межах 9,4-13,2% від загальної кількості підприємств, що звітувалися за її проведення. Це дуже мало, оскільки навіть в найменш інноваційно активних країнах Євросоюзу ця частка становить 26-29% (Португалія, Греція), а в найбільш активних - перевищує 60-70 відсотків[4]. Від 60 до 90 відсотків інвестиційних ресурсів спрямовувалося на придбання основних засобів виробництва, а також його технологічну підготовку. Від 70 до 94 відсотків у структурі інвестиційних ресурсів становили власні кошти підприємств, 6- 24% - кредити банків і лише в 2005 р. - до 10% - були кошти іноземних інвесторів. Пізніше це джерело витрат взагалі не використовувалося, так же як і кошти вітчизняних інвесторів та бюджетних і позабюджетних фондів. Фактично підприємства, що започатковують або продовжують проводити інноваційну діяльність, залишаються наодинці із проблемами, які виникають на цьому шляху, і не можуть розраховувати на допомогу держави або інших підприємницьких чи інвестиційних структур.

Що ж стосується впровадження різних видів інновацій у переробно-харчове виробництво, то вони структуровані в табл. 1.

Таблиця 1

Структура основних видів інноваційної діяльності та участь у ній підприємств харчової промисловості в 2004-2009 рр.*

Показники	Всього	з них:						
		освоювали види інноваційної продукції			впроваджували нові технологічні процеси		придбали нові технології	
		всього	в т.ч.		всього	з них маловідходні, ресурсозберігаючі	всього	з них права на патенти, ліцензії на використання об'єктів
			нові види техніки	матеріали, вироби, продукти				
1. Кількість підприємств, що брали участь в інноваційній діяльності, одиниць:								
в 2004 р.	227	165	4	161	116	55	31	5
в 2005 р.	156	112	1	111	69	30	22	7
в 2006 р.	219**	77	1	76	79	35	45	2
в 2007 р.	247**	113	2	111	116	58	70	11
в 2008 р.	261**	138	1	137	104	47	58	9
в 2009 р.	284	149	3	146	124	33	47	5
2009р.: 2004 р. = %	125,1	90,3	75,0	90,7	107,0	60,0	151,6	100,0
2. Кількість освоєних видів продукції, впроваджених процесів, придбаних технологій, одиниць:								
в 2004 р.	х	882	5	877	192	92	58	15
в 2005 р.	х	581	1	580	129	71	45	15
в 2006 р.	х	468	8	460	79	35	76	4
в 2007 р.	х	406***	3	403	209	82	113	16
в 2008 р.	х	457***	2	455	174	66	134	24
в 2009 р.	х	588***	5	583	181	52	114	24
2009 р.: 2004 р. = %	х	66,7	100,0	66,5	94,3	56,5	196,6	160,0

* Складено і розраховано за матеріалами статистичної звітності підприємств харчової промисловості України за 2004-2009 рр.

** Н формі державного статистичного оповіщення № 1 – інновації за 2008 р. були введені в звітність підприємств нові види інновацій, зокрема: організаційні інновації (в 2006-2008 рр. їх впроваджували 84 підприємств), маркетингові інновації (114 суб'єктів господарювання), нові або вдосконалені методи обробки або виробництва (227 підприємств), нові або вдосконалені методи логістики, доставки або розподілу продукції (51 суб'єкт господарювання), нова або вдосконалена діяльність з підтримки таких процесів як системи матеріально-технічного обслуговування або операції щодо закупівель, обліку або розрахунків (55 підприємств). За даними 2009 р. кількість підприємств, що впроваджували різні види інновацій, становила відповідно 45; 65; 101; 28 і 32 суб'єкти господарювання.

*** Н 2009 р. із загальної кількості 588 видів інноваційної продукції, які освоювали підприємства, новими для ринку були 104 од. (17,6%), а новими для підприємства – 484 од. (82,4%). В 2008 р. відповідно 457 од., 98 од. (21,4%) і 359 од. (78,6%), в 2007 р. – 406 од., 85 од. (20,9%) і 321 од. (79,1%).

Аналіз наведених в табл. 1 статистичних даних показав, що в середньому за рік близько 80 % суб'єктів господарювання серед тих, які звітували про проведення інноваційної діяльності, різною мірою були причетні до впровадження різнопланових інновацій, а саме:

- менше 40 % з них освоювали нові види інноваційної продукції (4,3 вида харчової продукції на одне підприємство щороку та один вид нової техніки на 73 підприємства);
- близько третини з них впроваджували нові технологічні процеси (майже 1,6 процесу щороку);
- практично кожне шосте з них придбало нові технології (в середньому 2 технології на рік).

Для того, щоб зрозуміти, наскільки це мало, зазначимо, що середній за потужністю хлібозавод випускає 30-70 видів хліба та хлібобулочних виробів, а в їх виробництві задіяно до десятка і навіть більше технологій основного та допоміжного спрямування.

Значний інтерес викликає такий показник як кількість інноваційних видів харчової продукції, які освоювали підприємства переробно-харчової промисловості. За останні (2007-2009) роки (поки діє статус інноваційної) у виробництво було впроваджено 1441 інноваційний продукт. Оскільки асортимент харчової продукції налічує 20-22 тис. найменувань, то за три роки він оновлюється в межах 6,5-7,2%, а отже навіть по цьому показнику частка інноваційної продукції дуже мала, хоча, згідно статистичної звітності, вона ще нижча.

Доречно звернути увагу і на таку обставину, що в 2008 р. вперше в форму статистичного обстеження № 1-інновація були введені нові види інновацій, зокрема:

- **організаційні**, в 2006-2008 рр. їх впроваджували 84 підприємства, в 2009 р. - 45 суб'єктів господарювання;
- **маркетингові**, відповідно 114 і 65 підприємств;
- **нові або вдосконалені методи обробки або виробництва**, відповідно 227 і 101 суб'єкт підприємництва;
- **нові або вдосконалені методи логістики, доставки або розповсюдження продукції**, відповідно 51 і 28 підприємств;
- **нова або вдосконалена діяльність з підтримки таких процесів як системи матеріально-технічного обслуговування або операції щодо закупівель, обліку розрахунків**, відповідно 55 і 32 суб'єкти господарювання.

Приймаючи до уваги, що в середньому за рік по формі № 1-інновація звітується

2,6 тис. переробно-харчових підприємств, то частка тих, які впроваджували вище перелічені види інновацій, становить від 1,1 до 8,7 відсотка. Порядок наведених відносних даних свідчить про переважно символічний або зародково-прогресуючий характер впровадження різнопланових інновацій, які переважно обслуговують основне виробництво.

Що ж стосується кінцевих результатів або ж результативності інноваційної діяльності, яка проявляється через випуск продукції з інноваційними характеристиками, то, згідно статистичної звітності, найвищий показник було відмічено в 2002 р. - 461 підприємство відвантажило 4,0 млрд грн інноваційної продукції, що становило 12,9% від загального обсягу промислової продукції, яку відправили споживачам переробно-харчові підприємства. В наступні роки спостерігався різкий спад результативності, але пізніше локальний пік було зафіксовано в 2005 р. - 227 підприємств відвантажили 3,5 млрд грн інноваційної продукції (5,9% від всього обсягу відправлених промислових виробів). З 2007 р. звітність підприємств по інноваціях формується відповідно з вимогами останньої Інструкції [1], а основні результати інноваційної діяльності наведені в табл. 2.

Таблиця 2

**Динаміка і структура інноваційної продукції харчової промисловості
та кількість підприємств, що її реалізували***

Найменування показників	Одиниця виміру	Роки			2009 р. : 2007 р. = %
		2007	2008	2009	
1. Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію	одиниць	247	226	245	99,2
з них:					
• нову для ринку	одиниць	65	58	47	72,3
• частка від усієї кількості підприємств, що реалізували інноваційну продукцію	%	26,3	25,7	19,2	-
• нову для підприємства	одиниць	198	196	221	111,6
• частка від усієї кількості підприємств, що реалізували інноваційну продукцію	%	80,2	86,7	90,2	-
2. Обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг), всього	тис. грн	85962750,7	110417462,9	124254162,3	144,5
3. Обсяг реалізованої інноваційної продукції, що є новою для ринку	тис. грн	1786330,8	1895998,4	1061990,7	59,5
• частка від обсягу реалізованої промислової продукції	%	2,1	1,7	0,9	-
4. Обсяг реалізованої інноваційної продукції, що є новою для підприємства	тис. грн	2729589,0	2640330,5	3849506,6	141,0
• частка від обсягу реалізованої промислової продукції	%	3,2	2,4	3,1	-
5. Увесь обсяг реалізованої інноваційної продукції (3 + 4)	тис. грн	4515919,8	4536328,9	4911497,3	108,8
• частка від обсягу реалізованої промислової продукції	%	5,3	4,1	4,0	-

* складено і розраховано за матеріалами статистичної звітності підприємств харчової промисловості за відповідні роки

Аналіз наведених в табл. 2 показників, а також враховуючи звітні і розрахункові дані за попередні роки, засвідчив, що позитивних зрушень в інноваційній діяльності підприємств харчової промисловості не спостерігається. В середньому за трьохрічний період частка підприємств, що реалізували «нову для ринку» інноваційну продукцію, серед тих, що реалізували інноваційну продукцію взагалі, становила чверть, однак при цьому мала місце тенденція їх зменшення більше ніж на чверть (з 65 до 47 од.). До цього доречно додати, що обсяг реалізованої інноваційної продукції, що є «ною для ринку», зменшився на 40 відсотків, а в середньому на одне підприємство - на 18%. Це свідчить про те, що група підприємств, яка випускає «нову для ринку» інноваційну продукцію, без активних власних зусиль і створення сприятливих умов для інноваційної діяльності з боку держави, не зможе подолати стагнацію і регрес, а отже приречена на скорочення.

Що ж стосується випуску інноваційної продукції, яка є «ною для підприємства», то в цьому сегменті спостерігаються тенденції позитивного плану. Зокрема, кількість суб'єктів господарювання в харчовій промисловості, що перебувають у цій групі, дещо збільшилася та помітно виріс - в 1,4 рази - обсяг «ною для підприємства» інноваційної продукції, що відвантажена замовникам. Темпи приросту продукції в цьому сегменті практично повністю корелюють із темпами нарощування випуску промислової продукції підприємствами харчової промисловості. Якщо в 2007 р. відношення інноваційної продукції «ною для ринку» до «ною для підприємства» становило 1 : 1,5, то в 2009 р. - 1 : 3,6. Такі структурні зрушення свідчать про те, що загальний рівень «інноваційності продукції» знижується, а частка «ною для ринку» харчової продукції стає символічною. За великим рахунком, віднесення «ною для підприємства» харчової продукції до інноваційної, яка вже поширена на тому ж ринку, де воно її реалізує, більшою мірою буде відповідати такій назві як «умовно інноваційна» і це фактично є «вітчизняним винаходом», якщо до цього випадку застосувати зарубіжні критерії оцінювання інноваційності. Водночас, постає питання щодо передумов, чинників, проблем та неузгодженостей, які в сукупності не тільки гальмують інноваційні процеси, але й мають своїм наслідком постійне звуження кола суб'єктів господарювання, що випускають харчову продукцію з інноваційними характеристиками.

Доречно нагадати, що в обстеженнях підприємств за минулий період (за три і більше попередні роки) були сформульовані питання-відповіді стосовно причин, які гальмують проведення інноваційної діяльності. Набір цих відповідей був стандартним,

а частота їх згадувань свідчила про те, які з них були найбільш типовими. Про це також говорилося і на парламентських слуханнях у Верховній Раді України. Приймаючи до уваги, що інноваційна активність в Україні значно нижча ніж в країнах-членах ЄС, треба визнати, що існує широкий спектр факторів, проблем і перешкод, які її гальмують [4]. Серед них: нестача власних коштів (80,1% обстежених підприємств), значні витрати на нововведення (55,5%), недостатня фінансова підтримка держави (53,7%), високий економічний ризик (41%), тривалий термін окупності нововведень (38,7%) відсутність коштів у замовників (33,3%). Також на розвиток інноваційної діяльності суттєво вплинула недосконалість законодавчої бази (40,4%), відсутність попиту на продукцію (16%), відсутність кваліфікованого персоналу (20%), відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами і науковими організаціями (19,7%), нестача інформації про ринки збуту (17,4%), нестача інформації про нові технології (17,3%).

Висновки. Для подолання стагнації та регресу в інноваційній сфері діяльності потрібно реалізувати широкий комплекс заходів за активної участі держави, а саме:

- забезпечити удосконалення чинної нормативно-правової бази щодо стимулювання інноваційної активності підприємств та розширення випуску інноваційної продукції;
- прискорити розроблення національної, регіональних та галузевих програм інноваційно-технологічної модернізації підприємств, що забезпечують продовольчу безпеку країни;
- створити умови для розширення системи наукових центрів і впроваджувальних лабораторій по розробленню нових видів харчової продукції, технологій виробництва та апаратного їх оформлення для подальшої реалізації в практичній діяльності переробно-харчових підприємств;
- ініціювати формування «банків» інноваційних розробок, створених в Україні та за кордоном, що відносяться до сфери виробництва продовольчих товарів, та забезпечити доступ до них виробників харчової продукції;
- ініціювати розроблення та апробацію методики оцінювання вкладу виробників технологічних інновацій у випуск інновацій продукції та механізму розподілу прибутків від її реалізації між продуцентом продовольчих товарів і розробником інновацій, тощо.

Список використаних джерел

1. Інструкція щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 1 - інновація «Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства». Затверджено / Наказ Держкомстату 20.08.2007 р. № 306. - К., 2007. - 10 с.

2. Бажал Ю.М. Економічна теорія технологічних змін. - К.: Заповіт, 1996. - 240 с.; Інноваційна стратегія українських реформ / Гальчинський А.С., Геєць В.М., Кінах А.К., Семи-ноженко В.П. - К.: Знання України, 2002. - 336 с.; Дачій О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України. - К.: ННЦ «ІАЕ» УААН, 2004. - 428 с.; Одотюк І.В. Технологічна структура промисловості України: реалії та перспективи розвитку; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. - К., 2009. - 304 с.; Технологічна модернізація промисловості України / За ред. д-ра екон. наук Л.І.Федулової; Ін-т екон. та прогнозув. - К., 2008. - 472 с. та ін.

3. Дачій О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України. - К.: ННЦ «ІАЕ» УААН. 2004. - 428 с.; Пріоритети інноваційного розвитку АПК України: наук. доповідь / Юзефович А.Е., Крисанов Д.Ф. - К.: Об'єднаний ін-т екон. НАН України, 2005. - 55 с.; Крисанов Д.Ф. Інноваційний фактор розвитку харчової промисловості України // Економіка України. - 2007. - № 4. - С.71-82; Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку / [Пасхавер Б.Й., Шубравська О.В., Молдаван Л.В. та ін.]; за ред. акад. УААН Б.Й.Пасхавера; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. - К., 2009. - 432 с. та ін.

4. Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» // Урядовий кур'єр. - 2010. - № 208. - С.20.

Annotation. *A dynamics, structure and tendencies of innovative activity of enterprises, D atudysed on producing of food producîs, problems and obstacles which brake tins pnness are exposed. Considérable attention is spared to the analysis of changes in the Hourcings of innovative activity and ground of suggestions realization of which will assist lier activation.*

Key words: *innovative activity, to the product, process, marketing and organizational innovations, sourcings, enterprise offood industry.*

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТНОСТІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ УКРАЇНИ

У статті зроблена спроба з'ясування нового підходу до діяльності вищого навчального закладу в умовах ринку і віднайдення оптимальних шляхів підвищення його конкурентоспроможності у період демографічної кризи.

Ключові слова: конкурентоспроможність; товар «освітня послуга»; вищий навчальний заклад - підприємство, що продукує товар «освітня послуга»; абітурієнт - специфічний «предмет праці» у діяльності ВНЗ; студенти; фахівці.

Вирішення проблеми формування якісно нової національної наукової еліти в державі стає найважливішим чинником підвищення продуктивності праці, забезпечення випуску конкурентної продукції. У зв'язку з цим першочергова увага має приділятися розвитку людських ресурсів, якості підготовки робочої сили і з обов'язковим урахуванням зміни кон'юнктури ринку та стратегії розвитку регіону. З переходом України до ринкової економіки впроваджуються нові форми господарювання, демократичні моделі соціально-економічних відносин, що призводять до усвідомлення нових перетворень, разом з тим і у галузі освіти, яка має сприяти усім громадянам країни проявити свій талант і творчий потенціал, реалізувати свої плани. Тому завдання Національної доктрини розвитку освіти передбачає її конкурентоспроможність у європейському та світовому освітньому просторі.

В нових умовах господарювання освіта все більше і більше стає товаром на ринку освітніх послуг і розглядається не стільки як сукупність навичок, відносин і цінностей, скільки як товар, що купується споживачем і дозволяє йому формувати комплекс навичок, якими можна скористатися на ринку праці, або створити товар, що знаходить споживача на інтелектуальному ринку. У цих умовах освітні заклади виступають у ролі підприємств, що створюють товар «освітня послуга». Зазначений товар є надто різноманітним і його «випускають» вищі навчальні заклади. Виробники товару «освітня послуга» є особливими ще й тому, що вони використовують специфічні «предмети праці», на які спрямовується освітня послуга - абітурієнта, якого в умовах

демографічної кризи катастрофічно не вистачає. Виникає ситуація, за якої споживач одного товару - абітурієнт - є «предметом праці», бо на нього спрямовується дія «освітньої послуги». Виробничим процесом є вплив «освітньої послуги» на «предмет праці» - абітурієнта, внаслідок чого створюється «продукт праці» - фахівець. Саме за ці специфічні «предмети праці» в умовах ринку конкурують між собою вищі навчальні заклади.

Конкурентоспроможність вищого навчального закладу є зовсім не новою проблемою. Періодично до неї звертається багато науковців, однак через призму виробництва «продукту праці» - фахівця проблема ще не розглядалася.

Проблема пошуку шляхів підвищення конкурентоспроможності вищого навчального закладу за абітурієнта як предмет праці в умовах руху до закінчення реформи у сфері освіти стає все жорсткішою. Особливої гостроти їй надає демографічна криза, за якої 2010-2011 навчального року із загальноосвітніх навчальних закладів буде випущено біля половини від кількості 2009-2010 навчального року. Це дещо менше від обсягів нинішнього прийому абітурієнтів на перші курси усіх ВНЗ України (державних і недержавних).

Аналіз інформації, отриманої центром регіональних досліджень нашого навчального закладу, виявив, що у багатьох студентів регіону мотивацією до вступу в університети на економічні спеціальності була впевненість, що при здобутті диплому про вищу економічну освіту у них буде сприятливіша ніж у випускників інших спеціальностей, позиція на ринку праці за належної її оплати (біля 31%). Майже така ж кількість тих, хто до ВНЗ вступав під «тиском» батьків чи за їх порадою. Для них важливим є лише факт отримання диплому про вищу освіту. У студентів з такими поглядами, як правило, надзвичайно низька мотивація і зацікавленість у процесі навчання. 58,7 % першокурсників бажають отримати модну спеціальність, яка забезпечить їм високу заробітну плату, і вони орієнтуються на заклади, що їм це обіцяють. Закінчивши університет вони (72%) погоджуються на роботу не за фахом. Для більшості з них (47%) це пов'язано з недостатнім рівнем якості знань або скрутним соціально-економічним становищем родини, а для певної частини (21%) - і те, й інше. Надзвичайно часто подаються документи на спеціальності, де є найбільша кількість державного замовлення, з про працевлаштування у цей час не думається. Тому, здобувши вищу освіту за державний кошт, за два роки можна на контрактній основі здобути іншу, у потребі якої студент переконався упродовж навчання за попереднім фахом.

Під впливом ринку комплекс знань, умінь і навичок молодого фахівця урізноманітнюється, стає строкатішим. Якщо тривалий час до знання іноземної мови багато абітурієнтів ставилися суперечливо - не всім працювати за кордоном, - то наразі 89% усіх випускників володіння іноземними мовами (англійською - 43 %, німецькою - 38,4 %, французькою - 7,6 %, італійською - 6.0 %) виносять на перший план. Ще більше (98,2 %) випускників вважають за головне уміння працювати з комп'ютером. Ринок буде доповнювати й змінювати комплекс якостей фахівця, але зазначені не знижуватимуть свої ролі.

Враховуючи мотиви вступу абітурієнтів до вищих навчальних закладів і якості \ навчання у ВНЗ, можна висловити думки щодо подальших дій університетів у напрямі своєї діяльності та спеціально уповноважених центральних органів виконавчої влади у галузі освіти і науки. Наразі вищі навчальні заклади намагаються урізноманітнити систему додаткових освітніх послуг, що сприятимуть розширенню можливостей працевлаштування випускників (вивчення дисциплін з економіки нерухомості, оскільки відсутня спеціальність «економіка нерухомості»; формувати у студентів-випускників вміння організовувати власну справу; поруч з економічними спеціальностями дати випускникам знання з педагогіки, психології та методики закладання економічних дисциплін щоб вони мали змогу викладати економіку в школах; ведення ділових перемовин тощо). Реагуючи на зростання кількості бажаючих вивчати поглиблено іноземні мови та вільно ними спілкуватися, необхідно формувати у майбутніх фахівців навички усної та письмової мови, ведення ділових перемовин тощо. Окремі навчальні заклади з третього курсу впроваджують вивчення іноземних мов саме через викладання ними економічних дисциплін. Це дає тужливість майбутнім фахівцям удосконалювати навички мислення, усного та писемного спілкування іноземною.

Серед конкурентних переваг наразі може бути і така: на певному етапі реформування вищої освіти в окремих ВНЗ були ліквідовані підрозділи, які займалися працевлаштуванням випускників. Натомість у них з'явилися спеціальні підрозділи, які несуть відповідальність за професійну орієнтацію, адаптацію та працевлаштування студентів і випускників. Інші навчальні заклади частково вирішують питання працевлаштування через асоціації випускників, що також можуть служити джерелом розширення професійних зв'язків вищого навчального закладу. Вони до угод про навчання на комерційній основі включають пункт про відповідальність вищого навчального закладу за працевлаштування випускників по закінченні навчання.

Гадається, що в Україні питання про працевлаштування студентів-випускників буде пріоритетним для вибору школярами освітнього закладу для майбутнього навчання. Особливої гостроти воно набуває в умовах посилення конкуренції на ринку освітніх послуг.

Подальше впровадження ринкових механізмів у практику життя ВНЗ може як ринкову перевагу використати його цінову політику, котра ще має широке поле для застосування. До деяких спеціальностей доцільно застосувати систему надбавок (при кредиті розрахунку; при впровадженні індивідуального навчання; направленні на стажування за кордон; здобуття додаткових спеціальностей у вільний від основних занять час тощо); до інших - систему знижок (не надто перспективних; при відмінному навчанні студента та ін.). Орієнтуючись на високо забезпечену групу населення, можна підняти рівень надання послуг за рахунок використання інших конкурентних переваг, як от: зменшення кількості студентів на одного викладача; збільшення кількості годин на вивчення комп'ютерної техніки, іноземних мов; збільшення частки викладачів вищої кваліфікації на певних спеціальностях чи в окремих групах; запрошення викладачів високої кваліфікації інших вітчизняних і зарубіжних ВНЗ для читання спецкурсів на замовлення; широке впровадження у навчальний процес інформаційних технологій і т. ін. Разом з тим існує чимало причин, що перешкоджають упровадженню в навчальний процес інформаційних технологій. *Серед* таких слід назвати високу вартість устаткування, відсутність належної структури телекомунікацій тощо. Впровадження нових методик навчання і вивчення дисциплін, постійне оновлення технічної бази слідом за появою нових продуктів на інформаційному ринку вимагають значних фінансових укладень. До цього можна додати і недостатню підготовленість викладачів в галузі інформатики (біля 40%), відсутність можливостей у більшості сімей придбати сучасну комп'ютерну техніку (72%) тощо. Зазначимо, що введення інформаційних технологій у навчальний процес в умовах, коли кожен, хто подав документи до вишу, може вступити до нього, саме по собі зовсім не гарантує підвищення якості навчання.

Наші дослідження засвідчують, що ринкові відносини, інформатизація освіти, мотивування викладачів і студентів, інші причини вимагають змін у свідомості викладачів і адміністрації ВНЗ, їх взаєминах, і поводженні зі студентством. Питання взаємодії «викладач - студент» залишається серед найактуальніших. При командно-адміністративній економіці підготовка фахівців здійснювалася за визначеним зверху змістом курсів, стабільним набором дисциплін, однаковими підручниками і т. і. Такий

тип взаємин наразі безнадійно застарів, ринкові умови призвели до його заміни на інший, за якого впроваджуються внутрішні університетські відносини - колегіальність, заснована на ідеї спільної роботи з освоєння конкретної спеціальності.

Не можна не звернути увагу на стан забезпечення ВНЗ науково-педагогічними та науковими працівниками. В останні роки серйозного вдосконалення вимагає кадрова політика в галузі освіти, котра у багатьох вищих навчальних закладах уже перебуває у критичному стані. Низька заробітна плата, демографічна криза, падіння престижу роботи вищих навчальних закладів тощо призвели до проблем при наборі молодих працівників, що різко підвищили середній вік викладацького складу. У багатьох закладах він становить понад 45 років. Спостереження Центру засвідчують, що у структурі викладачів ВНЗ регіону відсоток молоді до 30 років складає від 8 до 9 %, але переважають ті, кому за 40 років (67-69 %). Опитування кращих студентів виявили, що близько 38% з них орієнтуються на заробітну плату понад 2500-3500 грн. на місяць, 37 % - на заробітну плату понад 2000 грн. на місяць, а *біля 9 % не хотіли б бути викладачами саме через рівень заробітної плати в даній галузі діяльності*. Вирішення проблеми дефіциту молодих викладачів має декілька напрямів, серед яких насамперед зміна ставлення держави до оплати праці наукових і науково-педагогічних працівників, забезпечення їх житлово-побутовими умовами. На рівні ВНЗ у більшості з них розроблено системи залучення майбутніх фахівців у наукове середовище, де, починаючи з першого курсу навчання, відбувається залучення кращих студентів до роботи в наукових гуртках, участі в студентських наукових конференціях, оглядах, олімпіадах, конкурсах тощо. Це сприяє розв'язанню даної проблеми через комплектування вищими навчальними закладами кафедр факультетів своїми кращими випускниками.

Враховуючи те, що набута вища освіта не може забезпечити людині гарантію забезпечення робочого місця на все життя, бо основна частина спеціальних знань оновлюється кожні 6-8 років і вимагає періодичного оновлення знань фахівця, а, отже вчитися доведеться безперервно. Інтелектуальний продукт здатний надто швидко морально старіти і потребує постійної модернізації через самоосвіту, періодичні коротко- та довготермінові перепідготовки та перенавчання. Цю особливість як конкурентну перевагу має врахувати вищий навчальний заклад - підприємство, що продукує товар «освітня послуга» при створенні продукту «фахівець». При добре організованому «після реалізаційному сервісі» - процесі післядипломної освіти є багато причин, які вабитимуть колишнього випускника пройти перепідготовку у закладі, який

закінчував (наприклад: зустрітися з однокурсниками і пройти стежками юності, добачитися з викладачами, поділитися набутим досвідом та інші). Зазвичай, батьки приводять (або відмовляють) своїх дітей у заклад (від закладу), де навчалися самі. Тому слід враховувати і цей конкурентний момент.

Обираючи ті чи інші конкурентні переваги, навчальному закладові слід враховувати їх динамічність, оскільки вони завжди визначаються у порівнянні з аналогічними показниками інших навчальних закладів, котрі на поточний момент є привабливішими для абітурієнта. Таким чином переконуємося, що конкурентоспроможність - де відносний показник, при визначенні якого основним об'єктом порівняння виступає ВНЗ-конкурент або його окрема спеціальність, з перевагами яких ми порівнюємо свій заклад чи спеціальність. При бажанні ефективно скорегувати діяльність свого закладу у напрямі підвищення його стабільності слід максимально-реально передбачити можливі зміни на ринку праці та у сфері освітніх послуг. Часто навчальні заклади спрямовують свою діяльність у відповідності з діяльністю вищих за статусом аналогічних навчальних закладів. Однак необхідно враховувати, що основним чинником продукування фахівців є майбутня спеціальність і її імідж на ринку праці.

Цілком правомірно серед найголовніших чинників у виборі споживачем кожного товару розглядається та сприймається поєднання двох основних показників: якість і ціна. «Виготовлений» у вищій школі «товар» - фахівець теж може розглядатися через призму його споживної вартості, тобто з позиції, наскільки він зможе отримувати - корисний ефект від своєї діяльності, тобто заробити коштів, забезпечити свій добробут і родини. Товар, спродукований у ВНЗ настільки є специфічним, що реальна його споживна вартість може бути оціненою навіть не тоді, коли фахівці отримають роботу, а через 10 - 15 років, часто навіть значно пізніше (наприклад: винахідники, науковці тощо).

Споживна вартість товару, «виготовленого» у вищій школі, залежить від багатьох чинників, головними з яких є сам навчальний заклад як «засіб праці», та класне абітурієнт (майбутній студент) як «предмет праці». Зрозуміло, що висока якість предметів праці значно впливає на продукт праці. Від бажання студента завчатися, його фізичних і розумових здібностей залежить якість товару - фахівця. Не слід вважати, що мотивація молоді до навчання, не працевлаштованість фахівців, не конкурентоспроможність випускників як на державному, так і на міжнародному ринках праці є тільки проблемою та обов'язком держави чи ВНЗ. Гадається, ця проблема має значно глибше коріння - сім'я, родина. Якщо з дитинства в родині

виховують відповідальність за власні дії, вчинки, задоволення потреб та інше, то дитина гарно навчається, досягає кар'єрного зростання, зуміє забезпечити себе всім необхідним. Коли ж у сім'ї не привита любов до близьких, відповідальність за них, обов'язок і вміння допомагати рідним, а сформовані лише споживацькі настрої, то ні школа, ні ВНЗ, ні держава не змінить такого виховання, бо воно закладається у молодшому дитячому віці. Зазначені інститути можуть допомогти розвинути бажання учня здобути професію, підготувати випускників до ефективної самостійної діяльності, до майбутнього працевлаштування та досягнення ними певної кар'єри. Але для цього необхідно принаймні бажання молодшої людини хотіти здобути професію, самостійно діяти, працевлаштуватися, побудувати свою кар'єру тощо. Можна навести багато прикладів, коли випускники різних навчальних закладів побудували блискучу кар'єру, досягай високих успіхів. Разом з тим у цих же вишах навчалися і такі, які ходять без роботи і стверджують, що не можуть її знайти; «скаржаться» на державу, що не забезпечила його робочим місцем, а також на ВНЗ, що дав погані знання і тощо.

Наразі точиться чимало дискусій навколо ювенальної юстиції. Її впровадження не покращить життя українського народу, але значно поглибить проблеми навчання і виховання молоді та відповідальності за власні дії, її підготовки до життя, соціального захисту населення, підніме рівень злочинності та посилить кримінальну ситуацію; створить багато нових проблем, про які ми сьогодні навіть не хочемо говорити.

Вищий навчальний заклад як підприємство з продукування фахівців має здійснювати стратегічне планування своєї діяльності. Останнє стає особливо актуальним в умовах економічної та демографічної криз, коли чітко виділяються всі сильні та слабкі сторони конкурентів, загострюється боротьба за предмет праці - за абітурієнта. Основною метою вишу в конкурентному середовищі стає виживання. Чітко продумана стратегічна мета ВНЗ має передбачити у подальшій його діяльності такі конкурентні переваги, які б забезпечили унікальність навчального закладу. Оскільки стратегічні чинники успіху базуються на суб'єктивному, а не на об'єктивному сприйнятті абітурієнтом конкурентних переваг, то задовольнити специфічні потреби абітурієнта може тільки унікальність навчального закладу чи окремої спеціальності.

Формуючи власну конкурентоспроможність, вищий навчальний заклад як підприємство основну увагу має приділити конкурентним перевагам, які формуються на базі внутрішніх чинників, передусім його власний конкурентний потенціал: наближення підготовки майбутніх фахівців до роботи в реальних умовах; підвищення спо-

живної якості спродукованого товару; підвищення рівня використання спродукованого товару через працевлаштування своїх випускників.

Таким чином можна стверджувати, що коло проблем вишів не обмежується наведеними, але зазначені стосуються кожного ВНЗ.

Вперше зроблена спроба розглянути діяльність вищого навчального закладу як підприємства, що створює товар «освітня послуга», який є засобом впливу на специфічний «предмет праці» - студента і продукує «продукт праці» - фахівця.

Серед порушених питань особливе місце відводиться сім'ї, родині, де формуються первинні поняття, які вища школа має розвивати, а не формувати: відповідальність, самостійність, виховати необхідну мотивацію майбутнього працівника до активної самостійної роботи, сформувати реальний попит з боку дитини на здобуття професії, бажання самому забезпечувати себе, створювати власний добробут і добробут родини, уміння досягати кар'єрного зростання.

Розв'язання зазначених проблем допоможе вищому навчальному закладові отримати кращі конкурентні переваги на національному та міжнародному ринку освітніх послуг у боротьбі за абітурієнта як майбутній предмет праці та підвищить споживну вартість спродукованого товару - фахівця.

Список використаних джерел

1. Богиня Д.П. Конкурентоспроможність і трудовий менталітет людського потенціалу в перехідній економіці України. //Соціально-економічний розвиток України в XXI столітті: проблеми, пріоритети і перспективи. Вісник КПНУ імені Івана Огієнка. Економічні науки. За матеріалами 2 міжнародно-практичної конференції 23-24 квітня 2009 р. - Кам'янець-Подільський: видавець Зволейко Д.Г. 2009. - С. 125-132.
2. Каньоса М.І. До проблеми формування людського капіталу в умовах кризової економіки через призму інституційних вимог /М.І.Каньоса, А.М.Каньоса //Соціально-економічний розвиток України в XXI столітті: проблеми, пріоритети і перспективи. Вісник КПНУ імені Івана Огієнка. Економічні науки. За матеріалами 2 міжнародно-практичної конференції 23-24 квітня 2009 р. - Кам'янець-Подільський: видавець Зволейко Д.Г. 2009. - С. 133-138.
3. Конкурентоспроможність у сфері праці. 36.наук.праць /НАН України - Ін-т Економіки. Відп.ред. Д.П.Богиня. - Київ, 2000. - 163 с.
4. Мотиваційний механізм формування конкурентоспроможності робочої сили: Наукове видання. /Відп.ред. Д.П.Богиня. - Київ: /Ін-т Економіки НАН України, 2002. - 188 с.

5. Мороз Осип. Думки. Концепції. Дії. /Видання друге, доповнене. - Київ: Авокадо. 2005. - 140 с.
6. Україна у вимірі економіки знань. /За ред. акад. НАН України В.М.Гейця. - К.: Основа, 2006. - 592 с.
7. Формування конкурентоспроможності робочої сили //Зб.наук.праць Ін-т Економіки НАН України. /Відп.ред. Д.П.Богиня. - Київ, 2005. - 160 с.
8. Хаг П. Маркетинговые исследования: руководство по планированию, методологии и оценке: Пер. с 3-го англ. изд. - К.: Знання-Прес, 2005. - 418 с.

Annotation. *An attempt to clarify the new approach to higher education in the market and finding optimal ways to improve its competitiveness in the period of demographic crisis.*

Key words: *competitiveness; good «educational service»; university - the company that produces goods «educational service»; entrant - specific «subject of labor» in the activities of universities, students, professionals.*

УДК 331.101.262.

І.П. Мойсеєнко, д.е.н., доцент,

Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів

ОСОБЛИВОСТІ ВИМІРЮВАННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглядаються підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Пропонується визначення рівня безпеки на основі використання оцінок параметрів фінансового потенціалу підприємства.

Поєднання моделей використання фінансового потенціалу з принципами аналізу Парето забезпечує комплексність оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: *фінансово-економічна безпека, фінансовий потенціал, види фінансового потенціалу, оцінка рівня фінансової безпеки*

Вступ. Проблема оцінки станів функціонування суб'єктів господарювання (видів діяльності), виміру досягнутих рівнів їхнього розвитку, якості й безпеки, по суті є частиною більше загального завдання дослідження складних багатогранних явищ у соціальних системах. До числа багатогранних явищ, які можна виділити й досліджу-

5. Мороз Осип. Думки. Концепції. Дії. /Видання друге, доповнене. - Київ: Авокадо. 2005. - 140 с.
6. Україна у вимірі економіки знань. /За ред. акад. НАН України В.М.Гейця. - К.: Основа, 2006. - 592 с.
7. Формування конкурентоспроможності робочої сили //Зб.наук.праць Ін-т Економіки НАН України. /Відп.ред. Д.П.Богиня. - Київ, 2005. - 160 с.
8. Хаг П. Маркетинговые исследования: руководство по планированию, методологии и оценке: Пер. с 3-го англ. изд. - К.: Знання-Прес, 2005. - 418 с.

Annotation. *An attempt to clarify the new approach to higher education in the market and finding optimal ways to improve its competitiveness in the period of demographic crisis.*

Key words: *competitiveness; good «educational service»; university - the company that produces goods «educational service»; entrant - specific «subject of labor» in the activities of universities, students, professionals.*

УДК 331.101.262.

І.П. Мойсеєнко, д.е.н., доцент,

Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів

ОСОБЛИВОСТІ ВИМІРЮВАННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглядаються підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Пропонується визначення рівня безпеки на основі використання оцінок параметрів фінансового потенціалу підприємства.

Поєднання моделей використання фінансового потенціалу з принципами аналізу Парето забезпечує комплексність оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: *фінансово-економічна безпека , фінансовий потенціал, види фінансового потенціалу, оцінка рівня фінансової безпеки*

Вступ. Проблема оцінки станів функціонування суб'єктів господарювання (видів діяльності), виміру досягнутих рівнів їхнього розвитку, якості й безпеки, по суті є частиною більше загального завдання дослідження складних багатогранних явищ у соціальних системах. До числа багатогранних явищ, які можна виділити й досліджу-

вати в будь-якому елементі виду діяльності, ставляться категорії безпеки і використання потенціалу підприємства.

При цьому фінансово-економічна безпека розглядається як такий фінансово-економічний стан підприємства, який забезпечує захищеність його фінансово-економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз та створює необхідні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому періодах на основі використання потенціалу[1].

У нашому дослідженні фінансово-економічну безпеку будемо розглядати як стан використання потенціалу ресурсів підприємства та структури його фінансових відносин в межах фінансової системи України, які забезпечують ефективні рішення щодо зниження ризиків його функціонування та виходу з кризи. Необхідною умовою реалізації ефективних рішень є формування інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки, яке передбачає використання відповідних методик вимірювання рівня безпеки[2].

Аналіз методів вимірювання рівня безпеки. В теорії безпеки розрізняють чотири основних напрямки *оцінки рівня безпеки соціальних систем* [3,4,]:

- визначення граничних значень деякого набору соціально-економічних показників (індикаторний підхід);
- оцінка ступеня загроз безпеки;
- визначення рівня захищеності від загроз;
- діагностика зовнішнього середовища функціонування.

Підхід, що базується на визначенні граничних значень ряду показників, орієнтований винятково на визначення припустимої межі погіршення реальної ситуації в організації. Ці показники, характеризуючи поточний стан, не відображають суті стратегій підприємства і потребують використання факторного аналізу оцінки його значимості в сучасний момент і в майбутньому. Методика ж визначення граничних значень окремих показників не передбачає виконання цих завдань.

Оцінка ступеня загроз безпеки припускає регулярний моніторинг стану спеціальних вимірюваних показників по кожній загрозі. При всій плідності даного підходу (орієнтація на найважливіші елементи системи безпеки - потенційні й реальні загрози), він не дозволяє вирішити завдання оцінки рівня безпеки через *відрив погроз від інтересів та цілей діяльності підприємства*. Крім цього оцінка небезпеки не відображає рівня безпеки.

Визначення рівня захищеності життєво важливих інтересів від загроз - це найбільш обґрунтований з методологічної точки зору підхід до оцінки рівня безпеки соціальних систем. Він вимагає розробки, насамперед системи, кількісно-якісних показників (параметричної структури інтересів), що відбиває зміст конкретного життєво важливого інтересу, а також оцінки ризиків безпеки по реалізації інтересів. Однак для *ризиками* безпеки необхідна інформація про ступінь імовірності впливу різноманітних загроз інтересам і про значення величин, що характеризують цілі досягнення інтересу й величин відхилення інтересів. Управління функцією безпеки організується на основі емпіричного знання й досвіду персоналу підприємства.

Напрямок, пов'язаний з *прогнозом трендів* показників безпеки вимагає розробки кількісно-якісних показників, що характеризують інтереси видів безпеки. Передбачається сформувати набір спеціальних вимірюваних показників (інтересів) по кожному виду безпеки й регулярно здійснювати моніторинг стану навколишнього середовища за цими показниками. Такий підхід орієнтований на оцінку найважливіших елементів системи безпеки - інтересів видів безпеки, що є важливим для виконання наприклад, логістичних завдань та попередження загроз техногенного, природного, соціогенного характеру.

Таким чином, більшість існуючих методик вимірювання рівня безпеки використовують традиційні параметри визначення рівня фінансово-економічного стану підприємства на основі методів економічного та фінансового аналізу.

Мета даного дослідження обґрунтування необхідності для визначення рівня безпеки підприємства використання методики оцінки його фінансового потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Описані методи аналізу фінансового потенціалу відображають стабільність фінансового стану господарюючого суб'єкта у довгостроковій перспективі в умовах змін зовнішнього та внутрішнього середовищ та ступінь фінансової незалежності підприємства. Такі оцінки передбачають лише здатність витримувати негативні впливи зовнішнього та внутрішнього середовищ підприємства, однак не передбачають ідентифікації та нейтралізації загроз і ризиків, недопущення реалізації загроз, зменшення небажаних наслідків тощо. Отже, поняття фінансово-економічної безпеки включає визначення запасу фінансової стійкості, але є ширшим за нього і передбачає використання потенціалу як метод підвищення рівня безпеки.

При цьому для забезпечення певного рівня фінансово-економічної безпеки підприємства ставляться завдання: дати оцінку фінансового стану господарської діяльності на основі вивчення причинно-наслідкового взаємозв'язку між різними показниками

виробничої, комерційної і фінансової діяльності; розробити моделі фінансового стану при різноманітних варіантах використання ресурсів; розробити заходи ефективнішого використання фінансових ресурсів і зміцнення фінансової безпеки підприємства.

Оцінка рівня фінансово-економічної безпеки на основі використання фінансового потенціалу підприємства здійснюється за такими етапами: визначення напрямків та об'єктів моніторингу, які визначають рівень безпеки (прибуток, доходи, продажі, витрати); вибір періоду та напрямку здійснення аналізу; вибір методів оцінювання фінансової стійкості та рівня безпеки; визначення основних загроз діяльності підприємства та факторів функціонування (зовнішні, внутрішні); встановлення причин відхилень моніторованих параметрів від граничних значень (розрахунок основних причин фіксованих втрат, перевитрат часу та коштів); аналіз фінансового потенціалу за видами потенціалу; оцінка «точок результативності» за принципом Парето.

Перелік досліджуваних параметрів фінансового стану дозволяє визначити рівень використання фінансового потенціалу на основі використання традиційних методик фінансового аналізу та ідентифікувати його вид: фінансовий потенціал стійкості (показники фінансової стійкості та запасу фінансової стійкості, оборотні кошти, запаси, витрати), фінансовий потенціал ефективності (показники рентабельності активів та капіталу), фінансовий потенціал розвитку («золоте правило фінансування», модель росту приростів тощо)[4]. При цьому показниками виміру рівня безпеки є відносні показники, моделями аналізу- детерміновані моделі факторного аналізу динамічного типу, через те, що тільки їх параметри відображають потенціал приростів показників діяльності підприємства в просторі та в часі[5]. Мета дослідження рівня безпеки підприємства на основі використання його фінансового потенціалу полягає у визначенні найбільш прибуткових напрямків діяльності та скорочення або ліквідація низькоприбуткових.

Висновки. Загальне у визначенні показників безпеки, незалежно від підходу, полягає в знанні найбільш актуальних джерел небезпеки об'єкту небезпеки (загроз інтересам), точніше розподілу частоти ймовірності прояву конкретних факторів небезпечного впливу на об'єкт (загроз безпеки).

Поєднання традиційних моделей фінансового аналізу стану діяльності підприємства з принципами аналізу Парето дозволяє побудувати експрес-методику визначення його фінансового потенціалу та забезпечує нову якість оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. Для завдань управління суб'єктами господарювання особливо актуальний розвиток тієї галузі концептуальної теорії виміру рівнів безпеки, що

пов'язана з оцінкою їх станів. Такий підхід дозволяє опиратися на реально існуючу статистичну базу (звітність) і приводить до методик, які можна уніфікувати на галузевому рівні.

Список використаних джерел

1. Грунин О., Грунин С. Экономическая безопасность организации. - СПб.: Питер, 2002. - 160 с.
2. Моисеенко І.П. Методи аналізу фінансового потенціалу підприємства //Реструктуризація доходів державного бюджету в системі антикризового управління фінансовою системою: матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. - Львів: Сподом, 2011. - С. 109-112.
3. Минаев Г.А. Безопасность организации: Учебник. - К.: КНТ, 2009. - 440 с.
4. Косянчук Т.Ф., Лук'янова В.В., Майорова Н.І., Швид В.В. Економічна діагностика: Навчальний посібник / За заг. ред. Т.Ф.Косянчук. - Львів: Новий Світ. - 2000,2009. - 452 с.
5. Мойсеєнко І.П., Демчишин М.Я. Моделі аналізу економічної безпеки суб'єктів господарювання. // Актуальні проблеми економіки. №10(112). 2010. - С. 64-73.

Annotation. In the article, going is examined near the estimation of economic strength of enterprise security. Determination of strength security is offered on the basis of the use of estimations of parameters of financial potential of enterprise. Combination of models of the use of financial potential with principles of analysis of Pareto provides the complexity of estimation of finansovo-ekonomichnoy strength of enterprise security.

Key words: finansovo-ekonomichna safety, financial potential, types of financial potential, estimation of financial strength security

УДК.338.24

В.Д. Залізко, к.ф.-м.н., докторант,
НУДПС України

ШЛЯХИ СТВОРЕННЯ МЕТОДОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

В статті розглянуто проблеми створення методології та методологічного забезпечення стратегічного планування економічного розвитку сільських територій

пов'язана з оцінкою їх станів. Такий підхід дозволяє опиратися на реально існуючу статистичну базу (звітність) і приводить до методик, які можна уніфікувати на галузевому рівні.

Список використаних джерел

1. Грунин О., Грунин С. Экономическая безопасность организации. - СПб.: Питер, 2002. - 160 с.
2. Моисеенко І.П. Методи аналізу фінансового потенціалу підприємства //Реструктуризація доходів державного бюджету в системі антикризового управління фінансовою системою: матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. - Львів: Сподом, 2011. - С. 109-112.
3. Минаев Г.А. Безопасность организации: Учебник. - К.: КНТ, 2009. - 440 с.
4. Косянчук Т.Ф., Лук'янова В.В., Майорова Н.І., Швид В.В. Економічна діагностика: Навчальний посібник / За заг. ред. Т.Ф.Косянчук. - Львів: Новий Світ. - 2000,2009. - 452 с.
5. Мойсеєнко І.П., Демчишин М.Я. Моделі аналізу економічної безпеки суб'єктів господарювання. // Актуальні проблеми економіки. №10(112). 2010. - С. 64-73.

Annotation. *In the article, going is examined near the estimation of economic strength of enterprise security. Determination of strength security is offered on the basis of the use of estimations of parameters of financial potential of enterprise. Combination of models of the use of financial potential with principles of analysis of Pareto provides the complexity of estimation of finansovo-ekonomichnoy strength of enterprise security.*

Key words: *finansovo-ekonomichna safety, financial potential, types of financial potential, estimation of financial strength security*

УДК.338.24

В.Д. Залізко, к.ф.-м.н., докторант,
НУДПС України

ШЛЯХИ СТВОРЕННЯ МЕТОДОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

В статті розглянуто проблеми створення методології та методологічного забезпечення стратегічного планування економічного розвитку сільських територій

зокрема, детально проаналізовано основні означення, правила та складові стратегічного планування.

Ключові слова: методологія, стратегічне планування, економіка, сільські території.

В сучасних умовах розвитку України, як стратегічного партнера (майбутнього члена) Євросоюзу неможливо обійтись без чіткого плану розвитку економіки держави. Наша країна робить важливі кроки в цьому напрямі, наприклад прийнято бюджетний та податковий кодекси, які дадуть змогу підприємцям грати за чіткими, наперед визначеними, довгостроковими правилами. Враховуючи вдале географічне положення України та вражаючі природні ресурси потрібно максимально використати могутній економічний потенціал сільських територій. Саме для цього потрібно розробляти оптимальне методологічне забезпечення стратегічного планування, яке буде визначати процес формування цілей, завдань, напрямків та ресурсних можливостей сільських територій країни. Подібні питання розглядаються в роботах А. Гальчинського, В. Гейця, Я. Жаліла, В. Полтаревича, А. Сменковського, В. Хомякова, О. Федоренко та багатьох інших вчених. Проте в їх роботах проблема створення оптимального методологічного забезпечення стратегічного планування економічного розвитку сільських територій була не досліджена.

Метою цієї статті є системний аналіз методологічних можливостей створення стратегічного планування економічного розвитку СТ. Зупинимось, детальніше на поняттях, «методологія», «організація», «стратегія», «планування», «економічний розвиток». На сьогодні немає єдиного підходу до визначення цих понять. Проте є необхідність їх детального аналізу, встановлення чітких логічних зв'язків, принципів та законів, що складають фундамент цих понять.

Перше уявлення про *методологію* як вчення про методи діяльності є значно спрощеним. Так у філософському словнику 1972 року сформульовано: «Методологія - 1). сукупність прийомів дослідження, які застосовуються в довільних науках; 2) вчення про методи пізнання і перетворення світу» [1]. Цей підхід був повністю використаний в економіці СРСР в умовах класового суспільства, розділення праці на розумову і фізичну, де відносно невелика група людей «розумової праці» створювала цілі діяльності (так звані «п'ятирічки»), а інші - представники «фізичної праці» реалізовували поставлені цілі.

Стосовно *методологічного забезпечення планування* того чи іншого процесу (зокрема економічного розвитку сільських територій), то слід виділити обов'язкове ви-

користання проектно-технологічного підходу, який полягає в тому, що продуктивна діяльність людини чи організації розбивається на окремі логічного завершені цикли - *проекти*. Саме проекти розвитку сільських територій обов'язково мають враховувати особливості вибору технологій виробництва, що сприятиме екологічній безпеці цих територій. Завершеність та повнота *методологічного забезпечення планування економічного розвитку сільських територій* можна охарактеризувати трьома складовими: *проекткування, технологічна складова рефлексивна складова* (полягає в оцінці реалізованої системи і визначення необхідності її корекції). Будь-яке планування, і стратегічне тим паче, обов'язково потребує встановлення цілей. Нагадаємо, що ціль - це кінцевий бажаний результат, який визначається в процесі планування і регулюється функціями управління. Один із основоположників маркетингу Ф. Котлер розглядає стратегічне планування як «процес створення і підтримки стратегічної відповідності між метою і потенційними можливостями» [2]. На сьогодні саме потенційні можливості сільських територій залишаються найбільш не використаними. Одним з варіантів покращення добробуту сільського населення є якнайшвидше відновлення великих сільських підприємств замкнутого циклу, що не можливо без стратегічного, глобального планування. Під стратегічними цілями розвитку сільських територій в умовах нестабільності зовнішнього середовища (зміна кліматичних умов, курсів валют та ін.) слід розуміти концентрацію переробних заводів в межах сільських територій, постійне збільшення асортименту готової продукції, утримання існуючих ринкових позицій, використання сучасних технологій, збереження екосистеми, фінансову доцільність та багато іншого. Стратегічні цілі включають в себе фінансові, етнічні, екологічні та соціальні. Фінансові цілі в межах сільських територій досягаються шляхом дотримання необхідних параметрів фінансового стану підприємств розміщених на сільській території з певною групою фінансових показників.

Для якісної розробки стратегічного планування економічного розвитку сільських територій слід дещо деталізувати загальну п'ятирівневу процедуру розробки стратегічного планування, запропоновану [3], наступними пунктами:

- аналіз історії підприємств та національного менталітету мешканців, що проживають в сільських територіях,
- аналіз демографічної ситуації,
- дослідження статеві-вікової структури населення,
- аналіз світових тенденцій розвитку економіки,

- визначення ресурсного потенціалу (родючість ґрунтів, наявність корисних копалин та ін.),
- встановлення чітких напрямів стратегічного розвитку,
- апробація на невеликих територіях,
- реалізація стратегії в межах країни.

В майбутньому, під час створення алгоритмів побудови стратегічного планування економічного розвитку сільських територій, можна буде використати наступне означення. *Стратегічним плануванням економічного розвитку сільських територій* будемо називати процес формування функціональних стратегічних цілей, розроблених із врахуванням ресурсної, демографічної, екологічної та ін. складових сільських територій, які направлені на ефективну реалізацію загальнодержавних цілей. Головною проблемою в такому підході є узгодженість всіх цілей зацікавлених сторін (це передбачають загальнодержавні цілі). Пошук таких параметрів розвитку організації, які б дозволили досягати задоволення потреб кожного учасника стратегічного процесу є непростим. На перший погляд об'єднуючим чинником для всіх учасників можуть стати фінансові цілі, бо вони є рушієм попиту та пропозиції, орієнтиром при вкладанні капіталу, сильним мотивом до ефективної праці. Але в гонитві за фінансовими прибутками не слід забувати про одну з важливих складових стратегічного планування сільських територій - екологічну, оскільки стан природних ресурсів відіграє значну роль в економіці країни. Так, в гонитві за дешевою електроенергією, збудували Чорнобильську АЕС неподалік столиці України без відповідних засобів безпеки і стратегічного плану існування. Спочатку цей проект приніс значні фінансові прибутки, але згодом, після катастрофи 1986 року, цих прибутків не вистачило навіть на половину витрат понесених під час ліквідації цієї аварії, не рахуючи страшні екологічні наслідки. Таким чином, цей приклад яскраво підкреслює важливість поєднання економічних, екологічних та соціальних проблем в одну. Лише розв'язуючи ці проблеми в комплексі можна отримати бажаний позитивний результат.

Висновки. В роботі наведено основні моменти формування такого важливого міждисциплінарного поняття як методологія (зокрема економічної теорії). Сформульовано основні методичні підходи до стратегічного планування, теоретичні та методологічні розробки сутності стратегії підприємства. Деталізовано та розширено загальну п'ятирівневу процедуру розробки стратегічного планування. Встановлено, що стратегічний розвиток сільських територій залежить від можливостей фінансування та вибору схем фінансування, які в свою чергу визначаються показниками фінансових

можливостей в різні часові періоди. Запропоновано підхід до покращення існуючого поняття стратегічного планування, яке дає можливість створити алгоритм конструювання такого планування та оцінювання існуючого стану сільських територій.

Список використаних джерел

1. Философский словарь / [Под ред. М.М. Розенталя]. - 3-е Изд. - М. :Изд-во политической литературы, 1972. - 570 с.
2. Котлер Ф. Основы маркетинга / [Перекл. з англ.] - СПб. : АО «Корунс», 1994. - С. 538.
3. Юрій Е. О. Методичне забезпечення стратегічного планування та фінансових можливостей реалізації стратегії: Дис... канд. наук: 08.06.01 / Юрій Едуард Олександрович. - К.: 2007. - 230 с.
4. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія / Я. Жаліло. - К. : НІСД, 2009. - 336 с.
5. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» / [А. С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.]. - К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. - С. 36-45.
6. Жаліло Я. А., Сменковський А. Ю. Концептуальні засади стратегії економічного протекціонізму / Я. А. Жаліло, А. Ю. Сменковський // Стратегічна панорама. - № 1. 2000. - С. 109
7. Інноваційна стратегія українських реформ / [А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, А. К. Кінах, В. П. Семиноженко]. - К. : Знання України, 2002. - С. 86.

Annotation. *The paper deals with problems of methodology and methodological probing strategic planning of economic development of rural areas in particular, detailed analysis of the basic definitions, rules and elements of strategic planning.*

Key words: *Methodology, strategic planning, economics, rural areas.*

РОЗВИТОК АГРОХОЛДИНГІВ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В статті проаналізована діяльність агрохолдингів України та виявлені основні переваги та недоліки їх функціонування для аграрного сектору економіки.

Ключові слова: агрохолдинги, корпорації, аграрний сектор, агробізнес, іноземні інвестиції, міжнародні ринки капіталу.

Успішний розвиток галузей вітчизняного АПК, який забезпечує 14% загального експорту в країні, не тільки є важливим чинником подолання негативних наслідків економічної та фінансової кризи, а й сприятиме покращанню платіжного балансу України, збільшенню валютних надходжень.

Аграрний сектор майже єдина галузь, яка демонструє сьогодні зростання виробництва. Вона не тільки не втратила привабливості для зарубіжних інвесторів в кризові часи, а навіть продовжує зростати. Причому це здебільшого стосується крупних корпорацій - інвестори готові вкладати фінансові ресурси в підвищення ефективності виробництва та переробки сільськогосподарської продукції.

Розвиток глобалізації та інтеграції в світовій економіці спонукають вітчизняний аграрний сектор здійснювати заходи щодо спеціалізації, концентрації та міжнародної кооперації виробництва. Членство в СОТ ставить перед агропромисловим комплексом України завдання щодо виробництва конкурентоспроможної продукції як за якістю, так і за цінами, вирішення якого неможливе без суттєвого покращання продуктивності в галузі, що передбачає трансфер передових технологій, інвестиції в науко-ємне виробництво, впровадження сучасних методів менеджменту, що можливо забезпечити лише в умовах великотоварного виробництва.

В процесі реформування та приватизації в АПК України було втрачено більшість великих підприємств, які мали високий рівень спеціалізації та концентрації виробництва і демонстрували найкращі показники продуктивності праці. Їх місце зайняли сьогодні агрохолдинги, які демонструють стрімкий розвиток.

Теоретичні та прикладні аспекти діяльності агрохолдингів висвітлені в наукових працях вітчизняних вчених - В. Г. Андрійчука [1,2], С.І. Дем'яненка [4], О. Єранкіна, В. Лапа, А. Ліссітси, [6], В. Я. Месель-Веселяк [1], П. Т. Саблука [7]), М. Хорунжого [8]. Провідні вчені -В.Андрійчук, В.Месель-Веселяк, П.Саблук вважають, що на третьому етапі реструктуризації аграрних підприємств, що розпочався сьогодні в АПК, перерозподіл власності здійснюється саме в бік транснаціональних корпорацій-агрохолдингів та ін.

Однак економічні та фінансові питання аналізу функціонування агрохолдингів в Україні залишаються на сьогодні малодослідженими. Враховуючи їх вплив на розвиток аграрного сектору економіки та сільських територій вивчення цих питань є досить актуальними і перспективними.

Метою статті є аналіз діяльності холдингів в АПК України та обґрунтування позитивних та негативних сторін їх функціонування.

В Україні поки що не створено відповідних інституційних та правових умов для ефективного функціонування корпоративних об'єднань такого типу. В зв'язку з відсутністю легального, розвинутого вітчизняного ринку землі для агрохолдингів немає перешкод для концентрації значних земельних ресурсів в умовах дешевої її оренди. До агрохолдингів відносять корпорації, які мають в розпорядженні більше, ніж 50 тис. га земель, причому зберігається тенденція до постійного збільшення цих розмірів.

В 2010 р. 25 вітчизняних агрохолдингів контролювали 10% всіх сільгоспугідь (біля 3 млн га), причому самим крупним агрохолдингом є корпорація «Українські аграрні інвестиції» з іноземним капіталом, в розпорядженні якої знаходиться 330 тис. га землі, друге місце належить підприємницькій структурі «Ілліч-Агро», аграрні активи якої включають 225 тис. га землі і на третьому місці за величиною земельного банку (200 тис. га) знаходиться агрохолдинг ДП «Нафком-Агро».

За даними асоціації «Український клуб аграрного бізнесу»(УКАБ) з 1 млн т зібраної сільськогосподарськими підприємствами сої в 2009 році 26,1% було вироблено десятьма найбільшими аграрними компаніями України., тоді як частка виробництва ріпаку цими ж виробниками склала 23% у загальному його виробництві. Така спеціалізація агрохолдингів обумовлена досить високою рентабельністю вирощуванню цих олійних. Значно меншою (13,5%) є частка зернових та насіння соняшнику (9,9%) у загальному їх обсязі виробництва всіма сільськогосподарськими підприємствами. Зерновий напрям виробництва присутній практично в усіх найбільших корпораціях аграрного сектору України, але найвагомішою (27,6%) є частка кукурудзи, що

вироблена десятима найбільшими холдингами. Аналітики аграрного ринку прогнозують в найближчі два-три роки переважна частка виробництва зернових та олійних культур в Україні буде зосереджена в 300-400 господарства [6].

Якщо земельні ресурси не є перешкодою для збільшення розмірів агрохолдингів, то обмежуючим фактором може виступати висококваліфікована праця, яка зараз є найбільш дефіцитом для виробництва.

Більшість агрохолдингів - це вертикально інтегровані структури, які поєднують три види діяльності: сільськогосподарське виробництво, переробку і виробництво та реалізацію готових продуктів харчування, окремі з них є потужними експортерами продукції аграрного сектору. Це дозволяє оптимізувати фінансові потоки та ефективно розподіляти їх між різними видами діяльності, що значно важче досягнути в умовах окремо функціонуючого аграрного, переробного або торгівельного підприємств [4].

Якщо аналізувати привабливість для інвестування, продуктивність праці та ефективність діяльності в аграрному секторі, то альтернативи агрохолдингам на сучасному етапі не існує.

Найкращим підтвердженням інвестиційної привабливості великих Агро корпорацій є постійно зростаюча ринкова вартість десяти публічних українських агрохолдингів (за перший квартал 2010 р. вона збільшилась на 45% і зросла з 3,52 до 5,10 млрд доларов США) та котирування цих компаній акцій на міжнародних фондових біржах. Про активну діяльність з приватного та публічного розміщення цінних паперів агрохолдингів України на міжнародних ринках капіталів свідчать дані, наведені в таблиці.

Таблиця 1

**Залучення іноземних інвестицій агрохолдингами України
на міжнародних фінансових ринках**

Назва агрохолдингу	Спеціалізація	Форма залучення інвестицій	Сума інвестицій
1	2	3	4
Агротон	Вирощування та переробка зернових та олійних культур, тваринництво, продукти харчування	Франфуртська фондова біржа	117,6 млн Є

180

1	2	3	4
Мрія	Вирощування картоплі, цукрового буряку, зернових та олійних культур	Приватне розміщення серед іноземних інвесторів 3 середини 2007 р. акції котируються на Франфуртській фондовій біржі	\$90 млн. (20% статутного капіталу)
Авангард	Виробництво яєць та яєчної продукції	Планує провести IPO на Лондонській фондовій біржі.	\$ 200 млн (20-25% акцій)
Райз-Агро	Постачальник засобів захисту рослин, мінеральних добрив, насіння та с.г.техніки	ПФТС (Україна)	Облігації на суму 100 млн грн
Міроновський хлібопродукт	М'ясо птиці, яловичина, м'ясні напівфабрикати, м'ясоковбасні вироби, олія зернових культур	Лондонська фондова біржа (2008 р.)	322,5 млн \$ (19,4% акцій)
Астарт-Київ	Цукрове виробництво, зернові та олійні культури, тваринництво	Варшавська фондова біржа (2006 р.)	\$ 31 млн (20% акцій)
Дакор	Цукрове виробництво	Приватне розміщення серед іноземних інвесторів (2007 р. два рази протягом року)	\$ 21 млн \$ 43 млн
Приват-Агрохолдинг	Зернові та олійні культури, цукрові буряки	Приватне розміщення серед іноземних інвесторів	\$ 42 млн (20% акцій)
Синтал Д	Зернові та олійні культури	Приватне розміщення серед іноземних інвесторів (2008 р.) Акції включені до лістингу на Франфуртській фондовій біржі.	\$34,5 млн. (15% акцій)
Кернел	Зернотрейдер, олійножирова промисловість, елеватори	В кінці 2007 р. провів IPO на Варшавській фондовій біржі	\$218 млн (37,97% акцій)

Джерело: складено за даними <http://www.agribusiness.kiev.ua>

Головними недоліками діяльності агрохолдингів є перш за все отримання максимального прибутку будь-якою ціною, з чим пов'язана їх спеціалізація на більш прибуткових рослинницьких галузях; по-друге, використовуючи інтенсивні технології виробництва, вони не дбають про відновлення родючості земель; по-третє, в сільській місцевості, де вони орендують землі, відбувається скорочення робочих місць за рахунок підвищення продуктивності праці; по-четверте, реєструючи головне підприємство в великих містах, вони суттєво зменшують надходження податків до місцевих бюджетів; по-п'яте, в зв'язку з тим, що власники цих підприємств не проживають на сільських територіях, у них відсутня зацікавленість в розбудові сільської інфраструктури та покращенні умов життя сільського населення.

Висновки. Холдингові структури в аграрному секторі України виникли як альтернатива дрібнотоварному виробництву, чому сприяв розвиток глобалізації та інтеграції в світовій економіці. Активне використання інноваційних технологій

виробництва та значно більші можливості щодо залучення іноземного капіталу дозволяють їм виробляти конкурентоспроможну продукцію, переважна частина якої експортується в інші країни.

Проте розвиток фермерства та інших форм малого агробізнесу на даному етапі є не менш важливим для аграрного сектору економіки, враховуючи більш турботливе їх ставлення до землі та екології, до розвитку соціальної інфраструктури, більша гнучкість щодо реагування на зміни попиту тощо.

Тому держава, використовуючи економічні та фінансові інструменти регулювання має стимулювати, перш за все, розвиток малих форм агробізнесу та сільських територій, раціональне господарювання в сільській місцевості, тоді як великі корпорації можуть абсолютно спокійно функціонувати без державної підтримки.

Список використаних джерел

1. Аграрна реформа і організаційно-економічні трансформації у сільському господарстві: доповідь на Дванадцятих річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів- аграрників 25-26 лютого 2010 р. / В. Я. Месель-Веселяк. - К. : ННЦ «ІАЕ», 2010. - 57 с.
2. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: Монографія. - Ніжин: ТОВ Вид-во «Аспект-Поліграф», 2007. - 216 с.
3. Андрійчук В. Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. - 2009. - № 2. - С. 3-9.
4. Дем'яненко С., Штефан фон Крамон-Таубадель. Організаційно-правові форми реформованих сільськогосподарських підприємств в Україні: які висновки можуть бути зроблені? // Сільське господарство України: криза та відновлення / За ред. Штефана фон Крамона- Таубаделя, С. Дем'яненка, Арніма Куна. - К.-КНЕУ, 2004. - С.93-101.
5. Єранкін О. О. До питання про закономірності виникнення агрохолдингів в Україні та перспективи їх подальшого розвитку / О. О. Єранкін // Формування ринкової економіки : зб. наук, праць : спец. вип. Аграрна економічна освіта в розбудові конкурентоспроможного сільського господарства України. - К. : КНЕУ, 2009. - С. 266-279.
6. Лапа В., Лиситса.А., Поливодский А, Федорченко М., Феофилов С., Янов А. Украина: Агрохолдинги и перспективы рынка земли. - Украинская аграрная конфедерация, Украг- роконсалт, Киев, 2007. - 169 с.

7. Саблук П. Т. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період / П. Т. Саблук // Економіка АПК. - 2008. - № 4. - С. 19-37.
8. Хорунжий М.Й. Організаційно-економічні трансформації у сільськогосподарському виробництві в процесі його капіталізації // Економіка АПК. - 2005, № 10, с. 51-57.

Annotation. *The article analyzed the activities of agricultural holdings of Ukraine and found advantages and disadvantages of their operation for the agricultural sector.*

Key words: *agricultural holdings, corporations, agriculture, agribusiness, foreign investment, international capital markets.*

УДК 658.589

О.В. Воєводзинська, к. е. н., доцент,

Слов'янський державний педагогічний університет

ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОЇ ЧУТЛИВОСТІ ЦІЛЬОВОГО РИНКУ ПІДПРИЄМСТВА: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У роботі розкрито сутність методологічного підходу до оцінки інноваційної чутливості цільового ринку підприємства. Автором проведена оцінка інноваційної чутливості цільового ринку досліджуваного підприємства і запропоновано рекомендації щодо обґрунтованого вибору найбільш інноваційно чутливих ринкових сегментів.

Ключові слова: *чутливість цільового ринку до інновацій, інноваційна привабливість ринкового сегменту, рівень інноваційної чутливості ринку.*

Актуальність теми. Розвиток існуючих і створення нових ринків шляхом упровадження інновацій для більшості вітчизняних підприємств є дуже важливим питанням у формуванні їх конкурентної стратегії. Тому вивчення чутливості цільових ринків до інновацій дозволяє підвищити ступінь обґрунтованості рішень щодо вибору напрямів інноваційної діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Істотний внесок до розвитку концепції цільового ринку внесли Г.Ассель [1], П.Дойль [5], П. Друкер [6], Ф. Котлер [8], К. Келлер [9].

Основні положення теорії і практики дослідження цільового ринку представлені в роботах Є.П. Голубкова [4], Л.В. Балабановой, А.В.Балабаниць [2], І. Березіна [3], С.М. Ілляшенка [7] та інших.

7. Саблук П. Т. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період / П. Т. Саблук // Економіка АПК. - 2008. - № 4. - С. 19-37.
8. Хорунжий М.Й. Організаційно-економічні трансформації у сільськогосподарському виробництві в процесі його капіталізації // Економіка АПК. - 2005, № 10, с. 51-57.

Annotation. *The article analyzed the activities of agricultural holdings of Ukraine and found advantages and disadvantages of their operation for the agricultural sector.*

Key words: *agricultural holdings, corporations, agriculture, agribusiness, foreign investment, international capital markets.*

УДК 658.589

О.В. Воєводзинська, к. е. н., доцент,

Слов'янський державний педагогічний університет

ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОЇ ЧУТЛИВОСТІ ЦІЛЬОВОГО РИНКУ ПІДПРИЄМСТВА: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У роботі розкрито сутність методологічного підходу до оцінки інноваційної чутливості цільового ринку підприємства. Автором проведена оцінка інноваційної чутливості цільового ринку досліджуваного підприємства і запропоновано рекомендації щодо обґрунтованого вибору найбільш інноваційно чутливих ринкових сегментів.

Ключові слова: *чутливість цільового ринку до інновацій, інноваційна привабливість ринкового сегменту, рівень інноваційної чутливості ринку.*

Актуальність теми. Розвиток існуючих і створення нових ринків шляхом упровадження інновацій для більшості вітчизняних підприємств є дуже важливим питанням у формуванні їх конкурентної стратегії. Тому вивчення чутливості цільових ринків до інновацій дозволяє підвищити ступінь обґрунтованості рішень щодо вибору напрямів інноваційної діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Істотний внесок до розвитку концепції цільового ринку внесли Г.Ассель [1], П.Дойль [5], П. Друкер [6], Ф. Котлер [8], К. Келлер [9].

Основні положення теорії і практики дослідження цільового ринку представлені в роботах Є.П. Голубкова [4], Л.В. Балабановой, А.В.Балабаниць [2], І. Березіна [3], С.М. Ілляшенка [7] та інших.

Разом з тим треба зазначити, що багато проблем у цієї сфері не повного мірою вивчені, а їх вирішення вимагає адаптації українських підприємств до сучасних умов. Вивчення й аналіз опублікованих з даної проблеми теоретичних та методичних підходів та практичних розробок дозволяють зробити висновок про те, що питання аналізу та оцінки інноваційної чутливості цільового ринку підприємства не знайшли достатнього висвітлення.

Мета статті. Метою даної статті є розробка методичного підходу до оцінки інноваційної чутливості цільового ринку підприємства.

Виклад основного матеріалу. Як показує вітчизняний і світовий досвід, стратегія інноваційного розвитку підприємств повинна бути орієнтована на більш повне вивчення потреб споживачів, основується при цьому на рівні їх чутливості до інновацій.

Оскільки цільовий ринок підприємства - це сукупність цільових сегментів, які їм обслуговуються, підприємству необхідно здійснити оцінку ринкових сегментів з метою визначення їх інноваційної чутливості до нововведень підприємства.

У даному контексті під чутливістю цільового ринку до інновацій слід розуміти здатність цільового ринку, його сегменту чи ніші реагувати на нововведення, а також ступінь відповідності внутрішніх можливостей підприємства зовнішнім умовам господарювання на ньому.

Визначення інноваційної чутливості цільового ринку підприємства доцільно проводити згідно методики, яка передбачає наступні етапи:

1. Оцінка інноваційної привабливості ринкового сегменту.
2. Аналіз спроможності підприємства до інноваційної активності релевантної вимогам ринкового сегменту.
3. Оцінка рівня інноваційної чутливості ринкових сегментів.
4. Визначення рівня інноваційної чутливості цільового ринку підприємства.

У таблиці 1 дана оцінка ринкових сегментів ЗАТ «Кераммаш» з метою визначення їх інноваційної чутливості. Ринкові сегменти, які отримали оцінку в 2 бали і вище, розглядаються підприємствами в якості цільових з високим рівнем інноваційної чутливості і потрапляють у «зону високої інноваційної чутливості», як показано на рис.1. Співвідношення сегментів ринку, які знаходяться у «зоні чутливості» (зі ступенем інноваційної привабливості й рівнем спроможності підприємства до інноваційної активності релевантної вимогам ринку > 2) до загального числа сегментів ринку і є показник, який визначає рівень інноваційної чутливості цільового ринку

підприємства. У ВАТ «Керамаш» даний показник складає 67%. Це говорить про те, що маркетингові дослідження цільових ринків є підґрунтям для розробки інноваційної програми підприємства, але керівництву необхідно розробити систему заходів щодо підвищення інноваційної сприйнятливості споживачів до інновацій підприємства.

Таблиця 1

Оцінка рівня інноваційної чутливості ринкових сегментів ЗАТ «Керамаш»

Критерій	Вага	А-сегмент		В-сегмент		С-сегмент	
		бали	зважена оцінка	бали	зважена оцінка	бали	зважена оцінка
Інноваційна привабливість ринкового сегменту							
1. Тенденції розвитку сегменту	0,2	2	0,4	3	0,6	1	0,2
2. Стійкість потреб покупців	0,2	3	0,6	3	0,6	2	0,6
3. Рівень задоволеності потреб покупців існуючими товарами	0,3	2	0,6	2	0,6	2	0,6
4. Ступінь сприйнятливості покупців до інновацій	0,1	2	0,2	3	0,3	2	0,3
5. Ступінь чутливості покупців до зміни рівня цін на товари	0,1	2	0,2	2	0,2	1	0,1
6. Ступінь чутливості покупців до стимулювання збуту	0,1	2	0,2	2	0,2	1	0,1
Підсумок:	1	-	2,2	-	2,5	-	1,9
Спроможність підприємства до інноваційної активності релевантної вимогам ринку							
1. Рівень розвиненості політики інтрапренерства	0,3	2	0,6	2	0,6	2	0,6
2. Ступінь інноваційної спрямованості організаційної структури управління	0,1	2	0,2	2	0,2	2	0,2
3. Рівень забезпеченості інноваційних програм фінансовими ресурсами	0,1	3	0,3	2	0,2	2	0,2
4. Рівень науково-технічних можливостей	0,2	2	0,4	2	0,4	2	0,4
5. Рівень прогресивності виробничих технологій	0,1	3	0,3	3	0,3	2	0,2
6. Ступінь інноваційної спрямованості маркетингової політики	0,2	2	0,4	3	0,6	2	0,4
Підсумок:	1	-	2,2	-	2,4	-	2,0

Для сегментів які отримали оцінку чутливості нижче 2 бали доцільно розробляти спеціальні програми щодо активізації їх інноваційного розвитку.

Для вибору найбільш інноваційно чутливих ринкових сегментів будується карта обґрунтування цільового ринку (рис. 1).

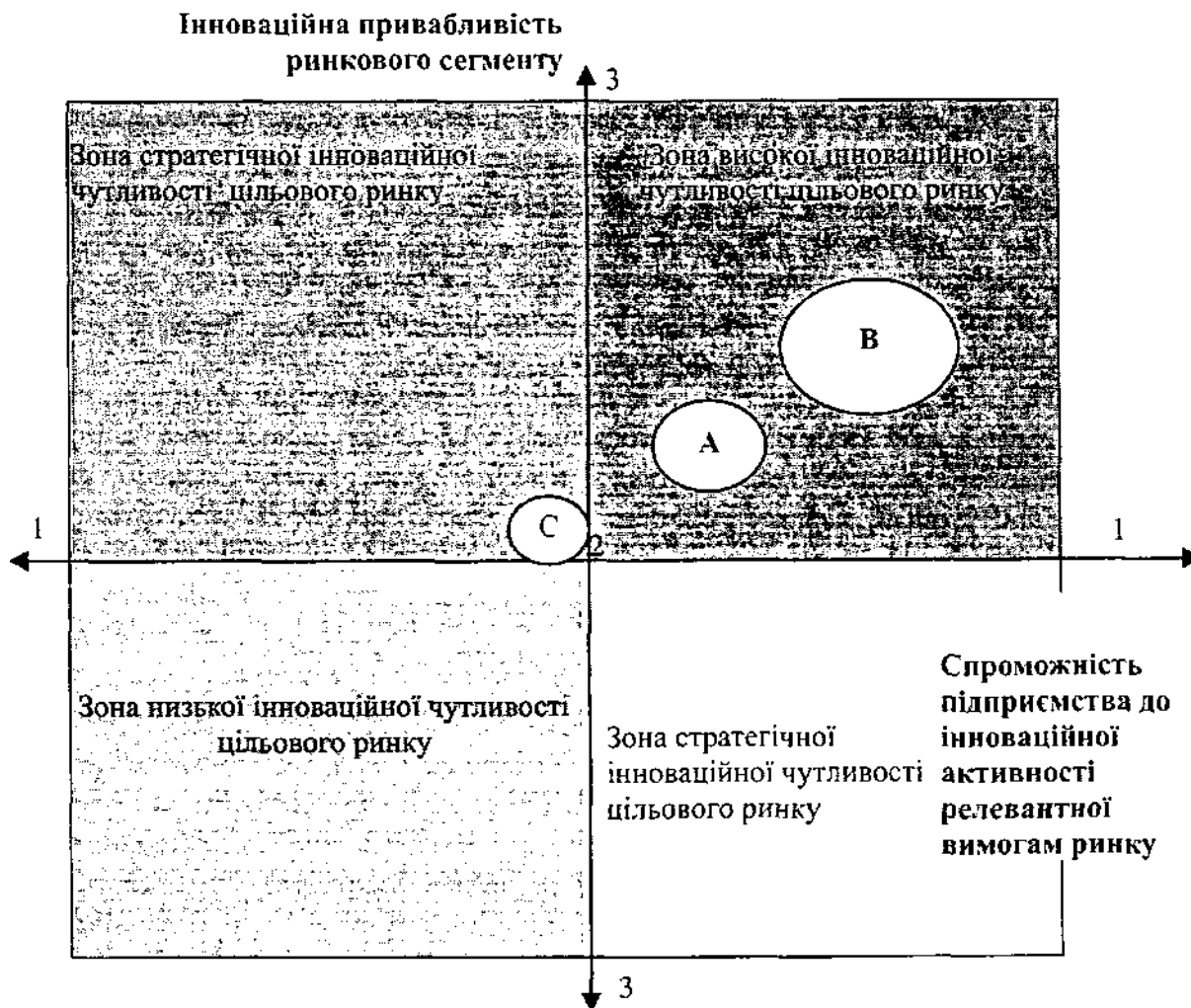

Рис. 1. Карта обґрунтування вибору найбільш інноваційно чутливих ринкових сегментів для підприємства ЗАТ «Кераммаш»

Як бачимо з рис. 1, на ЗАТ «Кераммаш» у зоні високої інноваційної чутливості знаходяться два ринкових сегмента: А і В. Це свідчить про те, що дані ринкові сегменти є найбільш привабливими для підприємства, з точки зору, здійснення інноваційної діяльності. Для них складається програма реалізації їх інноваційного потенціалу, основними напрямками якої є: визначення нереалізованих потреб, формування нових потреб, система заходів щодо підвищення інноваційної сприйнятливості споживачів тощо.

Висновки. Таким чином, результати детального дослідження інноваційної чутливості ринку підприємства дають можливість виділення цільових сегментів, які є

підґрунтям для розробки інноваційної програми підприємства і оцінки доцільності нових проектів ще на ранній стадії розробки.

Список використаних джерел

1. Ассель Г. Маркетинг: принципы и стратегия: Учебник для вузов. - М.: ИНФРА - М, 2001. - XII, 804 с.
2. Балабанова Л.В., Балабаниць А.В. Маркетинговий аудит системи збуту. Навчальний посібник. - К.: ВД «Професіонал», 2004. - 224 с.
3. Березин И. Практика исследования рынков. - М: Бератор - Пресс, 2003. - 376 с.
4. Голубков Е.П. Маркетинговые исследования: теория, методология и практика. - М.: Издательство «Финпресс», 1998. -416 с.
5. Дойль П. Маркетинговое управление. - СПб.: Питер Ком, 1998.
6. Друкер П. Рынок: как выйти в лидеры (практика и принципы): Пер. с англ. - М., 1992. - 351 с.
7. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: Навч. посібник. - Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. - 278 с.
8. Котлер Ф., Келлер К. Л. Маркетинг менеджмент. 12-е изд. - СПб.: Питер, 2006.
9. Котлер Ф. Основы маркетинга. Краткий курс - М. Издательский дом Вильямс, 2007.

Annotation. *The article deals with the problem of methodological approach to rôle of target marketing innovation sensitiveness. The author describes the importance of target marketing innovation sensitiveness. The article informs us about the basic choice of marketing segments innovation sensitiveness.*

Key words: *target marketing innovation sensitiveness, marketing segment innovation attractiveness, the level of marketing innovation sensitiveness.*

УДК 330.32:338.43.02

Л.Б. Гнатишин, к.е.н., доцент,

Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни

КАПІТАЛ У ВІДТВОРЕННІ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Запропоновано переорієнтацію структури виробничого потенціалу фермерських господарств відповідно до основних чинників виробництва у сільському господарстві.

підґрунтям для розробки інноваційної програми підприємства і оцінки доцільності нових проектів ще на ранній стадії розробки.

Список використаних джерел

1. Ассель Г. Маркетинг: принципы и стратегия: Учебник для вузов. - М.: ИНФРА - М, 2001. - XII, 804 с.
2. Балабанова Л.В., Балабаниць А.В. Маркетинговий аудит системи збуту. Навчальний посібник. - К.: ВД «Професіонал», 2004. - 224 с.
3. Березин И. Практика исследования рынков. - М: Бератор - Пресс, 2003. - 376 с.
4. Голубков Е.П. Маркетинговые исследования: теория, методология и практика. - М.: Издательство «Финпресс», 1998. -416 с.
5. Дойль П. Маркетинговое управление. - СПб.: Питер Ком, 1998.
6. Друкер П. Рынок: как выйти в лидеры (практика и принципы): Пер. с англ. - М., 1992. - 351 с.
7. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: Навч. посібник. - Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. - 278 с.
8. Котлер Ф., Келлер К. Л. Маркетинг менеджмент. 12-е изд. - СПб.: Питер, 2006.
9. Котлер Ф. Основы маркетинга. Краткий курс - М. Издательский дом Вильямс, 2007.

Annotation. *The article deals with the problem of methodological approach to rôle of target marketing innovation sensitiveness. The author describes the importance of target marketing innovation sensitiveness. The article informs us about the basic choice of marketing segments innovation sensitiveness.*

Key words: *target marketing innovation sensitiveness, marketing segment innovation attractiveness, the level of marketing innovation sensitiveness.*

УДК 330.32:338.43.02

Л.Б. Гнатишин, к.е.н., доцент,

Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни

КАПІТАЛ У ВІДТВОРЕННІ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Запропоновано переорієнтацію структури виробничого потенціалу фермерських господарств відповідно до основних чинників виробництва у сільському господарстві.

Обґрунтовано роль та напрямки відтворення виробничого потенціалу за рахунок капіталу фермерських господарств.

Ключові слова: фермерське господарство, виробничий потенціал, капітал, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. В умовах аграрних реформ виробничий потенціал фермерських господарств формувався стихійними методами шляхом перерозподілу майна колективних сільськогосподарських підприємств, використання власних заощаджень та капіталовкладень фермерів. На сучасному етапі виробничий потенціал фермерських господарств потребує інтенсивного відтворення, зокрема шляхом нагромадження капіталу, достатнього для виконання виробничої програми суб'єктів підприємництва, реалізації стратегічних завдань та ефективного використання окремих елементів капіталу з метою підвищення рівня конкурентоспроможності фермерських господарств. Адекватно до ринкових умов господарювання виникає потреба обґрунтування механізмів відтворення власного і позикового капіталу сільськогосподарських підприємств та розробка заходів ефективного їх використання на рівні окремих фермерських господарств. Актуальною є систематизація взаємозв'язків конкурентоспроможності фермерських господарств та ефективності відтворення окремих елементів їх виробничого потенціалу через нарощування капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Векономічній літературі проблеми функціонування фермерських господарств пов'язані із завданнями визначення їх потенціалу відображено у працях ряду вчених. В окремих з них зміцнення ресурсного потенціалу розглядається як запорука ефективної діяльності фермерських господарств [2, с. 207-230]; напрацьовано методiku оцінки ефективності господарювання на основі ресурсно-потенційного підходу [1, с. 149-157]. Зустрічаємо міркування, що трудовий потенціал та стан розвитку матеріально-технічної бази має безпосередній вплив на розміри фермерських господарств [3, с. 217]. При цьому особлива роль відводиться землі, як основному засобу виробництва в сільському господарстві та ключовому елементу потенціалу сільськогосподарських товаровиробників. Акцентується увага, що фермерське господарство - це сучасна форма вільного підприємництва на землі, яка спеціалізується на виробництві високотоварної сільськогосподарської продукції при оптимальному поєднанні власної і найманої праці [5, с. 38].

Постановка завдання. Окреслити основні напрями механізму відтворення капіталу фермерських господарств як економічної бази виробничого потенціалу фермерських господарств.

Виклад основного матеріалу. Виробничий потенціал фермерських господарств слід розглядати як економічну систему, тобто сукупність елементів, що вступають у взаємодію, залежать один від одного та становлять певну цілісність, єдність [4, с. 182]. Конкретніше стосовно предмету дослідження - це є упорядкована сукупність господарських зв'язків і відношень, які встановлюються у процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання продукції та послуг у фермерських господарствах. Однак, специфіка фермерських господарств, зокрема їх незначні розміри, схиляє нас до думки про скорочення переліку елементів їх економічного потенціалу та спрощення загальній структури виробничого потенціалу внаслідок його переорієнтації відповідно до переліку основних чинників виробництва у сільському господарстві: земля, праця, капітал. На наш погляд, такий підхід є економічно обґрунтований і адекватний тим завданням, які ставляться перед фермерськими господарствами на сучасному етапі.

За таким підходом, весь економічний потенціал фермерського господарства прирівнюється до виробничого і зводиться до його поділу на потенційні можливості земельних ресурсів щодо урожайності сільськогосподарських культур та формування валових зборів, потенціалу праці як рівню зайнятості і продуктивності праці технологічного персоналу і потенціалу капіталу як рівню забезпеченості та ефективності використання основних засобів, в тому числі довгострокових біологічних активів, оборотних та нематеріальних активів, інформаційних та фінансових ресурсів тощо.

Відповідно до принципів системності потенціал фермерського господарства як економічну систему можна розглядати з різних точок зору, ґрунтуючись на ресурсній концепції (як сукупність ресурсів та зв'язків між ними), функціональній (як сукупність функцій, які забезпечують реалізацію здібностей і можливостей), ресурсно - цільовій (як сукупність ресурсів та здібностей щодо досягнення певних результатів, цілей). Розглядуваний перелік, на нашу думку, доцільно доповнити відтворювальною концепцією, яка є більш змістовною, в певній мірі інтегрує попередні теорії і поряд із врахуванням можливих взаємозв'язків і взаємодій чинників виробництва передбачає їх відновлення, як правило за рахунок відтворення капіталу господарства.

Узагальнюючи теоретичні означення капіталу, приходимо до висновку, що стосовно фермерських господарств цю категорію доцільно розглядати як вартість, що виражена у матеріальній або нематеріальній формі, яка внаслідок обороту та ефекти-

вного використання має здатність приносити додаткову вартість (прибуток). Іншими словами, це ресурси, технології та інші нематеріальні активи, які вкладені фермером у справу і призначені для забезпечення належного рівня виробництва сільськогосподарської продукції та надання послуг (рис.).

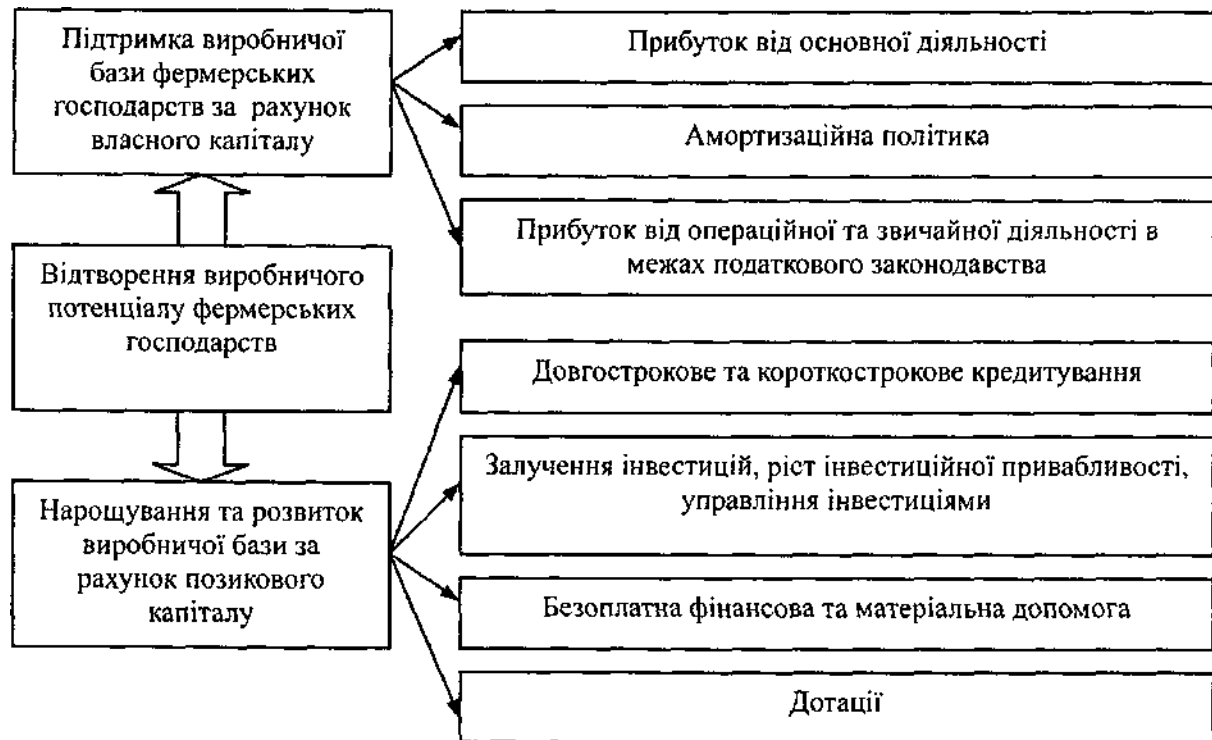

Рис. 1. Форми відтворення виробничого потенціалу фермерських господарств за рахунок капіталу

В цьому плані фермери стикаються із певними перешкодами, які зумовлені відсутністю довгострокової стратегії держави стосовно розвитку малих підприємств в Україні, що негативно впливає на їх фінансовий стан та формування інвестиційних ресурсів (джерел накопичення капіталу). Амортизаційні відрахування в основному впливають на забезпечення поточної діяльності, а не на відновлення основного капіталу, і не сприяють інноваційному розвитку підприємств. Крім того, фермерські господарства як такі, що не належать до сфер зі швидкою окупністю капітальних вкладень та мають високий ступінь економічного ризику, досить часто втрачають інвестиційну привабливість.

Кризові явища у вітчизняній економіці змушують фермерські господарства вдаватись до радикальних дій щодо мобілізації ресурсів та відтворення їх виробничого потенціалу. Так, виходом із скрутної ситуації є збільшення частки інших операційних доходів за рахунок здачі майна в операційну оренду, використання нематеріальних активів, реалізації надлишків товарно-матеріальних цінностей тощо. В межах збіль-

шення прибутку від операційної та звичайної діяльності є ріст частки доходів від фінансової діяльності та суми інших доходів, зокрема доходів від реалізації необоротних активів, фінансових інвестицій тощо.

Висновки. Отже, в сучасних економічних умовах відтворення виробничого потенціалу фермерства через відновлення капіталу в значній мірі визначається здатністю фермерських господарств оновлювати матеріально-технічну базу, підвищувати рентабельність виробництва, проводити раціональну амортизаційну політику, покращувати інвестиційну привабливість тощо.

Список використаних джерел

1. Артеменко А.М. Організаційно-економічні основи розвитку фермерських господарств : монографія / А.М. Артеменко. - К. : ННЦ ІАЕ, 2008. - 272 с.
2. Горьовий В.П. Фермерство України: теорія, методологія, практика : монографія / В.П. Горьовий. - К. : ННЦ ІАЕ, 2007. - 540 с.
3. Збарський В.К. Ефективність функціонування фермерських господарств: навч. посіб. / В.К. Збарський, В.П. Горьовий, А.М. Артеменко ; за ред. В.К. Збарського. - К. : ННЦ ІАЕ, 2008. - 450 с.
4. Липчук В.В. Сутність та структуризація економічного потенціалу підприємства / В.В. Липчук, Л.Б. Гнатишин // Актуальні проблеми ринкової економіки: Вісник Львівського державного інституту новітніх технологій та управління імені В'ячеслава Чорновола. - 2009. - №5. - С. 177-184.
5. Мармуль Л.О. Ефективність підприємницької діяльності фермерських господарств : монографія / Л.О. Мармуль, О.Л. Гальцова. - К. : ННЦ ІАЕ, 2006. - 204 с.

Annotation. *The structure of production potential of farms in accordance with the basic factors of production in agriculture is offered. Rôle and directions of récréation of production potential due to the capital of farms grounded.*

Key words: *farm, production potential, capital, competitiveness.*

ПРО РОЛЬ ГРИГОРІЯ ГАЛАГАНА У ФОРМУВАННІ ВІТЧИЗНЯНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті розкрито роль Г.П. Галагана у формуванні підприємницької традиції в українському селі в кінці XIX ст. у зв'язку з становленням та розвитком ринкових відносин.

Ключові слова: підприємництво, підприємницька діяльність, кооперативний рух, кредитна кооперація, ощадно-позичкове товариство.

Аграрні проблеми і зокрема розвиток підприємництва на селі залишаються найбільш актуальними в Україні. Суспільство весь час очікує, що чиновники нарешті знайдуть шляхи виходу з кризи аграрного сектору і запровадять відповідну державну політику. Проте вітчизняний історичний досвід засвідчує, що у другій половині XIX наші визначні співвітчизники брали активну участь у виборюванні прав і свобод знедолених українських селян, як і вимагали реалії тогочасного суспільства. Вони не шкодували для цього ні своїх зусиль, ні часу, ні грошей. Показовою у цьому аспекті є діяльність видатного українського державного і громадського діяча ліберального напрямку, просвітителя, українофіла, заможного господаря-землевласника, мецената, благодійника, основоположника кооперативного руху в Україні - Григорія Павловича Галагана (1819-1888). Основні аспекти його діяльності досліджували В. Ковалинський, Ю. Хорунжий, В. Старков, проте важливо виявити роль Г.П. Галагана у формуванні вітчизняного підприємництва з метою популяризації громадської та благодійницької діяльності серед українців на сучасному етапі.

Успадкувавши від своїх прославлених предків високий соціальний статус та матеріальний добробут, Г.П. Галаган розвинув у собі прогресивні переконання. Він був всебічно розвиненою людиною, його світогляд, спосіб мислення, ідеї випереджали час [2, с. 50]. Григорія Павловича гнітили думки про несправедливий устрій суспільства, про існуючу глибоку прірву між багатими і бідними. В першу чергу становище знедолених селян завжди було предметом його роздумів та діянь. Особливо зацікавився він селянським питанням, працюючи в Чернігівській палаті державного майна після закінчення юридичного факультету Петербурзького університету (1840). За

пропозицією керівництва в 1842 р. Г.П. Галаган вивчав становище селян, які постраждали від неврожаю, а потім розподіляв найбільш стражденим гроші та хліб. Це була його перша велика і серйозна громадська добродійна робота, що мала значний вплив на всю його подальшу діяльність у цій сфері. З тих пір він активно обстоював інтереси українського селянства. Так, на початку 1850-х рр. Г.П. Галаган написав «Головні дані, на яких ґрунтується необхідність знищення кріпосного права», а в 1854 р. - «Проект звільнення селян шляхом звільнення новонароджених». Працюючи у Чернігові в Губернському дворянському комітеті з улаштування та поліпшення побуту селян (1858-1859), Г.П. Галаган не приєднувався до більшості, він був щирим прихильником звільнення селян, енергійно боровся з кріпосницькими тенденціями більшості членів комітету [3, с. 127]. В 1859 р. комісія подала Проект положення про поліпшення становища поміщицьких селян Чернігівської губернії, співавтором якого був і Григорій Павлович [5, с. 31]. Активну участь він узяв і в роботі підготовчої та редакційної комісій із селянської реформи (1859-1861), яка стала основною передумовою розвитку підприємництва на селі.

Не проявляв байдужості до селян Г.П. Галаган і після реформи 1861 р., положення якої він активно впроваджував у Чернігівській губернії, допомагав селянам пристосуватись до нових умов життя. 14 травня 1861 р. у губернській комісії з селянських справ він зробив ґрунтовну доповідь з цієї проблеми. Крім того, ініціював низку проектів щодо зниження викупних платежів. З 1882 р. і до кінця життя Григорій Павлович відстоював інтереси українських селян як член Державної ради при департаменті законів Російської імперії.

Неоціненною для українських селян була роль Григорія Павловича у становленні та розвитку вітчизняного кооперативного руху, перспективність якого він виявив, намагаючись знайти шляхи розквіту українського села. Оскільки для розвитку господарств колишніх кріпаків потрібні були обігові кошти, Г.П. Галаган ініціював створення Сокиринського сільського ощадно-позичкового товариства. Розробляючи його статут, він декілька разів скликав наради селян, щоб максимально врахувати їхні інтереси, довести до них основну мету об'єднання селян на засадах кооперації - забезпечення селянського землеволодіння від лихварства [1, с. 157]. І хоча Г.П. Галаган мав численні та солідні зв'язки, проте доклав немало зусиль, щоб отримати дозвіл на відкриття цього товариства, адже на той час адміністрація досить вороже ставилась до будь-яких неурядових організацій. Крім того, він надав товариству облаштований

будинки та 3 тис. руб. за умови використання прибутку з цього капіталу на покращення умов життя сокиринського населення, особливо ремісників.

20 січня 1872 р. в с. Сокиринці Прилуцького повіту Полтавської губернії за ініціативи та матеріальної підтримки Г.П. Галагана було засновано сільське ощадно-позичкове товариство. На момент заснування товариство мало лише 16 членів, проте досить швидко об'єднало навколо себе значну кількість підприємливих селян, оскільки надавало кредити під невеликі проценти. Протягом перших 15 років роботи кількість його членів зросла у 20 разів, а його обороти збільшилися майже у 50 разів. У 1892 р. товариство налічувало 828 членів, його пайовий капітал становив 43071 руб., резервний - 12629 руб., а касовий оборот - 606950 руб. За даними 1908 р. товариство обслуговувало 25 тис. членів з 25 сіл трьох найближчих волостей. Його власний пайовий капітал становив понад 130 тис. руб., а касовий оборот - близько мільйона руб. Основний фонд і пайовий капітал опроцентовувалися, а відсотки йшли на утримання лікарні, притулку для літніх людей, купівлю протипожежного знаряддя, навчання ремесел у школі та інші потреби мешканців Сокиринців. Товариство виплачувало такі річні відсотки: за термінові вклади - 6 %, за безтермінові - 4 %, від позики брало 9 %. Сокиринське ощадно-позичкове товариство було найпотужнішим не тільки в Полтавській губернії, а й на всій Лівобережній Україні. Воно проіснувало близько 60 років, поки не було знищено більшовицькою колективізацією. Досвід його діяльності засвідчив, що кооперативна організація кредиту й сільськогосподарського виробництва - міцне підґрунтя розвитку підприємництва, аграрної культури, моральності народу, духовно-інтелектуальної й економічної сили України. А «одним з перших посіяв зерно кооперативної думки і дуже пильно оберігав його від ворогів, доки це зерно зійшло та не дало дужої стеблини ...» саме наш співвітчизник Григорій Павлович, заслуга його і в тому, що «він виховував ідею націоналізації (українізації) кредиту» [4, с. 29].

Незважаючи на зайнятість, Г.П. Галаган до останніх своїх днів цікавився справами товариства, був його опікуном. Як голова наглядової ради надавав консультації, стежив, щоб не було зловживань з боку членів правління. Проте цим не обмежувалась його діяльність у сфері кооперації. В 1871-1881 рр. він очолював громадську установу - Санкт-Петербурзький відділ Комітету допомоги сільським ощадно-позичковим та промисловим товариствам й присвятив кооперації близько 20 років наполегливої праці.

За зразком Сокиринського ощадно-позичкового товариства на Полтавщині переважно у 70-ті рр. XIX ст. було засновано 14 подібних товариств. Більше того, і в інших губерніях України швидкими темпами поширювалась кредитна кооперація як

найважливіший вид селянської кооперації, в якому втілювався основний кооперативний принцип взаємодопомоги. Саме кредитна кооперація згодом дала поштовх для розвитку сільськогосподарської кооперації. Враховуючи важливе соціально-економічне значення кредитної кооперації, з 1895 р. відповідно до закону про організацію дрібного кредиту розпочалась активна державна підтримка кредитних кооперативів. Так, ініціатива однієї людини, відданої своєму народу, перетворилась на справу загальнодержавного інтересу.

Після ліквідації радянською владою Сокиринського ощадно-позикового товариства на його базі було влаштовано спочатку Сокиринський сільськогосподарський технікум, який проіснував до 60-х рр. XX ст., а потім - СПТУ, згодом перейменоване на коледж.

Як засвідчив історичний досвід, діяльність Г.П. Галагана ще довгі роки давала плоди українському народу. Будучи багатою та впливовою людиною, він відстоював не особисті, а національні інтереси, багато зробив для духовного зростання та підвищення матеріального добробуту українського народу, активізував розвиток вітчизняного підприємництва. Він служив своєму народу особистою участю, невтомною працею, щедрими пожертвами, а стимулом для його наполегливої державної, громадської та меценатської діяльності було усвідомлення нагальних потреб тогочасного суспільства.

Список використаних джерел

1. Галаган Г. Отрывки из дневника / Г. Галаган // Киевская старина. - 1902. - № 3. - С. 156-158.
2. Ковалинский В. Меценаты Киева / В. Ковалинский - К.: Кий, 1998. - 528 с.
3. Материалы для биографии Галагана Григория Павловича // Киевская старина. - 1898.-№9. -С. 127-128.
4. Пожарський П. Нариси з історії української кооперації / П. Пожарський - К.: Робітничакнигарня, 1919. - 80с.
5. Хорунжий Ю. Українські меценати: Доброчинність наша риса / Ю. Хорунжий - К. : ВД«КМ Академія», 2001. - 137 с.

Annotation.*In the article a role of G.P. Galagana is exposed informing of enterprise tradition in the Ukrainian village at the end of XIX cent, in connection with becoming and development of market relations.*

Key words: *enterprise, entrepreneurial activity, co-operative motion, credit cooperation, saving-lending society.*

Н.М. Давиденко, к.е.н, доцент, Національний університет
біоресурсів і природокористування України, м.Київ

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ КОРПОРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ АПК

Визначено основні характеристики організаційно-функціональної структуризації підприємств корпоративного сектору в АПК

Ключові слова. Організаційна структура, сільське господарство, корпоративне підприємство, фермерство, господарські товариства

Постановка проблеми. Одним із важливих напрямків удосконалення системи управління економікою в цілому, і АПК зокрема, є раціоналізація організаційних форм та внутрішніх структур управління підприємств, створення ефективних, гнучких організаційних структур управління, адаптованих до функціонування в ринкових умовах. Труднощі формування ефективної організаційної структури управління вітчизняними підприємствами зумовлюються довготривалою ізоляцією вітчизняної економіки від світового господарства, домінуванням функціонального підходу у питаннях, пов'язаних з принципами побудови організаційного об'єкта, основу якого склали праці Ф. У. Тейлора, А. Файоля, М.Вебера - теоретиків управлінського раціоналізму [2]. Представлення підприємства у формі непроникного атома, сутність якого зводиться до максимізації прибутку, відсутність цілісної концепції управління ринковими перетвореннями, яка б забезпечувала взаємозв'язок та єдність системи макро та мікроуправління, запозичення зарубіжного досвіду щодо формування ринкової системи господарювання без урахування тенденцій розвитку постсоціалістичних країн, до яких належить і Україна, невідповідність цільової орієнтації суб'єктів господарювання вимогам зовнішнього оточення внаслідок відсутності системності у формуванні внутрішньогосподарської системи управління та фрагментарного застосування елементів ринкової моделі господарювання, відсутність спонукальних мотивів щодо запровадження новітніх тенденцій розвитку внутрішньогосподарської системи управління у зв'язку з формуванням інсайдерської моделі корпоративних відносин - це неповний перелік проблем, які обмежують дії організаційного об'єкта в напрямку досягнення критеріїв економічної та соціальної ефективності.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблемам дослідження організаційно-економічних механізмів управління корпораціями присвячено роботи Дж.К. Ерроу, В.І. Голіков [1], В.М. Гриньова [2], С.М. Кваша, В.Я. Месель-Веселяк, Б.Й. Пасхавер [3], П.Т. Саблук, Л.В. Молдаван [3,4] та багато інших.

Метою статті є визначення характеристик організаційно-функціональної структуризації підприємств корпоративного сектору в АПК.

Викладення основного матеріалу. Організаційно-економічні умови функціонування сільськогосподарських підприємств розглядаються, як система організаційних та економічних складових. Ці складові в процесі взаємодії забезпечують високі споживчі властивості продукції та попит на неї на ринку при оптимізації витрат на її виробництво, що здатне зумовити ефективне функціонування сільськогосподарських підприємств в цілому та галузей зокрема [1].

Домінуючі позиції у структурі сільського господарства ЄС займають індивідуальні господарства та їх виробничі об'єднання (партнерства, корпоративні ферми, товариства зі спільного ведення господарства та ін.), які виступають суб'єктами реалізації концепції багатофункціональності сільського господарства. Слід підкреслити туобставину, що, як правило, всі ФГ країн ЄС мають високу технічну оснащеність, великий експортний потенціал і активну підтримку держави. Аграрну політику країн ЄС спрямовано на збереження фермерства та сільського способу життя, який довів свою стійкість, життєздатність і можливість успішно розвиватися [3].

На сьогодні у суспільному секторі сільського господарства України функціонують різні організаційно-правові форми аграрного господарювання (табл. 1), які є неоднаковими за кількістю, обсягами виробленої валової та товарної продукції, чисельністю залучених працівників, матеріальними та фінансовими ресурсами, обсягами державної підтримки, ефективністю ведення виробництва. За площею землекористування сільськогосподарські підприємства вітчизняного аграрного сектору залишаються великими аграрними структурами з середнім розміром 1200 га. Водночас, середній розмір ФГ у країнах ЄС становить 15,8 га, що є значно менше, ніж в середньому по Україні. Частка ФГ із середньою площею понад 100га у загальній кількості господарств становить: у Великобританії - лише 16 %, у Франції - 8, у Німеччині - 2,7, в Австрії — 2%. Отже, за аналогією з ЄС, за розмірами землекористування більшість ФГ України можна віднести до категорії середніх і великих господарств.

Таблиця 1

Кількість сільськогосподарських підприємств України за організаційно-правовими формами за період 2006-2009 рр.

Форма господарювання	Роки							
	2006		2007		2008		2009	
	одиниць	% до загальної кількості	одиниць	% до загальної кількості	одиниць	% до загальної кількості	одиниць	% до загальної кількості
Господарські товариства	7545	13,1	7428	12,7	7879	13,3	7819	13,7
Приватні підприємства	4112	7,1	4229	7,2	4326	7,3	4333	7,6
Виробничі кооперативи	1373	2,4	1262	2,2	11,01	1,9	1001	1,7
Фермерські господарства	42932	74,2	43475	74,5	43894	74,3	42101	73,7
Державні підприємства	371	0,6	360	0,6	354	0,6	345	0,6
Підприємства інших форм господарювання	1525	2,6	1633	2,8	1505	2,6	1553	2,7
Всього	57858	100,0	58387	100,0	59059	100,0	57152	100,0

І хоча розвиток фермерства у Західній Європі характеризується такою спільною рисою, як скорочення загальної кількості ФГ з одночасним зростанням частки великих господарств в обсязі виробництва всієї продукції в аграрному секторі, близько 60 % усіх ФГ мають середній розмір до 5 га сільськогосподарських угідь.

В умовах адаптації вітчизняного аграрного сектору до ЄС слід визнати, що фермерство, як сімейно-трудова форма, в принципі, відповідає організаційній сутності селянського господарства, формує певну ментальність селянина, яка поєднує безпосередньо особисту та колективну відповідальність за стан живої природи, забезпечує відносну свободу від держави. До основних проблем розвитку фермерських господарств слід віднести недостатнє забезпечення фінансовими ресурсами, низький рівень залучення довгострокових кредитів, високу зношеність технічних засобів, незначний обсяг державної підтримки.

Найбільш проста організаційна форма використання техніки - сусідська взаємодопомога - усна домовленість між декількома фермерами про спільне використання купленої нової чи вживаної сільськогосподарської техніки і обладнання.

Іншою формою використання техніки є машинні ринги, коли фермерські господарства об'єднуються для спільного використання сільськогосподарської техніки і надання механізованих послуг стороннім організаціям.

У Франції та Польщі достатнього розвитку набула така форма, як кооперативи по спільному використанню сільськогосподарської техніки. Обладнання та машини, що є в розпорядженні кооперативу, як правило, є колективною власністю і по заявках фермерів виконують в їх господарствах за допомогою найманого персоналу необхідний об'єм робіт. Фінансування кооперативів здійснюється з трьох джерел: позики, дотації, власний капітал. Дані кооперативи не сплачують податків та мають ряд пільг, що дає їм певну конкурентну перевагу.

Організаційною формою спільного використання техніки є машинні пули - об'єднання фермерів для спільного придбання сільськогосподарських машин, їх обслуговування та утримання.

Інтеграційна динаміка стала характерною ознакою організаційного розвитку бізнесу починаючи з другої половини XX століття. В основу менеджменту інтегрованої структури покладено принцип взаємообумовленості систем управління учасників надфірменної структури: з одного боку, її утворення і функціонування - це продукти систем управління організацій, що утворюють об'єднання, а з другого - вона сама є джерелом управлінського впливу на ці складові, тобто має власну систему управління, об'єктом застосування якої виступає.

Пошук оптимальних виробничих і управлінських структур та їх апробація зумовили появу та розвиток організаційних форм, що базуються на різноманітних комбінаціях малого, середнього та великого бізнесу.

Висновки. Питання вибору організаційної структури в умовах спільної дії багатьох факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, що характерно для реальних умов господарювання українських підприємств, залишаються слабо дослідженими. Невдачі у фермерському русі не означають, що ця форма господарювання не є перспективною в наших умовах. Вона має своє майбутнє серед інших організаційно-господарських структур в агровиробництві, яке залежить, передусім, від оптимального використання наявних ресурсів, зокрема земельних. Для цього слід ширше використовувати економіко-математичне моделювання, застосування якого в останні роки значно звузилося, хоча можливості і потреби у вирішенні оптимізаційних задач у сьогоденних умовах зросли.

Список використаних джерел

1. Розвиток корпоратизму і корпоративних відносин в економіці України / За ред. чл. - кор. НАН України В.І.Голікова. - К.: Ін-т екон.прогнозув., 2002. - 304.

2. Гриньова В.М., Попов О.Є. Організаційно - економічні основи формування системи корпоративного управління в Україні. Монографія. - Х.: Видавництво ХДЕУ, 2003. - 324 с.
3. Л. Молдаван, О. Бородіна, В. Юрчишин, Б. Пасхавер, І. Прокопа, О. Шубравська, Т. Осташко. Аграрний сектор: час принципово змінити орієнтири розвитку // Дзеркала тижня, №26 (806) 10- 16.07.2010 р.
4. Молдаван Л.В. Форми господарювання в аграрному секторі України в умовах глобалізації // Економіка АПК. - 2010. -№1. - с. 13 - 17.

Annotation. *The basic characteristics of the organizational and functional structure of corporate enterprise sector in agriculture. **

Key words. *Organizational Structure, silske Industr, corporate enterprises, farmers, business associations.*

Dr Dariusz Nowak

Pahstwowa Wyzsza Szkola Zawodowaw Kaliszu

CAUSES OF CONFLICT IN INTER-ORGANIZATIONAL RELATIONS

Introduction. Cooperation among enterprises is one of the most essential elements characterizing the contemporary economic reality. Every subject, independently of the kind of conducted activity, must enter into numerous and diverse, changeable and periodic, direct and indirect relationships with different enterprises which are participating in the process of value creation. Cooperation is understood as action of entities in favour of the shared purpose, based on the identification with this purpose, the confidence, the loyalty and activities in best interest of all participants. However, it should be emphasized that every cooperation can contribute to the occurrence of conflicts which may effectively impede and even make it impossible to achieve the determined objectives. Basing on the theoretical aspects, this paper presents the essential causes of conflicts arising among enterprises conducting their activity abroad.

The nature and concepts of conflict. Cooperation is often associated with conflict [Payan 2007, Plank, Newell 2005] perception which is treated as the natural phenomenon arising in the case of undertaking a joint action. It is underlined that in relations in which the functional interdependence appears between subjects, it is omnipresent and practically

2. Гриньова В.М., Попов О.Є. Організаційно - економічні основи формування системи корпоративного управління в Україні. Монографія. - Х.: Видавництво ХДЕУ, 2003. - 324 с.
3. Л. Молдаван, О. Бородіна, В. Юрчишин, Б. Пасхавер, І. Прокопа, О. Шубравська, Т. Осташко. Аграрний сектор: час принципово змінити орієнтири розвитку // Дзеркала тижня, №26 (806) 10- 16.07.2010 р.
4. Молдаван Л.В. Форми господарювання в аграрному секторі України в умовах глобалізації // Економіка АПК. - 2010. -№1. - с. 13 - 17.

Annotation. *The basic characteristics of the organizational and functional structure of corporate enterprise sector in agriculture. **

Key words. *Organizational Structure, silske Industr, corporate enterprises, farmers, business associations.*

Dr Dariusz Nowak

Pahstwowa Wyzsza Szkola Zawodowaw Kaliszu

CAUSES OF CONFLICT IN INTER-ORGANIZATIONAL RELATIONS

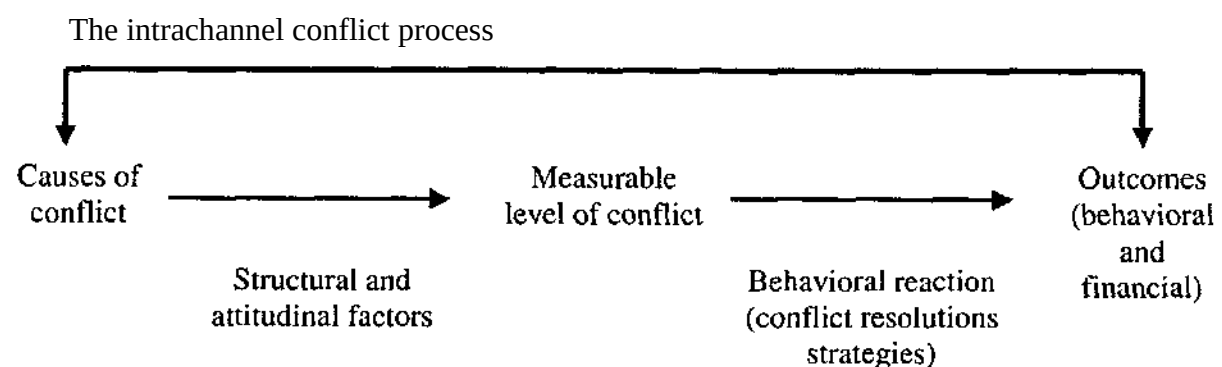
Introduction. Cooperation among enterprises is one of the most essential elements characterizing the contemporary economic reality. Every subject, independently of the kind of conducted activity, must enter into numerous and diverse, changeable and periodic, direct and indirect relationships with different enterprises which are participating in the process of value creation. Cooperation is understood as action of entities in favour of the shared purpose, based on the identification with this purpose, the confidence, the loyalty and activities in best interest of all participants. However, it should be emphasized that every cooperation can contribute to the occurrence of conflicts which may effectively impede and even make it impossible to achieve the determined objectives. Basing on the theoretical aspects, this paper presents the essential causes of conflicts arising among enterprises conducting their activity abroad.

The nature and concepts of conflict. Cooperation is often associated with conflict [Payan 2007, Plank, Newell 2005] perception which is treated as the natural phenomenon arising in the case of undertaking a joint action. It is underlined that in relations in which the functional interdependence appears between subjects, it is omnipresent and practically

inevitable. It constitutes the dominating form of cooperating between elements of the given set and is treated as the essential problem having an influence on activity of the organization [Duarte & Davies 2003, Dyer & Song 1998, Gobeli, Koenig, & Bechinger 1998].

An attempt to define the conflict is an essential problem connected with its analysis. The simplest definition is as the misunderstanding or divergences of activities between two subjects. It should be treated as the natural element of behaviour appearing in different situations, so as conflict among states, organizations, people, ideas, parties, etc [Pondy 1967]. It is possible to be understood as the situation in which at least one, out of a few or a dozen of participants connected in the shared layout or carrying a joint undertaking, is perceived as incompatible with different ones. It means that its stores, abilities, experience or crucial competence don't match the formed alliance. The lack of compatibility may be caused by differences in the scope of the role, purposes, culture and beliefs which prevent the real communication and coordination of activities. In this context a negative effect of conflict is underlined and as far as possible it should be quickly and effectively solved [Tidstrom 2009]. Its elimination requires serious efforts and usually a long time which disadvantageous[^] influences the different kind costs. Additionally, the conflict results influence both the quality of the product and services, non-productive behaviours as well as the improper cooperative relations [Skarmas 2006]. Thus, it should be emphasized that it is this phenomenon which should be avoid in the relationship.

Some authors treat the conflict as the process [Rosenberg & Stern 1971] which starts in the moment when one part notices that the other part negatively interacts with something what is at scope of its care and concerns. And so it is the situation in which one part perceives that the behaviour of the other part of the same channel impedes, limits or delays the achievement of its goals [Duarte & Davies 2003, Chang, Gotcher 2010, Skarmas 2006, Webb, Lambe 2007].

Zrodlo: L. J. Rosenberg & L. W. Stem (1971), Conflict Measurement In the Distribution Channel, Journal of Marketing Research, vol. VIII, s. 438.

In conflict's view, according to Vaaland and Hakansson, there is a situation in which one subject fully understands expectations in view of it but rejects the methods of acting and behaviour of the second subject [Vaaland, Hakansson 2003]. They emphasize that conflict exists when incompatible activities appear.

The state-of-the-art indicates that conflict not always leads to the adverse situation. From one side it can take cooperating sides to the destruction, destroying or preventing the realization of purposes. However, from second side it stimulates the arrangement participants to undertake the adaptation activity, the develop and be more susceptible to the appearing new possibilities. It is proven that cognitive conflict, based on the constructive discussion, results in the alteration of action with the benefit both for the supplier as well as the purchaser and has a positive effect on the loyalty in the relationship [Jehn, Mannix 2001].

Inter-organizational conflict in terms of empirical examinations. The empirical examinations concerning the economic conditions of the cooperating enterprises development are conducted from 2008 in the form of questionnaire. In their scope the analysis concerned the areas connected with the structure, development and maintenance of the cooperative relations. Conflict is one of the essential aspects which was analysed and which constitutes the inherent element of each cooperation. From this aspect a research problem was formulated and aims at examining the essential causes of conflict appearance and their influence on activity of cooperating enterprises. The research was conducted on 174 entities which according to OECD classification ranks among the group of small enterprises, average and big. The main domain of activity of the examined enterprises are: production of spare parts, details, sub-assemblies, elements and different kind of production services such as assembly, transport, painting, storing, etc. In the examined probe 46 entities, constituting 26.4%, generate their incomes both within the country as well as abroad. Main directions of the activities are directed both towards the EU states as well as Russia, Ukraine and Belarus.

The enterprise task was to determine in five-grade Likert scale (from 1 - lack of income, to 5 - very great influence) the significance of the individual factors influencing the conflict with the foreign partner.

It is stated that fundamentally a lack of the purpose compatibility influences the conflict and it means that every partner differently perceives the cooperation and effects resulting from it. Each of the cooperating parties aspires to accomplish its plans and aims even if their realization would negatively influence the relations with the partner. However, it is underlined that the incompatibility doesn't result only from the diversity of purposes but

rather from the situation in which it is not possible to reach them at the same time. Thus, there are the anxieties that one party can aspire to use the second one and so there is a lack of confidence which is a basic element of cooperation.

The distrust, according to respondents, is the second problem influencing the cooperative relations. Trust in a working relationship have been defined as «...the firm's belief that another company will perform actions that will result in positive outcomes for the firm, as well as not take unexpected actions that would result in negative outcomes for the firm»[Anderson, Nares 1990]. The distrust among enterprises results for many reasons both endogenous as well as exogenous.

Examples of cause-related issues from the research instrument

Cause of conflict	Arithmetic mean	Aberration	Variability factor (k)
Goal incompatibility	4,4	1,0	23,6
The lack of trust	4,3	1,1	25,0
Dispersion of power	4,2	1,0	23,7
Driver to autonomy	4,0	1,3	32,7
Difference in domain	4,0	0,9	22,7
Expectations divergence	4,0	1,2	29,1
Lack of information share	3,7	1,2	33,0
Competition for scarce resource	3,6	1,1	30,2
Use of power	3,6	1,2	33,1
Small commitment	3,6	1,3	35,1
Cultural difference	3,3	1,1	31,6
Non-compliance rules of contract	3,1	1,1	34,5
Unequal share of benefits	3,0	1,2	32,3

Source: own study

The asymmetrical spreading of powers is the next factor contributing to the inter-organizational conflicts which means that one partner has greater power and can try unethically to influence the activities of the second one. It should be emphasized that between the cooperating clients the certain level of interdependence appears and may have symmetrical or asymmetrical character. In the case of the lack of the symmetry one entity becomes dependent on the decision and action of the second one. Such situation is particularly dangerous in case when the initial cooperation proceeds without disruptions and the escalation of conflict follows together with the development of the relationship and with growing dependency. Such relation can be a result of growing cooperation with one partner and its limiting with different ones or connected with the considerable investments towards the cooperation.

To sum up it is possible to state that conflict can cause negative consequences which can have the influence on the rate of the enterprise development, size of incomes and profits and

the proper share in the market. Thus, the attempts in order to counteract the conflicts should be undertaken. One of the effective ways to fight with conflict appearance is frequent, conducted in the proper time communication which can protect from unwanted and unnecessary conflict by leveling perceptions of both sides in relation to the occurred events. It is underlined that perception of the same causes of conflict by particular entities can be differently interpreted. Additionally, the appropriate information exchange positively affects the work coordination of all participants of the channel.

Analysing the conflict character it should be emphasized that cooperating enterprises can easily avoid it if in the process of the relation establishment each one «gives something a miss in order to obtain something» [Tidstrom 2009]. Thus, the base for the creation of the cooperative associations is an interdependence of the organizations which causes that enterprises must give up some attributes of the self-reliance and limit the personal autonomy in order to raise the efficiency and effectiveness of the arising system. The resignation can concern the different areas of the enterprise activity starting from the reduction in or liquidation of supply markets, through production, marketing and research activity and finishing on the distribution and customer servicing. This resignation is connected with a high risk which can have both positive effects, when limitations of activity bring results better than expected, as well as negative effects when results are worse than expected.

References:

1. Anderson J. C., Narus J. A. (1990), A Model of Distributor Firm and Manufacture Firm Working Partnerships, *Journal of Marketing*, Vol. 54, No. 1.
2. Chang K. H., Gotcher D. F. (2010), Conflict - coordination learning in marketing channel relationships: The distributor view, *Industrial Marketing Management*, vol. 39.
3. Duarte M. & Davies G. (2003) Testing the conflict - performance assumption in business to business relationships, *Industrial Marketing Management*, Vol. 32, no. 2.
4. Dyer B. & Song X. M. (1998), Innovation strategy and sanctioned conflict: A new edge in innovation, *Journal of Production Innovation Management*, vol. 15.
5. Gobeli D. FI., Koenig H. F., & Bechinger I. (1998), Managing conflict in software development teams: A multilevel analysis, *Journal of Product Innovation Management*, vol. 15.
6. Jehn K. A., Mannix E. A. (2001), The dynamic nature of conflict: A longitudinal study of intragroup conflict and group performance, *Academy of Management Journal*, vol. 44, no. 2.

7. Payan J. M. (2007), A review and delineation of cooperation and coordination in marketing channels, *European Business Review*, vol. 19, no. 3.
8. Plank R. E., Newell S. J. (2005), The effect of social conflict on relationship loyalty in business markets, *Industrial Marketing Management*, vol. 36.
9. Pondy L. R. (1967), Organizational Conflict: Concepts and Models, *Administrative Science Quarterly*, vol. 12, no. 2.
10. Rosenberg L. J. & Stem L. W. (1971), Conflict Measurement In the Distribution Channel, *Journal of Marketing Research*, vol. VIII.
11. Skarmeas D. (2006), The role of functional conflict in international buyer - seller relationships: Implications for industrial exporters, *Industrial Marketing Management*, vol. 35.
12. Tidstrom A. (2009), Causes of conflict in intercompetitor cooperation, *Journal of Business & Industrial Marketing*, Vol. 24, no. 7.
13. Vaaland T., Hakansson H. (2003), Exploring interorganizational conflict in complex projects, *Industrial Marketing Management*, Vol. 32, no. 2.
14. Webb K. L., Lambe C. J. (2007), Internal multi - channel conflict: An exploratory investigation and conceptual framework, *Industrial Marketing Management*, vol. 36.

ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ РИНКУ МОЛОКА ТА МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті проаналізовано основні тенденції розвитку молочного скотарства Львівської області. Охарактеризовано динаміку виробництва молока та молочних продуктів регіону. Розкрито економічні передумови розвитку ринку молока та молочної продукції.

Ключові слова. Ринок молока, молочна продукція, виробники, молочне скотарство.

Вступ. Сільське господарство і переробна сфера АПК мають велике соціальне значення, оскільки в сільській місцевості проживає значна частина населення України. Проблеми, які виникли в молокопродуктовому під комплексі, мають системний характер і безпосередньо пов'язані з економічною стратегією й тактикою державних органів влади в сільському господарстві. Незважаючи на досить невисокий рівень конкурентоспроможності, Україна посідає далеко не останнє місце на світовому ринку молока, конкуруючи в основному з європейськими країнами, чому сприяють вигідне географічне розташування й збережені економічні зв'язки з пострадянськими країнами. Разом з тим до основних проблем розвитку галузі можна віднести незадовільний стан сировинної зони молокопереробної промисловості, що в комплексі із зловживаннями при дотриманні технологічних процесів виробництва молочних продуктів призводить до формування негативного іміджу якості вітчизняної молочної продукції як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню проблем розвитку молочного скотарства та молокопродуктового підкомплексу загалом присвячено значна частина наукових публікацій, зокрема таких відомих вчених-економістів як М.М. Ільчука, М.К. Пархомця, С.В. Васильчак, С.О. Шевельової, Т.І. Яворської. Разом з тим не розкрито в повній мірі питання економічних передумов розвитку ринку молока та молочної продукції, зокрема і в Львівській області.

Постановка завдання. Метою даної статті є розкриття економічних передумов розвитку ринку молока та молочної продукції. Виявлення основних засад формування.

Виклад основного матеріалу. Львівська область як регіон характеризується достатньо високим потенціалом щодо розвитку сільського господарства. Загалом, за даними 2007-2009 років в області було вироблено відповідно 4,8-4,3 % валової продукції сільського господарства, в тому числі молока відповідно 6,6-5,9%.

Висока щільність населення Західного регіону позитивно впливає на формування кола потенційних споживачів на ринку молока та молокопродуктів. Станом на 1 січня 2010 р. 39,7 % населення Львівської області проживало в сільській місцевості, що у свою чергу визначає певні тенденції в попиті та пропозиції сільськогосподарської продукції. Сьогодні ще досить велика частка сільськогосподарських підприємств Західного регіону збиткові і все більша частка у валовому виробництві молока припадає на господарства населення (табл.1).

Таблиця 1

Динаміка питомої ваги категорій господарств Львівської області у виробництві молока, % до загального обсягу у 2006-2009 рр.

Категорії господарств	2006 р	2007 р	2008 р	2009 р	2009 р. до 2006 р.
Сільськогосподарські підприємства	3,2	3,0	3,2	3,6	0,4 пункт
Господарства населення	96,8	97,0	96,8	96,4	-0,4 пункт

Джерело: розраховано на основі даних Держкомстату України

Проаналізувавши стан молочного скотарства в господарствах населення Львівської області, можна виявити чимало проблем, які впливають на ефективність виробництва молока. По-перше, господарства населення мають низький рівень механізації та оснащеності технікою й обладнанням.

Господарства населення відчувають певні труднощі і у придбанні племінного молодняку і кормів, реалізації продукції. Відтворення стада здійснюється власними силами, в кращому випадку з використанням селекційного матеріалу пунктів штучного осіменіння. Руйнація тваринницьких ферм і відмова сільськогосподарських підприємств від ведення скотарства призупинила практику співпраці населення з цими підприємствами у напрямку відтворення стада. В результаті знижується продуктивність корів населення. Однією з проблем, яка впливає на обсяги виробленої продукції, залишається і незадовільний демографічний стан господарств населення. Господарства населення не можуть в повній мірі компенсувати втрати суспільного сектору на селі. Економічна криза в аграрному секторі призвела до поступового скорочення як поголів'я великої рогатої худоби в цілому, так і високопродуктивних корів зокрема (табл. 2).

**Динаміка питомої ваги поголів'я корів Львівської області за
категоріями господарств у 2004-2009 рр., %**

Область	2004 р	2005 р	2006 р	2007 р	2008 р	2009 р	2009 до 2004 р, п
Сільськогосподарські підприємства	5,7	6,1	6,4	6,0	6,0	6,3	0,6
у т.ч. фермерські господарства	0,7	0,9	1,0	1,3	1,4	1,7	1,0
Господарства населення	94,3	93,9	93,6	94,0	94,0	93,7	-0,6

Джерело: розраховано на основі даних Держкомстату України.

Загрозливою виглядає ситуація, за якої найбільша частка припадає на ті господарства, де поголів'я корів менше, ніж 100 голів. Це господарства, які в перспективі можуть відмовитися від ведення молочного скотарства або ж характеризуються низькою ефективністю. Середня група - сільськогосподарські підприємства з чисельністю від 100 до 299 корів. Це, як правило, не спеціалізовані, а багатoproфільні господарства. Сільськогосподарські підприємства з чисельністю корів від 300 до 499 - це залишки донедавна великих молочних підприємств або ж збережені середні. До них належать також середні або ж великі багатoproфільні сільськогосподарські підприємства. Слід зауважити, що таких серед фермерських господарств лише 44, або ж 3,9% із загальної кількості.

Незважаючи на помітні зрушення у нарощуванні обсягів виробництва молока в Україні, ще на досить невисокому рівні залишаються виробничі показники галузі, зокрема надої молока на одну корову. Слід зауважити, що Львівська область протягом останніх років все ще займає лідируючу позицію серед областей України по обсягам валового виробництва молока, поступаючись лише Вінницькій та Полтавській областям. Так, у 2009 р. було вироблено 682,5 тис.т. молока, що на 28,8% менше від рівня 2004 року.

Стан та тенденції розвитку молочної галузі вплинули на виробництво молочної продукції. Найбільш кардинально ця ситуація прослідковується в 2007-2009 рр. За цей період молокопереробні підприємства України суттєво сповільнили темпи виробництва основних видів молочної продукції, а вершків та сирів жирних скоротили відповідно на 82,3 та 65,9% (табл. 3).

Споживчий ринок молока та молочних продуктів формується під впливом обсягів продажу та цінової політики. За даними аудиту торгових точок ще у 2004 р., проведеного АС Нільсен Україна [1, с.18-19], були виділені основні загрози розвитку

ринку молока та молочних продуктів за регіональним аспектом: недооцінка транспортних витрат молокозаводами; молокозаводи іноді переоцінюють купівельну спроможність споживачів у регіонах (особливо у вищому середньому і преміум цінових сегментах).

Таблиця 3

**Динаміка виробництва основних видів молочної продукції
в Львівській області у 2007-2009 рр.**

Продукція	2007 р	2008 р	2009 р	2007 до 2009 р, %
Молоко оброблене рідке	31744	31226	27703	87,3
Вершки	554	226	98	17,7
Масло вершкове	2301	2340	2477	107,6
Сир свіжий неферментований та сир кисломолочний	2580	2628	1561	60,5
Сири жирні	2442	1221	832	34,1
Продукти кисломолочні	50318	62833	55120	109,4

Джерело: розраховано на основі даних Держкомстату України.

За ціновим аспектом були виділені наступні загрози:

- зростання розміру, кількості та частки в загальних обсягах реалізації супер-маркетів призводить до застосування все агресивнішої політики з боку останніх, які вимагають від виробників все більших знижок, рекламних бюджетів і кредитів;
- великі магазини намагаються скоротити кількість постачальників, вимагаючи кваліфікованої логічної підтримки і якісних продуктів.

Висновки. Як показало дослідження, до основних причин скорочення обсягів споживчого ринку молока та молочної продукції можна віднести не передбачені загрози формування та пропозиції ринку, а незадовільний стан сировинної бази молокопереробної промисловості. Це призвело як і до фізичних скорочень обсягів переробки молока, так і зловживань щодо якісної характеристики молока та молочних продуктів, що понизило довіру споживачів до вітчизняної молочної продукції. В результаті можемо спостерігати скорочення темпів споживчої активності на фоні зниження загальної купівельної спроможності споживачів в результаті кризових явищ в економіці.

Список використаних джерел

1. Чагаровский В. Общее состояние молочной отрасли и перспективы ее развития // В.Чагаровський / Молочный мир 2005. - С.13-25.
2. Статистичний щорічник «Сільське господарство Львівщини» за 2009 р - Львів, 2010. - 150 с.

Annotation. The paper analyzes the main trends of dairy Lviv region. Characterize the dynamics of milk and dairy region. The economic conditions of milk and dairy products.

Key words. Market milk, dairy products, producers, dairy cattle.

УДК 339.137.2 (477)

Е.Г. Жнакіна, к.е.н., доцент,

Слов'янський державний педагогічний університет

ОЦІНКА МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ

У роботі досліджено теоретичні основи формування міжнародної конкурентоспроможності країн. Визначено сильні та слабкі сторони економіки України порівняно з іншими країнами світу, проаналізовано чинники впливу на структурні процеси, запропоновано шляхи підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни за умов активізації інтегральних процесів і посилення тиску глобальної конкуренції.

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність, інновації, інноваційний потенціал, інноваційна модель розвитку.

Постановка проблеми. В сучасних умовах економічного розвитку підвищення міжнародної конкурентоспроможності країн є однією з найактуальніших задач досліджень в економіці. Посилення конкуренції між країнами ставить питання про дослідження основних характеристик конкурентоспроможного розвитку країни, чинників, що впливають на міжнародну конкурентоспроможність, можливості її підвищення в умовах глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних основ конкуренції, її сучасних форм, міжнародного конкурентного середовища, аналіз причин та умов виникнення конкурентних переваг здійснено такими зарубіжними вченими: М. Портером, Р. Фатхутдиновим, П. Кругманом, Ф. Хайєком, Й. Шумпетером, О. Юдановим. Проблеми забезпечення міжнародної конкурентоспроможності країн досліджуються в роботах вітчизняних учених-економістів: Л. Антонюк, Я. Базилук, Я. Белінської, В. Близнюка, А. Гальчинського, В. Геєця, Я. Жаліла, Д. Лук'яненка, С. Мочерного, В. Новицького, В. Семиноженка, А. Філіпенка.

Метою статті є системне визначення сильних та слабких сторін економіки України порівняно з іншими країнами світу, аналіз найвигідніших зовнішніх та внут-

Annotation. The paper analyzes the main trends of dairy Lviv region. Characterize the dynamics of milk and dairy region. The economic conditions of milk and dairy products.

Key words. Market milk, dairy products, producers, dairy cattle.

УДК 339.137.2 (477)

Е.Г. Жнакіна, к.е.н., доцент,

Слов'янський державний педагогічний університет

ОЦІНКА МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ

У роботі досліджено теоретичні основи формування міжнародної конкурентоспроможності країн. Визначено сильні та слабкі сторони економіки України порівняно з іншими країнами світу, проаналізовано чинники впливу на структурні процеси, запропоновано шляхи підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни за умов активізації інтегральних процесів і посилення тиску глобальної конкуренції.

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність, інновації, інноваційний потенціал, інноваційна модель розвитку.

Постановка проблеми. В сучасних умовах економічного розвитку підвищення міжнародної конкурентоспроможності країн є однією з найактуальніших задач досліджень в економіці. Посилення конкуренції між країнами ставить питання про дослідження основних характеристик конкурентоспроможного розвитку країни, чинників, що впливають на міжнародну конкурентоспроможність, можливості її підвищення в умовах глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних основ конкуренції, її сучасних форм, міжнародного конкурентного середовища, аналіз причин та умов виникнення конкурентних переваг здійснено такими зарубіжними вченими: М. Портером, Р. Фатхутдиновим, П. Кругманом, Ф. Хайєком, Й. Шумпетером, О. Юдановим. Проблеми забезпечення міжнародної конкурентоспроможності країн досліджуються в роботах вітчизняних учених-економістів: Л. Антонюк, Я. Базилук, Я. Белінської, В. Близнюка, А. Гальчинського, В. Геєця, Я. Жаліла, Д. Лук'яненка, С. Мочерного, В. Новицького, В. Семиноженка, А. Філіпенка.

Метою статті є системне визначення сильних та слабких сторін економіки України порівняно з іншими країнами світу, аналіз найвигідніших зовнішніх та внут-

рішних чинників впливу на структурні процеси, а також шляхи підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни за умов активізації інтегральних процесів і посилення тиску глобальної конкуренції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкуренція існує на всіх рівнях економічної системи. На мікрорівні визначається конкурентоспроможність фірми за допомогою таких показників, як прибутковість, рентабельність, продуктивність праці, ліквідність і кредитоспроможність, а також якість продукції, ступінь задоволеності споживачів та інші. На мезорівні визначають конкурентоспроможність галузі та кластерів. На макрорівні визначають конкурентоспроможність країни такими показниками як динаміка прибутків населення, ефективність використання усіх видів ресурсів, темпи інфляції, рівень зайнятості, сальдо торговельного балансу, питома вага високотехнічного експорту та інші.

Міжнародна конкурентоспроможність країни - це сукупність властивостей, притаманних національній економіці, які визначають здатність країни конкурувати з іншими країнами [3].

Л. Антонюк визначає міжнародну конкурентоспроможність країни як здатність країни створити таке національне бізнес-середовище за умов вільного і справедливого ринку, в якому вітчизняні товаровиробники можуть постійно розвивати свої конкурентні переваги та займати і утримувати стійкі позиції на певних сегментах світового ринку, завдяки: потужному економічному потенціалу, що забезпечує динамічне зростання економіки на інноваційній основі; розвинутій системі ринкових інститутів; володінню значним інтелектуальним капіталом та інвестиційними ресурсами; гнучким реагуванням на зміни світової кон'юнктури та, відповідно до цього, диверсифікацію виробництва, максимально відстоюючи реалізацію національних інтересів заради економічної безпеки та високих стандартів життя населення [1].

Рівень конкурентоспроможності країни визначається за різними методиками. Світовий економічний форум (WorldEconomicForum) запропонував Глобальний індекс конкурентоспроможності (ГІК), який бере до уваги мікроекономічні і макроекономічні основи національної конкурентоспроможності і включає зважене середнє значення великої кількості різних компонентів, а саме: державні, суспільні й приватні установи; макроекономічна стабільність; охорона здоров'я і початкова освіта; вища освіта і професійна підготовка; ефективність ринку праці; ефективність ринку товарів і послуг; розвиненість фінансового ринку; технологічний рівень; розмір ринку; рівень розвитку бізнесу і інновацій.

Складові ГІК згруповані в три субіндекси, кожний з яких є найбільш важливим -з певній стадії розвитку економіки країни: субіндекси базисних вимог, субіндекси посилення ефективності, субіндекси факторів розвитку та інноваційного потенціалу.

Залежно від стадій розвитку і статистичної ваги субіндексів глобальної конкурентоспроможності, виходячи із рівня показників ВВП на душу населення Україна належить до групи країн, що знаходяться на перехідному етапі між факторною стадією та стадією ефективності.

Проведений кореляційно-регресійний аналіз складових індексу глобальної конкурентоспроможності надав можливості визначити ступень впливовості кожного із складових індексу на показник глобальної конкурентоспроможності країни, залежно від стадії, до якої та чи інша країна належить.

Залежність глобального індексу конкурентоспроможності країн, що належать до транзитивних держав з I по II стадії, від впливу найбільш значущих показників представлено таким рівнянням:

$$y = 0,384x_2 + 0,18x_3 + 0,068x_{10} + 1,575. \quad (1)$$

де x_2 - інфраструктура, x_3 - макроекономічна стабільність, x_{10} - розмір ринку.

Вплив інноваційного потенціалу країн на формування міжнародної конкурентоспроможності відображає залежність:

$$y = 0,82x_{12} + 1,54. \quad (2)$$

де x_{12} - інновації.

Графічно цю залежність представлено на рис. 1.

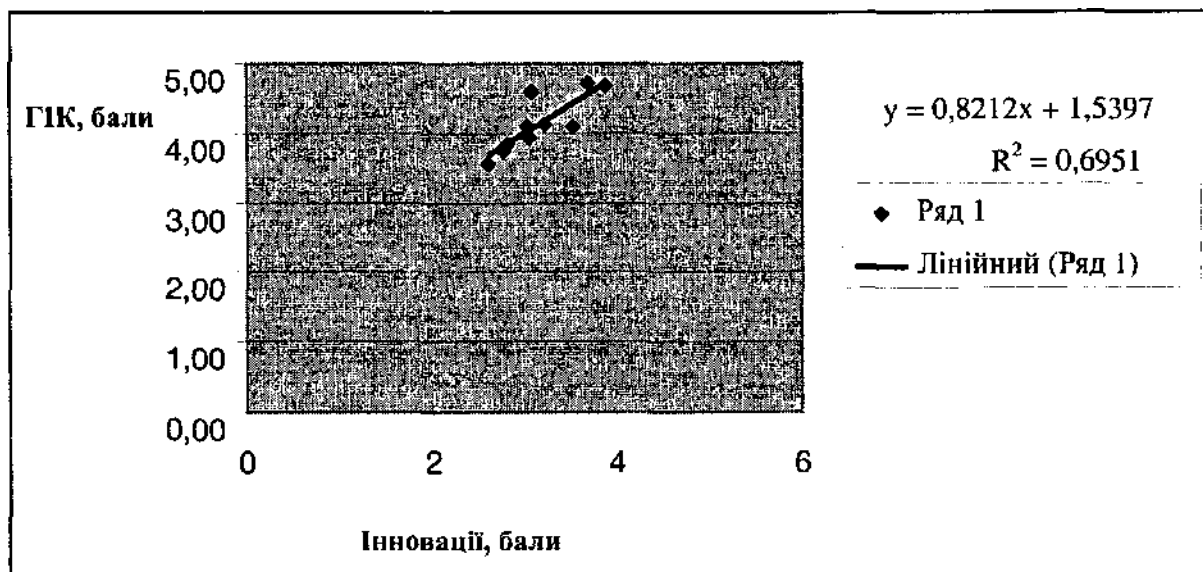

Рис.1 Вплив інновацій на ГІК країн, що належать до другої групи

Враховуючи значення показника $\gamma^2 = 0,695$, можна стверджувати, що майже 70% змін ГПК країн другої групи пояснюється змінами інноваційного потенціалу країн.

У рейтингу WEG за 2009-2010 рр. Україна посіла 82-позицію серед 133 країн [4]. Рейтинги України виявилися нестійкими до наслідків фінансової кризи та погіршилися за такими складовими: макроекономічна стабільність, рівень розвитку фінансового ринку і оснащення новими технологіями.

Значне погіршення глобального індексу конкурентоспроможності України викликане тим, що країна зіткнулася з серйозними проблемами, пов'язаними з різким падінням попиту на експортну продукцію, девальвацією гривні і руйнуванням фінансової системи. У WEF відзначають, що економіку України необхідно реформувати в таких напрямках, як інституційне середовище (країна займає 120-е місце), зміцнення фінансових ринків (106) і підвищення ефективності товарних ринків (109).

Таким чином, основною причиною низької міжнародної конкурентоспроможності України виступає відсутність основних умов для її зростання, що обумовлене відсутністю інституційних умов, проблемами з розвитком інфраструктури та недоліками макроекономічного управління економікою.

Світовий досвід свідчить, що саме активізація державної політики в напрямі підвищення конкурентоспроможності економіки є рушійною силою даного процесу.

Інститутом економіки та прогнозування НАН України під керівництвом Академіка НАН України Геєця В. М. розроблено проект Державної програми підвищення конкурентоспроможності національної економіки України, реалізація якої дозволить вирішити декілька актуальних задач, а саме: підвищити конкурентоспроможність економіки України, активізувати інноваційно-інвестиційну складову розвитку із позитивним впливом на структурні процеси у реальному секторі економіки та в розширенні перспективної складової «економіки на базі знань», чим забезпечити динамічне економічне зростання із підвищенням рівня та якості життя населення [5].

Висновки. Таким чином, в Україні усунення слабких сторін і нарощення конкурентних переваг вимагають розробки та реалізації системних заходів з боку уряду країни, органів влади та суб'єктів господарювання. Підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки України та перехід на інноваційний шлях розвитку є ключовими завданнями державної економічної політики країни.

Список використаних джерел

1. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації / Л.Л. Антонюк. - К.: КНЕУ, 2004. - 275с.
2. Економічна енциклопедія: у 3т.- Т.2/ Редкол. С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. - К.: Видавничий центр «Академія», 2000. - 848с.
3. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / Я.А.Жаліло, Я.Б. Базиліук, Я.В. Белінська та ін.; за заг. ред. Я.А. Жаліла. - К.: НІСД, 2005. - 388 с.
4. The Global Competitiveness Report 2009-2010, World Economic Forum. - Режим доступу: <http://www.weforum.org>
5. Проект Державної програми підвищення конкурентоспроможності національної економіки України. - Режим доступу: <http://www.chamber.ua>

Annotation. *The theoretical grounds for the formation of the international competitiveness of the countries is thoroughly considered. There were determined the strengths and weaknesses of economics of Ukraine in comparison with the other countries all over the world, there were analyzed the factors influencing on the structural processes, there were offered the ways to improve the international competitiveness of the country by activation of integral processes and intensification of global competition pressure.*

Key words: *international competitiveness, innovations, innovative potential, innovative development model.*

УДК 633.15:633.1

Н.Л. Корженівська, к.е.н., доцент, Подільський державний аграрно-технічний університет, м. Кам'янець-Подільський

ІНТЕНСИФІКАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА ЯК НАПРЯМОК ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ВИРОБНИЦТВА

Розглянуто динаміку виробництва зерна в Тернопільській області, проаналізовано основні показники його ефективності, зроблено оцінку рівня використання основних факторів інтенсифікації зерновиробництва.

Ключові слова: витрати, зернові, ефективність виробництва, інтенсифікація

Список використаних джерел

1. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації / Л.Л. Антонюк. - К.: КНЕУ, 2004. - 275с.
2. Економічна енциклопедія: у 3т.- Т.2/ Редкол. С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. - К.: Видавничий центр «Академія», 2000. - 848с.
3. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / Я.А.Жаліло, Я.Б. Базиліук, Я.В. Белінська та ін.; за заг. ред. Я.А. Жаліла. - К.: НІСД, 2005. - 388 с.
4. The Global Competitiveness Report 2009-2010, World Economic Forum. - Режим доступу: <http://www.weforum.org>
5. Проект Державної програми підвищення конкурентоспроможності національної економіки України. - Режим доступу: <http://www.chamber.ua>

Annotation. *The theoretical grounds for the formation of the international competitiveness of the countries is thoroughly considered. There were determined the strengths and weaknesses of economics of Ukraine in comparison with the other countries all over the world, there were analyzed the factors influencing on the structural processes, there were offered the ways to improve the international competitiveness of the country by activation of integral processes and intensification of global competition pressure.*

Key words: *international competitiveness, innovations, innovative potential, innovative development model.*

УДК 633.15:633.1

Н.Л. Корженівська, к.е.н., доі(ент, Подільський державний аграрно-технічний університет, м. Кам'янець-Подільський

ІНТЕНСИФІКАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА ЯК НАПРЯМОК ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ВИРОБНИЦТВА

Розглянуто динаміку виробництва зерна в Тернопільській області, проаналізовано основні показники його ефективності, зроблено оцінку рівня використання основних факторів інтенсифікації зерновиробництва.

Ключові слова: *витрати, зернові, ефективність виробництва, інтенсифікація*

Вступ. Головним завданням підприємства є постійне збільшення виробництва сільськогосподарської продукції. При цьому таке збільшення повинне супроводжуватись підвищенням економічної ефективності виробництва продукції, тобто на кожну одиницю виробленої продукції має затратитися дедалі менше уречевленої та живої праці. Збільшення виробництва та поліпшення якості продукції відбуваються на основі інтенсифікації сільського господарства, яка є важливою умовою зниження собівартості продукції.

Мета досліджень. Інтенсифікація виробництва є однією з ключових проблем економічної теорії. Вона опрацьовувалась як на загальнонаціональному рівні, так і на рівні окремих галузей. Тому за мету статті ми взяли аналіз деяких аспектів господарської діяльності для вияву тенденцій розвитку, рівнів інтенсивності й економічної ефективності зернового виробництва та факторів, які їх обумовлюють на державному та регіональному рівнях.

В розвиток теорії інтенсифікації сільськогосподарського виробництва значний вклад внесли українські вчені-аграрники Л.Анічин, П.Борщевський, О.Бугуцький, П.Гайдуцький, А.Заїнчковський, І.Лукінов, В.Мартьянов, В.Мертенс, О.Онищенко, Д.Прейгер, П.Саблук, В.Шиян, В.Юрчишин та інші дослідники. Значний внесок в наукове забезпечення зерновиробництва в Україні зробили: Л.Антоненко, Г.Балабанов, Р.Іванух, М.Куліш, Л.Курило, А.Лисецький, М.Лобас, І.Луканьов, П.Саблук, Л.Худолій, М.Щур.

Викладення основного матеріалу. Інтенсифікація передбачає зростання витрат ресурсів на одиницю об'єкта інтенсифікації, поліпшення їх використання при зменшенні витрат виробництва на одиницю продукції. Це означає, що збільшення виробництва продукції повинне здійснюватись вищими темпами порівняно із зростанням витрат на її виробництво. Ми проаналізували рівень інтенсивності вирощування зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області на основі даних наведених у таблиці 1.

Таблиця 1

Економічна ефективність інтенсифікації виробництва зернових культур, 2007-2009 рр.

Показники	Роки			Відхилення (+-) 2009р. до 2007 р.	
	2007	2008	2009	абсол.	відносн.
1	2	3	4	5	6
Чистий дохід від реалізації, тис. грн.	457112,3	665754,5	965477,8	786015,3	437,98
Виробничі витрати, тис. грн.	327822,0	546610,3	822260,3	647974,2	371,79
1	2	3	4	5	6
Прибуток, тис. грн.	129290,3	119144,2	143217,5	138041,1	2666,74
Площа с/г угідь, тис.га	390,1	457,6	469,1	93,1	24,76
Чистий дохід від реалізації у розрахунку на 1 га с/г угідь, грн.	1171,78	1454,88	2058,15	1580,86	331,22
Виробничі витрати у розрахунку на 1 га с/г угідь, грн.	840,35	1194,51	1752,85	1289,32	278,15
Прибуток у розрахунку на 1 га с/г угідь, грн.	331,43	260,37	305,30	291,54	2118,75
Рівень рентабельності, %	39,4	21,8	17,4	14,4	x

У сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області протягом 2007-2009 років чистий дохід від реалізації зернових культур у розрахунку на 1 га с/г угідь збільшився більш, ніж у три рази (1580,86 грн.), прибуток у розрахунку на 1 га с/г угідь - більш, ніж у двадцять раз (291,54 грн.), рівень рентабельності - на 14,4%. Ці дані свідчать про те, що останні п'ять років у сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області відбуваються деякі позитивні зрушення стану інтенсифікації. Але для активізації цього процесу необхідно провести ряд заходів, передусім, впровадити інтенсивні технології вирощування.

Інтенсивні технології передбачають широке застосування мінеральних добрив та засобів захисту рослин. Вони забезпечують найвищу врожайність (зернові культури - 60-80 ц/га, цукрові буряки - 500-700, озимий ріпак - 35-45 ц/га) та найкращі економічні показники. Поширені переважно в країнах західної Європи. Останні три-чотири роки інтенсивні технології стрімко покращилися в багатьох господарствах України [2, с. 48].

У сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області серед зернових культур чільне місце належить пшениці. Найефективнішим чинником підвищення врожайності пшениці та поліпшення якості зерна є добрива, що мають 17% впливу на врожай. За інтенсивної технології середніми нормами NPK для озимої пшениці є 90-120 кг залежно від родючості ґрунту, характеру попередника, зони вирощування, со-

рту. Але в кожному разі мінеральні добрива спрацьовують лише в комплексі з іншими заходами, насамперед, із захистом посівів від шкідливих організмів.

У подальшій інтенсифікації рослинництва роль нових сортів та гібридів, на думку спеціалістів, дедалі зростатиме, бо селекційна новинка - це найефективніший та економічно найвигідніший шлях до зміцнення достатку. Тому правильний вибір сорту в поєднанні з технологією є визначальним чинником зростання врожайності.

У сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області, враховуючи зональні особливості, доцільно впроваджувати у виробництво такі нові сорти пшениці м'якої озимої:

1 Артеміда. Сорт селекції ТОВ «Все український науковий інститут селекції (ВНІС)», Національний науковий центр «Інститут землеробства української академії аграрних наук». Зимостійкість сорту в умовах проморожування середня та вище середня; в польових умовах за роки випробування зимостійкість сорту становила 8,8 бала, стійкість сорту до вилягання - 8,6-8,9 бала, до осипання - 8,3-8,7, до посухи - 8 балів. За роки випробування сорт слабо уражувався основними хворобами та шкідниками. Середньостиглий, досягає за 293 -300 діб. Середня врожайність за роки випробування в зоні лісостепу - 67,9 ц/га, максимальний урожай - 90,4 ц/га. Якість зерна: 13,8-14,4% білка, 28,9-30,3 - клейковини, сила борошна - 292-300 о.а., об'єм хліба зі 100 г борошна 1080 мл. Сильна пшениця.

2 Антонівка. Заявник - селекційно-генетичний інститут - Національний центр насіннєзнавства та сортування Української академії аграрних наук. Зимостійкість сорту в умовах приморожування підвищена; в польових умовах за роки випробування вона становила 8,7 бала. Стійкість сорту до вилягання - 8,5-9 балів, до осипання - 8,1-9, до посухи - 7,6-8,2 бали. За роки випробування сорт слабо уражувався основними хворобами та шкідниками. Середньоранній, досягає за 275 -278 діб. Середня врожайність за роки випробування в зоні лісостепу - 61,7 ц/га. Максимальний урожай - 54,2 ц/га. Якість зерна: 14,0% білка, 29,4 -30,8 клейковини; сила борошна 407- 414 о.а., об'єм хліба зі 100 г борошна - 1100-1250 мл. Сильна пшениця.

3 Безмежна. Заявник - закрите акціонерне товариство «Селена», селекційно-генетичний інститут - Національний центр Насіннєзнавства та Сортовивчення Української академії аграрних наук. Зимостійкість сорту в умовах приморожування - підвищена, в польових умовах за роки випробування зимостійкість сорту до вилягання - 8,8-9 балів, до осипання - 8,2-9, до посухи - 7,7-8 балів. За роки випробування сорт слабо уражувався основними хворобами та шкідниками. Середньоранній, досягає за

277-281 добу. Середня врожайність за роки випробування в зорні лісостепу - 64,7 ц/га. Максимальний урожай - 89 ц/га. Якість зерна: 13,9% білка, 29,0-29,5 - клейковини; сила борошна - 357- 436 о.а, об'єм хліба зі 100г борошна - 1110-1200 мл. Сильна пшениця [1, с. 57-58].

Висновки. Проблеми підвищення ефективності функціонування галузі зерновиробництва обумовлює в першу чергу формування протизатратного механізму господарювання. Основою формування такого механізму може бути лише комплексний підхід до інтенсифікації як до цілісної системи організаційно-економічних, екологічних, технологічних, соціальних та інших заходів. Таким чином, найбільш прибутковими для сільськогосподарського товаровиробника є інтенсивні технології. Саме завдяки їх впровадженню досягається підвищення врожайності сільськогосподарських культур, а відтак, і зниження собівартості продукції рослинництва.

Список використаних джерел

1. Бельдій Н., Лисікова В., Шувгань О. Кращі нові сорти пшениці - запорука високих і стабільних урожаїв. //Пропозиція. - № 9. - 2008, с. 56-58.
2. Лихочвор В. Перспективи розвитку агротехнології в Україні. //Пропозиція. - №3. - 2008, с.46-51.

Annotation. *The dynamics of production of grain is considered in the Ternopil area, the basic indexes of liis efftciency are analysed, the estimation of level of the use of basic factors of intensification of zernovirobnictva is done.*

Key words: *charges, grain-growing, efftciency of production, intensification*

УДК 334.012:332

С.В. Коробка, к.е.н., старший викладач,

*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м.*

Львів

ОПТИМІЗАЦІЯ КІЛЬКОСТІ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕГІОНІ

У статті запропоновано модель оптимізації кількості суб'єктів малих підприємства в регіоні. Визначено чинники, які мають вплив на розвиток малого підприємства в регіоні.

277-281 добу. Середня врожайність за роки випробування в зорні лісостепу - 64,7 ц/га. Максимальний урожай - 89 ц/га. Якість зерна: 13,9% білка, 29,0-29,5 - клейковини; сила борошна - 357- 436 о.а, об'єм хліба зі 100г борошна - 1110-1200 мл. Сильна пшениця [1, с. 57-58].

Висновки. Проблеми підвищення ефективності функціонування галузі зерновиробництва обумовлює в першу чергу формування протизатратного механізму господарювання. Основою формування такого механізму може бути лише комплексний підхід до інтенсифікації як до цілісної системи організаційно-економічних, екологічних, технологічних, соціальних та інших заходів. Таким чином, найбільш прибутковими для сільськогосподарського товаровиробника є інтенсивні технології. Саме завдяки їх впровадженню досягається підвищення врожайності сільськогосподарських культур, а відтак, і зниження собівартості продукції рослинництва.

Список використаних джерел

1. Бельдій Н., Лисікова В., Шувгань О. Кращі нові сорти пшениці - запорука високих і стабільних урожаїв. //Пропозиція. - № 9. - 2008, с. 56-58.
2. Лихочвор В. Перспективи розвитку агротехнології в Україні. //Пропозиція. - №3. - 2008, с.46-51.

Annotation. *The dynamics of production of grain is considered in the Ternopil area, the basic indexes of liis efftciency are analysed, the estimation of level of the use of basic factors of intensification of zernovirobnictva is done.*

Key words: *charges, grain-growing, efftciency of production, intensification*

УДК 334.012:332

С.В. Коробка, к.е.н., старший викладач,

Львівський національний університет ветеринарної медицини

та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м.

Львів

ОПТИМІЗАЦІЯ КІЛЬКОСТІ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕГІОНІ

У статті запропоновано модель оптимізації кількості суб'єктів малих підприємства в регіоні. Визначено чинники, які мають вплив на розвиток малого підприємства в регіоні.

ємництва конкретного спрямування. Подано пропозиції, що в подальшому матимуть вплив на поточний результат.

Ключові слова: модель, малі підприємства, підприємництво, регіон.

Актуальність проблеми. У становленні малого підприємництва в Україні, провідна роль належить регіонам. Вони зацікавлені в оптимізації кількості цієї структурної одиниці економічного господарювання, яка сприяє не тільки зростанню доходів місцевих бюджетів, створенню нових робочих місць, поліпшенню умов життя населення, створенню середнього класу оздоровленню та збереженню навколишнього середовища.

Для забезпечення оптимального використання регіональних ресурсів необхідно здійснювати моделювання кількості створюваних підприємств, що сприятиме їх рівномірному розподілу у всіх сферах економіки регіону.

Метою дослідження є: вивчення особливостей оптимізації кількості суб'єктів малого підприємництва в регіоні, для забезпечення більш ефективної діяльності цих підприємств у конкретній галузі регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж описувати модель оптимізації кількості малих підприємств, необхідно визначити, що означає саме поняття «підприємництво» та процес «моделювання».

Підприємництво - ініціативна економічна діяльність, здійснювана за рахунок власних або позичених коштів на свій страх та ризик, під свою відповідальність, що ставить головними цілями отримання прибутку, іншого результату, розвиток власної справи.

Мале підприємництво - це діяльність, за якої мають місце незалежні власники і управління, і яка не є провідною у своїй сфері підприємництва. Малому підприємству притаманні такі особливості: обмежене поле діяльності; невеликий розмір у порівнянні з усією галуззю; незалежне (самостійне) управління; власний (статутний) капітал. У малому підприємстві досягнення результату у вирішальній мірі залежить від наполегливості підприємців, їхніх знань, професійної компетентності, високої амбіційності, яка дає змогу ефективно працювати навіть у дуже скрутній ситуації.

Малими підприємствами (незалежно від форми власності) визнають підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (фінансовий рік) не перевищує 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за цей період не перевищує 10 млн. грн. [1, с.14]. На динаміку зростання чисельності суб'єктів малого підприємництва діють десятки різноманітних чинників:

одні більшою мірою, інші меншою, одні позитивно інші негативно. Водночас для створення нормального конкурентного середовища суб'єктів малого підприємництва повинна бути значно більшою.

Для повної характеристики розвитку малого підприємництва необхідне доповнення системи показників їх динаміки оцінкою насиченості або концентрації малих підприємств конкретної адміністративної одиниці. З цією метою пропонується наступні показники: кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб; у розрахунку на 100 км² території; частка малих підприємств у загальній чисельності підприємств та щільність малих підприємств - одне діюче підприємство на 30-50 жителів конкретної адміністративної одиниці. Кількість малих підприємств обумовлюється, в основному, потребами і можливостями місцевого ринку, обсягом і структурою попиту місцевого населення.

Запропонована модель розрахунку кількості малих підприємств матиме дещо наближені результати. Це пояснюється тим, що факторні ознаки для кожного району мають різне значення по величині і по впливу на результативну ознаку величини. Це в основному пов'язане з тим, що деякі факторні ознаки як входять у модель мають несталі характер (чисельність населення, яке в теперішній час постійно мігрує в межах України і за межі держави; сезонність виробництва; процес приватизації).

Кількість суб'єктів малого підприємництва найбільш доцільно знаходити через конкретну спрямованість його діяльності. Визначеність кількості підприємств основних напрямів економічної діяльності дозволяє встановити і загальну оптимальну чисельність малих підприємств необхідну для даного регіону. З цією метою нами пропонується така модель:

$$N_i = \frac{U_n * d_i * n_i * S_i}{Q_i}, \quad (1)$$

де, N_i - оптимальна кількість малих підприємств для одного регіону, конкретного - Прямування бізнесової діяльності, одиниць; U_n - чисельність наявного населення регіону, осіб; d_i - частка чисельності наявного населення, що користується послугами підприємств малого бізнесу і-го спрямування, осіб; n_i - кількість звернень однієї особи за даною послугою в продовж конкретного відрізка часу, одиниць; S_i - середня вартість однієї послуги, грн.; Q_i - середня виручка, що забезпечує рентабельність діяльності і-го об'єкту конкретної сфери послуг, грн.

Розрахунок показника Ni потребує складових, що обумовлюють його величину - через запропоновану, модель. Чисельність населення конкретної території слід приймати із статистичних звітів в яких повідомляються офіційні показники Un . Стосовно частки населення, що користується послугами малих підприємств однієї сфери діяльності (di), то цей показник буде меншим одиниці. Величину показника di , як і кількості звернень за даною послугою ni , установлюють статистичним дослідженням або приймають на основі експертних оцінок.

Середню вартість однієї послуги знаходять за формулою:

$$Si = \frac{\sum_{i=1}^{ni} Sij}{ni} \quad (2)$$

де. Si - середня вартість однієї послуги; Sij - вартість j -ої послуги (покупки) в чалому підприємстві i -го спрямування економічної діяльності, грн.; ni - кількість виконаних послуг на конкретний відрізок часу, одиниць.

Щодо виручки, яка забезпечує рентабельність діяльності малого підприємництва :-го спрямування, та її величина обумовлюється розміром рентабельності діяльності або обмеженої величини.

Отже, оптимальна кількість суб'єктів малого підприємництва на конкретній адміністративній одиниці розраховується:

$$Na = \sum_{i=1}^k Ni \quad (3)$$

де, Na - оптимальна кількість суб'єктів малого підприємництва, одиниць; Ni – кількість малих підприємств i -го спрямування економічної діяльності, одиниць; k - кількість основних спрямувань господарської діяльності малих підприємств.

Слід зауважити, що на кількість малих підприємств конкретного спрямування підприємницької діяльності мають значний вплив і об'єктивні чинники зовнішнього середовища, а саме:

- кількість наявного населення адміністративної одиниці;
- чисельність населення, що користується послугами малих підприємств конкретного спрямування господарської діяльності;
- спрямування господарської спеціалізації суб'єкта малого підприємництва;
- міська чи сільська місцевість;
- соціально-економічний розвиток території;
- сезонність характеру послуг малого підприємництва;

— економічна ситуація.

Висновки. Створення малих підприємств є важливим напрямом формування ринкового середовища на регіональному рівні. Їх розвиток сприяє створенню нових робочих місць на селі, впровадженню досягнень науково-технічного прогресу у малі форми виробництва, є важливим джерелом формування місцевих бюджетів. Малі підприємства - це буферна зона, яка знижує ризики руйнування потенціалу велико-товарного аграрного виробництва.

Розрахунок кількості малих форм господарювання на одній адміністративній території має ґрунтуватися на об'єктивній потребі такої адміністративної одиниці в чисельності малих підприємств кожного напрямку діяльності підприємницьких структур.

Одержання поточних результатів і прогнозування на майбутнє щодо реальної потреби регіону в кількості малих підприємств буде ефективним лише за впровадженням моніторингу якісних і кількісних показників, що обумовлюють функціонування суб'єктів малого підприємництва конкретного спрямування.

Список використаних джерел

1. Указ Президента «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності» // Урядовий кур'єр. - 2008. - 7 жовтня.

Annotation. *In the article the model of optimization of amount of business entities small is offered in a région. Certainly factors which have an influence on development of small enterprise of concrète direction. Suggestions which in future will have an influence on a current resuit are given. The calculation of amount of small forms of ménage on one administrative territory must be based on the objective requirement of such administrative unit in the quantity of small enterprises of every direction of activity of enterprise structures.*

Key words: *model, small enterprises, enterprise, région.*

УДК: 631:15:658

Р.Б. Кухар, к.ф.-м.н., професор, **В.П. Квачов**, к.т.н., доцент,
О.І. Слейко, к.ф.-м.н., доцент, Львівський національний університет ветеринарної
медицини та біотехнології ім. С.З. Гжицького, м.Львів

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ ТА ПРОБЛЕМА ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТВАРИН

В роботі розглядаються питання управління якістю тваринницької продукції шляхом ідентифікації тварин засобами інформаційних технологій та проблеми, які втикають при цьому для виробника.

Ключові слова: управління, якість, тваринництво, ідентифікація, реєстрація, інформаційні технології.

Вступ. Перехід до ринкових відносин в економіці та науково-технічний прогрес зумовили прискорення процесів збору, передачі та опрацювання інформації, створення нових інформаційних технологій. Комп'ютеризація процесу прийняття управлінських рішень - це необхідність, зумовлена потребами управлінської діяльності, підвищення якості прийнятих управлінських рішень.

В умовах стабілізації української економіки важливого значення набувають питання якості і конкурентоздатності продукції вітчизняного виробництва. Якість м'ясної продукції обумовлюють спеціальним позначенням - ідентифікацією, яка наноситься на туші тварин. Безпечна і якісна вітчизняна тваринницька продукція є основою реалізації стратегічних завдань у сфері охорони здоров'я та важливим завданням нашої держави на шляху до євроінтеграції і вступу в СОТ.

Матеріал і методи. Для здійснення комплексу заходів з ідентифікації та реєстрації тварин Міністерством аграрної політики України в 2002 р. було видано наказ «Про створення державного підприємства «Агентство з ідентифікації і реєстрації тварин» (ДПАІРТ). В червні 2009 р. Верховна Рада

України прийняла в цілому Закон України «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин», згідно з яким забороняється реалізація та закупівля продуктів тваринного походження, отриманих від тварин, що не були ідентифіковані і зареєстровані у ДП «Агентство з ідентифікації і реєстрації тварин». Прийняття такого закону повинно навести лад у системі ідентифікації тварин, що діє в Україні ще з 2001 року. Тим паче, що новим законодавством передбачено створення загального державного реєстру

тварин й усі без винятку учасники ринку зможуть у будь який момент отримати вичерпну інформацію щодо якості м'ясної продукції. Подібна система ідентифікації тварин існує абсолютно в усіх європейських країнах світу. Нововведення запроваджуються для одержання інформації про поголів'я племінних тварин, прогнозування ринків тваринницької продукції, охорони території України від інфекційних захворювань, контролю за санітарним станом виробництва і походження продукції тваринництва, тощо.

Результати дослідження. Аналіз стану ідентифікації та реєстрації тварин в Україні разом із позитивом висвітлює ряд проблем, які не стимулюють виробників тваринницької сировини до цього процесу ідентифікації.

Послуги центру ідентифікації тварин не безкоштовні. На початку своєї діяльності - у 2002-2006 рр. - центр брав за видачу документів 13,50 грн. з кожної тварини. Однак, у 2006-му послуги зросли вдвічі - до 21,60 грн. Чому відбулося таке різке здороження послуг? Невже тварин почали якось інакше ідентифікувати? На цьому ріст цін не припинився. Вже у другому півріччі 2008 року за кожну тварину почали брати по 27,60 грн.

У найскладніший кризовий період, коли майже усі підприємства України відчули значне погіршення фінансового стану, «Агентство з ідентифікації і реєстрації тварин» заявило про чергове зростання цін на свої послуги - до... 60 гривень за реєстрацію кожної голови великої рогатої худоби. Виросли ціни на ідентифікацію і інших тварин.

Звичайно ж, попит на послуги такого центру різко впав - ну немає у господарств можливості в умовах відсутності грошей добровільно викликати недешевого реєстратора. Попит створили штучно. Вищезгаданим Законом «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин» сільгосппідприємства зобов'язали проводити таку реєстрацію.

У ДП «Агентство з ідентифікації і реєстрації тварин» пояснюють, що собівартість зросла через необхідність розробки і створення нової комп'ютеризованої системи, яка має бути під'єднана до Баз даних реєстрів державної компанії Держінформюст.

Наступна проблема виникла як результат прийнятої нещодавно постанови Кабінету міністрів про дотацію на сільське господарство.

Фінансова підтримка вітчизняних товаровиробників, здавальників молодняку високовогової худоби та кондиційних свиней діє в Україні протягом восьми років. Вперше протягом вказаного терміну Кабінет міністрів України прийняв постанову (№282 від 18.03.09.), в якій не вказані суми фінансової підтримки (дотації) па тваринницьку продукцію. Починаючи з грудня 2008 року, селяни фіксують об'єми

реалізованого м'яса, а на отримання грошової підтримки від держави тільки сподіваються...

Відгодівля та утримання свиней і великої рогатої худоби у нинішній час є чи не основним джерелом прибутку сільських людей. Якщо у минулому році державна фінансова підтримка хоч якось «підштовхнула» сферу сільського господарства, людиотримували 2,90 грн./кг за ВРХ і 2,15 грн./кг за свиней, то в умовах нинішньої економічної кризи невідомо, чи залишаться ці суми чинними на даний час.

Висновки. Власники фермерських господарств вважають, що розбавлення їх дотації від держави та примус до тотальної ідентифікації та реєстрації тварин при таких розцінках приведе до знищення тваринницької галузі. Тому ці проблеми необхідно вирішувати як на рівні ДП АіРТ, так і на державному рівні. Очевидно, необхідно врахувати, що в ідентифікації товарного поголів'я зацікавлені переробники - їм треба знати, чиє м'ясо вони продають. Тому за рахунок переробників зробити ідентифікацію - це одне, а в нашій країні роблять ідентифікацію за рахунок виробника. Особливо дрібного, який виростив дві-три свині чи одну-дві голови ВРХ на подвір'ї і йому не дадуть реалізувати товар, бо не дадуть ветеринарної довідки. Це додаткова втрата часу і коштів. Якби переробнику було цікаво дізнатися - що це за тварина, то переробник ці кошти потім врахував би при реалізації продукції, а виробник практично тільки втратить.

Список використаних джерел

1. Кравців Р. Й., Квачов В. П., Кухар Р. Б. Ідентифікація тваринницької продукції засобами інформаційних технологій як складова сучасного менеджменту. // Наук. вісник ЛНУВМ- таБТ імені С. З. Гжицького. - Львів, 2008, т. 10, №1.

Annotation. *The proprietors of farms consider that privation of their grant from the state and forcing to total authentication and registration of animals at such rates will result in elimination of stock-raising industry. Therefore these problems must be settled both at the level of DP of AIRT and at state level. Obviously, it is necessary to take into account that in authentication of commodity population interested the people who redo the animal products - they need to know, whose meat they sell.*

Key words: *management, quality, animal husbandry, identification, registration, information technology.*

ВІТЧИЗНЯНА ТРАДИЦІЯ ГУМАНІСТИЧНОГО ВИМІРУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

У статті розглядається проблема формування системи соціальної відповідальності підприємництва у її ретроспективі. Досліджуються форми прояву соціальної відповідальності бізнесу у контексті розвитку вітчизняного підприємництва другої половини XIX- початку XX ст. та її значення для сьогодення.

Ключові слова: підприємництво, соціальна відповідальність підприємництва, благодійництво, доброчинність, господарська традиція, економічна культура.

Виникнення і поширення підприємництва на постсоціалістичному просторі - закономірний об'єктивний процес ринкової трансформації економіки. Саме від того, наскільки успішно інститут підприємництва реалізує свій потенціал, залежить успіх реформ. Закономірним є те, що державні інституції країн з трансформаційною економікою головною метою економічної політики визначають створення відповідного інституційного середовища для становлення і розвитку підприємництва.

При дослідженні сутності підприємництва важливо розрізнати економічний зміст категорії підприємництва. В сучасній вітчизняній літературі, підприємництво подається в різних аспектах, зокрема як економічна категорія, як метод господарювання, як тип економічного мислення, як синонім ринкової системи тощо. Такі підходи доповнюють, збагачують і конкретизують розуміння економічної природи підприємництва. Досвід розвитку світового господарства дає можливість визначити засадничі принципи, що забезпечують ефективне функціонування інституту підприємництва, а саме: недоторканність інституту приватної власності, соціальна справедливість, стабільність правової та економічної системи. Важливим чинником формування підприємницького інституційного середовища є соціальна відповідальність бізнесу, вона виступає об'єктивною закономірністю трансформаційного суспільства, що пов'язано з тенденціями суспільно-економічного розвитку, зростанням вимог до процесу та результатів виробництва, перетвореннями інституту власності, лібералізацією економічних відносин, процесами формування системи соціального захисту. Ця діяльність

охоплює різноманітні напрямки, орієнтовані на задоволення нагальних потреб суспільства, й обумовлена специфікою соціалізації даного етапу розвитку та традиціями розв'язання соціальних проблем. На вибір форм соціалізації бізнесу впливають різноманітні чинники, зокрема соціально-економічний стан країни, досвід соціальної відповідальності підприємництва, національні особливості, прибутковість бізнесу, потреба суспільства, історичні та культурні традиції.

На сьогодні в Україні ще не сформувалася національна модель соціальної відповідальності підприємництва. Тому наразі актуалізується проблема винайдення шляхів оптимізації удосконалення механізмів соціальної відповідальності підприємництва, стимулювання громадської активності підприємців як ініціативного прошарку суспільства. Протягом століть традиція доброчинності виступала важливим елементом суспільного життя на Україні, й сьогодні гуманістичний підхід до ведення бізнесу є актуальним як у науковому, так і в практичному значенні.

Сучасна історіографія проблеми становлення та розвитку засад соціальної відповідальності бізнесу у другій половині XIX - на початку XX ст. репрезентована роботами О.Доніка [1], В. Ковалинського [2], Т. Лазанської [3], Ю. Хорунжого [4] та інших. Наукові розвідки відображають інтерес вчених до різних аспектів проблеми історії української доброчинності. Але питання соціальної відповідальності підприємництва комплексного історико-економічного аналізу не набуло. Ґрунтовні знання соціально- економічного розвитку минулого, вітчизняна господарська традиція можуть прислужитися як основа успішного розвитку інституту підприємництва, економічної культури, соціалізації економіки України та системної трансформації суспільства.

Метою цієї статті є науковий аналіз особливостей становлення вітчизняної підприємницької традиції в контексті дослідження тенденцій розвитку соціальної відповідальності бізнесу в другій половині XIX - початку XX ст.

Показовим історичним прикладом формування моделі соціальної відповідальності вітчизняного бізнесу є становлення інституту підприємництва у другій половині XIX - на початку XX ст., зокрема у галузі цукроваріння, де відомими благодійниками й меценатами стали представники родин українських промисловців Яхненків та Смиренків.

Смиренко Федір Степанович, працюючи на князя М. С. Воронцова, домогся дозволу на оренду млинів на річці Вільшанці, що стало приносити дохід й дало змогу на зароблені кошти викупити себе з кріпацтва. В 20-х роках XIX ст. він разом з братами

своїєї дружини засновують комерційну фірму «Брати Яхненки-Симиренки», де успішно поєдналися комерційні здібності братів Яхненків та підприємницький хист Федора Симиренка.

Підприємницький інтерес членів родини переплітався з доброчинністю, культурною, духовною і національною діяльністю. В голодні 30-і роки XIX ст. торговий дім «Брати Яхненки-Симиренки» протягом кількох місяців давав борошно та інші продукти харчування 10 тис. нужденних, які з різних куточків України приходили до млина на «Яхнову дамбу». Під час Кримської кампанії фірма надала допомогу сумою в 10 тис. руб. постраждалим від війни. Підприємці постійно жертвували на різні церковні справи, допомагали бідним тощо. Навіть у дуже скрутні для фірми часи її фундатори фінансово підтримували «Київське товариство для допомоги бідним», яке станом на 1 січня 1879 р. мало від Торгового дому Яхненків-Симиренків дві тратти на 10 002 руб. 22 коп. [5]

Керівники фірми долучалися до розвитку української національної культури, виступали за навчання дітей рідною мовою, фінансували видання літератури та підручників українською мовою. Вони були одними з фундаторів журналів «Киевская Старина», «Україна» видавництва «Вік» та «Літературного товариства ім. Т. Г. Шевченка» (1873 р.), яке згодом стало неофіційною українською Академією наук. За їх активної підтримки у 1860 році вийшов у світ «Кобзар» Тараса Шевченка. Василь Федорович Симиренко надавав постійну матеріальну допомогу українській національній партії - ТУП, оплачував дефіцит журналу «Киевская Старина», виділяв кошти на утримання газет «Громадська думка», «Рада», «Літературно-науковий вісник». До вдячних Симиренкові інституцій належали українська «Родина», під егідою якої збиралися представники вітчизняної інтелігенції, «Товариство допомоги літературній науці» [6, С. 18]. На кошти підприємця видавалися твори Ольги Кобилянської, Павла Чубинського, Михайла Драгоманова, Михайла Коцюбинського. 10% своїх мільйонних прибутків В. Симиренко віддавав на розвиток української культури та літератури. Задля популяризації України в західному світі В. Симиренко передав кошти на організацію журналів німецькою мовою - «Rutenische Rewue» і «Ukrainische Rundschau» [6, С. 20]. Згідно з заповітом Василя Симиренка усе майно, що оцінювалося у 10 мільйонів руб., після смерті його дружини повинно було піти на потреби української культури.

Феномен соціальної відповідальності полягає в особливих зобов'язаннях підприємця і виступає як об'єктивна потреба не лише суспільства, а й самих підприємців, які

прагнуть знайти своє місце в конкурентному середовищі, свого споживача, зацікавити до співпраці національних і зарубіжних партнерів, висококваліфікованих спеціалістів.

З відновленням незалежності в Україні відродження інституту підприємництва та діяльність перших підприємців були інтуїтивними, тому сучасним діловим колам необхідно взяти на озброєння історичну традицію ведення бізнесу, особливо у сфері доброчинності та меценатства. Моделі соціальної відповідальності бізнесу не приживаються, якщо вони нав'язані міжнародними стандартами, законодавством чи будь-якими суспільними структурами, їх ефективність тим вища, чим конкретніша спрямованість і більш наглядний соціальний результат. Потреба суспільства у тій чи іншій формі соціальної відповідальності бізнесу складається під впливом націоментальних особливостей, сучасного етапу розвитку процесів соціалізації та тих конкретних проблем, які неможливо розв'язати без втручання бізнес-структур.

Список використаних джерел

- 1 Донік О. М. Родина Терещенків в історії доброчинності. /Донік О. М. - Київ, 2004. - 314 с.
- 2 Ковалинский В. Меценаты Киева. /Ковалинский В. - К.: Северин-пресс, Кобза, 1995. - 366 с.
- 3 Лазанська Т. І. Витрати підприємців України по забезпеченню соціальних потреб робітничого класу наприкінці XIX ст. / Лазанська Т.І. // Проблеми історії України XIX - початку XX ст.: Вип. 1. - К., 2000. - С. 114-136.
- 4 Хорунжий Ю. М. Українські меценати: Доброчинність - наша риса. / Хорунжий Ю. М. -К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001. - 137 с.
- 5 ЦДІА України у Києві. - Ф. 442, оп. 533, спр. 205, арк. 34 зв.
- 6 Чикаленко Є. Спогади: 1861-1907. / Чикаленко Є. - Частина 3. - Львів, 1926.

Annotation. *The article examines the problem of social responsibility system formation its retrospective view. Forms of business social responsibility are analyzed in the context of domestic enterprise development of the second half of the XIX - the beginning of The XX centuries as well as their importance for today.*

Key words: *enterprise, social responsibility of enterprise, charity, economic tradition, economic culture.*

УДК338.4:631.14(477)

Г.Я. Левків,*к.е.н.*¹, Г.З. Леськів,*к.т.н.*¹, В.М. Барило,*асистент*²,

¹ Львівський державний університет внутрішніх справ, м.Львів

²Львівський національний університет ветеринарної медицини

та біотехнологій ім. С.З. Гжицького, м.Львів

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АПК УКРАЇНИ

Розглянуто та проаналізовано важливі проблеми соціально-економічного розвитку агропромислового комплексу України. Розкривається вплив заробітної плати на формування зайнятості населення в роботі сільськогосподарських підприємств і подолання безробіття у селах.

Ключові слова: соціально-економічного розвитку, сільське населення, агропромисловий комплекс, інфраструктура.

Постановка проблеми. За сучасних умов розвитку вітчизняної економіки в аграрному секторі існує багато проблем як соціального, так і економічного характеру. Глибока економічна криза 90-х років і соціальні витрати, якими супроводжуються реформування аграрної сфери, зумовили такі негативні явища, як низький рівень зайнятості сільських жителів, занепад соціальної інфраструктури села, наростання депопуляції поселення, прискорення обезлюднення й вимирання сіл. Перш за все ці проблеми вимагають кардинальних зрушень в системі постійного розвитку сільських територій, надійну фінансову основу яка може забезпечити наявність високого рівня зайнятості населення і подолання безробіття в сільській місцевості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти вирішення проблем соціально-економічного розвитку АПК, удосконалення економічного механізму управління розвитком села, визначення стратегічних напрямів соціально-економічного розвитку сільських територій висвітлені в наукових працях вітчизняних вчених:

В.Г. Андрійчука, В.Я. Амбросова, О.Г. Булавки, В.В. Вітвіцького, П.І. Гайдуцького, В.С. Дієсперова, О.І. Кочерги, О.В. Крисального, В.І. Куценко, Ю.О. Лупенка, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, М.К. Орлатого, І.В. Прокопи, К.В. Прокопишак, В.П. Рябоконя, П.Т. Саблука, Л.О. Шепотько, В.В. Юрчишина, К.І. Якуби та ін. Кожен з авторів висвітлює певні аспекти соціально-економічного розвитку і підтверджує важливу його роль у підвищенні рівня життя сільського населення.

З досліджень вчених видно, що перед аграрним сектором на теперішній час стало багато соціально-економічних проблем, які виникли насамперед через низку взаємопов'язаних чинників, таких як:

- відсутність паритетних економічних відносин між АПК та іншими галузями;
- невідповідність програм реформування економіки сільського господарства і результатів їх виконання визначеним соціальним пріоритетам;
- недосконала правова база;
- недостатнє фінансування аграрного виробника;
- недостатній розвиток інфраструктур аграрного ринку;
- інформаційна обмеженість;
- відсутність умов для покращення продуктивності праці та інші. [2]

Мета статті. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та аналіз соціально-економічного розвитку АПК.

Виклад основного матеріалу. Одним із головних пріоритетних напрямів розвитку та поліпшення соціальної та економічної сфери в сільському господарстві виступає програмування, тобто розробка державних програм економічного та соціального розвитку АПК і виконання її.

Державна програма економічного та соціального розвитку АПК - це комплексна система цілей та стратегій розв'язання проблем економічного та соціального спрямування, а також конкретні заходи держави, спрямовані на досягнення і реалізацію таких цілей. [3]

Треба зауважити, що вирішення цих проблем, які виникли в умовах переходу України до ринкової економіки, по-перше, потребує залучення відповідних коштів, по-друге, визначення реальних джерел їх надходження, а, по-третє, обґрунтування напрямів та методів раціонального їх використання. [5] Таким чином в цільових програмах та у бюджеті держави повинні бути передбаченні статті видатків на розвиток соціально-економічної сфери агропромислового комплексу.

Одним із кроків до розв'язання соціально-економічної проблеми в АПК також може стати зміна існуючої системи трудових відносин. Це можна досягти за допомогою переходу орендодавців у засновників аграрних формувань, що стане стимулом до покращення продуктивності праці. [4]

Соціальна сфера села, як економічна категорія, є об'єктом широкого соціально-економічного вивчення. Чисельність сільських жителів на початок 2009 р. складає 14,7 млн. осіб і за останні 15 років скоротилася на 1,8 млн., або 12 %. За межею бідності знаходиться 15,5 % загальної кількості селянських господарств, у 25 % - сукупні витрати не перевищують рівень прожиткового мінімуму [5].

Розруха в аграрному секторі призвела до того, що сільське господарство стало для сільської молоді неперспективною сферою діяльності. За незначними винятками, в селах або неможливо отримати роботу в сільськогосподарському підприємстві, або пропонуваній розмір оплати праці неприйнятний для молоді й активної людини. Невтішні й перспективні організації чи успадкування фермерського господарства: важкі умови функціонування більшості цих господарств стримують розвиток фермерського укладу. За даними соціологічних досліджень, лише 9 % молодих селян організували власне фермерське господарство. Не влаштовує молодь і важка малопродуктивна праця в особистих господарствах, де практично неможливо організувати ефективне товарне виробництво.

Найгострішими проблемами розвитку АПК залишаються відсутність мотивації до праці, безробіття, трудова міграція, бідність і занепад соціальної інфраструктури.

Розвиток сільської інфраструктури у СІНА здійснюється шляхом кредитування, які функціонують як громадська: не платять податків, не заробляють прибутки для інвесторів, працюють винятково на себе й збереження низьких тарифів для особистого користування членів кооперативу. Пільгові кредита значно дешевше позичок комерційних банків і надаються на тривалий строк - до 35 років під 3,5 % річних, коли простий банківський кредит на розвиток соціальної інфраструктури видають на 8-9 % річних.

Покращенню соціально-економічного стану АПК сприятиме також виконання «Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року». В якій передбачені такі напрями: забезпечення впровадження соціальних стандартів і нормативів у сільській місцевості; розв'язання проблем зайнятості; розвиток освіти; удосконалення інфраструктури села; розвиток рослинництва і тваринництва та інші напрями.

Необхідно розробити антикризове вдосконалення програм, ураховуючи обмежені бюджетні можливості, і запровадити низку заходів, а саме: скорочення числа посередницьких ланок сільгоспвиробником; стимулювання розвитку різноманітних видів

сільськогосподарської діяльності та збільшення робочих місць на селі; заохочення молоді до організації та ведення сільського господарства сімейного типу.

Виконання та удосконалення всіх вище перелічених напрямів та заходів сприятиме підвищенню рівня соціально-економічного розвитку сільського господарства і економіки країни в цілому.

Висновок. Посилення уваги до вирішення державними та регіональними органами влади основних соціально-економічних проблем життєдіяльності селян помітно покращить перспективи розвиток у аграрного сектору економіки, сприятиме пом'якшенню наслідків і запобіганню відтоку працездатності та зміцнить потенціал сталого розвитку України в цілому. Таким чином, вирішення проблеми соціально-економічного розвитку АПК мають займатися усі органи державної влади та місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села і агропромислового комплексу в народному господарстві України».
2. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року // Економіка АПК. - 2007. - № 11. - С. 3-57.
3. Карамішев Д.В. Реалізація цільових програм як форма державного регулювання соціально-економічних процесів // Держава та регіони. - 2006. - № 1. - С.95-100.
4. Кустріч Л.О. Соціально-економічне становлення як стадія розвитку сільськогосподарських підприємств // Економіка АПК. - 2007. - № 8. - С. 142-147.
5. Поліщук А. Американская мечта в украинских реалиях. Почему у нас ничего не получается с развитием инфраструктуры села? /А.Поліщук// Электронная версия общественно-политического ежедневника «Кіевській. ТелеграфЪ».-2009. - «28 (478).— <http://telegrafua.com/478/economics/10098/>.
6. Рябоконт В.П. Формування фінансової стабільності розвитку соціальної сфери на селі// Економіка АПК. - 2007. - № 5. - С. 57-60.

Annotation. *The important problems of socio-economic development of agroindustrial complex of Ukraine are considered and analysed. Influence of settlements opens up on forming of employment of population in the sector of agricultural enterprises and overcoming of unemployment in villages.*

Key words: *socio-economic development, rural population, agroindustrial complex, infrastructure*

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто основні підходи до теоретичного осмислення економічної сутності капіталу підприємства.

Ключові слова: капітал, капітал підприємства.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Капітал є однією з найважливіших економічних категорій. Наукова думка досліджує його сутність протягом багатьох століть. Однак до сьогодні як в теорії, так і на практиці термін «капітал» використовується неоднозначно. У багатьох сучасних працях капітал розглядається з позицій економічної теорії, бухгалтерського обліку підприємства, корпоративного права. Водночас капітал виступає основним об'єктом фінансового менеджменту. Він є головним джерелом формування добробуту власників підприємства, вимірювачем ринкової цінності фірми. Особливості розвитку України в умовах ринкових трансформацій ускладнюють менеджмент капіталу підприємств. Зазначене свідчить про актуальність та важливість дослідження економічної сутності капіталу підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Теоретичною базою дослідження економічної сутності капіталу слугували праці сучасних вчених В. Базилевича, А. Загороднього, С. Мочерного та ін. Практичні питання менеджменту капіталу висвітлені в роботах І. Бланка, О. Єфимової, В. Ковальова, Г. Савицької, О. Терещенка.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є аналіз відомих підходів до визначення категорії «капітал» та обґрунтування в узагальненому вигляді економічної сутності капіталу підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Багато дослідників вважали, що капітал (від лат. *capitalis* - головний) - це сукупність засобів виробництва, які приносять дохід їхньому власникові. А. Сміт розглядав капітал як запас, що використовується для господарських потреб і приносить дохід; Д. Рікардо - як ту частину багатства, що використовується у виробництві і складається з інструментів, матеріалів, машин;

Дж.С.Міллз - як попередньо накопичений запас продуктів минулої праці, який забезпечує необхідні для виробничої діяльності будівлі, знаряддя і матеріали, а також харчування та інші засоби існування для робітників на час виробничого процесу;

А. Маршал - як сукупність речей, без яких виробництво не могло б здійснюватися з однаковою ефективністю, але які не є безоплатними дарами природи. Перелічені підходи пов'язують економічну категорію «капітал» із сукупністю речових факторів виробництва. К. Маркс визначав капітал як вартість, яка створює додаткову вартість, самозростаючу вартість. Він розглядав капітал як соціально-економічну категорію.

Як видно з накопичених світовою науковою думкою трактувань поняття «капітал» ця категорія в процесі своєї еволюції набувала нових ознак. У сучасних вітчизняних вчених також не склалося єдиної думки щодо економічної сутності капіталу. В «Економічній енциклопедії» за редакцією С.Мочерного капітал визначено як «сукупність виробничих відносин капіталістичного способу виробництва, за яких засоби праці, певні матеріальні блага, гроші, об'єкти інтелектуальної власності та різні види цінних паперів тощо є знаряддям експлуатації, привласнення частини чужої неоплаченої праці» [1, с. 719]. У «Фінансовому словнику» зазначено, що капітал представляє собою сукупні ресурси, що використовуються в підприємстві; початкову суму коштів, призначених для здійснення підприємницької діяльності; чисту вартість (вартість активів мінус суму зобов'язань); вартість - носій додаткової вартості; гроші, велику суму грошей (грошовий капітал) [2, с. 203]. Таким чином, на сьогодні наукова думка розглядає капітал і як ресурси, і як відносини. Деякі автори поєднують ці дві сторони економічної сутності капіталу [3].

На рівні підприємства капітал виступає джерелом формування його майна (фінансування його активів). Ми підтримуємо точку зору І. Бланка, який, визначаючи цю економічну категорію з позиції фінансового менеджменту, вважає, що «капітал представляє собою накопичений шляхом заощаджень запас економічних благ у формі грошових коштів та реальних капітальних товарів, які залучаються його власника- *UL*в економічний процес як інвестиційний ресурс і фактор виробництва з метою тримання доходу, функціонування яких в економічній системі ґрунтується на ринкових принципах та пов'язано з факторами часу, ризику та ліквідності» [4, с. 21].

Основними сутнісними характеристиками капіталу підприємства з позиції фінансового менеджменту є наступні:

1. Капітал підприємства є об'єктом економічного управління.
2. Капітал підприємства є основним фактором виробництва.

3. Капітал підприємства є головним джерелом формування добробуту його власників.
4. Капітал підприємства є основним вимірювачем його ринкової цінності [4, с. 12-21].

У процесі свого функціонування капітал підприємства забезпечує інтереси своїх власників, персоналу фірми, а також держави.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Забезпечення сталого розвитку економіки України на ринкових засадах передбачає зміцнення стабільності підприємств, зокрема за рахунок ефективного менеджменту їх капіталу. Зазначене вимагає подальшого дослідження та уточнення відповідно до вимог часу економічної сутності капіталу підприємства.

Список використаних джерел

1. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 1 / [Б.Д. Гаврилишин, С.В. Мочерний, О.А. Устенко та ін.]; відп. ред. С.В. Мочерний. - К.: Видавничий центр «Академія», 2000. - 864 с.
2. Загородній А.Г. Фінансовий словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. - [4-те вид.]. - К.: Т-во «Знання», КОО; Л.: Вид-во Львів, банк, ін.-ту НБУ, 2002. - 566 с.
3. Фіктивний капітал: природа, сутнісні характеристики та основні тенденції розвитку [Електронний ресурс] / Г.Я. Глуха, Е.М. Лимонова // Європейський вектор економічного розвитку - 2009. №2(7). - С. 31-38. - Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Even/2009_2/3.pdf
4. Бланк И.А. Управление формированием капитала / И. А. Бланк. - К.: Ника-Центр, 2000. - 512 с.

Annotation. *The main approaches to the theoretical understanding of the economic essence of capital of enterprise are considered*

Key words: *capital, capital of enterprise*

КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ В УМОВАХ СТРАТЕГІЧНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

В статті розглянуто методологічні підходи щодо формування концепції розвитку системи контролю в умовах стратегічної орієнтації сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: *контроль, стратегічний розвиток, стратегічні зміни, моніторинг, діагностика, управлінський потенціал, концепція розвитку підприємств*

Постановка проблеми. Результативність функціонування організаційно-економічних формувань в стратегічному, поточному і оперативному плані можливо забезпечити шляхом побудови раціональної системи менеджменту та розвитку функцій управління. Раціональна система менеджменту - це більш статична система. Функції управління - динамічні види діяльності, за допомогою яких реалізується потенціал організації та менеджменту як цілісних систем при реалізації стратегій та досягнення цілей.

Нашими дослідженнями встановлено, що більшість господарюючих підприємницьких структур втрачають позиції на ринку через низький рівень здійснення контрольних функцій за факторами і процесами, які є основою забезпечення динамічного розвитку організаційних систем. В більшості підприємств не є об'єктами контролю і; аналізу: рівень розвитку організації як системи; рівень розвитку менеджменту як системи; організаційний потенціал менеджменту; рівень розвитку обліково-аналітичного механізму; результативність логістичних систем; стан моніторингової, діагностичної діяльності; рівень результативності системи управління конкурентоспроможністю підприємства; стратегії, цінності.

Аналізуючи взаємодію управлінського персоналу, а відповідно і організації, із споживачами встановлено, що залежно від форми взаємодії забезпечується неоднозначний синергічний ефект, ефект системної результативності. Все вищезазначене підтверджує актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблемами розвитку підприємницьких структур різних галузей економіки займаються багато науковців. О.Д. Гудзинським, С.М. Судомир, Т.О. Гуренко [3; 6; 12] деталізовано необхідні зміни у стратегічному управлінні організацією в умовах розвитку системи управління стратегічним потенціалом підприємства. О.П. Гоголю, Н.В. Гайдамак, О.В. Новак, Т.М. Пахомова [4; 10] займаються в комплексі розв'язанням проблем забезпечення сталого динамічного розвитку підприємств через системи управління: стратегічним розвитком організацій, потенціалом, конкурентоспроможністю, механізмами забезпечення реалізації стратегій. В.К. Савчуком [8] проведено глибокі дослідження щодо забезпечення аналітичної функції в управлінні економічною діяльністю сільськогосподарських підприємств. На основі проведення теоретичних досліджень щодо формування адаптивної системи контролю в управлінні стратегічним розвитком підприємств ми прийшли до висновку, що найбільш придатною технологією управління змінами, як складової методології контролю, є технологія І. Ансоффа [1]. Методологічні підходи щодо формування потенціалу діагностичних і моніторингових функцій менеджменту розкрито в працях Т.М. Агапової [9], Л.В. Саричевої [7]. Часткова систематизація поглядів науковців на проблему формування економічного моніторингу проведена А.В. Куликом [11]. Основні методологічні положення діагностики як системної цілісності розроблені В.Г. Герасимчуком [2]. Водночас у даній сфері залишається багато відкритих питань щодо розвитку стратегічно-діагностичної функції та розробки концепції розвитку системи контролю в умовах стратегічної орієнтації сільськогосподарських підприємств.

Ціль роботи. Ціллю цієї статті є дослідження умов визначення стратегій забезпечення соціально-економічного розвитку сільськогосподарських підприємств та висвітлення основних положень запропонованої концепції розвитку системи контролю в умовах стратегічної орієнтації сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Концепція як генеральний напрям розвитку організаційних систем є первинним і головним фактором розвитку підсистем, основою визначення їх цільової спрямованості. Таким чином, концепція розвитку організаційних систем, з методологічної точки зору, є базовою основою формування адаптивно-розвиваючої системи контролю.

При обґрунтуванні концепції розвитку підприємств, на наш погляд, слід враховувати:

- 1) стан, тенденції розвитку господарських структур;

- 2) можливості, сильні і слабкі сторони організаційних формувань;
- 3) кон'юнктуру ринку товарів та послуг;
- 4) стан розвитку ринкового конкурентного середовища;
- 5) рівень компетенції управлінської команди;
- 6) систему обраних як загальних, так і функціональних стратегій;
- 7) основні напрямки проведення стратегічних змін.

Наведені фактори виступають як об'єкти функціонального та адміністративно-технологічного контролю. Отже, система контролю не є ізольованою складовою, а має базуватися на загальній концепції розвитку організаційних формувань. Остання передбачає проведення змін в усіх підсистемах на принципах їх збалансованості. Це потребує формування систем управління змінами, спрямованої на розв'язання двох взаємопов'язаних задач: подолання опору змінам серед суб'єктів діяльності та забезпечення збалансованості підсистем менеджменту в контексті проведення стратегічних змін. Нашими дослідженнями підтверджено, що найбільш придатною технологією управління змінами як складової методології контролю є технологія І. Ансоффа. Вона покладена нами в основу формування результативної системи управління змінами, виходячи з концепції стратегічного розвитку та методології побудови результативного контролю. Останній нами запропоновано здійснювати за схемою, згідно рис. 1.

Рис. 1. Схема формування контролю в системі управління змінами згідно з концепцією стратегічного розвитку.

Контрольні функції мають здійснюватись через реалізацію діагностичних та моніторингових функцій в своїй організаційній єдності. Ми розглядаємо їх як інтегровані механізми контролю. Нами пропонується варіант формування моніторингу як системи та механізму контролю на таких принципах:

- 1) цільова спрямованість моніторингу в контексті стратегічної цільової спрямованості організації та менеджменту;
- 2) стратегічна спрямованість оперативної моніторингової діяльності;
- 3) системність і комплексність;
- 4) об'єктно-змістовна цільова орієнтація моніторингу(стратегії, центри відповідальності, конкурентне середовище, конкурентні переваги, можливості, сильні і слабкі сторони, загрози);
- 5) безперервність здійснення моніторингової діяльності.

Системний підхід щодо формування діагностики як механізму контролю має певні особливості залежно від цільової спрямованості господарюючих структур і напрямку дій - стратегічного чи поточно-оперативного. Стратегічний напрям дій потребує здійснення діагностики факторів зовнішнього середовища, а саме: політичних, системи правового забезпечення, екологічних, контактних аудиторій, кон'юнктурних на різних ринках (товарному, продовольчому, фондовому, інноваційному, інвестиційному, технологічному).

При цьому стратегічно-діагностична функція має здійснюватись в організаційній взаємодії з функціями планування, обліку, аналізу і контролю.

Висновки. Таким чином, контроль як система забезпечує свою результативність через найбільш ефективні складові механізми діагностики та маркетингу, а також управлінський потенціал.

Основою результативної системи контролю має бути концепція розвитку підприємств, їх місія та цільова спрямованість. При цьому ми акцентуємо на необхідності використання системно-комплексного підходу щодо розвитку підприємницьких структур, як системної цілісності через соціальний, економічний, організаційний, технологічний, біологічний, інноваційний, інтелектуальний та інституційно-структурний розвиток.

Список використаних джерел

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / Ансофф И. - СПб.: ПИТЕР, 1999. – 415 с.
2. Герасимчук В.Г. Развитие предприятия: диагностика, стратегия, эффективность / Герасимчук В.Г. - К.: Вища шк., 1995 - 267 с.
3. Гудзинський О.Д. Контролінг в системі менеджменту (теоретико-методологічний аспект): (Монографія) / Гудзинський О.Д., Аксентюк М. М., Деменіна О.М. - К.: ПТС ДСЗУ, 2009. - 225 с.

4. Гудзинський О.Д. Менеджмент та його обліково-аналітичне забезпечення : навч. посіб. /О.Д.Гудзинський, Т.М.Пахомова - К.: ІПК ДСЗУ, 2003. -51 с.
5. Гудзинський О.Д. Менеджмент у системі агробізнесу / Гудзинський О.Д. - К.: Урожай, 1994. - 235 с.
6. Гудзинський О.Д. Управління формуванням конкурентоспроможного потенціалу підприємств (теоретико-методологічний аспект): (Монографія) / Гудзинський О.Д., Судомир С.М., Гуренко Т.О. - К.: ІПК ДСЗУ, 2010. - 212 с.
7. Саричева Л.В. Комп'ютерний еколого-соціально-економічний моніторинг регіонів : Математичне забезпечення / Саричева Л.В. - Дніпропетровськ : НТУ, 2003. - 222 с.
8. Савчук В.К. Аналіз господарської діяльності сільськогосподарських підприємств / Савчук В.К. - К.: Урожай, 1995. - 328 с.
9. Агапова Т.Н. Методика и инструментарий для мониторинга экономической безопасности региона / Т.Н. Агапова // Вопросы статистики. - 2001. - № 2. - С. 44-48.
10. Гайдамак Н.В. Формування системи управління результативністю організаційних систем / Н.В. Гайдамак // Економіка АПК. - 1997. - № 9. - С.22-23.
11. Кулик А.В. Регіональний соціально-економічний моніторинг: проблеми та основні теоретико-методологічні засади / А.В.Кулик // Міжнародний науково-практичний журнал
12. «Економіка і держава». - 2008. - № 7. - С. 15-18.
13. Судомир С.М. Методологічні аспекти формування результативної системи управління стратегічним потенціалом підприємств / С.М.Судомир // Агроінком. - 2007. - № 5-6. - С.59-63.

Annotation. *Methodological approaches to the forming of the control system development conception in the conditions of strategical orientation of the agricultural enterprises are considered in the article*

Key words: *control, strategical development, strategical changes, monitoring, diagnostics, administrative personnel, conception of the enterprises.*

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИЧКОВОГО КАПІТАЛУ ВІТЧИЗНЯНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Стаття присвячена особливостям, тенденціям і проблемам формування позичкового капіталу вітчизняними підприємствами. Сформульовані конкретні висновки і пропозиції щодо удосконалення.

Ключові слова: фінансова криза, капітал, позичковий капітал, фінансова стійкість, довіра, відповідальність.

Постановка проблеми. Світова фінансова криза негативно вплинула на розвиток економіки України. Сильного удару криза нанесла вітчизняній банківській системі. Стан багатьох банківських установ погіршився, деякі банки знаходяться на межі банкрутства. А як відомо, надійність банківського сектору являється запорукою стабілізації економіки України. Ця ситуація значно ускладнила діяльність суб'єктів господарювання, оскільки проблематичним питанням стало залучення позичкового капіталу.

Нажаль, останнім часом у діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання спостерігається скорочення виробництва, загострення конкурентної боротьби, неплатоспроможність, банкрутство тощо. Питання залучення та формування суб'єктами господарювання позичкового капіталу особливо сьогодні актуальне, оскільки сприяє підвищенню оперативності діяльності підприємств і надає шанси подолати негативні наслідки фінансової кризи.

Аналіз досліджень і публікацій. Про актуальність теми свідчить те, що у науковій літературі питання, що стосуються формування і регулювання позичковим капіталом вітчизняними суб'єктами господарювання широко досліджується науковцями та практиками. Теоретичні, методологічні і методичні аспекти управління позичковим капіталом відображені в роботах таких авторів, як: Бланк І.О., Винс Р., Рудик П., Пойда-Носик Н.Н., Щербаков В.А., Корнєєв В.В. та багатьох інших.

Одні автори увагу звертають на управління вартістю і структурою капіталу підприємства як елементу фінансової безпеки [1, с. 117-124] та на здійснення оцінки ефективності й оптимізації структури капіталу в системі фінансової безпеки підприємства [2, с. 100-112]. Інші науковці досліджують фінансове планування й управління

формуванням позичкового капіталу в розвитку бізнесу підприємств на сучасному етапі розвитку економіки [3, с. 29-37] та розглядають взаємозалежність довіри й відповідальності кредиторів і позичальників в процесі капіталотворення [4, с. 13-22]. Хоча науковці й проводять дослідження щодо оптимізації та структурування капіталу підприємства, але питання формування позичкового капіталу не вичерпане і потребує подальших досліджень.

Метою публікації є аналіз різних підходів, щодо сутності проблеми та визначення перспективних напрямів та тенденцій удосконалення формування позичкового капіталу вітчизняними суб'єктами господарювання.

Виклад основного матеріалу. Позиковий капітал - це фінансові засоби, які залучаються підприємствами для формування певної частини активів із-за зобов'язанням повернути їх позикодавцю в обумовлені терміни, [5]. Позиковий капітал підприємства складається з поточних фінансових зобов'язань та довгострокових фінансових зобов'язань. В свою чергу поточні фінансові зобов'язання включають в себе: короткострокові кредити банків; короткострокові кредити і позики небанківських установ; кредиторська заборгованість за товари, роботи та послуги; поточні зобов'язання за розрахунками; інші короткострокові зобов'язання, [5]. Довгострокові фінансові зобов'язання містять у собі: довгострокові кредити банків; довгострокові кредити і позики небанківських установ; інші довгострокові зобов'язання, [5].

Метою управління формування позикового капіталу підприємства являється визначення його найбільш раціонального джерела залучення, що сприяє підвищенню вартості власного капіталу підприємства, [3, с. 33-34]. Надмірне залучення запозичених коштів сприяє зменшенню фінансової стійкості суб'єкта господарювання, а недостача запозичених коштів не дозволяє підприємству нормально розвиватися.

Висновки. При формуванні запозиченого капіталу підприємствами по кредитним угодам, що укладені з банківськими установами важливо здійснювати контроль за оптимізацією розмірів і термінів залучених кредитних ресурсів. Кредити банків являються одним з найдешевших джерел запозичення коштів суб'єктами господарювання, але надмірне його зростання в структурі капіталу є небезпечним в зв'язку з зростанням ризику втрати фінансової стійкості. Також важливо здійснювати планування і дотримуватись цільового характеру використання кредиту.

Формуючи позиковий капітал підприємствам необхідно планувати залучення позикових коштів. Підприємства повинні складати бізнес-прогноз, в якому має відображуватись наступна інформація:

- наявність заборгованості за основними видами позик, кредитів;
- терміни погашення основних видів позик, кредитів, інших позикових зобов'язань;
- суми затрат по позикам і кредитам;
- величина ставки позики, кредиту, [3, с. 32].

Контроль ризиків та їх мінімізація, що пов'язані з залученням кредитних ресурсів, також необхідно здійснювати при формуванні позичкового капіталу суб'єктом господарської діяльності. До таких ризиків належать: ризик невиконання (неналежного виконання) позичальником зобов'язань щодо використання позичених ресурсів (процентні виплати) та повернення кредиту; ризик невиконання позичальником зобов'язань за договором при його достроковому припиненні кредитором, [3, с. 36-37]. Якщо такі ситуації мають місце в діяльності підприємства, то втрачається до нього довіра зі сторони кредитора.

Дотримання цих умов надасть можливість підприємствам більш раціонально використовувати запозичені ресурси, оперативніше приймати управлінські рішення при формуванні позикового капіталу суб'єкта господарювання.

Список використаних джерел:

1. Пойда-Носик Н.Н., Петришинець Л.В. Управління вартістю і структурою капіталу підприємства як елемент фінансової безпеки. / Н.Н. Пойда-Носик, Л.В. Петришинець // Фінанси України. - 2010. - № 6, - С. 117-124.
2. Пойда-Носик Н.Н., Петришинець Л.В. Оцінка ефективності й оптимізація структури капіталу в системі фінансової безпеки підприємства. / Н.Н. Пойда-Носик, Л.В. Петришинець // Фінанси України.-2010.-№ 10.-С. 101-112.
3. Щербаков В.А., Веселовский В.В. Финансовое планирование и управление формированием заёмного капитала в развитии бизнеса предприятий на современном этапе развития российской экономики. / В.А. Щербаков, В.В. Веселовский // Финансы и кредит. - 2008. - № 19 (307). - С. 29-37.
4. Корнєєв В.В. Капіталотворення і кредит у координатах «довіра - відповідальність». / В.В. Корнєєв // Фінанси України. - 2010. - №9 - С. 13-22.
5. Бланк И.А. Управление формированием капитала / И.А. Бланк. - К.: Ника-Центр, 2000. - 512 с.

Annotation. *The special attention is to the peculiarities; tendencies and problems ~sing of borrowed capital generation domestic enterprise. Concrete conclusions and proposals concerning.*

Key words: *financial crisis, capital, borrowed capital, financial stability, confidence, responsibility.*

УДК 658.115

О. Р.Святюк, к.е.н., доцент, К.Ковальчук, магістр, О.Ю. Козак, магістр,

Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів

СТРАТЕГІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто основні стратегії виходу підприємства на зовнішній ринок. Проаналізовано внутрішні та зовнішні фактори вибору стратегії експортного потенціалу підприємства.

Ключові слова: *потенціал підприємства, стратегія, фактори впливу.*

Постановка проблеми. Ряд подій на підприємстві необхідно своєчасно передбачати, прогнозувати альтернативи, оцінювати можливі втрати, застосовувати відповідні контролюючі та коригуючі дії. Важливою складовою міжнародного маркетингу є система планування і розробка стратегії експортного потенціалу країни в цілому і підприємства зокрема. На сьогоднішній день ринок України характеризується досить низьким рівнем платоспроможного попиту на основну масу пропонованих товарів. Це зумовлює ситуацію, коли підприємству для підтримання обсягів збуту чи їх нарощування бракує місткості раніше завойованих ринків. Одним із прийнятних варіантів розв'язання цієї проблеми може стати вихід на зарубіжні ринки збуту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми викладено у дослідженнях І. Бланка, К. Балдіна, Т. Циганкової, В. Щелкунова.

Метою даної статті є визначення базових факторів, що впливають на вибір певної стратегії реалізації експортного потенціалу українських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Першим етапом аналізу необхідності й можливості виходу підприємства на зарубіжні ринки має стати визначення кола країн, які є потенційно привабливими з точки зору проникнення на їхні ринки [6]. При цьому підприємству необхідно ретельно проаналізувати стан середовища міжнародного маркетингу і відповідно вибрати стратегію реалізації його експортного потенціалу.

Міжнародна практика бізнесу виділяє три основні стратегії виходу на зовнішній ринок: експортування, спільне підприємництво та пряме інвестування. Кожна із цих

Key words: *financial crisis, capital, borrowed capital, financial stability, confidence, responsibility.*

УДК 658.115

О. Р.Святюк, к.е.н., доцент, К.Ковальчук, магістр, О.Ю. Козак, магістр,

Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів

СТРАТЕГІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто основні стратегії виходу підприємства на зовнішній ринок. Проаналізовано внутрішні та зовнішні фактори вибору стратегії експортного потенціалу підприємства.

Ключові слова: *потенціал підприємства, стратегія, фактори впливу.*

Постановка проблеми. Ряд подій на підприємстві необхідно своєчасно передбачати, прогнозувати альтернативи, оцінювати можливі втрати, застосовувати відповідні контролюючі та коригуючі дії. Важливою складовою міжнародного маркетингу є система планування і розробка стратегії експортного потенціалу країни в цілому і підприємства зокрема. На сьогоднішній день ринок України характеризується досить низьким рівнем платоспроможного попиту на основну масу пропонованих товарів. Це зумовлює ситуацію, коли підприємству для підтримання обсягів збуту чи їх нарощування бракує місткості раніше завойованих ринків. Одним із прийнятних варіантів розв'язання цієї проблеми може стати вихід на зарубіжні ринки збуту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми викладено у дослідженнях І. Бланка, К. Балдіна, Т. Циганкової, В. Щелкунова.

Метою даної статті є визначення базових факторів, що впливають на вибір певної стратегії реалізації експортного потенціалу українських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Першим етапом аналізу необхідності й можливості виходу підприємства на зарубіжні ринки має стати визначення кола країн, які є потенційно привабливими з точки зору проникнення на їхні ринки [6]. При цьому підприємству необхідно ретельно проаналізувати стан середовища міжнародного маркетингу і відповідно вибрати стратегію реалізації його експортного потенціалу.

Міжнародна практика бізнесу виділяє три основні стратегії виходу на зовнішній ринок: експортування, спільне підприємництво та пряме інвестування. Кожна із цих

стратегій має свої недоліки та безумовні переваги, які треба розглядати в контексті, насамперед, особливостей товару.

Проблема вибору стратегії виходу фірми на зарубіжний ринок виникає при виборі міжнародної маркетингової стратегії фірми або/і при виникненні можливості (чи) необхідності розвитку діяльності на певному зарубіжному ринку. Перше рішення є стратегічним, а друге - тактичним. В обох випадках на остаточне рішення щодо стратегії реалізації експортного потенціалу підприємства впливає сукупність внутрішніх та зовнішніх факторів [4].

Аналіз зовнішнього середовища є інструментом, за допомогою якого розробники стратегії контролюють зовнішні щодо підприємств фактори з метою прогнозування появи загроз і можливостей, розробки ситуаційних планів, які дадуть змогу підприємству досягти відповідних цілей [1].

При дослідженні економічних факторів враховуються темпи інфляції, податкові ставки, рівень зайнятості в цілому і в галузі, платоспроможність споживачів. Аналізуючи політичні фактори, беруться до уваги тарифи, правила торгівлі, митна політика, законодавча база тощо. Із точки зору ринкових факторів треба аналізувати зміни демографічних умов, рівень доходів населення та їх розподіл, життєві цикли різних видів товарів і послуг, рівень конкуренції в галузі, частку ринку, яку займає або на яку претендує підприємство, місткість ринку або його захищеність урядом.

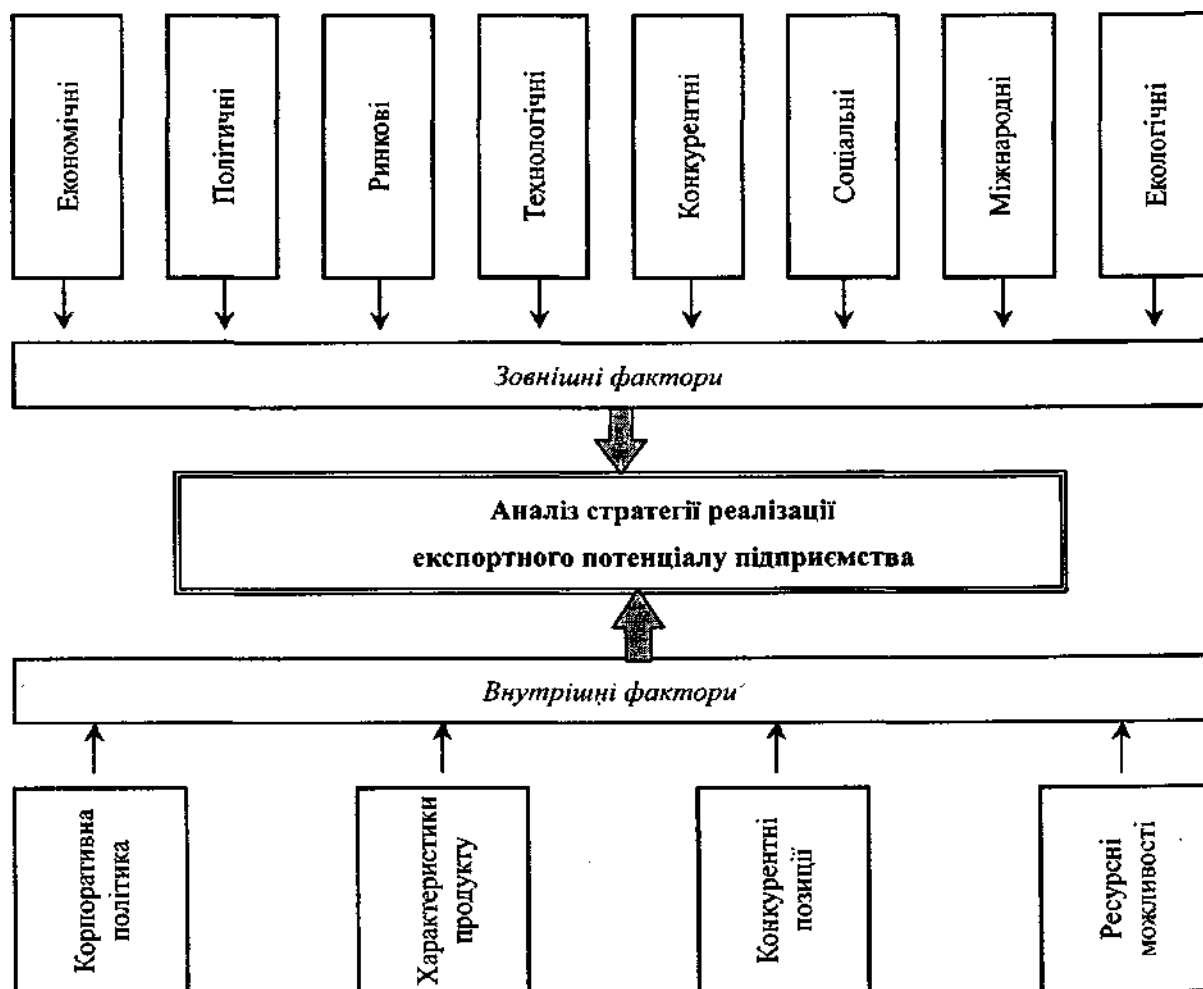

Рис. 1. Внутрішні та зовнішні фактори вибору стратегії реалізації експортного потенціалу підприємства.

Аналіз технологічних факторів передбачає врахування змін у технологічному зовнішньому середовищі та їх можливий вплив на доцільність подальшого виходу на зарубіжний ринок. Дослідження факторів конкуренції передбачає постійний контроль за діями конкурентів: оцінку їх поточної стратегії, аналіз майбутніх цілей і перспектив розвитку галузі, вивчення слабких сторін конкурентів. Соціальні фактори зовнішнього середовища включають суспільні цінності, що змінюються, установки, ЇЛНОСІНИ, очікування і норми поведінки, суспільні цінності в умовах економічної нестабільності [5].

Результатом вивчення середовища міжнародного маркетингу є інформація, аналіз якої дає змогу прийняти рішення про принципову доцільність (або недоцільність) заходу підприємства на зарубіжний ринок.

Обираючи ту чи іншу стратегію необхідно:

- правильно оцінити власні можливості і спроможність реалізувати зовнішні зв'язки;
- зважати на те, що пошук нових ринків збуту, партнерів, реклама власної діяльності потребує значного обсягу коштів і часу;
- використати існуючі умови та можливості по створенню експортних об'єднань за умови можливої їх ефективності та зменшення витрат порівняно з іншими способами у реалізації зовнішньоекономічної діяльності [2].

Висновки. Для того, щоб успішно провести стратегічні зміни в організації, необхідно подолати чинений їм опір, перетворити супротивників перетворень на прихильників за наступною схемою:

1. Визначити, структурувати і проаналізувати характер опору запланованим змінам. Виявити основні групи, окремих осіб, які є потенційними носіями опору.
2. До початку процесу змін постаратися звести до мінімуму потенційно можливий опір шляхом проведення підготовчої роботи зрізними групами і окремими особами.
3. Узаконити стратегічні зміни в структурі і культурі організації, продовжити їх до логічного завершення.

Таким чином, прийнявши рішення про вихід на зовнішні ринки збуту продукції, підприємству потрібно здійснити детальний аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів, що визначають стратегію реалізації його експортного потенціалу. Як свідчить практика, високим критеріям світового ринку повинні відповідати не тільки окремі товари, галузеві підприємства, але й також національна виробнича система та господарський механізм конкретної країни. Тому підвищення конкурентоздатності національної економіки є однією з найважливіших цілей економічної політики України.

Список використаних джерел

1. Бланк І. О. Управління фінансовою безпекою підприємства. - К.: Ельга. - Ніка-Центр, 2004. - 780 с.
2. Скрипник М. Шляхи стимулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств малого та середнього бізнесу // *Економіка, фінанси, право*. - 2002. - №6. - с.34-37.
3. Слабковський Ю. Проблеми формування експортної стратегії економіки України // *Регіональна економіка*. - 2010. - №2. - с.78-84
4. Циганкова Т.М. Міжнародний маркетинг: Навчальний посібник. - К.: КНЕУ, 1998. - 120 с.

5. Щелкунов В. Маркетингова стратегія реалізації експортного потенціалу української економіки // *Фінанси України*. - 1999. - №9. - с. 77-83.

Annotation. *The main exit strategies on foreign markets. Analysis of internal and external factors of choosing a strategy of export potential of enterprises.*

Key words: *enterprise potential, strategy, influence.*

УДК 338.439

Є.В. Скляр, к.е.н., в. о. доцента,

Буковинська державна фінансова академія

ВЕКТОРИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ УКРАЇНИ В ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Дана стаття присвячена сучасним проблемам зовнішньоекономічної активності України. В період економічного відновлення після кризи, Україна зацікавлена в вільній торгівлі з європейськими країнами. Але для цього необхідно захистити власного товаровиробника і, в той же час, отримати більш вільні умови для доступу на ринки Заходу. Встановлено, що вітчизняна економіка потребує докорінної структурної перебудови та збільшення частки високотехнологічних та споживчих галузей.

Ключові слова: *криза, експорт, імпорт, продукція, сировина, міжнародна торгівля, торгівельні відносини.*

Постановка проблеми. Протягом останніх років державна економічна політика була націлена на підтримку експорту, який забезпечується переважно сировиною та продукцією з незначним ступенем переробки. Як результат, галузі з низьким технологічним рівнем виробництва опинилися у відносно більш привабливому економічному середовищі, хоча саме для них характерна капіталомісткість, екологічна небезпечність, низький рівень розробки та впровадження інновацій. Науковцями України доведено, що вітчизняна економіка потребує докорінної структурної перебудови та збільшення частки високотехнологічних та споживчих галузей. Лише за таких умов наша держава зможе вийти на зарубіжні ринки з продукцією на рівні світових стандартів [11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблематика завжди приковувала увагу вчених і практиків, що і породжувало надзвичайно великий спектр думок і пропозицій. Значний інтерес як у практичному, так і в теоретичному аспектах стано-

5. Щелкунов В. Маркетингова стратегія реалізації експортного потенціалу української економіки // *Фінанси України*. - 1999. - №9. - с. 77-83.

Annotation. *The main exit strategies on foreign markets. Analysis of internal and external factors of choosing a strategy of export potential of enterprises.*

Key words: *enterprise potential, strategy, influence.*

УДК 338.439

Є.В. Скляр, к.е.н., в. о. доцента,

Буковинська державна фінансова академія

ВЕКТОРИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ УКРАЇНИ В ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Дана стаття присвячена сучасним проблемам зовнішньоекономічної активності України. В період економічного відновлення після кризи, Україна зацікавлена в вільній торгівлі з європейськими країнами. Але для цього необхідно захистити власного товаровиробника і, в той же час, отримати більш вільні умови для доступу на ринки Заходу. Встановлено, що вітчизняна економіка потребує докорінної структурної перебудови та збільшення частки високотехнологічних та споживчих галузей.

Ключові слова: *криза, експорт, імпорт, продукція, сировина, міжнародна торгівля, торгівельні відносини.*

Постановка проблеми. Протягом останніх років державна економічна політика була націлена на підтримку експорту, який забезпечується переважно сировиною та продукцією з незначним ступенем переробки. Як результат, галузі з низьким технологічним рівнем виробництва опинилися у відносно більш привабливому економічному середовищі, хоча саме для них характерна капіталомісткість, екологічна небезпечність, низький рівень розробки та впровадження інновацій. Науковцями України доведено, що вітчизняна економіка потребує докорінної структурної перебудови та збільшення частки високотехнологічних та споживчих галузей. Лише за таких умов наша держава зможе вийти на зарубіжні ринки з продукцією на рівні світових стандартів [11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблематика завжди приковувала увагу вчених і практиків, що і породжувало надзвичайно великий спектр думок і пропозицій. Значний інтерес як у практичному, так і в теоретичному аспектах стано-

влять фундаментальні праці таких учених-економістів як: Барановського А., Гей- ця В., Жаліла Я., Зарубінського О., Ковалевського В., Козака Ю., Новицького В., Оліфера А., Павловського М.О., Пятницького В. Сичевського М., Сіденка В., Скрип- ченка С., Циганкової Т., Щелкунова С., Філіпенка А., Юхновського І. Проте міра дослідження зовнішньоекономічної активності завжди є актуальною.

Постановка завдання. Економічний успіх будь-якої країни світу унеможли- люється без зовнішній торгівлі. Ще жодна країна не спромоглася створити здорову економіку, ізолювавши себе від світової економічної системи. Міжнародна торгівля відкриває безліч переваг, що стимулюють економічне зростання. Завдяки торгівлі країни отримують можливість спеціалізуватися у кількох провідних сферах економіки, адже вони отримують можливість імпортувати ту продукцію, якої вони самі не виробляють. Крім того, торгівля сприяє розповсюдженню нових ідей і технологій. Коли в якійсь країні з'являється важливий винахід, міжнародні торговельні зв'язки розносять його по цілому світі.

Виклад основного матеріалу. В поточний період Україна є в основному поста- чальником продукції металургії, хімічних добрив, зерна, соняшнику. Збільшення в структурі українського експорту металопродукції частки напівфабрикатів з 46% до 55%, свідчить про те, що Україна поступово перетворюється в сировинний придаток глобального ринку.

В нинішніх умовах Україна намагається утримати давні торгові відносини з за- рубіжними партнерами та знаходити нових у всіх країнах світу. Торгові відносини в 2010 році Україна підтримувала з 216 країнами світу [15].

Особливу увагу в зовнішньоекономічних зв'язках України необхідно звернути на аспекти торгівлі з Вірменією. Згідно з ратифікованою в 1996 р. угодою між Україною та Вірменією, було обнулено всі мита та тарифні обмеження при торгівлі товарами (крім інвестицій та торгівлі послугами).

В період економічного відновлення після кризи, Україна зацікавлена в вільній торгівлі з європейськими країнами. Але для цього необхідно захистити власного то- варовиробника і, в той же час, отримати більш вільні умови для доступу на ринки Заходу. Переговори про створення зони вільної торгівлі між Україною та країнами - членами Європейського Співтовариства ведуться вже досить тривалий час, але кін- цевого результату поки що не видно.

За словами директора Центру соціально-економічних досліджень «CASE- Укра- їна», основне завдання, яке стоїть перед нашою державою, усунути всі перепони для

доступу європейських товарів на свій ринок і, хоча тарифні питання в цій сфері майже всі врегульовані, проте залишаються проблеми з гармонізацією в сфері стандартів.

Але, незважаючи на відсутність угоди про зону вільної торгівлі (ЗВТ), в Європі є попит на продукцію української металургійної та хімічної промисловості. Однак, основна проблема українських експортерів полягає у застарілому відношенні до вимог ринку. Вони і далі продовжують виробляти велику кількість дешевої продукції, проте невисокої якості, замість того, щоб виробляти менше, але вищого класу. Наприклад, замість простого чавуну краще виготовляти якісні високолеговані спеціальні сталі, чи замість добрив - складну, дороговартісну хімічну продукцію.

В світі подальшого розвитку зовнішньоекономічних відносин України з іншими країнами, варто відмітити і таку новацію, як орендування українських земель інвесторами з Лівії [7].

Світова економічна криза привела до спаду виробництва в розвинутих країнах, що відразу ж знизило попит на традиційні експортні товари України - сировину та напівфабрикати, але українські експортери не переглянули своїх позицій, а лише підтвердили свою повну залежність від стану світових сировинних ринків. Зниження попиту на сировину на цих ринках скоротило в 2009 р. обсяги експорту українських металургів та хіміків, згідно з даними Держкомстату, на 41,7 %, порівняно з 2008 р. [12]. В кризовий 2009 р. особливо помітною стала слабкість позицій вітчизняних експортерів на зовнішніх ринках. Для прикладу, поставки обладнання скоротилися на 21,9% і основна причина - критична залежність від російського ринку [12]. Багато українських експортерів вважають зайвими витрати на пошуки нових партнерів, не витрачають кошти на рекламу за кордоном своєї продукції, не вважають за потрібне брати участь у виставках.

Однак деякі вітчизняні виробники в період глобальної кризи зрозуміли необхідність пошуку нових торгових партнерів. Як свідчать статистичні дані, найбільш активно почали експортуватися українські товари в Португалію, Сомалі та Непал і обсяги експорту зросли майже в 20 раз, також в рази збільшився експорт у країни Африки та Сходу, та деякі країни Центральної Америки [9].

При цьому необхідно зазначити, що імпорт в Україну з цих країн суттєво не збільшився. Так, за даними Держкомстату, експорт з України в Сомалі склав за першу половину 2009 р. 9,046 млн. доларів, а імпорт із цієї країни склав всього 100 доларів США. Хоча, в даному випадку варто зазначити, що експорт в Сомалі зріс лише за рахунок поставок зерна, за домовленістю з ООН про допомогу голодуючим країнам [9].

А в Азії українських імпортерів цікавить продукція сільського господарства та добувних галузей. Зокрема, Індонезія імпортує в нашу країну пальмове, кокосове та інші рослинні олії, а також нікелеву руду і обсяг імпорту зріс за перше півріччя 2010 р. в два рази (164,3 млн. доларів США). Суттєво зріс імпорт фосфатів з Сирії та польового шпата з Монголії (відповідно, вдвічі та в 3,3 рази) [13].

В першому півріччі 2010 р. в Україну імпортовано товарів на 29,6% більше, ніж за аналогічний період 2009 р., однак з окремими країнами обсяги імпорту зменшилися. Найбільше скоротився імпорт з країн СНД з Вірменією - на 59,1%, а збільшився майже в 7 разів - з Азербайджаном. В основному, головним продуктом імпорту з Азербайджану була нафта, яка в загальному об'ємі імпорту до України становила 96,7 %. Збільшився імпорт нафти до нашої країни також з Румунії та Литви, відповідно, на 69,2% та 61,9% [13]. Ще одним порівняно новим видом імпорту є електрообладнання, поставки якого значно зросли не лише з Румунії та Угорщини, а й з Мальти.

Обсяги українського експорту в країни СНГ за останні 2 роки відчутно скоротилися. Особливо це стосується країн Середньої Азії. Зменшився експорт в Киргизстан на 21,4 %, в Казахстан - на 25,3%, в Туркменістан - на 37,5 %. Та найбільше скоротився об'єм експорту в Узбекистан - на 51,5% [13].

З продовольчих товарів зріс імпорт рису з Пакистану та М'янми, що при значному подорожчанні гречаної крупи є досить своєчасним. Також за рахунок поставок кави зріс імпорт з таких далеких країн як Камерун, Ефіопія, Нікарагуа - відповідно в 2,5, в 2,8 та 4,3 рази. Збільшили свої поставки бананів Еквадор - в 1,5 рази та Куба - в 5,4 рази [13]. Значно зріс імпорт до України з Папуа - Нової Гвінеї за рахунок кави та кокосової олії.

Значно збільшилися закупки високотехнологічної продукції в країнах Азії, в першу чергу, за рахунок ліків. Якщо раніше традиційними імпортерами були Індія та Пакистан, то в 2010 р. Йорданія поставила в Україну ліків на 9 млн. доларів США. Збільшуються поставки ліків та імунних сироваток з КНДР [13].

В загальному обсязі імпорту з країн Азії постійними лідерами є Індія, Китай та Туреччина.

Завдячуючи поставкам аграрної продукції зросли обсяги експорту в Ірак, Лівію, Бангладеш, Пакистан, Індію. За даними Держкомстату, доля зернових культур в загальному об'ємі експорту в 2009 р. зросла в 3 рази - з 3,1% до 9,4% [9].

На думку експертів, таке зростання обсягів експорту українських товарів скороминуче і воно спаде із закінченням кризи. Хоча, не виключено, що окремі підприємс-

тва зможуть надовго закріпитися на нових ринках, якщо врахують всі вимоги закордонних партнерів.

Варто зазначити, що на 136% збільшився в першому півріччі 2010 р. експорт до Португалії, притому лише за рахунок сільськогосподарської продукції: кукурудзи було експортовано на 33,3 млн. доларів США, олії - на 5,2 млн. доларів США та насіння соняшника - на 2,9 млн. доларів [13].

За рахунок аграрної продукції - олії та зернових, збільшилися обсяги експорту в країни Азії: Оман, Саудівську Аравію, Йемен, Камбоджу, КНДР.

Як поставщик зерна та олії відома Україна і в Африці. Саме завдяки продовольству значно зросли обсяги експорту в Ефіопію (на 52,1%), Туніс (на 63,1%). Але найбільше збільшилися обсяги експорту в торгівлі з такими країнами як Судан - на 146,4%, Сьєра - Леоне - на 339%, Танзанія - на 2705,9%. Хоча, на наш погляд, такі величезні обсяги експорту не повинні особливо тішити наших поставщиків. Адже відомо, що в 2009 р. український експорт зерна в Сомалі виріс в 22 рази, а в поточному році скоротився в 50 раз [13]. Причина такого різкого падіння експорту в тому, що Україна в 2009 р. виконувала умови контракту в рамках продовольчої програми ООН, а на 2010 р. такий контракт не було узгоджено.

В пошуках нових поставщиків продукції, необхідної для України, вітчизняні імпорттери продовжують розширювати свої контакти з країнами Африки, в яких головним товаром є мінеральна сировина. Поставки фосфатів з Алжиру збільшилися в 5,7 рази, з Зімбабве поставки хромової руди в 7,5 рази. Збільшили поставки мінеральної сировини в Україну Нігерія та Замбія - відповідно, в 29,7 і 57,5 рази. До 2010 р. наша держава не мала торгових контактів з Габонем, а в цьому році вже отримала марганцевої руди на 29,6 млн. доларів США. З ПАР в першому півріччі 2010р. до України імпортували марганцеві та хромові руди та феросплави на суму майже на 90,98 млн. доларів США, або в 5,6 рази більше за аналогічний період минулого року [13].

В цілому, зовнішньоекономічні зв'язки з Україною налагоджують близько двадцяти країн Африки.

Українські виробники мінеральних добрив також знаходять нові ринки збуту своєї продукції в Південній Америці та Австралії. В Бразилію в першій половині цього року поставлено мінеральних добрив в 3,4 рази більше минулого року. На 76,9% зріс обсяг експорту в Австралію і становить 14,4 млн. доларів США і, майже, 90% становлять мінеральні добрива [13].

В зв'язку із зниження експортних поставок в Китай, українські металурги продовжують пошуки нових партнерів в Південно - Східній Азії. В Тайвань експорт феросплавів та сталевих напівфабрикатів збільшився в 11,8 рази, в Малайзію - в

- рази, в Індонезію - в 2,2 рази. Та найбільш успішними виявились контракти на експорт металопрокату, підписані з представниками М'янми, в результаті виконання яких обсяг поставок зріс в 37,6 рази [13].

Але, на думку експертів Міжнародного центру перспективних досліджень, таке зростання експорту є тимчасовим, тому що металургія Китаю нарощує виробництво і є досить могутнім конкурентом України в Азії.

Заслугує уваги зі сторони українських експортерів металопродукції і ринок Індії, яка розвивається дуже бурхливо, але індійський уряд неодноразово заявляв, що буде проводити антидемпінгові розслідування проти імпорту металу з України. А значить, ринок Індії буде втрачено.

Поряд з цим скоротилися обсяги українського експорту у В'єтнам на 53,3% та Пакистан - на 54,2 %. А в такі країни як Шрі - Ланка, Бангладеш, Філіппіни та Катар експортні поставки скоротилися від 73,1% до 88,3% [13].

Одночасно з експансією в Азію, менеджери української металургії успішно співпрацюють і з країнами Близького Сходу. Так, за перше півріччя 2010 р. експорт металопродукції до Туреччини виріс на 56,1%, в Йорданію - на 54,4%, в Ліван - на -

- %. Особливо помітно зріс експорт до Непалу та Лаосу, відповідно в 21,2 і 8,3 рази. Навіть в таку країну як Бахрейн експорт української продукції, в першу чергу, металургійної та вугілля, зріс за першу половину 2010 р. в 12 раз [13].

Складно буде потрапити і на ринок металу в Туреччину, скорочення експорту становило в 2009 р. 40%. Але тут причини дещо інші: турецькі металурги активно збільшують потужності власних металургійних комбінатів за рахунок спорудження, з допомогою закордонних інвесторів, нових прокатних станів. В свою чергу, уряд Туреччини, захищаючи власного виробника, ввів 15% імпортне мито на метал, а на деякі види металопродукції збільшив мито з 5% до 13%, та з 6% до 14% [8].

Одним з постійних партнерів для України є Іран. Торгове сальдо з цією країною завжди позитивне і постійно збільшується. Вигідно відрізняється від інших країн і торгова структура українського експорту. Близько половини експорту становить експорт коксу та продукції металургії, майже 10% припадає на експорт олії. А от решту експорту становить високотехнологічна продукція, а саме: газові турбіни, насоси, компресори, електрообладнання, трансформатори [13].

За останніми даними Держкомстату обсяг експорту України за січень - листопад 2010 року становить понад 46 млрд. доларів, а обсяг імпорту - майже 55 млрд. доларів, а отже негативне сальдо становить приблизно 8 млрд. доларів, що трохи менше цього показника перед кризою 2008 року. Найбільше експортувалося продукції до традиційних партнерів - Росії - 26% Туреччини - 6 %, Італії - 5%, Білорусі - 4% загального експорту. При цьому значно збільшився експорт до Італії(на 99,4%), Росії (на 61,5%), Білорусі (на 49%), Німеччини (на 23%), Індії (на 14%). Найбільше імпорту надійшло з Росії, Китаю та Німеччини, відповідно 36,5%, 7,7%, 7,6% від загального обсягу [15].

За твердженням провідного експерта Центру соціально - економічних досліджень «CASE- Україна», від'ємне сальдо є негативним сигналом для влади. За його словами, якби великі іноземні компанії завозили до нас устаткування і воно проходило б як імпорт, але за їхні гроші, або якби інвестори вкладали кошти в купівлю українських підприємств, то тоді б від'ємне сальдо мало позитивне значення. Від'ємне сальдо 2010 року зросло порівняно з аналогічним показником за 2009 рік на 3 млрд. доларів, і якщо і надалі зростатиме такими темпами, то в Україні може бути чергова криза [15]. Такий розрив можна покрити або імпорт капіталу, якщо є великі іноземні інвестиції, або резерви Національного банку. Але інвестицій в таких обсягах немає, і навряд чи скоро будуть. А резервів Національного банку на підтримання курсу гривні надовго не вистачить [15].

Висновки. Розвиток і ускладнення міжнародної торгівлі знайшло відображення в еволюції теорій, що пояснюють рушійні сили цього процесу. У сучасних умовах розходження в міжнародній спеціалізації можна проаналізувати лише на основі сукупності всіх ключових моделей міжнародного поділу праці.

Українській владі при розробці зовнішньоекономічних стратегій, необхідно враховувати, що світове господарство, інтернаціональні ринки - це галузь постійної жорстокої конкурентної боротьби, що потребує економічних сил, великого досвіду, чіткої організації.

Якщо розглядати світову торгівлю в плані тенденцій її розвитку, то в наявності з одного боку - явне посилення міжнародної інтеграції, поступове стирання границь і створення різних міждержавних торговельних блоків, з іншого боку - поглиблення міжнародного поділу праці, градація країн на промислово розвиті і відсталі.

В історичному плані не можна не відзначити ріст впливу азіатських країн на процеси світової торгівлі, цілком ймовірно в новому тисячоріччі цей регіон займе ведучі ролі у світовому процесі виробництва і реалізації товарів.

Маючи майже 45-мільйонне населення, володіючи значними енергетичними ресурсами, досить висококваліфікованими трудовими ресурсами при зниженій вартості робочої сили, Україна являє собою величезний ринок товарів, послуг і капіталів. Однак ступінь реалізації цього потенціалу в зовнішньоекономічній сфері досить скромна. Але якщо роль України у світовій торгівлі невелика, то для самої України значення зовнішньоекономічної сфери досить істотне тому зовнішня торгівля залишається важливим джерелом надходження інвестиційних товарів, а також відіграє велику роль у постачанні населення України продовольством і різними товарами.

Список використаних джерел

1. [http:// www .oblstat. cv. ukrtel. net/ povidom. htm](http://www.oblstat.cv.ukrtel.net/povidom.htm)
2. О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін., Глобалізація і безпека розвитку монографія, КНЕУ, 2001 733 стор.
3. «БИЗНЕС» №7(838), 16. 02. 2009, стор. 20 – 22
4. «БИЗНЕС» №13(844), 30. 03. 2009, стр. 24 - 26
5. «БИЗНЕС» № 21 (852), 25.05.2009 стор. 27
6. «БИЗНЕС» № 23 (854) 08.06. 2009 СТОР. 17-21
7. «БИЗНЕС» № 24 (855), 15. 06. 2009, стор.16 - 18
8. «БИЗНЕС» №28(859) 13. 07. 2009. стор. 57 - 58
9. «БИЗНЕС» №34(865), 24. 08. 2009 стор. 16 - 17
10. «БИЗНЕС» № 38(869) 21. 09. 2009. стор. 19 - 20
11. Інноваційно - технологічний розвиток України: стан, проблеми, стратегічні перспективи. ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» 2009 р. 196 стор.
12. «БИЗНЕС» №14(897) 05. 04. 2010 стор. 16 - 18
13. «БИЗНЕС» № 36(919) 06. 09. 2010 стор. 22 - 25
14. Газета «Погляд» №38(537) 23. 09. 2010 стор. 2 О. Склярчук Дружба за гроші.
15. Газета «Експрес» №5(5563) 20 - 27. 01. 2011 стор. 13
16. <http://conf-cv.at.ua/forum/36-167-1>
17. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєць, В. И. Семиноженко. - Х.: Константа, 2006. - 272 с.

18. Новицький В.Є., Мартинюк О.В., Руденко Ю.М. Міжнародна економічна діяльність України: Навч. - метод, посібник для сам ост. вивч. дисципліни. - К.: КНЕУ, 2003. - 260 с.
19. Філіпенко А.С. Міжнародні економічні відносини: теорія: підр. для студ. екон. спец. вищ. навч. закл. Київ: Либідь, 2008, 408с.

***Annotation,** This article deals with modern problems of foreign economic activity of Ukraine. In the period of recovery after the crisis, Ukraine is interested in free trade with European countries. But it is necessary to protect its own producers and at the same time, set more free conditions for access to the markets of the West. Established that the domestic economy requires radical restructuring and increasing high-tech and consumer industries.*

***Key words:** crisis, export, import, production, raw materials, international trade, trade relations*

УДК 336.279

П.С. Смоленюк, к.е.н., доцент,

ПВНЗ «Хмельницький економічний університет», м. Хмельницький

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

В статті розглянуто прикладні аспекти взаємозв'язку фінансового стану підприємства та зовнішнього середовища, види зовнішнього середовища.

***Ключові слова:** фінансовий стан, зовнішнє середовище.*

Постановка проблеми. За умов переходу економіки України до ринкових відносин, суттєвого розширення прав підприємств у галузі фінансово-економічної діяльності значно зростає роль своєчасного та якісного аналізу фінансового стану, оцінки їхньої ліквідності, платоспроможності і фінансової стійкості та пошуку шляхів підвищення і зміцнення фінансової стабільності. Особливого значення набуває своєчасна та об'єктивна оцінка фінансового стану підприємств за виникнення різноманітних форм власності, оскільки жодний власник не повинен нехтувати потенційними можливостями збільшення прибутку фірми, які можна виявити тільки на підставі своєчасного й об'єктивного аналізу господарюючого суб'єкта.

Сучасний стан економіки України характеризується значною динамічністю, що обумовлює необхідність врахування взаємозв'язку підприємства та зовнішнього

18. Новицький В.Є., Мартинюк О.В., Руденко Ю.М. Міжнародна економічна діяльність України: Навч. - метод, посібник для сам ост. вивч. дисципліни. - К.: КНЕУ, 2003. - 260 с.
19. Філіпенко А.С. Міжнародні економічні відносини: теорія: підр. для студ. екон. спец. вищ. навч. закл. Київ: Либідь, 2008, 408с.

***Annotation,** This article deals with modern problems of foreign economic activity of Ukraine. In the period of recovery after the crisis, Ukraine is interested in free trade with European countries. But it is necessary to protect its own producers and at the same time, set more free conditions for access to the markets of the West. Established that the domestic economy requires radical restructuring and increasing high-tech and consumer industries.*

***Key words:** crisis, export, import, production, raw materials, international trade, trade relations*

УДК 336.279

П.С. Смоленюк, к.е.н., доцент,

ПВНЗ «Хмельницький економічний університет», м. Хмельницький

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

В статті розглянуто прикладні аспекти взаємозв'язку фінансового стану підприємства та зовнішнього середовища, види зовнішнього середовища.

***Ключові слова:** фінансовий стан, зовнішнє середовище.*

Постановка проблеми. За умов переходу економіки України до ринкових відносин, суттєвого розширення прав підприємств у галузі фінансово-економічної діяльності значно зростає роль своєчасного та якісного аналізу фінансового стану, оцінки їхньої ліквідності, платоспроможності і фінансової стійкості та пошуку шляхів підвищення і зміцнення фінансової стабільності. Особливого значення набуває своєчасна та об'єктивна оцінка фінансового стану підприємств за виникнення різноманітних форм власності, оскільки жодний власник не повинен нехтувати потенційними можливостями збільшення прибутку фірми, які можна виявити тільки на підставі своєчасного й об'єктивного аналізу господарюючого суб'єкта.

Сучасний стан економіки України характеризується значною динамічністю, що обумовлює необхідність врахування взаємозв'язку підприємства та зовнішнього

середовища. Слід зазначити, що останнім часом актуальність взаємодії підприємства зовнішнього середовища зростає, оскільки зовнішні фактори відіграють важливу роль у забезпеченні стабільного фінансового стану підприємства.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Питання вивчення впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища безпосереднього та непрямого впливу фінансовий стан широко висвітлюється в економічній літературі. Наявність багатьох підходів до цієї проблеми обумовлена неоднозначним впливом окремих факторів на фінансовий стан підприємств. Заслуговують на увагу роботи І.Бланка, Р. Брейлі, О.Терещенка, А. Шеремета, Е.Негашева та ін.

Постановка завдання. Однак залишаються невирішеними проблеми вивчення впливу різних чинників на фінансовий стан підприємства за сучасних умов, що обумовлює необхідність подальшого дослідження та вироблення практичних рекомендацій у цій сфері.

Результати. Щоб окреслити розуміння в сучасній науці вплив зовнішніх факторів на фінансовий стан підприємства, варто навести визначення фінансового стану»: що дає Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств організацій: «Фінансовий стан підприємства - це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів» [1]. Фінансовий стан підприємства залежить, з одного боку, від результатів його виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності, з іншого - від зовнішнього середовища. Передовсім на фінансовому стані підприємства позитивно позначаються безперебійний випуск і реалізація високоякісної продукції. Як правило, що вищі показники обсягу виробництва і реалізації продукції, робіт, послуг і нижча їх собівартість, то вища прибутковість та ефективність діяльності підприємства, що позитивно впливає на його фінансовий стан. Неритмічність виробничих процесів, погіршення якості продукції, труднощі з її реалізацією призводять до зменшення надходження коштів на рахунок підприємства, в результаті чого погіршується його платоспроможність. Існує і зворотний зв'язок, оскільки брак коштів може призвести до перебоїв у забезпеченні матеріальними ресурсами, а, отже, у виробничому процесі.

Фінансова діяльність господарюючого суб'єкта повинна бути спрямована на забезпечення систематичного надходження й ефективного використання фінансових ресурсів, досягнення раціонального співвідношення власних і залучених коштів, фі-

нансової стійкості з метою ефективного функціонування підприємства. Саме цим зумовлюється необхідність і практична значущість систематичної оцінки фінансового стану підприємства, якій належить суттєва роль у забезпеченні його стабільного фінансового стану. Але будь-яка організація, підприємство є відкритою системою, яка знаходиться у постійній взаємодії із тими чи іншими елементами зовнішнього середовища. Дослідженню зовнішнього середовища слід приділяти належну увагу, оскільки воно обумовлює рівень визначеності, в умовах якого приймаються управлінські рішення. Зовнішнє середовище - це сукупність господарюючих суб'єктів, економічних, суспільних і природних умов, національних та міждержавних інституційних структур та інших зовнішніх відносно підприємства умов і чинників, що діють у глобальному оточенні.

Залежно від характеру впливу зовнішнє середовище поділяють на середовище прямої та опосередкованої дії, або мікро- та макросередовище. Середовище прямої дії на організацію, або мікросередовище, утворюють певні суб'єкти - споживачі, конкуренти, постачальники, державні органи, фінансово-кредитні установи та інші зовнішні агенти і контрагенти. Це середовище ще називають середовищем задач, тому що воно включає в себе елементи, які безпосередньо пов'язані з операціями організації. Оскільки підприємство є системою утворюючим ядром мікросередовища, то будь-які зміни в його діяльності чинять прямий і зворотний вплив на всі взаємопов'язані з ним елементи середовища і на середовище в цілому.

Середовище непрямой дії охоплює матеріально-технічні умови, суспільні відносини та інститути, а також інші чинники, що впливають на підприємства опосередковано. До основних факторів відносяться: економічні, політичні, соціокультурні, науково-технологічні, екологічні та деякі інші.

Можна виділити наступні основні типи зовнішнього середовища:

1. Мінливе середовище - характеризується швидкими змінами. Це можуть бути технічні інновації, економічні зміни, зміни законодавства та ін.
2. Вороже середовище - створюється в умовах жорсткої конкуренції за споживачів та ринки збуту, за переділ власності.
3. Різноманітне оточення - властиве глобальному бізнесу, тобто, підприємствам, що працюють в різних країнах.
4. Технічно складне середовище - властиве новим галузям, таким як електроніка, телекомунікації, обчислювальна техніка, банки і банківська діяльність, що вимагають складної інформації та висококваліфікованого обслуговуючого персоналу.

Зовнішнє середовище є складним, мінливим і, як правило, багато в чому невизначеним. Його елементи взаємопов'язані і впливають один на одного. Характеристиками зовнішнього середовища є: 1. Взаємозв'язок факторів зовнішнього середовища - це рівень сили, з якою зміна одного фактора діє на інші фактори (наприклад, ріст цін на енергоносії обумовлює стрибок цін на всі види продукції, а особливо ті, де велика частка енергозатрат при їх виробництві). Це може призвести до ослаблення конкурентних позицій фірм, які виготовляють цю продукцію, що досить актуально для України, економіка якої є енергозалежною. У свою чергу, таке становище примушує виробників шукати енергозберігаючі технології. 2. Складність зовнішнього середовища - це число факторів, на які організація зобов'язана реагувати, а також рівень варіативності кожного фактора. Складнішою є робота тієї організації, на яку впливає більша кількість факторів. 3. Невизначеність зовнішнього середовища - це відносна кількість інформації про зовнішнє середовище та ймовірність її достовірності. 4. Мінливість середовища - це швидкість, з якою відбуваються зміни у оточенні організації. У деяких з них зовнішнє середовище надто рухливе (комп'ютерні технології, електронна, хімічна, фармацевтична промисловість, біотехнології). Менш рухливе середовище - у підприємств харчової, деревообробної промисловості. Крім того, в межах одного підприємства більш рухливим є середовище для одних підрозділів, зокрема, науково-дослідних, маркетингових відділів, і менш рухливим - для інших, наприклад, виробничих. Все це безумовно сприяє виникненню проблем на підприємстві, зокрема при прогнозуванні зміни фінансового стану. Суттєвою проблемою є відсутність єдиної змістовної методики, яка б враховувала специфіку конкретної галузі та умови функціонування підприємства.

Висновки. Отже, під зовнішнім середовищем розуміються всі умови і фактори, що виникають у суспільно- економічному житті країни, незалежно від діяльності підприємств, але впливають на стан його внутрішнього середовища. Зовнішнє середовище є складним, мінливим, взаємозалежним, і як правило, невизначеним, тому оцінюючи фінансовий стан підприємства необхідно враховувати всі особливості діяльності підприємства та вплив зовнішнього середовища.

Список використаних джерел

1. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій // Українська інвестиційна газета. - 2008, - №3. - С.9-12.
2. Подцерьогін А.М.Фінанси підприємств: Підручник/ Кер. авт. кол. і наук. ред. проф. А.М.Подцерьогін.- 4 те вид., перероб.та доп. - К.:КНЕУ, 2002 - 571с.

3. Обущак Т.А. Сутність фінансового стану підприємств / Обущак Т.А. *II* Актуальні проблеми економіки. - 2007. - № 9. - С. 92-100.

Annotattion. *In the article is considered the applied aspects of intercommunication of the financial state of enterprise and external environment, types of external environment.*

Key words: *financial state, external environment.*

УДК 336.27

М. В. Солтис, к.е.н., асистент,
*Львівський національний університет ветеринарної
медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів*

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

За результатами дослідження розглянуті основні проблеми розвитку малих підприємств в умовах вітчизняної економіки та визначення їх місця в економіці регіону.

Ключові слова: малий бізнес, підприємства, підприємець, інвестиції, організація.

Постановка проблеми. Малий бізнес як інституційний сектор економіки давно став домінуючим за чисельністю та обсягами виробництва у провідних країнах світу. Малі підприємства забезпечують гнучкість та стійкість економічної системи, наближують її до потреб конкретних споживачів, і водночас - виконують важливу соціальну роль, надаючи робочі місця та забезпечуючи джерело доходу для значних прошарків населення.

Актуальність даної теми визначається не лише через існування різних думок щодо недоліків, труднощів, механізмів та перспектив розвитку малого бізнесу в Україні, але й через ряд новітніх реалій в економіці країни в цілому, особливості інтеграційних та інвестиційних процесів.

Метою даної статті є узагальнення теоретичних викладок щодо розвитку малих підприємств в умовах вітчизняної економіки та визначення їх місця в економіці регіону.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняній економічній науці з'явилося досить багато праць, де науковці висловлюють свої, часто неоднозначні, думки щодо місця малого підприємництва в сучасній економічній ситуації. Існує декілька прикладів великих досліджень по різних аспектах діяльності малого підприємництва в Україні.

3. Обущак Т.А. Сутність фінансового стану підприємств / Обущак Т.А. *II* Актуальні проблеми економіки. - 2007. - № 9. - С. 92-100.

Annotattion. *In the article is considered the applied aspects of intercommunication of the financial state of enterprise and external environment, types of external environment.*

Key words: *financial state, external environment.*

УДК 336.27

М. В. Солтис, к.е.н., асистент,
*Львівський національний університет ветеринарної
медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів*

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

За результатами дослідження розглянуті основні проблеми розвитку малих підприємств в умовах вітчизняної економіки та визначення їх місця в економіці регіону.

Ключові слова: малий бізнес, підприємства, підприємець, інвестиції, організація.

Постановка проблеми. Малий бізнес як інституційний сектор економіки давно став домінуючим за чисельністю та обсягами виробництва у провідних країнах світу. Малі підприємства забезпечують гнучкість та стійкість економічної системи, наближують її до потреб конкретних споживачів, і водночас - виконують важливу соціальну роль, надаючи робочі місця та забезпечуючи джерело доходу для значних прошарків населення.

Актуальність даної теми визначається не лише через існування різних думок щодо недоліків, труднощів, механізмів та перспектив розвитку малого бізнесу в Україні, але й через ряд новітніх реалій в економіці країни в цілому, особливості інтеграційних та інвестиційних процесів.

Метою даної статті є узагальнення теоретичних викладок щодо розвитку малих підприємств в умовах вітчизняної економіки та визначення їх місця в економіці регіону.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняній економічній науці з'явилося досить багато праць, де науковці висловлюють свої, часто неоднозначні, думки щодо місця малого підприємництва в сучасній економічній ситуації. Існує декілька прикладів великих досліджень по різних аспектах діяльності малого підприємництва в Україні.

Серед найважливіших слід виділити праці Варналія З.С., Андрющенко Г.О., Подольної В.В., Микитюк О.І., Філлісак Н., Соломенко О.Є., які аналізують стан, динаміку та перспективи розвитку малих підприємств.

Варналій З.С. та Андрющенко Г.О. підкреслюють, що малий бізнес(МБ) - це самостійна, систематична господарська діяльність малих підприємств будь-якої форми власності, яка проводиться на власний ризик з метою отримання прибутку [6, с. 118]. Суть та значення малого бізнесу полягає у тому, що він є провідним сектором ринкової економіки; складає основу дрібнотоварного виробництва; визначає темпи економічного розвитку, структуру та якісну характеристику ВВП; здійснює структурну перебудову економіки, швидку окупність витрат, свободу ринкового вибору; забезпечує насичення ринку споживацькими товарами та послугами повсякденного попиту, реалізацію інновацій, додаткові робочі місця; має високу мобільність, раціональні форми управління [4, с.100].

Подольна В.В. в своїй статті «Ретроспективний аналіз та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні» зазначає, що малі підприємства як з'являються, так і розпадаються з багатьох причин. Частка банкрутств підприємств малого бізнесу завжди вище, оскільки, йдучи на ризик, підприємець вирішує досить складну проблему конкурентоздатності продукції, що випускається. Часто мале підприємство банкрутує не повністю, що досить важливо, а лише викупляється більш великою фірмою. [3, с.100]

Варналій З.С. підкреслює, що малий бізнес в Україні має певні риси, які суттєво відрізняють його від підприємництва більшості зарубіжних країн, а саме: низький рівень технічної озброєності при значному інноваційному потенціалі; низький управлінський рівень, бракує знань, досвіду та культури ринкових відносин; прагнення до максимальної самостійності (більшість зарубіжних малих підприємств працює за умов франчайзингу); поєднання в межах одного малого підприємства декількох видів діяльності, неможливість в більшості випадків орієнтуватися на однопродуктову модель розвитку [4, с.102].

Філлісак Н. зазначає, що зважаючи на світовий досвід і на те, що молодь складає майже 17% до загальної кількості працюючих в Україні (потенційні підприємці), понад 15% до загальної кількості працівників України працюють в режимі неповного робочого дня (тижня), рівень безробіття сягає 12%, що автоматично є значними резервами становлення і розвитку підприємств малого бізнесу в Україні. Більше того, малий бізнес є одним із найдоступніших резервів. Не випадково за 11 років він пере-

творився у реальний сектор економіки, який знаходиться у полі зору державної політики та законодавчого органу держави [1,с.35-36].

Загалом, ми вважаємо, що малий бізнес робить вагомий внесок у вирішення проблеми зайнятості. Ця функція проявляється у здатності малого бізнесу створювати нові робочі місця й поглинати надлишкову робочу силу під час циклічних спадів та структурних зрушень економіки.

Нині в Україні зареєстровано 1,7 млн. малих підприємств разом з фізичними особами - підприємцями, які забезпечують роботою понад 3,2 млн. чоловік. Протягом 2009 року кількість працюючих малих підприємств в Україні збільшилося на 15,7 тисяч, або на 7,2% більше, ніж у 2008 році. Замість зміцнення малих підприємств в Україні спостерігається процес їх подрібнення: в 1996 році на одному підприємстві працювало в середньому 12 осіб, зараз - лише 8.

Подольна В.В. висвітлює той факт, що кредитна підтримка розвитку малого бізнесу в регіонах України здійснюється в рамках кредитування по лінії міжнародних фінансових організацій: Німецько-Українського фонду, ЄБРР, проекту BIZPRO, Програми ООН «Підтримка малого та середнього підприємництва в Україні», проекту TACIS, Проекту Міністерства міжнародного розвитку Уряду Великобританії та Польсько-Американсько-Української ініціативи про співробітництво [2,с.53].

Отже, основним джерелом інвестицій поки що залишаються залучені фінансові ресурси суб'єктів малого бізнесу та сімейні позики. Банківські кредити використовуються обмежено через великі процентні ставки та відсутність гарантій для банків (у вигляді застав або високоліквідних активів).

Кузнецов К. стверджує, що у сьогоднішніх умовах «ризиків» банківської системи, яка страждає від світової фінансової кризи, можуть бути перенесені на сектори економіки, що складають основу малого бізнесу: оптову та роздрібну торгівлю, оренду, інжиніринг, надання послуг. Розуміючи це, Європейська асоціація підприємців, малих та середніх підприємств у жовтні 2008 року звернулася до Європейського інвестиційного банку (ЄІБ) з проханням виділити 20 мільярдів євро для гарантування повернення кредитів, отриманих європейським малим бізнесом(в т.ч. українським). Це вже «друга лінія фінансової оборони». Першою було вереснєве рішення ЄІБ про виділення підприємствам цієї категорії 15 мільярдів євро кредитних ресурсів на період 2008-2009 років, а до 2011 року загальний обсяг кредитування складе 30 мільярдів євро [8, с.23].

Отже, на нашу думку, починаючи з 2009 року, незважаючи на економічну кризу, Україна має всі шанси значно покращити показники розвитку малого бізнесу та збільшити його роль у формуванні ВВП. На фоні скорочення робочих місць на великих промислових підприємствах та зростання рівня безробіття - за підрахунками Мінпраці; мова йде про 2,4 мільйони осіб. Підставою для збільшення долі малих підприємств є не результати реформ, а їх нове визначення, введене законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності» від 18 вересня цього року встановив, що малі підприємства мають середньооблікову чисельність працівників за звітний рік не більше 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) - не більше 70 мільйонів гривень. Попередньою редакцією закону обсяг реалізації було зафіксовано на рівні 500 тисяч євро, що за курсом НБУ у жовтні 2008 р. дорівнювало приблизно 3,7 мільйонів гривень [8, с.25-26].

Одним із стратегічних напрямів в організації успішного малого бізнесу в нашій країні має бути дієва підтримка з боку держави та великих компаній, пошук нових методів фінансування малих підприємств і створення орієнтованої на них фінансової інфраструктури.

Висновки. Результати аналізу діяльності малих підприємств в Україні свідчать про поступовий характер розвитку даного сектору економіки. Набутий досвід та застосування комплексного підходу щодо покращення діяльності та розвитку малого бізнесу дозволять розкрити потенціал та можливості даного сектору, сприятиме подальшому збільшенню кількості суб'єктів малого підприємництва, зростанню ролі та значення його у національній економіці.

Список використаних джерел

1. Філісак Н. Малий бізнес в Україні // Вісник податкової служби України. - 2007 р. - №42.
2. Микитюк О.І. Фінансове забезпечення розвитку малих підприємств// Фінанси України. - 2006р. - №5
3. Подольна В.В. Ретроспективний аналіз та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні // Інвестиції: Практика та досвід. - 2008. - №19.
4. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. - 2-ге вид., випр. і доп. - К.: Знання, КОО, 2003 - 302с.
5. Державний комітет статистики України / Офіційний сайт www.ukrstat.gov.ua.

6. Андрющенко Г.О. Малі підприємства: критерії визначення // Формування ринкових відносин. - 2008. - №10.

7. Соломенко О.Є. Методологічні аспекти оцінки ризику на малих підприємствах // Актуальні проблеми економіки. - 2008. №1.

8. Кузнецов К. В умовах кризи кожне неефективне рішення у регуляторній політиці матиме посилену больову реакцію у суспільстві // Економічна правда. - 2008. №11.

Annotation. *The survey covers the key problems of small enterprises in the national economy and to determine their place in the economy of the region.*

Key words: *small business, enterprise, entrepreneur, investments, organization.*

УДК: 502.62.02

М.Є. Стадник, к.е.н., доцент, Львівський державний
університет внутрішніх справ, м. Львів

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВОДОКОРИСТУВАННЯ

Наголошено на необхідності розробки та впровадження принципово нової еколого-економічної концепції розвитку і функціонування водного господарства України на основі застосування інструментів ринку та загальних законів нової екології.

Ключові слова. *Водні ресурси та їх охорона, водокористування, водоспоживання, еколого-економічна концепція, закони нової екології.*

Постановка проблеми. Науковцями підраховано, що нині понад 1 млрд. жителів світу не мають доступу до якісної питної води, а від неякісної води на планеті щороку помирає 5 млн. людей, у тому числі 6 тис. дітей. Споживання неякісної води загрожує здоров'ю нації. У нашій країні витрати свіжої води на одиницю виробленої продукції перевищують показники розвинутих країн Європи в 2,5-4,5 рази. Сьогодні актуальним є забезпечення раціонального водоспоживання на промисловій і сільськогосподарській потребі, запровадження лімітів з розрахунку науково обґрунтованих норм на одиницю продукції.

Екологічна політика України повинна бути спрямована на поєднання економічного зростання та невиснажливого використання природних ресурсів, комплексне розв'язання економічних та екологічних проблем.

6. Андрющенко Г.О. Малі підприємства: критерії визначення // Формування ринкових відносин. - 2008. - №10.

7. Соломенко О.Є. Методологічні аспекти оцінки ризику на малих підприємствах // Актуальні проблеми економіки. - 2008. №1.

8. Кузнецов К. В умовах кризи кожне неефективне рішення у регуляторній політиці матиме посилену больову реакцію у суспільстві // Економічна правда. - 2008. №11.

Annotation. *The survey covers the key problems of small enterprises in the national economy and to determine their place in the economy of the region.*

Key words: *small business, enterprise, entrepreneur, investments, organization.*

УДК: 502.62.02

М.Є. Стадник, к.е.н., доцент, Львівський державний
університет внутрішніх справ, м. Львів

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВОДОКОРИСТУВАННЯ

Наголошено на необхідності розробки та впровадження принципово нової еколого-економічної концепції розвитку і функціонування водного господарства України на основі застосування інструментів ринку та загальних законів нової екології.

Ключові слова. *Водні ресурси та їх охорона, водокористування, водоспоживання, еколого-економічна концепція, закони нової екології.*

Постановка проблеми. Науковцями підраховано, що нині понад 1 млрд. жителів світу не мають доступу до якісної питної води, а від неякісної води на планеті щороку помирає 5 млн. людей, у тому числі 6 тис. дітей. Споживання неякісної води загрожує здоров'ю нації. У нашій країні витрати свіжої води на одиницю виробленої продукції перевищують показники розвинутих країн Європи в 2,5-4,5 рази. Сьогодні актуальним є забезпечення раціонального водоспоживання на промисловій і сільськогосподарській потребі, запровадження лімітів з розрахунку науково обґрунтованих норм на одиницю продукції.

Екологічна політика України повинна бути спрямована на поєднання економічного зростання та невиснажливого використання природних ресурсів, комплексне розв'язання економічних та екологічних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання раціонального використання та охорони водних ресурсів вивчали такі науковці та практики як Балацький О.Ф., Буркинський Б.В., Веклич О.О., Гофман К.Г., Данилишин Б.М., Джеффрі Д. Сакс, Емоту, Ендерс А., Кравців В.С., Курик М.В., Лексін М.Я., Мельник Л.Г., Міщенко В.С., Потравний І.М., Стрикаленко Т.В., Теліженко О.М., Харічков С.К., Хвесик М.А., Хенс Л., Хлобистов Є.В., Янг М. та інші.

Формулювання цілей статті. Попри широке коло напрацювань щодо раціонального використання та охорони водних ресурсів потребує акцентування та глибшого вивчення еколого-економічна сторона цієї проблеми, що і стало предметом дослідження у пропонованій статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед екологічних проблем України важлива роль належить водним ресурсам, які є як джерелом екологічних загроз, так і фактором подолання негативних наслідків екологічних забруднень.

Слід визнати, що Україна не належить до країн з високим рівнем водозабезпечення. За цим показником по відношенню до Росії Україна знаходиться у вкрай невідповідному положенні. Навіть у порівнянні з такими Європейськими країнами як Польща і Франція, Україна є гірше забезпечена водою: у розрахунку на душу населення відповідно має нижчий рівень водозабезпечення в 3 і 1,5, а в розрахунку на 1 км² загальної площі - у 3,7 і 2 рази [1, с. 33].

Акцентуючи увагу на проблемах подальшого розвитку раціонального водокористування в Україні, В. Трегобчук та М. Хвесик пишуть: «За останні три десятиріччя ... водоекологічна ситуація катастрофічно погіршилась і характеризується як кризова за всіма аспектами: оптимального задоволення зростаючих потреб суспільства у високоякісних водних ресурсах, всебічної охорони водоймищ від забруднення, виснаження й вичерпання, і нарешті - збалансованого та врівноваженого розвитку та ефективного функціонування водного господарства. Подолати її за допомогою традиційних підходів уже неможливо. Для цього необхідні принципово нова еколого- економічна концепція розвитку і функціонування водного господарства України та широкомасштабні заходи по її реалізації на основі ефективного застосування ринкових економічних інструментів і підойм...» [1, с. 32].

З точки зору раціонального використання водних ресурсів слід дотримуватись взаємоузгоджених інтересів і вимог екології та економіки. Окремі автори наголошують на тому, що для підтримки рівнозважених екологічних систем необхідно дотримуватись чотирьох загальних законів так званої нової екології, сформульованих американським

екологом Б. Коммонером: у природі все взаємопов'язане; усе повинно кудись подітися; природа знає краще, ніж людина; ніщо не дається даром [2, с. 33-34].

Раціональне водокористування вимагає розробки і впровадження ефективної екологічної політики, яка потребує перш за все вдосконалення управління екологічною безпекою та піднесення рівня екологічної свідомості населення.

Відносно управління екологічною безпекою, а значить і екологічною безпекою всіх водних ресурсів, в державі необхідно сформувати надійний і ефективний моніторинг за станом водних ресурсів та можливою загрозою їх екологічній безпеці. Вважаємо, що розроблення системи управління екологічною безпекою докільля і водних ресурсів матиме позитивні наслідки екологічного, економічного і соціального характеру.

Одним із напрямів подолання водогосподарсько-екологічної кризи може бути розробка концепції водовикористання на основі широкомасштабного застосування маловодних та безводних технологій у промисловості, маловодомістких способів і техніки поливу в сільському господарстві, економного витрачання води у комунальній сфері та населенням. Головними напрямками формування ефективної водогосподарської системи можуть бути: організація в усіх галузях і сферах економіки раціонального та екологобезпечного водокористування; стимулювання ефективного і ощадливого витрачання водних ресурсів, застосування водозберігаючих технологій; всебічна охорона й підтримка високої якості водних ресурсів, корисної біопродуктивності водойм та їх екосистеми.

Що ж до піднесення рівня екологічної свідомості населення, то згадаємо слова В.Оскольського; «Нове століття, нове тисячоліття мають стати Епохою Розуму та розвитку могутності людства на основі вселенських законів Вічності. Людство повинно зрозуміти, що прогрес технічного розвитку має свої межі, але ніяких меж розвитку, вдосконалення особистості людини, її здібностей не було і немає» [3, с. 13]. Людина повинна зрозуміти, що тільки живучи в гармонії з Природою, вона може отримати шанс вижити.

Враховуючи важливість води для створення комфортних та безпечних економіко-екологічних умов проживання населення, в Гаазі була прийнята спеціальна Декларація, основні положення якої зводяться до наступного: розуміння того, що доступ людини до чистої питної води як базової потреби повинно здійснюватися через її (людини) участь у процесі менеджменту води; забезпечення продовольчої безпеки через ефективніше використання води при виробництві продовольства; захист екосистеми через сталий менеджмент водних ресурсів; забезпечення захисту від повеней, посух,

забруднення та інших небезпек, пов'язаних з водою; підтримка кооперації й синергізму при різних цілях використання води в зонах спільного користування водними ресурсами кількох країн; розуміння того, що менеджмент води відображає економічні, соціальні, екологічні та культурні цінності, що тягне за собою цінову оцінку водних ресурсів; менеджмент водних ресурсів за участю громади і всіх зацікавлених; розуміння того, що в урбанізованих зонах менеджмент води фокусується на потребах міст та їх економіці; фокусування на потребах у воді промисловості при її відповідальності за якість води; розуміння того, що вода життєво потрібна для всіх форм виробництва енергії; формування понять того, що водна політика й менеджмент водних ресурсів залежить від якості доступних знань для тих, хто приймає рішення у цих сферах [4, с. 37].

Висновки. Формування національної політики ефективного водокористування має здійснюватись з урахуванням пріоритетності екологічних проблем України за критеріями попередження негативного впливу господарської діяльності на всі сфери життєдіяльності суспільства, здоров'я населення та інтереси прийдешніх поколінь.

У забезпеченні ефективної екологічної політики в сфері водокористування важлива роль належить питанням інвентаризації джерел забруднення, створення ефективної системи екологічної інформації, цілеспрямована пропаганда екологічних знань, формування ефективної системи екологічної освіти і виховання.

Список використаних джерел:

1. Трегобчук В. Водогосподарсько-екологічні проблеми і шляхи їх комплексного розв'язання / В. Трегобчук, М. Хвесик // Економіка України. - 1996. - № 1. - С. 32-42.
2. Русан В. М. Економіко-екологічний механізм раціонального сільськогосподарського користування / В. М. Русан // Економіка України. - 2006. - № 4. - С. 31-37.
3. Оскольський В. Про економічну політику сталого розвитку в Україні / В. Оскольський // Економіка України. - 2010. - № 6. - С. 4-13.
4. Власов Д. В. Використання водних ресурсів у світі / Д. В. Власов // Економіка України. - 2009.-№ 1.-С. 35-39.

Annotation. *The necessity of the development and introduction of a new ecological-economic concept of development and operation of water economy of Ukraine on the basis of market instruments and general laws of the new environment.*

Key words. *Water resources and there protection, water use, environmental and éconómie concept, the laws of new ecology.*

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ В ТОРГОВЕЛЬНОМУ ПОСЕРЕДНИЦТВІ НА РИНКУ УКРАЇНИ

В статті розглянуті конкурентні складові споживчого ринку, досліджені фактори розвитку торговельного посередництва, запропоновані напрямки щодо здійснення трансформаційних змін в торговельному посередництві.

Ключові слова: товар, товаровиробник, торговельний посередник, роздрібна торгівля, споживач.

Постановка проблеми. Торговельне посередництво є стратегічною сферою діяльності, оскільки може відігравати значні роль у розвитку вітчизняного виробництва, внутрішньої та зовнішньої торгівлі країни, отже, сприяти більш повному задоволенню потреб споживачів і позитивно впливати на соціально-економічний розвиток країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання пов'язані з діяльністю торговельних посередників та проблеми ефективного їх функціонування висвітлюються в наукових працях зарубіжних вчених Ансоффа І., Круглова М.І., Портера М., а також вітчизняних науковців Балабанова М.П., Виноградської А.М., Голошубової Н.О., Торопкова В.М.

Постановка завдання. Дослідити трансформаційні зміни в торговельному посередництві, визначити конкурентні складові торговельного посередника, запропонувати стратегічні, тактичні цілі подальшого розвитку торговельних посередників в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. В Україні торговельно-посередницька діяльність формується і розвивається у складних умовах економічної нестабільності та невизначеності, кризових процесів в економіці, відсутності ефективних регуляторів державного впливу, суттєвих змін торговельної галузі, недостатності знань і досвіду ведення посередницького бізнесу в ринковому середовищі. За таких умов вітчизняні торговельні посередники мають доводити свою здатність пристосовуватися до потреб ринку,

професійно та ефективно вирішувати складні питання товаропросування і розподілення товарів на території України.

Основні фактори, що впливають на діяльність торговельних посередників на ринку споживчих товарів розглянуто в наукових працях вітчизняних вчених [1; 2; 3], однак трансформаційні зміни у торговельному посередництві потребують подальших досліджень.

Аналіз загальної ситуації, що склалася на ринку споживчих товарів, передбачає дослідження зовнішнього середовища діяльності торговельного посередника, з метою визначення найбільш впливових факторів його розвитку.

Для здійснення такого аналізу доцільно використовувати модель п'яти сил конкуренції запропоновану професором Гарвардської школи бізнесу М. Портером [4, с. 44], яка охоплює: суперництво між продавцями в середині галузі; спроби підприємства в інших галузях завоювати покупців своїми товарами; можливість появи нових конкурентів у середині галузі; здатність постачальників сировини і матеріалів, що використовуються підприємством, диктувати свої умови; здатність споживачів продукції підприємства диктувати свої умови.

Незважаючи на те, що вплив конкуренції в кожній галузі різний, сам по собі характер конкуренції схожий на будь-якому ринку. Саме це дозволяє використовувати наведену модель для визначення впливу основних конкурентних складових на посередницькому ринку.

Об'єктивно оцінюючи структурні зміни ринку споживачів, якісні зміни потреб і можливостей його основних суб'єктів, розглянемо модифікацію конкурентних сил М. Портера, що впливають на діяльність торговельних посередників на ринку споживачів та визначають їх подальшу трансформацію, а саме: виробники товарів; роздрібні торговельні підприємства; кінцеві споживачі; фірми конкуренти; непрофільні фірми, що пропонують товари-замінники,

В сучасних умовах великі вітчизняні виробничі підприємства створюють власні системи дистрибуції, відкриваючи спочатку представництва, а потім і філії зі складами, транспортними парками, сервісними центрами тощо у великих містах та обласних центрах України. Організуючи власний збут, виробники отримують можливість безпосередньо представляти свої інтереси на ринку і контролювати кількісні та якісні показники збуту. Також створюючи власну збутову мережу, виробничі підприємства отримують весь прибуток від реалізації товару, хоча й приймають на себе витрати обігу.

Роздрібні торговельні підприємства можуть скористатися послугами торговельних посередників або самостійно здійснювати процес закупівлі необхідних для перепродажу товарів. Основні лідери роздрібного ринку України активно організовують власні розподільчі центри. Організація логістики на базі власного розподільчого центру має переваги, а саме: збільшення доходів за рахунок безперебійного надходження товарів, зниження витрат на їх обробку, зменшення та торговельному підприємстві складських площ, оперативне управління товарними запасами, подолання логістичних проблем тощо.

Безумовно, торговельні посередники теж можуть стати постачальниками розподільчих центрів, але їм досить важко витримати цінову конкуренцію з товаровиробниками. За таких умов можна говорити про досить значні складності в діяльності торговельних посередників у процесі задоволення економічних інтересів великих роздрібних торговельних підприємств.

Зауважимо, що роздрібна торгівля представлена не лише великими торговельними мережами, а й середніми та малими підприємствами, які теж зацікавлені в оптимальному товаропостачанні, але не можуть організувати цей процес самостійно. У такому випадку співпраця з посередниками може виявитися економічно виправданою та обґрунтованою.

Таким чином, з одного боку інтереси товаровиробників і роздрібних торговельних підприємств перетинаються, оскільки вони зацікавлені в безпосередньому або опосередкованому співробітництві; з іншого боку - є кардинально протилежними та вступають у певні протиріччя, оскільки роздрібні торговельні підприємства намагаються закуповувати ліквідні товари в широкому асортименті й за прийнятними цінами, а виробники прагнуть максимальних обсягів продажу своєї продукції за встановленими цінами.

Кінцеві споживачі теж впливають на діяльність торговельних посередників оскільки на задоволення їх потреб спрямовані зусилля всіх основних суб'єктів споживчого ринку. Саме кінцеві споживачі відповідно до рівня їх доходності диктують вимоги щодо споживчих властивостей товару, додаткового сервісу тощо. Вплив кінцевих споживачів на трансформацію діяльності торговельних посередників суттєво підсилюється в умовах кризових процесів у економіці. Загальноекономічний спад, структурні зміни в попиті та пропозиціях, зниження рівня доходів населення спонукають торговельного посередника орієнтуватися на реальний попит, здешевлення партій

закупівлі та продажу, формування оптимальних товарних запасів у роздрібній торговельній мережі.

Важливим фактором трансформації виступає конкуренція. Відбувається концентрація суб'єктів бізнесу, яка базується на практиці об'єднання та поглиблення. Це обумовлено тим, що лише потужні торговельні посередники здатні надавати необхідний асортимент товарів та послуг і задовольняти економічні інтереси споживачів.

Рівень конкурентної боротьби підсилюється і за рахунок непрофільних фірм, що пропонують товари-замінники. Передусім, це логістичні компанії, які не лише здійснюють діяльність щодо транспортування та складського зберігання товарів, а й займаються дистрибуцією, трейд-маркетингом і мерчандайзингом, тобто виконують функції торговельного посередника.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що з урахуванням сучасних реалій розвитку споживчого ринку України, пов'язаних передусім із загальною кризою економіки та підвищенням вимог товаровиробників і роздрібних підприємств до кількості, якості та структури асортименту торговельних посередників, можна визначити основні фактори впливу на діяльність підприємств торговельного посередництва, що визначають їх подальшу трансформацію. Такий підхід дозволяє здійснити трансформаційні зміни в їхній діяльності, визначити стратегічні, тактичні цілі подальшого розвитку та забезпечити відповідний рівень конкурентоспроможності. Ці зміни сприятимуть:

- підсиленню інтеграційних процесів на ринку посередницьких послуг, утворенню об'єднань торговельних посередників, здатних найбільш повно та ефективно задовольняти інтереси споживачів;
- створенню нових форматів діяльності торговельно-посередницьких підприємств, що здатні пропонувати повний спектр основних і додаткових послуг;
- формуванню нових умов співпраці торговельних посередників з товаровиробниками та роздрібними торговельними підприємствами.

Список використаних джерел

1. *Балабан М.П.* Оптова торгівля в ринковому середовищі: ефективність функціонування та стратегія розвитку: монографія - М.П. Балабан. - Полтава: РВЦ ПУСКУ, 2005. - 154 с.
2. *Виноградська А.М.* Технологія комерційного підприємства: навч. посіб. / А.М. Виноградська. - К.: ЦУЛ, 2006. - 780 с.

3. Голошубова Н.О. Оптова торгівля: організація та технологія: навч. посіб. / Н.О. Голошубова, В.М. Торопков. - К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. - 265 с.

4. Портер М. Конкуренція / М. Портер; пер. С англ.. - М.: Вільямс, 2000. - 600 с.

Annotation.*The article deals with the competitive strength of the consumer market, explored the factors of commercial mediation, proposed ways to implement transformational change in trade intermediation.*

Key words: *product, commodity, reseller, retail, consumer.*

УДК 338,65

В.В. Ткачук, к.е.н., старший викладач,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

РОЗРОБКА КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ЗА РАХУНОК ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ

В процесі дослідження проведено аналіз зв'язку управлінської діяльності з психологією управління, вплив психологічних факторів на удосконалення управлінської діяльності комплексно та в цілому.

Ключові слова: *управління, психологія управління, управлінський процес, управлінські рішення, психологія.*

Існування людини нерозривно пов'язане з розробкою та прийняттям управлінських рішень та їх подальшою реалізацією. Вони націлювали людство до великих ідей, становленню високих досягнень та перемог. Також часто приймалися рішення, які відкидали людство далеко назад приносячи за собою негативні наслідки. Тому потрібно відмітити, що від того хто і як здійснює управлінську діяльність і приймає рішення залежить майбутній результат, успіх чи поразка в діяльності підприємства, колективу. Роль управлінської діяльності надто зросла в умовах науково-технічного прогресу, який значно розширив можливості підприємств, організацій та їх керівників при досягненні своєї мети. В тому числі зросла і наукова цінність процесу управління як об'єкта дослідження. На сьогоднішній час багато вітчизняних та зарубіжних вчених присвячують свою діяльність вивченню феномену управлінської діяльності та його базису процесу прийняття управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам психології процесу управління присвячені наукові праці багатьох вітчизняних вчених: В.П. Галушко,

3. Голошубова Н.О. Оптова торгівля: організація та технологія: навч. посіб. / Н.О. Голошубова, В.М. Торопков. - К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. - 265 с.

4. Портер М. Конкуренція / М. Портер; пер. С англ.. - М.: Вільямс, 2000. - 600 с.

Annotation.*The article deals with the competitive strength of the consumer market, explored the factors of commercial mediation, proposed ways to implement transformational change in trade intermediation.*

Key words: *product, commodity, reseller, retail, consumer.*

УДК 338,65

В.В. Ткачук, к.е.н., старший викладач,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

РОЗРОБКА КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ЗА РАХУНОК ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ

В процесі дослідження проведено аналіз зв'язку управлінської діяльності з психологією управління, вплив психологічних факторів на удосконалення управлінської діяльності комплексно та в цілому.

Ключові слова: *управління, психологія управління, управлінський процес, управлінські рішення, психологія.*

Існування людини нерозривно пов'язане з розробкою та прийняттям управлінських рішень та їх подальшою реалізацією. Вони націлювали людство до великих ідей, становленню високих досягнень та перемог. Також часто приймалися рішення, які відкидали людство далеко назад приносячи за собою негативні наслідки. Тому потрібно відмітити, що від того хто і як здійснює управлінську діяльність і приймає рішення залежить майбутній результат, успіх чи поразка в діяльності підприємства, колективу. Роль управлінської діяльності надто зросла в умовах науково-технічного прогресу, який значно розширив можливості підприємств, організацій та їх керівників при досягненні своєї мети. В тому числі зросла і наукова цінність процесу управління як об'єкта дослідження. На сьогоднішній час багато вітчизняних та зарубіжних вчених присвячують свою діяльність вивченню феномену управлінської діяльності та його базису процесу прийняття управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам психології процесу управління присвячені наукові праці багатьох вітчизняних вчених: В.П. Галушко,

О.Д. Гудзинського, Й.С. Завадського, М.Й. Маліка, М.М. Мартиненка, М.П. Поліщука, С.М. Соболя, І.М. Цимбалюка та багато інших.

Певний вклад в розвиток теорії і методології управління та управлінського процесу внесли зарубіжні вчені: Л. Дафт, П. Друкер, М. Мескон, Ф.У. Тейлор, А. Файоль та інші.

Таким чином, актуальність теми дослідження полягає в методологічному обґрунтуванні, розробці і впровадженні в практику менеджменту результативної системи психології управлінського процесу.

Постановка завдання. Метою роботи є узагальнення і доповнення теоретично-методологічних положень та розробка методичних підходів до формування результативного управлінського процесу, на базі психологічних підходів та розробки рекомендацій для їх впровадження в практику господарювання.

Виклад основного матеріалу. Як показує практика, наукова обґрунтованість суті управління рішень вимагає комплексного поєднання усіх знань про людину, яка приймає і виконує рішення. Але все-таки потрібно відмітити, що наука стиснена певними рамками свого предмету неможливо забезпечити необхідну комплексність, і це спонукає до пошуку нових методологічних підходів, які б враховували усі наукові підходи до процесу прийняття рішень.

На сьогоднішній час ефективність управлінської діяльності пов'язана з такими проблемами:

- суб'єктивізм цілей, який пов'язаний з особами, що приймають рішення;
- велика кількість факторів, що діють на особу, яка приймає рішення в процесі розробки, прийняття та реалізації рішення;
- великий обсяг інформації, яку повинен опрацювати керівник при здійсненні управлінського процесу;
- швидка зміна зовнішнього і внутрішнього середовища, що негативно впливає на процес орієнтації при управлінській діяльності;
- надто звужились часові параметри процесу прийняття рішення, оскільки від швидкості залежить результат.

Для повного розкриття суті управлінської діяльності, з метою по кращого розуміння проблем, що виникають та проблем, що ще можуть виникнути при здійсненні управлінської діяльності, варто враховувати усі наукові підходи та комбінації, що стосуються феномену управління. Саме таким важливим моментом є психологія управління, яка розкриває якісні характеристики управлінської діяльності, детально змальо-

вує її динаміку. Як і кожна наука, психологія управління оперує певним набором категорій, тобто таких фундаментальних понять, котрі характеризують найбільш закономірні, суттєві зв'язки і відносини в організованій діяльності людей. Оскільки психологія управління відносно молода наука, то побудова системи її категорій на сьогодні перебуває на стадії становлення, розвитку і формування. Натомість окремі з них вже набули статусу опорних, навколо яких концентрується відповідна проблематика, а також інші категорії. В першу чергу чільне місце в психології управління посідають такі категорії, зміст яких відображає природу психіки людини, її взаємовідносини в організованій діяльності. Інша група категорій психології управління відтворює психологічні особливості управлінської діяльності. Наступний ряд категорій психології управління містить дефініції, що характеризують соціально-психологічну, соціокультурну та етнопсихологічну сфери управлінської діяльності. Ще одна група категорій психології управління пов'язана із сферою власне управління. Нарешті є такий ряд категорій психології управління, зміст яких відтворює психологічні особливості становлення і розвитку керівника, його управлінської кар'єри.

Сучасне управління неможливе без таких понять, як управління, менеджмент, керівництво, організація, лідерство. Вони знаходять своє місце в психології управління. І тому на нашу думку неможливий розрив між психологією та менеджментом оскільки це взаємодоповнювальні елементи. Саме психологічні поняття, де детально досліджуються феномен людини її поняття особистості, мотиваційна сфера, типологія людини як індивіда, регуляція поведінки і діяльності, проблема лідерства і керівництва та індивідуальний стиль дає можливість розглянути управлінську діяльність в повному спектрі.

В довідковій літературі соціальне управління характеризується як вплив на суспільство з метою його вдосконалення, збереження якісної специфіки і розвитку. Щодо діяльності окремої організації, установи чи підприємства, то управління означає сукупність скоординованих заходів, спрямованих на досягнення накреслених в рамках організації певних цілей. Процес управління має місце там, де здійснюється організована діяльність людей з метою досягнення певних результатів. В центрі уваги психології управління знаходяться саме психологічні аспекти управлінської діяльності. В часи становлення системи управління як науки, остання мала декілька термінологічних варіантів.

Доцільно підтримати тих дослідників, які звертають увагу на докорінні зміни системи управління в сучасних умовах державотворення, ринкової економіки, оскільки

зміни пройшли в системі відносин між керівником і підлеглими, між власником і найманими працівниками, між державними органами влади та новими приватизованими підприємствами. Змінилась система відносин, що стосується характеристики працівника як окремого елементу виробничої діяльності. Розвинулись ринкові умови які диктують свої позиції щодо виробництва, відповідно і до виробничого процесу, а як результат і до процесу управління.

Управління варто розглядати в широкому розумінні цього поняття, яке охоплює всю специфіку людських ділових взаємовідносин на різних рівнях, враховуючи економічні, соціальні, психологічні, моральні, правові та інші чинники ефективності цих зв'язків, і визначає роль кожної особистості (чи то суб'єкт, чи об'єкт управління) в системі управління, в здійсненні запланованих завдань. При цьому зміни в управлінні відбудуться за умови опанування позитивним світовим досвідом управлінської діяльності та збереження водночас національної специфіки культури управління, своїх традицій, своєї ментальності.

Висновок. Отже, управління передбачає керівництво людьми і взаємостосунками між ними в системі ділового спілкування та взаємодії, координацію і організацію їх діяльності, ефективне використання всіх наявних засобів, спрямованих на виконання накреслених цілей і запланованих завдань раціональним, гуманним, економічним і правовим шляхом. І саме вирішення цих усіх питань лежить в площині психології, а саме психології управління, яка в повній мірі здатна вирішити ряд проблем, що сьогодні виникли в системі менеджменту. Залучення професійних психологічних підходів здійснюється вже сьогодні на багатьох зарубіжних та вітчизняних підприємствах для покращення клімату в колективах, збільшення продуктивності праці та досягнення запланованих загальних високих результатів, створення високопрофесійної об'єднаної команди. І саме психологія управління здатна розв'язати проблеми, які виникають в управлінській діяльності, створити мобільні системи підготовки менеджерів, керівних кадрів, спрямованої на розвиток у них професіоналізму, інтелектуального потенціалу світового рівня, інноваційно-творчого стилю управлінського мислення.

Список використаних джерел

1. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: Навчальний посібник - К.: ЦУЛ, 2003. - 428 с.
2. Кремень В.Г. Філософія управління: Підруч. для студ. вищ. навч. закл./ В.Г. Кремень, С.М. Пазиніч, О.С. Порномарьов. - К.: Знання України, 2007. - 360 с.

3. Репин В.В. Бизнес-процессы компании: построение, анализ, регламентация - М.: РИАСтандарты и качество, 2007. - 240 с.

4. Цимбалюк І.М. Психологія управління: Навч. посіб. - К,: ВД Професіонал, 2008. - 624 с.

Annotation. *In process of the study is organized analysis relationship management to activity with psychology of management influences psychological factor on improvement management to activity compels and as a whol.*

Key words: *Management, psychology of management, management process, management decision, psychology.*

УДК 631.1:6505

І.Б. Франчук, к.е.н., старший викладач; **М.В. Вовк**, асистент,
*Львівський національний університет ветеринарної
медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького*

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ АПК НА ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНІЙ ОСНОВІ

Забезпечення стабільного розвитку інвестиційного процесу в підприємствах АПК неможливе на основі використання застарілої техніки і технологій, організації виробництва і умов праці працівників. Цей процес може розвиватися лише за умови інноваційного наповнення інвестиційного процесу, що відповідно забезпечить підвищення інвестиційної привабливості самих підприємств.

Ключові слова: *інвестиції, інновації, підприємство, інтелектуальний капітал, фінансові ресурси.*

Поняття «інновація» означає нововведення, тобто використання в тій чи іншій сфері суспільної діяльності результатів інтелектуальної праці, технологічних розробок, нових форм організації праці й управління, спрямованих на вдосконалення соціально-економічної діяльності. Згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002р. № 0-4, інновації - це новостворені і удосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери [4].

3. Репин В.В. Бизнес-процессы компании: построение, анализ, регламентация - М.: РИАСтандарты и качество, 2007. - 240 с.

4. Цимбалюк І.М. Психологія управління: Навч. посіб. - К,: ВД Професіонал, 2008. - 624 с.

Annotation. *In process of the study is organized analysis relationship management to activity with psychology of management influences psychological factor on improvement management to activity compels and as a whol.*

Key words: *Management, psychology of management, management process, management decision, psychology.*

УДК 631.1:6505

І.Б. Франчук, к.е.н., старший викладач; **М.В. Вовк**, асистент,
*Львівський національний університет ветеринарної
медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького*

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ АПК НА ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНІЙ ОСНОВІ

Забезпечення стабільного розвитку інвестиційного процесу в підприємствах АПК неможливе на основі використання застарілої техніки і технологій, організації виробництва і умов праці працівників. Цей процес може розвиватися лише за умови інноваційного наповнення інвестиційного процесу, що відповідно забезпечить підвищення інвестиційної привабливості самих підприємств.

Ключові слова: *інвестиції, інновації, підприємство, інтелектуальний капітал, фінансові ресурси.*

Поняття «інновація» означає нововведення, тобто використання в тій чи іншій сфері суспільної діяльності результатів інтелектуальної праці, технологічних розробок, нових форм організації праці й управління, спрямованих на вдосконалення соціально-економічної діяльності. Згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002р. № 0-4, інновації - це новостворені і удосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери [4].

У зв'язку з тим, що трактування терміну «інновації» залежить від конкретної цілі дослідження, вимірювання або аналізу об'єкта, то розрізняють такі основні типи інновацій (табл. 1).

Інновації на підприємстві є результатом від вкладення інвестицій у нові технології, техніку, виробничі ресурси. Вони сприяють створенню конкурентоспроможної продукції, зниженню затрат на виробництво, веденню сільського господарства на умовах екологічно чистих і енергозберігаючих технологій. Інноваційний процес - це процес, що опирається на науку, економіку, техніку, бізнес і управління та може здійснюватись тільки на основі зросту й реалізації інвестицій [3]. Причому інноваційний процес охоплює весь діапазон господарської діяльності. Він розпочинається з розробки ідеї, її дослідження, апробації та впровадження у виробництво.

Таблиця 1

Основні типи інновацій

Тип інновацій	Інноваційна ознака
- товарна інновація	введення нового продукту
- технологічна інновація	введення нового методу виробництва
- ринкова інновація	створення нового ринку товарів або послуг
- маркетингова інновація	освоєння нового джерела постачання сировини або напівфабрикатів
- управлінська інновація	реорганізація структури управління
- соціальна інновація	впровадження заходів щодо покращання життя населення
- екологічна інновація	впровадження заходів щодо охорони навколишнього середовища

Впровадження інновацій на підприємстві приносить не тільки економічну вигоду, а й соціально-інформаційний ефект. Адже самі інновації - це і є перетворення знань у новий технологічно вищий продукт. Проте існує багато перепон цьому перетворенню, як-от: антиінноваційна політика, інерційність виробництва, надмірна концентрації і монополія, вузька предметна спеціалізація і слабка диверсифікованість [1, с. 18].

Специфічними психологічними особливостями, які гальмують розвиток інвестиційно-інноваційного процесу у підприємствах, є низька освіченість і обізнаність населення, небажання вчитись новому і прогресивному, великий опір будь-яким змінам. Економічними чинниками, які стримують процес розвитку і становлення інновацій, є низька фінансова спроможність більшості підприємств, недостатність внутрішніх ресурсів, недосконала система кредитування, лізингу тощо.

Практична реалізація стратегічного курсу АПК на інноваційний розвиток, виведення її на сучасний науково-технічний рівень, притаманний цій галузі у розвинених країнах, в Україні стримується. Адже поряд з інноваціями невід'ємною частиною

покращання інвестиційної привабливості агропромислового комплексу є таке поняття, як інтелектуальний капітал. Він є одним з найпотужніших ресурсів, завдяки якому галузь можливо вивести із затяжної кризи. Останнім часом все більше уваги приділяється ролі і значенню інтелектуального капіталу в промисловості, машинобудуванні, добувних галузях, але практично не оцінюються можливості цього чинника в АПК.

Впроваджувати інновації в агропромисловий комплекс можна двома шляхами: за допомогою фінансових ресурсів та за допомогою інтелектуального капіталу, тобто впровадження досягнень науково-технічного прогресу. Якщо вкладання суто фінансових ресурсів у здебільшого дає короткострокові, суто матеріальні результати, то впровадження інтелектуального капіталу спроможне підвищити конкурентоспроможність і пріоритетність галузі.

Оскільки поняття інтелектуального капіталу є досить багатограним, то й його практичне впровадження також повинно базуватись на поєднанні зусиль усіх учасників інноваційно-інвестиційного процесу: від науковців до самих сільськогосподарських виробників. Необхідною умовою залучення інтелектуального капіталу в агропромислове виробництво є використання інтелектуального потенціалу населення, адаптація його до нових, сучасних методів господарювання. Тому лише ефективне поєднання таких чинників, як інвестиції - інтелектуальний капітал - агропромислове виробництво, забезпечить суттєве підвищення інвестиційної привабливості цієї галузі.

Список використаних джерел

1. Белоусова Л. І. Інноваційно-інвестиційна активність підприємства : монографія / Белоусова Л. І. - Луганськ : Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2006. - 176 с.
2. Мазур Н. А. Проблеми і перспективи інвестицій в АПК України / Н. А. Мазур // Економіка АПК. - 2009. - № 4. - С. 73-77.
3. Павловський М. А. Макроекономіка перехідного періоду: Український контекст / Павловський М. А. - К. : Техніка, 1999. - 334 с.
4. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 липня 2002р. № 40- 4 // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 36. - Ст. 266.
5. Трегобчук В. Інноваційно-інвестиційний розвиток національного АПК : проблеми, механізм і напрями. // Економіка України. - 2006. - № 2. - С. 11-12.

Annotation. Ensuring sustainable development of the investment process in the farms is impossible on the basis of outdated equipment and technology, production and labor conditions. This process can develop only if the innovation content of the investment process, will ensure that under increasing investment attractiveness of the companies.

Key words: investment, innovation, enterprise, intellectual capital, financial resources.

УДК 633.63:631.1

А.В. Фурса, к.е.н.,

провідний науковий співробітник ІЦБ НААН України

РИНОК ЦУКРОБУРЯКОВОГО ВИРОБНИЦТВА АПК УКРАЇНИ

У статті досліджено особливості формування та розвитку ринку цукробурякового виробництва, його проблеми. Запропоновано заходи з оптимізації виробництва цукрових буряків і цукру.

Ключові слова: *ринок цукробурякового виробництва, світовий ринок цукру, ціна реалізації цукрових буряків, оптово-відпускна ціна цукру, цукор-сирець.*

Основна ідея дослідження - Україна повинна виробляти 3,0-3,2 млн. т цукру в рік, в т.ч. 1,2-1,5 млн. т відправляти на експорт, довести урожайність цукрових буряків до 40-45 т/га на площі 550-600 тис. га. Наукові ідеї і гіпотези з цього приводу відомі усьому світу - це повне матеріальне забезпечення виробництва, дотримання паритету цін, захист ринку тощо. Їх потрібно втілити в життя. Звичайно, основне - це треба перейти з екстенсивного на інтенсивний шлях розвитку. І тільки інтенсивні моделі функціонування цукробурякового виробництва знаменуються оптимальними розмірами посівних площ, різким підвищенням урожайності цукрових буряків завдяки збільшенню матеріально-грошових витрат на одиницю площі та зменшенням на одиницю продукції, надійним захистом внутрішніх ринків цукру та активним їх державним регулюванням проте важелями економічного напрямку.

Грунтово-кліматичні умови України, особливо Лісостепової зони, оптимально відповідають ефективному веденню цукробурякового виробництва і відновленню його реального економічного потенціалу. Україна не тільки може цілком задовольнити норму споживання цукру по 42-43 кг на душу населення, мати певні експортні ресурси, а й здійснювати переробку цукрових буряків не тільки на цукор, а й на етанол, сприяти збільшенню обсягів внутрішнього ринку, зростанню надходжень до бюджету, та розвитку харчової промисловості в цілому.

На жаль, в період 90-х років Україна втратила провідну роль в розвитку цукробурякової галузі, основною причиною чого був розрив господарських зв'язків з країнами СНД, на задоволення потреб яких в цукрі працювала потужна цукрова галузь

Key words: investment, innovation, enterprise, intellectual capital, financial resources.

УДК 633.63:631.1

А.В. Фурса, к.е.н.,

провідний науковий співробітник ІЦБ НААН України

РИНОК ЦУКРОБУРЯКОВОГО ВИРОБНИЦТВА АПК УКРАЇНИ

У статті досліджено особливості формування та розвитку ринку цукробурякового виробництва, його проблеми. Запропоновано заходи з оптимізації виробництва цукрових буряків і цукру.

Ключові слова: *ринок цукробурякового виробництва, світовий ринок цукру, ціна реалізації цукрових буряків, оптово-відпускна ціна цукру, цукор-сирець.*

Основна ідея дослідження - Україна повинна виробляти 3,0-3,2 млн. т цукру в рік, в т.ч. 1,2-1,5 млн. т відправляти на експорт, довести урожайність цукрових буряків до 40-45 т/га на площі 550-600 тис. га. Наукові ідеї і гіпотези з цього приводу відомі усьому світу - це повне матеріальне забезпечення виробництва, дотримання паритету цін, захист ринку тощо. Їх потрібно втілити в життя. Звичайно, основне - це треба перейти з екстенсивного на інтенсивний шлях розвитку. І тільки інтенсивні моделі функціонування цукробурякового виробництва знаменуються оптимальними розмірами посівних площ, різким підвищенням урожайності цукрових буряків завдяки збільшенню матеріально-грошових витрат на одиницю площі та зменшенням на одиницю продукції, надійним захистом внутрішніх ринків цукру та активним їх державним регулюванням проте важелями економічного напрямку.

Грунтово-кліматичні умови України, особливо Лісостепової зони, оптимально відповідають ефективному веденню цукробурякового виробництва і відновленню його реального економічного потенціалу. Україна не тільки може цілком задовольнити норму споживання цукру по 42-43 кг на душу населення, мати певні експортні ресурси, а й здійснювати переробку цукрових буряків не тільки на цукор, а й на етанол, сприяти збільшенню обсягів внутрішнього ринку, зростанню надходжень до бюджету, та розвитку харчової промисловості в цілому.

На жаль, в період 90-х років Україна втратила провідну роль в розвитку цукробурякової галузі, основною причиною чого був розрив господарських зв'язків з країнами СНД, на задоволення потреб яких в цукрі працювала потужна цукрова галузь

України. Різке скорочення посівних площ, валових зборів цукрових буряків та урожайності призвело до спаду виробництва цукру та імпорту значних обсягів цукру-сирцю, що зіграло вкрай від'ємну роль для країни у вигляді обов'язкового щорічного ввозу 267 тис. тонн сирцю згідно умов вступу до СОТ зі ставкою мита 2%.

З великими труднощами в період 2004-2006 рр. криза в галузі почала долатись - урожайність цукрових буряків зросла від 17,4-20,1 т/га до 28,5 і більше т/га, а виробництво цукру в 2006 році - до 2574 тис. тонн, що при перехідних запасах (близько 900 тис. т) створило на ринку значний надлишок продукту. Однак, неадекватні рішення, які були прийняті у зв'язку з цим, призвели не до виправлення становища, а до чергового кризового стану в галузі. По-перше, була різко і необачно в супереч рекомендаціям науки знижена мінімальна ціна на цукрові буряки з 162,5 до 141,67 грн./т без ПДВ, що мотивувало зниження середньої ціни їх реалізації сільськогосподарськими підприємствами з 186,0 грн./т в 2006 р. до 157,6 грн./т без ПДВ в 2007 р. та значного скорочення посівних площ, які в 2009 р. становили вже 322 тис. га, а це створило проблеми у забезпеченні потреб внутрішнього ринку цукром, так як його було вироблено всього 1271 тис. т.

Головним недоліком функціонування цукробурякової галузі України є те, що вона не повністю регулюється ринковими методами, як це робиться в ЄС та інших розвинених країнах світу, у т. ч. і в сусідніх - Польщі, Росії, Білорусії, Молдові. В умовах ринку ефективність вирощування цукрових буряків залежить не тільки від реалізаційної ціни та місцевих умов вирощування, а значною мірою від квоти та імпортних тарифів. Надлишкова кількість цукрових буряків в умовах ринку може бути реалізована за актуальними цінами тільки на світовому ринку. Тому в ринковій економіці заходу феномен України 2006 року з перевиробництвом цукру при значних його запасах, просто був би неможливий. Нemoжливий там і зворотній феномен, за яким з волі групи людей зупиняється вирощування цукрових буряків на один рік, різко скорочуються посівні площі та одночасно падає ціна реалізації, в той час як країни ЄС розтягнули упорядкування цукрового виробництва і ціноутворення на дев'ять років.

Щорічне скорочення посівних площ, а відтак тривалості роботи цукрових заводів, спричиняє ріст собівартості цукру, породжує такий феномен, як поширення давальницьких форм розрахунків, яке призвело до збитковості виробництва. Низька прибутковість не дає змогу інвестувати кошти в передові технології виробництва і як наслідок урожайність цукрових буряків в Україні становить не більше 30-35 т/га у порівнянні із 50-60 т/га і 70-80 т/га в країнах ЄС. Державне регулювання ринкових

механізмів в цукробуряковій галузі здійснюється некваліфіковано. Надбання вітчизняної науки в галузі використовується вибірково.

Проаналізувавши функціонування цукробурякового підкомплексу АПК України за період 1991-2010 рр. нами виявлено п'ять якісно відмінних періоди його розвитку:

- 1991-1995 рр. - середньорічний обсяг виробництва цукрових буряків становив 31,3 млн. т, цукру - 3,6 млн. т, в т.ч. близько 1,5 млн. т експортного ресурсу, що було оптимальними показниками для самостійної України при відсутності схеми спеціалізації;
- 1996-2003 рр. - жорстка економічна криза, викликана неурожаєм державних інституцій до розвитку процесів у галузі, яку спричинила втрата зовнішніх ринків збуту цукру, обвальна приватизація цукрових заводів, диспаритет цін на продукцію цукробурякового підкомплексу і матеріально-технічні ресурси. Спад виробництва сировини в цей період відбувся до рівня 13,2-15,0 млн. т, цукру до 1,4-1,6 млн. т.
- 2004-2006 рр. - призупинення спаду виробництва цукрових буряків і цукру і початок відновлення. У 2004 р. було вироблено 16,6 млн. т сировини і 1,8 млн. т цукру, в 2005 р. - відповідно 15,5 і 1,9 млн. т, в 2006 р. - 22,4 і 2,6 млн. т. Також відбулося відновлення площ, з якої зібрано урожай до рівня 787 тис. га.
- 2007-2009 рр. - новий виток кризових явищ і спаду виробництва викликаний світовою фінансовою кризою та афектованим регулюванням цін на цукрові буряки та цукор в Україні в результаті чого площа, з якої зібрано урожай цукрових буряків в 2009 р. скоротилась до 319,5 тис. га, а виробництво сировини впало до 10 млн. т, цукру - до 1,3 млн. т.
- 2010 р. - різка зміна цінової кон'юнктури світового ринку цукру і значний ріст цін на цукор: білий - до 700 дол. США/т, цукор-сирець - до 600 дол. США/т. Оптова-відпускна ціна на цукор в Україні в кінці 2009 - на початку 2010 р. піднялась до 5850-7150 грн. за тону (730-890 дол. США), а нині є ще більшою. Також майже в два рази зростає середня ціна реалізації цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами. В результаті посівна площа в 2010 р. розширена до 502,1 тис. га.

У зв'язку з тим, що на світовому ринку цукру відбуваються глобальні зміни і розвиваються досить бурхливі процеси, які справляють значний вплив на цукробурякове виробництво України, його перспективу неможливо було б розглядати окремо від світових тенденцій.

Аналіз світового ринку цукру показав, що в 2008/09 маркетинговому році (МР) відбулися значні зміни у його ціновій кон'юктурі та появились до певної міри нові тенденції у розвитку. Так, якщо у післявоєнні роки минулого століття спади і підйоми світових цін на цукор відбувались раз у 7 років, то після 2000 року - раз через 3-4 роки [1, с. 2]. Тобто, передостанній стрибок світових цін на цукор відбувся в кінці 2005 - на початку 2006 р. (понад 500 дол. США за тонну), а наступний - вже в сезон 2008/09 МР (ціна білого цукру на світових біржах становила 557,4 дол. США і вище, цукру-сирцю з тростини - 495 дол. США за тонну). Значний підйом рівня ціни на основних цукрових біржах світу в 2008/09 МР був зумовлений цілим рядом причин, найперше, значним ростом темпів споживання у порівнянні із зниженням темпів виробництва цукру та різким погіршенням погодних умов і спадом виробництва у ряді країн, найперше в Індії, Австрії, Таїланді, Китаї, Україні та інших. Значну роль відіграли і досі відіграють цінові спекуляції на ринку та ряд інших об'єктивних і суб'єктивних факторів.

Світовий баланс цукру в сирцевому еквіваленті показано в табл. 1.

Таблиця 1

Світовий баланс цукру в сирцевому еквіваленті, млн, т

Показники	Маркетинговий рік		Відхилення	
	2008/2009	2009/2010	абсолютне	відносне, %
Виробництво	152,48	157,16	4,68	3,1
Споживання	164,15	166,59	2,44	1,5
Дефіцит	-11,67	-9,43	х	х
Імпортний попит	50,06	54,28	4,22	8,4
Експортна пропозиція	50,07	52,16	2,09	4,2
Кінцеві запаси	60,37	53,07	-7,30	-12,1
Співвідношення запасів до споживання, %	36,78	31,86	х	х

Не зважаючи на оптимістичні показники урожаю в Бразилії (табл. 2), світовому ринку цукру ще належить пройти через напружений період. І навіть відновлення виробництва в Індії в 2010/11 МР, хоч і допоможе ринку перейти до стабільного стану, остаточно його не зміцнить, так як негаразди вже з'являються в інших країнах, зокрема, значний дефіцит цукру в Китаї. Звідси витікає чи не найголовніше, що світові ціни на цукор в 2011 і навіть в 2012 роках будуть характеризуватися значною мінливістю.

Показники виробництва цукру в Бразилії

Показники	Маркетинговий рік		
	2008/09	2009/10	2010/11 прогноз
Переробка тростини, млн. т	506	545	600
Цукристість, кг/мт	141,2	131	136
Доля тростини для переробки на цукор, %	40,0	42,5	44,0
Виробництво цукру, млн. т	26,9	28,8	35
Експорт цукру, млн. т	17,5	20,6	24

Для світового ринку цукру характерні такі процеси і явища [2, с. 4]:

- досить динамічне зростання загальних обсягів виробництва цукру при випереджанні темпів росту виробництва цукру-сирцю з тростини і скорочення питомої ваги цукру з буряків;
- перехід цукру з категорії продовольчих товарів у категорію біржового енергетичного ресурсу, ціна на який тісно прив'язана до ціни на нафту. Це викликано переробкою значних обсягів цукру-сирцю на етанол, найперше в Бразилії, яка виробляє для внутрішнього споживання майже 40% етанолу, від потреби палива;
- значний ріст цін на цукор;
- зміна ринкової системи фінансування виробництва цукру в країнах ЄС до 2010 р., яка передбачала зменшення квот і гарантованих цін для виробників, збереження системи преференцій для виробників цукру з країн Африки і Латинської Америки, заміну субсидій компенсаціями (62,4%) за втрату доходу, що мало б призвести до скорочення виробництва з 17,4 млн. т до 14,6 млн. т, зменшення експорту на 2,8 млн. т в рік, зниження мінімальних гарантованих цін на цукор з 631,9 євро/т до 404,4 євро/т і сировину - відповідно з 43,6 євро/т до 26,3 євро/т [3, с. 143-144];
- посилення конкуренції на ринках збуту цукру, що для України означає посилення експансії іноземних фірм на вітчизняний ринок і намагання ним заволодіти.

Що стосується впливу цінової кон'юнктури світового ринку цукру на цінову ситуацію в Україні, то її слід вважати, як найбільш сприятливу для подолання кризових явищ у вітчизняному цукробуряковому підкомплексі і вчасною нагодою для підвищення рівня ефективності його функціонування та конкурентоспроможності.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що позитивні зрушення в розвитку вітчизняного цукробурякового виробництва нині відбуваються.

По-перше, збільшилася реалізаційна ціна на цукрові буряки і оптово-відпускна ціна на цукор. Так, середня ціна реалізації 1 т цукрових буряків сільсько-господарськими підприємствами в 2008 році становила 218,9 грн., в 2009 - 409,9, в 2010-478,5 грн., що сприяло росту рівня рентабельності виробництва.

По-друге, згідно Постанови КМУ від 29 вересня 2010 р. № 897 зроблено виплати за вирощені і здані на переробку цукрові буряки в межах квоти «А» в розмірі 500 гривень на 1 га посіву [4]. Загальна сума виділених бюджетних коштів становить 229365,0 тис. грн.

Найбільш дієвим чинником у розвитку позитивних тенденцій у цукробуряковому виробництві України стала висока цінова кон'юнктура світового ринку цукру, що склалась в період 2008-2010 рр. і яка сприяла значному зростанню попиту на цей продукт. Тому резонно, що цілий ряд сільськогосподарських виробників розширили посівні площі цукрових буряків.

В 2010 році найбільші розміри посівних площ мали такі області, тис. га: Вінницька-76,0; Полтавська - 72,6; Тернопільська-61, Хмельницька-50,1.

Далекі від існуючих можливостей посівні площі мали, тис. га: Київська - 40,4; Черкаська - 35,7; Харківська - 32,5; Рівненська - 30,8.

До мінімуму скоротили площі виробництва цукрових буряків нещодавно інтенсивні регіони бурякосіяння, тис. га: Сумська - 14,8; Житомирська - 13,4; Волинська - 16,3; Львівська - 13,8; Чернігівська - 14,4; Чернівецька - 4,2.

У зв'язку з розширенням посівної площі до 502,1 тис. га Україна в 2010 році при врожайності 35,0 т/га могла одержати 17,6 млн. т коренеплодів і більшемлн. т цукру. Однак, сильна літня спека в липні і серпні, яка тривала понад 50 діб, внесла свої корективи в результати виробництва і воно є меншим.

Прогресом в буряковій галузі є зростання врожайності цукрових буряків від

– т/га у 2003 році до 29,4 т/га, 35,6 т/га, 31,5 т/га і 27,8 т/га відповідно у 2007, 2008, 2009, 2010 роках, з яких 2009 і 2010 роки були самими засушливими за останні 20 років. Сталося це внаслідок збільшення доз внесення мінеральних добрив, концентрації виробництва цукрових буряків у найкращих підприємствах, агрохолдингах таких як «Астарта-Київ», групи компаній «Мрія», «Райз», «Дакор», «Укр-рос» та інших, у яких зосереджено понад 50 % площ, з яких зібрано врожай і які займають близько 70% цукрового ринку України.

Це свідчення того, що Україна впевнено може одержувати урожайність 40- 45 т/га і відновити свої потенціальні можливості.

Однак, в цілому кризові явища в цукробуряковій галузі не є подолані і в перспективі має бути проведена значна робота з її реструктуризації та розвитку, а також повного виведення із занепаду.

Кризове становище не може у майбутньому задовольняти не тільки буряківників та переробників сировини, а й державні інституції і суспільство в цілому. Тому необхідно прийняти низку чинників щодо коректив стану цукробурякового підкомплексу та його стабілізації.

За даних умов виникла об'єктивна необхідність реструктуризації за короткий період (5-6 років) цукробурякової галузі відповідно до світових тенденцій і механізмів, швидко перейти від екстенсивного ведення цукровиробництва до інтенсивного, скорочення неконкурентноспроможних виробництв і розвитку ефективних, а, головне, не тільки довести виробництво до рівня самозабезпечення, а й відновити експортний потенціал держави. Без підняття урожайності до 40-45 т/га через 4-5 років конкуренції на світовому ринку цукру Україна може не витримати.

За вище викладеним можна зробити висновок про те, що без ефективної системи державного управління і контролю ринок цукру в Україні стабілізувати неможливо. Необхідне законодавче регулювання проблем галузі, зокрема, суттєвий перегляд Закону України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» і приведення його положень у відповідності до вимог сучасних потреб ринку [5]. А також розробка державної програми розвитку галузі за прикладом країн ЄС, де діє довгострокова програма; а також Російської Федерації, яка прийняла програму на 2010- 2012 роки та визначила стратегію розвитку галузі до 2020 року. Надто «вільний ринок» призведе до ще більшої руйнації цукробурякового підкомплексу АПК України.

Основним напрямком відродження українського цукробурякового виробництва є переведення його в оптимальні строки на шлях інтенсифікації та інноваційно-інвестиційного розвитку. Для цього необхідно:

- визначити головну мету функціонування цукробурякового підкомплексу АПК України - забезпечення держави цукром лише вітчизняного виробництва і створення відповідного експортного ресурсу. Закріпити цю незаперечну істину в Законі України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру», Державних програмах розвитку цукробурякової галузі та інших нормативно-правових актах.
- завершити формування та забезпечити ефективне функціонування внутрішнього ринку цукру на засадах вільної конкуренції і державного регулювання;

розробити державний механізм, при якому основні суб'єкти системи, а саме: виробники цукру, виробники цукрових буряків, комерційні структури і держава, як окремий суб'єкт ринку, виступали б з єдиних державницьких позицій і несли солідарну відповідальність за стан справ у галузі;

- сформуванню сприятливої для ринку цукру інвестиційної, кредитної, податкової і митної політики, яка б дозволила виробникам оптимально вести виробництво і розраховувати на перспективу;
- віднайти шляхи стримування галузевого монополізму великих компаній і захисту середніх і малих виробників;
- удосконалити ціновий механізм галузі в напрямку переходу на систему ціноутворення, яка б вчасно регулювала ринок і згладжувала коливання цін протягом календарного року. Ця система повинна вписуватись в цінове законодавство України і світову практику;
- залучити до вирішення корінних проблем галузі громадськість; створити щонайменше два галузевих формування з виробництва цукрових буряків і виробництва цукру, які б через узгоджувальні змішані комісії впливали на складні процеси в галузі;
- досягти економічного, науково-технічного та технічного обґрунтування та практичного вирішення проблеми переробки продуктів буряківництва на біопаливо;
- через інноваційно-венчурні підприємницькі структури шляхом корпоратизації, капіталізації, комерціалізації державних і недержавних інтегрованих структур в буряківництві перебудувати всю схему впровадження наукових досягнень у виробництво.

Список використаних джерел

1. Бондар В.С. Криза загрожує існуванню галузі буряківництва / В.С. Бондар // Цукрові буряки. - 2009. - № 6. - С. 2.
2. Бондар В.С. Бурякоцукрова галузь у 2006 році, проблеми вибору / В.С. Бондар // Цукрові буряки. - 2007. - № 1. - С. 4-5.
3. Фурса А.В. Реформа ринку цукру в ЄС / А.В. Фурса // Економіка АПК. - 2006. - № 11. - С. 143-148.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання у 2010 році коштів Стабілізаційного фонду для державної підтримки виробництва продукції рослинництва» від 29 вересня 2010 р. № 897 // Офіційний вісник України. - 2010. - № 75, ст. 2663.

5. Закон України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» від 17 червня 1999 року № 758-XIV // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 32, ст. 268.

Annotation. In the article investigational problems and the peculiarities of the formation and the development market of sugar beet production. A number of measures to optimize the production of sugar beet and sugar market.

Key words: market of sugar beet production, world sugar market, sale price of sugar beets, Wholesale price of sugar, raw sugar.

УДК 334.722.8

Л.В. Шостак, к.е.н., доцент,

С.В. Павлова, здобувач, ВНУ імені Лесі Українки м. Луцьк

ЗМІНА ВАРТОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ПІД ВПЛИВОМ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

У статті визначено загальні засади визначення ринкової вартості підприємства, що має елементи корпоративного управління. Запропоновано розглядати вплив корпоративного управління на зростання вартості підприємства через призму його інвестиційної привабливості.

Ключові слова: ринкова вартість підприємства, корпоративне управління, акціонерне товариство, інвестиційна привабливість.

У ринковій економіці підприємство є економічною основою кожної держави, визначає тенденції її соціально-економічного розвитку. Найбільш вагомий вплив на економічний розвиток країни здійснюють підприємства з акціонерною формою власності. На сьогоднішній день приблизно три чверті промислового потенціалу України функціонує у вигляді акціонерних товариств і саме вони виробляють більше 75% ВВП [1; 2; 3]. Поява акціонерної форми господарювання в Україні зумовлена процесами приватизації, розвитком ринку цінних паперів та адаптацією досвіду зарубіжних країн щодо ефективного управління корпораціями (еквівалент українських акціонерних товариств). Популярності набула концепція максимізації вартості, прийнята у світі як базова модель розвитку бізнесу. Забезпечення спрямованості управління та всіх цілей підприємства на досягнення зростання його ринкової вартості дозволяє досягти сталого розвитку підприємства у довгостроковій перспективі. Разом із тим, адаптація світового

5. Закон України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» від 17 червня 1999 року № 758-XIV // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 32, ст. 268.

Annotation. In the article investigational problems and the peculiarities of the formation and the development market of sugar beet production. A number of measures to optimize the production of sugar beet and sugar market.

Key words: market of sugar beet production, world sugar market, sale price of sugar beets, Wholesale price of sugar, raw sugar.

УДК 334.722.8

Л.В. Шостак, к.е.н., доцент,

С.В. Павлова, здобувач, ВНУ імені Лесі Українки м. Луцьк

ЗМІНА ВАРТОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ПІД ВПЛИВОМ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

У статті визначено загальні засади визначення ринкової вартості підприємства, що має елементи корпоративного управління. Запропоновано розглядати вплив корпоративного управління на зростання вартості підприємства через призму його інвестиційної привабливості.

Ключові слова: ринкова вартість підприємства, корпоративне управління, акціонерне товариство, інвестиційна привабливість.

У ринковій економіці підприємство є економічною основою кожної держави, визначає тенденції її соціально-економічного розвитку. Найбільш вагомий вплив на економічний розвиток країни здійснюють підприємства з акціонерною формою власності. На сьогоднішній день приблизно три чверті промислового потенціалу України функціонує у вигляді акціонерних товариств і саме вони виробляють більше 75% ВВП [1; 2; 3]. Поява акціонерної форми господарювання в Україні зумовлена процесами приватизації, розвитком ринку цінних паперів та адаптацією досвіду зарубіжних країн щодо ефективного управління корпораціями (еквівалент українських акціонерних товариств). Популярності набула концепція максимізації вартості, прийнята у світі як базова модель розвитку бізнесу. Забезпечення спрямованості управління та всіх цілей підприємства на досягнення зростання його ринкової вартості дозволяє досягти сталого розвитку підприємства у довгостроковій перспективі. Разом із тим, адаптація світового

досвіду потребує радикальної зміни корпоративного мислення власників та менеджерів вітчизняних підприємств, спрямованого на зростання вартості. Але на практиці управління вартістю як інтегральним показником, що об'єднує результати діяльності українських акціонерних товариств, перспективи їх розвитку, потенціал та якість корпоративного управління, перебуває у стадії становлення.

Теоретичні та методичні аспекти формування ринкової вартості висвітлені в працях таких вчених як Т. Коупленд, Р. Каплан, Д. Нортон, С. Майєрс, Ф. Модільяні, Дж. Мурін, Ш. Пратт, А. Раппапорт, В. Шарп, Л. Абапкін, С. Валдайцев, А. Козирєв, А. Ковальов, М. Федотова та інших. Фундаторами корпоративного управління прийнято вважати А. Берлі та Г. Мінза. Значний внесок у розробку основ корпоративного управління зробили такі науковці, як Дж. Бенкет, Р. Монкс, В. Салмон, А. Воронкова, В. Євтушевський, Д. Задихайло, О. Кібенко, Т. Момот, О. Сохацька. Однак актуальним залишається пошук взаємозв'язку між корпоративним управлінням та ринковою вартістю підприємства.

Метою даного дослідження є виявлення взаємозалежності ринкової вартості підприємства та корпоративного управління; виявлення шляхів вдосконалення корпоративного управління, спрямованого на максимізацією вартості суб'єкта господарювання.

На нашу думку, показник ринкової вартості компанії потрібно розглядати як найважливіший інтегральний показник, який адекватно відображає економічну ефективність підприємства, його фінансову успішність, конкурентоспроможність та перспективи майбутньої діяльності, і формується під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Зростання вартості підприємства є критерієм ефективності для всіх зацікавлених осіб. Процес формування ринкової вартості підприємства передбачає поліпшення стратегічних і тактичних управлінських рішень за рахунок концентрації загальних зусиль власників, менеджерів та персоналу на ключових факторах вартості. Цей процес також розуміють як поєднання вартісного мислення й управлінських процесів і систем, необхідних для трансформації такого мислення у конкретні дії. Наявність вартісного мислення означає, що усі зацікавлені особи, не зважаючи на різноманітність інтересів, бачать своє головне фінансове завдання в максимізації вартості. [4]. На досягнення узгодження інтересів власників, менеджерів, акціонерів та працівників і підвищення економічної ефективності діяльності підприємства має бути спрямована система корпоративного управління. Вагомий внесок у розв'язання проблеми взаємозв'язку ринкової вартості та корпоративного управління

зробила Момот Т.В. [5; 6]. Вона вважає, що корпоративне управління має розглядатись як передумова розвитку бізнесу. Впровадження ефективної системи корпоративного управління дає пряму фінансову вигоду, позитивно впливає на фінансові показники діяльності акціонерного товариства, підвищує інвестиційні переваги. [6, с. 310] Євтушевський В.А. характеризує корпоративне управління як процеси регулювання власником руху його корпоративних прав із метою отримання прибутку, управління корпоративним підприємством, відшкодування витрат через отримання частки майна при його ліквідації. [7, с. 10]

Корпоративне управління - це комплексна система внутрішніх і зовнішніх механізмів, спрямована на узгодження інтересів всіх суб'єктів корпоративних відносин і реалізації ефективного інвестиційного процесу в акціонерному товаристві для максимізації його ринкової вартості. [5]

Корпоративне управління стосується корпоративних фінансів, управління активами, визначення вартості підприємств на ринку, механізму інвестування. Результатами ефективного корпоративного управління має бути розуміння чинників вартості бізнесу, виражені стратегічні та інвестиційні рішення, ефективна організаційна структура, постійне зростання вартості бізнесу. Одним з головних чинників, що впливає на успішну діяльність підприємства є можливість його доступу до інвестиційних ресурсів. Але на їх залучення не варто розраховувати, якщо підприємство не має ефективного корпоративного управління, тобто належного захисту прав інвесторів, надійних механізмів управління та контролю, відкритості і прозорості своєї діяльності. Значний вплив на рівень вартості підприємства має інвестиційна діяльність. Завдяки інвестуванню коштів у підприємство збільшується не тільки його капіталізація, а й зростають надходження до бюджету, відбувається розвиток інфраструктури, модернізація технологій, розвиток фондового ринку, вдосконалення управлінської системи. Зростання ринкової вартості підприємства викликає у інвесторів додатковий інтерес, тим самим сприяє припливу фінансових ресурсів, підвищенню іміджу компанії. Інвестиційну привабливість підприємства слід розглядати як рівень задоволення фінансових, виробничих, організаційних та інших вимог чи інтересів інвестора щодо конкретного підприємства. [8] Тобто інвестиційна привабливість є критерієм доцільності інвестування коштів у підприємство. Об'єктивна оцінка інвестиційної привабливості підприємства безпосередньо залежить від прозорості, достовірності й повноти фінансової звітності, на підставі якої інвестор може ухвалювати рішення щодо доцільності й обсягів інвестування, контролювати їх ефективне використання. Аналіз досліджень

провідних міжнародних консалтингових компаній свідчить, що більшість інвесторів готові витратити додаткові кошти при інвестуванні в компанії з добрим корпоративним управлінням. Середньорічний приріст вартості компаній з високими стандартами корпоративного управління на 8,5% більше, ніж в інших компаніях. [6, с.305, 307]. Для досконалого корпоративного управління необхідно досягти ефективної фінансово-господарської діяльності та інвестиційної привабливості підприємств.

Отже, ми вважаємо, що вплив корпоративного управління на зростання ринкової вартості підприємства опосередковується інвестиційною привабливістю підприємства, його іміджем, використанням інновацій (рис.1).

На нашу думку, для ефективної діяльності підприємства необхідно змінити та вдосконалити деякі елементи корпоративного управління: удосконалити механізм управління ризиками і систему внутрішнього контролю; поліпшити корпоративну соціальну відповідальність; удосконалити політику прозорості й розкриття достовірної інформації, налагодження співпраці підприємств з органами державної і місцевої влади; налагодження стосунків підприємства з фінансовими посередниками через процес аутсорсингу, тобто передачі підприємствами функцій депозитарію щодо виконання інвестиційної політики; надання пільг інвесторам тощо.

Рис.1 Взаємозв'язок корпоративного управління і ринкової вартості підприємства

Таким чином, забезпечення стійкого фінансово-господарського стану підприємства, зростання його ринкової вартості та інвестиційної привабливості за сучасних умов господарювання не можливе без переходу до корпоративної моделі управління, що передбачає максимально повне задоволення потреб всіх груп суб'єктів, зацікавлених у діяльності конкретного підприємства. Отже, вартість підприємства зростає коли на

основі якісного корпоративного управління приймаються виважені та обґрунтовані управлінські рішення, що призводять до покращення інвестиційної привабливості підприємства.

Список використаних джерел

1. Звіт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2009 рік [Електронний ресурс] : Бир://www.ssmc.gov.ua/ShowPage.aspx?PageIII= 12
2. Шульга І.П. Аналіз стану корпоративного управління в акціонерних товариствах України [Електронний ресурс] / І.П. Шульга // Ефективна економіка. - 2010. - №12. - <http://www.economy.nayka.com.ua>
3. Гурченков О.П., Чиж О.В. Напрямки змін системи корпоративного управління з метою пристосування до кризових умов [Електронний ресурс] / О.П. Гурченков, О.В.Чиж.// Вісник НУК. - Режим доступу: <http://ev.nuos.edu.ua/en/content>
4. Коупленд Т. Стоимость компаний: оценка и управление [Текст] / Т. Коупленд, Т. Коллер, Дж. Муррин : Пер. с англ. - М. : Олимп-Бизнес, 1999. - 578 с.
5. Момот Т.В. Вартісно-орієнтований організаційно-економічний механізм корпоративного управління акціонерними товариствами: теорія, методологія і практика: автореф. дис. на здобуття ступеня доктора екон. наук: спец. 08.07.03 - економіка будівництва / Т.В. Момот.Харків, 2006. - 41 с.
6. Момот Т. В. Вартісно-орієнтоване корпоративне управління від теорії до практичного впровадження [Текст] / Т. В. Момот. - Харків : ХНАМГ, 2006. - 380 с.
7. Євтушевський В.А. Основи корпоративного управління: навч. посіб. / В.А. Євтушевський.К.: Знання-Прес, 2002. -317 с.
8. Наказ Агентства з питань запобігання банкрутству «Про затвердження Методики інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій» від 23.02.1998 N22 <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1036.155.0>

Annotation.*The general principles concerning the understanding of enterprise's market value and corporate governance are defined in the article. It is offered to consider} the influence of corporate governance on growth of enterprise's market value through a prism of enterprise's investment appeal.*

Key words: *market value of the enterprise, corporate governance, corporation, joint-stock company, investment appeal of the enterprise*

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗРОБКИ ПРОГРАМ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто основні питання конкурентоспроможності. Запропоновані методичні основи щодо розробки та реалізації програми підвищення конкурентоспроможності вітчизняними підприємствами.

Ключові слова: конкурентоспроможність, програма, стратегії, інструменти структурування, зовнішнє середовище, підприємства, кластери, ефективність.

Конкурентоспроможність є складним, ємким і багатоплановим поняттям, яке може застосовуватися до економічних суб'єктів різного рівня ієрархії: продукції, підприємств, галузі, національної економіки та наднаціональних утворень [5].

В умовах формування в Україні конкурентних відносин надзвичайно важливою для підприємств є здатність належно реагувати на дію об'єктивного ринкового явища - конкуренції, забезпечуючи конкурентоспроможність своєї продукції та підприємства в цілому. Під конкурентоспроможністю підприємства розуміють його здатність досягати конкурентних переваг над іншими підприємствами на конкретному ринку [1].

Можна стверджувати, що кращі пропозиції на міжнародних ринках забезпечує, порівняно з конкурентами, товар з вищими якісними параметрами, кращим дизайном та нижчою ціною, тобто нині конкурентна перевага забезпечується наявністю унікальної пропозиції на ринку [12].

До конкурентних переваг відносять; рентабельність виробництва, характер інноваційної діяльності, рівень продуктивності праці, ефективність стратегічного планування та управління, адаптивність (здатність швидко реагувати на мінливі вимоги і умови ринку), тощо. Очевидно, що чим ширший у товаровиробника набір конкурентних переваг і вищі їхні якісні характеристики, тим сприятливіші передумови він має для успішної діяльності на світовому ринку, тим стійкіші позиції може зайняти на окремих сегментах цього ринку [4].

Підвищення конкурентоспроможності являє собою процес змін, і як будь-який процес, він потребує управління і, зокрема, стратегічного підходу. Оскільки зміни стосуються всіх основних організаційних складових, включаючи структуру кадрів,

зайнятість, кваліфікацію, технологію, обладнання, продукцію, ринки збуту, то, відповідно, вихідним моментом підвищення конкурентоспроможності виступає розробка стратегії такого підвищення з врахуванням всіх аспектів сприяння та протидії.

Процес підвищення конкурентоспроможності потребує врахування специфіки взаємозв'язку як між елементами організації, так і з їх оточенням, і являє собою процес прийняття рішень (включаючи цілі, методи, плани) по досягненню цілей підвищення конкурентоспроможності. Тому дослідження методичних основ розробки програм підвищення конкурентоспроможності є актуальним для ефективного функціонування вітчизняних підприємств.

Значний внесок у розвиток сутності конкурентоспроможності та основ її підвищення внесли Барабась Д.О., Вакуленко А.В., Галелюк М.М., Дубова С.Г., Заїнчковський А.О., Клименко А.В., Кобиляцький Л.С., Портер М., Томсон - мл. А.А., Семенов А.Г., Стрикленд Тіі А.Дж., Хомяков В.І., Швиданенко О.А., Шершньова З.С. та інші.

Програмою підвищення конкурентоспроможності прийнято вважати особливим чином організований комплекс робіт, спрямований на вирішення завдання підвищення конкурентоспроможності продукції та/або підприємства, виконання котрого обмежено в часі, а також пов'язано зі споживанням конкретних фінансових, матеріальних і трудових ресурсів.

Успішне виконання програми (проекту) підвищення конкуренто-спроможності оцінюється за сукупністю встановлених на етапі розробки критеріїв; строки завершення програми, вартість та бюджет програми, якість виконання робіт і специфікації вимог до результатів, ступінь задоволення замовників.

В основу управління розробкою та реалізацією програми підвищення конкурентоспроможності необхідно застосовувати наступні принципи:

- сполучення єдиноначальності керівника та колегіальних повноважень представників груп для спільного прийняття рішень;
- наділення керівників повноваженнями та відповідальністю при прийнятті рішень;
- організація єдиного керування на всіх стадіях розробки та реалізації програми;
- дотримання термінів та збалансованості ресурсів, що використовуються;
- комплексне врахування інтересів усіх залучених і зацікавлених сторін, і в першу чергу, - учасників програми.

Серед основних засобів підвищення конкурентоспроможності підприємства можна виділити:

- промисловий інжиніринг: комп'ютеризація та автоматизація процесів на підприємстві, забезпечення гнучкості виробничого процесу;
- організаційний розвиток;
- економічні засоби: управління запасами, фінансами;
- біхевіористські засоби.

На підприємстві, яке збирається впроваджувати програму підвищення конкурентоспроможності, доцільно створити команду людей, діяльність яких буде спрямовано на розробку і впровадження цієї програми (міжфункціональна команда). Вони мають бути звільнені від усіх або більшості своїх звичайних обов'язків, а також мати нестандартне, творче мислення. Менеджери вищої ланки, чия влада і повноваження можуть бути важелем у підтримці команди, теж включаються до команди, яка займається впровадженням змін.

До здійснення будь-яких змін на підприємстві необхідно підходити комплексно (з урахуванням розвитку внутрішнього і зовнішнього середовища) і послідовно, на основі генерального плану. Як показує практика, впровадження великої кількості незначних змін має більше шансів на успіх, ніж рідкі, але кардинальні зміни.

Револьюційні зміни плануються при оптимізації організаційної структури підприємства, розробці стратегій, концепції розвитку. Для цього необхідні бажання і повна готовність підприємства, а від топ-менеджера вимагається воля і бажання мислити принципово по-іншому, намагатися зробити внесок у свої гуманітарно-виробничі будні.

Достатньо часто, як це доводить практика, програми підвищення конкурентоспроможності підприємства знаходять своє втілення у *маркетингових* програмах, програмах *реструктуризації*, програмах *підвищення якості*, програмах *підвищення продуктивності та ефективності* тощо.

Поширеною та часто застосовуваною складовою програми підвищення конкурентоспроможності є *програма підвищення якості*, яка являє собою план діяльності підприємства, спрямований на розробку і впровадження комплексного підходу до забезпечення та підвищення якості продукції та основних виконуваних на підприємстві процесів.

Е. Демінг запропонував наглядну схему підвищення якості продукції. Вона одержала назву «цикл Демінга» або «цикл РБСА (Plan-Do-Check-Action)». Відповідно до

цієї моделі організація управління якістю здійснюється на основі наступних комплексів заходів: 1) визначення цілей і задач; 2) визначення способів досягнення мети; 3) навчання і підготовка кадрів; 4) виконання робіт; 5) перевірка результатів виконання робіт; 6) здійснення відповідних керуючих впливів [3].

Вітчизняні та закордонні підприємства розробляють та реалізують велику кількість програм підвищення конкурентоспроможності, кожна з яких є, як правило, унікальним набором заходів і процедур, адаптованих до умов діяльності конкретного підприємства. Це зумовлене різноманітністю, комплексністю та багатоаспектністю проблем і цілей, що постають перед тими чи іншими суб'єктами господарювання, а також відмінностями оточення, в якому їм доводиться діяти. Тому опрацювання універсальної моделі процесу розробки програми підвищення конкурентоспроможності є доволі складним завданням.

Зміст та послідовність програми підвищення конкурентоспроможності такі:

- визначення та впорядкування пріоритетності цілей;
- конкретизація цілей та діагностика ресурсних і часових обмежень;
- формулювання стратегій реалізації програми;
- планування дій і визначення фаз програми;
- створення організаційної структури програми;
- встановлення методів і вибір інструментарію вимірювання досягнутих результатів;
- взаємодія з зовнішнім середовищем з метою ефективного функціонування кластерів;
- визначення витрат, що пов'язані з реалізацією програми;
- оцінка ефективності заходів, що запропоновані.

Конкуренція визначає характер стратегії розвитку підприємства. Широковідоме визначення конкуренції, яке дав М. Портер: «Конкурентна стратегія має ґрунтуватися на всебічному розумінні структури галузі і процесу її зміни. У будь-якій галузі економіки - неважливо, діє вона тільки на внутрішньому ринку чи на зовнішньому також, - суть конкуренції виражається п'ятьма силами: загрозою виникнення нових конкурентів; загрозою появи товарів-замінників; здатністю постачальників комплектувати вироби торгуватися; здатністю покупців торгуватися; суперництвом конкурентів, які вже є на ринку, між собою. Значення кожної з п'яти сил змінюється від галузі до галузі і визначає у підсумку прибутковість галузей» [7].

В оцінюванні конкурентного статусу заслуговують на увагу матричні моделі: матриця SPACE-аналізу, росто-часткова матриця, Бостонської консалтингової групи BCG, Q-секційна, матриці балансу життєвих циклів тощо[10].

Основними напрямками розробки стратегії підприємства є такі: інвентаризація майна і здійснення реструктуризації майнового комплексу підприємства; ринкова оцінка активів підприємства; аналіз становища підприємства на ринку, його фінансово-господарської діяльності й ефективності управління підприємством; розробка стратегії розвитку підприємства підготовка і перепідготовка кадрів.

Відповідно до обраної стратегії поведінки підприємства на ринку визначається взаємопов'язана система, що складається з [4]:

- постачально-збутової політики;
- виробничо-технологічної та інноваційної політики;
- цінової політики;
- фінансової політики;
- інвестиційної політики;
- кадрової політики.

Стратегія, загальні цілі і задачі повинні доповнюватися детальними планами підвищення конкурентоспроможності. План підвищення конкурентоспроможності має враховувати такі види управлінської відповідальності, як:

- підтримка творчості і нововведень, створення обстановки заохочення нових ідей;
- впровадження системи раціоналізаторських пропозицій по конкретних проблемах і їхнє заохочення;
- створення постійних або тимчасових проблемних або дослідницьких груп і, якщо необхідно, багатоцільових груп для всебічного вивчення та розв'язання проблем;
- визначення напрямків наукових досліджень і розробок, тощо.

На цьому ж етапі здійснюється постадійна декомпозиція процесу реалізації програми, тобто чітко виокремлюються та ув'язуються окремі фази цього процесу.

Вагоме місце займає діяльність щодо забезпечення проекту, яка є достатньо різноманітною. Доцільно згрупувати її за видами забезпечення на: організаційне, правове, кадрове, фінансове, матеріально-технічне, комерційне (маркетинг), інформаційне. Всі перелічені та багато не зазначених тут робіт, що виконуються при реалізації проектів,

взаємодіють у часі та просторі. Тож для управління проектом його слід розбити на ієрархічні підсистеми та компоненти.

Створення організаційної структури програми повинно забезпечити як загальний централізований контроль за розробкою та реалізацією програми, так і оперативне керівництво роботою виконавців зі своєчасним корегуванням їх діяльності на всіх етапах.

Використання моделі оцінювання структури персоналу на конкурентоспроможність підприємств в умовах дії інших чинників полягає у врахуванні обмежень, які відображають зміст характеристик персоналу, чинника фінансового стану підприємств та уточненні факторних навантажень в умовах фінансових кризових явищ [2].

Робота над структурою та змістом програми починається після виходу розпорядження керівника підприємства про створення робочих груп та координаційної ради, які є основними елементами у організаційній структурі управління програмою підвищення конкурентоспроможності підприємства.

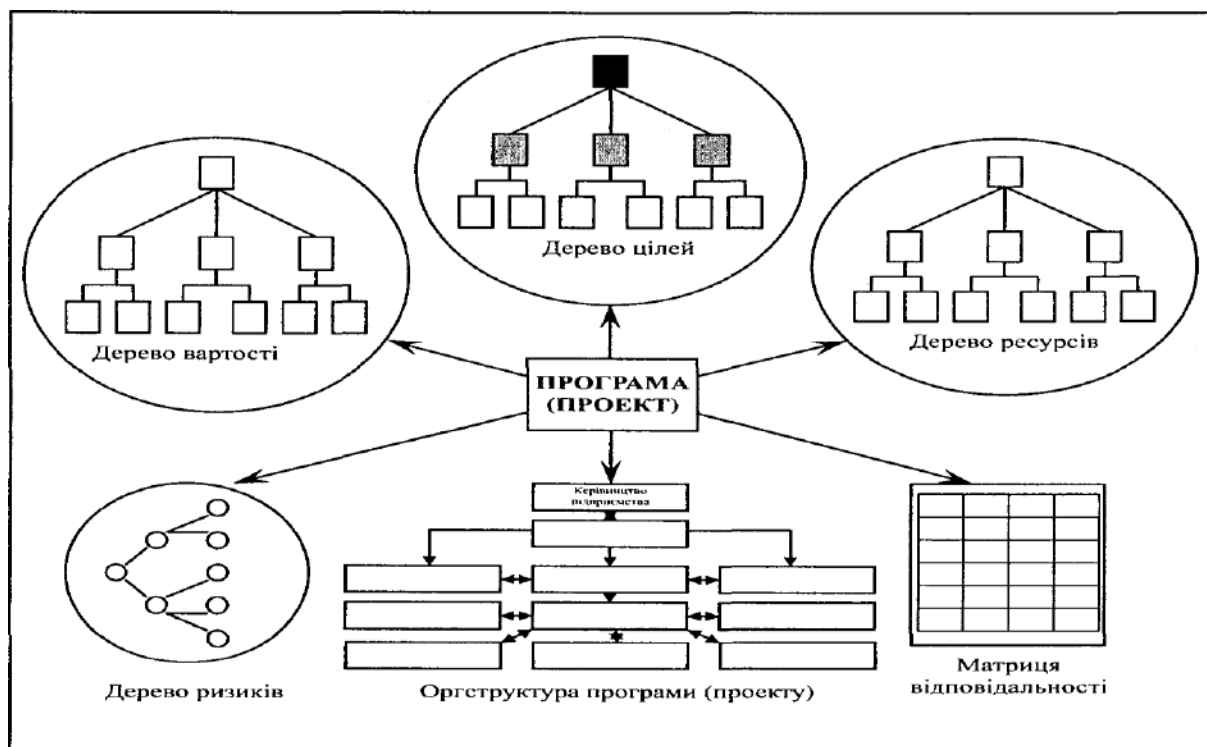

Рис. 1. Інструменти структурування програми (проекту) підвищення конкурентоспроможності

Структурування програми (проекту) підвищення конкурентоспроможності являє собою дерево орієнтованих на продукт компонентів (обладнання, роботи, послуги,

інформацію), а також це організація зв'язків і відношень між елементами програми (рис. 1) [8].

У формуванні та реалізації програм конкурентоспроможності велике значення набуває існування кластерів.

Кластер - це група географічно взаємопов'язаних промислових підприємств і зв'язаних з ними організацій, які діють в певній галузі і характеризуються спільністю діяльності та взаємодоповнюють один одного [7].

Для ефективного функціонування кластерів необхідно, щоб державні органи (як центральні так і на регіональному рівні) тісно взаємодіяли з підприємствами, які входять до певних кластерів. Включення в програми конкурентоспроможності пропозицій по діяльності кластерів забезпечить розвиток підприємств так і регіону в цілому.

Витрати, пов'язані з реалізацією програми підвищення конкурентоспроможності необхідно визначати на основі прогнозу потреби в основних видах ресурсів. Виконання програми повинно підкріплюватись системно пов'язаним набором відповідних видів забезпечення, кожен з яких, в свою чергу, вимагає виділення певних обсягів різноманітних типів ресурсів (часових, матеріальних, інтелектуальних, тощо). Враховуючи обмеженість ресурсів підприємства, доцільним є визначити мінімально необхідну кількість ресурсів для успішного виконання програми. Тому системний підхід до розробки програми підвищення конкурентоспроможності ґрунтується на наступних принципах розподілу ресурсів: максимально можлива ефективність використання; раціональність розподілу; мінімальна достатність.

Максимально можлива ефективність використання передбачає оцінку ефективності використання ресурсів, які виділяються для виконання програми. Раціональність розподілу пов'язана з ранжуванням за ступенем важливості пріоритетних цілей, для досягнення яких у першу чергу та у повному обсязі повинні бути виділені ресурси.

Мінімальна достатність означає виділення такого обсягу ресурсів, який мінімізує затрати підприємства на виконання програми, і в той же час забезпечує її успішну реалізацію [6].

Оцінку очікуваної ефективності слід проводити на основі цільового підходу, спираючись на визначений на першому етапі комплекс цілей. За результатами зазначеної оцінки можуть бути прийняті рішення:

- про нагальність доопрацювання чи корекції складових програми;
- про необхідність поглибленого аналізу резервів та перспективних шляхів розв'язання проблем підприємства;

- про доцільність перерозподілу ресурсів та відповідальності за виконання запланованих дій між задіяними підрозділами та особами, тощо.

Будь-яка програма або проект складається з процесів. Процес - це сукупність дій, які приносять результат. Процеси управління програмою (проектом) можуть бути розподілені на шість основних груп, які реалізують різноманітні функції управління (рис.2).

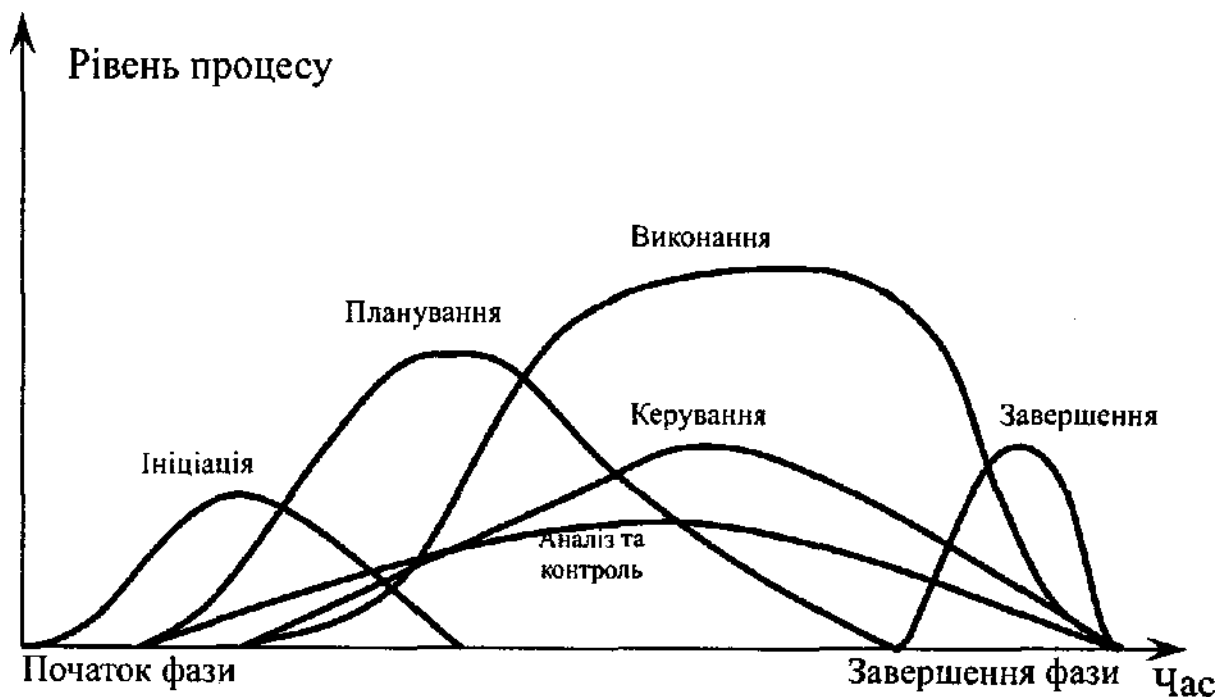

Рис. 2 Процеси управління програмою (проектом)

Реалізація програми підвищення конкурентоспроможності пов'язана зі значним ступенем невизначеності та різноманітним ризиків, які повинні враховуватись як при розробці програми, так і в процесі моніторингу її виконання.

Важливе місце при реалізації програми займає контроль, що передбачає не лише перевірку досягнення цілей та виявлення причин, які дестабілізують хід роботи, а й обґрунтування управлінських рішень щодо корекції виконання завдань задля запобігання шкоди (зриву термінів; перевищення норм використання ресурсів, вартості; низької якості, тощо).

Конкурентоспроможність конкретного об'єкта бажано вимірювати кількісно, що уможливить управління її рівнем. Для цього необхідна інформація, що характеризує - корисний ефект даного об'єкта та об'єктів конкурентів за нормативний строк їх служби та сукупні витрати протягом життєвого циклу об'єктів. Корисний ефект - це) віддача об'єкта, інтегральний показник, що розраховується на підставі окремих;

об'єктивних показників якості об'єкта котрі задовольняють ту чи ту конкретну по-з
требу. Його можна вимірювати в натуральних одиницях, грошовому виразі або в.
умовних балах (для об'єктів з кількома важливими параметрами, що доповнюють:
один одного) [9].

Для отримання узагальненої картини реалізації програми (проекту) є система^
показників, які порівнюють виконання за часом і за вартістю. За часом, наприклад,5
показник реалізації (ПР_ч) пакету робіт описується формулою:

$$ПР_{ч} = \frac{\sum_{i=1}^m t_i \times \frac{c_i}{100}}{T},$$

де t_j - запланована тривалість кожної роботи пакету;

c - відсоток виконання кожної роботи;

T - загальна тривалість робіт проекту;

m - кількість робіт у пакеті [6].

Опрацювання універсальної моделі процесу розробки програми підвищення^
конкурентоспроможності є доволі складним завданням.

Отже, варто зазначити, що створення та реалізація програм підвищення
конкурентоспроможності є найголовнішим інструментом комплексного вдосконалення
діяльності підприємства, а її реалізація дозволить вітчизняним підприємствам бути
конкурентоспроможними на внутрішньому та світовому ринках. Виходячи з того, до|
якої міри досконало розроблена програма та наскільки послідовно реалізована, можна
робити висновок про шанси підприємства досягти високих результатів у коротко та
довгостроковому періодах.

Список використаних джерел

1. Галелюк М.М. Підходи до підвищення конкурентоспроможності компаній // Вісник еко-1 номічної науки України. - 2008. - №1 (13).- с.10-14.
2. Дубова С.Г. Удосконалення моделі впливу персоналу на конкурентоспроможність підприємств // Актуальні проблеми економіки - 2011.- №1 (115) - с. 101-115.
3. Зимовець Г.О. Підходи до створення системи управління якістю промислових підприємств // Вісник економічної науки України. - 2008. - №1 (13). - с.33-36.
4. Кобиляцький Л.С. Управління конкурентоспроможністю: навчальний посібник. - К.: Зовнішня торгівля. 2003. - 304 с.

5. Коломієць І. Підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств в системі факторів з інтернаціоналізації // Конкуренція. - 2007. - №3, - с. 19-26.
6. Луханин М.И. Основы научно-методического обеспечения оценки реализуемости государственных программ и проектов. - К.: Издательская компания «КИТ», 2002. - 206 с.
7. Портер М. Конкуренция: Уч.пос. - М.: изд-во Вильямс, 2001. - 495 с.
8. С.М. Клименко, О.С. Дуброва, Д.О. Барабась, Т.В. Омеляненко., А.В. Вакуленко. Управління конкурентоспроможністю підприємства: Навчальний посібник. - К.: КНЕУ, 2006. - 527 с.
9. Семенов А.Г. Оцінка конкурентоспроможності диверсифікованої продукції // Вісник економічної науки України.-2008.-№1 (ІЗ).—с. 103-106.
10. Томпсон - мл. А.А., Стрикленд - 111 А. Дж. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа / Пер. с англ. А.Р. Ганиевой, В.Ю. Дроздова и др. Под ред. Н.М. Макаровой. - М: Вильямс, 2002. - 928 с.
11. Хомяков В.І., Бакум І.В. Управління потенціалом підприємства-К.: Кондор, 2009. -400с.
12. Швиданенко О.А. Сучасна парадигмальна конструкція глобальної конкурентоспроможності // Актуальні проблеми економіки. - 2011 - №2 (116). - с.8-17.

Annotation. *The article examines the main issues of competitiveness. Methodical basis if which to develop and implement programs to improve the competitiveness of domestic enterprises.*

Key words: *competitiveness, program, strategy, tools, structure, environment, enterprise, clusters, efficiency*

УДК330.33.012:364

О.М. Тітаренко, старший викладач,

Кам'янець-Подільський національний університет Імені Івана Огієнка

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ: СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ НА УКРАЇНІ

В статті розглянуто рівень розвитку соціальної відповідальності бізнесу на Україні.

5. Коломієць І. Підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств в системі факторів з інтернаціоналізації // Конкуренція. - 2007. - №3, - с. 19-26.
6. Луханин М.И. Основы научно-методического обеспечения оценки реализуемости государственных программ и проектов. - К.: Издательская компания «КИТ», 2002. - 206 с.
7. Портер М. Конкуренция: Уч.пос. - М.: изд-во Вильямс, 2001. - 495 с.
8. С.М. Клименко, О.С. Дуброва, Д.О. Барабась, Т.В. Омеляненко., А.В. Вакуленко. Управління конкурентоспроможністю підприємства: Навчальний посібник. - К.: КНЕУ, 2006. - 527 с.
9. Семенов А.Г. Оцінка конкурентоспроможності диверсифікованої продукції // Вісник економічної науки України.-2008.-№1 (ІЗ).—с. 103-106.
10. Томпсон - мл. А.А., Стрикленд - 111 А. Дж. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа / Пер. с англ. А.Р. Ганиевой, В.Ю. Дроздова и др. Под ред. Н.М. Макаровой. - М: Вильямс, 2002. - 928 с.
11. Хомяков В.І., Бакум І.В. Управління потенціалом підприємства-К.: Кондор, 2009. -400с.
12. Швиданенко О.А. Сучасна парадигмальна конструкція глобальної конкурентоспроможності // Актуальні проблеми економіки. - 2011 - №2 (116). - с.8-17.

Annotation. *The article examines the main issues of competitiveness. Methodical basis if which to develop and implement programs to improve the competitiveness of domestic enterprises.*

Key words: *competitiveness, program, strategy, tools, structure, environment, enterprise, clusters, efficiency*

УДК330.33.012:364

О.М. Тітаренко, старший викладач,

Кам'янець-Подільський національний університет Імені Івана Огієнка

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ: СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ НА УКРАЇНІ

В статті розглянуто рівень розвитку соціальної відповідальності бізнесу на Україні.

Ключові слова: соціальної відповідальності бізнесу, принципів соціальної відповідальності, системи соціального захисту, підвищення ефективності бізнесу.

Постановка проблеми. В умовах ринкових перетворень питання соціальної відповідальності бізнесу є дуже актуальним. Посилення соціальної відповідальності бізнесу, заохочення до соціальної активності підприємств є необхідними умовами для створення соціальної солідарності в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджувану проблему розглядали такі автори як М. Фрідмен, Ф. Котлер, С. Мельник, О. Маліновська та інші.

Мета дослідження. Дослідити теоретичні аспекти соціальної відповідальності бізнесу та рівень його розвитку та формування стратегії.

Основні результати дослідження. Що ж таке соціальна відповідальність бізнесу? Це досягнення комерційного успіху засобами, які передбачають дотримання моральних цінностей та повагу до людей, спільнот і навколишнього середовища. Всесвітня ділова рада за сталий розвиток (WBCSD) визначає соціальну відповідальність бізнесу як «зобов'язання бізнесу сприяти усталеному економічному розвитку, працюючи з робітниками, їхніми сім'ями, місцевою громадою та суспільством у цілому, для поліпшення якості їхнього життя». [1]. М. Фрідмен вважав, що соціальна відповідальність бізнесу полягає у зростанні та максимізації прибутку.[5]

Рівень розвитку соціальної відповідальності бізнесу - це один із факторів добробуту суспільства. Соціальна відповідальність повинна боротися із соціальною напруженістю у суспільстві між відносно заможними людьми і основною масою населення. Певні прошарки населення перебувають поза межами справедливого розподілу добробуту суспільства. Соціальна позиція підприємців повинна постійно перебувати у взаємозв'язку з суспільством; вирішенні найгостріших соціальних проблем; відтворенні робочої сили як головного фактору виробництва. В свою чергу, бізнес« дотримуючись всіх принципів соціальної відповідальності має також певні вигоди:» забезпечення позитивного іміджу; формування позитивного клімату серед персоналу; зростання довіри населення; формування партнерських відносин з іншими представниками ринку тощо.

Соціальна відповідальність бізнесу - це концепція залучення соціальних і економічних аспектів у діяльність бізнесу на засадах добровільності та взаємодії між різними зацікавленими сторонами.

Донедавна, соціальну відповідальність бізнесу ототожнювали з такими поняттями як благодійність, пожертвування, хоча світова практика демонструє ширше залучення

бізнесу до соціальної відповідальності на робочому місці, до покупців та постачальників.

Розвиток соціальної відповідальності бізнесу в Україні залежить від структури; економіки, іноземних інвестицій, системи соціального захисту, податкової політики, законодавчої бази. В Україні більшість підприємств не мають чітко визначеної стратегії соціальної відповідальності бізнесу. Вони перебувають на етапі доброчинної діяльності та використовують PR-ходи (зв'язки з громадкістю).

В Україні створено портал Спільноти Соціально Відповідального Бізнесу, метою якого є популяризація проблематики соціально відповідального бізнесу в Україні серед зацікавлених осіб, донесення ролі бізнесу у досягненні цілей сталого розвитку,гуртування людей, зацікавлених в даній тематиці, та створення нових і розширених діючих ринків послуг.

Так, ЗАТ «Систем Капітал Менеджмент» створює інтегровану систему управління соціальною відповідальністю групи компаній, якими керує. Мета стратегій підвищення ефективності бізнесу. Розробка стратегій соціальної відповідальності один з основних принципів діяльності СКМ. Перед тим, як увійти до складу СКМ, більшість підприємств, особливо в гірничо-металургійній галузі та енергетиці, належали державі та виступали гарантами економічної стабільності для трудових колективів і місцевих громад. СКМ прагнула зберегти традиції піклування про колективи; та підтримки місцевих громад на територіях своєї присутності. СКМ вважає, що бізнес може бути успішним лише тоді, коли працівникам добре працюється, а їхнім ро-: динам добре живеться. [3]

На сучасному етапі для становлення ідеї соціальної відповідальності бізнесу в Україні насамперед необхідно:

- 1) формувати у суспільній свідомості розуміння змісту, значимості соціально-відповідального бізнесу;
- 2) створювати на всеукраїнському рівні ефективні та постійно діючі системи: комунікацій соціально відповідального бізнесу, державних органів влади ЗМІ, громадкості;
- 3) формувати законодавчу базу;
- 4) створювати партнерські мережі;
- 5) надавати бізнесовим структурам організаційно-методичну допомогу у плануванні та реалізації конкретних соціальних проектів та програм, реалізації; корпоративних систем соціальної відповідальності;

6) створити банк даних соціальних та економічних ініціатив. [2]

Соціальна відповідальність бізнесу в Україні має свої особливості як на рівні окремої компанії та і на рівні країни. Більшість українських компаній через недосконалу законодавчу базу не формують власну соціальну відповідальність, хоча це надає перевагу у конкурентній боротьбі, створює позитивний імідж компаній, забезпечує внутрішню мотивацію працівників.

На Україні розроблено проект національної Концепції розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні, метою якого є формування національної системи соціально відповідального бізнесу, шляхом визначення принципів, завдань, сфер, суб'єктів та механізмів реалізації соціально-відповідальних ініціатив, що мають на меті досягнення довгострокових цілей стратегії сталого розвитку України. Завданням національної концепції є:

- 1) підвищення конкурентоспроможності України в цілому та вітчизняного бізнесу зокрема;
- 2) створення єдиного розуміння соціальної відповідальності бізнесу в Україні всіма групами заінтересованих осіб;
- 3) впровадження чесних операційних практик;
- 4) зняття соціального напруження та формування довіри між бізнесом, суспільством та владою;
- 5) контроль за дотриманням стандартів якості на всіх стадіях життєвого циклу, в тому числі забезпечення екологічних чинників під час виробничої та іншої операційної діяльності компанії, дотримання сучасних стандартів безпеки праці та розвитку людського капіталу;
- 6) етичне виховання членів суспільства шляхом просвітницької та освітньої діяльності;
- 7) формування механізмів суспільного визнання соціально відповідальних компаній. [4]

Центр «Розвитку корпоративної соціальної відповідальності» оголосив про початок освітньої ініціативи «Академія із корпоративної соціальної відповідальності» (CSRAcademy), яка спрямована на підвищення знань, компетенцій і навичок з корпоративної соціальної відповідальності серед представників компанії. За ініціативи даного центру 19 січня 2011 р. близько двадцяти компаній та організацій в Україні підписали Декларацію з відповідального бізнес-партнерства.

У Донецькій та Луганській областях на підтримку комунікацій між владою і громадськістю впроваджується новий проект «Сприяння соціальному підприємництву». Керівником даного проекту є стратегічний радник Євросоюзу, професор із Лондона Крістін Форрестер. Вона відмітила, що найчастіше в Україні соціальними проєктами займаються представники так званого середнього бізнесу.

Отже, необхідно створити всі умови для формування та розвитку соціально відповідального бізнесу на Україні, так як це є одним із основних факторів соціально орієнтованої економіки.

Список використаних джерел

1. Котлер Ф. Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства / Ф.Котлер, Н.Лі; пер. з англ. С.Яринич. - К.: Стандарт, 2005. - 302.
2. Науковий вісник НЛТУ України. - 2008, вип. 18.6. О.Я. Маліновська Соціальна відповідальність бізнесу в Україні: етапи становлення.
3. <http://svb.org.ua>
4. <http://www.pfi.org.ua>
5. Friedman M. The Social Responsibility of Business is to increase its Profit // New York Times Magazine. - September, 13, 1970. - P. 122-126.

Annotation. *In the article the level of development of social responsibility of business¹ is considered on Ukraine.*

Key words: *social responsibility of business, principles of social responsibility, system of social defence, increase of business efficiency.*

УДК 338.32:663.5

О.С. Олійник, старший викладач, Кам'янець-Подільський
національний університет імені Івана Огієнка

ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ ПОТУЖНОСТЕЙ

ПІДПРИЄМСТВ СПИРТОВОЇ ГАЛУЗІ

В статті акцентується увага на використанні виробничих потужностей¹ спиртових заводів Поділля, що в свою чергу дасть позитивний результат в різних напрямках розвитку суспільства.

Ключові слова: *виробничі потужності, спиртове підприємство.*

У Донецькій та Луганській областях на підтримку комунікацій між владою і громадськістю впроваджується новий проект «Сприяння соціальному підприємництву». Керівником даного проекту є стратегічний радник Євросоюзу, професор із Лондона Крістін Форрестер. Вона відмітила, що найчастіше в Україні соціальними проєктами займаються представники так званого середнього бізнесу.

Отже, необхідно створити всі умови для формування та розвитку соціально відповідального бізнесу на Україні, так як це є одним із основних факторів соціально орієнтованої економіки.

Список використаних джерел

1. Котлер Ф. Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства / Ф.Котлер, Н.Лі; пер. з англ. С.Яринич. - К.: Стандарт, 2005. - 302.
2. Науковий вісник НЛТУ України. - 2008, вип. 18.6. О.Я. Маліновська Соціальна відповідальність бізнесу в Україні: етапи становлення.
3. <http://svb.org.ua>
4. <http://www.pfi.org.ua>
5. Friedman M. The Social Responsibility of Business is to increase its Profit // New York Times Magazine. - September, 13, 1970. - P. 122-126.

Annotation. *In the article the level of development of social responsibility of business¹ is considered on Ukraine.*

Key words: *social responsibility of business, principles of social responsibility, system of social defence, increase of business efficiency.*

УДК 338.32:663.5

О.С. Олійник, старший викладач, Кам'янець-Подільський
національний університет імені Івана Огієнка

ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ ПОТУЖНОСТЕЙ

ПІДПРИЄМСТВ СПИРТОВОЇ ГАЛУЗІ

В статті акцентується увага на використанні виробничих потужностей¹ спиртових заводів Поділля, що в свою чергу дасть позитивний результат в різних напрямках розвитку суспільства.

Ключові слова: *виробничі потужності, спиртове підприємство.*

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки підприємства всіх галузей народного господарства, в тому числі і спиртової, стикаються з проблемами пов'язаними з виробничими потужностями, їх формуванням та використанням. Найдоцільніше створити виробничу потужність відповідно до актуального попиту, однак для цього необхідно зробити певний, точний і докладний розрахунок виробничої потужності спиртового підприємства.

Аналіз останніх досліджень. Проблема вимірювання виробничих потужностей спиртових заводів має свою особливість, яка полягає в тому, що на даних виробничих потужностях на відміну від потужностей інших промислових підприємств, потужності використовуються тільки для виготовлення спирту. В сучасній фаховій літературі з'ясовуються тільки питання, що хвилюють формування та поліпшення використання виробничих потужностей спиртових підприємств. Цим питанням присвячені лиш поодинокі публікації, присвячені питанням раціонального використання діючих потужностей підприємств спиртової галузі.

Взагалі питаннями виробничих потужностей займалися вчені-економісти різних часів, серед яких і відомі вітчизняні економісти, такі як О.І. Амош, М.І. Долішній; Є.І. Бойко, Й.М. Петрович, М.П. Горин, в працях яких визначено проблеми промислового розвитку та формування і використання виробничих потужностей.

Мета статті полягає в аналізі використання виробничих потужностей спиртових заводів в Вінницькій, Тернопільській та Хмельницькій областях.

Виклад основного матеріалу. Виробнича потужність підприємства характеризує максимально можливий обсяг випуску продукції заздалегідь визначених номенклатури асортименту та якості за умови найбільш повного використання виробничих площ, обладнання, прогресивної технології та організації виробництва.

Найважливішим параметром, що характеризує потенційні можливості основновиробництва промислового підприємства, є його виробнича потужність.

Під виробничою потужністю підприємства розуміється максимально можливий і випуск продукції або переробки сировини у встановленій номенклатурі й асортименті при повному використанні виробничих площ і устаткування.

Відбиваючи максимально можливі обсяги випуску продукції, виробнича потужність характеризує потенційні можливості підприємства з досягнення основної об'єктивної мети його виробничо-господарської діяльності. Розрахунок виробничої потужності є вихідним пунктом оцінки виробничого потенціалу підприємства і ресурсного обґрунтування його виробничої програми.

Вимірюється виробнича потужність у тих же одиницях, що й вироблена продукція. Потужність спиртового заводу визначається в далах (1 дал = 10 літрів). Виробнича потужність підприємства - величина не постійна, а динамічна, що змінюється протягом усього розрахункового чи планового року. Збільшення потужності відбувається за рахунок технічного переозброєння, розширення і реконструкції підприємства, зменшення - за рахунок вибуття потужності внаслідок старіння; збільшення і зменшення потужності може бути пов'язане зі зміною номенклатури й асортименту продукції, що випускається.

Таким чином, виробнича потужність є моментним показником, внаслідок чого розраховують кілька її величин: вхідну, вихідну і середньорічну виробничу потужність.

Вхідна потужність ($M_{вх}$) визначається виходячи з умов виробництва на початок розрахункового року. Вихідна потужність ($M_{вих}$) - це потужність на кінець розрахункового року, що розраховується на основі вхідної потужності, вибуття і введення потужності протягом року:

$$M_{вих} = M_{вх} + M_{вв} - M_{вив};$$

де $M_{вв}$, $M_{вив}$ - потужність, що вводиться і виводиться, відповідно.

Середньорічна виробнича потужність (M_c) - це потужність, яку має у своєму розпорядженні підприємство у середньому протягом року з урахуванням її величини на початок року, а також приросту нових і вибуття наявних потужностей. Вона розраховується шляхом підсумовування потужності на початок року і середньорічної потужності, що вводиться, за винятком середньорічної виведеної потужності.

$$M_c = M_{вх} + M_{вв} \cdot K_{1/12} - M_{вив} \cdot K_{2/12},$$

де K_1 - кількість місяців, починаючи з місяця, наступного за місяцем введення потужності, до закінчення року; K_2 - кількість місяців, починаючи з місяця виведення потужності до закінчення року;

середньорічна потужність, що вводиться - $M_{вв} \cdot K_{1/12}$;

середньорічна виведена потужність - $M_{вив} \cdot K_{2/12}$

Більш точні результати розрахунку величини середньорічної виробничої потужності підприємства (як і будь-якого моментного показника) можна одержати при використанні формули середньої хронологічної:

$$M_c = [M_1 + M_2 + \dots + M_{12} + M_{13}] : 12,$$

де $M_1, M_2, \dots, M_{12}$ - величина виробничої потужності на початок кожного відповідного місяця розрахункового року; M_{13} - величина виробничої потужності на початок першого місяця року, що йде за розрахунковим.

Виробнича потужність промислового підприємства залежить від цілого ряду факторів, що вказують прямий і непрямий вплив на її величину.

До основних факторів, що безпосередньо визначають виробничу потужність спиртового підприємства і прямо враховуються при розрахунку її величини, традиційно відносяться:

- асортимент продукції, що випускається;
- кількість виробничого устаткування;
- одинична потужність (продуктивність) устаткування;
- трудомісткість одиниці продукції;
- розмір виробничих площ;
- режимний фонд часу роботи підрозділів основного виробництва;
- ефективний фонд часу роботи устаткування в підрозділах основного виробництва.

Величина виробничої потужності спиртового підприємства знаходиться у прямій залежності від часу роботи підрозділів основного виробництва підприємства і виробничого устаткування. При розрахунку виробничої потужності для окремих виробничих підрозділів підприємства, груп устаткування й окремих верстатів (агрегатів) визначають фонди часу: календарний, режимний (номінальний) і ефективний (дійсний, корисний). Зазначені фонди часу обчислюються в днях і годинах.

Кваліфікаційний і культурно-освітній рівень виробничого персоналу багато в чому визначає можливості впровадження сучасних наукомістких технологій і, як наслідок, ступінь прогресивності застосовуваних технологічних процесів, а відповідно і одиничну продуктивність устаткування. Значний вплив рівень кваліфікації робітників справляє і на ступінь виконання норм виробітку, визначаючи прогресивну трудомісткість одиниці продукції, тим самим покращуючи ефективності використання виробничих потужностей.

Крім зазначених факторів, у ринковій економіці при обґрунтуванні виробничої потужності проєктованих підприємств у процесі бізнес-планування необхідно також враховувати:

- ємність і потенціал ринку збуту;
- прогнозний обсяг продажів продукції підприємства;

- обсяг беззбитковості виробництва (точку беззбитковості);
- необхідність збільшення виробництва в перспективі.

Прогнозний обсяг продажів продукції підприємства визначає граничну величину виробничої потужності підприємства, що працює на конкурентному ринку. Цей обсяг є похідним від трьох факторних показників:

- а) величини попиту на цільовому ринку;
- б) рівня конкурентоспроможності продукції;
- в) потужності маркетингової програми підприємства.

Обсяг беззбитковості виробництва є основою визначення мінімально припустимої величини виробничої потужності ($ВП_{\text{тп}}$), що забезпечує прийнятний для підприємства рівень надійності його операційної діяльності. Точка беззбитковості являє собою такий обсяг виробництва і реалізації продукції, за якого досягається рівність між виторгом від реалізації продукції і її повного собівартістю

$$\dot{B}P = \dot{C}, \text{ чи } \dot{C} - V_6 = 3П + 3_{\text{пер}} * \dot{V}_6,$$

де V_6 - обсяг беззбитковості виробництва в натуральному вираженні; 3П - річна сума постійних витрат підприємства; Ц - планова ціна одиниці продукції; $3_{\text{пер}}$ - питома величина змінних витрат у розрахунку на одиницю продукції.

$$\text{Звідси: } \dot{V}_6 = 3П / Ц - 3_{\text{пер}} = 3П / ПМД$$

де ПМД - величина питомого (на одиницю продукції) маржинального доходу, яка визначається як різниця між ціною товару і величиною питомих перемінних затрат.

При розрахунку обсягу беззбитковості слід дотримуватися найважливішого припущення (обмеження) - рівність обсягу реалізації продукції обсягу її виробництва (іншими словами, уся вироблена продукція має бути реалізована).

До досягнення точки беззбитковості операційна діяльність підприємства є збитковою, тому що повна собівартість продукції перевищує чистий виторг від її реалізації. У точці беззбитковості виробництва дохід від реалізації продукції покриває всі операційні витрати підприємства, і фінансовий результат від операційної діяльності підприємства дорівнює нулю (уже ліквідовані збитки, але прибутку ще немає). Після подолання точки беззбитковості перевищення доходу від реалізації продукції над її собівартістю обумовлює одержання прибутку від операційної діяльності підприємства.

На основі точки беззбитковості розраховується мінімально допустимий обсяг виробництва, що забезпечує прийнятний рівень надійності операційної діяльності підприємства (Q_{min}):

$$Q_{\min} = V_6 * K_n$$

де K_n - коефіцієнт надійності, значення якого відповідає мінімально допустимому рівню надійності операційної діяльності підприємства. Величина K_n , визначається за шкалою надійності, у якій для кожного рівня надійності окремого виробництва зазначено величину однойменного коефіцієнта (K_n). Наприклад, для високонадійного бізнесу (операційної діяльності підприємства):

$$6,0 < K_{11} < 8,0.$$

На основі $Q_{\min}$ визначається мінімально допустима величина виробничої потужності підприємства ($Q_{\min}$) з урахуванням планованого рівня її використання:

$$ВП_{\min} = Q_{\min} / КП_n$$

де $КП_n$ - планований рівень коефіцієнта використання виробничої потужності.

Необхідність збільшення виробництва в перспективі обумовлює необхідність створення резервних виробничих потужностей з урахуванням прогнозних оцінок попиту на продукцію підприємства.

Розглядаючи виробничі потужності спиртових заводів Поділля звернемо увагу на їх використання, що представлення в таблиці 1.

За аналізуємий період з 2000 по 2009 рік на Поділлі спиртові заводи працювали з різним рівнем використання виробничих потужностей. їх використання мали тенденції в основному до зростання, хоча і не увсіх регіонах.

Таблиця 1

Використання виробничих потужностей на підприємствах спиртової галузі Поділля

Роки	Поділля			
	Всього	в тому числі по областям		
		Вінницька	Тернопільська	Хмельницька
2000	43,7	38,5	53,4	27,6
2001	55,9	49,4	68,8	34,2
2002	62,3	50,3	82,6	37,7
2003	60,1	44,4	83,9	39,3
2004	56,6	38,2	80,8	47,2
2005	74,4	53,6	93,2	67,8
2006	75,5	53,0	99,8	75,5
2007	81,4	60,5	99,5	75,8
2008	70,1	47,6	98,6	58,7
2009	71,8	49,6	96,9	73,6

Досліджуючи дане питання на Поділлі, ми відмічаємо найбільше використання в 2007 році, що мало свої підстави і в решта регіонів Поділля. Звернути увагу на Вінницьку область, тут можна помітити деякі відмінності від загальних: по-перше не-

зважаючи, що найбільше використання потужностей теж було в 2007р., але на рівні 60,5 відсотка, що найменше в цьому регіоні. В 2009р. використання мало тенденцію до зниження і досягло рівня майже 50 відсотків. На Тернопільщині ситуація краща, але назважаючи на високий рівень використання виробничих потужностей (майже повне використання) в останні роки в галузі даної області є ще багато проблем над якими необхідно працювати, наприклад більше впроваджувати на підприємствах виробництво біопалива. На Хмельниччині становище в спиртовій галузі особливе. Тут працює один із попередньо діючих підприємств. Дане підприємство використовує свої потужності теж ефективно досягти рівня - майже 74 відсотка в 2009 р.

Отже, використовуючи дані таблиці 1, ми можемо стверджувати по те, що за досліджуваний період використання виробничих потужностей на спиртових підприємствах Поділля зросло більше чим в 1,5а рази. В Вінницькій області цей показник досяг рівня тільки 1,3. Тернопільська область досягла найбільшого рівня, а даний показник зріс в 1,8 рази. Хмельниччина покращила свої результати найцікавіше, досягнувши покращення більше чим в 2,6 рази.

Висновки. Незважаючи на результати дослідження на підприємствах спиртової галузі необхідно продовжувати займатись впровадженням випуску біопалив, що призведе до:

- збільшення випуску продукції;
- залучення трудових ресурсів в виробництво;
- зниження дефіциту біопалива;
- покращення екологічної ситуації в країні;
- збільшення дохідної частини державного та місцевих бюджетів.

Список використаних джерел.

1. Петрович І.М. Оптимізація використання виробничих потужностей підприємства на засадах реінжинірингу//І.М.Петрович. Вісник Хмельницького національного університету.«Економічні науки». - 2007. - Т.1. - С. 26-27.
2. Федоцін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посібн. Федоцін О.С.,Репіна І.М., Олексик О.І. - К.:КНЕУ, 2004 -316 с.

Annotation. *V author emphasizes the use of product capacities distilleries skirts, which in turn will give positive results in various areas of social development.*

Key words: *capacities, alcohol business.*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ФОРМИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто проблеми організації інноваційної трудової діяльності та представлено організаційно-економічні форми активізації інноваційної праці персоналу промислових підприємств.

Ключові слова: інноваційна праця, інноватори, раціоналізатори, інноваційна група, система інтрапренерства, персональний рейтинг.

Сьогодні при розбудові сучасної ринкової економіки в Україні та стратегічному завданні щодо євроінтеграції, засвоєння інноваційної моделі розвитку держави означало б одержання конкурентних переваг та утримання вагомих конкурентоздатних позицій підприємств різних форм господарювання, що залежить від багатьох чинників, а зокрема від інноваційної активності персоналу та дієвої системи управління інноваційною працею.

Необхідність пошуку і реалізації специфічних підходів до впровадження інновацій в Україні обґрунтовувалася в публікаціях багатьох вітчизняних вчених, серед яких: А.Базилук, Л.Безчасний, І.Бондар, В.Волик, М.Герасимчук, В.Геєць, В.Данюк, Г.Дмитренко, А.Калина, А.Колот, Г.Куліков, В.Нижник, І.Петрова, В.Петюх, А.Семикіна, А.Чухно та інші, однак і сьогодні проблема забезпечення ефективного функціонування інноваційної праці до кінця не вирішена і потребує подальших наукових досліджень.

У цьому контексті мета дослідження - визначення організаційно-економічних форм активізації інноваційної праці персоналу як джерела зростання конкурентних переваг промислового підприємства.

У сфері виробництва внаслідок кризового стану у 90-х роках на багатьох підприємствах перестали існувати належні умови для реалізації інноваційної активності персоналу. Як наслідок, використання інноваційної праці істотно скоротилося, різко зменшилась чисельність винахідників, багато інноваційних пропозицій розглядаються з великими затримками і часто не впроваджуються у виробництво. Слід зазначити, що

раціоналізаторський рух необхідно сприймати як найважливіший фактор забезпечення конкурентоспроможності підприємства, як передумову виходу його з кризового стану та активізації інноваційних процесів на промислових підприємствах [3, с.398].

Отже, важливим завданням сучасного підприємства в умовах конкурентної боротьби є залучення до інноваційної праці всіх працівників підприємства. Такого принципу дотримується, наприклад, японська школа менеджменту, яка націлює усіх за вдосконалення своєї роботи. Для цього необхідно сформувати персонал, здатний до інноваційного пошуку і створення нового, і забезпечити умови, щоб працівник відчув на собі користь від власної ініціативи [1, с.215].

Більшість працівників у процесі набуття практичного досвіду опановують певні методи виконання роботи, які з часом стають усталеними. А для створення нового необхідно відійти від стереотипу, подивитись на речі по-іншому, до чого багато людей самотужки не здатні або не готові, хоча й мають достатню кваліфікацію. Щоб долучити їх до інноваційної діяльності слід використовувати одну з можливих організаційно-економічних форм активізації інноваційної праці, результативність якої стимулюється через участь у кінцевому результаті, наприклад, інноваційні групи і система інтрапренерства.

Інноваційні групи (ІГ), як правило, їх формують із 6-12 кваліфікованих найініціативніших працівників виробничих підрозділів (робітників, інженерів, технологів) та їх керівників. Роботу ІГ чітко орієнтують на розв'язання конкретних проблем відповідно до затвердженого на управлінському рівні плану, для чого учасники ІГ заздалегідь отримують необхідну інформацію. Найважливішою умовою плідної роботи ІГ є створення атмосфери довіри, і працівники мають знати, що їхня ініціатива з удосконалення роботи не призведе до погіршення умов чи оплати праці, що кожна ініціатива буде сприйнята доброзичливо і детально обговорена можливість її реалізації за участі інших робітників, майстрів та інженерно-технічних працівників цеху, які вдосконалюватимуть процес (продукт) разом з ними. Робота ІГ підвищує сприйнятливість промислового підприємства до інновацій, оскільки працівники підготовлені до інноваційних змін усією практикою своєї роботи.

Другою з можливих організаційно-економічних форм активізації інноваційної праці є поширена на західних підприємствах система внутрішнього підприємництва (інтрапренерства), що надає працівникові, який має інноваційні ідеї, можливість використати ресурси підприємства для їх реалізації, використовуючи тим самим свої підприємницькі можливості.

Наші дослідження показали, що система інтрапренерства дає реальні результати за багатоміжним виробництвом і плодотворної технології, що характерно для більшості підприємств машинобудівної галузі [2, с.310]. Її використання сприяє створенню нових продуктів, які можуть бути виготовлені на існуючій ресурсній базі, а отже, підвищенню загальної капіталовіддачі і чистій рентабельності активів, у чому зацікавлений і вищий менеджмент підприємства. З іншого боку, участь у прибутках, отриманих від реалізації інноваційного продукту, стимулює учасників ІГ до його оперативного впровадження і виведення на ринок, роблячи підприємство гнучкішим і мобільнішим, що важливо для великих промислових підприємств.

Однак для успішного функціонування системи інтрапренерства необхідний високий творчий потенціал працівників підприємства і не лише інженерних та маркетингових служб, а й робітників операційного рівня, кваліфікація яких має бути достатньою для опанування нових видів роботи. Це вимагає належної уваги служб управління персоналом, які повинні на постійній основі організовувати та заохочувати додаткове навчання працівників у сферах, важливих для розвитку підприємства, формуючи у них відповідні мотиваційні преференції, передусім через надбавки до заробітної плати за набуття вищої кваліфікації. Для реалізації інноваційних завдань таке навчання повинно передбачати систему тренінгів з метою підвищення здатності менеджерів середнього рівня, спеціалістів різних підрозділів та робітників операційного рівня промислового підприємства генерувати ідеї. Система навчання персоналу операційного рівня має охоплювати також систематичну атестацію і присвоєння вищого розряду, що відновить престижність їхньої кваліфікованої праці.

В такому контексті слід використовувати систему стимулювання зростання освітньо-кваліфікаційного рівня працівників через встановлення персонального рейтингу, який складається із коефіцієнтів, що характеризують рівень освіти кожного, рівень його досвіду роботи, і рівня значущості працівника для підприємства [2, с.312].

Коефіцієнт рівня освіти визначається значенням K_a ($0,8 < K_a < 2$) і зростає пропорційно поглибленню знань працівника, його участі у раціоналізаторстві та винахідництві.

Коефіцієнт досвіду роботи (трудоного стажу) визначають коефіцієнтом K_d ($2 < K_d < 4,5$), числові значення якого стимулюють зменшення плинності кадрів у перші роки роботи і забезпечують щорічний стабільний приріст зарплати на певний відсоток.

Коефіцієнт значущості K_3 характеризує вміння працівника втілювати у конкретні справи свої знання і досвід, участь в роботі ПГ, його ініціативність та кількість поданих раціоналізаторських пропозицій.

Основною перевагою цієї системи є активізація інноваційної праці на операційному рівні, що особливо добре видно на прикладі роботи виробничих дільниць промислового підприємства, де очевидною є пряма залежність між особистим внеском робітника і кінцевими результатами праці виробничої групи (бригади). Заробітна плата кожного працівника дорівнює добутку базової зарплати на його особистий рейтинг. Між працівниками з'являється конкуренція за вищий рейтинг, що стимулює прагнення удосконалювати свою професійну майстерність та спонукає його до інноваційної праці.

Таким чином, використання різних організаційно-економічних форм активізації інноваційної праці персоналу створює умови для пропонування новаторських ідей, підвищення кваліфікації і активізації та використання творчого потенціалу працівників для реалізації різноманітних нововведень, спрямованих на розвиток промислового підприємства.

Список використаних джерел:

1. Имаи М. Гемба кайдзен: путь к снижению затрат и повышению качества/Пер. с англ. - М.: Издательство «Альпина Бизнес Бук», 2005. - 346 с.
2. Стадник В.В., Йохна М.А. Інноваційний менеджмент. - К.:Академвидав, 2006. - 464 с.
3. Червінська Л.П. Методологічне обґрунтування інноваційної трудової діяльності. //Формування ринкової економіки. - 2010. - Т.3, - С. 392-400.

Annotation. *Problems of the organization of innovative work are considered and organizational-economic forms of activization of innovative work of the personnel of the industrial enterprises are presented.*

Key words. *Innovative work, innovators, rationalizers, innovative group, systems of entrepreneurship, a personal rating.*

І.В.Польовий, магістр з державного управління,
стипендист Програми Лейна Кіркланда
університету імені Адама Міцкевича, м. Познань (Польща)

ПОЧАТКОВІ УМОВИ ДЛЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ НА ПОЧАТКУ 90-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ)

Розглянуто стан малого підприємництва в Польщі в період 1945-1989 рр., проаналізовано законодавство та економіку Польщі та України в період соціалізму.

Ключові слова: *мале підприємництво, соціалістична економіка, державна політика в галузі підприємництва*

На початку 90-х років ХХ ст. мале підприємництво (безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством) розпочало стрімкий розвиток в постсоціалістичних країнах. Метою статті є детальний аналіз початкових умов розвитку малого підприємництва подібних країн за населенням, територією, менталітетом та іншими чинниками - України і Польщі.

Проаналізувавши розвиток економіки після Другої світової війни, а особливо у 80-ті роки ХХ ст., можна виокремити ряд суттєвих відмінностей.

В 1945 році Польща попала під політичний і економічний вплив Радянського Союзу. Україна (її центральна та східна частини) на той момент перебувала в СРСР більше 20 років і зазнала впливів програм радянського будівництва (колективізація, індустріалізація, розкулачування). Як наслідок в ній не було приватної власності на засоби виробництва, всі підприємства були державні, а виробництво здійснювалося на основі планів, які доводилися зверху.

В Польщі до Другої світової війни панував приватний сектор економіки, хоча держава і мала визначальний вплив в певних галузях (виробництво алкоголю, транспорт, добування корисних копалин, металургія). Однак в післявоєнний час почалися істотні зміни в економіці країни. Повторити те, що було в СРСР не вдалося, так як був спротив суспільства, церкви та західних країн, але окремі елементи почали реалі-

зовуватися. Перш за все націоналізація крупних підприємств та будівництво системи централізованого управління. Приватний (позасуспільний) сектор економіки зайняв в країні маргінальне місце. Хоча він не був заборонений, як у СРСР, і законодавство дозволяло функціонування приватних підприємств, в яких працювало до 50 осіб, однак на практиці відбувалося знищення цього сектора. Блокувався доступ приватних підприємств до сировини та обладнання. Праця в таких підприємствах вважалася не престижною, а збут готової продукції здійснювався завдяки власним ресурсам.

Завдяки такій політиці частка продукції приватного сектора виробництва була малою, вона відігравала значення тільки у сільському господарстві, бо в ній остаточно сформувати соціалістичну модель економіки радянського зразка в Польщі так і не вдалося. Хоча сільськогосподарські підприємства і були малими, вони давали близько чверті продукції у валовому продукті країни в різні роки (табл.1) [4, с.275].

Таблиця 1

Стан приватного (позасуспільного) сектора в економіці Польщі (внутрішній валовий продукт) загалом та поза сільським господарством (у %)

	1960	1965	1970	1975	1980	1982	1984	1986	1988
Сектор приватний разом	27,2	24,1	19,0	15,9	17,5	20,0	18,8	18,2	18,8
Сектор приватний поза сільським господарством	5,6	4,8	5,5	4,7	6,0	6,1	6,8	8,0	9,7

Приватний сектор економіки Польщі відігравав і стабілізуючу роль, бо майже через кожні 10 років відбувалися економічні кризи, які призводили до зміни політичної влади в країні. Верхівка країни йшла на певні поступки приватному сектору економіки, які були не можливі в республіках СРСР. Після криз початку 70-х, а особливо :: початку 80-х років в Польщі почалися істотні зміни в економіці, які спричинили розвиток приватного сектора та занепад державного сектора економіки, так як за відсутності конкуренції відбувалася його деградація.

З кінця 70-х років відбувалася приватизація сфери послуг. Недосконалість державної служби охорони здоров'я призвела до розвитку колективних лікарень та приватних лікарських кабінетів. Після 1985 року половина побутових послуг за даними офіційної статистики припадає на приватний сектор.

В Україні приватне підприємництво і надалі перебувало поза законом. Проте тут, як і в інших частинах Радянського Союзу, формуються так звані «цеховики», які починають нелегально займатися виробництвом продукції насамперед побутового

призначення. З їх появою в країні виникає ринок нелегальних товарів і послуг і деякі з «цеховиків» заробляють великі гроші, як для середньостатистичної людини. Але вони не мають правового захисту і нерідко стають жертвами, як правоохоронних органів, так і кримінального світу.

У 80-х роках в польській економіці вже виступає чотири різні групи приватних підприємств. В кінці 70-х років з'являються так звані фірми полонійно-заграничні, а в кінці 80-х важливу роль починають відігравати підприємства номенклатурні.

В лютому 1976 року видано правовий акт, що дозволив появу в Польщі відділень закордонних підприємств, а 1979 року в час глибокої кризи, другий правовий акт, на підставі якого могли з'являтися вже підприємства з обмеженою відповідальністю з закордонним капіталом. Умовою відкриття такої фірми було інвестування принаймні 50 тис. доларів, які потрібно було поміняти по офіційному курсі. Головними інвесторами стали поляки, які проживали за кордоном. На початку 1982 року їх було 80, а з лібералізацією діяльності для таких підприємств за 2 роки з'явилося ще близько 400. В кінці 80-х років існувало близько 800 фірм полонійно-заграничних, в яких було біля 100 тис. працівників. У 80-х роках поляки також отримують невелику можливість виїзду з країни на роботу в інші країни.

1988 року на підставі розпорядження Ради Міністрів Польщі постала можливість відкриття приватних підприємств на базі власності державних підприємств, з метою кращого використання обладнання і збільшення продуктивності праці. Цим правовим актом скористалася господарча номенклатура підприємств. До кінця 1989 року було засновано близько 3500 приватних підприємств на базі державних.

В Україні у 1988 року у відповідності до виданого Закону «Про кооперативний рух» починають свою діяльність малі підприємства, які займаються наданням побутових послуг та невеликими обсягами виробництва. Це були перші легальні підприємства після встановлення радянської влади. В умовах дефіциту товарів вони займають певну нішу на ринку, але ще не можуть відстоювати свої інтереси у владі і часто падають під вплив криміналітету.

Таким чином до кінця 80-х років, коли почалася кардинальна зміна в економіках України та Польщі, між цими країнами спостерігалось ряд суттєвих відмінностей табл. 2).

**Відмінності між Польщею та Україною у ставленні
до підприємництва в кінці 80-х років XX століття**

Відмінності	Польща	Україна
Історичні події XX століття щодо підприємництва	Уникнення колективізації, індустріалізації та розкуркулення у 20-30 рр. XX ст.	Знищення класів людей, які займалися невеликим підприємництвом у 20-30 рр. XX ст.
Роль приватних підприємств в економіці держави	Близько чверті ВВП створюється приватними підприємствами, особлива роль в сільському господарстві	Відсутність приватних підприємств до 1988 року
Ставлення суспільства до приватних підприємств	Критичне ставлення до індивідуального підприємництва в повоєнні роки в чергуванні до його стабілізуючого фактора	Пропаганда суспільного характеру виробництва та засудження індивідуальності праці
Вплив політичного устрою країни на підприємництво	Намагання поєднувати соціалістичний спосіб господарювання і раціональність праці	Частина СРСР, відсутність власної моделі економіки, залежність від сировинного ринку
Зовнішній вплив на економіку країни	Незалежна країна, існують зв'язки з іншими країнами	Відсутність незалежних економічних зв'язків

Список використаних джерел

1. Т.Єфременко, Економічна ментальність українського етносу // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2007. - №2.
2. А.Кудінова, Історичні передумови формування вітчизняної моделі підприємницької поведінки // Галицький економічний вісник. - 2006. - №3
3. L.Balcerowicz, Socjalizm, kapitalizm, transformacja. Szkice z przełomu epok, WN PWN, Warszawa, 1997
4. M.Baitowski, Gospodarka socjalistyczna w Polsce, WN PWN, Warszawa 2009
5. A. Drab-Kurowska, A.Sokyi, Maie i ibrednie przedsixbiorstwa wobec wyzwac rozwoju technologii XXI wieku, CeDeWu.pl, Warszawa, 2010.

Annotation. The article deals with the description of small business state in Poland in 1945-1989. The Ukrainian and Polish legislation and economy in the period of socialism are analyzed.

Key words: small business, socialistic country, governmental policy in the field of enterprise.

THE CONCEPT OF ENTREPRENEURSHIP IN LITERATURE

The entrepreneurship is one of the most important attributes of market-driven economy. In literature we can find many different definitions of entrepreneurship. The studies of the literature connected with the issue of entrepreneurship indicate different levels of researches about entrepreneurship; it can help us to separate the concepts emerged on the ground of economy, psychology, culture and emerged on the ground of management science¹ The most comprehensive set form the conceptions creating within the framework of the different trends of economy.

The concept of entrepreneurship in a professional literature appeared in mid-XVIII century, and was initiated by the French economist R. Cantillon. He, first used the term «entrepreneur» and defined the main activities of the entrepreneur. Cantillon named entrepreneur as the merchants who could see the price differences on the different markets and used them to their advantage, which means to buy cheaply and to sell at a profit². Cantillon recognized this issue as a chance for the people who could identify and use the differences and these people were named entrepreneurs by him. This phenomenon was not new, but Cantillon paid attention to the risk of business deals. In this way Cantillon initiated the theory of arbitration - one of the sources of benefit is the difference of the prices of the same products appearing on the different local markets³.

The aspect of entrepreneurship was also analyzed by J.B. Say. He developed the Cantillon's theoretical output. Say writes about significant and crucial role of the entrepreneur who transmits resources from the area of lower efficiency to the area of higher efficiency and profits. This person, taking the responsibility for the enterprise, searches for and uses chances and in this way becomes a mover of economic progress^{4*}.

In Say's theory the entrepreneur is the independent producer who combines the factors of funds, works and organizing work but on condition that he combines these factors for the first time.

The sense of enterprising attitude is more clearly emphasized by J. Schumpeter, who says that entrepreneurship is the curious state of mind, that only some people are privileged to have. He claimed that the structure of society is some kind of pyramid with the entrepreneur - innovator on the top of this pyramid, who sets the direction of economic progress. The sense of entrepreneurship is a kind of aptitude giving the power to overcome obstacles, prejudices

and people's own resistance. The entrepreneurship is strictly combined with carrying out the function of being a leader because of having special features like authority and individuality⁶. In the presentation of Schumpeter entrepreneurship is the motive power of many phenomenon and also the factor of economic development⁷.

Another conception of entrepreneurship is shown by American economist F. Knight. The starting point for his considerations is the difference between risk and uncertainty - treated as synonyms. According to F. Knight, risk is the departure from the expected states which can be predicted on the basis of probability calculus. Whereas, uncertainty appears in relation to generated profit by the entrepreneur. In connection with so differentiated inceptions we can divide two different enterprising operations like: macroeconomic function of market adaptation of the production result from changing situation on the market and microeconomic function connected with the necessity of taking constant decisions⁸. Knight was also interested in achieving benefits in economic activity. This benefit was interpreted by him as a sort of recompense by facing uncertainty and risk. According to Knight, achieving benefit is an effect of many different factors. There are three most important factors like abilities that can help the entrepreneur to perceive the arise opportunities, Happiness necessary in the situation of uncertainty and risk and also the situation on the market on which the entrepreneur works⁹.

On the other hand, according to I. Kirzner, who makes use of L. von Mises and F-A. Hayek' achievement, the element of entrepreneurship can be found in so-called wariness on the condition of market equilibrium result from mid-term and interregional divergences between demand and supply. The entrepreneur notices these market changes, which create the potential source of earnings. The discovery of occasions comes from the careful observation of surrounding and fast reaction for the taking place transformations¹⁰.

Entrepreneurship is considered by Kirzner on two levels: elementary and market processes. On the elementary level entrepreneurship is based on the following assumptions¹¹:

- entrepreneurship in the individual action includes certain effort - it has to ensure the largest «responsibility» between the future of the unit that can be seen or planned and the real future. This effort covers imagination and creativity. If the planned future becomes the real future the effort will depend on them,
- entrepreneurship is closely related to uncertainty of the future. Uncertainty means that in the case of lack of the entrepreneur's vigilance his own opinion about the future will be erroneous, so he or she will not achieve what he or she really intended,
- the stimulus to put the entrepreneur's vigilance on is the clear profit or avoided loss.

Kirzner considers that the individual behaviours form the entrepreneurship in the assessment of the market's features and functions¹²:

- entrepreneurship secures the cohesion of the market's different parts and segments' functions,
- the range of the entrepreneurship is determined by the knowledge possessed by the particular entities,
- potential profit is like a stimulus to uncover the differences between the prizes in the different market's segments.

The valuable elements of the individual behaviour's analysis, to sensitive to the problem of uncovering the opportunity makes the function of the entrepreneurship simply - just buying and selling expensively.

P.F. Drucker - a well-known American economist also expressed his opinion on a subject of the entrepreneurship. He claims that the concept of the entrepreneurship is expressed in all the areas of the enterprise's activities. He believes that «The entrepreneurship is not a science or an art. It is a practice. It is based on the science (...). Like in all practical fields, for instance in medicine or engineering, the science in entrepreneurship is a mean to attain the objective. What is the science in practice is defined by the goal, that is by the practice¹³«. Drucker also writes that: «entrepreneurship (...) is not only limited to the economic area, although it is originated from it (...) but there are small differences between the entrepreneurship appear in different areas¹⁴».

The concept of the entrepreneurship was also created by H. Leibenstein. This author treats entrepreneurship as a creative reply to the existence of inefficiency X assumes that the enterprises do not maximize profits and do not minimize expenses, the man's behaviour is governed by the principle of selective rationality, in enterprises there is a new type of inefficiency called X, that is caused by incomplete drawing of resources, and the basic economic variable of the concept of inefficiency X is «the effort» of the enterprise's employees and managers¹⁵. The entrepreneurship in view of the inefficiency X theory can eliminate this inefficiency, overcome; imperfection and other obstacles which may exist on the market. On the other hand, entrepreneurs can create new protection barriers for their own companies.

Leibenstein emphasizes that entrepreneurship is a rare factor in economy which results from the rarity of the existence of the abilities' combination that determine the realization of the enterprising roles, which consist of completing resources and fulfilling the market's loophole¹⁶.

W. J. Baumol perceives the entrepreneurship in the context of the economy as a whole, especially specific economic instruments, for instance: tax politics. These instruments enable shaping of entrepreneurship. Baumol enquires the impact of different macroeconomic factors on the entrepreneurship supply and its impact on economic growth. In Baumola's model the decisive role play two factors' groups, like¹⁷:

- entrepreneurship awarded by the profit that the entrepreneur can achieve and the amount which is dependent on tax politics,
- institutionalized restrictions inhibit the entrepreneurship development, for instance taxes amount, the efficiency of economic mechanism, regulations and rules that determine an entrance to particular market, the introduction of innovations.

Whereas, S. Sudol claims that: «entrepreneurship is a willingness and ability to make and solve new problems (innovations) in a creative and innovative way, the ability to use occurring chances and occasions as well as flexibly adapting to changing conditions¹⁸.»

According to K. Matusiak entrepreneurship is «a psychical feature, the complex of features which determine achieving success in organizing and managing the company»¹⁹.

Moreover, T. Krasnicka thinks that: «entrepreneurship is a special kind of people's activity, acting individually or in the organization; this activity consists of using appearing occasions by the realization of undertaking (introducing innovations, forming new organizations or renewing of these ones that already exist), that brings economical and/or off economical effects to their entities and surrounding»²⁰.

In accordance to the definition accepted by Global Entrepreneurship Monitor (GEM) entrepreneurship means actions taken by individuals, teams and also companies in purpose to form new companies or develop activities of the already existing companies²¹.

The entrepreneurship is a very important element of the management process because it promotes peoples' professional activities and, what is more, establishes a new business system and modernization as well as expanding the scope of existing companies operations.

The entrepreneurship manifest oneself in effective and efficient making and implementation of decisions²².

The entrepreneurship is like a driving force in the enterprise, and its essence can be found for instance in creativity, innovativeness and readiness in taking risk. The entrepreneurship acknowledges as taking economic activity and its effective management in risk traditions inherent in managing societies. It is also depend on economical, technical cultural, social, ecological, legal and political considerations developing in historical progress's process²³.

Nowadays more and more frequently researches on the essence of entrepreneurship take their interest rate if on an enterprising process. Next indication, who and why becomes an entrepreneur is examined together with personal features that contribute to the success or defeat in entrepreneurship, and the process connected with introducing new products or new market organizational solutions is examined²⁴. The entrepreneurship can be redefined as an organizing process consecutive contrast of stages, directed in the given renditions to use the innovative idea to achieve profits and taking the risk of process realization into consideration²⁵.

As it was mentioned before, in economic literature there is a wide range of entrepreneurship definitions. It follows from the research criterion that the author took into consideration. The entrepreneurship category does not have unambiguous and universal interpretation. The entrepreneurship problem is researched by representatives of many scientific disciplines like: economy, law, sociology, psychology, organization and management. That is why it is very difficult to find one, uniform position in the entrepreneurship matter.

¹ T. Krasnicka, *Koncepcja rozwoju przedsiębiorczości ekonomicznej i pozaekonomicznej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego w Katowicach, Katowice 2002, p. 20.

² A. K. Kozmiriski, *Zarządzanie w warunkach niepewności. Podręcznik dla zaawansowanych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, p. 162.

³ T. Piecuch, *Przedsiębiorczość. Podstawy teoretyczne*, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2010, p. 16.

⁴ K. B. Matusiak, *Rozwój systemów wsparcia przedsiębiorczości - przesłanki, polityka i instytucje*, Instytut Technologii Eksploatacji - Państwowy Instytut Badawczy, Radom - Łódź 2006, p. 25.

⁵ T. Piecuch, *Przedsiębiorczość. Podstawy teoretyczne...*, op. cit., p. 18.

⁶ K. B. Matusiak, *Rozwój systemów wsparcia przedsiębiorczości...*, op. cit., p. 37.

⁷ T. Krasnicka, *Koncepcja rozwoju przedsiębiorczości ekonomicznej...*, op. cit., p. 30.

⁸ K. B. Matusiak, *Rozwój systemów wsparcia przedsiębiorczości...*, op. cit., p. 40.

⁹ T. Piecuch, *Przedsiębiorczość. Podstawy teoretyczne...*, op. cit., p. 29.

¹⁰ T. Piecuch, *Przedsiębiorczość. Podstawy teoretyczne...*, op. cit., p. 41.

¹¹ T. Krasnicka, *Koncepcja rozwoju przedsiębiorczości ekonomicznej...*, op. cit., p. 33-34.

- ¹²M. Kirzner, Competition and Entrepreneurship, The University of Chicago Press, Chicago 1973, p. 95.
- ¹³P. F. Drucker, Innowacja i przedsiębiorczość. Praktyka i zasady, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1992, p. 8.
- ¹⁴There, p. 36.
- ¹⁵T. Krasnicka, Koncepcja rozwoju przedsiębiorczości ekonomicznej..., op. cit., p. 43.
- ¹⁶There, p. 44.
- ¹⁷There, p. 46.
- ¹⁸S. Sudol, Przedsiębiorstwo przemysłowe. Ekonomika, organizacja, zarządzanie, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1988, p. 29.
- ¹⁹K. B. Matusiak, Rozwój systemów wsparcia przedsiębiorczości..., op. cit., p. 16.
- ²⁰T. Krasnicka, Wokół pojęcia przedsiębiorczości, Przegląd Organizacji 2002, no 6, p. 14.
- ²¹K. Baclawski, M. Koczerga, P. Zbierowski, Studium przedsiębiorczości w Polsce w roku 2004, Global Entrepreneurship Monitor, p. 7
- ²²E. Michalski, Strategie przedsiębiorczości, [w:] Przedsiębiorczość warunkiem rozwoju regionu i kraju w procesie globalizacji, S. Jankiewicz, K. Pajk (red.), Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2006, p. 34.
- ²³M. Bratnicki, J. Struzyna (red.), Przedsiębiorczość i kapitał intelektualny, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego w Katowicach, Katowice 2001, p. 35.
- ²⁴A. Gawel, Bariery rozwoju przedsiębiorczości w Polsce, Przegląd Organizacji 2005, nr 5, p. 17.
- ²⁵W. Adcimczyk, Ewolucja form i typów przedsiębiorczości, Zeszyty Naukowe AE nr 236, Poznań 1995, p. 9.

УДК 631.11:330.524 (477.61)

А.О. Висоцька, Луганський національний
аграрний університет, м. Луганськ

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ТА НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В статті обґрунтовано методологічний напрямок кількісного визначення аграрного ресурсного потенціалу, розраховані показники ресурсозабезпеченості та ефе-

- ¹²M. Kirzner, Competition and Entrepreneurship, The University of Chicago Press, Chicago 1973, p. 95.
- ¹³P. F. Drucker, Innowacja i przedsiębiorczość. Praktyka i zasady, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1992, p. 8.
- ¹⁴There, p. 36.
- ¹⁵T. Krasnicka, Koncepcja rozwoju przedsiębiorczości ekonomicznej..., op. cit., p. 43.
- ¹⁶There, p. 44.
- ¹⁷There, p. 46.
- ¹⁸S. Sudol, Przedsiębiorstwo przemysłowe. Ekonomika, organizacja, zarządzanie, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1988, p. 29.
- ¹⁹K. B. Matusiak, Rozwój systemów wsparcia przedsiębiorczości..., op. cit., p. 16.
- ²⁰T. Krasnicka, Wokół pojęcia przedsiębiorczości, Przegląd Organizacji 2002, no 6, p. 14.
- ²¹K. Baclawski, M. Koczerga, P. Zbierowski, Studium przedsiębiorczości w Polsce w roku 2004, Global Entrepreneurship Monitor, p. 7
- ²²E. Michalski, Strategie przedsiębiorczości, [w:] Przedsiębiorczość warunkiem rozwoju regionu i kraju w procesie globalizacji, S. Jankiewicz, K. Pajk (red.), Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2006, p. 34.
- ²³M. Bratnicki, J. Struzyna (red.), Przedsiębiorczość i kapitał intelektualny, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego w Katowicach, Katowice 2001, p. 35.
- ²⁴A. Gawel, Bariery rozwoju przedsiębiorczości w Polsce, Przegląd Organizacji 2005, nr 5, p. 17.
- ²⁵W. Adcimczyk, Ewolucja form i typów przedsiębiorczości, Zeszyty Naukowe AE nr 236, Poznań 1995, p. 9.

УДК 631.11:330.524 (477.61)

А.О. Висоцька, Луганський національний
аграрний університет, м. Луганськ

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ТА НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В статті обґрунтовано методологічний напрямок кількісного визначення аграрного ресурсного потенціалу, розраховані показники ресурсозабезпеченості та ефе-

ктності використання ресурсного потенціалу Луганської області, визначені напрямки удосконалення його використання.

Ключові слова: ресурсний потенціал, економічна оцінка, земельні, трудові, матеріальні ресурси, ефективність.

Постановка проблеми. Трансформація системи господарювання, що склалася в умовах централізованої економіки, об'єктивно зумовила не лише зростання нестабільності середовища функціонування підприємств аграрної сфери, але і привела до руйнування

регульованою державою системи формування і використання ресурсного потенціалу і аграрних формувань. У сучасних умовах одним з перспективних напрямів ефективного; функціонування сільського господарства України є розвиток аграрного виробництва за рахунок використання внутрішніх резервів при обмеженій державній підтримці.

Аналіз досліджень і публікацій. Принципово новою проблематику потенціалу аграрного підприємства на сьогодні вважати не можна, адже їй присвячено цілу низку робіт. Значний внесок у розробку проблем оцінки та раціонального використання аграрного потенціалу зробили В.Г. Андрійчук, О.Ф. Балацький, Ю.В. Василенко, В.Я. Месель-Веселяк, О.М. Онищенко, Г.М. Підлисецький, П.Т. Саблук, В.А. Свободін, Б.И. Смагін, А.В. Улезько, В. Й. Шиян, В.В. Юрчишин та ін. Однак на рівні підприємства традиційний підхід до даної проблеми не відповідає ринковим умовам функціонування, й накопичений досвід досліджень у цьому питанні потребує ретельного аналізу.

Формулювання мети статті. Обґрунтування вибору методу та проведення оцінки аграрного ресурсного потенціалу Луганської області, формулювання напрямків удосконалення використання його складових елементів.

Виклад основного матеріалу. Досить поширеною в економічній літературі думка, що в склад аграрного ресурсного потенціалу входять земельні, трудові і матеріальні ресурси. З цього приводу П.Т.Саблук зазначає: «основними факторами сільськогосподарського виробництва є жива праця, земля та уречевлена праця» [3, с. 5]. Такої думки дотримуються й інші науковці, зокрема, Василенко Ю.В., АндрійчуВ.Г. вказують, що використовувані в процесі виробництва продукції сільськогоспо- дарські угіддя, основні виробничі фонди та трудові ресурси складають ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств [1, с. 31; 2, с. 8].

Найбільш методично складною є порівняльна оцінка різних за своєю природою і функцією в господарському обороті складових аграрного потенціалу. В даний час сформувалося три методологічні напрямки, в основі яких лежать:

1. Статистичні моделі, що відбивають зв'язок між виробничими ресурсами і результатами виробництва.
2. Стандартизовані значення забезпеченості господарств окремими видами ресурсів, які обчислюються шляхом віднесення величини наявних ресурсів у кожному господарстві до їх середньогрупової чи до базисної величини.
3. Економічна оцінка земельних, матеріальних і трудових ресурсів, сума яких! представляється як показник ресурсозабезпеченості господарств [4, с.9].

При цьому економіко-статистичні моделі на основі розрахункового результативного показника дають лише непряме, а в зв'язку з його коливаннями, і дуже відноснопредставлення про ступінь розвитку і використання ресурсного потенціалу сільського господарства. Основним недоліком індексного методу є визначення порівняльно ресурсозабезпеченості, а не сукупної корисності ресурсів. В той же час цей метод вимагає абстрагування від структури потенціалу і не враховує пропорційність поєднання окремих ресурсів.

З позиції функціонування підприємства в ринкових умовах очевидною виглядає **необхідність вартісної** (грошової) оцінки ресурсного потенціалу. Перевага грошового вимірника полягає в тому, що всі відтворювальні процеси в аграрному секторі економіки обслуговуються товарно-грошовими відносинами і вимірюються відповідними вартісними категоріями.

Подібна оцінка ресурсного потенціалу Луганської області була використана за допомогою економічної оцінки окремих складових: земельних, матеріальних і трудових ресурсів. Було визначено, що в загальній структурі ресурсного потенціалу найбільша питома вага займає потенціал землі (81,1%), трудовий потенціал і потенціал матеріально-трудоових ресурсів складає лише по 9,4%. Подібна структура потенціалу спостерігається і при оцінці ресурсного потенціалу України в цілому (табл.1).

Таблиця 1

Структура ресурсних потенціалів України та Луганської області, 2009 р.

Показник	Луганська область		Україна	
	млн. грн	%	млн. грн	%
Ресурсний потенціал, в т.ч.:	18786,1	100	530804,7	100
земельні ресурси	15241,9	81,1	414443,7	78,1
трудові ресурси	1772,1	9,4	60233,6	11,3
основні засоби	1772,1	9,4	56127,4	10,6

Проте, при оцінці показників ефективності використання аграрного ресурсного потенціалу було визначено, що по Луганській області їх значення значно поступаються середнім показникам по Україні. Так, в 2009 році валової продукції на 1000 грн. ресурсного потенціалу по області було отримано на 19,4% менше, ніж в середньому по країні. Різниця по показнику прибутку ще суттєвіша - 89,6%, або в 9,6 рази.

Такий стан сільськогосподарських підприємств Луганської області можна пояснити наступним: маючи родючі ґрунти, але працюючи в умовах південного сходу України з низьким рівнем опадів і тяжкими погодними умовами, де терміни виконання робіт визначають результати роботи товаровиробника, потрібні нові підходи до формування і використання ресурсного потенціалу.

Висновки та пропозиції. Економісти-аграрники давно вже прийшли до висновку, що необхідно привести всі складові ресурсного потенціалу до спільного знаменника й аналізувати всю сукупність змін у складі ресурсів. В умовах трансформаційної економіки найбільш сприятливим для цього є вартісна (грошова) оцінка ресурсного потенціалу.

Не зважаючи на величезні можливості розвитку сільського господарства України та її регіонів, на сьогодні ресурсний потенціал використовується малоефективно. Для підвищення ефективності його використання як для сільськогосподарських підприємств Луганської області, так і України в цілому необхідний комплекс заходів, направлених на збалансованість та найбільш повне використання наявних ресурсів. Ці заходи повинні мати комплексний характер та включати: техніко-технологічне, управлінські, соціальні та природоохоронні напрямки. Першочергова роль в цих перетвореннях належатиме комплексу адміністративних, економічних і індикативних заходів державного регулювання.

Список використаних джерел

1. Андрийчук В.Г. Экономика аграрных предприятий: Учебник. - 2-е изд., доп. и перераб. / В.Г. Андрийчук. - К.: КНЕУ, - 2002. - 624 с.

2. Василенко Ю.В. Производственный потенциал сельскохозяйственных предприятий / Ю.В. Василенко. - М.: Агропромиздат, 1989. - 152 с.
3. Саблук П.Т. Аграрна реформа в Україні (здобутки, проблеми і шляхи вирішення) / П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров // Економіка України. - 2009. - №12. - С.3-13
4. Ткаченко В.Г., Богачёв В.И. Аграрная реформа в Украине: результаты, проблемы, перспективы завершения / Монография. Под общей редакцией профессора В.Г.Ткаченко и В.И. Богачёва. - Луганск: «Книжковий світ», 2006. - 228 с.

Annotation. *Methodological direction of quantitative determination of agrarian resource potential is reasonable in the article, the indexes of material well-being are expected by resources and to efficiency of the use of resource potential of the Luhansk area, the ways of improvement of his use are certain.*

Key words: *resource potential, economic evaluation, resources efficiency landed, labour, material.*

УДК 65.012.265:658.0

О.С. Гіджеліцька, асистент,

Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА, ЙОГО СУТНІСТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ВИМІРЮВАНІСТЬ

У статті розглянуто сутність та класифікацію ресурсного потенціалу підприємства, визначена взаємозалежність між його складовими, а також описано різні показники ресурсоемності для окремих видів товарів.

Ключові слова: ресурси, матеріальні, нематеріальні, трудові, фінансові, ресурси, інноваційний потенціал, показники ресурсоемності.

Постановка проблеми. У більшості підприємств української економіки кризові явища відобразилися значним скорочення обсягів виробництва, зниженням платоспроможності і фінансової стабільності, збитковістю діяльності. В умовах обмеженості власних фінансових ресурсів і високої вартості залучених ресурсів формування та реалізація ефективного механізму управління ними в організаціях реального сектору

2. Василенко Ю.В. Производственный потенциал сельскохозяйственных предприятий / Ю.В. Василенко. - М.: Агропромиздат, 1989. - 152 с.
3. Саблук П.Т. Аграрна реформа в Україні (здобутки, проблеми і шляхи вирішення) / П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров // Економіка України. - 2009. - №12. - С.3-13
4. Ткаченко В.Г., Богачёв В.И. Аграрная реформа в Украине: результаты, проблемы, перспективы завершения / Монография. Под общей редакцией профессора В.Г.Ткаченко и В.И. Богачёва. - Луганск: «Книжковий світ», 2006. - 228 с.

Annotation. *Methodological direction of quantitative determination of agrarian resource potential is reasonable in the article, the indexes of material well-being are expected by resources and to efficiency of the use of resource potential of the Luhansk area, the ways of improvement of his use are certain.*

Key words: *resource potential, economic evaluation, resources efficiency landed, labour, material.*

УДК 65.012.265:658.0

О.С. Гіджеліцька, асистент,

Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА, ЙОГО СУТНІСТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ВИМІРЮВАНІСТЬ

У статті розглянуто сутність та класифікацію ресурсного потенціалу підприємства, визначена взаємозалежність між його складовими, а також описано різні показники ресурсоємності для окремих видів товарів.

Ключові слова: ресурси, матеріальні, нематеріальні, трудові, фінансові, ресурси, інноваційний потенціал, показники ресурсоємності.

Постановка проблеми. У більшості підприємств української економіки кризові явища відобразилися значним скорочення обсягів виробництва, зниженням платоспроможності і фінансової стабільності, збитковістю діяльності. В умовах обмеженості власних фінансових ресурсів і високої вартості залучених ресурсів формування та реалізація ефективного механізму управління ними в організаціях реального сектору

економіки стає основою збереження фінансової стійкості та стабільності функціонування організації.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Значний внесок у розробку теоретико-методологічних основ процесу формування і використання ресурсів підприємств внесли вітчизняні вчені-економісти М. Білик, І. Бланк, Л. Буряк, О. Василик, А. Даниленко, А. Загородній, І. Зятковський, Л. Костирко, В. Сенчагов, С. Огородник, В. Опарін, А. Поддєрьогін, О. Романенко, О. Терещенко, В. Федоров та інші.

Мета статті. Дослідження сутності ресурсів підприємств, ресурсного потенціалу, який вони формують, його елементного складу, а також визначення основних показників ресурсоємності окремих товарів.

Виклад основного матеріалу. Підприємство є складною економічною системою, ефективне управління якою в умовах зовнішнього та внутрішнього середовища є основою його успішного функціонування та постійного зростання. Забезпечити стійкість підприємства дозволяє найважливіший стратегічний ресурс - його ресурсний потенціал, що поєднує декілька складових.

Саме поняття «ресурси» (фр. *ressources* - допоміжний засіб) трактується як «основні елементи виробничого потенціалу, які має в розпорядженні система і які використовуються для досягнення конкретних цілей економічного розвитку» [1].

На сьогодні існує декілька підходів щодо їх класифікації, але можна виділити такі основні як матеріальні, нематеріальні, трудові, інноваційні, фінансові ресурси (потенціали) підприємства, а також методи управління та організації ефективного використання ресурсів підприємства (управлінський потенціал).

Розглянемо їх детальніше.

Матеріальні ресурси - це ресурси в натурально-речовій формі, які використовуються у виробничій (господарській) діяльності підприємства. До їхнього складу входять основні фонди та частка обігових фондів. Основні фонди - це матеріально-речові цінності підприємства, які використовуються як засоби праці. Частина обігових фондів входить до складу матеріальних ресурсів: малоцінні та швидкозношувані предмети, пакувальні матеріали, паливо, електроенергія та ін.

Нематеріальні ресурси - об'єкти промислової та інтелектуальної власності, здатні приносити користь тривалий час: гудвіл, ноу-хау, бази знань, бази даних, патент, винаходи тощо.

Трудові ресурси (трудовий чи кадровий потенціал) підприємства - сукупність зайнятих на підприємстві за основною та допоміжною діяльністю. Оцінка кадрового

потенціалу у вартісних категоріях є особливо актуальною для власника підприємства. Вона допомагає отримати реальне уявлення про те, наскільки здібності працівників перевищують витрати на їх залучення, навчання та розвиток [2, с. 68].

Фінансові ресурси (фінансовий потенціал) - сукупність грошових коштів і надходжень, що є в розпорядженні підприємства для виконання фінансових зобов'язань, здійснення витрат на відтворення підприємства та стимулювання працівників. Фінансові ресурси важливі як вихідний вид ресурсів для створення та діяльності підприємства, забезпечують процес виробництва, є необхідною умовою неперервності процесу виробництва. В умовах ринку, навіть маючи достатню наявність на підприємстві основних фондів та кадрів, підприємство іноді не здатне функціонувати, оскільки не має необхідної суми готівкових грошових коштів (фінансових ресурсів) [6, с. 65].

В умовах інноваційного розвитку економіки країни особливу увагу приділяють дослідженню ролі та змісту інноваційного потенціалу підприємства. Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова інноваційний потенціал досліджує за такими аспектами: кадрове забезпечення підприємства; рівень освіти персоналу підприємства; фінансування наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності; кількість і структура наукових і науково-технічних робіт; патентування винаходів; рівень інноваційної активності підприємства; динаміка виробництва інноваційної продукції; частка інноваційної продукції у загальних обсягах виробництва [3, с. 104]. В. Гончаров та Є. Іванова визначають інноваційний потенціал підприємства як органічне поєднання ресурсів, спроможностей та можливостей підприємства в інноваційній діяльності [3, с. 105].

Фінансовий потенціал має особливе значення для підприємства. За своєю суттю фінансовий потенціал визначається не просто сукупністю фінансових ресурсів і можливостей підприємства, а їхньою органічною єдністю. Обсяги фінансового потенціалу відображають фінансову міцність або здатність окремого суб'єкта брати участь у створенні матеріальних благ і наданні послуг. Вони характеризуються тією сукупністю засобів, джерел, запасів або фінансових можливостей, якими володіє підприємство і які можуть бути використані для реалізації конкретних цілей і завдань.

На думку В. Герасимчука, визначення управлінського (інтелектуального) потенціалу охоплює оцінку таких основних характеристик: сприйняття нових ідей; готовність критикувати; бачення перспективи; рівень інтелекту; цілеспрямованість та наміри; управлінське мислення [3, с. 103].

Формування ресурсного потенціалу підприємства - це виявлення стратегічних можливостей, здатних підвищити конкурентоспроможність підприємства; визначення резервів потенціалу.

Майбутнє невизначене, тому витрачання ресурсів супроводжується тим чи іншим рівнем ризику, які також треба оцінювати .[4, с. 246].

Задля цього підприємство має обраховувати та аналізувати різні показники ресурсоемності для окремих видів товарів. Вони також можуть різнитися, але оптимально можна виділити такі:

1) абсолютні; 2) структурні; 3) відносні; 4) питомі.

До абсолютних показників ресурсоемності товару відносяться показники по стадіях життєвого циклу:

- витрати на маркетинг (на одиницю товару);
- витрати на НДДКР (на одиницю товару);
- витрати на організаційно-технологічну підготовку виробництва нового товару;
- витрати на виробництво товару;
- витрати на сервіс споживачів товару;
- витрати на експлуатацію і технічне обслуговування товару;
- витрати на відновлення (ремонт) товару;
- витрати (економія) на утилізацію товару.

До структурних показників ресурсоемності товару відносяться показники, що характеризують частку укрупненого виду ресурсу на кожній стадії життєвого циклу одиниці товару:

- сировина і матеріали (у відсотках від повних витрат на даній стадії життєвого циклу товару);
- комплектуючі купувальні вироби або запасні частини (у відсотках від повних витрат);
- паливно-енергетичні ресурси (у натуральному виразі і у відсотках від повних витрат);
- заробітна плата промислово-виробничого персоналу фірми, що доводиться на одиницю товару (у відсотках від повних витрат);
- амортизація основних виробничих фондів з розрахунку на одиницю товару на даній стадії (у відсотках) [8, С. 196-197].

До відносних показників ресурсоемності товару відносяться показники витрати ресурсу на одиницю технічного параметра об'єкту або технологічні втрати ресурсу.

Наприклад, витрата конкретного виду вугілля на вироблення 1 кВт-ч електричної енергії, відсоток технологічних втрат конкретного виду ресурсу на конкретній стадії життєвого циклу товару, коефіцієнт використання конкретного виду ресурсу і ін.

До питомих показників ресурсоемкості товару відносяться показники, що характеризують витрату конкретного вигляду або сукупності ресурсів на окремій стадії життєвого циклу товару на одиницю його корисного ефекту.

До показників ресурсоемності виробництва відносяться показники, що характеризують ефективність використання окремих видів ресурсів в цілому по фірмі, без прив'язки до конкретних товарів. До них доцільно віднести:

- ефективність оборотного капіталу;
- ефективність накопиченого капіталу;
- рентабельності виробництва
- показник заборгованості;
- ефективність активів і ін.

Додатково до перерахованих показників ресурсоемності виробництва рекомендується включити наступні:

- продуктивність праці (відношення загального об'єму продажів за рік до середньорічної чисельності персоналу фірми);
- наднормативні втрати робочого часу (наприклад, за рік);
- наднормативні втрати матеріальних ресурсів (включаючи паливно-енергетичні);
- наднормативні простой технологічного устаткування основного, допоміжного і обслуговуючого виробництв;
- наднормативні виплати штрафів і т. п.

Висновки. Для підвищення ефективності управління ресурсами підприємства потрібно використати всі можливі важелі, які позитивно впливатимуть на управління підприємством та його загальний розвиток. Для цього необхідно розділяти та аналізувати різні складові ресурсного потенціалу підприємства, а також оцінювати показники ресурсоемності для різних товарів. В умовах сучасних змін і динамічних трансформаційних процесів в Україні підприємствам слід розширювати та поглиблювати дослідження в галузі теорії та практики управління своїми ресурсами.

Список використаних джерел

1. Бізнес-середовище в Україні: проект Міжнародної фінансової корпорації IFC. - К., 2005. - 110 с.

2. Бауліна Т.В. Кадровий потенціал як головний фактор управління змінами на підприємстві. - Економіка і управління. - К., 2008. - № 1. - С. 67-71.
3. Головатюк В.М. Вимірювання інноваційного потенціалу в контексті формування стратегії розвитку підприємства. - Механізм регулювання економіки.-К., 2009.- №1.-С. 102-111.
4. Кирилов О.Д. Формування ефективної стратегії розвитку підприємства в умовах інвестиційної уразливості. - Академічний простір. - К., 2008. - № 12. - С. 244-250.
5. Міценко М. Г. Ресурсний потенціал підприємства: сутність, структура, стратегія використання. - Науковий вісник НЛТУ України. - Львів, 2010. - Вип. 20.9. - С. 193-198
6. Підлісецький Г.М. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу під-приємств. // Економіка АПК. - К.,2008. - № 5. - С. 65-66
7. Сердак С.Е. Принципи ефективного управління ресурсами суб'єктів господарювання. - Академічний огляд. - К., 2008. - № 2. - С. 83-88.
8. Суперека С. І. Роль ресурсозбереження у системі конкуренто-спроможності виробничих підприємств. //Економічний простір. - К., 2008. -№20/1. - С. 191-199.

Annotation. *This article studies the essence and the structure of the resource potential of an enterprise, we have defined the main factors that have an influence on the formation of its effectiveness.*

Key words. *Resources, material, nonmaterial, investment, financial potential, potential possibilities, efficiency of forming and use of resources; resource saving.*

УДК 658.012.34

О.П. Глібко, аспірант,

Житомирський національний агроекологічний університет, м. Житомир

РОЛЬ ЛОГІСТИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Вивчено сутність логістичного менеджменту, функції та методи логістичного управління підприємством. Розкрито обов'язки менеджера-логіста. Визначено роль логістичного менеджменту в підвищенні ефективності функціонування підприємств.

Ключові слова: *логістика, логістичний менеджмент, менеджер-логіст.*

2. Бауліна Т.В. Кадровий потенціал як головний фактор управління змінами на підприємстві. - Економіка і управління. - К., 2008. - № 1. - С. 67-71.
3. Головатюк В.М. Вимірювання інноваційного потенціалу в контексті формування стратегії розвитку підприємства. - Механізм регулювання економіки.-К., 2009.- №1.-С. 102-111.
4. Кирилов О.Д. Формування ефективної стратегії розвитку підприємства в умовах інвестиційної уразливості. - Академічний простір. - К., 2008. - № 12. - С. 244-250.
5. Міценко М. Г. Ресурсний потенціал підприємства: сутність, структура, стратегія використання. - Науковий вісник НЛТУ України. - Львів, 2010. - Вип. 20.9. - С. 193-198
6. Підлісецький Г.М. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу під-приємств. // Економіка АПК. - К.,2008. - № 5. - С. 65-66
7. Сердак С.Е. Принципи ефективного управління ресурсами суб'єктів господарювання. - Академічний огляд. - К., 2008. - № 2. - С. 83-88.
8. Суперека С. І. Роль ресурсозбереження у системі конкуренто-спроможності виробничих підприємств. //Економічний простір. - К., 2008. -№20/1. - С. 191-199.

Annotation. *This article studies the essence and the structure of the resource potential of an enterprise, we have defined the main factors that have an influence on the formation of its effectiveness.*

Key words. *Resources, material, nonmaterial, investment, financial potential, potential possibilities, efficiency of forming and use of resources; resource saving.*

УДК 658.012.34

О.П. Глібко, аспірант,

Житомирський національний агроекологічний університет, м. Житомир

РОЛЬ ЛОГІСТИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Вивчено сутність логістичного менеджменту, функції та методи логістичного управління підприємством. Розкрито обов'язки менеджера-логіста. Визначено роль логістичного менеджменту в підвищенні ефективності функціонування підприємств.

Ключові слова: *логістика, логістичний менеджмент, менеджер-логіст.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах стає очевидним, що для виживання і збереження довгострокової конкурентоспроможності підприємства повинні постійно адаптувати свою діяльність до умов ринкового оточення. Успіхи чи невдачі вітчизняних підприємств багато в чому обумовлені відповідно наявністю або відсутністю знань специфіки управлінської діяльності. Для досягнення ефективної виробничої діяльності та стійкого фінансового стану підприємства необхідно впровадження нових прогресивних концепцій менеджменту зокрема, таких як логістика. Концепція логістичного менеджменту є найконструктивнішим підходом до управління матеріальними та супутніми потоками, яка відображає динамічність і складність господарської ситуації.

Аналіз останніх досліджень. Аспекти теорії та практики логістичного управління досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені: І. Бажин, Д. Дж. Бауерсокс, Д. Дж. Клосс, Р. Ларіна, О. Солодка, Л. Фролова [1-5] та ін. Незважаючи на численні дослідження, логістика у вітчизняних умовах є новим науковим підходом і потребує подальших розробок щодо організації логістичного менеджменту на підприємствах.

Постановка завдання. Метою публікації є розкриття сутності та методів логістичного менеджменту, обґрунтування доцільності застосування логістичного управління на підприємствах.

Виклад основного матеріалу. Відомі американські фахівці з логістики та маркетингу Д. Дж. Бауерсокс і Д. Дж. Клосс у своїй науковій роботі відзначають, що поняття логістичного менеджменту полягає «в створенні та налагодженні таких систем управління потоками матеріальних ресурсів незавершеного виробництва та запасів готової продукції, які б служили опорою для ділової стратегії господарської одиниці» [2, с. 27]. У той же час російські вчені В. Стаханов та В. Українцев розглядали логістичне управління, як синтез основних управлінських функцій, спрямованих на планування, організацію, контроль і регулювання економічних потоків у господарських системах для досягнення загальносистемних цілей з найменшими витратами [5, с. 174].

Слід зазначити, що підприємство можна розглядати як систему логістичного менеджменту, тобто як єдину організаційно-господарську структуру, що складається з власне компанії, постачальників сировини, матеріалів і комплектуючих виробів, споживачів готової продукції, системи складського і транспортного господарства. Логістичний менеджмент по суті являє собою управління інтегрованими бізнес-процесами, пов'язаними з просуванням продукції і послуг.

У зв'язку з тим, що сфера закупівель ресурсів, матеріалів для виробничого процесу розглядається і здійснюється логістичною системою, то логістичний менеджмент виступає тим інструментом, який дозволяє ефективно розподіляти і використовувати кошти підприємства так, щоб задовольнити як потреби виробника, так і потреби споживача [4, с. 245].

У свою чергу логістичний менеджмент на виробничих фірмах починається з приймання та обробки замовлення споживача, тобто якісне задоволення попиту від прийняття замовлення до доставки готової продукції кінцевому споживачеві, дотримуючись правил логістики [4, с. 245].

В даний час управління системою логістики на підприємстві здійснюється централізовано чи, навпаки, може бути децентралізовано на рівні відділів [3, с. 116]. Централізована організація логістики припускає, що підприємство має службу логістики, яка керує всіма видами логістичної діяльності з єдиного центру. Децентралізована організація логістики, навпаки, передбачає, що пов'язані з логістикою рішення приймають окремо на рівні підрозділів або виробничих груп і часто в різних географічних регіонах [3, с. 119]. Багато підприємств не мають відділу логістики, але все одно працюють досить ефективно.

Р. Ларіна зазначає, що підприємства, які проводять зовнішньоекономічну діяльність, вважають за краще користуватися послугами третьої сторони або контрактними послугами, це так звана стороння логістика. Причиною тому служать складності глобальних логістичних операцій і різні труднощі управління системами розподілу в різних державах [3, с. 122]. Безумовно, зовнішньоекономічна логістика повинна відповідати всім вимогам, що пред'являються до логістики на внутрішньому ринку, але крім цього їй доводиться справлятися з більшою невизначеністю, породжуваною зростаючою відстанню, попитом, різноманітністю правил регулювання та документації.

Слід звернути увагу на те, що керуючий логістикою на підприємстві звичайно відповідає за вирішення наступних проблем: транспорт та перевезення; контроль запасів і виробничих планів; управління продажами і замовленнями; обслуговування споживачів і складські операції на регіональних складах; управління складським господарством; дослідження в галузі логістики і вдосконалення системи. Керуючий логістикою також контролює процес постачання і відповідний йому інформаційний потік і систему зв'язку [3, с. 116]. На багатьох підприємствах сьогодні вводиться відповідальна посада менеджер-логіст.

Основними взаємозв'язками в системі логістичного менеджменту є взаємозв'язки постачальників з організацією та організації з споживачами.

Розширення міжнародної торгівлі вимагає від логістичних менеджерів знання світового ринку і уміння мислити в глобальних категоріях. Менеджерам треба добре уявляти собі бар'єри для міжнародної логістики, альтернативні варіанти вирішення проблем та способи їх застосування у нетрадиційних обставинах [2, с. 141]. І на внутрішньому, і на світовому ринках логістика підкоряється однаковим принципами, проте умови зовнішньоекономічної діяльності більш складні і пов'язані з великими витратами.

Висновки. Логістичний менеджмент покликаний забезпечити підвищення економічної ефективності в порівнянні з традиційними методами управління. Ключовою ідеєю, яка лежить в основі логістичного підходу до організації та управління економічною діяльністю, повинна бути ідея інтеграції всіх її складових, яка полягає в тому, що потоки матеріалів, фінансів та інформації на технологічно самостійних етапах і стадіях зв'язуються в загальній системі управління.

Список використаних джерел

1. Бажин И. И. Проектно-логистическое управление ресурсным обеспечением. Монография / Игорь Иванович Бажин, Владимир Викторович Сысоев. - Нижний Новгород : Издатель Гладкова О. В., 2005. - 222с.
2. Бауэрсокс Д. Дж. Логистика: интегрированная цеп поставок. 2-е изд. / [Пер. с англ. Н.Н. Барышниковой, Б. С. Пинскера] / Доналд Дж. Бауэрсокс, Дейвид Дж. Клосс. - М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2009. - 640 с.
3. Ларина Р.Р. Логистика в управлении организационно-экономическими системами. Монография / Р. Р. Ларина, В. А. Пилюшенко, В. Н. Амитан. - Донецк: Изд. ВИК, 2003. - 239 с.
4. Солодка О. В. Логістичний та операційний менеджмент: взаємозв'язок та субординація /О.В. Солодка. - Вісник національного університету «Львівська політехніка». Логістика, - 2008. - №623. - С. 242-249.
5. Фролова Л. В. Концепція логістичного управління - основа підвищення ефективності функціонування підприємств / Л. В. Фролова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Логістика. - 2005. - N 526. - С. 173-180.

Annotattion. *The nature of logistic management is studied, functions and methods of logistic management is opened. Duties of logistic manager are determined. The rôle of logistic management in improving the efficiency of enterprises is grounded.*

Key words: *logistics, logistic management, logistic manager.*

УДК 651.531

Ю.М. Грош, аспірант, Подільський державний
аграрно-технічний університет

ЕВОЛЮЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМУ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

У статті розглянуті способи, методи і механізми функціонування трансформаційної економічної системи. Здійснено порівняльний аналіз шляхів та способів формування корпоративних структур відповідно до типу економічних систем, та їх вплив у національну економічну систему.

Ключові слова: *корпорація, корпоративна культура, ідентичність підприємства та персоналу, внутріколективні соціальні норми.*

Постановка проблеми. Умови суперечливості процесів зміни форм власності у сфері приватизації та акціонування підприємств зумовлюють розвиток корпоративного управління. В процесі розвитку механізму корпоративного управління, темпи формування потужних корпорацій, здатних створити критичну масу зрушень в українській економіці, поки що не привели до істотних позитивних структурних змін у вітчизняному виробництві, що потребує пошуку шляхів вирішення проблеми формування корпоративного сектора економіки, який має взяти на себе основний тягар формування високоефективного виробництва та відповідних структурних змін.

Аналіз публікацій. Еволюційні аспекти формування та розвитку механізму корпоративного управління було розглянуто в кращих багатьох відомих науковців. Зокрема вивчення даної проблематики займалися: Булеєв І.П., Богачев С.В., Вільямсон

О.Е., Дінз Г., Зайзель С.К., Крюгер Ф., Ларин Ю., Масленнікова Н., Мельникова М.В., Михальченко В.А., Моросіні П., Петруня Ю.Е., Радигін А., Румянцев С.А., Седжер У., Функ Я.У., Хвалеї В.В. та інші [1-11]. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених даній проблемі, деякі питання залишається невирішеними.

Annotattion. *The nature of logistic management is studied, functions and methods of logistic management is opened. Duties of logistic manager are determined. The rôle of logistic management in improving the efficiency of enterprises is grounded.*

Key words: *logistics, logistic management, logistic manager.*

УДК 651.531

Ю.М. Грош, аспірант, Подільський державний
аграрно-технічний університет

ЕВОЛЮЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМУ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

У статті розглянуті способи, методи і механізми функціонування трансформаційної економічної системи. Здійснено порівняльний аналіз шляхів та способів формування корпоративних структур відповідно до типу економічних систем, та їх вплив у національну економічну систему.

Ключові слова: *корпорація, корпоративна культура, ідентичність підприємства та персоналу, внутріколективні соціальні норми.*

Постановка проблеми. Умови суперечливості процесів зміни форм власності у сфері приватизації та акціонування підприємств зумовлюють розвиток корпоративного управління. В процесі розвитку механізму корпоративного управління, темпи формування потужних корпорацій, здатних створити критичну масу зрушень в українській економіці, поки що не привели до істотних позитивних структурних змін у вітчизняному виробництві, що потребує пошуку шляхів вирішення проблеми формування корпоративного сектора економіки, який має взяти на себе основний тягар формування високоефективного виробництва та відповідних структурних змін.

Аналіз публікацій. Еволюційні аспекти формування та розвитку механізму корпоративного управління було розглянуто в кращих багатьох відомих науковців. Зокрема вивчення даної проблематики займалися: Булеєв І.П., Богачев С.В., Вільямсон

О.Е., Дінз Г., Зайзель С.К., Крюгер Ф., Ларин Ю., Масленнікова Н., Мельникова М.В., Михальченко В.А., Моросіні П., Петруня Ю.Е., Радигін А., Румянцев С.А., Седжер У., Функ Я.У., Хвалеї В.В. та інші [1-11]. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених даній проблемі, деякі питання залишається невирішеними.

Авторами що до цього нерідко висловлювалися протиречиві різні погляди, що свідчить про актуальність подальшого всебічного вивчення цієї проблематики.

На наш погляд, визначення процесів розвитку та формування корпоративних структур, які є рушійною силою сталого економічного та соціального розвитку, фактично дає можливість простежити і визначити тенденції їх подальшого функціонування, спрогнозувати межі та масштаби корпоратизації економічної системи держави.

Постановка завдання. Проаналізувати еволюцію формування корпоративних структур та визначити їх етапи розвитку для стабільного функціонування економічної системи.

Виклад основного матеріалу. Еволюція корпоративного управління - це одна із складових ринкових реформ, умова розвитку приватного бізнесу, засіб підвищення конкурентоспроможності на міжнародних ринках та поліпшення загальних показників економічної діяльності.

Корпоративне управління - це система відносин між власниками, органами управління, а також іншими зацікавленими особами (працівниками, постачальниками, споживачами, кредиторами, державними та місцевими органами виконавчої влади, громадськістю тощо) задля забезпечення ефективної діяльності товариства, інтересів власників та інших зацікавлених осіб.

На нашу думку, аспекти корпоративного управління, а саме дотримання прав акціонерів, виплата дивідендів, прозорість процедур корпоративного управління, ефективна структура та функції керівних органів акціонерного товариства та інше, приводить до зростання власного капіталу акціонерного товариства та є одним з ключових факторів, що обумовлює інвестиційний клімат в країні, впливає на ефективність діяльності товариств та розвиток ринку цінних паперів.

Особливість розвитку кожного етапу корпоративного управління для товариств полягає в його внеску у підвищення їх конкурентної сили та економічної ефективності завдяки забезпеченню належної уваги до інтересів акціонерів, рівноваги впливу та балансу інтересів учасників корпоративних відносин, підвищенню фінансової доступності, запровадженню правил раціонального управління та якісного контролю. З точки зору історичного розвитку, важливість корпоративного управління для економіки кожної області обумовлена його впливом на соціальний та економічний розвиток області через сприяння розвитку інвестиційних процесів, забезпечення підняття рівня довіри інвесторів, підвищення ефективності використання капіталу (перелив капіталу)

та функціональності товариств, врахування інтересів максимально широкого кола зацікавлених осіб та інвесторів.

Обсяг корпоративного сектору в економіці України вже зараз складає близько 75% в загальному обсязі виробництва продукції та надання послуг. У 34 тисячах акціонерних товариствах асоційовано майже 17 мільйонів акціонерів як виразників інтересів корпоративного капіталу, що становлять ядро нової, ринкової системи господарювання в країні, орієнтованої на інтеграцію з Європейським Союзом.

Термін «корпорація» походить від латинської і позначає об'єднання, союз, створені на основі професійних або станових інтересів.

Сучасне використання терміну «корпорація» істотно відрізняється залежно від основних систем права: англійської (поширена в США, Великобританії, Канаді, Австралії, Індії) і цивільної (континентальною) системи права (включає німецьку, французьку і скандинавську системи має рацію).

У англійській системі поняття «корпорація» розглядається як організація - єдине ціле, як учасник господарювання. У США всі корпорації діляться на 4 групи: публічні, напівпублічні, підприємницькі, непідприємницькі.

У країнах континентальної системи поняття корпорація розглядається ширшим - до них відносять різні види господарських суспільств, господарські об'єднання, кооперативи, державні підприємства, негосподарські союзи і асоціації.

Корпорація - договірне господарське об'єднання, створене на основі економічних інтересів виробничих працівників і акціонерів для отримання максимального прибутку від виробничої діяльності і вкладених інвестицій.

Трактування поняття «корпоративне управління» (КУ) залежить від особливостей історичного формування та різних підходів, вживаних різними авторами, які закладають в суть цього поняття певні аспекти, на яких можуть базуватися основні принципи корпоративного управління:

1. базується на нормативних положеннях і практики господарювання;
2. забезпечує захист прав інвесторів і корпоративного контролю;
3. вирішає протиріччя між акціонерами і управлінням корпорацією;
4. використовує інституційні механізми для ефективної роботи підприємства і управління відносинами власності в ньому.

Корпоративне управління - спосіб дії на систему взаємин між учасниками корпоративних відносин, яка регламентується законодавчими і нормативними актами,

внутрішніми нормативними документами в цілях підвищення ефективності господарювання - отримання очікуваного прибутку.

Об'єктом корпоративного управління є корпорація.

Предметом КУ є суспільні відносини, що складаються між учасниками корпорації, між корпорацією і менеджментом, між різними органами управління в процесі становлення, діяльності і ліквідації корпорації.

Можна виділити декілька етапів становлення сучасних корпорацій:

перший - поява перших колективних форм господарчої діяльності, формування перших корпоративних норм (місцеві об'єднання, спілки осіб однієї професії);

другий — зародження корпорацій та корпоративного управління (15 - перша половина 19 ст.);

третій - масове появлення корпорацій, формування системи корпоративного управління (друга половина 19 ст. - початок 20 ст.);

четвертий - корпорацій приваблююча форма здійснення підприємницької діяльності.

В Україні законодавче регулювання процесів виникнення та діяльності господарчих товариств, праобразів майбутніх корпорацій, стало формуватися з початку 90-х років. 20 ст., після оголошення політичної та економічної незалежності.

У зв'язку з тим, що з відомих причин рівень розвитку корпоративної культури в Україні не є високим, головна увага під час реформування корпоративних відносин має бути приділена законодавству. Правове поле, в якому, наразі діють товариства України можна умовно поділити на:

1. *Законодавство, що регулює діяльність товариств в Україні:*

Господарський Кодекс України від 16.01.2003 р. N 436-ІУ;

Закон України «Про господарські товариства» від 2003 р.;

Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» (ВВР), N 31, 2006 р.;

2. *Законодавство про приватизацію, яке регулює особливості діяльності товариств, створених в процесі приватизації:*

Закон України «Про приватизацію державного майна» в ред. від 19.02.97р.;

Закон України «Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі» від 10.07.96р.;

Закон України «Про державну програму приватизації», який щороку ухвалюється Верховною Радою.

Виділяють такі види корпоративних об'єднань в сучасній економіці: союзи, господарські асоціації, концерни, консорціуми, картелі, корнери, конгломерати, трести, синдикати, франчайзи, холдинги. Таке різноманіття корпоративних об'єднань властиве західним країнам з високим рівнем технічного прогресу.

Отже, в еволюції світової економічної літератури, категорія «корпоративне управління» використовується в більш конкретному значенні - як управління корпораціями в інтересах власників. Тому важливим моментом, який впливає на вивчення корпоративного управління в загальному плані (як управління корпоративними правами), є те, що складно виділити таку особливість корпоративного управління, як відокремлення функцій управління від власності. Водночас на таку суттєву особливість корпоративного управління наголошують фахівці з цієї проблематики. Тому корпоративне управління, яке ми розглядаємо як регулювання власниками руху їх корпоративних прав, є досить загальним. Воно конкретизується за умови, коли здійснюється відокремлення функцій розпорядження від самої власності на корпоративні права. Крім того, слід конкретизувати таке відокремлення функцій. У світі існує розвинутий інститут посередництва, завдяки якому власник корпоративних прав передає значну частину своїх прав в управління професіоналам. Це можуть бути дилерські та брокерські компанії, інші фінансові посередники, які регулюють рух корпоративних прав в інтересах їх власників.

Висновки. На усіх етапах формування та розвитку обраних механізмів, корпоративне формування відбувається паралельно на чотирьох основних рівнях, що забезпечує швидку адаптацію корпоративної форми організації бізнесу до умов економічної дійсності на всіх ланках її функціонування. Внаслідок історичних умов, накладання певних обмежень на розвиток корпорацій у межах цих рівнів може призводити не лише до його консервації, а й до обмежень в еволюції економічної системи.

Список використаних джерел

1. Довгань Л.Є., Пастухова В.В., Савчук Л.М. Корпоративне управління. Навчальний посібник. - К.: Кондор, 2007. - 180 с.
2. Євтушевський В.А., Ковальська К.В. Стратегія корпоративного управління - К.: Знання, 2007.-287 с.
3. Євтушевський В.А. Корпоративне управління. Підручник. - К.: Знання, 2006. - 406 с.
4. Корпоративне управління: Наук.-метод. рек. щодо вивч. дисципліни / Л.В. Балабанова, Л.А. Лутай, В.В. Лисевич - Донецьк: ДонДУЕТ, 2005.- 132 с.

5. Козаченко А.В., Воронкова А.Е. Корпоративне керування: Підручник. - К.: Либра, 2004. - 368 с.
6. Масленникова Н. Цели развития организации через призму управленческих теорий / Н. Масленникова // Проблемы теории и практики управления. - 2002. - № 6. - С. 77-83.
7. Петруня Ю.Є. Акціонерні товариства в Україні: проблеми емітентів та інвесторів/ Ю.Є. Петруня. - Дніпропетровськ, 2000.
8. Румянцев С. А. Українська модель корпоративного управління: становлення та розвиток /С.А.Румянцев.- К.: Знання, 2003.
9. Супян В.Б. Эволюция форм собственности в США: современные особенности/В.Б. Супян // Вопросы управления. -2001. -№ 6. - С. 4-18.
10. Сушко О.О. Особливості становлення та функціонування приватного підприємництва в Україні в період НЕПу: історико-теоретичний аспект / О.О.Сушко. - К.: Преса України, 2003.

Annotation. *The article analyzes the factors development of the corporate culture of modern enterprises.*

Key words: *corporation, corporate values, corporate culture.*

УДК 658.589:338.43.02

ЮЛ. Головня, старший викладач,

Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

ІННОВАЦІЙНО-КЛАСТЕРНА ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО АПК

У цій роботі на основі кластерного підходу, механізму розвитку регіонального продукту - цукру. Зроблено висновок, що кластеризації економіки Росії на рівні регіонального підкомплексу є необхідністю в умовах кризи інноваційного розвитку.

Ключові слова: *інноваційна політика, кластер, кластерна політика, конкурентоспроможність, економічний процес, продовольчий підкомплекс регіонального АПК, кооперація, інтеграція.*

Досвід багатьох країн і окремих регіонів показує, що однією з найбільш ефективних форм економічного розвитку є інноваційна політика, заснована на кластерах. Переваги і новизна кластерного підходу полягають у тому, що він підвищує значимість

5. Козаченко А.В., Воронкова А.Е. Корпоративне керування: Підручник. - К.: Либра, 2004. - 368 с.
6. Масленникова Н. Цели развития организации через призму управленческих теорий / Н. Масленникова // Проблемы теории и практики управления. - 2002. - № 6. - С. 77-83.
7. Петруня Ю.Є. Акціонерні товариства в Україні: проблеми емітентів та інвесторів/ Ю.Є. Петруня. - Дніпропетровськ, 2000.
8. Румянцев С. А. Українська модель корпоративного управління: становлення та розвиток /С.А.Румянцев.- К.: Знання, 2003.
9. Супян В.Б. Эволюция форм собственности в США: современные особенности/В.Б. Супян // Вопросы управления. -2001. -№ 6. - С. 4-18.
10. Сушко О.О. Особливості становлення та функціонування приватного підприємництва в Україні в період НЕПу: історико-теоретичний аспект / О.О.Сушко. - К.: Преса України, 2003.

Annotation. *The article analyzes the factors development of the corporate culture of modern enterprises.*

Key words: *corporation, corporate values, corporate culture.*

УДК 658.589:338.43.02

ЮЛ. Головня, старший викладач,

Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

ІННОВАЦІЙНО-КЛАСТЕРНА ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО АПК

У цій роботі на основі кластерного підходу, механізму розвитку регіонального продукту - цукру. Зроблено висновок, що кластеризації економіки Росії на рівні регіонального підкомплексу є необхідністю в умовах кризи інноваційного розвитку.

Ключові слова: *інноваційна політика, кластер, кластерна політика, конкурентоспроможність, економічний процес, продовольчий підкомплекс регіонального АПК, кооперація, інтеграція.*

Досвід багатьох країн і окремих регіонів показує, що однією з найбільш ефективних форм економічного розвитку є інноваційна політика, заснована на кластерах. Переваги і новизна кластерного підходу полягають у тому, що він підвищує значимість

інноваційного розвитку на мікро- і макрорівнях. Даний підхід пропонує ефективні інструменти для стимулювання регіонального розвитку, який проявляється у збільшенні зайнятості, заробітної плати, підвищення конкурентоспроможності виробництва регіонального агропромислового комплексу, зростанні бюджетних доходів тощо.

Серед безлічі наукових підходів і концепцій, що виникли в рамках цього нового підходу, найбільш значимими є роботи Майкла Портера. Його теорія кластерів є загальновизнаною концепцією в даній галузі знань, а кластерна модель виступає інструментом підвищення конкурентоспроможності економіки регіону або країни в цілому. За Портером, «кластери - це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників товарів та послуг, фірм у відповідних підгалузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій» [1, с.126-138].

Портер досліджував конкурентні позиції більше 100 галузей різних країн, звернувши увагу на те, що найбільш конкурентоспроможні галузі концентруються в одній і тій же країні, а також в одному і тому ж регіоні країни. Утворює «кластер» група географічно локалізованих взаємопов'язаних компаній, постачальників устаткування, комплектуючих, спеціалізованих виробничих послуг, інфраструктури, науково дослідних центрів, вузів та інших організацій, взаємодоповнюючих один одного досягненні конкретного господарського ефекту і посилення конкурентних переваг окремих компаній, так і кластеру в цілому. Відбувається вільний обмін інформації її швидке поширення нововведень по всіх каналах. Зв'язки всередині кластеру є засобом подолання замкнутості, непохитності, інертності між суперниками, що сприяє подальшому розвитку інтеграції. Невипадково у багатьох країнах кластерний підхід став активно використовуватися при формуванні та здійсненні національної економічної політики. Кластерний підхід дозволяє підвищити ефективність взаємодії бізнесу держави, торгових організацій, дослідницьких та освітніх установ в інноваційному процесі. Він може слугувати основою для конструктивного діалогу між представниками підприємницького сектору і державою з метою виявлення проблем розвитку науки і виробництва, шляхів найбільш ефективної реалізації наявних інвестиційних можливостей та необхідних заходів державної політики.

Можливості кластерного підходу для вирішення завдань, спрямованих на підйом економіки окремих галузей і регіонів, демонструє і зарубіжний досвід. Так, повністю кластеризовані фінська і скандинавська промисловість. У США більше половини підприємств працюють за такою моделлю виробництва: підприємства кластеру знахо-

дяться в одному регіоні і максимально використовують його природний, кадровий та інтеграційний потенціали. Американські «ноу-хау» в секторі виробництва споживчих товарів забезпечили лідерство країни в сільському господарстві, виробництві пакувальних та механізованих засобів (галузі-постачальники) поряд з успіхами в галузі реклами та фінансовому секторі (галузі-споживачі). Як правило, продукція кластерів; орієнтована на експорто- або імпортозаміщення.

Країни Європейського союзу прийняли шотландську модель кластера, при якому ядром такого спільного розвитку стає велике підприємство, яке об'єднують навколо себе невеликі фірми. Існує й італійська модель, яка базується на більш гнучкій та «рівноправній» співпраці підприємств малого, середнього та великого бізнесу. Кластерний підхід використовується в розробках шведських теоретиків, теорія яких побудована на структурі національної економіки (вивченні взаємозв'язків великих шведських багатонаціональних корпорацій). Шведські кластери засновані на тезі Е. Дахмена «про блоки розвитку», де основою є наявність зв'язку між спроможністю одного сектора розвиватися і забезпечувати прогрес в іншому [2, с.265-284]. Сучасні теорії розвитку конкурентоспроможності на основі кластерів розроблені В. Фельдманом, який розглядає кластер як диверсифіковану сукупність галузей, пов'язаних відносно- і нами «витрати-випуск».

Кластерний підхід до вивчення економічних процесів конкурентоспроможності застосовується в ряді інших теорій. Французькі вчені І.Толенадо і Д.Сольє позначають кластер як «філь'єри», або залежність одного сектора від іншого за технологічним рівнем, і ґрунтуються на необхідності створення технологічних зв'язків між галузями і секторами для реалізації їх потенційних переваг [2, с.321-347]. Кластери формуються в Німеччині, Японії, країнах Латинської Америки, Азії, Африки. Фахівці вважають, що для країн з перехідною економікою найбільш підходить кластерна організація виробництва.

З часом ефективні кластери стають причиною великих капіталовкладень та пильної уваги уряду. Центром кластеру найчастіше буває кілька потужних компаній, зі збереженням між ними конкурентних відносин. У цьому полягає відмінність кластеру від картелю або фінансової групи. Концентрація суперників, їх покупців і постачальників сприяє зростанню ефективності спеціалізації виробництва. При цьому кластер дає роботу і безлічі дрібних фірм і малим підприємствам. Кластерна форма організації призводить до створення особливої форми інновації - «сукупного інноваційного продукту». Об'єднання в кластер на основі горизонтальної кооперації та вер-

тикальної інтеграції формує не спонтанну концентрацію різноманітних наукових та технологічних винаходів, а визначену систему розповсюдження нових знань і технологій. Виходячи з проведених досліджень ми пропонуємо узагальнити сутність, значення, світовий досвід створення інноваційно-кластерних систем в нове визначення кластера, що формується в структурі регіонального АПК. - це добровільне об'єднання організацій у рамках регіонального підкомплексу на основі горизонтальної кооперації і вертикальної інтеграції з метою перерозподілу доданої вартості та комплексного використання соціально економічного потенціалу регіону. А кластерний підхід - це механізм формування взаємозв'язків у кластерній схемі інноваційних рішень. Отже, в рамках продовольчого підкомплексу (бурякоцукрового, зернопродуктового, м'ясного, молочного тощо) регіонального АПК необхідно створити конкурентоспроможні кластери на базі сировинних зон переробної промисловості (економічне ядро) з урахуванням природно-економічних умов сільськогосподарського виробництва, а потім на рівні АПК України - міжрегіональні економічні кластери. При цьому економічне ядро в регіонах являє сукупність «полюсів зростання». Території регіонального економічного простору, де знаходяться підприємства переробної промисловості, виступають як полюси концентрації факторів виробництва і капіталу, забезпечуючи ефективну віддачу інвестицій в межах даного регіону в цілому і кластера зокрема. Інтеграція підприємств формує полюси економічного зростання, куди і слід інвестувати капітал замість розподілу їх по всіх підприємствах комплексу.

У регіональному аспекті концепція полюсів актуальна за наступними причинами: відносна віддаленість агропромислових підприємств регіонів від постачальників сировинних ресурсів і споживачів продукції, велика сумарна частка структурно-депресивних галузей в АПК, висока питома вага в галузевій структурі регіонів екстенсивного сільськогосподарського виробництва. Кінцевою метою реалізації інноваційно кластерного підходу в рамках регіонального АПК є створення умов для успішного розвитку кластерів на основі прискорення науково-технічного прогресу в усіх галузях АПК. Під час кризи саморегулюючі ринкові механізми працюють неефективно або взагалі не працюють в залежно від її глибини. Тому на перший план виходить розвиток координаційних дій державного управління, регулювання та планування з новими кластерними структурами. Участь держави має являти собою систему економічних відносин, що включають сукупність форм і методів багаторівневого формування бюджету засобів і їх використання на фінансування цільових агропродовольчих програм тощо.

Таким чином, кластеризація вітчизняної економіки на рівні АПК регіонів є об'єктивною доцільністю в умовах кризи і програмно-цільового управління для зміцнення як регіональної, так і національної конкурентоспроможності, оскільки економічний кластер являє собою оптимальне поєднання ринкових можливостей саморегулювання з можливостями державного впливу. Викликаний такою взаємодією синергетичний ефект, здатний виявити нові та зміцнити традиційні «точки зростання» регіональної економіки, що в результаті посилить конкурентоспроможність АПК національної економіки як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Список використаних джерел

1. Портер М. Конкуренция: пер. с англ. / М. Портер. - М.: Вильямс, 2005. - 608 с.
2. Шумпетер Й. Теория экономического развития. - М.: Прогресс, 1982. - 421с.

Annotation. *In this paper, based on the cluster approach, the mechanism of development of regional product of beet-sugar agriculture. It is concluded that the clustering of the Russian economy at the level of product subcomplex regions is a necessity in a crisis of innovation development.*

Key words: *economic process, competitive, innovative development of integrated structures, the cluster approach, planning and forecasting.*

УДК 338.439.62:637.1

М.О. Гофман, асистент, Кам'янець-Подільський
національний університет імені Івана Огієнка

ОЦІНКА ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ПОПИТ МОЛОКОПРОДУКТІВ

Розглядаються фактори впливу на попит молокопродуктів та їх оцінка.

Ключові слова: *попит, фактори впливу на попит, молокопродукти, споживач.*

Постановка проблеми. При функціонуванні підприємств АПК вивчення попиту на ринку та оцінка факторів впливу на нього стає першочерговою задачею. Постійне відстеження попиту і вміння реагувати на найменші його зміни зумовлює виживання і успішну роботу підприємства.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемам визначення факторів впливу на попит багато уваги приділяється зарубіжними та вітчизняними економістами, що знайшло своє відображення у працях С. Васильчика, О. Грищенко, О.

Таким чином, кластеризація вітчизняної економіки на рівні АПК регіонів є об'єктивною доцільністю в умовах кризи і програмно-цільового управління для зміцнення як регіональної, так і національної конкурентоспроможності, оскільки економічний кластер являє собою оптимальне поєднання ринкових можливостей саморегулювання з можливостями державного впливу. Викликаний такою взаємодією синергетичний ефект, здатний виявити нові та зміцнити традиційні «точки зростання» регіональної економіки, що в результаті посилить конкурентоспроможність АПК національної економіки як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Список використаних джерел

1. Портер М. Конкуренция: пер. с англ. / М. Портер. - М.: Вильямс, 2005. - 608 с.
2. Шумпетер Й. Теория экономического развития. - М.: Прогресс, 1982. - 421с.

Annotation. *In this paper, based on the cluster approach, the mechanism of development of regional product of beet-sugar agriculture. It is concluded that the clustering of the Russian economy at the level of product subcomplex regions is a necessity in a crisis of innovation development.*

Key words: *economic process, competitive, innovative development of integrated structures, the cluster approach, planning and forecasting.*

УДК 338.439.62:637.1

М.О. Гофман, асистент, Кам'янець-Подільський
національний університет імені Івана Огієнка

ОЦІНКА ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ПОПИТ МОЛОКОПРОДУКТІВ

Розглядаються фактори впливу на попит молокопродуктів та їх оцінка.

Ключові слова: *попит, фактори впливу на попит, молокопродукти, споживач.*

Постановка проблеми. При функціонуванні підприємств АПК вивчення попиту на ринку та оцінка факторів впливу на нього стає першочерговою задачею. Постійне відстеження попиту і вміння реагувати на найменші його зміни зумовлює виживання і успішну роботу підприємства.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемам визначення факторів впливу на попит багато уваги приділяється зарубіжними та вітчизняними економістами, що знайшло своє відображення у працях С. Васильчика, О. Грищенко, О.

Ястремського, О. Лещинського, О. Юнькова, К. Беляєвського, А. Войчака, В. Андрійчука, З. Долана, Д. Хаймана, К.Р. Макконелла, С.Л. Брю.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є оцінка факторів впливу на попит молокопродуктів.

Основний матеріал дослідження. Нестабільні умови виробництва в даний час вимагають від підприємств адаптації до зовнішнього середовища, що зумовлює необхідність врахування попиту при визначенні обсягів виробництва.

Проведені дослідження показали, що найбільший вплив на попит молокопродуктів здійснюють наступні фактори (рис.1).

Факторів впливу на попит чимало, сукупність чинників, які впливають на рішення споживачів про купівлю молокопродуктів, можна об'єднати в дві групи: об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних належать економічні та демографічні фактори, а до групи суб'єктивних - психолого-традиційні, естетичні, природно-кліматичні.

Економічні чинники включають в себе:

1) ціну; 2) дохід; 3) виробництво.

До демографічних факторів відносять:

- 1) чисельність населення;
- 2) кількість безробітних.

Психолого-традиційні характеризуються таким чинником, як:

- 1) якісні характеристики.

Естетичні фактори включають:

- 1) упаковку; 2) рекламу;
- 3) форма продажу; 4) місце продажу.

Природно-кліматичні фактори:

- 1) пора року.

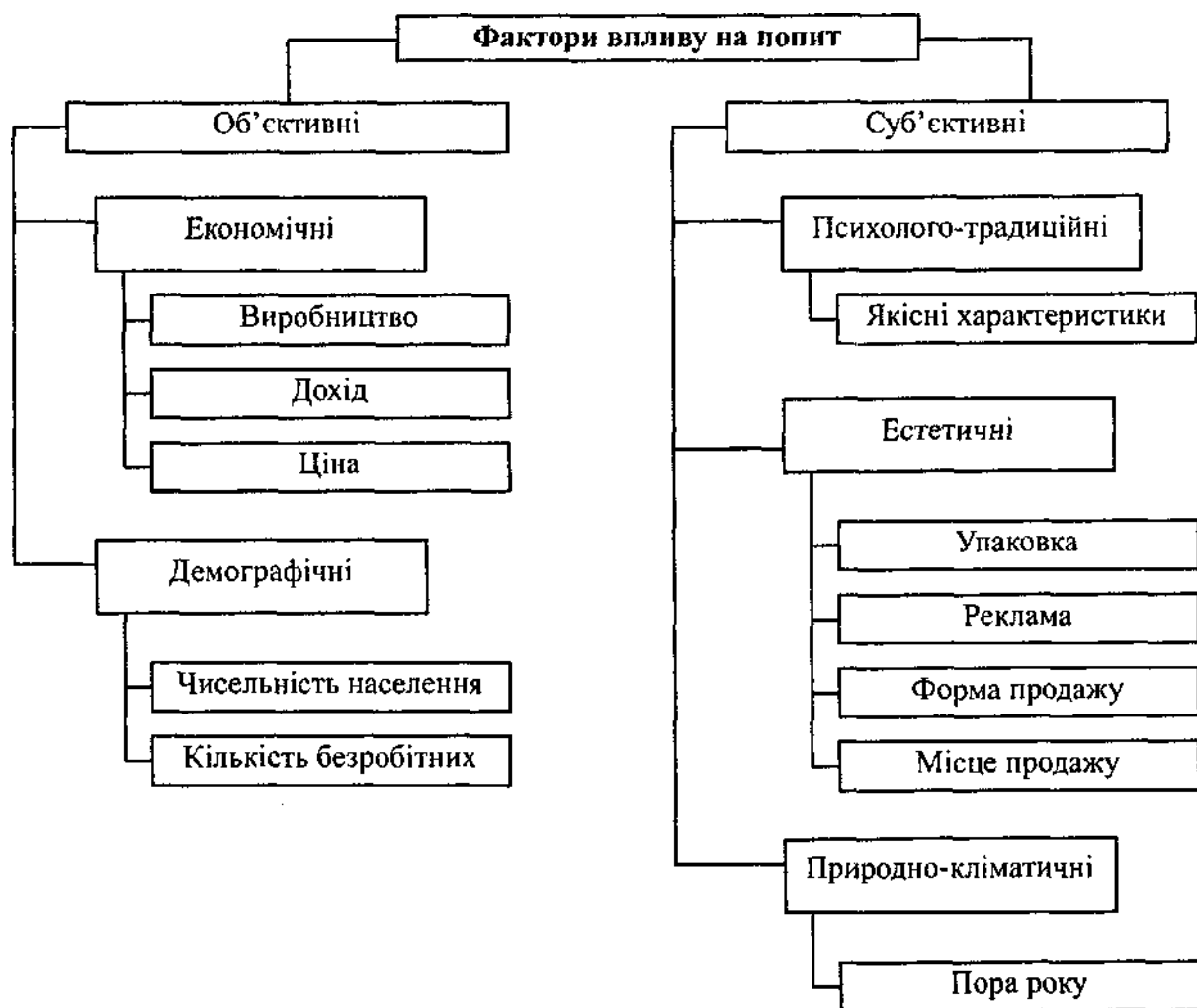

Рис.1 Система факторів впливу на попит молокопродуктів^{*}.

^{*}Розроблено автором

Таблиця 1

Оцінка факторів впливу на попит молокопродуктів

Фактор	Ступінь впливу		
	Високий	Середній	Низький
Виробництво	-	2	-
Дохід	-	2	-
Ціна	3	-	-
Чисельність населення	-	2	-
Кількість безробітних	-	-	1
Якісні характеристики	3	-	-
Упаковка	-	2	-
Реклама	-	-	1
Форма продажу	-	2	-
Місце продажу	-	2	-
Пора року	-	-	1

- 1) високий (3 бали);
- 2) середній (2 бали);
- 3) низький (1 бал).

Визначальними факторами у формуванні попиту молокопродуктів є ціна та якісні характеристики. Ступінь впливу цих факторів на вибір споживачів високий. Середній ступінь впливу на попит молокопродуктів здійснюють такі фактори, як виробництво, дохід, чисельність населення, упаковка, форма продажу, місце продажу. Пора року, кількість безробітних та реклама найменше впливають на вибір споживачів.

З метою оптимізації випуску продукції автором розроблено алгоритм (рис.2).

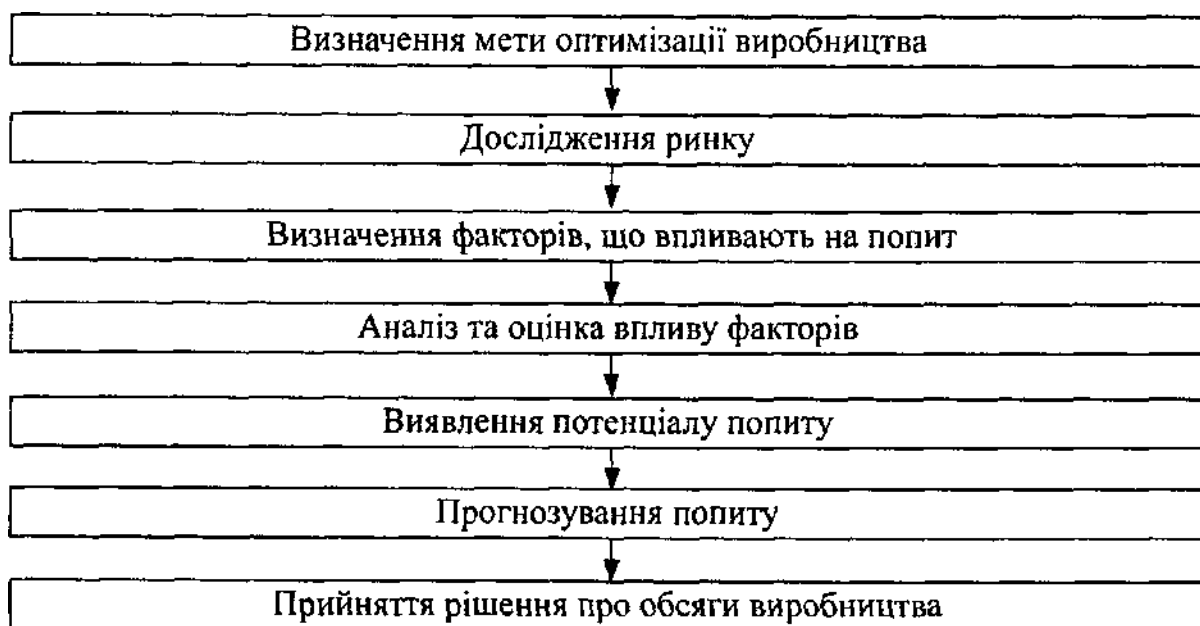

Рис. 2. Алгоритм оптимізації випуску продукції

Розроблено автором

Визначення обсягів виробництва є логічною послідовністю кроків, де визначення мети оптимізації виробництва є першим з них. Отже, основним завданням оптимізації виробництва є зорієнтувати виробництво на випуск того обсягу продукції, якому буде забезпечений попит на ринку, що дасть можливість підприємству отримати максимальний прибуток.

При вирішенні поставленого завдання перш за все необхідно дослідити ринок. Комплексний аналіз ринку включає в себе:

- 1) виявлення місцезнаходження та розміру;
- 2) визначення обсягів виробництва;
- 3) оцінка сировинної бази;
- 4) економічний аналіз діяльності підприємств, що забезпечують сировину;
- 5) аналіз діяльності фірм-виробників;
- 6) цінова політика;
- 7) виявлення попиту на продукцію.

Другим кроком є визначення факторів, що впливають на попит.

На третьому етапі аналізують та оцінюють виявлені фактори впливу на попит.

Для цього використовують такі методи:

- 1) розрахунок еластичності попиту;
- 2) статистичне спостереження;
- 3) оцінка впливу сезонності на попит.

Четвертим кроком на шляху до прийняття рішення про обсяги виробництва є визначення потенціалу попиту:

- оцінка наукових норм споживання;
- аналіз фактичного попиту”
- розрахунок потенціалу попиту.

Наступним, п'ятим етапом є прогнозування попиту, це:

- визначення фактичної та бажаної ситуації;
- формування уявлення про розвиток у майбутньому діяльності підприємства, а також поведінку споживачів;
- приведення обсягів виробництва продукції до потенціалу попиту.

Заключним етапом є прийняття рішення керівництвом підприємства про обсяги виробництва продукції.

Висновки. При оптимізації виробництва продукції запропоновано здійснювати оцінку факторів впливу на попит з використанням алгоритму розробленого автором.

Список використаних джерел

1. Ястремський О. І., Гриценко О. Г. Основи мікроекономіки: Підручник. - К., 1998. - 714 с.
2. Статистика рынков товаров и услуг: Учебник. - 2-е изд. Перераб. И доп. / И. К. Беляевский, Г. Д. Кулагина, Л. А. Данченко и др.; Под ред. И. К. Беляевского. - М.: Финансы и статистика, 2003. - 656 с.
3. Статистичний щорічник за 2009 рік, Управління статистики у Хмельницькій області, 2010 р.

Annotation. *The factors of influence on demand of milk and their estimation are examined.*

Keywords: *demand, factors of influence on demand, milk, consumer.*

УДК 334.012.82:664

Ю.Ф. Гудзь,

Національний університет харчових технологій м. Київ

ІМПОРТ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ЯК ЗАГРОЗА РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті розглянуто вплив імпорту харчових продуктів на розвиток малих підприємств харчової промисловості у Волинській області.

Ключові слова: *імпорт, харчові продукти, малі підприємства, харчова промисловість, обсяг імпортованих товарів.*

Постановка проблеми. Ефективність діяльності вітчизняних малих підприємств багато в чому залежить від імпорту продуктів харчування. Питання впливу імпорту харчових продуктів на ефективність функціонування малих підприємств харчової промисловості не досліджено.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що останніми роками до проблеми впливу імпорту харчових продуктів на розвиток малих підприємств харчової промисловості не було прикуто належної уваги науковців. Серед вчених, які займалися цією проблемою, слід відмітити: Т. А. Говорушко, С.М. Кваша, Т.О. Осташко.

Список використаних джерел

1. Ястремський О. І., Гриценко О. Г. Основи мікроекономіки: Підручник. - К., 1998. - 714 с.
2. Статистика рынков товаров и услуг: Учебник. - 2-е изд. Перераб. И доп. / И. К. Беляевский, Г. Д. Кулагина, Л. А. Данченко и др.; Под ред. И. К. Беляевского. - М.: Финансы и статистика, 2003. - 656 с.
3. Статистичний щорічник за 2009 рік, Управління статистики у Хмельницькій області, 2010 р.

Annotation. *The factors of influence on demand of milk and their estimation are examined.*

Keywords: *demand, factors of influence on demand, milk, consumer.*

УДК 334.012.82:664

Ю.Ф. Гудзь,

Національний університет харчових технологій м. Київ

ІМПОРТ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ЯК ЗАГРОЗА РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті розглянуто вплив імпорту харчових продуктів на розвиток малих підприємств харчової промисловості у Волинській області.

Ключові слова: *імпорт, харчові продукти, малі підприємства, харчова промисловість, обсяг імпортованих товарів.*

Постановка проблеми. Ефективність діяльності вітчизняних малих підприємств багато в чому залежить від імпорту продуктів харчування. Питання впливу імпорту харчових продуктів на ефективність функціонування малих підприємств харчової промисловості не досліджено.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що останніми роками до проблеми впливу імпорту харчових продуктів на розвиток малих підприємств харчової промисловості не було прикуто належної уваги науковців. Серед вчених, які займалися цією проблемою, слід відмітити: Т. А. Говорушко, С.М. Кваша, Т.О. Осташко.

Метою дослідження є вплив імпортованих продуктів харчування на ефективність господарської діяльності малих підприємств харчової промисловості в окремо взятому регіоні.

Основні результати дослідження. Досліджуючи тенденції розвитку тільки малих підприємств харчової промисловості у Волинської області нами було виявлено що, частка цих суб'єктів господарювання в загальній кількості малих підприємств становила у 2005 р. - 2,52%, у 2006 р. - 2,38 %, у 2007 р. - 2,17 %, 2008 р. - 2,07%, в 2009 р. - 1,92%, 2010 р. - 1,90%. Це свідчить про негативну тенденцію зменшення частки малих підприємств харчової промисловості до загальної кількості малих підприємств області на 25 % за останні 5 років з 2005 до 2010 років.

В останні роки розвиток малих підприємств харчової промисловості характеризується спадом виробництва, значним звуженням асортименту продукції, скрутним фінансово-економічним становищем більшості підприємств, високим коефіцієнтом спрацювання основних фондів.

Вагомими чинниками значного скорочення виробництва харчових продуктів стали звуження їх внутрішнього ринку внаслідок низької купівельної спроможності населення, а також зменшення експорту продовольства через втрату зовнішніх ринків. Проблеми малих підприємств харчової промисловості, що в свою чергу приводять до значного збільшення імпортованих товарів можна назвати такі: зменшення поставок сировини на підприємства, відносно високу собівартість вітчизняних продуктів харчування, низьку конкурентоспроможність, технологічну відсталість, нерозвиненість ринкової інфраструктури, відсутність підтримки вітчизняного виробника і недостатнє стримування імпорту харчових продуктів. Тому у формуванні внутрішнього ринку продовольства певна роль належить імпортованій продукції. Таким чином створюється ще одна проблема - співвідношення вітчизняних та імпортованих продуктів харчування, запропонованих для реалізації на внутрішньому ринку України.

З 16 травня 2008 р. Україна стала повноправним членом Світової організації торгівлі. Відтоді члени цієї організації очікують від України дотримання основних положень угод СОТ і виконання домовленостей, досягнутих Робочою групою із вступу України до СОТ [1], [2]. Найбільш відчутними стали наслідки торговельної лібералізації для малих підприємств харчової промисловості країни. Зниження рівня тарифного захисту після вступу України до СОТ вплинуло прямо на обсяги імпорту продукції тваринного походження і опосередковано - на стан м'ясомолочної галузі [3].

Малі підприємства харчової промисловості Волинської області за останні 3 роки, згідно із щорічними даними фінансової звітності були в більшості збитковими (61% від загальної кількості). У цілому фінансове становище харчової промисловості характеризується низьким рівнем рентабельності, ділової активності. Тому, на внутрішньому ринку умови для конкуренції українських продовольчих товарів з імпортними є несприятливими. Як правило, собівартість нашої продукції є вищою від собівартості іноземної. Це зумовлено, головним чином, тим, що на вітчизняних підприємствах харчової промисловості нижчий рівень технічної оснащеності та вищі питомі витрати сировини, матеріалів та інших ресурсів. Крім того, в Україні відсутня ринкова інфраструктура, нерозвинутими є маркетинг і реклама вітчизняних товарів, а державні замовники не мають необхідних фінансових ресурсів для своєчасної оплати продукції та здійснення авансових платежів. Внаслідок цього затрати на імпортні товарні поставки продовольчих товарів до України є нижчим від затрат на закупівлю та переробку вітчизняної сировини.

Як видно з табл. 1, імпорт м'ясних продуктів складав у 2009 р. майже 11 млн. доларів. Значно зріс обсяг імпорту овочів та фруктів. Якщо у 2005 р. було імпортовано 2 тис. тонн, то у 2009 р. було у 8 раз більше. Хоча слід зауважити, що Волинська область має сприятливі кліматичні умови для вирощування овочів та фруктів та виробництва м'ясопродуктів. Слід також відзначити що якщо в 2005 р. імпорт м'ясопродуктів складав 12,3% від загального обсягу імпорту то в 2009 р. - 33,9%. Тобто імпорт м'ясопродуктів зріс майже в три рази. Аналогічно можна говорити про масло вершкове, в 2005 р. цей продукт взагалі не імпортувався на територію України, ще в 2006 р. складав 0,1% від загального імпорту продуктів харчування, а в 2009 р. вже 10,3%. Маємо збільшення імпорту масла вершкового в загальному обсязі завезених продуктів харчування в 103 рази.

Збільшення імпорту простежується також з рибними продуктами, овочами і фруктами. Якщо в 2007 р. було завезено продуктів на суму 25104, 9 тис. доларів то в 2009 р. було завезено на суму 31808,2 тис. доларів маємо збільшення на 26,7% імпорту харчових продуктів. Конкурентний тиск з боку іноземних виробників особливо відчужають підприємства, виробники м'яса та м'ясопродуктів, овочів та фруктів та рибна галузь.

Таблиця 1

Імпорт продуктів харчування у Волинській області*

Харчові продукти	2005 рік			2006 рік			2007 рік			2008 рік			2009 рік		
	тис. т	тис. дол. США	%	тис. т	тис. дол. США	%	тис. т	тис. дол. США	%	тис. т	тис. дол. США	%	тис. т	тис. дол. США	%
М'ясо та субпродукти харчові	6,1	8571,0	12,3	0,7	503,5	2	-	-	-	9,8	19118,7	40,1	8,6	10797,4	33,9
Риба морожена, креветки	0,7	618,5	0,9	1,0	1068,8	4,4	1,2	2433,0	9,7	1,8	3534,9	7,5	1,1	1100,7	3,5
Масло вершкове	-	-	-	0,01	16,9	0,1	0,1	209,3	0,8	0,01	57,2	0,1	1,4	3272,9	10,3
Овочі, фрукти	2,0	902,9	1,3	8,1	3527,3	14,6	6,1	3739,5	14,9	10,2	7775,4	16,6	16,8	9202,6	28,9
Вироби з м'яса	14,9	14329,7	20,5	11,0	14401,3	59,6	5,3	7569,7	30,2	8,0	12924,1	27,5	0,4	828,3	2,6
Какао та продукти з нього	129,2	42333,0	60,6	0,2	163,1	0,7	0,3	360,1	1,4	0,2	305,0	0,6	12,4	2562,4	8,1
Продукція для кетчупів, гірчиці, соусів	1,1	3060,9	4,4	1,8	4494,1	18,6	9,9	10793,2	43	0,7	3228,3	6,9	1,5	4043,9	12,7

* Розраховано автором на основі статистичних даних Головного управління статистики у Волинській області

Досліджуючи виробництво продовольчих товарів у Волинській області, можна зробити висновок, що за останній рік значно скоротилось виробництво яловичини, телятини, ковбасних виробів, соків, борошна.

У цілому продовольчий ринок Волині насичений імпортними товарами - близько 31 дол. на душу населення. Але враховуючи завезення продуктів харчування незаконним шляхом через державний кордон, можна припустити, що у Волинській області припадає завезених продуктів харчування із-за кордону на суму до 50 доларів на душу населення. З іншої сторони аналіз показує, що Волинська область може бути незалежною по життєво важливих продуктах харчування, для виробництва яких у неї є достатній природно-економічний потенціал.

У харчовій промисловості існують невичерпні можливості і необхідність використання малих підприємств для розвитку усіх складових продовольчого комплексу: аграрного виробництва, переробної промисловості, інфраструктурних ланок, що

забезпечуватиме досягнення економічного ефекту, продовольчої безпеки, соціальної стабільності і добробуту населення.

Прикордонне розташування Волинської області виступає одним із чинників формування підприємницького середовища і надає переваги для розвитку малого бізнесу агропромислової сфери.

Сучасний стан діяльності малих підприємств харчової промисловості Волинської області не дозволяє визначити його розвиток як активний і односпрямований. З одного боку, кількість малих підприємств харчової промисловості зменшується, не виправдовуються надії і на їх фінансову підтримку з боку держави. З іншого боку, зміни нормативно-правової бази і, в першу чергу, введення Податкового кодексу ставить нові вимоги перед представниками малого підприємництва.

Висновок. Викладене вище вимагає пошуку шляхів подальшого удосконалення організаційно-економічних основ підвищення ефективності малих підприємств харчової промисловості Волинського регіону.

Державна політика підтримки малих підприємств харчової промисловості дозволить відчутно скоротити імпорт продовольства до України і створить умови для стабілізації випуску у Волинській області тих продуктів, які вона може у достатніх обсягах виробляти власними силами: масла вершкового, рибопродуктів, кондитерських і макаронних виробів, молокопродуктів, м'ясопродуктів, овочів та фруктів. Для припинення демпінгових імпорتنих поставок харчових продуктів потрібно вдосконалити режим застосування імпортного мита, а також інформувати споживачів про якість імпорتنих продовольчих товарів.

Список використаних джерел

1. Система світової торгівлі ГАТТ/СОР в документах. - К.:УАЗТ, 2000 -598 с.
2. Report of the Working Party on the Accession of Ukraine to the World Trade Organization. - WT/ACC/UKR/152. - 25 January 2008.(Електронний ресурс). - Доступний з: <http://docsonline.wto.org>.
3. Остапко Т.О., Волощенко Л.Ю., Леніова Г.В. Внутрішній агро продовольчий ринок України в умовах СОР; НАН України; Ін-т екон. та прогноз. - К., 2010. - 208 с.
4. Статистичний збірник Головного управління статистики у Волинській області. 2009 р.

Annotation. *The article considers the influence of the food import on the development of small enterprises of the food industry in Wolyn region.*

Key words: *import, food supplies, small enterprises, food industry, the amount of the import products.*

УДК 339.13: 665.71

*А.Ю. Дропова, аспірант,
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, місто Донецьк*

ОСНОВНІ РИЗИКИ НА РИНКУ НАФТОПРОДУКТІВ в УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуто ситуацію на ринку нафтопродуктів і окреслені основні визначення економічної категорії «ризик». Проаналізовані основні групи ризиків на ринку нафтопродуктів України.

Ключові слова: *ризик, ринок нафтопродуктів, управління ризиком.*

Постановка проблеми. В умовах нестабільної економіки ризик є незмінним атрибутом діяльності сучасного підприємства. Енергетичні та фінансові кризи призвели до поглиблення існуючих та виникнення нових видів ризиків на ринку нафтопродуктів України, які вимагають від нафтових компаній та держави розробки грамотної та ефективної політики управління ризиками. Для цього необхідно окреслити основні ризики, з якими зустрічаються підприємства, які здійснюють свою діяльність на ринку нафтопродуктів України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження ризику знайшло відображення в працях вітчизняних та зарубіжних економістів, зокрема О.С.Віханського, М.Г. Лапусти, Л. Н. Тепмана, Н.В. Хохлова, А.С. Шапкіна, В.А.Шапкіна, Б.М. Щукіна та ін.

Основні результати дослідження. Ризик - це дуже складна і багатогранна економічна категорія, яка має багато визначень. Всі ці визначення можна узагальнити трьома напрямками, які характеризують ризик як:

- можливість втрати;
- діяльність або подія, яка безпосередньо завдає шкоди;
- діяльність, яка направлена на подолання невизначеності.

Key words: *import, food supplies, small enterprises, food industry, the amount of the import products.*

УДК 339.13: 665.71

*А.Ю. Дропова, аспірант,
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, місто Донецьк*

ОСНОВНІ РИЗИКИ НА РИНКУ НАФТОПРОДУКТІВ в УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуто ситуацію на ринку нафтопродуктів і окреслені основні визначення економічної категорії «ризик». Проаналізовані основні групи ризиків на ринку нафтопродуктів України.

Ключові слова: *ризик, ринок нафтопродуктів, управління ризиком.*

Постановка проблеми. В умовах нестабільної економіки ризик є незмінним атрибутом діяльності сучасного підприємства. Енергетичні та фінансові кризи призвели до поглиблення існуючих та виникнення нових видів ризиків на ринку нафтопродуктів України, які вимагають від нафтових компаній та держави розробки грамотної та ефективної політики управління ризиками. Для цього необхідно окреслити основні ризики, з якими зустрічаються підприємства, які здійснюють свою діяльність на ринку нафтопродуктів України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження ризику знайшло відображення в працях вітчизняних та зарубіжних економістів, зокрема О.С.Віханського, М.Г. Лапусти, Л. Н. Тепмана, Н.В. Хохлова, А.С. Шапкіна, В.А.Шапкіна, Б.М. Щукіна та ін.

Основні результати дослідження. Ризик - це дуже складна і багатогранна економічна категорія, яка має багато визначень. Всі ці визначення можна узагальнити трьома напрямками, які характеризують ризик як:

- можливість втрати;
- діяльність або подія, яка безпосередньо завдає шкоди;
- діяльність, яка направлена на подолання невизначеності.

Першому напрямку відповідає визначення ризику як можливості виникнення несприятливих ситуацій під час реалізації планів і виконання бюджетів підприємства [1,с.8].

З точки зору другого напрямку, ризик - це подія або група родинних випадкових подій, що завдають шкоди об'єкту, що володіє даним ризиком [2, с.11].

Третій напрямок трактує ризик як діяльність, пов'язану з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість кількісно і якісно оцінити ймовірність досягнення передбачуваного результату, невдачі і відхилення від мети [3, с.33].

Управління ризиком на ринку нафтопродуктів - складний системний процес, який повинен зменшити або компенсувати існуючі втрати, а також попередити можливі втрати підприємства нафтової промисловості в майбутньому.

Серед основних етапів процесу управління ризиком розглядають такі, як: аналіз ризику; вибір методів впливу на ризик при оцінці їх порівняльної ефективності; прийняття рішення; безпосередній вплив на ризик; контроль і коригування результатів процесу управління.

Аналіз ризику - початковий етап, який має на меті отримання необхідної інформації про структуру, властивості об'єкта і наявні ризики. Зібраної інформації має бути достатньо для того, щоб приймати адекватні рішення на наступних стадіях [2, с. 16]. Цей етап є одним з важливих етапів управління ризиком на підприємствах тому, що від правильного визначення кола ризиків залежить їх оцінка і методи управління.

Економісти класифікують ризики за різними критеріями: причини виникнення; характеру діяльності; функціональним видами і галузями підприємництва, ареалу і масштабом останнього; етапам рішення проблем; тривалості впливу, можливості страхування, рівня допустимості; по природі об'єкта, який схильний до ризику і т. д. [1; 2; 3].

Основні ризики на ринку нафтопродуктів України можна об'єднати в 5 груп: регулятивні ризики, фінансові ризики, стратегічні ризики, операційні ризики і технологічні ризики. В кожній групі ризиків виділяємо підгрупи:

1. Регулятивні ризики:

1.1. Невизначеність енергетичної політики та законодавства. Цей ризик на даному етапі розвитку економіки займає ключову позицію, в перше чергу, в зв'язку з тим,що ситуація невизначеності стримує розвиток галузі, стримує інвесторів здійснювати довгострокові інвестиції. Основні заходи з управління ризиком: доведення

до суспільства необхідності формування чіткої енергетичної політики; розробити комплекс заходів з планування подальшого напрямку розвитку енергетики в світі та окремих підприємств; встановлення довгострокових норм законодавства з боку держави.

1.2. Зміна клімату та екологічні проблеми. Основні заходи з управління ризиком: розробка енергетичної стратегії з урахуванням складних кліматичних та екологічних ситуацій в світі; співпраця з державою в дотриманні екологічних та природоохоронних вимог, перехід виробництва на європейські стандарти.

2. Фінансові ризики:

2.1. Нестабільність цін. Основні заходи з управління ризиком: розробка інвестиційної стратегії та фінансових планів з урахуванням цінової кон'юнктури на нафту та захисту інвестицій від цінових стрибків; використання хеджування.

2.2. Погіршення фінансових умов діяльності компаній пов'язане з високими податковими ставками та конкуренцією інтересів приватної фірми з інтересами держави. Основні заходи з управління ризиком: поєднання інвестиційної стратегії з податковою політикою країни, враховуючи інтереси підприємства і держави; оптимізація фінансових механізмів підприємства.

3. Стратегічні ризики

3.1. Доступ до запасів: обмежувальні фактори політичного характеру і конкуренція за підтверджені запаси. Основні заходи з управління ризиком: співпраця з державними підприємствами на базі партнерства та співпраці, що дозволить вийти на ресурсну базу підприємства-партнера; пошук альтернативних ресурсів (родовищ, нових видів палив).

3.2. Взаємне дублювання послуг, пропонованих міжнародними нафтовими і нафтопромисловими сервісними компаніями [4, с.80].

3.3. Енергетичні кризи

4. Операційні ризики.

4.1. Стимування зростання витрат. Ефективним заходом є скорочення операційних витрат. Це передбачає раціоналізацію процесів, більш ефективне використання спільних служб, вдосконалення бізнес-процесів і скорочення витрат у всіх ланках ланцюжка поставок [4, с.79].

4.2. Дефіцит кадрових ресурсів. Основні заходи з управління ризиком: чітка координація та централізація політики управління кадрами; стимулювання розвитку професійних якостей співробітників.

4.3. Порушення в постачанні. Основні заходи з управління ризиком: розробка ефективного логістичного ланцюга постачання або реорганізація вже існуючої; використання методів перерозподілу коштів; інвестиція в виробництво з коротким циклом обертання.

5. Технологічні ризики:

5.1. Застаріла нафтогазова інфраструктура. Ринок нафтопродуктів України характеризується великою зношеністю нафтовидобувних і нафтопереробних потужностей, в зв'язку з цим постає питання конкурентоспроможності нафтопродуктів на світовому ринку, які не відповідають європейським стандартам якості. Основні заходи управління ризиком це модернізація та реконструкція нафтових потужностей, а в деяких випадках навіть будівництво нових виробничих та інфраструктурних об'єктів, впровадження новітніх технологій

5.2. Конкуренція з боку нових технологій, включаючи альтернативні види палива.

5.3. Доступ на нові ринки з високими темпами зростання.

Висновки. В процесі своєї діяльності підприємства на ринку нафтопродуктів України зіштовхуються з різноманітними труднощами, в результаті, яких вони вимушені нести витрати. Обсяг та характер цих витрат залежить від економічної ситуації в країні, а також від світової енергетичної політики в цілому. Для того, щоб звести ці збитки до мінімуму або взагалі їх уникнути, необхідно розробити ефективну політику управління ризиками, яка, в першу чергу, залежить від окреслення кола ризиків на ринку України.

Список використаних джерел

1. Тэпман Л. Н. Риски в экономике: учеб, пособие для студ. вузов / В. А. Швандарг (ред.). -М.:ЮНИТИ, 2002. -379с.
2. Хохлов Н. В. Управление риском: учеб, пособие для вузов / Н. В. Хохлов. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1999. -239 с.
3. Шапкин А.С. Теория риска и моделирование Ш23 рисковх ситуации: Учебник/А.С. Шапкин, В.А. Шапкин. - М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков иК°», 2005.880 с.
4. Кондрашов А. Предупрежден - значит вооружен. Топ - 10 рисков в нефтегазовой отрасли2009./ А. Кондрашов// Мировая энергетика. - 2009. - № 8 (67). - с. 78-80.

Annotation. *The article considers the situation at the market of oil and outlines the basic definitions of the economic category of «risk». Analyzed the main risk groups in the oil market of Ukraine.*

Key words: *risk, market of oil products, risk management.*

УДК 005.591.6:005.21

О.М. Костіна, аспірант,

Харківський національний економічний університет, м. Харків

ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ В СИСТЕМІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Досліджено підходи щодо розробки алгоритму антикризової стратегії підприємства (АСП) з урахуванням інноваційних стратегій та запропоновано алгоритм розробки і реалізації АСП.

Ключові слова: інноваційні розробки, алгоритм антикризової стратегії, інноваційні стратегії.

Вступ. В умовах загального прискорення науково-технічного прогресу, глобалізації та інтернаціоналізації ринку, посилення конкуренції, яке супроводжується скороченням термінів дії конкурентних переваг, інноваційний тип розвитку стає визначальним фактором. Стратегічне управління є найважливішим завданням системи антикризового управління (САУ), ефективність якої багато в чому залежить від якості прийнятих інноваційних рішень і можливості обґрунтовувати такі рішення, які організаційно-економічно зможуть забезпечити відновлення та стійкий розвиток підприємства. Причому найкращих результатів досягають ті підприємства, які здійснюють інноваційну діяльність на постійній основі.

У процесі антикризового управління значне місце належить: масштабним інноваційним розробкам (а не одиничним) щодо координації пріоритетних напрямків розвитку підприємства на інноваційній основі; впливу зовнішнього оточення підприємства (макро- та мезорівень); стану внутрішнього середовища підприємства (потенціал, слабкі та сильні сторони).

Необхідність переходу до інноваційної стратегії обумовлює ряд змін внутрішнього середовища підприємства. Кожне підприємство повинне формувати власну інформаційно-пошукову систему (ІПС), яка містить дані для забезпечення, функціо-

Annotation. *The article considers the situation at the market of oil and outlines the basic definitions of the economic category of «risk». Analyzed the main risk groups in the oil market of Ukraine.*

Key words: *risk, market of oil products, risk management.*

УДК 005.591.6:005.21

О.М. Костіна, аспірант,

Харківський національний економічний університет, м. Харків

ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ В СИСТЕМІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Досліджено підходи щодо розробки алгоритму антикризової стратегії підприємства (АСП) з урахуванням інноваційних стратегій та запропоновано алгоритм розробки і реалізації АСП.

Ключові слова: інноваційні розробки, алгоритм антикризової стратегії, інноваційні стратегії.

Вступ. В умовах загального прискорення науково-технічного прогресу, глобалізації та інтернаціоналізації ринку, посилення конкуренції, яке супроводжується скороченням термінів дії конкурентних переваг, інноваційний тип розвитку стає визначальним фактором. Стратегічне управління є найважливішим завданням системи антикризового управління (САУ), ефективність якої багато в чому залежить від якості прийнятих інноваційних рішень і можливості обґрунтовувати такі рішення, які організаційно-економічно зможуть забезпечити відновлення та стійкий розвиток підприємства. Причому найкращих результатів досягають ті підприємства, які здійснюють інноваційну діяльність на постійній основі.

У процесі антикризового управління значне місце належить: масштабним інноваційним розробкам (а не одиничним) щодо координації пріоритетних напрямків розвитку підприємства на інноваційній основі; впливу зовнішнього оточення підприємства (макро- та мезорівень); стану внутрішнього середовища підприємства (потенціал, слабкі та сильні сторони).

Необхідність переходу до інноваційної стратегії обумовлює ряд змін внутрішнього середовища підприємства. Кожне підприємство повинне формувати власну інформаційно-пошукову систему (ІПС), яка містить дані для забезпечення, функціо-

нування та розвитку. Особлива увага повинна приділятися складовій ІПС - підсистемі антикризового управління підприємства. Впровадження інноваційних стратегій сприяє ефективному функціонуванню елементів антикризового управління підприємством і радикально змінює характер економічної системи в цілому.

Постановка задачі. Мета статті - проаналізувати й узагальнити підходи щодо розробки алгоритму антикризової стратегії на основі інноваційних розробок САУ підприємством. Теоретично-методологічною основою проведеного дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів і фахівців з питань антикризового управління підприємством, які було досліджено з використанням таких загальнонаукових методів як аналіз і синтез, теоретичного узагальнення та формальної логіки на основі системного підходу.

Результати. Збереження конкурентоспроможності підприємства та виживання на ринку потребує постійного відстеження основних чинників впливу зовнішнього середовища і оперативного реагування на його зміни. Поштовхом до змін здебільшого є виникнення кризових ситуацій. В залежності від того, в якій сфері діяльності вони створюють загрози для підприємства, обирається відповідна антикризова стратегія. З метою виходу з кризової ситуації, швидкої стабілізації та подальшого розвитку підприємствам необхідно не тільки обґрунтовувати вибір антикризової стратегії, але й поєднувати процес її розроблення та ефективної реалізації.

Антикризова стратегія підприємства може складатися з декількох антикризових програм, кожна з яких в свою чергу містить ряд антикризових заходів на основі управлінських рішень та їх ефективності, які потім реалізуються на практиці. На основі [1,2 та інш.] автором розроблено алгоритм реалізації антикризової стратегії підприємства (рис. 1).

Авторськими дослідженнями [1] було виявлено, що найбільш ефективна стратегія трансформації діяльності підприємства в умовах кризи - це підвищення його інноваційності, яка визначається організаційно-правовими, фінансово-економічними, техніко-технологічними і управлінськими чинниками, та може мати дві форми - потенційну і фактичну. Чим вище фактичний рівень використання інноваційного потенціалу підприємства, тим менше імовірність виникнення кризових ситуацій в його діяльності.

Більшість вчених [2,3,4,5,6] розрізняють інноваційні стратегії за характером інноваційних розробок, метою впровадження, характером розповсюдження і їх видами.

Автором узагальнена класифікація інноваційних стратегій, що можуть бути використані в антикризовому управлінні підприємством (рис. 2)

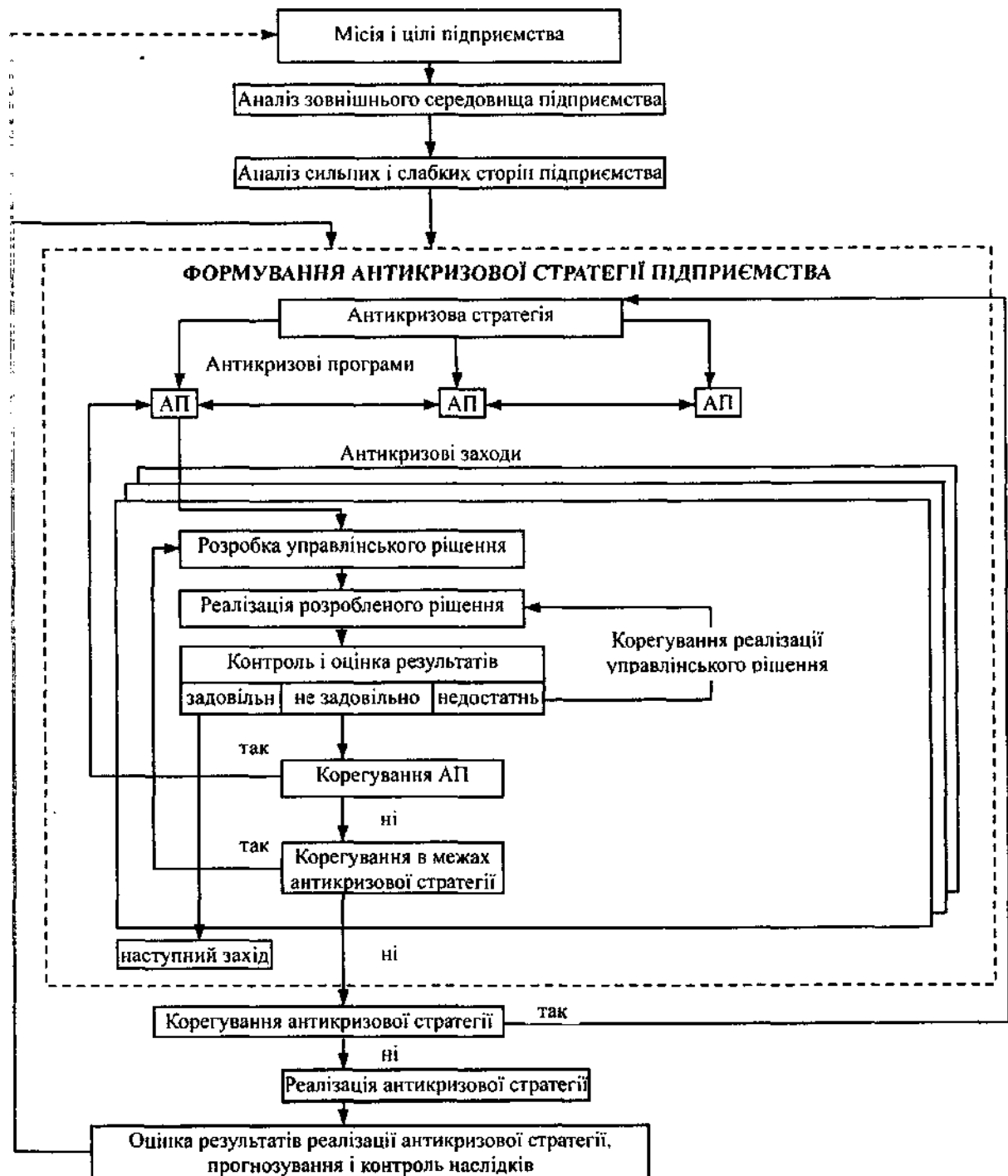

Рис. 1. Алгоритм розробки і реалізації антикризової стратегії підприємства

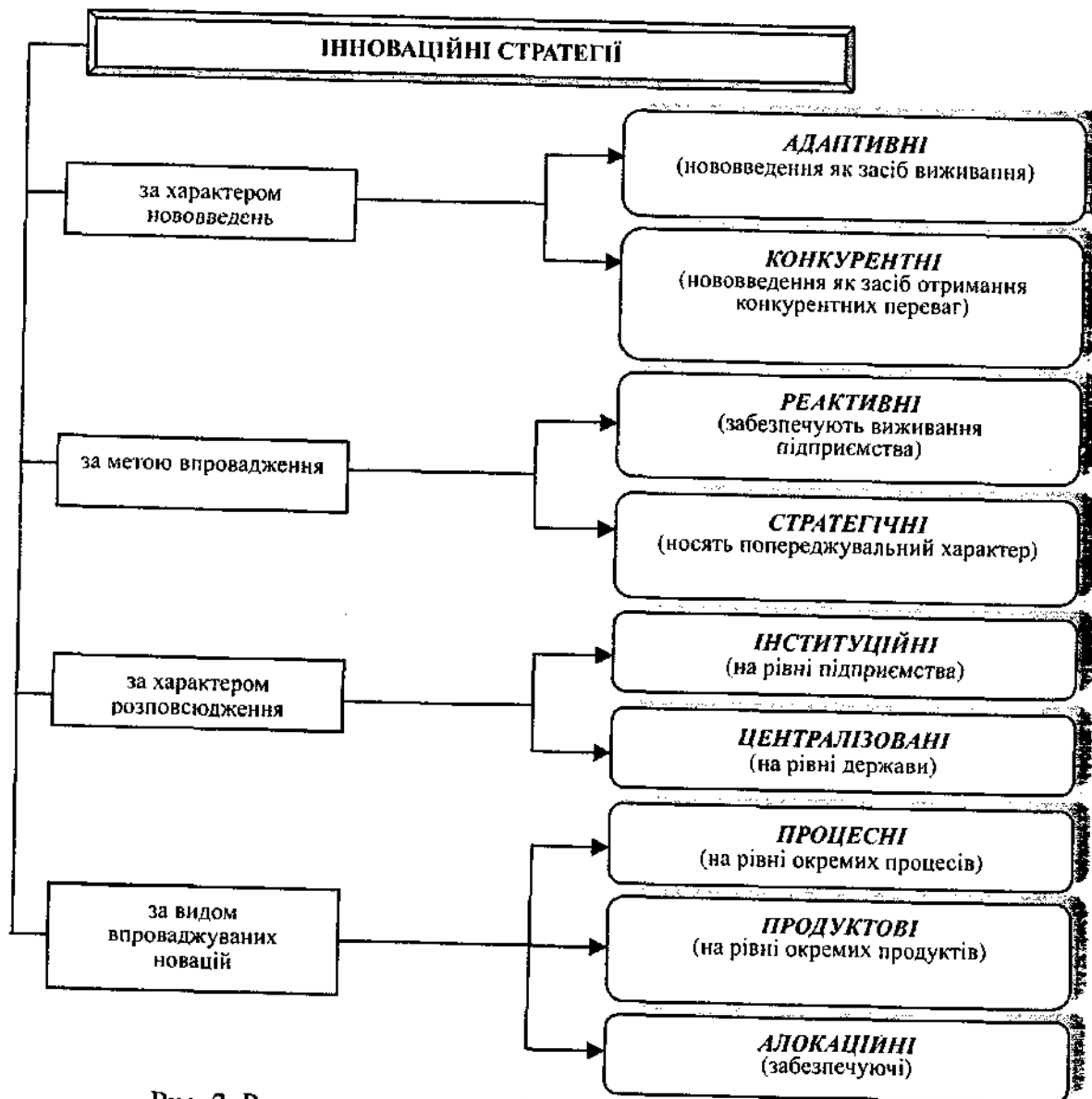

Рис. 2. Рекомендована класифікація інноваційних стратегій

Впровадження інноваційних стратегій у розвиток підприємства суттєво покращує діяльність всіх сфер господарювання, вдосконалюється управлінська практика, формується інноваційна культура, підвищується рівень творчості працівників, зростає продуктивність праці тощо. Усе це забезпечить ефективність функціонування САУ та стійкість підприємств в сучасному бізнес-середовищі.

Висновки. Запропонований алгоритм антикризової стратегії та наведені інноваційні стратегії дозволяють обґрунтувати комплекс заходів по виходу підприємства із кризового стану, що стане основою для розробки методичного підходу до формування САУ підприємством в цілому.

Список використаних джерел

1. Костіна О.М. Альтернативні концепції антикризового управління промисловим підприємством // Управління розвитком. - Харків: Видавництво ХНЕУ, 2010. - С. 183-186.
2. Батукова Л.Р. Инновационность, как важнейшая социально-экономическая категория // Сборник материалов Второй международной научно-практической конференции «Проблемы развития инновационно-креативной экономики» // <http://econference.ru/blog/conf06/216.html>.
3. Орехов В.И. Антикризисное управление: Учебник. / В.И. Орехов, К.В. Балдин, Н.П. Гапоненко. - М.: ИНФРА-М, 2006. - 544 с.
4. Антикризисное управление и трансформация производственных систем: методология и практика / А.Ю. Гончарук. - М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2006. - 287 с.
5. Шатраков А.Ю. Инновационная деятельность высокотехнологичных предприятий / А.Ю. Шатраков, В.М. Алдошин, С.К. Колганов, Е.В. Юрченко. - М.: «Издательство «Экономика», 2007. - 174 с.
6. Антикризисное управление социально-экономическими объектами депрессивных регионов. Монография / О.И. Быкова, Е.Н. Замирович, С.А. Нефёдкина. - М.: Российский государственный институт интеллектуальной собственности (РГИИС); НИИ школьных технологий, 2009. - 178 с.

Annotation: *Research approaches to develop anti-crisis strategy enterprise (ASE) algorithm, including innovative strategies and proposed the algorithm development and implementation of ASE.*

Key words: *innovations, algorithm of anti-crisis strategy, innovative strategies.*

УДК 338.434: 631.22

О.М. Колеснік, аспірант,

Луганський національний аграрний університет

ФОРМУВАННЯ СУТНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА

Стаття присвячена сутності інвестицій а також інвестиційного потенціалу підприємства. На сьогодні питання фінансування й раціонального використання ін-

Список використаних джерел

1. Костіна О.М. Альтернативні концепції антикризового управління промисловим підприємством // Управління розвитком. - Харків: Видавництво ХНЕУ, 2010. - С. 183-186.
2. Батукова Л.Р. Инновационность, как важнейшая социально-экономическая категория // Сборник материалов Второй международной научно-практической конференции «Проблемы развития инновационно-креативной экономики» // <http://econference.ru/blog/conf06/216.html>.
3. Орехов В.И. Антикризисное управление: Учебник. / В.И. Орехов, К.В. Балдин, Н.П. Гапоненко. - М.: ИНФРА-М, 2006. - 544 с.
4. Антикризисное управление и трансформация производственных систем: методология и практика / А.Ю. Гончарук. - М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2006. - 287 с.
5. Шатраков А.Ю. Инновационная деятельность высокотехнологичных предприятий / А.Ю. Шатраков, В.М. Алдошин, С.К. Колганов, Е.В. Юрченко. - М.: «Издательство «Экономика», 2007. - 174 с.
6. Антикризисное управление социально-экономическими объектами депрессивных регионов. Монография / О.И. Быкова, Е.Н. Замирович, С.А. Нефёдкина. - М.: Российский государственный институт интеллектуальной собственности (РГИИС); НИИ школьных технологий, 2009. - 178 с.

Annotation: *Research approaches to develop anti-crisis strategy enterprise (ASE) algorithm, including innovative strategies and proposed the algorithm development and implementation of ASE.*

Key words: *innovations, algorithm of anti-crisis strategy, innovative strategies.*

УДК 338.434: 631.22

О.М. Колеснік, аспірант,

Луганський національний аграрний університет

ФОРМУВАННЯ СУТНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА

Стаття присвячена сутності інвестицій а також інвестиційного потенціалу підприємства. На сьогодні питання фінансування й раціонального використання ін-

вестицій особливо важливий в умовах важкого економічного стану. Враховуючи це, ми поставили за мету з'ясувати особливості сучасного механізму інвестування на ринок продукції тваринництва.

Ключові слова: *інвестиції, потенціал, управління інвестиційним потенціалом підприємства, тваринництво*

Постановка проблеми: Інвестування виступає невід'ємним елементом національного та регіонального розвитку в усіх країнах і частинах світу. На сучасному етапі розвитку ринкових відносин в Україні питання інвестування викликають всебічний інтерес як з боку науковців, так і органів влади загальнодержавного та регіонального рівнів, що знаходить відображення у значній кількості наукових праць, а також нормативно-правових актів, програм і заходів з поживлення інвестиційної діяльності. Незважаючи на це, обсяги та ефективність інвестування є значно меншими, порівняно з країнами-сусідами - Польщею, Угорщиною, Словаччиною та ін. Проблема недоінвестування української економіки поглиблюється регіональними диспропорціями розміщення інвестиційних ресурсів. На наш погляд, головною причиною такої ситуації є не сформованість інвестиційного потенціалу України, його неналежне використання та відсутність заходів з нарощування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дослідження наявного стану та можливостей оптимізації використання інвестиційного потенціалу в наукових роботах досліджували такі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як А.Бакітжанов, О.А.Бандурін, І.О.Бланк, В.Гомольська, І.Грішина, Б.В.Губський, В.К.Гуртов, В.Єпіфанов, А.М.Ісаков, М.А.Козоріз, Р.Коуз та інші

Мета дослідження: полягає в розкритті поняття «інвестиційний потенціал» в цілому, а також вплив та управління інвестиційним потенціалом в галузі тваринництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження проблеми інвестування завжди було в центрі уваги економічної науки. Це обумовлено тим, що інвестиції закладені в найглибших основах господарської діяльності і визначають процес економічного зростання в цілому.

Поняття «інвестиції» виступає первинною категорією, яка є базою побудови ієрархії решти категорій, що відображають відтворення основного та оборотного капіталів.

Інвестиції (лат. *іпсуєзіо* - одягаю) - довготермінові вкладення капіталу в різні сфери та галузі народного господарства всередині країни та за її межами з метою привласнення прибутку [1, с. 856; с. 562]. При цьому під капіталом у фінансовому значенні розуміють активи (кошти) фірми, підприємства. В економічному значенні він

втілений у засобах виробництва, тобто основних і оборотних виробничих фондах. До інвестицій належать усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що спрямовуються в об'єкти підприємницької та іншої діяльності, в результаті чого утворюється прибуток або досягається соціальний ефект. Переходячи до розгляду безпосередньо терміну «потенціал», слід відмітити, що в загально понятійному значенні він походить від латинського слова «роїєпйа», що в перекладі означає силу. У розширеному тлумаченні цей термін може звучати таким чином: «джерела, можливості, засоби, запаси, які можуть бути введені в дію, використані для вирішення якої-небудь задачі, досягнення визначеної мети». У вузькому значенні поняття «потенціал» в науковій літературі прийнято вживати в якості синоніму «можливостям» у будь-якій сфері, «ступеню потужності» в будь-якому відношенні. Окремі російські вчені «потенціал» як економічну категорію трактують наступним чином: «можливість і готовність суб'єктів ринку спеціалізуватися в тих видах діяльності та виробництва, за якими в кожен момент часу наявні абсолютні або ж порівняльні переваги» [2, с.384; с. 35].

Укладачі економічної енциклопедії розглядають термін «потенціал» як наявні в економічного суб'єкта ресурси, їх оптимальну структуру та вміння раціонально їх використовувати для досягнення поставленої мети .

Отже, після з'ясування прийнятного для нашого дослідження тлумачення терміну «потенціал», і «інвестиції», ми можемо перейти до розгляду , «Інвестиційного потенціалу підприємства».

«Інвестиційний потенціал підприємства» - являє собою сукупність інвестиційних можливостей підприємства, використання яких спрямоване на досягнення цілей інвестиційної стратегії підприємства.

Управління інвестиційним потенціалом підприємства - це сукупність прийомів і методів формування і використання інвестиційного потенціалу підприємства з метою підвищення ефективності інвестиційної діяльності підприємства. Ефективне управління інвестиційним потенціалом підприємства спрямоване на активізацію інвестиційної діяльності підприємства й досягнення максимальних інвестиційних ефектів

Оскільки стан матеріально-технічної бази тваринництва є невтішним, то практично усі його підгалузі потребують значних інвестицій для забезпечення тварин виробничими приміщеннями за рахунок будівництва нових та реконструкції маючих форм, для обладнання їх комплексною механізацією, вирощування та придбання високопродуктивного стада, створення достатньої кормової бази, придбання необхідної для цього техніки та ін.. Нинішніх об'ємів інвестицій в галузь тваринництва недоста-

тньо для вирішення важливих проблем і виходячи з цього необхідно зробити комплекс мір для підвищення інвестиційної привабливості для цієї важливої галузі, а також зацікавленості вітчизняних та зарубіжних інвесторів.

Внаслідок обмеженого інвестування в галузь тваринництва в багатьох регіонах України ситуація в розвитку цієї галузі залишається досить складною.

На потреби тваринництва у Вінницькій, Кіровоградській, Одеській Тернопільській, Сумській областях в 2008 році витрачено тільки 4-6% загального обсягу інвестицій у сільське господарство [5,с.3 //http:www.ukrstat.gov.ua/l-Затаких умов проблеми впровадження прогресивних технологій і нових способів механізації, поліпшення якісних характеристик основного стаду, забезпечення кормової бази тваринництва стають усе далі гострішими.

Таблиця 1

Галузева структура інвестицій в основний капітал сільського господарства України, %

Галузі	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Рослин-ництво	50,1	58,3	71,1	71,1	75,1	77,2	76,4	77,1	77,2	76,1	75,4
Тварин-ництво	14,5	16,3	19,7	19,7	15,4	16,4	16,8	16,9	17,3	17,6	16,1
Інші галузі	35,4	25,4	9,2	9,2	9,5	6,4	6,8	6,0	5,5	6,3	8,5

Ситуація в Україні та її регіонах у питаннях одержання внутрішніх та зовнішніх інвестицій складається досить напружено. По розрахункам Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» УААН потреба в основних напрямках розвитку під запроєктовані обсяги виробництва до 2010р.була визначена сума в 393, 5 млрд. грн., а до 2015р. - планується 529 млрд. грн., з них на освоєння машинотракторного парку необхідно виділити 150-200 млрд. грн.. Отже, дефіцит інвестиційних ресурсів очевидний і становить 300-4500 млрд. грн., це з урахуванням нинішньої ситуації, пов'язаної з подорожчанням енергоресурсів і інфляційними процесами минулих років.

Висновки та пропозиції: Проаналізувавши ситуацію інвестиційного потенціалу в галузь тваринництва, то можемо сказати,що по всій території України спостерігається досить критична ситуація. Практично всі регіони України потребують одержання інвестицій в основний капітал, а також впровадження нових ідей щодо ефективного розвитку тваринництва.

Для подальшого ефективного розвитку галузі пропонується реалізація інвестицій-них проектів по будівництву крупних модернізованих комплексів с використанням

сучасних технологій. Працюючи по сучасним технологіям, ці комплекси будуть забезпечувати населення тільки якісними продуктами харчування за доступними цінами.

Список використаних джерел

1. Большой экономический словарь/ Под ред. А.Н. Азриляна. - М.: Институт новой экономики, 1997. - 856 с.
2. Гуртов В.К. Инвестиционные ресурсы. - М.: Экзамен, 2002. - 384 с.
3. Должанський І.З., Загорна Т.О., Удалих О.О., Герасименко І.М., Ращупкіна І.М. Управління потенціалом підприємства. Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 362 с.
4. Инвестиционные и инновационные процессы в АПК Украины в условиях аграрной реформы: Монография/Под общ.ред. профессора В.Г.Ткаченко и профессора В.И.Богачева,- Луганск: «Книжковый світ», 2010. - с. 242.
5. Звіт про капітальні інвестиції (ф.2 - ін). - Київ: Держкомстат України, 2009. - с. 3/<http://www.ukrstat.gov.ua>.

Annotation. Article is devoted to the essence of investments and investment potential of the enterprise. Today the question of funding and management of investment is especially important in difficult economic conditions. Given this, we set the goal of the peculiarities of modern mechanism of investing in the market of animal husbandry.

Key words: Investments, potential, management investment potential of enterprise, animal husbandry.

УДК 65.012.32:339.137.2:334.7

Н.В. Магас, викладач,

Львівський інститут МА УП, м. Львів

ЕЛЕМЕНТИ БЕНЧМАРКІНГУ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті проаналізовано вплив бенчмаркінгу на систему фінансової безпеки суб'єктів господарювання. Запропоновані елементи бенчмаркінгу у визначенні рівня фінансової безпеки та використанні фінансового потенціалу.

Ключові слова: фінансова безпека, суб'єкт господарювання, бенчмаркінг, фінансовий потенціал, операційний та фінансовий леверидж, рівень фінансової безпеки.

сучасних технологій. Працюючи по сучасним технологіям, ці комплекси будуть забезпечувати населення тільки якісними продуктами харчування за доступними цінами.

Список використаних джерел

1. Большой экономический словарь/ Под ред. А.Н. Азриляна. - М.: Институт новой экономики, 1997. - 856 с.
2. Гуртов В.К. Инвестиционные ресурсы. - М.: Экзамен, 2002. - 384 с.
3. Должанський І.З., Загорна Т.О., Удалих О.О., Герасименко І.М., Ращупкіна І.М. Управління потенціалом підприємства. Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 362 с.
4. Инвестиционные и инновационные процессы в АПК Украины в условиях аграрной реформы: Монография/Под общ.ред. профессора В.Г.Ткаченко и профессора В.И.Богачева,- Луганск: «Книжковый світ», 2010. - с. 242.
5. Звіт про капітальні інвестиції (ф.2 - ін). - Київ: Держкомстат України, 2009. - с. 3/<http://www.ukrstat.gov.ua>.

Annotation. Article is devoted to the essence of investments and investment potential of the enterprise. Today the question of funding and management of investment is especially important in difficult economic conditions. Given this, we set the goal of the peculiarities of modern mechanism of investing in the market of animal husbandry.

Key words: Investments, potential, management investment potential of enterprise, animal husbandry.

УДК 65.012.32:339.137.2:334.7

Н.В. Магас, викладач,

Львівський інститут МА УП, м. Львів

ЕЛЕМЕНТИ БЕНЧМАРКІНГУ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті проаналізовано вплив бенчмаркінгу на систему фінансової безпеки суб'єктів господарювання. Запропоновані елементи бенчмаркінгу у визначенні рівня фінансової безпеки та використанні фінансового потенціалу.

Ключові слова: фінансова безпека, суб'єкт господарювання, бенчмаркінг, фінансовий потенціал, операційний та фінансовий леверидж, рівень фінансової безпеки.

В умовах недобросовісної конкуренції, підвищення рівня ризиків та загроз та постійній зміні соціально-економічних індикаторів має важливе значення використання елементів бенчмаркінгу в системі фінансової безпеки суб'єктів господарювання. На даний час спостерігається підвищений інтерес суб'єктів господарювання до нових технологій. Для забезпечення фінансової безпеки діяльності суб'єкти господарювання повинні постійно слідкувати за новинками, які виникають, мати інформацію про діяльність конкурентів, або лідерів ринку. Це досягається за допомогою бенчмаркінгу фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Бенчмаркінг в системі фінансової безпеки дає можливість зробити аналіз і дати оцінку діяльності лідерів ринку, порівняти власні методи управління з лідерами, адаптувати їхні методи управління до власної діяльності. Основною ціллю бенчмаркінгу є вчасно попередити загрози, які виникають із зовнішнього середовища і розвиток діяльності, відрив від конкурентів, вибравши кращі методи управління поєднати їх, застосувати у власній діяльності, гарантувати фінансову безпеку суб'єктів господарювання.

Завданнями бенчмаркінгу фінансової безпеки суб'єктів господарювання є:

- повний аналіз діяльності суб'єктів господарювання;
- оцінка сильних та слабких сторін діяльності, клієнтів, необґрунтованих витрат, напрямків вдосконалення певних видів діяльності;
- дослідження конкурентів і лідерів у своїй галузі діяльності;
- використання кваліфікованих кадрів, які перші можуть побачити ризики і загрози вчасно зреагувати на них, застосувати методи управління лідерів і адаптувати до власної діяльності, впроваджувати нові ідеї та технології діяльності;
- досягнення лідерства у своїй сфері діяльності, маючи переваги перед конкурентами.

При здійсненні бенчмаркінгу суб'єктам господарювання необхідно переконатися у необхідності змін, визначенні того, що саме має бути змінено, обґрунтування того як ці зміни вплинуть на діяльність суб'єкта господарювання, чи ці дії не дадуть зворотній до фінансової безпеки ефект.

Узагальнення підходів до аналізу фінансової діяльності на основі використання фінансового потенціалу дозволяє сформулювати таку залежність між показниками та рівнем фінансової безпеки, яка представлена в таблиці 1.

Визначення рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання дає можливість визначити чи достатньо йому власних оборотних коштів для функціонування та розвитку. Абсолютна фінансова безпека говорить про те, що в суб'єкта господарської діяль-

ності достатньо власних оборотних коштів для функціонування. При нормальній фінансовій стійкості суб'єктам господарювання практично вистачає власних оборотних коштів. Нестійкий фінансовий стан свідчить про те, що власних оборотних коштів не вистачає, суб'єкт господарювання залучає середньострокові та довгострокові позики і кредити. Критичний рівень фінансової безпеки, суб'єкти господарювання крім довгострокових і середньострокових позик і кредитів, ще залучає короткострокові. Кризовий фінансовий стан це коли суб'єкт господарювання не може здійснити фінансування власної діяльності за рахунок власних і позичених джерел [3, с.126].

Таблиця 1

Елементи бенмаркінгу в системі фінансової безпеки

Фінансовий менеджмент	Фінансовий потенціал	Рівень фінансової безпеки
Ефект фінансового левериджу	Фінансовий потенціал стійкості	Абсолютна фінансова безпека
	Фінансовий потенціал ефективності	Нормальна фінансова безпека
Рівень операційного левериджу	Фінансовий потенціал розвитку	Нестійкий рівень безпеки
		Критичний рівень безпеки
		Кризовий рівень безпеки

Звідси випливає наскільки важливим є вимірювання ефекту фінансового левериджу та рівня операційного левериджу.

Ефект фінансового левериджу характеризує скільки приріст власного капіталу на одиницю всього капіталу за рахунок використання позик.

$$ЕФЛ = \frac{ПК}{ВК} (P_a - r_n), \quad (1)$$

де ПК - позиковий капітал;

ВК - власний капітал;

P_a - рентабельність активів (співвідношення чистого прибутку суб'єктів господарювання до активів);

r_n - процентна ставка, %.

Ефект фінансового левериджу показує наскільки рентабельність власного капіталу перевищує рентабельність загального капіталу суб'єкта господарювання. Ефект фінансового важеля полягає у тому, що потрібно використовувати капітал, так щоб прибуток перевищував відсотки за позиками, тільки тоді можна говорити про фінансову безпеку діяльності.

Операційний леверидж характеризує наскільки зміниться прибуток, якщо виручка зміниться на 1%.

$$\text{Рол} = \frac{\text{Виручка} - \text{Змінні витрати}}{\text{Прибуток до сплати податку на прибуток та відсотків за кредит}} \quad (2)$$

Чим вищий рівень операційного левериджу, тим вища частка постійних витрат, тим вищий відсоток зміни прибутку, при певному відсотку зміни виручки.

Фінансовий та операційний леверидж тісно пов'язані, вони характеризують ризики які виникають з обслуговування боргу, це сплата відсотків за кредит, які відносяться до постійних витрат, а при збільшенні частки позикового капіталу підвищується і рівень операційного левериджу. При збільшенні виручки суб'єкти господарювання можуть планувати більше позик, при підвищенні виручки високий рівень операційного фінансового левериджу забезпечує зростання кінцевого результату.

Фінансовий потенціал суб'єктів господарювання визначає конкурентоздатність, можливості ділового співробітництва, оцінює наскільки гарантовані економічні інтереси суб'єктів господарювання у фінансовому і виробничому відношенні на основі аналізу умов зовнішнього середовища функціонування [2, с. 110].

При оцінці фінансового потенціалу стійкості розраховуються показники фінансової стійкості, оборотні кошти, запаси, витрати. Оцінка фінансового потенціалу ефективності здійснюється за допомогою показників рентабельності активів та капіталу. Фінансовий потенціал розвитку передбачає використання моделі росту приростів, «золотого правила фінансування» тощо [2, с.110].

Методи аналізу фінансового потенціалу суб'єктів господарювання дають можливість оцінити фінансову стійкість та незалежність суб'єктів господарювання, нейтралізація ризиків і загроз внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування. Попередити та нейтралізувати ризики та загрози, які вже виникли. Для вимірювання рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання застосовують методи: моніторингу основних соціально-економічних показників та співставлення їх із граничними значеннями, функціонально-ситуаційний підхід, статистичний аналіз, методи теорії штучних нейронних мереж.

Фінансова безпека суб'єктів господарювання є процесом, що постійно розвивається, так і бенчмаркінг є процесом виявлення та впровадження кращих методів управління фінансовою діяльністю суб'єктів господарювання. Саме застосування елементів бенчмаркінгу таких як оцінка рівня фінансової безпеки, застосування ефекту фінансового левериджу та рівня операційного левериджу, фінансового потенціалу та впровадження їх в свою діяльність, забезпечать відрив від конкурентів, завоювання лідерства в своїй галузі діяльності, вчасну нейтралізацію ризиків і загроз, складання

плану дій в певний ситуаціях, що в свою чергу гарантує фінансову безпеку суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел

1. Ліпкан В.А. Національна безпека України : навчальний посібник / В.А. Ліпкан - К.: Кондор, 2008. - 552 с.
2. Мойсеєнко І.П. Методи аналізу фінансового потенціалу підприємства // Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції «Реструктуризація доходів державного бюджету в системі антикризового управління фінансовою системою». - Львів: ЛьвДУВС, 2011. -С. 109-112.
3. Поповіченко Ю.А. Дослідження проблем моніторингу фінансової безпеки суб'єктів господарювання // Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції «Реструктуризація доходів державного бюджету в системі антикризового управління фінансовою системою». -Львів: ЛьвДУВС, 2011. - С. 124-127.

Annotation. *Bench marking impact on the financial safety of economic players has been analysed in the article. There have been proposed bench marking elements in the determination of financial safety level and use of financial capacity.*

Key words: *financial safety, economic player, bench marking, financial capacity, operating and financial leverage, financial safety level.*

УДК 330.341.1:854

О.Г. Мачтакова, аспірант, Одеський державний
економічний університет, м. Одеса

ОСНОВНІ НАПРЯМИ СТРАТЕГІЧНИХ ЗМІН НА ПІДПРИЄМСТВАХ ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

В статті зроблено аналіз загальних техніко-економічних характеристик олійно-жирової галузі України та вказані основні напрями стратегічних змін, які вимушені проводити підприємства у зв'язку із глобалізаційними процесами в світі та посиленням конкуренції.

Ключові слова: *конкурентоспроможність, конкурентні переваги, продукція глибокого рівня переробки, якість, концентрація виробництва, стратегічні зміни, сировинна база, диверсифікація виробництва.*

плану дій в певний ситуаціях, що в свою чергу гарантує фінансову безпеку суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел

1. Ліпкан В.А. Національна безпека України : навчальний посібник / В.А. Ліпкан - К.: Кондор, 2008. - 552 с.
2. Мойсеєнко І.П. Методи аналізу фінансового потенціалу підприємства // Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції «Реструктуризація доходів державного бюджету в системі антикризового управління фінансовою системою». - Львів: ЛьвДУВС, 2011. -С. 109-112.
3. Поповіченко Ю.А. Дослідження проблем моніторингу фінансової безпеки суб'єктів господарювання // Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції «Реструктуризація доходів державного бюджету в системі антикризового управління фінансовою системою». -Львів: ЛьвДУВС, 2011. - С. 124-127.

Annotation. *Bench marking impact on the financial safety of economic players has been analysed in the article. There have been proposed bench marking elements in the determination of financial safety level and use of financial capacity.*

Key words: *financial safety, economic player, bench marking, financial capacity, operating and financial leverage, financial safety level.*

УДК 330.341.1:854

О.Г. Мачтакова, аспірант, Одеський державний
економічний університет, м. Одеса

ОСНОВНІ НАПРЯМИ СТРАТЕГІЧНИХ ЗМІН НА ПІДПРИЄМСТВАХ ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

В статті зроблено аналіз загальних техніко-економічних характеристик олійно-жирової галузі України та вказані основні напрями стратегічних змін, які вимушені проводити підприємства у зв'язку із глобалізаційними процесами в світі та посиленням конкуренції.

Ключові слова: *конкурентоспроможність, конкурентні переваги, продукція глибокого рівня переробки, якість, концентрація виробництва, стратегічні зміни, сировинна база, диверсифікація виробництва.*

На сучасному етапі розвитку світового господарства глобалізація дедалі більше перетворює світову економіку на цілісний організм, інтегрований міжнародним поділом праці, великим транснаціональними виробничо-збутовими, фінансовими та інформаційними компаніями, а економічний стан держави визначається не тільки внутрішніми ресурсами країни, але й ступенем її інтеграції в світову господарську систему. За таких умов особливої актуальності для України набуває завдання посилення конкурентоспроможності агропромислової продукції та збільшення обсягів її експорту на світовий ринок, зокрема продукції олійно-жирової галузі (ОЖГ).

Теоретичні та практичні аспекти організації і функціонування олійно-жирових виробництв, питання розміщення підприємств ОЖГ, взаємовідносини між виробниками сировини і переробними підприємствами досліджувалися такими вітчизняними економістами, як А. В. Карпенко, В. Г. Кухта, Г. В. Блакита, В. В. Лазня, Л. А. Зінченко, Л. Е. Дяченко та ін.

Незважаючи на актуальність зазначених досліджень, проблеми здійснення стратегічних змін на підприємствах олійно-жирової галузі України з метою забезпечення конкурентоспроможності на зовнішніх ринках є недостатньо вивченими.

Протягом останніх двадцяти років незалежності України олійно-жирова галузь в нашій країні пройшла в своєму розвитку декілька етапів - від занепаду до підйому. На сьогодні Україна є третім найбільшим виробником насіння соняшнику у світі (після Росії та Аргентини), виробляючи щорічно близько 10-16% світового обсягу. Ситуація, що складається на світовому ринку олійних культур та продуктів їх переробки, може сприяти підвищенню ефективності економіки АПК України. Враховуючи значний приріст населення в світі, а також той факт, що низка економічно розвинутих країн (зокрема, країни ЄС) уже вичерпали власні агротехнічні можливості подальшого збільшення врожайності, і, відповідно, обсягу виробництва олійних культур, Україна повинна посісти одне з чільних місць на світовому ринку із забезпечення потреб в олійно-жировій продукції, для чого має проводити відповідну активну політику у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Дослідження свідчать, що експортний потенціал АПК держави можна визначити як здатність агропромислового сектора та його галузей виробляти конкурентоспроможні на світовому ринку товари шляхом використання як порівняльних національних переваг, так і нових конкурентних переваг, заснованих на досягненнях науково-технічного прогресу. Найголовнішими фактором, який визначає експортний потенціал ОЖГ України, є обсяг виробництва насіння олійних культур. І справді, специфіка

виробництва продукції в цій галузі визначає високу питому вагу сировини: насіння олійних (соняшнику, ріпаку, сої, арахісу, тощо) та технічних (льону) культур у структурі витрат виробництва. В Україні головною олійною культурою за площами посіву є соняшник (не менше 10% посівів), який у загальному об'ємі виробництва олійних культур займає близько 90%. Тут районовані 85 сортів і гібридів соняшнику. Соняшник порівняно з іншими олійними культурами дає найбільше олії з одиниці площі. Насіння районованих сортів і гібридів містять понад 48% жиру, 16% білку, а вихід олії у процесі переробки на заводах становить майже 47% [1, с. 58].

Характеризуючи продукцію підприємств олійно-жирового комплексу України, слід зазначити, що на сучасному етапі основним її видом є рослинні олії та маргарин, які в загальному обсязі їх виробництва займали у 2009 році відповідно 80% та 15%.

Інші 5% виробництва продукції цих підприємств приходились на майонез, мило туалетне та господарське і деякі інші види. При цьому в загальному обсязі виробництва рослинних олій 98% припадає на олію соняшникову і лише 2% - на олію соєву, ріпакову, льняну та рижієву. Враховуючи все це, можна без перебільшень визначити, що загальна економічна ефективність виробництва продукції підприємств олійно-жирової промисловості в Україні формується переважно на базі виробництва цього продукту [2, с. 53].

Слід зауважити, що особливістю виробництво олійно-жирової продукції в Україні є високий рівень спеціалізації та концентрації підприємств-виробників, що створює сприятливі умови для формування високого рівня її економічної ефективності. Так, на сьогоднішній день виробництво здійснюється на 32 спеціалізованих підприємствах великої та середньої потужності, а також на спеціалізованих підприємствах малої потужності (олійницях) місцевого значення. Про сучасний рівень концентрації виробництва цієї продукції свідчать такі дані: в 2009 році на більш потужних підприємствах, які входять до Асоціації «Укроліяпром», було вироблено більше 80% вітчизняного обсягу виробництва олії соняшnikової, біля 90% маргаринової продукції та 60% майонезу. Таким чином, основні умови та тенденції розвитку олійно-жирової галузі України визначають такі підприємства, як ТОВ «Комбінат Каргілл» (м. Донецьк), ВАТ «Кіровоградолія» (м. Кіровоград), ЗАТ «Запорізький ОЖК» (м. Запоріжжя), ЗАТ «Пологівський ОЕЗ» (Запорізька область), ТОВ «Одеський ОЕЗ» (м. Одеса), ВАТ «Одеський ОЖК» (м. Одеса) та ЗАТ «Дніпропетровський ОЕЗ» (м. Дніпропетровськ).

Валовий збір олійних культур формується під впливом двох основних факторів: розміру посівних площ та урожайності сільськогосподарських культур. Особливим фактором, що впливає на рівень ефективності виробництва олійно-жирової продукції, є характер розміщення основних промислових підприємств відносно основних центрів вирощування сільськогосподарських культур. Для характеристики цього фактору порівнюємо питому вагу окремих регіонів України у валовому зборі соняшнику та обсязі промислового виробництва олії соняшникової. Результати проведеного порівняння вказують на те, що в окремих регіонах України можливості сировинного забезпечення виробництва олії соняшникової використовуються не в повному обсязі. Так, в Дніпропетровській області, де зосереджено 14,3% валового збору соняшнику, виробляється лише 8,5% олії соняшникової; в Луганській області ці показники становлять відповідно 7,1% та 3,7%; в Миколаївській області - 9,3% і 3,5%, в Полтавській області - 5,5% і 3,3% [3, с. 85]. Значно нижчими є показники обсягів виробництва олії соняшникової у порівнянні із потенціалом сировинної бази спостерігались у Черкаській і Сумській областях, а також у Автономній Республіці Крим. В той час підприємства окремих регіонів внаслідок дефіциту сировинної бази мають для виробництва олії соняшникової завозити відповідну сировину із інших регіонів України. Це стосується таких регіонів, як Донецька, Одеська, Харківська, Чернівецька області. Нерівномірність розміщення виробництва олії соняшникової відносно сировинної бази призводить до збільшення рівня транспортних витрат окремих виробників, що негативно позначається на формуванні економічної ефективності цього виробництва. Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що на сучасному етапі господарювання необхідна чітка державна програма, спрямована на адаптацію сільськогосподарського виробництва до глобальних кліматичних змін. Адже вітчизняне сільське господарство залишається зорієнтованим на певне агрокліматичне районування території, яке склалося в 60-ті роки XX ст. і використовується донині [4, с.20].

Згідно з концепціями вільної торгівлі, конкурентоспроможними на світовому ринку є товари або галузі, які характеризуються порівняльними перевагами. Продукція сільськогосподарства формує значну частину українського експорту. Проте основними експортними агропромисловими товарами є сільськогосподарська сировина, а не продукти з більш глибоким рівнем переробки. Як результат, це перетворює економіку в сировинний придаток розвинених країн і призводить до втрати значної частини доданої вартості, що сприяє високому рівневі безробіття, низькій заробітній платі, втраті відрахувань у соціальні фонди та інші негативні соціально-економічні

явища. З огляду на вищезазначене проблема диверсифікації експорту в напрямку збільшення частки продукції глибокої переробки набуває першочергового значення.

У світлі вступу України до СОТ ще однією важливою проблемою для вітчизняних підприємств ОЖГ є питання якості продукції. Продукція українських олійно-жирових підприємств експортується більше, ніж у 45 країн світу, де на неї зберігається стабільно високий попит. Проте все більше споживачів у розвинених країнах переймаються проблемами безпечного харчування. Тому для України нагальними є питання безпеки продукції:

З метою пом'якшення негативних наслідків вступу України до СОТ підприємства ОЖГ вже почали впроваджуватися системи контролю якості і системи безпеки ІБО, НАА8Р, які визнані в країнах Європи та Америки. Виявлені науковими дослідженнями шкідливі властивості продуктів окислення, а також загострення конкурентної боротьби між виробниками ставлять перед спеціалістами ОЖГ багатопланове завдання щодо виробництва продукції високої якості. Тому важливою проблемою для галузі є використання наукового потенціалу, адже динамічний розвиток олійно-жирових підприємств України повинен базуватися на розробках і застосуванні у виробництві високоефективних інноваційних технологічних процесів, які дозволяють випускати конкурентоспроможну продукцію.

Отже, підводячи підсумки проведеного аналізу, можна окреслити наступні напрями стратегічних змін на підприємствах олійно-жирової галузі України в умовах глобалізації та підвищення конкурентної боротьби:

- підвищення концентрації виробництва, укрупнення підприємств;
- збалансування розміщення виробництва олії відносно сировинної бази;
- орієнтація на експорт продукції з глибоким рівнем переробки;
- підвищення якості продукції та дотримання міжнародних стандартів.

У зв'язку із масштабними та суттєвими перетвореннями, яких потребують підприємства олійно-жирової галузі України, вивчення процесу управління змінами на підприємстві, зокрема, мотивації персоналу з метою подолання опору змінам, стають вельми актуальними.

Список використаних джерел

1. Благодир Л. М. Забезпечення експортної орієнтації підприємств олійно-жирового комплексу України // Регіональна економіка. - 2007. - № 3. - с. 52-61.

2. Волощук О. Г. Особливості та умови формування економічної ефективності виробництва продукції підприємств олійно-жирової промисловості // Інвестиції: практика та досвід. - 2009.-№ 10.-с. 53-56.
3. Крисанов Д. Ф. Інноваційний фактор розвитку харчової промисловості України // Економіка України. - 2008. - № 4. - с. 82-87.
4. Каткова Н. В. Класифікація зовнішніх факторів ефективності олійного виробництва в ринкових умовах господарювання. // Науковий вісник. - 2006. - № 38. - с. 14-23.

Annotation. *In this article an analysis of general technical and economical properties of oil-and-fat industry of Ukraine is made. Also a summary is given for the major tendencies of strategic changes, which the businesses had to implement due to globalization process in the world and tightening competition.*

Key words: *competitiveness, competitive abilities, production of deep-level processing, quality, concentration of production, strategic changes, source of raw materials, diversification of production.*

УДК 005.2: 005.936.3

**Н.В. Муртазіна, аспірант, Національний університет
біоресурсів та природокористування України**

РОЗВИТОК СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

В статті розглянуто сучасні підходи щодо розвитку стратегічного управління в умовах трансформації економіки України.

Ключові слова: *стратегія, стратегічне управління, стратегічний рівень підприємства, стратегічні зміни, потенціал прибутковості.*

Вступ. Формування ринкових економічних відносин в Україні зумовило посилення стратегічного напрямку в практичній діяльності вітчизняних підприємств. В умовах ситуації, що швидко змінюється, жорсткої конкурентної боротьби підприємства мають не тільки концентрувати увагу на стані справ у їхньому внутрішньому середовищі, а й розробляти довгострокову стратегію, яка давала б підприємствам можливість адаптуватися до змін, що відбуваються в їх оточенні.

2. Волощук О. Г. Особливості та умови формування економічної ефективності виробництва продукції підприємств олійно-жирової промисловості // Інвестиції: практика та досвід. - 2009.-№ 10.-с. 53-56.
3. Крисанов Д. Ф. Інноваційний фактор розвитку харчової промисловості України // Економіка України. - 2008. - № 4. - с. 82-87.
4. Каткова Н. В. Класифікація зовнішніх факторів ефективності олійного виробництва в ринкових умовах господарювання. // Науковий вісник. - 2006. - № 38. - с. 14-23.

Annotation. *In this article an analysis of general technical and economical properties of oil-and-fat industry of Ukraine is made. Also a summary is given for the major tendencies of strategic changes, which the businesses had to implement due to globalization process in the world and tightening competition.*

Key words: *competitiveness, competitive abilities, production of deep-level processing, quality, concentration of production, strategic changes, source of raw materials, diversification of production.*

УДК 005.2: 005.936.3

**Н.В. Муртазіна, аспірант, Національний університет
біоресурсів та природокористування України**

РОЗВИТОК СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

В статті розглянуто сучасні підходи щодо розвитку стратегічного управління в умовах трансформації економіки України.

Ключові слова: *стратегія, стратегічне управління, стратегічний рівень підприємства, стратегічні зміни, потенціал прибутковості.*

Вступ. Формування ринкових економічних відносин в Україні зумовило посилення стратегічного напрямку в практичній діяльності вітчизняних підприємств. В умовах ситуації, що швидко змінюється, жорсткої конкурентної боротьби підприємства мають не тільки концентрувати увагу на стані справ у їхньому внутрішньому середовищі, а й розробляти довгострокову стратегію, яка давала б підприємствам можливість адаптуватися до змін, що відбуваються в їх оточенні.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Теорія стратегічного управління фірмою достатньо повною мірою розроблена в іноземній економічній літературі. Відомі здобутки таких вчених: І.Ансоффа, Д.Аакера, М.Портера, А.Томпсона, М.Мак-Дональда та ін.

Щодо вітчизняної економічної думки, то вона тривалий час була спрямована на пошук ефективних напрямків стратегічного управління державою в цілому і недостатньо уваги приділяла процесу формування стратегій ні рівні фірми. Ринковий економічний механізм подолав практику недооцінки стратегічного управління фірмою. Нині в Україні триває пошук механізмів і методологій, які б забезпечили ефективне стратегічне управління фірмою в ринкових умовах. Проблемам стратегічного управління фірмою присвячені праці таких українських вчених-економістів, як В.Г. Герасимчук, Є.І. Панченко, З.Є. Шершньова, А.П.Наливайко. Значний внесок у розвиток наукової думки щодо формування та реалізації маркетингових стратегій зроблено Н.В.Куденко.

Постановка проблеми. В умовах трансформації економіки України теорія і практика стратегічної діяльності підприємства та управління цією діяльністю не знайшли належного місця. Для того, щоб знання щодо стратегічного управління набули практичного застосування, необхідно забезпечити опанування фахівцями, керівниками підприємств теоретичними концепціями, методами та практичними підходами до побудови системи стратегічного управління, формування підсистем стратегічного планування, організації, контролю, обґрунтування стратегій різних типів. Слід формувати стратегічне мислення менеджерів, яке відображено у понятті «стратегічний рівень підприємства». Стратегічний рівень - це система знань про можливості та обмеження у розвитку підприємства, що реалізується у відповідних стратегічних рішеннях і діях.

Результати дослідження. Процес створення стратегії для кожного підприємства - унікальний, оскільки залежить від позиції підприємства на ринку, динаміки його розвитку, потенціалу, поведінки конкурентів, характеристик товарів, що виробляються підприємством, та інших чинників мікро- та макросередовища. Водночас можна говорити про узагальнені принципи формування стратегії поведінки і здійснення стратегічного управління.

Здатність до стратегічного управління передбачає наявність п'яти елементів:

- уміння змодельовати ситуацію;
- здатності виявити необхідність змін на підприємстві;
- уміння розробити стратегію змін;

- здатності використовувати у ході змін надійні методи;
- уміння втілювати стратегію у практику діяльності підприємства.

У менеджменті усі цілі встановлюють у межах місії, концепції «бачення» або стратегічного спрямування. Стратегічні цілі вказують на специфічні результати діяльності, яких підприємство планує досягти, а також на конкурентну позицію, яку воно прагне зайняти на ринках своїх товарів.

Для відображення цілей необхідно використовувати комплексний підхід, тобто створити систему цілей, яка б відображала потреби підприємства з погляду як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Слід акцентувати, що керівники, які створюють для свого підприємства систему взаємопов'язаних, ієрархічних цілей, мають більше шансів досягти їх, ніж ті, хто керується лише загальними орієнтирами. Стратегічні цілі пов'язані: з реалізацією напрямків діяльності у привабливих галузях, їх комбінацією; конкурентним становищем на ринку та сприйняттям його споживачами, суспільством; місцем, яке бажає посісти підприємство на фінансовому ринку; внутрішніми особливостями та можливостями підприємства забезпечувати реалізацію назовні спрямованих цілей.

В умовах ринку для стратегічного управління необхідна оцінка можливостей досягнення стратегічних цілей виробничої системи будь-якого рівня ієрархії. При цьому вибір системи стратегічного управління підприємством багато в чому залежить від рівня нестабільності зовнішнього середовища. Вважаємо, що нестабільність доцільно оцінювати за допомогою шкали І.Ансоффа. Якщо рівень нестабільності оцінюється у 3-3,5 бала, то необхідно здійснювати управління на основі передбачення змін. При оцінці вище 3,5 бала слід використовувати управління на засадах гнучких експертних рішень (ранжування стратегічних завдань, управління за «слабкими сигналами», управління в умовах стратегічних несподіваностей).

В ході аналізу відмінностей управління шляхом вибору стратегічних позицій від стратегічного планування ми визначили наступні:

- Управління шляхом вибору стратегічних позицій доповнює планування потенціалу підприємства плануванням стратегії підприємства.
- У ході реалізації запланованої стратегії розширення ресурсів виробничої системи виникає необхідність у систематичному подоланні опору змінам з боку освоєних джерел ресурсів.

Висновки. Оскільки стратегічне управління передбачає одночасні взаємопов'язані дії щодо вибору стратегії і відповідного розвитку потенціалу, усі види ресурсів стають

об'єктами стратегічного управління. Таким чином, діяльність щодо стратегічного управління спрямовано на досягнення стратегічної позиції, яка забезпечить довгострокову життєздатність. На комерційному підприємстві керівник, котрий займається стратегічними проблемами, забезпечує постійний потенціал прибутковості. Його завдання полягає в тому, щоб виявити необхідність і провести стратегічні зміни на підприємстві; створити організаційну архітектуру, яка сприяє стратегічним змінам; підібрати персонал, який зможе провести стратегічні зміни.

Список використаних джерел

1. Аакер Д. Стратегическое рыночное управление / Аакер Д. [пер. с англ, под ред. Ю.Н. Кап-туревского]. - СПб: Питер, 2002. - 544 с.
2. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / Ансофф И. - СПб.: ПИТЕР, 1999. -415 с.
3. Герасимчук В. Г. Стратегічне управління підприємством. Графічне моделювання : навч. посібник / Герасимчук В. Г. - К.: КНЕУ, 2000. - 360 с.
4. Куденко Н. В. Стратегічний маркетинг: навч. посібник / Куденко Н.В. - К.: КНЕУ, 1998. - 152 с.
5. Наливайко А. П. Теорія стратегії підприємства. Сучасний стан та напрямки розвитку : [монографія] / Наливайко А. П. - К.: КНЕУ, 2001. - 227 с.
6. Портер М. Международная конкуренция / Портер М. - М.: Междунар. отношения, 1993. - 896 с.
7. Томпсон А. А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии / Томпсон А. А., Стрикленд А. Дж. ; пер. с англ, под ред. Л.Г. Зайцева, М.И. Соколовой. - М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. - 576 с.
8. Шершньова З. Є. Стратегічне управління : навч. посібник / Шершньова З.Є., Оборська С.В. - К.: КНЕУ, 1999. - 384 с.

Annotation. *The modern approaches in relation to development of strategie management in the conditions of transformation of economy in Ukraine are considered in the article.*

Key words: *strategy, strategie management, strategie level of enterprise, strategie changes, potential of profitability.*

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті проведена оцінка стану та динаміки основних показників інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств Одеської області. Проаналізовані дані, що характеризують розвиток промислового виробництва регіону, розглядається місце Одеської області серед інших регіонів України за інноваційною активністю, досліджується структура джерел фінансування інноваційних заходів.

Ключові слова: інноваційно-інвестиційний розвиток, індекс промислового виробництва, інноваційна активність, джерело фінансування.

Розглядом питань та аналізом проблем, пов'язаних з інноваційно-інвестиційним розвитком займається значна кількість зарубіжних та українських вчених. Серед них: Н.В. Городнікова, С.Ю. Гостева, Л.М. Гохберг, Г.А. Грачева, І.А. Кузнецова, В.А. Івченко, О.І. Амоша, С.І. Соколенко, Б.А. Маліцький, М.З. Згуровський, М.Ю. Ільченко та інші.

Метою даної статті є дослідження стану інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств Одеської області.

Відношення щодо інноваційного розвитку Одеської області регулюються згідно з Програмою соціально-економічного і культурного розвитку Одеської області, затвердженою рішенням Одеської обласної ради від 29 лютого 2008 року №446-V та «Стратегії економічного та соціального розвитку Одеської області на період до 2015 року» [1, с. 50]. На нашу думку, доцільно буде розпочати дослідження з аналізу розвитку промислового виробництва в області. Цей напрям найкраще ілюструє показник індексу промислового виробництва до попереднього року. Він дозволить прослідкувати динаміку підвищення (або навпаки, зниження) рівня розвитку промисловості. Проаналізуємо дані, представлені в таблиці 1.

Індекси промислового виробництва, %
(за даними Державного комітету статистики України) [2]

Об'єкт дослідження	Роки				
	2006	2007	2008	2009	2010
Одеська область	90,7	116,5	127,6	76,8	105,4
Україна	106,2	110,2	96,9	76,1	110,6

Отже, рівень промислового виробництва в 2009 році порівняно з 2008 зменшився в області на 22,2%, а в країні - на 21,9%. Це, звісно, пов'язано з фінансово-економічною кризою. Слід відмітити, що в 2007 році за розвитком промисловості Одеський регіон займав 6 місце серед інших областей, в 2008 - 2 місце, і поступався тільки Черкаській області, а в 2009 році рівень розвитку знизився до 17 місця, в 2010 р. Незважаючи на ріст показників у 2010 р., наша область посідає 19 місце у загальному переліку. Отже, ситуація в промисловості області є складною, як і в цілому в Україні.

Науково-технічною та дослідною роботою в Одеському регіоні займаються наукові підрозділи 19 вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації та Південний науковий центр Національної академії наук України. Центр включає в себе 8 наукових установ, 36 науково-дослідних інститутів, 20 науково-дослідних та науково-технічних центрів, 9 спеціальних та конструкторських бюро, 29 науково-виробничих об'єднань. Кількість працівників наукових установ становить 12,7 тис. осіб [1, с. 50]. Цей показник є значним, зважаючи, що в Одеській області проживає 2392,2 тис. чоловік [2]. Тобто 0,53% всього населення займається науковою працею.

Підкреслимо, що *інноваційна активність організації* характеризує ступінь участі організації у здійсненні інноваційної діяльності в цілому або окремих її видів впродовж визначеного періоду часу. Рівень інноваційної активності підприємства визначається як відношення числа організацій, що здійснюють технологічні, організаційні, маркетингові інновації, до загального числа досліджуваних за певний проміжок часу організацій у країні, області, регіоні тощо [3, с. 483]. За даними статистичних джерел у 2009 р. питома вага промислових підприємств, що впроваджували інновації складала 8,1% (у 2008 - 9,8%), питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової тільки 0,5% (у 2008 р. - 1,3%) [4]. Тобто, інноваційна діяльність промисловими підприємствами області ведеться, але недостатніми темпами. Рівень інноваційної активності є невисоким. Подібна ситуація характерна не тільки для промисловості Одеської області, але й для країни в цілому.

Далі проаналізуємо рівень інноваційної активності промисловості різних областей і країни в цілому. Розглянемо таблицю 2.

Таблиця 2

Частка інноваційно-активних промислових підприємств, %
(за даними Державного комітету статистики України) [2]

Region	У загальній кількості промислових підприємств		
	2006	2007	2008
1	2	3	4
АР Крим	8,6	11,5	13,2
Вінницька	12,5	23,9	16,2

1	2	3	4
Волинська	7,8	19,8	11,3
Дніпропетровська	10,9	10,8	8,5
Донецька	7,9	10,4	10,5
Житомирська	11,7	10,5	11,4
Закарпатська	10,1	8,8	12,2
Запорізька	8,6	10,8	8,9
Івано-Франківська	12,9	30,6	27,9
Київська	10,0	11,9	12,6
Кіровоградська	11,7	15,8	14,6
Луганська	7,4	11,3	10,2
Львівська	8,4	15,8	12,1
Миколаївська	9,6	8,3	13,5
Одеська	14,6	11,4	11,4
Полтавська	7,4	15,3	11,2
Рівненська	3,1	8,5	11,8
Сумська	4,4	5,2	11,3
Тернопільська	8,3	13,2	16,1
Харківська	18,5	18,0	13,1
Херсонська	12,3	13,6	12,7
Хмельницька	6,5	7,3	4,2
Черкаська	7,5	8,9	11,6
Чернівецька	13,6	17,4	16,9
Чернігівська	10,0	15,5	17,4
Україна	11,2	14,2	13,0

Отже, питома вага інноваційно-активних підприємств в Одеській області є невеликою, і в 2007 році порівняно з 2006 зменшилася на 3,4%, а в 2008 порівняно з 2007 - не змінилася. Якщо в 2006 році цей показник по області був вищим за рівень країни в цілому, то в 2007 він почав відставати на 2,8%, а в 2008 - на 1,6%. Необхідно звернути увагу на місце Одеської області серед інших областей за інноваційним розвитком підприємств. Так, в 2006 році регіон посідав 2 місце і поступався тільки Харківській області. В 2007 р. - 14 місце. В 2008 р. - 16 місце.

Далі розглянемо структуру джерел фінансування інноваційної діяльності в Одеській області. Для цього скористаємося інформацією Головного управління статистики в Одеській області [4]. Отримані дані представлені на малюнку 1.

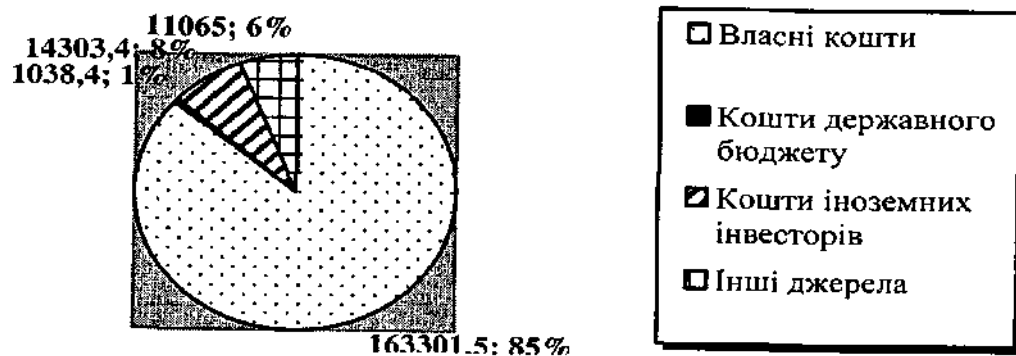

Рис. 2. Структура джерел фінансування інноваційної діяльності Одеської області у 2009 році

Отже, з наведеної інформації видно, що промислові підприємства в основному використовують для розвитку власні джерела, але ці фонди зазвичай обмежені. Майже відсутня підтримка з боку державного бюджету. Більше ніж 98% коштів спрямовуються у види економічної діяльності, мало пов'язані з інноваціями. Для країни, що обрала для себе курс інноваційного розвитку, це, звісно негативна ситуація. Також спостерігається слабка зацікавленість іноземних інвесторів у вкладанні коштів в українські промислові підприємства. Це цілком зрозуміло, зважаючи на нестабільний політичний стан та низьку віддачу від вкладень в промисловість. Отже, інвестиційне забезпечення промислових підприємств можна назвати нераціональним за структурою та недостатнім за розміром капітальних вкладень.

Таким чином, у статті був досліджений стан інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств. Його можна охарактеризувати, як низький. Показник інноваційної активності в 2008 році складав 11,4% по області, та 13% по країні, при його середньому значенні в країнах ЄС близько 60% [5, с. 6]. Об'єми інвестування в розвиток промислових підприємств є недостатнім, особливо малі суми коштів залучаються у наукову та інноваційну діяльність. Структура джерел капітальних вкладень є невиваженою та нераціональною. Можливо, такий стан речей пов'язаний значною мірою із фінансово-економічною кризою. Маємо надію, що у недалекому майбутньому ситуація у промисловості стабілізується. А поки вченим-економістам необхідно працювати у напрямку створення адаптованої до вітчизняних умов інноваційно-інвестиційної моделі розвитку.

Список використаних джерел

1. Інноваційна діяльність регіонів України. Одеська область / А.П. Заєць, Ю.О. Ільченко, О.Б. Гуленко [та ін.] // Інвестиції та інноваційний розвиток. - 2009. - №2. - С. 50-51.
2. Державний комітет статистики України. Розділ: Статистична інформація. Соціально- економічний розвиток регіонів України (реальний сектор). [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Индикаторы инновационной деятельности: 2009. Статистический сборник / [Н.В. Городникова, С. Ю. Гостева, Л. М. Гохберг и др.]. - М.: Государственный университет - Высшая школа экономики, 2009. - 485 с.
4. Головне управління статистики в Одеській області. Розділ: Статистична інформація. Наука та інновації. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>
5. Власенко С. М. Галузеві інноваційні фонди як інструмент прискореного переходу національної економіки на інноваційну модель розвитку / С. М. Власенко // Інвестиції та інноваційний розвиток. - 2009. - №1. - С. 6-10.

Annotation. In the article the estimation of the state and dynamics of basic indexes innovative investment to activity of enterprises of the Odessa area was conducted. Also information was analyzed, which characterize development of industrial production of region; the place of the Odessa area among other regions of Ukraine after innovative activity was examined, the structure of sourcing innovative measures was probed.

Key words: innovative investment development, index of industrial production, innovative activity, sources.

УДК 631.115.1:338.43.006

О.В. Рарок, асистент,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

РОЛЬ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Висвітлено теоретичні аспекти ролі і функції малого підприємництва, обґрунтовано вплив малого підприємництва на сільські території.

Список використаних джерел

1. Інноваційна діяльність регіонів України. Одеська область / А.П. Заєць, Ю.О. Ільченко, О.Б. Гуленко [та ін.] // Інвестиції та інноваційний розвиток. - 2009. - №2. - С. 50-51.
2. Державний комітет статистики України. Розділ: Статистична інформація. Соціально- економічний розвиток регіонів України (реальний сектор). [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Индикаторы инновационной деятельности: 2009. Статистический сборник / [Н.В. Городникова, С. Ю. Гостева, Л. М. Гохберг и др.]. - М.: Государственный университет - Высшая школа экономики, 2009. - 485 с.
4. Головне управління статистики в Одеській області. Розділ: Статистична інформація. Наука та інновації. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>
5. Власенко С. М. Галузеві інноваційні фонди як інструмент прискореного переходу національної економіки на інноваційну модель розвитку / С. М. Власенко // Інвестиції та інноваційний розвиток. - 2009. - №1. - С. 6-10.

Annotation. In the article the estimation of the state and dynamics of basic indexes innovative investment to activity of enterprises of the Odessa area was conducted. Also information was analyzed, which characterize development of industrial production of region; the place of the Odessa area among other regions of Ukraine after innovative activity was examined, the structure of sourcing innovative measures was probed.

Key words: innovative investment development, index of industrial production, innovative activity, sources.

УДК 631.115.1:338.43.006

О.В. Рарок, асистент,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

РОЛЬ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Висвітлено теоретичні аспекти ролі і функції малого підприємництва, обґрунтовано вплив малого підприємництва на сільські території.

Ключові слова: *мале підприємництво, роль малого підприємництва, аграрний сектор.*

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Теорія, методологія і практика становлення і функціонування малих форм господарювання у процесі ринкових перетворень в аграрній економіці знайшли своє відображення в численних наукових працях вітчизняних учених Ю.Д. Білика, З.С.Варналія, В.М. Гейця, А.П. Кисельова, С. Мочерного, І.І. Лукінова, П.М. Макаренка, М.Й. Маліка, Л.Ю. Мельника, О.Ф. Міщенко, В.Я. Мессель-Веселяка, О.М. Онищенко, П.Т. Саблука, В.В. Юрчишина та багатьох інших. Разом з тим окремі аспекти цієї багатогранної проблеми залишаються дискусійними і потребують подальшого дослідження. До них належать вивчення особливостей, місця і ролі малих форм господарювання на селі, визначення основних форм на перспективу, оптимізації їх діяльності, удосконалення фінансово-кредитного та інформаційно-консультаційного забезпечення.

Цілі статті. Визначити, яку роль і функції відіграють малі підприємства у розвитку сільських територій, визначити переваги і недоліки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес інтеграції України в європейське співтовариство потребує нових підходів до використання економічного, людського та природно-ресурсного потенціалу регіонів, що забезпечить досягнення якісно нового рівня ефективності і конкурентоспроможності економіки та життя населення [2].

Особливе місце в економічній системі відводиться малому підприємству, яке відіграє важливу роль у насиченні ринку споживчими товарами та послугами повсякденного попиту, створенні додаткових робочих місць. Воно, як правило, має високу мобільність, раціональні форми управління, формує новий соціальний прошарок підприємців-власників.

Роль і місце малого підприємства в економіці найкраще проявляється в прибуткових його функціях.

До основних функцій малих підприємств в аграрній сфері належить:

- активізація розвитку сільської місцевості;
- вирішення проблем зайнятості, вирівнювання майнового та соціального стану сільських жителів з формуванням середнього класу;
- забезпечення збалансованого розвитку виробництва, стабільності споживчих ринків, обмеження монополії великих виробників та вивільнення їх від невластивих або нерентабельних видів діяльності;

- активізація інноваційних процесів;
- раціональне природокористування;
- формування підприємницької поведінки й виховання господарської та національної культури самосвідомості [8].

Малими (незалежно від форми власності) визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує п'ятдесяти осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує суми, еквівалентної п'ятистам тисячам євро за середньорічним курсом Національного банку України щодо гривні[1].

Мале підприємництво ще недостатньо розвинуте у сільській місцевості, особливо в районах, найбільш віддалених від центру, хоча хто як не селяни потребують його більше всього. Дуже важливо розширити поле діяльності сільського підприємця, адже нові виробництва - це нові робочі місця, пристойна заробітна платня та нова культура побуту.

В сучасних умовах, у сільській місцевості України, сформувались такі групи малого підприємництва:

- класичні фермерські господарства, згідно із Законом України «Про фермерське господарство», громадяни мають право на отримання земельної ділянки для здійснення господарювання, розмір якої не перевищує 50 га ріллі і 100 га всіх земель, діяльність в яких здійснюється на основі власних та орендованих майнових та земельних паїв, з використанням власної і найманої (до одного середньорічного працівника) праці; [3]
- малі підприємства у несільськогосподарських сферах діяльності, зокрема сільського зеленого туризму в Україні, відродження народних промислів та ремесел через створення фінансово-кредитних механізмів та ефективної системи моніторингу.

Проте, діяльність малих підприємств у сільській місцевості зосереджена на двох напрямках: сільськогосподарське та несільськогосподарське. Домінуючою тенденцією в розвитку економічної підсистеми села є збереження й поглиблення його моно функціональності на сільськогосподарській основі, тому на даний час провідним є сільськогосподарське підприємництво, а інші напрямки підприємництва не відіграють значної ролі в економічному житті села.

Структура малих форм господарювання, зайнятих сільськогосподарським виробництвом в Україні (станом на 01 січня 2009 року)

№	Форма господарюючого суб'єкта	Частка у структурі с.-г. угідь, %	Частка у виробництві с.-г., %	Частка зайнятого працездатного населення, %
1	Особисті селянські господарства	16,1	60,1	37
2	Фізичні особи-підприємці, зайняті сільськогосподарською діяльністю	-	2,2	0,2
3	Фермерські господарства	9,5	3,3	0,5
4	Малі підприємства, зайняті сільськогосподарською діяльністю	-	4,3	0,4

Розраховано автором за даними Державного комітету статистики України [4].

Отже, з таблиці 1 видно, що мале підприємництво на селі здатне концентрувати до 40% економічно активного населення, насичувати ринок товарами й послугами повсякденного попиту. Його значущість виявляється при формуванні ринкової ціни, яка приводить у дію конкурентний механізм примусу до ефективного господарювання.

Реформування аграрного сектору економіки загостило проблеми українського села, як економічні так і соціальні. Враховуючи специфіку аграрної праці, яка значною мірою ґрунтується на особистій праці селянина, ми переконані, і це доводить практика, що сформувати ринкову сільську економіку без малого підприємництва неможливо. Український селянин завжди відзначався працьовитістю і підприємливістю, бажанням бути власником, господарем. Але існує ряд перешкод, які гальмують розвиток підприємництва на селі.

До основних перешкод розвитку малого підприємництва на сільських територіях можна віднести:

- відсутність єдиної, поетапно реалізованої стратегії та тактики розвитку малого бізнесу на сільських територіях;
- недостатність фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування (районних) для формування належної інституційної інфраструктури підтримки та розвитку підприємництва;
- недостатній досвід, навички та рівень підготовки представників органів державного управління щодо реалізації проектів розвитку малого підприємництва на субрегіональному рівні управління; неефективність та декларативність субрегіональної політики розвитку підприємництва регіональними і місцевими органами влади;

- низький рівень розвитку транспортної, соціальної та ринкової інфраструктури у сільській місцевості, віддаленість від великих населених пунктів і шляхів сполучень;
- недостатність навиків ведення підприємницької діяльності, нестача фінансових ресурсів населення у сільській місцевості щодо започаткування та ведення підприємницької діяльності;
- відсутність знань щодо перспективних ринкових ніш та видів підприємницької діяльності;
- невідповідність сформованого у районах підприємницького середовища, відсутність дієвих програм залучення коштів вітчизняних трудових мігрантів у підприємницьку діяльність;
- низький рівень розвитку інституційної інфраструктури підприємницької діяльності у районах;
- чинник трансформаційної кризи (занепад багатьох містоформуючих великих підприємств, репресивність «старопромислових» районів, демографічна криза тощо);
- недовикористання коштів програм міжнародної технічної допомоги внаслідок недостатньої участі в залученні цих коштів місцевих органів державного управління [7].

Не слід розуміти розвиток сільських територій, лише як розширення матеріально-технічної бази, житлового господарства, соціальної інфраструктури на селі. Важливим в цьому напрямі є підвищення життєвих стандартів та покращення якості життя на селі, пов'язаних з духовними та суспільними потребами людини, збереження специфічного сільського укладу життя та його суспільних вартостей, пристосування сільського стилю до сучасних вимог[6].

Важливим заходом щодо вирішення проблеми розвитку сільських територій є схвалення Концепції «Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року», в якій зазначається, що оптимальним варіантом розв'язання цієї проблеми є «створення правових, фінансових та організаційних умов для реалізації багатофункціональності сільського господарства, формування конкурентоспроможного аграрного сектору, диверсифікації (різнобічний розвиток) виробництва і зайнятості сільського населення, сприятливих агроландшафтів, якісного середовища проживання людей у сільській місцевості та розвитку партнерства держави, бізнесу, територіальних громад» [9; 10].

Висновки. Мале підприємництво на селі здійснює певний позитивний вплив (економічний, соціальний, інституціональний, психологічний) на зовнішнє та внутрішнє середовище діяльності жителів. Водночас воно має ряд недоліків (недостатній обсяг власного капіталу для фінансування розвитку, брак досвіду роботи і знань, тіньова діяльність, надмірна тривалість робочого дня, низький техніко-технологічний рівень, нестача інформації, незначна інвестиційна активність, велика інтенсивність праці підприємця тощо), які перешкоджають його поступовому стабільному розвитку.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс У країни: за станом на 7 квітня 2008 р. - Г лава 7. - с. 33.
2. Єрмаков О.Ю. Методологія економічного дослідження організаційних форм виробництва//Економіка АПК. - 2003. - №1. - с. 31-37.
3. Закон України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 р. № 973-IV[Електронний ресурс].-Режим доступу : <http://zakonl.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=973-15>.
4. Ковалюк Б. І. Організаційно-економічне забезпечення розвитку малого підприємництва. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. - Київ, 2010. - с.8.
5. Лісовий А.В. Державне регулювання розвитку сільських територій: теорія, методологія, практика. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. - Київ, 2009. - с.12.
6. Малік М.Й., Пулім В.А. Концептуальні засади розвитку сільських територій. Електронний ресурс.<http://baitas.lzuu.lt/~mazyliis/julram/8/156.pdf>
7. Мокій А.І., Васильців Т.Г. Міжнародна конференція «Стратегія європейської інтеграції України: інструменти та можливості» розробка стратегій розвитку малого бізнесу в малих містах з урахуванням світового досвіду, визначення першочергових завдань в цій сфері. Електронний ресурс, <http://niss.lviv.ua/analytics/63.htm>.
8. Плачковський С.І. Формування і розвиток аграрного підприємництва в регіоні. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. - Дніпропетровськ, 2005. -5 с.
9. Проект Концепції «Загальнодержавної програми сталого розвитку сільських територій до 2020 року» [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/page/78031>.

10. Уряд схвалив концепцію Державної програми розвитку сільських територій / Урядовий портал [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=243271256.

Annotation. *The theoretical aspects of role and function of small enterprise are reflected, grounded influence of small enterprise on rural territories.*

Key words: *small enterprise, role of small enterprise, agrarian sector.*

УДК 332.146.3

Л.М. Шевчук, аспірант КНЕУ
імені Вадима Гетьмана, м. Київ

ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНЕ ОНОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ: НЕОБХІДНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ПРОВЕДЕННЯ

У статті розглянуто необхідність техніко-технологічного оновлення українських підприємств, застосування прогресивних технологій та виділені основні напрями науково-технічного розвитку підприємства.

Ключові слова: *технологічний розвиток, техніко-технологічне оновлення, технологічний уклад, інноваційне вдосконалення, прогресивні технології.*

Україна порівняно з економічно розвинутими країнами значно відстає за рівнем технологічного розвитку, тому економіка нашої держави потребує реформування, основним завданням якого на сучасному етапі розвитку є забезпечення стійкого виробництва і відновлення економічного зростання. Ефективним способом конкурентної боротьби підприємств є постійне впровадження інноваційних процесів: удосконалення та розробка нових виробів, прогресивні технології, система управління та реалізації, що виводить їх на новий рівень розвитку [4, с.97]. Досить актуальною є проблема техніко-технологічного оновлення виробництва, впровадження новітніх технологій і методів організації виробництва, яка ускладнюється економічною кризою, складним фінансовим станом підприємств.

Багато видатних економістів, таких як А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс, Дж. Міль [8, с.11] приділяли увагу досягненням у сфері нової техніки і технології. Серед сучасних науковців, які займалися питаннями організації та проведення техніко-технологічного оновлення виробництва і активізації інноваційної діяльності підприємств, можна виділити: Александрову А.П., Бажала Ю.М. [1], Василенко В.О. [2], Геєця В.М.,

10. Уряд схвалив концепцію Державної програми розвитку сільських територій / Урядовий портал [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=243271256.

Annotation. *The theoretical aspects of role and function of small enterprise are reflected, grounded influence of small enterprise on rural territories.*

Key words: *small enterprise, role of small enterprise, agrarian sector.*

УДК 332.146.3

Л.М. Шевчук, аспірант КНЕУ
імені Вадима Гетьмана, м. Київ

ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНЕ ОНОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ: НЕОБХІДНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ПРОВЕДЕННЯ

У статті розглянуто необхідність техніко-технологічного оновлення українських підприємств, застосування прогресивних технологій та виділені основні напрями науково-технічного розвитку підприємства.

Ключові слова: *технологічний розвиток, техніко-технологічне оновлення, технологічний уклад, інноваційне вдосконалення, прогресивні технології.*

Україна порівняно з економічно розвинутими країнами значно відстає за рівнем технологічного розвитку, тому економіка нашої держави потребує реформування, основним завданням якого на сучасному етапі розвитку є забезпечення стійкого виробництва і відновлення економічного зростання. Ефективним способом конкурентної боротьби підприємств є постійне впровадження інноваційних процесів: удосконалення та розробка нових виробів, прогресивні технології, система управління та реалізації, що виводить їх на новий рівень розвитку [4, с.97]. Досить актуальною є проблема техніко-технологічного оновлення виробництва, впровадження новітніх технологій і методів організації виробництва, яка ускладнюється економічною кризою, складним фінансовим станом підприємств.

Багато видатних економістів, таких як А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс, Дж. Міль [8, с.11] приділяли увагу досягненням у сфері нової техніки і технології. Серед сучасних науковців, які займалися питаннями організації та проведення техніко-технологічного оновлення виробництва і активізації інноваційної діяльності підприємств, можна виділити: Александрову А.П., Бажала Ю.М. [1], Василенко В.О. [2], Геєця В.М.,

Ілляшенко С.М. [5], Краснокутську Н.В. [6], Павленко І.А. [7], Фатхут-динова Р.А. [9], Федулову Л.І., Філіпову К.В., Школу І.М.

Метою статті є дослідження технологічних укладів нашої країни та аналіз техніко-технологічної бази виробництва, її оновлення та вдосконалення та їх вплив на рівень розвитку підприємства в цілому.

Виходячи з існуючої сьогодні тенденції розвитку промисловості у світовій економіці, зростає важливість впливу техніко-технологічного оновлення підприємства на процеси інтенсифікації та забезпечення відповідного рівня його конкурентоспроможності. В історії технологічної еволюції склалося п'ять технологічних укладів. Розвиток кожного укладу сприяє сходженню цивілізації на новий, вищий рівень, що створює наступність в історичному процесі й значно збільшує економічні можливості суспільства. Сьогодні у світі все помітнішими стають ознаки наступних - шостого і сьомого - технологічних укладів. Цього не можна сказати про наші підприємства. Згідно з даними українських дослідників частка випуску продукції 3-го технологічного укладу в Україні складає майже 58%, 4-го - 38%, 5-го - лише 4%. [3, с. 108] Причому 6-ий технологічний уклад, що визначає перспективи високотехнологічного розвитку країн у майбутньому, у нашій країні майже відсутній (менше 0,1%). Інноваційні витрати підприємств складають: у 3-ій уклад - 30%, 4-ий уклад - 60%, 5-ий уклад - 8,6%. У 3-ій уклад спрямовується 83% капіталовкладень, у 4-ий - 10%, 5-ий - трохи більше 5%. Таким чином, підприємства відновлюють те, що існує, а для досягнення успіху підприємства мають інноваційно розвиватися (застосовувати нову техніку, освоювати прогресивні технологічні процеси).

В економіці України спостерігається негативна ситуація, оскільки у промисловості домінує 3-й і 4-й технологічні уклади, водночас, у країнах - світових лідерах технологічного прогресу нині розвиваються: галузі 6-го технологічного укладу (біотехнології; аерокосмічна промисловість; нанотехнології; нові матеріали; оптоелектроніка; системи штучного інтелекту) та галузі 5-го технологічного укладу (фармацевтична, автомобільна, хімічна, інструментальна промисловість).

В умовах стрімкого поширення процесів ринкової трансформації і економічної інтеграції забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств України на національному та міжнародному ринках є можливим тільки при наявності відповідної техніко-технологічної бази виробництва та її постійного оновлення та інноваційного вдосконалення. Оскільки обладнання підприємств є застарілим і недостатньо ефективним, рівень зносу основних засобів у деяких галузях становить 80-90%, це

зумовлює підвищені витрати сировини, енергії і, як наслідок, зростання собівартості продукції.

Сьогодні з розвитком науки і техніки всі технології мають безперервно оновлюватися і розвиватися. І в даний період можна виділити три основні напрямки розвитку сучасних виробничих технологій:

- перехід від дискретних (циклічних) технологій до безперервних (потоківих) виробничих процесів як найефективніших;
- впровадження замкнутих (безвідходних) технологічних процесів у складі виробництва, як найбільш економічно нейтральних;
- підвищення наукомісткості високих і нових технологій, як найпріоритетніших у бізнесі. Все це приводить до зміни техніки, основних виробничих фондів.

Тому у ринкових умовах сучасні українські підприємства, які бажають досягти зростання ефективності виробництва, все більше уваги мають приділяти комплексному підвищенню техніко-технологічного рівня виробництва, переходу від окремих заходів до нової обґрунтованої науково-технічної політики.

Сучасними основними напрямками науково-технічного розвитку підприємства мають стати:

- удосконалення технологій, які існували раніше, застосування нового методу виробництва, в основі якого не обов'язково є будь-яке відкриття;
- розробка та застосування нових технологій на основі впровадження новітніх наукових досягнень, енерго- і ресурсозберігаючих технологічних процесів, застосування відновлюваних джерел енергії;
- запровадження нових видів устаткування та інструменту;
- капітальний ремонт і модернізація устаткування;
- механізація ручної праці;
- автоматизація виробництва і процесів управління;
- активне застосування інформаційних технологій, комп'ютеризація виробництва.

Таким чином, техніко-економічний розвиток виробництва відображає процес формування та вдосконалення і оновлення техніко-технологічної бази підприємств, що має бути постійно зорієнтованим на кінцеві результати його виробничо-господарської, комерційної чи іншої діяльності. Техніко-економічний розвиток виступає визначальним та безпосереднім чинником зростання ефективності виробництва - він визначає динамічну основу розвитку підприємства.

Отже, оновлення є процесом раціонального розширення виробництва на новій технічній основі, яке передбачає впровадження досягнень науково-технічного прогресу з максимально можливим використанням існуючого потенціалу підприємства, новітніх технологій та обладнання задля створення конкурентоспроможної інноваційної продукції та технологій виробництва.

Підприємства України та економіка в цілому потребують масштабного техніко-технологічного оновлення, яке може здійснюватися двома шляхами:

- використання конкурентних переваг розвитку, механізмів ринкової конкуренції, підприємницької ініціативи та державної підтримки через бюджетне фінансування, надання безвідсоткових і пільгових кредитів тощо;
- впровадження інновацій залежно від ініціативи підприємницького сектора економіки.

Основною умовою та характеристикою сучасного економічного розвитку підприємств є застосування наукових знань до практичних завдань, або інакше кажучи, практична реалізація національного наукового потенціалу, впровадження досягнень науки і технології в господарський обіг. Відновлення основних фондів, підвищення технологічного рівня виробництва - одна з найважливіших проблем економіки України.

Список використаних джерел

1. Бажал Ю.М. Економічна теорія технологічних змін: Навч. посібник. - К.: Заповіт, 1996.
2. Василенко В.О., Ткаченко Т.І. Стратегічне управління підприємством. Навч. посіб. - Вид. 2-ге,
3. виправл. і доп. За ред. Василенко В.О. - К.: Центр навчальної літератури, 2004. - 400 с.
4. Говоруха Ж.А. Питання розвитку інноваційної діяльності підприємств України // Актуальні проблеми економіки. - 2007. - №8. - с. 107-115.
5. Єременко І.Ф. Комплексна система управління інноваційними процесами // Актуальні проблеми економіки. - 2005. - №6. - с.95-99.
6. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: Навч. посібник. - 2-ге вид., перероб. і доп. - Суми: ВДТ «Університетська книга», 2005. - 324с.
7. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент: Навч. посібник. - К.: КНЕУ, 2003.

8. Павленко І.А. Інноваційне підприємництво в трансформаційній економіці України: Монографія. - К.: КНЕУ, 2007. - 248с.

9. Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры: Укр. контекст. - К.: Логос, 2002.

10. Фатхутдинов Р.А. Производственный менеджмент: Учебник, 2-е изд., - М.: ЗАО «Бизнес-школа», «Интел-Синтез», 2000. - 464с.

Annotation. *In the article a necessity is considered technological update of the Ukrainian enterprises, application of progressive technologies and basic directions of scientific and technical development of enterprise are selected.*

Key words: *technological development, technological update, technological mode, innovative perfection, progressive technologies.*

УДК: 659.1:621.395.6

Г.В. Янковська, викладач,

Хмельницький торговельно-економічний коледж КНТЕУ

ФОРМУВАННЯ БРЕНДУ ОПЕРАТОР СТІЛЬНИКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ

В статті розглянуто трактування поняття «бренд», проаналізовано стан галузі стільникового зв'язку, визначено основні підходи до формування бренду оператор стільникового зв'язку на основі аналізу сукупності маркетингових комунікацій.

Ключові слова. *Оператор стільникового зв'язку, бренд, маркетингові комунікації.*

Постановка проблеми. На стадії швидкого зростання стільникового ринку принципи маркетингової політики операторів трималися на двох китах - брендингу та тарифоутворення. До брендів і їх просуванню сотовики ставляться з особливим трепетом. При цьому бренди, мабуть, ніде більше так часто не піддаються корекції, причому це стосується як їх візуальної складової, так і в цілому іміджевою.

Операторам доводиться коригувати бренди, щоб відповідати швидко мінливого ринку. По-перше, середньостатистичний користувач мобільного телефону з кожним роком стає молодшою, тому компаніям доводиться хоч якось відповідати цій тенденції в стилістиці та іміджі. По-друге, мобільний телефон стає все більш функціональним, а сервіси в стільникових мережах - все більш різноманітними. І ця технологічність теж враховується при формуванні брендів: якщо ще років п'ять тому оператори при просуванні своїх послуг робили ставку на надійність голосового зв'язку, то зараз куди

8. Павленко І.А. Інноваційне підприємництво в трансформаційній економіці України: Монографія. - К.: КНЕУ, 2007. - 248с.

9. Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры: Укр. контекст. - К.: Логос, 2002.

10. Фатхутдинов Р.А. Производственный менеджмент: Учебник, 2-е изд., - М.: ЗАО «Бизнес-школа», «Интел-Синтез», 2000. - 464с.

Annotation. *In the article a necessity is considered technological update of the Ukrainian enterprises, application of progressive technologies and basic directions of scientific and technical development of enterprise are selected.*

Key words: *technological development, technological update, technological mode, innovative perfection, progressive technologies.*

УДК: 659.1:621.395.6

Г.В. Янковська, викладач,

Хмельницький торговельно-економічний коледж КНТЕУ

ФОРМУВАННЯ БРЕНДУ ОПЕРАТОР СТІЛЬНИКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ

В статті розглянуто трактування поняття «бренд», проаналізовано стан галузі стільникового зв'язку, визначено основні підходи до формування бренду оператор стільникового зв'язку на основі аналізу сукупності маркетингових комунікацій.

Ключові слова. *Оператор стільникового зв'язку, бренд, маркетингові комунікації.*

Постановка проблеми. На стадії швидкого зростання стільникового ринку принципи маркетингової політики операторів трималися на двох китах - брендингу та тарифоутворення. До брендів і їх просуванню сотовики ставляться з особливим трепетом. При цьому бренди, мабуть, ніде більше так часто не піддаються корекції, причому це стосується як їх візуальної складової, так і в цілому іміджевою.

Операторам доводиться коригувати бренди, щоб відповідати швидко мінливого ринку. По-перше, середньостатистичний користувач мобільного телефону з кожним роком стає молодшою, тому компаніям доводиться хоч якось відповідати цій тенденції в стилістиці та іміджі. По-друге, мобільний телефон стає все більш функціональним, а сервіси в стільникових мережах - все більш різноманітними. І ця технологічність теж враховується при формуванні брендів: якщо ще років п'ять тому оператори при просуванні своїх послуг робили ставку на надійність голосового зв'язку, то зараз куди

важливіше показати всю різноманітність своїх можливостей, сама голосова послуга йде на другий план.

Другий найважливіший маркетинговий інструмент стільникових операторів - тарифоутворення. Виведення на ринок нових тарифних планів, доповнення старих новими можливостями, регулярне формування цільових і сезонних тарифів - все це нескінченний конвеєр, який працює безперебійно і з максимальною інтенсивністю. При цьому принципи формування тарифів у операторів помітно еволюціонували.

Еволюція принципів тарифної політики теж безпосередньо пов'язана зі швидкою зміною ринку. Якщо ще три-чотири роки тому маркетингова політика операторів була спрямована в першу чергу на зростання продажів і стимуляцію нових підключень, то зараз ключове завдання - досягнення лояльності клієнтів. Чим більше тарифних ініціатив з різними можливостями запропонує оператор, тим більше шансів, що абонент не перебіжить до конкурентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відмітити появу за останні роки наукових робіт з проблем комплексу маркетингових комунікацій. Це роботи перш за все таких українських авторів як Л.В. Балабанова, А.В. Вовчак, С.С. Гаркавенко, В.Г. Герасимчук, О.О.Комяков, А.І. Кредісов, В.П. Онищенко, Є.В. Ромат, А.О. Старостіна, а серед російських авторів - Г.А. Азоев, Є.П. Голубков, А.П. Градов, П.С. Зав'ялов, А.М. Романов, В.Є. Хруцький.

Постановка завдання. Визначення ролі бренда в забезпеченні конкурентоспроможності сучасної компанії, зокрема - операторів послуг стільникового зв'язку. Для досягнення поставленої мети передбачається рішення наступного комплексу маркетингових завдань:

1. Уточнити поняття бренд в сучасних маркетингових концепціях і визначити основні причини його проведення;
2. Провести порівняльний аналіз і дати оцінку результатам бренду провідних операторів стільникового зв'язку.

Виклад основного матеріалу. В умовах жорсткої конкуренції навіть перед широко відомими операторами виникає достатньо складна задача: як утримати свої позиції на ринку і зберегти ефективність діяльності. Багато фахівців схиляються до думки, що основним чинником успіху більшості операторів стільникового зв'язку є вірність клієнтів, іншими словами їх лояльність. Будь-який послуга при появі на ринку створює про себе деяке враження - позитивне або негативне, воно з'являється не-

минуче, як тільки споживач дізнається про послугу. Ці асоціації, сприйняття послуги споживачем, і називаються брендом.

Бренд (від англ. Brand - клеймо) - «фірмове ім'я», назва фірми, товару, групи товарів, послуги і т.д., офіційний торговельний знак. Бренд передбачає: широку популярність об'єкта, здатність розпізнавати його, унікальність, глибоке проникнення у свідомість багатьох представників цільової аудиторії, значну цінність в очах споживачів. Це правильно й ефективно вибудований образ, утілений, насамперед, в імені. Бренд - це образ марки товару (послуги), який відокремлює його для покупців з поміж конкуруючих товарів [1, с. 633].

Кожен бренд володіє певними атрибутами (Brand Attributes) - функціональними або емоційними асоціаціями, привласненими бренду покупцями і потенційними клієнтами. Атрибути бренда можуть бути як позитивними, так і негативними, можуть мати різну силу і важливість для різних сегментів ринку. Будь-який бренд володіє головною, основною характеристикою, яка визначає його суть (Brand Essence). Всі атрибути бренда в сукупності складають індивідуальність бренда (Brand Identity), яку створює і підтримує фахівець з бренду. Індивідуальність бренда виражає те, що повинен означати бренд і є якоюсь довгостроковою обіцянкою споживачам від авторів бренда.

У кожен конкретний момент будь-який бренд володіє певним іміджем (Brand Image) - унікальним набором асоціацій, які зараз знаходяться в думках споживачів. Ці асоціації виражають те, що означає бренд саме зараз, і є сьогохвилинною обіцянкою споживачам від авторів бренда. Зокрема, імідж бренда може сформувати рекламна кампанія. Важливо відзначити, що імідж бренда - це те, що зараз знаходиться в думках споживачів, тоді як індивідуальність бренда - це набагато більш довгострокове поняття.

На практиці часто зустрічаєшся з тим, що плутають два близькі поняття - бренд і торгову марку. Насправді бренд - це не тільки торгова марка, що складається з назви, графічного зображення (логотипу) і звукових символів компанії або товару. Поняття бренда ширше, оскільки в нього ще додатково входять:

- сам товар або послуга зі всіма його характеристиками;
- набір характеристик, очікувань, асоціацій, сприйманих користувачем і приписуваних їм товару (імідж товару, brand-image);
- інформація про споживача;
- обіцянки яких-небудь переваг, дані автором бренда споживачам то є те значення, яке вкладають в нього самі творці (достатньо поширена помилка полягає

у тому, що творці бренда вважають, що їх сприйняття і сприйняття цільової аудиторії однакові; на практиці досить часто розходиться із сприйняттям споживача).

Формування бренда - це творчість, заснована на глибокому знанні ринку. Процес формування бренда оператору стільникового зв'язку достатньо складний. Початок роботи над будь-яким брендом - його позиціонування на ринку. Позиціонування бренда (BrandPositioning) - місце на ринку, займане брендом по відношенню до конкурентів, а також набір потреб і сприйняття; частина індивідуальності бренда, яка повинна активно використовуватися для «відбудови» від конкурентів. Відповідно позиція бренда (BrandPositioningStatement) - це те місце, яке займає бренд в думках цільового сегменту по відношенню до конкурентів. Вона фокусується на тих достоїнствах бренда, які виділяють його з числа конкурентів. Звичайно використовується наступна схема: «Для цільового сегмента бренд Х це бренд, який виділяється».

Для формування кожного бренда розробник повинен поставити собі чотири питання, що дозволяють добре визначити позиціонування.

Основні питання позиціонування бренда

Для кого?

- Визначення цільової групи споживачів, для яких створюється бренд

Навіщо?

- Вигода споживача, яку він одержить в результаті придбання саме цього бренда

Для якої мети?

- Для якого використання потрібен цей бренд споживачу

Проти якого конкурента?

- В порівнянні з якими конкурентами одержить переваги фірма

Після того, як одержані відповіді на ці ключові питання, відбувається визначення стратегії бренда, тобто шляхів, по яких будуть використовуватися ресурси організації для створення цінності бренда.

Стратегія включає наступні елементи:

1. Хто є цільовою аудиторією.
2. Яка обіцянка (пропозиція) слідує зробити цій аудиторії.
3. Який доказ необхідний їй привести, щоб показати, що ця пропозиція чогось коштує.
4. Яке кінцеве враження слід залишити.

При формуванні бренда фахівці пропонують завжди пам'ятати про позиціонування товару і про стратегію, розроблену для цього бренду. Не варто перенавантажувати бренд безліччю ідей - потрібно вибрати одну найціннішу і донести її до свідомості споживача.

Для формування успішного бренду варто звернути увагу на інші бренди, присутні на тому ж сегменті ринку. Це дозволить, по-перше, уникнути дублювання вже існуючого бренду на ринку, по-друге, врахувати помилки і прорахунки, досконалі конкурентами, по-третє, може наштовхнути на оригінальну ідею.

Для того, щоб сформувати вдалий бренд, потрібно знати про товар і про його виробника якомога більше - факти про цей товар і суміжні області.

При формуванні ідеї бренду слід якомога чіткіше уявити собі цільову аудиторію, причому не абстрактно, а на конкретних прикладах. Потрібно уявляти собі, чого хоче цільова аудиторія - що її цікавить, чим захоплюється, як виглядає, про що говорить.

Формування кожного елементу бренду оператору вимагає спеціальних навиків - для створення графічного зображення необхідний професійний дизайнер, що володіє законами композиції.

Маркетинговий тест дозволяє вибрати оптимальний варіант з декількох можливих. Під час тестування можна оцінити не тільки те, чи подобається споживачам бренд, але і ступінь ефективності комунікацій з цільовою аудиторією, сприйняття певних властивостей бренду і важливість пропонованих їм переваг. Процес попереднього тестування бренду дозволяє уникнути наступних помилок:

- ідентичності з вже існуючими назв операторів;
- назви оператору, яка може ввести в оману споживачів.

Складність розробки бренду наштовхує на питання - чи варто вкладати стільки сил і засобів в формування бренду і наскільки довгим може бути його існування на ринку.

Формування потужного бренду повинно мати за мету завоювання не частки ринку, а частки намірів чи бажань (думок) споживачів. Завоювання свого місця на ментальному ринку - це найсильніша та найбажаніша конкурентна перевага для будь-якого бренду. Хороший бренд-менеджмент проявляється саме тоді, коли споживачі спочатку думають про оператора, бренд, і лише потім про самі послуги, які надає оператор.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином після проведеного дослідження, можна зробити наступний висновки, а саме, що з подальшими процесами розвитку економіки України, євроінтеграції, науково-технічного прогресу на ринку стільникового зв'язку будуть з'являтися нові компанії. Це в свою чергу

призведе до ще більшої конкуренції між операторами. Тоді у повній мірі власники зрозуміють як важлива оцінка вартості бренду їхньої кампанії. Зауважмо, що у світовій практиці існує багато класифікацій методів оцінки вартості бренду, але це не говорить про те, що їх усі треба застосовувати одразу, і всім. Усі оператори стільникового зв'язку різні і кожному потрібен свій підхід, тому треба зробити раціональний вибір, який відповідає усім особливим якостям вашої компанії. З часом кожен оператор ще більше буде звертати увагу клієнтів на свої особливі послуги, тобто формування іміджу компанії стане набагато важливішим.

Список використаних джерел

- 1) Ілляшенко С.М. - Маркетинг / С.М. Ілляшенко. - Суми.: 2009. - 1134 с.
- 2) Бутенко Н.В. Маркетинг,- К.: Атіка, 2008.
- 3) Лук'янець Т.І. Маркетингова політика комунікацій. - К.: КНЕУ, 2004.
- 4) Ромат Є. В. Реклама: Учебник для вузов. 7-е изд. - СПб.: Питер, 2008.
- 5) Журнал «Маркетинг в Україні»
- 6) www.marketing-ua.com

Annotation. *The présent article considers the interprétation ofthe concept «marketing communications» by different authors and analyzes their essence. It also gives the point of view ofthe author ofthe article on this concept, analyzes the rôle of marketing communications in the marketing System, and offers the improvement of relations between some éléments of marketing communications in the marketing System.*

Key words. *Integrated marketing communications, communication channels, advertising market, target audience.*

УДК: 331.31.332.146.3

С.В. Бочуля, асистент, Кам'янець-Подільський
національний університет імені Івана Огієнка

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

У даній статі визначаються причини дефіциту робочого часу і основні правила його планування.

Ключові слова: *робочий час, керівник.*

призведе до ще більшої конкуренції між операторами. Тоді у повній мірі власники зрозуміють як важлива оцінка вартості бренду їхньої кампанії. Зауважмо, що у світовій практиці існує багато класифікацій методів оцінки вартості бренду, але це не говорить про те, що їх усі треба застосовувати одразу, і всім. Усі оператори стільникового зв'язку різні і кожному потрібен свій підхід, тому треба зробити раціональний вибір, який відповідає усім особливим якостям вашої компанії. З часом кожен оператор ще більше буде звертати увагу клієнтів на свої особливі послуги, тобто формування іміджу компанії стане набагато важливішим.

Список використаних джерел

- 1) Ілляшенко С.М. - Маркетинг / С.М. Ілляшенко. - Суми.: 2009. - 1134 с.
- 2) Бутенко Н.В. Маркетинг,- К.: Атіка, 2008.
- 3) Лук'янець Т.І. Маркетингова політика комунікацій. - К.: КНЕУ, 2004.
- 4) Ромат Є. В. Реклама: Учебник для вузов. 7-е изд. - СПб.: Питер, 2008.
- 5) Журнал «Маркетинг в Україні»
- 6) www.marketing-ua.com

Annotation. *The présent article considers the interprétation ofthe concept «marketing communications» by different authors and analyzes their essence. It also gives the point of view ofthe author ofthe article on this concept, analyzes the rôle of marketing communications in the marketing System, and offers the improvement of relations between some éléments of marketing communications in the marketing System.*

Key words. *Integrated marketing communications, communication channels, advertising market, target audience.*

УДК: 331.31.332.146.3

С.В. Бочуля, асистент, Кам'янець-Подільський
національний університет імені Івана Огієнка

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

У даній статі визначаються причини дефіциту робочого часу і основні правила його планування.

Ключові слова: *робочий час, керівник.*

Час - це такий же ресурс, як і люди, сировина, фінансові кошти. Але він безповоротний - його не можна накопичити, передати або взяти в кредит, тому важливо навчитися використовувати його з максимальною вигодою. Не дарма ж кажуть: «Час - гроші». Це не просто слова, дійсно, якщо, наприклад, працівник неправильно розпорядився своїм часом, умови контракту не були виконані в строк, фірмі доведеться платити штраф, щоб відшкодувати збитки, пов'язані з простоєм.

Дослідженню даної теми присвячено багато робіт українських і зарубіжних вчених, таких як Іваненко К.В., Герасимчук В.Г., Валленройтер Х., Андрейчиков А.В., Мних Є.В., Богиня Д. П. та інші.

Метою роботи є визначення ефективності робочого часу на підприємстві і його використання.

Щоб ефективно використовувати робочий час, перш за все потрібно знати, на що він витрачається і чому його не вистачає. Причини, за яких не вистачає часу, тісно взаємопов'язані.

Тому керівнику потрібно планувати свій час, а для цього потрібно з'ясувати, на що витрачається час і виявити основні причини дефіциту часу.

Причини дефіциту часу полягають в наступному:

1. Постійний поспіх. У стані постійного поспіху керівник не встигає зосереджуватися на тій задачі, яку він виконує в даний момент. Він іде по тому шляху, який першим прийшов на думку, замість того, щоб подумати про інші, можливо більш раціональні способи вирішення даного завдання.
2. Відсутність чіткого розподілу робіт за ступенем їх важливості. При цьому керівник починає займатися найбільш легкими і приємними, не настільки важливими справами. У результаті в нього не вистачає часу на вирішення ключових, перспективних завдань.
3. Постійні доопрацювання. Праця керуючого відноситься певною мірою до інтелектуальної діяльності, тому важко розділити розумові процеси, пов'язані з цією діяльністю. Це призводить до проникнення робочого часу у вільний. При цьому керівник не встигає відпочивати, що позначається на його працездатності і здоров'я.
4. Великий потік рутинних справ, часто термінових, робота над якими займає багато часу.
5. «Злодії часу» - непередбачені й зумовлені недостатнім плануванням справи. Найбільш великі злодії часу - це телефонні дзвінки, непрохані відвідувачі, справи, за

які керівник береться тому, що не може відмовити у проханні. Все це забирає багато часу і відволікає від дійсно важливих справ.

6. Метушливість. Це результат поганої організованості дня, а також іноді залежить від імпульсивності і особливостей людини.

7. Слабка мотивація праці. Наслідком є низька продуктивність, що породжує хронічну нестачу часу.

Щоб правильно виконувати свої функції і досягти своїх цілей, керівник повинен ясно представляти свій часовий бюджет і сукупність завдань.

Нереально домогтися успіху, якщо людина не може планувати свій час. Тому потрібно планувати проект процесів праці на майбутній часовий період. В цьому можуть допомогти основні правила планування часу:

1. Співвідношення (60 : 40).

Досвід показує, що краще всього скласти план лише на певну частину робочого часу (на 60%).

Події, які важко передбачити, що відволікають моменти («поглиначі» часу) не можуть бути заплановані цілком без залишку в зв'язку зі специфікою роботи менеджера, яка полягає в тому, що приблизно половину робочого дня керівник проводить не на робочому місці, тому що робота вимагає взаємодії з людьми, обміну інформацією. Завжди потрібно залишати певний відсоток часу як резерв для несподіваних відвідувачів, телефонних розмов, криз або на випадок недооцінки тривалості якихось справ, але при цьому намагатися скоротити кількість «поглиначів» часу.

2. Зведення задач воедино - план дій.

Щоб скласти гарний план витрат часу, важливо завжди мати уявлення про майбутні справи. Доцільно розділити їх на довго-, середньо- і короткострокові задачі, установити їх пріоритетність і діяти відповідно до неї.

3. Регулярність - системність - послідовність.

Над планом часу потрібно працювати регулярно і системно, послідовно доводячи до кінця почату справу.

4. Реалістичне планування.

Тобто планувати потрібно лише такий обсяг завдань, з яким керівник реально може впоратися.

5. Заповнення втрат часу.

Заповнювати втрати часу краще по можливості відразу, наприклад, краще один раз довше попрацювати ввечері, ніж протягом наступного цілого дня намагатися на-здогнати втрачене напередодні, і виконати його вчасно.

6. Фіксація результатів замість дій.

Фіксувати в планах потрібно результати або цілі, а не просто будь-які дії, щоб зусилля були споконвічно спрямовані безпосередньо на досягнення мети. Це допоможе уникнути позапланової діяльності.

7. Встановлення часових норм.

Досвід показує, що на роботу, як правило, витрачається стільки часу, скільки його є в розпорядженні. Тому варто задавати точні часові норми, передбачати в плані рівно стільки часу на ту чи іншу справу, скільки вона дійсно вимагає.

8. Термін виконання.

Щоб уникнути зволікання і відкладання справ, варто встановлювати точні терміни виконання для всіх видів діяльності.

9. Переробка - повторний огляд.

План потрібно постійно переробляти і перевіряти, для того, щоб бути впевненим чи можуть ті чи інші задачі бути виконані повністю.

10. Узгодження тимчасових планів.

Щоб успішніше запроваджувати свої плани в життя, керівнику необхідно узго-джувати їх з планами інших людей.

Планування часу орієнтується на відповідні довгострокові цілі, які, у свою чергу, розбиваються на оперативні, часткові цілі. Планування припускає поступове про-сування вперед, розкладання загальної задачі на приватні, з тим щоб різні дії можна було розподілити в часі.

Установлення періодів часу, які потрібні для досягнення особистих і професійних цілей, дає почуття впевненості і уявлення про найбільш зручний розподіл часу і найбільш доцільну черговість справ.

Робочий час повинен використовуватись робітниками і службовцями для вико-нання своєї трудової функції. Раціональне використання робочого часу набуває вели-кого значення саме тепер, в умовах розвитку ринкових відносин і ускладнення гос-подарських зв'язків при необхідності збільшення масштабів виробництва. Підвищу-ється значення кожної години, кожної хвилини робочого часу, суворого дотримання правил внутрішнього трудового розпорядку.

Утрати робочого часу негативно впливають на кількісні та якісні показники роботи підприємств. Тому невід'ємною складовою суспільного регулювання робочого часу є недопущення втрат робочого часу та виробниче використання всього фонду робочого часу.

Список використаних джерел

1. Богиня Д. П., Грішнова О. А. Основи економіки праці: Навч. Посіб. - К.: Знання-Прес, 2000. - 313 с.
2. Куликов Г. Т. Мотивация труда наемных работников. Монография./Отв. ред. Д. П. Богиня. К.: Институт экономики НАН Украины, 2002. - 339 с.
3. Вишневская Н. Динамика рабочего времени: сравнительный анализ // Мировая экономика и международные отношения. - 2001. с. 246.

Annotation. *Reasons of deficit of working hours and basic rules of his planning are determined in this floor.*

Key words: *working hours, leader.*

Розділ 3. Актуальні проблеми розвитку фінансів, обліку, аналізу та аудиту

УДК.685.336.22.

Є.В. Мних, д.е.н., професор,

Н.М. Пелешко, старший викладач,

Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ МЕТОДИКИ АНАЛІЗУ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ

У статті порушуються питання параметризації методики аналізу державних фінансів для цілей управління ними.

Ключові слова: методика аналізу, державні фінанси.

Проблеми економічного реформування в Україні, які найбільше загострилися у зв'язку із суттєвим зростанням державного боргу, формуванням критичних обсягів бюджетного дефіциту та дефіциту Пенсійного фонду визначили потребу системних оцінок потенціальних можливостей, доцільності, загроз і небезпек будь-яких нововведень, без яких вирішити вищезазначені проблеми неможливо. Це яскраво продемонстрували суспільні протистояння, що виникли у зв'язку із прийняттям Податкового кодексу України. Кризові ситуації із державними фінансами в Україні визначили проблему системного аналізу їх стану, оцінки причин ситуації, що склалася на об'єктивних економічних (а не політичних) обставинах та резервів подолання кризових ситуацій, обґрунтування стратегічних і тактичних програм фінансового оздоровлення тощо.

Кон'юнктурний статистичний аналіз з високим ступенем політизації системних економічних змін, що відштовхується лише від задекларованих намірів швидких темпів економічного зростання, створює реальну ситуацію, загострюючи протистояння меркантильних груп у бізнес-середовищі та суспільного незадоволення.

Діючими можуть бути важелі державного регулювання, якщо вони базуються на глибокій аналітичній аргументації досягнення паритету суспільних інтересів, визначеності соціально-економічної справедливості запровадження нових економічних механізмів забезпечення реальної перспективи досягнення світових стандартів якості життя.

Незважаючи на те, що в Україні давно функціонують методики макроекономічного та економіко-статистичного аналізу державних фінансів, вони не стали надійним інструментом для проведення системних економічних реформ. Причин такої ситуації є декілька. По-перше, автоматичне перенесення світових методик макроекономічного аналізу для дослідження економічної ситуації в Україні неможливе через специфіку національної ментальності та високий рівень політичної кон'юнктури, які визначили Україну найбільш корумпованою державою у світі. За таких обставин науково обґрунтовані регулятори об'єктивних економічних процесів є недовірними. По-друге, це високий рівень розбалансованості нормативно-правового регулювання економічних процесів, що дозволяє вести злочинний бізнес у правовому полі та уникати покарання за нанесену шкоду національній економіці. За цим приховуються механізми недобросовісної конкуренції, непрозорих тендерних державних закупівель, корисливої приватизації, регулювання цін та інше. При всій очевидності і доказовості завданої державної шкоди надати їй правову оцінку є надто складно. По-третє, це недостовірність інформації про стан національної економіки з причини високого рівня «тіньової економіки» та недоліків у системі обліку і статистики діяльності суб'єктів господарювання та державних установ. Так, з часів незалежності в Україні не здійснювався перепис населення, не проведена повна інвентаризація державної та приватної власності, спотвореною є реальна картина економічних відносин на національному і світовому ринках. Більшість рішень з державного управління приймаються на базі експертних оцінок, які є лише одним із прийомів аналітичних обґрунтувань, а не реальною доказовою аналітичною базою. По-четверте, це незадовільний професіоналізм і відповідальність апарату державного управління, що представлений численними інститутами із невизначеним статусом та розмитою відповідальністю. Призначення керівників економічних підрозділів за політичною доцільністю не створює умови для консолідації фахового спрямування діяльності таких інститутів. Наукове забезпечення розробки і реалізації концепцій, програм і механізмів економічного реформування є частіше формальним.

Для виходу із такої ситуації на часі є розробка наукової методики аналізу державних фінансів, адаптованої до національної специфіки економічного, політичного і соціального менталітету, яка б дозволяла давати об'єктивну оцінку реальному стану економічної системи і її фінансового забезпечення, причинно-наслідкових зв'язків її зміни і розвитку, діагностики переваг, можливостей, загроз і небезпек застосування тих чи інших регуляторів економічних процесів, обґрунтування конкурентних переваг

реформування національного ринку тощо. Реалізація такої методики можлива виключно на засадах:

- об'єктивної і повної інформації про стан національної економіки, що передбачає повну інвентаризацію національного багатства, оцінку його стану та потенціальних можливостей, реальний облік і статистику за національними стандартами визнання і вимірювання її фінансово-економічних параметрів;
- широкого застосування принципів і методів дослідження еластичності економічних змін балансових узагальнень, оптимізаційних розрахунків, рейтингових оцінок, майбутніх узагальнень, що дозволяють параметризувати системні зміни;
- забезпечення визнання об'єктивної паритетності інтересів під впливом зміни системи державного регулювання економічних процесів із регламентацією можливого консенсусу у тактичному і стратегічному вимірах. Пріоритетними залишаються соціально-економічні критерії, які визначають якість життя і перспективу її підвищення. Виконання державою своїх функцій є визначальним для розрахунку каркасних параметрів національної економіки в рамках її участі у міжнародному поділі праці;
- прозорості та розмежування за центрами відповідальності важелів впливу на структуру державних фінансів, особливо у частині формування і розподілу бюджетних коштів. Це може досягатися на основі організаційно-інформаційного моделювання аналізу державних фінансів, виходячи із збалансованості статусів діяльності інститутів управління державними фінансами. При використанні сучасних інформаційних технологій і систем може досягатися необхідний рівень оперативності відповідного аналітичного забезпечення регулювання державних фінансів.

Поза зон впливу на напрацювання аналітичних висновків і пропозицій слід винести політичний популізм і авантюризм, заангажований під суспільну демократизацію і не забезпечений конкретною фінансовою відповідальністю. В Україні нагромаджений величезний досвід розробки використання і ліквідації різноманітних фінансових обладунків, що може значно збагатити методологію аналізу державних фінансів в цілому. Найбільш небезпечними є аналітичні доведення і аргументації, які стосуються ефективності «першого плану», за яким можуть простежуватися величезні прорахунки стратегічного виміру.

Первинний ефект визначається лише у досягненні поточних цілей з великими негативними наслідками у майбутньому. Такі наслідки отримала Україна через не-прозору і неефективну приватизацію (хоча це давало ефект покриття бюджетного дефіциту), внаслідок запровадження ПДВ, через декларування «соціального популізму», який обернувся інфляційними процесами та високою трудовою міграцією і т.п.

Annotation. *In the article the questions of parameterization method of analysis of the state finance for their management.*

Key words: *methods of analysis, public finance.*

УДК 657. 6. 338

Е.В. Кондукова *к.е.н, А.В. Лісовий, д.е.н.,*
Національний університет ДПС України

ПОДАТКОВИЙ АУДИТ РОЗРАХУНКІВ З ДЕБІТОРАМИ І КРЕДИТОРАМИ

У статті досліджено деякі проблеми бухгалтерського обліку розрахунків з поставачальниками та підрядниками, а також особливості підходу податкових органів до перевірки розрахунків із поставачальниками та підрядниками.

Ключові слова: дебіторська і кредиторська заборгованість, фіктивні підприємства, економічний аналіз, фінансовий аналіз, схеми ухиляння від сплати податків

Постановка проблеми. Актуальність даної теми зумовлена такими чинниками:

- ефективне управління кредиторською заборгованістю дуже важливе для підприємства, оскільки в протилежному випадку ймовірно не тільки виникнення проблем з платоспроможністю, але й банкрутство;
- кредиторська та дебіторська заборгованість складають суттєву частку відповідно оборотних активів і поточних зобов'язань підприємства - в деяких галузях до 40-50%, а це означає, що достовірність цих показників необхідна для забезпечення достовірності фінансової звітності в цілому;
- на практиці доведено, що переважна більшість схем ухиляння від сплати податків неможлива без залучення контрагентів підприємства - дебіторів або кредиторів, тому схеми постачання та збуту, які застосовує підприємство, мають першочерговий інтерес для податківців.

Первинний ефект визначається лише у досягненні поточних цілей з великими негативними наслідками у майбутньому. Такі наслідки отримала Україна через не-прозору і неефективну приватизацію (хоча це давало ефект покриття бюджетного дефіциту), внаслідок запровадження ПДВ, через декларування «соціального популізму», який обернувся інфляційними процесами та високою трудовою міграцією і т.п.

Annotation. *In the article the questions of parameterization method of analysis of the state finance for their management.*

Key words: *methods of analysis, public finance.*

УДК 657. 6. 338

Е.В. Кондукова *к.е.н, А.В. Лісовий, д.е.н.,*
Національний університет ДПС України

ПОДАТКОВИЙ АУДИТ РОЗРАХУНКІВ З ДЕБІТОРАМИ І КРЕДИТОРАМИ

У статті досліджено деякі проблеми бухгалтерського обліку розрахунків з поставачальниками та підрядниками, а також особливості підходу податкових органів до перевірки розрахунків із поставачальниками та підрядниками.

Ключові слова: дебіторська і кредиторська заборгованість, фіктивні підприємства, економічний аналіз, фінансовий аналіз, схеми ухиляння від сплати податків

Постановка проблеми. Актуальність даної теми зумовлена такими чинниками:

- ефективне управління кредиторською заборгованістю дуже важливе для підприємства, оскільки в протилежному випадку ймовірно не тільки виникнення проблем з платоспроможністю, але й банкрутство;
- кредиторська та дебіторська заборгованість складають суттєву частку відповідно оборотних активів і поточних зобов'язань підприємства - в деяких галузях до 40-50%, а це означає, що достовірність цих показників необхідна для забезпечення достовірності фінансової звітності в цілому;
- на практиці доведено, що переважна більшість схем ухиляння від сплати податків неможлива без залучення контрагентів підприємства - дебіторів або кредиторів, тому схеми постачання та збуту, які застосовує підприємство, мають першочерговий інтерес для податківців.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні деяких проблем бухгалтерського обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками, а також особливостей підходу податкових органів до перевірки розрахунків із постачальниками та підрядниками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вирішальне значення в досягненні необхідних економічних результатів діяльності належить оперативному управлінню, що охоплює всі економічні процеси в усіх сферах діяльності підприємства. Однією з таких сфер є управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства.

Кожен з суб'єктів, що цікавляться станом дебіторської та кредиторської заборгованості, має свої особливі завдання аналізу. Так, співробітники системи внутрішнього контролю зацікавлені перш за все в тому, щоб забезпечити ефективне та надійне управління кредиторською заборгованістю, убезпечити підприємство від судових позовів і штрафних санкцій за несвоєчасну оплату. Незалежні аудитори цікавляться достовірністю суми заборгованості та її впливом на фінансовий стан підприємства. Щодо податкових інспекторів, то вони зацікавлені перш за все у своєчасних і повних розрахунках підприємства з бюджетом, тому їх увагу привертають ті фактори, які можуть цьому зашкодити. Зокрема, стосовно дебіторської заборгованості та розрахунків з кредиторами таких факторів можна виділити два.

По-перше, як і в будь-якому іншому напрямі бухгалтерського обліку, тут можуть бути допущені помилки, які впливають перш за все на розрахунки з бюджетом з ПДВ (найчастіше зустрічається відсутність податкової накладної, або неправомірне віднесення на податковий кредит сум вхідного ПДВ), а опосередковано - на розрахунки з бюджетом з податку на прибуток (наприклад, може бути невірно визначена облікова вартість матеріальних цінностей). Для того щоб ці помилки швидко і повно виявити, слід ознайомитись як із загальною схемою матеріальних і грошових потоків підприємства, так і з умовами типових договорів на постачання товарно-матеріальних цінностей, устаткування і т.д. Велике значення має вивчення облікових питань, зокрема організації обліку кредиторської заборгованості.

По-друге, практичний досвід податкових перевірок доводить, що переважна більшість схем оптимізації податкових зобов'язань, ухилення від сплати податків впроваджується завдяки участі в них або постачальників, або споживачів, або і тих і інших одночасно. Звичайно, не залишається в стороні від цього і керівництво, а інколи і власники підприємства. Домовленості про взаємодію в межах схем ухилення від сплати податків зазвичай досягаються на найвищому рівні керівництва. Саме цей вид

податкових порушень становить найбільшу загрозу, оскільки на відміну від добросовісної помилки такі схеми старанно маскуються, причому за участю не тільки бухгалтерів, але й юристів або незалежних аудиторів. За сумою «зеконотворених» таким чином податків навмисні схеми ухиляння від їх сплати також набагато випереджають добросовісні помилки. На сьогоднішній день дуже рідко використовуються прості механізми ухилення від оподаткування. Злочинці застосовують складні схеми за участю банків та офшорних компаній, проводять складні операції з цінними паперами, тощо. Тому при проведенні перевірок не достатньо вивчити фінансово-господарські документи, а необхідно проводити повноцінне оперативне відпрацювання схем.

Виходячи з цього, податковий інспектор при підготовці та плануванні податкової перевірки повинен виходити далеко за межі бухгалтерського і податкового обліку, оскільки за документами у найбільш «досвідчених» мінімізаторів та оптимізаторів все буває в повному порядку. Йому доводиться проводити широкий аналіз господарської діяльності підприємства, щоб зрозуміти, як і за рахунок чого може бути впроваджена схема ухиляння від сплати податків. Він зобов'язаний поцікавитись діловими зв'язками керівництва і власників підприємства, оцінити непрямими методами рівень їх доходів і порівняти з офіційно задекларованими сумами. Першочергова увага приділяється визначенню тих факторів, які спричиняють суттєві податкові ризики, зокрема і в розрахунках з контрагентами. До них належить використання нетипових або ризикованих каналів постачання сировини, матеріалів або комплектуючих. Те ж саме стосується і каналів збуту. В результаті податковий інспектор отримує перевагу в тому, що економить час і підвищує ефективність податкової перевірки.

Таким чином, вивчення діяльності підприємства і проведення фінансово-економічного аналізу є незаперечною умовою впровадження так званого ризико-орієнтованого підходу до проведення податкової перевірки. Необхідність його впровадження обговорювалась давно і в цьому напрямі накопичувалися певні напрацювання, але у 2008 р. відбулися принципові зрушення: тепер аналіз та оцінка податкових ризиків не тільки використовуються на етапі доперевірочного аналізу, але їх результати стали невід'ємною частиною акту податкової перевірки [2].

Для того щоб виявити коло ризикованих операцій платника податків, слід провести загальний аналіз його господарської діяльності. Зокрема, методика економічного аналізу діяльності підприємства включає групування основних постачальників підприємства з метою визначення першочергових кандидатів на податкову перевірку. Для цього складається перелік основних постачальників із зазначенням питомої ваги у

загальній сумі кредиторської заборгованості (в першу чергу виділяються постачальники, питома вага яких перевищує 10%, а також пов'язані особи), стану заборгованості (прострочена чи ні), предмету поставок, форм розрахунків (готівкова, безготівкова, вексельна, бартерна, поступка права вимоги, або інше). Аналізується доцільність закупівель підприємства з точки зору їх відповідності моделі бізнесу, номенклатурі продукції, яка випускається. Звертається увага на стабільність господарських зв'язків і загальну репутацію постачальника, в тому числі в податкових органах за місцем знаходження. Оцінюються умови укладених угод з точки зору відповідності прийнятій господарській практиці, вигоді підприємства.

На цій основі визначаються сумнівні постачальники, за якими відстежується весь ланцюжок постачання товарно-матеріальних цінностей. Планується проведення зустрічних перевірок.

Враховуючи те, що одним з методів конвертування коштів, мінімізації податкових зобов'язань, легалізації фактів придбання товарно-матеріальних цінностей, робіт і послуг та отримання права на податковий кредит при придбанні товарів (робіт, послуг) у «тіньовому» бізнесі, є взаєморозрахунки з «фіктивними» структурами. Головне управління податкової міліції ДПА України розробило і впровадило спеціалізоване автоматизоване робоче місце «Фіктивний суб'єкт підприємницької діяльності» (далі - ФСПД), який дає можливість проводити аналіз стосунків легальних платників податків з фіктивними структурами. Його основа - це база даних по фіктивних підприємствах, підприємствах резидентах і нерезидентах з ознаками «фіктивності» та підприємствах-резидентах, за якими у судовому порядку визнані недійсними свідоцтво платника ПДВ, установчі та первинні документи. Це дозволяє порівнювати склад постачальників і споживачів підприємства, відібраного для перевірки, з базою даних ФСПД та отримувати відповідь на запитання, чи взаємодіє платник податків з фіктивними структурами.

Ще один важливий напрям в процесі перевірки розрахунків з постачальниками (або споживачами) - це аналіз рівня цін на закуплені товарно-матеріальні цінності (ТМЦ). Він також потребує попередньої підготовки, зокрема збору даних про звичайний рівень цін на основні види ТМЦ, що закуповує підприємство. Враховуючи, що цінова ситуація на ринку змінюється дуже швидко, далеко не для всіх видів товарно-матеріальних цінностей можна знайти інформацію про ціни їх закупівлі, можна визнати цей напрям роботи одним з найскладніших.

Перевіряючи підприємство, необхідно особливу увагу звернути на рівень цін за надані або отримані товари, роботи, послуги, порівняти з середніми цінами в регіоні та по Україні. На підставі складених схем взаємовідносин між підприємством і йогопостачальниками визначається на якому етапі і які ціни застосовані, які втрати понесло підприємство від таких операцій та яку суму втратив державний бюджет.

Особливу увагу податкові інспектори звертають на стан наявної реальної заборгованості (дебіторської, кредиторської), у тому числі сумнівної, та її відображення у бухгалтерському та податковому обліку. Достовірність та характер заборгованості повинні бути підтверджені зустрічними перевірками, у ході яких необхідно проводити співставлення фактичних обсягів проведених фінансово-господарських операцій та виявленням реальних сум заборгованості у постачальника та його контрагента.

Податкові органи з великим скептицизмом ставляться до вексельних і бартерних форм розрахунків, оскільки практикою доведено їх часте використання в шахрайських схемах. Тому вексельні операції та проведення різного роду взаємозаліків підлягають суцільній ретельній перевірці. При цьому слід звертати увагу на те, чи є такі операції для підприємства вигідними і обумовленими особливостями його господарської діяльності. Зокрема, економічно виправдане використання векселів в тих галузях, де постачання ТМЦ або реалізація продукції проводиться на великі суми і з значними відстрочками платежу. До того ж, підприємство, яке емітує векселі, повинно бути фінансово стійким і користуватися позитивною репутацією. В таких схемах розрахунків як правило приймає участь банк.

За векселями (власної емісії та векселями інших підприємств), які використовувалися як платіжний засіб з погашення заборгованості повинна бути наведена схема вексельного обігу, перевірено дотримання вимог діючого законодавства, вказана загальна кількість та сума емітованих векселів, кількість та сума погашених векселів та векселів в обігу станом на момент перевірки. Аналізується також наявність втрат від використання вексельної форми розрахунків.

Висновки. Таким чином, ретельний економічний аналіз дозволяє з високим ступенем ймовірності припустити використання таких схем ухиляння від сплати податків за участю постачальників, як: мінімізація доходів підприємства через штучне завищення валових витрат або зменшення податкових зобов'язань з податку на додану вартість через завищення податкового кредиту за допомогою використання підприємств з ознаками «фіктивності»; проведення безтоварних операцій з фальсифікацією бухгалтерських документів; застосування товарного кредиту з метою збільшення

валових витрат підприємства на відсотки за несвоєчасну сплату, які потім оформлюються векселями і реалізуються з значним дисконтом; застосування розрахунків у вигляді цінних паперів, в першу чергу векселів. Цей перелік далеко не вичерпний.

Головна проблема у боротьбі з незаконними схемами ухилення від оподаткування взагалі і з використанням постачальників зокрема полягає у тому, що ці схеми постійно оновлюються та урізноманітнюються.

Для максимально ефективного та повного виявлення викривлень податкової звітності перевірка розрахунків з постачальниками має провідне значення. Зокрема, порушення при оприбуткуванні і розрахунках за матеріальні цінності роботи та послуги впливають на показники валового доходу (через викривлення суми приросту балансової вартості запасів на матеріальних рахунках), а також на показник валових витрат через суму придбання матеріальних і прирівняних до них цінностей та суми убутку балансової вартості запасів. Враховуючи використання методів вибіркової перевірки в податковому аудиті, вивчення характеру діяльності підприємства, зокрема його відносин з контрагентами, є обов'язковим і дуже важливим.

Список використаних джерел

1. Щодо найбільш характерних схем ухилення від оподаткування. Лист ДПА від 14.06.2007 № 891/7/16-1417.
2. Про затвердження зразків форм актів перевірок та Методичних рекомендацій щодо їх оформлення. Наказ ДПА України № 584 від 11.09.2008.
3. Щодо руйнування механізмів мінімізації, що використовуються суб'єктами, які декларують від'ємне значення об'єкта оподаткування (збитковими підприємствами). Лист ДПА від 02.04.2007 № 6448/7/23-5017.
4. Бурш П. Ю. Податковий контроль в Україні : монографія, т. 1. Попередній контроль П. Ю. Бурш, Б. А. Карінський, Н. Г. Залуцька, О. Б. Осідач. - Львів : Простір, 2007. - 400 с.
5. Податковий аудит в галузях економіки : навчальний посібник під заг. ред. А. О. Чугаєва. - НУДПСУ, Ірпінь. - 2007.
6. Мельник М. В. Экономический анализ в аудите / М. В. Мельник, В. Г. Когденко. - М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2007. - 543 с.

Annotation. *In the article some problems of record-keeping of calculations are investigational with suppliers and contractors, and also features of approach of tax organs to verification of calculations with suppliers and contractors.*

Key words: *a debtor and creditor debt, fictitious enterprises, economic analysis, financial analysis, charts of deviation, is from payment of taxes*

УДК 657.47:657.37

А.В. Алексеева, к.е.н., доцент, Т.В. Ігнатенко, аспірант,
Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

ОБЛІК ВИТРАТ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЗА СЕГМЕНТАМИ

В статті розкрито облік витрат на підприємствах торгівлі в системі фінансового та управлінського обліку з метою складання фінансової звітності за сегментами.

Ключові слова: *сегментарний облік, витрати за сегментами, фінансова звітність за сегментами.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В міру того, як підприємства стали здійснювати діяльність, пов'язану із значною кількістю різних товарів, ринків і навіть галузей, користувачам їх фінансової звітності все важче стало розуміти вплив різних сегментів на показники та майбутню перспективу. Створення крупних торговельних фірм, зростання масштабів їх діяльності в різних географічних регіонах країни та за кордоном є передумовою необхідності формування та надання інформації за сегментами діяльності організації, важливою складовою якої є витрати за сегментами. У зв'язку з цим актуальними є дослідження в напрямку створення методологічного і методичного інструментарію щодо обліку витрат за сегментами діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Поставлене завдання щодо створення інформаційного забезпечення обліку витрат діяльності підприємства за сегментами передбачає впровадження на підприємстві сегментарного обліку витрат.

Система фінансового обліку та складання фінансової звітності за сегментами були об'єктом дослідження як вчених далекого і близького зарубіжжя, так і вітчизняних науковців, зокрема, С.Ф. Голова [1], К.Друри [2], Л.В.Нападовської [3], Н.Г.Чумаченко [4].

Key words: *a debtor and creditor debt, fictitious enterprises, economic analysis, financial analysis, charts of deviation, is from payment of taxes*

УДК 657.47:657.37

А.В. Алексеева, к.е.н., доцент, Т.В. Ігнатенко, аспірант,
Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

ОБЛІК ВИТРАТ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЗА СЕГМЕНТАМИ

В статті розкрито облік витрат на підприємствах торгівлі в системі фінансового та управлінського обліку з метою складання фінансової звітності за сегментами.

Ключові слова: *сегментарний облік, витрати за сегментами, фінансова звітність за сегментами.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В міру того, як підприємства стали здійснювати діяльність, пов'язану із значною кількістю різних товарів, ринків і навіть галузей, користувачам їх фінансової звітності все важче стало розуміти вплив різних сегментів на показники та майбутню перспективу. Створення крупних торговельних фірм, зростання масштабів їх діяльності в різних географічних регіонах країни та за кордоном є передумовою необхідності формування та надання інформації за сегментами діяльності організації, важливою складовою якої є витрати за сегментами. У зв'язку з цим актуальними є дослідження в напрямку створення методологічного і методичного інструментарію щодо обліку витрат за сегментами діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Поставлене завдання щодо створення інформаційного забезпечення обліку витрат діяльності підприємства за сегментами передбачає впровадження на підприємстві сегментарного обліку витрат.

Система фінансового обліку та складання фінансової звітності за сегментами були об'єктом дослідження як вчених далекого і близького зарубіжжя, так і вітчизняних науковців, зокрема, С.Ф. Голова [1], К.Друри [2], Л.В.Нападовської [3], Н.Г.Чумаченко [4].

Проте аспекти сегментарного обліку витрат в практиці функціонування вітчизняних торговельних підприємств змістовно не розглядались, що і викликало необхідність подальших досліджень.

Метою статті є дослідження сегментарного обліку витрат як складової системи фінансового та управлінського обліку на вітчизняних суб'єктах господарювання.

Матеріали і методика досліджень. В якості інформаційної бази для дослідження використані напрацювання вітчизняних і зарубіжних науковців з даного питання, публікації в спеціалізованих виданнях, а також практичні дані ПАТ Універмаг «Дитячий світ», м. Київ.

В процесі дослідження застосовувались такі методи як монографічний, аналізу, синтезу та аналогій.

Об'єктом дослідження виступає сегментарний облік витрат, як складова фінансового та управлінського обліку.

Результати дослідження. Необхідність розкриття інформації в розрізі звітних сегментів продиктована новими умовами ведення підприємництва. Звітність за сегментами забезпечить зовнішніх користувачів інформацією про показники діяльності, ризики та перспективу розвитку окремих сегментів бізнесу, що сприятиме формуванню іміджу організації.

Інформація щодо витрат діяльності за сегментами міститься в системі бухгалтерського обліку, до складу якого у країнах з ринковою економікою відноситься фінансовий та управлінський облік.

У відповідності до П(С)БО 29 «Фінансова звітність за сегментами» витратами звітного сегмента визнається частина витрат підприємства, що пов'язані з звичайною діяльністю господарського або географічного сегмента та безпосередньо можуть бути віднесені (або визначені шляхом розподілу на обґрунтованій та послідовній основі) до звітного сегмента.

Класифікація витрат підприємств та їх склад регламентовані П(С)БО 16 «Витрати». Розгорнутий перелік витрат торговельної діяльності надається в Методичних рекомендаціях з формування складу витрат та порядку їх планування в торговельній діяльності. [5]

Проблемним питанням щодо обліку витрат є обрання обґрунтованої бази їх розподілу за звітними сегментами.

Безпосередньо за даними аналітичного обліку на звітний сегмент може бути віднесена собівартість реалізованих товарів. Це досягається шляхом побудови аналітич-

ного обліку до дебетового обороту рахунку 90 «Собівартість реалізації» в частині собівартості реалізації товарів.

Аналіз структури адміністративних витрат, які відносяться до складу операційної діяльності, на досліджуваному підприємстві носять загальногосподарський характер і тому їх слід відображувати у складі нерозподілених статей.

Витрати на збут, що пов'язані з реалізацією товарів, поділяються на **прямі та непрямі**. Прямі витрати доцільно обліковувати окремо за кожним звітним сегментом шляхом побудови аналітичного обліку до дебетового обороту рахунку 93 «Витрати на збут». До **прямих** витрат на збут на досліджуваному підприємстві відносяться: витрати на оплату праці, комісійні винагороди та відрахування на єдиний соціальний внесок персоналу, що забезпечує збут товарів; витрати пакувальних матеріалів; витрати на відрядження працівників, зайнятих збутом.

До **непрямих** витрат на збут відносяться: амортизація основних засобів, нематеріальних активів; витрати на утримання основних засобів (ремонт, опалення, освітлення); витрати на рекламу та на маркетингові дослідження; транспортні витрати; витрати на страхування товарів, що зберігаються на складах.

На підприємстві необхідно розробити обґрунтовану базу розподілу непрямих витрат між сегментами і обрані методи розподілу відобразити в облікової політиці підприємства і застосовувати послідовно.

Для розподілу непрямих витрат, пов'язаних із збутом, пропонується використовувати наступні методи:

- амортизацію основних засобів, нематеріальних активів; витрати на утримання основних засобів (ремонт, опалення, освітлення, охорона тощо)
- слід розподіляти пропорційно займаній площі сегментом;
- витрати на рекламу та на маркетингові дослідження; транспортні витрати; витрати на страхування товарів, що зберігаються на складах розподіляти пропорційно обсягу товарообороту сегмента.

Із складу інших витрат операційної діяльності, що обліковуються за дебетом рахунку 94, безпосередньо за даними аналітичного обліку на звітний сегмент можуть бути віднесені нестачі грошових коштів та інших цінностей, втрати від пошкодження цінностей, якщо винні особи не встановлені; витрати, пов'язані з веденням касового господарства (плата стороннім організаціям за обслуговування, технічний нагляд за РРО); витрати на контрольно-касові стрічки, витрати по оплаті послуг за участь в семінарах; витрати на гарантійне обслуговування, визнані штрафи, пені, неустойки.

Пропорційно обсягу товарообороту сегмента підлягають розподілу наступні інші операційні витрати: втрати від операційної курсової різниці; втрати від знецінення товарів; безнадійна дебіторська заборгованість та відрахування в резерв сумнівних боргів; витрати на розрахунково-касове обслуговування в установах банків.

До складу нерозподілених витрат слід віднести: вартість послуг сторонніх підприємств, пов'язаних з забезпеченням протипожежної охорони; витрати на охорону праці; витрати на придбання літератури для інформаційного забезпечення господарської діяльності підприємства; собівартість реалізованих виробничих запасів та інші.

Фінансові витрати звітних сегментів наводяться, якщо отримання фінансових доходів є основною діяльністю підприємства.

Інші витрати, які не можуть бути розподілені на окремі звітні сегменти, включаються в нерозподілені статті.

У зв'язку з внесенням змін в методологію відображення в обліку операцій, пов'язаних з продажем основних засобів і нематеріальних активів (переведення до складу оборотних активів на рахунок 286, відображення доходу по кредиту субрахунку 712 у складі інших операційних доходів, відображення собівартості реалізованих основних засобів і нематеріальних активів по дебету субрахунку 943), доходи і витрати за цими операціями вважаємо за необхідне включати до складу інших **операційних** доходів і витрат звітного сегмента, а не до складу інших доходів і витрат, як це передбачено п.20 П(С)БО 29 «Фінансова звітність за сегментами».

Проведене дослідження дало змогу дійти наступних **висновків**:

- 1) Зростання масштабів діяльності крупних торговельних фірм в різних географічних регіонах країни та за кордоном є передумовою необхідності формування та надання інформації за сегментами діяльності організації, важливою складовою якої є витрати за сегментами.
- 2) Запропоновані методи обліку і розподілу витрат за сегментами дозволяють більш точно оцінити ефективність різних напрямів бізнесу підприємства, перспективи розвитку, вірогідність виникнення ризиків і отримання прибутку як в цілому по підприємству, так і за окремими сегментами.
- 3) Надання фінансової звітності за сегментами відповідає потребам зовнішніх користувачів щодо отримання інформації, яка допомагає інвесторам приймати обгрунтовані рішення відносно доцільності вкладання фінансових інвестицій в підприємство.

Список використаних джерел

1. Голов С. Ф. Управлінський облік. - К. : Лібра, 2003. - 704 с.
2. Друри К. Введение в управленческий и производственный учет / Пер. с англ под ред. С.А. Табалиной. - М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998, - 774 с.
3. Нападовська Л.В. Управлінський облік: Монографія. - Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. - 450 с.
4. Чумаченко Н.Г. Учет и анализ в промышленном производстве США. - М.: Финансы, 1971 - 237 с.
5. Методичні рекомендації з формування складу витрат та порядку їх планування в торговельної діяльності. Затв. Наказом Міністерства економіки України від 02.03.2010р. № 226.

Annotation. *In the article the account of charges is exposed on the enterprises of trade in the system of financial and administrative account with the purpose of drafting of the financial reporting after segments.*

Key words: *account on segments, charges after segments, financial reporting after segments.*

УДК 336.531.2:005.8

О.В. Амеліна, к.е.н, доцент,

Київський національний торгово-економічний університет, м.Київ

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ПРИВАБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ

Досліджено критерії оцінювання ефективності інвестиційних проектів в сучасних умовах господарювання. Розглянуто підходи до оцінювання ефективності інвестиційних рішень. Узагальнено показники, що дозволяють оцінити інвестиційні рішення з врахуванням критерію часу.

Ключові слова: *інвестиційний проект, ефективність, критерії ефективності інвестиційних проектів.*

Оцінюючи доцільність інвестиційних вкладень, фінансові аналітики зіштовхуються з одним і тим же набором інвестиційних можливостей, але використовуючи різні критерії оцінки інвестицій можуть приймати різні інвестиційні пропозиції. Для прийняття правильних управлінських рішень під час порівняння альтернативних

Список використаних джерел

1. Голов С. Ф. Управлінський облік. - К. : Лібра, 2003. - 704 с.
2. Друри К. Введение в управленческий и производственный учет / Пер. с англ под ред. С.А. Табалиной. - М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998, - 774 с.
3. Нападовська Л.В. Управлінський облік: Монографія. - Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. - 450 с.
4. Чумаченко Н.Г. Учет и анализ в промышленном производстве США. - М.: Финансы, 1971 - 237 с.
5. Методичні рекомендації з формування складу витрат та порядку їх планування в торговельної діяльності. Затв. Наказом Міністерства економіки України від 02.03.2010р. № 226.

Annotation. *In the article the account of charges is exposed on the enterprises of trade in the system of financial and administrative account with the purpose of drafting of the financial reporting after segments.*

Key words: *account on segments, charges after segments, financial reporting after segments.*

УДК 336.531.2:005.8

О.В. Амеліна, к.е.н, доцент,

Київський національний торгово-економічний університет, м.Київ

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ПРИВАБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ

Досліджено критерії оцінювання ефективності інвестиційних проектів в сучасних умовах господарювання. Розглянуто підходи до оцінювання ефективності інвестиційних рішень. Узагальнено показники, що дозволяють оцінити інвестиційні рішення з врахуванням критерію часу.

Ключові слова: *інвестиційний проект, ефективність, критерії ефективності інвестиційних проектів.*

Оцінюючи доцільність інвестиційних вкладень, фінансові аналітики зіштовхуються з одним і тим же набором інвестиційних можливостей, але використовуючи різні критерії оцінки інвестицій можуть приймати різні інвестиційні пропозиції. Для прийняття правильних управлінських рішень під час порівняння альтернативних

пропозицій необхідно оцінювати інвестиційні проекти за допомогою однієї і тієї ж бази порівняння. Дослідження показують, що залежно від того, який критерій ефективності реалізації інвестиційного проекту обрати за основу, можуть бути зроблені діаметрально протилежні висновки.

В аспекті викладеного особливої актуальності з погляду досягнення очікуваної ефективності інвестиційних процесів набуває наявність науково-методичного забезпечення обґрунтування доцільності інвестиційних вкладень.

Питання пов'язані з оцінкою ефективності інвестиційних проектів суб'єктів господарювання, висвітлюються у працях вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів: Г. Бірмана, І. Бланка, В. Віденського, Л. Гойка, В. Гриньової, М. Джонка, А. Загороднього, В. Захарченко, А. Маршалла, І. Мертенса, Ю. Несветаєва, А. Пересади, В. Пономаренка, К. Рейлі, В. Федоренка, Р. Є. Четиркіна, В. Шеремета, У. Шарпа, Є. Шилова, С. Шміта ін.

Узагальнюючи праці провідних вчених, можна зробити висновок, що, незважаючи на проведення глибоких і обґрунтованих досліджень з інвестиційної тематики, яка є надзвичайно важливою для України, вивчення кола проблем щодо оцінки ефективності не можна вважати завершеним через багаторазову зміну умов інвестування. Цей факт підтверджує необхідність здійснення подальших досліджень підходів, методів управління процесом інвестування підприємств з метою визначення інвестиційно привабливих об'єктів реальних капіталовкладень, розроблення механізмів їх групування й формування портфеля реальних інвестицій за переважними для інвесторів критеріями.

Метою статті є характеристика критеріїв оцінки ефективності інвестиційних проектів з метою визначення найоптимальнішого в сучасних умовах інвестування.

Одним із найбільш загальних критеріїв, який повинен враховуватися під час вибору інвестиційного проекту є критерій збільшення ринкової вартості компанії, яка планує реалізувати інвестиційний проект за рахунок зростання доходів підприємства, зменшення виробничого чи фінансового ризику компанії, підвищення ефективності використання капіталу компанії за рахунок оптимальних інвестиційних програм.

В цілому, оцінка ефективності інвестиційних проектів передбачає визначення його фінансової та економічної ефективності.

Оцінка фінансової ефективності інвестиційного проекту є невід'ємною частиною інвестиційного процесу та передбачає встановлення достатності фінансових ресурсів

об'єкта інвестування для реалізації проекту у визначений термін, а також виконання всіх фінансових зобов'язань.

Оцінка економічної ефективності інвестиційного проекту передбачає визначення доцільності реалізації проекту за відповідними показниками (критеріями) ефективності. Найбільш поширеними стандартами являються критерії рекомендовані UNIDO(ЮНИДО) United Nations Industrial Development Organization - комітет по промисловому розвитку при ООН, який займається розробкою стратегій розвитку для країн, що розвиваються. Один з результатів діяльності організації - рекомендації по підготовці інвестиційних проектів (методика UNIDO) та IAS- International Accounting Standard- міжнародні стандарти бухгалтерської звітності.

Згідно рекомендацій UNIDO, які апробовані в багатьох країнах світу оцінка ефективності інвестицій містить наступні основні показники (зведена порівняльна характеристика їх наводиться в таблиці 1). Розглянуті показники можуть виступатися в якості критеріїв вибору ефективних інвестиційних проектів.

Таблиця 1

Характеристика критеріїв вибору інвестиційних проектів

Коефіцієнт 1	Переваги 2	Недоліки 3
1. Чиста приведена вартість (NPV) $NPV = \sum_{t=0}^n \frac{CF_t}{(1+r)^t} - IB$ де, CF_t – чисті грошові потоки в t-періоді; IB – інвестиційні витрати; r – ставка дисконтування; n – тривалість інвестиційного проекту.	1) можливість розрахунку сумарного чистого приведенного доходу за кількома проектами; 2) дає вірогідну оцінку приросту капіталу підприємства у випадку прийняття проекту; 3) враховує можливість зміни ставки дисконтування за проектом в часі	1) не враховує можливі зміни вартості капіталу, залученого для інвестиційного проекту (ставки дисконту); 2) абсолютний показник, який не може надати інформацію про так званий «резерв безпечності проекту».
2. Внутрішня норма прибутку (IRR) $IRR = r_1 + \frac{NPV_1}{NPV_1 - NPV_2} \cdot (r_2 - r_1)$ $NPV_1 > 0, NPV_2 < 0, r_1 < r_2$	1) дозволяє оцінити резерв безпеки (чим більший IRR в порівнянні з ціною капіталу, тим більший резерв міцності); 2) показник є інформативним і враховує втрату цінності надходжень майбутніх періодів.	1) в окремих випадках не має рішення або може мати кілька варіантів розв'язку. 2) порівняно складна методика розрахунку, а при використанні графічного методу – не досить точна. 3) не можливо зробити вірні висновки про альтернативні проекти з позиції їх реального внеску у збільшення капіталу організації; 4) показник не володіє властивістю адитивності (на відміну від NPV).

1	2	3
3. Модифікована внутрішня норма рентабельності (MIRR) $MIRR = \sqrt[n]{\frac{\sum_{t=1}^n \frac{CF_t^+}{(1+WACC)^{n-t}}}{\sum_{t=1}^n \frac{CF_t^-}{(1+r)^t}}}$ CF_t^+ – доходи інвестиційного проекту в період t; CF_t^- – витрати інвестиційного проекту в період t; $WACC$ – середньозважена вартість інвестованого капіталу.	1) метод ліквідує недоліки методу <i>IRR</i>	1) громіздка формула розрахунку, необхідність приведення всіх доходів на кінець періоду. 2) при зміні вартості інвестованого капіталу – неможливо визначити даний показник
4. Індекс рентабельності інвестицій (PI) $PI = \frac{\sum_{t=1}^n \frac{CF_t}{(1+r)^t}}{IB}$	1) відносний показник, дозволяє вибрати найоптимальніший проект за різних значень <i>NPV</i> ; 2) дозволяє співставити доходи та витрати за проектом.	1) дає невизначеність при виборі двох проектів, які взаємно виключаються.
5. Дисконтований період окупності (DPB) $DPB = \min n \left(\sum_{t=0}^n \frac{CF_t}{(1+r)^t} \right) \geq \left(\sum_{t=0}^n \frac{IB_t}{(1+r)^t} \right)$	1) корисний як загальний критерій ризику інвестиційного проекту	1) не враховує грошові потоки, які не входять в період окупності. 2) не враховує різницю в часі отримання доходів в межах періоду окупності.

Порівняння інвестиційних проектів під час прийняття інвестиційних рішень є* складним завданням, адже критерії оцінки привабливості проектів не завжди дозволяють однозначно встановити пріоритетність інвестиційних пропозицій. Так, інвестиційний проект, що є кращим за критерієм чистої приведеної вартості (*NPV*), може; мати нижчий ранг за критерієм внутрішньої норми прибутку (*IRR*) або індексом рентабельності (*PI*). В даному випадку, необхідно враховувати відповідність цілей проекту стратегічним цілям об'єкту інвестування; наявність обмежень в інвестиційних і ресурсах, а також керуватися методам оцінки ефективності інвестиційних проектів та і загальними правилами, що їм відповідають.

Метод чистої приведеної вартості, визначаючи абсолютний результат реалізації; інвестиційного проекту водночас, не має можливості в повній мірі оцінити ефективність використання капіталовкладень за ним. Очевидно, що інвестиційні проекти, що; мають довший термін експлуатації або більший масштаб, як правило, характеризуються вищим значенням чистої приведеної вартості, проте не обов'язково мають забезпечувати більшу віддачу на одиницю капіталовкладень. Обмеженням, щодо засто-

сування даного методу виступає також і той факт, що NPV-метод дозволяє визначити найоптимальніший проект за умов, коли можна достовірно оцінити вартість інвестованого капіталу.

Проведені дослідження, дозволили встановити, що часто в якості критерію вибору інвестиційних проектів виступає внутрішня норма прибутку (*IRR*). Даному методу віддають перевагу, адже за допомогою нього можна розрахувати різницю між внутрішньою нормою окупності проекту та мінімально необхідною віддачею за проектом. Так, чим більша різниця між *IRR* та необхідною віддачею від вкладених інвестиційних ресурсів, тим прийнятнішим (допустимим) є проект і тим привабливіше вкладати в нього ресурси.

Перевагою *IRR*-методу є необов'язковість визначення вартості інвестованого капіталу на відміну від NPV-методу, що спрощує методику розрахунку даного показника. Разом з тим, для того щоб порівняти між собою різні альтернативні проекти та обрати найоптимальніший, доцільно визначити вартість інвестованого капіталу. Значення внутрішньої норми прибутку, за якого проект можна вважати привабливим, повинно перевищувати умовну вартість капіталу інвестора, наприклад ставку по довгострокових банківських кредитах. Звичайно мінімально припустиме значення даного показника приймається більш високим ніж вартість капіталу на деяку величину з урахуванням ризику проекту.

Незважаючи на зазначені недоліки, внутрішня норма прибутку, за оцінками фахівців [1, ст.186] залишається найбільш часто застосовуваним на практиці критерієм оцінки ефективності інвестиційних проектів серед тих, які ґрунтуються на концепції вартості грошей у часі. Як правило, це пояснюється тим, що рішення щодо реалізації тих чи інших інвестиційних проектів доцільніше приймати, ґрунтуючись на відносних, а не на абсолютних показниках.

Основною проблемою, пов'язаною з використанням в якості критеріїв *IRR* і NPV - методів, є те, що ці два методи конфліктують між собою, тобто при оцінці двох інвестиційних проектів вони можуть давати протилежні результати. Для усунення цієї проблеми можна скористатися модифікованою внутрішньою нормою прибутку (*MIRR*).

MIRR припускає, що грошові потоки від усіх проектів реінвестуються за ставкою, що дорівнює вартості капіталу, тоді як при застосуванні методу *IRR* ставка реінвестування дорівнює величині *IRR*. Оскільки припущення, що реінвестування має здійснюватись під WACC (середньозваженою вартістю інвестованого капіталу), є

більш правильним, MIRR є кращим індикатором дійсної прибутковості проекту, а також вирішує проблему мультиплікації IRR.

Висновок. Оцінюючи інвестиційний проект за IRR та NPV - методами необхідно враховувати додаткові економічні вигоди які може отримати підприємство за рахунок реінвестування капітальний вкладень за проектом. А також, під час вибору оптимальних інвестиційних проектів, крім досліджуваних показників ефективності доцільно враховувати систему оподаткування інвестиційного проекту та можливість настання ризикових подій за проектом.

Список використаних джерел

1. Беренс В., Хавранек П. Пособие по оценке эффективности инвестиций - М.: АТЗТ «Интерэксперт», 1995. - С. 397.
2. Воркут Т.А. Проектний аналіз. - Навч. посіб. - Київ: Український центр духовної культури. 2000. - 440 с.
3. Кучарина Е.А. Инвестиционный анализ. - СПб.: Питер, 2006. - 160 с.
4. Ример М.И., Касатов А.Д., Матиенко Н.Н. Экономическая оценка инвестиций. - СПб.: Питер, 2005. - 480 с.
5. Савчук ВП. Прилипко С.И., Величко Е.Г. Аналіз и разработка инвестиционных проектов. - Учебное пособие. - Киев: Абсолют - В, Сльга, 1999. - 304 с.

The criteria of innovational activity efficiency estimation are investigated. The approaches to innovational decisions efficiency estimation are considered. The parameters for innovational decisions estimation taking into account the criterion of time are determined.

Key words: Investment project, efficiency, criteria of efficiency of investment projects

УДК 336.225.674:338.46

І.А. Андрейцева, к.е.н., доцент,

О.П.Рибак, асистент, головний бухгалтер,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ЯКІСТЬ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті досліджено питання можливості висвітлення якості аудиторських послуг, її чинників та правові гарантії забезпечення. Проаналізовано їх відповідність європейському законодавству та виділено суттєві відмінності.

більш правильним, MIRR є кращим індикатором дійсної прибутковості проекту, а також вирішує проблему мультиплікації IRR.

Висновок. Оцінюючи інвестиційний проект за IRR та NPV - методами необхідно враховувати додаткові економічні вигоди які може отримати підприємство за рахунок реінвестування капітальний вкладень за проектом. А також, під час вибору оптимальних інвестиційних проектів, крім досліджуваних показників ефективності доцільно враховувати систему оподаткування інвестиційного проекту та можливість настання ризикових подій за проектом.

Список використаних джерел

1. Беренс В., Хавранек П. Пособие по оценке эффективности инвестиций - М.: АТЗТ «Интерэксперт», 1995. - С. 397.
2. Воркут Т.А. Проектний аналіз. - Навч. посіб. - Київ: Український центр духовної культури. 2000. - 440 с.
3. Кучарина Е.А. Инвестиционный анализ. - СПб.: Питер, 2006. - 160 с.
4. Ример М.И., Касатов А.Д., Матиенко Н.Н. Экономическая оценка инвестиций. - СПб.: Питер, 2005. - 480 с.
5. Савчук ВП. Прилипко С.И., Величко Е.Г. Аналіз и разработка инвестиционных проектов. - Учебное пособие. - Киев: Абсолют - В, Сльга, 1999. - 304 с.

The criteria of innovational activity efficiency estimation are investigated. The approaches to innovational decisions efficiency estimation are considered. The parameters for innovational decisions estimation taking into account the criterion of time are determined.

Key words: Investment project, efficiency, criteria of efficiency of investment projects

УДК 336.225.674:338.46

І.А. Андрейцева, к.е.н., доцент,

О.П.Рибак, асистент, головний бухгалтер,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ЯКІСТЬ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті досліджено питання можливості висвітлення якості аудиторських послуг, її чинників та правові гарантії забезпечення. Проаналізовано їх відповідність європейському законодавству та виділено суттєві відмінності.

Ключові слова: аудит, якість аудиту, правові гарантії якості аудиту.

До аудиту, враховуючи його публічність і відкритість, висуваються підвищені вимоги в усьому світі. Аудитори повинні визнавати свою професійну відповідальність перед суспільством в цілому, а держава може і повинна встановлювати певні правові гарантії, спрямовані на забезпечення якості аудиторських послуг, що підтверджується практикою інших країн, де інститут аудиту має більш давню історію, зокрема, і законодавством Європейського Союзу.

Проблеми аудиту досліджуються багатьма вченими, але більшість праць присвячена в основному методології аудиту та практичним аспектам методики перевірки окремих об'єктів. Слід зауважити, що саме з цих позицій розглядаються проблеми підвищення якості аудиту, що є дещо вузькоспрямованим підходом. Серед останніх досліджень слід відзначити докторську дисертацію О.Ю. Редька «Методологія та організація професійного аудиту в Україні. Стан та перспективи розвитку» [12], в якій розглянуті елементи підвищення якості аудиторських послуг, в тому числі й у сфері внутрішнього контролю.

Аналіз форм здійснення контролю якості аудиторських послуг з боку АПУ, враховуючи вимоги Закону України «Про аудиторську діяльність» [2], Концептуальної основи контролю аудиторської діяльності в Україні [5] та Положення про зовнішні перевірки систем контролю якості, створених аудиторськими фірмами та аудиторами відповідно до професійних стандартів, законодавчих і нормативних вимог [8], дозволяє виділити такі правові гарантії якості аудиту в Україні (рис. 1).

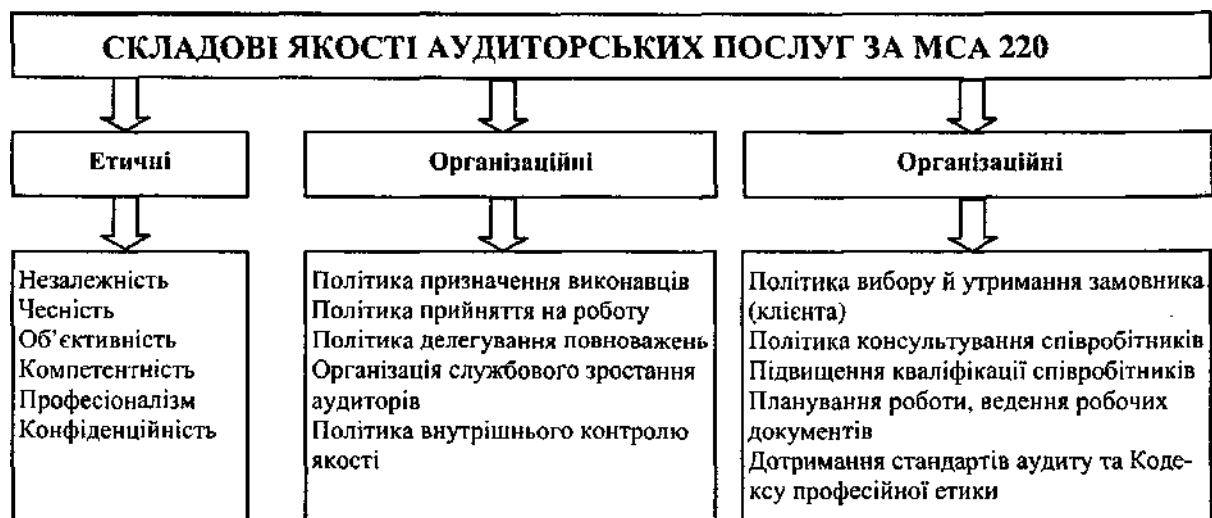

Рис. 1. Критерії та чинники якості аудиторських послуг

Чіткого визначення терміна «якість аудиторських послуг» немає. Великий економічний словник Інституту нової економіки визначає *якість* як сукупність прита-

манних рис та характеристик продукції чи послуг, що дають їм можливість задовольняти потреби, які вже визначені чи очікуються споживачем таких послуг.

Виходячи з цього застосовують такі визначення якості, як «відповідність стандарту», «відповідність світовому рівню», «відповідність міжнародній практиці» тощо.

Якщо екстраполювати такі визначення на вітчизняний аудит, то матимемо велику кількість критеріїв, які начебто визначає замовник аудиторських послуг з метою отримання якості останніх. До таких **критеріїв** багато хто з вітчизняних замовників аудиту зазвичай відносять:

- 1) максимальну точність, обґрунтованість аудиторських висновків та консультацій;
- 2) встановлення аудиторами максимальної кількості помилок чи будь-яких інших невідповідностей, викривлень тощо, причому це стосується не тільки обліку та звітності, а й діяльності в цілому;
- 3) унеможливлення (після аудиторської перевірки) накладення на суб'єкта господарювання штрафних санкцій з боку фіскальних перевіряючих;
- 4) оцінку якості знань та ефективності роботи управлінського персоналу;
- 5) виявлення фактів шахрайства з боку персоналу;
- 6) надання консультацій (або здійснення конкретних заходів), які б гарантовано безпечно сприяли зменшенню розміру сплати податків, зменшенню витрат та збільшенню прибутків, відшкодування з бюджету ПДВ тощо;
- 7) запобігання хибним управлінським рішенням;
- 8) повну лояльність до власників та захист їхніх майнових інтересів;
- 9) терміни та вартість надання послуг, які мають бути мінімальними;
- 10) повну конфіденційність щодо виявлених недоліків або невідповідностей у роботі замовника та його управлінського персоналу, захист інтересів замовника в судових органах.

Водночас слід вказати на величезне розмаїття замовників, серед яких є і чесні підприємці, і кримінальні (чи напівкримінальні за діяльністю) суб'єкти господарювання. З огляду на вітчизняну господарську дійсність спробуємо екстраполювати на такі вимоги основні етичні принципи аудиторської діяльності, а саме **фундаментальні принципи** професійного Кодексу етики, такі як:

- чесність (чесність та відвертість);
- об'єктивність (неупередженість);

- професійна компетентність та належна ретельність (постійно вдосконалювати професійний рівень);
- конфіденційність;
- професійна поведінка (унеможливлення своєю поведінкою шкодити іміджу та репутації аудиторській професії);
- дотримання вимог технічних стандартів.

Багато користувачів аудиторськими послугами досить скептично ставляться до дефініції «професійна незалежність», хоча це є одна з фундацій якості аудиторських послуг за стандартами Міжнародної федерації бухгалтерів (МФБ). Підгрунтя такого ставлення - факт оплати послуг аудиторів замовником, що за вітчизняною ментальністю має означати «хто платить, той і замовляє музику». Крім того, існує певний конфлікт інтересів між найманим управлінським персоналом та власниками, між міноритарними й мажоритарними власниками, між власниками і трудовим колективом підприємства.

Отже, можна дійти висновку, що задоволення інформаційних потреб замовника аудиторських послуг (або виправдання очікувань замовника) не можуть слугувати критерієм якості аудиту. Міжнародні професійні організації бухгалтерів та аудиторів орієнтують нас на **якість за стандартами**. Тобто аудиторські послуги слід надавати «за правилами», які всі аудитори визнають та яких дотримуються у своїй практиці. Найпростіший приклад - це суттєвість в аудиті та відповідальність аудитора за професійні дії.

Згідно з професійним судженням аудитора суттєвість розміру невідповідності, наприклад між даними обліку і даними звітності, становить 50000 грн, що цілком прийнят- і но для мажоритарного власника. Водночас для міноритарного акціонера це велика сума, на яку він очікував по закінченні фінансового року як на дивіденди, тому йому важливо, щоб розмір помилок чи перекручень не перевищував, наприклад 100 грн. І в такому разі: знайти консенсус між цими трьома особами практично неможливо.

Аудит є інтелектуальною підприємницькою діяльністю в формі інформаційних послуг. Людський чинник в аудиті відіграє величезну, якщо не визначальну, і роль. Тому не дивно, що різні аудитори з одного й того питання можуть висловлювати професійні судження, які відрізняються одне від одного за глибиною чи ракурсом його дослідження.

Якість аудиторських послуг - категорія, що змінюється залежно від рівня суспільних відносин та господарської практики країни. Тому підхід до якості аудиту через з

професійні організації буде найбільш правильним. У цьому разі критерії якості ви-] знаються членами організації й слугують певними перевагами при конкуренції на] ринку професійних послуг. МФБ через прийняті стандарти аудиту, насамперед МСА; 220, для аудиторської фірми вказує на певні складові якості аудиторських послуг.

З огляду на вимоги стандарту спробуємо сформулювати визначення якості ауди-] торських послуг для вітчизняного аудиту.

Якість аудиторських послуг - це системне дотримання реальної професійної незалежності, вимог чинного законодавства та стандартів аудиту, дотримання Кодексу : професійної етики і професійна діяльність в сфері аудиту.

Отже, якість аудиторських послуг сприймається в суспільстві як максимальна відповідність їх результатів реальному стану справ.

Порівнюючи правові гарантії якості аудиту передбачені Директивою 2006/43/ЄС та національну практику, можна виділити низку принципових відмінностей, які представлені нижче за ступенем важливості:

- відсутність системи суспільного нагляду;
- відсутність достатньої прозорості аудиту;
- розбіжності у періодичності проведення перевірок забезпечення якості ауди- торів або аудиторських фірм, які проводять обов'язковий аудит суб'єктів су- спільного інтересу;
- розбіжність у вимогах до осіб, які можуть бути допущені до проведення обов'язкового аудиту.

Існують розбіжності у вимогах до осіб, які можуть, бути допущені до проведення обов'язкового аудиту, але вони не є надто суттєвими і віддзеркалюють особливості теоретичної та практичної підготовки фахівців конкретної країни. Крім того, існують відмінності у періодичності проведення перевірок аудиторів та аудиторських фірм, які проводять обов'язковий аудит суб'єктів суспільного інтересу. В Директиві [10] зазначено, що такі перевірки повинні проводитись принаймні один раз на 6 років, але перевірки з метою забезпечення якості щодо аудиторів або аудиторських фірм, які проводять обов'язковий аудит суб'єктів суспільного інтересу, повинні здійснюватися не рідше одного разу на три роки. Згідно з Положенням про зовнішні перевірки систем контролю якості, кожен суб'єкт аудиторської діяльності зобов'язаний проводити перевірку контролю якості не рідше одного разу на шість років.

Ці відмінності важливі з точки зору забезпечення якості аудиту, але є суто технічними і в принципі можуть бути вирішені досить просто. Основну увагу слід приді-

лити таким проблемам аудиторської діяльності в Україні: відсутність систем суспільного нагляду та прозорості аудиту. Саме ці питання мають першочергове значення, тому їх потрібно розглянути більш детально.

Для забезпечення інформаційної прозорості аудиторської діяльності в Директиві передбачено [10]:

1. Для захисту третіх сторін усі допущені аудитори та аудиторські фірми мають вноситися в доступний для публіки реєстр, який повинен містити базову інформацію про аудиторів та аудиторські фірми. Реєстраційна інформація про аудиторів та аудиторські фірми повинна зберігатися в реєстрі в електронній формі і має бути доступна широкому загалу за електронними каналами (ст. 15).
2. Загальні результати системи контролю забезпечення якості повинні оприлюднюватися раз на рік (ст. 29).
3. Необхідність забезпечення прозорості системи суспільного нагляду повинна передбачати оприлюднення річних програм робіт та звітів щодо проведеної діяльності (ст. 32).
4. Держави-члени повинні стежити за тим, щоб аудитори та аудиторські фірми, які проводять обов'язковий аудит суб'єктів суспільного інтересу, оприлюднювали на своїх сайтах протягом трьох місяців після завершення кожного фінансового року річні звіти про прозорість, які повинні містити відомості: опис юридичної структури та структури володіння; опис мережі, до якої входить аудиторська фірма, правових і структурних домовленостей; опис структури управління аудиторською фірмою; опис внутрішньої системи управління якістю аудиторської фірми та заяву адміністративного чи керівного органу про ефективність її функціонування; зазначення дати проведення останньої перевірки забезпечення якості; перелік суб'єктів суспільного інтересу, в яких аудиторська фірма провела обов'язковий аудит протягом попереднього фінансового року; заяву про практику забезпечення незалежності аудиторської фірми, яка також підтверджує проведення внутрішньої перевірки дотримання вимог безпеки; заяву про політику, що проводиться фірмою у сфері безперервного навчання аудиторів; фінансову інформацію, що демонструє внесок аудиторської фірми, наприклад, сукупні обороти з розподілом на винагороду за обов'язковий аудит річної та консолідованої звітності і винагороду за інші послуги з надання впевненості; інформацію про базу виплати винагород партнерам (ст. 40).

Серед цих вимог в Україні формально і не повністю дотримані лише дві: оприлюднюються реєстр та загальні результати перевірок. Реєстр аудиторів та аудиторсь-

ких фірм дійсно розміщений на сайті АПУ [13], але його наповнення не відповідає вимогам Директиви. В реєстрі Аудиторської палати України міститься лише інформація, згрупована за регіонами: найменування аудиторів та аудиторських фірм, номер свідоцтва про внесення до реєстру, код ЄДРПОУ для аудиторських фірм та індивідуальний податковий номер для аудиторів-приватних підприємців, контактний телефон. Вимоги Директиви щодо інформації про аудиторів та аудиторських фірм значно ширші. Зокрема, до державного реєстру повинна включатися така інформація про аудиторські фірми: повні імена й реєстраційні номери всіх аудиторів, які працюють на: аудиторську фірму або з якими вона пов'язана партнерськими відносинами або в інший спосіб; повні імена та юридичні адреси всіх власників та акціонерів; повні імена та юридичні адреси всіх членів адміністративного або керівного органу тощо.

Періодично Аудиторська палата України розміщує на власному сайті рішення про затвердження результатів зовнішніх перевірок систем контролю якості, створених аудиторськими фірмами та аудиторами, в яких наводиться лише перелік суб'єктів аудиторської діяльності, які успішно пройшли зовнішній контроль якості, яким за результатами перевірки надано умовно-позитивний висновок та термін 6 місяців для вжиття заходів по усуненню недоліків, та які не пройшли зовнішню перевірку та мають 12 місяців для вжиття заходів з усунення суттєвих недоліків [9]. Згідно з Рекомендацією ЄС ї щодо зовнішнього забезпечення якості для аудиторів та аудиторських фірм, які виконують аудит підприємств, що становлять суспільний інтерес, при оприлюдненні результатів перевірок необхідна інформація про надані за результатами інспектування рекомендації, запроваджені аудиторськими фірмами коригуючі заходи й застосовані дисциплінарні заходи та санкції; якісна інформація про результати функціонування; системи забезпечення якості, а також важлива фінансова інформація про фінансове та ресурсне забезпечення системи, її ефективність і результативність.

Принципові відмінності українського та європейського законодавства повинні бути врегульовані, але, слід зазначити, що аудиторська діяльність залишилися без відповідних механізмів досягнення зазначеної мети, оскільки у прагненні України до європейської інтеграції як пріоритетного напрямку зовнішньої політики.

У 2004 р. була затверджена Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [3], метою якої є визначення відповідного механізму, створення інституцій та інших додаткових заходів з метою досягнення відповідності правової системи України правовій системі ЄС з урахуванням

критеріїв, що висуваються до держав, які мають намір вступити до нього. Окремий розділ, присвячений аудиту, в програмі адаптації відсутній. У розділі 2 «Законодавство про компанії» та розділі 3 «Бухгалтерський облік і податки компаній» жодного згадування про аудит немає навіть серед переліку законодавчих документів України, які потребують адаптації. Закон України «Про аудиторську діяльність» [2] у цих розділах взагалі відсутній, він згадується лише в розділі 7 «Фінансові послуги» в описі законодавства України, яке стосується банківської діяльності та страхування. Лише у складі розділів 2 та 3 в описі законодавства Європейського Союзу, згадуються рекомендації та директиви Європейського Союзу, але ті, які були прийняті до 2002 р., тобто без врахування останніх важливих змін.

Відповідно, в Плані заходів щодо виконання у 2008 р. Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу жодного згадування про аудит немає. В 2009 р. була спроба вирішити цю проблему хоча б частково. Планом заходів щодо виконання у 2009 р. Загальнодержавної програми адаптації передбачена необхідність прийняття АПУ регламенту (положення) щодо виконання вимог, які забезпечать незалежність та об'єктивність аудитора під час проведення обов'язкового аудиту [4]. Аудиторська палата України намагається вирішувати зазначені проблеми, але підхід до їх вирішення є хаотичним, не характеризується комплексністю. Взагалі створюється враження, що звертається увага лише на ті питання, які є, так би мовити, «зручними» в даній ситуації. Наприклад, в Плані заходів АПУ щодо виконання у 2009 р. Загальнодержавної програми адаптації [6] пропонуються такі заходи:

- прийняти положення щодо забезпечення виконання вимог незалежності та об'єктивності аудитора під час проведення обов'язкового аудиту відповідно до статей 22 «Незалежність та об'єктивність», 24 «Незалежність та об'єктивність аудиторів, що виконують обов'язковий аудит від імені аудиторських фірм», 42 «Незалежність» Директиви Європейського парламенту та Ради 2006/43/ЄС;
- продовжити роботу щодо забезпечення якості аудиторських послуг згідно з вимогами статей 22 «Незалежність та об'єктивність», 24 «Незалежність та об'єктивність аудиторів, що виконують обов'язковий аудит від імені аудиторських фірм», 29 «Системи забезпечення якості», 42 «Незалежність» Директиви Європейського парламенту та Ради 2006/43/ЄС.

Аналізуючи зміст вказаних статей Директиви, з одного боку, не можна заперечувати надзвичайну важливість цих питань, але з іншого - майже всі вони враховані в

Кодексі етики професійних бухгалтерів, який є обов'язковим до застосування аудиторами України [11], і (хоча і не повністю), але враховані в Положенні з національної практики контролю якості аудиту 1 «Організація аудиторськими фірмами та аудиторами системи контролю якості аудиторських послуг» [7]. Поряд з цим акцентується увага на системі забезпечення якості у вигляді зовнішніх перевірок якості, яким присвячена ст. 29 Директиви, але зовсім не згадується про необхідність запровадження системи суспільного нагляду. Що стосується пп. 1 та 2 ст. 42, то в них йдеться про необхідність співпраці аудиторів з комітетом аудиту суб'єкта суспільного інтересу, обов'язковість створення якого передбачена статтею 41 Директиви 2006/43/ЄС. Але обов'язковість існування такого комітету не передбачена законодавчими документами України, які регулюють діяльність суб'єктів суспільного інтересу (відкритих акціонерних товариств, кредитних спілок, інвестиційних фондів тощо), в тому числі і новим Законом України «Про акціонерні товариства» [1], в якому зазначено, що наглядова рада акціонерного товариства може (а не повинна) утворювати постійні чи тимчасові комітети з числа її членів, в тому числі й комітет з питань аудиту (стаття 56 «Комітети наглядової ради. Корпоративний секретар»),

З огляду на різну ментальність суспільства, особливості часу та місця розвитку країни за МФБ під якістю аудиторських послуг слід визнати відповідність дій, висловлювань і результатів роботи аудиторів вимогам чинного законодавства, стандартів аудиту та Кодексу професійної етики. Аудиторська палата України додала *ще* вимогу дотримуватися рішень АПУ як засобу впливу на аудиторський загал.

На підставі розглянутого, доцільно відзначити, що при визначенні напрямів розвитку аудиту та системи його регулювання, треба враховувати євроінтеграційний курс України. Проте існують суттєві проблеми, які пов'язані: по-перше, існуючі правові гарантії забезпечення якості аудиту в Україні не є повноцінними, оскільки в їх складі бракує системи суспільного нагляду та достатнього механізму забезпечення прозорості аудиту, а по-друге, сама система аудиторської діяльності залишилася поза увагою при розробці Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Співтовариства.

Крім того, необхідно звернути увагу не тільки на рівень відповідності українського законодавства законодавству ЄС за формою й змістом, але й на органічну відповідність українського законодавчого масиву європейським нормам і стандартам, що знаходить свій прояв через практику застосування нормативно-правових актів, забезпечення ефективності застосування адаптованого законодавства. Так, у Директиві

застосовується вислів «система суспільного нагляду», але фактично форми функціонування такої системи непередбачені й можуть обиратися довільно з урахуванням і вищезазначених принципів. На даний час більшість країн мають офіційний орган, який існує для безпосереднього нагляду за аудиторами, проте їхні характеристики ; значно відрізняються, якщо вести мову про повноваження, обов'язки, джерела фінансування, рівень активності, ступінь незалежності від професії та ступінь залучення- держави. У Директиві також немає детальних інструкцій щодо інструментів реаліза-; ції всіх принципів системи суспільного нагляду, і відповідно, ці питання потребують* подальшого розгляду.

Список використаних джерел

1. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 № 514-XIV// [zaKonl.rada.gov.ua](http://zakonl.rada.gov.ua).
2. Про аудиторську діяльність: Закон України від 22.04.1993 № 3126-XII, зі змінами та допо- • вненнями від 14.09.2006№140-V//[zaKonl.rada.gov.ua](http://zakonl.rada.gov.ua).
3. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Євро-і пейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV// [zaKonl.rada.gov.ua](http://zakonl.rada.gov.ua).
4. Про затвердження плану заходів щодо виконання у 2009 році Загальнодержавної адаптації : законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Розпорядження Кабінету: Міністрів України від 15.04.2009 № 408-р // [zaKonl.rada.gov.ua](http://zakonl.rada.gov.ua).
5. Про затвердження Концептуальної основи контролю аудиторської діяльності в Україні: : Рішення Аудиторської палати України від 27.09.2007 № 182/3 // www.apu.com.ua.
6. Про затвердження Плану заходів АПУ щодо виконання у 2009 році Загальнодержавної: програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Рішення Аудиторської палати України від 18.12.2008 р. № 197 // www.apu.com.ua.
7. Про затвердження Положення з національної практики контролю якості аудиторських ; послуг 1 «Організація аудиторськими фірмами та аудиторами системи контролю якості ; аудиторських послуг»: Рішення Аудиторської палати України від 27.09.2007 № 182/4 //: www.apu.com.ua.
8. Про затвердження Положення про зовнішні перевірки систем контролю якості, створених і аудиторськими фірмами та аудиторами відповідно до професійних

стандартів, законодавчих і нормативних вимог: Рішення Аудиторської палати України від 23.04.2009 № 201/4 // : www.apu.com.ua.

9. Про затвердження результатів зовнішніх перевірок систем контролю якості, створених аудиторськими фірмами та аудиторами: Рішення Аудиторської палати України від 25.02.2010 № 211/6 // www.apu.com.ua.

10. Про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності: Директива 2006/43/ЄС Європейського парламенту та Ради від 17.05.2006 // zakonl.rada.gov.ua.

11. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: Видання 2007 року / Пер. з англ. мови О.В. Селезньов, О.Л. Ольховікова, О.В. Гик, Т.Ц. Шарашидзе, Л.Й. Юрківська, С.О. Куликов. - К.: Статус, 2007. - 1172 с.

12. Редько О.Ю. Методологія та організація професійного аудиту в Україні. Стан та перспективи розвитку: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.00.09 / Держ. ком. статистики України, Держ. акад. статистики, обліку та аудиту. - К., 2009. - 40 с.

13. Реєстр аудиторів та аудиторських фірм // Аудиторська палата України // www.apu.com.ua.

Annotation. *The article examines the possibility of coverage quality audit services and factors of legal guarantees. Analysis of their compliance with European legislation and outlines the major differences.*

Key words: *audit, quality audit, legal, quality assurance audit.*

УДК 657: 330.53

Г.В. Веріга, к.е.н., доцент; **С.О. Корабльова**, магістр,
Донецький державний університет управління, м. Донецьк

ВПЛИВ ІНФЛЯЦІЇ НА ОЦІНКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ В ОБЛІКУ

Статтю присвячено актуальному аспекту обліку основних засобів за умов дії інфляційних процесів в Україні, а саме їх переоцінці, як важливому інструменту подолання негативного впливу інфляції.

Ключові слова: *основні засоби, облік, справедлива вартість, переоцінка, індекс інфляції, індексація.*

Постановка проблеми. Система бухгалтерського обліку виступає джерелом фінансової інформації, яка необхідна керівній ланці підприємства, зокрема для своєчасного реагування на вплив зовнішнього середовища.

стандартів, законодавчих і нормативних вимог: Рішення Аудиторської палати України від 23.04.2009 № 201/4 // : www.apu.com.ua.

9. Про затвердження результатів зовнішніх перевірок систем контролю якості, створених аудиторськими фірмами та аудиторами: Рішення Аудиторської палати України від 25.02.2010 № 211/6 // www.apu.com.ua.

10. Про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності: Директива 2006/43/ЄС Європейського парламенту та Ради від 17.05.2006 // zakon1.rada.gov.ua.

11. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: Видання 2007 року / Пер. з англ. мови О.В. Селезньов, О.Л. Ольховікова, О.В. Гик, Т.Ц. Шарашидзе, Л.Й. Юрківська, С.О. Куликов. - К.: Статус, 2007. - 1172 с.

12. Редько О.Ю. Методологія та організація професійного аудиту в Україні. Стан та перспективи розвитку: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.00.09 / Держ. ком. статистики України, Держ. акад. статистики, обліку та аудиту. - К., 2009. - 40 с.

13. Реєстр аудиторів та аудиторських фірм // Аудиторська палата України // www.apu.com.ua.

Annotation. *The article examines the possibility of coverage quality audit services and factors of legal guarantees. Analysis of their compliance with European legislation and outlines the major differences.*

Key words: *audit, quality audit, legal, quality assurance audit.*

УДК 657: 330.53

Г.В. Веріга, к.е.н., доцент; **С.О. Корабльова**, магістр,
Донецький державний університет управління, м. Донецьк

ВПЛИВ ІНФЛЯЦІЇ НА ОЦІНКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ В ОБЛІКУ

Статтю присвячено актуальному аспекту обліку основних засобів за умов дії інфляційних процесів в Україні, а саме їх переоцінці, як важливого інструменту подолання негативного впливу інфляції.

Ключові слова: *основні засоби, облік, справедлива вартість, переоцінка, індекс інфляції, індексація.*

Постановка проблеми. Система бухгалтерського обліку виступає джерелом фінансової інформації, яка необхідна керівній ланці підприємства, зокрема для своєчасного реагування на вплив зовнішнього середовища.

Одним з факторів, що постійно впливає як на економіку країни в цілому, так і на окреме підприємство, є інфляція. В умовах інфляції дані бухгалтерського обліку піддаються перекручуванню та можуть виявитися джерелом необ'єктивної інформації (рис.1).

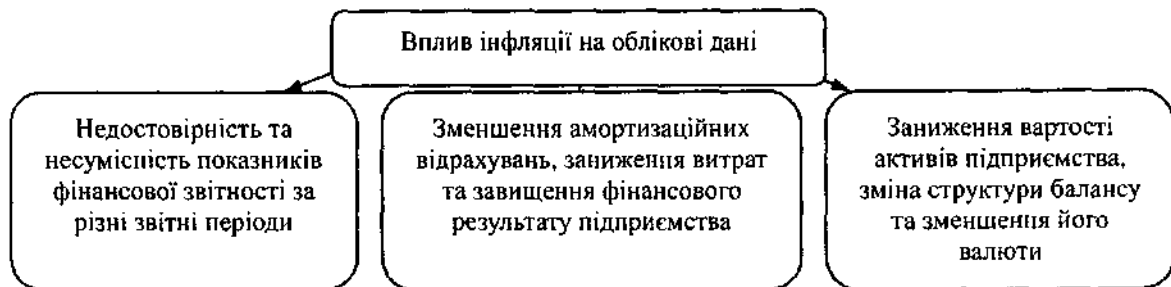

Рис. 1. Вплив інфляційних процесів на облікові дані діяльності підприємства

З метою достовірної оцінки об'єктів бухгалтерського обліку застосовують два методи протидії негативному впливу інфляції: індексацію та переоцінку. Об'єктами обліку, які найбільш відчутно потребують врахування впливу інфляційних процесів для правильної оцінки, є необоротні активи, в першу чергу - основні засоби.

Дослідженню питань індексації та переоцінки основних засобів присвячено праці вітчизняних учених-економістів, а саме Н.В. Круша [1], Н.А.Остап'юк [2], С.Ф. Голова, Г.Г. Кірейцева, В.В. Сопка, І.В. Павлюка та інших. Однак, постійні зміни законодавчої й нормативної бази податкового і фінансового обліку усувають одні неузгодженості, але приводять до інших, що потребує уваги.

Метою дослідження є аналіз механізму переоцінки основних засобів в фінансовому й податковому обліку та її впливу на результати діяльності підприємства в умовах інфляції.

Виклад основного матеріалу. Складність оцінювання основних засобів пов'язана з тривалим строком їх експлуатації і впливом багатьох чинників: фізичного і морального зносу, інфляції, співвідношення попиту та пропозиції, облікової політики підприємства, державної політики. Серед усіх факторів впливу інфляція є однозначно негативним чинником, при цьому вона єдина сприяє підвищенню справедливої вартості основних засобів. Однак, необхідність її врахування не суперечить принципу обачності, який потребує від бухгалтера використання методів оцінки, які, зокрема, запобігають завищенню оцінки активів підприємства.

На сьогодні в Україні в практиці фінансового обліку, з метою подолання негативного впливу інфляційних процесів, застосовується переоцінка, яка є одним із облікових методів.

Згідно з п.16 П(С)БО 7 «Основні засоби» підприємство *може* переоцінювати об'єкт основних засобів, якщо його залишкова вартість на дату балансу суттєво відрізняється від справедливої. У випадку здійснення такої переоцінки вона має проводитися для всіх об'єктів групи, до якої відноситься об'єкт, що переоцінюється [3]. При цьому порогом суттєвості для переоцінювання або відображення зменшення корисності об'єктів основних засобів може прийматися величина, що дорівнює 1% чистого прибутку (збитку) підприємства, або величина, що дорівнює 10%-му відхиленню залишкової вартості об'єктів основних засобів від їхньої вихідної вартості [1, с. 177].

Справедлива вартість об'єкта основних засобів може коливатися в бік зменшення або збільшення, тому підприємство може неодноразово як уцінювати, так і дооцінювати той самий об'єкт. Розрахунок суми переоцінки проводиться шляхом перемноження первісної вартості та суми зносу на індекс переоцінки, який визначається співвідношенням справедливої і залишкової вартості об'єкта, що переоцінюється. Індекс переоцінки визначається окремо для кожного об'єкта основних засобів. Результати переоцінки відображаються на дату балансу (останній день року), а строки її безпосереднього здійснення підприємство обирає самостійно протягом року.

Паралельно з фінансовим, у податковому обліку також передбачена переоцінка (до 2011 року - індексація) основних засобів, однак вона проводиться зовсім в іншому порядку й в інші терміни. Так, згідно із п. 146.21 ПКУ [4], платники податків всім форм власності *мають право* здійснювати щорічну переоцінку балансової вартості груп основних засобів на коефіцієнт індексації, який визначається за формулою:

$$Ki = [I, -10] : 100, (1)$$

де I , - індекс інфляції року, за результатами якого проводиться індексація, %..

На думку авторів, використання в наведеній формулі офіційного індексу інфляції не коректне, оскільки він відображає інфляційні процеси на ринку споживчих цін, але не відповідає індексу зростання цін на засоби виробництва, тому індексація за такою методикою не може забезпечити відповідності балансової і справедливої вартості основних засобів.

На відміну від переоцінки в фінансовому обліку, податкова переоцінка проводиться тільки після закінчення року, тільки балансової вартості груп основних засобів, а не окремих її об'єктів і тільки за умови, що річний індекс інфляції був

більший за 110% ($K_i > 1$), що унеможливило проведення «податкової уцінки», бо індексація при $K_i < 1$ не проводиться.

Серед основних засобів особливе місце посідає земля як об'єкт обліку і переоцінки. Для уточнення нормативної грошової оцінки землі у зв'язку із інфляційними процесами також застосовується коефіцієнт індексації. Проте, якщо раніше для його розрахунку використовувався середньорічний індекс інфляції року, за результатами якого проводилась індексація (згідно Постанови КМУ від 12.05.2000р. № 783 «Про проведення індексації грошової оцінки земель»), то тепер, згідно до вимог п. 289.2 ПКУ [4], потрібно використовувати індекс споживчих цін за попередній рік. Середньорічний індекс інфляції - це величина, яка характеризує співвідношення двох значень: зростання цін поточного року загалом до зростання цін минулого року загалом. Тобто, індекс споживчих цін та середньорічний індекс інфляції - різні величини: перша характеризує поведінку цін, а друга - поведінку власне інфляції, і їх показники досить суттєво відрізняються (табл. 1).

Таблиця 1

Індекси інфляції в Україні за 2000-2010 роки, %

Індекс інфляції	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
річний (індекс споживчих цін)	125,8	106,1	99,4	108,2	112,3	110,3	111,6	116,6	122,3	112,3	109,1
середньорічний	128,2	112,0	100,8	105,2	109,0	113,5	109,1	112,8	125,2	115,9	109,4

За результатами дослідження можна виділити наступні відмінності між податковою та обліковою переоцінкою, наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Основні відмінності між переоцінкою основних засобів в обліку

Фактори	Переоцінка згідно П(С)БО 7	Переоцінка згідно Податкового кодексу України
Обов'язковість проведення	підприємство само вирішує, чи необхідно її проводити	
Частота проведення та строки	обмеження відсутні; головне для підприємства – дотримуватися умов проведення переоцінки	переоцінка здійснюється за результатами року
Умова проведення	залишкова вартість об'єкта основних засобів має відрізнятися від його справедливої вартості на дату балансу більш ніж на 10%	переоцінка проводиться, тільки, якщо індекс інфляції попереднього року перевищує 10%
Величини, що враховуються при розрахунку	залишкова та справедлива вартість необоротних активів	річний та середньорічний індекси інфляції
Показники коригування вартості	індекс переоцінки	коефіцієнт індексації
Застосування індексу	індекси переоцінки для необоротних активів однієї і тієї самої групи можуть відрізнятися один від одного (за деякими з них балансова вартість під час переоцінювання може взагалі не змінюватись)	переоцінці підлягає балансова вартість груп основних засобів, причому всі вони індексуються на однаковий коефіцієнт
Результат	може бути як уцінка, так і дооцінка балансової вартості кожного об'єкта	передбачає тільки збільшення балансової вартості

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз практики оцінки основних засобів у фінансовому і податковому обліку за умов інфляції вказує на низку проблем, серед яких у статті розглянуто такі:

- громіздкий та потребуючий кваліфікованого підходу механізм переоцінювання, з одного боку, та необов'язковість його здійснення, з іншого, штовхає підприємства на нехтування переоцінкою, що призводить до неспівставності облікових оцінок різних підприємств;
- неузгодженість законодавчої та нормативної бази переоцінки перекручує фінансову інформацію, а також дає підставу до креативного, в негативному розумінні, підходу в обліку та маніпулювання обліковими даними;
- відсутній єдиний підхід щодо використання індексів інфляції для об'єктивного урахування впливу інфляційних процесів на зміну справедливої вартості основних засобів;
- відмінності в податковому й фінансовому обліку дають різний результат переоцінки за однакових умов.

Окреслені проблеми призводять до викривлення даних у фінансових звітах, що негативно впливає на рішення користувачів усіх рівнів. Тому актуальною є задача розробки єдиного облікового алгоритму урахування впливу інфляції на оцінку та переоцінку основних засобів.

Список використаних джерел

1. Круш Н.В. Інфляція: суть, форми та її оцінка [текст]: навч. посіб.: рек. м-вом освіти і науки України / Н.В. Круш, О.В. Клименко. - К.: ЦУЛ, 2010. - 288 с.
2. Остап'юк Н.А. Облікове відображення впливу інфляції: напрями організації [текст] / Н.А. Остап'юк // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. - 2010. - №2(52). - С. 47-50.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», затв. наказом Міністерства України від 27 квіт. 2001 р. № 92 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakonl.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=2&user=1292934686141732>.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI зі змінами, внесеними згідно із Законом N 2856-VI (2856-17) від 23.12.2010 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=a&find=1&typ=21>.

Annotation: *The article is devoted to the accounting of fixed assets under the influence of inflation in Ukraine, namely their reappraised as an important tool to overcome the negative impact of inflation.*

Key words: *fixed assets, accounting, fair value, revaluation, inflation, indexation.*

РОЗКРИТТЯ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ЗВІТНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОПЕРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ МЕРЕЖІ РЕСТОРАНІВ

В статті розглянуто сутнісні характеристики управлінської звітності та її склад у мережевому ресторанному бізнесі.

Ключові слова: ресторанний бізнес, управлінські рішення, управлінська звітність.

Ефективне здійснення операційної діяльності підприємств ресторанного господарства вимагає розробки та впровадження в практичну діяльність обліково-аналітичної системи, яка б забезпечила інформаційну підтримку прийняття управлінських рішень на оперативному, тактичному та стратегічному рівнях.

Традиційний бухгалтерський облік не в повній мірі задовольняє інформаційні потреби внутрішніх користувачів, що обумовлює необхідність використання управлінської звітності.

Впровадження цілісного обліково-аналітичного забезпечення менеджменту в мережевому ресторанному бізнесі стримується недостатньою розробленістю теоретико-методичних і прикладних аспектів побудови інформаційної системи відповідно до потреб управлінського персоналу.

Про актуальність розробки методологічних засад розкриття інформації в управлінській звітності свідчать дослідження даної проблеми зарубіжними та вітчизняними науковцями, зокрема праці К. Друрі, Е.А. Аткинсона, І.В. Аверчева, В.Ф. Палія, Л.В. Нападовської, С.Ф. Голова, М.С. Пушкаря, Ф.Ф. Бутинця, С.А. Кузнецової, Н. Цветкової.

На думку Л.В. Нападовської «управлінська звітність - це гнучка система форм інформації, яка складається за центрами затрат і центрами відповідальності. Вона повинна відображати умови, специфіку, особливості організації виробництва та потреб управлінського персоналу» [5, с. 582].

Ф.Ф. Бутинець під управлінською звітністю розуміє звітність, яка складається бухгалтером-аналітиком і подається як адміністрації підприємства, так і менеджерам всіх рівнів управління. Основною метою складання звітності є надання оперативної релевантної інформації відповідно до вимог управлінського персоналу [2, с. 416].

Певні акценти у підходах щодо сутності та призначення управлінської звітності, на наш погляд, є дискусійними. Так, Н. Адамов і Г. Адамова зазначають, що «звітність є важливим джерелом інформації для аналізу і прийняття рішень» [1]. Вважаємо, що управлінська звітність повинна містити результати аналізу, які використовуються для інформаційної підтримки управлінських рішень.

С.А. Кузнецова визначає управлінську звітність як «бухгалтерську звітність, що містить облікову інформацію про діяльність підприємства та надається внутрішнім користувачам у процесі управління підприємством» [0, с. 15]. Ототожнення управлінської звітності з бухгалтерською звітністю звужує базу даних інформаційного забезпечення менеджменту, адже поза увагою залишаються нефінансові показники.

Спірною є позиція І.В. Колос, яка зауважує, що управлінська звітність складається менеджерами різних рівнів [3, с. 30], оскільки управлінський персонал є користувачем цієї інформації.

Отже, дослідження, проведене авторами, свідчить про необхідність подальших розробок теоретичних засад розкриття інформації в управлінській звітності та надання практичних рекомендацій щодо її побудови на підприємствах окремих видів економічної діяльності.

Проаналізувавши наукові засади формування управлінської звітності, представлені в спеціальній літературі, ми виділяємо наступні її сутнісні характеристики (табл. 1).

Таблиця 1

Сутнісні характеристики управлінської звітності

Напрями	Характеристики
Призначення	Інформаційна підтримка стратегічних, тактичних і оперативних управлінських рішень
Регламентація	Внутрішньокорпоративні стандарти, які визначають зміст, періодичність складання і користувачів управлінської звітності
Користувачі	Менеджери усіх рівнів управління
Виконавці, відповідальні за підготовку звітності	Фінансово-обліковий офіс
Зміст управлінської звітності	Система показників оцінки результатів бізнесу та перспектив його розвитку
Якісні характеристики	Корисність, економічність
Джерела формування	Дані фінансового та управлінського обліку, польові дослідження, експертні оцінки
Форми звітності	Звіти, інформаційні повідомлення
Формати звітності	Таблична, графічна, текстова частина

Виходячи із сутнісних ознак, пропонується управлінську звітність визначати як систему показників оцінки результатів бізнесу та перспектив його розвитку, що нада-

ється внутрішнім користувачам для задоволення інформаційних потреб у процесі прийняття стратегічних, тактичних і оперативних управлінських рішень.

Управлінська звітність повинна відповідати, на наш погляд, двом основним критеріям: корисності і економічності, чого можна досягти, дотримуючись таких вимог:

- ієрархічність означає врахування інформаційних потреб користувачів різних рівнів управління;
- своєчасність передбачає надання управлінських звітів у терміни, визначені внутрішньокорпоративними стандартами, в яких має зазначатись також відповідальність за їх порушення;
- достовірність забезпечується даними фінансового та управлінського обліку;
- здатність управлінської інформації впливати на рішення внутрішніх користувачів досягається введенням порогу суттєвості по окремих показниках звітів;
- аналітичність посилюється шляхом диференціації відхилень від бюджетних показників або цільових стратегічних показників на сприятливі і несприятливі, визначення їх чинників;
- наочність покращується за рахунок вилучення із звітів показників, які дублюють аналогічні показники в інших масивах бази даних, зокрема, це стосується інформації, що міститься у бюджетах.

Для обліково-аналітичного забезпечення управління операційною діяльністю у сфері мережевого ресторанного бізнесу рекомендується система управлінських звітів, перелік яких наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Склад управлінської звітності в мережевому ресторанному бізнесі

Рівень управління	Управлінські звіти
Стратегічний	Звіт про вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на розвиток мережі ресторанів Звіт про стратегічне положення та оцінку подальших дій мережі ресторанів Звіт про результати конкурентного аналізу мережі ресторанів Звіт про стратегічні альтернативи Звіт про досягнення стратегічних цілей
Тактичний	Звіт про виконання бюджету продажів Звіт про виконання бюджету закупівлі сировини і товарів Звіт про фінансові результати операційної діяльності Звіт про внесок центрів відповідальності у виконання бюджету операційного прибутку Звіт про виконання бюджету грошових коштів по операційній діяльності
Оперативний	Оперативний звіт з продажів Оперативний звіт про закупівлю та відпуск сировини і товарів Оперативний звіт про поточні зобов'язання Оперативний звіт про виконання платіжного календаря

Управлінські звіти про вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на розвиток мережі, про її стратегічне положення, про результати конкурентного аналізу та страте-

гічні альтернативи містять інформацію, необхідну для обґрунтування рішень при виборі і розробці стратегії ресторанного бізнесу. Крім того, для вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління стратегічним розвитком підприємств ресторанного господарства важливим є формування звіту, в якому розкривається інформація про досягнення стратегічних цілей операційної діяльності на основі концепції збалансованої системи показників.

Для інформаційної підтримки управлінських рішень на тактичному рівні призначена управлінська звітність про відхилення від бюджетних показників, їх чинники, про результати оцінювання результативності та ефективності центрів відповідальності.

Отже, управлінська звітність є необхідним елементом інформаційного забезпечення потреб внутрішніх користувачів у процесі управління операційною діяльністю мережі ресторанів.

Список використаних джерел

1. Адамов Н. Внутренняя управленческая отчётность: принципы, виды и методы составления / Н. Адамов, Г. Адамова // Финансовая газета. Региональный выпуск. - 2007. - № 30.
2. Бухгалтерський управлінський облік: [підруч. для вузів] / Ф.Ф. Бутинець, Т.В. Давидюк, Н.М. Малюга, Л.В. Чижевська - Житомир: Рута, 2002. - 480 с.
3. Колос І.В. Звітність як елемент системи управління підприємством / І.В. Колос // Економіка та держава. - 2006. - №8. - С. 26-31.
4. Кузнецова С. Управлінська бухгалтерська звітність: проблеми створення / С. Кузнецова // Бухгалтерський облік і аудит. - 2008. - № 11. — С. 15-24.
5. Нападовська Л.В. Управлінський облік: [підруч. для вузів] / Л.В. Нападовська - К.: Київ, нац. торг.-екон. ун-т, 2010. - 648 с.

Annotation. *The article deals with the descriptions of the administrative accounting and it's composition in network restaurant business.*

Key words: *restaurant business, administrative decisions, administrative accounting.*

РОЛЬ БЮДЖЕТІВ РОЗВИТКУ В ПІДВИЩЕННІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ТЕРИТОРІЇ

В статті розглядається економічна сутність бюджету розвитку та його роль у інвестиційному забезпеченні соціально-економічного зростання території

Ключові слова: бюджет розвитку, місцевий бюджет, інвестиційне забезпечення, соціальна сфера

В умовах реформування сучасної соціально-економічної політики України однією з проблем, що потребують негайного вирішення, залишається проблема ефективного управління бюджетними коштами.

Використання бюджетних ресурсів завжди було в центрі уваги вітчизняних і закордонних науковців, проте питанням використання коштів бюджетів розвитку, які становлять значну частину загального бюджету адміністративно-територіальних одиниць, на нашу думку, приділялася не достатня увага. Так, зокрема, питання визначення економічної сутності бюджетів розвитку розглядалися в роботах таких науковців як: Запатріна І.В., Затонацька Т. Г., Малиняк Б. С., Ставицький А.В. та багатьох інших, при цьому, не достатньо вирішеною залишилася проблема ефективного використання коштів місцевих бюджетів розвитку

За законодавством України у видатковій частині місцевих бюджетів окремо передбачаються видатки поточного бюджету і видатки бюджету розвитку. Кошти поточного бюджету спрямовуються на фінансування установ і закладів, що утримуються за рахунок бюджетних асигнувань і не належать до бюджету розвитку. Кошти бюджету розвитку спрямовуються на реалізацію програм соціально-економічного розвитку відповідної території, пов'язаних із здійсненням інвестиційної та інноваційної діяльності, а також на фінансування субвенцій та інших видатків, пов'язаних з розширенням відтворення [1].

Так на сьогодні існує декілька підходів до розуміння сутності бюджету розвитку. В роботі [2] автор під бюджетом розвитку розуміє складову частину спеціального фонду

місцевих бюджетів, в якому зосереджуються бюджетні ресурси, призначені для проведення інвестиційної та інноваційної діяльності.

В закордонній практиці під бюджетом розвитку розуміють складову частину державного бюджету, що формується в складі його капітальних витрат і використовується для кредитування, інвестування та гарантійного забезпечення інвестиційних проектів [2].

У рамках українського законодавства в якості складових видаткової частини бюджету розвитку місцевих бюджетів виділяються наступні видатки:

- погашення основної суми боргу Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування (крім боргу за короткостроковими позичками, отриманими на покриття тимчасових касових розривів у процесі виконання місцевих бюджетів);
- капітальні вкладення;
- внески органів влади Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування у статутні фонди суб'єктів підприємницької діяльності [3].

Бюджет розвитку - це частина бюджету органів державної влади чи місцевого самоврядування будь-якого рівня, призначена для фінансування інноваційної й інвестиційної діяльності, пов'язана з капітальними вкладеннями як у виробничу, так і в невиконавчу сфери, й інших витрат по розширеному відтворенню з метою соціально-економічного розвитку як країни, так і її окремих територіальних утворень, а також витрат по відновленню навколишнього середовища. Розмежування бюджету на бюджет розвитку й бюджет поточних видатків не є обов'язковим, якщо це не передбачено законодавством. Доцільність виділення таких бюджетів виникає тоді, коли потрібно особливо враховувати розходження в підходах до формування й оцінки видаткової частини бюджету. При цьому виходять не тільки з необхідності першочергового фінансування поточних видатків, але й з визнання важливості забезпечення соціального й економічного розвитку країни і її окремих територіальних утворень, а також вибору його пріоритетних напрямків. Видаткова частина бюджету розвитку може містити асигнування-дотації, трансферти й субвенції бюджетам нижчого територіального рівня, а також дотації й субвенції підприємствам й іншим юридичним особам [4].

Заслуговує на увагу запропонована в роботі [5] теза про те, що використання бюджету розвитку повинне, в першу чергу, передбачати поряд з високою економічною ефективністю реалізованих проектів ще й частковий характер фінансування й диверсифікацію ризиків між державою та приватним капіталом, конкурсність та зво-

ротність коштів. На жаль, сучасні методики використання коштів бюджетів розвитку не відповідають окресленим вище вимогам, не сформований ефективний загальнодержавний підхід до оцінки соціально-економічної ефективності інвестиційних проектів, не працює система відбору проектів, що будуть виконуватися за рахунок часткового або повного фінансування з бюджету розвитку.

Сьогодні, видатки місцевих бюджетів використовуються за традиційними схемами, практично відсутні новаторські підходи до підвищення ефективності їх використання. Проте слід враховувати, що всі пропозиції щодо реформування місцевих бюджетів повинні бути узгоджені з чітко визначеним обсягом ресурсів, передбачаючи чіткий результат та відповідно бути забезпечені чіткими плановими заходами. Відносно видатків розвитку на інвестиційну діяльність в соціальну сферу цієї вимоги не завжди дотримуються, оскільки ці кошти часто використовуються на покриття основної суми боргу. Виходячи з визначеної структури видатків бюджету розвитку, можна зробити висновок, що сьогодні, на жаль, майже відсутня система стратегічного мислення при управлінні такими видатками, існуюча структура видатків не сприяє вирішенню стратегічних питань на місцях і не є безпосередньо засобом реалізації інвестиційно-інноваційної політики.

Стосовно перспективи використання коштів місцевих бюджетів розвитку, слід зазначити, що з кожним роком роль коштів на реалізацію соціально-економічних проектів зростає. Так, щороку збільшуються планові обсяги субвенцій з Державного бюджету України місцевим бюджетам на реалізацію інвестиційних проектів.

Отже, на сьогодні постає єдине питання: хто виступить гарантом забезпечення ефективності використання коштів бюджету розвитку? При цьому відповідь одна: виникає необхідність створення нових сильних інститутів, що не тільки будуть гарантами ефективного використання таких коштів, а й візьмуть на себе відповідальність за управління ними.

Список використаних джерел

1. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс] : закон України від 21.05.1997 р. № 280/97ВР зі змін, і доп. - Режим доступу : <http://zakonl.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
2. Запатріна І. В. Інституційні аспекти реалізації концепції «двох бюджетів» на прикладі російського досвіду /І. В. Запатріна // Фінанси України. - 2006 - № 9 - С. 18-29.

3. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] : кодекс України від 21.06.2001 № 2542- III із змінами та доповненнями. - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
4. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. - 5-е изд., доп. и перераб. - М.: Ин-т новой экономики, 2002. - 1280 с.
5. Запатріна І. В. Стабілізаційний фонд і видатки розвитку / Запатріна І. В. // Фінанси України. - 2006.-№ 6. - С. 3-20.

Annotation. *This article describes the economic essence of the development budget and its role in the socio-economic growth area.*

Key words: *development budget, local budget, investment provision, social sector.*

УДК 657

О.С. Височан, к.е.н., доцент; І.І. Грицак,

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

ОСНОВНА ТА ПОХІДНІ СУПЕРЕЧНОСТІ ОБЛІКУ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ, УТРИМУВАНИХ ДЛЯ ПРОДАЖУ

У статті досліджено суперечності у вітчизняній методиці ведення обліку необоротних активів, утримуваних для продажу та наведено шляхи їх вирішення. Запропоновано використання низки додаткових рахунків для упорядкування відображення в обліку операцій з реалізації необоротних активів.

Ключові слова: *необоротні активи, утримувані для продажу, основні та похідні суперечності.*

Постановка проблеми. Гармонізація національної та міжнародної облікових систем спричинила докорінні зміни в методології обліку всіх без винятку об'єктів. Приведення вітчизняних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку (далі - П(С)БО) у відповідність до Міжнародних стандартів фінансової звітності (далі - МСФЗ) є процесом делікатним і прискіпливим, особливо стосовно тих завдань, вирішення яких є новинкою для бухгалтерської практики в Україні.

Введення П(С)БО 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність» призвело до виникнення нових проблемних питань, зокрема з обліку реалізації основних засобів, які зумовлені несумісністю вимог застосування певних

3. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] : кодекс України від 21.06.2001 № 2542- III із змінами та доповненнями. - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
4. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. - 5-е изд., доп. и перераб. - М.: Ин-т новой экономики, 2002. - 1280 с.
5. Запатріна І. В. Стабілізаційний фонд і видатки розвитку / Запатріна І. В. // Фінанси України. - 2006.-№ 6. - С. 3-20.

Annotation. *This article describes the economic essence of the development budget and its role in the socio-economic growth area.*

Key words: *development budget, local budget, investment provision, social sector.*

УДК 657

О.С. Височан, к.е.н., доцент; І.І. Грицак,

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

ОСНОВНА ТА ПОХІДНІ СУПЕРЕЧНОСТІ ОБЛІКУ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ, УТРИМУВАНИХ ДЛЯ ПРОДАЖУ

У статті досліджено суперечності у вітчизняній методиці ведення обліку необоротних активів, утримуваних для продажу та наведено шляхи їх вирішення. Запропоновано використання низки додаткових рахунків для упорядкування відображення в обліку операцій з реалізації необоротних активів.

Ключові слова: *необоротні активи, утримувані для продажу, основні та похідні суперечності.*

Постановка проблеми. Гармонізація національної та міжнародної облікових систем спричинила докорінні зміни в методології обліку всіх без винятку об'єктів. Приведення вітчизняних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку (далі - П(С)БО) у відповідність до Міжнародних стандартів фінансової звітності (далі - МСФЗ) є процесом делікатним і прискіпливим, особливо стосовно тих завдань, вирішення яких є новинкою для бухгалтерської практики в Україні.

Введення П(С)БО 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність» призвело до виникнення нових проблемних питань, зокрема з обліку реалізації основних засобів, які зумовлені несумісністю вимог застосування певних

бухгалтерських рахунків при відображенні операцій вибуття необоротних активів і порядку формування інформації для її розкриття у фінансовій звітності [1, с.116].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика обліку необоротних активів, утримуваних підприємством для продажу розв'язувалася в роботах З.В. Задорожного, Я.Д. Крупки, А.В. Максименко, В.Б. Моссаковського, О. Нікуліна, С. Хоми та ін. вчених-економістів.

Метою статті є дослідження та критична оцінка суперечностей в чинній методиці обліку операцій з продажу необоротних активів та обґрунтування рекомендацій щодо її удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. За основу нової редакції П(С)БО 27 були взяті базові положення МСФЗ 5 «Непоточні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність». Перше передбачає виділення в окрему категорію тих довгострокових активів та груп вибуття, балансову вартість яких буде відшкодовано, як правило, шляхом продажу (а не шляхом подальшої експлуатації).

Чинним Планом рахунків для обліку необоротних активів, утримуваних для продажу призначено субрахунок 286 «Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу» до рахунку 28 «Товари».

На думку О.Ф. Вареника, є суперечливим віднесення непоточних активів, утримуваних для продажу, до товарних запасів. В Інструкції до застосування Плану рахунків зазначено, що на рахунку 28 «Товари» здійснюють облік руху товарно-матеріальних цінностей, що надійшли на підприємство з метою продажу. Таке визначення, на думку науковця, не можна застосовувати до операцій перекласифікації основних засобів із одного виду в інший. Адже придбання засобів праці здійснювалося з метою подальшого використання, а не продажу, і на момент прийняття рішення про реалізацію цей актив уже був на підприємстві, він не є новопридбаним [1, с.117].

Саме це ми вважаємо основною суперечністю, що відіграє вирішальну роль у виникненні та розвитку неузгодженостей у методиці бухгалтерського обліку необоротних активів, утримуваних для продажу. Між тим похідні суперечності лише поглиблюють проблему. Чим їх більше накопичується, тим складніше вирішується основна, що в свою чергу створює нові неосновні суперечності (табл.1).

Вирішення основної суперечності багато науковців (О.Ф. Вареник [1, с. 117], В.С. Терещенко та І.В. Перепіліцина [7] та ін.) вбачають у веденні обліку необоротних активів, щодо яких змінено правила відшкодування їхньої вартості із застосуванням рахунку класу 1, а саме на субрахунок 185 «Необоротні активи та групи вибуття,

утримувані для продажу» до рахунку 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи».

**Суперечності в методиці ведення обліку необоротних активів,
утримуваних для продажу**

Нормативний документ	Зміст положення	Пояснення	Суперечність	Пояснення	Зміст положення	Нормативний документ
1	2	3	4	5	6	7
П.6 П(С)БО 9 «Запаси» [2]	Для цілей бухгалтерського обліку запаси включають: ...товари у вигляді матеріальних цінностей, що придбані (отримані) та утримуються підприємством з метою подальшого продажу	Висновок: необоротні активи, утримувані для продажу не можуть вважатися товарами, оскільки придбаваються з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій...	Основна ↔	Висновок: необоротні активи, утримувані для продажу повинні вважатися товарами, оскільки їх облік ведеться на окремому субрахунку 286 до рахунку 28 «Товари»	На субрахунку 286 «Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу» ведеться облік наявності та руху необоротних активів та груп вибуття, які визнаються утримуваними для продажу відповідно до П(С)БО 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність»	Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [3]
П.4 П(С)БО 7 «Основні засоби» [4]	Основні засоби – матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій...	Висновок: будь-які активи, які вилучаються з підприємства шляхом продажу не можуть кваліфікуватися як необоротні	Похідна ↔	Висновок: необоротні активи можуть бути віднесеними до утримуваних для продажу лише за умов дотримання низки жорстких вимог	Необоротний актив та група вибуття визнаються утримуваними для продажу у разі, якщо...	П.1 П(С)БО 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність» [5]

Однак така пропозиція не вирішує двох похідних суперечностей: 1) віднісши необоротні активи, утримувані для продажу до першого класу рахунків, ми порушуємо вимогу п.33 П(С)БО 7 та п.6 П(С)БО 27; 2) операції з іншими необоротними активами стосуються інвестиційної діяльності підприємства, а тому відкриття субрахунку 185 із віднесенням до нього розглядуваних нами об'єктів суперечить Інструкції до застосування Плану рахунків.

1	2	3	4	5	6	7
П.4 П(С)БО 4 «Звіт про рух грошових коштів» [6]	Інвестиційна діяльність – придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів	Висновок: реалізація необоротних активів (зокрема, й основних засобів) є інвестиційною діяльністю.	Похідна ↔	Висновок: реалізація необоротних активів, утримуваних для продажу є іншою операційною діяльністю	На субрахунку 712 «Дохід від реалізації інших оборотних активів» узагальнюється інформація про доходи від реалізації... необоротних активів та груп вибуття, утримуваних для продажу. На субрахунку 943 «Собівартість реалізованих виробничих запасів» ведеться облік собівартості реалізованих... необоротних активів та груп вибуття, утримуваних для продажу	Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [3]
П.36.1 П(С)БО 2 «Баланс» [6]	У вписуваному рядку 275 «IV. Необоротні активи та групи вибуття» відображається вартість необоротних активів та груп вибуття, утримуваних для продажу, що визначається відповідно до П(С)БО 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність»	Висновок: необоротні активи, утримувані для продажу не відносяться ані до необоротних, ані до оборотних активів	Похідна ↔	Висновок: облік необоротних активів, утримуваних для продажу ведеться на субрахунку 286 класу 2 «Запаси», що класифікує їх як оборотні активи	Клас 2 «Запаси». Рахунки цього класу призначені для узагальнення інформації про наявність і рух належних підприємству... товарів,...	Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [3]

Для комплексного вирішення наявних суперечностей нами пропонується відкриття додаткового класу рахунків 1.1 «Необоротні активи, утримувані для продажу» з виділенням у ньому таких рахунків: 1.10 «Основні засоби, утримувані для продажу»; 1.11 «Інші необоротні матеріальні активи, утримувані для продажу»; 1.12 «Нематеріальні активи, утримувані для продажу»; 1.14 «Довгострокові фінансові інвестиції, утримувані для продажу»; 1.16 «Довгострокові біологічні активи, утримувані для продажу»; 1.18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи, утримувані для продажу». Для уникнення плутанини та більшої аналітичності даних пропонуємо всередині класу 1.1 зберегти нумерацію синтетичних рахунків, аналогічну класу 1 «Необоротні активи». До запропонованих рахунків, за потреби, можуть відкриватися додаткові субрахунки.

Запропонований нами підхід до упорядкування рахунків, на яких обліковуються необоротні активи, утримувані для продажу дозволить виділити їх як окремий об'єкт бухгалтерського обліку, що передбачено у звітній формі №1 «Баланс» та з врахуванням

відповідних коригувань у назвах рахунків абсолютно виправдано визначати фінансовий результат від їх реалізації як різницю між оборотами по рахунках 712 та 943.

Отже, комплексне вирішення проблем, які виникли навколо практичного застосування П(С)БО 27 потребують врегулювання шляхом доопрацювання стандарту та узгодження з іншими нормативно-правовими актами з врахуванням розробленої номенклатури рахунків пропонованого класу 1.1.

Список використаних джерел

1. Вареник О.Ф. Облік необоротних активів, утримуваних для продажу/ О.Ф. Вареник// Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. - 2010. - №1(9). - С. 116-120.
2. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»: Наказ Міністерства фінансів України №246 від 20.10.1999р.
3. Про затвердження Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ МФУ №291 від 30.11.1999р.
4. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»: Наказ Міністерства фінансів України №92 від 27.04.2000р.
5. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність»: Наказ Міністерства фінансів України №617 від 07.11.2003р.
6. Про затвердження Положень (стандарт) бухгалтерського обліку: Наказ Міністерства фінансів України №87 від 31.03.1999р.
7. Терещенко В.С. Суперечності у проблемі питання обліку необоротних активів, утримуваних для продажу/ В.С. Терещенко, І.В. Перепіліцина// [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/66239.doc.htm

Annotation. *The article examines differences in national accounting methodology of non-current assets heldfor sale and provides solutions. A number of additional accounts to organize accounting for transactions for the sale of non-current assets has been proposed.*

Key words: *non-current assets heldfor sale, main and derivative differences.*

БЮДЖЕТНИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

В статті розглянуто сутність бюджетного механізму регулювання розвитку сільського господарства, його функції, важелі і вплив на розвиток галузі.

Ключові слова: бюджетний механізм, сільське господарство, важелі, видатки, бюджетне фінансування.

Серед фундаментальних факторів економічного зростання, бюджетному механізму належить провідна роль, як в практичному плані впливу на темпи і пропорції розвитку економіки, так і при здійсненні економічної політики в державі в цілому. Усе більш очевидним є те, що досягнення високого рівня економічного розвитку стає можливим лише тоді, коли він опирається на потужну фінансову основу, де бюджетний механізм відіграє, як стимулюючу так і регулюючу роль.

Вітчизняний та світовий досвід переконують, що сільськогосподарське виробництво не може повноцінно функціонувати в умовах жорсткої конкурентної боротьби без регулювання і фінансового захисту на державному рівні.

Незважаючи на те, що питання державного регулювання аграрного сектору досить широко висвітлені в працях відомих вчених економістів - П.Саблука, Д.Карича, Ю.Коваленка, М.Дем'яненка, О.Шпичака, О.Могильного, С.Кваші, П.Лайка, Т.Осташко, М.Калінчика, А.Діброви, вступ до СОТ змінив пріоритети бюджетного механізму регулювання аграрного сектору економіки.

З огляду на визначене, а також на необхідність максимальної ефективності від наданих фінансових ресурсів доцільно змінити підходи до використання бюджетних коштів через прямі та непрямі форми бюджетної підтримки.

Метою статті є виявлення сутності, закономірностей та перспектив використання бюджетного механізму у регулюванні розвитку сільськогосподарського виробництва.

Бюджетний механізм є складовою ланкою загальної системи макроекономічного управління, яка в значній мірі визначає характер економічної системи в цілому і являє собою принципову схему практичного використання фінансів в економіці держави, їх

впливу на відповідні процеси на рівні держави. Разом з тим, він має свої відмінності в практичному застосуванні на рівні держави та окремих галузей народного господарства.

На нашу думку поняття „бюджетний механізм регулювання розвитку сільського господарства» можна сформулювати як систему формування, перерозподілу та використання фінансових ресурсів по вертикалі бюджетної системи і по горизонталі між адміністративно-територіальними одиницями з метою управління виробничим процесом.

Призначення бюджетного механізму держави зводиться до двох основних функцій: фінансове забезпечення і фінансове регулювання економічних і соціальних процесів в державі. В існуючій практиці фінансове забезпечення одночасно виконує регулювання і, аналогічно, регулювання здійснюється через фінансове забезпечення. Кількісна і якісна характеристика бюджетного механізму проявляється в тому, яка величина фінансових ресурсів мобілізується і витрачається на відповідних рівнях господарського управління, і, яка технологія їх мобілізації і витрачання [3, с. 44].

За своєю економічною суттю використання бюджетного механізму в системі державного регулювання сільського господарства - це комплекс важелів, організованих державою щодо формування й використання фондів фінансових ресурсів. На практиці застосовуються прямі й опосередковані важелі бюджетного механізму. До прямих важелів належать: фінансування видатків, що здійснюється за рахунок бюджетів усіх рівнів; мобілізація доходів через податкові та неподаткові форми; санкції за порушення законодавства; бюджетні інвестиції сільськогосподарським підприємствам, бюджетні субсидії, дотації тощо [1, с. 112].

До опосередкованих важелів бюджетного механізму належать: амортизаційна політика; державні закупки і державні замовлення на поставку матеріальних ресурсів з оплатою із бюджету; заходи сприяння активізації кредитних вкладень в економіку; пільгове оподаткування; пільгове кредитування; надання підприємствам гарантії для отримання кредиту; користування державним майном без сплати оренди; регулювання цін тощо (табл. 1).

Таблиця 1

**Фінансування видатків Мінагрополітики за рахунок державного бюджету,
2003-2009 рр. млн грн [6].**

Видатки	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Мінагрополітики всього	2291,8	2476,0	4887,3	6278,3	7952,0	11211,4	8488,6
в тому числі: сільське господар- ство	1608,9	1614,4	2246,0	3057,9	4556,1	7120,8	4881,9
з них: - підтримка вироб- ництва продукції тваринництва і рос- линництва	-	540,5	753,1	2017,0	2313,0	5044,8	3531,6
- фінансова під- тримка підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів	-	95,4	415,1	333,5	551,3	1022,0	383,3
Освіта	270,8	341,2	523,3	667,4	811,8	1348,9	1490,1
Наука	281,5	20,9	56,5	63,5	37,6	178,2	101,6
Інші напрями	130,6	499,5	2061,5	2489,5	2546,5	2563,5	2015,0

У 2009 р. бюджетні асигнування у сільське господарство збільшилися проти 2003 р. в 3,1 раза і становили 4,9 млрд грн, крім того на утримання закладів аграрної освіти спрямовано 1,5 млрд грн, на проведення наукових досліджень 101,6 млн грн. Проте варто зазначити, що у 2009 р. відбулося значне скорочення видатків за програмами Міністерства аграрної політики, на 3,3 млрд грн. або на 34,4%. Основною причиною цього було те, що одним із джерел фінансування агропромислового комплексу у 2009 р. був Стабілізаційний фонд, з якого планувалося виділити кошти у сумі 2,2 млрд грн, однак надійшло звідти лише 0,4 млрд гривень.

Щодо видатків на науково-дослідні роботи та дослідно-конструкторські розробки, то сучасна держава перетворилася на головного організатора й інвестора наукових досліджень. За державний кошт у країнах Заходу фінансується від 15% до 65% витрат на ці потреби. Широке фінансування наукових досліджень та їхнє впровадження у виробництво - якісно новий елемент державного господарювання, що сприяє інтенсифікації виробництва й підвищенню його ефективності. Існує пряма залежність між темпами економічного зростання й видатками держави на науку. У провідних країнах світу на наукові дослідження й розробки спрямовується від 2 до майже 4 % валового внутрішнього продукту. В Україні видатки на наукову та науково-технічну

діяльність, в тому числі і на аграрну, в порівнянні з розвинутими країнами залишаються на низькому рівні та становлять в середньому близько третини відсотка по відношенню до ВВП (табл. 2). Одночасно, слід відзначити наявність незначної позитивної тенденції впродовж останніх років, яку безумовно не можна вважати достатньою для суттєвого покращення фінансування даного напрямку.

Таблиця 2

Видатки загального фонду Державного бюджету України на наукову та науково-технічну діяльність за 2003-2008 роки [2]

Показник	Рік					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ВВП (млн грн)	345113	441452	544153	720734	949864	914720
Видатки на наукову та науково-технічну діяльність (млн грн)	1256,8	1656,5	2069,0	2742,8	3556,6	4103,8
% до ВВП	0,36	0,38	0,38	0,38	0,37	0,45

Важливе значення має вдосконалення бюджетного механізму впливу на фінансове забезпечення аграрної науки. Мається на увазі узгодження і відбір найважливіших науково-дослідних програм, які можуть забезпечити науково-технічні і науково-технологічні прориви в економіці.

В цьому зв'язку видатки бюджету повинні бути зорієнтовані на підвищення наукоємності ВВП, як одного із нагальних завдань економічної і науково-технічної політики держави. Це набуває особливої актуальності як засіб включення інноваційних факторів забезпечення стійкого розвитку аграрного сектору, так і умова реалізації курсу на європейську інтеграцію, особливо, якщо враховувати, що в 2000 р. в Лісабоні країни ЄС проголосили, що у 2010 р. Європа стане найбільш конкурентноспроможним суспільством у світі. Визначаючи конкретні проблеми і завдання, які необхідно вирішити для досягнення цієї мети, Рада Європи на початку 2002 р. в Барселоні прийняла рішення досягти збільшення до 2010 р. частини видатків на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи до 3% ВВП. Відповідні вимоги ставляться до всіх країн претендентів при вступі до ЄС.

Економічний розвиток в Україні свідчить, що є можливості вийти на передбачуваний ЄС рівень наукоємності ВВП протягом найближчих семи років, якщо нарощувати частки бюджетних асигнувань на науку, в тому числі і на аграрну, щорічно на 0,3-0,4 % ВВП.

Підвищення бюджетного фінансування науки дозволить переорієнтувати вітчизняний науковий потенціал на задоволення потреб аграрної економіки України. Крім

цього необхідно передбачити суттєві зміни у структурі видатків на науку в напрямку істотного посилення ролі програмно-цільового фінансування і істотного збільшення його частини у бюджетних видатках на науку.

Отже, для подальшого розвитку аграрної галузі, необхідно оптимізувати розподіл фінансових ресурсів, використовуючи важелі та методи бюджетного механізму. Саме через запропонований бюджетний механізм відбуватиметься, на нашу думку, ефективний та раціональний розподіл ресурсів з метою забезпечення розвитку аграрного виробництва і ефективного його регулювання.

Список використаних джерел

1. Борід А.Г. Бюджетна підтримка аграрного сектору в умовах трансформаційних процесів в економіці України / А.Г. Борщ // Економіка АПК. - 2009. - № 2. - С. 111-116.
2. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua>
3. Василик Д.О. Бюджетний механізм та його економічна сутність // Проблеми розвитку державних і місцевих фінансів. Наук.-теорет. конф., Київ, 10-11 квіт. 2003 р. / Редкол.: Т.І. Єфименко (голова) та ін. - К.: НДФІ, 2003. - 412 с.
4. Демяненко М~Я. Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва / М.Я. Дем'яненко, Ф.В. Іванина // Економіка АПК. - 2009. - № 9. - С. 3-9.
5. Кириченко А.В. Бюджетно-податкове регулювання всистемі державного регулювання економіки / А.В. Кириченко // Економіка АПК. - 2010. - № 1. - С. 79-82.
6. Панорама аграрного сектора України: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://minagro.kiev.ua>

Annotation. *The essence of the budget regulation mechanism of development of agriculture, its function, scale and impact on industry development.*

Key words: *budgetary framework, agriculture, leverage, costs, government funding.*

Т.П. Драганова, к.е.н., доцент,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,

В.П. Гавриш, к.е.н., доцент,

Хмельницький університет управління і права,

Л.Г. Гулько, к.е.н., доцент,

Хмельницький національний університет

ПОРІВНЯЛЬНИМ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЦІНОВОЇ ДИНАМІКИ У ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Зміна рівня цін в економіці характеризує ефективність державної цінової політики і є показником рівня інфляції. В статті досліджуються особливості цінової динаміки, а отже і інфляційних процесів у Хмельницькій обл. у порівнянні із загальноукраїнськими показниками.

Ключові слова: ціна, індекс споживчих цін, регулювання цін, цінова політика.

Актуальність теми. Система цін і тарифів є критерієм ефективності державної цінової політики та індикатором рівня життя населення в країні, фактором, що значною мірою зумовлює особливості побудови системи соціального захисту. Також ціни є головним критерієм прояву інфляційних процесів у відкритій економіці. З огляду на це питання формування і регулювання цін, а також зміни цін у зв'язку з розвитком інфляції постійно є об'єктом наукових досліджень та не втрачають своєї актуальності.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Дослідження цінових коливань та інфляційних процесів здійснюються такими науковцями, як П. Гайдуцький, О. Грищенко, Л. Дідівська, О. Клименко, П. Круш, В. Лагутін, І. Михасюк, Ю. Тормоса, О. Шкварчук, О. Ястремський та ін.

Мета статті полягає у здійсненні аналітичного дослідження цінової динаміки в 2010 році в Україні та на рівні Хмельницької області, виявленні спільних та відмінних тенденцій у вказаних процесах та їх причин.

Виклад основного матеріалу. Ціна є однією з основоположних економічних категорій. Порядок ціноутворення та існуючий рівень цін цікавить не лише дослідників її сутності та методів встановлення, але й керівництво держави, підприємств та пересічних громадян. Така багатосторонність уваги до питань ціноутворення зумовлюється тим, що:

- для уряду країни рівень цін є індикатором інфляційних процесів в економіці та успішності здійснюваної ним економічної політики;
- для підприємства ціна є одним із основних факторів (порівняно з обсягами реалізації), що визначає величину грошових надходжень від основної операційної діяльності;
- для громадянина рівень цін є фактором прямого впливу на його матеріальне благополуччя та якість життя.

Рівень цін в економіці постійно відстежується для контролю проявів інфляції, а також підлягає регулятивному впливу в рамках державної політики ціноутворення. З метою здійснення цінової політики держава створює спеціальну систему органів ціноутворення, до складу якої входять загальнодержавні, регіональні та відомчі установи. До першої групи належить Міністерство економіки України, а до другої - управління з питань цінової політики Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. Також повсякчасне відстеження цінової динаміки проводиться управліннями статистики на місцях та Державним комітетом статистики України.

За даними Державного комітету статистики, в Україні індекс споживчих цін (ІСЦ) у грудні 2010р. (відносно листопада 2010 р.) становив 100,8%, тоді як за рік цілому - 109,1%. Проте в різних регіонах країни ці показники можуть відрізнятися. Так, максимальний ІСЦ в грудні 2010 р. відносно листопада мав місце у Дніпропетровській та Донецькій областях - 101,3%, а найменший - у Хмельницькій області (99,9%). За підсумками року найвищий ІСЦ спостерігається у м. Севастополі (112,8%) та Херсонській області (110,6%), а найнижчий - у Вінницькій області (107%). На рисунку 1 показано співвідношення та динаміку індексів споживчих цін за підсумками 2010 року в Україні та у Хмельницькій області за окремими групами товарів і послуг.

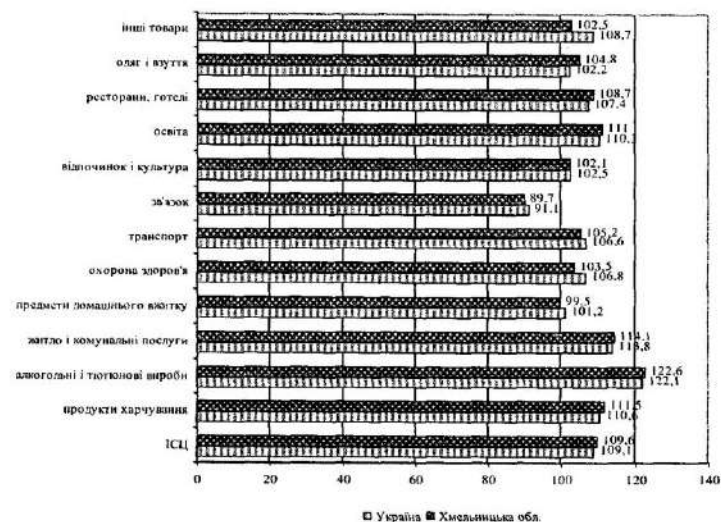

Рис. 1. Динаміка індексу споживчих цін в 2010 р. в Україні та Хмельницькій обл.

Чим саме спричинені відмінності в ІСЦ в Україні та у Хмельницькій області? Аналізуючи склад ІСЦ за 2010 рік, можна відзначити, що за цей період продукти харчування та безалкогольні напої в Україні подорожчали на 10,6%, тоді як у Хмельницькій області - на 11,3%. Якщо по Україні маргарин, кисломолочна продукція, сири, масло, овочі, цукор, молоко стали дорожчими на 27,6-0%, то на Хмельниччині - на 22,4-49,7%. Найбільший внесок у подорожчання продуктів харчування як в Україні, так і в Хмельницькій області, зробили продукти переробки зернових, передусім гречка, зростання цін на яку по Хмельницькій області склало 2,4 рази.

Ціни на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива по Україні підвищилися на 13,8% (на Хмельниччині - на 14,1%), що головним чином зумовлене подорожчанням природного газу в 1,5 рази. У сфері охорони здоров'я ціни зросли на 5,8%, тоді як по Хмельницькій області спостерігається більш приємна статистика - приріст склав лише 3,1%.

Зростання цін на транспорт у цілому на 6,6% по Україні відбулося перш за все за рахунок подорожчання палива та мастил на 13,9%. Крім того, на 5,8% зросла вартість перевезень автодорожнім пасажирським транспортом. На жаль, по Хмельницькій області статистика є більш несприятливою: загальне здорожчання транспортних послуг становить 8,6%, тоді як подорожчання палива - 15,5% та перевезень автодорожнім пасажирським транспортом - 12,5%. Проте за підсумками 2010 року наша область все ж не перевищує середнього показника зростання рівня цін на транспортні послуги, що склався в Україні (рис. 1). Це говорить про те, що активне зростання цін на ці послуги відбувалося лише впродовж деяких періодів в 2010 році, тому середній показник зріс меншими темпами.

Разом із тим в Україні на 10,0-1,3% подешевшали предмети домашнього вжитку та побутова техніка. Це можна пояснити стабільністю курсу гривні відносно іноземних валют, за які закупається переважно імпортна побутова техніка. Така ж тенденція спостерігається і по Хмельницькій області: вказані товари тут подешевшали на 1,2-6,6%.

Отже, за підсумками 2010 року жителі Хмельниччини сплачують більше порівняно з середньостатистичним мешканцем України за продукти харчування, алкогольні і тютюнові вироби, комунальні послуги, освіту, одяг і взуття, а також за послуги готельної та ресторанної сфери. Водночас у Хмельницькій області в 2010 році повільнішими темпами зростали ціни на предмети домашнього вжитку, охорону здоров'я та зв'язок. Водночас послуги зв'язку є єдиною групою товарів і послуг, по якій спостерігається стійке зниження вартості як по Україні в цілому, так і по Хмельницькій області. Водночас приклад сусідньої Вінницької області показує, що зростання тарифів може відбуватися і меншими темпами: якщо по Хмельниччині найвищий ІСЦ з усіх груп товарів складає 122,6%, то у Вінницькій області - 116,1%, а за чотирма групами товарів і послуг в 2010 р. відбулося скорочення ІСЦ (предмети домашнього вжитку - 99,4%, охорона здоров'я - 99,1%, зв'язок - 91,5%, відпочинок і культура - 99%).

Висновки. Дослідивши динаміку ІСЦ в Україні та у Хмельницькій області в 2010 році, можна відзначити, що темпи зростання цін та інфляції на Хмельниччині не надто перевищують середньоукраїнський рівень, а саме на 0,7%. Проте доцільним є вивчення досвіду Вінницької області у питанні регулювання цін і тарифів, який, зважаючи на подібність економічного і соціального розвитку наших областей, можна було б використати і на Хмельниччині.

Список використаних джерел

1. Індеси споживчих цін на товари і послуги [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Головного управління статистики у Вінницькій обл. Режим доступу: <http://www.vous.vin.ua/>
2. Про соціально-економічне становище України за 2010 рік [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державного комітету статистики України. Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
3. Про зміну споживчих цін у грудні 2010 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Головного управління статистики у Хмельницькій обл. Режим доступу: <http://www.statbrd.ic.km.ua/ukr/index.htm>

Annotation. *The change of prices level in national economy gives a characteristic to efficiency of state price policy and also is the index of rate of inflation. The article contains the investigation of price dynamics features, and thus an inflationary process in the Khmelnyts'kyi region in comparing to the all-Ukrainian indexes.*

Key words: *price, cost-of-living-index, adjusting of prices, price policy.*

УДК 657.471:331.2

Т.М. Кондрашова, к.е.н., доцент

Донецький державний університет управління, м. Донецьк

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ВИНАГОРОД ПРАЦІВНИКАМ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

В статті досліджуються особливості ведення обліку винагород працівникам у різних країнах. Виходячи з проведеного аналізу, даються рекомендації щодо вдосконалення системи обліку оплати праці в Україні.

Ключові слова: *облік, виплати працівникам, зобов'язання, системи оплати праці*

Актуальність теми. На етапі наближення входження України до Європейського союзу зростає необхідність відповідності національної економіки міжнародним вимогам ведення фінансового обліку та аудиту. Одним із актуальних питань є вивчення обліку винагород працівникам в інших країнах з метою удосконалення системи обліку в Україні.

Аналіз інших джерел. Розробкою даної проблеми займалися відомі науковці й практики. Зокрема, С.Ф.Голов і В.М.Костюченко розглядають винагородження робітникам в розрізі МСБО 19 «Виплати працівникам».[1] Професор Ф.Ф.Бутинець описує систему обліку виплат робітникам взагалі, не виокремлюючи особливості за країнами [2]. А.П. Бархатов навпаки досліджує особливості обліку витрат на працівників в окремих державах: Франції, США, Німеччині, Японії [3]. Російські автори, такі як

О.Івлєв, Ю. Гарайбєх [4], Б. Генкін та ін., на зарубіжному досвіді вивчають організацію і стимулювання праці.

Досягнення узгодженості між європейською і українською системами обліку, його гармонізація та вдосконалення є одним із пріоритетних завдань, в якому спрощення, прозорість та методика ведення обліку винагород працівникам займає важливе місце.

Annotation. *The change of prices level in national economy gives a characteristic to efficiency of state price policy and also is the index of rate of inflation. The article contains the investigation of price dynamics features, and thus an inflationary process in the Khmelnyts'kyi region in comparing to the all-Ukrainian indexes.*

Key words: *price, cost-of-living-index, adjusting of prices, price policy.*

УДК 657.471:331.2

Т.М. Кондрашова, к.е.н., доцент

Донецький державний університет управління, м. Донецьк

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ВИНАГОРОД ПРАЦІВНИКАМ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

В статті досліджуються особливості ведення обліку винагород працівникам у різних країнах. Виходячи з проведеного аналізу, даються рекомендації щодо вдосконалення системи обліку оплати праці в Україні.

Ключові слова: *облік, виплати працівникам, зобов'язання, системи оплати праці*

Актуальність теми. На етапі наближення входження України до Європейського союзу зростає необхідність відповідності національної економіки міжнародним вимогам ведення фінансового обліку та аудиту. Одним із актуальних питань є вивчення обліку винагород працівникам в інших країнах з метою удосконалення системи обліку в Україні.

Аналіз інших джерел. Розробкою даної проблеми займалися відомі науковці й практики. Зокрема, С.Ф.Голов і В.М.Костюченко розглядають винагородження робітникам в розрізі МСБО 19 «Виплати працівникам».[1] Професор Ф.Ф.Бутинець описує систему обліку виплат робітникам взагалі, не виокремлюючи особливості за країнами [2]. А.П. Бархатов навпаки досліджує особливості обліку витрат на працівників в окремих державах: Франції, США, Німеччині, Японії [3]. Російські автори, такі як

О.Івлєв, Ю. Гарайбєх [4], Б. Генкін та ін., на зарубіжному досвіді вивчають організацію і стимулювання праці.

Досягнення узгодженості між європейською і українською системами обліку, його гармонізація та вдосконалення є одним із пріоритетних завдань, в якому спрощення, прозорість та методика ведення обліку винагород працівникам займає важливе місце.

Метою роботи є проведення аналізу досвіду обліку винагород працівникам в зарубіжних країнах та надання пропозицій щодо удосконалення вітчизняного обліку.

Викладення проблеми. Згідно з МСБО 19, виплати працівникам - це всі форми компенсацій, що надає підприємство в обмін на послуги, надані працівниками. При цьому працівник може надавати послуги на основі повного або неповного робочого дня, постійної або періодичної зайнятості та на тимчасовій основі [5].

П(С)БО 26 дає таке тлумачення терміну «поточні виплати»: виплати працівнику, які підлягають сплаті у повному обсязі протягом дванадцяти місяців по закінченні місяця, в якому працівник виконував дану роботу (зарплата за окладами та тарифами, інші нарахування з оплати праці, премії, заохочувальні виплати) [6].

Таким чином, МСБО розглядає трудову діяльність працівників як послуги, за які вони отримують відповідну компенсацію, а П(С)БО - визначає як виплати працівнику за виконувану відповідну роботу.

Згідно з МСБО накопичувальні виплати працівникам поділяються на: гарантовані і негарантовані. У разі звільнення йому виплачується грошова компенсація за рахунок гарантованих накопичуваних виплат. П(С)БО 26 цього не передбачено.

Програми, що передбачають виплати частини прибутку працівникам підприємства в обмін на виконані ними роботи, як правило, передбачають певні умови для здійснення таких виплат і, зокрема, певний період безупинної роботи працівника на даному підприємстві. Наприклад, нарахування часток в прибутку підприємства здійснюються протягом року (створюється, в термінології МСБО 19, юридичне чи конструктивне зобов'язання підприємства перед працівником), але виплата здійснюється тільки в тому випадку, якщо працівник не звільниться з даного підприємства до кінця року. У випадку звільнення працівника до кінця року він втрачає всі права на одержання частки в прибутку в повному обсязі.

В такій ситуації створюється подвійність часток у прибутку, що нараховуються для кожного працівника. З одного боку, поки працівник працює, йому здійснюється нарахування відповідних сум із прибутку підприємства, але, з іншого боку, немає стовідсоткової впевненості в тому, що даний працівник допрацює до кінця року й одержить нараховані йому суми. Усе це необхідно враховувати при визначенні суми зобов'язань.

МСБО 19 не встановлює вимоги щодо розкриття інформації про короткострокові виплати працівникам в звітності. Але окрема інформація про такі виплати наводиться у складі витрат на персонал згідно з МСБО 1 «Подання фінансових звітів» та в частині

виплат пов'язаним сторонам згідно з МСБО 24 «Розкриття інформації щодо зв'язаних сторін» [7, с. 142-144]

В національній системі обліку довгострокові виплати працівникам визнаються зобов'язаннями за допомогою створення на дату балансу забезпечення в сумі теперішньої вартості цього зобов'язання за вирахуванням справедливої вартості активів до погашення. Від'ємне значення розрахованої величини витрат на інші довгострокові виплати працівникам визнається іншим операційним доходом.

Відмінності у принципах та системах обліку з МСБО звичайно мають й інші країни. Так, наприклад, в Німеччині для обліку зарплати на кожного зайнятого ведеться рахунок заробітної плати, в який занесені всі особисті дані, а також дані про клас податку, кількість дітей, віросповідання, брутто - і нетто - оклад. В кінці звітної періоду сальдо всіх рахунків, пов'язаних із витратами на зарплату, переноситься на рахунок «Прибутків і Збитків», за даними якого відображається заборгованість в заключному балансі [3, с.138-141].

У Франції обов'язковою вимогою є лише розшифровка зобов'язань за виплатам працівникам в пояснювальній записці [3, с.208].

Системи оплати і стимулювання праці також мають свої особливості в різних країнах. Так, в Японії вона базується на наступних принципах: розмір винагородження визначається перш за все соціальними, а не економічними факторами; індивідуальний дохід встановлюється з врахуванням того, скільки отримують інші працівники компанії; система узгоджується з принципом довгострокового найму.

Діють система ротації та репутації. Критерії - поєднання професій, здатність роботи в колективі. Функції управління зарплатою централізовані. Понаднормові виплати складають стабільний елемент заробітної плати.

Американсько-канадський підхід базується на застосуванні гнучкої системи: диференціація окладів з урахуванням якісних відмінностей у праці, індивідуальної оплати в межах розряду в залежності від трудових досягнень. Фіксована зарплата може тільки зростати. Програми стимулювання основані на компенсаціях або стимулюючих виплатах. Критерії оцінки - «одиниця кваліфікації», Основною відмінністю американської системи оплати праці від української є те, що в США практично всюди практикується погодинна оплата праці. Облік відпрацьованого часу фіксується на спеціальних картках за допомогою автоматів. Зарплата виплачується раз на один чи два тижні у вигляді зарплатного чеку (Paycheck). Понаднормові - овертайм (overtime) - оплачуються в півтора рази вище звичайної погодинної ставки. Причому існує дві

системи овертайму: перша, переважаюча, - овертайм сплачується якщо робітником відпрацьовано більше 40 годин за тиждень; друга зустрічається значно рідше - овертаймом вважається час відпрацьований понад 8 годин на день.

У Чехії якщо працівник не може прийти за заробітною платою з поважних причин, то працедавець вишле йому її в установленний для виплати день, або щонайпізніше в найближчий робочий день за свій рахунок і на свій ризик, якщо із працівником не узгоджено інакше. За понаднормову роботу працівникові належить оплата, на яку у нього виникло право за час виконання понаднормової роботи, і додаткова оплата у розмірі мінімально 25% середнього заробітку, якщо замість доплати працедавець і робітник не домовились про надання вільних днів - відгулу в об'ємі понаднормової праці.

Значну роль відіграє преміювання за раціоналізаторську і винахідницьку діяльність, яка призводить до збільшення прибутків фірм. Співвідношення загальної суми виплачених премій за раціоналізаторські пропозиції з прибутками, отриманими завдяки їх впровадженню, в США складає 1:8, в Швейцарії - 1:6, в Німеччині - 1:10. Для стимулювання талановитих спеціалістів застосовується система «двох напрямків в кар'єрі»: або адміністративно-посадовий ріст, або робота в попередній якості з поступовим підвищенням окладу до рівня оплати керівників.

Висновки. Національні стандарти бухгалтерського обліку не в повній мірі переймають міжнародний досвід ведення обліку розрахунків за виплатами працівникам. Існуючі розбіжності носять більш аналітичний, ніж суттєвий характер. Але для відповідності вітчизняного обліку міжнародним вимогам і зменшення відхилень в принципах обліку, на наш погляд доцільно було б ввести детальніші роз'яснення в стандартизацію обліку в Україні.

Аналіз зарубіжного досвіду показав, що основним критерієм диференціації зарплати за працівниками повинен бути кінцевий результат їх діяльності. Необхідно поєднувати індивідуальну і колективну зацікавленість та відповідальність за результати праці. Окрім того, механізм оплати праці повинен стимулювати підвищення кваліфікації робітників.

Список використаних джерел

1. Голов С.Ф., Костюченко В.М. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментар. Посібник. - К.: Лібра, 2001. - 833 с.
2. Бухгалтерський облік в зарубіжних країнах: Навч. посіб. / Ф.Ф. Бутинець, Я.В. Соколов, Д. А. Панков, Л.Л. Горецька. - Житомир: ЧП «Рута», 2002. - 660 с.

3. Бархатов А.П. Международный учет: Уч. пособие. - М. Издательско-торг. центр «Маркетинг», 2001. - 288 с.
4. Ивлев А., Гарайбех Ю. Организация и стимулирование труда: зарубежный опыт// Человек и труд. - 2003. -№ 12. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.chelt.ru/2003/12-03/ivlev_12-03.html
5. Міжнародні стандарти фінансової звітності - 2009: Переклад з англ./ за ред. С.Ф. Голова. Том 1,- К.: Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2009. - 1608 с.
6. П(С)БО 26 «Виплати працівникам»// [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id
7. Литвин Н.Б. Облік у зарубіжних країнах: Навч. посібник.-К.: Атіка, 2007.- 208 с.

Annotation. *In the article the features of registering of rewards are investigated to the workers in different countries. Coming from the conducted analysis, given to recommendation on the improvement of the system of account of payment of labour in Ukraine.*

Key words: *account, payment to the workers, obligation, system of payment of labour.*

УДК 339.5:339.9

Л.М. Мех, к.е.н., доцент;

О.С. Шевченко, к.е.н., Чернігівський національний
педагогічний університет ім. Т.Г.Шевченка

АНАЛІЗ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В статті розглядаються основні тенденції експорту Чернігівської області, визначено експортний потенціал і можливості його нарощення в регіоні.

Ключові слова: *експорт, зовнішньоекономічна діяльність, експортний потенціал, структура експорту.*

Унікальне географічне положення Чернігівської області на кордоні трьох слов'янських держав - України, Росії та Білорусі має стратегічне значення для активізації взаємовигідних відносин з іншими країнами на основі нарощення експортного потенціалу.

Проблеми експортного потенціалу регіону і його зовнішньоекономічної діяльності висвітлені в працях В. Андріанова, А. Лисецького, О. Фесенка, Я. Жаліла, Т. Ки-

3. Бархатов А.П. Международный учет: Уч. пособие. - М. Издательско-торг. центр «Маркетинг», 2001. - 288 с.
4. Ивлев А., Гарайбех Ю. Организация и стимулирование труда: зарубежный опыт// Человек и труд. - 2003. -№ 12. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.chelt.ru/2003/12-03/ivlev_12-03.html
5. Міжнародні стандарти фінансової звітності - 2009: Переклад з англ./ за ред. С.Ф. Голова. Том 1,- К.: Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2009. - 1608 с.
6. П(С)БО 26 «Виплати працівникам»// [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id
7. Литвин Н.Б. Облік у зарубіжних країнах: Навч. посібник.-К.: Атіка, 2007.- 208 с.

Annotation. *In the article the features of registering of rewards are investigated to the workers in different countries. Coming from the conducted analysis, given to recommendation on the improvement of the system of account of payment of labour in Ukraine.*

Key words: *account, payment to the workers, obligation, system of payment of labour.*

УДК 339.5:339.9

Л.М. Мех, к.е.н., доцент;

О.С. Шевченко, к.е.н., Чернігівський національний
педагогічний університет ім. Т.Г.Шевченка

АНАЛІЗ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В статті розглядаються основні тенденції експорту Чернігівської області, визначено експортний потенціал і можливості його нарощення в регіоні.

Ключові слова: *експорт, зовнішньоекономічна діяльність, експортний потенціал, структура експорту.*

Унікальне географічне положення Чернігівської області на кордоні трьох слов'янських держав - України, Росії та Білорусі має стратегічне значення для активізації взаємовигідних відносин з іншими країнами на основі нарощення експортного потенціалу.

Проблеми експортного потенціалу регіону і його зовнішньоекономічної діяльності висвітлені в працях В. Андріанова, А. Лисецького, О. Фесенка, Я. Жаліла, Т. Ки-

сельової, Т. Кальченко, Т. Зінчук, В. Губенка, С. Кваші, І. Корбут та інших учених-економістів. Проте проблема суті, визначення і нарощування експортного потенціалу є багатогранною, актуальною і потребує подальших досліджень, науково-обґрунтованих підходів до вирішення.

Перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків ми розглядаємо з огляду на експортний потенціал області, який визначає конкурентні переваги регіону. Метою даної статті є вивчення експортного потенціалу Чернігівської області та розробка пропозицій щодо його нарощування.

Експортний потенціал регіону слід розглядати як здатність регіональної економіки виявляти і постійно відтворювати свої конкурентні переваги на світовому ринку відповідно до умов середовища, що постійно змінюється.

Протягом 2005-2008 рр. обсяги зовнішньої торгівлі підприємств Чернігівської області з позитивним сальдо зовнішньоторговельного балансу, яке у 2007 році було найбільшим і склало 80,9 млн. дол. США (табл. 1). У 2009 році зовнішньоторговельний оборот товарами склав 624,1 млн. дол. США (-21,7%). Експорт становив 297,2 млн. дол. США (-29% проти 2008р.). Негативне сальдо склало 29,7 млн. дол. США (у 2008р. - позитивне 40,2 млн. дол.США) [3].

Таблиця 1

Динаміка зовнішньої торгівлі товарами області, (млн. дол. США)

	2005	2006	2007	2008	2009
Експорт товарів	250,8	313,1	362,5	418,6	297,2
Імпорт товарів	247,0	257,4	281,6	378,4	326,9
Сальдо зовнішньої торгівлі (+, -)	3,8	55,7	80,9	40,2	-29,7

У розрізі країн найбільші експортні поставки здійснювалися до Російської Федерації (34,5% загального обсягу), Білорусі (13,1%), Молдови (5,0%), Італії (4,6%), Грузії (4,1%) (рис. 1).

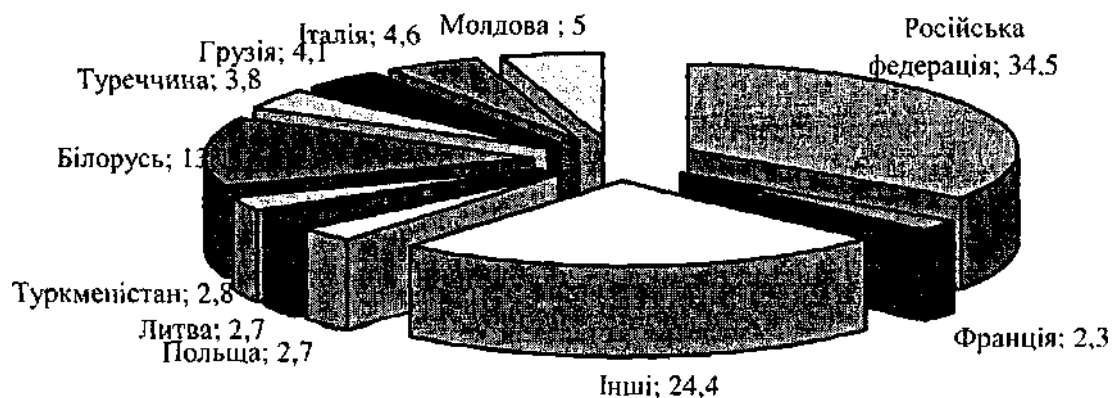

Рис. 1. Основні країни-партнери області в експорті товарів у 2009 році (%)

До СНД поставлено 62,9% загального обсягу експорту, іншим країнам світу - 37,1% (у 2008р., відповідно, 66,4% та 33,6%). До країн Європейського Союзу експортовано 17,9% товарів.

У порівнянні з 2008 р. експорт товарів збільшився - до країн Африки (у 2,5 рази) та Азії (на 7,7%). Основу експорту формували зернові культури, молоко та молочні продукти, чорні метали та залишки і відходи харчової промисловості. Зокрема, він зріс - до Єгипту (у 5,4 рази), Сирійської Арабської Республіки (у 3,6 рази), Туркмені-стану (у 3,0 рази), Литви (на 10,8%). В той же час, зменшились поставки до країн СНД (на 32,7%), Америки (на 40,5%) та Європи (на 39,1%, у т.ч. до країн ЄС - на 39,3%), в основному за рахунок електричних машин та устаткування, продукції борошномельно-круп'яної промисловості, виробів із паперу та картону, наземних транспортних засобів, текстильних матеріалів, ниток синтетичних або штучних, хімічних штапельних волокон, деревини та виробів з неї, котлів, машин, апаратів та механічних пристроїв, полімерних матеріалів, пластмас, молока та молочних продуктів. Зокрема, до Польщі (у 2,9 рази), Німеччини (на 42,6%), Російської Федерації (на 41,1%), Білорусі (на 35,1%), Італії (на 33,2%), Казахстану (на 28,6%), Туреччини (на 20,9%), Молдови (на 17,1%), Франції (на 14,0%) та Грузії (на 4,4%) [4].

У товарна структура експорту представлена на рис. 2.

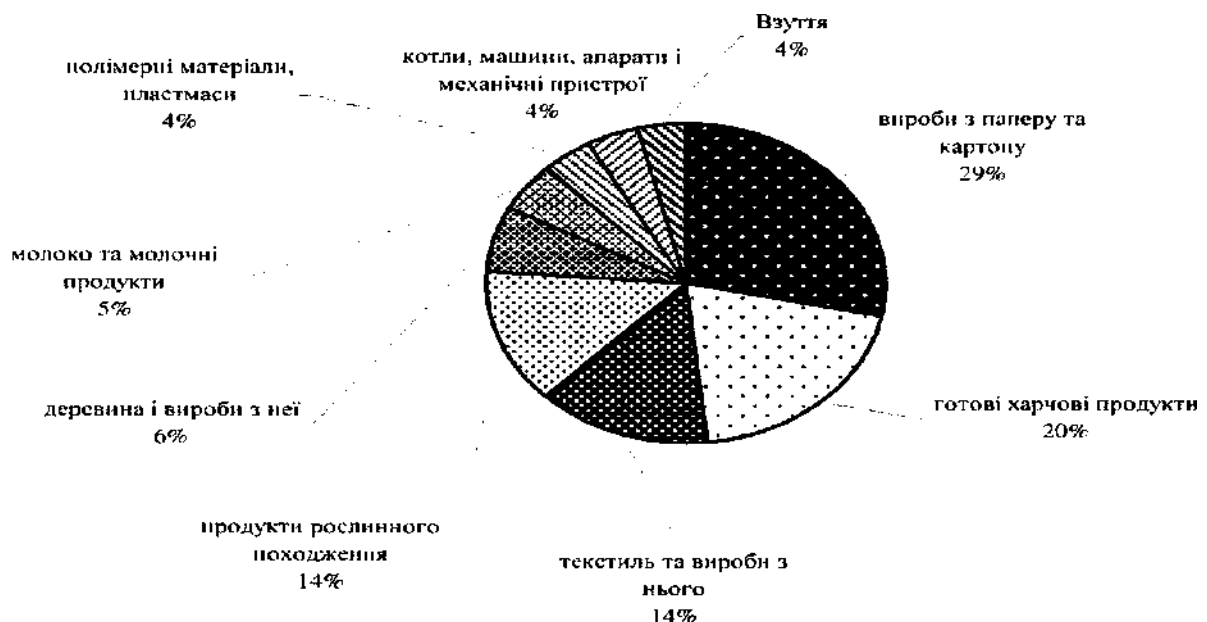

Рис. 2. Товарна структура експорту Чернігівської області

У 2009 році скорочення загальнообласних обсягів експорту, передусім, було викликане різким зменшенням обсягів по непродовольчій групі, зокрема таких, як папір та картон (-19,2%), текстильні матеріали (-79,5%), нитки синтетичні або штучні (-

84,3%), засоби наземного транспорту, крім залізничного (-72,8%), деревина та вироби з неї (-26,1%), одяг текстильний (-38,5%), котли, машини, апарати та механічні пристрої (-35,9%). За інформацією господарюючих суб'єктів, вищевказане відбулося через такі наслідки світової фінансово-економічної кризи, як згортання кредитування, скорочення споживання продукції через обмеженість обігових коштів, протекціоністські заходи, зокрема, Російської Федерації та Республіки Білорусь щодо захисту національного виробника. З іншого боку, суттєвий вплив на згортання зовнішньоекономічної діяльності мало і неповернення ПДВ. В той же час, зважаючи на більш конкурентоспроможну на світовому ринку по співвідношенню «ціна-якість» продукцію продовольчої групи, зросли поставки за кордон: готових харчових продуктів (+54,5%), жирів та олій тваринного або рослинного походження (+23,2%), продукції рослинного походження (+20,9%), в т.ч. зернових культур (+52,2%), насіння і плодів олійних культур (+10,1%).

Обсяг експорту готової продукції, виготовленої з імпортованої давальницької сировини, становив 21,6 млн. дол. США, або 7,3% загального експорту області. Домінуюча частка (95,3%) такої продукції відправлялася до Італії, Франції та Польщі [4].

Для вивчення експортного потенціалу області визначимо сильні та слабкі сторони внутрішнього середовища, а також можливості і загрози зовнішнього середовища на основі матриці **SWOT**-аналізу.

Таким чином, для Чернігівської області характерним є неповне використання експортного потенціалу господарського комплексу регіону через: недостатню поінформованість цільових закордонних ділових кіл щодо його можливостей; затримки із відшкодуванням ПДВ; низьку конкурентоспроможність окремих зразків технічної продукції на світовому ринку; невідпрацьованість механізму прикордонної торгівлі з Російською Федерацією та Республікою Білорусь.

SWOT- аналіз експортного потенціалу Чернігівської області

Зовнішні чинники Внутрішні чинники	Можливості 1. Поліпшення політичних відносин з Російською Федерацією та Республікою Білорусь та їх близькість до області 2. Членство України в СОТ 3. Затвердження Угоди з Республікою Білорусь про прикордонну ярмаркову торгівлю, розроблення подібної угоди з Російською Федерацією 4. Прискорений розвиток економіки Азійського регіону 5. Робота міжнародних спеціалізованих виставок 6. Відновлення банківського кредитування економіки	Загрози 1. Різка зміна кон'юнктури міжнародних ринків
Сильні сторони 1. На порталі «Інвестуйте в Чернігівщину!» створена та регулярно оновлюється база комерційних пропозицій вітчизняних та закордонних господарюючих суб'єктів 2. Більшість експортерів регіону сертифіковані в системі ISO 3. Логістика: траси міжнародного значення: Київ-Москва (M02), Київ – Гомель-С.-Петербург (M01/E95) 4. Участь області в Єврорегіоні «Дніпро» 5. Наявність виробництва продукції промисловості, конкурентоспроможної на світовому ринку	Основні напрями роботи 1. Популяризація Інтернет-порталу «Інвестуйте в Чернігівщину!», регулярне оновлення актуальною інформацією щодо ЗЕД 2. Активізація просування продукції регіону на російському та білоруському ринках 3. Налагодження коопераційних зв'язків з підприємствами Гомельської і Брянської областей 4. Опрацювання питання створення на прикордонні торгово-логістичних центрів 5. Робота з цільовими групами потенційних споживачів за кордоном	Основні напрями роботи Сприяння господарюючим суб'єктам у розширенні географії торговельно-економічних зв'язків
Слабкі сторони 1. Основна частина експорту продукції зорієнтована на ринки Російської Федерації та Республіки Білорусь 2. Згасання бажання у господарюючих суб'єктів експортувати продукцію через проблеми з ПДВ 3. Значна частина експорту припадає на декілька великих промислових підприємств 4. Висока частка у загальнообласному експорті сировинної складової (зернові культури, ліс) 5. Висока зношеність виробничих фондів експортерів. Слабка інноваційна діяльність	Основні напрями роботи 1. Сприяння великим промисловим підприємствам роботі на ринках країн СОТ, Республіки Білорусь, Російської Федерації 2. Інформування центральних органів влади щодо ситуації з повернення ПДВ експортерам регіону 3. Сприяння створенню в області експортоспроможних виробництв з глибокої переробки сировинних ресурсів 4. Пошук можливостей пільгового кредитування оновлення виробничих фондів експортерів регіону	Основні напрями роботи Сприяння господарюючим суб'єктам у розширенні географії торговельно-економічних зв'язків

Нарощення експортного потенціалу поряд з вирішенням внутрішньогосподарських проблем і активізацією зовнішньоекономічної діяльності може бути досягнуто за рахунок: формування і реалізації державної регіональної програми підтримки техніч-

ного і наукомісткого експорту; створення системи пільгового кредитування експорту на конкурсній основі; стимулювання лізингу, насамперед, фінансового; організації державної підтримки в просуванні зразків нової продукції на зовнішні ринки; організації ефективної взаємодії державних органів виконавчої влади з виробниками й експортерами; цілеспрямоване формування експортоорієнтованих галузей промисловості, здатних забезпечити експорт готової продукції.

Список використаних джерел

1. Зацепило А. І. Оцінка експортного потенціалу регіонів України/ А. І. Зацепило, О. В. Пирог // Економічний простір. - 2009. - №24. - С. 144-152.
2. Коломієць В. В. Експортний потенціал та його зовнішньоекономічна діяльність (на прикладі Черкаського регіону): автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук: спец. 08.10.01 „Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка»/ В. В. Коломієць. - К., 2005.-20 с.
3. <http://chernigivstat.gov.ua>- офіційний сайт Головного управління статистики у Чернігівській області.
4. <http://cg.gov.ua>- офіційний сайт Чернігівської обласної адміністрації.

Annotation. *In the article are examined basic tendencies of export of the Chernigov region, export potential and possibilities of its increase is certain in a region.*

Key words: *export, foreign economic activity, export potential, structure of export.*

УДК 504.064

М.М. Огородник, к.е.н., доцент; У.П. Новак, к.е. н.,
Національний лісотехнічний університет України, м. Львів

РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ В УМОВАХ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА

Розкрито роль екологічного аудиту як чинника зміцнення конкурентоспроможності національних товаровиробників. Визначено вплив екологічного аудиту на конкурентоспроможність вітчизняних підприємств.

Ключові слова: *екологічний аудит, навколишнє природне середовище, конкурентоспроможність, екологічна безпека.*

Забруднення навколишнього природного середовища внаслідок виробничо-господарської діяльності промислових підприємств залишається найгострішою еко-

ного і наукомісткого експорту; створення системи пільгового кредитування експорту на конкурсній основі; стимулювання лізингу, насамперед, фінансового; організації державної підтримки в просуванні зразків нової продукції на зовнішні ринки; організації ефективної взаємодії державних органів виконавчої влади з виробниками й експортерами; цілеспрямоване формування експортоорієнтованих галузей промисловості, здатних забезпечити експорт готової продукції.

Список використаних джерел

1. Зацепило А. І. Оцінка експортного потенціалу регіонів України/ А. І. Зацепило, О. В. Пирог // Економічний простір. - 2009. - №24. - С. 144-152.
2. Коломієць В. В. Експортний потенціал та його зовнішньоекономічна діяльність (на прикладі Черкаського регіону): автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук: спец. 08.10.01 „Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка»/ В. В. Коломієць. - К., 2005.-20 с.
3. <http://chernigivstat.gov.ua>- офіційний сайт Головного управління статистики у Чернігівській області.
4. <http://cg.gov.ua>- офіційний сайт Чернігівської обласної адміністрації.

Annotation. *In the article are examined basic tendencies of export of the Chernigov region, export potential and possibilities of its increase is certain in a region.*

Key words: *export, foreign economic activity, export potential, structure of export.*

УДК 504.064

М.М. Огородник, к.е.н., доцент; У.П. Новак, к.е. н.,
Національний лісотехнічний університет України, м. Львів

РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ В УМОВАХ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА

Розкрито роль екологічного аудиту як чинника зміцнення конкурентоспроможності національних товаровиробників. Визначено вплив екологічного аудиту на конкурентоспроможність вітчизняних підприємств.

Ключові слова: *екологічний аудит, навколишнє природне середовище, конкурентоспроможність, екологічна безпека.*

Забруднення навколишнього природного середовища внаслідок виробничо-господарської діяльності промислових підприємств залишається найгострішою еко-

логічною проблемою, яка має пріоритетне соціально-економічне значення. Тому підвищення ефективності діяльності промислових підприємств у сфері екологічної безпеки і реалізація заходів щодо попередження негативного впливу на навколишнє середовище може забезпечуватися шляхом запровадження екологічного аудиту. Він є одним з ефективних інструментів охорони навколишнього природного середовища і сприяє підвищенню якості життя як окремої людини, так і суспільства загалом, переходу від екологічно небезпечної до екологічно безпечної економіки, захисту конституційних прав людини на екологічно безпечне життя.

Дослідженню теоретико-методологічних та організаційно-економічних основ екологічного аудиту присвячені численні роботи вітчизняних вчених, зокрема

В.Я. Шевчука, Ю.М. Саталкіна, В.М. Навроцького, Т.П. Галушкіної, С.І. Лебедевич, Л.І. Максимів та ін. Не зважаючи на вагомі здобутки у цій сфері, питання впливу процедури екоаудиту на конкурентоспроможність підприємств досліджено недостатньо. З огляду на зазначене, метою статті є визначення ролі екологічного аудиту в умовах конкурентного середовища.

За кордоном екологічний аудит має широке практичне застосування. Основною причиною його популярності є його економічна ефективність. У таких умовах екологічний аудит постійно розвивається і удосконалюється; водночас в Україні він реалізується як засіб контролю відповідності природоохоронному законодавству і вважається непотрібним тягарем для підприємств-забруднювачів навколишнього природного середовища.

В європейських країнах екологічний аудит заснований на низці превентивних заходів, насамперед, на ліквідації джерел забруднення і вирішенні питань утилізації відходів. Фінансова ж відповідальність винних підприємств-забруднювачів у порушенні природоохоронного законодавства є другою за значущістю. При цьому екоаудит здійснюється на добровільній основі, хоча небагато підприємств ігнорують ці процедури з огляду на те, що екологічно сертифікована продукція в Європі, згідно директиви ЄС, може поставлятися на єдиний ринок Європи за ціною, удвічі більшою, а не сертифікована продукція може розповсюджуватися тільки на внутрішньому ринку країн за порівняно невисокою ціною.

Результати екологічного аудиту дають змогу не тільки зробити оцінку еколого-економічного рівня виробництва в майбутньому, але і сформулювати певну думку про наявні екологічні проблеми і конкретизувати шляхи їх вирішення. Іншими словами, екологічний аудит має на меті встановлення будь-яких існуючих чи потенційних

проблем, з якими може зіткнутися власник чи інвестор з погляду відповідності природоохоронним вимогам.

Для споживачів проведення екологічного аудиту є гарантом екологічної безпеки продукції. Хоча слід констатувати, що переважна більшість населення поняття «екологічно безпечна продукція» пов'язує з безпекою для здоров'я людини, не надаючи великого значення мінімізації негативного впливу на навколишнє природне середовище (рис. 1) [2].

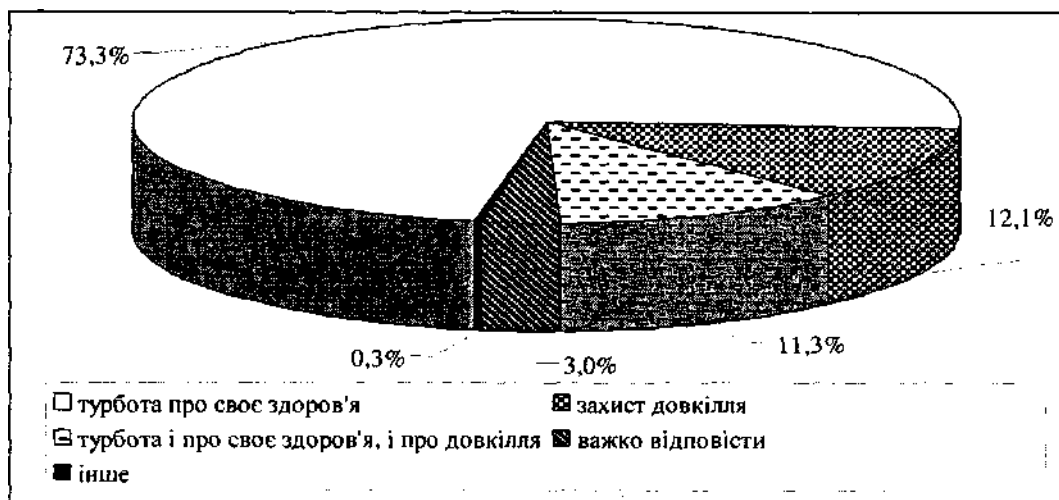

Рис. 1. Мотивація купівлі екологічно безпечної продукції

Крім цього, як свідчать дослідження Молчанової Я.П. [2], споживачі не готові платити за екологічно безпечну продукцію більше, ніж на 20% (рис. 2).

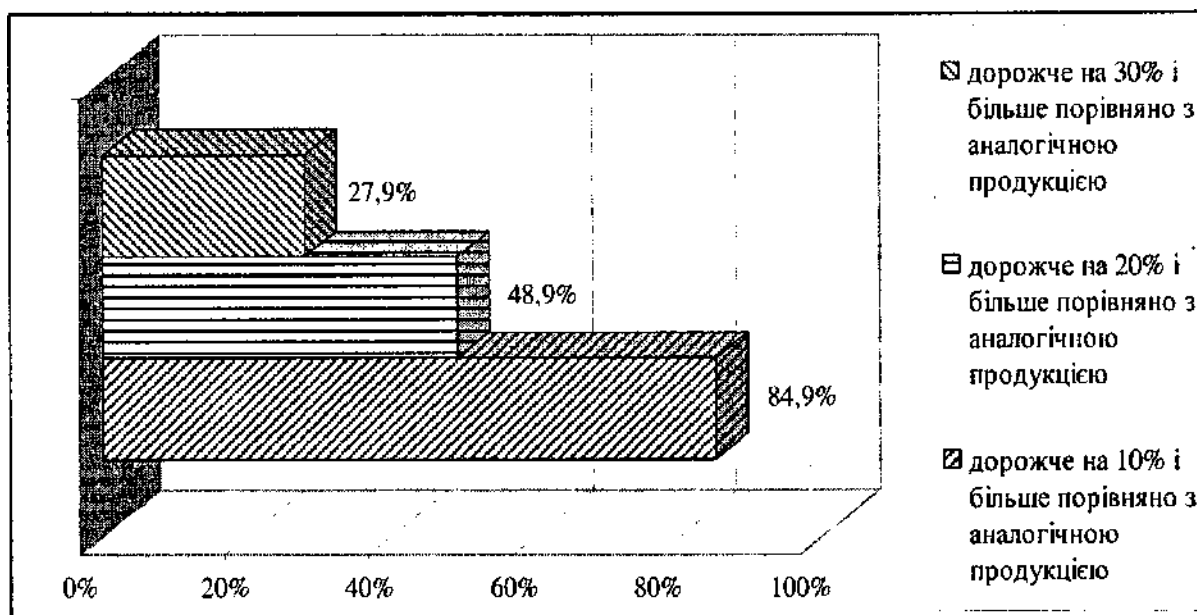

Рис. 2. Готовність платити за екологічно безпечну продукцію

Не зважаючи на таку готовність споживачів платити за екологічно безпечну продукцію, підприємствам слід проводити екологічний аудит, оскільки це позитивно

вплине на їхню конкурентоспроможність. Доказом цього є те, що країни з найбільш жорсткими екологічними вимогами мають найвищі економічні показники. Зокрема США, Японія та Німеччина мають найвищі показники росту виробництва в екологічно небезпечних галузях. Встановлюючи високі екологічні стандарти, ці країни також дбають про своє майбутнє, оскільки більш жорсткі природоохоронні вимоги спонукають підприємства до удосконалення технологічних процесів, спрямованих на розвиток екологічного виробництва.

Підвищення екологічної свідомості суспільства та дебати, які ведуться в Україні відносно сталого розвитку, набирають глобальнішого характеру і впливають на всі сфери суспільного життя. Вітчизняні промислові підприємства, які проводитимуть ефективну природоохоронну діяльність за допомогою процедури екоаудиту, отримають очевидні економічні переваги і додаткові перспективи для свого розвитку в жорстких умовах конкурентного середовища (табл. 1).

Таблиця 1

**Вигоди і втрати підприємств через дотримання (недотримання)
екологічних вимог [1]**

Вигоди підприємств, які дотримується екологічних вимог	Втрати підприємств через недотримання екологічних вимог
1	2
Зниження матеріальних витрат завдяки рециркуванню вторинної сировини і раціональному споживанню вихідної	Випереджаюче зростання матеріальних витрат порівняно з конкурентами, що використовують мало- і безвідходні технології
Зниження енергомісткості виробництва, економія на освітленні та опаленні	Відставання від конкурентів у перспективних науково-дослідних розробках, які сприяють розвитку фірми
Відсутність непередбачених витрат на оплату страхових полісів	Гірші можливості для залучення інвесторів.
Залучення високоосвіченого, кваліфікованого персоналу	Зростання страхових внесків
Надійне вкладення капіталу у перспективні прибуткові сфери	Зростання штрафів за порушення екологічних вимог, стандартів
Одержання доходу від продажу екологічно чистої продукції та надання екологічних послуг	Підвищена увага з боку влади, жорсткий контроль за виконанням екологічних нормативів
Привернення до своїх товарів «зеленого» споживача, зростання обсягу продажів	Гірші умови для набору висококваліфікованого персоналу.
Краща інтеграція з місцевим співтовариством	Зниження іміджу
Зміцнення репутації підприємства-виробника, розширення можливостей для реклами товарів і послуг на ринку завдяки «зеленому» маркетингу	Несприятливі перспективи для розвитку
	Втрати споживачів, які вважають за краще придбати екологічно безпечні товари і послуги

Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що екоаудит відіграє важливу роль у з підвищенні ефективності виробничо-господарської діяльності підприємств І, ЯК один :

з важливих еколого-економічних та адміністративно-правових інструментів у вітчизняній системі екологічного управління, повинен зайняти відповідну нішу, забезпечуючи перехід України до еколого безпечної економіки відповідно до концепції сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Веклич О.О. Механізм впливу екологічних стандартів на конкурентоспроможність / О. Веклич // Науковий вісник НЛТУ України. - 2005. - Вип. 15.6. - С. 71-78
2. Молчанова Я.П. Обзор законодательства и практики экосертификации и экомаркировки в: России и Евросоюзе / Я.П. Молчанова [Електронний ресурс]. - Режим доступу:] www.pdfactory.com

Annotation. *The role of environmental audit as a factor of strengthening the competitiveness of national commodity producers is exposed. The influence of environmental audit on the competitiveness of national enterprises is determined.*

Key words: *environmental audit, environment, competitiveness, ecological safety.*

УДК.368.01

Л.О.Позднякова, к.е.н., доцент,
Національний університету ДПС України, м.Ірпінь

ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ВИХОДУ СТРАХОВИХ РИНКІВ ІЗ КРИЗИ У ВІТЧИЗНЯНУ ПРАКТИКУ

В статті вивчено досвід функціонування страхових ринків Польщі та, Росії в умовах кризи. Досліджені антикризові заходи та програми цих країн та визначені шляхи їх впровадження у вітчизняну практику.

Ключові слова: *страховий ринок, зарубіжний досвід, криза, антикризові заходи.*

Постановка проблеми. Сучасна фінансово-економічна криза суттєво вплинула на динаміку основних показників розвитку вітчизняного страхового ринку, зокрема відбулося скорочення обсягів зібраних страхових премій, зменшення кількості укладених договорів, підвищення збитковості більшості видів страхування, криза ліквідності та платоспроможності вітчизняного страховика. Аналогічні процеси відбуваються на страхових ринках зарубіжних країн. Отже, вивчення і аналіз зарубіжного досвіду розвитку та шляхів виходу страхових ринків із кризи є актуальним і може бути корисним для вітчизняного ринку.

з важливих еколого-економічних та адміністративно-правових інструментів у вітчизняній системі екологічного управління, повинен зайняти відповідну нішу, забезпечуючи перехід України до еколого безпечної економіки відповідно до концепції сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Веклич О.О. Механізм впливу екологічних стандартів на конкурентоспроможність / О. Веклич // Науковий вісник НЛТУ України. - 2005. - Вип. 15.6. - С. 71-78
2. Молчанова Я.П. Обзор законодательства и практики экосертификации и экомаркировки в: России и Евросоюзе / Я.П. Молчанова [Електронний ресурс]. - Режим доступу:] www.pdfactory.com

Annotation. *The role of environmental audit as a factor of strengthening the competitiveness of national commodity producers is exposed. The influence of environmental audit on the competitiveness of national enterprises is determined.*

Key words: *environmental audit, environment, competitiveness, ecological safety.*

УДК.368.01

Л.О.Позднякова, к.е.н., доцент,
Національний університету ДПС України, м.Ірпінь

ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ВИХОДУ СТРАХОВИХ РИНКІВ ІЗ КРИЗИ У ВІТЧИЗНЯНУ ПРАКТИКУ

В статті вивчено досвід функціонування страхових ринків Польщі та, Росії в умовах кризи. Досліджені антикризові заходи та програми цих країн та визначені шляхи їх впровадження у вітчизняну практику.

Ключові слова: *страховий ринок, зарубіжний досвід, криза, антикризові заходи.*

Постановка проблеми. Сучасна фінансово-економічна криза суттєво вплинула на динаміку основних показників розвитку вітчизняного страхового ринку, зокрема відбулося скорочення обсягів зібраних страхових премій, зменшення кількості укладених договорів, підвищення збитковості більшості видів страхування, криза ліквідності та платоспроможності вітчизняного страховика. Аналогічні процеси відбуваються на страхових ринках зарубіжних країн. Отже, вивчення і аналіз зарубіжного досвіду розвитку та шляхів виходу страхових ринків із кризи є актуальним і може бути корисним для вітчизняного ринку.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Вивченню особливостей функціонування польського ринку в умовах кризи та визначенню шляхів виходу ринку із кризи присвятив свою працю М. Янчевський [1]. А. Зубець [3,7] виокремив низку проблем страхового ринку, що протегувала криза. Х. Чопра у своїй науковій праці [5] дослідив негативні прояви кризи на страховому ринку. Отже, вивчення зарубіжного досвіду дозволить визначити шляхи виходу вітчизняного ринку із кризи.

Метою дослідження є вивчення зарубіжного досвіду функціонування страхових ринків в умовах кризи та їх виходу із кризи, а також визначення напрямів впровадження даного досвіду у вітчизняну практику.

Основна частина. Розглянемо досвід діяльності польського страхового ринку в умовах сучасної світової фінансово-економічної кризи. Структура страхового ринку Польщі не деформована, як вітчизняний страховий ринок, і наблизилась до європейських стандартів: 69% страхової галузі, з точки зору зібраних страхових премій, належить страхуванню життя [1]. Лідируючу позицію до середини 2008 року на страховому ринку Польщі займали такі види страхування як страхування інвестиційних ризиків та страхування кредитів на житло, але, аналогічно із вітчизняним досвідом, криза поставила під питання їх подальший розвиток. Цікавим є досвід Польщі в галузі використання різноманітних каналів продаж страхових послуг. На польському ринку страхування великим попитом користуються компанії, які спеціалізуються в обслуговуванні визначених видів страхування або визначених каналів продажу страхової послуги. Однією із таких компаній є лідер польського страхування Група TUEUROPA, доходи якої за 2008 рік зросли на 30% і становили 108,0 млн злотих. Необхідно також відмітити компанію Link4, яка займає передові позиції по прямим продажам страхової послуги (телефон, інтернет). Протягом п'яти років своєї діяльності компанія опанувала більш, ніж 1% польського ринку в ризиковому та особистому страхуванні [1].

Також необхідно навести приклад діяльності страхової компанії Concordia, яка спеціалізується у страхуванні сільськогосподарських ризиків у тісній співпраці із кооперативними банками. У вітчизняну практику потребує впровадження польський досвід співпраці між спеціалізованими кооперативними банками, страховиками та аграріями.

На нашу думку, пом'якшити вплив сучасної кризи та надасть можливість більш ефективно розвиватись вітчизняному ринку страхових послуг дозволять такі заходи виходу із кризи польського страхового ринку: розвиток ринку страхування життя за

допомогою державної підтримки, продовження пенсійної реформи, активізація співпраці із банківською сферою, підвищення гарантій страхувальникам, підняття ролі прямого страхування та розширення каналів продажу страхової послуги.

Потребує вивчення досвід розвитку страхового ринку Росії. Під впливом сучасної кризи динаміка розвитку російського ринку страхових послуг у 2008 році набула негативного характеру [2]. На російському ринку страхових послуг відбуваються процеси аналогічні з вітчизняним ринком, а саме: зменшення кількості укладених договорів і, як наслідок, зменшення обсягів страхових премій. В умовах суттєвого скорочення обсягів страхових премій більшість російських страховиків, зважаючи на низьку якість корпоративного управління та ризик - менеджменту, вимушені були піти з ринку, за підсумками 2009 року залишилося працювати 702 страховика, проти 786, що працювали на початку року [3]. Вітчизняний ринок страхових послуг за 2009 рік у порівнянні із попереднім 2008 роком скоротився на 19 страховиків (загальна кількість страховиків на кінець 2009 року становила 450, 2008 року - 469), тобто, на відміну від російського ринку, він не зазнав суттєвого скорочення [4]. На думку спеціаліста [5], розвиток таких сегментів ринку страхових послуг, як страхування життя, пенсійне страхування, медичне страхування, за умови підтримки держави, може зіграти значну позитивну роль у виході ринку із сучасної кризи.

З 1 січня 2009 року в Росії набуло чинності положення в галузі добровільного особового страхування, що передбачає віднесення на собівартість внесків, що сплачують роботодавці на медичне страхування робітників в розмірі 6% від фонду заробітної плати [6]. Введення цих нормативних змін дозволило збільшити ринок добровільного страхування в 1,2 - 1,3 рази, однак, в умовах сучасної фінансово - економічної кризи темпи зростання ринку особового страхування дещо знизились. Спеціалісти Центру стратегічних досліджень «Росгосстраху» прогнозують у 2010 році активізацію майнового страхування, страхування відповідальності, ринку добровільно: страхування до 2011 року, на їх думку, ринок здатен досягнути обсягу майже 790,0 млрд руб. [7].

Російські страховики застосовують такі шляхи виходу із кризової ситуації: скорочення витрат, зменшення агентських комісій, підвищення рентабельності операцій, посилення сервісної складової продажу страхової послуги, створення нової «анти-кризової» страхової послуги, підвищення якості страхової послуги. На думку спеціалістів «Експерт РА», одним із головних напрямлень виходу ринку із кризи є антидемпінгова політика органів страхового нагляду та Антимонопольного комітету, а також боротьба із створенням фінансових пірамід на страховому ринку. На нашу думку,

окремі заходи, що запропоновані даною концепцією, необхідно впровадити у вітчизняну практику.

Висновки. Вивчення досвіду функціонування та виходу із кризи польського страхового ринку показало, що ефективний розвиток вітчизняного ринку страхування життя неможливий без підтримки з боку держави, яка полягає у подальшій¹ впровадженні пенсійної реформи, введенні в дію обов'язкового медичного страхування, розробці та врегулюванні нормативно - правового забезпечення щодо співпраці із банківською сферою, підвищення гарантій страхувальникам.

Аналіз розвитку російського ринку страхування продемонстрував, що нормативні нововведення дозволяють розширити види страхових послуг за рахунок нових спеціалізованих програм, що позитивно впливає на соціальну підтримку страхувальників. Негативним проявом кризи на російському ринку є виникнення фінансових пірамід. Вивчення концепції розвитку російської фінансової системи та часткове її запровадження у вітчизняну практику дозволить протидіяти появі на ринку страхових і фінансових пірамід.

Список використаних джерел

1. Янчевский М. Польский рынок страхования [Электронный ресурс] / Марьюш Янчевский // ; Комиссия Финансового Контроля Польши. Польская Страховая Палата. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://forinsurer.com/public/09/12/02/3990>.
2. Страховой рынок России показал высокую устойчивость к кризису [Электронный ресурс] / - Режим доступа: <http://forinsurer>.
3. Зубец А. Кризис выявил на страховом рынке проблемы, которые раньше были не заметны / Алексей Зубец // [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://forinsurer>.
4. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. - Режим доступа: <http://www.dfp.gov.ua>.
5. Чопра Х. Первыми со страхового рынка уйдут страховые пирамиды [Электронный ресурс] / Ханнес Чопра // - Режим доступа: <http://forinsurer>.
6. Закон від 22.07.2008 №158 - ФЗ «О внесении изменений в главы 21, 23, 24, 25, и 26 части второй Налогового кодекса РФ» [Электронный ресурс] // Финмаркет. - 29.01.2009. - Режим доступа: <http://forinsurer.com/public/09/01/29/3676>.
7. Зубец А. Страховой рынок России продолжит развиваться несмотря на финансовый кризис [Электронный ресурс] / Алексей Зубец // - Режим доступа: <http://forinsurer>.

Annotation. *In the floor is studied experience of functioning of insurance markets of Poland and Russia in the conditions of crisis. Antikrizovi measures and programs of these countries and certain ways of their introduction are investigational in domestic practice.*

Key words: *insurance market, foreign experience, crisis, antikrizovi measures.*

УДК 657.412

В.З. Семанюк, к.е.н., доцент,

Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль

КОНЦЕПЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОБЛІКУ

Порушено проблему інтелектуалізації системи обліку, що полягає в усуненні його консервативності та невідповідності розвитку економічної науки. Практична цінність розробки інтелектуальної системи обліку визначається її можливостями генерувати інформаційні ресурси на запит менеджменту різних ієрархічних рівнів, для кожного з яких потрібна оригінальна інформація.

Ключові слова: *облік, інформація, інформаційне суспільства, якість інформації, інтелектуалізація обліку.*

Постановка проблеми. В умовах становлення постіндустріального суспільства одним з головних джерел розвитку стає теоретичне знання, а це означає що конкурентних переваг досягне той, хто зуміє передбачити тенденції економічних процесів і використовувати їх. Лише стратегічна ініціатива та володіння інформацією дають можливість всі події повертати в потрібне русло, адже в інформаційному суспільстві основними факторами розвитку є інформація та знання (ідея). Завдання обліку в таких умовах не накопичення і зберігання інформації, а створення інформаційного ресурсу та управління інформаційними потоками, що спонукає облікову систему, як мову бізнесу, до подальшого вдосконалення і закономірної еволюції. Виникає потреба у формуванні облікової системи нового (вищого) рівня, оскільки модель традиційного обліку не пристосована до інформаційної економіки та економіки знань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми розвитку та перспективи удосконалення облікової системи розглядалися багатьма вченими, серед яких Ф.Бутинець, Б.Валуєв, С.Голов, М. Друри, А.Дайле, А.Кармінський, Я.Крупка, Є.Мних, Л.Нападовська, С. Ніколаєва, В.Палий, С.Пушкар, Б.Райан, Я.Соколов, К.Уорд, М.Чумаченко та багато інших. Проблему створення інтелектуальної системи

Annotation. *In the floor is studied experience of functioning of insurance markets of Poland and Russia in the conditions of crisis. Antikrizovi measures and programs of these countries and certain ways of their introduction are investigational in domestic practice.*

Key words: *insurance market, foreign experience, crisis, antikrizovi measures.*

УДК 657.412

В.З. Семанюк, к.е.н., доцент,

Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль

КОНЦЕПЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОБЛІКУ

Порушено проблему інтелектуалізації системи обліку, що полягає в усуненні його консервативності та невідповідності розвитку економічної науки. Практична цінність розробки інтелектуальної системи обліку визначається її можливостями генерувати інформаційні ресурси на запит менеджменту різних ієрархічних рівнів, для кожного з яких потрібна оригінальна інформація.

Ключові слова: *облік, інформація, інформаційне суспільства, якість інформації, інтелектуалізація обліку.*

Постановка проблеми. В умовах становлення постіндустріального суспільства одним з головних джерел розвитку стає теоретичне знання, а це означає що конкурентних переваг досягне той, хто зуміє передбачити тенденції економічних процесів і використовувати їх. Лише стратегічна ініціатива та володіння інформацією дають можливість всі події повертати в потрібне русло, адже в інформаційному суспільстві основними факторами розвитку є інформація та знання (ідея). Завдання обліку в таких умовах не накопичення і зберігання інформації, а створення інформаційного ресурсу та управління інформаційними потоками, що спонукає облікову систему, як мову бізнесу, до подальшого вдосконалення і закономірної еволюції. Виникає потреба у формуванні облікової системи нового (вищого) рівня, оскільки модель традиційного обліку не пристосована до інформаційної економіки та економіки знань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми розвитку та перспективи удосконалення облікової системи розглядалися багатьма вченими, серед яких Ф.Бутинець, Б.Валуєв, С.Голов, М. Друри, А.Дайле, А.Кармінський, Я.Крупка, Є.Мних, Л.Нападовська, С. Ніколаєва, В.Палий, С.Пушкар, Б.Райан, Я.Соколов, К.Уорд, М.Чумаченко та багато інших. Проблему створення інтелектуальної системи

обліку в Україні вперше порушив професор М.С.Пушкар в монографії «Створення інтелектуальної системи обліку» [1] та низці наукових публікацій [2, 3], а також займалися вивченням окремих аспектів інтелектуалізації М.Чумаченко [4], Р.Мачуга [5], З.Гуцайлюк [6, 7], І.Яремко [8], Р.Романів [9] та інші. Однак кількість вітчизняних розробок щодо теоретичного обґрунтування, визначення завдань та принципів, методів та інструментів інтелектуальної системи обліку залишається надто малою. В основному вчені зосереджувалися на проблемних аспектах обліку інтелектуального капіталу та інтелектуального потенціалу, не розглядаючи облікову систему в цілому як інтелектуальну.

Метою дослідження є доведення необхідності створення і використання інтелектуальних систем обліку та визначення перспективних напрямів досліджень в даній сфері.

Виклад основного матеріалу. В процесі господарської діяльності виникає необхідність прийняття управлінських рішень пов'язаних з функціонуванням підприємства чи його розвитком, що спонукає до створення такої системи обліку і звітності, яка дозволить отримувати необхідну інформацію про діяльність підприємства у фінансових та натуральних вимірниках, для прийняття стратегічних рішень, визначеної ефективності підприємства, окремих його підрозділів та навіть процесів чи операцій. В процесі розвитку (еволюції) система обліку пройшла етап формування управлінського обліку, контролінгу, стратегічного обліку тощо. Індустріальна епоха суспільного розвитку змінилася постіндустріальною, в умовах останньої дістали розвиток сучасні концепції обліку, а саме: стратегічна, соціальна, етична, справедливої вартості, інституційна, ринково-орієнтованої звітності тощо.

Концепція інтелектуальної системи обліку, об'єднує в собі всі ці концепції і базується , в першу чергу, на побажаннях менеджменту. Саме система менеджментувизначає, яка інформація потрібна для аналізу та прийняття рішень. З огляду на сферу діяльності тої чи іншої ланки менеджменту, інтелектуальна система обліку, без- значних навантажень представить інформацію та показники, на запит.

Якщо увага керівника спрямована на показники збуту, його зацікавлять рентабельність, термін обороту товару, період перебування товару на шляху до реалізації, строки перебування на складах, накладні витрати, пов'язані з переміщенням товару і т.п.; якщо фінанси - дані про фінансові потоки, розмір виплати на запозичені ресурси, платіжні характеристики контрагентів, собівартість товарів та послуг, фінансовий результат. Практично всі показники (фінансові, збутові, виробничі) можна

змодельовати в повному циклі діяльності підприємства і зрозуміти, на яких етапах виробнича ефективність висока, а які процеси потребують удосконалення.

Інтелектуальні методи обробки інформації є інструментом за допомогою якого приймаються як тактичні так і стратегічні рішення, формуються тисячі фінансових і не фінансових показників, що дозволяють діагностувати роботу підприємства в цілому та окремих його підрозділів чи процесів з періодичністю, достатньою для прийняття управлінських рішень та коригування, якщо є сигнали про наявність проблем.

Керівнику потрібен облік, який дозволяє керувати підприємством. На основі традиційного фінансового обліку та різношерстих аналітичних програм і систем бюджетування необхідно сконструювати систему обліку, яка формуватиме збалансовану систему показників і дасть можливість планувати і контролювати результати діяльності підприємства і ступінь досягнення стратегічних цілей.

Концепція інтелектуальної системи обліку передбачає, що правила обліку встановлюються компанією в межах законодавчих актів та стандартів обліку. Проте, керівництво фірми має визначити такі важливі аспекти при побудові облікової системи що собою має являти результат, які дані для цього потрібні, хто відповідає за своєчасне внесення даних в базу, як дані будуть інтерпретуватися та опрацьовуватися, як контролювати та автоматизувати процес.

Для створення інтелектуальної системи обліку необхідно визначити фінансову структуру підприємства шляхом виділення центрів фінансової відповідальності, розробити склад, зміст та форми управлінської звітності, визначити методи управлінського обліку витрат і калькулювання собівартості продукції, розробити управлінський план рахунків і порядок відображення типових господарських операцій, сформувані внутрішні положення та інструкції які регламентують ведення обліку, провести відповідні організаційні зміни на підприємстві.

Оскільки менеджмент виступає замовником обліку то має повне право вимагати будь-які форми звітності, що містять необхідну для прийняття рішень інформацію та дозволяють вирішувати повсякденні та стратегічні проблеми. Для досягнення необхідного результату щодо достатності та повноти звітності необхідно визначити, які дані повинні потрапляти в базу даних і де на підприємстві (чи за межами) їх можна отримати. Необхідно також визначити, як інтерпретувати ці дані, які інструменти та коефіцієнти використовувати, як їх трактувати.

Дані повинні бути внесені в базу тим, хто з ними працює, але лише один раз, без дублювання. Для уникнення помилок та дублювань перевіряють правильність вне-

сення даних в систему, найчастіше через «правило другого ключа» - інтерпретація одних показників повинна підтверджуватися іншими. Перевірка інформації повинна відбуватися на кожному етапі роботи з системою, від введення даних до отримання складних аналітичних показників. Обов'язковою також є регламентація доступу до інформації та її відповідність паперовому чи іншому первинному носію.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Інформаційне суспільство ставить нові вимоги до обліку, які спонукають формувати таку систему, яка забезпечувала, з певним рівнем інтелектуальності, інформаційні потреби користувачів. Щоб зрозуміти рівень інтелектуальності системи обліку, необхідно визначити цілі, які поставлені перед підприємством і завдання, які потрібно вирішити.

Основними особливостями інтелектуальної системи обліку в сучасному суспільстві є те, що облікова система повинна бути спроектована конкретно для кожного підприємства; повинна бути гнучкою і при необхідності, легко адаптуватися до нових процесів, які виникають в процесі господарської діяльності; повинна формувати як натуральні і фінансові, так і прогностичні показники. При належному впровадженні інтелектуальної системи обліку всі принципи обліку зрозумілі співробітникам і керівникам структурних підрозділів, а проміжна внутрішня звітність використовується ними для більш ефективного вирішення управлінських завдань різних рівнів.

Список використаних джерел

1. Пушкар М.С. Створення інтелектуальної системи обліку: монографія / М.С. Пушкар. - Т.: Карт-бланш, 2007. - 152 с.
2. Пушкар М. Сутність інтелектуалізації облікової системи та структура інформаційних ресурсів підприємства / М.С.Пушкар // Вісник ТНЕУ. - 2008. - № 2.- С. 160-168.
3. Пушкар М.С. Інтелектуалізація системи обліку / М.С.Пушкар // Збірник наукових праць: науковий вісник Ужгородського університету [Спецвипуск 22.] Серія Економіка. Частина- Ужгород: УНУ. - С. 56-57.
4. Чумаченко М.Г., Пушкар М.С. Ідеальна система обліку : монографія - Тернопіль.: ТНЕУ, 2011.-304 с.
5. Мачуга Р.І. Інформаційна система бухгалтерського обліку в управлінні підприємствами харчової промисловості: автореф. дис.на здобуття наук. Ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 / Р.І. Мачуга. - Тернопіль, 2009. - 20 с.

6. Гуцайлюк, З. Прогнозний (стратегічний) облік і сучасні проблеми розвитку теорії бухгалтерського обліку / З. Гуцайлюк // Бухгалтерський облік і аудит : Науково-практичний журнал. - 2006. - №2. - С. 14-19;
7. Гуцайлюк, З. Економічні ризики в інформаційній системі бухгалтерського обліку / Зіновій Гуцайлюк // Бухгалтерський облік і аудит: Науково-практичний журнал. - 2010. - № 7. - С. 8-13
8. Яремко І.Й. Інтелектуально-інформаційний потенціал як фактор виробництва і капітал: проблематика облікової системи в постіндустріальній економіці / І.Й. Яремко // Актуальні проблеми економіки. - 2004. - N12. - С. 165-174.
9. Формування та функціонування системи управлінського обліку на промислових підприємствах (на прикладі підприємств лакофарбової промисловості України): Автореф. дис... жанд. екон. наук: 08.06.04 / Р.В. Романів; Терноп. акад. нар. госп-ва. - Т., 2000. - 20 с.

Annotation. We examine the problem of accounting intellectualization which consists of eliminating the problem of accounting conservatism and its disparity of *économie science*. The practical value of the intellectual development of accounting Systems is ability to generate management information on request different hierarchical levels; each of this requires the original information.

Key words: account, information, informative societies, quality of information, *intelektualizaciya of account*.

УДК 658.14.17

І.П. Хомин, к. е. н., старший викладач; З.І. Кривий, викладач,
Тернопільський національний економічний університет

ФІНАНСОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЦІН НА АГРАРНУ ПРОДУКЦІЮ

У статті аналізуються підходи відомих вчених до формування цін на сільсько-господарську продукцію та викладається авторське обґрунтування ціноутворення в аграрному секторі економіки.

Ключові слова: аграрний сектор, формування цін, фінансово-методологічні аспекти.

6. Гуцайлюк, З. Прогнозний (стратегічний) облік і сучасні проблеми розвитку теорії бухгалтерського обліку / З. Гуцайлюк // Бухгалтерський облік і аудит : Науково-практичний журнал. - 2006. - №2. - С. 14-19;
7. Гуцайлюк, З. Економічні ризики в інформаційній системі бухгалтерського обліку / Зіновій Гуцайлюк // Бухгалтерський облік і аудит: Науково-практичний журнал. - 2010. - № 7. - С. 8-13
8. Яремко І.Й. Інтелектуально-інформаційний потенціал як фактор виробництва і капітал: проблематика облікової системи в постіндустріальній економіці / І.Й. Яремко // Актуальні проблеми економіки. - 2004. - N12. - С. 165-174.
9. Формування та функціонування системи управлінського обліку на промислових підприємствах (на прикладі підприємств лакофарбової промисловості України): Автореф. дис... жанд. екон. наук: 08.06.04 / Р.В. Романів; Терноп. акад. нар. госп-ва. - Т., 2000. - 20 с.

Annotation. We examine the problem of accounting intellectualization which consists of eliminating the problem of accounting conservatism and its disparity of *économie science*. The practical value of the intellectual development of accounting Systems is ability to generate management information on request different hierarchical levels; each of this requires the original information.

Key words: account, information, informative societies, quality of information, *intelektualizaciya of account*.

УДК 658.14.17

І.П. Хомин, к. е. н., старший викладач; З.І. Кривий, викладач,
Тернопільський національний економічний університет

ФІНАНСОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЦІН НА АГРАРНУ ПРОДУКЦІЮ

У статті аналізуються підходи відомих вчених до формування цін на сільсько-господарську продукцію та викладається авторське обґрунтування ціноутворення в аграрному секторі економіки.

Ключові слова: аграрний сектор, формування цін, фінансово-методологічні аспекти.

Постановка проблеми. З економічної теорії відомі два діаметрально протилежні підходи до ціноутворення. Перший - директивний, - витоки якого сягають середини сімнадцятого століття, коли представник „пізніх меркантилістів» - міністр фінансів Франції Ж.-Б. Кольбер (1619 - 1683) упровадив регульовані ціни на хліб, які встановлювались на низькому рівні, аби забезпечити розвиток промисловості й торгівлі, що базувалось на положеннях А. Монкретьєна (1575 - 1621), сформульованих ним у «Трактаті з політичної економії», написаному на основі досвіду Англії, яка на той час досягла значних успіхів на шляху економічного піднесення [2, с. 155].

Другий підхід ґрунтується на твердженні А. Сміта (1723 - 1790): «Ринкова ціна кожного окремого товару визначається відношенням між його кількістю, фактично доставленою на ринок, і попитом на нього з боку тих, хто готовий сплатити його природну ціну або повну вартість ренти, заробітної плати та прибутку, що їх належить сплатити, аби товари доставляли на ринок» [5, с. 40].

У вітчизняній же практиці довгий час ціноутворення базувалось винятково на першому підході, не дивлячись на те, що політика кольберизму тоді у Франції зумовила в цілому негативні наслідки: феодальні форми експлуатації не були ліквідовані, обкладання непомірно високими податками сільськогосподарських товарів стримувало розвиток фермерства, звужувало внутрішнє споживання та внутрішній ринок, що у подальшому негативно відобразилось на рівні промислового виробництва та національного багатства в цілому [2, с. 155].

Отож, зважаючи на живучість цього підходу та намаганні інколи й зараз формувати ціни на головні види сільськогосподарської продукції саме на засадах кольберизму, хоч про його теоретиків А. Монкретьєна та Ж.-Б. Кольбера при цьому як не згадувалось раніше, так і не згадується зараз, об'єктивне дослідження проблеми обґрунтованості застосування заданих вище підходів до ціноутворення має, на наш погляд, певне наукове й практичне значення.

Аналіз досліджень, на які спираються автори статті. Те, що у вітчизняній практиці ціноутворення на продукцію аграрної сфери про другий підхід не могло бути й мови, зумовлене вкрай негативною оцінкою К. Марксом (1818 - 1883) наведеного вище трактування ціни товару, яке він охрестив догмою А. Сміта [2, с. 1256]. Насправді догматизм полягав у тому, що в директивній економіці ігнорувалась модель ринкового механізму взаємодії попиту та пропозиції, точка перетину кривих котрих визначає стан ринкової рівноваги - відома за іменем засновника неокласичної економічної теорії А. Маршалла (1842 - 1924) [4, с. 28].

Натомість ціноутворення від часу створення колгоспів і радгоспів базувалось на постулатах марксистської теорії про суспільно необхідні затрати живої та уречевленої праці [3, с. 227], а тому виник т. зв. затратний механізм визначення цін, який зумовлював те, що ціна замість стимулюючої функції з пошуку резервів зниження собівартості продукції, перетворилась в антипод, тобто призводила до неефективного витрачання ресурсів, відтак виробництво у сільському господарстві було і залишається не конкурентноздатним.

Водночас ці методологічні напрацювання всесвітньовідомих учених послужили основою для дослідження, результати якого наводяться у цій статті.

Постановка завдання. Таким чином, завдання статті полягає в поєднанні теоретичних напрацювань у царині методології ціноутворення з аналізом існуючої практики формування цін на аграрному ринку України й спробі обґрунтування власної думки авторів з цього приводу.

Основний матеріал. Об'єктивний аналіз практики ціноутворення на основні види продукції аграрної сфери виробництва вимагає визнати його недосконалість, адже поза тим, що воно спрямоване на забезпечення стабільності доходів товаровиробників, цієї мети не досягається. В результаті навіть при застосуванні адміністративних заходів щодо встановлення директивними органами цін на зерно, цукрові буряки й цукор, їхній рівень в Україні не корелює з витратами виробництва, через що не забезпечується такий рівень рентабельності, який стимулював би нарощування обсягів продукції сільського господарства (табл. 1).

Таблиця 1

**Середні ціни та рентабельність сільськогосподарської продукції
у 2000-2009 роках**

Види продукції	Ціни, грн. / т			Рентабельність, %		
	2000	2005	2009	2000	2005	2009
Зернові культури	443,8	417,8	799,0	64,8	3,1	7,3
Цукрові буряки	121,5	177,0	409,9	6,1	4,8	37,0
Картопля	517,1	685,2	1298,6	14,0	17,8	12,9
Овочі	572,1	1462,1	1790,0	- 1,7	16,1	19,1
М'ясо тварин і птиці	2358,0	6909,9	10369,0	- 42,3	- 25,0	- 32,9
Молоко	536,4	1126,9	1888,8	- 6,0	12,2	1,4
Яйця, тис. шт.	191,7	251,8	403,9	10,6	23,5	13,1

Джерело: Сільське господарство України 2009. Статистичний щорічник. - К.: Держкомстат, 2010.

Зокрема, рентабельність зернових знизилась проти 2000 року майже на порядок, м'ясо тварин і птиці (жива маса) - хронічно збиткове, рентабельність молока надто балансує на грані збитковості, недостатньою вона є за іншими видами продукції - винятком є лише цукрові буряки, де цей показник у 2009 році становив 37,0 відсотка, що можна вважати більш-менш достатнім рівнем.

У той же час ціни на продукцію аграрного сектору економіки зросли більш ніж у 1,5 разу, а на м'ясо худоби і птиці - навіть у 4,4 разу, але це ніяк не вплинуло на покращення фінансових результатів сільськогосподарських підприємств і його виробництво далі збиткове.

До того ж, попри стійку тенденцію цін на сільськогосподарську продукцію до підвищення, вони змінюються нібито стохастично, адже інколи виявляються навіть нижчими проти рівня минулих періодів, як це відбулось щодо зернових культур у 2000 та 2005 роках. Отже, видається, можна би було однозначно стверджувати, що це зумовлене винятковою дією попиту - пропозиції. Проте загальний тренд цін, у тому числі й стосовно зернових культур, дає підстави для іншого тлумачення: ціни зростають майже паралельно до лінії збільшення їхньої собівартості.

При цьому слід зауважити, що навіть при жорсткому регулюванні цін через прийняття урядових постанов, як - от щодо реалізації цукру, хліба на практиці це мало що дає, бо стримувати цим їхнє падіння на вихідну сировину - зерно, цукрові буряки і, як парадокс - підвищення на хлібобулочні вироби та зниження на цукор упродовж 2000 - 2008 років жодного разу не вдалось.

Але, як тільки виробництво цукру зменшилось, ціна на нього відразу «стрибнула», відтак це зумовило більш ніж трикратне збільшення ціни на цукрові буряки.

Певна річ, не можна стверджувати, що це зумовлено лише динамікою фізичного обсягу виробництва бурякосировини, відтак цукру, бо механізм ціноутворення дуже складний і чутливий до інших чинників, котрі в цілому визначають рівень торговельного прибутку, відомих ще до нашої ери. Приміром, у трактаті «Артхашастра», написаному радником царя Індії брахманом Каутілья (IV - III ст. до н. е.) такими визначались оподаткування торговельних операцій, підтримання стабільного рівня товарних запасів, правда, водночас, із встановленням норми торговельного прибутку в розмірі 5 % визначеної ціни - для місцевих товарів та 10 % - для іноземних [1, с. 18].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Зрозуміло, що абсолютні значення норми торговельного прибутку нині зовсім інші. Але як оподаткування торговельних операцій, так і підтримка стабільного рівня товарних запасів має входити в

арсенал фінансового регулювання ціноутворення не тільки на продукцію аграрного сектору, а й на вироблені з неї продукти харчування. Бо власне такі заходи можуть забезпечити уникнення економічних казусів на ринку продовольства, коли доводиться імпортувати ті його види, які завжди з надлишком вироблялись в Україні.

Список використаних джерел

1. Артхашастра, или Наука политики. - М.: АН СССР, 1959. - 426 с.
2. Історія економічних учень: Підручник / За ред. В. Д. Базилевича. - К.: Знання, 2004. -1300 с.
3. Маркс К. Капітал. Т. I. Кн. 1: Процесі виробництва капіталу. - М.: Изд. полит, лит., 1969. -907 с.
4. Маршалл А. Принципы экономической науки: В 3 т.: Пер. с англ. - М.: Прогресс, 1993. -312 с.
5. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй. - К.: Port-Royal, 2001. -593 с.

***Annotation.**In the article approaches of the known scientists are analysed to forming of prices on an agricultural produce and the author ground of pricing in the agrarian sector of economy is laid out.*

***Key words:** agrarian sector, forming of prices, financially are methodological aspects.*

УДК 336.71. [477]

В.І. Франчук, к.е.н., доцент, С.І. Мельник,

Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

У статті досліджено вплив економічної безпеки банківських установ на економічну безпеку держави.

***Ключові слова:** держава, банк, система економічної безпеки, заходи безпеки, забезпечення економічної безпеки банків.*

Постановка проблеми. Ефективність забезпечення економічної безпеки України залежить від рівня єдності та збалансованості державної політики, в основі якої повинна бути узгоджена, скоординована та адекватна внутрішнім і зовнішнім загрозам система заходів. Складовою частиною цієї державної політики має бути комплексна

арсенал фінансового регулювання ціноутворення не тільки на продукцію аграрного сектору, а й на вироблені з неї продукти харчування. Бо власне такі заходи можуть забезпечити уникнення економічних казусів на ринку продовольства, коли доводиться імпортувати ті його види, які завжди з надлишком вироблялись в Україні.

Список використаних джерел

1. Артхашастра, или Наука политики. - М.: АН СССР, 1959. - 426 с.
2. Історія економічних учень: Підручник / За ред. В. Д. Базилевича. - К.: Знання, 2004. -1300 с.
3. Маркс К. Капітал. Т. I. Кн. 1: Процес виробництва капітала. - М.: Изд. полит, лит., 1969. -907 с.
4. Маршалл А. Принципы экономической науки: В 3 т.: Пер. с англ. - М.: Прогресс, 1993. -312 с.
5. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй. - К.: Port-Royal, 2001. -593 с.

***Annotation.** In the article approaches of the known scientists are analysed to forming of prices on an agricultural produce and the author ground of pricing in the agrarian sector of economy is laid out.*

***Key words:** agrarian sector, forming of prices, financially are methodological aspects.*

УДК 336.71. [477]

В.І. Франчук, к.е.н., доцент, С.І. Мельник,

Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

У статті досліджено вплив економічної безпеки банківських установ на економічну безпеку держави.

***Ключові слова:** держава, банк, система економічної безпеки, заходи безпеки, забезпечення економічної безпеки банків.*

Постановка проблеми. Ефективність забезпечення економічної безпеки України залежить від рівня єдності та збалансованості державної політики, в основі якої повинна бути узгоджена, скоординована та адекватна внутрішнім і зовнішнім загрозам система заходів. Складовою частиною цієї державної політики має бути комплексна

система забезпечення економічної безпеки комерційних банків. Констатуємо необхідність активізації економічної безпеки банків в Україні, як необхідної умови стабільної економіки, слід звернути увагу на теоретичні аспекти цього питання та безпосередній вплив економічної безпеки банківських установ на економічну безпеку держави.

Стан дослідження. Дослідженню проблеми економічної безпеки комерційного банку присвячено значну кількість наукових праць. В Україні і за кордоном цією проблемою займалися О. І. Барановський [1], О. М. Бандурка, В. В. Бурцев, О. Д. Василик, Л.В. Герасименко, К. С. Горячева, О.М. Джужа М. І. Зубок [2], М. М. Єрмошенко [3], Н. П. Капустін, Л. А. Ключко, О.Є. Користін, М.М. Мартиненко, В. І. Мунтіян, О. Ф. Новикова, Л.М. Перехрест, А.С. Соснин [4], Л.М. Стрельбицька [5], В.А. Шурпаков, С.М. Яременко [6] та інші.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження впливу економічної безпеки комерційних банків на економічну безпеку держави.

Виклад основних положень. Економічну безпеку держави трактують як стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціальної спрямованості політики, достатній оборонний потенціал навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів. Природно, що банк є складною, ієрархічною, динамічною, керованою системою, здатною до саморозвитку. За способом взаємодії із зовнішнім середовищем він є відкритою системою, яка функціонує в умовах невизначеності, тому економічна безпека банку визначається рівнем економічної безпеки всіх підсистем, які входять до його складу.

Таким чином, ступінь розвитку банківської системи та її основного елемента - комерційного банку, характер і ефективність грошово-кредитної та фінансової політики великою мірою визначають реальні можливості економічної безпеки держави у вирішенні питань стійкого і тривалого розвитку країни, підвищення конкурентоспроможності, характер участі країни у світових інтеграційних процесах. Банківська система є невід'ємною складовою механізму сучасної ринкової економіки. Основою її структурної побудови виступають комерційні банки, які володіють інструментарієм впливу на фінансову, інвестиційну, виробничу та інші сфери економіки.

Стабільність банківської системи є однією з найважливіших умов розвитку національної економіки. Разом із прозорістю і прогнозованістю вона дає змогу точніше визначити основні напрями діяльності банківської системи, підвищити її привабливість для інвесторів та інших суб'єктів господарювання. Стабільність банківської системи

визначається не тільки конкурентоспроможністю, а й рівнем ризиків та загроз, притаманних банківській діяльності. Тому на сьогодні досить актуальним питанням є визначення впливу економічної безпеки банківських установ на економічну безпеку держави. Оскільки від діяльності кожного окремого комерційного банку залежить стан економічної безпеки держави.

На нашу думку вплив комерційних банків на економічну безпеку держави реалізується в першу чергу через функцію розвитку, результатами якої є: переважна частка у ВВП, наповнення державного бюджету, формування конкурентоспроможної економіки держави, наповнення ринку банківськими послугами для потреб держави, юридичних і фізичних осіб, участь у соціальних програмах держави. Це дозволяє державі виконувати властиві їй функції, в тому числі і у сфері національної безпеки та реалізовувати національні економічні інтереси, серед яких є створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки, в розвиток якої, як зазначено вище, значний вклад вносять комерційні банки. У свою чергу такі результати є можливими завдяки функції безпеки, яка протидіє різним загрозам, в тому числі загрозам, пов'язаних з недоліками корпоративного управління, корупцією, з недосконалістю чинного законодавства та державного управління тощо.

Очевидно, що ефективність функції економічної безпеки комерційних банків залежить не тільки від власних можливостей, а й від держави, особливо від якості державного управління, нормативно-правового забезпечення та наявності і ефективності механізмів взаємодії системи економічної безпеки комерційних банків та системи безпеки держави в процесі протидії загрозам. Наприклад, суттєвою допомогою для безпеки комерційних банків була б інформація про протиправні дії позичальників, про рейдерські захоплення, про проникнення в управлінські структури представників організованих злочинних угруповань тощо. Подібна допомога відповідним структурам системи безпеки держави могла б бути з боку служб безпеки комерційних банків, наприклад допомога у розшуку відповідних осіб, надання інформації про відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом тощо. Таким чином системи економічної безпеки комерційних банків і держави повинні взаємодіяти і в такий спосіб сприяти один одному у виконанні властивих їм функцій та вирішенні завдань. В загальному механізм взаємодії системи економічної безпеки комерційних банків з системою безпеки держави схематично відображено на рис. 1.

Отже, держава зобов'язана з точки зору національних інтересів створювати умови для організації системного захисту комерційних банків. Проте на практиці питання

економічної безпеки банківських установ вирішується виключно власними силами суб'єктів господарювання та іншими силами недержавних структур безпеки.

Як свідчать результати аналізу стану недержавного сектора безпеки України, останній є неорганізованим, функціонує несистемно, немає розробленої законодавчої бази, системи підготовки і перепідготовки спеціалістів, ґрунтовних наукових розробок.

При цьому роль останніх зводиться до повноваження привертати увагу суспільних і державних інститутів до небезпечних явищ і процесів у різних сферах життєдіяльності країни, у законний спосіб і законними засобами захищати власні інтереси, а також власну безпеку.

Висновки. Таким чином, результати діяльності банківських установ є надзвичайно важливими у формуванні конкурентоспроможної ринкової економіки. У зв'язку з цим держава має бути зацікавлена у створенні безпечних умов розвитку комерційних банків. З іншого боку комерційні банки як суб'єкти господарювання зацікавлені та зобов'язані власними силами забезпечувати економічну безпеку держави. Таким чином, для забезпечення економічної безпеки комерційних банків необхідна система з державною і приватною складовими, оскільки банк є об'єктом цієї системи і одночасно суб'єктом забезпечення власної економічної безпеки. Оскільки, несвоєчасне усунення проблем у функціонуванні однієї з ланок банківської системи здатне спричинити негативні наслідки у масштабах економіки усієї країни.

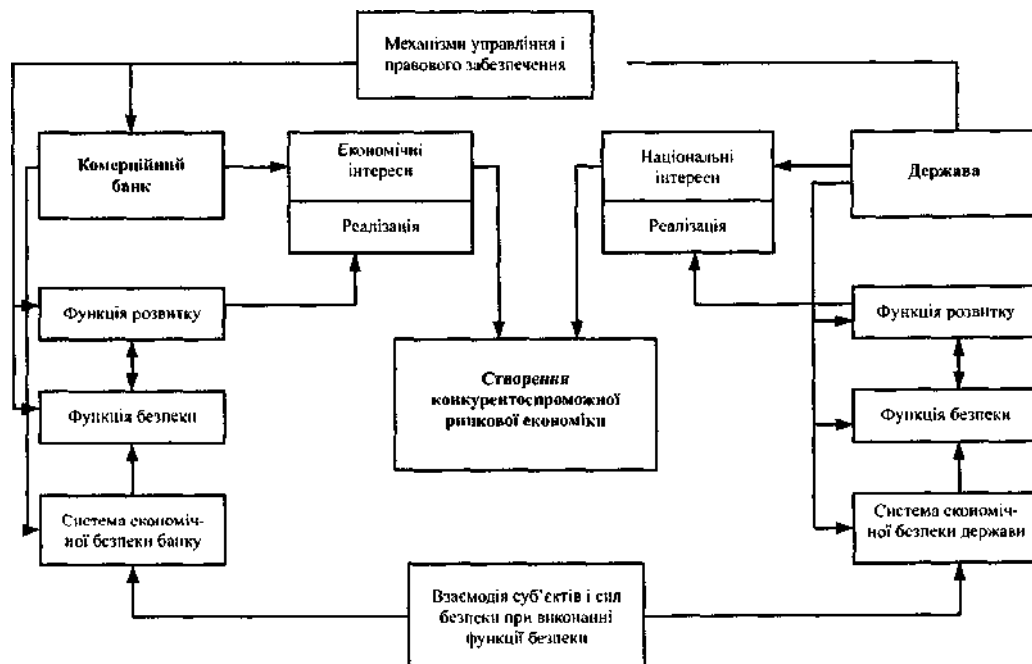

Рис. 1. Механізм взаємодії системи економічної безпеки комерційних банків з системою безпеки держави

Список використаних джерел

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): Монографія. - К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. - 759 с.
2. Єрмошенко. М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. - К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. - 309 с.
3. Зубок М.І. Безпека банківської діяльності: Навч. посібник. - К.: КНЕУ, 2002. - 190 с.
4. Соснин А.С. Менеджмент безопасности предпринимательства: учеб. Пособие / А.С. Соснин, П.Я. Пригунов. - К.: Изд-во Европ. Ун-та, 2004. - 357 с.
5. Стрельбицька Л.М., Стрельбицький М.П., Пжевський В.К. Банківське безпекознавство: Навчальний посібник. /За ред. М.П.Стрельбицького. - К.: Кондор, 2007. - 602 с.
6. Яременко С.М. Забезпечення економічної безпеки діяльності банків автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / С.М. Яременко. - Київ, 2010. - 20 с.

Annotation. *In the article investigational influence of economic security of bank institutions is on economic security of the state.*

Key words: *state, bank, system of economic security, safety security, the economic security of banks.*

УДК: 35.078.7

В.В. Шпачук, к. держ. упр.,

Національна Академія статистики, обліку та аудиту

УПРАВЛІНСЬКІ ПРИЧИНИ СУЧАСНОЇ КРИЗИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

В статті розглянуто управлінські внутрішні причини виникнення сучасної кризи банківської системи України.

Ключові слова: *банківська система, ризик, менеджмент.*

Постановка проблеми. При здійсненні аналізу причин, що призвели банківські установи України до кризового стану, більшість аналітиків віддають перевагу та акцентують увагу на аналізі різноманітних зовнішніх причин (економічних, політичних тощо), а управлінські внутрішні причини та ризики, які супроводжували діяльність української банківської системи протягом останніх років, досліджуються та аналізують

Список використаних джерел

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): Монографія. - К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. - 759 с.
2. Єрмошенко. М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. - К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. - 309 с.
3. Зубок М.І. Безпека банківської діяльності: Навч. посібник. - К.: КНЕУ, 2002. - 190 с.
4. Соснин А.С. Менеджмент безопасности предпринимательства: учеб. Пособие / А.С. Соснин, П.Я. Пригунов. - К.: Изд-во Европ. Ун-та, 2004. - 357 с.
5. Стрельбицька Л.М., Стрельбицький М.П., Пжевський В.К. Банківське безпекознавство: Навчальний посібник. /За ред. М.П.Стрельбицького. - К.: Кондор, 2007. - 602 с.
6. Яременко С.М. Забезпечення економічної безпеки діяльності банків автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / С.М. Яременко. - Київ, 2010. - 20 с.

Annotation. *In the article investigational influence of economic security of bank institutions is on economic security of the state.*

Key words: *state, bank, system of economic security, safety security, the economic security of banks.*

УДК: 35.078.7

В.В. Шпачук, к. держ. упр.,

Національна Академія статистики, обліку та аудиту

УПРАВЛІНСЬКІ ПРИЧИНИ СУЧАСНОЇ КРИЗИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

В статті розглянуто управлінські внутрішні причини виникнення сучасної кризи банківської системи України.

Ключові слова: *банківська система, ризик, менеджмент.*

Постановка проблеми. При здійсненні аналізу причин, що призвели банківські установи України до кризового стану, більшість аналітиків віддають перевагу та акцентують увагу на аналізі різноманітних зовнішніх причин (економічних, політичних тощо), а управлінські внутрішні причини та ризики, які супроводжували діяльність української банківської системи протягом останніх років, досліджуються та аналізують

ються не комплексно, а лише частково (наприклад: кредитний ризик або ризик ліквідності, кредитний ризик та валютний ризик тощо). Водночас, саме управлінські причини є одними з найголовніших причин становища, в якому перебуває вітчизняна банківська система, а світова криза лише сприяла прискоренню тих негативних процесів, що мали місце в вітчизняній банківській системі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню окремих питань сучасної кризи банківської системи України присвячено праці таких вітчизняних науковців і дослідників як О. Барановський, А. Гальчинський, В. Гесць, О. Дзюбик, О. Дзюблюк, О. Іваницька, В. Корнєєв, А. Мороз, В. Міщенко, Р. Михайлюк, М. Сав- лук та інші.

Метою статті є аналіз та визначення комплексу управлінських внутрішніх причин, які стали передумовою кризового стану вітчизняних банківських установ.

Виклад основного матеріалу. Мають місце специфічні причини виникнення криз банківських систем, що обумовлені особливостями конкретної країни або банківської системи, які за ознакою управлінського впливу можна поділити на три великі групи:

- макроекономічні причини;
- регулятивні причини;
- управлінські причини [1].

Зупинимось детально на аналізі та визначенні основних управлінських причин, які стали передумовою кризового стану банківських установ України. Протягом останніх років (для аналізу візьмемо період з 2005 року, адже з кінця 2004 до початку 2005 банківська система перебувала в кризовому стані, і саме з початку 2005 року банківська система України розпочала своє відродження, активне зростання) акціонери та керівництво банків, як правило, визначали стратегічні та тактичні завдання не завжди враховуючи наявні та потенційні ризики, практику управління ризиками, ресурси, задіяні для досягнення цілей. На перше місце при складанні стратегічних планів ставилися надто амбіційні питання стосовно суттєвого зростання валюти балансу банку, обсягу активних операцій та кількості клієнтів, розширення філійної мережі та присутності в більшості регіонів країни тощо. На фоні зростаючого обсягу ВВП, постійно зростаючого рівня заробітних плат населення це виглядало досить логічно і тому мало хто переймався потенційними ризиками, які закладалися в стратегічні плани розвитку банків, що, однак, **не мінімізувало рівень стратегічного ризику банківських установ.** Таким чином, протягом всього часу з 2005 року до 2008 в більшості банківських установ України відбувалось зростання рівня стратегічного ризику, але це було важко передбачити зважаючи на темпи зростання, вимагало до-

даткових ресурсів та резервів і тому даному питанню банківськими установами не приділялось належної уваги.

Для виконання стратегічних планів банківськими установами розроблялись нові лінійки банківських продуктів, більш сприятливі для клієнтів умови їх отримання, які активно пропонувались та рекламувались серед всіх верств населення. Таке стрімке зростання активів вимагало від банків вдосконалення внутрішніх систем, механізмів та процедур контролю та моніторингу, інформаційних систем управління, наявності та збільшення кількості кваліфікованих фахівців, а також постійного навчання персоналу та формування у них відповідних навичок тощо, адже паралельно із зростанням активів відбувалось і зростання рівня операційного ризику. Але все це вимагало не лише фінансових витрат, а й відповідного часу, що не завжди узгоджувалось з головним завданням щодо швидкого зростання і тому, банківськими установами не приділялось цьому питанню достатньої уваги. Необхідно виділити і ризики концентрацій, на які наражалися банки при здійсненні активних операцій протягом цього періоду, і, які не повного мірою враховувалися ними.

Як результат такого недбалого ставлення до здійснення активних операцій, керівництво банківських установ:

по-перше, не мало чіткої картини щодо загального рівня ризиків, на які наражався банк (особливо це стосується банківських установ, що мають розгалужені філійні мережі);

по-друге, не формувало необхідний рівень резерву для відшкодування можливих втрат за активними операціями.

Постійне зростання активів, обсягу кредитних та інвестиційних операцій вимагало від банків наявності відповідного обсягу ресурсів, якими служили переважно кошти вкладників (протягом періоду, що аналізується, довіра населення до банків зростала і як результат відбувалось зростання залишків за їх вкладними рахунками). Крім того, розвиток вітчизняного ринку цінних паперів дозволив банкам активно залучати кошти шляхом емісії власних боргових цінних паперів, в тому числі шляхом виходу на міжнародні боргові ринки. Тобто склалася ситуація, коли банки мали можливості залучати в достатньому обсязі ресурси для фінансування власних активних операцій. Але незважаючи на це, банківські установи при управлінні ліквідністю припускались певних помилок, що призводило до збільшення рівня ризику ліквідності. Неефективними, а інколи і такими, що мають формальний характер, виявились і

внутрішні плани дій банківських установ на випадок непередбачених обставин з ліквідністю.

Слід також наголосити на недоліках в системах внутрішнього контролю банківських установ, діяльності служб внутрішнього аудиту, ставленню керівництва банківських установ до висновків та результатів контролюючих служб банків.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Більшість проблем, які гостро постали перед вітчизняними банківськими установами, мають переважно внутрішній управлінський характер: недоліки в стратегіях, прорахунках та неправильні пріоритети в плануванні; недоліки в тактичному та операційному управлінні комерційними банками до часу настання кризи; неякісний, недосконалий ризик-менеджмент, методики комерційних банків з прийняттям адекватних заходів, помилковість заходів подолання кризи, що застосовувались; нехтування вимогами нормативно-правових актів з боку акціонерів та менеджменту тощо.

Водночас, необхідно зазначити що аналіз та дослідження лише управлінських причин без аналізу та дослідження макроекономічних та регулятивних причин виникнення кризи банківської системи України є недостатнім для розробки ефективних механізмів та інструментарію з подолання кризи і тому саме цей аспект потребує комплексного детального вивчення.

Список використаних джерел

1. Шпачук В.В. Криза банку та банківської системи: основні поняття, суб'єкти державного управління. - Електронне наукове видання РПСУ «Державне управління та розвиток». -2010.-Вин. 7.

Annotation.*In the article considered management internal causes of today's crisis in the banking system of Ukraine*

Keywords:*banking system, risk, management.*

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ОПТИМАЛЬНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОРТФЕЛЯ

У статті описано механізм диверсифікації фінансових інвестицій. Визначено основні умови формування ефективного інвестиційного портфеля. Узагальнено та висвітлено типи інвестиційних портфелів.

Ключові слова: диверсифікація, фінансові інвестиції, інвестиційний портфель, ринок цінних паперів.

Актуальність. У процесі господарської діяльності підприємство може використовувати тимчасово вільні кошти для інвестування в окремі об'єкти різних галузей економічної діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту. Сталий розвиток економіки України вимагає значних інвестицій не лише на загальнодержавному чи регіональному рівнях, але й на рівнях окремих підприємств. Значна роль відводиться диверсифікації фінансових інвестицій, які є передумовою формування ефективного портфеля, який би забезпечив максимальну дохідність при мінімальному рівні ризику. Метою диверсифікованості фінансових інвестицій виступає побудова такого портфеля вкладень у фінансові інструменти, який забезпечує сукупний дохід, що узгоджується з рівнем ризику, обраним інвестором.

Аналіз останніх досліджень. В сучасній вітчизняній та іноземній науковій літературі багато уваги приділено питанням диверсифікації фінансових інвестицій. Даній проблемі присвятили свої дослідження вітчизняні та зарубіжні вчені: В.В. Бочаров, Є.В. На-гашев, Є.С. Стоянова, Т.В. Майорова, А.А. Пересада, В.Г. Федоренко та ін.

Метою написання статті є висвітлення диверсифікації фінансових інвестицій та його механізму.

Постановка проблеми. Диверсифікованіс і вкладень - основний принцип портфельного інвестування. Ідея цього принципу добре виявляється в стародавній англійській приказці: *donotputalleggsinonebasket* - «не кладіть усі яйця в один кошик» [2, с. 518]. На нашій мові це звучить - не вкладайте всі гроші в одні папери, яким би

вигідним це вкладенням вам не здавалося. Тільки така стриманість дозволить уникнути катастрофічних збитків у випадку помилки. Диверсифікованість зменшує ризик за рахунок того, що можливі невисокі доходи по одним цінним паперах будуть компенсуватися високими доходами по інших паперах. Мінімізація ризику досягається за рахунок включення в портфель цінних паперів широкого кола галузей, не пов'язаних тісно між собою, щоб уникнути синхронності циклічних коливань їхньої ділової активності. Оптимальна величина портфеля - від 8 до 20 різних видів цінних паперів.

Розпилення вкладень відбувається як між активними сегментами ринку, так і усередині них. Для державних облігацій і казначейських зобов'язань мова йде про диверсифікованість між цінними паперами різних серій, для корпоративних цінних паперів - між акціями різних емітентів.

Спрощена диверсифікованість складається просто в розподілі коштів між декількома цінними паперами без серйозного аналізу. Достатній обсяг коштів у портфелі дозволяє зробити наступний крок - проводити так звану галузеву і регіональну диверсифікованість. Принцип галузевої диверсифікованості полягає в тому, щоб не допускати перекосів портфеля у бік паперів підприємств однієї галузі. Справа в тому, що катаклізм може досягнути галузь у цілому. Наприклад, падіння цін на нафту на світовому ринку може привести до одночасного падіння цін акцій усіх нафтопереробних підприємств, і те, що ваші вкладення будуть розподілені між різними підприємствами цієї галузі, вам не допоможе [3, с. 325-328].

Те ж саме відноситься до підприємств одного регіону. Одночасне зниження цін акцій може відбутися внаслідок політичної нестабільності, страйків, стихійних лих, введення в лад нових транспортних магістралей, що минають регіон, і т.п.

Усю сукупність описаних у літературі механізмів диверсифікованості ми пропонуємо звести до:

- методів, заснованих на традиційних підходах до управління диверсифікованим капіталом (інструментарій фундаментального і технічного аналізу);
- методів, що базуються на сучасних підходах до управління портфелем (теорії і моделі И.Фішера, Г.Марковіца, Дж.Тобіна, У.Шарпа);
- інструментів і методів, найбільш застосовним у нашій практиці, більшість з яких зводяться до рішення задач лінійного програмування [4, с. 386].

Метою диверсифікованості фінансових інвестицій власне кажучи є побудова такого портфеля вкладень у фінансові інструменти, який забезпечує сукупний дохід, що

узгоджується з рівнем ризику, обраним інвестором. Для оптимального рішення даної задачі потрібне інформаційне забезпечення, що включає норми доходу за тривалі проміжки часу по кожному з безлічі розглянутих видів фінансових інструментів. Ці дані потім можна використовувати в математичних моделях, що описують варіації зазначених доходів. Таким чином, з'явиться можливість виділити сукупність єдиних у кожному випадку ефективних портфельів, що характеризуються різним рівнем ризику, з безлічі яких інвестор зможе вибрати кращий.

Портфель диверсифікується доти, поки не досягнуті цілі інвестора з погляду рівня ризику. При цьому слід відзначити, що за допомогою портфельного управління може бути скорочений тільки ризик, що диверсифікується. У загальному випадку інвестор одержує більш високий прибуток, роблячи більш ризиковані вкладення. Іншими словами, щоб одержати більш високі доходи, необхідно приймати на себе більший ризик.

З врахуванням принципу диверсифікації формується оптимальний портфель фінансових інвестицій. При цьому формування ефективного портфелю передбачає проведення наступної роботи на підприємстві: вибір інвестиційної політики; аналіз ринку цінних паперів; формування портфелю цінних паперів; управління портфелем цінних паперів (в тому числі його перегляд та оновлення); оцінка ефективності портфелю цінних паперів [1, с. 399].

При виборі інвестиційної політики необхідно визначити цілі інвестора і обсяг коштів, що інвестуються. Для того, щоб комбінувати різні типи інвестиційних інструментів у відповідності з власним відношенням до ризику і доходності, інвестор повинен чітко уявляти ідею формування і керування інвестиційним портфелем. Даний етап, як правило, завершується вибором потенціальних видів фінансових активів (цінних паперів), які будуть включені до інвестиційного портфелю.

Аналіз ринку цінних паперів визначає вивчення окремих видів цінних паперів для формування ефективного інвестиційного портфелю. Однією з цілей даного аналізу являється визначення тих цінних паперів, які являються невірно оціненими в даний момент. На практиці застосовується велика кількість підходів до цінних паперів, основні з них відносяться до двох напрямків: фундаментального і технічного аналізів. Також на цьому етапі інвестор може визначитись з тією галуззю економіки, куди будуть вкладені кошти, і яка має перспективи розвитку.

Формування портфелю цінних паперів включає визначення конкретних інвестиційних інструментів (активів) для вкладення коштів, а також пропорцій розподілу

капіталу, що інвестується, між активами. На даному етапі інвестор зустрічається з такими проблемами як селективність, вибір часу операцій і диверсифікація. Під селективністю (мікропрогнозуванням) розуміється аналіз цінних паперів і зв'язане з ним прогнозування динаміки цін окремих видів цінних паперів. Вибір часу операцій (макропрогнозування) включає прогнозування тенденцій зміни рівня цін на акції з цінами інших фондових інструментів з фіксованим доходом (наприклад, корпоративні облігації). Диверсифікація заключається в формуванні інвестиційного портфелю таким чином, щоб при певних умовах і обмеженнях мінімізувати ризик і отримати оптимальний доход і зберегти вкладений капітал. Слід зазначити, що законодавчо визначено - придбання цінних паперів можливо з прибутку підприємства (корпорації) після сплати податків і інших зобов'язань.

Висновки. Отже, інвестор, формуючи і управляючи інвестиційним портфелем, повинен виконувати: підбір для інвестиційного портфелю типів цінних паперів з оптимальним співвідношенням ризику і доходу; підбір для інвестиційного портфелю цінних паперів з різними строками погашення; визначення оптимального строку продажу зі свого портфелю типів цінних паперів з метою їх заміни; своєчасну ліквідацію інвестиційного портфелю цінних паперів.

Список використаних джерел

1. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента (в 2-х томах) / И. Бланк /. - К.: «Эльга», 2006.-Т. 2.-511с.
2. Росс Стивен и др. Основы корпоративных финансов / Пер. с англ. /Стивен Р./ - М., 2005. - 720 с.
3. Чирик Н.В. Актуальні питання методології обліку капітальних інвестицій // Україна в ХХІ столітті: проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку. Збірник наукових праць. - Кам'янець-Подільський: - 2008. - 404 с.
4. Хорн В. Основы управления финансами / Пер. с англ. / В. Хорн / - М.: Финансы и статистика. - 2006. - 567 с.

Annotation. *The mechanism of diversification of financial investments is described in the article. Certainly basic terms of effective investment portfolio construction. Generalized and the types of investment brief-cases are reflected.*

Key words: *diversification, financial investments, investment brief-case, market of equities.*

ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ В УПРАВЛІННІ ФІНАНСАМИ

Досліджено сутність фінансового контролю в цілому і, зокрема, державного фінансового контролю. Систематизовано та визначено теоретичні й методологічні засади державного фінансового контролю.

Ключові слова: фінансовий контроль, фінанси, теоретичні засади.

Постановка проблеми і ступінь її висвітлення в науковій літературі. Стрімке збільшення масштабів фінансової діяльності держави, юридичних і фізичних осіб та ускладнення зв'язків і відносин у фінансово-економічній сфері зумовлюють зростання ролі державного фінансового контролю в життєдіяльності будь-якої країни. Призначення фінансового контролю полягає в сприянні успішній реалізації фінансової політики держави, забезпечення процесу формування і ефективного використання фінансових ресурсів в усіх сферах національної економіки.

У зв'язку з розвитком ринкових відносин, посиленням соціальних орієнтацій економіки, контрольно-фінансові функції держави ускладнюються і набувають більшої значущості. Саме тому в сучасній економіці України фінансовий контроль набуває важливого значення як для громадян, що одержують державну підтримку, так і для підприємців, які зацікавлені в ефективній діяльності.

Проблематикою фінансового контролю в усіх його проявах займалися такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як О.Барановський, І.Басанцов, В.Бурцев, Ю.Вороній, В.Двуреченських, М.Демідов, В.Дяченко, В.Жуков, Н.Залуцька, К.Захаров, О.Козирін, І.Микитюк, Є. Мних, Л.Овсяников, С.Оп'янішев, В.Пансков, П.Петренко, Н.Погосян, В.Поліщук, В.Родіонова, С.Рябухін, В.Симоненко, С.Степашин, І.Стефанюк, М.Столяров, А.Телепнева, В.Шевчук, В.Шлейніков, С.Шохін, Т.Юнусова та ін.

Водночас, дослідження теоретико-методологічних засад державного фінансового контролю попри численні публікації з даної проблематики все ще залишається логічно незавершеним. Так, на сьогодні відсутня однозначність трактування сутності фінансового контролю загалом і державного фінансового контролю зокрема (як у цілому, так і внутрішнього і зовнішнього), їх мети і завдань, форм і класифікації різ-

новидів, функціонального призначення й об'єкта, принципів організації й використуваного інструментарію, а також науково обґрунтована концепція створення єдиної системи державного фінансового контролю. Це значною мірою (звичайно, не відкидаючи проблеми існуючої практики) негативно позначається на організації державного фінансового контролю, спричиняє недостатнє чітке розмежування функцій контролюючих органів і неналежну координацію їх діяльності, численні дублювання в їх роботі.

А відтак, значущість державного фінансового контролю і логічна незавершеність наукових напрацювань у цьому напрямі зумовлюють необхідність продовження досліджень в даній сфері.

Мета статті полягає в уточненні теоретико-методологічних засад державного фінансового контролю в управлінні фінансами і перспективних напрямів його розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу. Спектр поглядів на сутність фінансового контролю доволі широкий. При цьому одні дослідники акцентують увагу на системі спостереження державними органами виключно фінансово-господарської діяльності господарюючих суб'єктів. Однак такий підхід звужує як суб'єктний, так і об'єктний ряд фінансового контролю, оскільки, по-перше, фінансовий контроль як такий може здійснюватися не лише державними органами, наділеними законодавством контрольними функціями, а, по-друге, його об'єктом має бути не лише фінансово-господарська діяльність суб'єктів господарювання, а й державних установ, організацій і навіть фізичних осіб.

Специфіка фінансового контролю полягає в обов'язковості для всіх суб'єктів господарювання і строгій нормативно-правовій обґрунтованості [5], сфері дії і виключно грошовій оцінці, використовуваних методичних прийомах.

Аналіз думок вчених, викладених в економічній і спеціальній юридичній літературі, дозволяє зробити висновок, що існує кілька точок зору на поняття державного фінансового контролю [27, с.55]: 1) окремий вид діяльності органів державного управління; 2) контрольні функції органів державного управління; 3) способи і засоби; 4) сфера діяльності спеціально уповноважених органів держави; 5) діяльність держави. Безумовно, наведені погляди неповною мірою відбивають сутність державного фінансового контролю.

Слід також зазначити, що по-перше, навряд чи правомірно зводити сутність державного фінансового контролю до об'єктивно зумовленої діяльності людини. По-

друге, стосовно державного фінансового контролю слід вести мову про контроль не лише формування, відтворення і використання національного надбання, а й про його розподілу. По-третє, тлумачення цього терміну лише як одного з етапів бюджетного процесу істотно звужує уявлення про його сутність, оскільки державний фінансовий контроль включає в себе контроль за виконанням державного бюджету і бюджетів державних позабюджетних фондів, організацією грошового обігу, використанням кредитних ресурсів, станом внутрішнього і зовнішнього державного боргу, державною власністю як джерела доходів, державних резервів, наданням фінансових і податкових пільг і преференцій.

Особливою проблемою у формуванні єдиної системи державного фінансового контролю є майже практична відсутність у науковій літературі теоретичного обґрунтування засад функціонування державного фінансового контролю підприємницької діяльності. А відтак невизначеною залишається сутність, функції, об'єкти, суб'єкти, принципи організації такого контролю [16, с.24]. Хоча, як зазначають фахівці [24, с.139], державний фінансовий контроль підприємницької діяльності в Україні де-факто існує, однак його поняття теоретично не сформульоване і юридично не закріплене. Свідченням цього є відсутність у широкому обігу зазначеного терміна та єдиного розуміння його змісту.

Поряд з систематизацією і уточненням теоретико-методологічних засад державного фінансового контролю великої уваги заслуговує виявлення перспективних напрямів його розвитку й вдосконалення в Україні.

Увага контролюючих органів має концентруватися не лише на дотриманні норм податкового і митного законодавства, але й на їх ефективності й якості адміністрування, розробці конкретних рекомендацій з розв'язання системних проблем, що знижують ефективність роботи державних податкової і митної служб. Предметом постійних перевірок мають бути обґрунтованість планування та дієвість контролю податковою службою повноти нарахувань і своєчасності надходжень до бюджету податків, обов'язкових зборів і платежів (зокрема, за використання природних ресурсів).

Перспективним напрямом державного фінансового контролю є комплексний контроль за використанням бюджетних коштів державними корпораціями, їх розрахунками з підрядними організаціями, дотриманням фінансової дисципліни, що вимагає однозначного законодавчого унормування функціонування таких корпорацій, відповідальності їх керівництва за результати фінансово-господарської діяльності й процедур зовнішнього контролю за їх роботою.

Для успішної ж реалізації перспективних напрямів державного фінансового контролю потрібно поліпшувати його нормативно-правове, організаційно-методичне, інформаційно-аналітичне, фінансове, кадрове і технічне забезпечення.

Висновки. Підвищити результативність і ефективність державного фінансового контролю неможливо без уточнення його теоретико-методологічних засад, розробки науково обґрунтованої концепції його розвитку і створення єдиної системи, прийняття закону про його єдину систему, уніфікації та встановлення реального пріоритету норм чинного законодавства, докорінного вдосконалення правозастосовної практики в країні, підвищення рівня координації роботи контролюючих і правоохоронних органів, вдосконалення методичного, кадрового, інформаційно-аналітичного і технічного забезпечення контролюючих органів, зростання захищеності і престижності праці їх працівників, розробки і використання критеріїв і показників ефективності їх діяльності.

Список використаних джерел

1. Демидов М.В. Система внешнего государственного финансового контроля в России /М.В.Демидов // Вестник Чувашского университета. Гуманитарные науки. - 2006. - № 6. - с.157-163.
2. Телепнева А.В. Финансовый контроль как функция государства / А.В.Телепнева // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. - 2008. - № 2. - С.54-58.
3. Основи єдиної системи державного фінансового контролю в Україні (макроекономічний аспект) /В.К.Симоненко, О.І.Барановський, П.С.Петренко. - К.: Знання України, 2006. - 280 с.
4. Стефанюк І.Б. Теоретичні засади побудови нової системи державного фінансового контролю підприємницької діяльності /І.Б.Стефанюк // Фінанси України. - 2003. - № 11. - С.137-145.

Annotation. *The research of essence of financial control in general and state financial control in particular was made. Trends and contradictions of development of the state financial control were specified. Systematization and definition of theoretical and methodological bases of the state financial control were made and perspective trends of it's development and improvement in Ukraine were formulated.*

Key words: *financial control, finance, theoretical principles.*

ПІДПРИЄМСТВА РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ: ОСОБЛИВОСТІ ЕФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ

У статті визначено особливості ефективної організації системи внутрішньогосподарського контролю на підприємствах роздрібної торгівлі. Встановлено, що процес його організації забезпечується регламентним забезпеченням, базисом формування якого є система стандартів. їх впровадження є передумовою ефективності системи внутрішньогосподарського контролю, завдяки: самоорганізації відповідної системи та єдиної її методологічної бази; структуризації внутрішніх елементів; врахування передових розробок та досвіду та ін.

Ключові слова: внутрішньогосподарський контроль, стандартизація, стандарт, регламентація, контрольний процес, ефективність, самоорганізація.

Постанова проблеми. Сьогодні немає єдиного нормативного акту з питань внутрішньогосподарського контролю, що унеможлиблює дотримання єдиного організаційного підходу до його формування. Таке становище призводить до зниження ефективності відповідного контрольного процесу - його якісного змісту, чіткості, логічності виписаних норм. Окреслене створює значні проблеми для роздрібних підприємств, де ефективний контроль запорука економічної безпеки, адже він попереджує втрати дефіцитних ресурсів та необґрунтовані фінансові витрати. Такі положення актуалізують значущість формування єдиного організаційного підходу до внутрішньогосподарського контролю на підприємствах роздрібної торгівлі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Відповідні організаційні питання внутрішньогосподарського контролю (далі - ВТК) на підприємствах роздрібної торгівлі, досить обмежено викладені у науковій літературі. Лише окремі аспекти цього процесу обґрунтовано у працях Пантелеєва В.П. [1, с. 3-11], Усача Б.Ф. [3] та інших науковців. Здебільшого окреслені вчені-економісти звертають увагу на характеристику заходів ВГК, деякі аспекти їх здійснення та специфічні особливості. Проте, структурі

регламентного забезпечення, що формує відповідну ефективно функціонуючу систему, у сучасних наукових джерелах не приділено достатньої уваги.

Постанова мети та завдання. Узагальнюючи вищенаведене, метою статті є визначення особливостей ефективної організації системи ВГК на підприємствах роздрібної торгівлі. Для досягнення мети необхідне вирішення наступних завдань: 1) виділення структури регламентного забезпечення, що формує ефективний ВГК; 2) розгляд особливостей впровадження стандартів ВГК, як базису його ефективного функціонування.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до сучасних наукових досліджень, ефективність організації ВГК напряду залежить від його регламентного забезпечення, яке формується в залежності від потреб управління, побажань власника, складності організаційної структури підприємства [2]. Фактично, основними заходами ВГК є здійснення профілактичного контролю за додержанням нормативно-правових актів України з фінансових та інших питань та розробка регламентного забезпечення, як основного його інструменту (до специфіки ВГК слід додати, вимоги, щодо всеосяжності). Тому, характерним є існування загальних особливостей щодо його ефективної структури. Аналіз наукової літератури [1-2] дозволив виділити приблизну структуру регламентного забезпечення, що формує ефективно функціонуючу систему ВГК, яку наведено автором на рис. 1. Звичайно, визначений перелік організаційних регламентів не є вичерпним та може бути розширений, в залежності від потреб підприємства. Однак, наведені документи є найбільш значущими для організації ВГК. Крім того, відповідно до положень наукових досліджень Рибалко Л.В., базисом формування ефективного регламентного забезпечення ВГК є його стандартизація [2].

Так, впровадження стандартів у відповідний контрольний процес дозволить [2]:

- 1) привести у відповідність норми діючих законодавчих актів щодо ВГК та реалізувати функції саморегулювання контрольної діяльності; 2) забезпечити єдині методологічні основи відповідної контрольної діяльності; 3) забезпечити чітко структуровані елементи ВГК; 4) врахувати досягнення останніх теоретичних розробок і передовий досвід функціонування системи ВГК; 5) визначити додаткові умови врегулювання існуючих і потенційних конфліктів між працівниками на підприємстві.

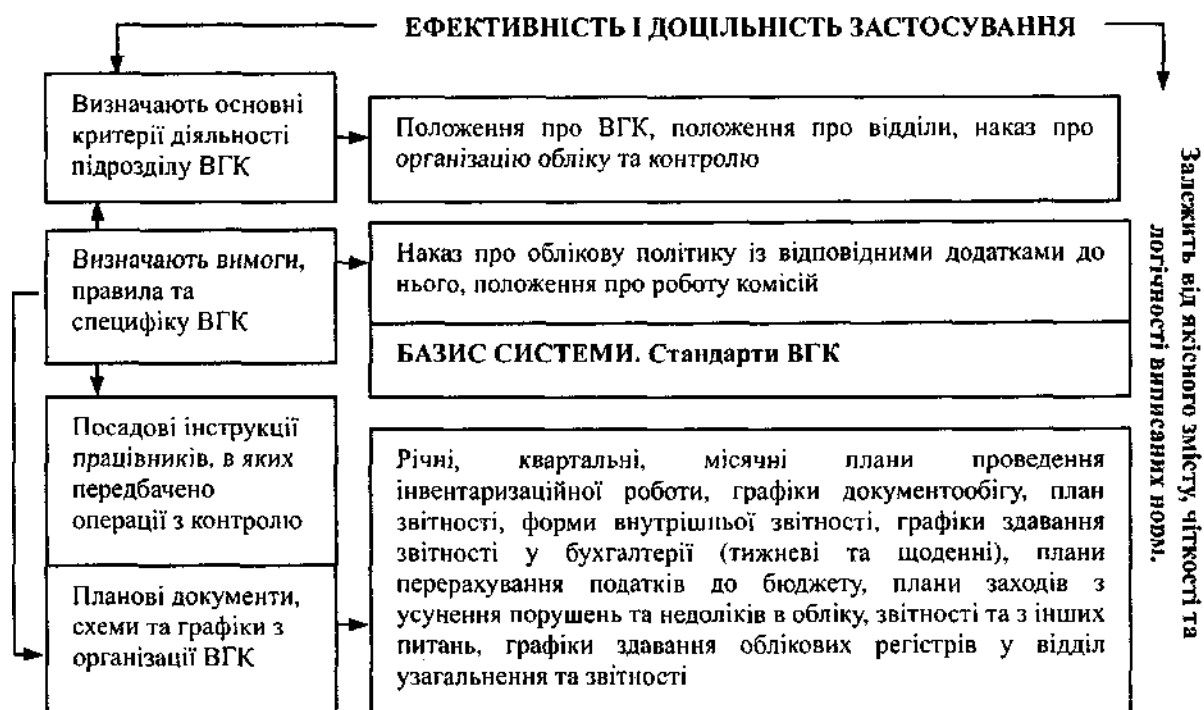

Рис 1. Структура регламентного забезпечення ВГК (розроблено автором)

У зв'язку з цим, доцільною є розробка та впровадження на підприємстві ефективних стандартів ВГК, які, відповідно до аналізу досліджень Пантелеєва В.П. [1] та Рибалко Л.В. [2], повинні мати наступну структуру:

- «професійно-кваліфікаційні вимоги та етика поведінки працівників, що реалізують ВГК» - формується виходячи з вимог керівника, щодо наявності відповідних знань, вмінь, навичок, тобто, компетенції контролерів підприємства. З нашої точки зору, професійно-кваліфікаційні вимоги до контролерів підприємства доцільно класифікувати за особливостями їх роботи та займаної посади, що дозволить сформулювати найбільш конкретний склад відповідного документу. Крім того, доцільно встановити вимоги, щодо етики поведінки;
- «професійне зростання контролерів» - формується виходячи з вимог постійного підвищення рівня знань контролерів для ефективного виконання їх зобов'язань (з цією метою, він має брати участь у наукових семінарах та ін.);
- «якість робіт контролера» - формується виходячи з вимог оцінки дій контролерів відповідними внутрішніми або зовнішніми аудиторами для забезпечення високої результативності роботи;
- «взаємовідносини між контролерами та співпраця з особами, які оцінюють якість їх робіт» - формується виходячи з вимог підтримки контролерами (у

процесі виконання своїх службових обов'язків) нормальних ділових стосунків з співробітниками підприємства та службами, що оцінюють якість їх робіт;

- «методологічні засади ВГК підприємства» - формується виходячи з вимог до розкриття основних системних аспектів структури наукового знання про контроль. Дослідивши наукові положення, Пантелєєва В.П. [1] нами сформульовані наступні загальні положення стандарту: контрольні дії повинні бути збалансованими за допомогою моделі ВГК підприємства; при визнанні активів підприємства ВГК є визначальним; основним підходом до методології ВГК є добір контрольних процедур за видами діяльності роздрібного підприємства (до основних з них належать: відокремлення заходів щодо контролю здійснюваного бухгалтерією від адміністративного та бюджетного; проведення службових розслідувань; створення схем контролю типових операцій та системи внутрішньої звітності); усунення виявлених засобами ВГК відхилень у встановлені терміни; складання звітності на основі інформаційних систем бухгалтерського та управлінського обліку.

Звичайно, перелік окреслених стандартів є приблизним, оскільки повинен формуватися виходячи з потреб підприємства, проте, він визначає загальні орієнтири для стандартизації процесу ВГК на роздрібному підприємстві, що важливо, у зв'язку з відсутністю його регламентованого порядку на державному рівні.

Висновки та пропозиції. Результати дослідження дозволяють зробити висновки:

- 1) організація ВГК забезпечується його регламентним забезпеченням, базисом формування якого є система стандартів; 2) стандартизація є передумовою ефективності системи ВГК, завдяки забезпеченню: самоорганізації відповідної системи та єдиної її методологічної бази; структуризації внутрішніх елементів та можливості врахування передових розробок та досвіду; унеможливлення внутрішніх конфліктів. Таким чином, для ефективної організації системи ВГК доцільною є стандартизація його процесу.

Список використаних джерел

1. Пантелєєв В.П. Концепція внутрішньогосподарського контролю діяльності підприємств: методологія, організація, розвиток: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук.: спец. 08.00.09 / В.В.Пантелєєв //Київ, 2009. - С. 3-11.

2. Рибалко Л.В. Внутрішньогосподарський контроль в аграрних підприємствах: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд.екон.наук.: спец. 08.00.09 / Л.В. Рибалко //.. - Київ., 2009. - 23 с.

3. Усач Б.Ф. Контроль і ревізія (Підручник) / Б.Ф. Усач- [4-те вид.] - К.: Знання-Прес, 2002. -С. 12-13.

Annotation.*In the article was certain features of effective organization the system of internal economic control in enterprises of retail business. In the article was certainly, that process of n internal economic control organization provided its regulation ensuring, which base of forming was the standards system. The introduction of its pre-condition to efficiency system of internal economic control, due to providing: independent organization of the proper system and unique it methodological base; logical selection of internal elements; account of front-rank developments and experience and et al.*

Key words: *internal economic control, standardization, standard, regulation, control process, efficiency, independent organization.*

УДК 336.02

О.В. Тарасова, старший викладач,

Донецький державний університет управління

аспірант, Донецький національний університет

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВАЛЮТНОГО ТА БАНКІВСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЯК ФАКТОР СТРАТЕГІЧНИХ ЗМІН В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

У статті обґрунтовується необхідність трансформації валютного та банківського регулювання з метою залучення інвестицій і припинення витоку капіталу з України, що дозволило б забезпечити стійкий економічний ріст економіки.

Ключові слова: *інвестиції, валютне регулювання, валютний ринок, капітал.*

Постановка проблеми. Одним з головних факторів економічного прориву, що досягався тими або іншими країнами за останні десятиліття, незмінно були іноземні інвестиції, значні обсяги яких вдавалося залучати завдяки виконанню двох ключових умов. Перше - лібералізація ринків капіталу, що полегшувала приплив іноземних ресурсів. Друга умова - розумна й зважена економічна політика в цілому, що робила інвестиції в країну перспективними і вигідними.

З іншого боку, головним довгостроковим інвестором будь-якої успішної економіки в остаточному підсумку завжди виявлявся інвестор внутрішній, якщо держава була здатна забезпечити сприятливі умови для довгострокових заощаджень своїх громадян і

3. Усач Б.Ф. Контроль і ревізія (Підручник) / Б.Ф. Усач- [4-те вид.] - К.: Знання-Прес, 2002. -С. 12-13.

Annotation.*In the article was certain features of effective organization the system of internal economic control in enterprises of retail business. In the article was certainly, that process of n internal economic control organization provided its regulation ensuring, which base of forming was the standards system. The introduction of its pre-condition to efficiency system of internal economic control, due to providing: independent organization of the proper system and unique it methodological base; logical selection of internal elements; account of front-rank developments and experience and et al.*

Key words: *internal economic control, standardization, standard, regulation, control process, efficiency, independent organization.*

УДК 336.02

О.В. Тарасова, старший викладач,

Донецький державний університет управління

аспірант, Донецький національний університет

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВАЛЮТНОГО ТА БАНКІВСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЯК ФАКТОР СТРАТЕГІЧНИХ ЗМІН В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

У статті обґрунтовується необхідність трансформації валютного та банківського регулювання з метою залучення інвестицій і припинення витоку капіталу з України, що дозволило б забезпечити стійкий економічний ріст економіки.

Ключові слова: *інвестиції, валютне регулювання, валютний ринок, капітал.*

Постановка проблеми. Одним з головних факторів економічного прориву, що досягався тими або іншими країнами за останні десятиліття, незмінно були іноземні інвестиції, значні обсяги яких вдавалося залучати завдяки виконанню двох ключових умов. Перше - лібералізація ринків капіталу, що полегшувала приплив іноземних ресурсів. Друга умова - розумна й зважена економічна політика в цілому, що робила інвестиції в країну перспективними і вигідними.

З іншого боку, головним довгостроковим інвестором будь-якої успішної економіки в остаточному підсумку завжди виявлявся інвестор внутрішній, якщо держава була здатна забезпечити сприятливі умови для довгострокових заощаджень своїх громадян і

підприємців, а по оцінкам експертів, населення зберігає в «кубушках» як мінімум 50-70 млрд. дол.

У цей час держава поки не розробила заходів в результаті яких тіньові заощадження українців працювали б на економіку країни. Що стосується іноземних інвестицій то необхідно відзначити, що в Україну поступають в основному тільки спекулятивні гроші, здатні при ліберальних умовах на ринку в будь-який момент дестабілізувати ситуацію. Реальною довгостроковою інвестицією, як показують підрахунки Національного банку, стає тільки кожний двадцятий долар, з тих, що надійшов у країну [1].

Таким чином, існує явна необхідність удосконалювання законодавства в цілому і валютному регулюванні зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою послужили роботи вітчизняних і закордонних авторів, присвячені різним аспектам формування й функціонування механізму валютного регулювання. Великий внесок у дослідження питань валютного регулювання належить вітчизняним ученим і вченим із країн СНД, що присвятили даній проблемі праці як монографічного, так і прикладного характеру. Функціонування і розвиток міжнародних валютних відносин, світового валютного ринку, міжнародних фінансових інститутів знайшли відбиття в працях Смыслова Д.В., Красиной Л.Н., Эбе Ф., Линдберта П.Х., Борисова С.М., Кузнецова В.С., Панфилова И. Д, Абалкина Л.И., Макогона Ю.В. і інших.

Метою даної роботи є аналіз ефективності застосовуваних методів валютного регулювання і на цій основі розробку пропозицій, спрямованих на вдосконалювання валютного законодавства.

Основні результати дослідження. Процеси, що протікають у валютній сфері, мають принципове значення для економічного розвитку України. Валютне регулювання, у традиційному визначенні, являє собою сукупність всіх заходів, проведених державою і Національним банком у сфері валютного та грошового обігу, з кінцевою метою впливу на економіку країни і купівельну здатність національної валюти. Це також сукупність заходів, здійснюваних у сфері міжнародних валютних і інших економічних відносин відповідно до поточних та стратегічних цілей країни. Діяльність Національного банку України багато в чому визначає динаміку грошових агрегатів, рівень процентних ставок на фінансовому ринку, темп росту активів банківської системи. Таким чином, вона впливає на динаміку інвестицій в основний капітал, фінансованих за рахунок позикових коштів, а також споживчого

кредитування, що у всіх промислово розвинених країнах виступає як найважливіший фактор економічного росту.

На валютному ринку України присутні очевидні ризики, що піддають сумніву доцільність його масштабної лібералізації. Це виражається по-перше в структурі кількості іноземної валюти, яка надходить у країну, а саме приблизно половина її доводиться на експортні доходи, чверть - на зовнішні запозичення та гроші, покладені на депозити. Іноземна ж валюта, що заводитьися на тривалий час у формі інвестицій, становить приблизно 5% тобто в п'ять разів менше, ніж запозичення [2]. У такий спосіб 5% валюти, що заходить у країну на інвестиційні цілі, - незначні по обсязі. Учинність цього вони не здатні компенсувати потенційні ризики відтоку запозиченої валюти. По-друге, структура валюти, що надходить від експорту дуже одновекторна. За роки незалежності наша економіка скотилася від виробництва машин і обладнання до переважного випуску сировинної продукції. Не дивно, що падіння її кон'юнктури на міжнародних ринках два роки тому стала однією із причин вітчизняної кризи. Як тільки в другому півріччі 2008 року сталь подешевіла у два рази, у нас миттєво виникли проблеми з надходженням валюти, внаслідок чого обсяг її пропозиції на міжбанківському ринку в четвертому кварталі скоротився на 40% [3].

І по-третє, іноземні інвестиції здійснюються в значній мірі з офшорів - Кіпру, Нідерландів і Британських Віргінських Островів. Що є безпосереднім індикатором відсутності інтересу до України великого західного інвестора.

По індексі конкурентноздатності Давосського форуму Україна цього року опустилася з 82-го на 89-е місце з 139 економік. Нас обганяють Албанія, Руанда і Шрі-Ланка. Відповідно до звіту PoliticalRiskAtlas 2011 за минулий рік в Україні погіршилися показники корпоративного керування і макроекономічної стабільності, дотримання прав людини в роботі правоохоронних органів і критично знизився рівень утворення. Щорічний індекс інвестиційних ризиків розраховується для 196 країн з 2009 року. У рейтингу 2010 року Україна поліпшила в порівнянні з 2009 роком свою інвестиційну привабливість і перемістилася з 62-го на 74-е місце (1-е місце в рейтингу-найгірше), виявившись між Буркіна-Фасо (Африка, 73-е місце) і Республікою Східний Тимор (Індонезія, 75-е місце). У той же час, за даними компанії Maplecroft, в Україні, як і практично на всій території СНД, зберігається високий ризик для інвестицій приватного бізнесу [4].

Що стосується вивозу капіталу за рубіж, то як показує світовий і вітчизняний досвід - експорт приватного капіталу впливає на економіку капіталоекпортируймої

країни. Для України це протиріччя зводиться до того, що вивіз приватного капіталу, з одного боку, підсилює її інтеграцію у світову економіку, підвищує конкурентноздатність ряду галузей української економіки та може сприяти її структурній перебудові, а з іншого боку, негативно впливає на платіжний баланс і золотовалютні резерви України, збільшує інвестиційну кризу в країні і зменшує доходи державного бюджету.

Висновки. Враховуючи зазначені фактори в умовах світової фінансової кризи органам державної влади необхідно: по-перше - здійснювати ефективну політику регулювання банківського сектору (розширення безготівкових розрахунків, підвищення ефективності активно-пасивних операцій НБУ в регулюванні ліквідності банків, застосування методів до посилення ролі процентної політики та ін.); по-друге, поліпшення регулювання грошово-кредитного ринку та зниження інфляційного тиску і, насамперед, збільшення довіри до національної грошової одиниці і банківської системи, оскільки саме від стабільності й надійності її роботи залежить можливість розвитку економіки і виход з кризового стану.

Таким чином, трансформацію валютного й банківського законодавства необхідно проводити виважено, виявивши оптимальні переваги залучення інвестицій у країну, послідовно відстоюючи свої інтереси при інтеграції на світовому ринку, сприяючи досягненню цілей, що стоять перед економікою країни.

Список використаних джерел

1. Валютная либерализация: между Сциллой и Харибдой. Отчет о мероприятии. [Текст] // Зеркало недели. - 2010. - N38 (818). - С. 11-13.
2. Статистика [Електронний ресурс] // Національний банк України. - Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/Statist/index.htm>.
3. Показники діяльності банків [Електронний ресурс] // Асоціація Українських банків. - Режим доступу: <http://www.aub.com.ua/ua/2009.html>
4. Украина догнала Буркина-Фасо в рейтинге инвестиционной привлекательности. [Текст] // Коммерсантъ-Украина. - Режим доступу: <http://ukranews.com/ru/news/economics/2011/01/19/35322>.

Annotation. *In the article the necessity of transformation of the currency and bank adjusting is grounded with the purpose of bringing in of investments and halt of capital outflow from Ukraine, that would allow to provide strong economic growth of economy.*

Key words: *investments, currency adjusting, currency market, capital.*

РОЛЬ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ

У статті висвітлено значення внутрішнього аудиту, його вплив на ефективність управління якістю на підприємстві, визначено особливості його організації та проведення.

Ключові слова: внутрішній аудит, контроль, менеджмент якості, система управління.

Актуальність проблеми. Із переходом української економіки до ринкових відносин, вітчизняний виробник змушений прийняти зовнішні зміни і перебудувати виробничо-господарську діяльність підприємства, або ж «звільнити дорогу» більш підприємливим конкурентам. Такий стан речей призводить до радикальних змін у плануванні, обліку, контролі діяльності та трансформації системи управління організаціями. На сьогодні найкращим інструментом реформування діяльності підприємства можна назвати сучасні системи управління якістю.

Система менеджменту якості повинна періодично проходити процедуру внутрішнього аудиту, який виступає одним із інструментів моніторингу, аналізу і поліпшення функціонування системи менеджменту якості. Внутрішній аудит виступає невід'ємним і важливим елементом управлінського контролю. Міжнародні стандарт ISO серії 9000 підкреслюють значення аудиту як інструмента керівництва організацією щодо збору об'єктивних даних і підтвердження ефективного впровадження і функціонування системи менеджменту якості. Хоча, ще до недавнього часу внутрішні перевірки вважалися «чорною» роботою і не були належно оцінені. На сьогодні, внутрішній аудит нині в моді, тож багато керівників та власників запроваджують його, часто навіть не усвідомлюючи масштабів його потенціалу.

Постановка проблеми. Як відомо, внутрішній аудит є одним з небагатьох елементів системи менеджменту, (поряд з аналізом керівництва, корегуючими діями управлінням документацією і даними), які в основному визначають її відповідність обраній моделі, а також результативність і ефективність, відповідно правильна орга-

нізація внутрішнього аудиту на підприємстві зумовлює успіх при подальшому підтвердженні відповідності вимогам.

Метою статті є визначення ролі і особливостей організації та проведення внутрішнього аудиту системи менеджменту якості на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Аудит означає перевірку, ревізію. Але варто пам'ятати, що внутрішній аудит не має нічого спільного з тими перевітками, які проводилися на підприємствах за часів Радянського Союзу. Аудит якості - це систематичний, незалежний і документований процес отримання доказів аудиту та об'єктивного їх оцінювання з метою встановлення ступеня виконання узгоджених критеріїв аудиту.

Внутрішній аудит якості орієнтується на виявлення причини виникнення невідповідностей в системі якості, процесах чи продуктах (послугах) організації. Звідси виникає і основна мета аудиту - зібрати об'єктивні докази, які дозволять виявити невідповідності у процесах, продуктах (послугах) чи системі якості. Роль внутрішніх перевірок є особливо великою на початкових етапах впровадження системи управління якістю. Основним результатом проведеного аудиту якості має бути набір можливостей поліпшення роботи організації. Тому важливе значення мають об'єктивні докази, які аудитори виявляють у ході проведення перевірки. Отримати такі докази можливо лише в тому випадку, коли критерії аудиту і правила оцінки невідповідностей є чіткими і не припускають різного тлумачення.

Основними учасниками процесу аудиту якості виступають замовник аудиту, аудитори, технічні експерти, сторона (організація), що перевіряється.

Проведення аудиту якості має ряд особливостей.

По-перше, аудит це систематичний процес, отже, він має проводитися в організації з певною запланованою періодичністю. Якщо проводиться внутрішній аудит, то періодичність проведення такого аудиту організація встановлює самостійно. Цикл періодичності внутрішнього аудиту має становити не більше 1 року.

По-друге, незалежність аудиту зумовлюється непричетністю спеціалістів, що проводять аудит до результатів роботи, яку вони перевіряють. Така незалежність забезпечується для внутрішнього аудиту вибором аудиторів з різних підрозділів організації.

По-третє, аудит - це документований процес, тому всі його етапи, порядок та вимоги проведення, результати мають бути представлені документально. В якості доказів аудиту можуть виступати записи, документи або факти виконання робіт.

По-четверте, аудит має проводитися відповідно до узгоджених критеріїв аудиту. Під узгодженими критеріями аудиту необхідно розуміти вимоги нормативних документів (зовнішні чи внутрішні стандарти (процедури, схеми робіт, регламенти)). Таким чином, в якості критеріїв аудиту можуть виступати будь-які нормативні документи, в яких представлені вимоги, які підлягають перевірці. Узгодженість критеріїв аудиту забезпечується прийняттям цих критеріїв сторонами аудиту. Наприклад, організація приймає на себе зобов'язання відповідати вимогам стандарту ISO9001:2008, а орган з сертифікації приймає на себе зобов'язання провести аудит її системи якості на відповідність вимогам ISO9001:2008.

Аудит системи менеджменту якості відноситься до видів аудиту, які не регламентуються вітчизняним чи міжнародним законодавством. Відповідно, не існує обов'язкових законодавчих норм для визначення порядку і правил аудиту систем якості, визначення вимог до аудиторів і необхідної звітності. Пов'язано це з тим, що сертифікація систем якості відноситься до добровільної сфери сертифікації і всі роботи, пов'язані з побудовою і впровадженням системи якості є добровільною ініціативою господарюючих суб'єктів. Тому, для організацій, що займаються аудитом систем якості немає необхідності отримувати ліцензію, або будь-які інші дозвольні документи для ведення цього виду діяльності. Для проведення внутрішнього аудиту таких документів тим паче не передбачається.

Про незаперечні переваги впровадження внутрішнього аудиту на підприємстві говорити можна дуже довго, та важливо пам'ятати, що кожна перевірка є завадою у роботі підрозділа, відволіканням працівників від виконання їх посадових обов'язків. А це може викликати негативну реакцію в колективі. Виходячи з вище сказаного, варто зазначити, що при проведенні внутрішнього аудиту повинен бути чіткий план з виокремленою головною задачею, визначеними критичними точками перевірки. А, відповідно, вирішальним фактором успіху чи провалу аудиту є мистецтво аудитора - його професійність та досвід.

Список використаних джерел

1. Зіміна Г. К. Вигоди для організації від впровадження системного менеджменту якості у відповідності із вимогами та настановами ДСТУ ISOсерії 9000-2001 / Г.К. Зіміна // Оконные технологии. - 2007. -№28. - С. 104-107.
2. Шевченко А. Впровадження систем управління якістю на українських підприємствах / А. Шевченко, Є. Шубін. //Стандартизація, сертифікація, якість. - 2003. - №4. - С. 53-56.

Annotation. *In the article the value of internal audit, his influence, is reflected on efficiency of quality management on an enterprise, the features of his organization and leadthrough are certain.*

Key words: *internal audit, control, management of quality, control system.*

УДК 332.146.3:336

І.В. Гевелюк, старший лаборант,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Розкрито поняття аналізу фінансового стану підприємства, необхідність проведення своєчасного та об'єктивного аналізу вітчизняних підприємств на сучасному етапі розвитку України, окреслено механізм оцінки фінансовою стану підприємства.

Ключові слова: *фінансовий стан підприємства, модель механізму оцінки фінансового стану підприємства, етапи проведення фінансового аналізу.*

Постановка проблеми. Сучасний стан ринкових відносин в Україні супроводжується відповідальністю та самостійністю підприємств та інших суб'єктів ринку, у розробленні та ухваленні управлінських рішень, ефективність яких значною мірою визначається об'єктивною, своєчасною та всебічною оцінкою їх фінансового стану.

У кризових умовах розвитку економіки зростає актуальність питань, пов'язаних з вибором та уніфікацією системи прийомів, методів та показників оцінки фінансового стану підприємства, оскільки саме правильний їх вибір, послідовність та методика розрахунків, враховуючи поставлену мету, дозволить розробити ефективний механізм для всебічної та якісної оцінки фінансової діяльності підприємства. В умовах кризи саме від якості проведення оцінки фінансового стану підприємства залежить і якість здійснення фінансового управління стосовно оперативного реагування на зміни в зовнішньому ринковому середовищі, визначення заходів щодо забезпечення підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності, та забезпечення стабільного розвитку підприємства.

Аналіз джерел. Методологічні основи дослідження в області оцінки фінансового положення підприємств різних форм власності та організаційно-правових форм функціонування зустрічаються в працях провідних вітчизняних та зарубіжних

Annotation. In the article the value of internal audit, his influence, is reflected on efficiency of quality management on an enterprise, the features of his organization and leadthrough are certain.

Key words: internal audit, control, management of quality, control system.

УДК 332.146.3:336

І.В. Гевелюк, старший лаборант,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Розкрито поняття аналізу фінансового стану підприємства, необхідність проведення своєчасного та об'єктивного аналізу вітчизняних підприємств на сучасному етапі розвитку України, окреслено механізм оцінки фінансовою стану підприємства.

Ключові слова: фінансовий стан підприємства, модель механізму оцінки фінансового стану підприємства, етапи проведення фінансового аналізу.

Постановка проблеми. Сучасний стан ринкових відносин в Україні супроводжується відповідальністю та самостійністю підприємств та інших суб'єктів ринку, у розробленні та ухваленні управлінських рішень, ефективність яких значною мірою визначається об'єктивною, своєчасною та всебічною оцінкою їх фінансового стану.

У кризових умовах розвитку економіки зростає актуальність питань, пов'язаних з вибором та уніфікацією системи прийомів, методів та показників оцінки фінансового стану підприємства, оскільки саме правильний їх вибір, послідовність та методика розрахунків, враховуючи поставлену мету, дозволить розробити ефективний механізм для всебічної та якісної оцінки фінансової діяльності підприємства. В умовах кризи саме від якості проведення оцінки фінансового стану підприємства залежить і якість здійснення фінансового управління стосовно оперативного реагування на зміни в зовнішньому ринковому середовищі, визначення заходів щодо забезпечення підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності, та забезпечення стабільного розвитку підприємства.

Аналіз джерел. Методологічні основи дослідження в області оцінки фінансового положення підприємств різних форм власності та організаційно-правових форм функціонування зустрічаються в працях провідних вітчизняних та зарубіжних

економістів. Засновниками розробки і розвитку даного питання вважають представників англо-американської школи, серед них: Р. Фоулк, Дж. Кеннон, Р. Сміт, Дж. Хоріган і т. д. В Росії останні дослідження в даній області відображені у працях В. В. Ковальова, А. Д. Шеремета, Р. С. Сафуліна, О. С. Стоянової і інших авторів, в Україні - у працях О. М. Подерьогіна, Р. В. Руда, М. Я. Дем'яненко, С. В. Довбні та ін.

Проте в сучасних умовах відсутність єдиної, комплексної системи оцінки фінансового стану суб'єкта господарювання забезпечує актуальність даного питання. Накопичений досвід потребує критичного огляду, систематизації методів оцінки фінансового стану, вивчення позитивних та негативних сторін в процесі їх практичного використання.

Метою даного дослідження є поглиблення теоретико-методичних засад та розробка рекомендацій щодо удосконалення механізму аналізу фінансового стану підприємства.

Виклад основного матеріалу. За роки, що минули від початку радикального реформування адміністративно-командної економіки, оцінка фінансового стану підприємств набувала різних визначень, наприклад: «фінансовий стан», «фінансова стійкість», «фінансове положення», «фінансова позиція» [1]. При визначенні цих категорій оцінка фінансового стану набувала різних тлумачень.

Так при визначенні суті фінансового стану підприємства в працях Г. Б. Поляка, Т. А. Краєва, В. М. Родионової, Ю. Я. Вавилова фінансовий стан зводиться тільки до наявності та використання оборотних коштів та фінансових ресурсів [6]. В працях Ізмайлова при визначенні фінансового стану підприємства зі складу фінансових відносин виокремленні кредитні [4, с. 83]. Такі науковці як Моляков, Савицька, Болух фінансовий стан визначають як показник конкурентоздатності. У деяких роботах, наприклад, [7; 3] сутність фінансового стану зводиться лише до платоспроможності і кредитоспроможності.

І. О. Бланк для висвітлення питань фінансового стану пропонує поняття «фінансова позиція». На думку І. О. Бланка фінансова позиція є станом обсягу та структури активів, капіталу, а також основних фінансових результатів діяльності підприємства на певну дату [2].

Очевидно, що вичерпний огляд визначень фінансового стану підприємства проводити не доцільно, оскільки, за деяких уточнень він, перш за все, буде тавтологічним. Аналіз визначень фінансового стану підприємства, наведених відомими фахівцями, дозволяє зробити висновок, що вони не є автентичними, однак

відрізняються в основному лише різним ступенем деталізації, що все ж ускладнює чітке їх розуміння й сприйняття. Провівши аналіз досить великої кількості визначень, сформулюємо власний погляд на зміст аналізу фінансового стану підприємства, як етапу економічного аналізу. Аналіз фінансового стану підприємства - це етап економічного аналізу щодо квантифікації за допомогою економіко-математичного інструментарію результатів виробничо-господарської та фінансової діяльності підприємства з метою аналізу можливих варіантів розвитку, який дозволяє обґрунтовувати й обирати оптимальні стратегічні управлінські рішення.

Фінансовий стан підприємства здійснює безпосередній вплив на виробничу й комерційну діяльність, забезпеченість підприємства матеріальними й фінансовими ресурсами й, у свою чергу, залежить від результатів виробничої та комерційної діяльності, «... він є синтетичним виразником виробничо-господарської та фінансової діяльності підприємства [5, с. 117]». Тобто, аналіз фінансового стану підприємства є квінтесенцією всієї господарської діяльності, «лакмусовим папірцем» стану «фінансового здоров'я» для внутрішніх користувачів і «візитною карткою» для зовнішніх.

Сучасні умови функціонування господарюючих суб'єктів в Україні характеризуються високим рівнем нестабільності в економіці, що підтверджується аналізом статистичних даних. Так, темп падіння ВВП у 2009 р. склав 15,1%, обсяг капіталовкладень в економіці зменшився на 41,5%, обсяги промислової продукції скоротились на 21,9%. Таким чином, в останні роки спостерігається падіння основних показників, що характеризують розвиток як економіки в цілому, так і промисловості. Протягом періоду 2006-2009 рр. понад третина підприємств працювали збитково (за виключенням його зниження на 1 відсотковий пункт у 2007 році, що було породжено тимчасовим економічним піднесенням). Так, у 2008 році питома вага збиткових підприємств зросла на 4,7 відсоткових пункти, а у 2009 р. - на 2,7 [8]. За даними показниками можемо спостерігати тенденцію до погіршення фінансового стану підприємств. Причинами даного процесу можуть бути чинники як мікро- так і макро середовища. Однак можна виділити певні особливості кризового фінансового стану, пов'язаного з неплатоспроможності українських підприємств, порівняно з практикою західних країн. До них відносять:

1. Організаційну та психологічну невідповідність до ринкових відносин внаслідок залежності від бюджетного фінансування різних рівнів.
2. Відсутність або мало розвинута служба маркетингу.

3. Нездатність до швидкої перебудови на випуск нових видів продукції чи послуг.
4. Слабке володіння економічним мисленням керівного апарату, та ін.

Оцінку фінансового стану підприємства здійснюють за низкою методик розроблених міністерствами, Національним Банком України та комерційними банками. Основу таких методичних підходів було закладено ще з 1998 року Агентством з питань запобігання банкрутства підприємств та Державною податковою адміністрацією України. Удосконалені варіанти останнього розроблення висвітлено у Методичних рекомендаціях з аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій у 2000-2003 рр.

Розглядаючи економічний аналіз як мегатехнологію управління, яка має суттєвий вплив на формування управлінських рішень на всіх стадіях управління, дати дефінітивне визначення задач економічного аналізу фінансового стану підприємства, вирішення яких будуть однаково вагомими для різних категорій користувачів, практично неможливо. Із цих причин в практиці економічного аналізу фінансового стану підприємства задачі аналізу визначають селективно, як відносно специфіки діяльності підприємства, напрямків аналізу (ретроспективного, оперативного, перспективного), так і кола користувачів, які зацікавлені в результатах аналізу.

Отже, провівши аналіз великої кількості моделей аналізу фінансового стану підприємства, пропонуємо розглянути наше бачення проведення даного процесу. На нашу думку в основі побудови даної моделі доцільно використовувати масштабність завдань, що ставляться в процесі аналізу.

Запропонований підхід до формування моделі фінансовою стану підприємства ґрунтується на проведенні чотирьох етапів аналізу, причому на кожному з них суб'єкт може отримати висновок щодо фінансового стану об'єкта аналізу. У цьому зв'язку розглянемо кожний з етапів аналізу.

Рис. 1. Етапи проведення аналізу фінансового стану підприємства

Першим етапом є проведення експрес-аналізу фінансового стану підприємства. Вихідними даними для проведення експрес-аналізу є окремі статті балансу підприємства, які використовуються для розрахунку незалежних змінних. Мета експрес-аналізу фінансово-господарської діяльності полягає в оцінці умов роботи підприємства у звітному періоді, виявленні основних тенденцій показників його діяльності (рентабельність, оборотність активів, ліквідність балансу і т.д.), а також якісних змін в майновому та фінансовому положеннях. При цьому необхідно звертати увагу на алгоритм розрахунку основних показників. Експрес-аналіз завершується висновком про доцільність подальшого поглибленого (детального) аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства, якщо даний висновок є позитивним розпочинається наступний етап дослідження - проведення стандартного аналізу.

Вихідними даними для проведення стандартного аналізу є основна фінансова звітність підприємства (форми 1-3). Загальна оцінка фінансового стану підприємства проводиться за такими основними етапами:

1. Складання агрегованого балансу та його оцінка через горизонтальний й вертикальний аналіз за статтями). Такий аналіз дасть змогу виявити, за рахунок яких джерел сталися зміни у структурі основних статей балансу).
2. Розрахунок системи коефіцієнтів
3. Порівняння коефіцієнтів із нормативними або з середніми по галузі.

4. Висновки щодо загальної оцінки фінансового стану підприємства.

Третій етап - це діагностика банкрутства підприємства. Основним завданням даного етапу є оцінка результатів господарської діяльності за попередній та поточний роки, виявлення факторів, які позитивно чи негативно вплинули на кінцеві показники роботи підприємства, та прийняття рішення про визначення підприємства платоспроможним (неплатоспроможним). Оцінка ймовірності банкрутства проводиться з використанням різних моделей іноземних і вітчизняних авторів, таких як Тафлер, Альтман, Ліс, Савицька, Терещенко і ін.

Завершальним етапом є визначення інтегрального показника фінансового стану підприємства та порівняння його з аналогічними показниками конкурентів по галузі. Методики інтегральної оцінки фінансового стану підприємства передбачають розрахунок інтегрального показника на базі узагальнюючих показників. Механізм проведення узагальнюючої оцінки фінансового стану підприємства має наступну послідовність:

- 1) для кожного *i*-го показника фінансового стану окремого підприємства фіксується його найкраще значення серед значень, отриманих різними підприємствами (обмежень щодо кількості аналізованих показників і підприємств немає);
- 2) обчислюється ступінь відхилення показника конкретного підприємства від найкращого значення для групи підприємств;
- 3) визначається рейтингова оцінка для кожного підприємства з використанням різних формул, спільне в яких поняття середньоквадратичного відхилення;
- 4) підприємства ранжують відповідно до рейтингової оцінки, причому ранжування може відбуватися як в порядку від меншої оцінки до більшої, так і у порядку від більшої рейтингової оцінки до меншої.

Після проходження всіх чотирьох етапів фінансового аналізу робиться остаточний висновок (оцінка) щодо фінансового стану підприємства та ймовірності його банкрутства.

Висновки. Вміння здійснювати ефективне фінансове управління суб'єктом господарювання залежить не лише від видів та мети його проведення, а також від доцільності використання того чи іншого методу аналізу фінансового становища підприємства, його адаптації до сучасних умов розвитку. Цим і зумовлені наукове та практичне значення дослідження механізму оцінки фінансового стану підприємства.

Теоретична дослідження потребує критичного огляду, систематизації методів для з'ясування їхніх недоліків та переваг, виявлених у процесі їхнього практичного

застосування. На основі зазначених теоретичних підходів з'ясовано, що використання різних видів, прийомів та методів аналізу для конкретних цілей визначення фінансового стану підприємства в сукупності становить механізм його оцінки. В межах запропонованого підходу до фінансового аналізу виокремлено чотири послідовні етапи: експрес-аналіз, стандартний, визначення інтегрованого показника та оцінка ймовірності банкрутства підприємства. В ході аналізу фінансового стану підприємства можуть використовуватися найрізноманітніші прийоми, методи та моделі, їхня кількість та широта застосування залежать від конкретних цілей аналізу та визначаються його завданнями в кожному конкретному випадку.

Список використаних джерел

1. Белолипецкий В.Г. Финансы фирмы: / В.Г. Белолипецкий. -М.:ИНФРА-М, 1998. - 298 с.
2. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. Т. 2. - К.: Ника-Центр. - 2007. - 487 с.
3. Івахненко В.М., Економічний аналіз: Навч. метод., посібник / Івахненко В.М., Горба-ток М. І., Львовчик В. С. - К.: КНЕУ, 1999. - 176 с.
4. Гзмайлова К.В. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. / К. В. Ізмайлова- К.: МАУП, 2001. - 152 с.
5. Мних Є.В.Економічний аналіз діяльності підприємства: / Є.В.Мних. - К., КНТЕУ, 2008. - 513с.
6. Руда Р. В. Аналіз фінансового стану підприємств та його значення в сучасних умовах. // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. - 2009. - №3(7). - С. 54-59.
7. Селезнева Н. Н., Ионова А. Ф. Финансовый анализ: / Селезнева Н. Н., Ионова А. Ф. - М.: ЮНИТИ - ДАНА, 2002. - 479 с.
8. Соціально-економічне становище України // Електронний ресурс - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Annotation. *The concept of analysis of the financial state of enterprise is exposed, necessity of lead through of timely and objective analysis of domestic enterprises on the modern stage of development of Ukraine, outlined mechanism of estimation financial the state of enterprise.*

Key words: *financial state of enterprise, model of mechanism of estimation of the financial state of enterprise, stages of lead through of financial analysis.*

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА СТАНУ І ТЕНДЕНЦІЙ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В ПРОМИСЛОВOSTІ УКРАЇНИ

Проаналізовано та оцінено стан і тенденції заробітної плати в промисловості України.

Ключові слова: *вартість робочої сили, витрати на робочу силу, заробітна плата, номінальна і реальна заробітна плата.*

Постановка проблеми. Кожне підприємство у своїй діяльності стикається з плануванням витрат на персонал, при цьому вагома частка з цих витрат припадає на оплату праці. Рівень оплати праці визначається не тільки якістю робочої сили, але й місцем роботи - видом діяльності і формою власності. Гідна заробітна плата дає можливість працівникові забезпечити не тільки власні потреби, а й забезпечувати гідне життя членам сім'ї. За висновками експертів ООН, гарантований мінімум для забезпечення відтворення трудового потенціалу країни має становити не менше 3 дол. США на годину (15 грн), тобто середньомісячна заробітна плата має становити не менше 400 дол. США. Середньомісячна заробітна плата в Україні в січні ц.р. зросла на 15%, порівняно з січнем 2009 р., і становила 1 тис. 916 грн. Про це йдеться в повідомленні Державного комітету статистики.

Для України досить актуальною залишається проблема подальшого реформування й підвищення заробітної плати в усіх галузях і видах економічної діяльності, а також у промисловості країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тією чи іншою мірою цієї проблеми у своїх дослідженнях торкається багато науковців. Питання заробітної плати віддавна перебуває в центрі уваги вчених. Їх розглядали ще представники «класичних» економічних шкіл: У Петті, А. Сміт, Д. Риккардр, К. Маркс. Проблеми заробітної плати на пострадянському просторі розглянуті у працях українських вчених Д. Богині, А. Калини, А. Колота, Е. Лібанової, В. Новікова, І. Петрової, М. Семикіної та їх російських колег Н. Вишневської, Н. Волгіна, В. Гімпельсона, Р. капелюшникові, Ю. Кокіна, Ю. Одегова, Р. Яковлева та інших. Ці вчені зробили вагомий внесок у теорію й практику організації заробітної плати. Та формування оновленого уявлення про створення і

застосування на практиці ефективної системи оплати праці персоналу підприємств потребує поглибленого аналізу й оцінки стану і тенденцій заробітної плати в Україні.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є аналіз і оцінка стану й тенденцій заробітної плати в промисловості України, виявлення недоліків і можливостей їх цілеспрямованого виправлення та цілісного формування систем оплати праці - від вироблення політики оплати до визначення методів індивідуальної оплати конкретних працівників.

Основний матеріал дослідження. Рівень оплати праці визначається також видом економічної діяльності (табл. 1) [1]. З таблиці видно, що номінальна заробітна плата підвищувалася стрімкими темпами. В економіці України у 2010 році вона була майже у 10 разів більша, ніж у 2000 р., а в деяких галузях різниця склала ще більшу величину. Водночас диференціація заробітної плати (міжгалузеве співвідношення найбільшої і найменшої зарплат становило: у 2008 р. - 4,1 раза; у 2009 р. - 3,9; у 2010 р. - 3,9 рази. Так найнижча заробітна плата спостерігалася у сільському та лісовому господарствах (111-1430 грн), а найбільша - у сфері фінансової діяльності (560- 4601 грн). рибальстві та рибацтві. У 2009-2010 рр. фінансова діяльність майже у 4 рази перевищує середню заробітну плату в економіці. У промисловості заробітна плата в 2010 році збільшилася у порівнянні з 2000 р. у 8,5 раза (302-2580 грн).

Отже, незадовільним були і залишаються міжгалузеві співвідношення заробітної плати. Це дає підстави стверджувати, що рівень заробітної плати в Україні значною мірою визначається належністю до визначеної сфери економічної діяльності, а не формується під впливом визнаних світовою практикою зарплатоутворюючих факторів, якими є кількість, якість і результати праці.

Таблиця 1

**Динаміка середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності
у 2000-2010 роках (в розрахунку на одного штатного працівника, грн.)**

Вид діяльності	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Зростання, разів
I	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Усього	230	311	376	462	590	806	1041	1351	1806	1906	2239	9,7
Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ним послуги	111	151	178	210	295	415	553	733	1076	1206	1430	12,9
Лісове господарство та пов'язані з ним послуги	175	224	271	350	498	668	851	1100	1311	1341	1787	10,2
Рибальство, рибництво	147	204	242	291	375	499	607	721	913	1028	1191	8,1
Промисловість	302	406	485	591	743	967	1212	1554	2017	2117	2580	8,5

I	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Будівництво	260	362	427	546	709	894	1140	1486	1832	1511	1754	6,7
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	226	284	330	394	509	713	898	1145	1514	1565	1874	8,3
Діяльність готелів та ресторанів	178	235	286	340	429	566	735	944	1221	1267	1455	8,2
Діяльність транспорту та зв'язку	336	460	573	685	843	1057	1328	1670	2207	2409	2726	8,1
Фінансова діяльність	560	833	976	1051	1258	1553	2050	2770	3747	4038	4601	8,2
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	278	373	437	527	667	900	1193	1595	2085	2231	2436	8,8
Державне управління	335	396	495	577	691	1087	1578	1852	2581	2513	2747	8,2
Освіта	156	224	267	340	429	641	806	1060	1448	1611	1889	12,1
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	138	183	223	279	351	517	658	871	1177	1307	1631	11,8
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	162	211	247	299	400	620	828	1090	1511	1783	2065	12,7

Дані www.ukrstat.gov.ua

Однією з основних макроекономічних пропорцій є співвідношення між темпами зростання продуктивності праці та реальною заробітною платою. Світовий економічний досвід довів, що зростання заробітної плати в економіці країни повинно супроводжуватися відповідним зростанням продуктивності праці. В Україні такої тенденції не спостерігається. Починаючи з 2001 року, темпи зростання реальної заробітної плати виявляються значно вищими за темпи приросту продуктивності праці. Зокрема, за 2000 - 2009 роки середньорічні темпи приросту реальної заробітної плати становили 19,2%, а темпи приросту продуктивності праці - 7,2%, тобто в 2,7 рази нижче. Конфедерація роботодавців України разом зі Спільним представницьким органом Сторони

роботодавців на національному рівні (СПО) не підтримує пропозиції Сторони профспілок щодо необґрунтованого збільшення темпів зростання заробітної плати, які є значно вищими ніж темпи приросту продуктивності праці та ВВП [2].

В Україні спостерігається нарощування питомої ваги оплати праці найманих працівників при скороченні частки валового прибутку компаній. Станом на кінець 2009 року Україна за часткою оплати праці у ВВП перевищила середній показник ЄС (49,1% проти 48,8% відповідно). Якщо порівнювати з країнами зі схожим рівнем розвитку, то Україна «вирвалася» далеко вперед. За даними Міжнародної організації праці (МОП), протягом останніх кількох років темпи зростання зарплат в Україні були одними з найвищих у світі. У 2009 році частка зарплат підскочила до 54% ВВП. Такий показник цілком зрозумілий: з одного боку, компанії прагнули зберегти персонал навіть ціною зменшення прибутку, з іншого - уряд зробив усе, щоб не скорочувати робочі місця й уникнути зниження зарплат у державному секторі. Загалом, за підсумками 2009 року українські підприємства отримали загальний збиток від звичайної діяльності в сумі 31,59 млрд. грн [2].

Очевидно, якщо заробітна плата зростає істотно вищими темпами, ніж продуктивність праці, то додаткові доходи кожним конкретним робітником не заробляються (за рахунок ефективнішої праці), а отримуються в порядку перерозподілу за рахунок доходів інших суб'єктів господарювання, зокрема роботодавців або власників бізнесу.

Як і в економіці в цілому, в промисловості середня номінальна заробітна плата у 2000-2010 р. зростала досить швидкими темпами - в 6, 7 разів у 2008 р., у 7,0 - 2009 р.; у 8,5 рази - 2010 році (табл. 2). Найнижчі темпи спостерігаються у целюлозно-паперовому виробництві та видавничій діяльності - у 5,6 разів, найвищі - у виробництві електричного, електронного та оптичного устаткування - в 12,1 разів. При цьому має місце тенденція зниження диференціації в оплаті праці - співвідношення найбільшої і найменшої зарплат склали: у 2000-2003 р. - 3,2:3,3, у 2004-2007 рр. - 2,8:2,6, у 2008 - 2010 рр. - 2,9:2,9.

Таблиця 2

Динаміка середньомісячної заробітної плати за видами промислової діяльності у 2000-2010 роках (в розрахунку на одного штатного працівника, грн.)

Вид діяльності	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010 р. щодо 2000 р., разів
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Промисловість	302	406	485	591	743	967	1212	1554	2017	2117	2580	8,5
Добувна промисловість	393	517	610	701	910	1246	1536	1970	2681	2894	3539	9,0
добування паливно-енергетичних корисних копалин	395	518	610	698	908	1245	1568	2041	2880	3135	3763	9,5
з нього добування кам'яного вугілля, лігніту і торфу	377	498	591	670	869	1198	1513	1978	2848	3104	3742	9,9
добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	392	514	611	709	916	1247	1458	1803	2216	2275	2945	7,5
Переробна промисловість	271	368	441	553	701	905	1137	1456	1849	1856	2281	8,4
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	281	364	423	496	597	780	986	1223	1618	1777	2137	7,6
текстильне виробництво; виробництво одягу, хутра та виробів із хутра	164	220	257	315	418	523	646	801	1011	1037	1322	8,1
виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	153	210	271	374	444	553	691	854	1033	1117	1403	9,2
оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	191	284	351	450	561	707	879	1078	1347	1313	1511	7,9
целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	394	497	574	666	800	998	1275	1545	1938	1981	2197	5,6
виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	490	634	824	951	1174	1470	1697	2145	2689	2974	3454	7,1
хімічне виробництво	318	421	471	581	748	1012	1261	1586	2047	2003	2586	8,1
виробництво гумових та пластмасових виробів	256	344	414	519	649	814	1020	1251	1598	1593	1880	7,3
виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	232	314	384	490	625	824	1067	1440	1818	1644	2001	8,6
металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	421	540	619	781	994	1287	1560	2003	2418	2429	2916	6,9

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
виробництво машин та устаткування	226	332	388	493	639	832	1068	1380	1791	1744	2253	10,0
виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	173	260	322	416	555	737	952	1264	1633	1658	2098	12,1
виробництво транспортних засобів та устаткування	263	352	440	563	704	864	1129	1492	1901	1704	2411	9,2
інші галузі промисловості	214	281	352	443	583	704	846	1053	1364	1248	1463	6,8
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	371	476	562	651	767	969	1228	1577	2111	2394	2843	7,7

Суперечливими і не відповідними принципу рівної оплати за рівну працю є міжкваліфікаційні (міжпосадові) співвідношення в рівнях оплати праці. При цьому в галузях з низькою заробітною платою ці співвідношення граничать з абсолютною зрівнялівкою (сільське господарство, галузі бюджетної сфери).

Водночас у галузях, підприємства яких займають монопольне положення на відповідних ринках, таких як фінансова діяльність, міжкваліфікаційні (міжпосадові) співвідношення в рівнях оплати праці на 3-5 пунктів перевищують відповідні європейські стандарти (співвідношення заробітків 10% працівників з найнижчою низкою і 10% з найвищою заробітною платою складає 1:8) [3].

Стан заробітної плати і мотивації праці характеризується також структурою фонду оплати праці, тобто співвідношенням його складових у загальному обсязі.

Розбіжності в оплаті праці за видами діяльності відображаються і на регіональних відмінностях (табл. 3). Найвищу заробітну плату отримують працівники підприємств тих регіонів, де сконцентровані підприємства гірничо-металургійного комплексу: Донецької, Дніпропетровської, Запорізької областей. Найнижчими виявилися показники у західних і поліських регіонах: Тернопільській, Волинській, Чернігівській, Вінницькій та Хмельницькій областях.

Таблиця 3

**Динаміка середньомісячної заробітної плати по регіонах у 2000-2010 роках
(в розрахунку на одного штатного працівника, грн.)**

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010 р. щодо 2000 р., разів
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Україна	230	311	376	462	590	806	1041	1351	1806	1906	2239	9,7
Автономна Республіка Крим	225	301	358	433	543	730	952	1220	1609	1707	1991	8,8
Вінницька	159	215	265	334	435	597	793	1028	1404	1511	1782	11,2
Волинська	150	201	253	319	412	591	773	1013	1380	1427	1692	11,3
Дніпропетровська	273	370	438	526	667	913	1139	1455	1876	1963	2369	8,7
Донецька	292	383	452	550	712	962	1202	1535	2015	2116	2549	8,7
Житомирська	164	220	268	334	434	602	793	1033	1404	1493	1785	10,9
Закарпатська	172	238	295	379	479	665	868	1091	1453	1562	1846	10,7
Запорізька	289	379	445	541	671	860	1091	1394	1812	1843	2187	7,6
Івано-Франківська	188	259	318	402	510	718	923	1180	1543	1627	1927	10,3
Київська	241	317	378	470	592	811	1058	1362	1852	1987	2295	9,5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Кіровоградська	170	231	282	353	455	624	819	1054	1428	1537	1815	10,7
Луганська	232	320	393	474	596	805	1022	1323	1769	1873	2271	9,8
Львівська	196	272	339	419	523	713	923	1183	1570	1667	1941	9,9
Миколаївська	227	327	398	470	565	744	955	1202	1621	1806	2122	9,3
Одеська	236	306	379	454	566	768	966	1226	1633	1787	2046	8,7
Полтавська	220	292	354	437	560	758	961	1243	1661	1733	2102	9,6
Рівненська	173	245	312	390	506	685	888	1133	1523	1614	1960	11,3
Сумська	194	259	307	379	473	663	857	1098	1472	1593	1866	9,6
Тернопільська	135	190	237	304	388	553	727	943	1313	1412	1659	12,3
Харківська	230	310	370	455	569	759	974	1251	1679	1804	2060	8,9
Херсонська	173	233	289	356	451	625	800	1017	1375	1482	1733	10,0
Хмельницька	156	211	258	323	419	584	792	1045	1429	1521	1786	11,4
Черкаська	175	229	276	350	465	642	846	1085	1459	1532	1835	10,5
Чернівецька	157	218	271	344	441	621	819	1051	1402	1523	1772	11,3
Чернігівська	177	235	277	342	438	602	790	1016	1370	1465	1711	9,7
м.Київ	405	549	643	761	967	1314	1729	2300	3074	3161	3431	8,5
м.Севастополь	251	325	391	486	594	803	1005	1302	1726	1882	2167	8,6

Характерною є стійка тенденція зниження диференціації середньої заробітної плати у регіонах - співвідношення високої і низької зарплат: з 3,0 у 2000 р. до 2,2 у 2008 р., 2,2 у 2009 р. до 2,1 у 2010 році. Таким чином, подолати міжрегіональні розходження у рівнях заробітної плати подолати не вдається. Це серйозно ускладнює забезпечення зростання національних стандартів рівня життя населення окремих регіонів, гальмує процеси подолання бідності і становлення середнього класу в країні. Можна передбачити, що на послаблення диференціації середньої заробітної плати у

всіх видах економічної та промислової діяльності, а також в регіонах вплинуло підвищення мінімальної заробітної плати. Тобто зростання останньої сприяло формуванню позитивної тенденції зниження диференціації середньої заробітної плати у галузях і регіонах країни.

Висновки. Аналіз наведених даних показує, що в період 2000-2010 рр. в Україні домінувала ідеологія прискореного формування політики заробітної плати, яка за своїми показниками випереджала зростання продуктивності праці й паралельно в короткостроковому розрізі певним чином стимулювала його. Вже з 2004 р. підвищення продуктивності праці почало відставати від росту реальної заробітної плати. Така відповідність призводить до загострення інфляції.

Виходячи з актуальності проблеми, вважаємо за доцільне систематично проводити аналіз стану і тенденцій заробітної плати найманих працівників підприємств різних галузей і видів економічної діяльності. Метою такого аналізу є виявлення недоліків діючих на підприємствах і в організаціях систем оплати праці і можливостей їх цілеспрямованого усунення.

Список використаних джерел

1. www.ukrstat.gov.ua
2. <http://ukrsocium.com>
3. Дослідження проблем оплати праці: порівняльний аналіз (Україна та країни ЄС): монографія / А.М. Колот, Г.Т. Куліков, О.М. Поплавська [та ін.]; за заг. ред. А.М. Колота, Г.Т. Кулікова. - К.: КНЕУ, 2008. - 274, [6] с.
4. Мойсюк В.С. В Україні ціна праці тривалий час штучно знижується // Профспілкові вісті. - 2007. - № 48-49. - С. 2.
5. Ревенко А. Продуктивність праці в сучасних умовах // Україна: аспекти праці. - 2008. - №-С. 32-37.

Annotation. *Analyzed and assessed the status and trends of wages in industry of Ukraine.*

Key words: *cost of a labour, costs on a labour, wages, nominal and real wages.*

ЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В БОРОТБІ З КОРУПЦІЄЮ ТА ФІНАНСОВИМ ШАХРАЙСТВОМ

Розглянуто проблеми здійснення фінансового контролю в Україні та шляхи його удосконалення.

Ключові слова: фінансовий контроль, державний фінансовий контроль, корупція, фінансове шахрайство.

Постановка проблеми. Відповідно до Програми економічних реформ на 2010—2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» однією з проблем стабілізації державного бюджету є непрозорість державних фінансів [1, с.5]. Корупційні прояви і відповідно не достатня прозорість переважно з'являються в таких напрямках: приватизація, ліцензування та квотування експортно-імпортних операцій, кредитування комерційних банків, видача субсидій, проведення державних закупівель. Це вимагає від органів фінансового контролю не тільки проводити перевірку законності та ефективності витрачання державних коштів, а й намагатися попередити ситуації, що сприяють незаконній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти здійснення державного фінансового контролю досліджуються рядом вчених та практичних працівників, серед яких особливої уваги заслуговують роботи таких авторів: Басанцов І. В., Головань М. М., Діденко С. О., Діденко Є. В., Дмитриненко Г. В., Ковалюк О. М., Сивульський М. І., Стефанюк І. Б., Рубан Н. І. та інші.

Проте в науковому плані питання державного фінансового контролю вивчене і розроблене недостатньо, зокрема не достатньо уваги приділено удосконаленню контролю у сфері державних закупівель, попередження шахрайству і корупції.

Постановка завдання. В сучасних умовах в Україні виникає необхідність здійснення ефективної, дієвої системи державного управління. Гальмом у розвитку державного управління та економіки країни є корупція та шахрайство у сфері державних фінансів. Метою статті є вивчення можливостей нейтралізації корупції та шахрайства за допомогою державного фінансового контролю.

Реалізація визначеної мети передбачає вирішення таких завдань:

- з'ясувати роль державного фінансового контролю у боротьбі з фінансовим шахрайством;
- виявити основні проблеми та напрямки їх подолання щодо підвищення прозорості бюджету та контролю його виконання.

Виклад основного матеріалу. Фінансове шахрайство і корупція у сфері державних фінансів - це феномени, що породжують маніпуляції, фальсифікації, підробку документів бухгалтерської звітності або супроводжуючих документів, на основі яких складаються ті чи інші звіти, незаконне витрачання або присвоєння фондів фінансових ресурсів, приховування подій чи іншої важливої інформації, здійснення непотрібних операцій тощо.

В сучасних умовах, коли рівень перерозподілу ВВП через бюджет і позабюджетні фонди становить 42,4%, [2] роль контролю за законністю та ефективністю використання фінансових ресурсів держави значно зростає. Через це важливою умовою функціонування держави є державний фінансовий контроль, адже його основною метою є забезпечення законності і ефективності використання державних бюджетних і позабюджетних фінансових ресурсів та державної власності [3, с.13]. ,

З метою боротьби з фінансовим шахрайством та корупцією варто домогтися тотальної гласності і прозорості на всіх етапах не тільки бюджетного процесу, а й контрольних заходів. Це допоможе створити в громадській свідомості атмосферу неприйнятності з такими негативними явищами.

Крім того, важливо забезпечити рівність всіх перед законом і відповідальність за здійснення порушень, тобто дотримання принципу верховенства закону.

Підвищення фінансової дисципліни та прозорості можна домогтися за допомогою подальшого розвитку і удосконалення аудиту ефективності. Його суть полягає в незалежному і об'єктивному аналізі і оцінці доцільності державних програм за критеріями економності, продуктивності та результативності. Аудит ефективності виступає незалежним джерелом інформації, оскільки не представляє інтересів жодних політичних сил чи інституцій [4, с.44]. Він успішно розвивається в Україні, проте взявши курс на інтеграцію у європейську спільноту, ми зобов'язані адаптувати методику його проведення з кращим зарубіжним досвідом.

Досвід країн з ринковою економікою свідчить, що зловживання у сфері державних закупівель залишається актуальною проблемою. На сьогодні в Україні функціонують розрізнені органи, які здійснюють контроль у сфері державних закупівель. До них входять Рахункова палата, органи казначейства та контрольно-ревізійної служби, Антимо-

нопольний комітет, Тендерна палата України, контрольні органи головних розпорядників бюджетних коштів. Необхідною умовою забезпечення дієвого контролю у цій сфері є налагодження координації спільної роботи цих органів [5, с.64]. Особливу увагу слід звернути на взаємодію між Державною фінансовою інспекцією та Рахунковою палатою України у напрямках: координації дій при плануванні, організації і проведення перевірок, проведенні засідань нарад, семінарів, круглих столів тощо.

Необхідно також забезпечити тісну співпрацю органів державного фінансового контролю з правоохоронними органами.

Важливою проблемою в Україні є використання державного майна як спосіб накопичення початкового капіталу державним апаратом та приближеними до нього комерційними структурами. Для вирішення цієї проблеми варто: підвищити професійні якості державних службовців, уточнення сфер їх компетенції та зменшення дії особистого суб'єктивного фактора, підвищення внутрішнього та громадського фінансового контролю.

У новому бюджетному кодексі офіційно запроваджено внутрішній контроль та аудит, що вносить суттєві зміни в механізм здійснення державного фінансового контролю. Розпорядники бюджетних коштів в особі їх керівників організовують внутрішній контроль і внутрішній аудит та забезпечують їх здійснення у своїх закладах та у підвідомчих бюджетних установах [6].

Оскільки часто причиною корупції і шахрайства є не достатній контроль, варто поряд із внутрішнім здійснювати також і зовнішній контроль, який проводять в основному Рахункова палата та органи контрольно-ревізійної служби. Після проведення фінансового контролю і аудиту, зовнішні органи надають коментарі відносно ефективності внутрішнього контролю та готують рекомендації щодо його удосконалення. Ці органи слідкують також за виконанням наданих рекомендацій.

Виявлення корупції і фінансового шахрайства здійснюється через оцінку програм для виявлення слабких місць в системі внутрішнього контролю та визначення індикаторів шахрайства шляхом перевірки показників внутрішнього контролю.

Найважливіше у боротьбі з корупцією та шахрайством - це особисті цінності службовців органів державного фінансового контролю. Вони повинні бути взірцем для всіх інших державних службовців.

Висновок. Таким чином з метою зменшення корупційних проявів та фінансового шахрайства у сфері державних фінансів, варто підвищити прозорість контрольних заходів, спрямувати зусилля на координацію дій контрольних органів, а також під-

вищення рівня їх власних моральних цінностей. Крім того, організація і належне функціонування внутрішнього контролю і підрозділів внутрішнього аудиту дає можливість знизити ризики, пов'язані з розвитком фінансового шахрайства та корупції, а також допоможе використовувати державні ресурси більш ефективно.

Список використаних джерел

1. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [Електронний ресурс] / Комітет з економічних реформ при Президентові України// Режим доступу: [http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1 .pdf](http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf)
2. Савченко О. Макроекономічна політика - слабка ланка реформ / О. Савченко // Дзеркало тижня / Гроші. - № 24 (804) 26 червня - 2 липня 2010//<http://www.dt.ua/2000/2020/69871>
3. Стефанюк І. Б. Державний фінансовий контроль: проблеми ідентифікації і визначення системи /І. Б. Стефашок// Фінанси України. - 2009. - №11. - С. 12-19.
4. Богданів І. Бліц-аналіз концепцій аудиту ефективності державних фінансів / І. Богданів // Фінансовий контроль. - 2011. - №1. - С.44-47.
5. Пінькас Г.І. Система ефективного державного фінансового контролю і координації у сфері державних закупівель / Г.І. Пінькас // Актуальні проблеми економіки. - 2009. - №2. - С.57-69.
6. Бюджетний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України від 08.07.2010 № 2456-VI

Annotation. *In the article the problems of financial control in Ukraine and also ways of its perfection are considered*

Key words: *financial control, public financial control, corruption, financial fraud*

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ КОМПЛЕКСНОЇ АВТОМАТИЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ВУГІЛЬНИХ ШАХТ

Стаття присвячена вивченню актуальних питань щодо економічної ефективності впровадження інформаційних технологій для вугільних шахт. В результаті, аргументовано доведено, вигідність впровадження комплексної автоматизації управління витратами на вуглевидобувних підприємствах.

Ключові слова: економічна ефективність, інформаційні технології, вугільні шахти, управління витратами, комплексна автоматизація.

Автоматизувати облік витрат на підприємстві вугільної промисловості і його вугільних шахтах - це важка задача, але її можна досягти завдяки упорній праці керівництва, бухгалтерів та спеціалістів, які надають такі послуги. Крім того, керівництво вугільної шахти цікавить не тільки удосконалення організації документообороту з управлінського обліку витрат, а і такий важливий аспект, як економічна ефективність, що буде отримана в результаті впровадження інформаційних технологій. Для забезпечення комплексної автоматизації управління необхідні реальні інвестиції.

Питаннями впровадження інформаційних технологій на підприємствах займаються наступні вчені-економісти: Н.І. Бузак, А.В. Дмитренко, С.Л. Івахненко, М.В. Косминко, А.В. Шайкан. Серед розглянутих робіт науковців треба приділити увагу дослідженню Н.І. Бузак, яка запропонувала методику контролю ефективності ІТ-проектів, що передбачає оцінку ефективності проекту за методом чистих дисконтованих потоків і оцінку його реальних опціонів. З урахуванням особливостей підприємств галузі торгівлі уточнено методику оцінки вигод від впровадження інформаційних технологій [1, с. 5].

Крім того, на 100% з особисто досліджених вугільних шахтах Донецької і Луганської областей виявлено неповну автоматизацію обліку [2, с. 88]. В результаті проведеного дослідження у розрізі теоретичного і практичного аспектів, треба наголосити на тому, що питання впровадження комплексної автоматизації управлінського

обліку витрат на вуглевидобувних підприємствах має недостатнє підґрунтя та залишається актуальним на сьогодні.

Метою статті є визначення економічної ефективності впровадження інформаційних технологій для вугільної шахти.

У попередньому дослідженні розроблено таблично-текстові графіки документообороту з фінансового і управлінського обліку витрат при умовах повної та неповної автоматизації обліку. Для виявлення найбільш оптимального і ефективного маршруту документообороту розраховано показники ефективності капіталовкладень на впровадження інформаційних технологій для бухгалтерії вугільної шахти (за п'ять років).

Капіталовкладення після впровадження інформаційних технологій для бухгалтерської служби вугільної шахти містять наступні витрати за дилерською знижкою: витрати на придбання персональних комп'ютерів (монітори, системні блоки, клавіатури, мишки, блоки безперебійного живлення); витрати на доставку даної техніки (при умовах, якщо шахта знаходиться за межами місця покупки); придбання організаційної техніки, а також витрати на її експлуатацію; витрати на отримання програмного продукту, його обслуговування; установка операційної системи ІДніпШ, що заснована на ядрі Біпих (при умові підтримки програмного продукту); підвищення кваліфікації облікового персоналу щодо роботи з програмним продуктом; встановлення локальної мережі Інтернет.

Поточні витрати, як до впровадження інформаційних технологій, так і після їх впровадження, містять наступні витрати: чисельність облікового персоналу, його заробітна плата; витрати на зв'язок; витрати на утримання персональних комп'ютерів і організаційної техніки; амортизація; модернізація ПК, а також можливі штрафи при використанні неліцензійної операційної системи \Windows. Це важливий показник, оскільки на більшості з особисто досліджених вугільних шахтах Донецької і Луганської областей використовуються «піратські» версії \Windows. Це недопустима помилка і неграмотність з боку робітників автоматизованої служби управління технологічним процесом (далі АСУТП), так як за дане порушення згідно із чинним законодавством встановлюється штраф, а в деяких випадках - кримінальна відповідальність.

Вважаємо раціональним, замість понесення значних витрат на отримання ліцензійної операційної системи Windows, установити операційну систему Ubuntu на ядрі Linux, що завжди буде розповсюджуватися безкоштовно, включаючи корпоративні версії і оновлення безпеки. Дана базова версія операційної системи містить простоту, зручність і функціональність. Це безкоштовна ліцензійна версія, що може бути

завантажена з Інтернету і встановлена працівниками АСУТП. При необхідності можна скористатися послугами спеціалістів для даної операції. Крім того, на сьогодні, ця програма в Росії використовується на міжнародному рівні. Вона зручна у використанні і містить всі ті функції, що є у Windows, а також не потребує перекваліфікації працівників.

Згідно з отриманим результатом приведені витрати після впровадження інформаційних технологій менше приведених витрат до їх впровадження, що доводить вигідність проекту автоматизації обліку витрат вугільних шахт, але це автоматизація робочих місць тільки облікового персоналу однієї шахти.

Крім того, процес впровадження комплексної автоматизації управління витратами (кожного центру відповідальності) на підприємстві вугільної промисловості та вугільних шахтах, що йому підпорядковуються, коштуватиме набагато дорожче. Адже для втілення проекту такого масштабу, як облік витрат за центрами відповідальності вуглевидобувних підприємств, необхідне проведення повного комплексу консалтингових робіт та впровадження сучасних інформаційних технологій. Як бачимо, вартість такого проекту може сягати значної суми та досягати сотень тисяч доларів США [3, с. 93-96]. Це потребує серйозної аргументації для керівництва і відповіді на головне питання - «Яким буде економічний ефект при впровадженні комплексної автоматизації управління витратами?».

Відповідь на це запитання спробуємо знайти за допомогою цілей впровадження даного проекту: нове ведення управлінського обліку витрат за центрами відповідальності і місцями їх виникнення; правильне включення витрат при формуванні собівартості готової вугільної продукції (у т.ч. витрат на природоохоронну діяльність); упорядкування первинної документації з управлінського обліку витрат; автоматичне заповнення зведеної документації з управлінського обліку витрат; прискорення обробки документації; зменшення дублювання інформації; своєчасне надання інформації управлінського характеру для ведення первинної та зведеної управлінської документації; автоматичне заповнення внутрішньої звітності за будь-який період (за запитом керівництва); сформування повної інформаційної бази для проведення всебічного управлінського аналізу; швидкість передачі управлінської документації до підприємства вугільної промисловості; якісне і своєчасне прийняття управлінського рішення; зміцнення контрольних функцій. Справедливо підкреслити, що впровадження комплексної автоматизації управління витратами повинне принести зниження вартості процесу управління та покращити його якість.

При умовах досягнення оптимальної структури управління можливо досягти зниження собівартості вугільної продукції та мінімізувати збитки. Отже, якщо удосконалена організація документообороту з управлінського обліку витрат при умовах повної автоматизації дозволяє вирішувати підприємству стратегічні задачі, то витрати на її впровадження є цілком обґрунтованими.

Таким чином, як наслідок вирішення окресленого питання, аргументовано доведено, економічну ефективність впровадження комплексної автоматизації управління витратами на вуглевидобувних підприємствах.

Перспективами подальших розвідок досліджуваної тематики є розробка комплексної автоматизації управління витратами вугільних шахт.

Список використаних джерел

1. Бузак Н.І. Облік і контроль затрат на впровадження сучасних інформаційних технологій: авто- реф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)»/ Н.І. Бузак. - Київ, 2009. - 20, [5] с.
2. Корнєєва Т.І. Використання інформаційних технологій в обліку витрат на підприємствах вугільної промисловості/ Т.І. Корнєєва// Маркетинг у третьому тисячолітті: зб. тез. доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (19 травня 2010 р.). - Донецьк, 2010. - ч. II. - 299с., С. 88-90
3. Шайкан А.В. Облік та аналіз витрат і доходів за центрами відповідальності: дис. ... кандидата економ, наук: 08.06.04/ Шайкан Андрій Валерійович. - К., 2002. - 176 с., С. 93-96

Annotation. *The article is devoted the study of actual questions in relation to economic efficiency of introduction of information technologies for coal mines. As a result, it is argued proved, advantage of introduction of complex automation of management expenditures on enterprises of coal industry.*

Key words: *economic efficiency, information technologies, coal mines, management of expenditures, complex automation.*

ВПЛИВ СЕЗОННОСТІ НА ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ САНАТОРНО-КУРОРТНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розкрито зміст і послідовність визначення впливу сезонних коливань в діяльності санаторно-курортних закладів на формування власних джерел фінансового забезпечення їхнього розвитку.

Ключові слова: санаторно-курортні заклади, фінансове забезпечення, джерела фінансового забезпечення, розвиток, прибуток, сезонність, фінансове планування, прогнозування.

В умовах ринкової конкуренції, в яких сьогодні здійснюють свою діяльність санаторно-курортні заклади України, запорукою стійкого розвитку є його оптимальне фінансове забезпечення, що спрямоване на забезпечення закладів основними й оборотними засобами, власними й залученими фінансовими ресурсами, необхідних для створення сучасних санаторно-курортних послуг відповідно до вимог вітчизняних й іноземних споживачів. Низький рівень якості санаторно-курортних послуг багатьох вітчизняних закладів курортно-рекреаційної сфери, обумовлений переважно існуючою морально й фізично застарілою матеріально-технічною базою, свідчить про недостатнє фінансове забезпечення їх подальшого розвитку.

Фінансово-економічні питання та проблеми розвитку курортів й туристичного бізнесу розглядають багато сучасних науковців, зокрема, І.В. Артюхова, О.І. Гулич, В.В. Гуменюк, В.Ф. Данильчук, Г.В. Казачковська, В.Ф. Кифяк, Л.О. Кобанець, Л.М. Левковська, С.П. Наливайченко, С.Г. Нездоймінов, Л.І. Новосельська, Д.І. Со- ловйов, С.Ю. Цьохла, В.В. Шмагіна. Праці цих науковців спрямовані головним чином на виявлення особливостей формування туристичних підприємств, аналіз сучасного стану та перспектив їхнього розвитку, розробку концепції управління розвитком рекреаційної діяльності, дослідження окремих аспектів фінансової діяльності суб'єктів господарювання курортно-рекреаційної сфери.

В той же час, актуалізується наукова проблематика щодо удосконалення фінансового механізму санаторно-курортних закладів з урахуванням фактору сезонності та його впливу на формування джерел фінансового забезпечення.

Метою статті є висвітлення підходів та послідовності визначення впливу сезонності на фінансове забезпечення розвитку санаторно-курортних закладів.

Фінансове забезпечення розвитку санаторно-курортних закладів є процесом формування, розподілу і використання фінансових ресурсів, спрямованих на подальше удосконалення фінансового механізму санаторно-курортних закладів та надання якісних й доступних санаторно-курортних послуг [1, с. 351-352]. Існуючі сьогодні проблеми з недофінансування закладів вимагають зробити акцент в дослідженні саме на процесі формування фінансових ресурсів. Досягнення рівня санаторно-курортних послуг, який би відповідав якісним й технологічним показникам обслуговування світового рівня, може бути здійснений за умов наявності оптимального обсягу джерел фінансового забезпечення. Такими джерелами для санаторно-курортних закладів є кошти Державного й місцевих бюджетів, фондів соціального страхування, іноземних інвесторів, власні, залучені та благодійні кошти та ін.

Зростання санаторно-курортних закладів у приватному секторі збільшує в структурі джерел їх фінансового забезпечення частку власних джерел у вигляді отримання коштів від реалізації послуг й, відповідно, накопичення прибутку. Разом з тим, наявність сезонності у санаторно-курортній сфері справляє значний вплив на здійснення основного виду діяльності закладами та показники рентабельності, формування прибутку як основного джерела фінансового забезпечення їхнього розвитку.

Під сезонними коливаннями розуміють регулярні, періодичні настання внутрішньорічних підйомів й спадів виробництва, товарообігу або обсягів надання послуг, пов'язаних зі зміною сезону, а під сезонністю - обмеженість річного періоду здійснення основної діяльності суб'єктами господарювання під впливом того ж самого природного фактору [2, с. 164]. Сезонні коливання у санаторно-курортній сфері визначаються первинними та вторинними факторами. До первинних відносять фактори, які формуються у зв'язку зі зміною природно-кліматичних умов у рамках обмеженого проміжку часу (річного періоду), до вторинних - економічні, матеріально-технічні, технологічні, демографічні, соціальні, психологічні, екологічні, політичні, правові та міжнародне оточення.

Зазвичай, сезонність є наслідком дій факторів, які у своїй більшості піддаються регулюванню. Але, навіть у тих випадках, коли має місце вплив некерованих факто-

рів, необхідно враховувати їх дію при удосконаленні процесу формування джерел фінансового забезпечення та процесів управління, фінансового планування та прогнозування розвитку закладів.

Існують різні підходи щодо визначення сезонності у фінансово-економічній діяльності суб'єктів господарювання [2, 3, 4].

Аналіз впливу сезонних коливань закладів санаторно-курортної сфери на формування джерел фінансового забезпечення їх розвитку доцільно здійснювати на основі побудування моделей з адитивною компонентою або моделей з мультиплікативною компонентою, за допомогою яких досліджують часові ряди, що включають тренд, сезонну та циклічну варіацію. Це дає можливість здійснювати прогнози з формування прибутку санаторно-курортних закладів за фактичними даними за минулі проміжки часу з врахуванням часової змінної та використовувати отримані результати при складанні фінансових планів.

Послідовність проведення аналізу в моделях з адитивною або мультиплікативною компонентою зазначається у наступному [5, с. 295]:

- розрахунок сезонної компоненти;
- здійснення процесу десезоналізації даних (віднімання сезонної компоненти із фактичних значень) та розрахунок тренду на основі отриманих десезоналізованих даних;
- проведення розрахунку похибок як різниці між фактичними й трендовими значеннями;
- розрахунок середнього відхилення або середньоквадратичної похибки для обґрунтування відповідності моделі вихідним даним або для вибору з безлічі моделей найкращої.

Отже, дослідження впливу сезонності на формування джерел фінансового забезпечення санаторно-курортних закладів із застосуванням адитивних та мультиплікативних моделей дозволяє оптимізувати процес фінансового планування на основі більш точних розрахунків прогнозів короткострокового й довгострокового розвитку закладів.

Список використаних джерел

1. Костенко Г.П. Змістове наповнення та складові фінансового забезпечення розвитку санаторно-курортних закладів / Г.П. Костенко // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії: Збірник наукових праць. Вип. 2 (19): Економічні науки. - Чернівці: Технодрук, 2010. - С. 348-358.

2. Экономико-математические методы и прикладные модели: Учеб, пособие для вузов / [В.В. Федосеев, А.Н. Гармаш, Д.М. Дайитбеков и др.] ; под ред. В.В. Федосеева. - М.: ЮНИТИ, 2002.-391 с.
3. Білоцерківський О.Б. Дослідження сезонності в газовій промисловості України / О.Б. Білоцерківський, Н.В. Ширяева // Вісник Хмельницького національного університету. - 2010. - № 3. - Т. 2. - С. 173 - 176.
4. Кравчук Г.В. Виявлення сезонних і циклічних складових розвитку страхового ринку України / Г.В. Кравчук [Електронний ресурс] // Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України. Збірник наукових праць. Вип. 28. - 2010. - Режим доступу до статті: http://www.nbuv.gov.ua/poital/soc_gum/pprbsu/2010_28/10_28_33.pdf(12.02.2011) - Назва з екрану.
5. Эддоус М. Методы принятия решений / М. Эддоус, Р. Стэнсфилд;[пер. с англ.] ; под ред. член-корр. РАН И.И. Елисеевой. - М. : Аудит, ЮНИТИ, 1997. - 590 с.

Annotation. *In the article there is revealed the maintenance and sequence of determination of influencing seasonal vibrations in sanatorium-resort institutions' activity on forming own sources offinancial providing oftheir development.*

Key words: *sanatorium-resort institutions, financial providing, sources of the financial providing, development, profit, seasonality, financial planning, forecasting.*

УДК 368.5:330.131.5

Н.В. Кузовенкова, асистент,

Кам "янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ НА ОСНОВІ ОПТИМАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ ПОСІВНИХ ПЛОЩ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР

У статті запропоновано модель оптимального розподілу посівних площ сільськогосподарських культур, що дасть змогу не лише отримати максимальний прибуток, а й забезпечити вчасне виконання кредитних зобов'язань позичальником.

Ключові слова: *модель, сільськогосподарські культури, посівні площі, кредитний ризик.*

Постановка проблеми. Закономірно, що усвідомлюючи загрозу, яку несе у собі кредитний ризик, позичальники, як і кредитори, прагнуть убезпечити себе від нега-

2. Экономико-математические методы и прикладные модели: Учеб, пособие для вузов / [В.В. Федосеев, А.Н. Гармаш, Д.М. Дайитбеков и др.] ; под ред. В.В. Федосеева. - М.: ЮНИТИ, 2002.-391 с.
3. Білоцерківський О.Б. Дослідження сезонності в газовій промисловості України / О.Б. Білоцерківський, Н.В. Ширяева // Вісник Хмельницького національного університету. - 2010. - № 3. - Т. 2. - С. 173 - 176.
4. Кравчук Г.В. Виявлення сезонних і циклічних складових розвитку страхового ринку України / Г.В. Кравчук [Електронний ресурс] // Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України. Збірник наукових праць. Вип. 28. - 2010. - Режим доступу до статті: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2010_28/10_28_33.pdf(12.02.2011) - Назва з екрану.
5. Эддоус М. Методы принятия решений / М. Эддоус, Р. Стэнсфилд;[пер. с англ.] ; под ред. член-корр. РАН И.И. Елисеевой. - М. : Аудит, ЮНИТИ, 1997. - 590 с.

Annotation. *In the article there is revealed the maintenance and sequence of determination of influencing seasonal vibrations in sanatorium-resort institutions' activity on forming own sources offinancial providing oftheir development.*

Key words: *sanatorium-resort institutions, financial providing, sources of the financial providing, development, profit, seasonality, financial planning, forecasting.*

УДК 368.5:330.131.5

Н.В. Кузовенкова, асистент,

Кам "янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ НА ОСНОВІ ОПТИМАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ ПОСІВНИХ ПЛОЩ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР

У статті запропоновано модель оптимального розподілу посівних площ сільськогосподарських культур, що дасть змогу не лише отримати максимальний прибуток, а й забезпечити вчасне виконання кредитних зобов'язань позичальником.

Ключові слова: *модель, сільськогосподарські культури, посівні площі, кредитний ризик.*

Постановка проблеми. Закономірно, що усвідомлюючи загрозу, яку несе у собі кредитний ризик, позичальники, як і кредитори, прагнуть убезпечити себе від нега-

тивної його дії. Значною мірою дане твердження стосується сільськогосподарських підприємств, особливості діяльності яких з одного боку обумовлюють потребу у залученні кредитних коштів, а з іншого боку - несуть у собі потенційну загрозу для неповернення кредитного боргу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом чимало науковців досліджують проблеми управління кредитним ризиком. Теоретичні положення означеної тематики вивчаються Бурлакою Ю.М. [1], Вітлінським В.В. [2,3], Єдроновою В.Н. [4], Івченко І.Ю. [5], Стецюком П.А. [7], Шевчуком О.Д. [8]. Однак, переважна більшість вчених спрямовують свої пошуки на вирішення проблем управління кредитним ризиком на рівні банківської установи, тоді як позичальники у їх дослідженнях виступають джерелом ризику. Вперше спільну спробу розробити модель управління кредитним ризиком сільськогосподарського підприємства зробили Шубенко І.А. та Орлюк Є.І. [6].

Формування цілей статті. Метою статті є розробка моделі оптимального розподілу площ посіву сільськогосподарських культур, що дасть змогу отримати максимально можливий прибуток і забезпечити вчасне виконання кредитних зобов'язань позичальником.

Виклад основного матеріалу. Усвідомлення наявності кредитного ризику позичальником, є передумовою для створення ефективної системи управління ним. Головною метою створення такої системи є не лише забезпечення можливостей для повернення сільськогосподарським підприємством кредиту та відсотків за ним згідно умов, визначених кредитним договором, але й отримання економічної вигоди від ведення господарської діяльності з використанням кредитних коштів. У даному випадку мова йде про можливість отримання максимально можливого прибутку.

Враховуючи те, що галузь рослинництва є більш рентабельною, ніж тваринництва, а більшість господарств Хмельницької області займаються вирощуванням сільськогосподарських культур, вважаємо за доцільне розробити модель оптимального розподілу посівних площ. Дана модель, дозволить підприємствам, що планують отримати кредитні кошти, запрограмувати таким чином виробничу діяльність, щоб отримати від неї максимальний економічний ефект, тобто найбільший прибуток.

Для розробки моделі ми приймаємо до уваги те, що сільськогосподарське підприємство займається вирощуванням декількох видів сільськогосподарських культур. При цьому варто враховувати, що вирощування окремих з них диктується агро-

номічною необхідністю, оскільки деякі низькорентабельні культури є складовими сівозміни.

Нехай господарство планує вирощувати такі сільськогосподарські культури: $a_1, a_2, \dots, a_n$.

Закупівельні ціни прогножуються такими: $c_1, c_2, \dots, c_n$, урожайність – $y_1, y_2, \dots, y_n$, а собівартість вирощуваної продукції – $m_1, m_2, \dots, m_n$.

Нехай господарство має у своєму розпорядженні S (га) сільськогосподарських угідь.

Позначимо через $x_1, x_2, \dots, x_n$ - площі, які виділяться під сільськогосподарські культури.

Будемо вимагати виконання таких нерівностей:

$$x_i \geq b_i > 0, (i = 1, n),$$

що диктується продовольчою і кормовою необхідністю.

Тоді, якщо урожайність відповідних культур складає $y_1, y_2, \dots, y_n$, то прогнозований дохід складатиме:

$$D = c_1 y_1 x_1 + c_2 y_2 x_2 + \dots + c_n y_n x_n,$$

а собівартість становитиме:

$$M = m_1 + m_2 + \dots + m_n$$

Прибуток знайдемо із рівності:

$$P = D - M > 0.$$

Отримуємо наступну модель:

$$\begin{cases} b_1 \leq x_1 < S, \\ b_2 \leq x_2 < S, \\ \dots \\ b_n \leq x_n < S, \\ x_1 + x_2 + \dots + x_n = S \end{cases}$$

Таким чином, підставивши необхідні дані у систему нерівностей визначимо який максимальний прибуток зможе отримати сільськогосподарське підприємство за вказаних умов.

Розглянемо дію запропонованої моделі на прикладі реального сільськогосподарського підприємства СТОВ ВФ «Мрія», що діє на території Кам'янець-Подільського району. Для цього згрупуємо вихідні дані для моделі у вигляді таблиці 1.

Таблиця 1

**Посівні площі, урожайність, собівартість, ціна реалізації основних
сільськогосподарських культур, які вирощуються у СТОВ ВФ «Мрія»
протягом 2004-2008 років**

Показники			Рік					min	max	Середнє значення
			2004	2005	2006	2007	2008			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Сільськогосподарські культури	Пшениця озима	Площа, га	490	548	480	500	580	480	580	520
		Урожайність, ц/га	39,7	44,1	40,2	40,3	50,8	39,7	50,8	43,0
		Собівартість, грн/ц	37,8	35,9	42,6	45,1	42,9	35,9	45,1	40,9
		Ціна, грн/ц	61,7	44,1	48,4	85,0	78,9	44,1	85,0	63,6
		Рентабельність, %	63,3	24,6	13,6	88,6	84,0	13,6	88,6	54,8
	Насіння соняшника	Площа, га	160	120	120	110	120	110	160	126
		Урожайність, ц/га	29,3	24,6	25,8	25,6	28,4	24,6	29,3	26,7
		Собівартість, грн/ц	50,1	66,0	83,5	75,0	104,2	50,1	104,2	75,8
		Ціна, грн/ц	113,2	95,7	100,6	212,1	100,4	95,7	212,1	124,4
		Рентабельність, %	66,5	126,0	45,1	182,8	- 3,6	- 3,6	182,8	83,4
	Гречка	Площа, га	40	30	20	20	20	20	40	26
		Урожайність, ц/га	8,7	11,3	19,8	10,4	22,95	8,7	22,95	14,6
		Собівартість, грн/ц	76,3	93,1	97,1	39,0	90,0	39,0	97,1	79,1
		Ціна, грн/ц	92,2	151,7	100,0	142,1	220,0	92,2	220,0	141,2
		Рентабельність, %	20,9	63,0	2,9	256,5	144,4	2,9	256,5	97,5
	Соя	Площа, га	100	80	45	70	120	45	120	83
		Урожайність, ц/га	19,8	11,9	23,9	20,7	36,7	11,9	36,7	22,6
		Собівартість, грн/ц	72,9	63,9	69,4	-	82,8	63,9	82,8	72,3
		Ціна, грн/ц	97,8	83,4	91,6	-	99,1	83,4	99,1	93,0
		Рентабельність, %	30,6	30,5	32,0	-	19,6	19,6	32,0	28,2
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Овочі відкри- того ґрунту		Площа, га	5	6	2	3	3	2	6	4
		Урожайність, ц/га	143,7	92,3	63,0	81,0	120,0	63,0	143,7	100,0
		Собівартість, грн/ц	13,2	29,4	72,2	100,0	122,9	13,2	122,9	67,5
		Ціна, грн/ц	18,0	55,9	111,1	109,5	74,3	18,0	111,1	53,8
		Рентабельність, %	36,4	90,0	53,8	9,5	- 39,5	- 39,5	90,0	30,0

Очевидно, що використання усієї площі під вирощування однієї, найбільш рентабельної, культури недоцільно. В першу чергу, це пов'язано з агрономічними особливостями як землі, так і самих сільськогосподарських культур. Окрім того, підприємства потребують насінневого матеріалу, а також деякі культури використовуються як корми при веденні змішаного господарювання. Проаналізуємо дані таблиць з метою найбільш оптимального розподілу площ, який дозволить як отримати максимально можливий прибуток, так і забезпечити продовольчу і кормову безпеку для сільськогосподарського підприємства.

Отже, для СТОВ ВФ «Мрія» найбільш прибутковою культурою є гречка. Однак, варто відмітити суттєві коливання даного показника у досліджуваному періоді від 2,9%

у 2006 році до 256%. В першу чергу такий розрив у показниках пов'язаний із урожайністю культури, що обернено пропорційно впливає на ціну реалізації гречки на ринку. По-друге, суттєві коливання рентабельності свідчать про недоцільність вирощування гречки на значній площі сільськогосподарських угідь.

Високим рівнем рентабельності характеризується вирощування насіння соняшника. Однак, подібно гречці, показник рентабельності у досліджуваному періоді зазнав суттєвих коливань. Окрім того, згідно біологічних особливостей соняшника, його вирощування пов'язане зі значним виснаженням ґрунту. Відповідно, вважаємо, що відведення значної площі ріллі під вирощування соняшника є нераціональним.

Стосовно виробництва овочів відкритого ґрунту, то слід відмітити, що не дивлячись на окремі показники їх рентабельності, які досягали 90%, традиційно під вирощування даних культур господарство відводить незначні площі сільськогосподарських угідь. В першу чергу, це пов'язано із високою трудомісткістю вирощування овочів відкритого ґрунту, підвищеною ризикованістю даного процесу, через значний вплив погодних катаклізмів, а також нестабільністю показників урожайності. В свою чергу дані особливості позначаються на рівні рентабельності даного виду продукції, яка у 2008 році становила (- 39,5%).

Щодо озимої пшениці і сої, то привабливим є як високий рівень так і відносна стабільність показника рентабельності виробництва даних культур. Про доцільність їх вирощування також свідчить показник урожайності, коливання якого у досліджуваному періоді були незначними.

Для остаточного вибору культури, під яку варто використати найбільшу площу сільськогосподарських угідь, варто провести прогнозування ймовірної урожайності даної культури на період, у якому планується отримання кредиту (рис. 1 і 2). Для цього використовуємо програму MicrosoftOfficeExcel. На основі даних щодо урожайності аналізованих культур будуємо діаграму і визначаємо лінію тренду на основі визначення величини достовірності апроксимації, яка має бути максимально наближеною до 1. Отримавши рівняння лінії тренда, яке відображаємо на діаграмі, можемо, підставивши відповідні дані, отримати прогнозний розрахунок аналізованого показника на будь-який проміжок часу. Очевидно, що чим більша вибірка даних, тим точнішим буде результат. Отож, для побудови діаграм використовуємо дані щодо урожайності усіх культур протягом 1995-2008 років.

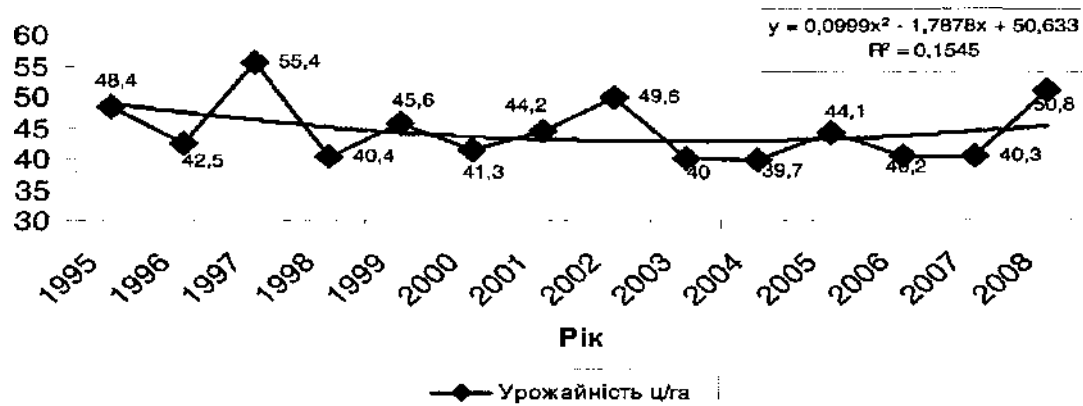

Рис. 1. Динаміка урожайності озимої пшениці у СТОВ ВФ «Мрія» протягом 1995-2008 років

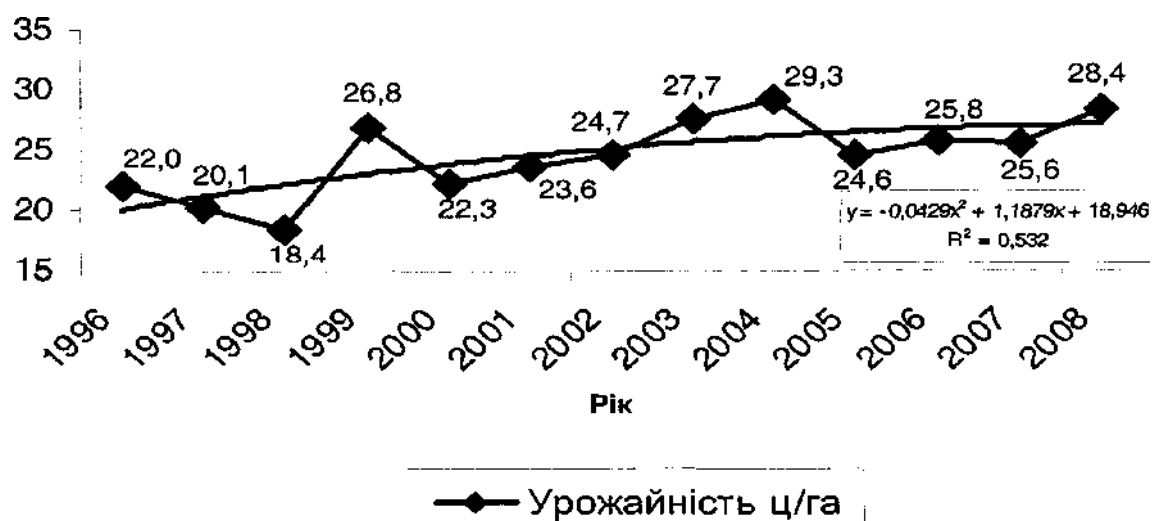

Рис. 2. Динаміка урожайності насіння соняшника у СТОВ ВФ «Мрія» протягом 1996-2008 років

Рис. 3. Динаміка урожайності гречки у СТОВ ВФ «Мрія» протягом 2004-2008 років

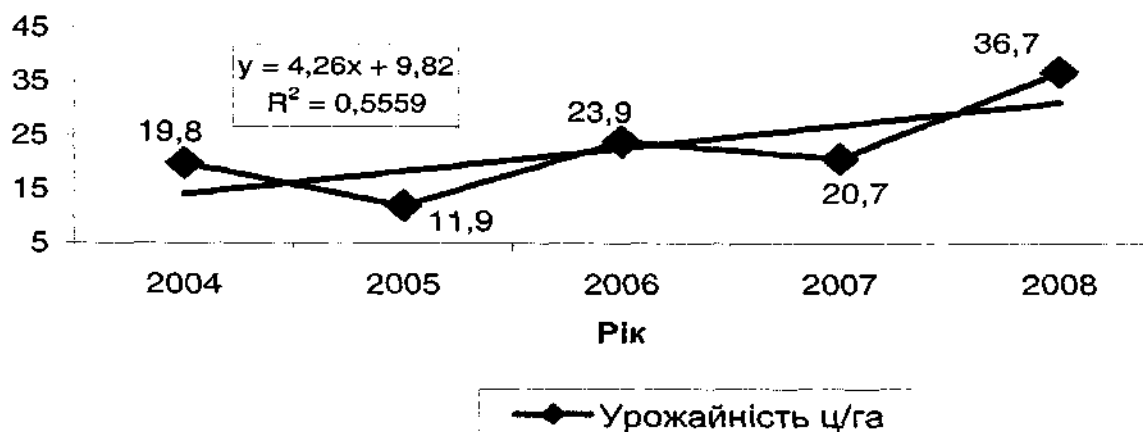

Рис. 4. Динаміка урожайності сої у СТОВ ВФ «Мрія» протягом 2004-2008 років

Рис. 5. Динаміка урожайності овочів відкритого ґрунту у СТОВ ВФ «Мрія» протягом 2004-2008 років

Таким чином, на основі визначених формул ліній трендів можемо спрогнозувати урожайність сільськогосподарських культур на 2011 роки (табл. 2).

Таблиця 2

**Прогнозні значення урожайності сільськогосподарських культур
СТОВ ВФ «Мрія» на 2011 рік**

Назва сільськогосподарської культури	Середнє значення	Прогнозне значення	Відхилення прогнозного значення від середнього, %
Пшениця озима	44,46	43,57	98,0
Насіння соняшника	24,56	37,2	151,47
Гречка	14,6	27,67	189,52
Соя	22,6	39,64	175,39
Овочі відкритого ґрунту	114,53	94,24	82,28

Таким чином, як видно з таблиці 3.2, по окремим культурам, зокрема соняшнику, гречці та сої прогнозуються суттєве зростання урожайності.

Відповідно, це дозволяє дещо збільшувати площу посіву даних культур. Стосовно озимої пшениці, варто відмітити незначне зменшення прогнозованого показника урожайності у порівнянні з середньою урожайністю даної культури.

Тому, приймаючи до уваги вищезазначене і виходячи з того, що загальна площа ріллі господарства становить 2212 га, пропонуємо наступний розподіл площ сільськогосподарських угідь: пшениця озима - 700 га; насіння соняшника - 300 га; гречка - 500 га; соя - 700 га; овочі відкритого ґрунту - 12 га. Припускаємо, що ціни та собівартість продукції будуть не меншими, ніж середньостатистичні по Кам'янець-Подільському району на кінець 2009 року. Таким чином, підставивши відповідні дані у модель, отримаємо прогнозований прибуток від вирощування зазначеного переліку сільськогосподарських культур (табл. 3).

Таблиця 3

**Розрахунок прогнозованого прибутку від вирощування
сільськогосподарських
культур у СТОВ ВФ «Мрія» на 2011 рік**

Показник	Назва культури					Разом
	Пшениця озима	Насіння соняшника	Гречка	Соя	Овочі відкритого ґрунту	
Площа посіву, га	800	350	150	900	12	2212
Урожайність, ц/га	43,57	37,2	27,67	39,64	94,24	-
Валовий збір, ц	34856	13020	4150,5	35676	1130,88	-
Собівартість 1 ц продукції, грн/ц	77,36	147,34	99,26	183,20	70,66	-
Повна собівартість продукції, тис. грн.	2696,46	1918,37	411,98	6535,84	79,91	11642,56
Ціна, грн/ц	84,72	196,69	117,70	227,41	124,12	-
Виручка від реалізації, тис. грн.	2953,00	2560,90	488,51	8113,08	140,36	14255,85
Прибуток від реалізації	256,54	642,53	76,53	1577,24	60,45	2613,29

Як видно з таблиці 3, запропонований розподіл площі ріллі, за умови повної реалізації усієї виробленої продукції дозволить у прогнозованому варіанті отримати 2613 тис. грн. прибутку. Прогнозний рівень рентабельності при цьому становитиме 22,4%.

Відмітимо, що використання даної моделі особливо доцільно за умов отримання сільськогосподарськими підприємствами кредитних коштів, оскільки дозволяє розрахувати потребу в оборотному капіталі на період виробництва продукції, а відтак і обґрунтувати розмір необхідної позики і тим самим знизити рівень кредитного ризику.

Однак, окрім сільськогосподарських підприємств, подібну модель можуть використовувати банківські установи, які бажають співпрацювати із сектором сільського господарства. Відтак, виникає необхідність в оцінці кредитного ризику, яка б враховувала особливості діяльності даної категорії позичальників. Запропонована модель

дозволяє зважати на індивідуальні особливості господарства щодо вирощування ним сільськогосподарських культур і отримувати прогностичний результат прибутку.

Висновки. З метою підвищення ефективності управління кредитним ризиком на рівні сільськогосподарських підприємств, зокрема тих, що займаються рослинництвом, представлено модель оптимального розподілу посівних площ сільськогосподарських культур, використання даної моделі особливо доцільно за умов отримання сільськогосподарськими підприємствами кредитних коштів, оскільки дозволяє розрахувати потребу в оборотному капіталі на період виробництва продукції, а відтак і обґрунтувати розмір необхідної позики і тим самим знизити рівень кредитного ризику.

Список використаних джерел

1. Бурлака Ю.М. Модель фінансово-стійкого сільськогосподарського підприємства / Ю.М. Бурлака // Економіка АПК, - 2006. - №8. - С. 87-93.
2. Вітлінський В.В. Економічний ризик: ігрові моделі: [навч. посібник] / В.В. Вітлінський, П.І. Верченко. А.В. Сігал, Я.С. Наконечний / За ред. д-ра екон. Наук., проф. В.В. Вітлінського. - К. КНЕУ, 2002. - 446 с.
3. Вітлінський В.В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком: [навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц]. / В.В. Вітлінський, П.І. Верченко - К.: КНЕУ. - 2000. - 292 с.
4. Едрінова В.Н. Моделі аналізу кредитоспособності позичальників / В.Н. Едрінова, С.Ю. Хасянова // Финансы и Кредит. - 2002. - № 6 (96). - с. 9-15
5. Івченко І. Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій. / І.Ю. Івченко [навч. посібник] - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 344 с.
6. Орлюк Є.І. Модель ризиків неповернення кредитів у сільському господарстві. / Є.І. Орлюк, І.А. Шубенко // Економіка АПК. - 2004. - № 8. - С. 80-86
7. Стецюк П.А. Формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств. / П.А. Стецюк // Економіка АПК. - 2005. - №11. - С. 115
8. Шевчук О.Д. Економіко-математична модель оцінки фінансової стійкості аграрних підприємств. / О.Д. Шевчук / 36. наук, праць. - Інститут бізнесу і фінансів. - ПДАТУ. - 2006 р. - вип. 11.-С. 159-163.

Annotation. *The model of the optimum distributing of sowing areas or agricultural cultures is offered in the article, that will enable not only to get an optimum income but also provide timely implementation of credit obligations borrower.*

Key words: *model, agricultural cultures, sowing areas, credit risk.*

НЕОБХІДНІСТЬ УТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПУЛУ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ АВІАЦІЙНИХ РИЗИКІВ В УКРАЇНІ

В статті автор виділяє проблеми, що виникають у вітчизняних страховиків у зв'язку зі зростанням страхових сум в авіаційному страхуванні цивільної авіації. Автором обгрунтована необхідність створення та функціонування пулу перестрахування авіаційних ризиків в Україні.

Ключові слова: страхова сума, повітряне судно, ліміт відповідальності, авіаційне страхування, пул.

В Україні в основному експлуатується застаріла авіаційна техніка, а отже вітчизняні страховики мало зіштовхуються з розміщенням в перестрахування повітряних суден зі значними страховими сумами.

Знос авіаційної техніки, експлуатованої в Україні, перевищує 70%. Більшість українських авіакомпаній виконують регіональні пасажирські перевезення на фізично і морально застарілих Як-42 і Ан-24. Вік машин - від 25 до 35 років, ці моделі не виробляються з кінця 80-х років. [1] Проте, вітчизняні авіакомпанії оновлюють парк повітряних суден, купуючи нову сучасну й відповідно дорогу техніку. Таким чином, страховики будуть отримувати об'єкти страхування зі значними страховими сумами.

Крім того, будуть діяти дуже великі ліміти відповідальності авіаційних перевізників (що підлягають обов'язковому страхуванню) відповідно до Закону України

«Про приєднання України до Конвенції про уніфікацію деяких правил міжнародних повітряних перевезень» від 17.12.2008р. №685-VI (далі Монреальська конвенція).

Отже, у зв'язку з оновленням парку повітряних суден і відповідно значного зростання страхових сум літаків, підвищення лімітів відповідальності, які в свою чергу потребують надійного страхового та перестрахового покриття, може скластися ситуація, що страхові суми для вітчизняних авіаційних страховиків виявляться занадто великими.

Актуальність матеріалу, викладеного у даній статті обумовлено значним зростанням страхових сум на вітчизняному ринку авіаційного страхування, а також необхідністю захисту та розвитку вітчизняного страхового ринку і розширенням його ємкостей.

До сьогоднішнього дня на дану проблему увага вітчизняних науковців не зверталась.

Метою даної статті є привернення уваги вітчизняних науковців, відповідних державних органів та страхових компаній до необхідності утворення та функціонування Пулу з авіаційного страхування.

Враховуючи ріст та розвиток вітчизняного страхового ринку, підвищення капіталізації страхових компаній (згідно з розвитком страховиків та відповідно до вимог вітчизняного законодавства), страхові компанії в перспективі зможуть збільшувати власне утримання по об'єктам страхування. Використання перестрахової ємності внутрішнього ринку, на нашу думку, повинно проходити повніше, оскільки це важливо для економіки України в цілому, так як частина перестрахових премій буде залишатися в межах держави. Досягти цього можна через створення Пулу з авіаційного страхування.

На нашу думку, на українському ринку авіаційного страхування було б доцільно створити олігополію, тобто повинна залишитись певна кількість крупних страховиків, які мають деякий досвід та відповідних спеціалістів по роботі з авіаційними ризиками, а також достатню капіталізацію.

Страхові компанії, що будуть працювати на олігополістичному ринку авіаційного страхування які будуть об'єднані в пул, використовуватимуть ємності вітчизняного ринку авіаційного перестрахування максимально.

Подальше перестрахування ризиків може здійснюватись через пул. Така побудова ринку перестрахування авіаційних ризиків дає ряд наступних переваг.

1. Не надто великі ризики, що можуть покриватись ємностями вітчизняного ринку будуть залишатись на ньому замість того, щоб бути переданими на закордонні ринки перестрахування.
2. Максимальне використання ємностей вітчизняного ринку та залишення значної частини коштів в межах держави.
3. Розширення бізнесу окремих страхових компаній за рахунок участі в пулі.
4. Підвищення надійності перестрахового захисту у вітчизняних компаніях.
5. Підвищення рейтингу надійності вітчизняного ринку взагалі.

6. Полегшення доступу до ємностей міжнародного ринку через пул окремих страхових компаній, оскільки на сьогоднішній день для багатьох альтернативою є передача ризику вітчизняній компанії з подальшою ретроцесією ризику на міжнародний ринок.
7. Обмін досвідом та підвищення професіоналізму.
8. Допомога при врегулюванні збитків та гарантування виплат.
9. Підвищення взаємної довіри та узгодженості дій страховиків.

Згідно чинного законодавства в Україні обов'язковим є функціонування ядерного пулу. Страховики, які мають дозвіл на страхування відповідальності операторів ядерних установок за шкоду, що може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту, зобов'язані утворити ядерний страховий пул, який має бути юридичною особою, що утримується за рахунок коштів страховиків. [2]

Ядерний пул було створено 14.11.1996р. і до цього часу він успішно функціонує. Користуючись успішним досвідом функціонування ядерного пулу та зв'язку зі зростанням страхових сум в авіаційному страхуванні та його особливостями, ми вважаємо що в Україні обов'язково повинен функціонувати пул авіаційного страхування. Ми вважаємо, що перша спроба створити авіаційний пул в 90-х роках 20 ст. зазнала невдачі через те, що страховий ринок був дуже молодим і не сформованим. Страхові компанії застосовували неринкові методи намагаючись завоювати нових клієнтів. Ринок авіаційного страхування в основному сформований і ми вважаємо, що авіаційний пул зможе успішно функціонувати на вітчизняному ринку авіаційного страхування.

Україна - авіаційна держава з розвиненим авіаційним комплексом та перспективами його розвитку, тому авіаційне страхування повинно бути розвинене належним чином. Окрім вищезгаданих позитивних наслідків, утворення об'єднань авіаційних страховиків буде підвищувати довіру до них, а також підвищувати довіру міжнародних партнерів до України. Крім того, вищезгадані об'єднання будуть створювати позитивну репутацію як в середині держави, так і за її кордонами.

Список використаних джерел

1. Вернер Н. Летать пониже. // Украинский деловой еженедельник «Контракты». - 2006. - № 42. Сайт у мережі Інтернет.- <http://kontrakty.com.ua/show/rus/article/45/4220068006.html>
2. Закон України «Про Страхування» №86/96-ВР від 07.03.1996 р.

Annotation. *The author has pointed out problems in the article for the domestic insurers in connection with the increase in insurance amounts civil aviation insurance. The author proves the necessity of the establishment and operation of aviation reinsurance pool in Ukraine.*

Key words: *insurance amount, aircraft, limit liability, aviation insurance, pool.*

УДК 336.01 (477)

Н.В. Параниця, асистент, Національний університет
державної податкової служби України, м. Ірпінь

РОЛЬ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ В СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті визначено місце та роль фінансового сектору в сучасному соціально-економічному розвитку України. Дана характеристика структурі фінансового сектору. Досліджено динаміку фінансових послуг, наданих фінансовими компаніями.

Ключові слова: *фінансовий сектор, фінансові ринки, ринок банківських послуг, страховий ринок, ринок цінних паперів.*

Постановка проблеми. За умов глобальної інтеграції ринків фінансових послуг надзвичайно важливим завданням для кожної країни є забезпечення функціонування конкурентоспроможного ринку фінансових послуг. Відсутність узгодженого національного законодавства та ефективних принципів регулювання та нагляду за діяльністю небанківських фінансових установ є однією з серйозних проблем розвитку фінансового сектора в цілому, який в сучасних умовах перетворюється на самостійну сферу економіки.

Подальший розвиток економіки є неможливим без розвинутого, стабільного, надійного та ефективного фінансового ринку нашої держави, що зумовлює необхідність втілення науково обґрунтованих та системних реформ у фінансовому секторі для забезпечення додаткових джерел фінансування для соціально-економічного розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день питання розвитку фінансового сектору, проблем та перспектив його функціонування в Україні широко висвітлені в економічній літературі, зокрема таких українських економістів: Дзюб-

Annotation. *The author has pointed out problems in the article for the domestic insurers in connection with the increase in insurance amounts civil aviation insurance. The author proves the necessity of the establishment and operation of aviation reinsurance pool in Ukraine.*

Key words: *insurance amount, aircraft, limit liability, aviation insurance, pool.*

УДК 336.01 (477)

Н.В. Параниця, асистент, Національний університет
державної податкової служби України, м. Ірпінь

РОЛЬ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ В СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті визначено місце та роль фінансового сектору в сучасному соціально-економічному розвитку України. Дана характеристика структурі фінансового сектору. Досліджено динаміку фінансових послуг, наданих фінансовими компаніями.

Ключові слова: *фінансовий сектор, фінансові ринки, ринок банківських послуг, страховий ринок, ринок цінних паперів.*

Постановка проблеми. За умов глобальної інтеграції ринків фінансових послуг надзвичайно важливим завданням для кожної країни є забезпечення функціонування конкурентоспроможного ринку фінансових послуг. Відсутність узгодженого національного законодавства та ефективних принципів регулювання та нагляду за діяльністю небанківських фінансових установ є однією з серйозних проблем розвитку фінансового сектора в цілому, який в сучасних умовах перетворюється на самостійну сферу економіки.

Подальший розвиток економіки є неможливим без розвинутого, стабільного, надійного та ефективного фінансового ринку нашої держави, що зумовлює необхідність втілення науково обґрунтованих та системних реформ у фінансовому секторі для забезпечення додаткових джерел фінансування для соціально-економічного розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день питання розвитку фінансового сектору, проблем та перспектив його функціонування в Україні широко висвітлені в економічній літературі, зокрема таких українських економістів: Дзюб-

люк О.В., Кузнєцова А.Я., Лепак Р.І., Мартирисян А.Р., Міщенко В.І., Мунтіян В.І., Наумєнкова С.В., Онішко С.В., Опарін В.М., Паливода К. В., Пересада А.А. та ін.

Разом з цим набувають особливої актуальності і потребують теоретичного дослідження базові принципи побудови та розвитку фінансового сектору, вивчення його особливостей і визначення структурної розбудови, в умовах фінансової нестабільності.

Мета дослідження. Проаналізувати проблеми та перспективи розвитку фінансового сектору України, охарактеризувати структуру фінансового сектору.

Виклад основного матеріалу. Ефективна структура фінансового сектору забезпечує необхідний рівень стійкості, дохідності та керованості фінансовим сектором і його складовими в контексті вимог щодо підтримки стабільності фінансової системи в цілому.

Важливість структури фінансового сектору відзначається Наумєнковою С.В. та Міщенко С.В, які підкреслюють, що вона повинна визначатися «стійкістю до впливу негативних факторів та забезпечувати виконання фінансовим сектором покладених на нього функцій», а саме ефективний перерозподіл ресурсів у часі та просторі та управління фінансовими ризиками [1, с. 54].

Основна функція фінансового сектору забезпечення безперебійного доступу до послуг фінансового посередництва реального сектору економіки. Фінансовий сектор необхідно розглядати в площині взаємодії фінансових інститутів, фінансових ринків та систем забезпечення [2, с.8].

Фінансовий сектор - це фінансовий ринок, який забезпечує накопичення і розподіл інвестиційних ресурсів, взаємодію виробників та споживачів фінансових послуг за правилами, визначеними державою та її регуляторними органами.

Складовими фінансового сектору виступають ринок банківських послуг, ринок кооперативного кредитування, ринок страхових послуг, ринок цінних паперів, ринок інвестиційних послуг, ринок недержавних пенсійних послуг, ринок лізингових послуг. Усі вони об'єднані спільним полем діяльності (фінансовий сектор економіки), при цьому по-різному пов'язані з нинішньою кризою як у світовому, так і національному масштабах. Це зумовлюється специфікою і спрямуванням діяльності кожного з них, а також різним характером послуг, які вони надають. Якщо інституції кредитного й фондового ринків безпосередньо забезпечують рух фінансових потоків в економіці, то страхування - насамперед надання фінансового захисту від певних подій. Узагальнені дані щодо обсягу фінансових послуг, наданих фінансовими компаніями України за період 2007-2009 рр., наведені в таблиці 1 (табл.1, за даними [3]).

Структура і динаміка фінансових послуг в Україні
за період 2007-2009 рр. (млн.грн.)

Вид фінансової послуги	2007 рік	2008 рік	2009 рік	Темп приросту, %	
				2008/2007	2009/2008
Надання фінансових кредитів за рахунок власних коштів	172,3	170,5	135,2	-1,0	-20,7
Надання позик	72,2	102,4	64,2	-41,8	-37,3
Надання порук (поручительств)	3,9	0,1	0,3	-97,4	200,0
Фінансовий лізинг	12,2	10,2	5,2	-16,4	-49,0
Надання гарантій	8,7	42,0	0,8	382,8	-98,1
Факторинг	429,1	1 448,2	1 548,0	237,5	6,9
Операції з обміну валют	9 140,1	11 623,7	17 206,5	27,2	48,0
Операції з переказу грошових коштів (без Укрпошти)	1 406,7	1 837,8	2 581,6	30,6	40,5

З наведених даних видно наскільки світова фінансова криза впливає на фінансовий сектор України. Спостерігалась тенденція щодо скорочення обсягів надання фінансових послуг фінансовими компаніями, а саме, фінансових кредитів, позик та фінансового лізингу протягом 2009 року, порівняно з минулими роками. Це, насамперед, пов'язано з недостатністю у фінансових компаній власних коштів для кредитування та великими ризиками щодо повернення наданих кредитів (позик), низькою капіталізацією фінансових установ.

У структурі фінансового сектору більша частина припадає на банківський сегмент. Але банківський сектор не можна розглядати у відриві від інших складових ринку фінансових послуг. Варто звернути увагу на фондовий ринок - його подальший розвиток створить відчутну конкуренцію банкам, які зараз є основним джерелом позичкових коштів. Фінансові установи України надають споживачам досить вузький спектр фінансових послуг, ці продукти та послуги наражають вітчизняних економічних агентів на високий рівень ризиків. Фінансовий ринок України розглядається виключно як місце для отримання моментального, короткострокового прибутку, а не для реалізації довгострокової потреби у синергетичному фінансовому посередництві.

Висновок. Проблема розробки і впровадження цілісної довгострокової стратегії розвитку фінансового сектору України, а також координації дій різних органів влади в сфері впровадження заходів щодо розвитку фінансового сектору, який в значній мірі сприяє стабільному економічному зростанню, є однією з актуальних на сучасному етапі розвитку України.

Розвиток фінансового ринку неможливий без підвищення рівня довіри до фінансових посередників. Неврегульованість окремих аспектів діяльності фінансових посередників призводить до порушення прав та інтересів як їх самих, так і інших суб'єктів ринку. Пріоритетними для посередників мають бути стратегії інвестиційного спрямування, що забезпечують реалізацію сукупності реального й фінансового інвестування, досягнення високої рентабельності вкладень, збереження реальної вартості вкладених коштів протягом терміну інвестування, можливість швидкої реалізації фінансових активів. Підвищенню довіри до фінансових посередників сприятимуть: удосконалення корпоративного управління з метою забезпечення ефективності планування, контролю та оптимізації управління ризиками; розкриття інформації про фінансово-господарську діяльність, структуру власності, емісію та укладені угоди з купівлі-продажу цінних паперів на вторинному ринку. Формуванню попиту у фінансовому секторі сприятиме розвиток пенсійних систем і переорієнтація страхових послуг у бік накопичувальних видів страхування.

Список використаних джерел

1. Наumenкова С.В. Інституційний розвиток фінансового сектору України/Наumenкова С.В., Міщенко С.В.//Фінанси України. - 2008. - №7. - с. 53-71
2. Міщенко С. В. Формування ефективності структури фінансового сектору України: дис... канд. екон. наук: 08.00.08 / Міщенко Світлана Володимирівна. - К., 2009. - 246 с.
3. 3 .Офіційний сайт Національного банку України. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2009 рік [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://nbuportal.bank.gov.ua/>- Назва з титул. Екрана.

Annotation.*In the article the location and role are determined financial to the sector in modern socio-economic development of Ukraine. This description to the structure financial to the sector. The dynamics of the financial services given by financial companies is investigational.*

Key words: *financial sector, financial markets, banking market Ambassador, the insurance market, securities market.*

ПОНЯТТЯ ІНІЦІАТОРІВ ПРОВЕДЕННЯ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ

В статті проаналізовано визначення суб'єктів та ініціаторів проведення інвентаризації сучасними науковцями, запропоновано класифікацію ініціаторів інвентаризації, уточнено які саме зовнішні органи можуть ініціювати проведення інвентаризації та чи мають вони право проводити інвентаризацію чи брати участь у її проведенні.

Ключові слова: інвентаризація, суб'єкти інвентаризації, ініціатори проведення інвентаризації, інвентаризаційні комісії, ліквідаційна комісія.

Інвентаризація - елемент методу бухгалтерського обліку суть якого полягає в перевірці реальності даних обліку з метою збереження майна та підтвердження даних фінансової звітності. Основні дослідження науковців спрямовані на вивчення та вдосконалення методики проведення інвентаризації на підприємстві, але визначення ініціаторів її проведення є не менш важливим. На даний момент ці запитання є дуже актуальними, адже в основному нормативному документі, що регулює основні аспекти проведення інвентаризації - Інструкції по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків затвердженої Наказом міністерства фінансів України № 69 від 11.08.1994 р. (далі - Інструкція № 69) - визначено, що обов'язковим є проведення інвентаризації за приписом судово-слідчих органів. Однак, перелік органів, що мають право вимагати проведення інвентаризації значно ширший. Ще одним, не менш важливим питанням є визначення осіб, які мають право проводити інвентаризацію та брати участь у її проведенні на підприємстві. Отже, метою даної статті є аналіз економічної літератури та нормативно-правових актів України щодо визначення ініціаторів проведення інвентаризації та надання пропозицій для їх уточнення.

Дослідженням питань інвентаризації займалися Дем'яненко М.Я., Чудо-вель В.В., Бутинець Ф.Ф., Бардаш С.В., Ждан В.І., Деречин В.В., Лишиленко О.В., Сахарцева І.І., Швець В.Г, Яремко І.Й та інші.

Більшість науковців ототожнюють поняття суб'єктів та ініціаторів проведення інвентаризації. Так, Бутинець Ф.Ф., Ждан В.І., Бардаш С.В. вважають, що суб'єктами інвентаризації є «Носії прав та обов'язків - державні інститути, структури та

підрозділи, що згідно з чинним законодавством мають право контролювати фінансово-господарську діяльність (Державна податкова адміністрація, Контрольно-ревізійне управління, Фонд державного майна України, Прокуратура), а також власники та керівники підприємства» [4, с. 353; 6, с. 166; 3, с. 53]. Але вищевказані суб'єкти самі не здійснюють інвентаризацію, а делегують свої повноваження інвентаризаційним комісіям.

Демяненко М.Я. і Чудовець В.В. [5, с. 45] виділяють такі суб'єкти інвентаризації: власники (керівники) підприємства, державний орган приватизації, орендодавець, ліквідаційна комісія, ліквідатор, збори співвласників.

На нашу думку, варто розмежовувати суб'єкти та ініціаторів проведення інвентаризації (див рис. 1). Це пов'язано з тим, що вони мають різні права та обов'язками.

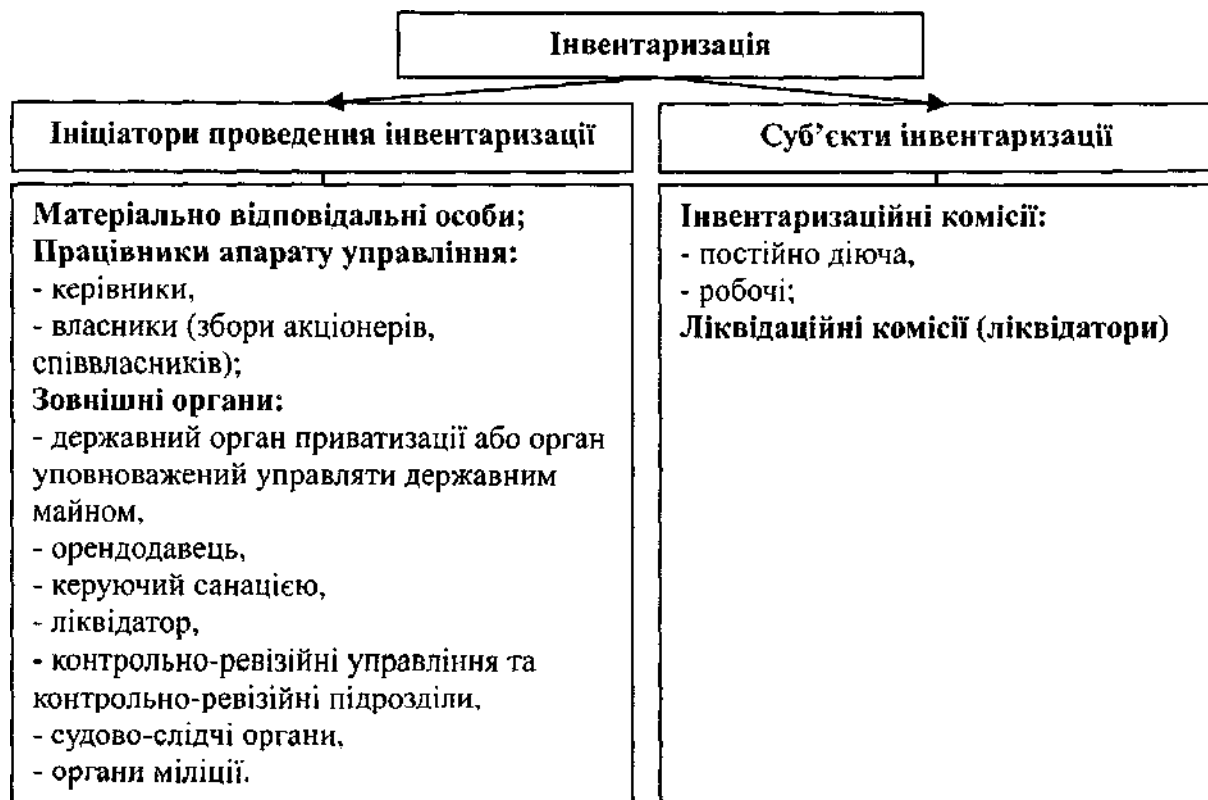

Рис. 1 Суб'єкти та ініціатори проведення інвентаризації

Суб'єкт - це Індивід або соціальна група, що є носієм практичної діяльності і пізнання, які направлені на об'єкт. Відповідно, суб'єкт інвентаризації - це особа або група осіб, що займаються організацією та проведенням інвентаризації, тобто ліквідаційна (ліквідатор) або інвентаризаційні комісії в залежності від умов проведення інвентаризації.

Ліквідаційна комісія (ліквідатор) проводить інвентаризацію лише в тому випадку, коли господарський суд визнав підприємство банкрутом. Членами ліквідаційної комісії

господарський суд призначає державний орган з питань банкрутства та при необхідності - орган місцевого самоврядування.

В умовах нормального функціонування підприємства суб'єктами інвентаризації виступають постійно діюча та робоча інвентаризаційні комісії. Обов'язки постійно діючих та робочих інвентаризаційних комісій визначаються відповідно п. 11.3 та п. 11.4 Інструкції 69 [2]. До інвентаризаційних комісій крім працівників підприємства можуть входити представники зовнішніх органів, що ініціювали проведення інвентаризації.

Ініціаторами інвентаризації можуть виступати матеріально відповідальні особи, працівники апарату управління та зовнішні органи.

Зазвичай матеріально відповідальні особи не виступають ініціаторами, але згідно п. 4 Інструкції 69 інвентаризація може проводитись за вимогою хоча б одного члена колективу (бригади) при колективній (бригадній) матеріальній відповідальності.

До апарату управління відносяться керівник та власник підприємства, які можуть стати ініціаторами проведення інвентаризації згідно ст. 10 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [1] та Інструкції 69 [2]. Керівники виступають ініціаторами при необхідності проведення інвентаризації перед складанням фінансової звітності, при виявленні чи підозрі крадіжок, зміні матеріально відповідальної особи, виникненні стихійного лиха тощо. Власники ініціюють проведення інвентаризації, якщо в них з'являються сумніви щодо чесності та порядності керівників, з метою збереження власності. В господарських товариствах, де статутний капітал поділений на частки між учасниками (акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства), ініціаторами можуть виступати збори акціонерів чи збори співвласників.

До зовнішніх органів, що можуть ініціювати проведення інвентаризації відносяться судово-слідчі органи, контрольно-ревізійне управління, міліція, керуючий санацією, державний орган приватизації, орган уповноважений управляти державним майном, орендодавець, ліквідатор, аудиторська фірма. Зовнішні органи мають право ініціювати (вимагати) проведення інвентаризації, але не всі вони мають право проводити її самостійно та приймати участь у її проведенні.

Таким чином, ототожнення суб'єктів та ініціаторів проведення інвентаризації є некоректним. Варто розмежовувати дані поняття з метою правильного розуміння процесу проведення інвентаризації.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» №996-XIV від 16.07.1999 р.
2. Інструкція по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків затверджена Наказом міністерства фінансів України № 69 від 11.08.1994 р.
3. Бардаш С.В. Інвентаризація: теорія, практика, комп'ютеризація - Житомир. ЖІТІ, 1999. - 372 с.
4. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник для студ. 2-ге вид. Житомир: Рута. 2000. - 640 с.
5. Дем'яненко М.Я., Чудовець В.В. Інвентаризація в системі бухгалтерського обліку: Монографія. - К.: ННЦ ТАЕ, 2008. - 288 с.
6. Теорія бухгалтерського обліку. Навч. посібн. / Ждан В.І. М-во освіти і науки України Київський нац. ун-т. технологій та дизайну. - К.: Центр навчальної літератури, - 2006. - 384 с.

Annotation. *Determinations of subjects and initiators of making an inventory of the modern research workers are analyzed, classification of initiators of making an inventory is offered in the article. Also in the article are specified what exactly external organs can initiate making an inventory, and whether they have a right to make an inventory independently or take part in its realization.*

Key words: *inventory, subjects of making an inventory, initiators of making an inventory, inventory committee, liquidation committee.*

УДК 311.312 (047.3): 620.91

Л.Л. Полтавець, аспірант, НТК статистичних досліджень
Державної служби статистики України, м. Київ

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАТИСТИЧНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ

У статті розглядаються основні форми державної статистичної звітності щодо енергетичних ресурсів. Визначається роль і місце статистики товарних ринків у дослідженні енергетичних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» №996-XIV від 16.07.1999 р.
2. Інструкція по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків затверджена Наказом міністерства фінансів України № 69 від 11.08.1994 р.
3. Бардаш С.В. Інвентаризація: теорія, практика, комп'ютеризація - Житомир. ЖІТІ, 1999. - 372 с.
4. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник для студ. 2-ге вид. Житомир: Рута. 2000. - 640 с.
5. Дем'яненко М.Я., Чудовець В.В. Інвентаризація в системі бухгалтерського обліку: Монографія. - К.: ННЦ ТАЕ, 2008. - 288 с.
6. Теорія бухгалтерського обліку. Навч. посібн. / Ждан В.І. М-во освіти і науки України Київський нац. ун-т. технологій та дизайну. - К.: Центр навчальної літератури, - 2006. - 384 с.

Annotation. *Determinations of subjects and initiators of making an inventory of the modern research workers are analyzed, classification of initiators of making an inventory is offered in the article. Also in the article are specified what exactly external organs can initiate making an inventory, and whether they have a right to make an inventory independently or take part in its realization.*

Key words: *inventory, subjects of making an inventory, initiators of making an inventory, inventory committee, liquidation committee.*

УДК 311.312 (047.3): 620.91

Л.Л. Полтавець, аспірант, НТК статистичних досліджень
Державної служби статистики України, м. Київ

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАТИСТИЧНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ

У статті розглядаються основні форми державної статистичної звітності щодо енергетичних ресурсів. Визначається роль і місце статистики товарних ринків у дослідженні енергетичних ресурсів.

Ключові слова: енергетичні ресурси, статистичний звіт, форми державного статистичного спостереження, адміністративні дані.

Відомо, що рівень розвитку національної економіки у значній мірі залежить від забезпечення країни паливом, а, особливо, від його ефективного використання.

Інформацію про це органи державної влади, зокрема, отримують і від органів державної статистики.

У первинному вигляді до Державної служби статистики України вона надходить від підприємств та організацій України у формі відповідних статистичних звітів. При цьому, слід зазначити, що статистичний звіт - це одна із форм державного статистичного спостереження, у якій у визначеному порядку подається інформація про основні показники діяльності підприємств. На усіх рівнях (районному, обласному, державному) інформація про енергетичні ресурси, отримана від юридичних осіб, відповідним чином обробляється, аналізується і класифікується.

А тому метою статті є вивчення енергетичних ресурсів з точки зору їх відображення у формах державної статистичної звітності.

Інформацію про енергетичні ресурси можна отримати з різних галузей статистики: статистики промислового виробництва, статистики виробництва та розподілення електроенергії, тепла, газу та води, статистики товарних ринків, статистики структурних обстежень підприємств (рис. 1).

Якщо говорити про ступінь охоплення статистичних одиниць звітністю зі статистики паливно-енергетичних ресурсів, то можемо сказати, що державне статистичне спостереження відбувається на суцільній основі, коли всі без винятку одиниці сукупності реєструють свої дані щодо використання, залишків і розподілу палива.

Основними формами державного статистичного спостереження зі статистики енергетичних ресурсів можемо назвати наступні:

- форма № 4-мтп (місячна), 4-мтп (піврічна), 4-мтп (св) (піврічна) «Звіт про залишки і використання енергетичних матеріалів і продуктів перероблення нафти»;
- форма № 11-мтп (піврічна) «Звіт про результати використання палива, теплоенергії та електроенергії».

Форма № 4-мтп (піврічна) «Звіт про залишки і витрати матеріалів і продуктів перероблення нафти» визначає залишки палива і обсяги його кінцевого споживання за видами економічної діяльності (виробництво промислової продукції (робіт, послуг),

сільськогосподарські роботи (послуги), діяльність транспорту, будівництво, торгівельна діяльність, ресторанне господарство) та на інші потреби.

Енергетичні ресурси поділяються тут на три великі групи:

- матеріали енергетичні (вугілля, торф, нафта сира, газовий конденсат, газ природний, сланці горючі, дрова для опалення);
- кокс, продукти нафтоперероблення;
- газоподібне паливо (кам'яновугільний газ, доменний газ, газ, одержаний у процесі конверторного виробництва сталі).
- Даний перелік охоплює майже всі існуючі енергетичні ресурси та продукти перероблення нафти, що використовуються в економіці України.

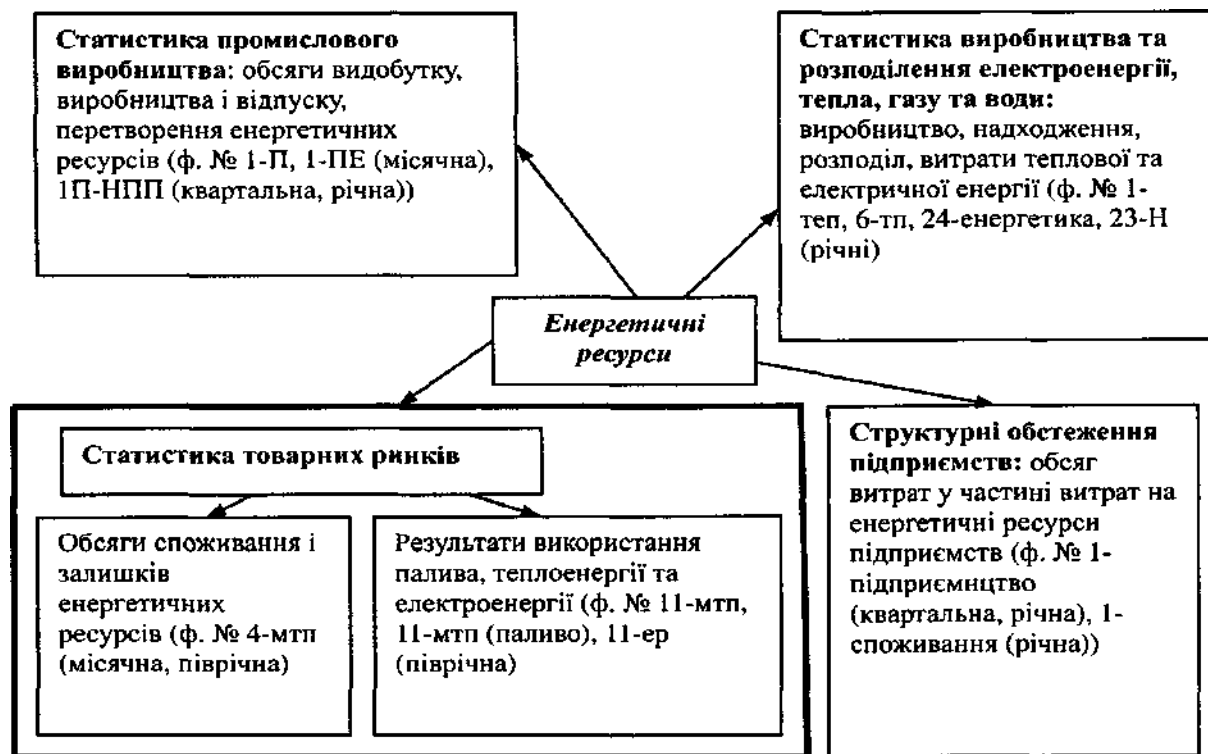

Рис. 1. Інформація про енергетичні ресурси у формах державної статистичної звітності

У звіті також визначаються втрати енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти при видобутку та виробництві, перетворенні, переробці, транспортуванні та розподілі.

У формі № 4-мтп (місячна) «Звіт про залишки і витрати матеріалів і продуктів перероблення нафти» відображається інформація про використання енергетичних ресурсів за коротким переліком: вугілля кам'яне; вугілля буре; нафта сира, включаючи газовий конденсат; газ природний; бензин моторний за марками; газойлі (паливо дизельне); мазути топкові важкі.

У ній відображаються дані щодо використання енергетичних ресурсів як у процесі кінцевого споживання, так і на неенергетичні цілі та подаються залишки на кінець звітного місяця.

Щодо форми № 11-мтп (піврічна) «Звіт про результати використання палива, теплоенергії та електроенергії», то можемо сказати, що вона має на меті визначення фактичних витрат палива, теплоенергії та електроенергії як на одиницю продукції, так і на всю вироблену продукцію, а також витрати палива, теплоенергії та електроенергії на інші потреби підприємств (опалення, освітлення, вентиляцію побутових і адміністративних приміщень, гаряче водопостачання та інші санітарно-гігієнічні потреби). Цією формою визначаються питомі витрати палива та енергії на виробництво окремих видів продукції (робіт).

Інша група статистичних звітів (фф. № 6-тп, 6-тп (гідро), 23-Н, 24-енергетика, ф. № 1-теп) стосується безпосередньо виробництва і розподілу електричної та теплової енергії. Вона визначає загальні обсяги виробленої енергії, кількість витраченого умовного палива на роботу електростанцій, обсяг експорту-імпорту електричної енергії, обсяги відпущеної електричної та теплової енергії підприємствам усіх видів економічної діяльності та населенню.

Що стосується інформації про паливо у ф. № 1-П, 1-ПЕ та ПП-НПП, то можемо сказати, що тут подаються дані про обсяги постачання та розподілу електроенергії, газу, інформація про виробництво електроенергії та відпуск теплоенергії різними тепловими установками (котельними та окремими котлами, геотермальними установками, електростанціями).

Енергетичні ресурси у статистиці структурних обстежень підприємств розглядаються з позиції визначення операційних та матеріальних витрат (у частині витрат на паливо та енергію) як на вироблену, так і на реалізовану продукцію.

Окремо слід назвати адміністративні дані (так звану внутрівідомчу звітність). Вони розширюють перелік показників, за якими аналізується стан справ у енергетичній галузі і деталізують такі категорії, як: обсяг експорту-імпорту палива, цінова політика на енергоносії, рівень енергозбереження вітчизняної економіки, рівень споживання енергетичних ресурсів у суспільному виробництві і у комунально-побутовому секторі.

Таким чином, можемо зробити висновок, що інформація про енергетичні ресурси, яка відображена як у формах державної статистичної звітності, так і у внутрівідомчій звітності, повинна стати базою при прийнятті зважених управлінських рішень, що стосуються паливно-енергетичного сектору економіки. Адже відомо, що вона

характеризує результати діяльності підприємств і організацій усіх видів економічної діяльності щодо видобутку, виробництва, перетворення та кінцевого споживання енергетичних ресурсів в Україні.

Список використаних джерел

1. Державний комітет статистики України, офіційний сайт: <http://ukrstat.gov.ua>.

Annotation. *In the article the basic forms of the State statistical accounting are examined in relation to power resources. A rôle and place of statistics of commodity markets is determined in research of power resources.*

Key words: *are the Power resources, statistical report, forms of State statistical supervision, administrative information.*

УДК 336.76

**О.А. Стояновська, аспірант,
ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана»**

МЕХАНІЗМ МІЖБЮДЖЕТНОГО ПЕРЕРОЗПОДІЛУ

В статті розглянуто основні складові системи міжбюджетного перерозподілу. Зокрема такі як методи, інструменти, форми, інститути. Наведено детальний аналіз кожного з них.

Ключові слова: *міжбюджетні відносини, інструмент, метод.*

Міжбюджетні відносини є надзвичайно великим і складним механізмом який включає в себе такі елементи: моделі, форми, методи, інструменти, інститути, суб'єкти і об'єкти, принципи, функції, цілі.

В Україні проблемами організації міжбюджетних відносин займається ряд вчених Кириленко О.П., Каун О.Б., Карпукно І.О., Волохова І.С., Баранова В.В., Лили О.Я.. Кожний з них розглядає свої складові системи і трактує їх по своєму.

Так, Лилик О.Я. досліджує такі складові організації міжбюджетних відносин як правові засади, систему органів державної та місцевої влади, інструменти організації міжбюджетних відносин. Однак не звертає увагу на принципи побудови цієї системи, функції які вона виконує, та моделі функціонування.

Досить серйозне дослідження методів та інструментів зустрічаємо у Волосової І.С.. Вона поділяє інструменти на такі які діють в системі «згори до низу» та «знизу догори». Також аналізує методи міжбюджетних відносин виділяючи при цьому

характеризує результати діяльності підприємств і організацій усіх видів економічної діяльності щодо видобутку, виробництва, перетворення та кінцевого споживання енергетичних ресурсів в Україні.

Список використаних джерел

1. Державний комітет статистики України, офіційний сайт: <http://ukrstat.gov.ua>.

Annotation. *In the article the basic forms of the State statistical accounting are examined in relation to power resources. A rôle and place of statistics of commodity markets is determined in research of power resources.*

Key words: *are the Power resources, statistical report, forms of State statistical supervision, administrative information.*

УДК 336.76

**О.А. Стояновська, аспірант,
ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана»**

МЕХАНІЗМ МІЖБЮДЖЕТНОГО ПЕРЕРОЗПОДІЛУ

В статті розглянуто основні складові системи міжбюджетного перерозподілу. Зокрема такі як методи, інструменти, форми, інститути. Наведено детальний аналіз кожного з них.

Ключові слова: *міжбюджетні відносини, інструмент, метод.*

Міжбюджетні відносини є надзвичайно великим і складним механізмом який включає в себе такі елементи: моделі, форми, методи, інструменти, інститути, суб'єкти і об'єкти, принципи, функції, цілі.

В Україні проблемами організації міжбюджетних відносин займається ряд вчених Кириленко О.П., Каун О.Б., Карпукно І.О., Волохова І.С., Баранова В.В., Лили О.Я.. Кожний з них розглядає свої складові системи і трактує їх по своєму.

Так, Лилик О.Я. досліджує такі складові організації міжбюджетних відносин як правові засади, систему органів державної та місцевої влади, інструменти організації міжбюджетних відносин. Однак не звертає увагу на принципи побудови цієї системи, функції які вона виконує, та моделі функціонування.

Досить серйозне дослідження методів та інструментів зустрічаємо у Волосової І.С.. Вона поділяє інструменти на такі які діють в системі «згори до низу» та «знизу догори». Також аналізує методи міжбюджетних відносин виділяючи при цьому

завдання кожного з них. Об'єктом дослідження також стає ціль міжбюджетного перерозподілу як процесу. Але так як і Лилик О.Я. дослідниця не звертає увагу на принципи та функції міжбюджетних відносин.

Серед наукових праць виділяються праці Баранової В.В. оскільки вона намагається описати систему і структурувати її на основі принципу ефективності. Однак не враховує при цьому весь інструментарій та комплексний механізм цієї системи.

Так як і попередники Карпухно І.О. розглядає лише систему міжбюджетних відносин України та пропонує шляхи по її вдосконаленню, не беручи до уваги теоретичні основи такі як цілі, принципи, функції, ролі міжбюджетних відносин в суспільстві.

Найбільш повно міжбюджетні відносини як систему розглядає Кириленко О.П. В свої працях він досліджує форми, методи, інструменти, підходи в організації механізму міжбюджетних відносин, обґрунтовує їх вплив на задоволення економічних і соціальних потреб суспільства. Однак також не приділяє уваги принципам, цілям, та функціям міжбюджетних відносин.

Міжбюджетні відносини як система використовує у своєму механізмі ряд методів з певним набором інструментів. До методів відносять такі: метод трансфертів, метод процентних відрахувань, метод наділення доходами (регулюючими, закріпленими, власними), функціональний метод, метод делегування та балансовий. Усі ці методи використовуються у міжбюджетному перерозподілі відповідно до моделі централізованої або децентралізованої моделей. Так, централізована модель в управлінні міжбюджетними відносинами, щодо доходного забезпечення, використовує метод трансфертів та метод наділення регулюючими доходами, а у видатковому плані - делегуючий (делегуючи видаткові повноваження згори до низу). Децентралізована забезпечує самостійність регіонів методом наділення власними та закріпленими доходами органи місцевого самоврядування, трансфертний метод та функціональний метод при розподілі повноважень і компетенцій на всіх рівнях влади.

Трансфертний метод наділення регіонів ресурсами забезпечує вирівнювання регіонів як по вертикалі так і горизонталі. Його основує є розподіл джерел надходжень, або ж самих доходів, між різними бюджетами. Даний метод досить у спішно використовується у централізованій моделі міжбюджетних відносин, однак у Радянському Союзі він мав другорядне значення і був певним доповненням до методу процентних відрахувань.

Трансферти у децентралізованій моделі мають трохи інше значення і зміст ніж у централізованій. Під трансфертам тут розуміють всі центральні доходи, які закріп-

люються на постійній або тимчасовій основі, а також передаються у фіксованій сумі. Тому показники за цими джерелами фінансування є досить високими і коливаються від 18% до 98% доходів локальних бюджетів демократичних країн Європи. [2]

Метод процентних відрахувань дуже довго використовувався у бюджетній політиці. Багато науковців вважають що він є найефективнішим методом міжбюджетних відносин. Однак є і такі які критикують використання цього методу.

Бескіда Й.М. та Юрій С.І. визначають систему процентних відрахувань нижчим бюджетам як одну з форм бюджетного регулювання, суть якої полягає у тому, що частка коштів вищого бюджету надається нижчим для збалансування у вигляді частки доходів не кожне джерело, що підпадає регулюванню. При цьому відсоток і сума відрахувань встановлюються від регулюючих доходів, що надходять на території певної адміністративної одиниці. [4, С.336]

До переваг даного методу відносять:

- збалансування місцевих бюджетів проводиться із застосуванням гнучких доходних джерел, тобто здійснюється ефективно;
- досягається зацікавленість місцевих фінансових органів у повній мобілізації не лише власних доходних джерел, а й загальнодержавних податків, тому що визначену частину можна одержати лише за умов їх повного надходження;
- місцеві фінансові органи несуть відповідальність за своєчасне та повне надходження загальнодержавних податків і доходів. [3, С.271]

Метод наділення регулюючими доходами у вітчизняній бюджетній практиці почав використовуватись ще у 1931р. при здійсненні податкової реформи і відзначався такими перевагами:

- створював стимули щодо повної мобілізації як власних, так і загальнодержавних податків на територіях;
- посилював бюджетний контроль шляхом підвищення відповідальності місцевих органів влади за своєчасність та повноту надходжень від загально державних податків і зборів;
- збільшував ефективність збалансування місцевих бюджетів, адже як регулюючі податки використовувались такі гнучкі податкові джерела, як надходження від податку на додану вартість, акцизного збору, податку на прибуток підприємств та прибуткового податку з громадян [1, С.165].

Принципи балансового методу є дуже прості це самостійність, єдність, економічна ефективність і на цій основі відбувається вирівнювання бюджетів усіх рівнів.

Забезпечення цього відбувається через ряд різноманітних інструментів: дотації субсидії субвенції, податки, неподаткові платежі, міжбюджетні взаєморозрахунки.

Список використаних джерел

1. Бутурлакiна Т. Податковi розщеплення та iх роль у збалансуваннi мiсцевих бюджетiв/ Т.Бутурлакiна // Регiональна економiка. - 2004. - №4 - с.162-174.
2. Державнi фiнанси: теорiя i практика перехiдного перiоду в Центральнiй Європi/(ред. Ю.Немец, пер.з анг Г.Райт). - К.:Юоснови, 1998. - с. 542
3. Кириленко О.П. Мiсцевi бюджети України (iсторiя, теорiя, практика) / О.П. Кириленко. - К.:НIOС, 2000. - 384 с.
4. Юрiй С.І., Бескид Й.М. Бюджетна система України: Навчальний посiбник. - К.-НIOС, 2000.-400 с.

Annotation: *the article covers the main components of the System of intergovernmental redistribution. In particular, such as methods, tools, forms and institutions. A detailed analysis of each.*

Key words: *intergovernmental relations, tool, method.*

УДК 368.914:331.25

К.В. Сичова, аспірант,

Донецький національний університет, м. Донецьк

РОЛЬ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ В СИСТЕМІ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ

Стаття присвячена характеристиці фінансових установ як суб'єктів системи недержавного пенсійного страхування. Розглянуто принципи наданих пенсійних послуг страховими компаніями і банками. Особлива увага приділена притіпам функціонування недержавних пенсійних фондів на прикладі відкритого НПФ «Сократ-Майбутнє».

Ключові слова: *недержавне пенсійне страхування (НПС), недержавне пенсійне забезпечення (НПЗ), страхові компанії, банківські установи, недержавний пенсійний фонд (НПФ), пенсійна програма.*

Актуальність теми. Перехід до нового типу економічної системи викликав необхідність системної перебудови і реформування управління пенсійними активами в Україні. Діюча до 2004 року пенсійна система в правовому, організаційному, фінан-

Забезпечення цього відбувається через ряд різноманітних інструментів: дотації субсидії субвенції, податки, неподаткові платежі, міжбюджетні взаєморозрахунки.

Список використаних джерел

1. Бутурлакiна Т. Податковi розщеплення та iх роль у збалансуваннi мiсцевих бюджетiв/ Т.Бутурлакiна // Регiональна економiка. - 2004. - №4 - с.162-174.
2. Державнi фiнанси: теорiя i практика перехiдного перiоду в Центральнiй Європi/(ред. Ю.Немец, пер.з анг Г.Райт). - К.Юоснови, 1998. - с. 542
3. Кириленко О.П. Мiсцевi бюджети України (iсторiя, теорiя, практика) / О.П. Кириленко. - К.:НЮОС, 2000. - 384 с.
4. Юрiй С.І., Бескид Й.М. Бюджетна система України: Навчальний посiбник. - К.-НЮОС, 2000.-400 с.

Annotation: *the article covers the main components of the System of intergovernmental redistribution. In particular, such as methods, tools, forms and institutions. A detailed analysis of each.*

Key words: *intergovernmental relations, tool, method.*

УДК 368.914:331.25

К.В. Сичова, аспірант,

Донецький національний університет, м. Донецьк

РОЛЬ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ В СИСТЕМІ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ

Стаття присвячена характеристиці фінансових установ як суб'єктів системи недержавного пенсійного страхування. Розглянуто принципи наданих пенсійних послуг страховими компаніями і банками. Особлива увага приділена притіпам функціонування недержавних пенсійних фондів на прикладі відкритого НПФ «Сократ-Майбутнє».

Ключові слова: *недержавне пенсійне страхування (НПС), недержавне пенсійне забезпечення (НПЗ), страхові компанії, банківські установи, недержавний пенсійний фонд (НПФ), пенсійна програма.*

Актуальність теми. Перехід до нового типу економічної системи викликав необхідність системної перебудови і реформування управління пенсійними активами в Україні. Діюча до 2004 року пенсійна система в правовому, організаційному, фінан-

совому і соціальному відношеннях вимагала принципових змін, що зробили б її відповідною умовам соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Нова пенсійна система, формування якої почалося у 2004 році, передбачала введення додатково до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування системи НПЗ, що базується на принципах добровільної участі громадян, роботодавців і їх об'єднань у формуванні пенсійних виплат.

Питання НПЗ широко висвітлені у роботах А. Бахмача, В. Луковича, В.Фещука, Л. Лузгіної, М. Бойка, М. Цитрицької, О. Приморської, С. Румянцева, С. Чигиря та інших учених. Водночас демографічні проблеми і проблеми у фінансовому секторі економіки свідчать про доцільність подальшого безупинного дослідження даної проблематики.

Метою даної статті є вивчення особливостей надання послуг фінансовими установами у системі НПЗ.

Результати досліджень. Суб'єктами, що здійснюють НПЗ в Україні, є:

- пенсійні фонди шляхом укладання пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів і вкладниками таких фондів;
- страхові організації шляхом укладання договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності чи смерті учасника фонду;
- банківські установи шляхом укладання договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків.

Кожний із запропонованих майбутньому пенсіонеру фінансових продуктів зорієнтований як на його визначені переваги, так і на можливість накопичити визначену суму. При цьому майбутній пенсіонер може обрати ту послугу, що найбільше влаштує його при зіставленні показників ризику та прибутковості. Так, найбільш простою і зрозумілою для більшості громадян послугою є банківський депозит. Незаперечними його перевагами є гарантований відсоток по внеску, а також право власності на внесок і нараховані відсотки, що можуть передаватися у спадщину. Однак зростання інфляції, коливання валютного курсу, викликані економічною кризою, зробили цей вид пенсійної послуги досить ризикованим.

Що стосується послуг страхових компаній, то варто враховувати, що по-життєве пенсійне страхування накладає на страхову компанію досить тверді зобов'язання перед пенсіонером. Адже, якщо тривалість життя застрахованої особи перевищить вік, розрахований при придбанні страховки, страхова компанія почне здійснювати виплати за рахунок коштів страхових резервів, тому що кошти, які були внесені цією особою і розподілений на них інвестиційний дохід, вже будуть витрачені на виплату йому

пенсії. Тому дана пенсійна послуга передбачає обмежені можливості участі пенсіонера у розподілі інвестиційного доходу. Крім того, пенсіонер, який почав одержувати пенсійні виплати, найчастіше позбавляється права передавати пенсію у спадщину.

Значно відрізняються від вище названих послуг послуги НПФ - юридичної особи, що має статус неприбуткової організації, яка функціонує і здійснює діяльність винятково з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами і здійсненням пенсійних виплат [1, с. 173]. Суть пропонованої пенсійної послуги полягає в тому, що пенсійні внески, які накопичуються на індивідуальних рахунках учасників фонду, використовуються для колективного інвестування в єдиний інвестиційний портфель, доходи від якого кожен місяць цілком розподіляються між учасниками фонду пропорційно їх накопиченням, що знаходяться на момент розподілу у фонді. Природно, можливість одержати весь прибуток від інвестування пенсійних накопичень компенсується інвестиційним ризиком, який несуть усі учасники фонду. Знизити цей ризик покликані тверді нормативи інвестування пенсійних активів, встановлені і постійно контролювані державою, а також обов'язкове залучення спеціалізованої професійної компанії з управління активами (КУА), яка, у свою чергу, є підконтрольною державі (в особі регулятора ринку) і раді фонду. Усі накопичення учасника фонду цілком йому належать і можуть бути переведені в іншу фінансову установу без втрат, а також передані у спадщину.

Розглянемо принципи функціонування НПФ на прикладі Відкритого НПФ «Сократ-Майбутнє» (ВНПФ «Сократ-Майбутнє»), зареєстрованого і функціонуючого у м. Києві (рис. 1). Основною метою участі у програмі ВНПФ «Сократ-Майбутнє», яку переслідує підприємство, є мотивація кваліфікованих кадрів шляхом виплати додаткових до зарплати винагород працівникам за раніше виконані роботи без збільшення податкового навантаження на підприємство і нарахувань на фонд оплати праці. При цьому розмір винагороди (пенсії), виплачуваної працівнику, вимірюється сумою пенсійних накопичень на його індивідуальному пенсійному рахунку (ІПР) в ВНПФ «Сократ-Майбутнє», що залежить від розміру пенсійних внесків, сплачених на його користь роботодавцем і самим працівником, періодичності їх сплати, терміну накопичення і прибутковості інвестицій (чистої вартості активів) НПФ. Механізм формування накопичень передбачає, що пенсійні внески, сплачені вкладником на користь працівника-учасника НПФ (майбутнього одержувача виплат), надходять на рахунок НПФ у Зберіганні (банк «УАВ»), персоніфікуються - Адміністратором НПФ (ПАПФ «Центр пенсій-

ного забезпечення») і інвестуються ТОВ КУА «ПІОГЛОБАЛ Україна» на принципах диверсифікованості і надійності у дозволені законом інструменти, які приносять дохід (цінні папери, депозити, нерухомість). Отриманий дохід зараховується Адміністратором НПФ на ППР учасника. При настанні пенсійного віку чи інших обставин учаснику чи його спадкоємцям здійснюються виплати з його накопичень, сформованих за рахунків сплачених на його користь внесків і розподіленого доходу.

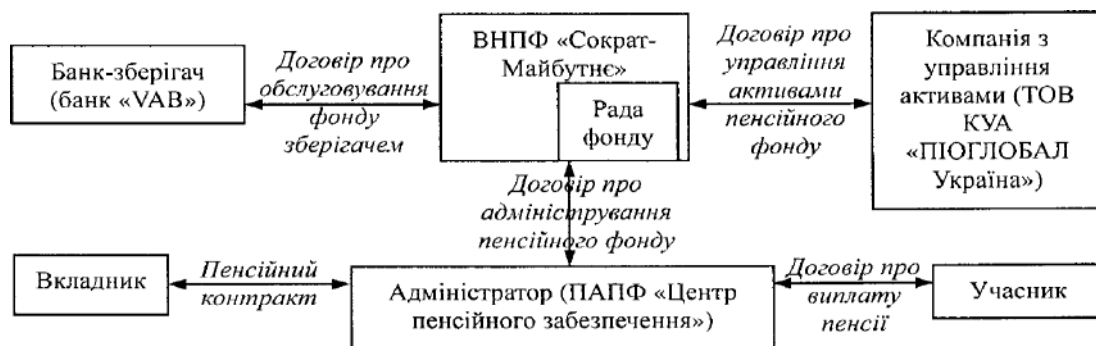

Рис.1 Процес функціонування ВНПФ «Сократ-Майбутнє»

Крім того для учасників НПФ (роботодавців і працівників) передбачені податкові пільги: підприємство, платник податку на прибуток, до впровадження накопичувальної системи ЗДПС згідно абз. 2 п. 2 ст. 142 Податкового кодексу України, має право включити до складу витрат суму внесків у НПФ, загальний обсяг якої не перевищує 25 % заробітної плати, нарахованої такій найманій особі протягом податкового року; суми, сплачені роботодавцем у НПФ на користь конкретного працівника (ст.164.2.16 Кодексу) не обкладаються податком. Однак згідно абз. 1 ст.

- податкові преференції поширюються тільки на суми внесків підприємства на користь кожного працівника, що не перевищують 15% заробітної плати, нарахованої йому протягом податкового періоду, за який сплачуються внески (тобто на суми, які не перевищують суми ПМ для працездатних осіб на 1 січня звітного податкового року, помноженої на 1,4 і округленої до найближчих 10 грн.) [2].

Висновки. Таким чином, кожна з пенсійних послуг, які надаються різними фінансовими установами, має як свої переваги, так і недоліки. Найбільш простою і популярною послугою для населення залишається банківський депозитний рахунок, однак поступово збільшується увага роботодавців і населення до НПФ, що дає підставу вважати їх найбільш перспективними фінансовими установами у системі НПЗ України.

Водночас економічна криза 2008-2009 років в Україні, яка супроводжувалася високою інфляцією і коливаннями валютних курсів, помітно підірвала позиції зазначених

вище фінансових структур, які виявилися досить уразливими до змін у фінансовому секторі економіки.

Список використаних джерел

1. Новая пенсионная система: три уровня обеспечения: Сборник законов. Издание третье, исправленное и дополненное. - Х.: «Одиссей», 2008. - 272 с.
2. Податковий кодекс України (із змінами, внесеними згідно із Законом № 2856-VI від 23.12.2010 р.) [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>

Annotation. *The article is devoted to feature of the financial institutions as subject of the System of the don't State pension Insurance. The Considered principles provided to pension services by insurance companies and banks. Emphases is spared principle of the operating the DSPF, condition provided to by them pension programs on example of the open DSPF «Socrates-Future».*

Key words: *the don't State pension insurance, insurance companies, bank institutions, don't State pension fund (DSPF), pension program.*

УДК 657.471.12

А.О. Труфен, Чернівецький торговельно-економічний
інститут КНТЕУм. Чернівці

ОПЛАТА ПРАЦІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

В статті зроблено спробу показати практику оплати праці педагогічних кадрів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: *вищі навчальні заклади, освіта, соціальне становище, оплата праці.*

На протязі трьох останніх десятиліть однією з найбільших проблем вищих навчальних закладів України є нестача коштів для забезпечення нормального функціонування та розвитку. У теперішній час знову очікується певне ускладнення фінансового стану.

Передумовами цього є недостатнє фінансування державних вищих навчальних закладів, зростання темпів інфляції, щорічне підвищення заробітної плати при неможливості відповідного збільшення розмірів плати за навчання студентів другого і

вище фінансових структур, які виявилися досить уразливими до змін у фінансовому секторі економіки.

Список використаних джерел

1. Новая пенсионная система: три уровня обеспечения: Сборник законов. Издание третье, исправленное и дополненное. - Х.: «Одиссей», 2008. - 272 с.
2. Податковий кодекс України (із змінами, внесеними згідно із Законом № 2856-VI від 23.12.2010 р.) [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>

Annotation. *The article is devoted to feature of the financial institutions as subject of the System of the don't State pension Insurance. The Considered principles provided to pension services by insurance companies and banks. Emphases is spared principle of the operating the DSPF, condition provided to by them pension programs on example of the open DSPF «Socrates-Future».*

Key words: *the don't State pension insurance, insurance companies, bank institutions, don't State pension fund (DSPF), pension program.*

УДК 657.471.12

А.О. Труфен, Чернівецький торговельно-економічний
інститут КНТЕУм. Чернівці

ОПЛАТА ПРАЦІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

В статті зроблено спробу показати практику оплати праці педагогічних кадрів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: *вищі навчальні заклади, освіта, соціальне становище, оплата праці.*

На протязі трьох останніх десятиліть однією з найбільших проблем вищих навчальних закладів України є нестача коштів для забезпечення нормального функціонування та розвитку. У теперішній час знову очікується певне ускладнення фінансового стану.

Передумовами цього є недостатнє фінансування державних вищих навчальних закладів, зростання темпів інфляції, щорічне підвищення заробітної плати при неможливості відповідного збільшення розмірів плати за навчання студентів другого і

наступних курсів, які навчаються на умовах контракту. У цьому році у зв'язку з прийомом на навчання до вищих навчальних закладів за результатами зовнішнього незалежного оцінювання може скоротитися кількість абітурієнтів, особливо вечірньої та заочної форм навчання, що призведе до зменшення числа студентів, які навчатимуться на умовах контракту.

Враховуючи великий досвід удосконалення управління в умовах кризових ситуацій, накопичений в бізнес-організаціях, на наш погляд, доцільним є впровадження в практику діяльності вищих навчальних закладів нових економічних методів і систем, які пройшли успішну адаптацію у сфері матеріального виробництва. Це можливо у зв'язку з тим, що у цей час установи освіти, як і підприємства, є носіями ринкових відносин.

В Україні сформувався ринок освітянських послуг, на якому поряд з недержавними активно працюють і державні заклади освіти. Крім асигнувань з державного бюджету вони отримують досить великий дохід від надання платних послуг і таким чином здійснюють своєрідну підприємницьку діяльність. Використання в діяльності вищих навчальних закладів нових ідей, застосування ринкових методів, які апробовані за кордоном і у цей час активно впроваджуються у вітчизняну практику, дозволить покращити фінансовий стан закладів[1].

Важливим показником життєвого рівня людини є матеріальна винагорода за працю. Питання заробітної плати набуває більшої актуальності у зв'язку з тим, що на сьогодні викладачі вищих навчальних закладів не належать до числа високооплачуваних працівників.

Винагорода за працю є еквівалентом важливості та поваги, вона є оцінкою потреби цього спеціаліста для країни. Оплата праці педагогів вищих навчальних закладів установлювалась в залежності від стажу педагогічної роботи, посади та кваліфікації, а також від наявності вченого ступеня і вченого звання та від рівня самого навчального закладу. На нашу думку, для того, щоб дослідити матеріальний рівень професорсько-викладацьких кадрів, потрібно, перш за все звернути увагу на реальну заробітну плату, яка виражається сумою товарів і послуг, які працівник може одержати за певну грошову суму при даному рівні цін на товари.

Потрібно зазначити, що у всьому світі склалася ситуація, коли люди високоінтелектуальної праці мають винагороду за працю у кілька разів більшу, ніж особи фізичної праці є нормальною і вказує на те, що держава піклується про інтелектуальний потенціал країни. Натомість, протилежна ситуація склалась в Україні на сьогодні, коли

науковці та професорсько-викладацький склад та робітники фізичної праці мають майже однакову винагороду за працю. Для того щоб поповнити сімейний бюджет, значна кількість науково-педагогічної інтелігенції змушена працювати у декількох установах або закладах освіти. Зрозуміло, що такі випадки не були масовими, але поряд з цим викладачі, які працювали за сумісництвом, мали значне матеріальне поповнення для їх сімейного бюджету.

Однією з важливих складових загальної системи управління вищим навчальним закладом, на нашу думку, повинна стати система управління видатками на оплату праці науково-педагогічних працівників. Це обумовлюється декількома причинами:

- скорочення видатків за іншими статтями здійснювалося на протязі багатьох років і майже усі резерви на цей час в основному вичерпані, разом з тим, застаріла матеріально-технічна база потребує негайної модернізації та оновлення;
- видатки на заробітну плату з нарахуваннями на неї у загальних видатках у теперішній час становить найбільшу питому вагу, досягаючи в деяких вищих навчальних закладах 80 %;
- передбачається подальше збільшення фонду оплати праці внаслідок запровадження Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери, а у наступних роках можливе зниження у законодавчому порядку максимального обсягу навчального навантаження на одного викладача, що може призвести до подальшого підвищення частки видатків на оплату праці у загальних видатках;
- з точки зору економії скорочення видатків на заробітну плату є найвигіднішим, оскільки воно додатково «автоматично» зменшує величину нарахувань на заробітну плату.

Один з можливих варіантів системи управління видатками на оплату праці науково-педагогічних працівників є система, яка базується на виявлених математичних залежностях між нормативами чисельності студентів на одну штатну посаду науково-педагогічного працівника, кількістю студентів і трудомісткістю навчальної роботи, що припадають на кожний напрям підготовки та спеціальність, і середньорічним обсягом навчального навантаження в розрахунку на одну штатну посаду науково-педагогічного працівника. В основі даної системи лежить підсистема автоматизованого формування навчального навантаження та розрахунків трудомісткості навчальної роботи, яка дозволяє розподіляти загальну трудомісткість між окремими напрямами підготовки та спеціальностями.

З метою визначення ефективності критеріїв оцінювання наукової - педагогічної діяльності були виконані соціологічні дослідження. Серед мотивів, за якими науковці працюють на посадах науково-педагогічних працівників, були названі: близько 80% опитаних - це зацікавленість у дисципліні, яку вони викладають, близько 70% бо їм подобається робота зі студентами, 63% із-за бажання передати свої знання іншим, близько 59% вважають, що мають педагогічні здібності, 52% з тієї причини, що науково-педагогічна діяльність - це розумова праця, 50% НПП подобається спілкування в творчому колективі, близько 42% вважають, що це дає можливість самореалізації, 37% через можливість займатись науковою роботою, тільки 24% вважають, що це престижна професія і 11% з тієї причини, що праця науково-педагогічних працівників може матеріально забезпечити [3].

В умовах сучасної перехідної економіки відбувається реструктуризація мотиваційної сфери шляхом підвищення ролі матеріальної складової заохочення. Відповідне винагородження за працю стає головним чинником мотивації праці [2].

Застосування системи дає змогу формувати інформаційну базу для прийняття управлінських рішень щодо основних параметрів трудомісткості навчальної роботи і показників оплати праці, контролювати та регулювати основну складову видатків вищого навчального закладу - видатки на оплату праці науково-педагогічних працівників.

Список використаних джерел

1. Василенко О.Ю., Вельц Е.В. Преподаватель вуза: мотивация и стимулирование трудовой деятельности (Обор социологического исследования)
2. Верхоглядова Н.І. Економічний вимір якості вищої освіти як складової національної конкурентоспроможності: Монографія - Д.: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2004.
3. Монастирська Г.В. Мотивація наукової діяльності в умовах економічних перетворень у країні. // Проблеми науки. - 2006. - №3 - С. 15-21.

Annotation. *The article tries to analyze the payment System of scientific-dagogical staff of the higher educational institutions.*

Key words: *higher educational institutions, éducation, payment of the work, social State.*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ БЕЗНАДІЙНОЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ

У статті досліджено питання визнання безнадійної дебіторської заборгованості у бухгалтерського обліку та відповідно до податкового законодавства. Також було проаналізовано порядок визнання дебіторської заборгованості банкрута безнадійною та вказано на розбіжності з цього питання у національних стандартах бухгалтерського обліку та Податковому кодексі України.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, безнадійна дебіторська заборгованість, банкрутство, ліквідаційна процедура, строк позовної давності.

Реалізація товарів не завжди супроводжується зустрічною оплатою їх вартості в результаті чого виникає заборгованість однієї особи перед іншою. Тобто, існування дебіторської заборгованості зумовлено нормальним процесом господарювання підприємства. Однак, її наявність на підприємстві має певні негативні наслідки, одним з яких є можливі збитки підприємства від визнання дебіторської заборгованості безнадійною. Тому в управлінні дебіторською заборгованістю велике значення має умови її момент визнання дебіторської заборгованості як безнадійної, а відповідно і можливості її віднесення до складу витрат підприємства.

Варто зазначити, що при дослідженні цього питання необхідно вийти за рамки бухгалтерського обліку і розглянути також момент визнання безнадійної дебіторської заборгованості згідно чинного податкового законодавства. Це пов'язано з тим, що в управлінні підприємством необхідно враховувати всі можливі фактори, які можуть вплинути на діяльність підприємства. А визнання дебіторської заборгованості як безнадійної безпосередньо впливає на витрати підприємства, його прибуток і, відповідно, податок на прибуток.

Питання визнання та відображення в бухгалтерському обліку дебіторської заборгованості розглядаються у працях ряду вітчизняних науковців: Бутинець Ф.Ф., Голов С.Ф., Сопко В.В., Нашкерська Г., Городянська Л., Бондаренко О.С. та ін. Однак у

зв'язку з прийняттям в Україні Податкового Кодексу дослідження у цій сфері потребують перегляду.

Згідно п. 4 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку № 10 «Дебіторська заборгованість» «безнадійна дебіторська заборгованість - поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності» [4]. Таке тлумачення хоч і є досить широким і не дає конкретних рекомендацій щодо визнання безнадійної дебіторської заборгованості, однак дає широкі можливості для підприємств щодо віднесення до складу витрат такої заборгованості.

З іншого боку більш конкретно умови визнання безнадійної дебіторської заборгованості визначені у п. 14.1.11. Податкового Кодексу України. Відповідно до нього такою заборгованістю є [3]:

- а. заборгованість за зобов'язаннями, щодо яких минув строк позовної давності;
- б. прострочена заборгованість, що не погашена внаслідок недостатності майна фізичної особи, за умови, що дії кредитора, спрямовані на примусове стягнення майна боржника, не призвели до повного погашення заборгованості;
- в. заборгованість, що не погашена внаслідок недостатності майна суб'єктів господарювання, оголошених банкрутами у встановленому законом порядку або знятих з реєстрації як суб'єкти господарювання у зв'язку з їх ліквідацією;
- г. заборгованість, що не погашена внаслідок недостатності коштів, отриманих від продажу на відкритих аукціонах (публічних торгах) та в інший спосіб, передбачений умовами договору застави, майна позичальника, переданого у заставу як забезпечення зазначеної заборгованості за умови, що інші юридичні дії кредитора щодо примусового стягнення іншого майна позичальника не призвели до погашення заборгованості в повному обсязі;
- д. заборгованість, стягнення якої стало неможливим у зв'язку з дією обставин непереборної сили, стихійного лиха (форс-мажорних обставин), підтверджених у порядку, передбаченому законодавством;
- е. прострочена заборгованість померлих фізичних осіб, а також осіб, які у судовому порядку визнані безвісно відсутніми, недієздатними або оголошені померлими, а також прострочена заборгованість фізичних осіб, засуджених до позбавлення волі.

Однак така конкретика не надає переваг, а навпаки обмежує можливості підприємств. Так, однією з ознак визнання безнадійної дебіторської заборгованості є непо-

гашення внаслідок нестачі майна суб'єкта господарювання, оголошеного банкрутом. Однак цю умову не можна застосувати у випадку неучасті підприємства-кредитора у ліквідаційній процедурі дебітора. Відповідно до частини 1 ст. 14 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» затв. Постановою Верховної Ради України № 2343-ХІІ від 14 травня 1992 р. (далі ЗУ № 2343) заборгованість, про яку не було заявлено в ході ліквідаційної процедури не розглядається і вважається погашеною. [1] Тобто, якщо підприємство не дотрималось строків визначених ЗУ № 2343, то воно не може визнати таку заборгованість безнадійною і, відповідно, включити до складу витрат, оскільки така заборгованість вважається погашеною.

Зрозуміло, що частина 1 ст.14 ЗУ № 2343 спрямована на захист інтересів боржника. Однак використання такого підходу для цілей оподаткування порушує інтереси кредитора. При цьому заборгованість не визнана безнадійною внаслідок неучасті у процедурі банкрутства не може бути визнана такою і за строками позовної давності. Знову ж таки це пов'язано з тим фактом, що така заборгованість з точки зору господарського законодавства є погашеною.

Таким чином, можна зробити висновок про неузгодженість податкового законодавства та національних стандартів бухгалтерського обліку в питанні визнання безнадійної дебіторської заборгованості. І це відбивається на фінансовому становищі підприємства. Цей факт необхідно враховувати при організації моніторингу за фінансовим станом дебіторів.

Шляхом вирішення даної проблеми є внесення необхідних змін до законодавства, а саме узгодження норм податкового законодавства у відповідність до національних стандартів бухгалтерського обліку.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» затв. Постановою ВРУ № 2343-ХІІ від 14 травня 1992 р. - режим доступу до документу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2343-12>.
2. Нашкерська Галина. Особливості визнання та оцінки поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, і послуги // Бухгалтерський облік і аудит. - 2009 р.-№ 11. -с. 31-37.
3. Податковий Кодекс України затверджений Постановою Верховної Ради України №2755- VI від 02.12.10 р.. - режим доступу до документу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.

4. Положення(стандарт) бухгалтерського обліку № 10 «Дебіторська заборгованість» затверджений Наказом Міністерства Фінансів № 237 від 08.10.99 р. - режим доступу до документу: <http://zakonl.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0725-99>.

5. Солошенко Людмила. Заборгованість при банкрутстві та ліквідації боржника // Податки і бухгалтерський облік. -№79 - 02.10.2008 р. - с. 29.

Annotation. *The question of recognition of bad debts in the accounting and in the tax law was investigated in this article. Also the recognition of bad debts of bankrupt was analyzed and the difference of it between national accounting standards and the Tax Code of Ukraine was given.*

Key words: *accounts receivable, bad debts, bankruptcy, liquidation procedures, the limitation period.*

УДК 657.6

О.І. Чижишин, викладач, Чортківський інститут підприємництва і бізнесу, Тернопільський національний економічний університет

ПРОБЛЕМИ ПРИВЕДЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОБЛІКУ ІНВЕСТИЦІЙ ДО М(С)БО

На сьогодні національні стандарти, що розроблені стосовно обліку інвестиційних операцій, задовольняють потреби користувачів. Вони, зберігаючи концептуальні положення відповідних М(С)БО, конкретизують їх з урахуванням рівня економічного розвитку України та національних традицій. Однак, у процесі зростання масштабів іноземної інвестиційної діяльності і, особливо, інвестиційної діяльності українських суб'єктів господарювання у зарубіжних країнах виникне потреба розробки і впровадження національних стандартів щодо обліку інвестицій в дочірні та асоційовані компанії, фінансової звітності про частки у спільних підприємствах.

Ключові слова: *міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, облік, звітність, інвестиційна діяльність, стандартизація обліку, ринкова економіка.*

Постановка проблеми. Економічна природа інвестицій обумовлена закономірностями процесу розширеного відтворення і полягає у використанні частини додаткового суспільного продукту для збільшення кількості і якості всіх елементів системи продуктивних сил суспільства. З огляду на вищенаведене, виникає необхідність приведення

4. Положення(стандарт) бухгалтерського обліку № 10 «Дебіторська заборгованість» затверджений Наказом Міністерства Фінансів № 237 від 08.10.99 р. - режим доступу до документу: <http://zakonl.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0725-99>.

5. Солошенко Людмила. Заборгованість при банкрутстві та ліквідації боржника // Податки і бухгалтерський облік. -№79 - 02.10.2008 р. - с. 29.

Annotation. *The question of recognition of bad debts in the accounting and in the tax law was investigated in this article. Also the recognition of bad debts of bankrupt was analyzed and the difference of it between national accounting standards and the Tax Code of Ukraine was given.*

Key words: *accounts receivable, bad debts, bankruptcy, liquidation procedures, the limitation period.*

УДК 657.6

О.І. Чижишин, викладач, Чортківський інститут підприємництва і бізнесу, Тернопільський національний економічний університет

ПРОБЛЕМИ ПРИВЕДЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОБЛІКУ ІНВЕСТИЦІЙ ДО М(С)БО

На сьогодні національні стандарти, що розроблені стосовно обліку інвестиційних операцій, задовольняють потреби користувачів. Вони, зберігаючи концептуальні положення відповідних М(С)БО, конкретизують їх з урахуванням рівня економічного розвитку України та національних традицій. Однак, у процесі зростання масштабів іноземної інвестиційної діяльності і, особливо, інвестиційної діяльності українських суб'єктів господарювання у зарубіжних країнах виникне потреба розробки і впровадження національних стандартів щодо обліку інвестицій в дочірні та асоційовані компанії, фінансової звітності про частки у спільних підприємствах.

Ключові слова: *міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, облік, звітність, інвестиційна діяльність, стандартизація обліку, ринкова економіка.*

Постановка проблеми. Економічна природа інвестицій обумовлена закономірностями процесу розширеного відтворення і полягає у використанні частини додаткового суспільного продукту для збільшення кількості і якості всіх елементів системи продуктивних сил суспільства. З огляду на вищенаведене, виникає необхідність приведення

національних систем обліку і звітності до вимог міжнародних стандартів - це шлях до інтернаціоналізації обліку і його гармонізації, підвищення якості облікової інформації та довіри до неї з боку різних користувачів. За цих умов, щоб методологія та інструментарій обліку інвестування, з одного боку, бути адаптивними до національної специфіки і традицій обліково-аналітичної роботи, а з іншого - враховувати тенденції і перспективи міжнародної уніфікації систем аналізу, обліку і аудиту.

Аналіз останніх досліджень. Проблемами приведення системи обліку до міжнародних стандартів досліджується вже декілька років. Цій проблемі присвятили свої праці вчені-економісти: В.Массаковський, Д.Александр, А.Бриттон, А.Иориссен, С.Голов, Я.В.Соколов та багато інших.

Постановка завдання. Розглянути проблеми і переваги застосування міжнародних стандартів бухгалтерського обліку при здійсненні інвестування господарської діяльності вітчизняних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правила та процедури ведення бухгалтерського обліку і складання звітності відображаються в міжнародних стандартах бухгалтерського обліку (М(С)БО). Необхідність стандартизації фінансового обліку у світовому масштабі та гармонізації облікових систем визначається розвитком процесів економічної інтеграції країн, створенням міжнаціональних корпорацій, вільних економічних зон, створенням та функціонуванням спільних підприємств, реалізацією спільних проектів. Облік, як мова бізнесу, повинен будуватись на загальноприйнятих принципах. Тільки в цьому разі можна говорити про співмірність облікової інформації, що подається у звітності, про інформаційне взаєморозуміння в бізнесі, про довіру з боку інвесторів.

Інвестиційна діяльність як об'єкт обліку має свою специфіку, що знайшло відображення у відповідному міжнародному стандарті бухгалтерського обліку М(С)БО 25 «Облік інвестицій».

Не зважаючи на те, що стандарти обліку інвестиційних операцій є в цілому міжнародно-уніфікованими, системи бухгалтерського обліку інвестування мають певну національну специфіку, що особливо стосується країн з перехідними економіками. Це обумовлено не тільки наявними відмінностями політико-економічного середовища господарської діяльності, традиціями бухгалтерського обліку (децентралізовані та централізовані моделі), але й тим, що інвестиційна діяльність проходить в умовах невизначеності. Інвестиційні операції, займають тривалий період часу і, як правило, виходять за межі річного фінансового звіту. На звітну дату існують незакінчені інве-

стиційні операції, результат яких не визначено, що потребує оцінки майбутніх подій з розподілом витрат і доходів між відповідними звітними періодами. В умовах перехідних економік невизначеність результативності інвестиційних операцій посилюється інфляційними та іншими факторами.

Інвестиції можуть обліковуватись як короткострокові, так і як довгострокові. У випадку короткострокових інвестицій їх поточна балансова вартість повинна співпадати або з ринковою вартістю, або з вартістю придбання в залежності від того, яка з них нижча. Довгострокові інвестиції повинні обліковуватись або по вартості придбання, або по вартості з урахуванням переоцінки, або, у випадку ринкових долевих цінних паперів, по вартості придбання чи ринковій вартості, в залежності від того яка з них нижча.

Інвестиції в нерухомість можуть обліковуватись у відповідності зі стандартом М(С)БО 16 з нарахуванням амортизації, або з відображенням (по дебету) у звіті про прибутки і збитки; допускається також облік інвестицій у нерухомість як довгострокових інвестицій. Визначаються також питання обліку змін поточної вартості інвестицій, трансферт чи продаж. Стандарт обумовлює вимоги стосовно розкриття інформації.

В умовах інтернаціоналізації господарського життя, підвищення ролі міжнародних компаній (багатонаціональних та транснаціональних) виникла гостра необхідність стандартизації обліку корпоративного інвестування. М(С)БО 27, 28 і 31 містять загальні рекомендації щодо відображення у бухгалтерському обліку інвестицій відповідно у дочірні підприємства, асоційовані компанії та спільні підприємства [4, 67].

Звернемо увагу на наступне. По-перше, національні стандарти охоплюють всі діючі М(С)БО. По-друге, національний стандарт П(С)БО 12 «Інвестиції» об'єднує положення кількох відповідних М(С)БО. По-третє, окремі положення щодо обліку інвестиційних операцій включено до ряду інших національних стандартів (визначення інвестицій та їх відображення в балансах - П(С)БО 2; визначення акцій та методи участі у капіталі, прибуток на акції, дивіденди - П(С)БО 3, П(С)БО 15; визначення інвестиційної діяльності - П(С)БО 4; розкриття інформації акціонерних товариств - П(С)БО 5); оцінка ринкових паперів - П(С)БО 19; визначення материнської і дочірнього підприємства, групи підприємств - П(С)БО 20; інвестування в закордонні підприємства - П(С)БО 21 [5].

М(С)БО 27 «Консолідовані фінансові звіти та облік інвестицій у дочірні підприємства» визначає вимоги підготовки і надання консолідованої фінансової звітності групи підприємств, які знаходяться під контролем материнської компанії.

М(С)БО 28 «Облік інвестицій в асоційовані компанії» визначає, що інвестиції в асоційовані компанії повинні обліковуватись на основі методу долевої участі; стандарт також обумовлює припустимі виключення. Встановлені вимоги стосовно розкриття інформації.

М(С)БО 31 «Фінансова звітність про частки в спільних підприємствах» визначає, що вимоги по розкриттю інформації про участь в спільних підприємствах створюються окремо по операціях і активах, котрі контролюються спільно. Також обговорюються вимоги щодо звітності для підприємств, які беруть на себе ризик, і підприємств-інвесторів.

Висновки. У контексті нашого дослідження слід зазначити, що: по-перше, процес розробки і впровадження міжнародних стандартів з обліку та звітності є динамічним, окремі з них уточнюються або замінюються новими з урахуванням досвіду застосування та сучасних вимог; по-друге, міжнародні стандарти не є обов'язковими і виступають як рекомендації для запровадження; по-третє, міжнародні стандарти не регулюють техніки та методики бухгалтерського обліку, яка була і буде різною в різних країнах світу.

Перспективи подальших досліджень. Ринкова трансформація економіки України вимагає докорінних змін у системі бухгалтерського обліку з урахуванням міжнародних принципів та стандартів. Цей процес об'єктивний, у ньому є зрушення, але він потребує часу для повного приведення системи обліку України у відповідність з міжнародними стандартами.

Список використаних джерел

1. Валові доходи та витрати: податковий облік і П(С)БО [Текст] // Податки та бухгалтерський облік. - 2007. - №10 (спецвипуск).
2. Голов С.Ф., Костюченко В.М. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарі; Практ. посібник.- К., 2001. - 840 с.
3. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999р. №996-XIV.
4. Международные стандарты учета и аудита. Сборник с комментариями, №4.: Директивы Европейского экономического Сообщества / Составители: проф. Приходько Н. Е., доц. Тимошенко И. И., доц. Головки В. И., Григорев О. И. 1993. - 96с.
5. Положення (стандарта) бухгалтерського обліку : / [Електронний ресурс]. // www.vobu.com.ua.

Annotation. For today national standards, that are developed in relation to the account of investment operations, satisfy the necessities of users. They, keeping conceptual positions of proper M(C) BECAUSE, specify them taking into account the level of economic development of Ukraine and national traditions. However, in the process of growth of scales of foreign investment activity and, especially, investment activity of the Ukrainian subjects of menage there will be the necessity of development and introduction of national standards in relation to the account of investments in daughters' and associated companies in foreign countries, financial reporting about particles in joint ventures.

Key words: mignarogni standards of record-keeping, account, accounting, investment activity, standardization of account, market economy.

УДК 336.148

Б.С. Шулюк, викладач, Тернопільський національний
економічний університет, м. Тернопіль

ПОСИЛЕННЯ ДІЄВОСТІ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ПОСЛУГ

Висвітлено допущені фінансові порушення головними розпорядниками бюджетних коштів в процесі реалізації соціальних заходів. Обгрунтовано необхідність посилення дієвості державного фінансового контролю за виконанням бюджетних програм у сфері соціально-культурних послуг з метою підвищення добробуту населення.

Ключові слова: державний фінансовий контроль, головні розпорядники бюджетних коштів, бюджетні програми, сфера соціально-культурних послуг.

Державний фінансовий контроль є необхідною умовою існування демократичної держави, важливим фактором прийняття управлінських рішень. Адже завданням такого контролю є не тільки попередження, виявлення та ліквідація правопорушення, а й підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Однак, в умовах сьогодення залишаються нерозв'язаними проблеми, пов'язані з недостатньою дієвістю, невідповідністю нинішньої системи державного фінансового контролю вимогам соціально орієнтованої економіки, що потребує вдосконалення здійснення оцінки результативності використання коштів Державного бюджету України, зокрема на сферу соціально-культурних послуг.

Annotation. For today national standards, that are developed in relation to the account of investment operations, satisfy the necessities of users. They, keeping conceptual positions of proper M(C) BECAUSE, specify them taking into account the level of economic development of Ukraine and national traditions. However, in the process of growth of scales of foreign investment activity and, especially, investment activity of the Ukrainian subjects of menage there will be the necessity of development and introduction of national standards in relation to the account of investments in daughters' and associated companies in foreign countries, financial reporting about particles in joint ventures.

Key words: mignarogni standards of record-keeping, account, accounting, investment activity, standardization of account, market economy.

УДК 336.148

Б.С. Шулюк, викладач, Тернопільський національний
економічний університет, м. Тернопіль

ПОСИЛЕННЯ ДІЄВОСТІ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ПОСЛУГ

Висвітлено допущені фінансові порушення головними розпорядниками бюджетних коштів в процесі реалізації соціальних заходів. Обгрунтовано необхідність посилення дієвості державного фінансового контролю за виконанням бюджетних програм у сфері соціально-культурних послуг з метою підвищення добробуту населення.

Ключові слова: державний фінансовий контроль, головні розпорядники бюджетних коштів, бюджетні програми, сфера соціально-культурних послуг.

Державний фінансовий контроль є необхідною умовою існування демократичної держави, важливим фактором прийняття управлінських рішень. Адже завданням такого контролю є не тільки попередження, виявлення та ліквідація правопорушення, а й підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Однак, в умовах сьогодення залишаються нерозв'язаними проблеми, пов'язані з недостатньою дієвістю, невідповідністю нинішньої системи державного фінансового контролю вимогам соціально орієнтованої економіки, що потребує вдосконалення здійснення оцінки результативності використання коштів Державного бюджету України, зокрема на сферу соціально-культурних послуг.

Починаючи з 2002 року витрати державного бюджету плануються, затверджуються і виконуються за бюджетними програмами. Але й досі спостерігаються недоліки в процесі їх розробки та реалізації. Більшість таких програм приймаються без урахування актуальності і важливості для суспільства. Як правило, заходи, передбачені бюджетними програмами, є нечіткими, без визначення конкретних обсягів фінансових ресурсів на їх виконання, а окремі - дублюються в інших програмах. Така практика призводить до неефективного використання державних коштів та недосягнення запланованих соціальних цілей.

Необхідність посилення дієвості державного фінансового контролю за виконанням бюджетних програм у сфері соціально-культурних послуг зумовлена двома факторами, зокрема:

- 1) низькою фінансовою дисципліною, що спричиняє нецільове використання коштів бюджету, спрямованих на виконання програм;
- 2) недоліками в організації виконання бюджетних програм, що не сприяє досягненню поставленої мети.

Так, впродовж 2008 - 9 місяців 2010 рр. в процесі реалізації заходів головними розпорядниками бюджетних коштів, передбачених законами про Державний бюджет України на відповідний рік, Рахунковою палатою [2] встановлено наступні фінансові порушення у сфері соціально-культурних послуг:

- прийняття необґрунтованих управлінських рішень Міністерством охорони здоров'я України щодо процесу виконання бюджетних програм, спрямованих на централізовані закупівлі товарів для медичних закладів. Такі дії призвели до відволікання коштів, передбачених на придбання обладнання, котре з різних причин впродовж тривалого часу у медичній практиці не використовувалось, отже і заплановані бюджетні ресурси використовувались неефективно, а саме рівень їх виконання у 2008 р. становив 99,7%, у 2009 р. - 105,5%, а у 2010 р. (за 9 місяців) - 65,2 (див. табл. 1);
- неефективне управління бюджетними коштами Міністерством освіти і науки України на здійснення програм, пов'язаних із зовнішнім оцінюванням та якістю освіти. Відтак, за відсутності оперативності та виваженості у прийнятті міністерством відповідних рішень щодо побудови системи незалежного оцінювання і моніторингу якості освіти, мета бюджетної програми у повному обсязі не досягнута. Адже, як свідчать дані табл. 1 спостерігалось недофінансування галузі, а саме за 2009 та 9 місяців 2010 рр. на 892,1 млн. грн. і 5358,3 млн. грн. відповідно;

– внаслідок прорахунків у плануванні та відсутності методики визначення потреби коштів на виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, дітям-інвалідам та тимчасової державної допомоги дітям, затверджені суми субвенцій у Державному бюджеті України (18279,6 млн. грн., 22792,5 млн. грн. та 21202,2 млн. грн.) впродовж зазначеного періоду (див. рис. 1) фінансувались з порушенням принципу справедливого і неупередженого розподілу коштів між громадянами та територіальними громадами. Внаслідок того, були обмежені права населення щодо отримання соціальних виплат. Тому до Міністерства праці та соціальної політики України поступали звернення людей із зазначених питань;

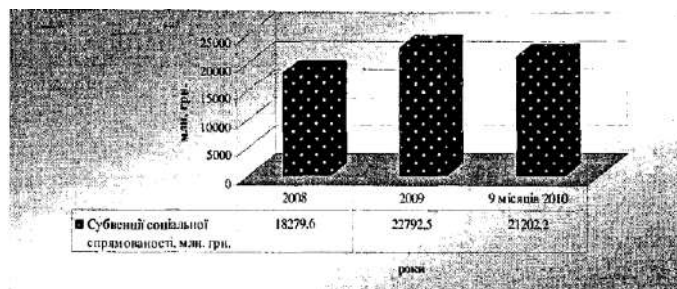

Рис. 1. Динаміка державних субвенцій соціальної спрямованості, наданих місцевим бюджетам за 2008 - 9 місяців 2010 рр.*

*побудовано автором на основі джерела [1]

- незабезпечення ефективного виконання функцій Міністерством культури і туризму України щодо координації та регулювання діяльності з охорони й збереження культурної спадщини. Міністерство не володіло повною інформацією щодо стану фінансування і виконання заходів, затверджених бюджетними програмами. Відтак, управління та використання коштів державного бюджету на збереження історико-культурної спадщини в заповідниках було неефективним, відбувалось з порушенням чинного законодавства та не забезпечувало реалізацію запланованих напрямів державної політики у цій галузі. Як наслідок, більшість прийнятих бюджетних програм не профінансовані у запланованих обсягах, зокрема за 2008 р. і 9 місяців 2010 р., де рівень їх виконання становив - 97,4% та 68,8% відповідно (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Видатки головних розпорядників бюджетних коштів на сферу
соціально-культурних послуг за 2008 - 9 місяців 2010 рр.***

Показники	2008 р.			2009 р.			9 місяців 2010 р.		
	план	виконано	% виконання	план	виконано	% виконання	план	виконано	% виконання
Міністерство охорони здоров'я України	5780,0	5762,2	99,7	5904,2	6231,3	105,5	6135,1	4002,6	65,2
Міністерство освіти і науки України	15612,5	15945,9	102,1	18612,3	17720,2	95,2	19997,8	14639,5	73,2
Міністерство праці та соціальної політики України	3817,9	3766,8	98,7	3738,0	3542,3	94,8	4458,4	2770,1	62,1
Міністерство культури і туризму України	1280,8	1247,7	97,4	1366,3	1366,4	100,0	1637,4	1126,2	68,8
Всього	26491,2	26722,6	100,9	29620,8	28860,2	97,4	32228,7	22538,4	69,9

*складено автором на основі джерела [1]

Таким чином, процес формування, затвердження та виконання бюджетним програм є недосконалим та характеризується наступними недоліками: відсутністю реальних розрахунків і ґрунтовних вимірів для досягнення поставленої мети, визначення чітких результатів в процесі їх реалізації; недостатністю бюджетного фінансування та розпорошенням його по великій кількості учасників виконання (об'єктах контролю); невиконання учасниками бюджетних програм передбачених законодавством функціональних обов'язків; безвідповідальність та безкарність як державних замовників (у частині належного контролю), так і визначених виконавців (у частині безпосереднього виконання програм).

Зазначені недоліки призводять до погіршення якості життя населення, а також обумовлюють необхідність їх перерозподілу як за програмами, так і головними розпорядниками бюджетних коштів. Відповідно до висновків Рахункової палати України [2], неузгодження та дублювання соціальних заходів у різних бюджетних програмах призводить до неоднакового їх тлумачення й неналежного виконання, а також перешкоджає створенню єдиної соціально-культурної стратегії розвитку суспільства.

Отже, підсумовуючи викладене, можна зробити висновки: по-перше, в Україні існують об'єктивні фактори, котрі зумовлюють необхідність посилення дієвості державного фінансового контролю за виконанням бюджетних програм у сфері соціально-культурних послуг; по-друге, недоліки процесу розробки, затвердження та виконання програм призводять до неефективного використання державних коштів та погіршення

добробуту населення; по-третє, такий контроль має бути систематичним та охоплювати всі види програм у згаданій сфері з метою забезпечення результативності їх реалізації. Таким чином, удосконалення функціонування державного фінансового контролю дасть можливість забезпечити макроекономічну стабільність, розроблення нових та підвищення ефективності вже діючих бюджетних програм в контексті створення умов для матеріального забезпечення суспільства на рівні сучасних стандартів, задоволення його когнітивних та культурних потреб.

Список використаних джерел

1. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2008 - 9 місяців 2010 рр. / Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua/news/556/>.
2. Висновки Рахункової палати України про виконання Державного бюджету України за 2002 - 9 місяців 2010 рр. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/category/32826>.

Annotation. *Deals with financial violations committed main budget funds in implementing social measures. The necessity of strengthening of public financial control over the execution of budget programs in the sphere of social and cultural services to improve welfare.*

Keywords: *state financial control, the main spending units, budget programs, sphere of social and cultural services.*

Розділ 4. Соціально-трудові відносини: теорія і практика

УДК 330.564.2

А.В. Лісовий, д.е.н., доцент, І.І. Чуніцька, к.е.н., доцент,

Національний університет Державної податкової служби України, м. Ірпінь

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ТА ДИНАМІКИ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ

У даній статті проаналізовано стан, структуру та динаміку доходів населення, а також виявлено тенденції перспективного стану матеріального забезпечення населення.

Ключові слова: доходи населення, оплата праці, пенсії, стипендії, допомоги, пільги та субсидії.

Постановка проблеми. Матеріальний добробут населення, в основному, залежить від його сукупних доходів, що формуються з грошових та натуральних надходжень до сімейного бюджету: оплати праці, доходів від підприємницької діяльності, доходів від особистого господарства, пенсій, стипендій, різних допомог та інших надходжень. Від рівня доходів безпосередньо залежить рівень забезпечення населення матеріальними та культурними благами, стан здоров'я і відтворення робочої сили.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний вклад в розробку даної проблеми внесли такі вітчизняні вчені: Біттер О., Гайдуцький П., Кириленко І., Пасхавер Б., Саблук П., та інші. Але, незважаючи на їх вагомий внесок вітчизняна наукова думка в напрямі дослідження доходів населення відстає від реальних змін в соціально-економічному становищі громадян України. Останнім часом відбувається різка зміна структури доходів домогосподарств, була прийнята ціла низка нових законів та указів, що прямо або опосередковано впливають на доходи населення. Тому вивчення даної проблеми можна та необхідно розширювати і поглиблювати.

Виклад основного матеріалу. В останнє десятиріччя спостерігається постійна тенденція (перервана лише кризою 2008 р.) до скорочення частки негрошових доходів, наприклад, вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства за 2004-2009 рр. зменшилась з 7,2 до 4,4%. Відповідно суттєво збільшились грошові доходи: від 84,0 до 88,4% [1] (табл. 1).

Структура сукупних ресурсів домогосподарств
(в середньому за місяць на одне домогосподарство)

Складові сукупних ресурсів	2004 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
1	2	3	4	5
Всього сукупних ресурсів, грн	867,0	1938,3	2858,3	2986,9
Грошові доходи, %	84,0	88,5	87,5	88,4
оплата праці	45,2	50,1	49,0	47,4
доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	4,4	5,0	5,1	5,2
доходи від продажу сільськогосподарської продукції	5,0	3,5	3,4	3,1
пенсії, стипендії, допомоги	20,9	23,4	22,9	26,0
допомога від родичів та інших осіб	5,0	4,5	4,4	5,0
інші грошові надходження	3,5	2,0	2,7	1,7
1	2	3	4	5
Негрошові доходи, %	16,0	11,5	12,5	11,6
вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства	7,2	4,8	3,8	4,4
пільги та субсидії на оплату житлово-комунальних послуг, на придбання скрапленого газу, твердого, рідкого палива	0,9	0,7	0,5	0,6
пільги на оплату санаторно-курортних путівок, послуг транспорту, зв'язку	1,1	0,6	0,6	0,6
допомога від родичів та інших осіб	2,4	1,4	1,3	1,6
інші надходження	4,4	4,0	6,3	4,4

Джерело: розраховано авторами за [1].

Якщо аналізувати джерела отримання сукупних ресурсів без поділу на грошові та негрошові доходи, то в структурі сукупних ресурсів домогосподарств найбільшу частку має дохід від оплати праці та підприємництва (у 2009 р. - 52,6%), що значно перевищує доходи від пенсій та стипендій - 26,0%. Однією з найголовніших статей в структурі сукупних ресурсів домогосподарств є трудові доходи (оплата праці) - 52,6%.

Під час економічної кризи 2009 р., значного спаду виробництва, руйнації соціальної інфраструктури життєвий рівень населення суттєво знизився. Номінальні доходи населення істотно зростали завдяки високим темпам інфляції (у 2009 р. - 12,3%), але реальні доходи знижувалися майже у всіх видах діяльності, за винятком рибальства, де ріст заробітних плат перевищив рівень інфляції (12,6%), водного та авіаційного транспорту, де відповідні показники склали 25,8 та 25,7% і пошти та зв'язку (114,9%) [2; 3].

Починаючи з 2010 р. країна почала виходити з економічної кризи і темпи зростання заробітної плати стали перевищувати темпи інфляції у переважній більшості видів діяльності. Лише у сфері операцій з нерухомим майном реальні доходи праців-

ників зменшились: за січень-серпень 2010 р. заробітні плати підвищились всього на 4,1%, а інфляція у цьому періоді була 4,3%. Але незважаючи на ці позитивні зміни, потрібно відзначити, що заробітна плата сільського населення залишається на найнижчому критичному рівні: у сільському господарстві та мисливстві - 1372 грн, а у рибальстві та рибництві - 1127 грн за місяць. Працівники останньої галузі отримують у 4 рази меншу зарплату ніж зайняті у фінансовій діяльності [2; 3].

Вагоме значення для населення мають надходження із суспільних фондів споживання (пенсії, стипендії, допомоги). Вони складають значну частку (26,0%) в структурі сукупних ресурсів домогосподарств (див. табл. 1).

Середній розмір призначеної місячної пенсії пенсіонерам в Україні на початок 2010 р., складав 999 грн, що на 101 грн більше, ніж на початок 2009 р. Зокрема, середній розмір пенсії за віком на початок 2010 р. складав 1039,6 грн (942,7 грн на початок 2009 р.), за інвалідністю - 848,8 грн (742,7 грн на початок 2009 р.), у разі втрати годувальника - 771,2 грн (647,0 грн на початок 2009 р.). Усього в Україні на початок 2010 р. налічувалося 13 млн 721,1 тис. пенсіонерів [5].

Рівень місячного прожиткового мінімуму складав на початку 2010 р. - 869 грн, тому пенсіонери змушені займатися городництвом та садівництвом, сільські пенсіонери утримують худобу, свиней та птицю. Крім того значна частка пенсіонерів є найманими працівниками. Рівень зайнятості осіб старше працездатного віку серед сільського населення складає 37,5%, а у міського населення - 17,8%. У багатьох випадках пенсіонери змушені працювати після досягнення пенсійного віку, навіть незважаючи на стан їхнього здоров'я: кожний п'ятий працюючий пенсіонер отримує пенсію по інвалідності.

Необхідно все ж відзначити, що в останні роки пенсійне забезпечення суттєво поліпшилось. Викликано це турботою уряду про народ чи передвиборчими обіцянками, але середній розмір місячної пенсії з початку 2004 р. (182,2 грн) до початку 2010 р. (999 грн) збільшився у 5,5 рази.

Розміри стипендій ще менші за пенсії, хоча, з часом ситуація виправляється: з 1 вересня 2008 р. мінімальна ординарна (звичайна) стипендія для учня професійно-технічного навчального закладу складає 200 грн, для студента вищого навчального закладу I-II рівня акредитації - 400 грн, для студента вищого навчального закладу III-IV рівня акредитації - 530 грн на місяць [6].

Але більшість студентів зовсім не отримують стипендій (вчаться за рахунок фізичних чи юридичних осіб або мають середній бал успішності менше 4). Тому студентів

нти, що не можуть розраховувати на достатню матеріальну підтримку батьків змушені підпрацьовувати. В більшості випадків їх робота не відповідає майбутній спеціальності, тому негативно впливає на навчання, а іноді і на стан здоров'я, трапляються також випадки, коли студенти працевлаштовуються в нелегальних або навіть кримінальних структурах.

Допомоги - всі види одноразових та щомісячних допомог, отриманих населенням з державного та місцевого бюджетів, фондів соціального захисту, від профспілкових організацій, за рахунок коштів підприємств та з інших джерел.

Крім основних джерел доходів домогосподарств (оплата праці, пенсії, стипендії та допомоги), що разом складають 78,6% в структурі сукупних ресурсів, є ще деякі незначні за розміром, але дуже важливі, особливо для малозабезпечених верств населення, доходи. Це доходи від особистого підсобного господарства, допомоги від родичів та інших осіб, пільги та субсидії на оплату житлово-комунальних послуг, на придбання скрапленого газу, твердого, рідкого палива, пільги на оплату санаторно-курортних путівок, послуг міжміського транспорту, зв'язку, інші надходження. З'явилися незвичні раніше для селян нові види грошових та натуральних надходжень, що неухильно збільшуються з року в рік. Це дивіденди від земельних паїв та майнових сертифікатів.

Висновки. В цілому потрібно зробити висновок, що за останні роки намітилася тенденція до нормалізації ситуації з доходами населення, підвищення рівня доходів та зростання в структурі сукупних ресурсів питомої ваги саме грошових доходів. Така тенденція намітилася завдяки злагодженій роботі протягом останніх років трьох гілок влади (Президента, Верховної Ради та Кабінету Міністрів України), а також вітчизняних економістів. Але найближчі перспективи невтішні: українські громадяни ще тривалий час не зможуть досягти рівня життя населення зарубіжних країн, а наші селяни ще довгий час не зможуть досягти рівня доходів міських жителів. Саме тому ця проблема є актуальною тепер та буде залишатися такою ще довго, а вченим економістам необхідно і надалі вивчати та розробляти цю проблематику з метою вироблення пропозицій для уряду.

Список використаних джерел

1. Структура сукупних ресурсів домогосподарств за 2005-2009 рр. [Електронний ресурс] / Держ. ком.статистики України. - Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/opcrailiy2009/gdn/vrd/3Q_2009/dod_6.htm.

2. Індеси цін : експрес-випуск / Держ. ком.статистики України. - 2010. - № 215. – 4 с.
3. Середньомісячна заробітна плата за видами економічної діяльності за період з початку року у 2008-2010 рр. [Електронний ресурс] / Держ. ком.статистики України. - Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/gdn/Zarp_ek_p/gpp2010_u.htm.
4. Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року у 2006-2010 рр. [Електронний ресурс] / Держ. ком.статистики України. - Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/gdn/reg_zp_p/reg_zpplO_u.htm.
5. Середній розмір пенсії в Україні за 2009 р. збільшився на 101 грн - до 999 грн [Електронний ресурс] / РБК-Україна, Київ. - 13.07.2010. - Режим доступу : <http://www.rbc.ua/ukr/newsline/show/sredniy-razmer-pensii-v-ukraine-za-2009-g-uvelichilsya-na-101-13072010151200>.
6. Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України : закон України від 28 груд. 2007 р. № 107-VI[Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=107-17>.

Annotation. *The state, structure and dynamics of profits of population, is analysed in this article, and also found out the tendencies of the perspective state of the financial providing of population.*

Key words: *profits of population, payment of labour, pension, grant, help, privilege and subsidy.*

УДК 330.131.5:332.1

І.В. Ящишина, к.е.н., доцент, докторант
ІДПІН ім. Г.М. Доброва НАН України

НАУКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

В статті наводиться аналіз наукового потенціалу Хмельницької області та його впливу на формування інноваційної економіки у регіоні.

Ключові слова: *інноваційна економіка, науковий потенціал, наукові кадри.*

2. Індеси цін : експрес-випуск / Держ. ком.статистики України. - 2010. - № 215. – 4 с.
3. Середньомісячна заробітна плата за видами економічної діяльності за період з початку року у 2008-2010 рр. [Електронний ресурс] / Держ. ком.статистики України. - Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/gdn/Zarp_ek_p/gpp2010_u.htm.
4. Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року у 2006-2010 рр. [Електронний ресурс] / Держ. ком.статистики України. - Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/gdn/reg_zp_p/reg_zpplO_u.htm.
5. Середній розмір пенсії в Україні за 2009 р. збільшився на 101 грн - до 999 грн [Електронний ресурс] / РБК-Україна, Київ. - 13.07.2010. - Режим доступу : <http://www.rbc.ua/ukr/newsline/show/sredniy-razmer-pensii-v-ukraine-za-2009-g-uvelichilsya-na-101-13072010151200>.
6. Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України : закон України від 28 груд. 2007 р. № 107-VI[Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=107-17>.

Annotation. *The state, structure and dynamics of profits of population, is analysed in this article, and also found out the tendencies of the perspective state of the financial providing of population.*

Key words: *profits of population, payment of labour, pension, grant, help, privilege and subsidy.*

УДК 330.131.5:332.1

І.В. Ящишина, к.е.н., доцент, докторант
ЦДПІН ім. Г.М. Доброва НАН України

НАУКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

В статті наводиться аналіз наукового потенціалу Хмельницької області та його впливу на формування інноваційної економіки у регіоні.

Ключові слова: *інноваційна економіка, науковий потенціал, наукові кадри.*

В розвинутих країнах інвестиції в інновації перетворилися на основний фактор регіонального економічного зростання. Саме тому знаннєво-інноваційний розвиток стає центром економічної політики країн в цілому і їх окремих регіонів, які спрямовані на забезпечення високого динамізму національної економіки.

Важливість регіонального рівня інноваційної діяльності визначається двома аспектами: по-перше, як складника загальнонаціональної структури економіки і, по-друге, має самостійне значення для соціально-економічного розвитку регіону [1].

Вагомою складовою інноваційної системи, що безпосередньо приймає участь у процесі перетворення знань на економічний та соціальний ефект регіону, є наука [2]. Науковий потенціал Хмельниччини характеризує перед усім кадровий склад фахівців вищої кваліфікації (див. рис.1).

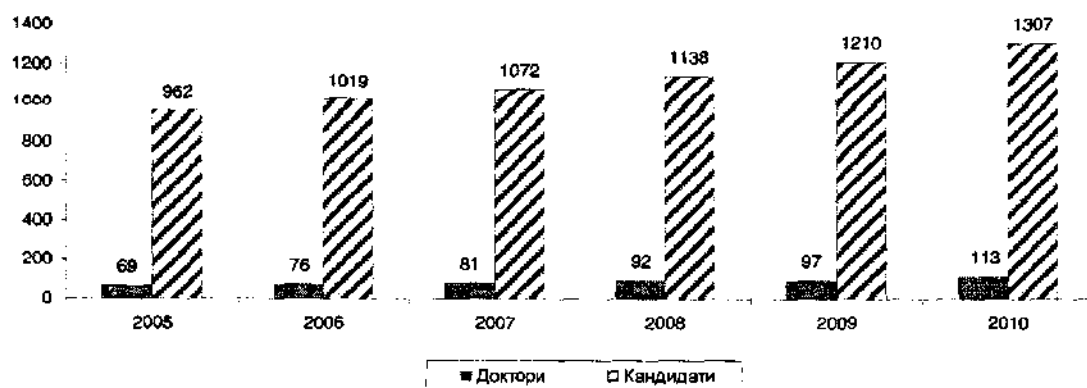

Рисунок 1 .Чисельність фахівців вищої кваліфікації в економіці Хмельницької області

Якщо порівняти науковий потенціал області за 2009 рік із 2000 роком, то варто зазначити, що в 2000 р. в області працювало 55 докторів наук та 880 кандидатів, тобто кількість наукових кадрів вищої кваліфікації за 10 років зросла 1,5 рази, а в порівнянні із 2005 роком - більше як на третину, в тому числі кількість докторів наук збільшилась у двічі відносно 2000 року та на дві третини відносно 2005 року, що свідчить про якісний розвиток наукових кадрів Хмельниччини. Розрахунок вікової структури фахівців вищої кваліфікації показав, що в регіоні відбувається процес оновлення наукових кадрів адже питома вага науковців, що мають вчені ступені віком до 40 років зростає з року в рік і, якщо в 2000р. вона становила 21% науковців зі ступенями, то в 2007 році досягла третини, а в 2009 році майже 40%. Цей показник також ілюструє зменшення соціальної напруги в науковій сфері регіону.

Далі визначимо в яких інституціях зайняті вчені.

Таблиця 1

Інституційний розподіл фахівців вищої кваліфікації у 2010 р.

	Усього	У тому числі	
		доктори наук	кандидати наук
Органи державної влади	19	1	18
Вищі учбові заклади	1294	108	1186
Інші навчальні заклади	22	–	22
Лікувальні заклади	45	3	42
Наукові та дослідні станції	12	–	12
Промислові підприємства	4	–	4
Інші	24	1	23
Усього	1420	113	1307

Фахівці вищої кваліфікації становлять 0,6% у складі штатних працівників області. Абсолютно логічним бачиться той факт, що 91% докторів та кандидатів наук регіону працюють у вищих навчальних закладах. Ще 3,5% - у сфері охорони здоров'я і майже 1,5% - в органах державної влади. Серед фахівців області, які мають вчений ступінь 8% становлять доктори наук. Для науково-технологічного та інноваційного розвитку регіону має велике значення розподіл докторів наук за галузями наук. Безумовно позитивним є той факт, що 27% є докторами технічних наук, що свідчить про значний інноваційний потенціал регіону, 14% представляють економічні науки, 13% - педагогічні, 12% - історичні та 8% фізико-математичні науки.

Фактично в області працює 22 академіка та 7 членів кореспондентів національної та галузевих академій наук.

Науковий потенціал, що представлений таким солідним кадровим складом, спроможний серйозно долучитись до формування інноваційного сектору економіки краю та проведення наукових і науково-технічних робіт (див. табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка наукових кадрів

Показники	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Кількість працівників, які виконують наукові та науково-технічні роботи, осіб	297	228	215	140	140	149	127	136
Кількість спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи, осіб	191	141	143	122	122	126	110	94

1	2	3	4	5	6	7	8	9
з них мають науковий ступінь								
доктора наук, осіб	—	—	1	2	2	—	—	—
кандидата наук, осіб	11	8	13	13	13	14	10	11
Частка докторів та кандидатів наук в загальній кількості працівників, які виконують наукові та науково-технічні роботи, %	3,70	3,51	6,5	10,7	10,7	9,40	7,87	8,09
Кількість працівників, які виконують наукові та науково-технічні роботи 10000 жителів, осіб	2,1	1,6	1,5	1,1	1,1	1,1	0,9	1,0
Частка докторів та кандидатів наук, які виконують наукові та науково-технічні роботи в загальній кількості працівників із вченими ступенями, %	1,04	1,01	1,5	1,46	1,37	1,21	0,78	0,78

Розраховано за джерелом Статистичний щорічник Хмельницької області за 2009 рік, С. - 234.

Не зважаючи на досить потужний науковий потенціал регіону в абсолютному вимірі відносні показники його науково-технічної активності достатньо невеликі.

Розрахований показник кількості працівників, які виконують наукові та науково-технічні роботи на 10000 жителів регіону відображає розповсюдженість у регіоні даної діяльності. Його динаміка свідчить про зменшення зацікавленості працюючих у виконанні науково-технічних робіт, оскільки за 10 років показник зменшився у двічі. Частка докторів та кандидатів наук в загальній кількості тих, хто виконує наукові та науково-технічні роботи з 2000-го по 2006 рік зростала від 3,7% до 10,7%, а потім незначно впала. Однак позитивна динаміка не була викликана ростом охоплення науковців із науковими ступенями науково-дослідними роботами, а зменшенням загальної кількості тих, хто займався такою діяльністю.

Серед науковців вищої кваліфікації надзвичайно мала частка зайнятих науково-технічними роботами, вона коливається від 1,5% до 0,78% і показує, що значний науковий потенціал Хмельниччини дуже слабо охоплений науково-технічною діяльністю. На жаль для Хмельниччини, в тім, як і для всієї України, характерною залишається поділ науковців на педагогів та дослідників, що визначається перед усім малим охопленням працівників університетів саме науково-дослідницькою діяльністю. Тому варто констатувати, що не зважаючи на наявність досить солідного наукового потенціалу, залученість його до інноваційного зростання економіки краю все ще незначна.

Список використаних джерел

1. Ващенко Л. Концепція інноваційного розвитку освіти регіону. Електронний ресурс. Режим доступу: -www.pleyady.kiev.ua/index.php?go=Pages&in=view&id=1165.
2. php?go=Pages&in=view&id=1165.
3. Соціогуманітарний аспект інноваційно-технологічного розвитку економіки України / За ред. д-ра екон. наук Л.І.Федулової. - К.: Ін-т екон. та прогноз., 2007. - С. 169.
4. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2004 рік. - Хмельницький: Головне управління статистики у Хмельницькій області, 2005. - 481 с.
5. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2009 рік. - Хмельницький: Головне управління статистики у Хмельницькій області, 2010. - 481 с.

Annotation: *This article analyzes the scientific potential of Khmelnytsky region and its influence on the formation of an innovative economy in the region.*

Key words: *innovative economy, scientific potential, scientific personnel.*

УДК 365.2

О.В. Абакуменко, к.е.н., доцент, Л.О. Коваленко, к.е.н., професор,
П.О. Лук'яшко, Чернігівський державний інститут економіки і управління

ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОМ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

У статті акцентовано увагу на державній підтримці у вирішенні житлової проблеми як важливому факторі професійної орієнтації талановитої молоді на науково-педагогічну роботу.

Ключові слова: кадровий потенціал, мотивація молодих науково-педагогічних кадрів, житлова проблема.

Постановка проблеми. Однією із найважливіших проблем розвитку науки в Україні є забезпечення престижу наукової роботи серед випускників вищих навчальних закладів, з метою залучення найбільш талановитої та обдарованої молоді до наукової діяльності. Розв'язання даного завдання неможливе без забезпечення гідного рівня життя молодим вченим, що передбачає насамперед гідні житлові умови. Відсутність дієвих механізмів державної підтримки молодих науково-педагогічних кадрів значно ускладнює процеси відновлення інтелектуального потенціалу.

Список використаних джерел

1. Ващенко Л. Концепція інноваційного розвитку освіти регіону. Електронний ресурс. Режим доступу: -www.pleyady.kiev.ua/index.php?go=Pages&in=view&id=1165.
2. php?go=Pages&in=view&id=1165.
3. Соціогуманітарний аспект інноваційно-технологічного розвитку економіки України / За ред. д-ра екон. наук Л.І.Федулової. - К.: Ін-т екон. та прогноз., 2007. - С. 169.
4. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2004 рік. - Хмельницький: Головне управління статистики у Хмельницькій області, 2005. - 481 с.
5. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2009 рік. - Хмельницький: Головне управління статистики у Хмельницькій області, 2010. - 481 с.

Annotation: *This article analyzes the scientific potential of Khmelnytsky region and its influence on the formation of an innovative economy in the region.*

Key words: *innovative economy, scientific potential, scientific personnel.*

УДК 365.2

О.В. Абакуменко, к.е.н., доцент, Л.О. Коваленко, к.е.н., професор,
П.О. Лук'яшко, Чернігівський державний інститут економіки і управління

ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОМ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

У статті акцентовано увагу на державній підтримці у вирішенні житлової проблеми як важливому факторі професійної орієнтації талановитої молоді на науково-педагогічну роботу.

Ключові слова: кадровий потенціал, мотивація молодих науково-педагогічних кадрів, житлова проблема.

Постановка проблеми. Однією із найважливіших проблем розвитку науки в Україні є забезпечення престижу наукової роботи серед випускників вищих навчальних закладів, з метою залучення найбільш талановитої та обдарованої молоді до наукової діяльності. Розв'язання даного завдання неможливе без забезпечення гідного рівня життя молодим вченим, що передбачає насамперед гідні житлові умови. Відсутність дієвих механізмів державної підтримки молодих науково-педагогічних кадрів значно ускладнює процеси відновлення інтелектуального потенціалу.

Мета статті. Метою даної статті є оцінка результативності діючого механізму забезпечення житлом молодих науковців з метою підвищення його ефективності для відновлення іміджу наукової діяльності в суспільстві та залучення найбільш обдарованої молоді до наукової роботи.

Виклад основного матеріалу. Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [1] передбачено три варіанти вирішення житлових проблем молодих науковців (рис.1).

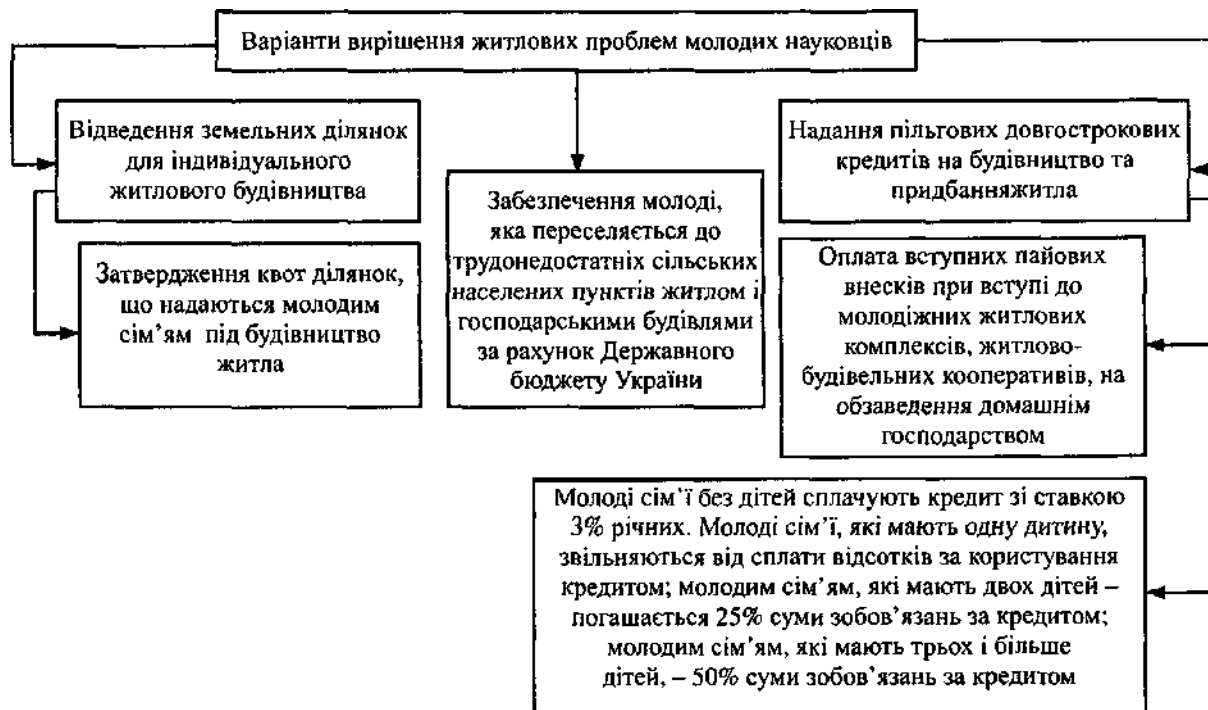

Рис.1 Законодавчо закріплені варіанти вирішення житлових проблем молодих науковців

З введенням в 2003 році Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку часткової компенсації відсоткової ставки кредитів комерційних банків молодим сім'ям та одиноким молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла» [2] у молодих науковців з'явилась можливість отримати компенсацію за кредитом в обсязі облікової ставки НБУ.

Як свідчать дані табл. 1, у 2004-2010 рр. було забезпечено житлом 17823 молодих сім'ї, проте, протягом 2009-2010 рр. не було укладено жодного кредитного договору. Щоправда, з Державного бюджету в 2010 році було виділено 117,8 млн. грн. для часткової компенсації відсоткової ставки кредитів комерційних банків, що дозволило у повному обсязі виконати розрахункові показники 2010 року, та на 10 відсотків зменшити заборгованість, яка склалась у 2009 році.

Таблиця 1

**Динаміка розвитку програми часткової компенсації відсотків за кредитами
комерційних банків [3]**

Рік	Кількість укладених угод, шт.	Обсяг залучених банківських ресурсів, тис. грн.	Фактично профінан- совано з державного бюджету, тис. грн.
2004	1143	95626,0	1500,0
2005	15800	1738031,0	25000,0
2006	-	-	99250,0
2007	205	40 445,7	114243,0
2008	675	159,0	103,729
2009	0	-	70,0
2010	0	-	117800,0
Всього	17823	1874261,7	357 966,729

Щодо програми пільгового довгострокового іпотечного кредитування молодих сімей, спостерігаємо поступове скорочення видатків Державного бюджету, починаючи з 2005 року (табл. 2) до повного призупинення фінансування в 2009 році. В 2010 році ситуацію вдалось дещо вирівняти - обсяг виділених з Державного бюджету коштів склав 36 млн. грн.

Таблиця 2

Динаміка розвитку обсягів молодіжного житлового кредитування [4]

Рік	Виділено з Держав- ного бюджету, тис.грн.	Виділено з місце- вих бюджетів, тис.грн.	Надано кредитів	Проінвестовано житла, кв.м.
1998	6 199.90	6 975.00	305	21 937.40
1999	5 639.90	10 943.51	348	27 935.90
2000	60 709.90	15 032.07	1421	93 217.70
2001	54 780.50	7 871.20	1063	69 080.70
2002	48 309.50	8 830.60	828	56 543.50
2003	69 359.30	17 718.20	1123	78 738.90
2004	122 700.76	19 630.14	1601	113 371.00
2005	110 571.38	20 823.09	1089	79 834.40
2006	91 002.02	34 019.30	646	45 648.10
2007	94 273.30	51 450.60	632	44 977.10
2008	76 799.37	56 538.10	486	35 225.40
2009	0.00	34 191.34	127	9 323.60
2010	36 000.00	31 000.00	297	0.00
Всього	6 199.90	6 975.00	305	21 937.40

Проблемі забезпечення житлом молоді приділялось чимало уваги в програмах різних політичних партій та блоків (табл. 3). На жаль, загальною тенденцією для всіх партій та блоків є поки що відсутність механізмів реалізації взятих та себе обіцянок та зобов'язань.

Таблиця 3

Передвиборчі програми провідних політичних партій та блоків України

Політичні партії (блоки)	Передвиборчі програми в контексті забезпечення молоді житлом	Ступінь виконання
Блок Юлії Тимошенко (БЮТ)	Будівництво нових та ремонт (благоустрій) існуючих гуртожитків, студентських містечок. Забезпечити достатню кількість місць у гуртожитках, виходячи з розрахунку житлової площі не менше 6 м ² на особу. Надання довгострокових кредитів на житло під 2-4% річних на 10-30 років.	Не виконано Не виконано Не виконано
Блок Володимира Литвина	Надання молодим сім'ям пільгового кредиту на житло. Списання 25% суми кредиту після народження першої дитини, 50% – другої, повне погашення кредиту при народженні третьої дитини	Частково виконано
Блок «Наша Україна-Народна самооборона» (НУНС)	Безперешкодне виділення земельних ділянок для масового будівництва соціального житла. Фінансова допомога (20 тис.грн.) та соціальне житло для випускників вузів, які працюватимуть у сільській місцевості не менше 3 років.	Не виконано Не виконано
Партія регіонів	Надання в оренду на 10 років муніципального житла, що зведене за кошти від земельних аукціонів. При укладанні трудової угоди працівниками бюджетної сфери надання їм в оренду квартири на 20 років. Через 10 років роботи житло може бути викуплене за 50% від його вартості, через 15 років – за 25%, через 20 років – воно стає власністю працівника.	Не виконано Не виконано

Висновки. Наведені дані свідчать про нестабільність державної підтримки в розв'язанні житлових проблем молоді, що, враховуючи довготривалість відповідних операцій, значно знижує її ефективність. В даному випадку актуалізується питання пошуку альтернативних варіантів вирішення проблеми забезпеченості молодих науково-педагогічних кадрів житлом. Вважаємо, що резерви розв'язання зазначеної проблеми лежать у площині зміни акцентів державної підтримки від намагання знизити вартість житла за рахунок державних витрат до активізації самих користувачів у пошуку більш дешевих варіантів та створення умов для розвитку і поширення відповідних інструментів фінансового ринку.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні»// <http://zakoni.com.ua/?q=node/620>
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку часткової компенсації відсоткової ставки кредитів комерційних банків молодим сім'ям та

одиноким молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла»//<http://zakon.rada.gov.ua/>

3. Динаміка розвитку часткової компенсації кредитів комерційних банків// <http://www.molod-kredit.gov.ua/>

4. Динаміка розвитку обсягів молодіжного житлового кредитування// <http://www.molod-kredit.gov.ua/>

Annotation. *In article declined on the state support in the housing problem decision as the important factor of vocational counseling of talented youth for scientific and pedagogical activity.*

Key words: *personnel potential motivation of young scientific and pedagogical shots, housing problem.*

УДК 331:213.3

М.О. Гошко, к.т.н., доцент; Р.І. Голодняк, старший викладач;

С.О. Панасюк, здобувач, асистент; Т.Д. Гошко, здобувач, асистент, Львівський національний аграрний університет, м.Дубляни

КАДРОВА ПОЛІТИКА В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

У даній статті розглянуто питання кадрової політики в аграрному секторі економіки.

Ключові слова: кадрова політика, персонал, сільське населення, зайнятість, аграрна сфера.

Постановка проблеми. В системі виробництва та економічних відносин центральне місце посідає людина. Вона визначає цілі та напрями розвитку виробництва, організовує його, виробляє товари й надає послуги для свого життя та розвитку. Тому ефективність економіки будь-якого суспільства насамперед визначається якістю наявних трудових ресурсів та способом їх використання у виробництві, адже основною продуктивною силою є люди з їхніми здібностями та можливостями.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у вирішення даних проблем в період ринкової та перехідної економіки внесли такі вітчизняні науковці, як Д. П. Богиня, В. Г. Андрійчук, Т. Г. Дудар, О. А. Бугуцький, Г. В. Щекин, П. Т. Саблук, С. І. Бандур, Л. І. Михайлова, О. І. Гнибіденко та інші.

одиноким молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла»//<http://zakon.rada.gov.ua/>

3. Динаміка розвитку часткової компенсації кредитів комерційних банків// <http://www.molod-kredit.gov.ua/>

4. Динаміка розвитку обсягів молодіжного житлового кредитування// <http://www.molod-kredit.gov.ua/>

Annotation. In article declined on the state support in the housing problem decision as the important factor of vocational counseling of talented youth for scientific and pedagogical activity.

Key words: personnel potential motivation of young scientific and pedagogical shots, housing problem.

УДК 331:213.3

М.О. Гошко, к.т.н., доцент; Р.І. Голодняк, старший викладач;

С.О. Панасюк, здобувач, асистент; Т.Д. Гошко, здобувач, асистент, Львівський національний аграрний університет, м.Дубляни

КАДРОВА ПОЛІТИКА В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

У даній статті розглянуто питання кадрової політики в аграрному секторі економіки.

Ключові слова: кадрова політика, персонал, сільське населення, зайнятість, аграрна сфера.

Постановка проблеми. В системі виробництва та економічних відносин центральне місце посідає людина. Вона визначає цілі та напрями розвитку виробництва, організовує його, виробляє товари й надає послуги для свого життя та розвитку. Тому ефективність економіки будь-якого суспільства насамперед визначається якістю наявних трудових ресурсів та способом їх використання у виробництві, адже основною продуктивною силою є люди з їхніми здібностями та можливостями.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у вирішення даних проблем в період ринкової та перехідної економіки внесли такі вітчизняні науковці, як Д. П. Богиня, В. Г. Андрійчук, Т. Г. Дудар, О. А. Бугуцький, Г. В. Щекин, П. Т. Саблук, С. І. Бандур, Л. І. Михайлова, О. І. Гнибіденко та інші.

Мета і завдання дослідження. В сучасних умовах роль людини у виробництві суттєво змінилася: людина є не тільки найважливішим елементом виробничого процесу на підприємстві, але й головним його стратегічним ресурсом. Вкладення в людські ресурси стають довгостроковим фактором конкурентоспроможності підприємства.

Якісне відтворення трудових ресурсів, формування трудового потенціалу та раціональне його використання залежить від рівня управління трудовими ресурсами на всіх рівнях. Вихід з економічної кризи значно мірою залежить від забезпеченості аграрних підприємств трудовими ресурсами та їх ефективного використання.

Виклад основного матеріалу. Поряд з економічною та фінансовою політикою держава повинна розробляти кадрову політику, особливо в такій складній для регулювання сфері як аграрне або сільськогосподарське виробництво. Якщо врахувати, що кадрова політика - це система правил і норм, розроблених стратегічними органами управління для узгодження кількості трудових ресурсів з цілями і стратегією окремо взятої організації чи галузі економіки, то кадрова політика у сфері сільського господарства має базуватись на стратегії чи програмі розвитку сільського господарства конкретного регіону [1]. Основною метою кадрової політики у сфері сільського господарства є формування, підготовка, розстановка і раціональне використання висококваліфікованих кадрів у сільському господарстві.

Державна кадрова політика в агропромисловому комплексі - явище, яке відноситься до області перетину ряду напрямків державної політики. Аграрна кадрова політика відображає роль держави у створенні умов, при яких будь-яке сільськогосподарське підприємство може реалізувати власну кадрову політику, одночасно з цим держава забезпечує реалізацію власних інтересів у кадровому забезпеченні сільського господарства.

Таким чином, державна кадрова політика в аграрному секторі - це розроблена і затверджена державою стратегія, спрямована на створення умов для підготовки кадрів для сільського господарства та їх подальшого безперервного професійного розвитку, що забезпечує можливість соціальної та професійної реалізації кожного працівника, спрямована на забезпечення гідного рівня життя сільського населення [4]. Ця стратегія розробляється на основі об'єктивного аналізу потреб в персоналі та його професійному розвитку аграрних підприємств з урахуванням інтересів держави у стійкому соціально-економічному розвитку аграрного сектора економіки, що є необхідною умовою забезпечення гідного рівня життя населення.

Важливими завданнями кадрової політики є:

- використання персоналу відповідно до його кваліфікації;
- забезпечення рівноваги загальних спеціальних знань у процесі підготовки фахівців до професійної діяльності;
- стимулювання високопродуктивної діяльності спеціалістів у процесі виконання службових обов'язків.

Кадрова політика в аграрній сфері економіки повинна здійснюватись за певними напрямками, якими в сільському господарстві є:

- прогнозування створення нових робочих місць з урахуванням впровадження нових технологій;
- розробка програми розвитку персоналу з метою вирішення як поточних, так і майбутніх завдань сільськогосподарських підприємств на основі удосконалення системи навчання та посадового переміщення працівників;
- розробка мотиваційних механізмів підвищення зацікавленості і задоволеності сільськогосподарською працею;
- створення сучасних систем найму та відбору персоналу;
- здійснення маркетингової діяльності в галузі персоналу;
- формування концепції оплати праці та морального стимулювання сільськогосподарських працівників;
- забезпечення рівних можливостей ефективної праці, її безпеки і нормальних умов;
- визначення основних вимог до персоналу в межах прогнозу розвитку підприємства;
- формування нових кадрових структур і розробка процедур механізмів управління персоналом;
- покращення морально-психологічного клімату в колективі, залучення рядових працівників до управління підприємством.

Зарубіжний досвід свідчить, що за сучасних умов особливого значення набуває кожен окремий працівник, зростає вплив якості його праці на кінцеві результати всього підприємства, у зв'язку з чим моральне та матеріальне стимулювання, соціальні гарантії повинні бути основним аспектом кадрової політики в сільському господарстві. Виплата надбавок і система участі працівників у розподілі прибутку повинні забезпечити високий рівень їх зацікавленості в кінцевих результатах діяльності організації. Щоб активно керувати персоналом, потрібно забезпечити постійний обмін інформацією між різними рівнями управління з кадрових питань. Кадрову політику

проводять на всіх рівнях управління: вище керівництво, лінійні керівники та служба управління персоналом.

Висновки. Комплексне використання функцій державного управління допоможе забезпечити ефективність механізму реалізації соціально-економічної політики у сфері праці і зайнятості в сільському господарстві. Отже, кадрова політика в аграрних підприємствах має вдосконалюватися відповідно до суспільних умов розвитку економіки, зрушень в галузевій і технологічній структурі виробництва, змін у сфері соціально-трудових відносин. Крім цього, оцінка закономірностей розвитку зайнятості на сільському ринку праці дає підстави стверджувати, що її регулювання вимагає комплексного підходу через поєднання зусиль держави та місцевої влади.

Список використаних джерел

1. Верховглядова Н. І. Роль людського капіталу в процесі формування соціально орієнтованої ринкової економіки / Н. І. Верховглядова // Економіка і держава. - 2006. - № 11. - С. 81-83.
2. Дудар Т. Г. Проблеми кадрового забезпечення сільського сектора в нових економічних умовах / Т. Г. Дудар // 36. наук, праць «Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій» - К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2006. - С. 646-652.
3. Житник Т.П. Управління трудовими ресурсами: Методичні рекомендації / За ред. В.І.Перебийніса. - Полтава: ПДАА, 2007. -47 с.
4. Марцин В. Людський капітал в процесі економічного розвитку / В. Марцин // Регіональна економіка. - 2006. - № 4,- С. 238-243.
5. Шургот Б. Актуальні проблеми людських засобів у період глобалізації / Б. Шургот, Л. Янковська// Регіональна економіка. - 2003. - № 1. - С. 208-213.
6. Щекин Г. В. Теория кадровой политики / Г. В. Щекин. - К.: МАУП, 1997. - 176 с.

Annotation.*In this article the question of personnel policy in the agricultural sector.*

Key words: *personnel policies, staff, rural population, employment, agriculture.*

МОТИВАЦІЯ ПРАЦІ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Проаналізовано та узагальнено проблеми мотивації праці на підприємстві та її ролі у формуванні соціально-трудових відносин. Розглянуто структуру, елементи та спрямованість мотивації для підвищення ефективності використання трудового потенціалу. Це дало змогу запропонувати заходи щодо покращення матеріального стимулювання на підприємстві.

Ключові слова: мотивація праці, матеріальні стимули, мотиваційний механізм, трудова активність, оплата праці, персонал.

Постановка проблеми. Розвиток соціально-трудових відносин у практиці господарювання до центру уваги ставить здатність економіки до ефективних якісних перетворень. Необхідною умовою та об'єктивною потребою таких перетворень є формування нової системи мотивації праці, а також розроблення та запровадження нових підходів до побудови моделей мотивації праці. Реалізація інноваційної моделі розвитку потребує створення на державному рівні відповідних системних умов розвитку соціально-трудових відносин (СТВ) у сфері мотивації та стимулювання трудової діяльності персоналу підприємств.

Аналіз останніх публікацій. Цю проблему досліджують такі вчені: А. Базиліук, Д. Богиня, І. Боднар, М. Карлін, Т. Кир'ян, А. Колот, Ю. Краснов, В. Лич,

О. Рудченко, О. Сологуб, А. Чухін та ін.; зарубіжні - А. Альберт, І. Белов, М. Бердяев, Е. Капустін, Ф. Кейнс, Ф. Кен, К. Маркс, А. Маршалл, А. Маслоу, Д. Рікардо, П. Самуельсон, А. Сміт, Ф. Хайєк та ін.

Незважаючи на значний внесок цих вчених і певний ступінь напрацювання теми, актуальність проблеми потребує подальшого поглибленого аналізу, переосмислення традиційних концепцій та розроблення сучасних методик формування та реалізації мотиваційних моделей. Проте залишаються недостатньо розробленими теоретико-методологічні та методичні проблеми, пов'язані із вдосконаленням мотивації як складника стратегії розвитку СТВ на підприємствах, оцінюванням її дієвості, визначенням

невикористаних резервів щодо забезпечення її ефективності в умовах формування конкурентного середовища.

Мета дослідження. Актуальність і наукова значущість окреслених проблем зумовили вибір теми дослідження, основною метою якої є розроблення та обґрунтування теоретичних і методичних положень, практичних рекомендацій щодо створення системи мотивації як складника стратегії розвитку СТВ.

Виклад основного матеріалу. Основою формування системи мотивації та ефективного використання персоналу підприємств має бути система економічних, фінансових, соціальних, законодавчих та адміністративних методів, важелів, заходів та організаційних форм як ринкового, так і державного регулювання та управління системою відтворення трудового потенціалу, які охоплюють всю сукупність ознак останнього і приведення в дію яких забезпечує підвищення ефективності його використання та формування соціально зорієнтованої економіки. [1, с. 55-57].

На нашу думку, вплив на персонал того чи іншого підприємства можна умовно поділити на психо-фізіологічний і мотиваційний, де перший спонукає до виявлення здібностей людини, психологічного стану, здоров'я, працездатності, витривалості, тоді як вплив на мотиваційний потенціал сприяє розвитку здатності людини до підвищення ефективності, результативності трудової діяльності.

Треба зазначити, що досвід роботи в умовах формування ринкової економіки у нашій країні ще не є багатий фактами побудови струнких мотиваційних систем. З цього погляду, інтерес представляє звернення до досвіду індустріально розвинених країн із ринковою економікою, де мотиваційні механізми більш відпрацьовані і систематизовані, хоча в кожному конкретному випадку є свої особливості, специфічність. Слід зазначити, що при цьому модель мотивації у загальному вигляді залишається незмінною, а саме (рис. 1):

В умовах ринкової економіки зростає роль та значення матеріальних, соціальних і моральних стимулів до праці. Вони виражають відносини, пов'язані з залученням працівників до трудової діяльності на основі дотримання економічного взаємозв'язку між виконанням тих чи інших умов, реалізації економічних інтересів і розподілом доходів, які отримують підприємства в результаті виробничої діяльності.

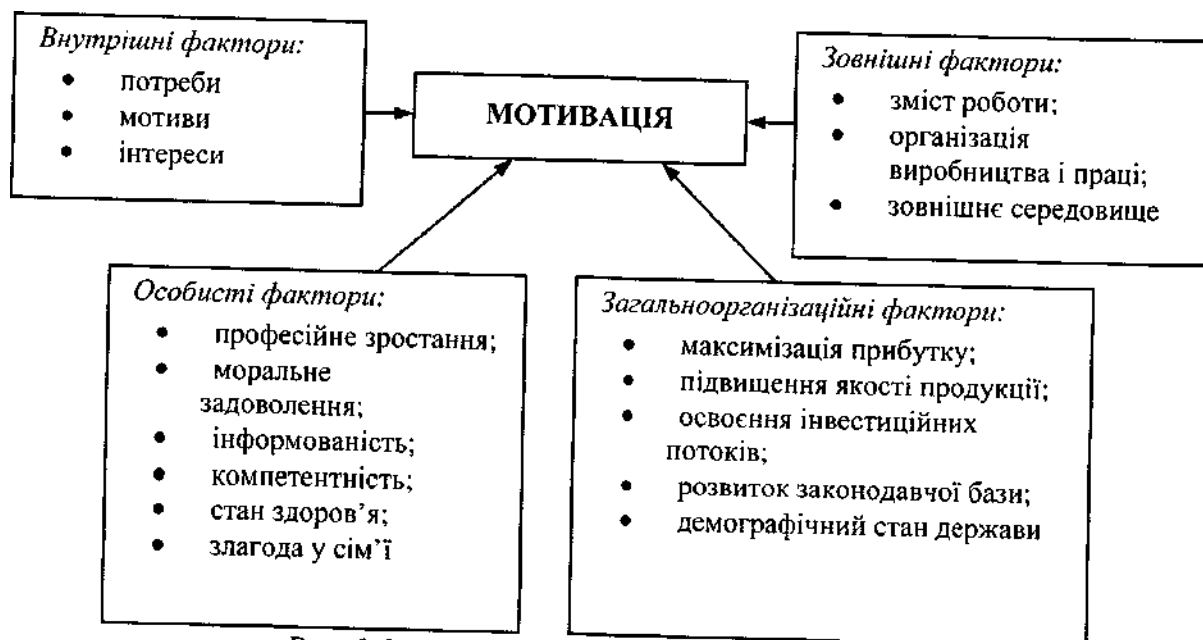

Рис. 1. Модель мотивації персоналу підприємства

Мотивація на різних рівнях (колективи, підприємства, держава) має свої особливості елементів, структур, спрямованості (рис. 2). Інформацію щодо видів мотивацій, результативності, праці, посилення результативності праці, мотиваційного ефекту буде представлено у наступному дослідженні.

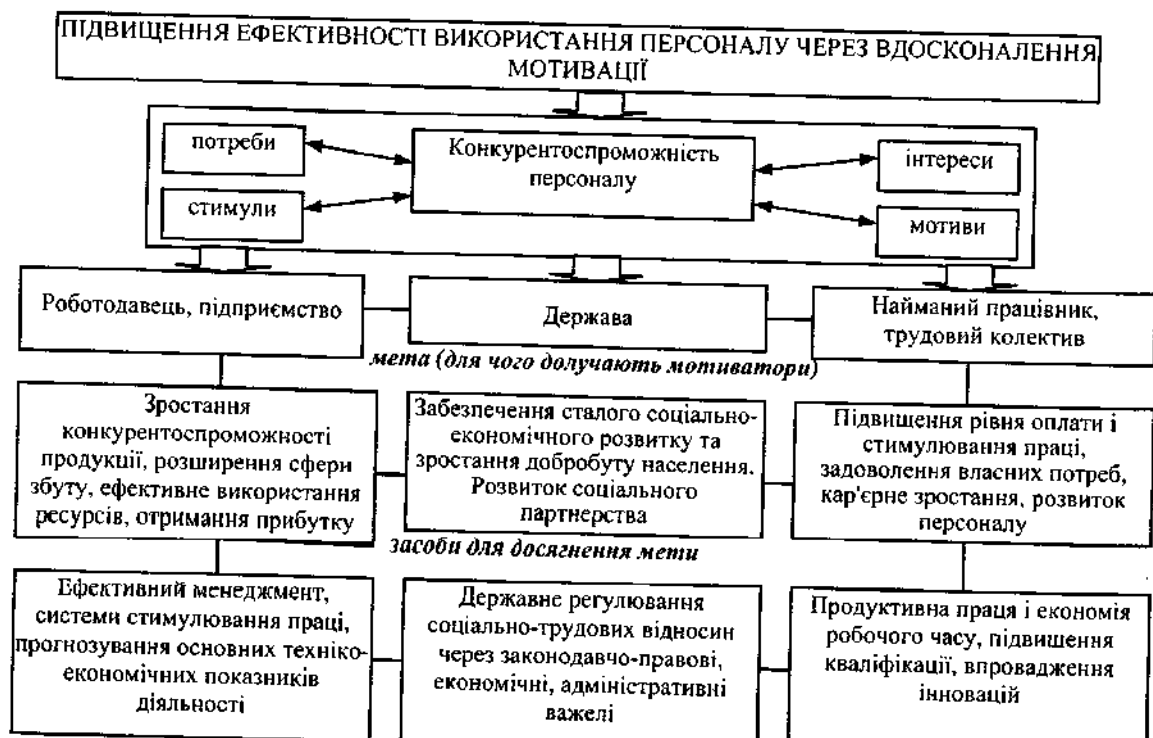

Рис 2. Структура, елементи, спрямованість мотивації для підвищення ефективності використання персона

Ефективне використання персоналу потрібно здійснювати за допомогою комплексу мотиваторів та стимулювання до високопродуктивної праці у вигляді системи, що поєднує матеріальні, соціальні та моральні винагороди. Відповідно до цього, організацію стимулювання персоналу теж потрібно зробити багатоаспектною [2, с. 131-144].

На сьогодні стимулювання трудової активності, як складника стратегії розвитку персоналу зберігає за собою традиційні для нього цілі і завдання, але при цьому шлях до сучасного розуміння мотивації праці лежить через призму індивідуальних властивостей і потреб кожного працівника, які за допомогою відповідної системи стимулювання можуть бути задоволені з максимальною ефективністю і для працівника, і для підприємства.

Таким чином, сучасний підхід до розуміння ролі мотивації полягає у взаємозв'язку мотивації та аналізу потреб працівника у запропонованих стимулах з урахуванням їх актуальності для певного етапу розвитку економіки та можливостей підприємства.

У практиці управління підприємством можуть співіснувати різноманітні мотиваційні механізми [3, с. 44-46]. На різних етапах ринкової трансформації економіки ці механізми мають свою специфіку, що залежить, по-перше, від стратегічних орієнтирів розвитку підприємства і персоналу, по-друге, від рівня розвиненості потреб та можливостей їх задоволення на мікро-, мезо-, макроекономічному рівнях, по-третє, від відносин власності та рівня організаційної культури та сформованої законодавчої бази.

Отже, результативність створеної прогресивної мотивації конкурентоспроможної праці потребує оновлення підходів до мотивації як на державному рівні найманих працівників та роботодавців, так і на рівні, який має, зокрема, знаходити відображення у колективно-договірному регулюванні соціально-трудоких відносин, піднесенні ролі останнього в узгодженні суперечливих інтересів соціальних партнерів, застосуванні гнучких систем стимулювання підвищення рівня освіченості та професійної підготовки персоналу, готовності до розроблення та запровадження нововведень з орієнтацією на досягнення оптимально високого кінцевого результату.

При цьому потрібно дотримуватись певних умов застосування прогресивних стимулів, серед яких: диференціація оцінювання результативності залежно від виду економічної діяльності і форми власності підприємства, чисельності зайнятого на ньому працівників. Підвищення рівня оплати послуг праці та різних видів винагород, які повинні бути максимально гнучкими, доцільно здійснюватись на основі індивідуальних і групових досягнень. Ефективна система оцінювання персоналу з боку керівника не

повинна обмежуватись оцінкою досягнутих результатів, а обов'язково має містити конструктивні поради виконавцям щодо посилення результативності процесу трудової діяльності з орієнтацією на досягнення оптимально високого кінцевого результату.

Список використаних джерел

1. Байда О. Мотивація праці як складова успіху організації / О. Байда, О.Б. Моргулець // Вісник КІБІТ. - 2006. - № 1. - С. 55-57.
2. Богиня Д.П. Мотивація праці в ринковій економіці: проблеми теорії і практики / Богиня Д.П., Долгова Л.І., Куликов Г.Т., Лисогор Л.С. та ін. - К.: Ін-т економіки НАН України, 1997. - 182 с.
3. Сасіна Л.О. Методичні підходи до розроблення програми мотивації праці персоналу підприємства / Л.О. Сасіна. В.М. Лугова // Економіка розвитку. 2005. - № 2 (34). - С. 44-46.

***Annotation.**In this article the conducted analysis and generalization of problems of création of progressive motivation of labour on an enterprise and its rôle is informing of labour potential of enterprise, a structure, éléments and orientation of progressive motivation, isconsidered for the increase of efficiency of the use of labour potential. As a result it enabled to offer the measures of improvement of financial stimulation on an enterprise.*

Key words: motivation of labour, wage incentives, motivational mechanism, labour activity, payment of labour, personal.

УДК 330.101.541.

О.В. Ковтун, к.е.н., доцент, Подільський державний
аграрно-технічний університет

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ФАКТОР МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В статті висловлюються пропозиції по вдосконаленню індекса людського розвитку, досліджується динаміка цього індексу для України за період з 1960 по 2010 рік, обґрунтовується специфіка накопичення людського капіталу в Україні в цей період, розкривається роль людського капіталу у реалізації завдань постіндустріальної модернізації економіки.

повинна обмежуватись оцінкою досягнутих результатів, а обов'язково має містити конструктивні поради виконавцям щодо посилення результативності процесу трудової діяльності з орієнтацією на досягнення оптимально високого кінцевого результату.

Список використаних джерел

1. Байда О. Мотивація праці як складова успіху організації / О. Байда, О.Б. Моргулець // Вісник КІБІТ. - 2006. - № 1. - С. 55-57.
2. Богиня Д.П. Мотивація праці в ринковій економіці: проблеми теорії і практики / Богиня Д.П., Долгова Л.І., Куликов Г.Т., Лисогор Л.С. та ін. - К.: Ін-т економіки НАН України, 1997. - 182 с.
3. Сасіна Л.О. Методичні підходи до розроблення програми мотивації праці персоналу підприємства / Л.О. Сасіна. В.М. Лугова // Економіка розвитку. 2005. - № 2 (34). - С. 44-46.

***Annotation.**In this article the conducted analysis and generalization of problems of création of progressive motivation of labour on an enterprise and its rôle is informing of labour potential of enterprise, a structure, éléments and orientation of progressive motivation, isconsidered for the increase of efficiency of the use of labour potential. As a result it enabled to offer the measures of improvement of financial stimulation on an enterprise.*

Key words: motivation of labour, wage incentives, motivational mechanism, labour activity, payment of labour, personal.

УДК 330.101.541.

О.В. Ковтун, к.е.н., доцент, Подільський державний
аграрно-технічний університет

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ФАКТОР МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В статті висловлюються пропозиції по вдосконаленню індекса людського розвитку, досліджується динаміка цього індексу для України за період з 1960 по 2010 рік, обґрунтовується специфіка накопичення людського капіталу в Україні в цей період, розкривається роль людського капіталу у реалізації завдань постіндустріальної модернізації економіки.

Ключові слова: людський капітал, індекс розвитку людського капіталу, (Humandevlopmentindex- HDI), рейтинг країн, тривалість життя, доступність освіти, рівень добробуту.

Мета статті полягає в аналізі специфіки розвитку людського капіталу України і його ролі в модернізації економіки.

Результати дослідження носять теоретичний та практичний характер і можуть бути використані при розробці деяких аспектів макроекономічної політики держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Узятий урядом України курс на модернізацію економіки ставить безліч питань. Найбільш важливим з них, на наш погляд, є питання ролі людського капіталу у реалізації завдань модернізації.

Успіхи постіндустріальної модернізації в значній мірі залежать від того, чи достатній накопичений в країні людський капітал для здійснення перетворень того масштабу, який дозволить зробити вітчизняну економіку дійсно інноваційною. Причому проблема масового людського капіталу країни є важливою і для окремих його носіїв (чи зможуть вони отримати з нього адекватний дохід), і для інноваторів різного рівня, яким потрібний кваліфікований працівник, здатний «оживити» своєю працею інвестиції, що вкладаються в найсучасніші розробки. Тобто інструментальний (і інституціональний) підхід до модернізації економіки має своїм вирішальним фактором наявний людський капітал.

Людський капітал різноманітний за своєю природою. Дана категорія має цілісний, інтегративний характер. У ньому є присутньою антропологічна складова, яка віддзеркалює єдність у людині соціального й біологічного, суспільного й індивідуального. По рівню розвитку людського капіталу, по його структурних складових можна характеризувати й окремого індивіда, і соціальну групу, і країну в цілому. Показники, що стосуються матеріальної й духовної сторін розвитку індивіда або суспільства, також повинні розглядатися в єдності. В зв'язку з цим визначення і кількісна оцінка людського капіталу досить утруднена.

Вже не один рік у вітчизняній і зарубіжній літературі ведеться дискусія стосовно трактувань категорії «людський капітал» [2]. Це свідчить про складність даної категорії, про недостатність для її оцінки суто інструментальних, якісних характеристик, що, наприклад, зводяться до тих або інших індикаторів освітнього рівня або тривалості життя населення країни. Такий підхід страждає і нестикуваннями різних способів виміру людського капіталу, і неспівпадіннями ряду результатів з реальністю.

Найбільш сучасним, виникшим пізніше інших підходом є вимір людського капіталу за допомогою індексів. Певною мірою він дозволяє комбінувати гідності, долати обмеження й викривлення натуральних і вартісних оцінок. Індексна методологія найкраще підходить для міждержавних і міжкатегоріальних зіставлень, наприклад, для ранжирування рівнів людського капіталу різних територій, країн, соціальних груп.

Для оцінки й зіставлення рівня соціально-економічного положення різних країн ПРООН використовує індекс людського розвитку (Humandevlopmentindex- HDI).

HDI - це зведений показник розвитку людського капіталу, який характеризує середній рівень досягнень даної країни по 3-м найважливішим аспектам (індикаторам) розвитку людського капіталу:

- довгому й здоровому життю, вимірюваному показником очікуваної тривалості життя при народженні;
- знанням, обумовленим рівнем грамотності дорослого населення (з ваговим коефіцієнтом дві третини) і сукупним валовим контингентом, що вчиться в початкових, середніх і вищих закладах (з ваговим коефіцієнтом одна третина);
- гідному рівню життя, вимірюваному показником ВВП на одну особу населення (ППС у дол. США).

Для кількісного представлення трьох базових вимірів людського розвитку використовуються такі індикатори: середня очікувана тривалість життя при народженні (показник довголіття); частка грамотних серед населення 15 років і старшого та сукупна частка учнів серед населення відповідного віку (показники освіченості); скорегований реальний ВВП на душу населення (показник матеріального добробуту). Перераховані індикатори вимірюються різними одиницями вимірювання, змінюються вони нерівномірно та нерідко різноспрямовано. Тому для побудови загального індексу людського розвитку (HDI) потрібне агрегування цих індикаторів, тобто зведення їх воедино.

У загальному вигляді індекс людського розвитку розраховується за формулою простої середньої арифметичної індексу тривалості життя, індексу рівня освіченості та індексу скорегованого реального ВВП на одну особу. HDI розраховується для всіх країн світу, за винятком тих, по яких відсутні скільки-небудь достовірні статистичні дані. Враховуючи, що узагальнюються дані не тільки по розвиненим, але й по країнах, що розвиваються, при розрахунку HDI в індекс доступності освіти включений не занадто актуальний для України й майже всіх розвинених країн, але першорядний для держав, що розвиваються, показник грамотності населення. У більшості розвинених країн цей показник навіть не включається в програми національних переписів

населення, які є основою для його визначення, і умовно приймається для них незмінним (99,0%). В той же час, в розрахованому за такою методикою HDI немає таких далеко не другорядних показників, як рівень зайнятості (або безробіття), тінізація економіки, корумпованість чиновників, соціальна справедливість, права людини і т.і. Тому не випадково розробники HDI постійно ведуть пошуки шляхів його вдосконалення і закликають до цієї справи всіх, хто досліджує проблему людського капіталу. В 2010 році сімейство індикаторів, що вимірюють HDI, було розширено, а сам Індекс піддався істотному коригуванню [1].

Таблиця 1

Індекс розвитку людського капіталу країн світу в 2009 р. [1]

Рейтинг країн	Країни світу	Індекс тривалості життя	Індекс доступності освіти	Індекс ВВП на одну особу по ППС національних валют.	HDI
	Підсумковий за країнами світу	0,64	0,71	0,94	0,763
	Розвинені країни	0,82	0,93	0,98	0,910
1	Норвегія	0,89	0,99	0,98	0,953
2	Австралія	0,89	0,99	0,97	0,950
3	Ісландія	0,89	0,99	0,97	0,950
4	Канада	0,89	0,99	0,96	0,947
8	Франція	0,91	0,92	0,96	0,930
10	Японія	0,91	0,92	0,95	0,927
13	США	0,84	0,98	0,95	0,923
21	Великобританія	0,89	0,91	0,96	0,920
22	Німеччина	0,88	0,9	0,94	0,907
61	Білорусь	0,74	0,92	0,76	0,807
62	Болгарія	0,75	0,9	0,7	0,783
71	Росія	0,68	0,92	0,78	0,793
	Із середнім рівнем розвитку.				
84	Вірменія				
85	Україна	0,73	0,91	0,58	0,739
166-182	З низьким рівнем розвитку	0,52	0,49	0,2	0,362-0,140

Теоретично HDI може коливатися по країнах в інтервалі від 0,000 до 1,000. Але фактично по розрахунках за 2009 рік, поміщеним у останній доповіді ПРООН, він коливається між 0,953 (Норвегія) і 0,140 (Зімбабве). Місця країн (рейтинг) приводяться в убутному порядку їх зведених індексів.

У табл. 1. приводяться взяті з цієї доповіді компоненти зведеного індексу по Україні і деяких країнах світу [1].

В 2009 році знов змінився рейтинговий «лідер» по БГОІ.. Ісландія, яка в минулому році посідала перше місце, перемістилася на третю позицію. А очолила рейтинг Норвегія, яка на протязі багатьох років вже займала цю першу позицію.

Україна посідає в рейтингу з розвитку людського капіталу 85-е місце й порівняно з 2005 роком погіршила свій показник на сім позицій. При цьому ПРООН виключила Україну з групи з високим рівнем розвитку. За даними ПРООН ми разом з Вірменією (84-е місце) очолюємо групу країн з середнім рівнем розвитку. Наші сусіди - зверху, але вже з групи країн високого рівня розвитку, Росія(71-я позиція), Білорусія^). А знизу на 86-й позиції Азербайджан, на 89-й Грузія, на 117-й Молдова, на 119-й Узбекистан.

Україна, маючи дуже високий показник грамотності дорослого населення й не-поганий показник валового охоплення навчанням (в 1,3 рази вище середньосвітового), непривабливо виглядає на світовім тлі по показнику ВВП на одну особу - усього 7322 паритетних доларів. Це, на превеликий жаль, на 28% нижче навіть середньосвітового показника. В 2009 році ВВП в Україні не досягав навіть 2/3 (тільки 62,7%) рівня докризового 1990 року. І по цьому найважливішому макроекономічному показникові ми перебуваємо, по даним ПРООН, на ганебному 93- му місці.

По класифікації Всесвітнього банку, до країн з високим рівнем доходів відносяться ті, де ВВП на одну особу складає 9266 дол. США або вище, а до країн із середнім рівнем доходів - ті, де ВВП на одну особу населення перебуває в межах 756- 9265 дол. США. Наші «сестри» по колишньому СРСР мають такі показники: Естонія - 20648, Литва - 18970, Латвія - 17560, Росія - 15946, Білорусь - 12290, Молдова - 2989 дол. США на одну особу. Це пояснюється, в першу чергу, низькою продуктивністю праці зайнятого населення. Так, річна продуктивність праці в Норвегії дорівнює 106,8 тис.дол на одного працюючого, в США - 97,8; в Естонії - 43,1; Литві - 41,9; Латвії - 35,3; Росії - 31,9; Білорусь - 25,9; Україна - 16,1; Молдова - 8,5.

Найбільш проблемним аспектом людського розвитку в Україні є низький рівень реалізації можливості людини прожити довге й здорове життя. Рівень очікуваної тривалості життя в Європі варіюється від 66,05 (Російська Федерація) до 79,7 року (Швеція). За даними, що приводяться ПРООН, середня тривалість життя в Україні становить лише

- років. Уже вії країнах світу цей показник перевищує 80 років, ще в 36 країнах він перебуває в інтервалі між 75,1 і 80,0 роками й в 50 - між 70,1 і 75,0. Ми по цьому

показникові навіть із врахуванням наших національних даних лише на 110-му місці. Із країн Європи показник тривалості життя нижче, чим в Україні, лише в Росії.

За останні роки відбулися значні міграційні втрати населення продуктивного віку та високого професійно-кваліфікаційного рівня. За різними оцінками від 2 до 7 млн. українців здійснюють трудову діяльність за кордоном. На січень 2010 р. загальна кількість наявного населення України становила 45782,6 тис., скоротившись протягом останніх двадцяти років на 5 773,9 тис. осіб.

Погіршення демографічної структури населення призвело до збільшення питомої ваги осіб у віці 60 років і старше (24,5 % населення в 2009 проти 21,25 в 1990 році) і зменшення питомої ваги осіб у віці, молодшому за працездатний (15,25% населення в 2009 проти 22,91 в 1990 році). Середній вік населення України в 2009 році становив 40,2 роки; у тому числі чоловіків - 37,4, жінок - 42,6 років (в 1990 році відповідно 36,6; 33,7; 39,0). За період 1990-2009 рр. зміна основних пропорцій вікових груп населення країни спричинила збільшення демографічного навантаження на населення працездатного віку. Цей показник в Україні в 2009 році становив 659 осіб непрацездатного віку в розрахунку на 1000 населення працездатного віку, з них 409 осіб старше працездатного віку, тобто - 62,1 % (в 1990 році відповідно 791,1; 380,7; 48,1%). Інакше кажучи, якщо в 1990 році на 100 осіб працездатного віку приходилося 48 осіб пенсійного віку, то в 2009 році - 62. Наведені дані не враховують рівень зайнятості працездатного населення, а також міграційні процеси. А ці показники також не втішні. Так, рівень зареєстрованого безробіття в Україні на кінець лютого 2011 року становив 2,2% населення працездатного віку. Державною службою зайнятості зареєстровано 616,6 тис. безробітних зокрема 324,9 тис. жінок. Серед безробітних 342,3 тис. осіб - міське населення.

Таблиця 2

Динаміка HDI України , 1960-2010 рр.

Рік	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010
HDI	0,659	0,671	0,692	0,709	0,722	0,744	0,742	0,682	0,682	0,716	0,73

Наведені в таблиці 2 дані показують вельми нестійку тенденцію до зростання рівня людського капіталу в Україні в період 1960-2010 років. Це вже само по собі викликає серйозну заклопотаність. Але є тут і ще одна проблема, на яку зазвичай незвертається увага в дослідженнях, присвячених людському капіталу. Використовувані у вітчизняній і зарубіжній літературі вимірники людського капіталу виходять з того, що

його розвиток, так само як і розвиток усього суспільства, йде плавно, поступово, еволюційно. Проте зазначений період розвитку людського капіталу України не відповідає таким припущенням. Це переконливо видно з рис. 1.

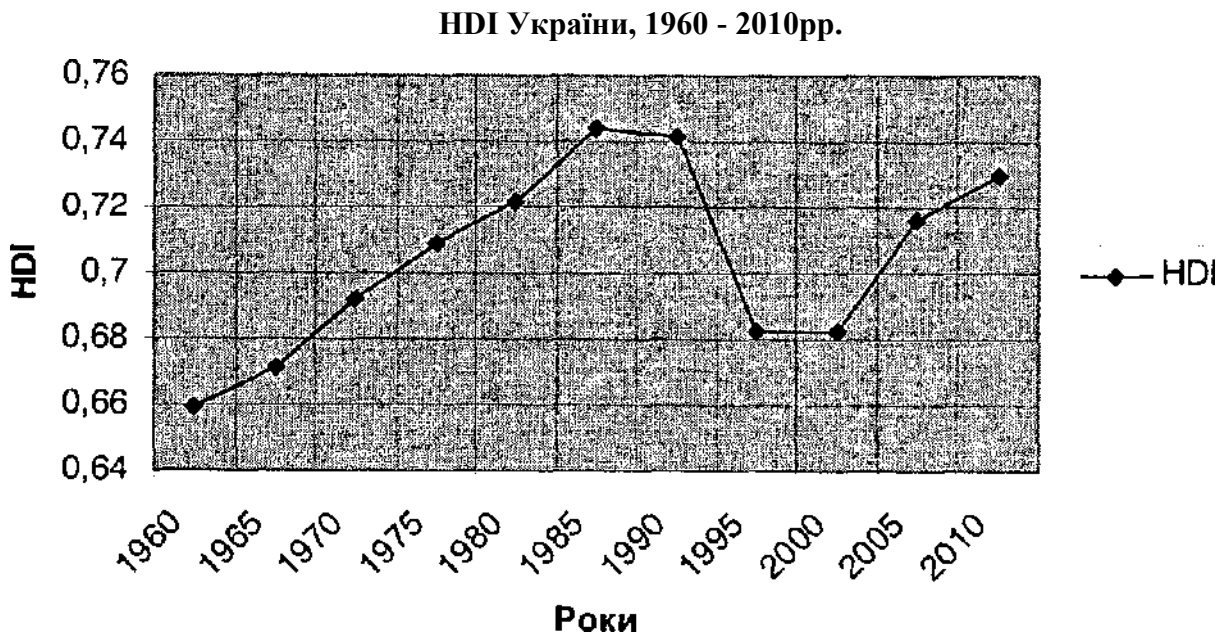

Рис.1. Динаміка HDI України , 1960-2010 рр.

Якщо в період 1960-1985 років спостерігалось доволі стрімке, плавне, еволюційне зростання рівня людського капіталу, то друга половина 80-х років характеризується стабілізацією цього показника, а останні роки минулого тисячоліття демонструють навіть різке падіння БГОІ України, і лише початок нового тисячоліття знов подає надію на позитивні тенденції в розвитку людського капіталу. Таку ламану криву динаміки людського капіталу можна пояснити невдалою спробою «перебудови», розвалом СРСР, не завжди продуманими кроками переходу від адміністративно-командної до ринкової економіки, іншими об'єктивними факторами. Але ці пояснення не виправляють ситуацію. Кожен з цих екзогенних, революційних факторів призводив до суттєвого динамічного зламу. У такі періоди « нормальна» (інституціональна) передача норм, цінностей і групових уявлень від однієї соціальної групи до іншої ставала неможливою. Мали місце розриви культурного і соціального відтворення, дефіцити регуляції, що спричиняло за собою і наростаючу девальвацію культивованих раніше форм соціальної поведінки. В таких умовах у самому процесі накопичення людського капіталу як усього суспільства, так і індивідуального виникають додаткові труднощі. Розриви соціальної і культурної тканини ведуть до різких перепадів в процесі накопичення людського капіталу. Зокрема, в такі періоди знецінюється частина раніше накопиченого людського капіталу і, навпаки, різко зростають в ціні інші його

компоненти. В умовах різкої революційної зміни суспільно-економічної системи виникають ситуації, в яких при затребуваності раніше накопиченого людського капіталу виявляються зруйнованими старі інститути, завдяки яким він міг реалізовуватися, конвертуватися в інші види капіталу, а нові інститути поки ще не створені. У такій ситуації носії людського капіталу опиняються в умовах, коли їх знання і уміння, з одного боку, залишаються потрібними суспільству, а з іншої - інститути, за допомогою яких ці знання і уміння можуть отримати громадське визнання, зруйновані. І їм доводиться шукати нові шляхи для існування у видах діяльності, не пов'язаних з реалізацією накопиченого в попередній період людського капіталу.

Створюється ситуація, коли частина накопиченого людського капіталу суспільства виявляється як би «законсервованою», і від того, чи стануться зміни в суспільстві, чи будуть створені нові інститути, що дозволяють розкритися наявному людському капіталу, залежить і те, чи зможе він реалізуватися в нових умовах. Тим паче, що у сучасному світі, що швидко міняється, людський капітал - «швидкопсувний товар». Не лише для його розвитку, але і для простої підтримки, потрібна щоденна робота носія людського капіталу над його розширенням відтворенням. Чим вище якість накопиченого людського капіталу, тим чутливіше він до перерв в процесі його відтворення, тим коротше інтервал, після закінчення якого починається його швидка деградація. Сьогодні вже не викликає сумнівів той факт, що значна частина людського капіталу, який склався в радянський період, піддалася значній ерозії і сталося масове його знецінення.

Продумана, виважена і зрозуміла методика обрахування HDІ та його складових, крім ранжування і поділу країн на групи, дає змогу оцінити відповідність поточної ситуації певним орієнтирам, що виражаються оптимальними значеннями показників людського розвитку, а також їх змінами за певний період. Порівняння складових індикаторів за інших рівних умов дасть можливість уточнити пріоритетність відповідних програм людського розвитку та необхідні розміри їх фінансування.

Список використаних джерел

1. Веб-сайт ПРООН <http://hdr.undp.org>
2. Нуреев Р. М. Россия: особенности институционального развития. М., Издательство НОРМА, 2009, с. 358.
3. Ходжаян А.О. Людський чинник конкурентоспроможності країни Вісник інституту економіки та прогнозування, 2007.

Annotation. *In the article suggestions speak out on perfection of індекса of human development, the dynamics of this index is investigated for Ukraine for period from 1960 no2010 year, the specific of human stock accumulation is grounded in Ukraine in this period, the role of human capital opens up in realization of tasks of постіндустріальної modernisation of economy.*

Key words: *human capital, Human of development index - HDI, rating of countries, life-span, availability of education, level of welfare.*

УДК 614.2

Н.І. Новальська, к.е.н., професор МКА,
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ОЦІНКА ПЕРСОНАЛУ ЯК СКЛАДОВА МОТИВАЦІЇ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

В статті розглянуто одне з важливих питань системи мотивації - оцінка персоналу. Описано методичні основи розробки Положення про проведення оцінки персоналу, розглянуто складові «Словника компетенцій» медичних працівників.

Ключові слова: *мотивація, оцінка персоналу, словник компетенцій, заклад охорони здоров'я.*

Актуальність висунутого питання пояснюється тим, що важливою складовою мотивації, одним із визначальних елементів менеджменту персоналу є його оцінка, яка разом з мотивацією персоналу і стимулюванням є ключовими категоріями в соціально-трудових відносинах.

Це питання є об'єктом уваги іноземних та вітчизняних науковців й практиків: Афоніна А.С., Вилюнаса В.К., Колота А.М., Сироватки А., Скотта Д., Сладкевича В.П., Хекхаузена Х. та ін.

Як на практиці, так і в наукових публікаціях спеціалісти з управління висувують різноманітні пропозиції щодо формування та реалізації процедури оцінки персоналу. Керівництво підприємств та організації різноманітних галузей та форм власності по-різному здійснюють підходи до формування мотиваційної політики, однак доволі часто мають не в повній мірі розвинену та ефективну систему оцінки персоналу. Мотивація трудової діяльності не може бути досить дієвою без застосування методики оцінки персоналу та використання її об'єктивних результатів в подальшому.

Annotation. *In the article suggestions speak out on perfection of індекса of human development, the dynamics of this index is investigated for Ukraine for period from 1960 no2010 year, the specific of human stock accumulation is grounded in Ukraine in this period, the role of human capital opens up in realization of tasks of постіндустріальної modernisation of economy.*

Key words: *human capital, Human of development index - HDI, rating of countries, life-span, availability of education, level of welfare.*

УДК 614.2

Н.І. Новальська, к.е.н., професор МКА,
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ОЦІНКА ПЕРСОНАЛУ ЯК СКЛАДОВА МОТИВАЦІЇ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

В статті розглянуто одне з важливих питань системи мотивації - оцінка персоналу. Описано методичні основи розробки Положення про проведення оцінки персоналу, розглянуто складові «Словника компетенцій» медичних працівників.

Ключові слова: *мотивація, оцінка персоналу, словник компетенцій, заклад охорони здоров'я.*

Актуальність висунутого питання пояснюється тим, що важливою складовою мотивації, одним із визначальних елементів менеджменту персоналу є його оцінка, яка разом з мотивацією персоналу і стимулюванням є ключовими категоріями в соціально-трудових відносинах.

Це питання є об'єктом уваги іноземних та вітчизняних науковців й практиків: Афоніна А.С., Вилюнаса В.К., Колота А.М., Сироватки А., Скотта Д., Сладкевича В.П., Хекхаузена Х. та ін.

Як на практиці, так і в наукових публікаціях спеціалісти з управління висувають різноманітні пропозиції щодо формування та реалізації процедури оцінки персоналу. Керівництво підприємств та організації різноманітних галузей та форм власності по-різному здійснюють підходи до формування мотиваційної політики, однак доволі часто мають не в повній мірі розвинену та ефективну систему оцінки персоналу. Мотивація трудової діяльності не може бути досить дієвою без застосування методики оцінки персоналу та використання її об'єктивних результатів в подальшому.

У відповідності до визначеної проблеми, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми сформулюємо цілі статті: розглянути методичні основи розробки Положення про проведення оцінки персоналу; розглянути складові «Словника компетенцій» медичних працівників.

Завдання ділової оцінки працівника полягає у визначенні його трудового потенціалу, рівня використання цього потенціалу, відповідності працівника наявним вимогам до посади (професії), міри ефективності його трудової діяльності, а отже, у визначенні цінності працівника для організації.

В приватних медичних закладах (далі - Заклад) доволі часто відсутній чіткий механізм оцінки персоналу. В зв'язку з цим вважаємо за доцільне рекомендувати керівництву цих організації розробити та реалізувати на практиці такий документ, як Положення про проведення оцінки персоналу.

Розглянемо основні складові проекту даного Положення.

1. «Загальні принципи». Слід визначити на що направлена періодична оцінка роботи персоналу (далі оцінка виконання) як кожного конкретного співробітника, так і всього Закладу в цілому. Необхідно звернути увагу на те, що оцінка виконання служить формуванню позитивних взаємин між співробітниками, відчуття відповідальності за індивідуальні і колективні успіхи в роботі і сприяє зміцненню позитивного іміджу Закладу, що вона є основою для визначення професійного рівня працівників Закладу, розмірів індивідуальних винагород, а також для формування індивідуальних програм розвитку і планів професійного зростання. Оцінка виконання має поширюється на всіх працівників Закладу. Не доцільно використовувати оцінку виконання по відношенню до працівників, прийнятих на тимчасовій основі (на термін менше на півроку). Загальні принципи мають визначати періодичність проведення такої оцінки (раз на рік, щоквартально) та професійні групи, в яких здійснюється періодична оцінка, як наприклад:

- Лікарі;
- Середній медичний персонал;
- Молодший медичний персонал;
- офісний персонал (водії, економісти, бухгалтери, секретарі).

2. «Цілі і завдання оцінки виконання»

Головна мета оцінки виконання - це індивідуальна оцінка діяльності співробітника Закладу, свого роду зворотний зв'язок з боку керівника з приводу виконуваної співробітником роботи.

Основним завданням зустрічі керівника і підлеглого є виявлення відмінностей в баченні і оцінці досягнень попереднього періоду і постановки і узгодження спільних цілей на планований період.

Окрім цього, періодична оцінка виконання може переслідувати такі цілі і вирішувати наступні завдання:

- Надання будь-якому співробітникові можливості оцінити свою діяльність і побачити перспективу свого подальшого розвитку в Закладі.
- Визначення індивідуальних мотивів співробітників з метою подальшого їх використання в системах мотивації.
- Визначення потенціалу співробітника для виконання інших, складніших завдань або завдань з суміжних професійних областей.
- Визначення тренінгової необхідності для співробітників і постановка завдань для подальшої розробки відповідних тематичних тренінгів.
- Здобуття уявлення про те, що сам співробітник може зробити для власного розвитку.
- Формування кадрового резерву Закладу.
- Розвиток підлеглих шляхом надання конструктивного зворотного зв'язку.
- Прояснення взаємних чекань керівника і підлеглого один від одного - побудова ефективних взаємин.

3. «Документи, що використовуються в процесі оцінки». Кожна організація може самостійно визначити цей перелік. Як приклад рекомендуємо: Словник компетенцій - стандартний опис компетенцій, що прийняті в Закладі; Форма оцінки результатів досягнення поставлених цілей і завдань та Форма постановки цілей і завдань на новий період; Матриця оцінки виконання і підсумковий звіт.

4. «Порядок проведення періодичної оцінки співробітників». Слід визначити: хто і в якому порядку має проводити оцінку співробітників (наприклад, шляхом проведення інтерв'ю/бесіди безпосереднього керівника з підлеглим); ким і коли здійснюється заповнення відповідних форм; чи є потреба узгоджувати співробітнику і керівнику узгоджувати нові цілі, очікувані результати і план розвитку співробітника на наступний період; визначити необхідність; чітко встановити необхідність наявності на оціночній формі підпису співробітника, безпосереднього керівника і вищестоящего керівника; що має зробити працівник у випадку, коли в нього є зауваження до оцінки, виконаної його безпосереднім керівником (апеляція); передбачити можливість проведення повторної оцінки у присутності експертної комісії; визначити, що всі

анкети і форми носять конфіденційний характер; визначити, в кого мають зберігатися результати проведеної оцінки.

5. «Розмежування обов'язків і повноважень в процесі проведення оцінки»

Реалізація Положення потребує розробки «Словника компетенцій», в якому має бути здійснено опис основних компетенцій щодо професійної майстерності, роботі в команді, орієнтацію на клієнта, ініціативність, лідерство, мотивація на успіх всіх працівників Закладу у відповідності до штатного розкладу.

Зокрема така категорія, як «Професійна майстерність» передбачає: здатність розподіляти час і розставляти пріоритети; уміння виконувати завдання в строк; уміння ефективно управляти всіма ресурсами, включаючи свій час і час інших співробітників; обіцяти те, що можна зробити - робити те, що обіцяно; орієнтація на якість виконуваної роботи.

Категорія «Робота в команді» передбачає: здібність до роботи в команді; уміння слухати; здатність переконувати, впливати на колег; уміння передавати інформацію без втрат; уміння співробітничати, кооперуватися, конструктивно долати розбіжності, використовувати потенціал групи і досягати колективних результатів; орієнтація на командне досягнення спільної мети.

Категорія «Мотивація на успіх» передбачає: прагнення досягти результату, незважаючи на перешкоди; амбітність в постановці робочих планів, незадоволення досягнутим; самостійна постановка вимірних критеріїв успіху і робота по їх досягненню; віра в досягнення як особистого, так і професійного успіху.

Як висновок, слід зазначити, що від того, як розуміє людина свою трудову діяльність і якими мотивами вона керується, залежить її ставлення до роботи. В зв'язку з цим розробка та використання на практиці обґрунтованої, ефективної системи оцінки персоналу та використання її результатів в процесі мотивації та управління персоналом сприятиме підвищенню продуктивності праці. Особливо коли мова йде про заклади охорони здоров'я, то застосування механізму оцінки персоналу в мотиваційному процесі є одним з факторів підвищення якості наданих медичних послуг. Ідеальних методик оцінки персоналу не існує. Кожна організація має самостійно визначити власну методику оцінки персоналу з урахуванням особливості організації діяльності, сформованої кадрової політики.

Побудова раціонального механізму мотивації дає змогу виробити ефективну політику в галузі праці і соціально-трудова відносин в сфері охорони здоров'я.

Annotation. *In the article one of the important questions of process of motivation - estimation of staff is considered. The methodical bases of development of a Rule(situation) about realization of an estimation of staff are described, are considered compound «of the Dictionary of the competence» of the medical workers.*

Key words: *motivation, estimation of staff, dictionary of the competence, establishment of public health services.*

УДК 331.101.264

П.А. Стрельбіцький, к.е.н., доцент,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

А.Я. Михайлик, к.е.н., доцент,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ДІАГНОСТИКА РЕГІОНАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ

У статті аналізуються кількісні та якісні параметри формування трудових ресурсів Хмельницької області у період ринкової трансформації економіки країни.

Ключові слова: *трудові ресурси, демографічна криза, міграція, соціально-культурні умови, управління.*

Вступ. Трансформаційні зміни, що відбуваються в економіці України, а також процеси ринкових перетворень, які здійснюються в умовах затяжної кризи, спричинили значні соціально-економічні та демографічні зрушення в країні, що позначилось перед усім на стані кадрового потенціалу регіонів. Цим зумовлена необхідність системного і комплексного вивчення теоретичних і прикладних питань формування трудових ресурсів Хмельниччини, пошуку шляхів удосконалення управлінської діяльності, що характеризує і доводить актуальність теми дослідження.

Огляд літератури. Проблеми ринку праці, зокрема питання зайнятості населення, відтворення трудових ресурсів і робочої сили завжди займали важливе місце в системі наукових досліджень. В розробку теоретико-методичних, соціально-економічних та прикладних проблем управлінської праці вагомий вклад внесли Д.П.Богиня, В.М.Геєць, О.А.Грішнова, А.Г.Горілий, В.М.Данюк, В.М.Петюх, Е.М.Лібанова, Н.Д.Лук'янченко, М.Й.Малік, М.П.Поліщук, І.В.Прокопа, Л.О.Шепотько, В.В.Юрчишин, К.І.Якуба та інші вітчизняні і зарубіжні вчені економісти. Але

Annotation. *In the article one of the important questions of process of motivation - estimation of staff is considered. The methodical bases of development of a Rule(situation) about realization of an estimation of staff are described, are considered compound «of the Dictionary of the competence» of the medical workers.*

Key words: *motivation, estimation of staff, dictionary of the competence, establishment of public health services.*

УДК 331.101.264

П.А. Стрельбіцький, к.е.н., доцент,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

А.Я. Михайлик, к.е.н., доцент,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ДІАГНОСТИКА РЕГІОНАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ

У статті аналізуються кількісні та якісні параметри формування трудових ресурсів Хмельницької області у період ринкової трансформації економіки країни.

Ключові слова: *трудові ресурси, демографічна криза, міграція, соціально-культурні умови, управління.*

Вступ. Трансформаційні зміни, що відбуваються в економіці України, а також процеси ринкових перетворень, які здійснюються в умовах затяжної кризи, спричинили значні соціально-економічні та демографічні зрушення в країні, що позначилось перед усім на стані кадрового потенціалу регіонів. Цим зумовлена необхідність системного і комплексного вивчення теоретичних і прикладних питань формування трудових ресурсів Хмельниччини, пошуку шляхів удосконалення управлінської діяльності, що характеризує і доводить актуальність теми дослідження.

Огляд літератури. Проблеми ринку праці, зокрема питання зайнятості населення, відтворення трудових ресурсів і робочої сили завжди займали важливе місце в системі наукових досліджень. В розробку теоретико-методичних, соціально-економічних та прикладних проблем управлінської праці вагомий вклад внесли Д.П.Богиня, В.М.Геєць, О.А.Грішнова, А.Г.Горілий, В.М.Данюк, В.М.Петюх, Е.М.Лібанова, Н.Д.Лук'янченко, М.Й.Малік, М.П.Поліщук, І.В.Прокопа, Л.О.Шепотько, В.В.Юрчишин, К.І.Якуба та інші вітчизняні і зарубіжні вчені економісти. Але

незважаючи на значну кількість досліджень, більшість з наукових праць присвячено питанням управління трудовими ресурсами в національному аспекті, тоді як проблеми регіонального рівня залишаються менш дослідженими.

Матеріал та методика досліджень. Інформаційною базою дослідження стали відповідні дані Держкомстату України, матеріали Головного управління статистики у Хмельницькій області, Головного управління агропромислового розвитку Хмельницької облдержадміністрації, Хмельницького обласного центру зайнятості, і безпосередньо авторські спостереження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, основні положення сучасної теорії ринкової економіки та загальносистемні принципи проведення наукових досліджень. Із спеціальних методів використані: абстрактно-логічний, монографічний, статистичний, табличний метод відображення інформації.

Результати дослідження. В Хмельницькій області ринок праці має ознаки трудодепресивності як у промисловому, так і в аграрному секторах економіки, і тим самим формує екстремальні умови відтворення робочої сили. Структуру трудових ресурсів і зайнятості населення області було сформовано під впливом великої кількості взаємопов'язаних і взаємозалежних чинників, інтенсивність дії яких обумовлено часом. У минулому вона формувалася під впливом певних природних умов, географічного положення, історичних, економіко-географічних особливостей розвитку, які значною мірою і сформували сучасну спеціалізацію регіону. Нині на неї певний вплив мають наслідки негативних процесів в економіці. При аналізі соціально-економічного розвитку області важливо і необхідно врахувати демографічні аспекти. Адже демографія є сукупністю знань про відтворення народонаселення, яке є джерелом поповнення трудових ресурсів, природною основою формування робочої сили.

Сучасна демографічна ситуація в Україні є кризовою, для якої характерно зниження народжуваності, порівняно висока загальна і дитяча смертність, різке зниження природного приросту населення, низький рівень середньої тривалості життя. Демографічна криза в цілому обумовлена економічним спадом, який є особливо відчутним в сільськогосподарській галузі.

Так, по Хмельницькій області чисельність населення за період з 1991 по 2006 роки скоротилася на 186,6 тис. осіб (з 1520,6 тис. до 1334,0 тис.), або на 12,3%, в основному за рахунок сільського населення, кількість якого зменшилось на 167,6 тис. осіб, або на 21,6%. Міське населення скорочується не такими темпами. За аналогічний період його

кількість зменшилась на 19,0 тис. осіб, або на 2,6%. Сільське населення скоротилось проти міського більш ніж у 8 раз.

Таблиця 1

Чисельність наявного населення Хмельницької області

(на початок року, тис. осіб)

Роки	1991 р.	1996 р.	2001 р.	2006 р.	2010 р.	2010 р. в % до 1991 р.
Чисельність населення у тому числі:						
міське населення	1520,6	1508,3	1445,0	1373,4	1334,0	87,7
сільська місцевість	745,2	772,8	739,0	723,3	726,2	97,4
Відсотків до всього населення:	775,4	735,5	706,0	650,1	607,8	78,4
міське						
сільське	49,0	51,2	51,1	52,7	54,4	-
	51,0	48,8	48,9	47,3	45,6	-

Характерною рисою є також зменшення питомої ваги сільського населення у загальній чисельності населення області. Якщо в 1991 р. питома вага сільського населення складала 51,0%, то в 2009 р. лише 45,6%, тобто спостерігається стрімке скорочення як абсолютної, так і відносної його величини. Зменшення кількості сільського населення відбулося практично в усіх районах області, причому найбільше в селах Кам'янець-Подільського, Дунаєвського, Чемеровецького і Городоцького районів [1].

Гостроту негативних демографічних явищ у сільській місцевості Хмельницької області підкреслює дещо краща ситуація у показниках відтворення міського населення, хоча для нього також характерне скорочення, але значно нижчими темпами.

Зміна загальної чисельності населення визначається двома взаємопов'язаними показниками: природнім і механічним скороченнями. Останні двадцять років характеризується різким скороченням населення регіону. З кожним роком спостерігається зростання депопуляційного сальдо. Хмельницькій області притаманні негативні тенденції природного руху населення, що проявляється в низьких показниках народжуваності та високих показниках смертності. Занепокоєння викликає той факт, що народжуваність різко падає, прискорюється процес загального старіння населення і як наслідок цього процесу - зростання смертності населення. В 2009 р. кількість померлих в області у півтора рази перевищує кількість народжених (таблиця 2).

Таблиця 2

Загальні показники природного руху населення Хмельницької області

Роки	Кількість народжених (осіб)	Коефіцієнт народжуваності	Кількість померлих (осіб)	Коефіцієнт смертності	Природний приріст
1990	19610	12,9	20553	13,5	-943
1995	16389	10,8	23592	15,6	-7203
2000	12359	8,5	22591	15,6	-10232
2005	12396	9,0	24022	17,4	-11626
2009	14690	11,0	21766	16,3	-7076

В більшій мірі перелічені тенденції щодо зменшення народжуваності і скорочення чисельності молодшого покоління як основи відтворення трудових ресурсів характерні для села. У Хмельницькій області налічується сотні сільських населених пунктів, де протягом останніх років не було народжених. Це пояснюється старінням села, міграцією молоді в місто, де більш цивілізовані соціально-побутові та культурні умови життя, краще матеріальне забезпечення, легша і більш престижна робота. Така ситуація обумовила суттєвий ріст смертності сільського населення по Хмельницькій області, яка перевищує міську смертність майже у 2 рази. В 2009 році у Хмельницькій області рівень смертності в цілому становив 16,3% у розрахунку на 1000 жителів, в тому числі сільського населення 22,5 проти 11,0% в містах. В 2009 році ці показники відповідно складали 16,3; 22,5 і 11,0 %, в 1990 -13,5; 18,6 та 8,1% [2].

В останні 5 років за рахунок зростання кількості народжених та зменшення кількості померлих намітилась досить стійка тенденція до зростання коефіцієнта народжуваності населення з 9,0 до 11,0 та зниження коефіцієнта смертності з 17,4 до 16,3 в 2009 році. Проте цього не достатньо для відновлення чисельності населення області, але зростання цих коефіцієнтів сприяє поліпшенню демографічної ситуації в області. Хоча ці показники є гіршими у порівнянні з середньо українськими: 11,1 та 15,3 відповідно[3].

Хмельницька область належить до групи слабо урбанізованих областей, частка міських жителів є значно меншою загальноукраїнського показника. Тому зазначені процеси «старінням населення», є дуже характерним для сільської місцевості. Для оцінки процесу постаріння населення використовується шкала Россета. Згідно з цією шкалою населення, в якому частка осіб віком 60 років і старше складає більше 18%, характеризується дуже високим рівнем демографічної старості. В Хмельницькій області особи у віці 60 років і старше на 1 січня 2009 р. становили 22,0%. Рівень

демографічного старіння в сільській місцевості значно вищий за оціночний показник в міських поселеннях (15,9 і 29,3% відповідно)[1]. З кожним роком негативні тенденції більш поглиблюються і спостерігаються в усіх адміністративних районах.

В останні роки демографічне навантаження є досить відчутним, особливо це стосується осіб старше працездатного віку. На Хмельниччині в 2009 році на кожну 1000 осіб працездатного віку припадало в середньому 717 непрацездатних особи, в сільській місцевості цей показник складав 947 осіб. Слід зазначити, що показник демографічного навантаження в Хмельницькій області є одним з найвищих після Чернігівської та Вінницької областей. Є досить значні диспропорції за цим показником по адміністративно-територіальних одиницях області та серед міського та сільського населення. На діаграмі показано найбільші диспропорції за кількістю непрацездатного населення на 1000 працездатного.

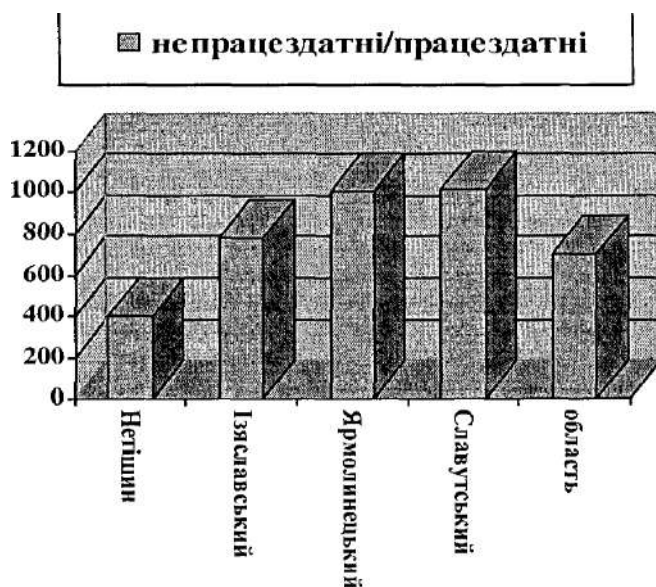

Рисунок 1. Демографічне навантаження по окремих адміністративно-територіальних одиницях (на 1000 осіб працездатного віку припадає осіб непрацездатного)

Серед районів області найбільше навантаження на 1000 осіб працездатного віку в Славутському (1032 особи), Староконстантинівському (1008 осіб) і Ярмолинецькому (1009 осіб), Вінковоцькому (1054 осіб). Звісно, що описана ситуація носить негативний характер, оскільки за таких умов відбувається скорочення виробництва продукції.

Таблиця 4

Демографічне навантаження по окремих адміністративно-територіальних одиницях (на 1000 осіб працездатного віку припадає осіб непрацездатного)

	Загальне навантаження	У тому числі особами у віці	
		молодшому за працездатний	старшому за працездатний
Всього по області	717	278	439
міста			
Нетішин	414	264	150
Хмельницький	513	236	277
Шепетівка	643	277	366
райони			
Ізяславський	768	289	479
Старокостянтинівський	1008	351	657
Ярмолинський	1009	318	691
Славутський	1032	357	675

Ситуація в сільських районах щодо демографічного навантаження є досить драматичною. У 8-им районах на тисячу працюючих припадає більше тисячі не працюючих за віком, а враховуючи безробітних ця цифра виглядатиме ще гіршою.

Таблиця 5

Демографічне навантаження в сільських поселеннях по окремих районах (на 1000 осіб працездатного віку припадає осіб непрацездатного)

	Загальне навантаження	У тому числі особами у віці	
		молодшому за працездатний	старшому за працездатний
Всього по області	947	316	631
райони			
Хмельницький	800	273	527
Деражнянський	1099	348	751
Городоцький	1027	312	715
Волочиський	1033	320	713
Вінковецький	1054	309	745
Летичівський	1060	303	757
Деражнянський	1099	348	751

Ці процеси також негативно позначаються на формуванні бюджету, що в свою чергу створює проблеми у пенсійному забезпеченні. Таким чином, витрати життєвих сил дітородного, працездатного контингенту сільського населення спрямовані не на поповнення молодого покоління, а на утримання батьків і прабабків, що підтверджується показниками звуження демографічної бази відтворення сільського населення. Без стимулювання розвитку місцевого бізнесу у сільських районах, втримати ситуацію буде не можливо.

Найбільш вагомими показниками, що характеризують відтворення населення, є відносні показники, які розраховуються на основі співвідношень народжуваності і смертності. Таким універсальним показником є коефіцієнт життєвості та коефіцієнт природного приросту (скорочення) в розрахунку на тисячу чоловік. В цілому, починаючи з 1990 року, загальна тенденція характеризується тим, що збільшується природне скорочення населення і відбувається зменшення коефіцієнта життєвості. Якщо в 1990 році на 1000 жителів сільської місцевості природне скорочення склало 8,1 осіб, то вже в 2009 році цей показник сягнув 15,8, а в 2009 знизився до 12,1 осіб (див. табл. 6).

Таблиця 6

Кількість народжених, померлих та природне зменшення сільського населення Хмельницької області за 1990-2009 рр.

Показники	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2009 р.	2009 р. в % до 1990 р.
Кількість народжених, осіб.	8206	7790	6143	5240	6385	77,8
Коефіцієнт народжуваності	10,5	10,6	8,7	8,0	10,4	99,0
Кількість померлих, осіб.	14545	15973	15027	15660	13802	94,9
Коефіцієнт смертності	18,6	21,7	21,2	23,8	22,5	121,0
Природне зменшення населення, осіб.	-6339	-8183	-8884	-10420	-7417	117,0
Коефіцієнт природного зменшення населення	-8,1	-11,1	-12,5	-15,8	-12,1	-
Коефіцієнт життєвості	0,56	0,49	0,41	0,33	0,46	-

Встановлено, що формування трудових ресурсів регіонального аграрного сектору відбувається під впливом як природного, так і механічного руху населення. Хоча домінуючим фактором, що зумовлює зменшення селянства на сьогодні, є природне скорочення сільського населення, його депопуляція. Окрім цього погіршення демографічної ситуації на селі зумовлюється ще одним важливим чинником - міграційними процесами. На жаль, статистична інформація носить дещо необ'єктивний характер, оскільки не відображає приховану міграцію, яка проявляється у вибутті трудових ресурсів на роботу до інших областей України та країн близького та далекого зарубіжжя без юридичного оформлення працевлаштування. Міграція негативно впливає на якісні параметри селян, за яких погіршується вікова структура сільського населення. В міграційному обороті по вибуттю основна частка припадає на молодь і людей працездатного віку. Це негативно позначається на процесі формування трудового потенціалу сільського господарства, на його кількісних і якісних параметрах.

Проведене дослідження свідчить про неспроможність як природного, так і механічного руху в сільській місцевості у забезпеченні стабілізації чисельності сільського населення, а це, в свою чергу, негативно впливає на формування трудових ресурсів сільської місцевості. Тому розв'язання проблеми демографічної кризи, як однієї з умов негативного процесу формування трудових ресурсів, є першочерговими як на рівні держави, так і регіону.

Крім умов демографічного характеру, як показали дослідження, на формування трудового потенціалу села впливає ряд соціально-культурних чинників, проблемність яких нині набула особливої гостроти. Їх негативний вплив відчувається не тільки на демографічній кризі, але й на процесі формування трудових ресурсів. Все більшими темпами зростає відтік із села працівників сфери освіти, культури, медичного і побутового обслуговування. З року в рік спостерігається зменшення кількості медичних закладів, підприємств побутового обслуговування, відділень зв'язку, шкіл та дошкільних установ. Практично зупинилося будівництво житла для сільської молоді та об'єктів соціального призначення за рахунок господарств області. Соціальна інфраструктура практично зруйнована, а заклади соціально-культурного призначення, що ще існують на сьогоднішній день, перебувають в скрутних умовах виживання.

Кількість лікарняних закладів в області зменшилось з 143 в 1990 р. до 90 у 2009 р. Лікарняних ліжок на 10 тис. населення за відповідний зменшилось на 43,7 тис. Кількість дошкільних закладів проти 1990 р. зменшилось на 49 і становила у 2009 р. 815. З них 36 не працювали, 16,7% зазначених закладів не були придатними для цільового використання або перебували на капітальному ремонті, інші (83,7%) не працювали внаслідок відсутності дітей, а також незабезпечення паливом, електроенергією, фінансуванням тощо. 88,8% закладів не працювали 1-5 років, 5,6% - 6 - 10 років і 5,6% - понад 10 років [4].

Дослідження показали, що з 1415 сіл області в 847 немає дитячих дошкільних закладів, в 512 селах - шкіл, в 248 - клубів і будинків культури, в 565 - бібліотек, 914 - кіноустановок, 290 - лікарняних закладів, 162 - торговельних закладів, 1393 - підприємств служби побуту, в 901 - відділень зв'язку, в 1006 - підприємств громадського харчування, в 1046 - спортивних споруд, в 796 - культових споруд [5].

Низький рівень оплати праці формує лише четверту частину грошових доходів сільськогосподарського населення, тоді як в міських поселеннях заробітна плата вища в 2 рази і складає більш ніж половину грошових доходів. У 2009 р. середньомісячна номінальна заробітна плата у сільському господарстві Хмельницької області становила

1048,42 грн., натомість у промисловості вона була значно вищою - 1804,34 грн. Серед видів економічної діяльності заробітна плата у сільському господарстві є найнижчою. Всі ці факти свідчать не на користь умов життя селян, які значно поступаються місту. Все це є причиною відтоку молоді із сільської місцевості, погіршення стану охорони здоров'я сільських жителів як однієї з причин підвищення смертності на селі.

Аналіз вказаних соціальних проблем служить інформаційною базою в процесі прийняття управлінських рішень щодо соціально-економічного розвитку села при розробці регіональних програм з актуальних питань, пов'язаних з проблемами поліпшення демографічної ситуації, забезпечення рівня повної зайнятості сільського працездатного населення та ефективного використання трудових ресурсів, збільшення кількісних і покращення якісних характеристик трудового потенціалу, поліпшення соціально-культурних і побутових умов життя сільських жителів, їх матеріального добробуту.

Висновок. Для Хмельницької області в цілому, та її аграрної сфери зокрема характерна демографічна криза, відбувається старіння, депопуляція сільського населення, його міграція до міста. Зазначені процеси негативно впливають на обсяги виробництва, формування бюджету та пенсійне забезпечені області. Тому система управління умовами формування трудових ресурсів регіонів вимагає кардинальних рішень та має бути направлена на забезпечення кількісного і якісного відтворення сільського населення як природної основи формування трудових ресурсів.

Список використаних джерел

1. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2009 рік. Головне управління статистики в Хмельницькій області. - Хмельницький, 2010. - 447 с.
2. Стан зареєстрованого ринку праці Хмельницької області за 2005 рік. Аналітичний статистичний збірник №4. - Хмельницький, 2006 р.
3. Статистичний щорічник України за 2009 рік. Державний комітет статистики. За редакцією О.Г. Осауленка. - Київ: видавництво «Консультант», 2010 р.
4. Статистичний збірник «Міста і райони Хмельниччини» за 2009 р. Головне управління статистики в Хмельницькій області. - Хмельницький, 2010. - 268 с.
5. Первинні документи Головного управління агропромислового розвитку Хмельницької облдержадміністрації.

Annotation. *The article analyzes the quantitative and qualitative parameters of human resources Khmelnytskyi region during the market transformation of the economy.*

Key words: *human resources, demographic crisis, migration, social and cultural conditions, management.*

УДК 614.8.084

Т.М. Таїрова, кандидат хімічних наук,
старший науковий співробітник, Національний науково-дослідний
інститут охорони праці та промислової безпеки, м Київ

ОСОБЛИВОСТІ СМЕРТЕЛЬНОГО ТРАВМУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ В БУДІВЕЛЬНІЙ ГАЛУЗІ

Проведено статистичний та порівняльний аналіз травматизму в будівельній галузі в Україні та за кордоном, визначені травмонебезпечні чинники, причини та професії, запропоновані підходи щодо попередження виробничого травматизму.

Ключові слова: *травматизм, професія, травмонебезпечні чинники.*

Виробничий травматизм як наслідок нещасних випадків та аварій давно став актуальною проблемою у всіх країнах світу та завдає країнам значні економічні збитки. Для промислово-розвинутих країн залишаються проблемою професійні захворювання, пов'язані з трудовою діяльністю, а для країн, що розвиваються - нещасні випадки на виробництві. Зниження рівня виробничого травматизму та захворювань професійного характеру у всьому світі - одна з серйозніших проблем сьогодення.

Актуальність. В кожній країні існують окремі галузі економіки, які є найбільш небезпечними для працюючих в них працівників. В США, за даними Департаменту праці, найбільша кількість нещасних випадків зі смертельним наслідком реєструється в рибній промисловості, в лісовому господарстві та на авіаційному транспорті [1]. В державах, що розвиваються, переважають нещасні випадки зі смертельними наслідками в таких галузях як гірничорудна промисловість, будівництво і сільське господарство. Високий рівень травматизму на будівництві відмічається у Німеччині та Англії [2].

В країнах колишнього СРСР: в Росії, Україні, Беларусі, Казахстані, Латвії серед видів економічної діяльності будівельна галузь займає одне з провідних місць за кількістю нещасних випадків зі смертельним наслідком [3, 4, 5].

В Росії тільки на долю будівництва приходить до 35% нещасних випадків на виробництві. В Беларусі вже на протязі 15 років серед галузей народного господарства, в яких найчастіше робітники наражаються на небезпеку травмування, продовжує

Key words: *human resources, demographic crisis, migration, social and cultural conditions, management.*

УДК 614.8.084

Т.М. Таїрова, кандидат хімічних наук,
старший науковий співробітник, Національний науково-дослідний
інститут охорони праці та промислової безпеки, м Київ

ОСОБЛИВОСТІ СМЕРТЕЛЬНОГО ТРАВМУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ В БУДІВЕЛЬНІЙ ГАЛУЗІ

Проведено статистичний та порівняльний аналіз травматизму в будівельній галузі в Україні та за кордоном, визначені травмонебезпечні чинники, причини та професії, запропоновані підходи щодо попередження виробничого травматизму.

Ключові слова: *травматизм, професія, травмонебезпечні чинники.*

Виробничий травматизм як наслідок нещасних випадків та аварій давно став актуальною проблемою у всіх країнах світу та завдає країнам значні економічні збитки. Для промислово-розвинутих країн залишаються проблемою професійні захворювання, пов'язані з трудовою діяльністю, а для країн, що розвиваються - нещасні випадки на виробництві. Зниження рівня виробничого травматизму та захворювань професійного характеру у всьому світі - одна з серйозніших проблем сьогодення.

Актуальність. В кожній країні існують окремі галузі економіки, які є найбільш небезпечними для працюючих в них працівників. В США, за даними Департаменту праці, найбільша кількість нещасних випадків зі смертельним наслідком реєструється в рибній промисловості, в лісовому господарстві та на авіаційному транспорті [1]. В державах, що розвиваються, переважають нещасні випадки зі смертельними наслідками в таких галузях як гірничорудна промисловість, будівництво і сільське господарство. Високий рівень травматизму на будівництві відмічається у Німеччині та Англії [2].

В країнах колишнього СРСР: в Росії, Україні, Беларусі, Казахстані, Латвії серед видів економічної діяльності будівельна галузь займає одне з провідних місць за кількістю нещасних випадків зі смертельним наслідком [3, 4, 5].

В Росії тільки на долю будівництва приходить до 35% нещасних випадків на виробництві. В Беларусі вже на протязі 15 років серед галузей народного господарства, в яких найчастіше робітники наражаються на небезпеку травмування, продовжує

лідирувати будівництво. Аналогічна ситуація щодо травматизму в будівництві відмічається в Казахстані та в Латвії.

В Україні будівельна галузь займає третє місце після вугільної промисловості та соціально-культурної сфери за кількістю загиблих, на неї приходить понад 12% нещасних випадків зі смертельним наслідком. Нещасний випадок на виробництві, особливо зі смертельним наслідком, це сигнал щодо незадовільного стану профілактичної роботи з попередження травматизму на виробничому об'єкті. Отже, тільки після, визначення стану безпеки праці в будівельній галузі, на підприємстві, об'єктивного виявлення справжніх причин того чи іншого нещасного випадку та закономірностей його виникнення і з'являються реальні можливості для ефективного пошуку шляхів активізації профілактичної роботи та зниження травматизму.

Мета досліджень. Встановлення найбільш суттєвих та травмонебезпечних факторів, що становлять найвищу небезпеку при смертельному травмуванні працівників на будівництві, та розробка заходів профілактики.

Методика досліджень та результати досліджень. Дослідження виробничого травматизму за 2005-2010 рр. в будівельній галузі здійснювали за матеріалами спеціального розслідування на підставі актів розслідування Н-1, складених за формою, визначеною НПАОП 0.00-6.02-04 «Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві». За результатами розгляду актів розслідування Н-1 була створена електронна база даних з виробничого травматизму. За допомогою цієї програми були проаналізовані статистичні дані щодо травматизму за вказаний період, визначена його тяжкість в будівельній галузі, виявлені закономірності змін окремих показників травматизму.

Групування показників здійснювали за однорідними признаками: вид економічної діяльності (КВЕД), події, причини, професії потерпілих, тощо, та визначали частку нещасних випадків зі смертельним наслідком за кожною ознакою. Для отримання можливості зіставлення національної статистичної інформації з міжнародною використовували державну систему класифікації видів економічної діяльності (КВЕД) та професій, яка забезпечує застосування єдиної статистичної термінології прийнятої у Європейському Союзі.

Статистика травматизму в будівельній галузі за останні 6 років (2005-2010 рр.) показує, що біля 85% нещасних випадків зі смертельним наслідком зареєстровано за Секцією Е „Будівництво», (код КВЕД 45), яка включає підготовчі роботи до будівництва, загальне та спеціалізоване будівництво будівель та споруд, монтаж будівельних

конструкцій, роботи з облаштування будинків, роботи з завершення будівництва, тощо. Інші нещасні випадки зі смертельним наслідком (13,7%) припадають на код КВЕД 26 - Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції.

Оскільки найбільша кількість нещасних випадків зі смертельним наслідком пов'язана з видом економічної діяльності код КВЕД 45, саме для цього виду економічної діяльності були визначені основні події, причини травмування та небезпечні професії.

Таблиця 1

Основні види подій, що призвели до нещасних випадків зі смертельним наслідком в 2005-2010 роках

Код події	Вид події	Питома вага загиблих, %						
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	Середній показник
02	Падіння потерпілого (у тому числі з висоти, під час пересування, в ємність, яму)	36,3	32,6	33,6	36,6	36,4	42,6	35,6
01	Дорожньо-транспортна пригода	20,9	27,7	27,2	17,3	17,1	23,2	22,7
03	Падіння, обрушення, обвалення споруд, предметів, матеріалів, породи, ґрунту	22,0	20,7	20,4	19,3	12,1	13,9	18,6
04	Дія предметів та деталей, що рухаються, розлітаються, обертаються	7,7	7,0	7,7	8,4	15,7	9,3	8,9
05	Ураження електричним струмом	5,5	3,7	4,7	2,4	3,6	1,8	3,6
	Інші події	7,7	8,3	6,4	16,1	15,0	9,3	10,6

З таблиці 1 видно, що в структурі подій, що призвели до нещасних випадків зі смертельними наслідками в 2005...2010 роках за КВЕД 45 є 5 основних подій, питома вага яких у сукупності становить майже 90%.. Найнебезпечніша подія - це «падіння потерпілого» - 35,6%, в тому числі «падіння з висоти» - 31,2%.

Проблема травмування працівників на будівництві внаслідок падіння з висоти актуальна для багатьох країн світу. В Німеччині внаслідок падіння працівників щорічно відбувається майже 27% всіх нещасних випадків. Так, в 2007 році на будівельних майданчиках в Німеччині відбулось 11 000 падінь з висоти та 25 000 випадків падіння робітників, які випадково оступились, спіткнулись, просто підсковзнули на робочому місці або на шляху до нього[2].

Падіння працюючих з висоти має місце як під час спорудженні нових об'єктів, так і під час експлуатації, технічному обслуговуванні, поточному ремонті, енергетичному переоснащенні, модернізації та капітальному ремонті існуючих будівель та споруд та

інше. В проблемі травмування працівників при падінні з висоти головне місце займає організаційна складова, яка за даними проведеного дослідження становить 69,6%.

Таблиця 2

Основні причини загибелі працівників від падіння з висоти

Код	Причина	Питома вага загиблих, %						
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	Середній показник
22	Незастосування засобів індивідуального захисту	17,2	18,5	8,7	9,8	20,2	6,8	14,2
24.2	Невиконання вимог інструкцій з охорони праці	6,9	12,3	17,4	12,2	8,3	15,9	12,4
18	Порушення технологічного процесу	3,4	4,6	11,6	9,8	6,0	6,8	7,2
05	Недосконалість технологічного процесу	0,0	6,2	4,4	4,9	3,6	22,7	6,6
24.1	Невиконання посадових обов'язків	0,0	4,6	4,4	17,1	6,0	4,6	6,0
03	Неякісне розроблення або відсутність проектної документації на будівництво	13,8	4,6	5,8	4,9	4,8	4,6	5,7
	Інші причини	58,7	49,2	47,7	41,3	51,1	38,6	47,9

Кожна помилка людини - це наслідок його діяльності або бездіяльності. До бездіяльності, що є причиною смертельного травмування працівників при падінні з висоти, відноситься незастосування засобів індивідуального захисту (за їх наявності) (14,2%) та порушення трудової та виробничої дисципліни, яке майже у 32,6% випадків. Майже третина загиблих від падіння з висоти була в стані алкогольного сп'яніння. Це свідчить про те, що з одного боку окремі власники підприємств або уповноважені ними органи не в змозі правильно організувати працю працівників, забезпечити трудову і виробничу дисципліну, неухильно додержуватись законодавства про працю і правил охорони праці як цього вимагає Стаття 141 Кодексу Законів про працю. По-друге високий рівень травматизму в будівельній галузі пов'язаний з суттєвим зниженням ефективності системи охорони праці в галузі та надлишком робочої сили - осіб різного рівня кваліфікації, невимогливих до умов праці. Нещасні випадки зі смертельним наслідком до 71,4% відбуваються, в основному, на підприємствах приватної власності, керівники яких приділяють недостатньо уваги навчанню, інструктажу, забезпеченню спецодягом та іншими засобами захисту. Майже 10% загиблих не пройшли вступний інструктаж, 12% - первинний, 19% - повторний, не проводилась перевірка знань у 23,2% потерпілих.

Найбільша кількість смертельно травмованих припадає на працівників таких груп професій як: будівельники будівель та споруд (код професії 712) - (47,1%), механіки та монтажники електричного устаткування (код професії 724) - (17,6%), робітники найпростіших професій у будівництві (код професії 93) - (11,8%), зварники (код професії 721) - (5,9%).

З наведеного випливає, що особлива роль в профілактиці травматизму належить роботодавцям. З метою попередження нещасних випадків в будівництві роботодавець повинен: забезпечити функціонування на підприємстві системи управління охороною праці, своєчасно виявляти можливості виникнення небезпечних ситуацій, проводити роз'яснювальну роботу з працюючими щодо сутності, умов та причин виникнення небезпечних ситуацій, забезпечити дотримання вимог виробничої та трудової дисципліни, посилити контроль за дотриманням працівниками законодавчих та нормативно-правових актів з охорони праці, вживати заходи адміністративного та матеріального впливу до порушників правил безпечного виконання робіт на підприємстві.

Список використаних джерел

1. Лариса Каллиома. Производственный травматизм - угроза для экономики. «Российская Бизнес-газета» №721 (37) от 29 сентября 2009 г.
2. MartinButz, BurkhardHoffman. Охрана здоров'я рабочих и статистика травматизма и профессиональных заболеваний в системе профессионального страхования в Германии (HVBG). <http://baze.safework.ru>.
3. <http://www.nomad.su/?a=l3-201003260013>.
4. Безопасность труда в белорусском строительстве не на высоте, <http://www.nestor.minsk.by/sn/2009/48/94809.html>.
5. Уровень травматизма в строительной отрасли РТ остается самым высоким. <http://www.promexpertiza.ni/news/1213/16.11.2009>.

Annotation. *The statistical and comparative analysis of traumatism in a build industry in Ukraine and abroad is conducted, traumatic factors, reasons and professions are presented, offered the path of preventive actions in production traumatism warning.*

Key words: *traumatism, profession, traumatic factors.*

ВПЛИВ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ НА ДЕМОГРАФІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

Проаналізовано сучасний стан зайнятості населення та визначено загрози демографічній безпеці сфери зайнятості. Запропоновані шляхи забезпечення демографічної безпеки.

Ключові слова: зайнятість, демографічна криза, загрози, небезпеки, демографічна катастрофа, демографічна безпека.

Постановка проблеми. Кризовий стан у економічному середовищі, зміни у структурі потреб, цінностей, норм, впливають на демографічну безпеку держави. Демографічна катастрофа характеризується депопуляцією, високою дитячою смертністю, смертністю населення працездатного віку (особливо чоловіків), старінням населення, демографічним навантаженням та ростом міграційних рухів. Відбулося значне скорочення населення держави на 5875,6 тис. осіб з 1990 до 2010 року [1]. Загрози та небезпеки сфери зайнятості вимагають проведення досліджень, що допоможе виробити заходи щодо їх подолання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний доробок у вивченні демографічних проблем у вітчизняних науковців: Пирожкова С., Мунтіяна В., Лібанової Е., Стешенко В., Хомри А. Гнибіденко І.Ф. та інших. Питання впливу зайнятості на демографічну безпеку залишилися без належної уваги. Незначна кількість робіт присвячено вивченню зайнятості населення як фактора, що безпосередньо впливає на формування та розвиток демографічної безпеки. Така ситуація спонукає до дослідження цієї загрози та розробки дієвих методів ефективної політики держави, що мають бути спрямовані на забезпечення демографічної безпеки.

Формування цілей статті. Незважаючи на дослідження зайнятості населення необхідно виокремити загрози демографічній безпеці сфери зайнятості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожна людина з моменту свого народження попадає у соціальне середовище, яке визначене її батьками, й відповідно до нього відбувається якісне формування її потенціалу. Людина народжується в соціумі, виховується в ньому, розвивається та працює і цей соціум стає основним, чи можна

сказати визначальним, що формує її бачення та відношення до самого соціуму. Суспільство формує умови, якість та тривалість життя особи. Якісні та кількісні характеристики демографічної безпеки залежить від освітніх, медичних, духовних, моральних, культурних, та безлічі інших чинників, що з народження впливають на формування та розвиток особистості. Для розвитку згаданих чинників необхідним є відповідне економічне забезпечення.

Доходи більшої частини населення країни можна охарактеризувати як недостатні не лише для утримання та виховання дітей, а й для відтворення трудової активності працездатного населення. Добробут домогосподарств залежить від наявності та кількості працюючих осіб у їх складі. Більше половини домогосподарств України мають у своєму складі працюючих осіб. У міській місцевості цей показник становить 70%, а у сільській - половина. У половині таких домогосподарств працює одна людина, у 40% таких домогосподарств - дві, в кожному десятому - три і більше особи. За результатами вибіркового обстеження Соціально-економічна захищеність населення України більшість опитаних зазначили, що їх доходу недостатньо для задоволення першочергових потреб: у продуктах харчування, медичному обслуговуванні, придбанні одягу, відпочинку. Низький рівень оплати праці визначає бідність працюючого населення та відповідно негативно впливає на доходи непрацездатних верств [2].

В Україні середній розмір домогосподарства становить 2,59 особи. Як уже історично склалося, більш чисельні домогосподарства в сільській місцевості - 2,71 особи, у містах - 2,54. Найбільший Середній розмір домогосподарства у західних областях (3,43-2,90 особи), найменший - у Кіровоградській, Чернігівській, Луганській, Черкаській, Полтавській та Дніпропетровській областях (2,33-2,42 особи).

Найбільша частка домогосподарств, які мають дітей до 18 років - у Закарпатській, Чернівецькій, Волинській, Рівненській, Івано-Франківській, Тернопільській та Львівській областях що становить 54-45%.

Одnodітними є 74% домогосподарств з дітьми, майже чверть - дводітні, 3% мають у своєму складі трьох і більше дітей. Загрозливою є ситуація у третині регіонів, а саме: Чернігівській, Миколаївській, Луганській, Чернівецькій, Дніпропетровській областях, м.Києві, Київській, Житомирській, Харківській та Хмельницькій областях) від 16% до 12% домогосподарств з дітьми мають у своєму складі лише одну дорослу особу. Двох і більше дітей, що утримуються однією дорослою особою найбільше у Івано-Франківській області - 62%, у Херсонській, Київській та Вінницькій областях - 37-32%, а у Черкаській, Одеській, Полтавській та Закарпатській областях - більше чверті [3].

Безумовно, брак коштів на утримання та виховання дітей заважає задовольнити існуючу потребу в дітях. Для більшості населення України це саме так [3, с. 10].

Зайнятість населення та кількість заробітної плати напряму впливають на дітородну діяльність населення. Тому окрім способу життя потрібно сприяти збільшенню зайнятості та збільшенню надходжень працюючого населення, що призведе до покращення фінансового становища домогосподарств і як наслідок до збільшення народжуваності.

Загрозою демографічній безпеці залишається становище жінки у суспільстві. Відношення до жінок не зважаючи на проголошену рівність є дискримінаційним. Рівність як у зайнятості та і в оплаті праці чоловіків і жінок де-юре не відповідає її нерівності де-факто: заробітна плата жінок суттєво нижча заробітної плати чоловіків за відсутності відповідних тендерних відмінностей в освіті. Це відбувається тому, що жінки зайняті більше, ніж чоловіки, виконанням робіт, які потребують меншої кваліфікації. У деяких галузях господарського життя жінки не просто зайняті занадто важкою («нежіночою») працею, але працюють в умовах, які не лише не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, а й цивілізованим нормам ставлення до жінок як матерів і вихователів дітей (у жінки, яка працювала в таких несприятливих умовах, руйнується репродуктивне здоров'я, вона стає нездатною народити здорову дитину) [4, с. 18].

Невисокий відсоток жінок на керівних посадах усіх сфер виробництва, науки та культури. Не в повній мірі використовується і якісний потенціал жіночого зайнятого населення, але виконання важливих завдань керівники скеровують, як правило, працівнику - жінці, бо знають що жінки виконують поставлене перед ними завдання якісно і вчасно.

Необхідно згадати, що жінка окрім зайнятості у суспільному виробництві займається виконанням домашніх обов'язків. Більше половини домогосподарств, в усіх типах поселень, очолюють жінки. Чоловіки у віці 30-59 років головують у третині домогосподарств. Кожне четверте домогосподарство очолюють жінки у віці 55 років і старші, кожне п'яте - жінки у віці 30-54 років, 14% - чоловіки у віці 60 років і старші [2]. В таких сім'ях жінка більшою мірою покладаються на власні доходи від економічної діяльності у питаннях життєзабезпечення як свого, так і своїх близьких та дітей.

Велике значення має рівень освіченості населення. У сім'ях де чоловік і жінка зайняті своїм кар'єрним ростом народження дітей відкладається на більш пізніший термін.

Незайняте населення без трудового доходу, яке відчувається у матеріальному відношенні невпевнено, відкладають народження дітей або зовсім відмовляються від них. Така ситуація справляє вагомий негативний вплив на народжуваність.

Слід зазначити, що продуктивна чоловіча зайнятість, яка формує матеріальні ресурси сім'ї позитивно впливає на дітородну активність жінок у ній. У таких сім'ях дружина, як правило, не зайнята економічною діяльністю і вона народжує та виховує більшу кількість дітей.

Висновок. Механізм удосконалення зайнятості населення повинен базуватися на формуванні шляхів, що призведуть до збільшення зайнятості населення та зростання його доходів. Подолання цих загроз демографічній безпеці дозволить у повній мірі забезпечити як гідний рівень проживання населення так і процес відтворення робочої сили і призведе до збільшення дітородної функції населення. І чим вищі будуть доходи населення, тим більшу кількість здорових дітей кожне домогосподарство зможе утримати та виховати. І як наслідок покращаться кількісні та якісні показники демографічної безпеки.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Соціально-економічна захищеність населення України, за матеріалами вибіркового обстеження. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2010р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ. Народжуваність в Україні у контексті суспільно-трансформаційних процесів. - К.: АДЕФ-Україна 2008. - 288 с. 10 с.

Annotation. *The present state of employment and identify threats Employment demographic security. Ways of demographic security.*

Key words: *employment, demographic crisis, the threats and dangers, the demographic catastrophe, demographic security.*

ДЕМОГРАФІЧНІ РИЗИКИ ТА МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ

В статті дано визначення «демографічних ризиків» та зазначено наявність демографічних ризиків в Україні. Досліджено сучасну демографічну ситуацію та спрогнозовано зміну чисельності основних вікових груп населення на перспективу.

Ключові слова: демографічні ризики, демографічна криза, демографічні втрати, старіння населення

Постановка проблеми. Більше двох століть тому А. Сміт висловив думку про те, що беззаперечним свідоцтвом процвітання будь-якої країни служить зростання чисельності її населення. Демографічна ситуація в Україні є протилежною цим словам - чисельність населення продовжує непинно зменшуватись, а його якість погіршуватися. Питання про складну демографічну ситуацію та її загрозливу перспективу для України обговорювалися 21 січня 2011 р. на засідання круглого столу «2025 рік: нові демографічні виклики для України». Прем'єр-міністр України Микола Азаров підкреслив, що невтішна демографічна ситуація України поставила державу перед серйозними проблемами і ризиками. Тому сьогодні виникла гостра практична потреба в дослідженні проблем та ризиків, які зумовлює демографічна криза в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми демографічного розвитку України впродовж тривалого часу привертають увагу науковців. Дослідження демографічної ситуації в Україні присвячені праці І.О.Курило [0], Е.М. Лібанової [0], С.І. Пирожкова [0], Н.О. Рингач [0], В.С. Стешенко [0;0] та інших науковців. Проте дослідження демографічних ризиків, зумовлених кризовою демографічною ситуацією, вимагає більш детального дослідження.

Тому **метою** даної статті є аналіз демографічної ситуації в Україні, дослідження демографічних ризиків та прогнозування демографічних втрат.

Виклад основного матеріалу. Українське слово «ризик» походить від іспанського чи португальського слова, що в перекладі, відповідно, означає «скеля» або «стрімка скеля». Мореплавці під цим словом розуміли небезпеку, яка могла загрожувати їх кораблям. У словнику Вебстера «ризик» визначається як небезпека, можливість збитків, шкоди. Отже, тут ризик - це можливість настання небажаної події [0; с.9] або ймовір-

ність втрат, що можуть бути встановлені перемноженням ймовірності негативної події на величину можливого збитку від неї.

Демографічний ризик - можливість зміни демографічної ситуації. Особливість даних ризиків проявляється в тому, що вони існують як у формі самостійних ризиків, так і спричинені виникненням інших ризиків [0 ;с. 123-124].

На нашу думку під демографічним ризиком слід розуміти вірогідність виникнення несприятливих змін у демографічній системі, тобто погіршення процесів відтворення населення, які зумовлюють як прямі демографічні втрати населення, так і є опосередкованим чинником виникнення втрат в інших галузях (економічній, військовій, геополітичній). Слід зауважити, що демографічні ризики здійснюють бінарний вплив - з одного боку вони формуються під дією демографічних процесів і впливають на них же, а з іншого - вони є ризиком, що зумовить соціально-економічні та демографічні втрати в майбутньому. Тобто демографічний ризик це прогнозовані втрати в будь-якій галузі суспільства на основі демографічного чинника.

Перш за все демографічні ризики проявляються в демографічній системі як зменшення чисельності населення та погіршення його структури. Особливо це стосується статеві-вікових диспропорцій населення. При цьому демографічний ризик є опосередкованим фактором виникнення ризику економічних втрат через втрату працездатного потенціалу, що зумовить недоотримання прибутку та зменшення надходжень до пенсійного фонду та податкових платежів. Погіршення структури населення у бік зменшення частки працездатного населення зумовить зростання демографічного навантаження, що погіршить соціально-економічну ситуацію в країні.

Основним демографічними ризиками в сучасних умовах для України є:

- Зменшення чисельності населення, що впливає на геополітичну ситуацію в країні.
- Старіння населення, що зумовлює як втрату робочої сили, так і навантаження на пенсійну систему.
- Зменшення чисельності працездатного населення, що зумовить економічні диспропорції та нестачу трудових ресурсів.
- Надсмертність чоловіків репродуктивного віку, що є причиною ускладнення репродуктивної поведінки населення.

На рисунку 1 нами зроблена спроба спрогнозувати реальні демографічні втрати на основі існуючих демографічних ризиків. Причому одразу зауважимо, що даний прогноз являє собою розрахунок чисельності населення методом компонентів (вікових

пересувань) і він базується на сучасних параметрах демографічного відтворення: існуючих рівнях смертності, народжуваності та при мінімальній міграції. Більш варіативний прогноз розроблено науковцями Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи НАН України і він враховує можливі позитивні і негативні тенденції демовідтворення [0]. Мета даного прогнозу - застереження можливих демографічних втрат у майбутньому.

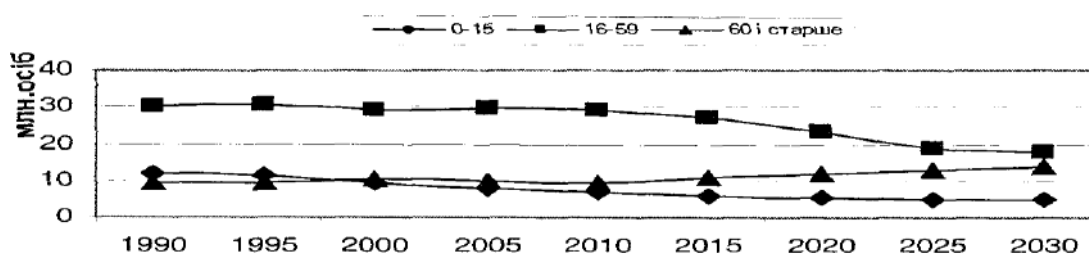

Рис.1 Динаміка і прогноз чисельності основних вікових груп роки населення України

Розрахований прогноз свідчить, що в 2030 році чисельність жителів України зменшиться до 35 мільйонів (підібну чисельність прогнозує ООН), але при цьому спостерігається значне погіршення вікового співвідношення населення, за рахунок старіння населення. Якщо у 2010 р. частка населення старше 60 років становила 20%, то в 2030 вона зросте до 40%, тобто чисельність працездатного і непрацездатного населення буде однаковою і в основному за рахунок людей похилого віку. Дана ситуація поставить під загрозу національну безпеку України - значне погіршення соціально- економічної та геополітичної ситуації.

Висновок. Сучасна демографічна ситуація в Україні є кризовою і в цьому одностайні всі економісти та демографи країни. Але за 20 років вона буде катастрофічною і якщо кризову ситуацію можна за досить тривалий час стабілізувати, то катастрофічну виправити буде неможливо. Досить доречними є слова Махатма Ганді «Якщо ти хочеш зміну в майбутньому - стань цією зміною в теперішньому». Тому слід погодитися з В.С.Стешенко, яка вбачає основним засобом формування демографічної безпеки демографізацію усіх напрямів соціально-економічної політики, тобто посилення їх демографічної спрямованості та підвищення демографічної ефективності

Список використаних джерел

1. Демографічні перспективи України до 2026 року /В. С. Стешенко [и др.] ; НАН України, Інститут економіки. - К. : [б.в.], 1999. - 55 с.
2. Лібанова Е.М. Яку кризу переживає Україна на початку III тисячоліття?// Е.М.Лібанова// Національна безпека: український вимір. - 2009. - №5 (24). - с.5-11.

3. Рингач Н.О. Мінімізація демографічних загроз як необхідний компонент політики забезпечення національної безпеки України]/ Н.О.Рингач// Ефективність державного управління. Збірник наукових праць. - 2008. - Вип. 14/15 - с. 140-145.
4. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / за ред. В.М.Гейця [та ін.].— К.:НВЦ НБУВ, 2009. - 687 с.
5. Стещенко В.С. Особливості демографічної ситуації/ В.С.Стещенко В кн.: Державотворчий процес в Україні. 1991-2006. К., 2007. - 910 с.
6. Пирожков С.І. Демографічний фактор у глобальній стратегії України/ С.І.Пирожков// // Демографія та соціальна економіка - 2004. - №1-2. - 5-20 с.
7. Курило І.О. Тенденції народжуваності в Україні у контексті подальшої трансформації суспільства/І.О.Курило//Демографія та соціальна економіка - 2006. - №1 - 38-46 с.
8. Вітлінський В. В. та ін. Економічний ризик: ігрові моделі: Навч. посібник / В. В. Вітлінський, П. І. Верченко, А. В. Сігал, Я. С. Наконечний; За ред. д-ра екон. наук, проф. В. В. Вітлінського. - К.: КНЕУ, 2002. - 446 с. ISBN 966-574-318-X
9. Клименко С. М., Дуброва О. С. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків: Навч. посібник. - К.: КНЕУ, 2005. - 252 с. ISBN 966-574-718-5
10. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. (колектив авторів) [Текст]/ за ред. чл.-кор. НАНУ, д.е.н., проф. Е.М. Лібанової. - К.: Український центр соціальних реформ, 2006. - 138 с. - ISBN 966-8998-22-7

Annotation. *The paper presents the definition of «demographic risk» and noted the presence of demographic risks in Ukraine. The modern demographic situation and the predicted change in number of major age groups in the future.*

Key words: *demographic risks a demographic crisis of population losses, aging population.*

УДК 338.246.

*Алексеева К.А., кандидат наук з державного управління, старший викладач,
Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ*

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КЛАСУ В УМОВАХ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті доведено, що в умовах постіндустріального суспільства інтелектуальний клас відіграє ключову роль. Представники інтелектуального класу за своєю суттю є працівниками нового типу, для яких матеріальні стимули вже не є основними, якщо створено умови для самореалізації та самовираження. Зростання інтелектуального класу сприяє зміні структури зайнятості в економіці у напрямку збільшення питомої ваги інноваційної зайнятості, зайнятості у сфері науки та освіти. В Україні необхідно терміново створити дієві механізми розвитку інтелектуального класу.

Ключові слова: *постіндустріальне суспільство, інтелектуальний клас, працівники нового типу, інноваційна зайнятість.*

Інформаційна революція, яка в розвинених країнах зумовила перехід від індустріального суспільства до постіндустріального, перетворила інформацію та знання на ключову продуктивну силу, змінила місце та роль людини в новому суспільстві, а сукупний інтелектуальний капітал нації став визначальним фактором прогресу. Якщо раніше, в умовах індустріального суспільства, стимулюючим та обмежуючим фактором розвитку виступав капітал, то на теперішній час, соціально-економічний розвиток країни залежить від вміння використовувати та нарощувати інтелектуальний продукт.

В постіндустріальному суспільстві людина перестає бути, як раніше, просто чинником (агентом, фактором) виробництва. Вона виходить із його структури стає поруч з ним, здійснює його цілеспрямоване регулювання, перебуваючи за його межами. Вихід людини за межі безпосередньо виробничого процесу зумовлює перехід її провідної функції від матеріально-уречевлених елементів виробництва (індустріальне суспільство) до соціальних та інтелектуально-духовних. Саме тому пріоритетна роль тепер належить саме живій праці, а не матеріалізованій у засобах виробництва [1, с. 124].

У таких умовах швидкими темпами формується новий тип працівника, який володіє рядом специфічних навичок щодо оперування інформацією та знаннями, виступає практично незалежним від умов виробництва та від власності на засоби výro-

бництва, володіє високим ступенем мобільності та прагне до такої діяльності, яка надає можливість для творчої самореалізації та самовираження.

Специфічним також для працівника нового типу є те, що матеріальні стимули уже не відіграють для нього визначальну роль. В умовах інформаційного суспільства саме трудова діяльність людини, яка не мотивується виключно матеріальними потребами, змінює характер та механізми господарювання, а також прискорює перехід до наступного технологічного укладу, набагато у значнішій мірі, аніж будь-які революційні потрясіння. Це обумовлено тим, що у випадку достатніх можливостей для самореалізації особистості, примноження матеріального продукту вже не сприймається окремою особистістю як самоціль, а його відчуження як несправедливість.

З іншого боку, якщо у людини відсутніми є можливості для самореалізації, а людина виступає простим виконавцем чужої волі, то це якраз і може сприйматися людиною як несправедливість. Часто-густо можна спостерігати, як на підприємствах різних форм власності виникають конфлікти, пов'язані не з матеріальними чинниками, а такі, що стосуються умов праці, свободи прийняття рішень, вирішення різного роду соціальних питань.

Схожа ситуація має місце і на макроекономічному рівні: у суспільстві, в якому відсутні можливості для творчої самореалізації особистості, постійно існує небезпека розпалювання соціальних негараздів [2, с. 6]. Якщо ж конфлікт між суспільством та особистістю не долається, а поглиблюється, то це може призвести до її деградації, посилення апатії, утвердження шкідливих та небезпечних стереотипів. Причому це стосується як окремих людей, так і цілих соціальних груп.

Зазначимо, що в процесі становлення нового постіндустріального суспільства клас інтелектуалів поступово набуває ролі господарюючого класу, а економіка набуває рис інноваційної економіки. Представники даного класу походять, як правило, з освічених та забезпечених сімей, самі володіють сучасними навичками та є зайнятими у високотехнологічних галузях виробництва. Даний господарюючий клас не паразитує на інших класах, а постійно «виробляє знання», пропонуючи ринку принципово нові товари і послуги та забезпечуючи собі тим самим матеріальний добробут. Паралельно стрімко знижується роль інших класів, в тому числі і робітничого класу, що пов'язано із підвищенням рівня технічних засобів праці, які уже вимагають достатньо кваліфікованого підходу. Ті працівники, які здатні освоїти сучасні технічні засоби виробництва за своєю культурою та рівнем життя уже можуть бути віднесеними тільки до працівників інтелектуальної сфери і аж ніяк не до робітничого класу: вони ніби

мігрують з «нижчого» класу до «вищого» завдяки набутим новим навичкам та підвищенню кваліфікації. Все це сприяє постійному зростанню в економіці інноваційної зайнятості та розширенню інноваційних високотехнологічних галузей, сфери науки та освіти.

Водночас, варто відмітити, що стати повноцінним членом інтелектуального класу досить важко, та відтворюється він часто як доволі замкнутий клас, коли діти часто виступають продовжувачами справи батьків. Причиною цього є не тільки необхідність значних фінансових витрат на навчання, але й потреба навчатися, набувати освіти, протягом всього життя, до чого далеко не всі готові.

В Україні згадані процеси перебувають на теперішній час у зародковій стадії, що пов'язано, у першу чергу, із недотриманням стратегії інноваційного розвитку економіки на практиці. В нашій країні структура зайнятості не є відповідною постіндустріальному суспільству. Клас інтелектуалів не тільки не виступає поки що як господарюючий клас, але балансує на грані виживання у зв'язку із недостатніми фінансуванням та відсутністю умов для розвитку науки та освіти, інших інноваційних галузей. В економіці фіксується нестача фахівців якраз робітничих спеціальностей, що є непрямим свідченням індустріального характеру економіки України. Науково-технічний потенціал, який все ще є збереженим з радянських часів, залишається практично виключеним із процесів суспільного відтворення. Дані негативні явища аж ніяк не сприяють формуванню нового типу працівника інтелектуальної сфери, хоча потрібно визнати, що ті, хто в ній все-таки працює, володіє рядом рис, притаманних представникам інтелектуального класу постіндустріального суспільства (незалежність від власності на засоби виробництва, висока мобільність, прагнення до самореалізації та самовираження).

Таким чином, на сьогодні терміново потрібно створити дієві механізми розвитку освіти та науки, інших інноваційних галузей економіки, що сприятиме формуванню структури зайнятості, відповідної постіндустріальному суспільству, та становленню інтелектуального класу.

Список використаних джерел

1. Гальчинський А. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти / А.Гальчинський: [наук.вид.]. - К.: Либідь, 2006. - 312 с.
2. Иванов В.Н. Инновационные социальные технологии устойчивого развития / В.Н. Иванов, В.И. Патрушев, Г.Т.Галиев. - Уфа: ООО «Дизайн Полиграфсервис», 2003. - 352 с.

Annotation. *It is proved in the article that in the cases of the postindustrial society intellectual class plays the key role. The representatives of the intellectual class are in the essence the new type workers for whom the material stimulus are not prior if there are cases for self realization. The growmg of the intellectual class stimulates structure changes in employment, raises innovative employment, employment in science and education. In Ukraine it is urgent and necessary to create working mechanisms of development of the intellectual class.*

Key words: *postindustrial society, intellectual class, new type workers, innovative employment.*

УДК 314.114(477)

Н.І. Мозолюк, старший викладач,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНУ БЕЗПЕКУ

Визначено ступінь впливу демографічної ситуації в Україні на соціальну безпеку. Спрогнозовано зміни основних складових демографічного розвитку та можливості досягнення ними рівня загроз соціальній безпеці. Обґрунтовано напрями вдосконалення механізму державного регулювання окремих аспектів соціальної безпеки у система національної безпеки.

Ключові слова: *демографічна ситуація, соціальна безпека, національна безпека, соціальна загроза, державне регулювання.*

Кардинальні перетворення політичного та економічного характеру, що нині відбуваються в українському суспільстві, призводять до виникнення внутрішніх чинників, які за певних обставин можуть стати реальною загрозою безпеці. Економічні реформи зачепили одночасно такі фундаментальні основи життєдіяльності людини, колективів, суспільства в цілому, як відносини власності, управління, стимули, інтереси які зумовили істотне відставання в державному управлінні соціальною сферою. Її реформування відповідно до сучасних вимог ринкової економіки призводить до загострення соціальної і демографічної ситуації в країні.

Соціальна безпека, як частина національної безпеки, - це спроможність національної економіки забезпечити створення та регулювання соціально економічних умов

Annotation. *It is proved in the article that in the cases of the postindustrial society intellectual class plays the key role. The representatives of the intellectual class are in the essence the new type workers for whom the material stimulus are not prior if there are cases for self realization. The growmg of the intellectual class stimulates structure changes in employment, raises innovative employment, employment in science and education. In Ukraine it is urgent and necessary to create working mechanisms of development of the intellectual class.*

Key words: *postindustrial society, intellectual class, new type workers, innovative employment.*

УДК 314.114(477)

Н.І. Мозолюк, старший викладач,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНУ БЕЗПЕКУ

Визначено ступінь впливу демографічної ситуації в Україні на соціальну безпеку. Спрогнозовано зміни основних складових демографічного розвитку та можливості досягнення ними рівня загроз соціальній безпеці. Обґрунтовано напрями вдосконалення механізму державного регулювання окремих аспектів соціальної безпеки у система національної безпеки.

Ключові слова: *демографічна ситуація, соціальна безпека, національна безпека, соціальна загроза, державне регулювання.*

Кардинальні перетворення політичного та економічного характеру, що нині відбуваються в українському суспільстві, призводять до виникнення внутрішніх чинників, які за певних обставин можуть стати реальною загрозою безпеці. Економічні реформи зачепили одночасно такі фундаментальні основи життєдіяльності людини, колективів, суспільства в цілому, як відносини власності, управління, стимули, інтереси які зумовили істотне відставання в державному управлінні соціальною сферою. Її реформування відповідно до сучасних вимог ринкової економіки призводить до загострення соціальної і демографічної ситуації в країні.

Соціальна безпека, як частина національної безпеки, - це спроможність національної економіки забезпечити створення та регулювання соціально економічних умов

життя суспільства. Тому наміри необхідність вироблення дієвих механізмів державного регулювання з метою забезпечення соціальної безпеки та її демографічної складової.

Дослідженням даної проблеми в Україні займаються багато науковців, серед яких Е. Лібанова, І. Гнибіденко, Л. Дорошенко, І. Курило, О. Палій, Г. Ситник та інші. Серед зарубіжних дослідників демографічних аспектів соціальної безпеки слід назвати А. Волкова, О. Гідденса, В. Толстих, А. Хлоп'єва та інших.

Метою статті є оцінювання стану і тенденцій демографічного розвитку України, визначення їх вагомості стосовно соціальної безпеки, обґрунтування напрямів удосконалення механізму державного регулювання окремих аспектів соціальної безпеки в системі національної безпеки.

Історичні події ХХ ст. негативно вплинули на демографічну ситуацію в Україні. Дві світові війни, репресії, Чорнобильська катастрофа, криза 1990-х років призвели до значних змін не лише чисельності, а й якості населення України. Дисбаланс показників смертності та народжуваності став помітним уже з 80-х років минулого століття, зменшився також середній вік українців.

Демографічна ситуація в Україні тісно пов'язана з економічною кризою. Нестабільність в економіці, політиці прямо й опосередковано позначається на соціальній, економічній та духовній сферах суспільства, спричиняє непевність людей в завтрашньому дні. Демографічні процеси в Україні вже давно не є суто внутрішньою проблемою держави. Відкритість кордонів, можливість реалізації трудової діяльності з метою пошуку кращого життя зумовили значні масштаби міграції населення.

Внаслідок занепаду економіки в Україні, особливо в аграрному секторі, більшість робочих місць знаходиться в містах, а не в селах. Наявність робочих місць в великих містах, престижність і вища оплата праці стала вагомими чинниками прийняття людиною рішення щодо місця проживання і праці. Це впливає на розподілення населення на території країни, в результаті таких процесів значна частина сіл занепадає і вмирає, у невеликих містах поступово зменшується кількість населення через смертність, низьку народжуваність та вплив молоді до великих міст.

Проаналізуємо ринок робочої сили України за січень - квітень 2010 року. Кількість незайнятих громадян, які перебували на обліку в Державній службі зайнятості на 1 травня 2010 року становила 472,4 тис. осіб. За допомогою у працевлаштуванні до цієї установи упродовж квітня 2010 року звернулося 103,1 тис незайнятих громадян порівняно з 96,3 тис у попередньому місяці. Кількість зареєстрованих безробітних на 1 травня 2010 р. становила 455,0 тис. осіб, або 23,3% усіх безробітних працездатного віку,

визначених за методологією Міжнародної організації праці. Серед них 10,7% втратили роботу з економічних причин. Допомогу по безробіттю отримували 72,9% осіб, які мали статус безробітного [4], тобто 27,1% зареєстрованих безробітних не отримували їх взагалі. Кожний другий безробітний раніше займав місце робітника, кожний третій - посаду службовця, а решта безробітних не мали професійної підготовки.

Невідповідність попиту на робочу силу її пропозиції у професійно-кваліфікаційному та територіальному розрізі зумовлює значну міжрегіональну диференціацію зареєстрованого безробіття, найвищий рівень якого спостерігався в Житомирській і Полтавській областях (2,8%), а найнижчий у місті Києві (0,3%). Скорочення обсягів зареєстрованого безробіття у квітні 2010 р., що мало місце в усіх регіонах країни, поряд з діючими раніше факторами, пояснюється змінами в організації контролю та обліку безробітних. Адже, згідно з чинним законодавством, кожний зареєстрований безробітний повинен проходити щотижневий контроль у службі зайнятості. При порушенні встановлених правил особа втрачає статус безробітного, а отже, і щомісячну матеріальну допомогу по безробіттю. Така соціальна незахищеність впливає на рівень соціальної безпеки населення.

В першому кварталі 2010 р. середня тривалість зареєстрованого безробіття порівняно з відповідним періодом 2009 р. збільшилася на 1 місяць та на кінець березня становила 6 місяців. Проте кількість безробітних, які перебували на обліку в Державній службі зайнятості 12 місяців і більше, у січні - березні 2010 р. зменшилася на 36,2% і на кінець березня становила 40,5 тис осіб, або 8,0% від загальної чисельності зареєстрованих безробітних [4]. Пояснити це можна лише тим, що після закінчення року перебування на обліку у центрі зайнятості безробітному припиняється виплата допомоги по безробіттю, а знову отримати статус безробітного він може тільки після дворічної перерви при працевлаштуванні в цей період.

На кінець квітня навантаження незайнятого населення, яке перебувало на обліку в Державній службі зайнятості, в цілому по Україні становило 62 особи на 10 вільних робочих місць (вакантних посад). При цьому спостерігається значна диференціація даного показника у регіональному розрізі: від 3-х осіб у м. Києві до 375-ти осіб у Хмельницькій області. Серед працевлаштованих за сприяння Державної служби зайнятості у квітні 2010 р. жінки становили 41,0%, молодь віком до 35 років - 42,6%, більше половини зайняли місця робітників, 24,5% - посади службовців, 17,8% - місця, що не потребують спеціальної професійної підготовки.

Ще однією з характеристик демографічної ситуації є природне скорочення населення. Існує ряд причин, що зумовлюють стійке зниження чисельності населення України, до яких належать: економічна криза, погіршення стану довкілля, криміногенна ситуація, зовнішня міграція, соціальна і духовна депресивність населення та ін. За даними Держкомстату, станом на 1 квітня 2010 року в Україні проживало 45905,3 тис осіб. Впродовж січня - березня 2010 р. чисельність населення зменшилась на 57,6 тис осіб, або на 5,1 особи у розрахунку на 1000 жителів. Народжуваність за цей період зменшилась порівняно з відповідним періодом минулого року з 11,1 до 10,7 живонароджених в розрахунку на 1000 жителів, а смертність - з 17,0 до 16,2 особи. Середня очікувана тривалість життя для чоловіків складає 63 роки, для жінок - 74 [4].

Темп природного скорочення чисельності населення за період 2006 - 2009 рр. Демонстрував тенденцію до зменшення, проте вже за перший квартал 2010 р. порівняно з показником за минулий рік цей показник становив 35,8%. На кінець 2015 р., за умов збереження даної тенденції до скорочення, загальна чисельність населення в Україні може становити 44641,6 тис осіб (табл. 1).

Таблиця 1

Скорочення чисельності населення України за 2006-2010 рр. та прогноз до кінця 2015 р.

Дата	01.12. 2006 р.	01.12. 2007 р.	01.12. 2008 р.	01.12. 2009 р.	01.04. 2010 р.	01.12. 2010 р.	01.12. 2015 р.
Показник							
Загальна чисельність населення	46667,6	46398,1	46162,8	45982,9	45905,3	45752,5	44641,6
Скорочення чисельності щодо попередньої дати	261,9	247,9	209,9	160,8	57,6	230,4	1110,9

Значні резерви можливого зниження смертності у допрацездатних і особливо працездатних вікових групах, подолання затяжної економічної кризи, успіхи медицини у лікуванні широкого кола захворювань дають підстави розраховувати на ймовірність зниження показників смертності в Україні. Сьогодні питома вага осіб віком 60 років і старше в загальній чисельності населення становить 21,4% і є однією з найбільших у світі. Якщо вікова піраміда міського населення характеризується більш-менш рівномірним розподілом допрацездатних, працездатних і після працездатних контингентів, то у віковій піраміді сільського населення чітко виокремлюються дві групи - покоління людей, які народились в середині 1980-х років і покоління на-

роджених в середині 1930-х років. Для відтворення населення 10 жінок в Україні повинні народжувати 23-24 дитини, а фактично народжується лише 12. Для відтворення населення 10 жінок в Україні повинні народжувати 23-24 дитини, а фактично народжується лише 12 [1].

Як показують результати досліджень, пізні діти у сім'ях українців та відкладення народження дітей пов'язані, насамперед із житловими проблемами. За нинішніх економічних умов деякі сім'ї свідомо відмовляються народжувати другу дитину пов'язуючи цю подію з покращенням економічного добробуту, зростанням доходів, збільшенням житлової площі. Тому, ефективне вирішення на державному рівні житлових проблем молоді сприятиме значному підвищенню дітонароджуваності в Україні [2].

За різними даними, щороку в Україні здійснюється близько 300 тис операцій з переривання вагітності, що є наслідком небажання народжувати дитину за несприятливих умов, через матеріальні труднощі. Тому, державі слід взяти під контроль ситуацію з абортами в країні та регулювати їх на законодавчому рівні, підвищувати культуру здоров'я жінок та населення в цілому [3].

Демографічна ситуація в Україні погіршується через проблему розірвання шлюбів. Чимало родин розпадаються через зловживання алкоголем і вживання наркотичних речовин, зраду, ревності, насильство в сім'ї. У 2010 р. спостерігається скорочення кількості укладених шлюбів (на 10,7%), а також розлучень (на 5,5%) порівняно з попереднім роком.

На загальній демографічній ситуації та працересурсному потенціалі населення позначаються наслідки міграції здорового населення до інших країн. Вплив людського потенціалу з України є негативним наслідком несприятливих умов, що в ній склалися. До інших країн від'їжджають працювати та на постійне місце проживання переважно молоді громадяни. Лише незначна кількість мігрантів повертається у зрілому віці без наміру створення в Україні сім'ї. Українські мігранти сприяють розвитку економіки інших країн і там народжують дітей. Країнами-споживачами трудових ресурсів України є Росія, Польща, Німеччина, США, Португалія, Італія, Канада. Утримати трудові ресурси в межах країни можна шляхом підвищення загального економічного рівня держави та добробуту населення.

За даними офіційної статистики, рівень міграційного приросту населення в Україні у першому кварталі 2010 р. порівняно з відповідним періодом минулого року зріс з 0,3 до 0,4 особи у розрахунку на 1000 жителів. Серед прибулих в Україну впродовж січня-

березня 2010 р. емігранти з країн СНД становили 78,4%. Серед вибулих з України 55,4% виїхали до країн СНД (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка зовнішніх міграційних процесів за період 2006 - 2010 рр.

Показник Дата	Частка прибулих (у загальній кількості прибулих), %		Частка вибулих (у загальній кількості вибулих), %	
	Із країн СНД	Із інших країн	До країн СНД	До інших країн
1 грудня 2006р.	78,0	22,0	79,0	21,0
1 грудня 2007р.	77,5	22,5	68,4	31,6
1 грудня 2008р.	80,2	19,8	65,6	34,4
1 грудня 2009р.	81,5	19,5	60,4	39,6
1 квітня 2010р.	78,4	21,6	56,5	43,5

За даними таблиці 2 можна спрогнозувати, що чисельність населення України впродовж наступних п'яти років збільшиться за рахунок прибулих в Україну лише на 0,1%. При цьому чисельність корінного населення України зменшиться відповідно на 584,6 тис. Осіб, або на 0,12%. У найближчі 30 років перед Україною може постати проблема недостатньої якості та кількості трудових ресурсів.

Запорукою якісного відтворення населення та- продовження тривалості життя є здоров'я населення. В Україні набули значного поширення хвороби ХХІ століття - ВІЛ/СНІД та туберкульоз, наша держава посідає одне з перших місць із цих захворювань у Європі. Найгіршим є те, що діти, народжені з цими недугами не зможуть бути потенційно здоровими батьками наступного покоління. Здоровому відтворенню населення не сприяють такі негативні явища, як дитяча безпритульність, соціальне сирітство (покинуті діти), шкідливі звички, соціальні хвороби - алкоголізм і наркоманія. Українці вживають неякісну їжу та воду, недоїдають (малозабезпечені громадяни). Наслідком цього є народження ослаблених дітей, зростання рівня дитячої захворюваності скорочення тривалості життя.

Заслуговує на увагу проблема високого рівня смертності молоді, що особливо стосується чоловічого населення України. Однією з основних причин смертності цієї категорії населення є травматизм як на робочому місці так і в побуті. Нещасні випадки невиробничого характеру впливають на демографічну ситуацію в державі. За даними Держкомстату в Україні через цю причину щороку гине близько 70 тис. осіб та травмується понад 2 млн. осіб, з яких близько 365 тис. стають інвалідами. Щорічні втрати національної економіки тільки внаслідок загибелі та травмування громадян у побуті перевищують 10 млрд. гривень, що складає більше, ніж 2,5% валового внутрішнього продукту України. [4] Масштаби смертності від нещасних випадків неви-

робничого характеру в Україні втричі вищі, ніж у країнах Європейського Союзу та в інших розвинених країнах, і в 70 разів більші, ніж на виробництві, що становить значну загрозу національній безпеці в соціальній та економічній сферах, призводить до поглиблення демографічної кризи.

Отже, в Україні склалася вкрай негативна демографічна ситуація, що становить загрозу соціальній безпеці держави. Позитивне вирішення цього питання можливе шляхом впровадження нової державної політики, спрямованої на відновлення вітчизняного виробництва, в тому числі в аграрному секторі економіки, створення державою умов для виконання покладених на неї функцій. Необхідно запровадити нові держані та ринкові механізми щодо підвищення рівня та якості життя, забезпечення гідної праці та її відповідної оплати, отримання й утримання житла, якісного медичного обслуговування, доступної та якісної освіти, сприяти жінкам у поєднанні професійної діяльності і материнства. Необхідно переглянути механізми нинішньої міграційної політики України.

Перспективи подальшого наукового дослідження даної проблеми полягають у розробці відповідних механізмів, що забезпечуватимуть зменшення соціальної та економічної нерівності населення, поліпшення житлових умов та стимулювання покращення демографічної ситуації в державі. Вони можуть стати підґрунтям для створення нових законодавчих проектів або вдосконалення існуючих нормативно-правових актів, що регулюватимуть окремі аспекти соціальної безпеки населення України.

Список використаних джерел

1. Демографічні чинники бідності: [кол.моногр.]/за ред. Е.М. Лібанової. - К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2009.
2. Заблоцький Б.Ф. Національна економіка: Підручник. - Львів: Новий світ - 2000, 2010.
3. Лібанова Е.М. Стратегічні пріоритети соціальної політики України в першій декаді XXI століття [електронний ресурс]/ Е.М. Лібанова/Парадигма соціальної політики України на зламі тисячоліть: міжнар. наук. - практ. конф., 30 жовтня 2007р.: тези доп. - Режим доступу: www.usg.org.ua- Назва з титул, екрана.
4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. Соціально-економічне становище України за січень - квітень 2010 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<http://www.ukrstat.gov.ua/>- Назва з титул, екрана.

Annotation. Certainly a degree of influence of demographic situation is in Ukraine on social safety. The changes of basic constituents of demographic development and possibility of achievement sprognozovano by them level of threats social safety. Grounded directions of perfection of mechanism of the derzhgavnogo adjusting of separate aspects of social safety in system of national safety.

Key words: demographic situation, social safety, national safety, social threat, government control.

УДК 331.104(472)

О.М. Рибчинський, старший викладач,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка;
О.О. Субботіна, магістрант, Тернопільський
національний економічний інститут

ТРУДОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ ЗА ПРОЕКТОМ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ЗАГАЛЬНІ ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

В даній статті зроблено аналіз проекту Трудового кодексу України, загальні підстави припинення трудового договору, припинення за згодою сторін, розірвання за ініціативою працівника та за ініціативою роботодавця.

Ключові слова: проект Трудового кодексу України, трудові правовідносини, трудовий договір, роботодавець і працівник.

Перехід нашого суспільства до ринкових відносин зумовлює перебудову не тільки економіки країни, а й трудових відносин. Кодекс законів про працю України (далі - КЗпТ), який вступив у дію майже сорок років тому, приймався в умовах росту виробництва УРСР.

Підготовлений до другого читання проект Трудового кодексу України (далі - ТК) надає роботодавцям можливості зловживання сьогоdnішнім становищем працівників. Деякі спеціалісти відкрито говорять про зайвий захист КЗпТ прав працівників та про малі можливості захисту свого бізнесу від недобросовісних працівників. Такі вислови взагалі для демократичного суспільства не прийнятні. А в Україні закріплені на рівні Основного закону, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека повинні визнаватися найвищою соціальною цінністю.

Annotation. Certainly a degree of influence of demographic situation is in Ukraine on social safety. The changes of basic constituents of demographic development and possibility of achievement sprognozovano by them level of threats social safety. Grounded directions of perfection of mechanism of the derzhgavnogo adjusting of separate aspects of social safety in system of national safety.

Key words: demographic situation, social safety, national safety, social threat, government control.

УДК 331.104(472)

О.М. Рибчинський, старший викладач,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка;
О.О. Субботіна, магістрант, Тернопільський
національний економічний інститут

ТРУДОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ ЗА ПРОЕКТОМ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ЗАГАЛЬНІ ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

В даній статті зроблено аналіз проекту Трудового кодексу України, загальні підстави припинення трудового договору, припинення за згодою сторін, розірвання за ініціативою працівника та за ініціативою роботодавця.

Ключові слова: проект Трудового кодексу України, трудові правовідносини, трудовий договір, роботодавець і працівник.

Перехід нашого суспільства до ринкових відносин зумовлює перебудову не тільки економіки країни, а й трудових відносин. Кодекс законів про працю України (далі - КЗпТ), який вступив у дію майже сорок років тому, приймався в умовах росту виробництва УРСР.

Підготовлений до другого читання проект Трудового кодексу України (далі - ТК) надає роботодавцям можливості зловживання сьогоdnішнім становищем працівників. Деякі спеціалісти відкрито говорять про зайвий захист КЗпТ прав працівників та про малі можливості захисту свого бізнесу від недобросовісних працівників. Такі вислови взагалі для демократичного суспільства не прийнятні. А в Україні закріплені на рівні Основного закону, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека повинні визнаватися найвищою соціальною цінністю.

У законопроекті Трудового кодексу України передбачено, що трудові правовідносини можуть бути припинені тільки на підставах, у порядку і на умовах, визначених Трудовим кодексом України та іншими законами (ст. 94). Загальні підстави припинення трудового договору передбачені у ст. 95 проекту ТК.

На наш погляд, у ч. 3 ст. 95 проекту ТК слід визначити, що трудовий договір може бути припинений за підставами, визначеними лише цим ТК. Наявність передбачених законом підстав припинення трудового договору, порядку звільнення за кожною підставою та умов - важлива юридична гарантія права на працю.

За законопроектом трудовий договір може бути припинений та розірваний. Припинення трудових правовідносин припиняє дію трудового договору і передбачає звільнення працівника з роботи, що можливе лише за наявності підстав, визначених у законі. При односторонньому волевиявленні у припиненні трудових правовідносин застосовується термін «розірвання» трудового договору.

Необхідно відмітити, що в основі припинення трудових правовідносин знаходяться певні юридичні факти. Для визначення підстав припинення трудових правовідносин необхідно окреслити коло відповідних юридичних фактів, які зазвичай поділяють на два види:

- вольові дії сторін (наприклад, їх угода) чи вольові дії третьої особи (наприклад, суду, військкомату та інших осіб);
- деякі події (смерть працівника, закінчення строку трудового договору та інші обставини).

У законопроекті поділ підстав припинення трудового договору здійснено саме з погляду їх вольового змісту. Виділяється три самостійні групи підстав припинення трудових правовідносин, а саме:

- згода сторін (статті 96 і 97);
- розірвання трудового договору за ініціативою працівника (статті 98, 100) та за ініціативою роботодавця (статті 103, 109-114);
- незалежні від волі сторін підстави (статті 115-121).

Припинення трудового договору за згодою сторін. У законопроекті збережені норми щодо припинення трудових правовідносин у зв'язку із закінченням їх строку (ст. 96). Слід зазначити, що однією з особливостей строкових трудових правовідносин та підставою для їх припинення є закінчення строку трудових правовідносин (ст. 76). При припиненні таких трудових правовідносин юридичне значення має спрямованість волі сторін на укладання строкового трудового договору та його припинення по

закінченні встановленого строку, якщо інше не буде встановлено законом чи угодою сторін.

Слід зазначити, що для припинення трудового договору у зв'язку з закінченням строку його дії необхідний складний фактичний склад: по-перше, факт закінчення строку договору; по друге, волевиявлення хоч однієї із його сторін на припинення трудового договору.

Тому, на наш погляд, у ч. 1 ст. 96 проекту ТК доцільно передбачити, що про розірвання строкового трудового договору у зв'язку із закінченням строку його дії працівник має бути попереджений про це у письмовій формі не менше ніж за три дні до звільнення. Ініціатива щодо припинення такого трудового договору може бути як з боку працівника, так і роботодавця.

Законопроектом передбачено припинення трудових правовідносин за згодою сторін (ст. 97). Ця підстава відбиває як принцип свободи праці та свободи трудового договору, так і договірний характер праці: за угодою сторін укладається трудовий договір і за їх згодою він припиняється у будь-який час. Для звільнення за цією підставою необхідно волевиявлення сторін трудового договору. Анулювання такої домовленості можливі лише за спільної згоди сторін трудового договору.

Зазначена норма передбачає, що бажання розірвати трудовий договір є добровільним та взаємним і засновано саме на угоді сторін трудового договору, а не на «згоді» сторін, як це передбачено у законопроекті (ч. 1 ст. 95). Оскільки трудовий договір - це угода, яка укладається роботодавцем і працівником з метою визначення змісту трудових правовідносин (ст. 64), тому і підставою її припинення має бути саме угода, що досягається між роботодавцем і працівником.

Почасти припинення трудового договору за угодою сторін використовується для ухилення від виконання імперативних норм, які регулюють порядок звільнення працівників за ініціативою роботодавця. Саме тому для забезпечення захисту прав працівника під час звільнення за цією підставою у проекті ТК доцільно передбачити письмову форму такої угоди, в якій визначається підстава припинення трудового договору, дата звільнення працівника з роботи та інші умови, за яких припиняється дія трудового договору за вказаною підставою.

Важливо врахувати, що спільна ініціатива сторін має місце і при припиненні трудового договору у зв'язку з переведенням працівника (за його згоди чи на його прохання) на роботу до іншого роботодавця (статті 86, 99, 257). У випадку переведення (як підстави зміни трудових правовідносин) юридичне значення має також

спрямованість волі сторін. Причому необхідно не тільки волевиявлення працівника, а й роботодавця щодо прийняття на роботу цього працівника, і згода роботодавця на припинення трудового договору з цим працівником у порядку переведення до іншого роботодавця.

На наш погляд, у ст. 97 ТК доцільно передбачити таку підставу звільнення, як переведення працівника з його згоди чи на його прохання до іншого роботодавця та перехід в іншу організацію на виборну посаду.

Розірвання трудового договору за ініціативою працівника. У проекті ТК конкретизовані норми щодо розірвання трудового договору за ініціативою працівника (ст. 98). Передбачено, що норми цієї статті поширюються на трудові договори, укладені як на невизначений, так і на визначений строк (ч. 9 ст. 98). Це правило, безумовно, поліпшує становище працівника, який уклав строковий трудовий договір.

Як і раніше, розірвання трудового договору здійснюється шляхом подання працівником письмової заяви на ім'я роботодавця за два тижні до дня, в який має бути звільнений працівник.

На нашу думку, доцільно передбачити, що за угодою між працівником та роботодавцем трудовий договір може бути розірваний і до закінчення строку попередження про звільнення за власним бажанням.

У законопроекті визначені норми щодо процедури розірвання трудового договору за ініціативою працівника. Так, працівник незалежно від згоди роботодавця може скасувати раніше подану роботодавцеві заяву про розірвання трудового договору шляхом подання відповідної заяви, але не вказано, протягом якого строку працівник може це вчинити: чи впродовж двох тижнів чи протягом іншого періоду, передбаченого для попередження роботодавця про розірвання трудового договору (ч. 5 ст. 98).

Передбачено, що трудові правовідносини припиняються через два тижні після подання працівником заяви про розірвання трудового договору (ч. 6 ст. 98), однак, у законопроекті встановлені і інші строки попередження роботодавця про розірвання трудового договору. Тому слід уточнити таке формулювання: «якщо не передбачені інші строки попередження про розірвання трудового договору». Наприклад, вступ до навчального закладу є поважною причиною для розірвання трудового договору і працівник має право на визначення дня звільнення з роботи.

У проекті ТК доцільно передбачити такі підстави розірвання трудового договору з ініціативи працівника:

- відмова працівника від продовження роботи у зв'язку зі зміною власника майна організації, зміни підвідомчості організації чи її реорганізацією;
- відмова працівника від продовження роботи у зв'язку зі зміною істотних умов трудового договору;
- відмова працівника від продовження роботи у зв'язку з переведенням на іншу роботу за станом здоров'я відповідно до медичного висновку;
- відмова працівника від продовження роботи у зв'язку з переведенням на іншу роботу при переміщенні роботодавця (організації) в іншу місцевість.

Такі підстави розірвання трудового договору визначатимуть реальні причини припинення трудового договору.

На наш погляд, у проекті ТК доцільно передбачити і такі підстави розірвання трудового договору з ініціативи працівника, як обрання на посаду, призначення на посаду, а також конкурсного відбору працівника.

Розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця. ТК визначає два порядки розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця:

- а) Розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця у зв'язку із скороченням;
- б) Розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця з інших підстав.

Зокрема, ними є:

1. Розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця на підставі невиконання чи неналежного виконання працівником своїх трудових обов'язків.
2. Розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця на підставі виявленої невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі.
3. Розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця на підставі нез'явлення працівника на роботу внаслідок тимчасової непрацездатності.
4. Розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця на підставі поновлення на роботі працівника, який раніше виконував цю роботу.
5. Розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця на підставі відсутності працівника на роботі понад чотири місяці.

Проаналізувавши проект нового ТК, можна зробити висновок, що роботодавцям буде надано більше можливостей звільнити працівника з роботи. Кількість підстав для звільнення працівників зросла, повноваження роботодавця стали значно ширшими.

Також зменшено коло підстав, за якими можна звернутися до суду з позовом про поновлення на роботі.

Загалом, ТК покликаний врегулювати трудові відносини, які встигли достатньо змінитися з часів прийняття Кодексу законів про працю України. Однак, він надає більше можливостей для звільнення працівників, що в наш час є економічно-небезпечним.

Список використаних джерел

1. Бару М. На шляху до нового трудового кодексу // Право України. - 1995. - №5-6.
2. Болотіна Н.Б. Трудове право України: Підручник. - 2-ге вид. - К.: Вікар, 2004. - 725 с.
3. Глазко С.М. «Класифікація підстав припинення трудового договору» // Вісник Національного університету внутрішніх справ. - 2005. - №29. - с.286-293.
4. Глазко С.М. «Основні засади припинення трудових правовідносин» // Вісник Національного університету внутрішніх справ. - 2004. - №27. - с.383-386.
5. Глазко С.М. «Сутність нормативно-правового забезпечення припинення трудового договору» // Право і безпека. - Харків, 2004. №3,4. - С.129-133.
6. Греков І. Співвідношення волі і волевиявлення при розірванні трудового договору за ініціативи працівника //Право України. - 2000. - №6.
7. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1970 року з наступними змінами та доповненнями // <http://www.rada.gov.ua>.
8. Конституція України від 28 червня 1996 року, // <http://www.rada.gov.ua>.
9. Папієв М. Проект Трудового кодексу України // Праця і зарплата. - № 42 (Спецвипуск). - 2003 р.
10. Заржицький О. Соціальне партнерство у соціально-трудовах відносинах // Право України.- 2000. - № 11.-С. 53.
11. Венедиктов В. С. Трудове право України. - Х.: Консум, 2004. - 304 с.
12. <http://www.rada.gov.ua>. - Офіційний веб-сайт Верховної Ради

Annotation.*In this article an analysis of the draft Labour Code of Ukraine, the general grounds for termination of employment contract, termination of employment contract by agreement, terminate the employment contract at the initiative of the employee and employer initiated*

Key words: *draft Labour Code of Ukraine, labor relations, labor contract, the employer and employee.*

О.С.Олійник, старший викладач, Кам'янець-
Подільський національний університет імені Івана Огієнка;
О.М.Ляховецька, бухгалтер

ЗАЛУЧЕННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ДО ВИРОБНИЦТВА СПИРТУ

Стаття містить питання залучення трудових ресурсів до виробництва спирту на заводах України загалом, а також на підприємствах Подільського регіону.

Ключові слова: трудові ресурси, виробництво, працюючі, спирт.

Постановка проблеми. Особливістю суспільства сьогодення є таке явище як безробіття, що має місце з часів перебудови. Це відбулось в результаті багатьох причин, однією з яких є зменшення виробництва, впровадження нових технологій та інше. Останнім часом також на ринку праці відбулись негативні зміни, що пов'язані зі світовою економічною кризою.

Аналіз останніх досліджень. Питаннями залучення трудових ресурсів займалися і займаються видатні вчені-економісти С.І. Бандур, Д.П. Богиня, І.К. Бондар, О.А. Бугуцький, М.І. Долишній, О.І. Здоровцов, Ю.М. Краснов, Г.І. Купалова, В.І. Лишиленко, В.В. Онікієнко, І.С. Пасхавер, С.І. Пірожков, І.В. Прокопа, Л.О. Шепотько, В.Г. Швець, Є.І. Ходаківський, В.В. Юрчишин, К.І. Якуба, вчені країн близького зарубіжжя В.Г. Костаков, В.Ф. Машенков, В.Н. Поздняков, Є.С. Русанов, Г.С. Струмилін, А.Б. Соскієв, М.І. Самодурова, М.І. Сидорова, Я.І. Черкаський, В.Я. Чураков, Г.І. Шмельов, В.Н. Якімов та інші дослідники. Поряд з цим залишається ще недостатньо вивченими питання використання трудових ресурсів у спиртовій сфері в кризових умовах господарювання. Розгляд проблеми раціонального використання трудових ресурсів стосовно спиртового виробництва в умовах економічної кризи набуває особливої актуальності у зв'язку з катастрофічно швидкими темпами спаду виробництва і вивільнення робочої сили з галузі.

Мета статті є аналіз використання трудових ресурсів в спиртовій галузі на Поділлі.

Виклад основного матеріалу. Трудові ресурси - це частина населення, яка має фізичний розвиток, розумові здібності і знання, які необхідні для роботи в економіці. До трудових ресурсів належать: населення в працездатному віці; населення, старше й молодше від працездатного віку, яке зайняте в економіці. Вирішальну роль у трудових

ресурсах відіграє працездатне населення в працездатному віці. Працездатне населення - це сукупність людей переважно робочого віку, здатних за своїми психофізіологічними даними до участі в трудовому процесі. У будь-якому суспільстві працездатне населення поділяють на дві групи: економічно активне та економічно неактивне. Співвідношення між цими групами залежить від соціальних, економічних, політичних і демографічних умов. Частина населення, яка зайнята суспільно корисною діяльністю, що приносить їй прибуток являється економічно активним населенням. До економічно неактивного населення відносять тих, хто протягом певного тривалого періоду не належить до зайнятих та безробітних. Це, зокрема, такі категорії населення: учні та студенти; домогосподарки; отримувачі доходів (пенсіонери та ін.); інші (отримувачі державної або приватної допомоги, діти, які не відвідують школи). Під «використанням трудових ресурсів» розуміють:

- а) рівень зайнятості працездатного населення в суспільно корисній праці;
- б) його розподіл між галузями і сферами національної економіки і по території країни;
- в) ефективність використання робочої сили на виробництві. Розрізняють так звані потенційні і фактичні трудові ресурси. Потенційними трудовими ресурсами, які не використовуються, називаються трудові резерви даного часу, які необхідно залучити в суспільне виробництво. До них відносять населення, зайняте у своєму домашньому господарстві, доглядом за дітьми та інше населення, яке не бере участі в суспільному виробництві.

До потенційних трудових ресурсів, які не використовуються, належать також учні працездатного віку, які навчаються з відривом від виробництва у вищих та середніх навчальних закладах, в училищах, особи, які перебувають на військовій службі. Ці контингенти являють собою потенційні трудові ресурси, але не даного часу, а деякої невіддаленої перспективи. Трудові ресурси, які фактично використовуються, - це зайняте населення, тобто населення, яке має заняття, що приносить доход. До населення, зайнятого в усіх сферах економічної діяльності, віднесені особи працездатного віку, старші за працездатний вік та підлітки, які протягом року були зайняті економічною діяльністю: працювали за наймом або не за наймом, на умовах повного (неповного) робочого дня (тижня) незалежно від характеру роботи (постійна, тимчасова, сезонна, випадкова, разова). До населення, зайнятого в усіх сферах економічної діяльності, належать зайняті на державних, колективних, приватних, індивідуальних, сімейних підприємствах, включаючи безкоштовно працюючих членів сімей; зайняті в

установах, організаціях, незалежно від форми власності; у міжнародних організаціях; зайняті в окремих громадян; підприємці; ті, хто самостійно забезпечує себе роботою (зайняті індивідуальною трудовою діяльністю), зайняті в особистому підсобному сільському господарстві, в селянському (фермерському) господарстві; служителі релігійних культів та ін. Тобто населення, зайняте в усіх сферах економічної діяльності, складається з населення, зайнятого в галузях економіки, та населення, зайнятого в інших сферах економічної діяльності. У середньому за 9 місяців 2008 р. в Україні за даними Державного комітету статистики чисельність зайнятого населення у віці 15- 70 років становила 21,3 млн. осіб, що на 178 тис. осіб більше у порівнянні з попереднім роком. Рівень зайнятості населення віком 15-70 років збільшився з 59,1 до 60,1 %. Чисельність безробітних у середньому за 9 місяців 2008 р. скоротилася на 31,2 тис. і становила 1,4 млн. осіб. Рівень безробіття, визначений за методологією Міжнародної організації праці (МОП) знизився з 6,2 % за 9 місяців 2007 р. до 6 % за 9 місяців 2008 р.

Протягом 2008 р. на обліку в центрах зайнятості перебувало 2,5 млн. осіб. При цьому протягом останніх двох місяців року було зареєстровано майже 530 тис. незайнятих громадян. Так, у листопаді 2008 р. щоденний приріст осіб, які шукали роботу за сприянням служби зайнятості, становив 8 тис., у грудні - 9 тис. осіб. Протягом грудня 2008 р. було зареєстровано 286,8 тис. незайнятих осіб, і це найвищий показник щодо чисельності зареєстрованих громадян протягом місяця за 17 років.

Чисельність громадян, працевлаштованих за направленням служби зайнятості, у 2008 р. становила 1,084 млн. осіб. Однак кількість актуальних вакансій наприкінці 2008 р. порівняно з початком року зменшилась на половину і становила лише 91,1 тис. Найбільш суттєве зниження кількості вакансій спостерігалось листопаді та грудні 2008 р. (щоденно на 3-4 тис.).

Розглядаючи наслідки світової економічної кризи, ми не можемо не звернути увагу на використання трудових ресурсів в бюджетонаповнюючій сфері народного господарства, а саме в спиртовій, а тому дослідимо це питання по даних підприємств ДП «Укрспирт» загалом, і на підприємствах Подільського регіону при допомозі таблиці 1.

Представлені дані свідчать, що незважаючи на ситуацію в світі, в спиртовій промисловості України триває тенденція до спаду відносно залучення трудових ресурсів при виробництві спирту. Це наслідком багатьох причин, як вказувалось раніше. Отже, загалом по спиртовим підприємствах державного підприємства «Укрспирт» положення задовільне, а саме залучення трудових ресурсів зменшилось на 25 відсотків.

На Поділля стан погіршився на 30 відсотків. Серед Подільський областей найгірше становище в Хмельницькій області, в ній цей показник досяг 45 відсотків. В Вінницькій області ситуація на рівні майже всього Подільського регіону і становить – 38,5 відсотка. Лідером даного регіону являється Тернопільська область в якій зниження досягло менше 15 відсотка.

В абсолютному значення стан залучення трудових ресурсів в виробництві спирту дещо інший. Так по «Укрспирт» чисельність працюючих зменшилась на 3267 осіб, а на Поділля на 1474, що становило 45 відсотків від зменшення чисельності по «Укрспирту». По областям положення трошки змінилось. Так, найкращий показник звичайно на Тернопільщині, тут чисельність зменшилась тільки на 249 осіб. На Хмельниччині відповідно на 310, а на Вінниччині - на 915 осіб. Таким чином, залучення трудових ресурсів в спиртовій галузі зменшується.

Таблиця 1

Зайняті на підприємствах спиртової галузі

Роки	ДП «Укр.-спирт»	Поділля	В тому числі по областях		
			Вінницька	Тернопільська	Хмельницька
2000	13227	4764	2378	1708	678
2001	14098	4761	2408	1757	596
2002	14002	4765	2395	1745	625
2003	13650	4771	2386	1787	598
2004	12469	4588	2114	1799	675
2005	12444	4343	1942	1749	652
2006	11902	3987	1790	1741	456
2007	11441	4217	1633	1683	445
2008	10639	3461	1536	1558	367
2009	9960	3290	1463	1459	368

Висновки. В умовах економічної кризи з метою соціального захисту населення необхідно забезпечити реалізацію заходів за наступними напрямками:

- формування системи моніторингу ситуації на ринку праці;
- модернізація трудового законодавства і законодавства про зайнятість населення;
- забезпечення збалансованої профпідготовки та попиту на робочу силу;
- підвищення територіальної мобільності робочої сили;
- стимулювання економічної активності населення;
- підвищення якості робочих місць.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо зменшення впливу світової фінансової кризи на сферу зайнятості населення» від 25.12.2008 р. № 799-IV.
2. Державна програма зайнятості до 2010 року.
3. Гаркавенко Н. Напрями вдосконалення політики зайнятості населення у ринкових умовах //Україна: аспекти праці. - 2008. - № 6. - С. 26-32.
4. Головач А.В., Захожай В.Б., Головач Н.А. Статистичне забезпечення управління економікою: прикладна статистика. - К.: КНЕУ, 2005. - С. 313-328.
5. Базилевич В.Д. Економічна теорія: Політекономія. - К.: Знання-Прес, 2004. -615 с.
6. Корчевна О., Кир'янова О. Організаційно-психологічний супровід сприяння працевлаштуванню випускників вищих навчальних закладів: компетентнісний підхід // Україна: аспекти праці. - 2009. - №3. - С. 32-36.
7. Папієв М. Соціальний захист населення в умовах фінансово-економічної кризи в Україні //Україна: аспекти праці. - 2009. - № 2. - С. 7-13. Праця і зарплата. - 2009. - № 17-19.
8. Стефанишин О.В. Зайнятість молоді в Україні: проблеми і шляхи їх розв'язання //Управління трудовими ресурсами: проблеми і перспективи розвитку: Збірник доповідей міжнародної науково-практичної конференції. Ч. 1. - Хмельницький: ТУП, 1997. - С. 251-253.
9. Інформація Державної служби зайнятості.
10. Інформація Державного комітету статистики України //www.ukrstat.gov.ua.

Anatatsiya. Statnya includes involvement of human resources for alcohol production plants in Ukraine in general, as well as at Podolsk region.

Keywords: human resources, production, employment, alcohol.

ЗАЛЕЖНІСТЬ РІВНЯ ЖИТТЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ВІД СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СЕЛА В РЕГІОНІ

У статті проаналізовано сучасний стан об'єктів соціально-економічного розвитку, досліджено вплив соціально-економічного розвитку на умови життєдіяльності та можливості розвитку сільського населення Миколаївської області.

Ключові слова: *сільська місцевість, соціально-економічний розвиток, рівень життя, виробництво валової продукції сільського господарства, соціальна сфера.*

Постановка проблеми. В даний час у сільській місцевості житлові умови гірші, ніж у місті, менш розвинений комплекс соціально-побутових послуг, нижчий рівень заробітної плати, менш сприятливі умови для розвитку освіти та проведення дозвілля. Такий стан справ призводить до непрестижності села та неперспективності сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми соціально-економічного становища українського села, демографічних, культурно-освітніх трансформацій, які відбуваються нині там, постійно знаходилися і знаходяться, хоча нині й набагато менше, ніж раніше, у сфері наукових інтересів багатьох дослідників. Серед вітчизняних вчених можна виділити роботи О.А. Богуцького, П.І. Гайдуцького, Е. М. Лібанової, Т.О. Осташко, І.В. Прокопи, П.Т. Саблука, М.П. Сахацького, В.С. Стешенко, О.Г. Рогожина, Л.О. Шепотько, К.І. Якуби та ін.

Разом з тим, на сьогодні, проблеми залежності рівня життя сільського населення від соціально-економічного розвитку села, на підвищення його ролі в суспільному житті майже не досліджуються.

Мета статті. Мета наукового дослідження полягає у вивченні сучасного стану соціально-економічного розвитку села та обґрунтуванні концептуальних підходів до вирішення проблем покращення умов життєдіяльності сільського населення Миколаївської області.

Результати. Територія Миколаївської області складає 24585,5 км². На початок 2010 р. на території області проживало 1189516 осіб, з яких 32,3% - сільське населення.

Найбільша кількість сільських жителів в Первомайському районі (93,1% населення - сільське), а найменша - в Новобузькому (50,9% сільського населення).

За даними Головного управління статистики у Миколаївській області за станом на 1.01.2010р. в Миколаївській області було 894 сільських населених пунктів. За різноманітних перетворень, які відбуваються у поселенській мережі (створення нових, роз'єднання, об'єднання, зняття поселень з обліку тощо), їх кількість постійно зменшується: якщо в 1990 році в Миколаївській області було 916 сільських населених пунктів з середньою чисельністю жителів 495 осіб, то на сьогодні кількість населених пунктів скоротилася на 22 од., причому істотно скоротилася і середня чисельність їх жителів (на 65 осіб або 13% порівняно з 1990 роком).

Упродовж останніх 15-20 років село зазнало не лише значних демографічних втрат, але й занепад виробничої сфери, зокрема сільського господарства. Виробництво валової продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств Миколаївщини зменшилось порівняно з 1990 роком і становить від його рівня в 1995 р. - 58,2%, в 2000 році - 41 %, в 2005 р. - 57,1%, в 2009 - 69,2%. Отже, впродовж останніх років спостерігалися певні позитивні зрушення, проте їх результати поки ще набагато відстають від того, що було на початку здобуття незалежності Україною. Розвитку агропромислового комплексу заважає наявність низки дуже складних проблем, не лише тих, які перейшли у спадщину від старої адміністративної системи, а й тих, що стали наслідком помилок у його реформуванні, недостатньої послідовності у його здійсненні. До таких проблем необхідно віднести деформацію структури сільськогосподарського виробництва. Якщо на початку незалежності в Україні основним поставачальником сільськогосподарської продукції були сільськогосподарські підприємства (76,5 %продукції сільського господарства), то у 2009 р. уже 50,6% продукції галузі було вироблено господарствами населення. Така переорієнтація сільськогосподарського виробництва спричинена, з одного боку, занепадом сільськогосподарських підприємств, а з іншого боку, тим, що жителі села, які раніше були зайняті в міській і сільській промисловості, будівництві, транспорті, інших галузях виробничої і соціальної сфер села, втративши через економічну кризу попереднє місце роботи, змушені були зайнятися виробництвом продовольства на присадибних ділянках.

Деформація сільськогосподарського виробництва проявляється також в істотному зменшенні частки тваринництва у валовій продукції: за роки незалежності вона скоротилася більше як на 60% і складає 29,1% у вартості валової продукції сільського господарства 2009 року проти 50,8% 1990 року.

Розвиток агропромислового комплексу також стримує недосконалість механізмів інвестиційного забезпечення. Аграрний сектор України поки що залишається найменш цікавим для інвесторів. Його інвестиційні ресурси формуються головним чином за рахунок власних коштів підприємств (в 2009 році - 83,3%), переважну частину яких становлять амортизаційні відрахування.

Занепад виробничої сфери села є головною причиною масової незайнятості сільського населення. Незайнятість призводить до масового пошуку сільським населенням роботи за межами своїх населених пунктів, є однією з найголовніших причин бідності на селі. В 2009 році в сільській місцевості рівень зайнятості осіб у віці 15-70 років склав 64,7%.

Незадовільними на селі є умови проживання, хоча слід зазначити, що останнім часом темпи зростання індивідуального житлового будівництва у сільській місцевості навіть дещо випереджали темпи зростання у міських поселеннях.

Нині в селах Миколаївщини переживає кризу і соціально-культурна сфера. Так, у середньому на 100 сільських поселень припадає 45 бібліотек, 1 демонстратор фільмів та 54 заклади клубного типу. Якщо у 1990 р. у сільській місцевості діяло 564 дошкільних заклади і ними було охоплено 61% дітей відповідного віку, то у 2009 р. - уже відповідно 378 закладів і 40% дітей.

Введення ж в дію установ і підприємств соціальної сфери звелось до одиничних об'єктів. Єдине, що ще утримується на певному рівні, - це будівництво газопроводів і газопровідних мереж: в 2009 році введено в експлуатацію 29,68 км газової мережі (в 2008 р. - 143,75 км).

Упродовж останніх років значних втрат зазнала сільська медицина. За даними управління охорони здоров'я в Миколаївській області, нині 70% сільських населених пунктів регіону не мають жодної медичної установи. Через це істотно знижується рівень здоров'я сільського населення, оскільки їздити в райцентри незручно і дорого (тож селяни часто просто не лікуються).

Вельми актуальним для сільської молоді стало питання отримання доброякісної середньої та доступності вищої освіти. Як свідчать соціологічні дослідження, 88% сільської молоді вважає, що в неї немає можливості отримати освіту належної якості за місцем проживання. Враховуючи це, сільська молодь української «глибинки» більшою мірою зорієнтована на вступ до ВНЗ I—II рівнів акредитації, тоді як городяни (особливо жителі обласних центрів) у більшості випадків налаштовані на навчання у ВНЗ III- IV рівнів акредитації.

Результати. Отже, можна стверджувати, що ті зміни, які відбуваються впродовж останніх років у суспільному житті регіону, в соціально-економічному розвитку села негативно впливають на умови життєдіяльності та можливості розвитку сільського населення регіону.

Ринкові перетворення в аграрному секторі здійснюються значно повільніше, ніж в інших секторах економіки. Подолання соціально-економічного занепаду села потребує значно більших зусиль і коштів, спрямованих на відродження й урізноманітнення виробничої сфери, створення нових робочих місць, піднесення добробуту сільських жителів, забезпечення надійного функціонування та зміцнення матеріальної бази соціальної інфраструктури.

Необхідно враховувати, що тривалість і руйнівність кризи в різних галузях і напрямках економічного і соціального розвитку села буде тим більша, чим довше триватиме зволікання з ринковою трансформацією і реальним реформуванням відповідних галузей і напрямів. Прискорення аграрної реформи - це шлях до швидкого зупинення соціально-економічної кризи на селі. Причому необхідно враховувати, що будь-які спроби використати командно-адміністративні, планово-соціалістичні механізми не дадуть позитивних результатів, а навпаки, деформують ринкове середовище, спровокують нову економічну кризу.

Одним із головних завдань відродження села, поряд із формуванням економічних механізмів розвитку сільських територій, є створення дієздатних сільських територіальних громад, зміцнення місцевого самоврядування, його організаційних і матеріальних засад, підняття ролі і місця громадськості у здійсненні реформ. Реалізація державної політики на селі має передбачати якнайшвидше прийняття та реалізацію низки комплексних програм розвитку українського села загалом та сіл Миколаївщини зокрема, а також неухильне виконання вже затверджених програм.

Список використаних джерел

1. Статистичний щорічник Миколаївської області за 2009 рік. - Головне управління статистики у Миколаївській області, 2010. - 635с.
2. Статистичний щорічник «Міста та райони Миколаївської області за 2009 рік». - Головне управління статистики у Миколаївській області, 2010. - 511с.
3. Визначення пріоритетних напрямів підвищення рівня соціального захисту сільської молоді [Електронний ресурс] - Режим доступу: [<http://old.niss.gov.ua/Monitor/november08/6.htm>].

Annotation. In article the modern state is analysed of objects of socio-economic development, influencing is explored of socio-economic development on the terms of vital functions and possibility of development of rural population of the Mykolaiv region.

Key words: rural, socio-economic development, living standards, the production of gross output of agriculture, social sphere.

УДК 631.158:331.522.4

Т.В. Вишня, асистент,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

В статті зазначено ряд негативних чинників, які впливають на формування трудових ресурсів села та заходи щодо покращення їх використання.

Ключові слова: *трудоий потенціал села, економічна активність населення, зайнятість, безробіття, міграція*

Сільське населення завжди було природною базою відтворення трудового потенціалу аграрного виробництва. Проте особливістю сучасного стану розвитку села є послідовне звуження його природної основи, тобто скорочення чисельності й погіршення відтворювальної структури сільських мешканців.

Перехід України до ринкової економіки було розпочато і має продовження за умов економічної кризи, яка привела до зростання соціальних і економічних проблем села. Провідне місце серед них займають демографічна та економічна криза, проблеми зайнятості селян, формування ринку праці, зміни трудових відносин.

Вагомий внесок у розробку теоретичних і практичних засад формування і використання трудового потенціалу села здійснили Д.Богиця, С.Бандур, О.Бугуцький, М.Долішній, А.Колот, Ю.Краснов, Г.Купалова, Е.Лібанова, В.Онікієнко та інші. Однак ринок праці на селі досліджено лише частково, тому вивчення особливостей формування трудового потенціалу в умовах ринкової економіки потрібно продовжувати вивчати далі.

При аналізі соціально-економічного розвитку галузі сільського господарства у Хмельницькій області важливо і необхідно врахувати демографічні аспекти. Адже демографія є сукупністю знань про відтворення народонаселення, а сільське населення

Annotation. In article the modern state is analysed of objects of socio-economic development, influencing is explored of socio-economic development on the terms of vital functions and possibility of development of rural population of the Mykolaiv region.

Key words: rural, socio-economic development, living standards, the production of gross output of agriculture, social sphere.

УДК 631.158:331.522.4

Т.В. Вишня, асистент,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

В статті зазначено ряд негативних чинників, які впливають на формування трудових ресурсів села та заходи щодо покращення їх використання.

Ключові слова: *трудоий потенціал села, економічна активність населення, зайнятість, безробіття, міграція*

Сільське населення завжди було природною базою відтворення трудового потенціалу аграрного виробництва. Проте особливістю сучасного стану розвитку села є послідовне звуження його природної основи, тобто скорочення чисельності й погіршення відтворювальної структури сільських мешканців.

Перехід України до ринкової економіки було розпочато і має продовження за умов економічної кризи, яка привела до зростання соціальних і економічних проблем села. Провідне місце серед них займають демографічна та економічна криза, проблеми зайнятості селян, формування ринку праці, зміни трудових відносин.

Вагомий внесок у розробку теоретичних і практичних засад формування і використання трудового потенціалу села здійснили Д.Богиця, С.Бандур, О.Бугуцький, М.Долішній, А.Колот, Ю.Краснов, Г.Купалова, Е.Лібанова, В.Онікієнко та інші. Однак ринок праці на селі досліджено лише частково, тому вивчення особливостей формування трудового потенціалу в умовах ринкової економіки потрібно продовжувати вивчати далі.

При аналізі соціально-економічного розвитку галузі сільського господарства у Хмельницькій області важливо і необхідно врахувати демографічні аспекти. Адже демографія є сукупністю знань про відтворення народонаселення, а сільське населення

є джерелом поповнення трудових ресурсів, природною основною формування робочої сили в аграрному секторі.

Сучасна демографічна ситуація в Україні є кризовою, для якої характерно зниження народжуваності, порівняно висока загальна і дитяча смертність, різке зниження природного приросту населення, низький рівень середньої тривалості життя. Демографічна криза в цілому обумовлена економічним спадом, який є особливо відчутним в сільськогосподарській галузі. Впродовж останнього десятиріччя простежується стійка тенденція до зменшення кількості населення України (табл. 1).

Таблиця 1

Сільське населення України працездатного віку*

	2002 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2009 р.
Все населення України, тис.осіб.	48240,9	47100,5	46749,2	46465,7	45782,6
Сільське населення	15950,2	15346,7	15127,1	14943,9	14513,4
%	33,1	32,6	32,4	32,2	31,4
Населення працездатного віку	27984,7	28223,4	28221,1	28140,0	27601,5
Сільськогосподарське населення	8176,9	8226,2	8222,9	8210,0	8123,8
%	29,2	29,1	29,1	29,2	29,4

* Джерело: Статистичні щорічники України за 2005, 2009 рр.

За період з 2002 по 2009 рр. населення України знизилось на 2,458 млн. осіб, тобто на 5,1%. Сільське населення за цей же період зменшилось на 1,437 млн. осіб (9%).

За прогнозними даними відділу економічних і соціальних досліджень ООН, до 2050 року населення нашої країни становитиме близько 26 млн. осіб. Дещо оптимістичнішим є прогноз вітчизняних науковців, розроблений Інститутом демографії та соціальних досліджень НАН України, за яким до вказаного періоду населення України становитиме 36,3 млн. осіб. Зазначені тенденції створюють реальні загрози національній, у тому числі економічній, безпеці країни, що призведе до дефіциту трудових ресурсів, зниження обсягу валового внутрішнього продукту країни та продуктивності праці, а загалом до погіршення якості трудового потенціалу суспільства [1, с. 43].

Погіршення якості життя на селі, скорочення доходів населення, зменшення вкладів у розвиток людського капіталу - усе це стало причиною зниження народжуваності та скорочення тривалості життя населення, міграції найбільш активної та працездатної частини населення в міста та закордон.

Міграція людей закордон (найбільше в Європу) є однією з найбільших проблем для України. По різних джерелах інформації закордон виїхало від 3 до 5 млн. наших

жителів, багато з них на навчання. З однієї сторони, це є позитивним в тому плані, що вони отримують нові знання та переймають досвід роботи. З іншого боку, вони не бажають повертатися назад, оскільки не бачать для себе на батьківщині жодних перспектив. Головним завданням держави, у цьому плані, має бути забезпечення повернення людей, тобто створення сприятливих умов для життя та праці у нашій країні.

На жаль, статистична інформація носить дещо необ'єктивний характер, оскільки не відображає приховану міграцію, яка проявляється у вибутті трудових ресурсів на роботу до інших областей та країн без юридичного оформлення громадянства. Опитування серед селян показали, що реальна ситуація значно гірша. Міграція за кордон з метою працевлаштування не є панацеєю від безробіття. Вирішення проблем зайнятості таким чином шкодить економічному розвитку держави, аграрному сектору, який втрачає трудові ресурси. Міграція негативно впливає на якісні параметри селян, за яких погіршується вікова структура сільського населення. В міграційному обороті по вибуттю основна частка припадає на молодь і людей працездатного віку. Серед мігрантів основну масу складають особи у віці від 15 до 49 років. Це негативно позначається на процесі формування трудового потенціалу сільського господарства, на його кількісних параметрах, але в ще більшій мірі - якісних.

Аналіз вищевикладеного матеріалу свідчить про неспроможність ні природного, ні механічного руху у сільській місцевості у забезпеченні стабілізації чисельності сільського населення, а це, в свою чергу, негативно впливає на формування трудових ресурсів сільської місцевості. Міграція молоді і людей працездатного віку з сільської місцевості, наростаюча депопуляція спричиняють зменшення кількості і погіршення якості трудових ресурсів аграрної сфери. Тому розв'язання проблеми демографічної кризи, як однієї з умов негативного процесу формування трудових ресурсів, є першочерговими як на рівні держави, так і регіону.

Крім умов демографічного характеру, на формування трудового потенціалу села впливає ряд соціально-культурних чинників, проблемність яких нині набула особливої гостроти, негативний вплив яких відчувається і на демографічній кризі, і на проблемах формування трудових ресурсів. Все більшими темпами зростає із села відтік працівників сфери освіти, культури, медичного і побутового обслуговування. З року в рік спостерігається зменшення кількості медичних закладів і підприємств побутового обслуговування, відділень зв'язку, шкіл, і особливо дошкільних установ. Практично зупинилося будівництво об'єктів соціального призначення за рахунок господарства і

житла для сільської молоді. Соціальна інфраструктура практично зруйнована, і заклади соціально-культурного призначення, що ще існують на сьогоднішній день, перебувають в умовах виживання. Низький рівень оплати праці формує лише четверту частину грошових доходів сільськогосподарського населення.

Не зважаючи на характер спрямування аграрної реформи до приватного сектору, все ж більшість зайнятих селян залишається працівниками сільськогосподарських формувань, єдині зміни стосуються статусу агроформувань, в яких вони працюють і на яких умовах. Саме ця частина трудових ресурсів сільського господарства найбільше викликає інтерес з точки зору управління, представляючи собою об'єкт кадрового менеджменту на підприємстві.

Як бачимо з табл. 2, найбільшу питому вагу у структурі підприємств займають фермерські господарства - 73,7%. Та валова продукція, яку вони виробляють є незначна - лише 11% від продукції сільськогосподарських підприємств (табл. 3.), оскільки у розпорядженні фермерських господарств знаходиться незначна частина земель.

**Кількість діючих господарюючих суб'єктів у сільському господарстві
України***

	2004 р.		2005 р.		2006 р.		2007 р.		2008 р.		2009 р.	
	одиниць	у % до загальної кількості	одиниць	у % до загальної кількості	одиниць	у % до загальної кількості	одиниць	у % до загальної кількості	одиниць	у % до загальної кількості	одиниць	у % до загальної кількості
Всього	58575	100	57877	100	57858	100	58387	100	59059	100	57152	100
Господарські товариства	8172	14,0	7900	13,7	7545	13,1	7428	12,7	7879	13,3	7819	13,7
Приватні підприємства	4054	6,9	4123	7,1	4112	7,1	4229	7,2	4326	7,3	4333	7,6
Виробничі кооперативи	1727	2,9	1521	2,6	1373	2,4	1262	2,2	1101	1,9	1001	1,7
Фермерські господарства	42533	72,6	42447	73,3	42932	74,2	43475	74,4	43894	74,3	42101	73,7
Державні підприємства	395	0,7	386	0,7	371	0,6	360	0,6	354	0,6	345	0,6
Підприємства інших форм господарювання	1694	2,9	1500	2,6	1525	2,6	1633	2,8	1505	2,6	1553	2,7

* Джерело: Статистичні щорічники України за 2005-2009 рр.

Кількість фермерських господарств у 2009 році становила 42101, тоді як у 1990 році - лише 82 господарства. Зростання кількості фермерських господарств почалося у 1992 році після прийняття Закону «Про селянське (фермерське) господарство».

Продукція сільського господарства за категоріями господарств*

	1995			2009		
	Валова продукція млн. грн.	У т. ч.		Валова продукція млн. грн.	У т. ч.	
		рослин.	тварин.		рослин.	тварин.
с/г підприємства	48626	27268	21358	45781	28499	17282
у т.ч. фермерські госп- ва	583	453	130	5075	4394	681
господарства населення	46169	22103	24066	56312	33046	23266

*Джерело: Статистичний щорічник України 2009

Реформування аграрного сектору економіки докорінно змінило земельні та майнові відносини в сільському господарстві, що привело до створення якісно нових організаційно-правових форм господарювання. Проте це загострило проблему формування й економічно ефективного використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств у всіх регіонах.

Ситуація у багатьох регіонах України склалася таким чином, що село і сільськогосподарське виробництво при вирощуванні рослинницької продукції не пов'язані між собою. Орендарі великих земельних масивів вирощують на них сільськогосподарські культури за новітніми технологіями без залучення трудових ресурсів із числа сільських мешканців [2, с. 39].

Використання трудових ресурсів у процесі праці, як надзвичайної важливої складової частини продуктивних сил суспільства, приводить у рух засоби виробництва, у результаті чого виробляються матеріальні блага - джерело існування людей. Земля, основні й оборотні засоби та трудові ресурси становлять сукупний ресурсний потенціал будь-якого сільськогосподарського підприємства.

Організаційно-економічні зрушення, здійснення соціальних заходів щодо оздоровлення демографічної ситуації, збереження, відродження і розвиток трудових ресурсів села, підвищення матеріального добробуту селян надасть можливість розвитку всіх агроформувань, задоволення інтересів як їх власників, так і працівників, а також забезпечить ефективне використання трудових ресурсів в аграрній сфері як складової формування продовольчої безпеки країни.

Список використаних джерел

1. Заюков І. Компоненти сучасної демографічної кризи в Україні та їх вплив на трудовий потенціал /І.Заюков // Україна: аспекти праці. - 2008. - № 4. - С. 41-46.

2. Єрмаков О.Ю., Формування і ефективність використання трудових ресурсів в сільськогосподарських підприємствах: Монографія / Єрмаков О.Ю., Величко О.В. - К.: Аграр Медіа Груп, 2010. - 174 с.
3. Статистичний щорічник України за 2005 р. за ред. Осауленка О.Г. Державний комітет статистики України. - К.: «Консультант», 2006. - 575 с.
4. Статистичний щорічник України за 2009 р. за ред. Осауленка О.Г. Державний комітет статистики України. - К.: «Консультант», 2010. - 568 с.

Annotation. *The article noted several negative factors that influence the formation of working resources and activities to improve their use.*

Key words: *employment potential of villages, the economic activity of population, employment, unemployment, migration.*

УДК 338.465

Ю.В. Горемикіна,

Інститут демографії та соціальних досліджень

ім. М. В. Птухи НАН України, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

У статті розглянуті особливості українського законодавства у сфері соціальних послуг, окреслені його основні проблеми та перспективи подальшого розвитку.

Ключові слова: *соціальні послуги, законодавство у сфері соціальних послуг, Закон України «Про соціальні послуги».*

Державну політику у сфері соціального захисту та соціального забезпечення визначають близько 30 законодавчих актів. Різноманітні пільги, соціальні виплати та соціальні послуги в Україні безпосередньо передбачені у 58 законах та більше ніж 120 підзаконних нормативно-правових актах. Конституція України [3] проголошує, що Україна є соціальною державою, а це означає її першочергову орієнтацію на забезпечення соціальних та економічних прав людини. Прямо соціальні послуги в системі економічних та соціальних прав не згадуються (про що свідчить аналіз Конституції України), однак соціальні послуги розглядаються як невід'ємна частина соціального забезпечення (стаття 46).

2. Єрмаков О.Ю., Формування і ефективність використання трудових ресурсів в сільськогосподарських підприємствах: Монографія / Єрмаков О.Ю., Величко О.В. - К.: Аграр Медіа Груп, 2010. - 174 с.
3. Статистичний щорічник України за 2005 р. за ред. Осауленка О.Г. Державний комітет статистики України. - К.: «Консультант», 2006. - 575 с.
4. Статистичний щорічник України за 2009 р. за ред. Осауленка О.Г. Державний комітет статистики України. - К.: «Консультант», 2010. - 568 с.

Annotation. *The article noted several negative factors that influence the formation of working resources and activities to improve their use.*

Key words: *employment potential of villages, the economic activity of population, employment, unemployment, migration.*

УДК 338.465

Ю.В. Горемикіна,

Інститут демографії та соціальних досліджень

ім. М. В. Птухи НАН України, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

У статті розглянуті особливості українського законодавства у сфері соціальних послуг, окреслені його основні проблеми та перспективи подальшого розвитку.

Ключові слова: *соціальні послуги, законодавство у сфері соціальних послуг, Закон України «Про соціальні послуги».*

Державну політику у сфері соціального захисту та соціального забезпечення визначають близько 30 законодавчих актів. Різноманітні пільги, соціальні виплати та соціальні послуги в Україні безпосередньо передбачені у 58 законах та більше ніж 120 підзаконних нормативно-правових актах. Конституція України [3] проголошує, що Україна є соціальною державою, а це означає її першочергову орієнтацію на забезпечення соціальних та економічних прав людини. Прямо соціальні послуги в системі економічних та соціальних прав не згадуються (про що свідчить аналіз Конституції України), однак соціальні послуги розглядаються як невід'ємна частина соціального забезпечення (стаття 46).

Базовим законом стосовно надання соціальних послуг в Україні є закон «Про соціальні послуги, що визначає основні терміни, які вживаються у сфері надання соціальних послуг, основні засади та принципи надання соціальних послуг, види соціальних послуг та закладів, у яких вони можуть надаватись, коло осіб, які мають право на отримання соціальних послуг в Україні, їх основні права, порядок та умови отримання соціальних послуг, структуру сфери надання соціальних послуг та управління нею, порядок фінансування соціальних послуг, відповідальність за порушення законодавства про соціальні послуги. [2]

Окрім Закону України «Про соціальні послуги» принциповими на сьогоднішній день є наступні документи : «Концепція реформування системи соціальних послуг», Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг)» Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю». «Концепція реформування системи соціальних послуг» передбачає втілення принципів децентралізації, обслуговування у громаді, зміцнення муніципального та громадського сектора надавачів соціальних послуг і соціального підприємництва, заміну великих державних інституцій невеликими закладами соціального обслуговування, наближеними до потреб клієнтів. [4] Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг)» Типове положення про територіальний центр соціального обслуговування та Перелік соціальних послуг, умови та порядок їх надання структурними підрозділами територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг). [1] Законом України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» визначено організаційні і правові засади роботи з молоддю та дітьми, принципи і форми такої роботи.

Розглядаючи законодавство України з питань надання соціальних послуг, слід згадати і про те, що вагому роль у соціальному розвитку держави відіграють соціальні стандарти - встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи, на основі яких визначають рівні основних державних соціальних гарантій. У нашій державі правові засади формування і застосування державних соціальних стандартів і нормативів визначає Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». Даний закон є рамковим, у ньому визначені основні терміни і поняття : «державні соціальні стандарти», «державні соціальні гарантії», «прожитковий мінімум», «соціальні норми і нормативи» (нормативи витрат). Варто зауважити, що даний закон на сьогоднішній день є дещо застарілим, оскільки

після прийняття Закону «Про соціальні послуги» та затвердження «Концепції реформування системи соціальних послуг», актуальними стали стандарти якості соціальних послуг, а існуючі нормативи перестали повністю відображати реалії сфери соціальних послуг.

Аналіз законодавчої бази з питань надання соціальних послуг свідчить про існування 3-х негативних характеристик : 1) не системність та не послідовність, 2) не однозначність сприйняття багатьох дотичних до надання соціальних послуг законів,

- відсутність належного фінансового обґрунтування законів з питань надання соціальних послуг.

Перша з 3-х названих ознак виражається у конфліктності підходів, що має місце у законодавчих актах. Така конфліктність є результатом впливу двох протилежних за своєю суттю моделей : радянської (перевага пільг та соціальних виплат) і європейської (переважання соціальних послуг та соціальної роботи). Проблематичність питання полягає у тому, що у радянській моделі пільги і виплати часто представляють собою заміну належного матеріального забезпечення, а європейська модель, яка розрахована на підтримку найбільш вразливих верств досить складно освоюється нашою країною, у зв'язку з менталітетом населення, рівнем його життя та помилками у реалізації соціальної політики, що призводить до постійного зростання потенційних отримувачів соціальних послуг та не задоволення населення якістю соціального обслуговування. Закон «Про соціальні послуги» повністю не зняв протиріччя, оскільки законодавці не відійшли від наявності пільг та соціальних виплат, хоча перехід до європейської моделі було формально задекларовано. Перелік категорій одержувачів різних заходів соціального захисту на рівні українського законодавства є досить широким у зв'язку з цим запровадження соціальних виплат часто виходить за рамки конституційних стандартів, і тому в результаті держава не здатна повноцінно виконувати соціальну функцію, а адресність соціального захисту, передбаченого Конституцією України часто втрачається. Розглянемо другу характеристику. Насамперед таке сприйняття пов'язане з наступними факторами: 1) соціальне законодавство використовується з метою досягнення певних політичних цілей, 2) менталітет населення для якого близькими є принципи радянської системи соціального забезпечення, 3) низький рівень просвітницької роботи та обізнаності населення щодо законодавства з соціальних питань, 4) положення законів не завжди відповідають потребам громадян. На нашу думку, ці фактори можна подолати лише продовженням реформування системи соціальних послуг та залученням користувачів до соціального діалогу з державою.

Далася взнаки для держави і третя негативна характеристика, а саме те, що багато вітчизняних законів ухвалювали без належного фінансового обґрунтування, внаслідок чого цілком прийнятні, гуманні норми законів не працюють. Не відбувається врахування витрат та вигод і тому спостерігається брак цілісної оцінки вигод або перехідних витрат, яких варто очікувати від конкретного закону.

По суті висвітлені вище особливості українського законодавства спричинені такими явищами у державній соціальній політиці і процесі законотворення як : 1) відсутність у відомств-розробників досвіду розробки спеціальних законів; 2) збільшення ризику для інтересів держави через залучення незалежних консультантів, які належать до груп об'єднаних спільними інтересами; 3) відсутність чіткого стратегічного спрямування законопроектів; 4) копіювання іноземного законодавства без врахування українських реалій; 5) нав'язування у сферу державної політики ідей та концепцій, які мають перебувати на нижчому рівні; 6) не здатність міжгалузевих консультацій суттєво вплинути на ключові положення законопроектів, оскільки останні надаються для міжгалузевих консультацій коли основний текст перебуває на завершальному етапі і надто пізно вносити зміни у базові ідеї; 7) ігнорування фінансових питань під час прийняття законів у сфері соціального захисту, навіть у разі врахування фінансових наслідків законодавці обмежуються обчисленнями субвенцій з Державного бюджету, ігноруючи дотації вирівнювання і вплив на доходну частину місцевих бюджетів.

Не зважаючи на велику кількість проблем та колізій, котрі присутні у законодавчій базі дотичній до надання соціальних послуг, помітним є прагнення держави до вдосконалення законодавчої складової системи соціального захисту, яка поєднує окремі заходи щодо соціального забезпечення певних соціальних груп і систему соціальних послуг, доступну різним вразливим категоріям населення. Законодавці починають усвідомлювати важливість економічної обґрунтованості системи соціального захисту, яка є запорукою його ефективності.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»
http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/linkl/ed_2000_10_05/T002017.html
2. Закон України «Про соціальні послуги». [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
<http://zakon.nau.ua/doc/?code=966-15>
3. Конституція України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
<http://www.ukrchicago.com/laws/constitution.html>
4. Концепція реформування системи соціальних послуг. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

http://mlsp.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=8C4E725AAC20086DC62C38055C6E8EF3?art_id=54639&cat_id=102037

Annotation. *The peculiarities of Ukrainian legislation in the sphere of social services and the main problems of it and prospects are viewed in the article.*

Key words: *social services, legislation in the sphere of social services, the Law of Ukraine «On social services».*

УДК 331.55(477)

Г.М. Качан, завідувача лабораторіями,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, Київ

РОЗВИТОК НЕФОРМАЛЬНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ

У даній статті висвітлені проблеми розвитку неформальної зайнятості в Україні, її сучасний стан. Наведені позитивні і негативні наслідки трудової діяльності населення у неформальному секторі економіки.

Ключові слова: *ринок праці, неформальна зайнятість, види неформальної діяльності, чисельність зайнятих, Міжнародна організація праці.*

Постановка проблеми. Проблема зайнятості є однією з основних проблем ефективного соціально-економічного розвитку України. Ще більш загостреною ця проблема стає з розвитком зайнятості населення у неформальному секторі економіки.

Дослідженням проблеми неформальної зайнятості та ринку праці займається ряд науковців: А. Баланда, С. Коваленко, І. Кравченко, Е. Лібанова, В. Мандибура, Г. Мімандусова, Р. Михайлишин, І. Петрова, В. Онікієнко, О. Турчинов, М. Шаленко, які зробили значний внесок у створення національної концепції неформального сектора. Проте нині серед дослідників немає одностайної позиції щодо напрямків підвищення ефективності використання трудового потенціалу населення, що перебуває у стані неформальної зайнятості, вдосконалення відповідних заходів державного регулювання. При цьому дослідження, що проводяться, базуються на різних підходах до визначення сутності неформальної зайнятості, оцінки її масштабів, через що різняться й рекомендації щодо вирішення проблем неформальної зайнятості.

http://mlsp.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=8C4E725AAC20086DC62C38055C6E8EF3?art_id=54639&cat_id=102037

Annotation. *The peculiarities of Ukrainian legislation in the sphere of social services and the main problems of it and prospects are viewed in the article.*

Key words: *social services, legislation in the sphere of social services, the Law of Ukraine «On social services».*

УДК 331.55(477)

Г.М. Качан, завідувача лабораторіями,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, Київ

РОЗВИТОК НЕФОРМАЛЬНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ

У даній статті висвітлені проблеми розвитку неформальної зайнятості в Україні, її сучасний стан. Наведені позитивні і негативні наслідки трудової діяльності населення у неформальному секторі економіки.

Ключові слова: *ринок праці, неформальна зайнятість, види неформальної діяльності, чисельність зайнятих, Міжнародна організація праці.*

Постановка проблеми. Проблема зайнятості є однією з основних проблем ефективного соціально-економічного розвитку України. Ще більш загостреною ця проблема стає з розвитком зайнятості населення у неформальному секторі економіки.

Дослідженням проблеми неформальної зайнятості та ринку праці займається ряд науковців: А. Баланда, С. Коваленко, І. Кравченко, Е. Лібанова, В. Мандибура, Г. Мімандусова, Р. Михайлишин, І. Петрова, В. Онікієнко, О. Турчинов, М. Шаленко, які зробили значний внесок у створення національної концепції неформального сектора. Проте нині серед дослідників немає одностайної позиції щодо напрямків підвищення ефективності використання трудового потенціалу населення, що перебуває у стані неформальної зайнятості, вдосконалення відповідних заходів державного регулювання. При цьому дослідження, що проводяться, базуються на різних підходах до визначення сутності неформальної зайнятості, оцінки її масштабів, через що різняться й рекомендації щодо вирішення проблем неформальної зайнятості.

Мета дослідження. Метою статті є проведення аналізу стану неформальної зайнятості в Україні, визначення наслідків діяльності населення у неформальному секторі.

Основні результати дослідження. Поява неформального сектора в економіці особливо характерна для країн, що розвиваються. Неформальна зайнятість - досить широке поняття, під яким розуміють весь спектр видів діяльності, що з різних причин є неоформ- леними (або не повністю оформленими) відповідно до чинного законодавства.

Види неформальної діяльності різноманітні, основні з них: вулична торгівля; ремонтні роботи; діяльність, пов'язана з програмним забезпеченням комп'ютерів; бухгалтерські роботи і секретарські послуги; робота за договором з підприємством формального сектора в ряді галузей для зниження витрат і збільшення гнучкості виробництва; домашні послуги й інші. Усі ці види діяльності, як правило, проводяться без патентів, контрактів, не декларуються у відповідних державних структурах.

Факторами росту неформальної зайнятості є:

- рівень безробіття (масштаби неформальної зайнятості значніше в регіонах, де він вище);
- менш сприятливі умови для легального бізнесу (чим гірше ці умови, тим вище рівень неформальної зайнятості);
- нестача нових робочих місць у формальному секторі економіки (чим менше створено нових робочих місць в регіоні, тим вище рівень неформальної зайнятості).

В Україні для вимірювання масштабів неформальної зайнятості використовують дослідження з питань економічної активності населення, які регулярно проводить Держкомстат України. Зайнятими у неформальному секторі економіки вважаються всі особи, які за звітний тиждень працювали на незареєстрованих підприємствах, що за розміром можна віднести до сектору домашніх господарств і які хоча б частково орієнтовані на ринкове виробництво. До цього переліку включають також осіб, які працювали в офіційному секторі, але без укладення трудового договору.

За даними Держкомстату України, протягом 2000-2007 рр. чисельність зайнятих у неформальному секторі економіки зросла з 14,8% до 22,3%. У 2008 р. неформальна активність населення почала знижуватися: чисельність зайнятих у неформальному секторі скоротилася майже на 100 тис. осіб, а рівень залучення зайнятого населення до цього сектору знизився до 21,8%. Незважаючи на світову фінансово-економічну кризу, яка торкнулася й України, ця позитивна тенденція частково збереглася у 2009 р.:

порівняно з 2008 р. чисельність зайнятих у неформальному секторі зменшилася на 93,9 тис. осіб, однак на тлі скорочення загальної кількості зайнятих рівень залучення населення до неформального сектору економіки у 2009 р. зріс на 0,3% . У 2010 зайнятість у неформальному секторі економіки склала 103,5 % відносно до 2009 р. Із загальної кількості зайнятих у неформальному секторі економіки 80,7% були у працездатному віці та проживали переважно у сільській місцевості (67,3%). Найвищий рівень участі населення у неформальному секторі спостерігався серед молоді віком 15-24 роки та пенсіонерів у віці 60-70 років [4].

Наслідки неформальної зайнятості не є однозначними. В країнах, які залучені до проекту МКП-ВЕРС «Захист прав працівників зайнятих в неформальних трудових відносинах та їх представництво» досі тривають дискусії щодо позитивів та негативів неформальної зайнятості, зокрема досить часто представники органів виконавчої влади наголошують на позитивах неформальної зайнятості, яка на їх думку сприяє вирішенню проблем зайнятості і доходів населення, розширенню ринку товарів і послуг, створенню бази для розвитку малого бізнесу.

Позитивними є: зменшення безробіття завдяки зайнятості в неформальному секторі; невеликі підприємства, що організуються в неформальному секторі, є початковою дією в створенні власної справи, що може перетворитися в більш серйозну форму підприємництва і збільшити число нових робочих місць.

Втім, на переконання профспілок ці «позитиви» повністю нівелюються тими гострими соціальними проблемами, які породжує неформальна зайнятість, зокрема контролю за умовами і режимом праці, втрата кваліфікації, відсутність соціального страхування й інших мір соціального захисту та інші. Для безпосередніх працівників неформальна зайнятість є нестабільною, нерегулярною і тому ризикованою; вона не гарантує одержання трудових доходів. Така зайнятість позбавляє частину найманих працівників багатьох соціальних прав, передбачених

Порушуються й суспільні економічні інтереси, які є об'єктом національної економічної безпеки. Відсутність достовірної інформації про стан економіки і дійсний обсяг ВВП заважає макроекономічному прогнозуванню, розробці ефективних програм розвитку національної економіки. Держава недоодержує податки, частину яких можна було б спрямувати на розвиток соціальної сфери, що позначається на життєвому рівні всього населення. За наявності в обігу офіційно не облікованих грошових потоків ускладнюється контроль за грошовою масою та її структурою, планування грошової

емісії. В особливо критичних ситуаціях наслідком неформальної зайнятості може бути навіть руйнація всієї грошово-кредитної системи

Висновки. Отже, стає зрозуміло, що одним з пріоритетів державної стратегії економічної безпеки та політики щодо ринку праці повинна стати боротьба за істотне скорочення й обмеження неформальної зайнятості. Вона повинна носити комплексний характер і охоплювати заходи економічного, адміністративного, соціально-психологічного та виховного характеру.

Успішність процесу переходу від неформальної до формальної зайнятості буде залежати від спроможності держави стимулювати зростання кількості підприємств, на яких створювалася б продуктивна зайнятість, досягнення балансу попиту і пропозиції на зареєстрованому ринку праці.

Список використаних джерел

1. Киселева Т. Неформальная экономика и неформальная занятость / Т. Киселева // Менеджер по персоналу. - 2009. - № 3. - С. 14-22.
2. Управління трудовим потенціалом: [навч. посіб.] / В.С. Васильченко А.М. Гриненко, О.А. Грішнова, Л.П. Керб. - К.: КНЕУ, 2005. - 403 с.
3. www.dcz.gov.ua- Державна служба зайнятості.
4. www.ukrstat.gov.ua. - Офіційний сайт Держкомстату України.

Annotation. *This article highlights the problems of informal employment in Ukraine, its current state. These positive and negative effects of population employment in the informal sector.*

Key words: *labor market, informal employment, informal types of activity, number of employees, the International Labour Organization.*

УДК:338.46:378(477)

О.М. Козак, аспірант,

Тернопільський національний економічний університет

ПРОГНОЗНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

В статті розглядаються проблеми розвитку вищої освіти в умовах демографічної кризи, проведений якісний аналіз динаміки кількості студентів та перспектив надання послуг вищої освіти в Україні.

емісії. В особливо критичних ситуаціях наслідком неформальної зайнятості може бути навіть руйнація всієї грошово-кредитної системи

Висновки. Отже, стає зрозуміло, що одним з пріоритетів державної стратегії економічної безпеки та політики щодо ринку праці повинна стати боротьба за істотне скорочення й обмеження неформальної зайнятості. Вона повинна носити комплексний характер і охоплювати заходи економічного, адміністративного, соціально-психологічного та виховного характеру.

Успішність процесу переходу від неформальної до формальної зайнятості буде залежати від спроможності держави стимулювати зростання кількості підприємств, на яких створювалася б продуктивна зайнятість, досягнення балансу попиту і пропозиції на зареєстрованому ринку праці.

Список використаних джерел

1. Киселева Т. Неформальная экономика и неформальная занятость / Т. Киселева // Менеджер по персоналу. - 2009. - № 3. - С. 14-22.
2. Управління трудовим потенціалом: [навч. посіб.] / В.С. Васильченко А.М. Гриненко, О.А. Грішнова, Л.П. Керб. - К.: КНЕУ, 2005. - 403 с.
3. www.dcz.gov.ua- Державна служба зайнятості.
4. www.ukrstat.gov.ua. - Офіційний сайт Держкомстату України.

Annotation. *This article highlights the problems of informal employment in Ukraine, its current state. These positive and negative effects of population employment in the informal sector.*

Key words: *labor market, informal employment, informal types of activity, number of employees, the International Labour Organization.*

УДК:338.46:378(477)

О.М. Козак, аспірант,

Тернопільський національний економічний університет

ПРОГНОЗНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

В статті розглядаються проблеми розвитку вищої освіти в умовах демографічної кризи, проведений якісний аналіз динаміки кількості студентів та перспектив надання послуг вищої освіти в Україні.

Ключові слова: вища освіта, ринок освітніх послуг, попит на освітні послуги, пропозиція освітніх послуг.

Одним з основних завдань, що стоять сьогодні перед Україною, є формування конкурентоспроможного суспільства. І головна роль у забезпеченні виконання цього завдання належить освіті, адже всім відомо, що без освіти немає науки, інновацій і кваліфікованих спеціалістів.

Яскравим прикладом цього є досвід Японії, Тайвані і Південної Кореї. З початку 50-х років керівництво Тайваню розробило програму розвитку вищої освіти. Кожний третій випускник школи ставав студентом університету. При відсутності власних університетів частина школярів була направлена на навчання за державний рахунок до США і Канади. Ця програма дозволила вивести країну у 80-ті роки в число «Тихоокеанських тигрів». У 1965-1968 роках у Японії було поставлено завдання «виховати творчі особистості». В урядовій програмі говорилося: «Щоб Японія зберегла високі темпи росту, повинна бути створена система технічної освіти, яка передбачає виховання творчих здібностей замість виховання здібностей сприйняття та копіювання технічних досягнень інших країн» [1, С.25-26]. І це ще не всі приклади того, як маючи обмежені природні ресурси, країни досягли високих економічних успіхів тому, що забезпечили розвиток освіти.

Дослідженню питань моделювання та прогнозування розвитку ринку освітніх послуг, визначенню потреби ринків праці в спеціалістах різного рівня освіти присвячено праці як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Зокрема, серед вітчизняних дослідників слід відмітити Б.М. Данилишина, В.І. Куценко, Я.В. Остафійчук, Н.М. лівійську, С.В. Опецьку та інш. Серед російських вчених заслуговують на увагу праці С.Ю. Алашеева, В.Н. Васильєва, А.А. Вершиніна, В.А. Гуртова, Т.К. Корякіної, Н.Н. Муравйової, Т.Г. Кутейніциної, Н.Ю. Посталюк, Е.А. Пітухіна, М.В. Суровова.

Метою статті є проаналізувати перспективи розвитку ринку освітніх послуг в Україні.

Забезпечення нормального функціонування ринку освітніх послуг є особливо актуальним в умовах глобалізації економіки, коли Україна прагне зайняти гідне місце у міжнародному поділі праці і забезпечити конкурентоспроможність своєї продукції на світовому ринку. Для цього вона повинна мати висококваліфікованих спеціалістів.

Дискусійним питанням серед учених залишається визначення головних передумов формування ринкових відносин. Переважна більшість науковців виділяють наступні передумови:

- суспільний поділ праці, який зумовлений розвитком поділу праці та вдосконаленням її форм;
- економічна відособленість виробництва, що виникла у зв'язку з розмежуванням інтересів окремих виробників, їх намаганням досягти перш за все власних цілей на базі приватної власності. Пізніше вона стала спиратись на колективну власність, обмежену локальними інтересами;
- самостійність виробників і робочої сили, формування підприємницької діяльності, в тому числі у сфері послуг;
- вільна конкуренція [2].

Це є загальновизнані фактори формування ринку, однак існують і ті, що відповідають специфіці певної галузі економіки, зокрема і сфері освіти. Необхідно зазначити, що в економічній літературі відсутній єдиний підхід до визначення і класифікації факторів формування освітнього ринку.

Проаналізувавши праці відомих науковців, ми дійшли висновку, що на формування ринку освітніх послуг вплинули дві групи факторів: зовнішні і внутрішні.

До **зовнішніх факторів** впливу можна віднести:

- Глобалізація системи вищої освіти;
- Формування єдиного Європейського освітнього простору;
- Науково-технічний прогрес;
- Розвиток інформаційних технологій;

Серед **внутрішніх факторів** виділимо наступні:

- Соціально-економічний розвиток країни;
- Політична ситуація в державі;
- Демографічна ситуація;
- Розвиток ринкових відносин;
- Інноваційний розвиток;
- Географічний фактор.

Аналіз освітнього ринку України показав значні кількісні зміни у його розвитку. Вагомий вплив на ринок освітніх послуг має демографічна ситуація в країні. Серед причин швидкого зростання попиту на отримання вищої освіти в останні роки не останню роль відіграло демографічне зростання. Народжуваність в Україні впродовж 80-х років була досить високою, що двічі впливало на збільшення кількості бажаючих здобути вищу освіту. По-перше, більша кількість народжених обумовлювала більшу кількість випускників. По-друге, велика кількість молоді в умовах економічної кризи і

повільного виходу з неї створювала надмірний попит на ринку праці, що призвело до підвищення вимог працедавців до працівників.

Динаміка народжуваності в Україні за період з 1973 до 1992 року дає нам можливість прослідкувати динаміку контингенту абітурієнтів ВНЗ починаючи з 1990/1991 н.р. і закінчуючи 2010/2011 н.р. В середньому в ці роки в Україні народжувалось близько 731 тис. дітей щороку, з яких приблизно 55-59% закінчували повну середню загальноосвітню школу у відповідний рік через 17 років.

Аналіз динаміки народжуваності дозволяє оцінити кількість майбутніх абітурієнтів. Так, максимальне число народжуваних в цьому періоді спостерігалось у 1983 році. Ці діти закінчили середню школу у 2000 році і в 2000/2001 навчальному році стали абітурієнтами і студентами ВНЗ. В наступному 1984 році народилося всього на 2% дітей менше, ніж у попередньому і лише з 1989 року спостерігається стрімке падіння чисельності народжуваних: з 735 тис. осіб (1989 р.) до 376,4 тис. (2001 р.), майже в два рази [3]. Як засвідчують статистичні дані, за останнє десятиріччя в Україні спостерігається стійке зростання чисельності народжених. Так в період з 2002 по 2009 рр. рівень народжуваності зріс на 31,1% з 390,7 тис. осіб до 512,5 тис. осіб відповідно [4].

Однак ВНЗ цікавлять не зміни у чисельності населення, а зміни у чисельності можливих абітурієнтів. Виходячи із вище сказаного, можемо зробити висновок, що до 2019 року чисельність абітурієнтів постійно буде скорочуватись і лише з 2020 року кількість покупців освітніх послуг почне збільшуватись.

На сьогоднішній день попит на освітні послуги в Україні є стабільно високим. На початок 2010/11 навчального року сектор вищих навчальних закладів України I-IV рівнів акредитації налічував 854 заклади (рис.1). На протязі останніх років спостерігається тенденція до зменшення вузів I-II рівня акредитації. Так, за останні 11 років їх чисельність зменшилась на 24% з 664 в 2000/01 до 505 в 2010/11 н.р. Натомість зростає чисельність ВНЗ I-IV рівня акредитації, в період з 1990/91 до 2000/01 н.р їх число зросло більш як у вдвічі з 149 до 315 відповідно. Ця тенденція триває і до нині, і на початок 2010/11 н.р, чисельність ВНЗ I-IV рівня акредитації в Україні складає 349.

Така ситуація в Україні виглядає дещо дивною в очах світової спільноти, що при кількості населення в Україні 46 мільйонів мешканців в країні функціонують близько 350 вишів, хоча звичайна європейська практика допускає, що на 0,8-1 млн. населення функціонує 1 університет. Так, наприклад, у Великій Британії з населенням в 59,6 млн. осіб таких навчальних закладів 96, у Франції, населення якої складає 56,6 млн. чол. - 78, Польщі з населенням 38,6 млн. чол. - лише 11.

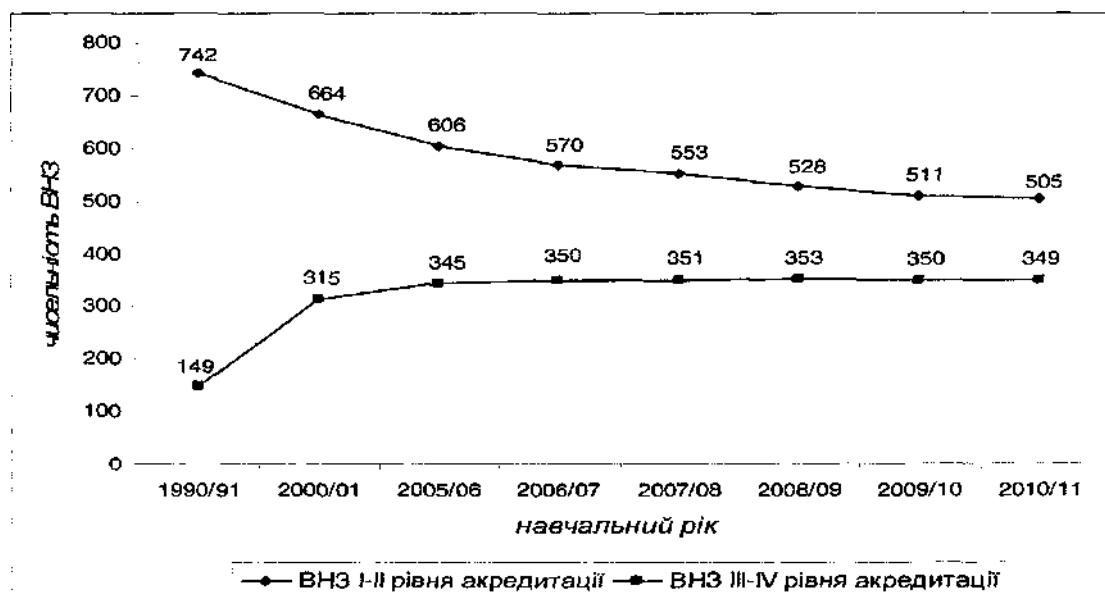

Рис. 1. Чисельність вищих навчальних закладів України
(на початок навчального року) [4]

Серед всієї сукупності ВНЗ України, чисельність державних навчальних закладів складає 652. Серед приватних закладів основну масу становлять університети, академії та інститути — 126 ВНЗ, а навчальні заклади I-II рівнів акредитації налічують лише 76 установ. Недержавний освітній сектор складає: 9 академій, 35 університетів, 82 інститути, 55 коледжів, 18 технікумів і 3 училища.

Зростання чисельності ВНЗ III-IV рівнів акредитації зумовило збільшення випуску фахівців з вищою освітою вдвічі з 273,6 до 543,7 тис. осіб у період з 2000 по 2010 роки, однак, за аналогічний період, зменшилась чисельність випускників ВНЗ I-II рівнів акредитації на 25% (рис.2). За даними Держкомстату України на кожні 10 тисяч населення припадає понад 600 студентів ВНЗ і лише 100 учнів ПТУ [4].

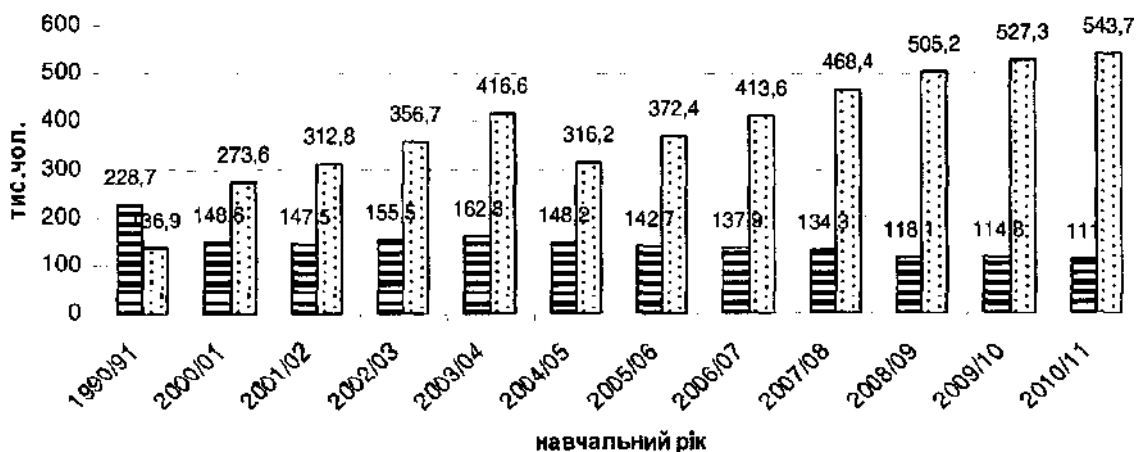

Рис.2. Чисельність підготовлених фахівців ВНЗ I-IV рівнів акредитації в Україні
(на початок навчального року) [4]

У ході дослідження нами було проведення опитування випускників загальноосвітніх шкіл на предмет їх подальшого навчання і працевлаштування.

Зокрема, продовжити навчання у вищих навчальних закладах планують 73% учнів шкіл, охоплених опитуванням, вступати до професійно-технічних навчальних закладів - 15%, планують працювати - 9%, не визначились - 1%. Плани випускників шкіл на майбутнє подано в діаграмі (рис. 3).

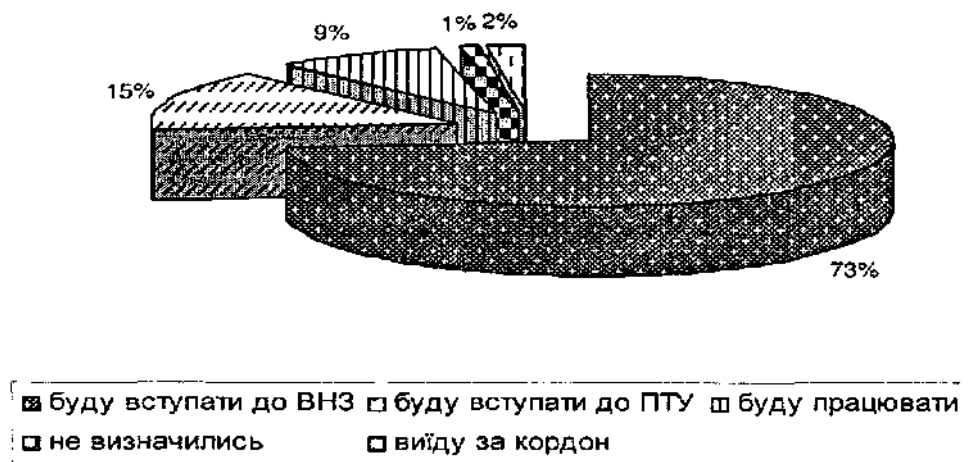

Рис. 3. Розподіл опитаних випускників за планами на майбутнє

Наше опитування учнів 11-х класів виявило таку особливість: досить вузьким залишається перелік професій (спеціальностей), про здобуття яких мріє молодь. 100 опитаних випускників загальноосвітніх навчальних закладів району назвали лише 58 професій та спеціальностей, які вони бажали б обрати, в той час, коли їх існує значно більше. До того ж світ професій, яких потребує сучасний ринок праці, постійно змінюється. Обмеженість професійного кругозору випускників шкіл здебільшого пояснюється відсутністю системи ефективної роботи з професійної інформації за участю засобів масової інформації, закладів освіти, служби зайнятості.

За результатами опитування, найбільшою популярністю серед випускників цих навчальних закладів користуються професії, спеціальності, наведені в таблиці 1. Серед випускників шкіл ще зберігається помітна тенденція обирати так звані «престижні» професії.

Таблиця 1

Перелік популярних серед випускників професій

№ з/п	Професії, спеціальності	Всього опитаних, %	у тому числі, %	
			юнаки	дівчата
1	вчитель	11	3	8
2	юрист	9	5	4
3	економіст	9	3	6
4	лікар	7	2	7
5	менеджер	5	1	4
6	правоохоронець	4	4	-
7	програміст	4	4	-
8	працівник банку	4	3	1
9	інженер	3	3	-
10	медична сестра	2	-	2

Серед факторів, що справлятимуть визначальний вплив на вибір майбутньої професії, високі рейтингові оцінки отримали такі чинники, як сподівання на високі заробітки, власні інтереси, можливість майбутнього працевлаштування, престиж професії тощо. При цьому свої здібності майже половина опитаних не враховує при виборі професії.

Аналіз результатів проведеного дослідження дає можливість зробити такі висновки:

- на ринку освітніх послуг спостерігається стійка тенденція до зростання чисельності ВНЗ III-IV рівня акредитації, що негативно впливає на якість вищої освіти і може стати перешкодою у приєднанні України до Єдиного європейського освітнього простору;
- випускники шкіл недостатньо орієнтуються у світі професій, не знайома з вимогами сучасного ринку праці;
- з певних причин сучасна молодь орієнтується передусім на сфери діяльності, пов'язані з розподілом та перерозподілом фінансових і матеріальних ресурсів. Якщо така тенденція збережеться і надалі, то через 10-15 років вищу економічну освіту матиме кожен 10-й з числа працездатних осіб;
- з метою подолання дисбалансу між «престижними» професіями, на які зорієнтована переважна частина випускників, та актуальними професіями на ринку праці необхідно посилювати профорієнтаційну роботу, групові профорієнтаційні заходи, що популяризують робітничі професії.

Список використаних джерел

- 1) Боголіб Т.М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період / Боголіб Т.М. / Міністерство освіти і науки України. - К.: Освіта України, 2006. - 324 с.

- 2) Куценко В.І. Вища і післядипломна освіта в ринкових умовах / За наук. ред. д.е.н., проф., чл. - кор. НАН України. - К.: РВПС України НАН України, 2009. - 224 с.
- 3) Сафонова В.Є. Прогнозні аспекти розвитку вищої освіти в умовах демографічної кризи в Україні [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/SocGum/Nvamu/Ekop/20096/15.pdf
- 4) www.ukrstat.gov.ua- офіційний сайт Державного комітету статистики України

Annotation. *In the article the problems of development of higher education are examined in the conditions of demographic crisis, the high-quality analysis of dynamics of amount of students and prospects of grant of services of higher education is conducted in Ukraine.*

Key words: *higher education, market of educational services, demand on educational services, suggestion of educational services.*

УДК 331.83

В.Ю. Лисак, аспірант,

Національний університет харчових технологій

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ОДИН З КЛЮЧОВИХ АКТИВІВ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

У процесі виробництва, на початку третього тисячоліття, зростає роль організаторських, комунікативних здібностей людини, її економічного, креативного мислення, самостійного збагачення знань, користуючись різними джерелами через пізнання, досвід, переконання і створення власних цінностей, продуктивного використання нових знань в професійній діяльності, моральних норм й цінностей, культури, націоналістичної самосвідомості.

Ключові слова: *людський капітал, творчі здібності, креативність, знання, мотив, мотивація.*

На сучасному етапі еволюції людства відбувається становлення нової економіки (економіки знань), де знання та компетентність набувають статусу основних виробничих ресурсів, а навчання перетворюється на домінуючий суспільний процес. Відомий американський економіст Р. Флорида стверджує, що кінець ХХ - початок ХХІ ст. характеризується зміною соціально-економічної формації, а саме перехід від індустріальної до креативної економіки, основою якої є інтелектуальний потенціал,

- 2) Куценко В.І. Вища і післядипломна освіта в ринкових умовах / За наук. ред. д.е.н., проф., чл. - кор. НАН України. - К.: РВПС України НАН України, 2009. - 224 с.
- 3) Сафонова В.Є. Прогнозні аспекти розвитку вищої освіти в умовах демографічної кризи в Україні [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/SocGum/Nvamu/Ekop/20096/15.pdf
- 4) www.ukrstat.gov.ua- офіційний сайт Державного комітету статистики України

Annotation. *In the article the problems of development of higher education are examined in the conditions of demographic crisis, the high-quality analysis of dynamics of amount of students and prospects of grant of services of higher education is conducted in Ukraine.*

Key words: *higher education, market of educational services, demand on educational services, suggestion of educational services.*

УДК 331.83

В.Ю. Лисак, аспірант,

Національний університет харчових технологій

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ОДИН З КЛЮЧОВИХ АКТИВІВ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

У процесі виробництва, на початку третього тисячоліття, зростає роль організаторських, комунікативних здібностей людини, її економічного, креативного мислення, самостійного збагачення знань, користуючись різними джерелами через пізнання, досвід, переконання і створення власних цінностей, продуктивного використання нових знань в професійній діяльності, моральних норм й цінностей, культури, націоналістичної самосвідомості.

Ключові слова: *людський капітал, творчі здібності, креативність, знання, мотив, мотивація.*

На сучасному етапі еволюції людства відбувається становлення нової економіки (економіки знань), де знання та компетентність набувають статусу основних виробничих ресурсів, а навчання перетворюється на домінуючий суспільний процес. Відомий американський економіст Р. Флорида стверджує, що кінець ХХ - початок ХХІ ст. характеризується зміною соціально-економічної формації, а саме перехід від індустріальної до креативної економіки, основою якої є інтелектуальний потенціал,

знання та креативність як здатність окремих осіб до генерування якісно нових ідей та прийняття нестандартних рішень [1, с. 26].

Дослідженням проблеми креативності займалось чимало науковців серед яких Г.С. Костюк, О.Л. Музика, Т.М. Третяк, Г.С. Полякова, І.М. Поклад, Н.А. Ваганова, Ю.А. Гулько, Е.В. Кірчевська, Н.В. Медведева, Б.М. Теплов, О.М. Матюшкіна, Я.О. Пономарьов, В.В. Клименко, Н.В. Кузьміна, Д.Б. Богоявленська, Е. де Боно, В.О. Моляко, В.Д. Шадрікова та багато інших).

Як показали дослідження існуючі методики оцінки людського капіталу або взагалі не враховують такий актив як креативність, або приділяють йому незначну увагу. Це пов'язано перш за все з тим, що всі вони направлені на оцінку людського капіталу в грошовому виразі, та дослідження ведуться на більш високому, макроекономічному рівні де врахувати особливості творчого розвитку кожної окремої людини досить важко. При цьому виникають певні труднощі через відсутність переконливої методології дослідження творчого (креативного) потенціалу людського капіталу.

За твердженням В.В. Громика, в західній літературі не ще існує однозначного трактування творчості та інновації і ведуться термінологічні дискусії. Більше того, ще донедавна не існувало в англійській мові і самого терміна «креативіті» (creativity), який позначає творчу силу і здібність, творчу діяльність. Цей термін, який на сьогоднішній день є дуже популярним в англо мовній економічній літературі останніх років, вперше був зафіксований в додатку до Оксфордського словника англійської мови в 1933 р. [2, с. 9-10].

Аналіз досить значного масиву літератури з проблем творчості, яка в останні десятиліття виокремилася в самостійний комплексний напрямок на межі психології, педагогіки, акемології, філософії, медицини економіки та деяких інших наук (звісно, що психологія в цьому комплексі домінує) дозволяє зробити, зокрема, висновок про те, що соціально-економічні перетворення значною мірою стимулюють необхідність постійного розв'язання нових надзвичайно складних завдань: людині сьогоднішнього, а тим більше завтрашнього дня вже не лише бажано, а навіть необхідно оволодіти творчими вміннями, стратегіями та тактиками як інструментарієм у професійній та й у інших видах діяльності [3, с. 19-20].

Тому, в рамках нашого дослідження при оцінці індивідуального людського капіталу працівників підприємств хлібопекарської галузі, ми вважаємо за потрібне оцінити творчий (креативний) потенціал кожного окремого працівника, що в подальшому дасть

можливість керівникам підприємств більш ефективно його використовувати для досягнення цілей підприємства.

У зв'язку з цим перед нами стоїть ряд нерозв'язаних завдань серед яких такі:

- дослідити творчий (креативний) потенціал працівників хлібопекарської галузі, та розглянути його взаємозв'язок з виробничо-промисловими можливостями підприємства;
- виявити у працівників підприємства не реалізовані або малореалізовані можливості у сфері творчої праці та сприяти більш ефективному їх використанню;
- розробити та впровадити систему мотивації та стимулювання творчої активності, щоб дозволило розкрити та реалізовувати творчий потенціал як окремого працівника так і колективу в цілому.

Людина як об'єкт управління відрізняється такими характеристиками, як унікальність, змінність, незавершеність, суперечки самим з собою кожної миті. Все це виключає ефективну роботу з людьми, якщо вона заснована на алгоритмізованих рекомендаціях і завершених теоріях. Завдання керівника при професійній роботі з людьми передбачає нестандартні дії і має носити творчий характер. Креативність як здатність до конструктивного нестандартного мислення та поведінки, а також усвідомленню та розвитку свого досвіду необхідна керівнику в діяльності та спілкуванні. Постійно взаємодіючи в процесі своєї професійної діяльності з іншими людьми, керівник не може бути достатньо ефективним не проявляючи в повній мірі різноманітні властивості креативної особистості: швидкість, точність, оригінальність мислення, багату уяву, самообладання, впевненість в собі. Креативність допомагає керівництву знаходити оригінальні рішення організаційних, управлінських проблем. Організаційні і технологічні зміни проходять в теперішній час дуже швидко. За висловом П. Друкера, підприємство яке не оновлюється, неминуче старіє та руйнується. За часів швидких змін, таких як зараз, руйнування відбувається за дуже короткий проміжок часу. Оновлення в організації інноваційна діяльність вимагають від керівництва здатності перебороти різноманітні, насамперед професійні, стереотипи мислення і поведінки, тобто бути креативним [4].

Як ми можемо бачити креативність тісно переплітається з різними аспектами особистості, у зв'язку з цим вона досліджується в різних проявах та різними науками.

Так, філософи розглядаючи креативність дають їй таке трактування: буття традиції і раціональності немислиме без творчості, але творчість в свою чергу не зводиться до

них і не визначається ними. І традиція, і раціональність є просторами креативності, тим полем, на якому розігрується драма, звана творчим процесом. Оскільки сама по собі творчість не вловима і примарна, її можна спостерігати тільки на певному фоні, та досліджувати непрямыми методами. Включення креативної установки породжує зміни в контексті; порівняння історично змінюваних один одного контекстів, що дозволяє судити про структуру і зміст творчого процесу. Зокрема, результати історичних протистоянь раціональності і традиції говорять про напрям творчого інтересу, про відношення соціуму, та просторово-часові вимірювання креативності [5, с. 208].

Дещо іншої думки щодо цієї проблеми дотримуються соціологи в їх дослідженнях креативність розглядається з трьох позицій. Ідея виразу описує креативність переважно відносно суб'єктивного світу діючого індивіда. Ідея виробництва відносить креативність до об'єктивного світу, світу матеріальних об'єктів, що є умовами і засобами дії. І нарешті ідея революції припускає можливість креативності людини по відношенню до соціального світу, а саме фундаментальне перевлаштування суспільних інститутів регулюючих суспільне життя людей. Але жодна з цих ідей не укорінює креативність в значенні охоплюючому всі три способи співвіднесеної з світом.

Тільки в другій половині XIX ст. робляться перші спроби розгляду креативності на більш глибокому рівні, а не тільки як одного з типів людської дії, який явно не може охопити всі дії людини [6, с. 82].

Так як кожна людина є унікальною і неповторною то навіть при вирішенні однакових задач різні люди ведуть себе по-різному відповідно до особистої оцінки поставленого перед ними завдання. Отже, працівники знаходяться в постійно змінних умовах, що спонукають їх до прийняття виробничих рішень, а як відомо основними компонентами які впливають на вибір того чи іншого рішення є креативний потенціал і креативні здібності працівника.

За визначенням В.В. Клименко креативна психічна система - це установлення системи поглядів, способів розуміння, тлумачення механізму творчості, які вирізняють його серед інших механізмів психіки і свідомості і надають йому суверенності. [7, с. 106].

В психологічному словнику ми знаходимо таке визначення: Креативность (від англ. creativity) - рівень творчої обдарованості, здібності до творчості, які становлять відносно стійку характеристику особи. Спочатку креативність розглядалася як функція інтелекту, і рівень розвитку інтелекту ототожнювався з рівнем креативності. Згодом з'ясувалося, що рівень інтелекту корелює з креативністю до певної межі, а дуже

високий інтелект перешкоджає креативності. В даний час креативність розглядається як функція цілісної особи, що не зводиться до інтелекту, залежна від цілого комплексу її психологічних характеристик. Відповідно, центральний напрям у вивченні креативності - виявлення особових якостей, з якими вона пов'язана [8, с. 173].

Отже, з цього визначення слідує, що до креативного вирішення поставлених завдань схильні не лише працівники які мають високий рівень освіти. Наявність високого рівня освіти не дає впевненості в тому, що людина буде творчо вирішувати поставленні перед нею завдання. І навпаки люди які мають низький рівень освіти можуть творчо підходити до вирішення завдань та приймати нестандартні творчі рішення, що дозволить більш швидко та ефективно вирішити складні нестандартні завдання.

Як зазначає один з дослідників креативність - діяльність людини, спрямована на пошук елементів нового, вдосконалення, збагачення розвитку з комерційним змістом. Креатор, як правило, працює під замовлення, спрямовує свої зусилля на певну аудиторію, у своїй діяльності враховує її потреби та бажання [9, с. 8].

Один з провідних експертів в питаннях творчості, професор Моріс Штейн зробив наступне визначення: «...креативність - це процес, в результаті якого з'являється дещо нове, в конкретний момент часу яке сприймається групою значущих особистостей як корисне, розумне або здатне принести задоволення [10, с. 20].

Нажаль серед праць економістів визначення та обгрутування дефініції творчого потенціалу зустрічаються вкрай рідко, про нього говориться як про щось само собою зрозуміле. Дещо далі в цьому питанні просунулися психологи. За визначенням В.О. Моляко творчий потенціал - це саме та система, яка абсолютно, так само як, «кажімо і підсвідомість, приховано від будь-якого зовнішнього спостереження; більше того, ми добре розуміємо, що й сам носій творчого потенціалу іноді мало або й зовсім нічого не знає про свої творчі можливості [3, с. 15].

Дослідження В.О. Моляко, а також плеяди авторів дали змогу виділити в системі творчого потенціалу такі основні складові:

- задатки, нахили, що виявляються в підвищеній чутливості, певній вибірковості, наданні переваг чомусь перед чимось іншим, загальною динамічністю психічних процесів;
- інтереси, їх спрямованість, частота й систематичність проявів, домінування пізнавальних інтересів;
- допитливість, потяг до створення нового, нахили до пошуку й розв'язання проблем;

- швидкість у засвоєнні нової інформації, створення асоціативних масивів;
- нахили до постійних порівнянь, співставлень, вироблення еталонів для наступних порівнянь, відбору;
- прояви загального інтелекту - «схоплюваність» розуміння, швидкість оцінювань та вибору шляхів розв'язку, адекватність дій;
- емоційна забарвленість окремих процесів, емоційне ставлення, вплив почуттів на суб'єктивне оцінювання, вибір, надання переваг;
- наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, працелюбність, систематичність в роботі, сміливе прийняття рішень;
- творча спрямованість на пошуки аналогій, комбінування, реконструювання, нахили до зміни варіантів, економність у рішеннях, використанні часу, засобів та ін.;
- інтуїтивізм - здібність до прояву неусвідомлюваних швидких (часом - миттєвих) оцінок, прогнозів, рішень;
- порівняно швидке й якісне оволодіння вміннями, навичками, прийомами, технікою праці, майстерністю виконання відповідних дій;
- здібності до вироблення власних стратегій та тактик при розв'язанні різних проблем, завдань, пошуках виходу із складних, нестандартних, екстремальних ситуаціях тощо. Більш інтегрально творчий потенціал і обдарованість як його складову частину можна представити за допомогою: 1) домінування інтересів мотивів; 2) емоційної зануреності в діяльність; 3) волі до рішення, до успіху; 4) загальної й естетичної насолоди від процесу діяльності, його продуктів; 5) розуміння суті проблеми, завдання, ситуації; 6) неусвідомлюваного, інтуїтивного («позалогічного») вирішення проблеми; 7) стратегіальності в «розумовій поведінці» особистісні можливості продукувати проекти); 8) багато варіативності рішень; 9) швидкості рішень, прогнозів; 10) мистецтва знаходити, вибирати що-небудь (вигадкування, винахідливість) [11, с. 16-17].

На перший погляд неначе випадкове співпадання, але насправді лише підтвердження того, що творчий потенціал привертає до себе все більшу увагу, стали висновки, які зробила Н.В.Кузьміна, говорячи про різницю у розвитку кожної особистості. Ця різниця, на її думку, в першу чергу зумовлена саме творчим потенціалом кожної особистості. Розглядаючи предмет порівняльного акмеологічного дослідження, вона виділила наступні елементи творчого потенціалу спеціаліста:

- 1) індивідуальні якості (стать, вік, структура сім'ї, координати народження, стан здоров'я);
- 2) рівень продуктивності діяльності в розв'язанні творчих задач (вищий, високий, середній та ін.);
- 3) інтегративні схеми інформаційного самозабезпечення, рольової взаємодії, аналізу зворотнього зв'язку при розв'язанні творчих задач;
- 4) психологічні передумови продуктивного розв'язання творчих задач (система відношень, установки, цінності, спрямованість, мотивація);
- 5) здібності, структура компетентності;
- 6) когнітивні, емоційні та вольові якості суб'єкта при розв'язанні творчих задач;
- 7) структури вмілостей (гностичні, проектувальні, конструктивні, комунікативні, організаційні);
- 8) вплив контексту (професійного, непрофесійного, сімейного оточення);
- 9) соціальний вплив (оцінка, заохочення, підтримка, соціальна роль);
- 10) психологічна готовність до перебудови діяльності у пошуках нових способів розв'язання творчих задач (самооцінка, інтернальність, екстернальність, догматизм, інтуїція);
- 11) способи врахування системи обмежень та вимог до розв'язання творчих задач, обумовлених професією та виробництвом;
- 12) способи врахування системи вимог та обмежень до розв'язання задач, що зумовлюються моральними принципами.

Як бачимо, тут так само дуже великий перелік основних елементів вказаної структури, що з одного боку зумовлює складності суто психологічного дослідження творчого потенціалу, а, з іншого, без сумніву зумовлює необхідність системності, комплексності, міждисциплінарності в загальному масиві досліджень. Пізніше відома дослідниця у сфері творчої акмеології Н.Ф.Вишнякова, визнаючи архітектуру зрілої особистості, здатної досягати акме (вершин), представила її у вигляді айсберга, який описала сьома рівнями. При цьому виділяючи ці рівні починаючи знизу: ресурсна (підсвідома) сфера творчої зрілості; фізична зрілість; особистісна зрілість (ментальна, когнітивна); міжособистісна зрілість; професіональна зрілість; креативна зрілість; духовна зрілість. Автор за зрозумілою логікою розташувала ресурсну сферу творчої зрілості як перший шар, включивши в неї і творчий потенціал як такий (оригінальність мислення, уява, інтуїція, чуттєвий досвід, обдарованість, ініціативність), а також підсвідому сферу (природні задатки) [3, с. 17].

Список використаних джерел

- 1) І.В. Брикова Продуктивні сили і регіональна економіка: зб. наук, пр.: у 2 ч. /РВПС України НАН України. - К.: РВПС України НАН України, 2010. - 4.2. - 346.
- 2) Бычин В.Б. Управление персоналом организации в процессе нововведений: Учебное пособие. - М.: Изд-во Рос.экон.акад., 2000. - 90 с.
- 3) Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень/ За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. - Житомир: Вид-во Рута, 2006. - 320 с.
- 4) Практикум по психологии профессиональной деятельности: Учеб. Пособие / Под ред. Г.С. Никифорова, М. А. Дмитриевой, В. М. Снеткова. - СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2000. - 304 с.
- 5) Касавин И. Т. Миграция. Креативность. Текст. Проблемы неклассической теории познания. - СПб.: РХГИ, 1998. - 408 с.
- 6) Иоас Ханс Креативность действия / пер. С нем. - СПб.: Алетейя, 2005. - 320 с. - (серия «Левиафан: Государство. Общество. Личность»),
- 7) Клименко В.В. Психологія творчості. Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 480 с.
- 8) Краткий психологический словарь / Под общ.ред. А.В Петровского, М.Г. Ярошевского. - Ростов н/Д.: Феникс, 1999.
- 9) Примак Т. Рекламний креатив: Навч. посіб. - К.: КНЕУ, 2006. - 328 с.
- 10) Грин Э. Креативность в публичной релейшнз. 2-е издание / Пер с англ. Под ред. А.Н. Андреевой. - СПб.: Издательский Дом «Нева», 2004. - 256 с.
- 11) Психологічне дослідження творчого потенціалу особистості: монографія / авт. кол., наук керівник В.О. Моляко. - К.: Педагогічна думка, 2008. - 208 с.

Annotation. *In the process of production, at the beginning of the third millennium, the role of organizational, communicative capabilities of man, its economic, thought, independent enrichment of knowledges grows, using different sources through cognition, experience, persuasion and creation of own values, productive use of new knowledges in professional activity, moral norms and values, culture, nationalistic consciousness.*

Key words: *human capital, creative capabilities, knowledge, reason, motivation.*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДОХОДІВ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Розглянуто суть та значення людського капіталу аграрного сектору в сучасних умовах, проаналізовано вплив доходів населення на процеси його формування і використання. Запропоновано ряд заходів регулювання доходів сільського населення як передумови формування і ефективного використання людського капіталу аграрної сфери.

Ключові слова: людський капітал, грошові доходи, споживчі витрати, заробітна плата.

Вступ. Однією з основних ознак рівня розвитку країни, якості життя її населення є рівень його доходів та витрат. А досягти прориву в рівнях доходів, якості життя населення без кардинальних змін у напрямку розвитку людського капіталу, інноваційного розвитку, реального формування та функціонування економіки знань неможливо. Ефективне використання людського капіталу аграрної сфери як набутого запасу знань, умінь, навиків включає механізми вдосконалення регулювання доходів сільського населення. Високий рівень доходів дає можливість оплачувати видатки, пов'язані з примноженням інтелектуальної складової економіки, аграрної сфери зокрема.

Постановка завдання. Першочерговим завданням в сучасних умовах є стабільне зростання доходів сільського населення шляхом залучення всіх можливих резервів і вироблення на основі попереднього ґрунтового аналізу конкретних пропозицій. При цьому важливе значення мають регіональні особливості стану людського капіталу аграрної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Сучасна теорія людського капіталу-це концепція, згідно з якою відмінності в заробітній платі є результатом відмінностей в інвестиціях у людський капітал, а доходи низько оплачуваних робітників підвищуються в результаті зростання обсягу таких інвестицій, тобто з позицій теорії людського капіталу доходи людей є закономірним підсумком їх власних рішень. Людина, приймаючи те чи інше рішення, може безпосередньо впливати на розміри своїх майбутніх доходів. Тобто, вкладаючи

кошти у свою освіту, професійну підготовку, здоров'я, культуру, вона тим самим збільшує свій власний людський капітал - вдосконалює професійні та ділові характеристики, які визнані особливою формою капіталу на підставі того, що їх розвиток потребує значних витрат часу і матеріальних ресурсів, зате потім ці надбання, подібно до фізичного капіталу, забезпечують людині певний дохід. [2, с. 56-68].

Основний матеріал дослідження. В результаті ряду аграрних та ринкових трансформацій спостерігалось значне зниження доходів сільського населення (за межею бідності опинилася більшість сільських домогосподарств), поширилося явище масового безробіття, сільські жителі як трудові мігранти змушені шукати джерела заробітків у країнах далекого та близького зарубіжжя, в результаті виникають проблеми з вихованням підростаючого покоління, руйнуються сім'ї, поширюються різноманітні соціальні хвороби. Як наслідок виник взаємозв'язок: низький рівень доходів - низька купівельна спроможність населення - низький попит на товари і послуги, а також погіршення кількісних і якісних характеристик людського капіталу, щонегативно позначається на народжуваності, здоров'ї, можливості отримати якісну освіту, адже населення не має можливості робити грошові заощадження, які є джерелом інвестицій (в людський капітал зокрема). Проведений аналіз структури грошових доходів сільських домогосподарств Хмельницької області показав, що основну їх частину складають соціальні трансфери (особливо пенсії), при чому їх частка суттєво збільшилася в динаміці (на 14,2 % у 2009 р. порівняно з 2000 р.), що свідчить про зростання частки сільського населення як пасивних ресурсотримувачів (рис. 1). Зростання частки грошових доходів відбулося, головним чином, за рахунок збільшення питомої ваги оплати праці та пенсій.

У 2009 р. питома вага оплати праці у структурі сукупних ресурсів домогосподарств становила 29,3%, що на 16,3 % менше, ніж у 2000 р., тоді як в дореформений період питома вага оплати праці в доходах населення була значно вищою і перевищувала 70%. В умовах ринкової трансформації її частка стала занадто низькою. Якщо в радянські часи саме рівень заробітної плати членів родини визначав рівень добробуту домогосподарства, то в сучасних умовах цей взаємозв'язок втрачено. Визначну роль у забезпеченні добробуту сільських домогосподарств відіграє особисте підсобне господарство, тому слід відмітити як вкрай негативну тенденцію скорочення доходів від реалізації сільськогосподарської продукції (на 8,3% у 2009 р. порівняно з 2000 р.).

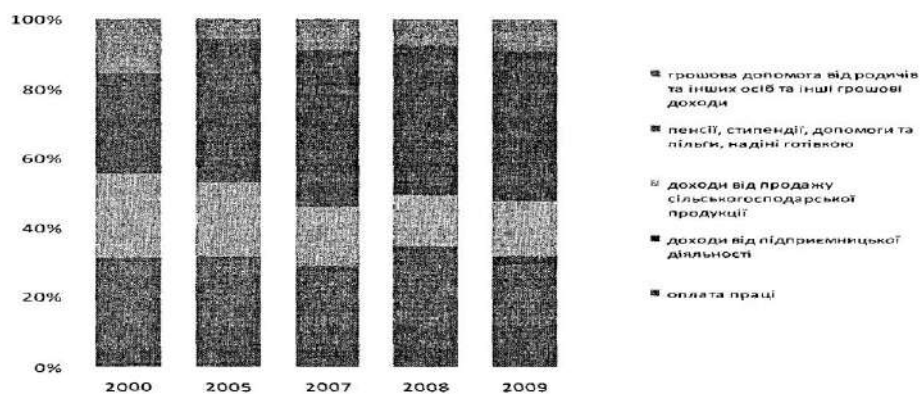

Рис. 1. Структура та динаміка грошових доходів домогосподарств у сільській місцевості Хмельницької області, %

До позитивних тенденцій у зміні сукупних ресурсів сільських домогосподарств можна віднести швидке зростання їх грошової складової, при цьому найбільш високими темпами зростали пенсії, грошова допомога родичів та оплата праці (пенсії зросли з 352,1 у 2005 р. до 878,9 грн. у 2009 р. (у 2,5 рази); грошова допомога родичів-з 49,3 до 125,3 (у 2,5 рази); оплата праці - з 265,3 до 599,6 грн.(у 2,2 рази))(табл.1.).

Важливою статтею сукупних ресурсів та грошових доходів сільських домогосподарств є доходи від продажу сільськогосподарської продукції, виробленої в особистих господарствах. В 2009 р. з розрахунку на одну особу її було реалізовано на суму 251,5 грн., що на 38,8 % більше, ніж у 2005 р., однак цей вид доходів у 2009 р. в 3,5 рази був менший порівняно з доходами від пенсій.

Таблиця 1

**Реальні грошові доходи домогосподарств у сільській місцевості
(в середньому за місяць з розрахунку на одне домогосподарство, грн.)**

Види ресурсів	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Відношення 2009 р. до 2005 р., (%)
Оплата праці	265,3	358,2	335,7	567,5	599,6	У 2,2 рази більше
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	2,5	16,1	27,4	26,19	53,9	У 21,5 рази більше
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	181,1	166,7	209,5	326,03	251,5	138,8
Пенсії, стипендії, допомоги, пільги та субсидії	352,1	462,6	564,9	733,9	878,9	У 2,5 рази більше
Грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	49,3	72,1	109,7	74,3	125,3	У 2,5 рази більше
Всього грошових доходів	850,5	1075,9	1247,1	1708,2	2047,1	У 2,4 рази більше

Реформовані аграрні підприємства в переважній більшості поки що не можуть забезпечити високий рівень виплат працівникам, що пов'язано насамперед з низькою дохідністю галузі. Однією з основних соціальних проблем села була й залишається та, що пов'язана з досягненням суспільно прийнятого рівня доходів тих людей, які попри все ще працюють в аграрній сфері, оптимізацією їхньої структури, подоланням надмірної диференціації доходів у цілому та їхньої основної форми-заробітної плати.

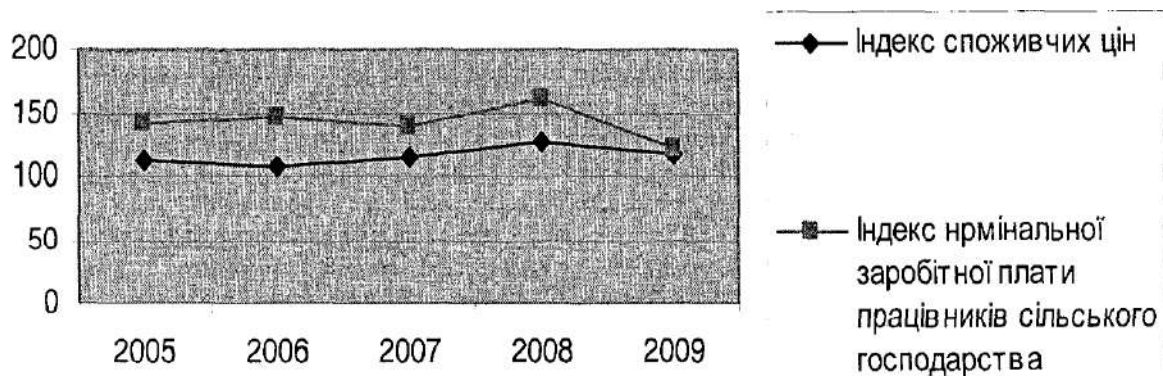

Рис. 2. Взаємозв'язок росту заробітної плати працівників сільського господарства і споживчих цін

З даних рис 2. видно, що темп зростання номінальної заробітної плати в сільському господарстві за аналізований період перевищував темп зростання споживчих цін (за виключенням 2009р., що є вкрай негативним явищем). Однак слід особливу увагу звернути на той факт, що середній рівень заробітної плати в сільському господарстві становив в 2005р. 45,5% від середнього рівня по області (відповідно 265,56 і 583,7 грн.), в 2007р.-51,8 % (відповідно 541,1 і 1044,8 грн.), в 2009 р.-68,9 % (відповідно 1048,4 і 1520,9 грн.). В майбутньому для поступового досягнення середніх показників темпи зростання заробітної плати в сільському господарстві повинні значно випереджати середні.

Важливим аспектом аналізу є також оцінка споживчих витрат сільського населення, які вважаємо інвестиціями в формування і використання людського капіталу.

Таблиця 2

**Споживчі сукупні витрати домогосподарств у сільській місцевості
(в середньому за місяць з розрахунку на одне домогосподарство, грн.)**

Види ресурсів	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Відхилення 2009 р. до 2005 р., (%)
Продукти харчування та безалкогольні напої	355,4	717,9	450,4	1008,9	1121,9	766,5
Алкогільні та тютюнові вироби	17,5	18,6	21,4	27,3	51,6	34,1
Одяг і взуття	54,8	65,9	63,3	94,3	107,2	52,3
Оплата житла та комунальних послуг	50,9	98,2	86,8	128,2	120,3	69,5
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	22,8	47,2	36,8	37,90	52,8	30,0
Охорона здоров'я	14,4	22,4	22,4	55,39	79,01	64,6
Транспорт	7,6	29,8	17,3	42,27	53, 5	45,9
Зв'язок	7,6	17,4	17,1	27,04	36,5	28,9
Відпочинок і культура	13,7	13,7	10,2	...	...	-
Освіта	9,1	8,7	6,1	13,26	19,7	10,6
Ресторани та готелі	2,3	3,7	6,1	12,55	46,8	44,5
Різні товари та послуги	7,6	12,4	11,2	23,19	25,1	17,5
Всього споживчих сукупних витрат, грн.	761,0	1244,2	1021, 4	1484,90	1727,1	966,1

З табл.2 видно, що рівень споживчих витрат сільського населення збільшився у 2009 р. порівняно з 2005р. у 2,2 рази, однак слід відмітити, що рівень споживчих цін за даний період зріс на 76,8 %. Викликає занепокоєння низький рівень витрат на такі важливі складові формування і використання людського капіталу як охорона здоров'я, освіта, відпочинок і культура.

Висновки. Підвищення доходів сільського населення вимагає кардинальних змін в економічній та соціальній політиці держави, досягнуті темпи зростання недостатні для подолання бідності в найближчій перспективі. Потрібна перебудова ставлення владних структур до вирішення соціально-економічних проблем села через прийняття дієвої державної програми переведення сільського населення із стану пасивних ресурсотримувачів у стан активних ресурсокористувачів, мобілізація людського капіталу як чинника підвищення віддачі факторів виробництва побудованої на комплексі заходів:

1. Підтримання на відповідному рівні реальних доходів сільського населення на основі забезпечення реалізації державних гарантій їхньої індексації відповідно до темпів інфляції, визначених законодавством.
2. Дотримання принципу випереджаючого зростання продуктивності ресурсів, особливо праці в порівнянні зі зростанням заробітної плати, оскільки при такому підході збільшується конкурентоспроможність продукції, а також створення сприятливого інвестиційного клімату на селі.

3. Забезпечення випереджаючого зростання номінальної заробітної плати у порівнянні з підвищенням споживчих цін як обов'язкової умови для систематичного зростання реальної заробітної плати.
4. Видатки підприємств на підтримання соціальної сфери села мають бути повністю виведені з-під оподаткування. У прибутковому оподаткуванні заробітної плати працівників сільського господарства слід знизити ставки податку за прогресивною шкалою, підвищити неоподатковуваний мінімум до рівня мінімальної заробітної плати, а в подальшому (за умов стабільної економіки) до вартості мінімального споживчого бюджету, оскільки сам цей рівень забезпечує просте відтворення робочої сили.
5. В системі індивідуального оподаткування слід неодмінно передбачити стимули до індивідуальних інвестицій в людський капітал (вирахування з бази оподаткування особистих витрат на заходи з охорони та зміцнення здоров'я, освіти для себе та членів сім'ї, виплат до фондів пенсійного та медичного страхування, індивідуальне житлове будівництво чи купівлю житла тощо).
6. Необхідно також запровадити податкові стимули до інвестицій у самозайнятність, особливо розвиток особистого підсобного господарства в сільській місцевості, придбання капітальних товарів для ведення індивідуального підприємництва, оскільки частка доходів від здійснення підприємницької діяльності як показав аналіз на селі є мізерною, що обумовлено загальними несприятливими умовами для підприємницької діяльності (висока ставка кредитного процента, слабкий платоспроможний попит, високий рівень фіскального тиску тощо).

Список використаних джерел

1. Витрати та ресурси домогосподарств Хмельницької області у 2009 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств) / Під загальною редакцією В.В. Скальського. - Хмельницький, 2010. - 50 с.
2. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір (колективна монографія) / За ред. Е.М.Лібанової.-К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. - 316 с.
3. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2009 рік. / Під загальною редакцією В.В. Скальського. - Хмельницький, 2008. - 430 с.

Annotattion. Essence and value of human capital is considered agrarian a sector in modern terms, influence of profits of population on the processes of his forming and use is

analysed. The row of measures of adjusting of profits of rural population as pre-conditions of forming and effective use of human capital of agrarian sphere is offered.

Key words: *human capital, money profits, consumer charges, ettlings.*

УДК 331.101.262

В. Музичук, асистент, Кам'янець-Подільський
національний університет імені Івана Огієнка

ИНДЕКС РАЗВИТУКА ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯК ІНДИКАТОР ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена аналізу індексу розвитку людського потенціалу. Обґрунтовано необхідність додаткового коригування даного показника для того, щоб він ніс повну та правдиву інформацію про рівень соціальної орієнтації економіки.

Ключові слова: *соціально орієнтація, індекс людського розвитку, індекс розвитку людського потенціалу.*

Відомо, що основною метою розвитку соціально орієнтованої економіки є підвищення рівня і якості життя населення на основі результатів економічного прогресу. В даній моделі соціальні цілі є рівноправними або пріоритетними над економічними. З огляду на це, можна стверджувати, що основним критерієм соціальної орієнтації економіки є рівень вільного розвитку людини. При цьому серед основних умов вільного розвитку, необхідно виділити достатньо високий рівень життя населення, широке охоплення людей освітою та її високий рівень, тривалість життя, рівень здоров'я, наявність вільного часу для розвитку та саморозвитку. У зв'язку з цим реальна господарська діяльність повинна бути оцінена в розрізі багатьох соціально - економічних аспектів, що передбачає підбір сукупності показників як кількісного, так і якісного плану, які дозволять сформувати бачення соціально - економічної системи в цілому.

Для характеристики соціальної складової господарських процесів в економічній науці використовуються велика кількість показників: показники рівня життя - ВВП на душу населення, показником рівня бідності виступає частка населення, що живуть поза межею бідності, показники зайнятості населення, тривалість життя і т.д. Велика кількість аспектів соціально-економічної діяльності створює спокусу у дослідників скомпонувати єдиний показник, який би відображав всю багатогранність соціально-економічних умов розвитку людини. Спроби створення синтетичних показників, за

analysed. The row of measures of adjusting of profits of rural population as pre-conditions of forming and effective use of human capital of agrarian sphere is offered.

Key words: *human capital, money profits, consumer charges, ettlings.*

УДК 331.101.262

В. Музичук, асистент, Кам'янець-Подільський
національний університет імені Івана Огієнка

ИНДЕКС РАЗВИТУК ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯК ІНДИКАТОР ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена аналізу індексу розвитку людського потенціалу. Обґрунтовано необхідність додаткового коригування даного показника для того, щоб він ніс повну та правдиву інформацію про рівень соціальної орієнтації економіки.

Ключові слова: *соціально орієнтація, індекс людського розвитку, індекс розвитку людського потенціалу.*

Відомо, що основною метою розвитку соціально орієнтованої економіки є підвищення рівня і якості життя населення на основі результатів економічного прогресу. В даній моделі соціальні цілі є рівноправними або пріоритетними над економічними. З огляду на це, можна стверджувати, що основним критерієм соціальної орієнтації економіки є рівень вільного розвитку людини. При цьому серед основних умов вільного розвитку, необхідно виділити достатньо високий рівень життя населення, широке охоплення людей освітою та її високий рівень, тривалість життя, рівень здоров'я, наявність вільного часу для розвитку та саморозвитку. У зв'язку з цим реальна господарська діяльність повинна бути оцінена в розрізі багатьох соціально - економічних аспектів, що передбачає підбір сукупності показників як кількісного, так і якісного плану, які дозволять сформувати бачення соціально - економічної системи в цілому.

Для характеристики соціальної складової господарських процесів в економічній науці використовуються велика кількість показників: показники рівня життя - ВВП на душу населення, показником рівня бідності виступає частка населення, що живуть поза межею бідності, показники зайнятості населення, тривалість життя і т.д. Велика кількість аспектів соціально-економічної діяльності створює спокусу у дослідників скомпонувати єдиний показник, який би відображав всю багатогранність соціально-економічних умов розвитку людини. Спроби створення синтетичних показників, за

допомогою яких можна одночасно проаналізувати стан декількох сфер людського буття постійно робляться, але особливого успіху не мають. Дослідженню синтезованих показників, які б змогли містити у своєму складі кілька оціночних критеріїв присвячені праці багатьох українських науковців, зокрема Марченко І.В., Бікли О.В., Ревенко А. та ін. Більшість з них пропонують використовувати як мірило ефективності соціально економічних перетворень індекс розвитку людського потенціалу. Проте, на нашу думку, індекс як узагальнюючий показник ефективності соціальної орієнтації економіки має певні недоліки та суперечності, які потребують усунення. Саме це і стане об'єктом дослідження нашої статті.

Індекс людського розвитку (або індекс розвитку людського потенціалу) - це індекс для порівняльної оцінки рівня життя, писемності, освіти, середньої тривалості життя та інших показників країни. ІЛР було розроблено в 1990 році пакистанським економістом Махбубом ель Хаком, і з тих пір Індекс використовується з 1993 року ООН в щорічному звіті з розвитку людського потенціалу. Методика розрахунку індексу використовує середнє арифметичне таких трьох показників аспектів людського розвитку:

- 1) очікувана тривалість життя при народженні;
- 2) писемність дорослого населення та валове охоплення всіма видами навчання;
- 3) величина ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності [3].

Перераховані індикатори вимірюються різними одиницями вимірювання, змінюються вони нерівномірно та нерідко різноспрямовано. Тому для побудови загального індексу людського розвитку (ІЛР) потрібне агрегування цих індикаторів, тобто зведення їх воєдино.

У загальному вигляді індекс людського розвитку (Humandevlopmentindex- HDI) розраховується за формулою простої середньої арифметичної індексу тривалості життя, індексу рівня освіченості та індексу скоригованого реального ВВП на душу населення:

$$ІЛР (HDI) = \frac{I_{life} + I_{educ} + I_{inc}}{3} . \quad (1)$$

Індекс тривалості життя (I_{life}) обчислюється за формулою:

$$I_{life} = \frac{X_i - X_{min}}{X_{max} - X_{min}} , \quad (2)$$

де X_i - очікувана тривалість життя при народженні населення i -тої території;

X_{max} - максимальне значення показника (прийняте на рівні 85 років);

X_{min} - мінімальне значення показника (прийняте на рівні 25 років).

Індекс рівня освіченості (I_{educ}) обчислюється за формулою:

$$I_{educ} = \frac{(2 \cdot I_{adult} + I_{child})}{3}, \quad (3)$$

Де I_{adult} - індекс грамотності дорослого населення; I_{child} - індекс сукупної частки учнів у загальній чисельності населення відповідного віку.

Складові цього індексу I_{adult} та I_{child} обчислюються за такою самою формулою, що й очікувана тривалість життя при народженні. При цьому X_i означає частку грамотних серед дорослого населення i -ої території в % (для розрахунку I_{adult}) і сукупну частку учнів у % (для розрахунку I_{child}); X_{max} - максимальне значення обох показників (прийняте на рівні 100 %); X_{min} - мінімальне значення обох показників (прийняте на рівні 0 %). Індекс скоригованого реального ВВП (I_{inc}) на душу населення обчислюється за формулою:

$$I_{inc} = \frac{\lg x_i - \lg x_{min}}{\lg x_{max} - \lg x_{min}}, \quad (4)$$

Де X_i - скоригований реальний ВВП у розрахунку на рік (за паритетом купівельної спроможності) на душу населення i -тої території;

X_{max} - максимальне значення показника (прийняте на рівні 40 000 доларів на рік);

X_{min} - мінімальне значення показника (прийняте на рівні 100 доларів на рік).

Тож показник ІЛР для кожної країни свідчить про те, скільки ще належить зробити цій країні для досягнення певних цілей - середньої тривалості життя 85 років, повної грамотності населення та суцільного охоплення навчанням молоді і рівня середньорічних доходів на душу населення у розмірі 40 000 доларів за паритетом купівельної спроможності національної валюти. Ці цілі тим ближчі, чим ближчим є значення ІЛР до одиниці.

Ці компоненти за спеціальною формулою зводяться в один загальний індекс. Теоретично він може мати максимальне значення - 1,000, а мінімальне - 0,000.

Індекс призначений стати показником того, як країни використовують свої матеріальні блага на користь населення, тобто на соціальний розвиток країни.

Проте, як вірно зазначає Мельник О.О., кількість людей, що навчаються, навряд чи достатнім показником такої «креативності», а тривалість життя - надійним індикатором здоров'я нації. Така невідповідність є досить очевидною, проте індекс використовується статистичним комітетом ООН для групування країн за соціальним розвитком вже майже 20 років. Справа в тому, що ІЛР розраховується саме розвиненими

країнами, які вже досягли досить високого рівня соціального розвитку, в той час як в країнах Африки чи перехідних країнах, що посідають останні місця в рейтингу, економіка все ще знаходиться у стадії швидких трансформацій, щоб лише у майбутньому стати фундаментом для подальшого соціального розвитку. З огляду на це, доцільним було б створення окремих індексів для різних груп країн, які б реально свідчили про позитивні зміни.

Об'єктивні зміни важко прослідкувати, оскільки в описуваному показнику величезна питома вага такого компоненту індексу як ВВП на душу населення. Хоча офіційно заявляється, що економічний показник не є вирішальним в індексі, факти свідчать про зворотне, адже першу групу складають саме країни з найвищим рівнем ВВП на душу населення.

Крім того, компоненти індексу, пов'язані з кількістю писемного населення чи кількістю людей, що навчаються, вже втратили свою актуальність для більшості країн світу. Через це вони вже навіть не включаються в програми національних переписів населення, тому по них показник умовно визначено у 99,0% [5]. Тоді розвиненим країнам залишається, знову ж таки, ВВП на душу населення для покращення своїх позицій в індексі.

Щодо цієї складової індексу варто зауважити, що пострадянські країни досить довго тримали середні позиції в індексі виключно завдяки високому рівню освіченості, в той час як в розвинених країнах неписемне доросле населення вчилася читати і писати, проте насправді соціальний розвиток в пострадянських країнах був на досить низькому рівні. Іншим яскравим прикладом суперечностей індексу є Люксембург. За ВВП на душу населення він має найвищі показники впродовж останніх років [4] здебільшого за рахунок дуже розвинутого фінансового сектора. І безперечним є високий рівень життя в країні. Проте вона не може покращити свою позицію в індексі через відносно низький показник із валового охоплення навчанням, адже в цій невеликій країні з усього лише півмільйонним населенням об'єктивно неможливо здійснювати підготовку фахівців з усіх спеціальностей. І її жителі змушені навчатися в університетах сусідніх країн: Франції, Німеччини, Бельгії. Тобто знову постає питання про те, чи реально такі показники як кількість писемного населення чи валове охоплення населення навчанням свідчать про соціальну ситуацію в країні.

Можна поставити під сумнів і точність даних, що використовуються статистичним комітетом ООН. Крім того, відмінності є і у методиках (національних та міжнародних)

розрахунку більшості показників, що наводяться у звіті «Про розвиток людського потенціалу».

Для усунення суперечностей, окремі економісти пропонують включити в індекс інші складові, наприклад, показники зайнятості та безробіття, грошові вкладення у соціальні програми, участь у міжнародних соціальних проектах, кількість видатних науковців, кількість дітей у сім'ях та можливість надання їм гідної освіти, кількість неповнолітніх, що палять або вживають алкогольні напої тощо.

Зустрічається думка, щодо доцільності визначати позицію країни за інтегрованим показником всіх рейтингів цієї країни у різних галузях, які наводяться у щорічних звітах «Про розвиток людського потенціалу». Їх представлено у вигляді таблиць, де країни згруповано за величезною кількістю критеріїв: розвитком технологій, фінансів, екологічним становищем тощо.

Альтернативу індексу розвитку людського потенціалу знаходить В.Садков і Л.Гринкевич ГЗ1. Вони пропонують перейти від ІРЛП до індексу гармонічного розвитку цивілізації, при чому принцип розрахунку індексу залишається попереднім, розширюється коло показників. В структурі їхнього показника можна виділити три блоки: 1) блок «якості життя» (містить 21 показник), 2) блок «економічне зростання» - показники системи національних рахунків, 3) блок «якість навколишнього середовища» (8 показників).

Створення подібних індексів, на наш погляд, не зовсім раціональний. Велика кількість показників створює складність і надмірну трудоемкість обрахунків. При обчисленнях втрачаються ряд цінних даних, втрачається інформаційна цінність показника.

На наш погляд, раціональніше було б йти не шляхом ускладнення розрахунку одного синтетичного показника, який не повністю наочно відображає існуючу можливість вільного розвитку людського потенціалу, а створити стійку систему визначеної кількості важливих соціально-економічних індикаторів, що відображають дану сферу, достатньо простих у розрахунку і наочних.

Узагальнюючи все описане, пропонуємо виділити чотири основних блоки системи показників:

Перший блок. Рівень життя. В нього пропонуємо внести наступні показники:

1. Рівень доходів населення.
2. Питома вага населення, що знаходяться поза межею бідності.
3. Питома вага населення, що досягла раціонального рівня споживання.

Другий блок. Стан освіти. В нього входять:

1. Охопленість освітою.
2. Рівень освіти населення (відсоток людей з початковою, середньою, вищою освітою).
3. Фінансування сфери освіти (в % від ВВП).
4. Фінансування науки (в % від ВВП).

Третій блок. Стан здоров'я населення. В нього входить:

1. Очікувана тривалість життя населення при народженні.
2. Питома вага здорового населення.
3. Фінансування охорони здоров'я (в % від ВВП).

Четвертий блок. Існування вільного часу. Його відображає показник - норма вільного часу (відношення вільного і робочого часу населення).

Така система показників, на наш погляд більш наочно відображатиме стан соціальної спрямованості економіки та визначатиме ефективність прийнятих рішень. Ця проблема є досить актуальною та вимагає подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Марченко К. Глобалізація та освіта/ К. В. Марченко // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.bdpu.org/scientific_published/conf021009/articles/Section_3/Marchenko.pdf
2. Основы изучения человеческого развития: Учебн. пособие / Под ред. Н.Д.Баркалова и С.Ф.Иванова. - М.: Права человека, 1998. - С. 28-29.
3. Садков В., Гриневыч Л. От индекса развития человеческого потенциала к индексу гармоничного развития цивилизации// Общество и экономика. - 2001. - № 7-8. - С. 220-225.
4. Human Development Report 2009/ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2009_EN_Complete.pdf
5. Бікла О. Індекс людського розвитку як показник ефективності моделей соціальної політики/ О. В. Бікла// [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mtpsa/2008/articles/Bikla.pdf

Annotation. *The paper analyzes the human development index. The necessity of additional adjustment of this indicator in order that he might bear the full and true information about the level of social orientation of the economy.*

Key words: *social orientation, human development index, index of human development.*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

У статті розглядаються концептуальні підходи до визначення сутності людини у виробництві та її потенційних можливостей, еволюція виникнення поняття «людський потенціал» та здійснюється його порівняльний аналіз з поняттями «людські ресурси» та «людський капітал». Досліджено погляди на працю персоналу та шляхи її удосконалення різними вченими, які визначили сучасний рівень розвитку економічної думки.

Ключові слова: *праця, людський потенціал, людський капітал, людські ресурси, кадри.*

Постановка проблеми та її зв'язок із найважливішими науковими та практичними завданнями. Людський потенціал можна вважати джерелом та передумовою формування робочої сили, трудових ресурсів, людського фактору та чинником людського розвитку як економічних категорій, що еволюційно відбивають зміну місця і ролі людини в економічних процесах. Тому доцільним є дослідження еволюції формування поняття «людський потенціал» та його концептуальне трактування різними вченими-теоретиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття. Аналіз сучасних наукових досліджень та публікацій свідчить про те, що в цілому, питання щодо розвитку людського потенціалу не знайшли свого повного відображення. Окремі аспекти дослідження людського потенціалу були проаналізовані в працях Амоша О.І., Безтелесної Л.І., Грішнова О., Добринін О.І., Злупко С.М., Новикової О.Ф., Порохня В.М., Стефанидин О.В. та інші. Проте комплексного дослідження людського потенціалу не було проведено.

Формування цілей статті (постановка завдання). В роботі досліджується еволюція виникнення поняття людського потенціалу та його сутності, здійснюється порівняльний аналіз понять «людський потенціал», «людський капітал», «людські ре-

сурси». Розглядаються концепції відомих теоретиків щодо людської праці та її удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Людський потенціал - це загальні здібності людини, які не залежать від їх матеріального чи нематеріального використання у виробництві. Його варто розглядати як передумову формування робочої сили та трудових ресурсів, можливості надані людськими ресурсами у певний час і в майбутньому, які можуть бути використані для досягнення певної мети. Адже він лише частково відображає те, що дано людям від народження, формується та розвивається під час соціалізації особистості. Велика кількість науковців розглядає його як набуті знання, здібності, здатність до саморозвитку та самоосвіти людини, бажання до удосконалення власного «Я». Тому, доцільним є розгляд поглядів теоретиків-науковців на поняття «людський потенціал» в різних аспектах дослідження:

Таблиця 1

Поняття «людський потенціал» з погляду різних теоретиків-науковців:

№ п/п	Автор	Визначення:
1.	Дж. Беккер	Поняття людський потенціал використовував для оцінки інтелектуальних здібностей людини, які вона набуває в процесі стандартного навчання, професійної освіти, або на основі практичного досвіду.
2.	З.С. Варналій	Людський потенціал – це інтегральна сукупність демографічних, соціальних та духовних характеристик працездатного населення, які реалізуються в умовах досягнутого в регіоні рівня розвитку продуктивних сил та виробничих відносин. [7]
3.	О.В. Стефанишин	Людський потенціал – це сукупність властивостей, нагромаджених людською економічною системою в процесі її становлення та зумовлює її можливості щодо функціонування та розвитку. [9, с.35]
4.	В.М. Порожня	Людський потенціал – співвідношення потенційного капіталу технологічних перетворень до інтелектуального капіталу. [6, с. 105]
5.	В. Пиц	Людський потенціал – це сукупність якісних ознак, нагромаджених людською економічною системою в процесі її становлення та розвитку, що здійснює вплив на можливості останньої забезпечити стійке економічне зростання і підвищити добробут населення. [5, с. 372]
6.	Л.І. Безтелесна	Людський потенціал – це здібності, можливості й потреби людей працювати, сукупність різних їх духовних та фізичних якостей, що визначають особистість. [1, с. 39]

Аналізуючи дані таблиці №1, можна зробити висновок, що практично усі науковці акцентували свою увагу на тому, що кожна одиниця трудового ресурсу має потенційні здібності до праці, нагромаджених в процесі навчання та закріплених під час трудового процесу. А задоволення потреб працівника сприяє розвитку його людського

потенціалу, що є головною метою суспільної діяльності та елементом багатства будь-якої країни.

Людський потенціал невід’ємно пов’язаний з поняттями людські ресурси та людський капітал. Адже людські ресурси вважаються найважливішими з усіх видів економічних ресурсів, характеризують кадровий склад підприємства з якісної сторони та відображають ціннісний підхід до людини як до працівника. Людський капітал - це не просто сукупність певних характеристик працівника, а сформований у результаті інвестицій і накопичений певний запас здоров’я, знань, навичок, здібностей та мотивацій, який доцільно використовується для отримання корисного результату і сприяє зростанню продуктивності праці. Тобто це реалізована, активна частина людського потенціалу.

Поняття «людський потенціал» є досить новим і малодослідженим явищем в науці управління персоналом. Його загальною характеристикою є сукупність здібностей, вмінь, навичок та можливостей людини, які вона використовує в процесі праці. Науковим підґрунтям виникнення поняття «людський потенціал» потрібно вважати концепції застосування людського чинника у виробництві, теорії людських ресурсів та теорії людського капіталу.

Основоположниками концепції застосування людського чинника у виробництві є теоретики школи наукового управління - Фредерік Вінслоу Тейлор, Френк Гілберт, Ліліан Гілберт та Генрі Грант. Основою їхніх досліджень було визначення змісту праці та її компонентів, а результатом - розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності працівників і трудового колективу загалом.

Ідеї Фредеріка Тейлора побудовані на дослідженні суті й особливостей людини, визначення її значення у виробництві. Він стверджував, що робота складається з низки простих операцій, якими легко оволодіти, так як вони часто повторюються. А продуктивне виконання роботи можливе лише тоді, коли людина одного типу складає план роботи, а людина зовсім іншого типу його виконує [10, с.16]. У своїй праці «Принципи наукового управління» Ф.-В. Тейлор пропонує для підвищення продуктивності праці на підприємстві її нормувати. При чому ці норми повинні бути настільки жорсткі, щоб не кожен працівник міг з ними справитись. А суть даних норм полягала в тому, щоб відібрати низькопродуктивних працівників та забезпечити високі заробітки тим працівникам, які справлялися б з цими нормами [2, с.14-15].

Згодом, Анрі Файоль, Ліндалл Урвік, Гаррінгтон Емерсон, Лютер Г’юлік та Макс Вебер запропонували концепцію управління персоналом. їхні погляди ґрунтувались на

дослідженні людини через призму посади, а основою управління був адміністративний механізм. Тобто, основною функцією керівника вони вважали адміністративну - вміння керувати, здібності до прогнозування, вміння організовувати, координувати та розпоряджатися. Прихильники цієї школи були переконані, що підприємство лише тоді буде прибутковим, коли кожен його відділ буде забезпечувати виконання певних завдань.

У 30-50-ті роки XX століття набула розвитку концепція людських відносин, представниками якої були Мері-Паркер Фолетт, Елтон Мейо та Туго Мюнстерберг. Їхні ідеї ґрунтувалися на прийомах управління людськими відносинами шляхом втручання керівників, консультацій із працівниками та надання їм можливостей спілкування під час процесу праці. Вони вважали, що якщо керівництво піклується про своїх підлеглих, створює соціально-психологічні умови в колективі підприємства, забезпечує партнерство та співробітництво, то продуктивність праці зростатиме більш високими темпами. При чому працівник повинен розглядатись із позиції цінного ресурсу, знання, вміння і навички якого потрібно розвивати та накопичувати з ціллю подальшого створення прибутку [2, с.16-17]. Розвиток концепції трудових відносин породив зацікавленість в таких нових аспектах як лідерство, мотивація та комунікація. І саме дана концепція передувала виникненню думки, що людина з її можливостями є центральним елементом успіху будь-якого підприємства.

У 30-ті роки XX століття представники «школи поведінкових наук» зосереджували свою увагу на тому, що поряд із фізіологічними потребами людини, важливе місце займають вторинні потреби та потреби в самореалізації. Так, обґрунтувавши свою психологічну теорію мотивування на основі класифікації людських потреб, А. Маслоу довів, що мотив до підвищення продуктивності праці виникає в людини в момент переходу від потреб нижчого рівня до потреб вищого рівня [10, с.212]. А. Маслоу доводить, що в кожній особистості закладені здібності до творчості, турботі за інших, постійному психологічному рості та досягненнях успіху, тобто характеристики самоактулізації людини. Покращивши її умови життя та праці, відбувається розвиток людського потенціалу та його реалізація в професійній діяльності.

Наприкінці 50-х років XX століття Д. Мак-Грегор сформулював на основі теорії мотивації А. Маслоу комплекс припущень щодо людської поведінки, які вилились в теорію Х та У, відповідно якої існують два типи людей і два ставлення до праці. Відповідно теорії Х у людини спостерігається вроджена огида до праці і вона будь-що намагається її уникнути. А за теорією У - людина під час праці перебуває у стані за-

доволення, в неї розвинуті самоконтроль, власна ініціатива, здатність до саморозвитку та самореалізації. Людей «теорії Х» потрібно постійно контролювати, скеровувати та примушувати до праці. Тому, вирішальний вплив на поведінку менеджера у виборі кандидата на посаду має саме психологічний та професійний портрет працівника, визначення його потреб, ставлення та бажання до праці [10, с.219].

У 60-ті роки ХХ століття свого поширення набула концепція управління трудовими ресурсами, основним вченням якої було визначення людини як основного ресурсу виробництва. Теоретики даної концепції стверджували, що вартість людини як ресурсу перебуває у постійному зростанні, внаслідок підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня та набуття практичного досвіду. Суть даної концепції полягала в забезпеченні усвідомлення працівників власних можливостей та налагодження міжособистісних відносин у колективі.

На противагу концепції управління трудовими ресурсами, наприкінці ХХ століття значного поширення здобула теорія управління людьми. Прихильники її вважали, що саме професійні знання, вміння, навички, виховання та освіта є цінним капіталом, з яким людина вступає у процес виробництва. А головним чинником розвитку людського капіталу є інвестування, тобто витрати на розвиток працівників, які повинні приносити очікувані прибутки.

На основі вищезгаданих концепцій в 1960 році ХХ століття виникла нова течія досліджень, яка орієнтувалась на визначення суті людського потенціалу. Ця течія мала назву Рух за людський потенціал. Її основоположниками були Вільгельм Райх, Фріц та Лаура Перле. Основна ідея Руху полягала в розкритті потенційних та екстраординарних можливостей людей. Тобто, створювались центри росту (основний був в інституті Есален), де проводились практичні семінари по темі людського потенціалу, практикувались різні методи та види групової психології, фізичних вправ, медитацій, навчали навикам комунікацій, планування власного часу, позбавлення від стресу та контролю якісних показників, а головне - досліджувалось особисте залучення людини в яку-небудь її діяльність [4].

Концептуальний підхід до вивчення та розвитку людського потенціалу був розроблений на основі наукових теорій групою експертів Програми розвитку ООН. Він вперше був висвітлений на всесвітній «Доповіді про людський розвиток за 1990 рік», в якій розглядав людський потенціал як сукупність цілей та критеріїв суспільного прогресу. При цьому людський розвиток може розглядатися і як фактор росту продуктивності праці і як фактор росту національного доходу, але якщо він дійсно впливає

на розвиток можливостей людей. Ще А.Сміт у своїх працях підкреслював визначення людського розвитку як поділ праці, вміння, навички та здібності працівника [8, с. 208].

Хоча в основі концепції людського розвитку закладена теорія людського капіталу, яка показує економічну доцільність людини як чинника виробництва, вона все ж таки доводить, що саме людина існує для розвитку економіки, а не економіка для розвитку людини [3, с. 90-93].

Головна ідея концепції полягає в тому, що акцент розвитку в країні переноситься зі збільшення виробництва ВВП на людський капітал, що забезпечує розширення можливостей вільного вибору людиною реалізації свого потенціалу. У концепції людського розвитку інвестиції в людину розглядаються як засіб зростання продуктивності праці та доходу/і саме цим визначається їх економічна активність. Високо розвинута благополучна людина - це мета, а забезпечення її добробуту є єдиним і кінцевим завданням розвитку. Тобто людський потенціал розглядається не як засіб досягнення добробуту людей, а як їх обов'язковий компонент. Тож за логікою концепції людського розвитку саме люди є центром та фокусом теорії розвитку, найважливішим його чинником та інструментом свого власного розвитку.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Отже, визначення сутності людини у виробництві та її потенційних можливостей почалось в кінці XIX століття і відбивалися у концепціях застосування людського чинника у виробництві, концепції управління персоналом, концепції людських відносин, концепція управління трудовими ресурсами, у течії Рух за людський потенціал та на «Доповіді про людський розвиток за 1990 рік» групою експертів ПРООН. Але спочатку дослідження ґрунтувались на зростанні ефективності ручної праці робітників. Згодом теоретики дійшли висновку, що запорукою зростання продуктивності праці та прибутковості підприємств є створення умов для людського розвитку та розвитку людського потенціалу. Адже за сучасних умов розвиток та використання людського потенціалу повинен розглядатися як пріоритетний напрямок не тільки підприємництва, а й всієї економіки загалом. Так, як людський потенціал охоплює формування, раціональне використання трудових ресурсів, регулювання та контроль трудового потенціалу, розробку новітніх методів щодо покращення показників продуктивності праці, мотивує персонал, а отже, має і важливе значення для економіки країни.

Список використаних джерел

1. Безтелесна Л.І. Управління людським розвитком та його фінансове забезпечення в Україні: оцінка і перспективи: Монографія. - Рівне: НУВГП, 2010. - 361 с.
2. Гавкалова Н.М., Маркова Н.С. Менеджмент персонале: Учебное пособие - 3-е изд., пере- раб. и доп. - Х.:ИД «ИНЖЕК», 2009. - 296 с.
3. Грішнова О.А. Людський розвиток: Навч. посіб. - К.: КНЕУ, 2006. - 308 с.
4. Електронний ресурс - <http://vocabulary.ru/dictionary/3/word/>.
5. Пиц В. Проблеми формування та відтворення людського потенціалу економічного розвитку України в умовах системної кризи // Вісник тернопільського економічного університету / №5, 2007. - с. 371-374.
6. Порохня В.М. моделювання людського потенціалу держави: Монографія / В.М. Порохня, В.В. Бирський - Запоріжжя: КПУ, 2008. - 192 с.
7. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку [Монографія]/ За ред. д.е.н., проф. З.С. Варналій. - К.: Знання України, 2005. - 498 с.
8. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. - М. Соцгиздат, 1940 - 324 с.
9. Стефанидин О. Теорія розвитку людського потенціалу національної економіки: навч.посіб.: [для вищ. навч. закл.] / Ольга Стефанидин. - Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. - 306 с.
10. Туленков М.В. Сучасні теорії менеджменту: Навч. посіб. - К.: Каравела, 2007. - 304 с.

Annotation. *The article reviews the conceptual approaches to defining the essence of man in production and its potential, the evolution of the concept of «human potential» and is compared with the concepts of «human resources» and «human capital». The views on the work of staff and ways to improve various scientists who identified the current level of development of economic thought.*

Key words: *labour, human potential, human capital, human capitals, shots.*

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ МЕХАНІЗМУ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ

У статті розглянуто сутність поняття мотивація. Проаналізовано різні підходи до тлумачення терміну «мотиваційний механізм», визначено його зміст.

Ключові слова: мотивація, стимулювання, мотиваційний механізм.

Постановка проблеми. За умов ринкової економіки аграрні підприємства стоять перед необхідністю діяти в конкурентному середовищі, знаходити своє місце на ринку товарів та послуг, оволодівати новим типом економічної поведінки, постійно підтверджувати свою конкурентоспроможність. Відносини між підприємством і найманим працівником будуються за схемою: мета підприємства - це максимізація прибутку; мета найманих працівників - одержати матеріальну винагороду і задоволення від праці. У зв'язку з цим має зростати внесок кожного працівника в досягнення цілей підприємства, а одним з головних завдань кожного суб'єкта господарювання стає пошук ефективних способів управління працею, що забезпечують активізацію людського фактора. Хороша професійна підготовка, навички, досвід не гарантують високої ефективності праці, тільки знання потреб та інтересів, що можуть стати мотивами праці та впливати на поведінку працівника, є основою створення ефективної системи форм і методів управління працею.

Актуальність поставленої проблеми обумовлена тим, що перехід до соціально орієнтованого ринку припускає необхідність створення адекватного мотиваційного механізму. Без цього не можна розглядати на практиці об'єктивні передумови для підвищення ефективності виробництва - основи зростання реальних доходів і рівня життя населення. При цьому кінцевим пунктом здійснення всіх реформ є підприємство, де безпосередньо відбувається з'єднання робочої сили із засобами виробництва, здійснюється процес трудової діяльності. Визнання визначальної ролі мотиваційного механізму в умовах проведених реформ робить тему управління механізмом мотивації праці особливо актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літературних джерел показав, що дослідження проблем розвитку мотиваційного механізму персоналу, його теоре-

тичним, методологічним та практичним проблемам присвячена значна кількість робіт. Серед вітчизняних вчених, які займалися даним питанням, слід виділити О.А. Бугуцького, Д.П. Богиню, О.Д. Гудзинського, О.І. Єгорова, И.С. Завадського, А.М. Колота, Г.Т. Куликова, О.О. Клокар, А.В. Карамушка, М.В. Семикіну, М.І. Сулиму, О.І. Синицьку та ін. Проте існують різні точки зору щодо рішення даного питання, в умовах сьогодення. Нерозкритим є взаємозв'язок між теоретичним баченням і практикою формування мотиваційного механізму, не виявлені закономірності й основи його функціонування, недослідженим є механізм регулювання соціально-трудових відносин. Недостатнім є теоретичне осмислення питань і ролі вдосконалення механізму мотивації праці в підвищенні ефективності та продуктивності праці.

Результати дослідження. Дослідження розвитку теоретичних уявлень про зміст і регулювання мотиваційних процесів у сфері праці дозволяє визначити, що у міру соціально-економічного розвитку суспільства змінювався напрям мотиваційних дій. Від первинної орієнтації на підвищення продуктивності праці, тобто стимулювання фізичної активності, мотивація поступово почала орієнтуватися на підвищення якості праці, стимулювання творчої активності, ініціативи і на закріплення працівників на підприємстві.

Менеджмент, або управління підприємством, - це процес планування, організації, мотивації і контролю, необхідний для того, щоб сформулювати і досягти мети організації за допомогою впливу на інших людей [1, с. 360].

Мотивація - одна з основних функцій діяльності будь-якого менеджера, і саме з її допомогою здійснюється вплив на персонал підприємства.

Функція мотивації полягає в тому, що вона здійснює вплив на трудовий колектив підприємства у формі спонукальних мотивів до ефективної праці, суспільної дії, колективних і індивідуальних заохочувальних заходів. Вказані форми дії активізують роботу суб'єктів управління, підвищують ефективність всієї системи управління підприємством, організацією.

Суть мотивації полягає в тому, щоб персонал підприємства виконував роботу відповідно до делегованих йому прав і обов'язків, погодившись з ухваленими управлінськими рішеннями.

При плануванні і організації роботи керівник визначає, що конкретно повинна виконати очолювана ним організація, хто, як і коли, на його думку, повинен це зробити. Якщо вибір цих рішень зроблений ефективно, то керівник дістає можливість

координувати зусилля багатьох людей і спільно реалізовувати потенційні можливості групи працівників.

Головне завдання з погляду мотиваційного процесу персоналу - це зробити їх не стільки володарями засобів виробництва, скільки власниками своєї власної робочої сили [2, с. 483].

В науковій вітчизняній та зарубіжній літературі даються різні визначення поняття «мотивація персоналу», хоч більшість трактувань багато в чому схожі. Автори відомого підручника з основ менеджменту (Мескон М., Альберт М., Хедоурі Ф.) визначають мотивацію як процес спонукання себе та інших до діяльності для досягнення особистих цілей і цілей організації [1, с. 361].

Інші автори під мотивацією розуміють процес вибору людиною того чи іншого типу поведінки, що дозволяє працівникам задовольняти свої основні потреби [2, с. 483, 3, с. 108].

Мотивацію визначають і як стан особи, що характеризує рівень активності і спрямованості дії людини в конкретній ситуації. Мотив виступає тут як привід, причина, що спонукає до певної дії [4, с. 11]. Річард Л.Дафт, відомий американський фахівець у галузі менеджменту, розглядає мотивацію як силу, що існує усередині людини або поза нею, та збуджують у ній ентузіазм до виконання певних дій. Далі він зазначає: «Мотивація працівників впливає на їхню продуктивність, і частина роботи менеджера саме і полягає в тому, щоб спрямовувати мотивацію на досягнення цілей організації» [5, с. 49].

Автор підручника «Мотивація персоналу» А.М. Колот розглядаючи теоретичні та прикладні аспекти мотивації персоналу запропонував наступне визначення: «Мотивація - це сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, які спонукають людину до діяльності, визначають поведінку, форми діяльності, надають цій діяльності спрямованості, орієнтованої на досягнення особистих цілей і цілей організації». Він доводить, що мотивації персоналу це сукупність усіх мотивів, які справляють вплив на поведінку людини, та включає цілу низку мотиваційних складових (мотивацію трудової діяльності, мотивацію зайнятості, мотивацію до володіння засобами виробництва, мотивацію вибору нового місця роботи, мотивацію розвитку конкурентоспроможності працівника тощо [6, с. 20-21].

Ми вважаємо найбільш змістовним останнє визначення, оскільки сутність і природа мотивації передусім передбачає процес, який відбувається в самій людині і спрямовує поведінку людини в конкретне русло, спонукає її поводитись у конкретній

ситуації в певний спосіб. На поведінку людини в процесі трудової діяльності впливає комплекс факторів-мотиваторів, що спонукають до діяльності: зовнішніх на рівні держави, галузі, регіону, підприємства - і внутрішніх - складових самої особистості працівника (потреби, інтереси, особистісні цінності людини, особливості його ментальності тощо).

Таким чином, дослідивши поняття мотивації, ми бачимо, що серед фахівців з управління немає єдиного підходу до визначення мотивації. Це говорить насамперед про широкомасштабність проблеми і про різні підходи до її вирішення.

Ґрунтуючись на проведених власних дослідженнях, беручи до уваги все вищеведене, автор розглядає мотивацію персоналу як процес задоволення працівниками своїх потреб і очікувань у вибраній ними роботі, здійснюваній в результаті реалізації їх цілей, узгоджених з цілями і завданнями підприємства, і одночасно з цим як комплекс заходів, вживаних з боку суб'єкта управління для підвищення ефективності праці працівників.

У даному визначенні поєднуються два основні поняття, які часто в наукових дослідженнях і публікаціях з економіки та соціології трактуються як тотожність: мотивація і стимулювання. Насправді мотивація і стимулювання - це різні речі, хоч і служать для досягнення єдиної мети - підвищення ефективності праці працівника. Мотивація й стимулювання як методи управління працею протилежні за спрямованістю: перша спрямована на зміну наявного стану, друге - на його закріплення, але при цьому вони взаємно доповнюють один одного.

Процес задоволення, що стоїть у визначенні на першому місці, - це мотиваційна політика, що вибудовується керівництвом організації на підставі відомих їм потреб і інтересів працівників. Комплекс заходів - це стимулювання праці, завжди доповнює мотиваційну політику та являється засобом задоволення конкретних потреб працівника, здебільшого матеріальних.

Велика різноманітність визначень свідчить про те, що мотивація персоналу - це багатопланове явище та складний процес, розвиток якого залежить від багатьох причин, та потребує всебічного вивчення.

Інститутом економіки НАН України у 1997 р. видана монографія «Мотивація праці у ринковій економіці: проблеми теорії і практика», яка підготовлена авторським колективом у складі Д.П. Богині, Л.І. Долгової, Г.Т. Кулікова, Л.С. Лисогора, В.О. Мандибури, О.Д. Матієшиної, М.В. Семикіної, В.М. Шамоти [7]. Це комплексне дослідження теоретичних, методологічних і практичних проблем мотивації праці.

Зокрема, Д.П. Богиня підкреслює, що в умовах трансформації економіки України в ринкову, реформування механізму мотивації праці стає об'єктивним найсуттєвішим завданням перехідного періоду [7, с. 3].

Науковець О.А. Бугуцький один із перших у вітчизняній економічній літературі розробив методологічні підходи до вивчення мотивації праці у аграрному виробництві, Підвищення рівня ефективності праці він розглядав з точки зору вивчення самої людини, структури її продуктивних здібностей та потреб, з аналізом формування й розвитку механізму мотивації персоналу [8, с. 57-71].

Мотиви і їх формування, різноманітні потреби, інтереси, потенціал особистості так чи інакше відображаються, систематизуються і вивчаються в різних теоретичних концепціях мотивації праці і служать першим кроком в розробці мотиваційного механізму.

В ВІТЧИЗНЯНІЙ економічній літературі термін «мотиваційний механізм» почав застосовуватися на початку 90-тих років XX ст., вченими колишнього Союзу РСР (Кокін Ю.П., Беляєва І.Ф., Капустін Є.І., Чухно А.А. та ін.) коли почався пошук засобів активізації людського фактора, підвищення продуктивності праці та посилення зацікавленості працюючих у зростанні ефективності виробництва.

В Україні поняття «мотивація праці» в економічному значенні появилось порівняно недавно внаслідок реформування економіки. На сучасному етапі, у період становлення ринкових відносин в Україні, все більше вітчизняних економістів звертають свою увагу на проблему вдосконалювання мотиваційного механізму.

В останні роки, у період проведення реформ відбулося різке падіння рівня продуктивності праці в усіх галузях економіки. Багато в чому це обумовлено відсутністю мотиваційного механізму, адекватного ринковим умовам, також тим, що багато теоретичних проблем досліджені недостатньо.

Мотиваційний механізм управління персоналом базується на таких чинниках, як система формальних процедур і правил виконання функцій і робіт, призначених для досягнення цілей підприємства і уявлення управлінського персоналу про реальні інтереси, мотиви, потреби людей, що працюють в організації, способах їх задоволення, значущих цінностях і нормах поведінки.

В даний час немає однозначних трактувань поняття «мотиваційний механізм», різні підходи до тлумачення цього терміну. Вони змінюються відповідно розвитку економіки, умов господарювання, накопичення теоретичних і практичних результатів досліджень вчених-економістів у цьому напрямі. Потрібно відзначити, що вітчизняні

економісти розглядали мотиваційну систему більш широко на рівні регіону, галузей, держави, на відміну від зарубіжних, які обмежувалися розглядом мотиваційної системи на рівні індивіда та організації.

Д.П. Богиня, вчені Інституту економіки НАН України висловили думку, що в умовах перехідного періоду мотиваційний механізм являє собою складну системою зв'язків і взаємовідносин в тріаді «держава-підприємство-працівник», що забезпечують оптимальне сполучення всіх елементів системи з метою досягнення максимальної ефективності виробництва на основі поступового формування працівників нового, ринкового типу з високим рівнем мотивації до продуктивної праці, розвитку конкурентоспроможності [7, с.80].

Деякі учені визначають його як сукупність мотивів, що формуються під впливом факторів мотивації. У основі змісту мотиваційного механізму лежить уявлення про суть мотивації і закономірності поведінки людей в організації [9, с.176].

Г.Т.Кулікова розглядає мотиваційний механізм, як сукупність методів та прийомів впливу на працівників з боку системи управління підприємства, що збуджують їх до певної поведінки в процесі трудової діяльності заради досягнення цілей підприємства й задоволення особистісних потреб [10, с.54].

Науковець Судима М. І. розвиваючи теоретичні уявлення про сутність мотиваційного механізму визначає його, як обумовлену рівнем продуктивних сил і відповідним характером економічних відносин сукупність господарських, соціальних, організаційних засобів, заходів, форм і методів економічного спонукання людей на основі використання законів ринкової економіки для досягнення потреб, інтересів, соціальних результатів на засадах ефективного стимулювання працівників [11, с. 107].

Проте, впливова дія мотиваційного механізму не обмежується безпосередньо впливом на працівників. На наш погляд більш змістовним є твердження М.В. Семикіної, яка вважає, що «мотиваційний механізм має передбачати дію таких важелів, які б стимулювали дії і роботодавців, і працівників у конкретному напрямі, створюючи певні мотиви поведінки на ринку праці». При цьому побудова мотиваційного механізму, на її погляд, має бути адекватною якісним характеристикам трудового потенціалу, враховувати особливості національного трудового менталітету [12, с.47]. Ефективний мотиваційний механізм розглядається як «комплекс діювих організаційно-економічних, фінансових, соціальних важелів і засобів морально-психологічного впливу на всіх суб'єктів ринку праці з метою гнучкого поєднання їхніх інтересів,

забезпечення ефективності суспільного виробництва на основі оновлення трудової ментальності» [13, с. 97].

Розвиваючи методичні підходи М.В. Семикіної, О.І.Синицька пропонує наступне визначення «мотиваційного механізму управління персоналом», як багатокомпонентної системи економічних, соціальних, психологічних, організаційних та адміністративних заходів та методів впливу на задоволення актуальних потреб персоналу в інтересах досягнення індивідуальних і колективних цілей працівників та організації, зростання її конкурентоспроможності [14, с. 27].

Висновки. Таким чином, мотиваційний механізм підприємства - це комплексна система вживаних інструментів і способів дії на працюючий персонал для забезпечення досягнення цілей мотиваційної політики.

Мотиваційний механізм повинен будуватися з урахуванням особливостей персоналу, що працює в організації, включаючи потреби, інтереси, установки і ціннісні орієнтації працівників. Мотиваційний механізм повинен враховувати існуючу структуру управління персоналом організації, чинники, що впливають на організацію усеї речини і ззовні, а також традиції, що склалися на фірмі, і історичний досвід роботи.

Список використаних джерел

1. Мескон М. Основы менеджмента / Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф.: пер. с англ. - М.: Дело, 1992. - 369 с.
2. Управление персоналом организации / Под ред. А.Я. Кибанова. - М.:ИНФРА-М, 2003. - С.483.
3. Травин В.В., Дятлов В.А. Менеджмент персонала предприятия. - М.:Дело, 2000. С. 108.
4. Уткин Э.А. Мотивационный менеджмент. - М.: ЭКМОС, 1999. - 196 с.
5. Дафт Р.Л. Менеджмент. - СПб.: Питер, 2000. - 204 с.
6. Колот А. М. Мотивація персоналу: підручник / А. М. Колот - Вид. 2-ге, без змін. - К.: КНЕУ, 2006. - 340 с.
7. Мотивація праці в ринковій економіці: проблеми теорії і практики / [Богиня Д. П., Долгова Л. Л., Куліков Г. Т. та ін.]. - К.: Ін-т екон. Нац. акад. наук, 1997. - 182 с.
8. Мотивація праці та формування ринку робочої сили / О.А. Бугуцький, Г.І. Купалова, М.К. Орлатий та ін. - К.: ІАЕ УААН, 1996. - 303 с.
9. Шапиро С.А. Мотивация. - М.: «ГросМедиа», 2008. - 215 с.
10. Куликов Г.Т. Мотивация труда наемных работников. Монография. / Отв. ред. Д.П. Богиня. - К.: Институт экономики НАН Украины, 2002. - 339 с.

11. Сулима М. І. Особливості мотивації та створення ефективного мотиваційного механізму в умовах реформування аграрного сектору економіки / М. І. Сулима // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук, праць. Вип. 130. - Дніпропетровськ : ДНУ, 2002. - С. 104—111.
12. Семикіна М.В. Мотивація конкурентоспроможної праці: теорія і практика регулювання/за ред. Д.П. Богині - К.: Юніор, 2003. - 426 с.
13. Семикіна М. В. Трудовий менталітет та його місце у системі внутрішніх взаємозв'язків мотиваційного механізму / М. В. Семикіна // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук, праць. Вип. 56. - Дніпропетровськ : ДНУ. - 2000. - С. 96-97.
14. Синицька О.І. Мотиваційні механізми управління персоналом: структура, важелі, напрями ефективізації: Монографія. - Вінниця: Вид-во «Розвиток», 2005. - 135 с.

Annotation. *In the article was examine the essence of term motivation. Different approaches to the interpretation of the term «motivational mechanism» was pursued.*

Key words: *Motivation, incentives, motivational mechanism.*

Розділ 5. Особливості розвитку туристичного та готельно-ресторанного бізнесу

УДК 330.15:332.122

О.В. Ареш'єва, д.е.н., професор,
О.О. Мазур, аспірант, ПВНЗ «Європейський університет»

ОЦІНКА РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВАМИ РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ

Оцінка ресурсів підприємствами рекреаційного комплексу виявляє обмеженість та потребу у збільшенні обсягів наявних ресурсів всіх досліджуваних підприємств рекреаційного комплексу.

Ключові слова: оцінка ресурсів, фінансові ресурси, матеріальні ресурси, трудові ресурси, рекреаційна послуга, рекреаційний комплекс.

Актуальність теми. Зміни економічної ситуації, недостатня прогнозованість ринку рекреаційних послуг, ринкова конкуренція є основними зовнішніми чинниками, що впливають на вартість підприємства, до внутрішніх чинників можна віднести галузеву специфіку діяльності підприємств галузі та використання наявних ресурсів, що обумовлює необхідність проведення оцінки ресурсів підприємствами рекреаційного комплексу, зокрема, фінансових, матеріальних та трудових. Методичний підхід до оцінки ресурсів підприємств рекреаційного комплексу представлено на рис.1.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для оцінки фінансових ресурсів підприємств рекреаційного комплексу доцільно використати метод фінансових коефіцієнтів, який дає змогу порівняти результати діяльності підприємств, різних за обсягами використовуваних ресурсів та іншими показниками. Саме тому, необхідно обчислити наступні групи показників: показники майнового стану, показники ліквідності підприємств, шляхом розрахунку коефіцієнтів поточної, швидкої та абсолютної ліквідності, показників фінансової незалежності та стійкості, а саме: коефіцієнт маневреності власного капіталу, коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт автономії, показники ділової активності та показники рентабельності, шляхом розрахунку рентабельності (збитковості) сукупного капіталу, рентабельності (збитковості) власного капіталу та рентабельності (збитковості) надання послуг. Фінансові результати діяльності підприємств: чиста виручка від реалізації послуг, собівартість наданих послуг, валовий прибуток від надання послуг, прибуток (збиток) від звичайної діяльності до

оподаткування, податок на прибуток та чистий прибуток (збиток) відповідно до яких проводились розрахунки.

Комплексний показник майнового стану розраховується шляхом середньоарифметичної по кожному з досліджуваних підприємств за наступною формулою:

$$K_{пМС} = \sqrt[3]{P_{вОБА} * P_{вНА} * P_{вДЗ}} \quad (1)$$

де, $K_{пМС}$ - комплексний показник майнового стану;

$P_{вОБА}$ - питома вага необоротних активів у загальному майні організації;

$P_{вНА}$ - питома вага оборотних активів у загальному майні організації;

$P_{вДЗ}$ - питома вага дебіторської заборгованості у загальному майні організації.

Комплексний показник ліквідності доцільно розраховувати за допомогою середньоарифметичної по кожному з досліджуваних підприємств за наступною формулою:

$$K_{пЛ} = \sqrt[3]{K_{ал} * K_{шл} * K_{пл}} \quad (2)$$

де, $K_{пЛ}$ - комплексний показник ліквідності підприємства;

$K_{ал}$ - коефіцієнт абсолютної ліквідності;

$K_{шл}$ - коефіцієнт швидкої ліквідності;

$K_{пл}$ - коефіцієнт поточної ліквідності.

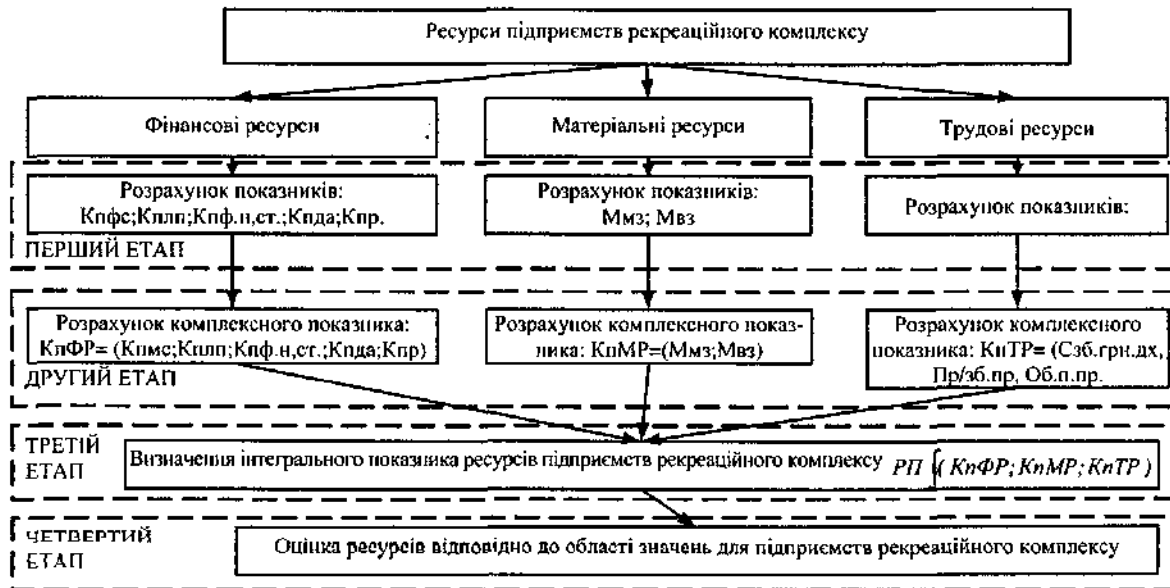

Рис.1. Методичний підхід до оцінки ресурсів підприємств рекреаційного комплексу

Фінансова незалежність та стійкість підприємств розраховується як комплексний показник шляхом використання середньоарифметичної по кожному з досліджуваних підприємств за наступною формулою:

$$K_{пФН} = \sqrt[3]{K_{мВК} * K_{Фс} * K_{Ав}} \quad (3)$$

де, $KнФН$ -комплексний показник фінансової незалежності;

$КмВК$ - коефіцієнт маневреності власного капіталу;

$КФс$ - коефіцієнт фінансової стійкості;

$КАв$ - коефіцієнт автономії.

Оскільки, в фінансовому аспекті, ділова активність підприємства проявляється в швидкості обороту його коштів, саме тому доцільно розрахувати наступні показники ділової активності підприємств галузі; оборотність дебіторської заборгованості, оборотність запасів, оборотність кредиторської заборгованості, оборотність власного та сукупного капіталів.

На основі показників розрахуємо комплексний показник ділової активності шляхом розрахунку середньоарифметичної по кожному з досліджуваних підприємств за наступною формулою:

$$КнДА = \sqrt[5]{Одз * Оз * Окз * Овк * Оск} \quad (4)$$

де, $КнДА$ - комплексний показник ділової активності;

$Одз$ - оборотність дебіторської заборгованості;

$Оз$ - оборотність запасів;

$Окз$ - оборотність кредиторської заборгованості;

$Овк$ - оборотність власного капіталу,

$Оск$ - оборотність сукупного капіталу.

Розрахунок комплексного показника рентабельності обчислюється середньоарифметичною по кожному з підприємств за наступною формулою:

$$КнР = \sqrt[3]{Рск * Рвк * Рпп} \quad (5)$$

де, $КнР$ - комплексний показник рентабельності;

$Рск$ - рентабельність сукупного капіталу;

$Рвк$ - рентабельність власного капіталу;

$Рпп$ - рентабельність надання послуги.

Для розрахунку фінансових ресурсів досліджуваних підприємств рекреаційної сфери пропонується наступний комплексний показник:

$$КнФР = КнМС + КнЛ + КнФН + КнДА + КнР \quad (6)$$

де, $КнФР$ - комплексний показник фінансових ресурсів;

$КнМС$ - комплексний показник майнового стану;

$КнЛ$ - комплексний показник ліквідності підприємства;

KnФН-комплексний показник фінансової незалежності;

KnДА - комплексний показник ділової активності;

KnР - комплексний показник рентабельності.

Оцінку матеріальних ресурсів проводимо шляхом визначення комплексного показника досліджуваних підприємств через розрахунок показників матеріаломісткості послуги, матеріаломісткість послуги з прямих матеріальних витрат (МЗ посл/ВП).

Визначимо матеріаломісткість послуги за наступною формулою:

$$ME = \frac{MЗ}{ВП} = \left(\frac{MЗ_{посл}}{ВП} \right) * \left(\frac{MЗ}{MЗ_{посл}} \right), \quad (7)$$

де, *ME* - матеріаломісткість послуги;

МЗ - матеріальні витрати на виробництво послуги;

ВП - вартість виробленої послуги;

МЗ_{посл} - прямі матеріальні витрати на виробництво послуги;

ME_{ос}, - матеріаломісткість з прямих матеріальних витрат (МЗ посл/ВП).

Матеріаловіддача визначається розподілом вартості виробленої послуги на суму матеріальних витрат $МВ = ВП / МЗ$.

В свою чергу, визначені показники формують комплексний показник матеріальних ресурсів, який розраховується середньоарифметичною по кожному підприємству за наступною формулою:

$$KnMP = \sqrt[2]{M_{мз} * M_{вз}} \quad (8)$$

де, *KnMP* - комплексний показник матеріальних ресурсів;

M_{мз} — матеріаломісткість загальна;

M_{вз} - матеріаловіддача загальна.

Серед решти ресурсів, що впливають вартість підприємства, особливе місце займають трудові ресурси, оскільки, саме наявність достатньої кількості якісних трудових ресурсів дозволить забезпечити зростання конкурентних переваг, а отже, і вартості підприємства, що обумовлює необхідність проведення їхньої оцінки.

Для проведення оцінки трудових ресурсів підприємств рекреаційного комплексу доцільно розрахувати показники рівня продуктивності праці, а саме: прибуток/збиток на 1 працівника (грн), об'єм послуг на 1 працівника (тис.грн), прибуток/ збиток на 1 грн. зарплати та кількість обслужених осіб на 1 працівника (чол.), вибір яких здійснено нами на основі теорії аналізу діяльності підприємств з урахуванням потреб в аналітичній оцінці.

Оскільки оцінку трудових ресурсів підприємств рекреаційного комплексу доцільно провести за допомогою розрахунку комплексного показника, отримані дані такої можливості не представляють, саме тому, доцільно застосувати методику кваліметричного моделювання метою якої є отримання збалансованої системи показників трудових ресурсів для подальшої оцінки.

На основі отриманих значень показників трудових ресурсів розрахуємо комплексний показник шляхом розрахунку середньоарифметичної по кожному з досліджуваних підприємств за наступною формулою:

$$K_{нТР} = \sqrt[5]{Cзб.грн.дох. * Пр.зб.пр. * Об.п.пр. * Пр.зб.грн.з.п. * К.о.ос.пр} \quad (9)$$

де, *Cзб.грн.дох.* - сума збитків на 1 грн. доходу;

Пр/зб.пр. - прибуток/ збиток на 1 працівника (грн);

Об.п.пр. - об'єм послуг на 1 працівника;

Пр/зб.грн.з.п. - прибуток/збиток на 1 грн. зарплати;

К.о.ос.пр. - кількість обслужених осіб на 1 працівника.

Отримані комплексні показники по кожному з ресурсів дозволяють провести оцінку ресурсів підприємств рекреаційного комплексу. Це доцільно проводити шляхом побудови інтегрального показника, який включає в себе комплексні показники фінансових, трудових та матеріальних ресурсів та має наступний вигляд:

$$P_{нРк} = \frac{K_{нФР} + K_{нМР} + K_{нТР}}{100}, \quad (10)$$

де, *P_{нРк}* - інтегральний показник ресурсів n-го підприємства рекреаційного комплексу;

K_{нФР} - комплексний показник фінансових ресурсів;

K_{нМР} - комплексний показник матеріальних ресурсів;

K_{нТР} - комплексний показник трудових ресурсів.

Висновок. Зазвичай, оцінка ресурсів підприємствами рекреаційного комплексу виявляє обмеженість та потребу у збільшенні обсягів наявних ресурсів всіх досліджуваних підприємств рекреаційного комплексу, що потребує визначення впливу чинників на вартість підприємств рекреаційного комплексу.

Список використаних джерел

1. Бойчик І.М. Економіка підприємства: Навчальний посібник. - Вид. 2-ге, доповн. і пере- робл. - К.: Атіка, 2007. - 528 с.

2. Дєєва Н.М., Дедіков О.І. Фінансовий аналіз. Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 328 с.
3. Кармазін В.А., Савицька О.М. Економічний аналіз: Практикум. - К.: Знання, 2007. - 255 с.
4. Подольська В.О., Яріш О.В. Фінансовий аналіз: навч. посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2007. - 488 с.
5. Фінанси підприємств: Підручник / А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін.; Кер. кол. авт. і навч. ред. .проф. А.М. Поддєрьогін. - 7-ме вид., без змін. - К.: КНЕУ, 2008. - 552 с.

Annotation. *The estimation of resources finds out the enterprises of recreational complex narrow-mindedness and requirement in the increase of volumes of present resources of all investigated enterprises of recreational complex.*

Key words: *estimation of resources, financial resources, financial resources, labour resources, recreational favour, recreational complex.*

УДК 359.09

І.Г. Смирнов, *д. геогр. н., професор,*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК «КАМ'ЯНЕЦЬ» ЯК ТУРИСТИЧНЕ ДИВО УКРАЇНИ: ЛОГІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Розкрито логістичні, тобто торговельно-складські та митно-транспортні функції середньовічного міста-фортеці Кам'яця-Подільського - одного з туристичних чудес України.

Ключові слова: *торговельно-складські функції, митно-транспортні функції, транспортна інфраструктура міста за часів Середньовіччя.*

Постановка наукової проблеми. При характеристиці туристичних чудес України звичайно недостатньо уваги приділяється транспортно-логістичним аспектам їхнього розвитку та функціонування. Це особливо відноситься до одного з найбільш цікавих, на наш погляд, туристичних чудес України - заповідника «Кам'янець», де майже вся увага концентрується на Кам'янецькому замку. Між тим, замок - лише один з складових елементів складної системи комплексу середньовічних оборонних споруд міста, метою яких був захист найбільшого адміністративного, релігійного, господарського,

2. Дєєва Н.М., Дедіков О.І. Фінансовий аналіз. Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 328 с.
3. Кармазін В.А., Савицька О.М. Економічний аналіз: Практикум. - К.: Знання, 2007. - 255 с.
4. Подольська В.О., Яріш О.В. Фінансовий аналіз: навч. посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2007. - 488 с.
5. Фінанси підприємств: Підручник / А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін.; Кер. кол. авт. і навч. ред. .проф. А.М. Поддєрьогін. - 7-ме вид., без змін. - К.: КНЕУ, 2008. - 552 с.

Annotation. *The estimation of resources finds out the enterprises of recreational complex narrow-mindedness and requirement in the increase of volumes of present resources of all investigated enterprises of recreational complex.*

Key words: *estimation of resources, financial resources, financial resources, labour resources, recreational favour, recreational complex.*

УДК 359.09

І.Г. Смирнов, *д. геогр. н., професор,*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК «КАМ'ЯНЕЦЬ» ЯК ТУРИСТИЧНЕ ДИВО УКРАЇНИ: ЛОГІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Розкрито логістичні, тобто торговельно-складські та митно-транспортні функції середньовічного міста-фортеці Кам'яця-Подільського - одного з туристичних чудес України.

Ключові слова: *торговельно-складські функції, митно-транспортні функції, транспортна інфраструктура міста за часів Середньовіччя.*

Постановка наукової проблеми. При характеристиці туристичних чудес України звичайно недостатньо уваги приділяється транспортно-логістичним аспектам їхнього розвитку та функціонування. Це особливо відноситься до одного з найбільш цікавих, на наш погляд, туристичних чудес України - заповідника «Кам'янець», де майже вся увага концентрується на Кам'янецькому замку. Між тим, замок - лише один з складових елементів складної системи комплексу середньовічних оборонних споруд міста, метою яких був захист найбільшого адміністративного, релігійного, господарського,

торговельно-складського та транспортного центру Поділля протягом ХУ-ХУІІ ст. від нападників, передусім турецько-татарських військ. **Літературні джерела та публікації** з теми статті охоплюють як історико-туристичні джерела [1; 2; 3; 7], так і логістичні публікації [4], зокрема праці автора з логістики туризму [5; 6]. **Метою статті** є висвітлення розвитку як торгівельної та транспортної логістики в Україні в історичному аспекті (на прикладі середньовічного міста-фортеці Кам'янця-Подільського), так і дослідження логістичного аспекту туристичних чудес України - в межах новітнього науково-практичного напрямку, що нині формується, - логістики туризму.

Виклад основного матеріалу. Про заповідник «Кам'янець» з його унікальним комплексом величних та грізних споруд середньовічного європейського міста-фортеці з ХУ-ХУІІІ ст. написано чимало в українських та закордонних (особливо польських, вірменських та турецьких) джерелах. Це пов'язане, зокрема, з включенням Кам'янця-Подільського до списку «Семи чудес України», складеного в 2007 р. [5, 382]. Однак при цьому недостатньо уваги приділено транспортним, торгівельно-складським та митним функціям цього на ті часи найбільшого оборонного, міського, господарського та релігійного осередку Поділля. В сучасній термінології транспортні, торгівельно-складські та митні функції об'єднуються поняттям «логістичні функції» (або логістичний аспект). Початки створення на місці сучасного Кам'янця стародавнього міського осередка сягають, за деякими даними, ще часів Давнього Риму. Недарма на карті давньогрецького географа Птолемея в районі сучасного Поділля було позначене давньоримське місто Клепідава. Кам'янець ще раз з'являється у давньоримських джерелах, вже як Петридава (Подільська «Петра»?) - «місто-камень на воді», на цей раз з точною вказівкою не тільки місце знаходження міста, але й часу заснування - 100 рік н.е. Саме тоді на початку ІІ ст. імператор Марк Траян захопив Гето-Дакію (територію сучасної Румунії), отримавши контроль і над Подністров'ям. Римські легіони розташувалися біля Кам'янця, а на острові розміщувалася канаба - поселення, де мешкали родини воїнів, торговці та ремісники. Як відомо, літопис приписує будівництво кам'яної фортеці в Кам'янці литовським князям-братам Коріатовичам (небожам Великого князя Ольгерда), які після перемоги під Синіми водами успадкували Поділля. Згідно легенди литовський князь на ловах погнався за оленем, загнав його на острів, зусебіч оточений проваллям, і тут вирішив закласти фортецю. Однак, давньоруська фортеця і багатолюдний посад при ній на час приходу Коріатовичів мусили вже існувати, або вже за декілька років після документальної згадки про будову князми Коріатовичами нової фортеці (у 1374 р.), місту Кам'янцю було надане

магдебурське право. В 1434 р. Поділля було загарбане Польським королівством і Кам'янець до 1793 р. став центром воєводства і ключовим пунктом оборони Речі Посполитої на її неспокійних південно-східних кордонах. Історики підраховали, що Поділля й Кам'янець у XV ст. 28 разів піддавалися нападу турецьких і татарських військ, у XVI ст. - 18 разів, у першій половині XVII ст. - 5 разів [3,169].

Але одночасно це був «золотий вік» Кам'янця-Подільського, який не тільки хоробро боронився від ворогів (за довгу середньовічну історію міста тільки тричі су-противникові вдалося його захопити: у 1393 р. - литовському князю Вітовту, який відібрав Кам'янець у Коріатовичів; у 1430 р. - полякам братам Бучацьким; у 1672 р. - туркам на чолі з султаном Мехмедом IV; значно довшим є список тих, хто так і не зміг оволодіти містом), але й зростав як європейське місто, що змагалося в красі з Києвом та Львовом, займаючи чільне місце в східній торгівлі. В Стамбулі, Карсі, Криму кам'янецькі купці-вірмени закупляли килими, оксамит, шовк, зброю, вина, дорогі пахощі, прянощі - все те, що складало комфорт тодішнього побуту. Товар переправлявся транзитом через Молдову до Хотина, а далі - галерами по річках Дністер та Смотрич безпосередньо доставлявся у Кам'янець-Подільський. Отже, Кам'янець тоді був значним річковим портом, мав пристань, на якій галери прив'язували до кнехтів - кам'яних стовпів у вигляді грибу і розвантажували. Підводи з товарами заїжджали до широкого тунелю (галереї), що простягався вздовж східного боку Старого міста. Звідти коридорами товари розвозилися до льохів-сховищ, власниками яких були кам'янецькі купці. Підземний Кам'янець не поступався розмірами надземному, тільки був більш утаємниченим. У дво-, триповерхових сховищах зберігалися предмети східної розкоші, вино, паливо, зброя. Тут навіть були свої крамниці - «темні склепи» (якієр польською - магазин, крамниця, а п'агуп - склад). Пізніше ця підземна галерея була засипана землею та сміттям, нині про неї немає й згадки. Однак у місті її досі живуть легенди про численні скарби, що надійно приховані під ним (які в Петрі, що в Йорданії). Понад 350 років (з 1434 до 1793, коли Поділля в результаті Другого поділу Польщі відійшло до Росії) Кам'янець успішно функціонував не тільки як найважливіший та найпотужніший оборонний осередок на південно-східному кордоні Речі Посполитої (про що досить детально викладене в літературі), але й як адміністративний центр Подільського воєводства та найбільший господарський торговельно-складський, транспортний та митний осередок краю (про що в літературних джерелах згадується значно рідше). Відповідно, місто не тільки імпортувало значні обсяги різноманітних товарів (про що було вище), але й виробляло

та «експортувало» (тобто відправляло на вивіз). Про високий рівень розвитку різноманітних ремесел в середньовічному Кам'янці свідчать хоча б назви вулиць (Ремісничка, Ковальська) оборонних башт (Гончарна, Кравецька, Різницька - їх збудували та підтримували в належному стані за кошти цих кам'янецьких ремісничих цехів) тощо. Що стосується торговельно-складського сектору господарства середньовічного Кам'янця, то він повністю контролювався вірменами. Вони були християнами, а в XVII ст. навіть увійшли до унії з римсько-католицькою церквою, тому вірменам дозволялося жити і торгувати в Кам'янці (а, наприклад, українцям православної віри це заборонялося з 1699 р.). Вірмени контролювали, зокрема, східну торгівлю, тобто з турецькими купцями. Для цього їм не завжди треба було їхати до Стамбулу, оскільки турецькі володіння починалися поруч - у Хотині (перейшов під контроль Росії у 1812 р.). Поговорюють, що з Кам'янця в Хотин (під Дністром) був прокладений підземний хід завдовжки 20 км, яким користувалися контрабандисти, таємні агенти і військові. В кінці XVI ст. Кам'янець став закритим містом, за мури якого не допускалися ані торгові каравани, ані подорожні. Пов'язане це було із зведенням Руської і Польської брам - оборонно-гідротехнічних систем, у спорудженні яких запроваджувалися найновіші технології того часу. Тому змінилася і «логістика» східної торгівлі: для купців-іноземців на правому березі р. Смотрич збудували караван-сарай (комори для зберігання товарів) з досконалою на той час інфраструктурою: колодязем, стайнею та голубиною поштою. Окремої згадки заслуговують мости Кам'янця: Замковий, Старий міст біля Ковалів, Новопланівський та «Стрімка Лань».

Висновки. Одне з семи «Туристичних чудес України» - історико-архітектурний заповідник «Кам'янець-на-Поділлі» протягом століть розвивався як найбільший оборонний, господарський, торговельний та транспортний осередок Поділля. Понад 300 років це був центр Подільського воєводства Речі Посполитої (XV-XVIII ст.), понад 120 років - центр Подільської губернії Російської імперії (1793-1917 рр.), майже півроку - тимчасова «столиця» Директорії Української Народної Республіки (друга половина 1919 р.), майже 20 років - обласний центр УРСР (1920-1937 рр.). Особливо цікавим та змістовним з туристичного погляду в розвитку Кам'янця-Подільського були часи середньовіччя, коли місто і сформувалося як місто-фортеця з цілісним комплексом військово-оборонних та житлово-торговельних споруд. Середньовічний Кам'янець мав розвинуту торговельну транспортну та митну інфраструктуру, що включала бруковані дороги, в'їзні брами (де містилися митні комори), річковий порт тощо. Кам'янець вирізнявся особливим розвитком «східної» торгівлі, яку здійснювали вірменські купці,

які створили в місті власний торгівельно-складський та житловий квартал навколо Вірменського ринку. Караван-сарай на в'їзді до міста, річковий торгівельний порт, підземні торгівельні галереї та складські приміщення, три великих міських ринки (крім Вірменського, це Польський та Руський ринки), торгівельно-складські будівлі тощо - все це говорить про надзвичайно високий рівень розвитку, який отримали в середньовічному Кам'янці не тільки військово-оборонні, але й торгівельно-складські та транспортно-митні функції, які в сучасній термінології позначаються поняттям «логістичні функції». Слід зазначити, що господарський, транспортний, архітектурний розвиток міста не припинявся і в XIX - на початку XX ст. Як губернський центр Російської імперії, Кам'янець тоді не поступався сусідньому провінційному центру Австро-Угорщини - Чернівцям (на жаль, нині таке порівняння не на користь Кам'янця). Визначальними ознаками Кам'янця тоді були такі споруди Старого міста, як бувший Кармелітський костюл (пізніше - Собор Ікони Казанської Божої Матері), Вірменський та особливо Польський ринок, забудовані 3-4-х поверховими будинками в стилі барокко та ренесансу, нарешті, капітальні кам'яні трьох-чотирьохповерхові будинки, зведені на стрімких схилах Старого міста в особливий спосіб - з фасаду вони мали 3-4 поверхи, а з внутрішнього двору - один-два поверхи. Сходів між поверхами в таких будинках не було, оскільки до першого поверху вела окрема стежка, а верхні поверхи мали вихід безпосередньо у внутрішній двір, заможений кам'яними плитами. Спосіб будівництва таких домів був запозичений кам'янецькими будівничими від оборонних башт, наприклад Різницької, яка з боку кручі була трьохярусною, а з боку міста - двохярусною. На жаль, жодної з цих ознак нині немає: Кармелітський костюл був повністю знищений в 1930-ті роки (нині на його місці - пустка); Польський ринок, як і білостінні багатоповерхівки на кручах стали жертвами німецьких бомбардувань в 1941 р. Можна зазначити, що Кам'янець-Подільський є мабуть, єдиним містом України історичний центр якого так і не було відновлено після Другої Світової війни. На додаток Кам'янець був «репресований» Радянською владою в 1930-х роках: позбавлений статусу обласного центру та «розжалуваний» до рівня райцентру (мабуть місту пригадали часи Гетьманату, коли в Кам'янці був створений Український університет, та Дирекції, коли Кам'янець півроку перебував у статусі тимчасової столиці України). Усе вищевикладене, на нашу думку, дає підстави до висунення Кам'янця-Подільського в претенденти на присвоєння йому звання «місто-герой України».

Список використаних джерел

1. Будзей О.В. Вулицями Кам'янця-Подільського / Серія «Історичні місця України / О.Будзей. - Львів: Світ, 2005. - 272 с.
2. Вінюкова-Волкова В. Легенди старого Кам'янця / В. Вінюкова-Волкова. - Кам'янець- Подільський: ПП «Медобори-2006», 2009. -48 с.
3. Рутинський М. Замковий туризм в Україні: Навч. пос. / М. Рутинський. - Київ: ЦУЛ, 2007. -432 с.
4. Смирнов І.Г. Логістика туризму: Навч. пос. /І. Смирнов. - К.: Знання, 2009. - 444 с.
5. Смирнов І.Г. Стратегічний логістичний менеджмент в контексті сталого розвитку туризму в Україні /І. Смирнов // Краєзнавство та музейна справа в Україні: Наук.зб. «Велика Волинь». - 2010. - Вин. 14. - С. 164-179. '

Annotation. *Represented logistical (commercial, warehouse, transport, customs) functions of medieval city of Kamianets-Podilski - one of touristic wonders of Ukraine. The article brings its part to interpretation of development of transport and commercial logistics in Ukraine in historical aspect (on the example of medieval city - fortress of Kamianets), as well as to research of logistical aspects of Ukraine touristic wanders - in travel logistics contents which is one of the newest scientific and practical directions.*

Key words: *trade end ware-house functions, customs end transport functions, transport infrastructure of city in the days of dark Ages.*

УДК 658:631.11(477.85)

С.І. Белей, к. е.н., доцент,

Подільський державний аграрно-технічний університет, м. Кам'янець-одільський

ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ БУКОВИНИ

Сільську територію необхідно розглядати як системне явище, яке крім території включає все те, що на ній у тій чи іншій формі функціонує або є її складовою. Тому сільська територія це багатофункціональна система відносин і зв'язків, що забезпечують її життєдіяльність та проявляються в економічному, фінансово-матеріальному стані різних організаційно-правових структур, що в її межах функціонують, суспільства й держави.

Список використаних джерел

1. Будзей О.В. Вулицями Кам'янця-Подільського / Серія «Історичні місця України / О.Будзей. - Львів: Світ, 2005. - 272 с.
2. Вінюкова-Волкова В. Легенди старого Кам'янця / В. Вінюкова-Волкова. - Кам'янець- Подільський: ПП «Медобори-2006», 2009. -48 с.
3. Рутинський М. Замковий туризм в Україні: Навч. пос. / М. Рутинський. - Київ: ЦУЛ, 2007. -432 с.
4. Смирнов І.Г. Логістика туризму: Навч. пос. /І. Смирнов. - К.: Знання, 2009. - 444 с.
5. Смирнов І.Г. Стратегічний логістичний менеджмент в контексті сталого розвитку туризму в Україні /І. Смирнов // Краєзнавство та музейна справа в Україні: Наук.зб. «Велика Волинь». - 2010. - Вин. 14. - С. 164-179. '

Annotation. *Represented logistical (commercial, warehouse, transport, customs) functions of medieval city of Kamianets-Podilski - one of touristic wonders of Ukraine. The article brings its part to interpretation of development of transport and commercial logistics in Ukraine in historical aspect (on the example of medieval city - fortress of Kamianets), as well as to research of logistical aspects of Ukraine touristic wanders - in travel logistics contents which is one of the newest scientific and practical directions.*

Key words: *trade end ware-house functions, customs end transport functions, transport infrastructure of city in the days of dark Ages.*

УДК 658:631.11(477.85)

С.І. Белей, к. е.н., доцент,

Подільський державний аграрно-технічний університет, м. Кам'янець-одільський

ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ БУКОВИНИ

Сільську територію необхідно розглядати як системне явище, яке крім території включає все те, що на ній у тій чи іншій формі функціонує або є її складовою. Тому сільська територія це багатофункціональна система відносин і зв'язків, що забезпечують її життєдіяльність та проявляються в економічному, фінансово-матеріальному стані різних організаційно-правових структур, що в її межах функціонують, суспільства й держави.

Ключові слова: *сільська територія, природно-ресурсний потенціал, аграрне підприємство, розвиток сільського господарства, виробництво, рослинництво, тваринництво.*

Постановка проблеми. Загальний стан сільських територій Буковини незадовільний, а його складові, які мають служити базою розвитку, втрачають свій потенціал, оскільки без належної уваги залишаються проблеми використання природно-ресурсного потенціалу сільських територій. У зв'язку з цим нагальною потребою стає раціональне використання обмежених ресурсів, сукупністю яких створюється і оцінюється ресурсний потенціал сільських територій, удосконалення економічного механізму його ефективного використання, наукове обґрунтування та побудова механізмів відповідальності за результати роботи з поширенням передового досвіду. Реалізація зазначеного зачіпає основи господарської діяльності й виступає важливим засобом забезпечення ефективності соціально-економічних перетворень і потребує від сучасної науки та практики принципово нових підходів до визначення ролі і місця природно-ресурсного потенціалу як вихідного пункту й рушійної сили сільських територій. У зв'язку із цим є необхідність дослідження передумов розвитку сільських територій Буковини.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідженню проблеми розвитку сільських територій присвятили свої праці Б. Данилишин, О. Білорус, Л. Корсак, Ю. Мацейко, М. Малік, Л. Мельник, О. Онищенко, Д. Шиян, О. Шубравська, В. Юрчишин та інші. Проте, переважна більшість економічних та організаційних проблем розвитку сільських територій що пов'язані з урахуванням специфічних регіональних умов залишається відкритою.

Мета роботи. Оцінка передумов розвитку сільських територій передбачає дослідження сучасного стану та тенденцій розвитку природно-ресурсного потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Складовою сучасної аграрної політики є політика розвитку сільських територій, оскільки розв'язання проблем села можна забезпечити, виходячи з пріоритетності розвитку сільських територій. Сільську територію необхідно розглядати як системне явище, яке крім території включає все те, що на ній у тій чи іншій формі функціонує або є її складовою. Тому сільська територія це багатофункціональна система відносин і зв'язків, що забезпечують її життєдіяльність та проявляються в економічному, фінансово-матеріальному стані різних організаційно-правових структур, що в її межах функціонують, суспільства й держави. Вона являє собою складну систему, що, з одного боку, припускає множинність цілей свого

функціонування, а з іншого - взаємозв'язок між ними, зумовлений бажанням досягнення кінцевих результатів через ефективне управління основними функціональними складниками своєї діяльності й забезпечення їх синергетичної взаємодії. В основі сільської території конкретна система рівнів зовнішніх і внутрішніх зв'язків. Зовнішній рівень - це відносини між сільською територією і регіоном, державою, суспільством (макрорівень), а також між сільськими територіями, (мікрорівень). Внутрішній рівень представлений відносинами між підприємствами різних організаційно-правових форм які функціонують в межах даної території та домогосподарствами на цій території. У наведених визначеннях та багаторівневих відносинах, що становлять основи для формування сутності сільської території, відображається зростаюча складність та динамічність середовища, його залежність від економічного укладу суспільства, ускладнень міжгалузевих взаємозв'язків та узгоджень між складниками виробництва.

Вирішальну роль у розвитку сільських територій відіграє їх ресурсний потенціал. Економічну категорію «потенціал» як об'єкт наукового пізнання, цілеспрямованого формування і ефективного використання в широкому науковому вжитку почали використовувати в кінці 70-х - на початку 80-х років XX ст. Терміни «потенціал», «потенційний» свідчать про наявність прихованих, ще не виявлених можливостей. Потенціал являє собою узагальнену, збірну характеристику ресурсів, прив'язану до місця і часу.

Природно-ресурсний потенціал виступає джерелом та засобом розвитку сільських територій, який може бути задіяним певного мірою в процесі їх функціонування. Зміст потенціалу становлять три основні складові - соціальну, технологічну і природну. Соціальна - характеризує специфічні відносини, які знаходять своє відображення у процесах, що забезпечують життєдіяльність сільського населення. Технологічна - відображає ступінь залучення у виробництво матеріально-технічних й нематеріальних ресурсів. Природна - визначається наявними природними ресурсами та сприятливими для ведення сільськогосподарського виробництва кліматичними умовами. Універсальним природним ресурсом є земельні ресурси, які за чинним законодавством визначаються як сукупний природний ресурс поверхні суші - просторовий базис розселення і господарської діяльності, основний засіб виробництва в сільському та лісовому господарстві [1].

Правильне й ефективне використання будь-якого засобу виробництва передбачає детальне знання його властивостей. Визначення поняття землі базується на її характеристиках як засобу і предмету праці, як знаряддя виробництва і водночас як

найважливішої продуктивної сили. Воно цілком залежить від певної функції землі в процесі праці і змінюється зі зміною того місця, яке вона займає в ньому. За класифікацією ФАО ООН, основними функціями землі є виробнича, біотично-екологічна, кліматорегулююча, гідрологічна, зберігаюча (акумуляуюча), природоохоронна і асиміляційна, функція життєвого простору, архівна або спадкоємна та поєднувальна (просторова). Земля є активним елементом виробництва і місцем розташування, територіальною операційною базою. Земельні ресурси приносять як безперервний прямий річний прибуток (сільськогосподарські угіддя, землі в межах населених пунктів тощо), так і безперервний непрямий прибуток (землі природоохоронного призначення). Надра земель сільських територій можуть містити місцеві корисні копалини - пісок, вапно, камінь, глину, торф, джерела мінеральних та столових вод тощо і генерувати прибуток протягом певного часу. Землекористування включає комплексне використання природних факторів (світло, повітря, вода, тепло), які потрібні для нормального розвитку рослин. Інтенсифікація землеробства передбачає необхідність чергування сільськогосподарських культур і комбінування галузей, у той час як інші засоби виробництва активно сприяють процесу поділу праці.

Таким чином, залежно від призначення, землі як природному ресурсу притаманна значна кількість різноманітних функцій, основними з яких є продовольча, що полягає у вирощуванні сільськогосподарських культур і задоволенні потреб населення в продуктах харчування, а також забезпечення екологічного балансу і збереження біорозмаїття.

Земельний фонд Чернівецької області становить 809,6 тис.га земель різного функціонального призначення, якісного стану і правового статусу. Сільськогосподарські угіддя займають 482,9 тис. га (59,6%). Площа сільськогосподарських угідь, що припадає на одного жителя села, майже в три рази нижча (0,89 га) порівняно із середнім показником в Україні (2,60 га). Ще гірше забезпечення найбільш продуктивними - орними землями. Якщо в середньому в країні на одного сільського жителя припадає 2,04 га ріллі, то на Буковині - лише 0,62 га, тобто в 3,3 рази менше (табл.1).

Таблиця 1

Забезпеченість землями сільськогосподарського призначення на 31.12.2009 р.

Регіон, область	Припадає на одного жителя, га		Припадає на одного сільського жителя, га		Розораність, %
	сільськогосподарських угідь	ріллі	сільськогосподарських угідь	ріллі	
Україна	0,87	0,68	2,6	2,04	60,4
Карпатський регіон	0,44	0,28	0,89	0,56	30,6
Чернівецька область	0,52	0,37	0,89	0,62	41,9

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики у Чернівецькій області

Така ситуація із землезабезпеченістю в Карпатському регіоні склалася історично. В її основі, крім великої питомої ваги в територіях лісів (рис.1) і гір, була також традиційною багатодітність сільських родин, що ще більше загострює проблему землі.

Одним із показників використання сільськогосподарських угідь є рівень їх розораності. Він хоч і має тенденцію до зниження, але залишається дуже високим і складав в Україні в 2009 р. 77,6 % для порівняння: США - 43,5 %; Великобританія - 34,5; Франція - 60,6; Німеччина - 68,2; Польща - 76,5; Австралія - 10,2; Канада - 61,9; Росія - 60,6 %). Отже, за рівнем розораності сільськогосподарських угідь Україна випереджає найбільш розвинені країни світу.

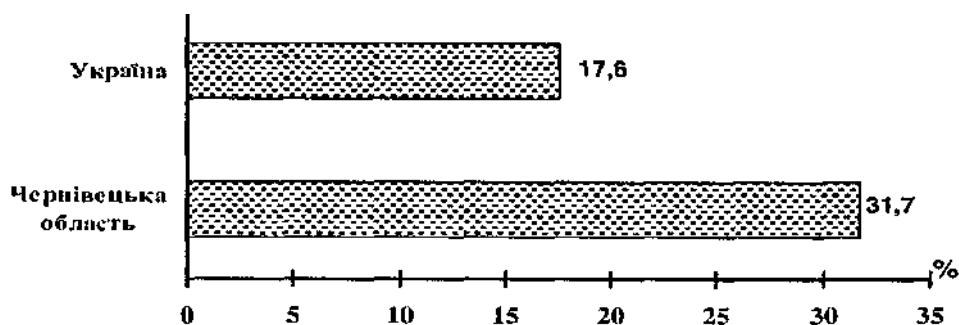

Рис. 1. Лісистість станом на 31.12.2009 р.

Джерело: складено автором за даними Головного управління статистики у Чернівецькій області

Враховуючи той факт, що найважливішим засобом виробництва сільськогосподарської продукції є земля, закономірно, що структури сільськогосподарських угідь та посівних площ сільськогосподарських культур відображають специфіку регіональної системи землеробства. Відповідно до природних умов Чернівецької області була сформована система ведення сільського господарства. Аграрне виробництво в досліджуваному регіоні має багатогалузевий характер, яке займає важливе місце у формуванні загального економіко-виробничого потенціалу області. Зокрема, питома вага сільського господарства у загальному обсязі валової доданої вартості області у 2007 р. становила 17,7 %, причому це навіть більше, ніж частка промисловості - 14,3%.

Важливою передумовою розвитку є те, що орна земля використовується досить інтенсивно: під урожай 2009 р. було відведено 291,9 тис. га, з них в агропідприємствах - 119,9 тис. га (41,1% від загальної площі), у господарствах населення - 172 тис. га (58,9%) (табл. 2). Порівняно з 2008 р. посівна площа під сільськогосподарськими культурами зросла в сільгосппідприємствах на 9,4%, у господарствах населення, навпаки, зменшилась на 1,7%.

Таблиця 2

Динаміка посівної площі за категоріями господарств, тис. га

Роки	Всі категорії господарств	У тому числі	
		агроформування	господарства населення
1990	347,2	298,1	49,1
1995	336,6	244,6	92,0
2000	314,2	198,9	115,3
2005	284,6	121,0	163,6
2007	259,9	91,9	168,0
2008	284,60	109,6	175,0
2009	291,9	119,9	172,0

Джерело: складено автором на основі даних Головного управління статистики у Чернівецькій області

Однак порівняно з 1990р. загальна посівна площа - зменшилась на 16% або на 55,3 тис. га. У структурі посівних площ 2009 р. порівняно з 1990 р. збільшилась частка зернових з 38% до 44%, картоплі та овоче-баштанних - з 9%до 18%, технічних культур - з 11% до 14%, тоді як питома вага кормових культур, навпаки, зменшилась з 42% до 23%. Кормових культур посіяно 68,1 тис.га або на 7,7% менше минулорічного. Руйнування кормовиробництва підриває базу тваринництва, адже одних природних кормових угідь недостатньо. Про ефективність використання земельних ресурсів свідчить урожайність сільськогосподарських культур (табл. 3).

Процес взаємодії людини і природи відбувається через працю, через працю відбувається взаємообмін між суспільством і природою. Аграрна сфера нині має значний потенціал трудових ресурсів. Упродовж 2009р. на підприємствах сільського господарства працювало 5,4 тис. осіб (3,8% від загальної кількості працівників, зайнятих в економіці області), що на 19,8% менше, ніж у 2008 р. та на 35,7% - ніж у 2007 р. Погіршення фінансово-економічної ситуації, яке розпочалося наприкінці 2008р., відповідним чином позначилося як на рівні оплати праці, так і використанні робочої сили. У 2009 р. порівняно з попереднім роком обсяги вимушеної неповної зайнятості зросли у 4,7 раза. Серед найбільш поширених втрат робочого часу на підприємствах цього виду діяльності були неявки у зв'язку з переводом на скорочений робочий день. В середньому на одного штатного працівника за 2009р. вони становили 54 години, що в

3,4 раза більше, ніж у 2008 р. В той же час з'явилися відпустки з ініціативи адміністрації, які в розрахунку на одну людину становили 16 годин. Коефіцієнт використання фонду робочого часу за 2009 р. становив 78,6% (за 2008р - 79,8%). Працівники аграрних підприємств області впродовж останніх років залишаються найменш оплачуваними. Так, за 2009 р. середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника, сільського господарства становила 962 грн., що на 14,8% більше, ніж у 2008 р., але на 36,8% нижче від середньої по економіці.

Таблиця 3

**Урожайність основних сільськогосподарських культур України та областей
Карпатського економічного району у 2009 р.**

центнерів з одного гектару

	Зернові культури	Пшениця (озима та яра)	Куку- рудза	Соня- шник	Карто- пля	Овочі	Плоди і ягоди
Україна	29,8	30,9	50,2	15,2	139	183	70,7
<i>області</i>							
Закарпатська	36,3	29,2	46,7	12,4	169	186	75,5
Івано-Франківська	32,5	30,0	50,0	17,4	136	129	42,2
Львівська	30,5	31,3	53,8	10,5	158	183	70,0
Чернівецька	38,2	34,6	47,5	14,7	161	181	72,8

Джерело: складено автором на основі даних Головного управління статистики у Чернівецькій області

Про ефективність використання природно-ресурсного потенціалу свідчать результати фінансово-господарської діяльності підприємств. Однак 2009 р. завершено зі збитками. Зокрема, від реалізації сільськогосподарської продукції отримано 6,1 млн. грн. збитку, рівень рентабельності склав - 1,1% проти 18,5% у 2008 р. На відміну від попереднього року, тваринники області зазнали у 2009 р. збитків на суму 7,5 млн.грн., рівень рентабельності виробництва склав - 2,9% проти 15,7% у 2008 р. У тваринництві прибутки отримані лише у галузі свинарства та птахівництва. Від реалізації свинини агропідприємства області отримали у 2009 р. 1,2 млн. грн. прибутку, рентабельність виробництва становила 1,5%, хоча у 2008р. воно було більш прибутковим з рівнем рентабельності 11,9%. Виробництво яєць також було у 2009 р. ефективним (рентабельність - 6,9%) і принесло 5 млн. грн. чистого прибутку, однак це набагато менше, ніж у 2008р., коли було отримано майже 18 млн.грн. доходу при рентабельності 35,3%. Молочне скотарство теж зазнало збитків у 2009р. на 1,2 млн.грн. з рівнем рентабельності -4,0%, тоді як у 2008р. воно було економічно вигідним і принесло майже 4 млн.грн. чистого прибутку (рентабельність - 15,6%). Збитковим в області залишилось виробництво яловичини, баранини, м'яса птиці та вовни. У рослинницькій

галузі рівень рентабельності зменшився на 22,6 в.п. і становив 0,5%. Одержано прибутки від реалізації соняшнику, ріпаку, картоплі та овочів, тоді як виробництво зернових культур, незважаючи на досить непоганий урожай, виявилось збитковим - рентабельність становила -2,9% проти 10,3% у 2008р. Як і в попередньому році, неефективним також було виробництво плодоягідної продукції: рівень рентабельності становив -20,4%.

Певне покращення більшості показників ефективності виробництва в сільськогосподарських підприємствах протягом 2000-2009 рр. свідчить про існування позитивних зрушень як в економічних умовах їх функціонування, так і в реалізації потенційних можливостей адаптації до вимог ринкової економіки. Разом з тим, ці тенденції не можна вважати тривкими, стабільними, оскільки поряд з позитивними досить істотними є негативні тенденції, які можуть спричинити зниження ефективності в майбутньому. Зокрема: практично щорічне виникнення кризових явищ на ринках окремих видів продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції; нестабільність цін на більшість видів продукції рослинництва і тваринництва; неефективність антимонопольного регулювання на аграрному ринку. Як наслідок - складною залишається соціально-економічна ситуація на селі. Має місце значне безробіття, найнижча середньомісячна заробітна плата, яка становить 63,2% середньої заробітної плати працівників, зайнятих у народному господарстві, практично припинене фінансування розвитку соціальної інфраструктури сільських територій, багато сіл деградує і в них не відбувається самовідтворення населення. Отже, проблема комплексного розвитку села залишається складною і такою, що має стабільну тенденцію до подальшого погіршення.

Висновки з проведеного дослідження. За результатами проведених досліджень встановлено, що розвиток сільських територій безпосередньо пов'язаний з рівнем ефективності функціонування підприємств, які розташовані в сільській місцевості.

Список використаних джерел

1. Закон України від 19 червня 2003 р. №962- IV «Про охорону земель»: [Електронний ресурс]. -Режим доступу: <http://zakonl.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=962-15>
2. Статистичний щорічник Чернівецької області за 1990 рік / За ред. В.М. Камінської; Держ. ком. статистики, Чернівецьке обласне управління статистики. - Чернівці, 1991. - 301 с.

3. Статистичний щорічник Чернівецької області за 1995 рік / За ред. В.М. Камінської; Держ. ком. статистики, Чернівецьке обласне управління статистики. - Чернівці, 1996. - 335 с.
4. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2000 рік / За ред. В.М. Камінської; Держ. ком. статистики, Чернівецьке обласне управління статистики. - Чернівці, 2001. - 381 с.
5. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2009 рік / За ред. А.В. Ротаря; Держ. ком. статистики, Чернівецьке обласне управління статистики. - Чернівці, 2010. - 527 с.

Annotation. *Rural Areas should be viewed as a systemic phenomenon, which also includes all the territory that in some form or function is its integral. Because rural areas is a multifunctional System of relations and connections to ensure her life and manifests itself in the économie, financial and material status of various organizational and legal structures that operate within its limits, the public and State.*

Key words: *rural, natural resource potential, agricultural enterprises, development of agriculture, manufacturing, plant, animal*

УДК 911.3

І.І. Ковтуник, к.геогр.н., старший викладач,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ОРГАНІЗАЦІЮ

На основі системи показників і аналізу статистичних даних досліджено міжрегіональні відміни в розміщенні інвестицій у зв'язок. Визначено особливості їх територіального поширення. Узагальнено інвестиційний чинник територіальної організації зв'язку в Україні.

Ключові слова: *зв'язок, чинник, інвестиційний чинник, територіальна структура, територіальна організація.*

Постановка проблеми. Однією з рушійних сил сучасного процесу глобалізації виступають інвестиційні ресурси, обсяги яких постійно зростають. Для відносно глибокого дослідження зв'язку потрібно проаналізувати два головні показники інвестиційного чинника територіальної організації даного виду економічної діяльності - інвестиції в основний капітал у зв'язок і прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в зв'язок. В даній

3. Статистичний щорічник Чернівецької області за 1995 рік / За ред. В.М. Камінської; Держ. ком. статистики, Чернівецьке обласне управління статистики. - Чернівці, 1996. - 335 с.
4. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2000 рік / За ред. В.М. Камінської; Держ. ком. статистики, Чернівецьке обласне управління статистики. - Чернівці, 2001. - 381 с.
5. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2009 рік / За ред. А.В. Ротаря; Держ. ком. статистики, Чернівецьке обласне управління статистики. - Чернівці, 2010. - 527 с.

Annotation. *Rural Areas should be viewed as a systemic phenomenon, which also includes all the territory that in some form or function is its integral. Because rural areas is a multifunctional System of relations and connections to ensure her life and manifests itself in the économie, financial and material status of various organizational and legal structures that operate within its limits, the public and State.*

Key words: *rural, natural resource potential, agricultural enterprises, development of agriculture, manufacturing, plant, animal*

УДК 911.3

І.І. Ковтуник, к.геогр.н., старший викладач,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ОРГАНІЗАЦІЮ

На основі системи показників і аналізу статистичних даних досліджено міжрегіональні відмінності в розміщенні інвестицій у зв'язок. Визначено особливості їх територіального поширення. Узагальнено інвестиційний чинник територіальної організації зв'язку в Україні.

Ключові слова: *зв'язок, чинник, інвестиційний чинник, територіальна структура, територіальна організація.*

Постановка проблеми. Однією з рушійних сил сучасного процесу глобалізації виступають інвестиційні ресурси, обсяги яких постійно зростають. Для відносно глибокого дослідження зв'язку потрібно проаналізувати два головні показники інвестиційного чинника територіальної організації даного виду економічної діяльності - інвестиції в основний капітал у зв'язок і прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в зв'язок. В даній

статті проаналізовано інвестиції в основний капітал у зв'язок і детально розглянуто ППІ в зв'язок - показники інвестиційного чиннику територіальної організації зв'язку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На жаль, незважаючи на велику актуальність поставленої теми, робіт по ній видано досить мало. В основному, - це роботи вчених-економістів, які не містять географічного аналізу. Дослідження суспільно-географічного напрямку, присвячені інвестиційному чиннику територіальної організації зв'язку в Україні, - просто відсутні.

Мета і завдання статті. Метою дослідження є вивчити інвестиційний чинник територіальної організації зв'язку в Україні.

Досягнення поставленої мети здійснювалось через постановку і вирішення наступних завдань:

- 1) визначити показники, які впливають на інвестиційний чинник територіальної організації зв'язку в Україні;
- 2) дослідити інвестиційний чинник територіальної організації зв'язку;
- 3) узагальнити інвестиційний чинник територіальної організації зв'язку в Україні.

Основний матеріал дослідження. Інвестиційний чинник територіальної організації зв'язку в Україні має значний вплив на розвиток даного виду економічної діяльності. Правильність такого судження підтверджує проведений кореляційний аналіз двох основних показників інвестиційного чиннику територіальної організації зв'язку - інвестицій в основний капітал у зв'язок і ППІ у зв'язок (табл. 1).

Таблиця 1

Інвестиції в основний капітал у зв'язок в 2009 р. та динаміка їх обсягу за 2006-2009 рр. в регіонах України

Регіони	Інвестиції в основний капітал у зв'язок						Динаміка (до попереднього року) обсягу інвестицій в основний капітал у зв'язок, %		
	В фактичних цінах, тис. грн.	В реальних цінах, тис. грн.	Рівень територіального зосередження		Рівень територіальної концентрації		2007	2008	2009
			Частка регіону в Україні, %	ІТЗ	На 1000 жителів, грн.	ІТК			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Україна	5651000	5032057	100,0	1,00	106539	1,00	118,1	137,6	148,5
АР Крим	276259	246001	4,9	1,23	103667	0,97	142,7	167,1	102,1
Вінницька	64454	57394	1,1	0,28	33369	0,31	194,8	92,5	140,1
Волинська	46500	41407	0,8	0,20	39624	0,37	160,4	108,4	133,7
Дніпропетровська	635000	565450	11,2	2,80	162673	1,53	157,5	137,0	150,3
Донецька	310536	276524	5,5	1,38	59188	0,56	157,8	173,8	112,9
Житомирська	47334	42150	0,8	0,20	31338	0,29	107,5	98,7	136,0
Закарпатська	106200	94568	1,9	0,48	75776	0,71	65,4	251,7	190,5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Запорізька	129385	115214	2,3	0,58	61382	0,58	123,0	133,7	142,0
Івано-Франківська	65926	58705	1,2	0,30	42113	0,40	182,9	118,6	174,0
Київська	1673207	1489944	29,6	7,40	338778	3,18	70,4	119,9	160,3
Кіровоградська	57500	51202	1,0	0,25	47234	0,44	71,7	133,0	199,3
Луганська	105155	93638	1,9	0,48	38376	0,36	170,9	105,8	168,4
Львівська	531000	472841	9,4	2,35	182705	1,71	167,7	143,8	147,6
Миколаївська	71240	63437	1,3	0,33	51617	0,48	86,7	176,4	212,3
Одеська	500000	445236	8,8	2,20	184286	1,73	113,7	158,2	155,4
Полтавська	70223	62532	1,2	0,30	39779	0,37	82,5	169,0	107,9
Рівненська	41573	37020	0,7	0,18	31886	0,30	140,6	152,9	115,7
Сумська	44040	39216	0,8	0,20	31524	0,30	*	*	*
Тернопільська	34755	30948	0,6	0,15	27632	0,26	*	*	*
Харківська	490700	436955	8,7	2,18	153425	1,44	180,3	134,2	120,5
Херсонська	98077	87335	1,7	0,43	76744	0,72	79,6	136,6	275,2
Хмельницька	64164	57136	1,1	0,28	41164	0,39	281,9	129,4	187,9
Черкаська	93927	83639	1,7	0,43	61635	0,58	*	*	*
Чернівецька	55800	49688	1,0	0,25	54542	0,51	129,0	226,4	78,5
Чернігівська	46620	41514	0,8	0,20	34944	0,33	149,8	245,4	101,0

Розраховано за даними: [1-4].

* Розрахунок є неможливим, оскільки дані: [1-3] подані в сумі з транспортом.

Важливою складовою інвестиційного ринку України є ПІІ. Зрозуміло, що країни, котрі намагаються залучити ПІІ, не можуть впливати на чинники, які властиві фірмам-інвесторам. Втім, дані країни мають реальний вплив на чинники, які характеризують місцевий ринок та політику уряду щодо активізації процесу прямого іноземного інвестування.

Чинники, які впливають на схильність компаній (фірм) до інвестування:

1. Галузева специфіка компаній;
2. Зрілість фірм;
3. Стратегія компаній;
4. Організаційно-управлінська структура фірм;
5. Досвід компаній у міжнародному бізнесі.

На сучасному етапі спільні підприємства (СП) є головною формою залучення ПІІ в економіку регіонів України. Створення спільних із прямими іноземними партнерами підприємств відбувається досить інтенсивно. Проте, реальний соціально-економічний ефект від їх діяльності - незначний: продуктивно працюють у сучасних умовах господарювання лише близько половини таких підприємств. На теперішній час для підприємств з участю іноземного капіталу властива низка негативних характеристик:

1. Невеликий статутний фонд;
2. Схильність до диверсифікації за кількістю партнерів, видами діяльності і розподілом по регіонам;
3. Орієнтація на внутрішній ринок та виробництво низькотехнологічних товарів і послуг;
4. Обережність щодо інвестування значних обсягів капіталу;

5. Можливість миттєвого згорання діяльності.

Отже, в основному, вітчизняні СП - це малі і середні підприємства, які орієнтовані на швидке повернення капіталу.

Істотний вплив на те, якими саме за своєю сутністю будуть СП, має такий чинник, як тип іноземного інвестора. Найбільш придатний для регіонів України «наймасовіший» тип інвестора орієнтується на випуск споживчих товарів і послуг із використанням місцевих переваг. Створені цими інвесторами СП, організовані на звичних засадах і залежать від ряду різноманітних обставин:

1. Дотримання умов контракту;
2. Рівень державного втручання;
3. Система захисту прав власності;
4. Досконалість митного законодавства;
5. Врахування негативних наслідків.

Таким чином, негативний вплив даних обставин і спричиняє неефективність функціонування СП.

СП відіграють першочергову роль у залученні ПІІ. Саме тому, дослідженню тенденцій їх розвитку та результатів діяльності приділяється значна увага, в світлі вирішення проблем інтенсивного залучення та ефективного використання ПП.

Особливості створення СП;

1. Незначний статутний фонд компаній;
2. Схильність фірм до диверсифікації діяльності;
3. Орієнтація компаній на внутрішній ринок;
4. Досвід фірм роботи на зовнішньому ринку;
5. Можливість компаній швидкого вилучення коштів.

Особливості створення спільних підприємств зв'язку (СПЗ):

1. В олігополістичному виді економічної діяльності, яким є зв'язок, СПЗ більш поширені, аніж у других видах економічної діяльності, в яких рівень конкуренції значно вищий;
2. На початковому етапі свого розвитку компанії зв'язку виявляють більший інтерес до створення СПЗ, ніж на етапі «зрілості»;
3. Фірми з високим рівнем диверсифікації діяльності характеризуються бажанням брати участь у створенні СПЗ, на відміну від фірм із низьким рівнем диверсифікації, які намагаються втримати лідерство вже на освоєному ринку;

4. Компанії зв'язку зі складною організаційно-управлінською структурою потребують контролю над своїми структурними підрозділами, тому вони схильні уникати участі в створенні СПЗ;

5. Фірми, які зайняті в масових виробництвах зі стабільною технологією, більшою мірою готові створювати СПЗ. Але останнім часом виразно простежується наступна тенденція: компанії зв'язку, які функціонують у передових видах і підвидах зв'язку, проявляють схильність до створення СПЗ у зв'язку з тим, що при проведенні науково-дослідних робіт, крім основних, стають власниками ще й побічних технологій, які освоюють у межах СПЗ.

Прикладом СПЗ може бути так звана «велика трійка» дистриб'юторів і торгівців: ERC, MTP і Unitrade. Остання нещодавно була поділена на три компанії в складі інвестиційної групи AVentures: Direct Line, S-мастер і Udicom. До речі, «велика трійка» отримує і найбільші доходи на внутрішньому ринку (сумарно - 211000 тис. євро в 2003 р.) [10].

Отже, запропоновані особливості створення СП та СПЗ, відбивають сучасні тенденції залучення ПІІ, а також провідні стратегії розвитку української та іноземної сторони.

Аналіз характерних особливостей процесу прямого іноземного інвестування дозволяє зробити висновок, що на сучасному етапі в структурі прямих іноземних капіталів у регіонах України можна виділити наступні потоки:

1. Дрібний і середній капітал підприємств (особисті зв'язки партнерів по СП);
2. Великий капітал транснаціональних корпорацій (міжнародні зв'язки партнерів по СП);
3. Можливість миттєвого завершення роботи (перспектива швидкого закінчення функціонування).

Висновки. Детальний аналіз цієї статті дозволяє зробити наступні висновки: по-перше, що в регіонах України має місце невикористання платоспроможного попиту на послуги зв'язку;

по-друге, виявлено регіони, інвестиції в розвиток послуг зв'язку яких, будуть у найближчий час найбільш ефективними.

На це вказує аналіз двох головних показників інвестиційного чиннику територіальної організації зв'язку - інвестицій в основний капітал у зв'язок і ПІІ у зв'язок.

Список використаних джерел

- 1) Статистичний регіональний щорічник України за 2006 рік (електронна версія).

- 2) Статистичний регіональний щорічник України за 2007 рік (електронна версія).
- 3) Статистичний регіональний щорічник України за 2008 рік (електронна версія).
- 4) Статистичний регіональний щорічник України за 2009 рік (електронна версія).
- 5) <http://www.sinvest.ru>.

Annotation. *On the basis of system of marks and analysis of statistic materials interregional differences of location of investments in communication are investigated. Peculiarities of its territorial spreading are defined. Investing factor of territorial organization of communication in Ukraine is generalized.*

Key words: *communication, factor, investing factor, territorial structure, territorial organization.*

УДК: 658.012.12

О.М. Костецький, *к.фіз.-мат.н., доцент,*

О.О. Костецький, *здобувач,*

Львівський національний аграрний університет, м.Дубляни

УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ АГРОТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА З ДОТРИМАННЯМ УМОВИ ЕКОЛОГІЧНОЇ РІВНОВАГИ

Розглядаються проблеми екологізації туристичних послуг. Встановлено умови, для яких прибутки аготуристичних підприємств можуть бути сумірні або перевищувати еколого- економічні збитки. Запропоновано враховувати в розрахунках відпускної ціни туристичного продукту його екологічну ціну, а в розрахунках рентабельності агротуристичного підприємства — еколого- економічні збитки, розмір яких потрібно компенсувати власникам території для виконання робіт з відновлення екологічного середовища.

Ключові слова: *агротуризм, екологізація економіки, екологічна ціна, еколого- економічні збитки, екологічна чистота.*

Постановка проблеми. В останній період інтенсивний розвиток економіки зумовив відчутний негативний вплив на екологічне середовище. Тому тепер стали актуальними процеси екологізації економіки [1, с. 216-246], які зорієнтовані на зменшення інтегрального екодеструктивного впливу процесів виробництва і споживання товарів і послуг у рахунку на одиницю сукупного суспільного продукту. Існує

- 2) Статистичний регіональний щорічник України за 2007 рік (електронна версія).
- 3) Статистичний регіональний щорічник України за 2008 рік (електронна версія).
- 4) Статистичний регіональний щорічник України за 2009 рік (електронна версія).
- 5) <http://www.sinvest.ru>.

Annotation. *On the basis of system of marks and analysis of statistic materials interregional differences of location of investments in communication are investigated. Peculiarities of its territorial spreading are defined. Investing factor of territorial organization of communication in Ukraine is generalized.*

Key words: *communication, factor, investing factor, territorial structure, territorial organization.*

УДК: 658.012.12

О.М. Костецький, *к.фіз.-мат.н., доцент,*

О.О. Костецький, *здобувач,*

Львівський національний аграрний університет, м.Дубляни

УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ АГРОТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА З ДОТРИМАННЯМ УМОВИ ЕКОЛОГІЧНОЇ РІВНОВАГИ

Розглядаються проблеми екологізації туристичних послуг. Встановлено умови, для яких прибутки аготуристичних підприємств можуть бути сумірні або перевищувати еколого- економічні збитки. Запропоновано враховувати в розрахунках відпускної ціни туристичного продукту його екологічну ціну, а в розрахунках рентабельності агротуристичного підприємства — еколого- економічні збитки, розмір яких потрібно компенсувати власникам території для виконання робіт з відновлення екологічного середовища.

Ключові слова: *агротуризм, екологізація економіки, екологічна ціна, еколого- економічні збитки, екологічна чистота.*

Постановка проблеми. В останній період інтенсивний розвиток економіки зумовив відчутний негативний вплив на екологічне середовище. Тому тепер стали актуальними процеси екологізації економіки [1, с. 216-246], які зорієнтовані на зменшення інтегрального екодеструктивного впливу процесів виробництва і споживання товарів і послуг у рахунку на одиницю сукупного суспільного продукту. Існує

граничний рівень інтенсивності антропогенного навантаження на природне середовище, за межами якого втрачається його стійкість, і починається перехід в новий стан.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема полягає в тому [2, с. 311-315], що знань, якими ми зараз володіємо, недостатньо, щоб оцінити рівень інтенсивності антропогенного впливу на біосферу, при якому розпочнеться її перехід в новий стан. В рівній мірі нам невідома ні швидкість цього переходу, ні новий стійкий стан біосфери. Тому в сучасний період важливо перейти від концепції інтенсивного до стійкого розвитку, при якому ігноруються надлишкові потреби суспільства, а задовольняються лише життєво необхідні.

Екологічний аспект проблеми стійкого розвитку агротуризму [3, с.110-129] полягає в тому, щоб забезпечити інтенсивність антропогенних викидів в оточуюче середовище на рівні, що не перевищує цей не зовсім відомий критичний рівень в той же час не знизити, а, навпаки, збільшити потік туристів.

Ця проблема здається нерозв'язною з врахуванням зростання потоку туристів і неконтрольованого механізму нарощування прибутків, що робить агротуристичну індустрію інтенсивною. Адже лише за останнє десятиліття кількість туристів в районах, важливих для збереження біологічної різноманітності довколишнього середовища, зросло вдвоє. Швидкий розвиток туризму загрожує екології довкілля, особливо тих регіонів, які некладають потрібні кошти в збереження оточуючого середовища.

Виходом із ситуації, що склалася в останній період, стає режим обмеженого і збалансованого рекреаційного природокористування, організованого на принципах безперервності і ощадливості з метою подальшого екологічно сталого розвитку об'єктів природно-заповідного фонду.

Постановка завдання. Зазвичай, управління діяльністю агротуристичних підприємств, що зводиться до бажання отримати максимальний прибуток, розглядається відокремлено від природних ресурсів, в яких реалізуються їх послуги [4, с.211-250]. В той час навколишнє середовище виступає як ресурс агротуристичного підприємства. Тому в процесі надання туристичних послуг доцільно враховувати його екологічну ціну [1, с.174-177], яка характеризує сумарні витрати від споживання та збитки від забруднення екологічного середовища, витрати на відновлення ландшафту, утилізацію відходів, їх транспортування, поховання чи переробки.

Виклад основного матеріалу. Ціну туристичного продукту (С) можна представити як суму власної ціни підприємства (C_s) та екологічної ціни (C_e):

$$C = \kappa_t (C_s + C_e), \quad (1)$$

де κ_t - коефіцієнт, що залежить від типу території (озерна, рівнинна, річкова, гірська, тощо) навколишнього середовища.

З врахуванням (1) доход агротуристичного підприємства можна записати у вигляді формули:

$$D = \kappa_t \cdot (C_s + C_t) \cdot N \quad (2)$$

де N - кількість осіб рекреантів.

З другої сторони еколого-економічні збитки залежать від рекреаційного навантаження, тобто, в основному, від числа споживачів тур продукту:

$$Z_e = Z_0 + k_1 N + k_2 N^2, \quad (3)$$

де коефіцієнти k_1 та k_2 відповідно характеризують природні умови рекреаційного центру та цінність його рекреаційних ресурсів. Рекреаційне навантаження [5, с. 45-86, 6, с 120-167] визначається одночасною кількістю відпочиваючих та сумарним часом відпочинку на одиниці площі.

Таким чином, в прибутку (P) підприємства закладена екологічна ціна і для розрахунку його рентабельності можна застосувати формулу:

$$R_p = \frac{P - Z_e}{D} * 100\% . \quad (4)$$

Для прикладу, виберемо деяку озерну територію площею $S = 50$ га, в межах якої надаються туристичні послуги. Згідно з нормативами [5, с. 45-86] допустиме рекреаційне навантаження для неї становить є 58 осіб відпочиваючих. Задамо значення коефіцієнтів $k_1 = 7,5, k_2 = 5,0, \kappa_t = 0,8$ та використаємо для цього випадку значення оптимальної ціни [7, с. 333-342; 8, с. 383-390] на туристичний продукт. За формулами (1,2) розрахуємо залежність прибутку та еколого-економічних збитків від числа споживачів N турпродукту (рис.1).

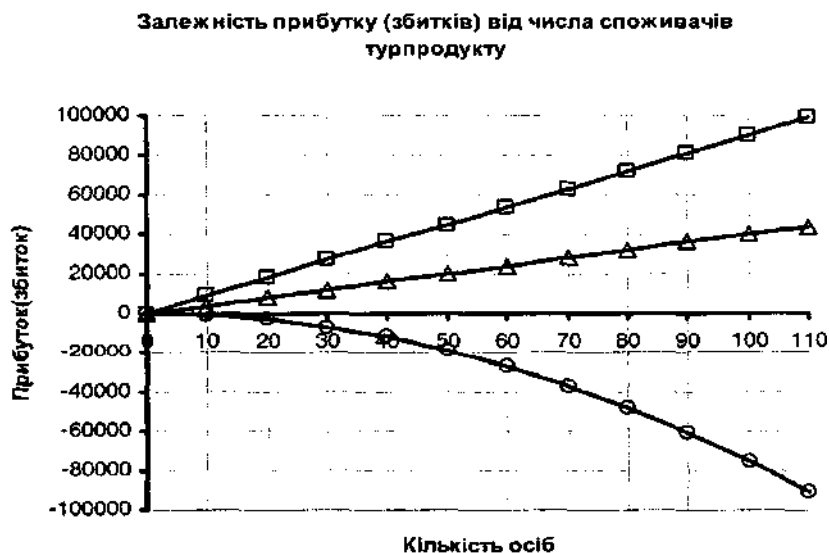

Рис.1. Залежність прибутку (а, b) та еколого-економічних збитків (с) від числа споживачів туристичного продукту.

Як видно з рис.1, $N=60$ для цієї території прибуток (рис.1, крива b) від туристичної діяльності стає сумірним із еколого-економічними збитками (рис.1, крива c). Тоді підприємство має витратити весь прибуток на ліквідацію наслідків своєї діяльності, або, в іншому випадку, його діяльність приведе до незворотних деструктивних процесів для навколишнього середовища.

Дана проблема може бути вирішена [9, с. 150-165] шляхом збільшення екологічної чистоти агротуристичного продукту або покращення якості обслуговування клієнтів і, відповідно, збільшення ціни на турпродукт. Тоді прибуток підприємства зросте (рис. крива a), і буде перевищувати еколого-економічні збитки для незмінного числа споживачів туристичного продукту.

Таким чином, показано, що за певних умов прибутки агротуристичних підприємств можуть бути сумірні з еколого - економічними збитками. Запропоновано способи збільшення прибутку агропідприємств без зростання еколого-економічних збитків. Запропоновано в розрахунки відпускної ціни туристичного продукту включати його екологічну ціну, а для розрахунків рентабельності агротуристичного підприємства враховувати еколого- економічні збитки, розмір яких потрібно компенсувати власникам території для виконання робіт з відновлення екологічного середовища.

Список використаних джерел

1. Мельник Л.Г. Екологічна економіка. Підручник. - Суми.:Університетська книга, 2006. - 366 с.

2. Прогнозирование и моделирование кризисов мировой экономики. Отв ред. А. А. Акаев, А.Б.Коротаев, Г.Г. Малинецкий. - М.:Издательство ЛКИ, 2010. - 352 с.
3. Липчук В.В., Липчук Н.В. Агротуризм: організаційно-економічні засади розвитку: Моно- графія.Львів: СПОДОМ.,2008. - 190 с.
4. Менеджмент туризма: экономика туризма. - М.: Финансы и статистика, 2001. - 320 с.
5. Wyrzykowski J. Geograficzne warunki rozwoju turystyki w pokzynkowej Polsce. - Wroclaw: Wyd. PWN, 1986. - S.82,98.
6. Рекреационное использование территории и охрана лесов. - М.: Лесн. пром.,1986. - 156 с.
7. Костецький О.О. Економіко-математичне моделювання діяльності туристичного підприємства в період кризових ситуацій // Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК. - 2010. -№17 (2). - С.333-342.
8. Костецький О.О. Прогнозування ефективності діяльності підприємства на основі застосування інформаційних технологій // Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК. - 2008. -№15 (2). - С.383-290.
9. Моисеева Н.К. Стратегическое управление туристической фирмой. - М.: Финансы и статистика, 2000. - 208 с.

Annotation. *The problems of ecological tourism services are investigated. The conditions for which the profits of enterprises can be ahoturystychnyh spivmir-no or exceed environmental and economic damage. For taking into account in the calculation of prices of tourist product of its environmental costs and profitability calculations in the agrotourist enterprises - ecological and economically loss in size to compensate the owners of the territory for work to restore the ecological environment.*

Key words: *Farm Holidays, greening of the economy, environmental cost, environmental and economic damage, environmental cleanliness.*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ

Ринковий характер вітчизняної економіки стимулює у певних регіонах розвиток сільського туризму. Із загостренням конкуренції постає актуальним питання урізноманітнення пропозиції шляхом формування комплексного туристичного продукту. При його компонуванні необхідно враховувати особливості, які в основному пов'язані очікуваннями та сподіваннями потенційних гостей.

Ключові слова: туристичний продукт, сільський туризм, туристичні послуги.

Постановка проблеми. Продуктом є все що пропонується на ринку, щоб задовольнити прагнення або потреби споживачів. Отже це поняття охоплює матеріальні складові, послуги, дії, місце, заходи, цінності, задуми та ідеї [4, с. 272].

Туристичний продукт є сукупністю як матеріальних благ і послуг, які купують туристи, так і туристичних цінностей з яких вони користають і які є об'єктом їх особливого зацікавлення. Щодо благ і послуг то виділяють три основні групи, які представляють туристичний продукт у вузькому значенні *sensu stricto* [3, с.150]:

- блага і послуги, для яких чинником створення попиту є виключно туризм (переїзди, розміщення, послуги екскурсоводів);
- блага і послуги, купівля яких здійснюється у зв'язку з туристичною діяльністю, які становлять тільки певну заміну споживання в іншому часі та в іншому місці (наприклад, спеціальний одяг, взуття, інвентар);
- блага і послуги, які задовольняють потреби як туристів, так і місцевих жителів (зв'язок, охорона здоров'я, тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливу увагу у розвитку сільського туризму з точки зору створення туристичного продукту, який відповідав вимогам, запитам і потребам гостей приділено у працях Васильєва В.П., Горішевського П.А., Зінька Ю.В., Рутинського М.Й., Черевка Г.В. Шимечко Г.І., тощо. Та все ж дана тематика потребує додаткових досліджень стосовно урізноманітнення пропозицій селянських домогосподарств у сфері сільського туризму.

Постановка завдання. У статті здійснено спробу представити особливості створення продукту сільського туризму на основі власних засобів селянського домогосподарства урізноманітнення пропозиції їх власників.

Виклад основного матеріалу. Вихідним пунктом проектування туристичного продукту є передусім мотиви, які спонукають людей здійснювати подорожі. Пізнання цих мотивів доводить, що подорожуючи, туристи прагнуть задовольнити в основному такі потреби:

- відпочинку у привабливому природному середовищі з пізнанням цікавих явищ природи;
- відвідання об'єктів культурної, архітектурної, історичної спадщини, задоволення релігійно-духовних потреб;
- покращення здоров'я;
- відвідин родичів і знайомих;
- науки і навчання.

Кожна з перелічених груп потреб вимагає спеціальних пропозицій благ і послуг, які відповідають перевагам покупців та їх економічним можливостям.

Сільський турпродукт (комплекс послуг сільського зеленого туризму, агротур-пакет послуг) - це сукупність послуг нічліжного, гастрономічного, екскурсійного й відпочинково-розважального обслуговування, який пропонує власник агросадиби (агропансіонату) [1, с.24].

У сільському туризмі частиною туристичного продукту є саме селянське домогосподарство, тобто житловий будинок, господарські споруди, оснащення господарства, тварини, виробничі процеси, його оточення, а навіть люди, які у ньому проживають та працюють [7]. На вибір певного господарства сім'єю з малими дітьми може вплинути велике безпечне подвір'я для розваг із різними елементами ігор, можливість споживання продукції господарства (молоко, яйця, сметана, сир, мед), для старших осіб це має бути господарство де основними критеріями виступає спокій, тиша, відсутність метушні. Для корінних міських жителів атракцією може виступати ритм сільського життя господарства, традиції і звичаї, місцеві легенди, фольклор і регіональна кухня.

Як зазначає Шимечко Г.І., до особливостей продукту сільського туризму слід віднести специфіку селянської атмосфери під час відпочинку, спільне з господарями споживання різних страв, часом - спільну з ними сільськогосподарську працю чи

спостерігання за виробничими процесами тощо [5,с.30]. отже важливою складовою туристичного продукту виступає селянська родина та оточення господарства.

Кожен туристичний продукт у маркетинговому розумінні складається з кількох взаємопов'язаних між собою частин (див.рис.1). Це є ядро продукту (те, що споживач купляє для задоволення потреб); реальний продукт, який показує його структуру, у тому числі з якісної сторони; розширений продукт, що вказує на нові, додаткові та ширші ознаки (більші гарантії, сервісний стандарт, безкоштовне дорадництво).

Характеризуючи туристичний продукт загалом, необхідно звернути увагу на специфіку агротуристичного продукту. У ширшому розумінні туристичний продукт визначає все те, що турист купує і чим займається в місці свого перебування, разом з послугами, які йому пропонуються.

Рис. 1. Структура продукту сільського туризму [2, с.51]

Зі спостережень практики сільського туризму в основному селяни думають про задоволення матеріальних потреб туристів, мабуть через те, що за ці послуги отримують гроші. Проблематичніше складається ситуація з отриманням матеріальних вигод із задоволення духовних потреб туристів, недооцінюється їх притягуюча сила для затримання туристів у певному місці. Також у більшості випадків при наданні послуг сільського туризму не враховується значення атракцій, які збагачують та урізноманітнюють саму пропозицію селянського господарства.

Навіть якщо для туристів важливий комфорт розміщення і смачні та домашнього приготування страви, то це не настільки важливі елементи, щоб самі по собі становили б достатню мотивацію вибору відпочинку. Ці основні послуги, в тому числі «матеріальна» частина туристичного пакету, з кожним роком покращуються. Систематично зростає стандарт агросадиб та пропонованого харчування. Змінюється естетичні елементи селянських господарств і сільської місцевості загалом. Деякі господарства Карпатського регіону пройшли оцінювання на предмет присвоєння категорії, завдяки чому зростає ймовірність їх пропозицій та правдивість поданої інформації і Інтернеті чи каталогах. Проявляється винахідливість господарів агросадиб, які надають туристичні послуги на предмет забезпечення необхідними супутніми елементами, що урізноманітнюють перебування гостей у їх господарстві (забавки для дітей, надання місця у альтанці, мангалу, дрібного туристичного чи спортивного інвентарю).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у зазначеному напрямі. Якщо українське село має рятувати своє економічне становище використовуючи можливість, якою може бути сільський туризм, а отже коли у селі міські жителі витратять гроші, то сфера туристичної пропозиції і її різнобічність мають суттєво зрости. Розширення основного пакета (розміщення і харчування) певною мірою є посиленою можливістю для кожного підприємливого селянина. Натомість суттєве підвищення привабливості туристичного продукту «відпочинок у селі» може бути результатом співпраці багатьох власників сільської бази розміщення, інших осіб які надають чи можуть надавати комплементарні послуги, громадських об'єднань і органів місцевого самоврядування. Окрім цього, кожна місцевість чи регіон, які хочуть привернути увагу туристів повинні пропонувати специфічний продукт сільського туризму. При цьому важливо, щоб ці атракції мали винятковий, унікальний характер, що спричинить вибір власне того, а не іншого місця відпочинку туристами.

Для учасників локального туристичного руху необхідністю стає спільна, але професійна підготовка комплексного туристичного продукту, в тому числі додаткових атракцій за допомогою відповідних інституцій. У сільській місцевості власники, які надають туристичні послуги, не орієнтуються, а правильніше не вміють ідентифікувати потенційних атракцій, особливо елементів фольклору, народних промислів, обрядів, звичаїв, які можуть становити зацікавлення для туристів, а досить часто не знають туристичних об'єктів, які можна показати їм в околиці. Ці елементи сільського життя можуть для гостей бути так само екзотичними як закордонні подорожі. Не-дооцінення цих цінностей а навіть їх руйнування пов'язано з прагнення сільських жителів до

«урбанізації» умов і стилю життя. Те що «сільське» і старе, ототожнюється з чимось гіршим, що не вартує уваги і турботи, а вихваляння перед «іншими» важко собі уявити. Зміна ментальності у цій сфері і розуміння можливості «продажу» сільського буття, а отже і сенсу його охорони і пропагування буде вимагати розгляду цієї проблематики на навчальних заходах як для фахівців зі сільського туризму, так і самих жителів сільських територій.

Список використаних джерел

1. Васильєв В.П. Менеджмент сільського туризму. Методичний посібник / В.П. Васильєв, Ю.В. Зінько, П.А. Горішевський, М.Й. Рутинський. - за ред.. М.М. Осипової. - Одеса. - Издательский центр, 2009. - 56 с.
2. Кудла Н.Є. Агротуризм. Практичний посібник для організатора сільського відпочинку/ Н.Є. Кудла. - Львів. - ЛІЕТ, 2010. - 140 с.
3. Кудла Н.Є. Маркетинг туристичних послуг : навч. посіб. / Н.Є. Кудла. - К.: Знання, 2011. -351 с.
4. Рутинський М.Й. Сільський туризм : навч.посіб. / М.Й. Рутинський, Ю.В.Зінько-К.:Знання, 2006,- 271с.
5. Шимечко Г.І. Агротуризм як напрям підприємництва теорія і практика/ Г.І. Шимечко, Г.В. Черевко. - Львів: Ліга-Прес, 2009. - 206 с.
6. Halloway J.C. Marketing w turystyce / J.C. Halloway, C. Robinson. - Warszawa. - Format AB, 1997.-452 s.
7. Тофан И.Н.Особенности налогообложения туристического бизнеса в Украине / Тофан И.Н., Верзун А.А., Андрийчук Л.И.- «Border and transborder tourism for European intégration», Polska, Rzeszow-2007.

Annotation.*Market like the domestic economy stimulattes in selected régions of rural tourism. With increased compétition raises important issues of diversification of supply througli an integrated tourist product. With its Iciyout should take into account features that are mainly related to the expectations and hopes ofpotential guests.*

Key words: *coacli products, rural tourism, tourist services.*

ЗАМКОВІ КОМПЛЕКСИ УКРАЇНИ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ТУРИЗМІ

Визначено сутність і види замкових комплексів. Проаналізовано поширення, стан збереженості та можливості використання замкових комплексів України у туристичній індустрії.

Ключові слова: замкові комплекси, замки-фортеці, замки-палаці, туристичні об'єкти, туристична інфраструктура.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. У багатій та різноманітній історико-архітектурній спадщині України визначне місце належить пам'яткам оборонної архітектури. Одночасно з вимогами доцільності в оборонному зодчестві значну роль відіграють естетичні норми, завдяки чому фортеці і замки залишаються витворами високого мистецтва архітектури.

Втративши своє функціональне призначення, замкові комплекси України зазнали незворотних руйнувань. На сьогодні немає достовірних даних про їх загальну кількість, оскільки багато з них втрачені назавжди, інші знаходяться у стані руїн. У той же час фортифікаційні споруди країни можуть стати не лише цікавими об'єктами туристичної діяльності, але й складовою туристичної інфраструктури, як це має місце в європейських країнах, де понад третина подібних комплексів використовується у готельному і ресторанному бізнесі. Розуміння ролі і значення замкових комплексів у розвитку туристичної індустрії України і зумовив вибір теми дослідження пропонованої статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема використання замкових комплексів України у туристичній діяльності недостатньо досліджена і висвітлена у вітчизняній літературі. У сучасній українській науці пам'ятки фортифікаційного зодчества вивчаються переважно представниками історичної галузі знань як втрачені об'єкти архітектурної спадщини та об'єкти культури, що потребують охорони. Зокрема, цій тематиці присвячені публікації В. Вечерського, В. Горбика, О. Лесика, О. Мацюка, О. Пламеницької та ін. Як об'єкти туризму замкові комплекси описані у

незначній кількості публікацій, серед яких слід виділити дослідження О. Жукової, М. Рутинського щодо можливостей туристичного відродження фортифікаційних споруд.

Формулювання цілей статті. Мета роботи полягає у дослідженні можливостей використання замкових комплексів України у туристичній діяльності і реалізується через вирішення наступних завдань: з'ясування сутності замкових комплексів та їх класифікація; дослідження сучасного стану замкових комплексів та їх поширення на теренах України; визначення можливостей використання замкових комплексів у туристичній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Впродовж існування людства для захисту від нападу ворогів зводились різні типи оборонних споруд: укріплені городища, фортеці, замки, монастирі, церкви, костели, синагоги, військові укріплення, сторожові вежі, оборонні дзвіниці тощо. Особливе місце серед них посідають замкові комплекси.

Замкові комплекси являють собою укріплену територію з житловими, господарськими, культовими, військовими та ін. будівлями зазвичай оточену об'єктами і спорудами оборонного типу - валами, ровами, мурами, бастіонами, вежами тощо. Їх можна класифікувати за значною кількістю ознак: ступенем збереженості, культурною цінністю, архітектурним стилем, хронологією, придатністю до розміщення об'єктів туристичної індустрії та ін. На нашу думку, за первинним функціональним призначенням серед замкових комплексів слід розрізняти замки-фортеці і замки-палаці. Обидві пам'ятки належать до оборонного зодчества, але різняться між собою.

Фортеці будувались виключно з оборонною функцією, тобто з метою захисту земель від нападників. На їх території розміщувалися склади, каземати, тюрми, казарми та інші військові об'єкти. В епоху середньовіччя фортеці почали набувати житлового призначення і перебудовуватись на замки-фортеці.

Зміна геополітичної ситуації у XIX ст. призвела до поступової втрати замками-фортецями оборонних функцій і їх перебудови на житлові комплекси - замки-палаці, що зберегли лише певні елементи фортифікацій.

Нині на теренах України лише 16 замків-фортець можуть бути використані у туристичній діяльності. В основному, вони знаходяться у західній частині країни - Тернопільській (5), Хмельницькій (3), Закарпатській (2), Львівській (1), Івано-Франківській (1), Чернівецькій (1), Волинській (1) областях. І лише Аккерманський та Судацький розміщені на півдні. Закладені у княжі часи і розбудовані у XVII-XVIII ст. замки-фортеці зазнали значних руйнувань впродовж наступних історичних періодів.

Цілком збереженими можна вважати лише 6 із них. На їх базі діють історико-культурні заповідники і музеї. Більше половини замків-фортець не використовується і продовжує занепадати. Однак, навіть фрагменти, що вціліли, є досить атрактивними і можуть бути включеними до екскурсійних маршрутів за умови їх консервації та забезпечення необхідною інфраструктурою. На сьогодні ж необхідну інфраструктуру мають лише пам'ятки фортифікаційного мистецтва, розміщені у містах. Замки-фортеці, котрі знаходяться у сільській місцевості, є важкодоступними для туристів.

Значна частина замків-палаців залишалась у користуванні власників впродовж перших десятиліть ХХ ст., тому стан їх збереження є порівняно кращим від замків-фортець. Нині 20 таких споруд можуть стати об'єктами туристичної діяльності. Замки-палаці розміщені у західній частині України: Львівській (8), Тернопільській (4), Закарпатській (3), Рівненській (2), Хмельницькій (2), Волинській (1) областях. Статус історико-культурних заповідників, музеїв - заповідників, музеїв мають 8 таких споруд. Не використовується 7 замків-палаців, 6 з яких є добре збереженими. Під інші господарські цілі (санаторії, лікарні, культурні, освітні установи) пристосовано 5 замків-палаців, що значною мірою вберегло споруди від фізичного нищення, однак, обмежило можливості їх вільного огляду. Зважаючи на задовільний стан збереженості, на базі палацових замкових комплексів мають діяти музейні комплекси - історичного, історико-краєзнавчого, мистецького профілів. Однак, як і в попередньому випадку, туристичне використання замків-палаців гальмується слабким розвитком інфраструктурного забезпечення. Знаходячись у місцевостях, віддалених від трас, осторонь від туристичних маршрутів, високі зразки фортифікаційної спадщини залишаються маловідвідуваними, старіють фізично і морально. Водночас такі відновлені об'єкти можуть бути пристосовані під заклади рекреації та туризму - тематичні готельно-ресторанні комплекси, музейно-анімаційні театри тощо.

Висновки. Впродовж історичного розвитку на території України зводились різні види оборонних споруд. З плином часу вони втратили своє первісне функціональне призначення. У сучасній економіці замкові комплекси завдяки високій архітектурній цінності можуть ефективно використовуватись як екскурсійні об'єкти та елементи туристичної інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Лесик О. В. Замки та монастирі України / Лесик О. В. - Львів.: Світ, 1993. - 176 с.
2. Жукова О.В. Музеефікація замкових комплексів України як один із засобів їх збереження [Електронний ресурс] / Жукова О.В. // Археометрія та охорона історико-

культурної спадщини. - 2004. - Режим дост. до журн:
<http://www.rnyslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Archeology/Archeometry/Heritage/CastlesMuseums.html>

Annotation. *The essence and kinds of castle complexes are explored. The distribution, level of safety as well as tourist's usage possibilities of Ukrainian castle complexes is investigated.*

Key words: *castle complexes, castle-fortresses, castle-palaces, tourist's objects, tourist's infrastructure.*

УДК 338.488.2:640.4 (477.74)

Л.В. Бортник, аспірант,
Одеський державний економічний університет, м. Одеса

СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ М. ОДЕСИ

У статті досліджується сучасний стан готельного бізнесу м. Одеси. Проаналізовано номерний фонд, вартість проживання та рівень завантаження готелів категорії «3-4 зірки». Виявлено основні проблеми розвитку місцевого готельного ринку та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: *готельний бізнес, номерний фонд, категорія готелю, вартість проживання, додаткові послуги, коефіцієнт завантаження.*

Формування сучасної індустрії туризму в регіонах України стримується відставанням у рівні розвитку готельного господарства, яке поки що не повного мірою відповідає попиту як за обсягом номерного фонду, так і за якістю послуг, що надаються. В Україні існує незадоволений попит на готельні послуги, бракує близько 70 чотирьох та п'ятизіркових готелів (7 тис. номерів) та 400 тис. номерів в готелях нижчої категорії. Показник забезпеченості готелями (кількість готельних місць на 1000 осіб) є дуже низьким. При нормі 10 місць на 1000 осіб в Україні є лише 2,9 готельних місця (для порівняння: у Москві - 9,3; у Санкт-Петербурзі - 6,4; у Парижі - 38,4; у Відні - 25,6)). Отже, незадоволений попит на готельні послуги, який спостерігається в нашій країні вже протягом декількох років, наближення ЄВРО - 2012 спонукає підприємців до вкладання інвестицій у будівництво готелів. На позитивні зміни в економіці Одеського регіону, поживавлення зовнішньоекономічних відносин та міжнародного туризму впли-

культурної спадщини. - 2004. - Режим дост. до журн:
<http://www.rnyslencedrevo.com.ua/uk/Sci/Archeology/Archeometry/Heritage/CastlesMuseums.html>

Annotation. *The essence and kinds of castle complexes are explored. The distribution, level of safety as well as tourist's usage possibilities of Ukrainian castle complexes is investigated.*

Key words: *castle complexes, castle-fortresses, castle-palaces, tourist's objects, tourist's infrastructure.*

УДК 338.488.2:640.4 (477.74)

Л.В. Бортник, аспірант,
Одеський державний економічний університет, м. Одеса

СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ М. ОДЕСИ

У статті досліджується сучасний стан готельного бізнесу м. Одеси. Проаналізовано номерний фонд, вартість проживання та рівень завантаження готелів категорії «3-4 зірки». Виявлено основні проблеми розвитку місцевого готельного ринку та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: *готельний бізнес, номерний фонд, категорія готелю, вартість проживання, додаткові послуги, коефіцієнт завантаження.*

Формування сучасної індустрії туризму в регіонах України стримується відставанням у рівні розвитку готельного господарства, яке поки що не повного мірою відповідає попиту як за обсягом номерного фонду, так і за якістю послуг, що надаються. В Україні існує незадоволений попит на готельні послуги, бракує близько 70 чотирьох та п'ятизіркових готелів (7 тис. номерів) та 400 тис. номерів в готелях нижчої категорії. Показник забезпеченості готелями (кількість готельних місць на 1000 осіб) є дуже низьким. При нормі 10 місць на 1000 осіб в Україні є лише 2,9 готельних місця (для порівняння: у Москві - 9,3; у Санкт-Петербурзі - 6,4; у Парижі - 38,4; у Відні - 25,6)). Отже, незадоволений попит на готельні послуги, який спостерігається в нашій країні вже протягом декількох років, наближення ЄВРО - 2012 спонукає підприємців до вкладання інвестицій у будівництво готелів. На позитивні зміни в економіці Одеського регіону, поживавлення зовнішньоекономічних відносин та міжнародного туризму впли-

ватиме й швидкий розвиток ринку готельних послуг. На сьогоднішній день в м. Одеса склалися сприятливі передумови для активного зростання кількості готелів та підвищення якості готельних послуг. Про привабливість готельного бізнесу, його високу прибутковість свідчать статистичні дані: доходи підприємств готельної сфери Одеського регіону в 2008 році склали 162,2 млн. грн. В 2009 році цей показник збільшився на 16,9%, що у грошовому вираженні дорівнює 189,6 млн. грн. [2]. Водночас розвитку готельного господарства, будівництву нових готелів перешкоджають такі явища, як: бюрократичні процедури щодо отримання земельних ділянок під будівництво готелів; тривалий термін окупності готельних об'єктів; високий податковий тиск на підприємства готельної сфери; значний рівень трансакційних видатків (які інколи складають до 50 % капіталовкладень) та надмірний рівень ризику інвестицій внаслідок політичної та економічної нестабільності в країні.

Метою даної статті є дослідження сучасного стану готельного бізнесу м. Одеси. Серед діючих закладів готельного господарства нами було обрано дванадцять готелів, які мають найбільше значення для міста та посідають перші місця в рейтингу найпопулярніших засобів розміщення серед вітчизняних та зарубіжних туристів. До них належать наступні готелі: «Айвазовський», «Валентина», «Лермонтовський», «Лондон», «Лондонська», «Морський», «Моцарт», «Одеса», «Палладіум», «Фраполлі», «Чорне море», «Юність». Характеристика номерного фонду та категорійності даних готелів представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Характеристика номерного фонду готелів м. Одеси

№	Назва	Категорія	Кількість номерів	Кількість місць
1	2	3	4	5
1	«Айвазовський»	3 зірки	27	49
2	«Валентина»	3 зірки	90	123
3	«Лермонтовський»	3 зірки	33	66
4	«Лондон»	4 зірки	37	74
5	«Лондонська»	4 зірки	53	106
6	«Морський»	4 зірки	54	108
7	«Моцарт»	4 зірки	40	80
8	«Одеса»	4 зірки	158	316
9	«Палладіум»	4 зірки	23	46
10	«Фраполлі»	4 зірки	26	52
11	«Чорне море»	4 зірки	100	190
12	«Юність»	3 зірки	149	266

Як свідчить таблиця 1, за місткістю переважна більшість із запропонованих готелів відносяться до малих, тобто мають до 150 місць та не більше 100 номерів. Лише 3

готелі («Одеса», «Чорне море» та «Юність») слід віднести до середніх, так як вони нараховують від 100 до 300 номерів, а кількість місць в них коливається від 150 до 400. Виходячи з наведених даних бачимо, що 2/3 з обраних готелів відносяться до категорії «4 зірки». Проте, в деяких випадках, кількість номінально заявлених зірок не відповідає національним і міжнародним стандартам якості послуг. Існуюча система вітчизняної сертифікації готелів має ряд недоліків, що призводить до завищення класності готелів [1].

Дисбаланс попиту та пропозиції породжує завищені ціни на готельні номери у порівнянні з аналогічними по категорії готелями зарубіжних країн. Вартість проживання однієї особи в номері «стандарт» за добу в національній валюті представлено на рис.1.

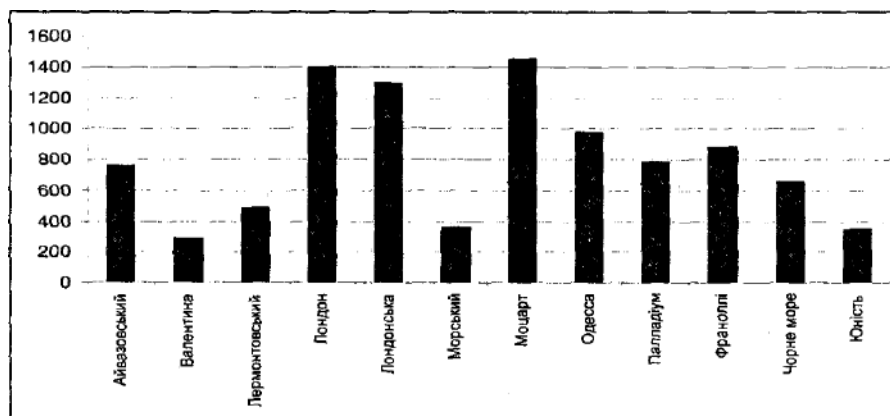

Рис. 1. Вартість проживання однієї особи в номері «стандарт» за добу, грн.

Цінові сегменти готельних послуг м. Одеси можна розподілити наступним чином:

- Нижній ціновий сегмент (до 400 грн. за особу за добу). Типові представники - готелі «Валентина», «Морський», «Юність». їх характеризують віддаленість від історичного центру, примітивний ремонт номерів, будівля радянських часів.
- Середній ціновий сегмент (від 400 до 800 грн. за особу за добу). У цю категорію потрапили такі готелі, як «Айвазовський», «Лермонтовський», «Палладіум» та «Чорне море». їх характеризують відносно новий ремонт, зручне розташування готелю від центру міста, середній рівень сервісу.
- Верхній ціновий сегмент (від 800 грн. за особу за добу й вище). У даний ціновий сегмент потрапили готелі «Лондон», «Лондонська», «Моцарт», «Одеса», «Фраполлі». Ці готелі відрізняються високим рівнем сервісу, бездоганним технічним станом приміщень та великим спектром додаткових послуг.

Середня вартість проживання в готелях категорії «3-4 зірки» досить висока - вона еквівалентна вартості добової оренди квартири або апартаментів. Тому ця пропозиція

стає більш привабливою, і гості міста віддають перевагу зупинятися саме в орендованих квартирах.

Додаткові послуги відіграють величезну роль у формуванні доходів готелю. Нами було проаналізовано основні додаткові послуги, що пропонують готелі м. Одеси, а саме: наявність ресторанів та барів, фітнес-центру, салону краси, басейну та сауни, бізнес-центру, конференц-залу, казино та нічного клубу. Результати дослідження відображенні в табл. 2.

Таблиця 2

Додаткові послуги, що пропонують готелі м. Одеси

№	Назва	Ресторан і бар	Фітнес-центр	Салон краси	Басейн і сауна	Бізнес-центр	Конференц-зал	Казино	Нічний клуб
1	«Айвазовський»	+							
2	«Валентина»	+				+	+		
3	«Лермонтовський»	+			+	+	+		
4	«Лондон»	+				+	+		
5	«Лондонська»	+	+	+	+	+	+	+	
6	«Морський»	+	+		+	+	+		
7	«Моцарт»	+	+	+	+	+	+		
8	«Одеса»	+	+	+	+	+	+	+	+
9	«Палладіум»	+			+				+
10	«Фраполлі»	+			+		+		
11	«Чорне море»	+	+	+	+	+	+		
12	«Юність»	+	+	+	+	+	+		

В залежності від категорії готелю перелік додаткових послуг суттєво відрізняється. Найбільш поширені додаткові послуги, які пропонують досліджені готелі, наступні: організація екскурсійного обслуговування; замовлення послуг гідів-перекладачів; організація продажу квитків на всі види транспорту; організація продажу квитків в театри, на концерти; виклик таксі; прокат автомобілів; продаж сувенірів; прання, прасування та хімчистка одягу. Готелі вищої категорії (4 зірки) надають додаткові послуги самостійно через широку мережу власних підрозділів. Готелі категорії «3 зірки» виступають посередниками у наданні подібних послуг.

Завантаження готелів в низький сезон є ключовою проблемою готельного бізнесу м. Одеси, оскільки витрати готелів в низький сезон не значно нижчі, ніж у високий, а доходи різко знижуються. Слід зазначити, що тривалість високого сезону в Одесі складає близько чотирьох місяців, а низького - вісім. Це пов'язано з відсутністю будь-яких туристичних заходів в місті поза літнім періодом (виняток складають День гумору - 1 квітня та День міста - 2 вересня). У розвинених країнах цими питаннями

зазвичай займаються на рівні міських органів управління, розробляючи програми розвитку подієвого туризму в певному місті.

Висока вартість мешкання, призводить до того, що навіть у «високий» сезон, завантаження номерів на рівні 80% вважається відмінним показником (Рис. 2). Готель «Вікторія» досягає його шляхом залучення постійних корпоративних клієнтів, активно рекламуючи організацію різних спеціалізованих заходів - конференцій, форумів та бізнес-семінарів. Готель «Моцарт» досягає його за рахунок бездоганного сервісу і унікального місця розташування. Готель «Морський» - за рахунок співвідношення «ціна-якість» та сезонної привабливості Аркадії. Готель «Чорне море» - за рахунок розташування в діловому центрі міста та відомого бренду готельної мережі, до складу якої він входить. Готель «Лондон» - через високий рівень сервісу та найсучасніше обладнання номерів. Готель «Лондонська» - через історичну значимість своєї будівлі та розташування на всесвітньовідомому Приморському бульварі.

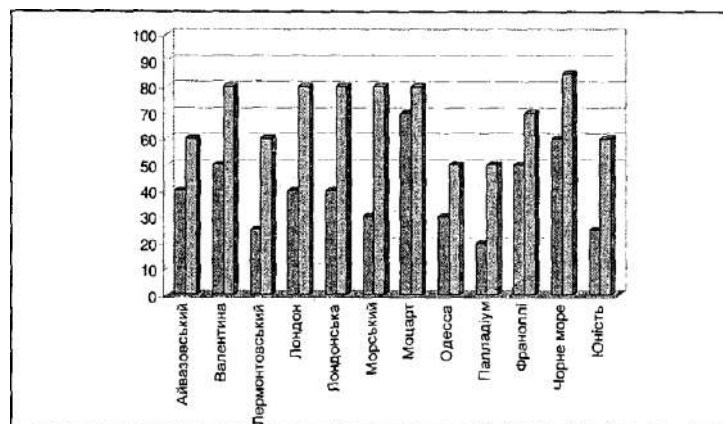

Рис. 2. Коефіцієнт завантаження готелів м. Одеси у низький та високий сезони, %

З розвитком міжнародних відносин м. Одеса стала відчувати нестачу готелів, здатних задовольнити вимоги як внутрішніх, так й іноземних туристів. Багато готелів функціонують ще з радянських часів. Частина з них реконструйована, але сучасним вимогам не відповідає. Щоб задовольнити попит, необхідно вивести на ринок нові готелі, які зможуть поєднувати в собі високу якість обслуговування та адекватну ціну за розміщення. Тому багато експертів прогнозують активну участь готельних мереж на ринку готельних послуг Одеського регіону, які принесуть нові високі стандарти роботи.

Список використаних джерел

1. Кузнецова Н.М., Нездоймінов С.Г. Регіональний вимір розвитку туристичного та готельного бізнесу: [монографія]/ Н.М. Кузнецова, С.Г. Нездоймінов. - Одеса: Астропринт, 2010.- 256 С.

2. В Одесской области предлагают создать территории приоритетного развития [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://korrespondent.net/business/realestate/1078471>

Annotation. *In the article the current state of the hotel business of the city of Odessa is investigated. The number fund, residing cost and occupancy rate in «3-4 stars» hotels are analysed. The main problems of development of the local hotel market are found out and the ways of solving them are offered.*

Key words: *hotel business, number fund, hotel category, residing cost, additional services, occupancy rate.*

УДК 338.483.1

**А.В. Годованюк, аспірант,
ПВНЗ «Європейський університет»**

КАНАЛИ ЗБУТУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Маркетингові канали розподілу в туристичній галузі - маршрути, за якими послуги переміщуються від місць виробництва до місць продажу чи використання, переходячи від одного власника до іншого.

Ключові слова: *канали збуту, маркетингова політика розподілу, туроператор, турагенство, агент, споживач туристичних послуг, туристична послуга.*

Актуальність теми. Розподіл туристичних послуг є одним з найважливіших елементів комплексу маркетингу, тому політика розподілу має органічно поєднуватися з характеристиками послуги, її ціновими параметрами, методами просування.

Маркетингова політика розподілу в туризмі - це діяльність туристичного підприємства з планування, реалізації та контролю фізичного переміщення послуг від місць їх виробництва до місць продажу чи використання для задоволення попиту й отримання прибутку. Найголовніше в реалізації маркетингової політики розподілу в туризмі - це вибір та конструювання каналів розподілу сфери туризму.

Постановка завдання. Маркетингові канали розподілу в туристичній галузі - маршрути, за якими послуги переміщуються від місць виробництва до місць продажу чи використання, переходячи від одного власника до іншого; це сукупність турфірм чи окремих агентів, які самі передають або допомагають передавати комусь іншому право власності на конкретні послуги на їх шляху від виробника до споживача. Саме тому,

2. В Одесской области предлагают создать территории приоритетного развития [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://korrespondent.net/business/realestate/1078471>

Annotation. *In the article the current state of the hotel business of the city of Odessa is investigated. The number fund, residing cost and occupancy rate in «3-4 stars» hotels are analysed. The main problems of development of the local hotel market are found out and the ways of solving them are offered.*

Key words: *hotel business, number fund, hotel category, residing cost, additional services, occupancy rate.*

УДК 338.483.1

**А.В. Годованюк, аспірант,
ПВНЗ «Європейський університет»**

КАНАЛИ ЗБУТУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Маркетингові канали розподілу в туристичній галузі - маршрути, за якими послуги переміщуються від місць виробництва до місць продажу чи використання, переходячи від одного власника до іншого.

Ключові слова: *канали збуту, маркетингова політика розподілу, туроператор, турагенство, агент, споживач туристичних послуг, туристична послуга.*

Актуальність теми. Розподіл туристичних послуг є одним з найважливіших елементів комплексу маркетингу, тому політика розподілу має органічно поєднуватися з характеристиками послуги, її ціновими параметрами, методами просування.

Маркетингова політика розподілу в туризмі - це діяльність туристичного підприємства з планування, реалізації та контролю фізичного переміщення послуг від місць їх виробництва до місць продажу чи використання для задоволення попиту й отримання прибутку. Найголовніше в реалізації маркетингової політики розподілу в туризмі - це вибір та конструювання каналів розподілу сфери туризму.

Постановка завдання. Маркетингові канали розподілу в туристичній галузі - маршрути, за якими послуги переміщуються від місць виробництва до місць продажу чи використання, переходячи від одного власника до іншого; це сукупність турфірм чи окремих агентів, які самі передають або допомагають передавати комусь іншому право власності на конкретні послуги на їх шляху від виробника до споживача. Саме тому,

канали розподілу і сама маркетингова політика озподілу має бути пов'язана з метою й політикою турфірми в інших галузях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для побудови каналу розподілу (рис. 1), слід передбачити як він забезпечить цільовий ринок, задовольнить потреби споживачів цього ринку, дасть найбільший прибуток.

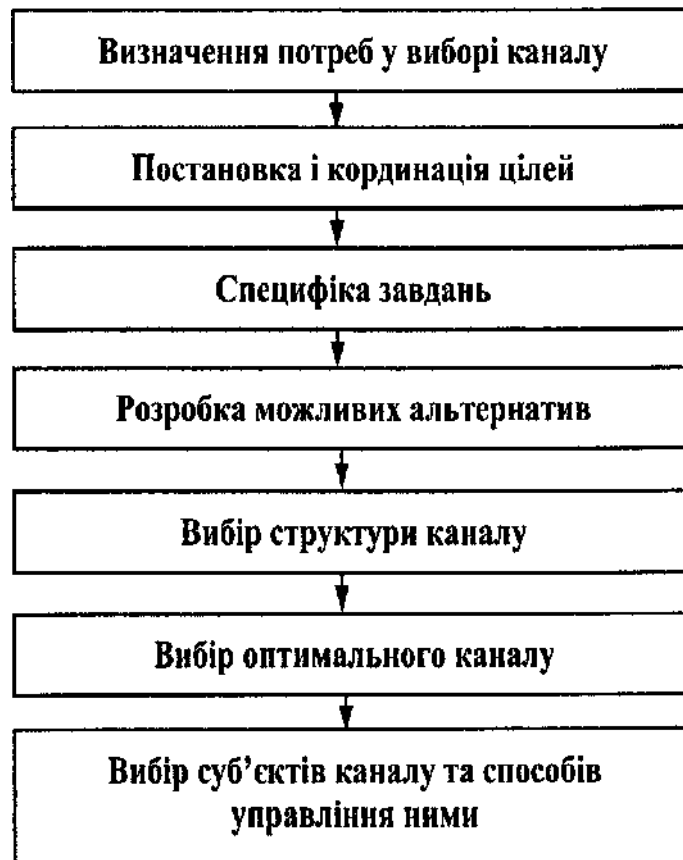

Рис. 1. Алгоритм процесу конструювання каналу розподілу

Потреби в побудові каналів розподілу в сфері туризму постають тоді, коли:

- на ринок запроваджується нова послуга;
- освоюються нові цільові ринки;
- відбуваються зміни в маркетинговому комплексі;
- створюється нове туристичне підприємство;
- наявний канал розподілу послуг не досягає поставленої мети;
- змінюється система посередницьких організацій;
- виникають конфлікти між суб'єктами каналів розподілу.

Специфікація завдань розподілу в туризмі - перелік функцій, які виконуватимуться каналом розподілу в процесі руху турпослуги.

Розробка можливих альтернатив структури каналу розподілу має на меті з'ясувати кількість рівнів каналу (посередників) або його довжину; напруженість (ширину каналу) і типи посередників на кожному рівні каналу.

Довжина каналу - кількість посередників на шляху від турвиробника до споживача туристичних послуг. Кожного посередника, який перебуває між виробником та кінцевим споживачем і бере участь у розподілі товару, вважають рівнем каналу розподілу. Отже, рівень каналу розподілу в туристичній галузі - будь-який посередник, що виконує певну роботу з наближення турпослуги до споживача туристичних послуг.

Усе різноманіття засобів реалізації туристичних послуг можна поділити на два типи каналів збуту: прямий і непрямий. Прямі канали збуту забезпечують безпосередній зв'язок туристичної організації-виробника зі споживачем. У зв'язку з розвитком інформаційних технологій організації здійснюють продаж туристичних послуг через глобальні комп'ютерні системи резервування, Інтернетта інші системи бронювання.

Непрямі канали збуту туристичних послуг здійснюються через посередника. Роль посередника між організаціями - виробниками туристичних послуг і туристом здійснює туроператор, який закуповує велику кількість туристичних послуг у виробників, формує на їхній основі туристичні продукти і реалізує їх або самостійно, або через посередників.

Якщо виробник продає свій товар безпосередньо споживачам (через філію, мережу турагенств тощо), це канал нульового рівня, або канал прямого маркетингу.

Однорівневий канал має одного посередника - турагенство (туроператор - турагенство - турист).

Дворівневий канал складається з туроператора, турагенства-оптовика, агента і споживача туристичних послуг (туроператор - турагентство-оптовик - агент - турист).

Трирівневий канал представлений трьома посередниками: турагенство-оптовик, турагенство, агент (туроператор - турагентство-оптовик - турагентство - турист).

Формування більш, ніж трирівневого каналу недоцільне, оскільки існує пряма залежність між рівнями каналу розподілу і кінцевою ціною послуги - що більше рівнів у каналі розподілу, то дорожче доведеться за послугу сплачувати споживачеві. Проте у дійсності існують канали розподілу і більше, ніж чотирма рівнями.

Найчастіше туроператори використовують розгалужену турагентську мережу (рис. 2).

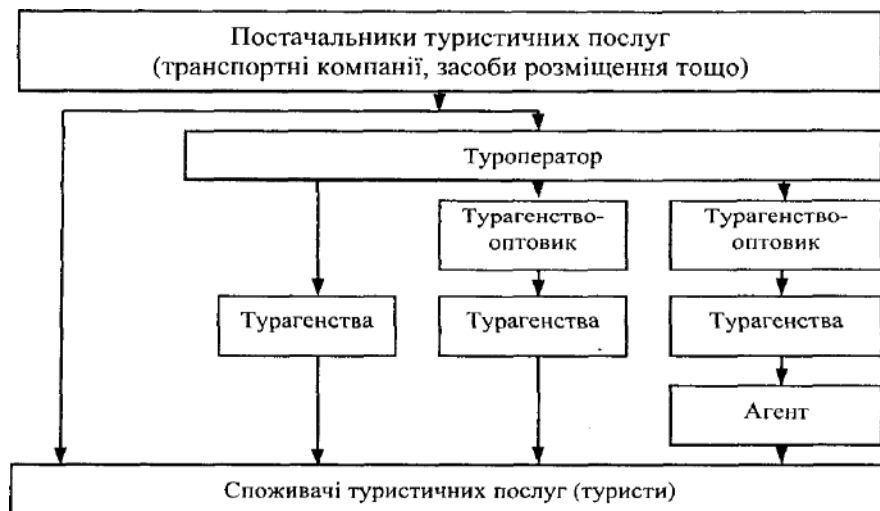

Рис.2. Канали збуту туристичних послуг

Ширина каналу розподілу - кількість незалежних учасників на кожному рівні каналу, яка ініціюється стратегією охоплення цільового ринку.

Вибираючи оптимальний канал розподілу, можна скористатися такими підходами:

- фінансовим - оцінювання фінансових результатів використання вибраного каналу (оскільки здійснюється оцінювання ефективності інвестування);
- науково-управлінським - проведення попередніх та поточних досліджень ринку, використання теорії рішень, моделювання розподілу;
- суб'єктивно-об'єктивним - на основі суджень менеджерів і правил розподілу;
- на підставі характеристик послуги;
- вартісним - на основі порівняння витрат на кожний альтернативний варіант.

Вибір суб'єктів каналу - визначення типів та видів посередників, які працюватимуть у ньому. Для цього передусім шукають потенційних посередників, після чого за відповідними критеріями відбирають оптимальні варіанти.

На сьогодні великі туристичні фірми під час здійснення збутової політики використовують такі канали збуту своєї продукції:

- відкриття власного представництва, агентств у різних районах міста або в інших містах країни і за кордоном;
- укладення франчайзингової угоди з незалежним турагентством;
- укладення агентської угоди, за якої сторони беруть на себе певні зобов'язання - обмеження;
- укладення між туристичними фірмами агентської угоди, що не має яких-небудь обмежень.

Співпраця туристичних фірм оформляється або франчайзинговою угодою, або агентським договором. На сьогодні у практиці міжнародного туристичного бізнесу найчастіше використовується договір, який має форму агентської угоди. У ньому два учасники: принципал - особа, що доручає виконати певні послуги, та агент - особа, що приймає доручення принципала виконати ці послуги на певних умовах за агентську винагороду. Принципал обумовлює обов'язки агентства і бере низку обов'язків на себе.

Приватні умови подорожі за конкретно придбаним туром повинні обумовлюватися в туристській путівці, яка в цьому випадку набуває статусу письмового акцепту публічної оферти продавця. Крім путівки, в практиці туристичної діяльності використовується туристський ваучер.

Договір продавця туру з клієнтом (покупцем туру) - договір про туристичне обслуговування. Він є основним документом, що встановлює взаємні зобов'язання сторін. Продавець повинен підписати з кояшим туристом договір про туристичне обслуговування. Туристська путівка є документом, в якому встановлюються конкретні умови надання і споживчі властивості туристичної послуги.

У практиці міжнародного туризму ваучер є документом, що підтверджує в місцях перебування на маршруті поїздки право туриста на отримання послуг. - Документом, що підтверджує факт оплати покупцем придбаної послуги за готівковий розрахунок, є квитанція до прибуткового ордера, яка повинна містити посилання на номер виданої туристської путівки. За безготівкової форми оплати туристської путівки документом, що підтверджує оплату, є копія платіжного доручення з відміткою банку покупця про виконання. У момент бронювання клієнт виплачує заставу, а решта суми вноситься на розсуд організатора за декілька днів до початку поїздки.

Повна вартість туру розраховується на основі базової ціни, до якої додаються доплати за послуги, вибрані додатково, і віднімаються можливі знижки.

Договір на туристичне обслуговування - договір купівлі-продажу туристичного продукту, що належить до категорії публічних договорів. Клієнт заповнює заявку на бронювання туру за встановленою формою. Після оплати клієнтом повної вартості туру співробітник туристичної фірми заповнює форму договору, який після його підписання обома сторонами набуває сили.

Туриста самостійно укладають договір зі страховою компанією, оплачують страховку на період туристичної поїздки за кордон. Якщо турист має таку страховку, він

зобов'язаний пред'явити страховий поліс турагентству при оформленні заявки на бронювання туру і мати його при собі під час туристичної поїздки.

Багато турагентств є агентами страхових компаній і продають їх послуги одночасно з продажем турів. У цьому випадку страховий поліс, що видається туристові до початку подорожі, повинен містити таку основну інформацію: назву страхової компанії, дані для зв'язку в разі настання страхового випадку, інформацію-пам'ятку про основні умови і типи страхування.

Крім того, слід враховувати туристичні формальності, що поділяються на декілька великих розділів і містять закордонні паспорти, візи, митні правила, валютний контроль і порядок обміну валюти, санітарні правила, режим в'їзду-виїзду, особливості перебування іноземних туристів у країні, імміграційні правила і деякі інші процедури.

Висновок. Таким чином, правила продажу туристичного пакета повинні містити умови бронювання і просування туру, його вартість і порядок сплати, вимоги до паспортів і віз, умови зміни і відмови від підтвердженого туру, зобов'язання і відповідальність сторін, дії у разі виникнення претензій, умови страхування.

Список використаних джерел

1. Г.Б. Мунін, 3.1. Тимошенко, Є.В. Самарцев, А.О. Змійов Маркетинг туризму: Навч. посібник. - 4.1. - К.: Вид-во Європ. ун-ту. - 2005. - 324 с.
2. Маркетинговий аналіз: навч. посіб. - К.: Академвидав, 2007. - 216 с. (Серія «Альма-матер»).
3. Маркетинг: Підручник / В. Руделіус, О.М. Азарян, О.А. Виноградов та ін.: Ред.-упор. О.І. Сидоренко, П.С. Редько. - К.: Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. - 422 с.
4. Маркетинг: Підручник, практикум та навчально-методичний комплекс з маркетингу / С.І. Чеботар, Я.С. Ларіна, О.П. Луцій, М.Г. Шевчик, Р.І. Буряк, С.М. Боняр, А.В. Рябчик, О.М. Прус, В.А. Рафальська. - К.: «Наш час», 2007. - 504 с.
5. Маркетинг туризму: підручник / Ю.М. Правик. - К.: Знання, 2008. - 303 с. - (Вища освіта XXI століття).

Annotation. *The marketings ductings of distributing in tourist industry are routes after which services move from the places of production to the places of sale or use, passing from one proprietor to other.*

Key words: *ductings of sale, marketing policy of distributing, tourist operator, tourist company, agent, user of tourist services, tourist favour.*

Наукове видання

Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені

Івана Огієнка

Економічні науки

Підписано до друку 27.04.11. Формат 70х100/16. Папір офсетний.

Ум.друк.арк. 43,22. Тираж 200 прим. Зам. №3-1156.

Друк ФОП Сисин О.В. Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців та виготівників видавничої продукції від 27.11.2006 р. Серія ДК №2699.

32300, Хмельницька обл., м. Кам'янець-Подільський, вул. Князів Коріатовичів, 9 а; а/с 111;

тел./факс (03849) 2-73-84; моб. 0984253404; 0501931724; 0682058554;

e-mail: abetka2006@yandex.ru; <http://www.abetka.in.ua>